

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN
“TENKÎHÜ’T TEVÂRİH-İ MÛLÛK” İSİMLİ
ESERİNİN TAHLİLİ VE METİN TENKİDİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet NAS

Danışman

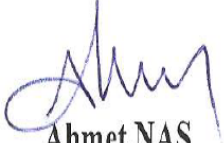
Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman LOKMACI

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

“Hezârfen Hüseyin Efendi’nin Tenkîhü’t Tevârih-i Mülûk İsimli Eserinin Tahlili ve Metin Tenkidi” isimli Yüksek Lisans” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 26/08/2019

Ahmet NAS

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet NAS'a ait, "Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk İsimli Eserinin Tahlili ve Metin Tenkidi" adlı çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman/Jüri: Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman LOKMACI

İmza.....

Jüri: Dr. Öğrt. Üyesi Kemal TAŞÇI

İmza.....

Jüri: Dr. Öğrt. Selçuk DEMİR

İmza.....

HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ'NİN “TENKÎHÜ’T TEVÂRİH-İ MÛLÛK” İSİMLİ ESERİNİN TAHLİLİ VE METİN TENKİDİ

Ahmet NAS

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman LOKMACI

ÖZET

XVII. yüzyılın önemli tarihçilerinden “Hezârfen” lakabıyla tanınan ve bu lakabı hakedecek her biri ayrı bir uzmanlık gerektiren tıp, tarih, dil, coğrafya, devlet teşkilatı ve tasavvuf gibi alanlarda eserler kaleme almış olan Hezârfen Hüseyin Efendi, batılı kaynaklarda dahil olmak üzere birçok eserden faydalanarak en önemli eserlerinden biri olan *Tenkîhü’t Tevârih-i Mülûk’ü* kaleme almıştır. Özet halinde genel bir tarih kitabı olma özelliği taşıyan eser, bir giriş, dokuz bölüm, bölümler içerisinde birtakım kısımlar ve iki hâtimeden oluşmaktadır. Eserinde sade bir dil kullanmayı tercih eden müellif, yaşadığı dönemin tarihi ve siyasi olaylarını kendi görüşlerini de ekleyerek aktarmış, zaman zaman idarecileri eleştirmekten çekinmemiştir. Bu çalışmada *Tenkîhü’t Tevârih-i Mülûk’ün* TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonunda 3797 arşiv numaralı el yazması nüshası, Fransız Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Supp. Turc 137 arşiv numaralı el yazması nüshası ve Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda bulunan Tarihi Türkî Halil Ağa 3 arşiv numaralı el yazması nüshası karşılaştırılmak suretiyle tek bir nüsha tesis edilmeye çalışılmıştır. Ana nüsha olarak kabul edilen TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonunda 3797 arşiv numaralı el yazması nüshasıyla diğer iki nüsha arasındaki farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hezârfen Hüseyin Efendi, Osmanlı Tarihçiliği, Tenkîhü’t Tevârih-i Mülûk, XVII. Yüzyıl, IV. Mehmet

**ANALYSIS AND TEXT CRITICISM OF HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ'S
WORK ENTITLED "TENKÎH-İ TEVÂRİH-İ MÛLÛK"**

Ahmet NAS

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Department of
History,
Master Thesis, August 2019**

Thesis Supervision: Assist. Prof. Dr. Üyesi Süleyman LOKMACI

ABSTRACT

One of the most important historians of the XVII. th century, Hâzerfen Hüseyin Efendi, known for his pseudonym 'Hâzerfen' and to deserve this name who has written works in the fields of medical, history, language, geography, state organization and Sufism each of which requires special expertise wrote *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk* which is one of his most important works by making use of many works including western sources. In short, the book is a general history book and consists of an introduction and nine chapters, sections in chapters and two epilogue. The author, who prefers to use a simple work in his work, conveyed the historical and political events of his time by adding his own opinions and did not hesitate to criticize the administrators from time to time. In this study, *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk's* the archive number of 3797 manuscript copy in Grand National Assembly of Turkey, National Palace Library Caliph Abdülmecid Master Collection, the archive number of 137 manuscript copy in the French National Library Turkish Manuscript Collections and the archive number of 3 manuscript copy in Turkish manuscript collection of the Egyptian National Library were tried to be established a single copy by comparison. The difference between the accepted as the main copy the archive number of 3797 manuscript copy in Grand National Assembly of Turkey, National Palace Library Caliph Abdülmecid Master Collection and others were indicated in the annotations.

Key words: Hezârfen Hüseyin Efendi, Ottoman Historiography, *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk*, XVII. Th century, IV. Mehmet

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine ait tarih yazıcılığı ile ilgili elimizdeki bilgiler sınırlıdır. XV. yüzyılın ortalarından itibaren sade bir üslupla başlayan Osmanlı tarihçiliği zamanla sanatsal amaçlarla yazılan eserler haline gelmiştir. İlk eserler menakıbnâme, destan ve gazânâme türündedir. Daha sonra Tevârih-i Âl-i Osman adı altında ilk standart eserler ortaya konulurken fetihleri konu alan “*Fetihnâmeler*”, “*Gazâvatnâmeler*” ve “*Zafernâmeler*” Osmanlı tarihçiliğinde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Osmanlı tarihçiliğinin gelişimi ile birlikte XVII. yüzyıla kadar Oruç Bey, Aşıkpaşazade, İdris-i Bitlisi, Kemalpaşazade, Hoca Sadettin ve Gelibolulu Mustafa Ali gibi önemli tarihçiler yetişmiştir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde hususi ve genel tarihçiliğin ön plana çıktığı eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu dönemin en önemli tarihçileri arasında hiç şüphesiz Katip Çelebi gelmektedir. Ayrıca Mustafa Naima Efendi, Solak-zâde Mehmet Hemdemi, Karaçelebi-zâde Abdulaziz Efendi ve Münecim Başî Ahmed gibi önemli tarihçiler bulunmaktadır. XVII. yüzyılda tarih alanında eser vermiş olan bir diğer müellif ise genel tarih özelliği taşıyan *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk'ü* kaleme almış olan Hezârfen Hüseyin Efendi'dir. Müellif adı geçen eserini Kasım 1673 tarihinde tamamlayarak dönemin Osmanlı Padişahı IV. Mehmet'e sunmuştur.

Edisyon kritiği yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellifin hayatı, *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk* isimli eseri, diğer eserleri, tarihçiliği ve üslubu hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise eserin TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi Halîfe Abdülmecid Efendi Koleksiyonu'nda bulunan 3797 arşiv numaralı nüshası (A) esas alınarak, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Supp. Turc 137 arşiv numaralı (F) ve Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Tarihi Türkî Halil Ağa 3 arşiv numaralı (M), nüshaları ile karşılaştırılmış ve eserin tenkitli metni sunulmuştur.

Hezârfen Hüseyin Efendi tarafından kaleme alınan *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk'ün* tenkitli metin tahlilinin yapıldığı bu çalışmada her konuda yardımlarını esirgemeyen ve çalışmam süresince yol gösterici davranışlarıyla bana ışık tutan,

cesaretlendiren ve her biri birbirinden değerli tavsiyelerde bulunan kıymetli danışman hocam Sayın Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman LOKMACI'ya, Yüksek Lisans eğitimine başladığımdan bugüne çalıştığım kurumda bana her konuda yardımcı olan müdürüm Sayın Yılmaz ÇAKICI'ya, çalışmam süresince bana sabırlı bir şekilde fedakârlık eden değerli eşim Hamiye Hanıma ve çalışmam esnasında bana yardımcı olan ve benim için birbirinden değerli çocuklarım Emine, Talha ve Ensar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet NAS
Erzincan 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR.....	IX

I. BÖLÜM

I.HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN HAYATI.....	1
II. ESERLERİ	3
II. 1. Telhîsu’l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman	3
II. 2. Muhtasar Târîh-i Umûmî.....	3
II. 3. Târîh-i Devlet-i Rûmiyye	4
II. 4. Telhîsu’l-Beyân Fî Tahlisi’l-Büldan	4
II. 5. Tuhfetu’l-Eribi’n-Nâfia Li’r-Rûhâni ve’t-Tabîb	4
II. 6. Lisânü’l-Etubbâ Fî Lûgati’l-Edviye	5
II. 7. Fihrisü’l-Ervâm	5
II. 8. Tercüme-i Lûgat-i Hindî.....	5
II. 9. Enîsü’l-Ârifin ve Mürşidü’s-Sâlikîn.....	5
II. 10. Câmiu’l-Hikâyât	6
II. 11. Mehâsinu’l-Kelâm ve’l-Hikem fî Şerhi İsmillâhi’l-A’zam.....	6
II. 12. Risâle-i Hikemiyye	6
II. 13. Şerhu’l-Lemati’n-Nûrâniyye fî’l-Evrâdi’r-Rabbâniyye	6
II. 14. Kâtip Çelebi’nin Takvîmü’t-Tevârihi’ne Zeyl	6
II. 15. Misbâhü’l-Münîr fî Ehâdîsil-Beşîrin-Nezir	6
III.TENKÎHÜ’T TEVÂRİH-İ MÜLÛK.....	7

III. 1. Eserin İsmi, Telif Sebebi ve Telif Tarihi.....	7
III. 2. Eserin Muhtevası.....	8
III. 3. Esere Ait Nüshalar	9
III. 4. Eserin Kaynakları.....	18
IV. MÜELLİFİN TARİHÇİLİĞİ	21
V. MÜELLİFİN ÜSLUBU	22
VI.ÇALIŞMADA İZLENİLEN YÖNTEM.....	25
SONUÇ.....	27
II. BÖLÜM	
ESERİN METİN KISMI	29
KAYNAKLAR	654
İNTERNET KAYNAKLARI.....	655

KISALTMALAR

- A.** : TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halîfe Abdülmecid Efendi Koleksiyonu, (Ana nüsha)
- A. S.** : Aleyhisselâm
- b.** : bin
- c.** : Cilt
- Çev.** : Çeviren
- DİA** : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
- Ed.** : Edidör
- F.** : Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Supplement. Turc 137, (ikinci nüsha)
- haz.** : Hazırlayan
- Hz.** : Hazret-i
- M** : Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî Halil Ağa 3, (üçüncü nüsha)
- No** : Numara
- s.** : sayfa
- S.** : Sayı
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- Y** : Yıl

I. BÖLÜM

I. HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ’NİN HAYATI

Hezârfen Hüseyin Efendi XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin yetiştirmiş olduğu önemli bilginlerindedir. İsmi, *Tenkîhü’t Tevârih-i Mülûk’ün* TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonunda kayıtlı 3797 arşiv numaralı nüshasında “Hüseyin eş-Şehîr be Hezârfen” olarak geçmektedir.¹ *Muhtasar Târîh-i Umûmî* adlı eserin mukaddimesinde de “Hüseyin İbni Ca’fer İstanköyî eş-Şehir be- Hezarfen” olarak geçmektedir.²

Baba adı Ca’fer olan Hezârfen Hüseyin Efendi, Ege adalarından biri olan İstanköy (Kos) Adası’nda doğmuştur.³ Doğum tarihi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayan Hezârfen Hüseyin Efendi, *çok sanatlar icrâsına muktedir, binle, binlerce* anlamlarına gelen “hezâr-fen”⁴ lakabı ile şöhret bulmuş ve bu lakaba yakışacak bir şekilde her biri ayrı uzmanlık gerektiren alanlarda önemli eserler kaleme almıştır.

Önce kendi memleketi olan İstanköy’de daha sonra İstanbul’da öğrenim gören Hezârfen Hüseyin Efendi, öğrenimini tamamladıktan sonra devlet hizmetine girmiş, bu süre zarfında IV. Mehmet’e tarih hocalığı yapmış⁵ ve Divân-ı Hümâyun tercümanı Ali Ufki Bey’in yanında görev almıştır.⁶ Daha sonra devlet erkânının

¹ Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tenkîhü’t Tevârih-i Mülûk*, TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu, Nu: 3797, 2a.

² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. İsmail Özen), c.III, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 214.

³ Mücteba İlgürel, “Hüseyin Efendi Hezarfen,” *TDV İslam Anjsiklopedisi*, c. VII, TDV Yayınları, Ankara, 1998, s.544; Hüseyin G. Yurdaydın, *İslâm Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s. 134; Kerim Özdemir, *Hezârfen Hüseyin Efendi’nin Tenkîhu’t-Tevârih Adlı Eserinin Selçukluların Zuhurundan Osmanlı Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Bölümlerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Çelik), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2008, s.10; Feyza Tokat, “XVII. Yüzyılda Yaşamış Bir Bilgin: Hezârfen Hüseyin Efendi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:11, 2012, s. 109; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (çev. Coskun Üçok), Ankara, 2003, s. 251.

⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.1167.

⁵ İlgürel, s. 544; Necdet Öztürk, *Osmanlı Tarihçileri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015, s.129.

⁶ Tokat, s.110.

dikkatini çeken Hezârfen Hüseyin Efendi, Fazıl Ahmed Paşa tarafından himaye edilmiş ve onunla defter emini olarak Girid seferine dahi katılmıştır.⁷

Hezârfen Hüseyin Efendi, ilme olan ilgisi ve sevdası nedeniyle bir süre sonra devlet memurluğundan ayrılarak büyük bir kütüphane kurmuş, bundan sonraki ömrünü araştırmalar yaparak ve özel dersler vererek geçirmiştir.⁸ Bu dönemde bir çok Avrupalı seyyâhla görüşmüş ve bu seyyâhlar kendisinden yüksek bilgili ve herkesi hazinesinden faydalandıran bir kişi olarak bahsetmişlerdir.⁹ Latince, Grekçe ve İbranice¹⁰ bilen Hezârfen Hüseyin Efendi, bu sayede Grek, Roma ve Bizans tarihleriyle ilgili çalışmalar yapabilmıştır.¹¹ Yabancı dilleri bilmesi nedeniyle Katip Çelebi'den sonra batılı kaynakları kullanan ikinci Osmanlı tarihçisi olmuştur.¹² Tarih, tasavvuf, tıp, dil ve coğrafya konularında bırakmış olduğu eserler, onun yaşadığı dönemin önemli bir bilgini olduğunu ortaya koymaktadır.

Hezârfen Hüseyin Efendi, yazdığı eserlerinde Yunan, Roma, İslâm ve Osmanlı tarihinden bahsetmiş ayrıca yaşadığı dönemin tarihi ve siyasi olaylarını kendi görüşlerini de ekleyerek secîden uzak sâde bir dille aktarmıştır.¹³ Yaşadığı dönemde Osmanlı devletindeki çöküntüden ve düzensizlikten de¹⁴ bahseden Hezârfen Hüseyin Efendi, bazı kaynaklara göre 1678,¹⁵ bazı kaynaklara göre ise 1691¹⁶ tarihinde İstanbul'da vefât etmiştir. Hezârfen Hüseyin Efendi'nin mezarının nerede olduğu ise bilinmemektedir.

⁷ Öztürk, s.129; İlgürel, s. 544.

⁸ Yurdaydın, s. 134; İlgürel, s. 544.

⁹ Babinger, s. 251.

¹⁰ Süleyman Lokmacı, "Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk İsimli Eserinin Fransız Milli Kütüphanesinde Supplement Turc 137 Arşiv Numarası İle Kayıtlı Nüshası Üzerine" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y: 5, S: 43, Nisan 2017, s. 226.

¹¹ Öztürk, s.129; İlgürel, s. 544; Lokmacı, s. 226.

¹² Öztürk, s.129; İlgürel, s. 544.

¹³ Tokat, s.110.

¹⁴ İbrahim Agâh Çubukçu, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 17

¹⁵ Bursalı Mehmet Tahir, s. 214.

¹⁶ Öztürk, s.129; Yurdaydın, s. 134; Babinger, s. 251.

II. ESERLERİ

XVII. yüzyıl Osmanlı coğrafyasında yetişmiş önemli ilim adamlarından biri olan Hezârfen Hüseyin Efendi, tıp, tarih, tasavvuf, dil, coğrafya gibi alanlarda ciddi ve önemli eserler ortaya koymuştur. Kaynaklarda kısmen isim farklılıkları ve kendisine atfedilen birkaç farklı eser olmakla beraber eserlerini şöyle sıralanabilir:

II. 1. Telhîsu'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman

Kazasker Vişnezade İzzeti Mehmet Efendi'nin tavsiyesi üzerine yazılan,¹⁷ Osmanlı teşkilat tarihini konu edinen ve on üç bölümden müteşekkil olan bu eser, Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkışı, İstanbul'un kuruluşu ve tarihi yapıları, saray görevlileri, divân-ı hümayûn toplantıları, hazine gelir ve giderleri, taşra teşkilatı ve görevlileri, yeniçeriler ve diğer kapıkulu ocakları, Kırım hanları, sefere çıkma törenleri, ulema ile ilgili kânûnlar, narh, maden, tuzla ile ilgili meseleler ve saray düğünleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.¹⁸ Ayrıca Hezârfen Hüseyin Efendi, bu eserinde Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan nizamsızlık ve gerilemeden de bahsederek, bunlara çözüm yolları sunmuştur.¹⁹

Türkiye dışında dört yazma nüshası bulunan eser,²⁰ İtalyanca, Fransızca ve kısmen de Almanca'ya tercüme edilmiştir.²¹ Eserin ayrıca latince harflerle bir transkripsiyonu Paris Milli Kütüphanesi'inde bulunmaktadır.²²

II. 2. Muhtasar Târîh-i Umûmî

Genel bir dünya tarihi olan ve *Tenkihü't-Tevârih-i Mülûk'un* bazı kısımlarının biraz değiştirilmiş şeklinden ibaret olan eser, kaynakların ekserisi tarafından ayrı bir eser olarak kabul edilmemektedir.²³

¹⁷ Öztürk, s.130; İlgürel, s. 545.

¹⁸ Babinger, s. 254; Yurdaydın, s. 134; İlgürel, s. 545; Öztürk, s.130; Tokat, s.112.

¹⁹ İlgürel, s. 545; Yurdaydın, s. 134.

²⁰ Öztürk, s. 130; İlgürel, s. 545.

²¹ Yurdaydın, s. 134; Öztürk, s.130.

²² Babinger, s. 254.

²³ Lokmacı, s. 226; Tokat, s.112.

II. 3. Târîh-i Devlet-i Rumiyye

Roma tarihi²⁴ olan bu eser, genel olarak Latin, Yunan ve bazı kısımları da İslâm tarihinden yararlanılmak suretiyle meydana getirilmiştir.²⁵ Eserin bazı bölümleri *Tenkihü't-Tevârih-i Mülûk'ün* biraz değiştirilmiş şekli olduğundan bir kısım tarihçiler tarafından farklı bir eser olarak kabul edilmemektedir. Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁶

II. 4. Telhîsu'l-Beyân Fî Tahlisi'l-Büldan

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin hayatının sonlarına doğru yazdığı, İslâm devletleri ve ünlü hükümdarlar hakkında bilgi veren bu eser, otuz iki fasıldan müteşekkildir. Ayrıca müellif bu eserinde, Arapça ve Farsça ibarelerden uzak sade bir dil kullanmıştır.²⁷ Esere ait bilinen nüshalar İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁸

II. 5. Tuhfetu'l-Eribi'n-Nâfia Li'r-Rûhâni ve't-Tabîb

Türkçe yazılmış tıbbi bir eser olan *Tuhfetu'l-Eribi'n-Nâfia Li'r-Rûhâni ve't-Tabîb*, Hezârfen Hüseyin Efendi'nin daha önce kaleme almış olduğu *Lisânü'l Etibbâ* isimli eserine haşiye olarak yazmıştır.²⁹

Eser "*makale*" diye adlandırılan, genel tıp bilgisi ve hekimin sorumlulukları, çeşitli bitki, besin, hayvansal ürün ve madenlerin hangi hastalıklarda nasıl kullanıldığı, yıldızlara, organlara, hıtlara göre hastalıklar ve bunlara faydalı olan ilaçları konu edinen üç bölümden oluşmaktadır. Esere ait birçok nüsha bulunmakla birlikte bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³⁰

²⁴ Babinger, s. 254.

²⁵ Bursalı Mehmet Tahir, s. 215.

²⁶ İlgürel, s. 546.

²⁷ Özdemir, s.19; İlgürel, s. 546.

²⁸ Tokat, s.113.

²⁹ Tokat, s.111.

³⁰ Bursalı Mehmet Tahir, s. 215; Tokat, s.111.

II. 6. Lisânü'l-Etibbâ Fî Lûgati'l-Edviye

Bazı kaynaklarda *Lisan el-etibba ve fihris el-ervam*³¹ adı ile yazılan ve iki kısımdan meydana gelen bu eser, bir tıp sözlüğü niteliğindedir. Eserin birinci kısmı Arapça'dan Türkçe'ye, ikinci kısmı ise Türkçe'den Arapça'ya tıp terimlerini içermektedir. Eserde hastalıkların, mizacların, bünyelerin kısaca tanıtıldıktan sonra Arap, Acem ve Rum hekimlerin önerdikleri bazı basit ilaçların adları da yer almaktadır.³²

Eserin birçok yerde nüshası olmakla beraber bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³³

II. 7. Fihrisü'l-Ervâm

Bazı kaynaklarda *Lisânü'l-Etibbâ Fî Lûgati'l-Edviye* ile aynı³⁴ ve bazılarında farklı olarak gösterilen bu eser, çeşitli ilaçların Arapça, Farsça, İbranice ve Yunanca karşılıkları verilmektedir. Harf sırasına göre düzenlenmiş Türkçe bir kitaptır.³⁵ Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır.³⁶

II. 8. Tercüme-i Lûgat-i Hindî

Özbek elçisi Feyzullah Efendi'nin yardımıyla meydana gelen bu eser, Hintçe kelimelerin Farsça ve Türkçe karşılıklarını ihtiva etmektedir. Eserin bir nüshası Yıldız Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³⁷

II. 9. Enîsü'l-Ârifin ve Mürşidü's-Sâlikîn

Siyaset ve ahlakla ilgili kısa anekdotlardan müteşekkil olan bu eser, 1679 yılında telif edilmiştir.³⁸ Eserin ülkemizde Süleymaniye Kütüphanesi'nde, yurt dışında ise Vatikan ve İngiltere Milli Kütüphanesi'nde birer nüshası bulunmaktadır.³⁹

³¹ Yurdaydın, s. 139.

³² İlgürel, s. 546; Yurdaydın, s. 139.

³³ İlgürel, s. 546; Tokat, s.113.

³⁴ İlgürel, s. 546.

³⁵ Bursalı Mehmet Tahir, s. 215.

³⁶ Tokat, s.113.

³⁷ Bursalı Mehmet Tahir, s. 215.

³⁸ İlgürel, s. 545.

³⁹ Tokat, s.113.

II. 10. Câmiu'l-Hikâyât

Otuz sekiz hikâyeden meydana gelen eserin bir nüshası Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır.⁴⁰

II. 11. Mehâsinu'l-Kelâm ve'l-Hikem fî Şerhi İsmillâhi'l-A'zam

Tasavvufla ilgili bir eser olup müellif bu eserinde kendisinin Nakşibendi tarîkatına mensup olduğunu beyan etmektedir.⁴¹

I. 12. Risâle-i Hikemiyye

Hikmet-i ahlak ve yaratılışı konu edinen Türkçe bir eserdir. Bursalı Mehmet Tahir, müellifin kendi el yazısı ile yazmış olduğu nüshanın kendi kütüphanesinde olduğunu belirtmektedir.⁴²

II. 13. Şerhu'l-Lemati'n-Nûrâniyye fi'l-Evrâdi'r-Rabbâniyye

Tasavvufi bir eserdir.⁴³

II. 14. Katip Çelebi'nin Takvîmü't-Tevârihi'ne Zeyl

Müellif bu eseri Katip Çelebi'nin *Takvîmu't-Tevârih* adlı eserine zeyl olarak yazmıştır. Bu eserin bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.⁴⁴

II. 15. Misbâhü'l-Münîr fî Ehâdîsil-Beşîrin-Nezir

Hadis ilmi üzerine yazılmış Arapça bir eserdir. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır.⁴⁵

⁴⁰ İlgürel, s. 545.

⁴¹ Bursalı Mehmet Tahir, s. 215.

⁴² Bursalı Mehmet Tahir, s. 215.

⁴³ Bursalı Mehmet Tahir, s. 215.

⁴⁴ İlgürel, s. 545; Tokat, s.113.

⁴⁵ Tokat, s.114.

III. TENKÎHÜ'T TEVÂRİH-İ MÛLÛK

III. 1 Eserin İsmi, Telif Sebebi ve Telif Tarihi

Hezârfen Hüseyin Efendi, dönemin Osmanlı Sultanı IV. Mehmet'e sunmuş olduğu eserin ismîni, mukaddimesinde şu şekilde beyan etmektedir. *Türki ibâretle bu cerîde-i cedîde ve bu ferîde-i müfideyi berâyı tebşîr-i hıfz ve takrîri silk tahrîre vâki' olmuşdur. Tâ ki, mutavvel-i memlûne mücmel-i mahal ola. Ve ismî "Tenkihü't Tevârih-i Mülûk" ile müsemma kıldım.*

Müellif bu eserini, tarihi olayları aktarırken sözü çok fazla uzatmadan, çok fazla ayrıntıya girmeden ve hitap olunan sorulara hazır cevap olmak üzere tarih ilminden istenen anlamaları kapsamak amacıyla kaleme aldığını şu kelimelerle ifade etmektedir:

*Akıl ve düşünce sahiplerine ve kendilerine kitaptan ilim verilenlerin ilhamlarından herhangi bir şey gizli değildir. Seçilenlerin en şerefli ve eserlerin en kapsayıcısı nazil olan Kitabullah'tan ve gönderilen peygamberin sözlerinden sonra enbiyaların menâkıblarını ve meliklerin hayatlarını anlatan ve geçmiş asırlara ve aylara yönelik bilgiyi günümüze aktaran eserler en güzel eserlerdir. Ulaşılması ve öğrenmesi mümkün olmayan birçok tarihi olayları ve hikmetleri bu eserlerde bulmak mümkündür. Fakat tarih kitaplarının birçoğu çokca kalın ve aynı zamanda tarihi olayları detaylı bir şekilde naklettiğinden, okuyucular tarih kitaplarından istedikleri gibi istifade edemedikleri için, tarihi meselenin evveli ile âhiri arasında bağ kuramıyor ve bunları hafızalarında zapt edemiyorlar. Hezârfen lakabıyla şöhret bulmuş zayıf, nahif ve güçsüz olan Hüseyin'in "Tevârih-i Bedâyi' ve Vakâyi'de" tarihi meselelerin özünü vermiştir. Bu eser hitap anında sorulan sorulara hazır cevap olmak için tarih ilminden murad ve maksad olan manaları kapsamaktadır.**

* Erbâb-ı 'ukûl ve ulû'l-elbâb ve men indehu ilmul kitâb (RA'D Suresi 43. ayeti) zamîr-i ilhâm pezîrlerine hafî değıldir ki eşref-i ahyâr-ı nâfi'a ve eltâf-ı asâr-ı câmi'a ba'de Kitâbullahi'l münzil ve hitâbü'n-nebiyyi'l mürsel tecessese menâkıb-ı enbiyâ-i ve'l-mürselîn ve siyer-i mülûki ve selâtîn olub mürûr-ı sinîn ve şühûr ve gerdiş gerdûn dühûr ile sudûr eden etvâr-ı 'acibetü'l-âsâra ittilâ' ve asâr-ı garîbetü'l etvârı istimâ' bâ'is-i tahsîl-i sermâye-i hikmet ve sebeb-i tekmîl-i pîrâye-i 'izzet olduğı tahakkuktur. Velâkin kütüb-ı tevârihde olan cerâ'id ve fevâ'idin ekseri kebîretü'l cüsse ve kesîretü'l kıssa olub hâtır-ı müstemî' ağrâz-ı kitâb ve

Hezârfen Hüseyin Efendi, IV. Mehmet'e hocalık yaptığı bir dönemde,⁴⁶ 1670 yılının Mayıs ayı sonlarına doğru başlamış ve eserini 12 Kasım 1673 tarihinde tamamlamıştır.⁴⁷

III. 2. Eserin Muhtevası

Özet halinde genel bir tarih kitabı olma özelliği taşıyan *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk* bir giriş, dokuz bölüm, bölümler içerisinde birtakım kısımlar ve iki hâtimedden oluşmaktadır.

Eser şu şekilde tanzim edilmiştir:

Müellif eserinin girişinde Allah'ın adını anarak, O'na hamd ve övgüler dizerek başlamaktadır. Ardından Peygamberimize salât ve selâm getirdikten sonra devrin pâdişâhı olan Sultan Mehmet'e övgüler dizmektedir. Ayrıca bu bölümde müellif, eseri yazma amacını ve yararlandığı kaynakları da okuyucuya sunmaktadır.

Birinci bölüm: Pişdadiyân, Keyaniyân, Eşknîyân, Sasaniyân ve Batlamyoslardan.

İkinci bölüm: Hz. Muhammed (A.S.)'in doğumundan, sûret ve sûretiyle gazâlarından.

Üçüncü bölüm: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemleri, Hz. Ali'nin Muaviye ile mücadelesi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in menakıblarından.

Dördüncü bölüm: Hz. Muhammed (A.S.)'in vefatından sonra kurulan Emevîler, Abbâsîler, Fatımîler, Selçuklular, Gazneliler, Eyyubiler'le birlikte elli iki İslâm devletinden.

Beşinci bölüm: Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan I. Mehmet'e kadar olan olaylardan.

Altıncı bölüm: Yunan Devleti'nin kuruluşundan ve bazı Yunan filozoflarından.

hülâsa-i mâfi'l-bâli kemâyenbağî idrâk edemeyüb istimâ'ından ebâ ve tab' kârî dahi evâi'l-i kelâmî evâhiriyle zabtdan 'âciz kaldığı sebebdan bu za'yıf-ı bi kuvvet ve bu nahîf-i bi-kudret Hüseyinü'ş-şehîr be-hezârfen "Tevârih-i Bedâyi' ve Vakâyi'den" istifsâr ve istihbâr olundukda hîn-i hitâbda hâzır cevâb olmak için 'ilm-i târîhde murâd olan ma'anîyi edâ eder

⁴⁶ Öztürk, s. 129.

⁴⁷ Yurdaydın, s. 135.

Yedinci bölüm: Konstantiniye'nin kuruluşundan, Bizans İmparatorlarından, İskenderiye zelzelesinden, İstanbul'daki Çemberlitaş ve dikilitaşlardan, eski su kemerlerinden, İstanbul'daki büyük yangın ve yağmurdan, Ayasofya'nın yapılışından, Karadeniz'in donuşundan, İstanbul muhasarasıyla Ebu Eyyub'un vefatından, Ebu Hafs Ömer b. İsa'nın Girid'i fethinden, Venedikliler'in ve Fransızlar'ın Kıbrıs'ı ele geçirmelerinden, Rumlar'ın Galata'yı neden Cenevizliler'e verdiklerinden.

Sekizinci bölüm: Çin, Maçin, Hıta ve Hotin memleketleriyle, Çin ve Hint denizlerindeki bazı adaların coğrafi ve tabii hâllerinden, hükümdarlarından, kumandanlarından, kânûnlarından, dinlerinden, ilim ve marifetlerinden ahlâk ve âdetlerinden.

Dokuzuncu bölüm: Amerika'nın keşfinden ve sonraki durumundan.

Hâtime: Tûl ve arz ta'yininden, irtifâ alınması usûlüyle bu yoldan kullanılan ölçü aletlerinden.

Hâtimetü'l-hâtime: Alışverişte narh konması ve bu hususta en büyük idarecinin dikkatli olması lâzım geldiğinden bahseder.

177 varaktan müteşekkil olan eser, 655 temm fî sene erba'a ve erba'in ve mâ'î ve elf lafzıyla sona ermektedir.

III. 3. Esere Ait Nüshalar

Eserin TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi'nde 1,⁴⁸ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kataloglarında 40, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kataloglarında olmayıp Süleymaniye Kütüphanesi'nde olan 1, Diyarbakır ve Manisa İl Halk Kütüphanelerinde⁴⁹ birer adet olmak üzere yurt içinde ve yurt dışında toplam 44 adet nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüshalardan Mısır Milli Kütüphanesinde Türkçe

⁴⁸ <http://acikerisim.tbmm.gov.tr> (13/03/2019)

⁴⁹ Özdemir, s.33.

Elyazmaları Koleksiyonunda bulunan ve 8832 ve 8835 arşiv numaralı nüshalar müellif nüshaları olduğu tesbit edilmiştir.⁵⁰ Nüshalara ait bilgiler şu şekildedir:

TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu, No. 3797

Varak Sayısı: 178

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 25

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... 655 temm fî sene erba'a ve erba'ın ve mâ'i ve elf.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa (Millet Ktb.), No. 731

Varak Sayısı: 239

Kâğıt Türü: Abadî taklidi

Satır Sayısı: 27

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... nebiyye vel-evlâdi vel-ashâb efzalü's-salâvat ve etmim es-selâm.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa (Millet Ktb.), No. 732

Varak Sayısı: 279

Yazı Türü: İnce Nesih

Kâğıt Türü: Venedik

Satır Sayısı: 23

Müstensih: Abdullah b. Receb

İstinsah Tarihi: 1677

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... Cemâziyelevvel'i min sene semâni ve semânine ve elf temm.

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih (Süleymaniye Ktb), No. 4301

Varak Sayısı: 209

Yazı Türü: Talik

⁵⁰ www.yazmalar.gov.tr. (13/03/2019)

Kâğıt Türü: Sarıca Hint

Satır Sayısı: 35

Müstensih: İbrahim b. Ramazan Bezmî

İstinsah Tarihi: 1679

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... nebiyye vel-evlâdu vel-ashâb efzalü's-salâvat ve etmim es-selâm.

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih (Süleymaniye Ktb), No. 4302

Varak Sayısı: 226

Yazı Türü: Nesih

Kâğıt Türü: Hind abadisi

Satır Sayısı: 27

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... ve'n-nebiyye ve alel vel-ashâb efzalü's-salâvat ve etmim es-selâm.

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih (Süleymaniye Ktb), No. 4303

Varak Sayısı: 209

Yazı Türü: Nesih

Kâğıt Türü: Sarı

Satır Sayısı: 27

Müstensih: Mehmet b. Ahmed

İstinsah Tarihi: 1718

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... el-ahyâ-ü minhüm vel-emvâti bi rahmetike yâ erhamerrahimîn.

Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, No. 3166

Varak Sayısı: 144

Satır Sayısı: 29

Başlangıcı: Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim...

Bitişi: ... et-tabakat min eyyâmi sadh behâ lakab-ı ila me'a behzâz.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye (Murad Molla Ktb.), No. 930

Varak Sayısı: 265

Yazı Türü: Nesih

Kâğıt Türü: Venedik

Satır Sayısı: 23

Müstensih: İsmail b. Ali

İstinsah Tarihi: 1727

Başı : Hamd ol Hazret-i zü'l-celâl-i âfrîde-kâre kim...

Sonu : ...Temmeti'l-kitâb fi'l-âhiri zilhicce sene tis'a ve selâsine mie ve elf.

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.), No. 2239

Varak Sayısı: 250

Yazı Türü: İnce Nesih kırması

Kâğıt Türü: İnce abadi

Satır Sayısı: 23

Başlangıcı: Hamd ol hazret-i zü'l-celâl-i âfrîde-kâre kim...

Bitişi: ... vel evlâdi vel-ashâb efzalü's-salâvat ve etmim es-selâm.

Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Ktb. No. 3264

Varak Sayısı: 205

Yazı Türü: İnce Nesih

Kâğıt Türü: Esmer

Satır Sayısı: 33

Başlangıcı: Hamd ol hazret-i zü'l-celâl-i âfrîde-kâre kim...

Bitişi: ... ve ilel vel-ashâb efzalü's-salâvat ve etmim es-selâm.

Nuruosmaniye Ktb. No. 3265

Varak Sayısı: 273

Yazı Türü: İnce Nesih

Kâğıt Türü: Venedik

Satır Sayısı: 27

Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. no.49

Varak Sayısı: 234

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 31

Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. no. 50

Varak Sayısı: 323

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 27

Ragıp Paşa Ktb. No. 997

Varak Sayısı: 210

Yazı Türü: Talik

Kâğıt Türü: İpek, sarı

Satır Sayısı: 27

İzmir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 1516

Varak Sayısı: 261

Yazı Türü: Talik

Satır Sayısı: 23

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6778

Varak Sayısı: 269

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 23

Nuruosmaniye Koleksiyonu, 34 Nk 3264

Varak Sayısı: 235, 33 st.

Yazı Türü: Arap-Nesih

Satır Sayısı: 25

Nuruosmaniye Koleksiyonu, 34 Nk 3265

Varak Sayısı: 273, 27 st.

Yazı Türü: Arap-Nesih

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, 1180

Varak Sayısı: 220

Yazı Türü: Nesih
Satır Sayısı: 29
Kâğıt Türü: Aharlı

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1181

Varak Sayısı: 166
Yazı Türü: Nesih
Satır Sayısı: 33
İstinsah Tarihi: 1672
Kâğıt Türü: Aharlı

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1182

Varak Sayısı: 299
Yazı Türü: Nesih
Satır Sayısı: 21
Kâğıt Türü: Aharlı ince

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1183

Varak Sayısı: 229
Yazı Türü: Nesih
Satır Sayısı: 13
Kâğıt Türü: Aharlı

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1184

Varak Sayısı: 219
Yazı Türü: Talik
Satır Sayısı: 29
Kâğıt Türü: Aharlı

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, R. 1185

Varak Sayısı: 86
Yazı Türü: Nesih
Satır Sayısı: 23

Kâğıt Türü: Aharlı

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, A. 3087

Varak Sayısı: 190

Yazı Türü: Talik

Satır Sayısı: 31

Kâğıt Türü: Aharlı ince

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları,616

Varak Sayısı: 252

Yazı Türü: Nestalik

Satır Sayısı: 29

İstinsah Tarihi: 1671

Kâğıt Türü: Aharlı

Manisa İl Halk Kütüphanesi Eski Eserler Bölümü, 5071

Varak Sayısı: 141

Yazı Türü: Nestalik

Satır Sayısı: 21

Başı : Hamd ü sad-i hamd ol hazret-i celâl-i âferîde...

Sonu : ...ve sâir ahvâli merhum sultan menâkıbınanazar oluna

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 891

Varak Sayısı: 291

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 19

İstinsah Tarihi: 1122 hicri

Başı: İsyân itdi üzerine varup felâ eyled, kande sefer eyledi...

Sonu:...min sene isnâ ve isrine ve mieti ve elf fi evâhiri Recebi'l-mürecceb.

Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, H.O. 8

Varak Sayısı: 236

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 27

Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları A.F. 56 (474)

Varak Sayısı: 242

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 27

Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları A.F. 276

Varak Sayısı: 300

Yazı Türü: Nestalik

Satır Sayısı: 23

Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Turc 102

Varak Sayısı: 326

Yazı Türü: Nesih

İstinsah Tarihi: 1678

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kataloglarında bu eserin müellifi olarak Hezârfen Hasan Efendi yazılmaktadır.

Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Supplement. Turc 136

Varak Sayısı: 227

Yazı Türü: Nestalik

Satır Sayısı: 25

Müstensih: Osman b. Tâlib

İstinsah Tarihi: 1674

Başı : Hamd ol hazret-i zü'l-celâl-i âfrîde-kâre kim...

Sonu : ...ala seyyidina Muhammedin ve ala vesahbihi ecma'in...

Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Supplement. Turc 137

Varak Sayısı: 203

İstinsah Tarihi: 1670

Satır Sayısı: 27

Başı : Hamd ol hazret-i zü'l-celâl-i âfrîde-kâre kim...

Sonu :...ale'llah ve evlâdihi ve eshâbihi efzalü's-salâvat dâ'imü's-selâm.

Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 8832

Varak Sayısı: 263

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 27

Müstensih: Müellif Hattı

İstinsah Tarihi: 1672

Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 8834

Varak Sayısı: 292

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 21

Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 8935

Varak Sayısı: 292

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 21

Müstensih: Müellif Hattı

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî 36

Varak Sayısı: 263

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 27

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî 38

Varak Sayısı: 217

Yazı Türü: Talik

Satır Sayısı: 33

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî 39

Varak Sayısı: 292

Satır Sayısı: 21

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî Halil Ağa 3

Varak Sayısı: 160

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 33

Baş : Hamd sad ol hazret-i zü'l-celâl-i âfrîde-kâre kim...

Sonu : ... fî sene seb'a ve hamsîn ve mâ'i ve elf.

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî 422

Varak Sayısı: 247

Yazı Türü: Talik

Satır Sayısı: 23

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Tarihi Türkî Talat 87

Varak Sayısı: 212

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 29

Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. or. oct. 3271

Varak Sayısı: 54-82

Yazı Türü: Nesih

Satır Sayısı: 25

Kâğıt Türü: Suyolu filigranlı

III. 4. Eserin Kaynakları

Hezârfen Hüseyin Efendi yararlandığı kaynakların bir kısmını eserin giriş bölümünde bir kısmını da eserin içerisinde zikretmektedir. Müellifin belirttiğine göre Arapça kaynak olarak Mevlâna Cenabi Efendi'den Farsça kaynak olarak Mirhond'dan ve Türkçe kaynak olarak ise Gelibolulu Mustafa Ali Efendi'den yararlanmıştır.

“Arabîde Mevlâna Cenâbî Efendi ve Farisîde Mirhond ve Türkî de Ali Efendi'nin Kühü'l-Ahbârı târîhlerinden, Roma ve Kostantiniyye'ye hükm eden

Mülûk-i Yunaniyân ve Rum'un ba'zı ahvâllerin Lâtin ve Yunan tevârihlerinden icmâl üzere intihâb ve tercüme vesâ'ir kütüb ü İslâmiyye fevâ'idini ana zamîme kıldım."⁵¹

Yukarıda ismî zikredilen eserlerden başka *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk*'de birçok müellife ve esere atıf yapıldığı görülmektedir. Ancak bize göre bu kaynakları Hezârfen Hüseyin Efendi bizzat kullanmamıştır. Zira müellif kendisi eserini hazırlarken kimlerden istifade ettiğini belirtmiştir. *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk*'de zikredilen eser ve müellifler şu şekildedir:

... *Târîhi Taberi*'de *Zû bin Tahmas bin Menucehr*'dir.⁵²

... *İbn Şihne nâm müverrih Ravzatü'l-menâzir fî ulûme'l-evâyil ve'l-evâhir nâm kitâbında*...⁵³

... *Muhyiddîn Arabî'nin Müsâmere nâm kitâbında yazar ki*...⁵⁴

...*Kitâb-ı Câmi'ul-hikâyât'da Hazret-i Ali hilâfetine müte'allık olan faslında yazmışdır ki*...⁵⁵

... *Zamanı devletleri Mirhond kavli üzere*...⁵⁶

... *Ebu Hamza-i İsfehani kavlince ve tahkîkî üzere*...⁵⁷

... *Riyâzî el-Hulefâ nâm kitâbda yazar*...⁵⁸

... *Tafsîli Rikab-ı Cihâd nâm kitâbda yazılmışdır*...⁵⁹

... *Müverrih Hasan bin Ali Tevkanî yazar ki*...⁶⁰

... *Alâeddin Münşi Bey târihinde ahz olunmuşdur*...⁶¹

... *İbn-i Cevzî kavlince*...⁶²

⁵¹ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 2a

⁵² Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 6a

⁵³ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 11b

⁵⁴ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 18a

⁵⁵ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 18a

⁵⁶ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 19b

⁵⁷ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 23a

⁵⁸ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 36a

⁵⁹ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 56a

⁶⁰ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 56a

⁶¹ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 56a

⁶² Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 59b

... *Kütüb-i Tevârih* 'de mestürdür ki...⁶³

...*Şahabeddîn İbn Hacer târihinde* ...⁶⁴

... *Mevlâna Kadı Beyzâvi nizâm altı yüz târihinde bu zümreden ancak Alâeddîn ve Giyaseddîn ve Şehâbeddîn saltanat etdiler deyu yazmışdır*...⁶⁵

... *Ravzatü's-Safa kavlince* ...⁶⁶

... *İbn Hacer Askalani Ebnâ-i el-Kamer nâm târihinde der ki*...⁶⁷

... *Hâfiz Muhammed Taşkendî Târîhi* 'nde olan Cengiz'den olmak üzere beyan etmişdir.⁶⁸

... *Şeyh Ahmed bin Ömer bin Arabşâh Ensârî Târîhi* 'nde...⁶⁹

... *Mollâ Makrizî kavlince*...⁷⁰

...*Mevlâna Cenâbi târihinde ve Hâkima nâm müverrih Bağdâdi'nin tevârihlerinde ve Kütüb-i Tevârih-i Yunan böyle rivâyet ederler ki*...⁷¹

... *Arifândan Hamdi Efendi bugüne târih dediler ki, sebt olundu*...⁷²

... *Kitâb-ı Atlas da mezkûrdur ki*...⁷³

... *Lornusu kendi kitâbında Birmen yazmışdır*...⁷⁴

⁶³ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 62a

⁶⁴ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 64b

⁶⁵ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 66a

⁶⁶ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 66a

⁶⁷ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 69b

⁶⁸ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 71b

⁶⁹ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 71b

⁷⁰ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 75b

⁷¹ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 104b

⁷² Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 119b

⁷³ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 144a

⁷⁴ Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk, 148a

IV. MÜELLİFİN TARİHÇİLİĞİ

XVII. yüzyılın Osmanlı ilim ve kültür dünyasında önemli bir yer işgal etmiş olan Hezârfen Hüseyin Efendi, ilme olan merakı ve çok yönlü kişiliği sayesinde farklı kültürlerden insanlarla iletişim kurmuş ve bu durum onun tarihçi kişiliği üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır.

Tarihi eserlerinde Yunan, Roma, İslâm ve Osmanlı tarihinden bahsetmiş, yaşadığı dönemin tarihi ve siyasi olayları hakkında kendi yorumunu da katarak bilgi vermiştir. Yöneticileri ve padişahı idamın uygulanmaması, reayanın kolayca kapıkulu olabilmesi, tımarların ehil olmayanlara dağıtılması gibi konularda eleştirmekten çekinmemiştir.

Toplum ve devlet ile ilgili farklı görüşler ortaya koyan Hezârfen Hüseyin Efendi, eserinde olayları geleneğe uygun olarak kronolojik değil aksine konuları sistematik bir şekilde tasnif ederek ele almıştır.

Eserinde Yunan ve Roma devirleri hakkında bilgi verirken ilk defa olarak Yunanca ve Latince kaynaklar kullanan Hezârfen Hüseyin Efendi, Türk tarihçiliğinde de birtakım ilkleri gerçekleştirmiştir. Tarihi bir ilim dalı olarak kabul eden müellif, eserinin girişinde ve bazı bölümlerinde yararlandığı kaynakları da göstererek bu ilmin gerektirdiği ahlâkı da göstermiştir.

V. MÜELLİFİN ÜSLUBU

Müellif, Türkçe olarak yazmış olduğu bu eserinde, inşâ ve secîden uzak genelde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bununla birlikte anlatımı güçlendirmek için yer yer Arapça ve Farsça kelime ve terkipler kullandığı gibi ayet ve hadislerden de faydalanmıştır. Ayrıca müellif konunun akışına göre beytler eklemiş ve ilginç vakıalar anlatmıştır.

Müellifin anlatımı kuvvetlendirmek için kullandığı bazı Arapça ve Farsça tamlamalar şunlardır:

Gûş-ı hûş ile istimâ' kılup, tâvîlü'l-kâmmе, ebyaz el-levn, sine-i perkinesi, pîr-tîr-endâze-i şîrâze, fâriğü'l-bâl, îyş ü nevş, cihân-penâh, ale'l-fevr...

Kem leyletün min ğümûmi'd-dehri muzlimetün, edâ'e min ba'dihâsubhun min el-ferec.

Zühbetü't-devle bi'l-bevle.

Ve kâne lâ-zille le fî şems velâ yeki'uz-zebâb ala hasedeh velâ yemessu deme'l-bu'uz.

Alâ re's-i miete tatluu'ş-şemsü min mağribihâ.

Müellifin anlatımı kuvvetlendirmek için kullandığı bazı ayet ve hadisler şunlardır:

*Ve men indehu ilmul kitâb.*⁷⁵

*İreme zatil'imad elleti lem yuhlek mislûha fi'l bilâd.*⁷⁶

*İz ersalnâ ileyhimusneyni fekezzebûhumâ fe azzeznâ bisâlisin.*⁷⁷

*Elyevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmemtû aleyküm ni'metî ve rağîtu lekümü-l'islâme dînâ.*⁷⁸

*Velekad ketebnâ fîz zebûri ennel ardayerisuhâ i badiyes sâlihûn.*⁷⁹

⁷⁵ Kur'an-ı Kerim, 13/43

⁷⁶ Kur'an-ı Kerim, 89/7-8

⁷⁷ Kur'an-ı Kerim, 36/14

⁷⁸ Kur'an-ı Kerim, 5/3

*Ve ammâ mâ yenfaun nâsu feyemkusu fîl ard.*⁸⁰

*İnnellahe yeb 'asu li-hezih 'l-ümmeti bi-re 'si küllü mi 'etimen yüceddidu leha dînîhâ.*⁸¹

*Men ağberret kademâhu fî sebilillahi harremallahu aleyhi 'n-nâr.*⁸²

*Ezâerâdallâhu şey'en heyye 'el esbab.*⁸³

Müellifin anlatımı kuvvetlendirmek için yazdığı bazı beytler ve hikâyeler:

Âkîbet Tehmuras oldı şehriyâr

Tutdu otuz yıl memâlikde karâr

Etdi burhaniyla tevhîdi beyân

Haşr ü teşrîn hüccetin kıldı ayân

...

Şâh-ı âlem-i Kahramân Keykubâd

Etdi yüz yıl bu dahi dünyâda dâd

...

Perdedâr-ı mîkendver kasr-ıkaysar-ı ankebut.

Bûmnevet mîzend birkünbed Afrasyab.

...

Başladı bu cisri olmadın tamam.

Kıldı azm suyi cennetü 'n-na 'îm.

Geldi zill-ı hak şehri Sultân Selîm.

Etdi tekâmîl oldu bu cisri azîm.

Dedi târîhin Hüdâyi ol zaman

⁷⁹ Kur'an-ı Kerim, 21/105

⁸⁰ Kur'an-ı Kerim, 13/17

⁸¹ Hadis-i Şerif

⁸² Hadis-i Şerif

⁸³ Hadis-i Şerif

Yapdı âb üzre bu cisri yine Selîm

... Kadir Billah'ın zamanında muhkem rüzgâr esüp sed-i Ye'cüc'ün ardından beru cânibe bir adam bıraktı. Bir arşun boyu var ve iki karış sakalı ve iki azîm kulakları var idi. Bağdad'a getirüp halk temâşa eyledi ve üç yüz seksen dokuzda Bağdad'a azîm kar yağup bir zirâ' mikdarı oldu.

... Ve dört yüz yigirmi sekizde Bağdad'a yağmur yağup yağmurlarla bile büyük balıklar yağdı.

... Acîbe saltanatın on yedinci senesinde Gâzî Köyünde Andoryas nâm bir adam İstanbul'a geçüp mezbûrun iki göz bir sâru kelbî var idi. Ba'zı meydan yerlere varup halkdan yüzüklerin alup ince toprak içine saklayup ve bir kaç pâdişâh sikkesiyle meskûnaltunları getirüp kezâlik toprağa gömerlerdi. Ba'dehu kelbî çağırup filânın altun yüzüğünü getir deyüp emr ederdî. Kelb ol cem' olan yüzüklerin içünden ol kişinin yüzüğün bulup sahibine verirdi. Ve filan pâdişâhın sikkesiyle meskûn olan altunu getir dedik de birer birer ismîyle getirürdü. Ve bir kerre hilâfın getirmedi. Halk ana hayran olup kimseler sırrına vâkıf olmadı....

... Bunun zamanında Antakya'da bir oğlan doğdu. Alnında bir gözü ve dört eli ve dört ayağı vardı.

VI. ÇALIŞMADA İZLENİLEN YÖNTEM

Tenkihü't Tevârih-i Mülûk'ün yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde toplam 44 nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshalardan sekizi yurt içi ve üçü yurt dışı olmak üzere toplam 14 nüshaya ulaşılarak tamamı incelendi. İncelenen nüshalar arasında içerik açısından bazılarının birbirinden kopuk, bazılarının ise karmaşık bir yapıda olduğu görüldü. Bu nedenle konu bütünlüğü bakımından birbirine daha yakın ve okuma bakımından daha sağlıklı sonuç alınabileceği düşünülen nüshalar tercih edildi.

Edisyon kritiği yapılan bu güzide eserin, TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu No. 3797'de bulunan nüsha ana nüsha olarak kullanıldı ve dipnotlarda "A" harfi ile gösterildi. Ana nüsha, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Supplement Turc 137'de ve Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Tarihi Türkî Halil Ağa 3'de bulunan nüshalar ile karşılaştırıldı. Bu nüshalardan Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan nüsha dipnotda "F" ile Mısır Milli Kütüphanesi'nde bulunan nüsha ise dipnotda "M" ile gösterildi.

Sayfa numaraları metin içerisinde köşeli parantez içinde verilerek sayfa numarasının bulunduğu varak "a" harfi ile diğer sayfa "b" harfi ile "[.../b]" şeklinde gösterilmiştir. Diğer nüshalarla olan farklılıklar, dipnotda varak numarası gösterilerek örneğin "(5b)" şeklinde yazılmıştır. Üç nüsha arasındaki ufak ayrıntılar haricindeki tüm farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir. Bazı bölümlerde ana nüshanın eksik olduğu ve bazı bölümlerde ise diğer nüshaların eksiklikleri görülmüş ve bu durum metin içerisinde titizlikle dipnotlarda gösterilmiştir.

Metin içerisinde okunması zor olan veya doğru okunduğundan emin olunmayan beytler, yer isimleri ve şahıs isimleri çalışmada orjinal şekliyle yazılmıştır. Doğru okunuşundan emin olmamakla birlikte okunan kelimeler için kelimeyi yazıp yanına parantez içerisinde soru işareti örneğin "hemhûvâya(?)" şeklinde, hiç okunamayanları ise "...(?)" şeklinde gösterildi. Her üç nüshada bulunan derkenarlar ayrı ayrı gösterilerek ana nüsha için "*" Fransa nüshası için "◆" Mısır nüshası için "●" şekilleri kullanılarak dipnotda "[d]" şeklinde gösterilmiştir. Ana nüshada geçen ayet ve hadislerin numaraları ve anlamları "*" simgesiyle gösterilerek

dipnotda verilmiştir. Diğer dipnotlar yani nüshalar arasındaki farklılıklar “1,2,3...” şeklinde ana nüshadaki metin yazıldıktan sonra “;” ilk karşılaştırma “F” nüshası arasındaki farklılık daha sonra araya “/” işareti konularak “M” nüshasındaki farklılık yazılmıştır.

Ana nüsha ile hangi nüsha arasında farklılık var ise yalnızca o nüsha dipnotda gösterilmiştir. Ana nüshada olup diğer nüshalarda olmayan kelimeler için “-” işareti, ana nüshada olup diğer nüshalarda olmayan fakat boşluk bırakılmış olan bölümler için içerisi boş bırakılmış köşeli parantez “< >” işareti kullanılmıştır. Ana nüshada olmayan diğer nüshalarda olan ve ana nüshada boşluk bırakılan veya olmadığı için anlam eksikliği anlaşılan kelimeler için yine köşeli parantez ve içerisinde kelime olacak şekilde örneğin “<serdâr>” şeklinde yazılmıştır. Metinde uzatmalar için (^), ayın (ع) harfi için (‘), hemze için (’), kaf (ك), tı (ط) ve gayn (غ) harflerinden sonraki uzatmalar için ise (¯) işareti kullanılmıştır.

Metin içerisinde yazım kaynaklı olduğu anlaşılan kelimelerdeki bazı nokta ve harf hataları doğruluğundan emin olunan şekilde fazla müdahale edilmeden düzeltilmiştir. Çalışmada “b” harfi ile biten Türkçe fiillerin sonu “p” harfi ile yazılmıştır. Sonu “ı, i” sesleri ile biten isimlerde ise günümüz kullanımına uygun bir imlâ benimsenmiştir. Özel isimlerden sonra kesme işareti kullanılmış ve “Mehmet” ismî “Muhammed” olarak yazılmıştır.

SONUÇ

XVII. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında yetişmiş önemli aydın ve devlet adamlarından birisi olan Hezârfen Hüseyin Efendi tarih, coğrafya, dil, tıp, tasavvuf gibi alanlarda eserler vermiştir. Daha çok tarihçiliği ile ön plana çıkmış olan Hezârfen Hüseyin Efendi, bir süre devlet kademesinde bulunmuş ve IV. Mehmet'e hocalık yapmıştır. Hezârfen Hüseyin Efendi, IV. Mehmet'e hocalık yaptığı bu dönemde, edisyon kritiği yapılan eseri *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk*'e Mayıs 1670 tarihinde başlamış ve Kasım 1673 tarihinde tamamlamıştır.

Kendisine tarih dersi verdiği IV. Mehmet'e sunulan eser, özet şeklinde genel bir tarih özelliği taşımaktadır. Sade bir dil kullanmayı tercih eden müellif bu eserinde olayların yıl yıl anlatıldığı analistik karakterden ziyade sistematik bir yöntem benimsemiştir. Yunan ve Roma devirleri hakkında ilk kez Batılı kaynaklardan yararlanması, başvurduğu kaynakları eserinin farklı bölümlerinde okuyucuyla paylaşması *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk*'ü diğer tarih kitaplarından farklı kılmaktadır.

Yurt içindeki ve yurt dışındaki kütüphanelerde bir çok nüshası bulunan eserin on dört tanesinin matbu incelemesi yapılarak, TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu No. 3797'de bulunan nüsha, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Supplement Turc 137 ve Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Tarihi Türkî Halil Ağa 3'de bulunan nüshalar ile karşılaştırıldı.

Eser, bir giriş, dokuz bölüm, bölümler içerisinde birtakım kısımlar ve iki hâtimeden oluşmaktadır. Müellif eserinin girişinde Allah'ın adını anarak, O'na hamd ve övgüler dizerek başlamaktadır. Ardından Peygamberimize salât ve selâm getirdikten sonra devrin pâdişâhı olan Sultan Mehmet'e övgüler dizmektedir. Ayrıca bu bölümde müellif, eseri yazma amacını ve yararlandığı kaynakları da okuyucuyla paylaşmaktadır. Birinci bölümde Pişdadiyân, Keyaniyân, Eşkaniyân, Sasaniyân ve Batlamyoslardan. İkinci bölümde Hz. Muhammed (A.S.)'in doğumundan, sûret ve sûretiyle gazâlarından. Üçüncü bölümde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemleri, Hz. Ali'nin Muaviye ile mücadelesi ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in menakıplarından. Dördüncü bölümde Hz. Muhammed (A.S.)'in vefatından sonra kurulan Emevîler, Abbâsîler, Fatımîler, Selçuklular, Gazneliler ve Eyyubiler'le

birlikte elli iki İslâm devletinden. Beşinci bölümde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan I. Mehmet'e kadar olan olaylardan. Altıncı bölümde Yunan Devleti'nin kuruluşundan ve bazı Yunan filozoflarından. Yedinci bölümde Konstantiniye'nin kuruluşundan, Bizans İmparatorlarından, İskenderiye zelzelesinden, İstanbul'daki Çemberlitaş ve dikilitaşlardan, eski su kemerlerinden, İstanbul'daki büyük yangın ve yağmurdan, Ayasofya'nın yapılışından, Karadeniz'in donuşundan, İstanbul muhasarasıyla Ebu Eyyub'un vefatından, Ebu Hafs Ömer b. İsa'nın Girid'i fethinden, Venedikliler'in ve Fransızlar'ın Kıbrıs'ı ele geçirmelerinden, Rumlar'ın Galata'yı neden Cenevizliler'e verdiklerinden. Sekizinci bölümde Çin, Maçin, Hitta ve Hotin memleketleriyle, Çin ve Hint denizlerindeki bazı adaların coğrafî ve tabii hâllerinden, hükümdarlarından, kumandanlarından, kânûnlarından, dinlerinden, ilim ve marifetlerinden ahlâk ve âdetlerinden. Dokuzuncu bölümde Amerika'nın keşfinden ve sonraki durumundan. Hâtimede tûl ve arz ta'yininden, irtifâ alınması usûlüyle bu yoldan kullanılan ölçü aletlerinden. Hâtimetü'l-hâtimede alışverişte narh konması ve bu hususta en büyük idarecinin dikkatli bulunması lâzım geldiğinden bahseder.

Üç farklı nüshası edisyon kritiği tekniğiyle karşılaştırılan bu güzide eser, her ne kadar özet halinde yazılmış genel bir tarih kitabı olsa da günümüz tarih araştırmacıları için başvurulması gereken önemli kaynaklar arasındadır.

II. BÖLÜM

ESERİN METİN KISMI

[1/b] Bismillahirrahmanirrahîm⁸⁴

Hamd ve sad hamd ol hazret-i zü'l-celâl efrîde-kâre kim cûybâr-ı şimşîr-i Selâtîn-i adl-i ayîn ile hadîkâ-i rûyî zemînî lâlezâr-ı emn ü emân eyledi. Ve şükr ve sad şükr⁸⁵ ol tâc-ı bahş-ı şâhâne-i cihân olan hakîm-i mutlak hakîm-i⁸⁶ cevâhir-i tîğ-ı cihângir-i⁸⁷ mülûk ile hemîşe ıslâh-ı mizâc-ı kâyinât eyledi.⁸⁸ Tasliye ve tahiyyât ve teslimât ol büzürgvâr-ı⁸⁹ sipeh-sâlâr-ı gün ve mekân-ı şefî'-i rûz-i mahşer ve sâkî-i âb-ı kevser seyyîd-i kâyinât ve sened-i mahlûkât nebiyyî müctebâ ve resûl-i mürtezâ Muhammed Mustafa.⁹⁰

Muhammed kâ'inâtın serveridir.

Sipîhr-i âferîniş ahteridir.

Salavâtü'l-lahi ve's-selâm⁹¹ aleyhi ve alâ ve sâ'irü'l-enbiyâ-i ve'l-mürselîn.

Mâdâmetü's⁹²-semavâtü'l-alâ ve'l-arzîn ve da'vât-ı teslimât-ı⁹³ sa'âdet kârîn. Nücûm-i asmâne-i dîn. Ve kevâkib-i burc-i temkîn Olan ashâb-ı ve a'vâne ve ensâr-ı Ahmed Muhtâr. Ve ahyâr-ı muhâcirîn ve ensârin merâkad-ı mağfîret merâsidine olsun. Rıdvânu'l-lahi te'a⁹⁴ aleyhim ecma'în.

Ba'de-mâ adet-i vâcibü'l-vücûd-i mutlak ve sened-i seniyye-i Hazret-i Hak bunun üzerine câridir ki her ferzende⁹⁵ temhîd-i kasr-ı ahkâm-ı şer' teşyîd-i ve te'sîs-i esâs-ı asl ve fûru' için bir sahib-kırân-ı âlişânın vucûdî vasıta-i emn ü emân olup münşî-i ceffe'l-kalem ve kâtib-i rakam-ı kadem menşûr-i hilâfet-i pâk-i basît hâkî bir pâdişâh-ı cemşîd câh sâhib-i idrâk nâmına tahrîr ve tastîr edüp elkâb-ı mustâbını⁹⁶ İnnâ ce'alnake halîfeten fî'l-ard unvânıyla mu'anven ve ahkâm-ı kâdr-i celâlini nass-

⁸⁴ Bismillahirrahmanirrahim A; - F (1b) / M (g)

⁸⁵ Eyledi. Ve şükr ve sad şükr A; şükr sad şükr F (1b) / M (g)

⁸⁶ Hakîm-i A; kîm-i F (1b) / M (g)

⁸⁷ Cihângir-i A; - F (1b)

⁸⁸ Eyledi A; - F (1b)

⁸⁹ Büzürgvâr-ı A; büzürgvâr-ı cihân ve F (1b) / M (g)

⁹⁰ Muhammed Mustafa A; Muhammed Mustafa. Beyt F (1b) / Muhammed'ül-Mustafa M (g)

⁹¹ Ve's-selâm A; - M (g)

⁹² Mâdâmatü's A; mâdâratü's F (1b)

⁹³ Teslimât-ı A; - F (1b) / M (g)

⁹⁴ Te'a A; te'ala M (g)

⁹⁵ Ferzende A; karında F (1b)

⁹⁶ Mustâbını A; mustâbı M (g)

ı kerîm tû'ti'l-meliki men teşâ' mâ sıdkınca⁹⁷ müberhen eyleye. Ol zümreye serîri saltanat ve hıl'et hilâfet şükrânesi için zu'âfâyı ümmet ve re'âyâyı millete adl ü dâd ve nasfet edüp dâ'imâ. Fakhûmu bi'l-adli* mefhûmun gûş-ı hûş ile istimâ' kılup ve emr-i bi'l-ma'rûf sadâsına cân ü dilden ittibâ' etmek cümle-i ferâyizdendir.

Binâen alâ⁹⁸ hazâ pâdişâhımız olan halîfe-i rabbânî sâhib kırân elfü sâni sultân-ı rub'î meskûn şâh-ı ekâlîm⁹⁹ seb'a-i gerdûn netice-i zemîn ve zaman sâye-i hâlk-ı¹⁰⁰ yezdân iftihâr-ı Âl-î Osman ilâ ve hüve's-sultân ibn¹⁰¹ es-Sultân Ebu'l-fethü'l-gâzî Sultân Muhammed Hân Gâzî İbn Sultân İbrahim Hân İbn¹⁰² Sultân Ahmed Hân hazretleri¹⁰³ kıt'a;

Ser ü ikbâl ve nihâl-i devleti sersebz ola.

Gülşen ömrü gülüne ermeye bâd-ı hazân

Devlet ile ola dâ'im kâmbîn kâm-yâb

Nusretile ola her dem kâm-kâr kâm-rân¹⁰⁴

İkâmet-i umûr u dinîyyede bezl-i makdûr etmeleri ile pertev-i adlilerinde¹⁰⁵ zulmet-i zulm ü insâf sahîfe-i âlemde nâ-bûd ve nâ-peydâ olup¹⁰⁶ halledallâhu subhâne mülkehû ve sultân ve efâz¹⁰⁷ alâ kâffetü'l-enâm¹⁰⁸ berre ve ihsân âmîn yâ Rabbe'l-alemîn. Sebebi te'lîf¹⁰⁹ [2/a] Erbâb-ı ukûl ve ulû'l-elbâb¹¹⁰ “*Ve men indehu ilmul kitâb*”^{**} zamîr-i ilhâm pezîrlilerine hafî değıldir ki eşref-i ahyâr-ı nâfi'a ve eltâf-ı asâr-ı câmi'a ba'de Kitâbullahi'l münzil ve hitâbü'n-nebiyyi'l mürsel tecessese

⁹⁷ Mâ sıdkınca A; ma-sadakı F (1b) / masadakı ile M (g)

* Adaletle hükmederler.

⁹⁸ Alâ A; alâ zalik M (1a)

⁹⁹ Ekâlîm A; iklîm M (1a)

¹⁰⁰ Hâlk-ı A; - F (2a) / M (1a)

¹⁰¹ İbn A; bin F (2a) / M (1a)

¹⁰² İbn A; bin M (1a)

¹⁰³ Hazretleri A; - F (2a)

¹⁰⁴ Kâm-rân A; kâm-yâreb F (2a)

¹⁰⁵ Adlilerinde A; adlilerini F (2a) / adlileri M (1a)

¹⁰⁶ Olup A; olmuşdur M (1a)

¹⁰⁷ Efâz A; evsah F (2a) / evzah M (1a)

¹⁰⁸ Enâm A; enâmü'l-eyyâm F (2a) / M (1a)

¹⁰⁹ Sebebi te'lîf A; sebebi te'lîf ismî kitâb F (2a) / M (1a)

¹¹⁰ Ulû'l-elbâb A; ve'l-elbâb M (1a)

** Kur'an-ı Kerim;13/43: ... yanlarında kitabın bilgisi olanlar yeter.

menâkıb-ı enbiyâ-i ve'l-mürselîn ve siyer-i mülûki¹¹¹ ve selâtîn olup mürûr-ı sinîn ve¹¹² şühûr ve gerdiş gerdûn dühûr ile¹¹³ sudûr eden etvâr-ı acibetü'l-âsâra ittilâ' ve asâr-ı garîbetü'l etvârı istimâ' bâ'is-i tahsîl-i sermâye-i hikmet ve sebep-i tekmîl-i pîrâye-i 'izzet olduğu tahakkuktur. Velâkin kütüb-ı tevârihde olan cerâ'id ve fevâ'idin ekseri kebiretü'l cüsse ve kesîretü'l kıssa olup hâtır-ı müstemi' ağrâz-ı kitâb ve hülâsa-i mâfi'l-bâlî kemâyenbağî idrâk edemeyüp istimâ'ından ebâ ve tab' kârî dahî evâi'l-i kelâmı evâhiriyle zabtdan âciz kaldığı sebebden bu za'yıf-ı bi kuvvet ve bu nahîf-i bi-kudret Hüseyinü's-şehîr be-hezârfen "Tevârih-i Bedâyi' ve Vakâyi'den" istifsâr ve istihbâr olundukda hîn-i hitâbda hâzır cevâp olmak için ilm-i târihde murâd olan ma'nâyî edâ eder.

Arabîde Mevlâna Cenâbî Efendi ve Farisîde Mirhond¹¹⁴ ve Türkî de Ali Efendi'nin Künhü'l-Ahbârî târihlerinden intihâb ve ihtisâr edüp Türkî ibâretle¹¹⁵ bu cerîde-i cedîde ve bu ferîde-i müfideyi berâyı tebşîr-i hıfz ve takrîri silk¹¹⁶ tahrîre vâki' olmuştur. Tâ ki,¹¹⁷ mutavvel memlûne mücmel mahal ola. Ve ismî Tenkîh-i Tevârih-i Mülûk¹¹⁸ ile müsemma kıldım.¹¹⁹ Siyyemâ Roma ve Kostantiniyye'ye hükm eden Mülûk-i Yunaniyân¹²⁰ ve Rum'un ba'zı ahvâllerin Lâtin ve Yunan tevârihlerinden icmâl üzre intihâb ve tercüme vesâ'ir kütüb ü İslâmiyye fevâ'idini ana zamîme kıldım. Akîb zalik vilâyet Çin Maçın ve Hıtta ve Hotin rusûm¹²¹ ve kavâninî nakş-ı nigâr-ı çin etdim. Ba'dehu bahri muhît-i garbîde vâki' olan yeni dünyanın zuhûrî ve ba'zı ahvâlların muharrir¹²² ve hatimede kavâ'id ahz tül ve arz ve mikdâr fersah ve ber¹²³ beyân-ı emyâl ile tekmîl olunup ebvâb ve fusûl üzre tertîb

¹¹¹ Mülûki A; merâkıb mülûki M (1a)

¹¹² Ve A; ile ve M (1a)

¹¹³ Dühûr ile A; dehâriyle M (1a)

¹¹⁴ Mirhond A; ehünd müverrihîn Mirhond F (2a) / M (1a)

¹¹⁵ İbâretle A; ibâretiyle M (1a)

¹¹⁶ Silk A; merkûm silk F (2a) / M (1a)

¹¹⁷ Tâ ki A; ta ki ne F (2a) / M (1a)

¹¹⁸ Ve ismî Tenkîh-i Tevârih-i Mülûk A; ve ismîn <Tenkîh-i Tevârih-i Mülûk> M (1a)

¹¹⁹ Kıldım A; kıldık M (1a)

¹²⁰ Yunan niyân A; Yunan M (1a)

¹²¹ Rusûm A; Rum M (1a)

¹²² Muharrir A; tahrîr F (2b) / M (1a)

¹²³ Ber A; berid F (2b) / M (1a)

ve fihrist-i gûna tasdîr kıldım ki, murâd olunan düvel asân-ı vech ile¹²⁴ buluna. Ve bi'llahi't-tevfik.

El bâbü'l-evvel:¹²⁵ Fî zikr-i mülûk Fars'ı kadim ve Batali-i¹²⁶ Yunan vehüm alâ hamse tabakât. Tabakâ-i evvelî¹²⁷ Mülûk-i Pişdadiyân derler on üç neferdir. Tabakâ-i sâni Mülûk-i Keyaniyân derler dokuz neferdir. Tabakâ-i sâlis¹²⁸ Mülûk-i Eşkaniyân derler on sekiz neferdir. Tabakâ-i râbi'¹²⁹ Mülûk-i Sasaniyân derler cümle¹³⁰ otuz bir neferdir. Tabakâ-i hamse¹³¹ Mülûk-i Batalise-i Yunan derler bunlar on üç neferdir.

Fî zikrû'l-bâbü's-sânî:¹³² Fî zikr-i¹³³ Devlet-i İslâm bi-mevlîd-i seyyidi'l-mürselin ve hâtemen-nebiyyîn aleyhisselatu ve's-selâm¹³⁴ ve zikr-i gazâvât ve ba'zı¹³⁵ hasâyise's-şerife.

El bâbü's-sâlis [2/b] :Fî zikri hulefâ-i râşidîn min ba'dehu rıdvânullahi te'ala aleyhim ecma'în

Hilâfet: Halife-i mukaddem Hazret-i Sıddık-ı A'zam¹³⁶ Emirü'l-mü'minîn Ebî Bekr Es-Sıddık radiyallahu te'ala anh¹³⁷

Hilâfet: Emirü'l-mü'minîn Hazret-i Ömer İbnü'l-Hattab radiyallahu te'ala anh

Hilâfet: Emirü'l-mü'minîn Hazret-i Osman İbn Affan radiyallahu te'ala anh

Hilâfet: Emirü'l-mü'minîn Ali bin¹³⁸ Ebî Talip kerremellahu-vecchehu ve¹³⁹ vak'a-i Mu'âviye ma'a Hazret-i Ali ve menâkib-i Hazret-i İmâm Hasan radiyallahu te'ala anh¹⁴⁰ ve Hazret-i İmâm Hüseyin radiyallahu te'ala anh¹⁴¹

¹²⁴ İle A; üzere F (2b) / M (1a)

¹²⁵ El bâbü'l-evvel A; < El bâbü'l-evvel > M (1a)

¹²⁶ Batâli-i A; Bataliyye-i M (1a)

¹²⁷ Alâ hamse tabakât. Tabakâ-i evvelî A; hamsetün tabakâtıdır. <Tabakâ-i evvelî> M (1a)

¹²⁸ Tabakâ-i sâlis A; <tabakâ-i sâlis> M (1a)

¹²⁹ Tabakâ-i râbi' A; <tabakâ-i râbi'> M (1a)

¹³⁰ Cümle A; - M (1a)

¹³¹ Tabakâ-i hamse A; tabakâ-i hamse M (1a)

¹³² Fî zikrû'l-bâbü'sânî A; el bâbü'sânî M (1b)

¹³³ Zikr-i A; zikr-i zuhûru F (2b) / M (1b)

¹³⁴ Aleyhisselatu ve's-selâm A; Hazret Muhammedü'l-Mustafa sallallahu Te'ala aleyhi vesellim F (2b) / Hazret Muhammedü'l-Mustafa sallallahu aleyhi vesellem M (1b)

¹³⁵ Ba'zı A; - F (2b)

¹³⁶ A'zam A; - M (1b)

¹³⁷ Radiyallahu te'ala anh A; - F (2b) / M (1b)

¹³⁸ Bin A; ibn F (2b) / M (1b)

El bâbü'l-râbi': Hicreti Nebeviyye'den sonra gelen hulefâ ve mülûk ve selâfîn-i İslâmiyye devletinin meşhûrlarından zikirleri ihtiyâr olunan elli iki devlet tahrîr olunmuşdur.

Fasıl: Fî-zikr-i imâret-i Benî Ümeyye ve sebep zevâl-i Devlet-i Âl-i Mervân

Fasıl: Fî-zikr-i ibtidâ-i Devlet-i Hulefâ-i Abbâsiyye ve zikr ahvâl-i Berâmeki ve vüzerâ-i Harûn er-Reşîd ve zikr-i vakı'a-i Mu'tasım¹⁴² Billah ma'a mülûk Hülagü Hân

Fasıl: Fî-zikr-i¹⁴³ Mekke-i Mükerrime min evlâdi Fatımatü'z-Zehra radiyallahu te'ala anhüma vehüm alâ erba'in.¹⁴⁴ Aksâmü'l-kısm el-evvel. Fî zikri ahvâli¹⁴⁵ Benî Uhayzır. El-kısmü's-sânî. Fî zikr-i evlâd-ı Musa.¹⁴⁶ El kısmü's-sâlis. Fî zikr-i evlâd-ı ahvâl-i Hâşime. El kısmü'l râbi. ' Fi zikr-i Benî Katâde.

Fasıl: Fî-zikr-i şerifâ-i Medinetü'l- Münevveretü¹⁴⁷

Fasıl: Fî-zikr-i Evlâdı İdris bi-l-Garb

Fasıl: Fî-zikr-i¹⁴⁸ Hulefâ-i Benî Ümeyye Endülüs¹⁴⁹

Fasıl: Fî-zikr-i¹⁵⁰ Hulefâ-i Hamûd bi'l-Endülüs

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Şerefâ-i'l-garb Mülûk-i Fas ve Marankuş

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Hulefâ-i Yemen min Benî Tabataba

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Deylem Ez-Hulefâ-i Ulviyye

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Gazneviyye

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Merdavic Deylemi Der Vilâyet-i Cürcan

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Danişmendiyye fî bilâd-ı Rum

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i¹⁵¹ Mülûk-i Hindistan

¹³⁹ Ve A; ve radiyallahu te'ala anh ve F (2b)

¹⁴⁰ Radiyallahu te'ala anh A; - M (1b)

¹⁴¹ Anh A; anhümâ M (1b)

¹⁴² Mu'tasım A; Musta'sım M (1b)

¹⁴³ Fî-zikr-i A; fî-zikr-i mülûk i M (1b)

¹⁴⁴ Te'ala anhüma vehüm alâ erba'in A; te'ala anhüma vehüm alâ erba'ate F (3a) / anha vehüm erba'ata M (1b)

¹⁴⁵ Ahvâli A; - M (1b)

¹⁴⁶ Evlâd-ı Musa A; ahvâl-i evlâd-ı Musa es- M (1b)

¹⁴⁷ Münevveretü A; Münevvere F (3a)

¹⁴⁸ Fî-zikr-i A; Fî-zikr-i devlet-i F (3a) / M (1b)

¹⁴⁹ Endülüs A; mülûk-i Endülüs F (3a) / M (1b)

¹⁵⁰ Fî-zikr-i A; Fî-zikr-i devlet-i F (3a) / M (1b)

Fasıl: Fî-zikr-i Mülûk-i¹⁵² Devlet-i Şâhrûh Sultân min evlâdı Timurlenk

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Özbekiyan Selâfîn-i Maverâünnehir ve Belh

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁵³ Evladü'l-melik Ebu Sa'îd

Fasıl: Fî-zikr-i Mülûk-i Benî Ağleb bi'l-garb

Fasıl: Fî-Devlet-i¹⁵⁴ Mülûk-i Âl-i Saman•

Fasıl:Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Tâhiriyye

Fasıl:Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Âl-iBüveyhi

Fasıl:Fî-zikr-i ibtidâ-i zuhûr-i Devlet-i Selçukîyân Der Vilâyeti Horasan

Fasıl:Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁵⁵ Şu'be-i Sâniye-i Âl-i Selçuk Der Vilâyet-i

Kirman

Fasıl:Fî-zikr-i Devlet-i Şu'be-i Sâlise-i Selçukîyân Mülûk-i Rum

Fasıl:Fî-zikr-iDevlet-i Mülûk-i Harezm

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Cengiz Hân**

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Atabegyan Der [3/a] Musul ve Haleb ve Şam

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁵⁶ Atabegyan Der Vilâyeti Azerbaycan

Fasıl: Fî-zikr-i¹⁵⁷ Mülûk-i Evlâd-ı Muzaffer Der Horasan ve Kirman ve Şiraz

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet- i Mülûk-i Timurlenk Gürkân

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i İlhanîyân Der Vilâyeti Azerbaycan

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Akkoyunlu

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Karakoyunlu Der Musul

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Gavriye

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁵⁸ Batıniyye Der Vilâyet-i Acem

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i¹⁵⁹ Mülûk-i Şirvan

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Gücerat Der Vilâyeti Hind

¹⁵¹ Devlet-i A; - M (1b)

¹⁵² Mülûk-i A; - M (1b)

¹⁵³ Mülûk-i A; - M (1b)

¹⁵⁴ Fî-devlet-i A; fî-zikr-i devlet-i F (3a)

• [d]: ve Âl-i Sebüktigin M (1b)

¹⁵⁵ Mülûk-i A; - M (1b)

** [d]: ...(?) şerîf ...(?) ahvâlini M (1b)

¹⁵⁶ Mülûk-i A; - M (1b)

¹⁵⁷ Fî-zikr-i A; Fî-zikr-i devlet-i F (3a) / M (1b)

¹⁵⁸ Devlet-i Mülûk-i A; mülûk-i devlet-i M (1b)

¹⁵⁹ Fî-zikr-i Devlet-i A; fî M (1b)

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Semerkand¹⁶⁰

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Hânân-ı Kırım

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁶¹ Evlâd-ı Tolun Mülûk-i Mısır

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁶² İhşidiyye Mülûk-i Mısır

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Şâh İsmâîl Erdebilî

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Hama min Evlâd-ı Eyyub

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Haleb min Âl-i Eyyub

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i¹⁶³ Vilâyet-i Humus min Eyyubiye¹⁶⁴

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Âl-i Hamedan

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Hulefâ-i Fatımiyye Der Vilâyet-i Mağrib ve Mısır

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Eyyubiyye Der Vilâyet-i Mısır

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Eyyubiye Der Yemen

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Türkmânîyân Der Mısır

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Çerakese Der Mısır

Fasıl: Fî-zikr-i ba'zı düveldir. Vilâyet-i Rum¹⁶⁵

Fasıl: Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Dulkadiriye

El bâbü'l-hâmis: Fi-zikr-i devlet-i selâtîn-i Âl-i Osman Edamallahu¹⁶⁶ devlethum ila âhiru'z-zaman, fi-ahvâl-i Cezîre-i Girid ve feth-i o sebeb-i sefer-i Leh ve feth-i Kamanıçe

El bâbü's-sâdis: Fî zikr-i ibtidâ-i¹⁶⁷ zuhûr-i devlet-i mülûk-i¹⁶⁸ Yûnaniyye der vilâyet-i Rum ki hâlâ Kızıl Elma demekle meşhûrdur¹⁶⁹

El bâbü's-sâbi': Der zikr-i ba'zı Hükemâ-i Yunan¹⁷⁰ fî zikr-i Devlet-i Pâdişâh-ı¹⁷¹ Rum Der İstanbul ve ibtidâ-i binâ-i Kostantiniyye

¹⁶⁰ Semerkand A; mülûk-i Semerkand F (3b) / M (1b)

¹⁶¹ Mülûk-i A; - M (2a)

¹⁶² Devlet-i Mülûk-i A; - M (2a)

¹⁶³ Mülûk-i A; - F (3b) / M (2a)

¹⁶⁴ Min Eyyubiyye A; mine'l-Eyyubiyye F (3b) / M (2a)

¹⁶⁵ Fasıl: Fî-zikr-i ba'zı düveldir. Vilâyet-i Rum A; - F (3b)

¹⁶⁶ Edamallahu A; Edamallahu te'ala F (3b) / M (2a)

¹⁶⁷ İbtidâ-i A; - F (3b)

¹⁶⁸ Mülûk-i A; - F (3b)

¹⁶⁹ Meşhûrdur A; meşhûr F (3b)

¹⁷⁰ El bâbü's-sâbi': Der zikr-i ba'zı Hükemâ-i Yunan A; zikr-i hükemâ-i ba'zı Yunan M (2a)

Nasb: Sütûn-i¹⁷² sorh der tâvuk bâzârı
Nasb:¹⁷³ Ejderha-i se ser der at meydânı
Zelzele-i ‘acîbe:¹⁷⁴ Der İskenderiyye binâ-i eski¹⁷⁵ su kemerleri der at bazarı
Meftûl-i:¹⁷⁶ Ehl-i Selânîk ve nasb girde-i sütûn çâr köşe der at meydânı
Nasb: Sütûn-i ‘acîbe der sevkü’n- nisâ¹⁷⁷
İhrâk-ı ‘azîm¹⁷⁸ ve ‘acîbe-i bârân der İstanbul
İbtidâ-i binâ-i¹⁷⁹ Ayasofya der İstanbul
Şiddet-i Şitâ¹⁸⁰ ve incimâd-ı Karadeniz
Muhasara-i¹⁸¹ İstanbul ve vefât-ı Hazret-i Eyyub
Def’-i incimâd-ı¹⁸² Karadeniz
Feth-i Girid¹⁸³ ‘an yed Ebu Hafs Ömer bin İsa
Venedik¹⁸⁴ keferesi ve Fransa¹⁸⁵ Girid’e ve Kıbrıs’a ne tarîkle malik oldukları
Venedik ve Fransa keferesi ne tarîkle İstanbul’a mâlik oldukları¹⁸⁶
Galata-i Rumlar [3/b] Ceneviz’i ne tarîkle ve ne sebep ile temlik etdikleri¹⁸⁷

El bâbü’s-sâmin:¹⁸⁸ Fî zikr-i ahvâl-i vilâyet-i Çin ve Maçin ve Hittâ ve Hotin ve bazı cezâyir-i Çin

Fasl-ı evvel:¹⁸⁹ Fî-beyân-ı iklîm-i Çin ve Maçin ve ahvâl-i ehl-i vilâyet¹⁹⁰ kavanîn ve edyân-ı mülûkehum¹⁹¹

¹⁷¹ Pâdişâh-ı A; pâdişâhân M (2a)

¹⁷² Nasb sütûn u A; - M (2a)

¹⁷³ Nasb A; - M (2a)

¹⁷⁴ Zelzele-i ‘acîbe A; - M (2a)

¹⁷⁵ Binâ-i eski A; - M (2a)

¹⁷⁶ Meftûl-i A; - M (2a)

¹⁷⁷ Nasb: Sütûn-i ‘acîbe der sevkü’n- nisâ A; vâki‘ olan denli taş M (2a)

¹⁷⁸ İhrâk-ı ‘azîm A; - M (2a)

¹⁷⁹ İbtidâ-i binâ-i A; - M (2a)

¹⁸⁰ Şiddet-i Şitâ A; - M (2a)

¹⁸¹ Muhasara-i A; - M (2a)

¹⁸² Def’-i incimâd-ı A; - M (2a)

¹⁸³ Feth-i Girid A; feth-i cezîre-i Akrîd ki Girid derler F (4a) / Girid M (2a)

¹⁸⁴ Venedik A; - M (2a)

¹⁸⁵ Fransa A; - M (2a)

¹⁸⁶ Venedik ve Fransa... A; - F (4a) / kefereleri İstanbul’a ne tarîkle mâlik oldukları M (2a)

¹⁸⁷ Galata-i Rumlar Ceneviz’i ne tarîkle... A; Galata-i Rumlar Ceneviz’i ne tarîkle ve ne sebep ile temlik eyledikleri F (4a) / Rumlar Cenevizler’e ne sebeple temlik eyledikleri M (2a)

¹⁸⁸ El Bâbü’s-sâmin A; - M (2a)

¹⁸⁹ Fasl-ı evvel A; - M (2a)

¹⁹⁰ Ehl-i vilâyet A; - F (4a)

Fasl-ı sâni:¹⁹² Fî-beyân-ı ahvâl-i vilâyet-i Hittâ ve Hotin ve ahvâl-i saltanat ve diyânet ve ‘amel-i fagfûr ve ‘ilm-i ma‘rifet zikrindedir

Fasl-ı sâlis: Fî-zikr-i cezîre-i Cîlûlû ve Maluka¹⁹³ ve ahvâlehum ve kavânînem mülûkehum

Fasl-ı râbi:¹⁹⁴ Fî-zikr-i cezîre-i Venednâ ve ahvalehum ve kavânînehum

Fasl-ı hamis:¹⁹⁵ Fî-cezîre-i Sebûb ve ahvâlehum

Fasl-ı sâdis:¹⁹⁶ Fî-zikr-i cezîre-i câve-i kebîr ve ahvâl-i mülûkehum

Fasl-ı sâbi:¹⁹⁷ Fî-zikr-i ahvâl-i¹⁹⁸ cezîre-i Câve-i sagîr ve kavânînehum

Fasl-ı sâmin:¹⁹⁹ Fî-zikr-i cezîre-i Sumâtrâ ve ahvâl-i mülûkehum

Fasl-ı tâsi:²⁰⁰ Fî-zikr-i cezîre-i Bûrnoy ve ahvâlehum

Fasl-ı âşer:²⁰¹ Fî-zikr-i cezîre-i Seylân ve ahvâl-i mülûkehum ve kavânînehum

El bâbü't-tâsi:²⁰² Bahr-ı muhît garbında vâki‘ olan Amerika ya‘nî yeni dünyanın zuhûrun ve ahvâlin beyân eder

Hâtîme²⁰³

Elkâb-ı²⁰⁴ **selâtîn:** Âl-i cenâb-ı ba‘zı kütüb-i tevârihde bu vecihle yazılmışdır ki anâsır-ı ‘Acem ve kayâsıra-i Rum ve fagfûr-i Çin ve râyân-ı Hind ve mülûk-i Sâsân-i al-i Büveyh, Selâtîn-i Selçûk, Harezmi,²⁰⁵ ikbâl-i ‘Arab, tebâyi‘-i Yemen,

¹⁹¹ Mülûkehum A; mülûkeh M (2a)

¹⁹² Fasl-ı sâni A; - M (2a)

¹⁹³ Malarka A; Malut M (2a)

¹⁹⁴ Fasl-ı râbi A; - M (2a)

¹⁹⁵ Fasl-ı hamis A; - M (2a)

¹⁹⁶ Fasl-ı sâdis A; - M (2a)

¹⁹⁷ Fasl-ı sâbi A; - M (2a)

¹⁹⁸ Ahvâl-i A; - M (2a)

¹⁹⁹ Fasl-ı râbi A; - M (2a)

²⁰⁰ Fasl-ı tâsi A; - M (2a)

²⁰¹ Fasl-ı âşer A; - M (2a)

²⁰² El bâbü't-tâsi A; - M (2a)

²⁰³ Hâtîme A; Hâtîme: fî-zikr-i kavâ'id ahz ve tûl ve arz-ı emyâl F (4a) / M (2a)

• [d]: Târîhi hubût Hazret-i Adem Nebî Aleyhisselâmdan sonra iki bin iki yüz kırk senesinde cülûs u Keyümers bir taht-ı saltanata vâki‘ oldu. A‘lem-i hândan ikrâd Eyyubiyeye melik olmak muhtasar fî ahbârü'l-beşer nâm târîhi mu‘teberinde natîk anıktan (?) sonra tahrîr-i resâ'il ve tenkîhi delâyl edüp hubutdan hicrete gelince geçen müddeti muharrere ber muktezâyı Tevrât Yunaniye ve merâzâyı delâ'il harekât semâvâta altı bin iki yüz on altı sene olmak üzere vaz‘ cedvel ve vâki‘ boyunda hilâf cedvel eylemişdir. Sonra gelen kibâr-ı müverrihîn anları asâride derc ve takdir tedkîk ve tahkîk anın ceyb-i hayatından harc ede. Gelmele bu mahal dahî andan nakl vesâyir haris dahî beyânî anın üzerine binâ olundu. M (2a)

²⁰⁴ Elkâb-ı A; - M (2a)

²⁰⁵ Selçûk, Harezmi A; Selçûk, Ka'an, Harezmi M (2a)

Batlamyus-i Yunan, Ferâ'ine-i Mısır, Necâşi-i Habeş, Keyâniyân-ı Deylem ya'nî isimlerine ki lafzen elhâk ederler. Keykubad ve Keyhüsrev derler ki demek pâdişâh demek olur. Enmâr kavmine mâlik olan pâdişâhlara Nemrûd derler cem' olsun emârîde²⁰⁶ derler.

El bâbü'l-evvel: Fî-zikr-i mülûk-i Fars Fars-ı kadîm vehüm alâ erba'atü tabakât.

Tabaka-i evvel: Kütüb-i tevârihde hikâyet ve resâil-i siyerde rivâyet bu üslûb üzere mektûbdur ki, evvel Mülûk-i Acem ecell-i selâfîn-i ümem Keyümers Şâh'dır ki, ehl-i tevârih bunların husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Ba'zıları demişler ki Keyümers Şâh♦ isbât-ı Mehlâyil'dir.²⁰⁷ Ya'nî Mehlâyil'in oğlu oğludur.²⁰⁸ Amma Hucetü'l-İslâm İmam Muhammed Gazâlî Rahmetü'llahi-aleyh kitâbı Nasihatü'l-Mülûk'ünde Şît nebî aleyhi's-selâmın karındaşıdır²⁰⁹ deyu buyurmuşlar. Kâdı Beyzavi²¹⁰ Kitâb ı Nizâmü't-Tevârih'inde Hazret-i Nûh Nebî²¹¹ evlâdındandır deyu buyurmuşlar. Meselâ Keyümers Şâh²¹² bin Sam bin Nûh'dur²¹³ demişdir. İbtida âyin pâdişâhiye nizâm ve kavânîn-i şehinşâhiye²¹⁴ intizâmı bunlar vermişlerdir. Ba'zı tevârihlerde müddeti ömürleri bin yıl müddeti saltanatı beş yüz altmış yedi yıldır derler. Ammâ Şâhnâme'de otuz yıldır saltanatı.²¹⁵ Beyt;

²⁰⁶ Nemârîde A; enmârîde M (2b)

♦ [d]: Târîhi hubût Hazret-i Adem'den sonra iki bin iki yüz kırk senesinde cülûs Keyümers bir taht-ı saltanat vâki' oldu. A'lem-i hândan ikrâd Eyyubîyye melik olmak muhtasar Fî ahbârü'l-beşer nâm târîhi mu'teberinde natîk anıkdan (?) sonra tahrîr-i resâ'il ve tenkîhi delâyil edüp hubutdan hicrete gelince geçen müddeti muharrere ber muktezâyı Tevrât Yunaniyan ve mü'eddi-i lâ'il harekât semâvâta altı bin iki yüz on altı sene olmak üzere vaz' cedvel ve kat' boyunda hilâf cedvel inmişdir. Sonra tedkîk ve tahkîk anın ceybî hayatından ... (?) ede. Kâm-kâl bu mahal dahî anda nakl ve sâ'ir havâdis dahî beyân üzerine binâ olundu. Hüve a'lim F (4a)

²⁰⁷ Mehlâyil'dir A; Mehlâ'il'dendir F (4b) / M (2b)

²⁰⁸ Oğludur A; oğlundandır M (2b)

²⁰⁹ Karındaşıdır A; karındaşı oğludur F (4b)

²¹⁰ Kâdı Beyzavi A; Kâdı Beyzavi rahmetullahi aleyh F (4b) / M (2b)

²¹¹ Nûh Nebî A; Nûh Nebî aleyhisselâm F (4b) / M (2b)

²¹² Deyu buyurmuşlar meselâ Keyümers Şâh A; Deyu buyurmuşlar Keyümers F (4b) / meselâ Keyümers M (2b)

²¹³ Nûh'dur A; Nûh Nebî aleyhisselâm F (4b) / M (2b)

²¹⁴ Şehinşâhiye A; şâhşâhiye M (2b)

²¹⁵ Ba'zı tevârihlerde müddeti... A; ba'zı tevârihide müddeti ömrü 1000 sene, müddeti saltanatı 567 senedir derler. Ammâ Şehname'de 30 senedir. F (4b) / ba'zı tevârihide müddeti ömrü 1000 sene, müddeti saltanatı ...sene derler. Ammâ Şehname'de müddeti saltanatı 30 senedir.

بکیتی درون سرسال شاهبود،

مجنوبی چو خورشید ماهبود.

[4/a] dünyâda ibtidâ binâyı bunlar yaptı. Belh ve İstahr ve Demavend şehirlerini binâ²¹⁶ etmişlerdir. İbrişim'den ve yükden ve kilden esvâbı²¹⁷ ve kaftanı ve bisâtî bunlar ihtira' etmişlerdir. Kuyu kazıp su çıkarmak ve kârizleri²¹⁸ yapup çeşmeler etmek ve mancınık ve sapan ile taş atmak bunların icâdıdır.

Müşârün-ileyh Keyümers Şâh dünyâ-ı dînîn fenâsın müşâhede etmeğin terk edüp ma'bûd-i vâcibü'l-vücûda ibâdet ve tâ'ata meşgûl olup²¹⁹ kendinin oğlu Sebame'ye tahtını²²⁰ verüp lâkin mezbûri²²¹ devler katl eyledi. Bunun zamanı saltanatı az olup yerine oğlu Huşeng pâdişâh oldu.²²² Müddeti saltanatı otuz ömrü doksân sâldır.²²³ Şâhnâmede müddet-i ömrü doksandır.²²⁴ Beyit;

جهادار هوشنك بارأى و داد،

مجبای پدر تاج بر سر نهاد

zîver-i nasfet ve hilve-i ra'fet ârâsta²²⁵ ve kâmil ve âkil bir pâdişâhı âdil idi. Hikmeti amelide câvidân-ı hard²²⁶ nâmında kitâb-ı²²⁷ nisâbı ki Me'mun'un zamanında²²⁸ vezîri Hasan bin Sehl lisân-ı Arabî üzre tebeyyün ve Ebu Aliyyi Meskûye tercüme-i mezkûrede Adâbü'l-Arab ve'l-Fars adlı kitâbında tazmîn etmişdir. Ve gayet ma'deletinden Pîşdâd lakap komuşlar. Tâc giymek ve taşdan demir çıkarmak bunundur.

²¹⁶ Binâ A; bunlar binâ F (4b) / M (2b)

²¹⁷ Esvâbı A; esbâbı M (2b)

²¹⁸ Kârizleri A; kârgîrleri M (2b)

²¹⁹ Meşgûl olup A; iştigâl edüp M (2b)

²²⁰ Sebame'ye tahtını A; Siyamek'e tahtını F (4b) / Siyâmek'i tahtı M (2b)

²²¹ Mezbûri A; mezkûri F (4b) / M (2b)

²²² Huşeng pâdişâh oldu. A; Huşeng veledi Siyamek pâdişâh oldu. F (4b) / - M (2b)

²²³ Müddeti saltânatı... A; müddeti saltânatı 40 sene F (4b) / müddeti saltânatı <40> sene M (2b)

²²⁴ Doksandır A; doksân senedir F (4b) / <90> senedir M (2b)

²²⁵ Ârâsta A; ile ârâsta F (4b) / M (2b)

²²⁶ Hard A; hod M (2b)

²²⁷ Kitâb-ı A; kitâb-ı hikmet M (2b)

²²⁸ Zamanında A; - F (4b) / M (2b)

Bunun zamanında çok şehirler ve imâretler yapıldı. Şehr-i Sus ve Şehr-i İsfahan ve Şehr-i Babil ve Şehr-i Kûfe bunun bünyâdındır derler. Ma‘denlerden²²⁹ altun ve gümüş çıkarmak ve ağaçları kesüp tahta eylemek ve sammûr ve kakum ve vaşak ve tilki derilerini kürk edüp giymek bunların²³⁰ ihtirâ‘ıdır. Ve şikâr almağı kelplere ta‘lîm etmek ve esbâb ve silah düzmek bunun kârıdır. Ecel câyi²³¹ Hoşnek’i zîr i zemîn etdik de oğlunun oğlu Tehmuras pâdişâh²³² oldu. Müddeti saltanatı otuz senedir. Beyt;²³³

Âkîbet Tehmuras oldu şehriyâr
Tutdu otuz yıl memâlikde karâr
Etdi burhanıyla tevhîdi beyân
Haşr ü teşrîn hüccetin kıldı ayân

Gayet²³⁴ kuvvetli ve ferâsetlü idi. Şehr-i Nişabur ve Kal‘a-i Merv cümle-i âsârındandır. Hazret-i İdrîs bunun zamanında idi. Atlara eğer urup binmek ve develere yük urmak ve yondlara eşek çeküp ester hâsıl olmak²³⁵ bunun işidir. Ve kılıç ve gürz ve bıçak ve bozdoğan düzmek²³⁶ ve parsı ta‘lîm ile av²³⁷ avlatmak ve çakır ve atmaca ve doğana şikâr aldirmek bunundur.

Ve bunun zamanında [4/b] kaht-ı azîm olmağla mün‘amları akşam ta‘âm ile iktifâya fermân edüp her kimin ta‘âmı olsa akşama değîn²³⁸ yenmemekle sünnet-i savma sebep oldu. Mezkûr Tehmuras’ın oğlu kalmak ile yerine²³⁹ karındaşını bir rivâyet de birâder-zâdesi Cemşid veledi Arnud Cihân pâdişâh oldu.

Bedi‘ül-cemâl sahibü’l-kemâl dilâver dânişver tedbîr umûr-i memleketde bî-nazîr idi. Âlât-ı harbi bu peyda etdi. Hakîm Fisagorus bunun zamanında idi. İlm-i

²²⁹ Ma‘denlerden A; ma‘ denler M (2b)

²³⁰ Bunların A; bunun M (2b)

²³¹ Ecel câyi A; senin ecel cânı F (5a) / ecel cân M (2b)

²³² Tehmuras pâdişâh A; Tehmuras deyubend pâdişâh F (5a) / <> pâdişâh M (2b)

²³³ Otuz senedir beyt A; sene beyt F (5a) / senedir M (2b)

²³⁴ Gayet A; gayetde M (2b)

²³⁵ Yondlara eşek çeküp ester hâsıl olmak A; kısıraklara işk çeküp katır hâsıl etmek M (3a)

²³⁶ Bozdoğan düzmek A; bozdoğan ve bıçak düzmek M (3a)

²³⁷ Av A; - F (5a) / M (3a)

²³⁸ Akşama değîn A; akşamdan evvel M (3a)

²³⁹ Kalmak ile yerine A; kalmak ile F (5a) / kalmamağın M (3a)

mûsiki-i ve nağmât-ı dil-nivâzı ve ekseriya saz ve sözü²⁴⁰ ve üzümünden şarab etmek ve misk ve ûd ve hûb kahveleri düzmek anlardan kalmıştır. Ve ilmi nücûm ve hamam yapmak ve kirec ve isfidâc ve çadır düzüp kurmak kendinin ihtirâ'idır. Ve deryadan gavvâs²⁴¹ ile dürr ü gevher çıkarmak ve nevruz deyu şems nokta-i i'tidâl-i rabî'îye erişdik de mülûk-i etrafı da'vet edüp ziyâfet etmek ve bayrâm etmek andan kalmıştır.²⁴² İmtidâd-ı devlet-i bed-nihâdlarına tecebbür ve tekebbür îrâs eylediği emr mukarrer olmağla nefsi emmâre-i cemşîd dimâğını muhtell ve akl-ı sahîhin mu'tel eyledi. Hudâ-yi Mute'âliden istihyâ etmeyüp timsâlin²⁴³ aktâr-ı arza irsâl ve kendüyi görmeyenler timsâline ibâdet etmelerini emr etdi. Halk dahî bi'z-zarûri imtisâl edüp dünyâyı dalâlet²⁴⁴ istî'âb edecek âdil ale'l-ıtlâk tathîr-i âfâk için Şeddâd bin Âd'ın birâder-zâdesi bir kolda Cemşîd'in²⁴⁵ hâher-zâdesi Dahhak-ı bî-pâk ile²⁴⁶ bünyâdi-i Cemşîd'i berbâd eyledi. Şeddâd bin Âd²⁴⁷ Hazret-i Nûh Subhî²⁴⁸ Aleyhisselâmın Hâm nâm oğlunun oğlu Amlâk nâm kimesnenin Âd nâm oğlu var idi. Anın dahî iki oğlu var idi. Biri Şeddâd ve biri Şedîd'dir.²⁴⁹ Mezkûr Şeddâd iki yüz altmış yıl pâdişâh oldu.²⁵⁰ Şedîd dahî üç yüz yıl ömür sürdü. Hûd Nebî²⁵¹ Aleyhisselâm zamanında idi. Dine da'vet olundukda kabul etmeyüp rîh-i akîm ile helâk oldu. Kütüb-i tefâsîrde mezkûrdur. Şeddâd vilâyetinde cennet deyu bir şehir binâ ettiği hikâyeti şâyi'dir. İçine girmeden cümle²⁵² askeriyle helâk olup cennete gâyb oldu. Kelâm ı kadimde mezkûrdur.²⁵³

الْبِلَادِ الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي أَرْضِ دَاوَالْعَمَادِ*²⁵⁴

²⁴⁰ Saz ve sözü A; söz ve sazı M (3a)

²⁴¹ Gavvâs A; gavvâslık F (5a) / M (3a)

²⁴² Da'vet edüp ziyâfet... A; da'vet edüp ve bayram ederler imiş F (5a) / M (3a)

²⁴³ Timsâlin A; misâlin M (3a)

²⁴⁴ Dalâlet A; zılâl M (3a)

²⁴⁵ Cemşîd'in A; Şeddâd'ın M (3a)

²⁴⁶ İle A; irsâl ile F (5b) / irsâliyle M (3a)

²⁴⁷ Şeddâd bin Âd A; <> M (3a)

²⁴⁸ Subhî A; - F (5b) / nebî M (3a)

²⁴⁹ Biri Şeddâd ve biri Şedîd'dir A; biri <> ve biri <> M (3a)

²⁵⁰ Oldu A; - M (3a)

²⁵¹ Hûd Nebî A; <> M (3a)

²⁵² Girmeden cümle A; girmekden M (3a)

²⁵³ Mezkûrdur A; mastûr olan F (5b) / mezkûr olan M (3a)

²⁵⁴ İreme zâti'l-imâd... A; <> M (3a)

ana işaretdir. Dahhak Bâri²⁵⁵ Tehmures neslindedir. Ömrü bin yıla vardı derler. Beyt;²⁵⁶

بروسليان اخيم شد هزار،

• چو ضحاک بر تحت شد شهریار.

Asıl adı²⁵⁷ Biveresb idi. Cazulık²⁵⁸ bilur idi. Ehl-i târîh Dahhak için Nemrûd budur derler. Hazret-i İbrahim²⁵⁹ Aleyhisselâm bunun zamanında vücûda geldi derler. Cemşid'i helâk etdikde yerine pâdişâh oldu. Zulüm ve udvân ile²⁶⁰ ve küfr-i tuğyân ile bin yıl pâdişâhlık eyledi. Lâkin iki yağranında²⁶¹ iki yılan şeklinde iki at binmişti. [5/a] Veca'ını teskîn için dört yüz yıl her gün iki adam katl edüp omuzlarında mâr şeklinde zâhir olan sertânlar mağzların tılâ eder idi. Âhirü'l-emr Kâve nâmında bir demircinin iki oğlu²⁶² ilâc-ı mezbûr²⁶³ için renc olmağla²⁶⁴ bî-ihdiyâr önüne tutduğu post pare-i bir ağaç başına bayrak şeklinde²⁶⁵ geçirip evlâd ve etbâ'ı gitdi. Nevbet bize geldi. Sitem dîdelerine ne durursuz deyu bî-bâk bâb mütehâ²⁶⁶ ki hücum edecek âfâk-ı ittifakda teşmîr-i sâk eylediler.²⁶⁷ Dahhâk-ı bî-pâk havf-nâk olup lâ-ilâc terki taht ü tâc edüp kaçdı. Ol post-pâreye ve derfiş-i kâvpâni tesmiye olunup zaman-ı hilâfet-i Hazret-i Ömer radiyallahu Te'âlâ anha da Yezdücerd hezimetinde ele girüp kırk bin miskâl altuna cevâhiri bey' olunup guzât-ı ümmete tevzî' ve post-pâre-i ma'hûdî ihrâk binnâr etdiler. Nûh Nebî²⁶⁸ dîne da'vet

* Kur'an-ı Kerim, 89/7-8: Şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi?

²⁵⁵ İşarettir Dahhak Bâri A; işarettir. Mislühâ fi'l-bilâd Dahhak Mâri F (5b) / işaretdir. < > M (3a)

²⁵⁶ Beyt A; < > M (3a)

• [d]: Ahvâl-i Dahhâk ... (?) 1000 sene ... (?)

²⁵⁷ Adı A; ismî M (3a)

²⁵⁸ Cazulık A; caduluk F (5b)

²⁵⁹ Hazret-i İbrahim A; < > M (3a)

²⁶⁰ İle A; - M (3a)

²⁶¹ Lâkin iki yağranında A; lâkin iki yağrında F (5b) / iki yağrında M (3a)

²⁶² İki oğlu A; - F (5b)

²⁶³ Mezbûr A; mezkûr M (3b)

²⁶⁴ Renc olmağla A; oğlu zenc olmağla F (5b) / talep olmağla M (3b)

²⁶⁵ Şeklinde A; denginde M (3b)

²⁶⁶ Mütehâ A; muhâ M (3b)

²⁶⁷ Eylediler A; eyledi M (3b)

²⁶⁸ Nûh Nebî A; Nûh Nebî aleyhisselâm F (6a) / Hazret-i Nûh Nebî aleyhisselâm M (3b)

etdikde kabûl etmedi. Put-perest idi. Küfr üzere kaldı. Ve âhir Feridun elinde helâk oldu. Feridun-i²⁶⁹ Ferruh ♦ Beyt;

Mübârek sâ‘at ve²⁷⁰ ferhunde demde
Hümâyun mukaddem ve meymûne kademde
Geçüp Dahhak tahtına Ferîdun
Öründü²⁷¹ başına tâc-ı hümâyun,

Cemşid’in oğlu oğludur. Babaları Dahhâk havfinden muhtefî olup beyâbanda çobanlar ile hem-nişîn olmağın mürûr-i duhûr ile mezkûr olmayup iklimde kalmışdı.²⁷² Nakş-ı Kâve zuhûrunda temşît-i maslahata lâyıık-ı saltanat bir kimesnesiz olmaz. Ve bu husûs sûret bulmaz²⁷³ deyu Kâve halka nasîhat etmekle Feridun nâ-peydâyı bin bela ile bulup zimâm-ı ihtiyârların inâm ana teslîm edüp²⁷⁴ ol dahî kemer ihtimâmı der-meyân edüp aduvvi kadiminden intikam aldı. Dahhâk-ı nâ-pâkî katl ve âdiyânı muttâsıl eyledi.²⁷⁵ “*Kem leyletün min ğümûmi ‘d-dehri muzlimetün, edâ‘e min ba ‘dihâsubhun min el-ferec*”*

Rahmet ve mekremetle²⁷⁶ âlim âsûde hâl oldu.

Kâve-i ahenger ki, Irak’a vâlî etmiş idi. Mukaddema-i feth edüp Roma ve cihân pehlivanı Nerimanı ki, sipeh-sâlâr-ı Horasan idi. Teshîr cemî‘ memâlik maşrıka gönderdi. Ekserî ma‘mûre-i arzında sultân-ı ale‘l-istiklâl olup güreş-i bîl ve dendâni meğâribeye dek²⁷⁷ mülk nasb edüp min ba‘d mâlik-i²⁷⁸ mülk-i Fars olanlar müdahale etmemek ve Acem’den üzerine²⁷⁹ leşker göndermemek üzere şart eyledi. Ve Çin

²⁶⁹ Feridun-i A; - F (5b)

♦ [d]: 8 Feridun F (6a)

²⁷⁰ sâ‘at ve A; sâ‘atde M (3b)

²⁷¹ Öründü A; oturdu M (3b)

²⁷² Mezkûr olmayup iklimdem kalmışdı A; mezkûraya gelmeden kalmışdı F (6a) / mezkûr olagelmeden kalmış idi M (3b)

²⁷³ Kimesnesiz olmaz. Ve bu husûs sûret bulmaz A; kimesesiz sûret bulunmaz deyu M (3b)

²⁷⁴ Edüp A; eylediler M (3b)

²⁷⁵ Muttâsıl eyledi A; muttâsıl eyledi beyt F (6a) / mustâsıl eyledi beyt M (3b)

* Koyu karanlık keder dolu nice gece vardır ki, ardından mutluluk ve ferah sabahı aydınlanır.
(كم ليلة من غموم الدهر مظلمة اضاء من بعد ع صج من الفرج)

²⁷⁶ Mekremetle A; mekremetiyle F (6a)

²⁷⁷ Meğâribeye dek A; meğâribeye mülk F (6a) / M (3b)

²⁷⁸ Mâlik-i A; - M (3b)

²⁷⁹ Üzerine A; onların üzerine F (6a) / M (3b)

Maçin ve Hıtta ve Hotin ve tamam-ı Türkistan ki,²⁸⁰ nehri Ceyhun'a dek Tûrân derler. Büyük oğlu Tûr'a verdi. Ve Frengistan ve Rum ve Arabistan'ı Fırat'a dek küçük oğlu Selîm'e verdi.²⁸¹ ♦ Ve mâ-beyn-i Fırat ve Ceyhun ki, Azerbaycan ve Irak ve Fars ve Horasan'dır ki, ana İran [5/b] derler. Ortanca oğlu İrece taksîm etdi. Ve şehinşâhlık²⁸² İran'da pâdişâh olanlara²⁸³ olmayı mukarrer eyledi. Tûr ve Selîm İrece hased edüp tarafeynden leşker-i azîm ile her biri hücûm edecek bunlar²⁸⁴ mukâteleye ♦♦ azîmet etdüğünü İrec müşâhede edüp mukâbeleden mücâmele ahsendir deyu babasından tav'ân ve kerhen destûr ile def'i şer ü şürûr için birâderleri ile mülâkât edüp benim için babanız ile husûmet etmek²⁸⁵ hissemi hüsn ü ihtiyârımla sizlere²⁸⁶ bahş edeyim dedik de, cevap verdiler ki, babamız senin hayatında bize ne muhabbet eder ve ne bu mülke seni sultân etmekden ferâğat eder deyu bed bahtiyân-ı bî akl İrec'i katl etdiler. Feridun ciğer-hûn İrec'in oğlu Manucehr'i veliyyiahd edüp ve Selîm ve Tûr'u zor ile ele götürüp bi-dirîğ ikisinde²⁸⁷ katl edüp ve intikamın aldı. Feridun beş yüz yıl dünyada ömür sürdükdən sonra vefât etdi. Şi'ir;²⁸⁸

El-mevti ke'sü ve küllü'n-nâsi şâribuhu,
Ve'l-kabrü bâbü ve küllü'n-nâsi dâhiluhu.*

Menucehr, müddeti saltanatı sene 130. Beyit;

Çû bâ-izzu devlet Menucehr Şâh,
Bisr ber nihâd an keyâni külâh.

Nesir; Menucehr²⁸⁹ İrec'in kızı oğlu yâ oğlu rivâyetleri dahî²⁹⁰ müverrihîn beyninde varup²⁹¹ oğlu olmak dahî racihtir. Ceddi Feridun'un veliyyiahdı iken

²⁸⁰ Türkistan ki A; Türkistan F (6a) / Türkistan'ı M (3b)

²⁸¹ Ve Frengistan ve Rum ve Arabistan Fırat'a dek küçük oğlu Selîm'e verdi A; - F (6a) / Ve Frengistan ve Rum ve Arabistan Fırat'a dek küçük oğlu Müslim'e verdi M (3b)

♦ [d]: Ve Frengistan ve Rum ve Arabistan Fırat'a dek küçük oğlu Selîm'e verdi F (6a)

²⁸² Şehinşâhlık A; şâhşâhlık M (3b)

²⁸³ Olanlara A; olana M (3b)

²⁸⁴ Bunlar A; Feridun M (3b)

♦♦ [d] : Feridun'a F (6a)

²⁸⁵ Etmek A; etmeniz F (6a)

²⁸⁶ Sizlere A; size M (3b)

²⁸⁷ İkisinde A; ikisini dahî M (4a)

²⁸⁸ Vefât etdi şi'ir A; fevt oldu şi'ir F (6a) / fevt oldu beyt M (4a)

* Ölüm bir kaptır herkes ondan içer, Kabir bir kapıdır herkes oradan girer.

vefâtına dek²⁹² istiklâl üzere pâdişâh olup her vilâyete vâlî ve karîye²⁹³ haline göre birer²⁹⁴ re'isler ve nigebânlar nasb eyleyüp Nehr-i Fırat'dan harklar kesüp²⁹⁵ memâlik-i Irak'a nehirler bir rivâyetde Nehr-i Fırat'ı hafreyleyüp²⁹⁶ Irak'a getürdi. Ve âhir²⁹⁷ zaman Hazret-i Musa Aleyhisselâm ve bunun evâyili olmak mezkûrdur. Şu'ayb ve Yuş'a²⁹⁸ dahî bunun zamanlarında²⁹⁹ gelmiştir. Altmış yıldan sonra Turan'dan³⁰⁰ Afrasyab bi-hesâp leşker ile üzerine gelecek³⁰¹ harp ve sa'b vukû'undan sonra Menucehr Şâh³⁰² bî-tâb ü tuvân Taberistan'a kaçdı. Afrasyab dahî³⁰³ ardınca varmayup³⁰⁴ Ceyhûn Afrasyab'ın olmak üzere sulha karar verildi. Yüz yigirmi yıl saltanatdan sonra vefât etdi.³⁰⁵ Yerine oğlu Nevzer veled Menucehr cülûs eyledi. Müddeti saltanatı sene 20. Beyt;

چو جای پدرشاه نوزر نشست،
ز کیدان کلاه کینی بر است.

Menucehr bunu³⁰⁶ veliyyiahd etmiş idi. Taht üzere pâyidâr olduk da perde nişîn tam³⁰⁷ vekâr ve gayet kem izâr olduğundan düşman ve dost kulûbunda³⁰⁸ muhabbet ve devleti mürtefi' olmağla Afrasyab

الفرصة تُمّر مرّ السحاب*

²⁸⁹ Nesir; Manucehr A; Himme câd ve behâ bâfûsûn best, Bir'u sâkinan encüm şedd ve şîst F (6b) / M (4a)

²⁹⁰ Dahî A; - F (6b) / M (4a)

²⁹¹ Varup A; variddir F (6b) / vardı M (4a)

²⁹² Vefâtına dek A; vefâtına değın F (6b) / vefâtında M (4a)

²⁹³ Karîye A; karîyeye M (4a)

²⁹⁴ Birer A; - M (4a)

²⁹⁵ Harklar kesüp A; arklar F (6b) / arklar kesüp M (4a)

²⁹⁶ Hafır eyleyüp A; hark ile M (4a)

* Kur'an-ı Kerim, 22/23: Altından nehirler akan Cennetler.

²⁹⁷ Âhir A; evâhir F (6b) / M (4a)

²⁹⁸ Şu'ayb ve Yuş'a A; Şu'ayb ve Yuş'a Aleyhisselâm F (6b)

²⁹⁹ Bunun zamanlarında A; bu zamanlarda M (4a)

³⁰⁰ Turan'dan A; nesli torun F (6b) / nesli torun M (4a)

³⁰¹ Gelecek A; gelüp M (4a)

³⁰² Şâh A; - F (6b) / M (4a)

³⁰³ Dahî A; - F (6b)

³⁰⁴ Varmayup A; varmayup ve râyi F (6b) / M (4a)

³⁰⁵ Etdi A; eyledi M (4a)

³⁰⁶ Bunu A; Nevzer'i F (6b)

³⁰⁷ Tam A; ve tamam M (4a)

³⁰⁸ Kulûbunda A; kulûbundan F (6b)

Deyüp [6/a] İran'a³⁰⁹ mükerrer sefer etdi. Sipehsâlârî Sâm³¹⁰ dahî ol esnâda vefât etmişve Zâl dahî³¹¹ Hindistan'a gitmiş bulunmağla za'f Nevzer kuvvet bulup askeri şikest ve kendi ayîn-i³¹² beste-i zincîr oldu. Afrasyab³¹³ iki arkdan³¹⁴ Feridun'a varır. Müddeti ömrü 400³¹⁵ sene, müddeti saltanatı 160 sene. Beyt;³¹⁶

شب تیره تا شد بلند آفتاب،

که بر تحت نوزر شد افراسیاب.

Macerâyı kadimî etmeyüp İran zemîni Turan zemînine³¹⁷ zamîme etmek dâ'iyesiyle³¹⁸ Nevzer esîr olduk da katl edüp on iki yıl iki ay Devlet-i İran'a mâlik ve sâhip geçindi. Zâb bin Tahmasb³¹⁹ müddeti saltanatı 30 sene. Beyt;³²⁰

یکی فترده بر وند نزدیک زو،

که تاج فریدون نبو کشت نو.

Târîhi³²¹ Taberi'de Zû bin Tahmas bin Menucehr'dir. Afrasyab'ın zulm ve ta'addisini işidicek hâkim-i Sebestân te'yîd ile İran'a pâdişâh olup ceş girânla Afrasyab'ın üzerine sürdü. Ve hasmını yine Tûrân'a kaçırdı. Sonra ta'mîr harâbe ced ü cehd³²² edüp İran'ı âbâdan eyledi. Sonra kendi ihtiyârıyla pâdişâhlığını ammisi oğlu Kürşâseb bin Küştâseb'e verdi.³²³ Vâlidesi İbn Yamin İbn Yakup³²⁴ kızıdır. Kürşâseb bin Küştâseb Rüstem Dastan'ın neslinden dahî³²⁵ olmak rivâyeti vardır. Bu dahî yigirmi yıl saltanat etdi. Tabaka-i evvel bunda muntehî oldu.

* Şans bulutların arasından geçer

³⁰⁹ İran'a A; İraniyan'a F (6b) / M (4a)

³¹⁰ Sâm A; Şam M (4a)

³¹¹ Etmiş ve Zâl dahî A; etmişdi ve zevâl-i M (4a)

³¹² Ayîn-i A; esîr F (6b) / M (4a)

³¹³ Afrasyab A; < > M (4a)

³¹⁴ Arkdan A; arkda F (6b) / arkada M (4a)

³¹⁵ 400 A; < > M (4a)

³¹⁶ 160 sene beyt A; < > sene < > M (4a)

³¹⁷ Zemînine A; zemîne F (7a)

³¹⁸ Dâ'iyesiyle A; dâhiyesiyle M (4a)

³¹⁹ Zâb bin Tahmasb A; < > M (4a)

³²⁰ 30 sene beyt A; < > sene < > M (4a)

³²¹ Târîhi A; tevârihi F (7a)

³²² Ced ü cehd A; bedel ü cehd F (7a) / bezel ü cihâd M (4a)

³²³ Küştâseb'e verdi A; Küştâseb'e F (7a) / Kürşâb bin Küştâseb'e verdi M (4b)

³²⁴ İbn Yakup A; bin Yakup Aleyhisselâm M (4b)

³²⁵ Dahî A; - F (7a) / M (4b)

Tabaka-i sâniye Keyâniyân♦♦ dukuz neferdir.³²⁶ Müddeti devletleri 979 sene. Evvel mülûk³²⁷ Keyâniyân Keykubâd'ın³²⁸ nihâdıdır. Müddeti saltanat 100 sene Beyt;

Şâh-ı âlem-i Kahramân Keykubâd³²⁹
Etdi yüz yıl bu dahi dünyâda dâd

Nevzer bin Menucehr'in evlâdı evlâdındandır. Hazret-i Hızır ve İlyas ve Elyasa ve İşmuil♦♦³³⁰ ve Herkil Aleyhimüsselâm bunun zamanında meb'ûs olmuşlardır. Müşârü'n-ileyh Keykubad'ının i'tikâdı enbiyâ-ı kirâmın dîn ve milletin ve evâmir ve nevâhisin bi't-tamam kabûl edüp takviyet-i umûr-i şer'iyede temşiyet-i ahkâm-ı dînîyyede bezl-i sa'y-yı makdûr ederler idi. Rüstem Zâl evveli ve³³¹ mihrâb Kâbil ve Karun rezm³³² hâh ve küşvâd-ı zerrîn külâh ser-askerleri idi. Mukaddeman kenar-ı Ceyhun'da sâkin olup Tatar ile kâr-zâr eder idi. Rüstem kuvvetiyle Afrasyab'a şikest verüp âcizâne sulha teşebbüs etdikde hezâr nâz ve niyâzdan sonra kabûl sûretin gösterüp mülûk ü âlemi makhûr ve kâffe-i ümemi fermânıyla ma'mûr edüp istiklâl buldu. Fevt olduktan sonra nebîresi Keykâvus serir-i saltanata cülûs eyledi. Müddeti saltanatı 150 sene. Beyt;

جو کاوس بکر فت جاي پدر،
مراورا جهان بنده شد سرسير.

Ceddînin zamanında ve hayatında tahta çıkup yüz elli yıl pâdişâhlık [6/b] eyledi. Evvâyl-i saltanatda Melik Mazendran isyân etdi. Üzerine varup feth eyledi.

♦ [d]: Zuhûr-ı tabaka-i Keyâniyân ez tabakât mülûk ü Fars pâdişâhı-i Keykubad. Fî târihi Dûret, bin altı yüz iki min hubût Adem Aleyhisselâm târihi inkırâzı beş bin altı yüz seken. Ber müdedeti melik altı yüz yetmiş dokuzdur. Darü'l-mülkleri Irakeyn'dir. F (7a)

• [d]: Zuhûr-ı tabaka-i Keyâniyân ez tabakat mülûk ü Fars pâdişâhı-i Keykubad. Fî târihi Dûret, bin altı yüz iki min hubût Hazret-i Adem Aleyhisselâm târihi inkırâzı beş bin altı yüz seken. Ber müdedeti melik altı yüz yetmiş dokuzdur. Darü'l-mülkleri Irakeyn'dir. M (4b)

³²⁶ Dokuz neferdir A; 9 nefer F (7a)

³²⁷ Mülûk A; - M (4b)

³²⁸ Keykubâd'ın A; Keykubâd'ının F (7a) / M (4b)

³²⁹ Şâh-ı âlem-i Kahramân Keykubâd A; Şâh-ı âdili Kahramân Keykubâd F (7a)Şâh-ı âdili Keykubâd kahramânM (4b)

♦♦ [d]: İşmuil F (7a)

³³⁰ İşmuil A; - F (7a)

³³¹ Evveli ve A; - M (4b)

³³² Rezm A; vezd M (4b)

Hind'e sefer eyledi muzaffer oldu.³³³ Yemen'e leşker çekti. Vardıkda Yemen meliki sûret-i ta'atde³³⁴ olup kızı Sûdabe'ye arâyış ve tezyîn tâm ile hizmet sohbetlerine ruhsat bil ki, rağbet göstermekle Keykavus ta'alluk ve ta'aşşuk edüp iyş ve nevşe meşgûl iken pehlivanlarından Tus ve Güstehim ve Pîjen ve Kiyu ile Keykavus'u tutup kal'a-i Yemen'de habs eyledi. Rüstem ♦ Zabilistan'dan bin bahâdır ile Yemen'e varup tahlîs eyledi. Mukabele-i hizmet³³⁵ için Zabilistan'a Rüstem'i sultân edüp tâc murassa' giydirüp³³⁶ altun taht üzere³³⁷ oturmağa menşûr yazdı. Siyavuş Bahuş bunun oğludur. Rüstem zâlik terbiyetiyle kemâl bulmuş idi. Bedi'ül-cemâl olmağla o ki, anası Sevda'ya engel hemhûvâya(?) olmağa talib oldu. Hetk namus pedrûn(?) perhiz³³⁸ hazer edecek mel'una keşf-râzdan ihtirâz edüp Keykavus'a oğlun sana hıyânet³³⁹ ve bana şehvetle kasd eder deyüp iftirâya ictirâ'³⁴⁰ eyledi. Keykavus Kâlus karîb zen nâ-bekâr ile oğlundan bîzâr olup bi'z-zarûre Afrasyab'a ilticâyı irtikâba sebep oldu. Afrasyab³⁴¹ bidâyet halde³⁴² ri'âyetler edüp kızı Frengis'i tezvîc³⁴³ ve her vecihle kârîni tezvîc etdi. Sonra karındaşı Kersiyuz³⁴⁴ ağvâsıyla zevâl-ı mülkünden hazer edüp bir taşıt zerde Siyâvuş'u zebh edüp³⁴⁵ zemîni seyyâhda defn eyledi. Frengis Siyâvuş'dan hamile bulunmağla pîrân ve yese kebîr <serdâr>³⁴⁶ namdârlarından idi. Ana teslîm edüp ve veled-i zükûrinden ne³⁴⁷ zuhûr ederse beni agâh eyle deyu tenbiye eyledi. Bir kaç aydan sonra Keyhüsrev tevellüd etdi. Pîrân ruhsatıyla³⁴⁸ Frengis'den oğlan olduğun i'lân etmeyüp bil ki kendi bile pinhân oldu. Keyhüsrev Türkistan'da hak buluğa kadem basdık da kiyûben güderiz. İsfehânî cüst-

³³³ Muzaffer oldu A; - F (7b)

³³⁴ Yemen meliki sûret-i ta'atde A; sûret-i ita'atde F (7b) / M (4b)

♦ [d]: Zabilistan'dan bin bahadır ile Yemen'e varup tahlîs eyledi. Mukabele-i hizmet F (7b)

³³⁵ Rüstem Zabilistan'dan bin bahadır... A; Rüstem F (7b)

³³⁶ Giydirüp A; girüp M (4b)

³³⁷ Üzere A; üzerinde M (4b)

³³⁸ Perhiz A; puse sâhib hüner F (7b) / pesr sâhib hüner M (4b)

³³⁹ Hıyânet A; ihânet ile M (4b)

³⁴⁰ Deyüp iftirâya ictirâ' A; deyu iftirâya ihtirâ' F (7b) / M (4b)

³⁴¹ İlticâyı irtikâba sebep oldu. Afrasyab A; - M (4b)

³⁴² Halde A; halinde F (7b)

³⁴³ Tezvîc A; tezvîc eyledi F (7b)

³⁴⁴ Kersiyuz A; Kerşiyuz F (7b)

³⁴⁵ Edüp A; eyleyüp M (4b)

³⁴⁶ Ve yese kebîr serdâr A; ve yese ki serdâr F (7b) / M (4b)

³⁴⁷ Zükûrinden ne A; zükûrdan F (7b) / M (5a)

³⁴⁸ Ruhsatıyla A; ruhsatla F (7b)

cûyunda³⁴⁹ ser-gerdân gezerken Keyhüsrev'i bulup Âb-ı Ceyhun'dan geçürüp İran'a getürdü. İranîler mâtem Siyâvuş ile vîran iken dîdar Keyhüsrev ile âbâdan³⁵⁰ olup taze cân oldular.³⁵¹ Keykavus Kâlus hayatından ol zaman me'yûs iken³⁵² saltanatdan fâriğ oldu. Müddeti saltanatı yüz elli yıldır.³⁵³ Hiç olmağla şânı kethudâyı dihkânî kadr olmayup İran'ı³⁵⁴ Rüstem Dâstan olmasa sîm semend aduvvi yine cûyi hâkla yeksân ederdî. Ve bahtı eyu³⁵⁵ olmağla evzâ' nâ-hemvârı ile mülkünde müddeti [7/a] medîd şehriyâr oldu.³⁵⁶ Hazret-i Davud ve Süleyman ve Lokman Aleyhimüssalat ü vesselâm³⁵⁷ bunun asrında idiler. Keyhüsrev cülûsunda intikam kasdı ile vezîri Tus'u serdâr edüp leşker encüm şimâr ile Afrasyab'a irsâl eyledi. Akıblerince Rüstem ve Dâstân'ı ve ardınca kendi şevket ve şânı ile hareket edüp nakleder ki, on sene mütevâliyen muhârebe ve mukâtele edüp bir kaç def'a yedi gün ve yedi gece muttasılan kıtâlden infisâle mecâl olmadı. Bi'l-âhire Afrasyab oğlunun sine-i perkinesine nîze-i Keyhüsrev güzerân edecek Afrasyab hâne-i harâb Gûhistan Geylan'a can atdı. Sonra Şirvân ser-zeminde³⁵⁸ tutulup meydan-ı siyâsetde boynu uruldu.³⁵⁹

Sehrâb-ı birâder-zâde-i Keykavus müddeti saltanatı 160 sene. Beyt:³⁶⁰

Olacak sehrâ-seb mülki şehriyâr

Oldu hükmünde anın şehri diyâr.

Hazret-i Azîr ve Cenâb-ı Danyal ve Ermiya³⁶¹ Aleyhimüsselâm bunun zamanında meb'us oldular. Bu Keykavus'un karındaşının nebîresidir. Belh'de karar edüp ekser Memâlik-i Tatar'ı kabza-i teshîre getürdü. Yüz yigirmi yıl cihângirlikden

³⁴⁹ Cüst-cûyunda A; cüst ü cûyunda F (7b)

³⁵⁰ Âbâdan A; âbâd M (5a)

³⁵¹ Oldular A; bulduar M (5a)

³⁵² Hayatından ol zaman me'yûs iken A; hayatdan ol zamanda me'yûs olmağla F (7b) / M (5a)

³⁵³ Saltanatı yüz elli yıldır A; hükûmeti yüz elli yıla müntehi F (7b) / hükûmeti yüz elli yıldır M (5a)

³⁵⁴ İran'ı A; İraniyân'ı F (7b) / M (5a)

³⁵⁵ Ve bahtı eyu A; ve bahtı âlî F (7b) / kendi kuvveti bahtı iyi M (5a)

³⁵⁶ Şehriyâr oldu A; şehriyâr pâyidâr oldu M (5a)

³⁵⁷ Vesselâm A; errahman F (8a) / M (5a)

³⁵⁸ Ser-zeminde A; zeminde F (8a) / M (5a)

³⁵⁹ Uruldu A; uruldu sene 160 F (8a)

³⁶⁰ Sehrâb-ı birâder-zâde-i Keykavus müddeti saltanatı 160 sene, beyt A; < > müddeti saltanatı fî < > sene, < > M (5a)

³⁶¹ Hazret-i Azîr ve Cenâb-ı Danyal ve Ermiya Ve Ermiya A; Hazret-i Azîr ve Cenâb-ı Danyal Aleyhimüsselâm F (8a) / < > Aleyhisselâm < > aleyhisselâm M (5a)

sonra oğlu Güştasib'e ferâğib eyledi.³⁶² Buhtunnasır ki, Gûderez derler.³⁶³ Keyvan karındaşı³⁶⁴ diyâr-ı Babil'e hâkim edüp feth eyledüğü bilâd-ı mülki olmak üzere menşûr verdi. Ol mel'un Recîm bin Süleyman Aleyhissalat ü vesselâm³⁶⁵ ile muhâbebe edüp Beytü'l-mukaddes'i hâkî beraber eyledi. Ermiya ve Danyal ve Azîr Aleyhimüsselâm bunun zamanında gelmişlerdir.³⁶⁶ Güştasib♦ bin Sehrâb³⁶⁷ müddeti saltanat 170 sene. Beyt:³⁶⁸

Çû Güştasib bir taht-ı İran neşet
Der adl ü dâd âvrı ez dûş'at.³⁶⁹

Zer-dest³⁷⁰ menhûs ki, sâhib kitâb mecûsidir. Bunun zamanında³⁷¹ zuhûr etmiştir. Mukaddeman³⁷² Hazret-i Ermiya ki, Hazret-i Hızır³⁷³ şâkirdlerinden bir kimesneye şâkird olup tahsîl-i ilm ve hikmet etdikden sonra ilm muğayyebât ve ittilâ' hâfiyyâta kâdir olup da'vayı nübüvvet etdi. Kitâb-ı Zen³⁷⁴ deyu bir kitâb icâd etdi. Terrehâtt batla tahrîr etmeğın cümle kavm Güştasib mecûsi ve ateş-perest olmağın anın ahkâmına ita'at etmekle girdâb-ı küfr ve cehâlete ve lücce-i kibr ve dalâlete garîk oldular.³⁷⁵ Şirâz'da Beyza nâm bir şehir binâ etmiştir ki, Hazret-i Kadı Beyzavî ol şehirdendir. Ve Şeyh Ebu İshak Firuzâbâdi dahî andandır. Hekîm Sokrat ve Hekîm Camisb anın zamanında idiler.

Behman Veled-i İsfendiyar³⁷⁶ müddeti saltanat 102³⁷⁷ sene. Mezkûr Güştasib'in oğlu İsfendiyar cenkde³⁷⁸ Rüstem elinde helâk oldukda tahtını ihtiyârıyla

³⁶² Ferâğib eyledi A; ferâgat eyledi F (8a) / fâriğ oldu M (5a)

³⁶³ Gûderez derler A; gûderez'dir F (8a)

³⁶⁴ Karındaşı A; karındaşı olur M (5a)

³⁶⁵ Aleyhissalatü vesselâm A; aleyhisselâm F (8a) / aleyhisselâmla M (5a)

³⁶⁶ Gelmişlerdir A; idi M (5a)

♦ [d] A; bin Sehrâb F (8a)

³⁶⁷ Güştasib bin Sehrâb A; Güştasib F (8a) / <> M (5a)

³⁶⁸ 170 sene beyt A; <> sene <> M (5a)

³⁶⁹ Ez dûş'at A; o dûşest F (8a) / ez dûşest M (5a)

³⁷⁰ Zer-dest A; zerdüş M (5a)

³⁷¹ Bunun zamanında A; bu zamanda F (8a) / M (5a)

³⁷² Mukaddeman A; mukaddem M (5a)

³⁷³ Hızır A; Hızır Aliyhissalâmın F (8a) / ya'nî hazret-i Hızır Nebî Aliyhissalâmın M (5a)

³⁷⁴ Zen A; Zend F (8a) / M (5a)

³⁷⁵ Olmağın anın ahkâmına ita'at etmekle girdâb-ı küfr... A; olmağın M (5a)

³⁷⁶ Behman Veled-i İsfendiyar A, <> M (5a)

³⁷⁷ 102 A; <> M (5a)

³⁷⁸ Cenkde A; cenginde M (5b)

oğlunun³⁷⁹ oğlu Behman'a verüp³⁸⁰ [7/b] Buhtannasır Kudüs-i Şerîfî harâb etdikden sonra bunlar ta'mîr eyledi. Bokrat hekîm ve Zûmakratis hekîm bunun³⁸¹ zamanında idi.

Dârâb bin Behmen müddeti saltanat sene on dört. Beyt:

Cû Dârâb bir taht-ı İran neşet,

Kim bir meyân best ve bekşâr dest.

Eflatun âlihi ki, tilmîz Sokrat ve re'is İşrâkiyyun ve üstâd meşşâ'ıyyundur bu zamanda idi. Rüstem bin³⁸² Zâl bu zamanda vefât etdi.³⁸³ Mezbûr Dârâb pâdişâh olduk da Pijen³⁸⁴ nâm hemzâdane meylî küllî olmağla³⁸⁵ vezâretde istihdâm murâd etdi. Reşkin³⁸⁶ vezîr tağyir tâm bulup sırran İskender Rumî-i haber edüp♦ ihrâc-ı haracda ta'allül it buluna.³⁸⁷ Harp ve kıtale mü'eddî olaydı. Mülk-i İran'a seni sultân etmek kâbildir deyu teşîr³⁸⁸ edecek İskender sâhip cezm³⁸⁹ olmağla Dârâb gafil ve vezîr-i âkil idüğün bilirdi. Mukaddemat husûmete³⁹⁰ şurû' edüp her ne³⁹¹ maktu'an merfu' eyledi. Netice-i kâr-zâre karar verilüp sahrâyı Musul'da tarafeynden şîrân³⁹² harb ve kıtal işti'âlde³⁹³ iken iki harîf Hemedâni ki, zahm hurda-i cevri Dârâb³⁹⁴ idiler. Bî-mihâbâ tîğ çeküp nihâl ömrîn tebâh eyleyüp İskender'de³⁹⁵ kaçup nakşdan agâh eylediler. İskender ale'l-fevr³⁹⁶ Dârâb'a varup³⁹⁷ yetişup başın dizi üzerine alup bendegâne tevâzu' ederken Dârâb ızdırâp mevtle gözlerin açup İskender'i görüp kim

³⁷⁹ Oğlunun A; - M (5b)

³⁸⁰ Verüp A; verdi F (8b) / M (5b)

³⁸¹ Bunun A; - F (8b)

³⁸² Bin A; - F (8b) / M (5b)

³⁸³ Etdi A; eyledi M (5b)

³⁸⁴ Pijen A; Birin M (5b)

³⁸⁵ Olmağla A; olmağile F (8b)

³⁸⁶ Reşkin A; reştin F (8b) / M (5b)

♦ [d]: Haber edüp F (8b)

³⁸⁷ Buluna A; bulayiki F (8b) / bölük(?) M (5b)

³⁸⁸ Teşîr A; tebsîr F (8b) / M (5b)

³⁸⁹ Sâhip cezm A, hâzim M (5b)

³⁹⁰ Husûmete A; husûsuna F (8b)

³⁹¹ Ne A; sene M (5b)

³⁹² Şîrân A; nîrân F (8b) / M (5b)

³⁹³ İшти'âlde A; iştiğâlde M (5b)

³⁹⁴ Dârâb A; Dârâb Şâh M (5b)

³⁹⁵ İskender'de A; İskender'e F (8b) / M (5b)

³⁹⁶ İskender ale'l-fevr A; fi'l-fevr F (8b) / M (5b)

³⁹⁷ Varup A; - M (5b)

idüğün bildük de duhterinin ahterin tezvîc ve ol ikibed-bahta³⁹⁸ siyâset ısmarlayup ve sanâdîd Acem'e ri'âyet vasiyyetin edüp cihân-ı harâbdan göçdü. Müddeti saltanatı on dört yıl oldu.³⁹⁹

Tabaka-i salis Eşkaniyândır♦♦ ki, mülûk-i tavâyif bunlardır.⁴⁰⁰ İskender Yunan'ı ihdâs eyledüğü mülûk-i tavâyif bunların zamanındadır. Ahvâllari çendân mazbût olmağla zikr olunmamışlardır.⁴⁰¹ Müddeti saltanatları iki yüz elli beş yıldır.⁴⁰² Ve ba'zıları katında dört yüz otuz yıldır derler. Cümle-i Eşkaniyân on sekiz neferdir. Evveli Eşik bin Dârâb'dır. ♦♦403♦♦

İskender vefâtından sonra Astin Rumi⁴⁰⁴ ki, Fars'a Irak'ı zemm edüp İskender hâkim nasb eyledüğü kimesnedir. Eşik⁴⁰⁵ te'âzud mülûk-i tavâyif ile hurûc edüp ve mezbûr Astin'i katl edüp vesâ'ir Ervâm'î Acem'den ihrâc eyledi. Ba'zı nakilde Eşik bin Dârâb⁴⁰⁶ hurûcundan istiklâl mertebelerine varmadan vefât edüp Keyhüsrev'in karındaşı oğullarından Eşik mezbûrun hâlî âhir müsâmete⁴⁰⁷ temşiyet verüp hadika-i salanatı ihâta edüp dâire-i devletde karar etdi derler. Beher takdîr ve tedbîr dil-pezîr [8/a] ile mâlik mülûk-i⁴⁰⁸ İran oldular. Mülûk-i tavâyif ber-taraf olunca bunlara müraca'at ve muvâfakat ederlerdi. Ve fermânlarında kendi isimleri üzerine⁴⁰⁹

³⁹⁸ Ol iki bed-bahta A; ol iki gaddâr bed-bahta F (8b) / ol gadr eden iki bed-bahta M (5b)

³⁹⁹ On dört yıl oldu A; < > sene oldu M (5b)

• [d]: Zuhûr u Eşkaniyân ez tabakât mülûk-i Fars bi't-tahrîr melikü'l-mü'eyyîd ve gayri ez müverrihîn fi beş bin yüz yigirmi yedi. Min târîh-i hubût ba'zı tevârihde İskender asrına karîb bil ki hayatında Dârâb evlâdından Eşik zuhûr edüp Musul'dan Rey'e(?) varınca memâlik-i pâdişâh oldu. Sâ'ir mülûk ana ta'zîm ve i'tibâr ederlerdi deyu mastûrdur F (8b)

• [d]: Zuhûr u tabaka-i Eşkaniyân ez tabakât mülûk-i Fars bi't-tahrîr melikü'l-mü'eyyîd ve gayri ez müverrihîn fi beş bin yüz yigirmi yedi. Min târîh-i hubût ba'zı tevârihde İskender asrına karîb bil ki hayatında Dârâb evlâdından Eşik zuhûr edüp Musul'dan Rey'e(?) varınca memâlik-i pâdişâh oldu. Sâ'ir mülûk ana ta'zîm ve i'tibâr ederlerdi deyu mastûrdur M (5b)

⁴⁰⁰ Tabaka-i salis Eşkaniyândır ki, mülûk-i tavâyif bunlardır A; < > M (5b)

⁴⁰¹ Olunmamışlardır A; olunmamışdır M (5b)

⁴⁰² Yıldır A; yıl M (5b)

♦♦ [d]: On bir neferdir. Dârü'l-mülkü Irak ve Medâyin-i Arab'dır. İnkırazları beş bin yedi yüz doksan üç. Müddeti mülk iki yüz altmış altı senedir. F (8b)

⁴⁰³ Eşik bin Dârâb'dır A; < > M (5b)

♦♦ [d]: On bir neferdir. Dâr-ı-mülkü Medâyin-i Irak Arab'dır. İnkırazları beş bin yedi yüz doksan üç. Müddeti mülk iki yüz altmış altı senedir. M (5b)

⁴⁰⁴ Rûmi A; Rûmiyye M (5b)

⁴⁰⁵ Eşik A; - F (8b) / M (5b)

⁴⁰⁶ Eşik bin Dârâb A; < > M (5b)

⁴⁰⁷ Âhir A; Eşik âhire müsalahata F (9a) / Eşik âhir musalahata M (5b)

⁴⁰⁸ Mülûk-i A; - M (5b)

⁴⁰⁹ Kendi isimleri üzerine A; kendi ve isimleri üzerinde F (9a) / kendi isimleri üzerinde M (5b)

bunların isimlerin yazarlardı. Ve Mülk-i İran'a düşman tevcih etse emr ve nehyine⁴¹⁰ etbâ' ve emr eylediği mekânda ictimâ' ederlerdi. Ve yese varamayın ki, kıssaları meşhûr âlemiyândır.⁴¹¹ Ve kendüleri bed-nâm cihândır. Mülûk-i Tavâyif'den Horasan zemîn melikleri, cümle altı neferdir.⁴¹² Tefâsiline muttali' olmadık. Enbiyadan Hazret-i Yunus ve Circiyus ve Zekeriyya ve Yahya ve İsa⁴¹³ Aleyhimüsselâm bunların⁴¹⁴ zamanlarında gelmişlerdir.⁴¹⁵ Eşik evvel müddeti saltanatı on yıldır.⁴¹⁶ Eşik bin Eşkân yigirmi yıl saltanat etdi.⁴¹⁷ Şâbur bin Eşkân⁴¹⁸ altmış yıl saltanat etdi. Medâyin şehrini bu tarh etmişdir.⁴¹⁹ Ve Çerahin ki, zamanı Hüsrev Perviz'e dek Dicle üzerinde idi bu yapıdı. Himmet ve mürüvvet ve adâleti meşhûr ve mezkûrdur. İsa Aleyhisselâm asrıdır. Behram bin Şâbur on bir yıl melik oldu. Şehri Anbar'ı bu tarh etmişdir. Bilâş bin Behram ol dahî on bir⁴²⁰ yıl pâdişâh oldu. Benî İsrail'den bir kirve mâide-i nüzûlunda İsa⁴²¹ ile bulunup mâ'ide-i bile ekel edüp ve inkâr etdiler. Ve Mesih⁴²² olup maymun sûretine girüp yedi günden sonra öldüler. Bu kıssa⁴²³ bunun zamanında vâki' oldu.

Hürmüz bin Bilâş bu dahî on dokuz yıl pâdişâh oldu.⁴²⁴ Babası saltanatı buna fâriğ olup ve Ferzan'a hareket eyledi.⁴²⁵ Bir gün şikâr kâhide bir âhu kaçırıldı.⁴²⁶ Âhu mağaraya girdi. Bu dahî ardınca varup bir ok atımı mikdârı tenk⁴²⁷ ve târik mahalden

⁴¹⁰ Nehyine A; nehye M (5b)

⁴¹¹ Ve yese varamayın ki, kıssaları meşhûr âlemiyândır. A; ve yese varamayın kıssaları ki, meşhûr âlemiyân F (9a) / ve yese der-emîn ki kıssaları meşhûr âlemiyân M (5b)

⁴¹² Melikleri, cümle altı neferdir A; meliklerindendir, cümle altı nefer M (5b)

⁴¹³ Enbiyadan Hazret-i Yunus ve Circiyus ve Zekeriyya ve Yahya ve İsa A; <> M (5b)

⁴¹⁴ Bunların A; - F (9a) / M (5b)

⁴¹⁵ Gelmişlerdir A; gelmişdir M (5b)

⁴¹⁶ On yıldır A; on senedir F (9a) / <on> senedir M (5b)

⁴¹⁷ Yigirmi yıl saltanat etdi A; yigirmi yıl saltanat eyledi F (9a) / <yigirmi> sene saltanattır M (5b)

⁴¹⁸ Şâbur bin Eşkân A; <> M (5b)

⁴¹⁹ Etmişdir A; eylemişdir M (6a)

⁴²⁰ On bir A; on M (6a)

⁴²¹ İsa A; İsa Aleyhisselâm F (9a) / M (6a)

⁴²² Mesih A; fesih F (9a) / nesh M (6a)

⁴²³ Bu kıssa A; - M (6a)

⁴²⁴ Pâdişâh oldu A; saltanat etdi M (6a)

⁴²⁵ Olup ve Ferzan'a hareket eyledi A; olup ve merdâne Ferzan'a hareket eyledi F (9a) / oldu merdâne Ferzan'a hareket eyledi M (6a)

⁴²⁶ Kaçırıldı A; kaçırıp F (9a) / kaçıp M (6a)

⁴²⁷ Tenk A; tenk ü târ M (6a)

geçüp bir kubbe-i azîm içinde dört hüsrevânî ham filoriden memlû⁴²⁸ ağızları özünde⁴²⁹ birer altın taşıt konmuş⁴³⁰ buldu. Cümlesin askere ve fukaraya bezel edüp bir habbe alıkomadı. Hazret-i Yunus Aleyhisselâm asrında olmak rivâyeti dahî⁴³¹ vardır. Bağdad'da Kadisiyye ve Nehrevân bunun âsârındandır. Nurşî bin Bilaş kırk yıl saltanat etdi. Bunun zamanında sâdik ve saduk Antakya şehrinin halkını dîn-i İsa⁴³² ile da'vet etdiler. Habib-i Neccâr⁴³³ hazretleri “*Îz ersalnâ ileyhimusneyni fekezzebû humâ fe azzeznâ bisâlisin*”^{*} musaddakı kerîmi üzre bunlara zamm olundu. Kefere bunların üçünü bile şehîd etdiler. Pes sayha-i Cebrâ'il Aleyhisselâm ile müşrikân Antakya helâk oldular.⁴³⁴ Firuz bin Hürmüz Bilâş bin Firûz⁴³⁵ bu dahî on iki yıl pâdişâh oldu.⁴³⁶ Şehirler bunun âsârındandır. **[8/b]** Hüsrev bin Bilâdan ki,⁴³⁷ Firûz'un ammî-zâdesidir. Kırk yıl pâdişâh oldu. Tedbîr-i mülkde re'yi muhkem idi. Şehri Sizcan⁴³⁸ bunun âsârındandır. Bilâş bin Bilâş⁴³⁹ yigirmi dört yıl salanat etdi. Nevminde dediler ki, senin⁴⁴⁰ mevtin elinden olur. Bir gün kendi otağı direğine tekye etmekle⁴⁴¹ çadır göbeği başına düşüp helâk oldu.⁴⁴² Şemsûn⁴⁴³ Âbid bunun zamanında idüğü mervîdir. Erduvân bin Bilâş⁴⁴⁴ bu dahî on üç yıl pâdişâh olduktan sonra cenkde katl olundu.⁴⁴⁵ Erduvân bin Eşkân⁴⁴⁶ ki, Eşik'in ammisi oğludur.⁴⁴⁷

⁴²⁸ Memlû A; - F (9a)

⁴²⁹ Özünde A; üzerinde F (9a) / M (6a)

⁴³⁰ Konmuş A; konulmuş F (9a) / M (6a)

⁴³¹ Dahî A; - F (9a) / M (6a)

⁴³² Dîn-i İsa ile A; Dîn-i İsa Aleyhisselâm ile F (9b) / dîne

⁴³³ Habib-i Neccâr A; Hazret-i İsa dîne Habib-i Neccâr M (6a)

* Kur'an-ı Kerim, 36/14: Hani biz onlara iki elçi göndermiştik fakat onlar ikisini de yalanlamışlardı. Biz de bir üçüncüyle güçlendirdik...

⁴³⁴ Helâk oldular A; helâk oldular. < > bu dahî on yedi yıl pâdişâh oldu. Lâkin zâlim olmağla gözüne mîl çekdiler M (6a)

⁴³⁵ Firuz bin Hürmüz Bilâş bin Firûz A; Firuz bin Hürmüz F (9b) / < > M (6a)

⁴³⁶ Pâdişâh oldu A; saltanat etdi M (6a)

♦ [d]: Lâkin zâlim olmağla gözüne mîl çekdiler. Bilâş bin Firûz bu dahî on iki yıl saltanat etdi F (9b)

⁴³⁷ Hüsrev bin Bilâdan ki A; < > M (6a)

⁴³⁸ Sizcan A; Sircan F (9b) / M (6a)

⁴³⁹ Bilâş bin Bilâş A; < > M (6a)

⁴⁴⁰ Senin A; - F (9b)

⁴⁴¹ Tekye etmekle A; deyme urup M (6a)

⁴⁴² Oldu A; eyledi M (6a)

⁴⁴³ Şemsûn A; Semsûn F (9b)

⁴⁴⁴ Erduvân bin Bilâş A; < > M (6a)

⁴⁴⁵ Olundu A; oldu F (9b)

⁴⁴⁶ Erduvân bin Eşkân A; < > M (6a)

⁴⁴⁷ Ammisi oğludur A; ammi-zâdesidir M (6a)

Yigirmi üç yıl pâdişâh oldu. Circiyus Aleyhisselâm bunun zamanında Musul'da⁴⁴⁸ meb'ûs oldu. Hüsrev bin Eşkân⁴⁴⁹ on bir yıl pâdişâh oldu. Bilâş bin Eş'ân⁴⁵⁰ on iki yıl pâdişâh oldu. İsa Aleyhisselâm vilâdeti[♦] bunun zamanında olmak rivâyeti vardır.⁴⁵¹ Cevâzir bin Eşkan⁴⁵² otuz yıl pâdişâh oldu. Bunun zamanında yahûdiler Yahya Peygamber⁴⁵³ Aleyhisselâmı zebh⁴⁵⁴ etdiler. Mezbûr Cuderiz işitdik de Şam'a varup Seylâb hûn yahûdi ile Şam'da rûd Ceyhun akıtdı. Ol perişanlıktır ki, kavmi yahûdin ikisi bir yere gelmeyüp inkırâz⁴⁵⁵ ed-devrân "*Duribet aleyhimu'z- zilletu vel meskenetü*"* ünvân-nâme-i i' mâlleri oldu. Pîrî bin Cuderiz⁴⁵⁶ yigirmi yıl pâdişâh oldu. Cuderiz bin Pîrî⁴⁵⁷ on bir yıl pâdişâh oldu. Rumîler bunun üzerine hücûm edüp⁴⁵⁸ Mülûk-i Tavâyif te'âviniyle⁴⁵⁹ def' etdi. Erduvân bin Pîrî otuz yıl pâdişâh oldu.⁴⁶⁰ Eşkaniyân'ı nazîmü'ş-şân Sultân Kâmurân'ı iken Erdeşîr bin⁴⁶¹ Bâbekân zafer bulup katl etdi. Müddeti devletleri bunda⁴⁶² müntehi oldu.

Tabaka-i Râbi' Sasaniyân'dır ki, anlara anâsıra dahî derler.♦♦ • Nefer 31,⁴⁶³ Erdeşîr* Behman oğlu Süleyman'ın neslindedir. Anasının babası Istahr'da Erduvân

⁴⁴⁸ Musul'da A; Musul'a F (9b) / M (6a)

⁴⁴⁹ Hüsrev bin Eşkân A; < > M (6a)

⁴⁵⁰ Bilâş bin Eş'ân A; Bilâş bin Eşgân F (9b) / < > M (6a)

♦ [d]: vilâdeti F (9b)

⁴⁵¹ Rivâyeti vardır A; rivâyetdir M (6a)

⁴⁵² Cevâzir bin Eşkan A; Cuderiz bin Eşgân F (9b) / < > M (6a)

⁴⁵³ Peygamber A; nebî F (9b) / - M (6a)

⁴⁵⁴ Zebh A; yahûdiler zebh M (6a)

⁴⁵⁵ İnkırâz A; alî inkırâz F (9b) / M (6a)

* Kur'an-ı Kerim, 3/14: Miskinlik ve zillet onların üzerine vuruldu....

⁴⁵⁶ Pîrî bin Cuderiz A; < > M (6a)

⁴⁵⁷ Cuderiz bin Pîrî A; < > M (6a)

⁴⁵⁸ Edüp A; etdiler M (6a)

⁴⁵⁹ Te'âviniyle A; mu'âvenetiyle F (9b) / te'âvinle M (6a)

⁴⁶⁰ Erduvân bin Pîrî otuz yıl pâdişâh oldu A; Erduvân Pîrî otuz yıl pâdişâh oldu F (9b) / < > otuz bir yıl saltanat etdi M (6a)

⁴⁶¹ Bin A; - M (6b)

⁴⁶² Bunda A; - F (10a)

♦♦ [d]: Zuhûr u Sasaniyân ya'ni Anasıra tabaka-i râbi' mülûk Fars bi-kıyâm Erdeşîr ve inkırâz Eşkaniyân bi-mevt Erduvân fi târihi beş bin yedi yüz doksan üç min hubût Adem Aleyhisselâm. Bunlar otuz iki neferdir. Müddeti mülkü dört yüz elli üç senedir. Târîhi inkırâzı altı bin iki yüz kırk üç ve otuz iki hicriyyede vaki' oldu. F (10a)

• [d]: Zuhûr u Sasaniyân ya'nî Anasıra tabaka-i râbi' mülûk Fars bi-kıyâm Erdeşîr ve inkırâz Eşkaniyân bi-mevt Erduvân fi târihi beş bin yedi yüz doksan üç min hubût Adem Aleyhisselâm. Bunlar otuz iki neferdir. Müddeti mülkü dört yüz elli üçdür. Târîhi inkırâzı altı bin iki yüz kırk üç ve otuz iki hicriyyede vaki' oldu. M (6b)

⁴⁶³ Nefer 31 A; nefer 31, müddeti saltanatı 431 sene F (10a) / otuz bir neferdir. Müddeti saltanatları 431 sene M (6b)

tarafından hâkim olup ta'ife-i şecâ'at⁴⁶⁴ nihâdiden bir gürûh Erdeşîr'e tabi'iyet gösterüp⁴⁶⁵ halk-ı İran mülûk-i tavâyifin cevrenden bîzâr olmağla Erdeşîr kebîr huruca⁴⁶⁶ karar verüp evvel ba'zı mülûk-i tavâyifi ber-teraf etmekle kuvvet bulup vakti fırsatda Erduvân'ı tutup katl eyledi. Ve mülûk-i tavâyifi bi'l-küllîye hal'eyleyüp⁴⁶⁷ cümle İran'a ve bil ki cümle⁴⁶⁸ cihâna mâlik kâmuran ve sultân azimü'ş-şân oldu. Şarkâ ve garba hükmün icrâ edenlerin biride⁴⁶⁹ budur derler. Selâtinde⁴⁷⁰ ibtidâ kânûn vaz' eden budur. Her⁴⁷¹ vilâyetde bir mu'temed aliye⁴⁷² adam [9/a] komuşdu. Ol mülkde her ne zuhûr eder ise sırran Erdeşîr'i haberdâr⁴⁷³ ederdi. Ve bir pâdişâha elçi gönderse akabinde bir elçi dahî gönderüp birbiriyle buluşmayı⁴⁷⁴ şart ederdi. İkisinin dahî nâmesin ve sözlerin tatbîk ederdi. Muhâlefet bulmazsa kabul ederdi bulursa gadrine yetüp⁴⁷⁵ tam' ve garaz bulduğı elçi-i katl ederdi. Ve der idi ki, mülûk beynîni islâh ve ifsâd elçilerin[♦] kiyâset ve hamâkat istikâmet⁴⁷⁶ ve hıyânetindendir.⁴⁷⁷ Firûzâbad ve şehri Erdeşîr ki, Kuvâşîr tesmisesiyle meşhûrdur. Vilâyet-i Kirman'da ve şehri Ahvaz'ı ki, Huristan'da⁴⁷⁸ ve cezîre-i kenar Dicle'de bu cümle Erdeşîr âsârındandır.⁴⁷⁹ Otuz yıl sultân ve on dört yıl rebî' meskûne fermân etdi. Ve din-î devlet umûruna müte'allık kitâbları vardır.

Bunlar kendi sözlerindedir. Âyîn sultân oldur ki,⁴⁸⁰ andan eyu kimesne⁴⁸¹ korka. Ve yaramaz kimesneler elinden halâs ümîdin edeler. Melik ricâl ve ricâl mâl

* [d]: Müddeti saltanatı 431 sene

⁴⁶⁴ Olup ta'ife-i şecâ'at A; bulunmak ile ta'ife-i ikrâd şecâ'at F (10a) / bulunmak takribiyle ta'ife-i ikrâd şecâ'at M (6b)

⁴⁶⁵ Gösterüp A; edüp M (6b)

⁴⁶⁶ Huruca A; hurucuna M (6b)

⁴⁶⁷ Hal' eyleyüp A; kal' eyleyüp F (10a) / kal' edüp M (6b)

⁴⁶⁸ İran'a ve bil ki cümle A; İran'da bil ki tamam M (6b)

⁴⁶⁹ Biride A; biri dahî M (6b)

⁴⁷⁰ Selâtinde A; Selâtinden F (10a) / M (6b)

⁴⁷¹ Her A; bir F (10a)

⁴⁷² Aliye A; - F (10a) / mu'temed M (6b)

⁴⁷³ Haberdâr A; ihbâr F (10a) / ihtiyâr M (6b)

⁴⁷⁴ Buluşmayı A; buluşmamayı M (6b)

⁴⁷⁵ Yetüp A; yetişüp F (10a) / M (6b)

♦ [d]: Elçilerin F (10a)

⁴⁷⁶ İstikâmet A; yâ istikâmet F (10a) / M (6b)

⁴⁷⁷ Hıyânetindendir A; hıyânetdendir F (10a) / M (6b)

⁴⁷⁸ Huristan'da A; Horasan'da M (6b)

⁴⁷⁹ Bu cümle Erdeşîr âsârındandır A; bu vecihle şîrârindendir M (6b)

⁴⁸⁰ Âyîn sultân oldur ki A; âyîn selâtin odur ki F (10a) / ebter selâtin odur ki M (6b)

⁴⁸¹ Kimesne A; kimesneler F (10a) / M (6b)

mâl ra‘iyyet ra‘iyyet⁴⁸² adalet ve adalet siyâsetle takviyyet bulur. Devlet dîn ile durur. Pâdişâha dört huy lazımdır. Ulivv-i⁴⁸³ himmet ki, kulları ümidvâr olalar. Huyu hoş ki, mukarribleri emîn olalar. Vakâr ki, mütekebbirleri havf edeler.⁴⁸⁴ Selâmet nefis ki, halk mâl ve ırzından havfe düşmeyeler.⁴⁸⁵ Bu hâl üzre on dört yıl cihângirlik andan⁴⁸⁶ sonra fevt olup yerine oğlu Şâbur bin Erdeşîr⁴⁸⁷ pâdişâh oldu. Tedbirinde⁴⁸⁸ bî-nazir ve şecâ‘atle ♦ ma‘murre-i⁴⁸⁹ bilâd pâdişâh hayr nihâd idi. Ma‘mûre-i Nişabur ki, harâb gerde-i İskender olmuş idi. Âbâd etdi. Hısn nâm şehir ki, kenarı Dicle’de vâki‘ idi harâb etdi. Ve Zizin nâm melikini katl edüp karî⁴⁹⁰ acmel ve hüsnâyı asr olmağla tezvîc etdi. Ve Nusaybin’i muhâsara edüp feth etdi.⁴⁹¹ Ve Sivas’a varınca kabza-i tashîre getürdü. Şehri Şâbur Fars’da ve Cündüşâbur Huristan’da ve Şah Şâbur Sistan’da bunun âsarındandır. Otuz bir buçuk yıl pâdişâh olduktan⁴⁹² sonra fevt olup yerine oğlu Hürmüz bin Şâbur⁴⁹³ pâdişâh oldu. Perdel⁴⁹⁴ kavi peyker pâdişâh dâd-ger idi. Dâm Hürmüz dedikleri şehri ve Bağdad ile Huristan⁴⁹⁵ beyninde dağ başındaki kal’a bunun âsarındandır. İki yıl Huristan⁴⁹⁶ pâdişâhı olduktan sonra ♦♦⁴⁹⁷ yerine oğlu Behram bin Hürmüz pâdişâh oldu. Gayet âkil ve kâmuran⁴⁹⁸ olduğuna burhan bu yeter ki, bâni-i⁴⁹⁹ zındığın mu‘allikâtına iltifât mu‘tekıdaniye⁵⁰⁰ kelimât ile i‘timâd verüp tedriciyle⁵⁰¹ ittibâ‘ ve işbâ‘in cem‘ edüp ve rü’esâyı ittibâ‘

⁴⁸² Ra‘iyyet A; - M (6b)

⁴⁸³ Ulivv-i A; âli M (6b)

⁴⁸⁴ Edeler A; ile M (6b)

⁴⁸⁵ Düşmeyeler A; düşmeye F (10a)

⁴⁸⁶ Andan A; etdikden F (10a) / M (6b)

⁴⁸⁷ Şâbur bin Erdeşîr A; < M (6b)

⁴⁸⁸ Tedbirinde A; tedbîrde F (10b) / M (6b)

♦ [d]: neretenşîr F (10b)

⁴⁸⁹ Ma‘murre-i A; nize-i ma‘murre M (6b)

⁴⁹⁰ Karî A; kızın M (6b)

⁴⁹¹ Etdi A; eyledi M (6b)

⁴⁹² Olduktan A; oldu M (6b)

⁴⁹³ Hürmüz bin Şâbur A; < M (6b)

⁴⁹⁴ Perdel A; âkil perdel F (10b) / M (6b)

⁴⁹⁵ Huristan A; Horasan M (6b)

⁴⁹⁶ Huristan A; Horasan M (6b)

♦♦ [d]: Fevt olup F (10b)

⁴⁹⁷ Sonra A; sonra fevt olup M (7a)

⁴⁹⁸ Kâmuran A; kârdan F (10b)

⁴⁹⁹ Bâni-i A; mâni-i F (10b)

⁵⁰⁰ Mu‘tekıdaniye A; mu‘tekıdane F (10b) / M (7a)

⁵⁰¹ Tedriciyle A; tedrîcle F (10b)

bâki⁵⁰² ile ulemâ-i zamaniye'z-zam üstün ki, [9/b] tarîklerin tervîce mecâl ola deyu akd meclis-i âm eyleyüp mânî, mel'ûn kabahat “*Ellezine keferu*” mazmûnuna mâ-sadak düşecek mânînin derisin soyup saman doldurdu ve asa kodu. Ve tevâbi'inden bir ferd komadı helâk etdi.⁵⁰³ Ve rüsûm bid'at ve dalâletin mahvına ikdâm gösterüp safha-i eyyâmından hakk eyledi. Üç yıl üç ay pâdişâhlık etdikden sonra fevt olup yerine Behram bin Behram⁵⁰⁴ on yedi yıl Cündüşâbur'da pâdişâh oldu. Yerine oğlu Nersi bin Behram pâdişâh oldu. Etvâr pesendide ile müddeti saltanatı on yedi ba'dehu Zisi bin Hürmüz bin Zisi pâdişâh oldu.⁵⁰⁵ Bed halk olduğıyla bile⁵⁰⁶ adl ve dâd sâhibi olup bu dahî Cündüşâbur'da yedi yıl saltanat etdi. Ba'dehu oğlu Şâbur bin Hürmüz pâdişâh oldu.⁵⁰⁷ Lakabı Zü'l-ektâf'dır. Babası⁵⁰⁸ Hürmüz vefâtında anası hamile olup⁵⁰⁹ imâret haml müzekker ki, hafif ve müteharrik ve cânib yemîn batında ol kadar ehibbâ⁵¹⁰ etmekle halk ita'at ve inkıyâd üzre muntazır oldular. Şâbur doğdu. Üç yaşına girdik de bir seher halkın kavga⁵¹¹ ve velvelesinden suvâl etdikde şehrin nehri üstünde⁵¹² bir köprü vâki'dir. İyâb ü zihâbda nihâyet mertebe kesretten halk birbiriyle⁵¹³ müzâheme etmekle sedâ ve kavga olur diyecek fi'l-hâl hâtırına bu⁵¹⁴ geldiği bir köprü dahî yapılsın. Biri iyâba ve biri zihâba mahsûs olsun deyu fermân etdik de halk fermân⁵¹⁵ ma'kûli gûş-ı cân ile istimâ' edüp kemâl-ı serverlerinden bir günde bir a'lâ köprü peydâ etdiler. Fi'l-hakika müzâhame ve kavga ber-teraf oldu. Hadd biluğa kadem basdık da Arab'ın teğallibinden Acemler şikâyet etdiler. Arabistan'a ceyš girânla gelüp bir arada olan su kuyularını toprağla doldurup arâzi-i

⁵⁰² Bâki A; mânî F (10b) / M (7a)

⁵⁰³ Helâk etdi A; - F (10b) / M (7a)

⁵⁰⁴ Yerine Behram bin Behram A; yerine oğlu Behram bin Behram F (10b) / yerine oğlu < M (7a)

⁵⁰⁵ Yerine oğlu Nersi bin Behram... A; Nersi bin Behram etvâr pesendide ile babası tahtında on yedi yıl bu dahî saltanat sürdü. Ba'dehu oğlu Hürmüz bin Zisi pâdişâh oldu. F (10b) / < etvâr pesendide ile babası tahtında on yedi yıl bu dahî saltanat sürdü. Ba'dehu oğlu < pâdişâh oldu. M (7a)

⁵⁰⁶ Bile A; - M (7a)

⁵⁰⁷ Ba'dehu oğlu Şâbur bin Hürmüz pâdişâh oldu A; Şâbur bin Hürmüz F (10b) / < M (7a)

⁵⁰⁸ Babası A; - F (10b) / M (7a)

⁵⁰⁹ Olup A; bulunup F (10b) / M (7a)

⁵¹⁰ Ol kadar ehibbâ A; ol mikdâr ahbâr F (10b) / M (7a)

⁵¹¹ Kavga A; kavgasın M (7a)

⁵¹² Üstünde A; üzerinde F (10b) / M (7a)

⁵¹³ Birbiriyle A; birbirine F (11a) / M (7a)

⁵¹⁴ Bu A; - M (7a)

⁵¹⁵ Deyu fermân etdik de halk fermân A; bu fermân F (11a) / halk bu fermân M (7a)

Acem'den Arab'ı teb'îd ve çok adam ele götürüp kürklerini çıkarmak tarîkîyle öldürdüğünden Zü'l-İktifâ telakkîb olundu. Aman taleb edenlerden Benî Sa'leb kabilesini Mücrîn cânibine ve Benî Kubeys kabilesini Kirmân vilâyetine ve Benî Antala⁵¹⁶ kabilesini Basra etrafına gönderdi. Mühendis olmağla binâyete⁵¹⁷ mâ'il idi. Firûz Şâbur ki, Enbâr dedikleri şehirdir. Da'kin⁵¹⁸ ve Taybûn(?) arazi-i Bağdad'a⁵¹⁹ Şadırvan ve Şûşin'i ve nice şehirler⁵²⁰ ve Sistan'da ve Hindistan'da ve ba'zı rivâyetde Nişâbur'da bunun asârındandır. Müddeti saltanatı yetmiş iki yıldır. Şâbur bin Şâbur Zü'l-iktifâ-i hüsn halkıyla⁵²¹ meşhûrdur. Kaza'el-hiyye bir gün otâğ kerdûn [10/a] tākının⁵²² altında otururken tanâblar direk depesine düşürüp kendi başına dokunmağla helâk oldu. Müddeti saltanatı beş yıl beş ay olmuştur. Behram bin Şâbur Zü'l-iktifâ-i⁵²³ babası ve karındaşları zamanlarında⁵²⁴ Kirman'da hâkim idi. Muttasıl hov hûsa mâ'il olmağla on bir yıl saltanatda revnak ve devlete mâ'il olmadı.⁵²⁵ Yezdicerd zî'l-esim⁵²⁶ bin Behram mütekebbir velî'im⁵²⁷ ve ta'zîm ulemâdan gafil ve erkân devletin tezlîl ve hakarete mâ'il ednî bahane ile mâl ve câna kasd⁵²⁸ ve leşkeri mekrinden hâ'if ve fâsid idi. Yigirmi beş yıl pâdişâh olduktan sonra⁵²⁹ bir gün tûlasında gezerken bir at sine-i perkînesine bir dürüst çifte urup⁵³⁰ helâk eyledi.

Behram Gür bin Yezdicerd şehzâde iken Nu'man bin Münz⁵³¹ yanında geçürüp tahsîl-i kemâlât saltanatında⁵³² dakika fevt eylemedi. Terbiyet-i Arabla zâtı Acem

⁵¹⁶ Antala A; Hantala F (11a) / Hanzala M (7a)

⁵¹⁷ Binâyete A; binâya M (7a)

⁵¹⁸ Da'kin A; ve temekkîn M (7a)

⁵¹⁹ Bağdad'a A; Bağdad'da F (11a) / M (7a)

⁵²⁰ Şehirler A; şehirlerde M (7a)

⁵²¹ Şâbur bin Şâbur Zü'l-iktifâ-i hüsn ü halkıyla A; Şâbur bin Şâbur Zü'l-iktifâ-i hüsn ü halkla F (11a) / <> hüsn ü halk ile M (7a)

⁵²² Bir gün otâğ kerdûn tākının A; otâğ kerdûntākının F (11a) / otâğı kerdûnun tākı M (7a)

⁵²³ Behram bin Şâbur Zü'l-iktifâ-i A; <> M (7a)

⁵²⁴ Zamanlarında A; zamanında F (11a) / M (7b)

⁵²⁵ Olmadı A; oldu F (11a)

⁵²⁶ Zî'l-esim A; el-esim F (11a)

⁵²⁷ Velî'im A; velinim F (11a)

⁵²⁸ Kasd A; kasd şehri ederdi M (7b)

⁵²⁹ Yigirmi beş yıl pâdişâh olduktan sonra A; yigirmi yıl beş ay pâdişâh olduktan sonra F (11a) / yigirmi yıl beş ay saltanattan geçdikde M (7b)

⁵³⁰ Urup A; basup M (7b)

⁵³¹ Münz A; Münzer F (11a) / M (7b)

⁵³² Saltanatında A; saltanatda M (7b)

zahm merhum mizâc âlim⁵³³ oldu. Babası helâk olduk da cevrenden halk müte'ellim olmağla Arab'a⁵³⁴ sülûk etdi. Edvârı Acem'i bilmez bahanesiyle Erdeşîr evlâdından Kesrî nâm bir kimesne-i⁵³⁵ ittifâk edüp sultân etdiler. Behram Nu'man bin Münzer ile İran'a varup hüsn-i tedbîr ve bîm⁵³⁶ şimşîr ile İraniyân havf recâya düşüp⁵³⁷ lâkin yine sevâb dediler.⁵³⁸ Behram ile bu emre kıyâm gösterildi ki, tâcı saltanat taht üzre konula. Vezîr tahta⁵³⁹ iki şîr terbiğaliye(?)⁵⁴⁰ tâlib tâc olan meyân şirânededen güzâr edüp tâc şâhi-i eline alup başına giye.⁵⁴¹ Kisveyi letâyifü'l-hîl⁵⁴² zan edüp şimdiki halde tâlib Behram'dır. Buyursun dedik de Behram bî-tereddi⁵⁴³ ve cânib-i tahta revân ve ol iki arslanın birin⁵⁴⁴ güz ile ve birin müştele⁵⁴⁵ bî-cân edüp geçüp tahtında böbürlendi. Kesrî vesâ'ir askeri cân ile⁵⁴⁶ fermân beri oldular. Nice rüzgâr mesend devletde karardan sonra iki yüz bin leşker perkîn ile hâkan Çin Ceyhun'dan ubûr edüp haberin aldılar.⁵⁴⁷ Behram Hüsam tedbîri iledir.⁵⁴⁸ Gilâf⁵⁴⁹ hilâf âdet edüp ekâribinden yedi kimesne ve üç yüz kadar serverlerden ve bin mübâriz leşkerden intihâb edüp⁵⁵⁰ karındaşı Nersi'ye hitâb edüp buyurdu ki, bu aradan⁵⁵¹ ateşgede-i Azerbaycan'ı ziyârete ve oradan Şikâristan erminde ikâmetdir. Sen cemi' asker⁵⁵² ile takyîd-i⁵⁵³ hâkana yaklaştık da bende yetişurum deyu⁵⁵⁴ buyurdu. Ol dahî sem'ân ve

⁵³³ Âlim A; a'lam M (7b)

⁵³⁴ Arab'a A; Arab'da M (7b)

⁵³⁵ Kimesne-i A; kimseye M (7b)

⁵³⁶ Ve bîm A; ve hüm F (11b) / ile ve bîm M (7b)

⁵³⁷ İraniyân havf recâya düşüp A; İraniyân'ı havf recâya düşürüp F (11b) / İraniyân'ı havf ve recâya düşürüp M (7b)

⁵³⁸ Dediler A; dedi M (7b)

⁵³⁹ Tahta A; tahtında M (7b)

⁵⁴⁰ Terbiğaliye A; terbiğaline F (11b) / M (7b)

⁵⁴¹ Giye A; koya M (7b)

⁵⁴² Kisveyi letâyifü'l-hîl A; kesrî letâ'ifü'l-hîl F (11b) / kesrâ letâyifü'l-hîl M (7b)

⁵⁴³ Bî-terddi A; bilâ-tereddi F (11b)

⁵⁴⁴ Arslanın birin A; arslan birini M (7b)

⁵⁴⁵ Birin müştele A; ve birini müşt ile M (7b)

⁵⁴⁶ Askeri cân ile A; leşkeri cânla M (7b)

⁵⁴⁷ Ceyhun'dan ubûr edüp haberin aldılar A; Ceyhun'dan ubûr eyledüğü haberi alındı F (11b) / M (7b)

⁵⁴⁸ Tedbîri iledir A; tedbîri ile F (11b) / tedbîrindir M (7b)

⁵⁴⁹ Gilâf A; - M (7b)

⁵⁵⁰ Kimesne ve üç yüz kadar serverlerden ve bin mübâriz leşkerden intihâb edüp A; - M (7b)

⁵⁵¹ Nersi'ye hitâb edüp buyurdu ki, bu aradan A; Bersi'ye hitâb etdi ki buradan niyyetim F (11b) / Tûsî'ye hitâb etdi ki, buradan niyyetim M (7b)

⁵⁵² Asker A; leşker F (11b) / M (7b)

⁵⁵³ Takyîd-i A; takyîd ile M (7b)

⁵⁵⁴ Deyu A; - M (7b)

ta'aten deyüp Behram gidecek rü'esâyı devlet hezîmet fehmi eyleyüp me'yûs oldular. Ve sırrın hâkana mektûblar⁵⁵⁵ gönderüp kaziye-i i'lâm eylediler. Ve rıfk muvâfakatla⁵⁵⁶ hâs ve âmmî hoş tutun mülkte munâzı'anız yokdur deyu kelâm etdiler. Hâkan hakikat hâle matla' olacak fârîğü'l-bâl îyş ü nevş ederek Harezmi'e kadem basdık da Behram Merfih intikam na'l bâz gûne ile şikâr-kâh [10/b] erminden kenar deryâyı cezîreden geçüp⁵⁵⁷ Harezmi'e yaklaştıkda libâs terkâne-i cebnidir bir edüp Erdevi⁵⁵⁸ hâkana yetişüp askerini ikiye bölüp iki taraftan urbâne İnan pâdişâhı Behram Merfih intikam nidâsıyla düşmana velvele endâz olarak hücumıma fermân edüp ve kendi yüz nefer mübarez ile bâr-gâh hâkana güzâr eyledi. Çin leşkerinin huşyâr olup bî-dâr bulunanları⁵⁵⁹ tarafeynden velvele saz olan bahadırâne azîmet eyleyüp Behram hâkanı bârgâhından⁵⁶⁰ ağıyardan hâlî müstehab olur⁵⁶¹ bulup tîğ hindiyle bî-diriğ başını kesdi. Melik-i Çin'i teshîrden sonra Melik-i Hind'i tahcîr etmek sadedinde oldu. Melik-i Hind'in mukavemete tâkati olmamağla kızını verüp semt itâ'at tutdu. Kendi Yemen'e Nersi⁵⁶² Rum'a leşker çekdiler. Bu⁵⁶³ ikisinde vardıkları melikleri musahhar edüp muzaffer dutdular. Min ba'd Behram aduvvi havfinden emîn olup habîbesi Dilarâm ile şarab ve şikâra müdâm rağb olup⁵⁶⁴ yigirmi üç yıl cihânda cihangir olup⁵⁶⁵ sonra şikâr gerde-i şikâr gür oldu. Şi'ir;

Lâ-büdde en telkâke yevmen meniyyeten,

Sevâ-i alîha en mücevver ve ta'dilâ

Yezdicerd bin Behram Gür gayet halîm ve nîk-nefs olduğundan lakabını Yezdicerd nerm kodılar. On sekiz yıl beş ay pâdişâhlık etdi.⁵⁶⁶ Ba'dehu oğlu⁵⁶⁷ Firûz bin Yezdicerd Nerm küçük karındaşı Hürmüz galebe edüp mülkî elinden aldı. Firûz

⁵⁵⁵ Mektûblar A; mektûb M (7b)

⁵⁵⁶ Eylediler ve rıfk muvâfakatla A; ve rıfk mülâyimetle M (7b)

⁵⁵⁷ Cezîreden geçüp A; cezîreden gezer edüp F (11b) / M (7b)

⁵⁵⁸ Erdevi A; cûf leylede Erdevi F (11b) / M (7b)

⁵⁵⁹ Bulunanları A; olanları M (7b)

⁵⁶⁰ Bârgâhından A; bârgâhında F (12a) / M (7b)

⁵⁶¹ Olur A; alûde M (7b)

⁵⁶² Kendi Yemen'e Nersi A; ba'dehu kendi Yemen'e ve Tûsî M (7b)

⁵⁶³ Bu A; - F (12a) / M (7b)

⁵⁶⁴ Olup A; oldular F (12a) / oldu M (8a)

⁵⁶⁵ Cihânda cihangir olup A; cihânda cihangir olup F (12a) / cihânda cihangirlikden M (8a)

⁵⁶⁶ Pâdişâhlık etdi A; pâdişâh oldu M (8a)

⁵⁶⁷ Ba'dehu oğlu A; - F (12a) / M (8a)

dahî heyatlardan istimdâd edüp müddeti yesîrde mâlik mülkidir oldu. Bilâş bin Firûz cülûs etdikde birâderi♦ Kubad Türkistan'a varup hâkandan isimdâd etdi.⁵⁶⁸ Ceş girânla♦♦ Nişabur'a yetdikde Bilâş'ın kuvveti haberin işidüp asker hâkana ric'ate ruhsat verdi. Ve bî-menâzi'a mülke⁵⁶⁹ mâlik oldu. Müddeti saltanatı dört yıldır. Kubad bin Firûz mezbûrun⁵⁷⁰ mübâhi mezhebin kabul edüp fûrûc ve demâ-i ve emvâli istihlâl etmekle çok fesâd ve vebal işleyüp halkı kendüden teneffür etdi.⁵⁷¹ Bi'l-âhire tutup Kubad'ı habs etdiler ve karındaşı Câmib pâdişâh olup⁵⁷² mazdek bî-din Azerbaycan'a kaçdı. Kız karındaşı hîle ile Kubad'ı habisten⁵⁷³ kaçırđı. Mülk-i hayatla mu'âvenetiyle mülküne⁵⁷⁴ mâlik olduk da Yemen'den hurûc eden Zü'l-cenâh cânibi İran'a bâl açdı.⁵⁷⁵ Kubad'ın mukâbeleye mecâli olmayup ser-fürû etmekle belâyı başından savup tarafı⁵⁷⁶ Turan'a sevk eyledi. Ve Rum'a sefer edüp muzaffer döndü. Kırk üç yıl pâdişâhlık eyleyüp⁵⁷⁷ ba'dehu oğluna fariğ oldu.⁵⁷⁸ Enuşirvan bin Kubad,♦♦♦ Erdeşîr bâbın kânûn-nâmesini yâd edüp ri'âyeti kânûn ile âlemi ma'mûr etdi.⁵⁷⁹ Bezer Cumhuri'ü [11/a] vezîr ve tedbîr dil-pezîriyle mazdek bî-dînî tashîr edüp pinhân olduğu mekânını terk edüp yanına getürdü.⁵⁸⁰ Ve her nerede Mazdek melâ'inin tevâbi'i⁵⁸¹ var idi cümle defter edüp ve ol arazinin hâkimlerine sırran mektûblar yazup edüp⁵⁸² ismî yazılanların birisine "*Eman verenin kasdı cânı ben*

♦ [d]: Birâderi F (12a)

⁵⁶⁸ Etdi A; istedi ve M (8a)

♦♦ [d]: Ve ceş F (12a)

⁵⁶⁹ Mülke A; - M (8a)

⁵⁷⁰ Mezbûrun A; mazdek F (12a) / M (8a)

⁵⁷¹ Etdi A; idi F (12a)

⁵⁷² Olup A; oldu M (8a)

⁵⁷³ Habisten A; mahbusdan F (12a) / M (8a)

⁵⁷⁴ Mu'âvenetiyle mülküne A; mu'âvenetiyle tekrar mülküne F (12a) / mu'âvenetle tekrar mülküne M (8a)

⁵⁷⁵ Açdı A; açup M (8a)

⁵⁷⁶ Tarafı A; savbi M (8a)

⁵⁷⁷ Eyleyüp A; edüp M (8a)

⁵⁷⁸ Oldu A; etdi M (8a)

♦♦♦ [d]: İbtidâ-i mülk-i Enuşirvan ve kahr tâ'ife-i Manuviyye. Ve merd-kiyân fi târîhi altı bin altı yüz yigirmi ez-hubût F (12a)

• [d]: İbtidâ-i mülk-i Enuşirvan ve kahr tâ'ife-i Manuviyye. Ve merd-kiyân fi târîhi altı bin yüz yigirmi ez-hubût M (8a)

⁵⁷⁹ Ma'mûr etdi A; abâd etdi F (12b) / M (8a)

⁵⁸⁰ Edüp yanına getürdü A; edüp yanına getürdü F (12b) / etdirüp yanına getürdü M (8a)

⁵⁸¹ Melâ'inin tevâbi'i A; melâ'ini F (12b) / M (8a)

⁵⁸² Edüp A; defter edüp F (12b) / M (8a)

*olurum. Ve bu sene mihr canda cümlelerin canları bedenlerinden*⁵⁸³ *cüdâ olmak gerekdir deyu*” emr edüp⁵⁸⁴ her hâkim dahî⁵⁸⁵ ol günde eli altında bulduklarını ber-
 taraf eylesünler⁵⁸⁶ deyu fermân eyledi.⁵⁸⁷ Ve kendüsi dahî rûz i mihricanda⁵⁸⁸ hân
 ihsânına mazdek bî-dînî seb‘a-i şeyâtîn ile da‘vet edüp ta‘âmda cümlesin tu‘me-i
 şimşîr eyledi. Kalmar ve ♦ Nuşirevan’da⁵⁸⁹ ol günde tahminen yüz bin kadar bî-dîn
 helâk eyledi⁵⁹⁰ derler. Nice müddetden sonra Halid bin Gassâni⁵⁹¹ ki, kıl Kayseri’den
 Şam’a hâkim idi. Hâkim beyne’n-nehrin üzerine ki, münzîrîn nâzdır. Câna⁵⁹²
 kesrîden vâli-i Babil idi. Leşker çekti.⁵⁹³ Enuşirvan kaysara muğayir olup leşkeri
 seyyâr ile⁵⁹⁴ hareket etdi. Ve Diyarbekir’i ve Roha’yı ve tamam etrafı Şam’ı feth
 edüp Rum’a azîmet eyledi. Ve kaysarı tutup yılda bir kere Enuşirvan’a⁵⁹⁵ gelmek
 şartıyla ıtlaka ruhsat verdi. Ba‘dehu Maverâünnehr’e âzm olup Semerkand’a erişdik
 de hâkana Türk kızın verüp ve Gazgan vilâyetin teslîm edüp rikâbında dâmen-der-
 miyân sefer⁵⁹⁶ Heyatla’ya revân oldu. Harb azîm ile galib olup anları⁵⁹⁷ kahr eyledi.
 Ba‘dehu Çin’e varup Çinîler sulh güne karbiyledir. Bendeleri ma‘nan sedd edüp
 zâhirde yol verdiler. Kısırâyı berzek⁵⁹⁸ dahil memâlik olacak nakşına⁵⁹⁹ vâkıf olmağla
 cümle kimesne kâhide⁶⁰⁰ olanları kılıçdan geçürüp fâriğü’l-bâl ve serîri saltanatda
 karar ve⁶⁰¹ arâm eyledi. Ashâb-ı fil’in re’isi Ebrehe tasallutunda müllûk-i Hamîr’dan
 olan Seyf zü’l-bezen girîzân olup Enuşirvan asitânında bir yıl mülâzemetden sonra

⁵⁸³ Mihr candan cümlelerin canları bedenlerinden A; kahrı canda cümlelerin canı bedenden F (12b) / kasdı cananda cümlelerin canı bedenden M (8a)

⁵⁸⁴ Deyu emr edüp A; - F (12b) / M (8a)

⁵⁸⁵ Dahî A; - M (8a)

⁵⁸⁶ Eylesünler A; eylesün F (12b) / M (8a)

⁵⁸⁷ Eyledi A; etdi M (8a)

⁵⁸⁸ Kendüsü dahî rûz i mihricânda A; kendüsü dahî rûz i kahrıcânda F (12b) / kendi dahî rûz i mihricânda M (8a)

♦ [d]: Kalmer ve F (12b)

⁵⁸⁹ Nuşirevan’da A; hükûmet Enuşirvan’da F (12b) / Enuşirvan’da M (8a)

⁵⁹⁰ Helâk eyledi A; bî-cân oldu F (12b) / M (8a)

⁵⁹¹ Halid bin Gassâni A; Halid bin Hable-i Gassâni M (8a)

⁵⁹² Nâzdır câna A; nâzdır cânib-i F (12b) / tazedir cânibi M (8a)

⁵⁹³ Leşker çekti A; - M (8a)

⁵⁹⁴ Seyyâr ile A; bîm F (12b) / bîm ile M (8a)

⁵⁹⁵ Bir kere Enuşirvan’a A; bir kere Asitane Enuşirvan’a F (12b) / M (8a)

⁵⁹⁶ Sefer A; edüp seferi M (8a)

⁵⁹⁷ Anları A; anları da F (12b) / M (8a)

⁵⁹⁸ Berzek A; berdel F (12b) / M (8b)

⁵⁹⁹ Nakşına A; nakşa M (8b)

⁶⁰⁰ Kimesne kâhide A; kimine kâhilerde F (12b) / M (8b)

⁶⁰¹ Karar ve A; - M (8b)

zindanîlerden yedi yüz neferi ile bir pîr-tîr-endâze-i şîrâze-i⁶⁰² seyfe imdâd için fermân sadr olup dahî⁶⁰³ Yemen'e varup pîr mezkûrun bir tîrî hasm bed-endîşin gözünü kör etmekle Seyf⁶⁰⁴ mülk-i Yemen'e mâlik ve Enuşirvan'a⁶⁰⁵ memlûk oldu. Enuşirvan⁶⁰⁶ şehinşâhlık rütbesine nâ'il oldu.⁶⁰⁷ Tahtının yemîn ve yesârında ikişer murassa' sandali vaz' edüp⁶⁰⁸ birinde bezer cumhur ve üçünde kaysar ve hâkan ve Kıpçak pâdişâhları asitânesine geldikçe nişîmin ederlerdi.⁶⁰⁹ Kırk yıl şehinşâhlık edüp ve⁶¹⁰ cihân-penâh oldu.

Ba'dehu oğlu⁶¹¹ Hürmüz bin Enuşirvan' pâdişâh olup⁶¹² sanâdîd-i Acem'i tezlîl ve takhîr ve erâzil ve edâni-i mîr ü vezîr⁶¹³ etmekle kibâr-ı leşkeri dil-gîr edeler. Âkîbet leşker bunu tutup gözlerine mîl çekdiler. Müddeti saltanatı sene 13, ba'dehu oğlu⁶¹⁴ Pervîz bin Hürmüz^{♦♦♦} müddeti saltanatı otuz sekiz yıldır.⁶¹⁵ Bu mel'ûn [11/b] Hazret-i Resûl ü Ekrem sallallahu aleyhivesellem hazretlerinin⁶¹⁶ da'vetini kabul etmeyüp müslimân olmadı. Hüsrev ve Şirin kıssasından murâd budur. Ba'dehu oğlu Şirûye Şirûr İbn Pervîz⁶¹⁷ erkân-ı devleti meşveretiyle⁶¹⁸ babasını katl etdi. Ve birâder ve birâder-zâdelerinden on yedi nefis kimesne-i katl etdi.⁶¹⁹ İhanet cenâb-ı

⁶⁰² Endâze-i şîrâze-i A; endâz şîrâzi F (13a) / endâz şîrâri M (8b)

⁶⁰³ Dahî A; ol dahî F (13a) / M (8b)

⁶⁰⁴ Seyf A; - M (8b)

⁶⁰⁵ Enuşirvan'a A; Nuşirevan'a M (8b)

⁶⁰⁶ Enuşirvan A; - M (8b)

⁶⁰⁷ Oldu A; olup F (13a) / M (8b)

⁶⁰⁸ Edüp A; olunup M (8b)

⁶⁰⁹ Ederlerdi A; ederdî M (8b)

⁶¹⁰ Şehinşâhlık edüp ve A; şehinşâh M (8b)

⁶¹¹ Ba'dehu oğlu A; - F (13a) / M (8b)

♦ [d]: Vefâtı Enuşirvan ve pâdişâh Hürmüz. Fî târihi altı bin yüz altmış dokuz ez hubût M (8b)

⁶¹² Pâdişâh olup A; - F (13a) / M (8b)

⁶¹³ Edâni-i mîr ü vezîr A; edniyi mîr vezîr F (13a) / edâni bî-mîr ü vezîr M (8b)

⁶¹⁴ Müddeti saltanatı sene 13, ba'dehu oğlu A; - F (13a) / M (8b)

♦ [d]: İbtidâ-i mülk-i Kisra-i Pervîz, ya'nî Hüsrev bâni-i kasr şirinidir. Helvânî fî târihi altı bin yüz seksen iki ez hubût. Vefâtı Enuşirvan ve pâdişâh-ı Hürmüz fî târihi altı bin yüz altmış dokuz ez hubût. F (13a)

♦♦ [d]: İbtidâ-i mülk-i Kisra-i Pervîz, ya'nî Hüsrev bâni-i kasr şirindir. Helvânî fî târihi altı bin yüz seksen iki ez hubût. M (8b)

⁶¹⁵ Yıldır A; senedir F (13a)

⁶¹⁶ Sallallahu aleyhi vesellem hazretlerinin A; sallallahu te'ala aleyhi vesellem hazretlerinin F (13a) / - M (8b)

⁶¹⁷ Ba'dehu oğlu Şirûye Şirûr İbn Pervîz A; Şirûye bin Pervîz F (13a) / M (8b)

⁶¹⁸ Meşveretiyle A; meşveretle M (8b)

⁶¹⁹ On yedi nefis kimesne-i katl etdi A; on nefer kimesne-i bile katl etdi F (13a) / on yedi nefis kimesne-i bile katl etdi M (8b)

nübüvveh⁶²⁰ penâh sallallahu te‘a⁶²¹ aleyhi vesellem hândan Kisrâ’ya nuhûset îrâs edüp te’sîr beddu‘â-i Resûl hudâ ile Şîrûye dahî sekiz aydan sonra cümle ekâbir Fars ile marazı vebadan fenâya⁶²² mülhak oldular.

Nakleder ki, tedbîri melik ve terbiyye-i leşkere kâdir⁶²³ kimesne kalmadı. Erdeşîr bin Şîrûye yedi yaşında idi. Ve Tison(?) mülkünde idi. Leşkeri ittifâkla⁶²⁴ tahta geçti. Şehri bin Zar nâmında bunun beylerinden bir kimesne⁶²⁵ Rum serhaddinde sipehsâlar idi. Kendüye⁶²⁶ danışılmadığından müte’ellim olup üzerine varup katl etdi.⁶²⁷ Ve taht-ı Kisra-i hâlî bulacak kulluğuna bakmayup pâdişâhlık etdi. Pervîz’in kızı Turan raht te‘âvin leşkerle Şehir bin Zar’ı katl etdi. Müddeti saltanatı⁶²⁸ Erdeşîr bir yıl altı aydır. Kisra bin Arslan⁶²⁹ Sasani neslindedir.⁶³⁰ Nâçâr bunu şehriyâr etdiler. Bir yıl beş aydan ziyâde me‘mûr olmayup Kisra bin Keykubad bin Hürmüz Tatar içüne karar etmiş idi.⁶³¹ Arayup bulup ittifâkla tahta geçürdüler.⁶³² Yezdicerd İbn Pervîn Şehriyâr müddeti saltanatı sene 30.⁶³³ Hazret-i Ömer radiyallahu te‘a⁶³⁴ anı hilâfeti zamanında katl olunup Acem diyârını ehl-i İslâm zabt etdi. Hicret-i Resûl ü Ekrem sallallahu te‘a⁶³⁵ aleyhi vesellemden otuz yıl sonra vâki‘ oldu.

⁶²⁰ Nübüvveh A; nübüvvet F (13a) / M (8b)

⁶²¹ te‘a A; te‘ala F (13a) / - M (8b)

⁶²² Fenâya A; bâd-ı fenâya F (13a)

⁶²³ Kâdir A; - F (13a) / M (8b)

⁶²⁴ İttifâkla A; ittifâkıyla F (13a) / ittifâkı ile M (8b)

⁶²⁵ Bir kimesne A; - M (8b)

⁶²⁶ Kendüye A; kendi ile M (8b)

⁶²⁷ Etdi A; eyledi M (8b)

⁶²⁸ Saltanatı A; - M (8b)

⁶²⁹ Kisra bin Arslan A; < > M (8b)

⁶³⁰ Neslindedir A; neslinden F (13a)

⁶³¹ Ziyâde me‘mûr olmayup Kisra bin Keykubad bin Hürmüz Tatar içüne karar etmiş idi A; sonra < > Tatar içinde karar etmişdi M (8b)

⁶³² Tahta geçürdüler A; tahta geçürdüler üç aydan sonra mürd oldu F (13a) / M (8b)

⁶³³ Yezdicerd İbn Pervîn Şehriyâr müddeti saltanatı sene 30 A; Yezdicerd Şehriyâr saltanatı sene 30 F (13a) / < > saltanatı sene < > M (8b)

⁶³⁴ Hazret-i Ömer radiyallahu te‘a A; Hazret-i Ömer radiyallahu te‘ala F (13b) / < > radiyallahu M (8b)

⁶³⁵ Te‘a A; - F (13b) / M (8b)

Tabaka-i hâmis mülûk-i Batale-i Yunan'dır cümle on üç neferdir.⁶³⁶ Merhûm İbn Şihne nâm müverrih Ravzatü'l-menâzir fî ulûmi'l-evâyil ve'l-evâhir nâm kitâbında zikr eylemiştir ki, İskender bin Fîlikûs fevt olduktan sonra Yunan mülkünü Batalise elinde⁶³⁷ bakî kaldı. Batlamiyus demek pâdişâh demektir. Ol batlamiyus otuz yıl pâdişâh oldu.⁶³⁸ Şişu bin Lağuş el-Mantiki'dir. Müddeti melikişi sene 20,⁶³⁹ Mısır ve arâzi-i Nubiye⁶⁴⁰ kırk yıl batlamiyus olup yahûdileri Mısır'a bu iclâs etdi.⁶⁴¹ Filadilîkus⁶⁴² otuz yıl pâdişâh oldu. Muhibb ilm olmağla aktâr arza adamlar gönderüp elli bin mikdârı kitâb cem' edüp hatta yahûdiler zu'munca Tevrat'ı yetmiş nefer yahûdi ittifâkla⁶⁴³ tercüme ve istinsâh etdi derler. Ve⁶⁴⁴ bunun zamanında bilâd-ı Ermin rü'esâyı cem' olup kendilerine Erşek⁶⁴⁵ nâmında bir eşki mülk edüp Yunanîler'e ita'atden îbâ etdiler. Vilâyet-i Ermin'e Erşekün'e itlâk etmelerine sebep oldur Timuhâris hekîm ki, Muhbesit'i sâhibinden dört yüz yıl mukaddem rasd etmiştir. Bunun zamanında idi. Orğadis yigirmi altı yıl saltanat edüp Fırkıyya ve Rakka bunun zamanında binâ olundu. Kühne-i yahûdin re'isi hû-binâ [12/a] Mülûk-i Mısır'a vergeldikleri cizye-i men' etmekle bu Sikus hekîmi üzerlerine gönderüp yahûdiler'i tezlîl ve âsâl⁶⁴⁶ eyledi. Kilyıkadur on yedi yıl salanat edüp yahûdilerle çok cenk eyledi ve yahûdilere azîm şikest verdi. Efnikanus yigirmi yıl batlamiyus oldu. Ve İsfakus⁶⁴⁷ nâm serdârın yahûdiler üzerine gönderdi. Melik

* [d]: İbtidâ-i devlet Batalise-i Mülûk Yunan'dır. Zuhûru mülûk-i tavâyifdir. Fî târihi beş bin iki yüz seksen dokuz. Hubût u Hazret-i Adem Aleyhisselâm. Bunlar on üç neferdir. Müddetleri iki yüz yetmiş dört senedir. İnkırazları beş bin beş yüz altmış üçde vaki' olmuştur F (13b)

⁶³⁶ Tabaka-i hâmis mülûk-i Batale-i Yunan'dır cümle on üç neferdir A; < > M (8b)

* [d]: İbtidâ-i devlet Batalise-i Mülûk Yunan'dır. Mısır ve zuhûru mülûk-i tavâyifdir. Afâk fî târihi beş bin iki yüz seksen dokuz. Hubût u Hazret-i Adem Aleyhisselâm. Bunlar üç neferdir. Müddetleri iki yüz yetmiş dört senedir. İnkırazları beş bin beş yüz altmış üçde vaki' olmuştur M (8b)

⁶³⁷ Mülkünü Batalise elinde A; memleketi Batalise'de F (13b) / M (8b)

⁶³⁸ Evvel batlamiyus otuz yıl pâdişâh oldu A; evvel batlamiyus F (13b) / batlamiyus M (8b)

⁶³⁹ Melikişi sene 20 A; saltanatı sene < > M (8b)

⁶⁴⁰ Nubiye A; Nubidiyye M (8b)

⁶⁴¹ Batlamiyus olup yahûdileri Mısır'a bu iclâs etdi. A; pâdişâh olup yahûdileri bu Mısır'a iclâ etdi M (8b)

⁶⁴² Filadilîkus A; < > M (8b)

⁶⁴³ İttifâkla A; ittifâkıyla F (13b)

⁶⁴⁴ Etdi derler ve A; edüp F (13b)

⁶⁴⁵ Erşek A; Ersek F (13b) / M (9a)

⁶⁴⁶ Âsâl A; istisâl F (13b) / M (9a)

⁶⁴⁷ İsfakus A; İskakus F (13b) / M (9a)

yahûdi İndiyihus bununla cenk edüp İsfakus⁶⁴⁸ muzaffer oldu. Ve yahûdileri emrine mutî‘ eyledi. Ve Antakya yoluna kaldırımlar yapıdırup⁶⁴⁹ cümle Şam’ın sularına köprüler yaptı.⁶⁵⁰ Kılumitur otuz beş yıl batlamiyus oldu. Ur‘âdis⁶⁵¹ buna İbn Heşîme’de⁶⁵² derler yigirmi dokuz yıl batlamiyus⁶⁵³ oldu. A‘rîbas⁶⁵⁴ yerine geçüp batlamiyus oldu. Kudüs-i Şerîfi muhâsara etdi. Ba‘dehu üç yüz kantar altun alup muhâsaradan fariğ oldu. Fevt olduktan sonra yerine Kaybikus on yedi yıl batlamiyus⁶⁵⁵ oldu. Bunun zamanında Vuskurides tabîb ki, edviyye-i müfrede bilmekte Calinus bunu kendüye tercîh edüp müfredâtda vâki‘ kütüb-i tıbda i‘timadım kitâb ve res‘uridedir⁶⁵⁶ deyu kitâbında tasrîh etmişdir ve Ercis hekîm ki iki yüz seksen beş yıl batlamiyusdan mukaddem rasd edüp⁶⁵⁷ bununla mu‘âsırdır. Eksindirüs on yıl batlamiyus olup ve Şam meliki Korikus’a zafer bulup ateşe yakdı. Bir yıl Şam tasrifinde olduktan sonra Filikus nâm kimesne Şam’a tasallut eyleyüp iki sene melik olduktan sonra Şamîler’e katli Korikus’da müdhaliniz vardır deyu azîm ihânet etmekle Rumîler’e tabi‘ olup min ba‘d Batalise’ye Şamîler ita‘at etmediler. Batlamiyus sâlis Aşr adı⁶⁵⁸ Filundra nâm hatundur. Yigirmi iki yıl saltanat ettikten sonra Rum halkı galebe etmeğın mezkûra Filundra kendü kendüyi katl edüp Yunan batlayimusları munkariz olup memleketine⁶⁵⁹ ta’ife-i Rum mâlik oldu.⁶⁶⁰

⁶⁴⁸ İsfakus A; İskakus F (13b) / M (9a)

⁶⁴⁹ Yapdırup A; yapup M (9a)

⁶⁵⁰ Yapdı A; etdirdi F (13b) / bina etdirdi M (9a)

⁶⁵¹ Ur‘âdis A; Urgâdis F (13b) / M (9a)

⁶⁵² Heşîme’de A; Heşîme F (13b)

⁶⁵³ Batlamiyus A; pâdişâh M (9a)

⁶⁵⁴ A‘rîbas A; Ağrîbads F (13b)

⁶⁵⁵ Batlamiyus A; pâdişâh M (9a)

⁶⁵⁶ Ve Res‘uridedir A; ve sekür yed yeserdir(?) F (14a) / Veskurides’dir M (9a)

⁶⁵⁷ Edüp A; etmişdir M (9a)

⁶⁵⁸ Adı A; - M (9a)

⁶⁵⁹ Memleketine A; memlekete F (14a) / M (9a)

⁶⁶⁰ Oldu A; oldular F (14a) / M (9a)

El bâbü's-sânî

Fî-zikr-i Zuhûr-ı⁶⁶¹ Devlet-i İslâm ve Mevlid Seyyîdi'l-Mürselin ve Hatemü'n-Nebiyîn Hazret-i Muhammedü'l-Mustafa Sallallahu Aleyhi⁶⁶² vesellem ve Zikr-i Azavâte⁶⁶³ ve Ba'zı Hasâyise eş-Şerîfiyye^{664 665}

Hazret-i Seyyidü'l-enâm sallallahu aleyhi vesellem hazretlerinin⁶⁶⁶ âftâb nusret nikâb mu'cizât bâhirü'l-beyyinâtları⁶⁶⁷ tâli' ve lâmi' evlâyı mücâhidînîn ikdâm feth ve merâmları ile âsâr zulm ve dalâlet ve küfr-i cehâlet âfâk ve enfüsdan def' ve ref'⁶⁶⁸ olunup milel-i mütehâlife-i sâlife ve edyân sâbıka-i gayrî mütevâfika sahîfe-i âlemde⁶⁶⁹ nesh ve kal' olunmuşdur. Na'at mihter ve bihter âlim seyyîd send Benî Adem sallallahu te'a aleyhi vesellem şerâyif⁶⁷⁰ salavatu müstedâbe ve letâyif tahiyât ve müstecâbe ol hatemü'l-enbiyâ-i velmürselin seyyidü'l-evvelîn vel âhirin Muhammed nâm Mahmûd makam-ı Ahmed binâm ümmî haseb [12/b] Arabî neseb Mekkî müvellid Medeniyyi⁶⁷¹ müverrid. Kureyş fesâhaten bedihî melâhat tabîb lebîb cânhay efsürde rebî' mani' dilhây pejmürde şâh Mekke ve Yesrib sultân meşrik ve mağrib hazretlerinin rûh pir-fütûhları ve sîne-i meşrûhlarına arz olunur. Ma'mûldur ki, hayyiz kabule vasıl ola. Ve sadd hazâr tuhfe ve tahiyât ve senâ-i sad-bâr hediye-i teslimât ve du'â îsâr ervâh mu'ter evlâd-ı mükerrem ve ezvâc-ı muhterem ve etbâ'ı mufahhamlarına olsun. Allahüm ec'alna min ümmeti vahşurna fî zümrete mütemekkîn bî-şerî'ate mu'temidin bî-sünnete inneke mucibü'd-da'vât fî's-serrâ-i ve'd-derrâ-i ve hüve Muhammed bin Abdullah bin Abdulmuttalib bin Haşim bin Abdümenaf bin Sarra⁶⁷² bin Kusay bin Kilab bin Mürre bin Ka'b bin Levî bin Galib bin Fihri bin Malik bin Nadir bin Kenane bin Huzeyme bin Müdrike bin İlyas bin

⁶⁶¹ Zuhûr-ı A; - F (14a)

⁶⁶² Aleyhi A; te'ala aleyhi F (14a)

⁶⁶³ Azavâte A; gazâvâte F (14a)

⁶⁶⁴ Şerîfiyye A; şerîfe F (14a)

⁶⁶⁵ El bâbü's-sânî Fî-zikr-i Zuhûr-ı Devlet-i İslâm... A; < > M (9a)

⁶⁶⁶ Hazretlerinin A; - M (9a)

⁶⁶⁷ Bâhirü'l-beyyinâtları A; bâhirü'l-beyyinâtları M (9a)

⁶⁶⁸ Def' ve ref' A; ref' ve def' F (14a)

⁶⁶⁹ Âlemde A; âlemden F (14a) / M (9a)

⁶⁷⁰ Na'at mihter ve bihter âlim seyyîd send... A; Na'at mihter ve bihter âlim seyyîd send benîadem sallallahu te'a aleyhi vesellem şerâyif te'ala aleyhi vesellem F (14a) / < > şerâyif M (9a)

⁶⁷¹ Medeniyyi A; Medeni F (14a) / M (9a)

⁶⁷² Sarra A; Zehra F (14b) / M (9b)

Muzır bin Fizareyn bin Ma'd ⁶⁷³ bin Adnan bin Ud bin Elyesa' bin Selaman bin Haml bin Kaydar bin İsmail aleyhisselâm aleyh ⁶⁷⁴ efdalüssalatü ve't-tahiyyete Haşimî'dir, Kureyş'dir. Vâlidese Amine binti Nehb ⁶⁷⁵ Abdümenaf bin Zehra bin Yu'rib bin Kahtan evlâdındır ⁶⁷⁶ ki, Süleyman Nebî aleyhisselâmdan sonra vilâyet-i Yemen sultânları idiler. ⁶⁷⁷

**Viladet-i sa'âdet beşâret Hazret-i Muhammed Rasûlullah sallallahu te'a ⁶⁷⁸
aleyhi vesellem ⁶⁷⁹**

Âm el-fil Rebiülevvel ayının on ikinci gecesı ki, düşenbe gecesidir sa'âdetlü dünyaya geldi. ⁶⁸⁰ Mevsim Nisan'ın yigirmisi idi. Sinn şerîfleri kırka erişdik de Hazret-i Rabbül-izzet zâtı şerîflerine ⁶⁸¹ teşrîf risâlet buyurdular. Şeri'atleri nâsıh şerâyi' sâlifedir. Kibârdan evvel imân getüren Hazret-i Sıddık radiyallahu anhdır. ⁶⁸²

⁶⁷³ Bin Fizareyn bin Ma'd A; bin Nazar F (14b) / Terad bin Ma'd M (9b)

⁶⁷⁴ Aleyh A; ali M (9b)

⁶⁷⁵ Nehb A; Vehb F (14b) / M (9b)

⁶⁷⁶ Evlâdındır A; evlâdıındandır M (9b)

⁶⁷⁷ İdiler A; idi M (9b)

⁶⁷⁸ Te'a A; - F (14b)

• [d]: Vilâdeti Hazret-i hatemü'l-enbiyâ hubût Hazret-i Adem Aleyhisselâm'ın altı bin yüz altmış beş senesinde vaki' oldu. Ba'dehu ez vaki'ayı Ebrehe re'is Ashâb-ı Fîl ve sukût şerâfihâ-i ebvân Kısra-i Enuşirvan ve cemûd nâr Farsi altı bin iki yüz üçde ba's Muhammed sallallahu aleyhi vesellem ve iman es-sabıkîn ve'l-evvelîn vaki' oldu. Altı bin ikiyüz dörtde İslâm Osman ve Zübeyr ve Talha ve Sa'd ve Abdurrahman bin Avf vaki' oldu. Altı bin iki yüz yedide izhârî da'vet ve mahsûre-i hazretidir. Şu'be Mekke ve İslâm Hamza altı bin iki yüz sekizde hicret-i evveli ya'nî reften cem' sahâbe-i bahîş radiyallahu anh ve kuvveti dîn-i mübîn ve za'f müşrikîn altı bin iki yüz on beşde bî'at Akabe-i Evveli Mîrâc server-i kâinât ez Mekke bi-Kudüs-i Şerîf ve semâvât altı bin iki yüz on altıda bî'at Akabe-i Sâni ve Hicret-i Nebeviyye ez Mekke-i Mükerrreme Medine-i Münevver'e ba'sından hicrete gelince on üç sene ve iki ay ve vilâdeti ile hicret elli üç sene ve iki aydır. F (14b)

⁶⁷⁹Viladet-i sa'âdet beşâret... A; <>M (9b)

• [d]: Vilâdeti Hazret-i hatemü'l-enbiyâ hubût Hazret-i Aleyhisselâm'ın altı bin yüz yetmiş beş senesinde vaki' oldu. Ba'dehu ez vaki'a-i Ebrehe re'is Ashâb-ı Fîl ve sukût şerâfihâ-i eyvân Kısra-i Enuşirvan ve cemûd nâr Farsi altı bin iki yüz üçde ba's Muhammed sallallahu aleyhi vesellem ve iman es-sabıkîn ve'l-evvelîn vaki' oldu. Altı bin ikiyüz dörtde İslâm Osman ve Zübeyr ve Talha ve Sa'd ve Abdurrahman bin Avf vaki' oldu. Altı bin iki yüz yedide izhârî da'vet ve mahsûre-i hazretidir. Şu'be Mekke ve İslâm Hamza altı bin iki yüz sekizde hicret-i evveli ya'nî reften cem' ashâbı bahîş dokuzda İslâm Ömer radiyallahu anh vefret dîn ü mübîn vazî'at müşrikîn altı bin iki yüz on beşde bî'at Akabe-i Evveli ve Mî'râc server-i kâinât ez Mekke bi-Kudüs-i Şerîf ve semâvât altı bin iki yüz on altıda bî'at Akabe-i Sâniye ve Hicret-i Nübüvvet ez Mekke-i Mükerrrem'e Medine-i Münevver'e ba'sından hicrete gelince on üç sene ve iki ay vilâdeti ile hicret elli üç sene ve iki aydır. M (9b)

⁶⁸⁰ Geldi A; geldiler F (14b) / M (9b)

⁶⁸¹ Şerîflerine A; şerîfleriyle M (9b)

⁶⁸² Sıddık radiyallahu anhdır A; Sıddıkdır radiyallahu anh M (9b)

Sıġārdan Hazret-i⁶⁸³ Ali keremūllah vechedir.⁶⁸⁴ Nisādan Hazret-i⁶⁸⁵ Hatice-tü'l-Kübra radiyallahu anhadır.⁶⁸⁶ Ve abîdden evvel imân getüren Zeyd bin Harise radiyallahu te'a an⁶⁸⁷ ki, bende-i Resûl hudâdır. Hazret-i Resûl eziyet⁶⁸⁸ küffârdan şe'âyir İslâm'ı izhâr edemeyüp⁶⁸⁹ Rabbü'l-inâm'dan nusret-i dîn⁶⁹⁰ İslâm için Ahmed ömrünün dînîn istid'â buyurdıklarında⁶⁹¹ "*Inneke lâ-tehdî men ahbebe*"* musaddakınca Ebu Cehil merdûdhâne harâb ve Ömer İbnü'l-Hattab⁶⁹² radiyallahu te'a⁶⁹³ an⁶⁹³ hakkında müstecâb olup⁶⁹⁴ Hazret-i Ömer ile dînî aşikâre etdiler. Kilâb-ı küffâr Ebu Talib hayatında ızrâra kâdir olmayup⁶⁹⁵ Hazret-i Abbâs riyâsetinde adem selâbetlerinden müşrikîn Muhammedîler'e eziyet ve cefâyâ başladılar.⁶⁹⁶ İşaret Rabbü Celîl ile ve⁶⁹⁷ beşâret Cebrâil ile Medine tarafına hicret buyurdular. Ba'sdan hicretleri on⁶⁹⁸ üç yıl sonra olması müttefikî aleyhdır. On üç yıl Mekke-i Mükerrreme'de⁶⁹⁹ ikâmet buyurup Rebiülevvel'in on ikinci günü Medine-i Münevvere'ye⁷⁰⁰ vusûl buyuruldu.⁷⁰¹ Ve sekizinci senede tahvîl-i kible ile'l-Kâ'be⁷⁰² se şenbe günü⁷⁰³ Şa'bân'ın [13/a] nısfında zuhur namazında vukû' buldu. Ve Ramazan farz oldu. Ve ayet-i seyf Medine'de nâzil oldu. Ve on yedi gazâda zâtı sa'âdet mü'essirle hazır bulunup cümlesinde mansûr ve muzaffer olmuşlardır. Ve on

⁶⁸³ Hazreti A; - F (14b) / M (9b)

⁶⁸⁴ Vechedir A; veche F (14b) / M (9b)

⁶⁸⁵ Hazreti A; - M (9b)

⁶⁸⁶ Anhdır A; anha M (9b)

⁶⁸⁷ Radiyallahu te'a an⁶⁸⁷ A; - F (14b) / M (9b)

⁶⁸⁸ Hazret-i Resûl eziyet A; Hazret-i Resûl Rabbü'l-alemîn aleyhi't-tahiyyete ve't-teslîm eziyet F (14b) / M (9b)

⁶⁸⁹ Edemeyüp A; mümkün olmayup M (9b)

⁶⁹⁰ Dîn A; - F (14b) / M (9b)

⁶⁹¹ İstid'â buyurdıklarında A; istedi idi M (9b)

* Kur'an-ı Kerim, 28/56; Sen, sevdiğini doğru yola erİştiremezsin...

⁶⁹² Harâb ve Ömer İbnü'l-Hattab A; harâb ve Ömer bin el-Hattab F (14b) / havb ve Ömer bin el-Hattab M (9b)

⁶⁹³ Te'a A; te'ala F (14b) / - M (9b)

⁶⁹⁴ Olup A; olup te'azid F (14b) / M (9b)

⁶⁹⁵ Olmayup A; olamadılar M (9b)

⁶⁹⁶ Başladılar A; dilîr oldular F (15a) / M (9b)

⁶⁹⁷ İle ve A; - F (15a) / ve M (9b)

⁶⁹⁸ Ba'sdan hicretleri on A; hicretin ba'sından M (9b)

⁶⁹⁹ On üç yıl Mekke-i Mükerrreme'de A; on yıl Medine-i Münevvere'de M (9b)

⁷⁰⁰ Medine-i Münevvere'ye A; Medine M (9b)

⁷⁰¹ Buyuruldu A; buyurdular F (15a)

⁷⁰² Kâ'be A; Kâ'bete F (15a)

⁷⁰³ Günü A; - F (15a)

yıl Medine-i Münevvere'de ikâmet buyurmuşlardır.⁷⁰⁴ Kütüb-i Siyer'de⁷⁰⁵ beyân vakâyi' Hazret-i Risâlet-penâh⁷⁰⁶ sallallahu aleyhi vesellem⁷⁰⁷ kazâyî vitr eyledüğünden muhtasar kılındı. Aded sinn ve sâl Hazret-i penâh⁷⁰⁸ altmış üç olmak mücemmi' aleyh ümmetdir. Eyyâmı nübüvvetlerinde⁷⁰⁹ vâki' mu'cizât bâhireleri otuz binaded olmuşdur⁷¹⁰ derler. Ve Hazret-i Cebra'il emri Hak ile⁷¹¹ yigirmi yedi bin kerre Hazret-i Resûl'ün hizmetine⁷¹² gelmiştir. Evvel evlâdı Hazret-i risâlet aleyhisselâm⁷¹³ Kasım, idüğüne künyeleri Ebu'l-Kasım olduğu delâlet eder. Sonra Tayyib sonra Tâhir sonra Abdullah sonra İbrahim oldu. Ve inâsları Rukıyye sonra Zeyneb sonra Ümmü Gülsüm sonra Fatıma radiyallahu anhum ve anhünne⁷¹⁴ İbrahim hâkim Mısır mukavkısı hediye gönderdiği Mariye nâm câriyeden oldu.⁷¹⁵ Ve mâ'ada Haticetü'l-Kübra'dan olmuşdur.⁷¹⁶

Zikr-i Şemâili ve Sıfâtı: Kâne Rasûlullah sallallahu te'a⁷¹⁷ aleyhi vesellem ahsenü'n-nâs vechen ve ahsenehüm halkan. Tahkîk-i⁷¹⁸ Resûl ü Ekrem cemi' nâsdan hilkâti ahsen ve mübârek yüzü cümlesinden güzel idi.♦ Ve kâne müdevverü'l-vech mübârek yüzü değirmi idi.⁷¹⁹ Rahibü'l-cebhete mübârek alnı açık idi.♦♦ Ezzecü mübârek kaşları ince idi. Eblecü mübârek kaşları açık idi.⁷²⁰ Eşkel mübârek gözleri kara idi. Ve kîl eşhel ba'zıları etdi elâ gözlü idi. Vekâne yeri min halfe kemâyerî fi

⁷⁰⁴ Ve on yıl Medine-i Münevvere'de ikâmet buyurmuşlardır A; - F (15a) / M (9b)

⁷⁰⁵ Siyer'de A; siyer M (9b)

⁷⁰⁶ Risâlet-penâh A; risâlet M (9b)

⁷⁰⁷ Vesellem A; vesellemeden F (15a) / M (9b)

⁷⁰⁸ Hazret-i penâh A; Hazret-i risâlet penâh sallallahu aleyhi vesellem F (15a) / Hazret-i risâlet sallallahu aleyhi vesellem M (9b)

⁷⁰⁹ Nübüvvetlerinde A; nübüvvetleri M (9b)

⁷¹⁰ Bin aded olmuşdur A; binden ad olunmuşdur M (9b)

⁷¹¹ Cebra'il emri Hak ile A; Cebra'il aleyhisselâm emri Hak celle ve alâ ile F (15a) / Cebra'il aleyhisselâm emri Hak celle ve celale M (9b)

⁷¹² Resûl'ün hizmetine A; Resûl aleyhisselâmın hizmetine F (15a) / aleyhisselâma M (9b)

⁷¹³ Aleyhisselâm A; - M (9b)

⁷¹⁴ Radiyallahu anhum ve anhünne A; - F (15a) / M (10a)

⁷¹⁵ Nâm câriyeden oldu A; nâm câriyedendir F (15a) / adlu câriyedendir M (10a)

⁷¹⁶ Kübra'dan olmuşdur A; Kübra'dan olmuşdur rıdvanullahi te'ala aleyhim ecma'in F (15a) / Kübra hazretlerindendir M (10a)

⁷¹⁷ Te'a A; te'ala F (15a) / - M (10a)

⁷¹⁸ Tahkîk-i A; tahkîkân F (15a) / M (10a)

♦ [d]: Ve kâne müdevverü'l-vech mübârek yüzü değirmi idi F (15a)

⁷¹⁹ Ve kâne müdevverü'l-vech mübârek yüzü değirmi idi A; - F (15a)

♦♦ [d]: Ezzecü mübârek kaşları ince idi. Eblecü mübârek kaşları açık idi. F (15a)

⁷²⁰ Ezzecü mübârek kaşları ince idi. Eblecü mübârek kaşları açık idi. A; - F (15a) / M (10a)

imâme mübârek⁷²¹ gözleri verâ'e zuhrundan olanı görürler idi. Önünde olanı⁷²² gördükleri gibi akne'l-enf mübârek burnu yüce idi. Sağırü'l-üzneyn mübârek kulakları küçük idi. Eflac mübârek dişleri seyrek idi. Müctemi'ül-hayye mübârek sakalı değirmi idi. Kehl mübârek sakalına ak düşmüş idi. Esmer⁷²³ buğdayı enlü idi. Tavîlü'l-yedeyn mübârek elleri uzun idi. Rakîku'l-enâmil mübârek barmakları ince idi. Sîhü'l-kademeyn mübârek ayaklarının altı düz idi. Tâme'l-kadd⁷²⁴ mübârek boyu⁷²⁵ mevzûn idi. Merbu'el-kâmm mübârek kolları orta idi. Leys fi beden şa'ra'l-el hat mine's-sadr ile's-sireti mübârek bedeni şerîflerinde kıl yoğidi. İllâ berhat var idi. Mübârek göğsünden mübârek⁷²⁶ göbeğine varınca ve beyn ketfiyye hâtemü'n-nübüvete mektûb fi batnihâ iki mübârek kürekleri arasında mührü nübüvvet var idi. İçinde bu yazılmışdı. “*Allahümme sallî vesellem alâ Muhammed'in fi'l-evvelîn ve'l-âhirîn ve fi'l-melâ'il-a'lâ alî yevmi'd-dîn. Lâ-ilâhe illallah Muhammeden Rasûlullah.*” Ve kâne lâ-zille le fi şems velâ yeki'uz-zebâb ala hasedeh velâ yemessu deme'l-bu'uz. Ve kâne erhamü'n-nâs ve eşca'hum ve eshâhum ve ecvedehum mâ [13/b] mâ'il şeyâ-i⁷²⁷ fekâle lâ. Ve kâne a'fa'n-nâs ve eşiddehüm ekramen. Ve kâne yeşribu kâ'idan ve rabbemâ şeribe⁷²⁸ kâ'imen ve kâne yuharrimu⁷²⁹ nefse ve yuhallibu şâne ve yuvekkıdu nâre ve yeknisu dâre. Ve yigirmi zayfe ve yehfizu câre. Ve yu'akkîl nâkate ev bi-gayre ve ye'kûl me'al-hâdim ve yerkebu'l-ferse ve'l-bifl ve'l-himâr ve yerfev⁷³⁰ halfe abdehu ev gayre Hicret'i Nebeviyye'nin onuncu senesinde Hacc-ı Ekber olup “*Elyevme ekmeltü leküm dîneküm veetmemtû aleyküm ni'metî verağtû lekümü-l'islâme dînâ.*”^{*} ayeti kerimesi nazil olup ve bu ayeti kerimenin sıkletinden bedenleri nâka takat getürmeyüp çökdü. Ve Hicret-i Nebeviyye'nin on birinci senesinde Safer ayında sudâ' ve hummadan mizâc latîf şerîfleri inhîrâf bulup Rebi'ül-evvel ayının yigirmi ikinci günü isneyn rûh ve reyhân

⁷²¹ Mübârek A; - M (10a)

⁷²² Olanı A; - F (15a) / M (10a)

⁷²³ Esmer A; esmer mübârek levn M (10a)

⁷²⁴ Tâme'l-kadd A; t'amme'l-kâme M (10a)

⁷²⁵ Boyu A; kadleri M (10a)

⁷²⁶ Mübârek A; - M (10a)

⁷²⁷ Mâ mâ'il şeyâ-i mâ A; mâsil şey'an F (15b) / mâ-mes'el şey'an M (10a)

⁷²⁸ Şeribe A; yeşrebu F (15b) / M (10a)

⁷²⁹ Yuharrimu A; bihedm F (15b) / yehdem M (10a)

⁷³⁰ Yerfev A; yerdef F (15b) / berk M (10a)

* Kur'an-ı Kerim, 5/3; ... Bugün, sizin için dînînizi kemale erdirdim ve sizin üzerinize nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...

ve Cennetü'n-nâ'im âlim bâlâya âgâz ve urûc edüp Medine-i Münevvere'de Hazret-i Aişe radiyallahu anha hazretlerinin hânelerinde defn olundu.* Aleyh efdal es-salatü vesselâm gazâvât-ı Hazret-i Seyyidi'l-mürselîn zamanı şeriflerinde küffâr ısrâr ile olan gazâlarını beyân eder.⁷³¹ Kendileri ile olan sefere gazâ derler. Ashâbı kibardan birisini serdâr nasb edüp gönderdikleri sefere♦ seriyye⁷³² derler. Erbâb-ı siyer ve ashâbı haber kavlince⁷³³ kendi zâtı kudsi sıfatları ile yigirmi sekiz gazâ etmişlerdir.♦♦⁷³⁴ Dokuz gazâda kâfirler ile mukâbele edüp mukâtele etmişlerdir.⁷³⁵ Meselâ Gazâyı Bedir⁷³⁶ Ebu Süfyan ile Şam'a kâfile-i Mekke azîmet etdiklerinde⁷³⁷ Hazret-i Risâlet'e ihbâr etdiklerinde üzerlerine⁷³⁸ varmağa karar verildi. Ebu Süfyan, Kureyş'e i'lâm edüp sanâdîdi Mekke Ebu Leheb'den mâ'âda imdâda sür'at etdiler. Dokuz yüz elli neferin⁷³⁹ yüzü atlı idi. Hazret-i Risâlet tarafı üç yüz on üç adam idi. Yetmiş yedisi Muhâcirin mâ'âdası Ensârî⁷⁴⁰ idi. İki atlı biri Mikdâd Farisi ve biri Zübeyr ve bi'l-cümle ferîkayn Bedir'de cem' oldular. Yetmiş nefer sanâdîdi

* [d]: Hicret'i Nebeviyye'nin onuncu senesinde Hacc-ı Ekber olup "Elyevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmentü aleyküm ni'metü ve radîtu lekümü-l'islâme dînâ." ayeti kerimesi nazil oldu. Ve bu ayeti kerimenin sikletinden bedenleri deve tâkat getürmeyüp çökdü. Ve Hicret-i Nebeviyye'nin on birinci senesinde Safer ayında sudâ' eleminden mizâc şerîfleri inhirâf bulup Rebi'ül-evvelin yigirmi ikinci isneyn günü bi-rûh ve reyhân ve Cennetü'n-nâ'im âlim bâlâya âgâz ve hurûc edüp Medine-i Münevvere'de Hazret-i Aişe'nin radiyallahu anhüma hazronda defn olundu. M (10a)

⁷³¹ Ev gayre Hicret'i Nebeviyye'nin onuncu senesinde... A; ev gayre Hicret'i Nebeviyye'nin onuncu senesinde Hacc-ı Ekber olup "Elyevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmentü aleyküm ni'metü verağîtu lekümü-l'islâme dînâ" ayeti kerimesi nazil olup ve bu ayeti kerimenin sikletinden bedenleri nâka takat getürmeyüp çökdü. Ve Hicret-i Nebeviyye'nin on birinci senesinde Safer ayında sudâ' ve hummadan mizâc latîf şerîfleri inhirâf bulup Rebi'ül-evvel ayının yigirmi ikinci günü isneyn günü bi-rûh ve reyhân ve Cennetü'n-nâ'im âlim bâlâya âgâz ve urûc edüp Medine-i Münevvere'de Hazret-i Aişe radiyallahu te'ala anha hazretlerinin hânelerinde defn olundu. Aleyh efdal es-salatü vesselâm ve alâ ashâbihim ve evlâdihim rıdvânullahi te'ala aleyhim ecma'in. Hazret-i Seyyidi'l-mürselîn zamanı şeriflerinde küffâr ısrâr ile olan gazâlarını beyân eder. F (16a) / ve gayre aleyh efdal es-salatü vesselâm ve alâ ashâbihim ve evlâdihim rıdvânullahi te'ala aleyhim ecma'in. <> M (10a)

♦ [d]: Sefere Seriyye derler F (16a)

⁷³² Sefere seriyye A; - F (16a)

⁷³³ Kavlince A; verdiği M (10a)

♦♦ [d]: Dokuz gazâda kâfirler ile mukâbele edüp mukâtele etmişlerdir. F (16a)

⁷³⁴ Gazâ etmişlerdir A; gazâdır M (10a)

⁷³⁵ Dokuz gazâda kâfirler ile mukâbele edüp mukâtele etmişlerdir A; - F (16a) / dokuz gazâda kâfirler ile mukâbele edüp mukâtele etmişdir M (10a)

⁷³⁶ Meselâ Gazâyı Bedir A; <> M (10a)

⁷³⁷ Mekke azîmet etdiklerinde A; Mekke Mükerrerem'e azîmet etdiklerinde F (16a) / Mekke azîmetleri M (10a)

⁷³⁸ Üzerlerine A; üzerine M (10a)

⁷³⁹ Neferin A; nefer neferin F (16a)

⁷⁴⁰ Ensârî A; Ensârîn F (16a)

Kureyş'den katl olundu. Birisi Ebu Cehil idi. Ve yetmiş dahi⁷⁴¹ esîr oldu ki, re'isleri Abbâs idi. Muhâcirinden altı adam⁷⁴² Ensârîden sekiz nefer sahâbi şehîd oldu.

Gazve-i Benî Kaynuka': Hicret'in ikisinde⁷⁴³ mütenassîf Şevvâl'de nakz ahd etdikleri için nühuft buyurdular. On beş gün muhâsaradan sonra hâkpâyı Hazret-i Risâlet'e yüz sürdü. Cümle⁷⁴⁴ elleri ardına bağlanup katl olunmak murâdı şerîfleri iken Abdullah bin Selûl münâfik ricâsıyla nefsleri kılıçdan halâs olundu. Malları ganâyim oldu.

Gazve-i es-Sebuk:⁷⁴⁵ Ebu Sufyan Bedir'de maktûl olanlar intikamı için iki yüz atlı ile Mekke'den çıkdığı ve mesmû' Hazret olduk da⁷⁴⁶ Medine'den hurûc buyurdular. Ebu Sufyan, [14/a] işiddik de karar⁷⁴⁷ edüp buluşmak olmadı.

Gazve-i Karkara: Câdde-i Irak'da Süleym ve Atfan cem'iyetlerini perişan etmek için bi'z-zât azîmet buyurdular lâkin bir kimesne bulunmadı.

Gazve-i Uhud: Hicret'in üçüncü yılında Ramazan'da Ebu Sufyan kutlay(?) Bedir intikamın almak hevâsıyla⁷⁴⁸ üç bin yedi yüz zire-pûş ve iki yüz atlı peydâ edüp ve Hind'i beş avratla develere binüp defler⁷⁴⁹ darp edüp giryân ve nâlân kabile-i Kureyş cenk ve cidâle tahrîs ederek Medine-i Münevvere'ye azîmetleri mesmû' hümâyun olduk da⁷⁵⁰ Medine'de ikâmetlerin re'y etdiler. Sahâbi⁷⁵¹ hurûca karar vermekle cümle bin neferle mukâbeleye⁷⁵² azîmet eylediler. Üç yüz kadar adam ile Abdullah bin Selûl munafik ile rücu' edüp yedi yüz adam ki, içlerinde Zât-ı Hümâyun Hazret-i ile Ebi Berde'den ziyâde⁷⁵³ atlı yoğidi. Uhud'da mukâtele etdiler.

⁷⁴¹ Dahî A; - F (16a) / M (10a)

⁷⁴² Adam A; nefer M (10b)

⁷⁴³ İkisinde A; ikincisinde F (16a) / M (10b)

⁷⁴⁴ Hazret-i Risâlet'e yüz sürdü cümle A; Hazret-i Risâlet'e yüz sürdüler cümlesi F (16a) / hazrete yüz sürdüler cümle M (10b)

⁷⁴⁵ Gazve-i es-Sebuk A; Gazvetü's-Sebuk F (16a)

⁷⁴⁶ Hazret olduk da A; Hazret-i Risâlet oldu F (16a) / Hazret-i Risâlet olduk da M (10b)

⁷⁴⁷ Karar A; firar F (16a) / M (10b)

⁷⁴⁸ Hevâsıyla A; için F (16a)

⁷⁴⁹ Ve Hind'i beş avratla develere binüp defler A; giryân ve Hind'i beş nefer avratla develere bindirüp deflere M (10b)

⁷⁵⁰ Hümâyun olduk da A; hümâyun Rasûlullah olduk da F (16a) / hümâyunları olduk da M (10b)

⁷⁵¹ Sahâbi A; ashâbı M (10b)

⁷⁵² Mukâbeleye A; - M (10b)

⁷⁵³ Berde'den ziyâde A; Hureyre'den gayri F (16b) / Berde'den gayri M (10b)

Yetmiş kimesne müslimânlardan şehîd düştü ki, Hazret-i Hamza radiyallahu anh anlardandır. Ve yigirmi iki nefer müşrikîn Mekke'den mürd oldu. Adüvv Hazrete yetiştiler mübârek ağzına taş ile urup çehre-i mübârekleri azerde dem oldu. Seyelân ederdi ve Hazret-i⁷⁵⁴ Talha'nın eli ol günde şell oldu. Müşrikler Mekke'ye müraca'at etdiler.⁷⁵⁵ Ve Hazret-i Risâlet Hamza'nın vesâ'ir şühedânın cenazelerin⁷⁵⁶ hazır eyleyüp yetmiş iki kimesnenin namazın kıldılar.

Gazve-i Benî'n-Nasr: Hazret-i Resûl Benî Nasr üzerlerine⁷⁵⁷ varup altı gün hisâr edüp eslihadan mâ'ada malların develerine yükledüp gitmek üzre ruhsat verildi. Bakıyye-i mâlların ve eslihalarnı⁷⁵⁸ Muhâcirin ve Ensâr alup taksîm etdiler.⁷⁵⁹

Gazve-i Zatü'r-Rikâ':⁷⁶⁰ Benî Aliye aleyhissalatu vesselâm⁷⁶¹ Necid'de gazâ etdiler ve Atfân kabilesinden bir Cum'a⁷⁶² müsâdife etdiler masâff⁷⁶³ olmadı. Atfân'dan bir şahıs Hazret-i Risâlet'e⁷⁶⁴ hud'a edüp "Yâ Muhammed kılıcını göreyim" dedi. Eline verdikde "Her çünd ki himm müteharrike⁷⁶⁵ kâdir olmadı." Kılıcı Nebî aleyhisselâma teslîm etdi⁷⁶⁶ döndü.

Gazve-i Bedir es-Sânî: Ebu Sufyan Uhud cenginde sene-i kâbilede Bedir'de mülâkâta karar verdüğüne bina'en server-i Enbiyâ-i mî'âda buyurdular. Ebu Sufyan Mekke'den çıkmış iken dönüp kaçdı.

Gazvetü'l-Hendek: Hicretin⁷⁶⁷ beşinci senesinde⁷⁶⁸ kâbâyil-i Arab harekete gelüp Nebî Aleyhisselâma kasda azîmet etdiler. Selmân-ı Farisi radiyallahu anha⁷⁶⁹ re'yiyle etrafı Medine'ye hendek kesdiler. Kureyş on bin kadar adam ile Medine'ye

⁷⁵⁴ Azerde dem oldu. Seyelân ederdi ve Hazreti A; üzere dem seylân etdirdi M (10b)

⁷⁵⁵ Etdiler A; - F (16b) / M (10b)

⁷⁵⁶ Cenazelerin A; - M (10b)

⁷⁵⁷ Üzerlerine A; üzerine F (16b)

⁷⁵⁸ Ve eslihalarnı A; esliha ile F (16b) / M (10b)

⁷⁵⁹ Etdiler A; buyurdular M (10b)

⁷⁶⁰ Gazve-i Zatü'r-Rikâ' A; Gazve-i er-Rikâ' F (16b) / < > M (10b)

⁷⁶¹ Aliye aleyhissalatu vesselâm A; aleyhisselâm F (16b) / M (10b)

⁷⁶² Cum'a A; cem'iyete F (16b)

⁷⁶³ Musâff A; mesârif M (10b)

⁷⁶⁴ Risâlet'e A; - M (10b)

⁷⁶⁵ Ki himm müteharrike A; himm tahrîke F (16b) / kâd etdiyse tahrîke M (10b)

⁷⁶⁶ Etdi A; edüp F (16b)

⁷⁶⁷ Hicretin A; - F (16b)

⁷⁶⁸ Senesinde A; senesi oldukda M (10b)

⁷⁶⁹ Radiyallahu anha A; - M (10b)

gelüp hendeği ihata etdiler. Benî Kurayza Nebî Aleyhisselâm ile ahd etmiş iken nakzı ahd edüp⁷⁷⁰ A‘rabla bile bulundular. Yigirmi günden ziyâde hâric ve dâhil hendekden tarafeyn ok ile cenk ederlerdi. [14/b] Ömer bin Davud küffâr tarafından meydana çıkup er talep eyledi. Ali keremallah vech mukâbele etdikde bir sâ‘at kadar cevelândan sonra⁷⁷¹ mukâteleye şurû‘ etdiler. İkisini dahî toz bürüdü. Abâr⁷⁷² bertaraf olduk da Ali sadr adüvv üzre⁷⁷³ oturmuş ve başın kesmiş gördüler. Ve tarafı alihîden evvelice ehl-i küfür üzre bâd-ı sarsar♦ esüp⁷⁷⁴ müşrikîn irtihâl eylediler.

Gazve-i Benî Kurayza: İhrâb döndükde⁷⁷⁵ müslimânlar silahların koyup arâm sadedinde iken Cebra’il Aleyhisselâm nâzil olup namaz sabahı⁷⁷⁶ Benî Kurayza’da kılmalarına fermâna alihi cârî olduğunu i‘lâm eyledi. Benî Kurayza’yı yigirmi beş gün muhâsara eylediler. Ba‘dehu emân dileyüp taşra çıkdılar. Hulefâ-i Evs şefâ‘at makamında oldular. Hazret-i Nübüvvet penâh buyurdular ki, Sa‘d bin Mu‘az ne hükm ederse razı oluruz.⁷⁷⁷ Anlar dahî Sa‘d ıtlaka hükm eder mülâhazasıyla belâ⁷⁷⁸ dediler. Sa‘d Evs cemâ‘atinin ricâli maktûl ve zürriyeti⁷⁷⁹ nisâsı ve emvâlî taksîm olunmağa hükm etmekle yedi yüz recülün boynun urdular. Ayâsı⁷⁸⁰ ve emvâlî taksîm olundu.

Gazve-i Benî Mustalik: Hicretin altı senesinde⁷⁸¹ Benî Mustalik kabilesiyle mukâbele edüp şikest etdikden sonra bir cemâ‘ati kılıçdan geçürüp mâlların ve nisâların taksîm etdi. Hazret-i⁷⁸² Ayişe radiyallahu anha hazretlerine⁷⁸³ iftira vak‘ası bu seferde vuku‘ buldu.

⁷⁷⁰ A‘rabla A; A‘rabıyla F (16b) / A‘rabi ile M (10b)

⁷⁷¹ Sonra A; sonra birbiriyle M (10b)

⁷⁷² Abâr A; Gabâr F (16b) / M (10b)

⁷⁷³ Üzre A; üzerinde M (10b)

♦ [d]: esüp F (17a)

⁷⁷⁴ Esüp A; - F (17a)

⁷⁷⁵ Döndükde A; döndükden sonra M (11a)

⁷⁷⁶ Namaz sabahı A; sabah namazını M (11a)

⁷⁷⁷ Oluruz A; olur musız F (17a) / M (11a)

⁷⁷⁸ Mülâhazasıyla belâ A; zannıyla belî M (11a)

⁷⁷⁹ Zürriyeti A; etfâli M (11a)

⁷⁸⁰ Boynun urdular ayâsı A; boynu urulup iyâlî M (11a)

⁷⁸¹ Altı senesinde A; altıncı senesinde F (17a) / altısında M (11a)

⁷⁸² Hazreti A; - F (17a) / M (11a)

⁷⁸³ Anha hazretlerine A, anhaya M (11a)

Gazâi'l-Hudeybiyye:⁷⁸⁴ Hicretin altısında bin dört yüz Muhâcir ve Ensâr ile Mekke-i Mükerrreme-i tavafa azîmet buyurup Zîmirâr menziline nüzûlda İbn Mes'ûd Sakafî Mekke ehlinin mûmâna'at ve müdâfa'aların⁷⁸⁵ ihbâr etmekle Hatemi⁷⁸⁶ Penâh Ömer radiyallahu anhayı⁷⁸⁷ risâlete göndermek istedi⁷⁸⁸ sonra Osman radiyallahu anhayı⁷⁸⁹ ihtiyâr buyurdular. Kureyş evvelâ Hazret-i Osman'ı habs ve sonra itlâk edüp gelecek sene Hazret-i Hüccet'e⁷⁹⁰ geldik de üç gün Beyt i Şerîfî⁷⁹¹ hâlî koyalar. Tavaf edüp rihlet buyurdularında⁷⁹² yine Mekke'ye geldiler.⁷⁹³ Bu şart üzere kitâb sulh yazılıp bir cemâ'atı eşhâd etdiler. Hazret-i muharrihdî(?) edüp halk re'îs etdiler. Sahâbi dahî öylece edüp Medine'ye müraca'at olundu.

Gazâ-i Hayber: Hicretin yedinci senesinde Hayberîleri muhâsara edüp kal'aların bir bir alup Hayber'i hisâr buyurduk da şefikaları tutdu. Sıddîki Ekber radiyallahu anh râ'yeti alup ol gün kîtâl eyledi. İkinci günde Hazret-i Faruk radiyallahu anh⁷⁹⁴ râ'yeti alup cenk⁷⁹⁵ eyledi. Hazret-i Ali keremellahu vech anda dahî gelmemişdi. Ol gece gelüp lâkin mübârek gözleri remedden ağrırdı. Hazret-i Habîb-i Ekrem gözlerine tükürüp fi'l-hâl elemnden berî olduk da Sancak-ı Nebeviyi eline verüp⁷⁹⁶ "*Var Hayber Kal'asını feth eyle*" deyu tebşîr etdiler.⁷⁹⁷ Ertesi kal'a sâhibî rahb mübahât ile Ali'ye mukâbil olduk da⁷⁹⁸ Zülfikâr ile depesinden [15/a] çalup eğeriyle atını bile iki pâre eyledi.⁷⁹⁹ Döldül'den inüp kal'aya segirtti. Ol mahalde bir yahûdi kılıç ile urub Hazret-i Ali'nin elinde siper etdüğü nesneyi düşürdü. Şîr-i hudâ zorbâzu ile kal'a kapusun koparup ve cenk âhir olunca meteris edindi.

⁷⁸⁴ Gazâi'l-Hudeybiyye A; Gazvetü'l-Hudeybiyye F (17a)

⁷⁸⁵ Müdâfa'aların A; müdâfa'alarından M (11a)

⁷⁸⁶ Hatemi A; hazreti hatemi F (17a) / M (11a)

⁷⁸⁷ Anhayı A; anh F (17a) anha M (11a)

⁷⁸⁸ İstedi A; istedikde M (11a)

⁷⁸⁹ Osman radiyallahu anhayı A; Osman hazretlerin F (17a) / Osman'ı M (11a)

⁷⁹⁰ Hüccete A; hacca M (11a)

⁷⁹¹ Şerîfî A, - M (11a)

⁷⁹² Buyurdularında A; buyurdular M (11a)

⁷⁹³ Geldiler A; geleler F (17a) / M (11a)

⁷⁹⁴ Anh A; te'ala anh F (17a)

⁷⁹⁵ Alup cenk A; ol gün kîtâl F (17a) / eline alup cenk M (11a)

⁷⁹⁶ Nebeviyi eline verüp A; Nebeviyye-i eline alup M (11a)

⁷⁹⁷ Etdiler A; etdi M (11a)

⁷⁹⁸ Oldukda A; olup M (11a)

⁷⁹⁹ Eğeriyle atını bile iki pâre eyledi. A; eyerle atı bile ikiye biçüp bir karış yere gömüldü M (11a)

Nakleder ki, kal'a feth olunduktan⁸⁰⁰ sonra sahâbiden yedi nefer kavî kimesneler ol kapuyu zor ile⁸⁰¹ kaldıramadılar. Yahûdi Hayber hurmalardan⁸⁰² münâsifeye kâ'il oldular. Ve ne zaman müslimânlar isterler ise⁸⁰³ kal'adan çıkmaları şartıyla sulh buyuruldu. Zaman-ı Ömer radiyallahu anhaya dek kaldılar. Faruk hilâfesinde ihrâc etdi.

Gazâyı Feth-i Mekke-i Mükerrerme: Benî Bekr ta'ifesi⁸⁰⁴ Kureyş'e tâbi' ve Huza'a kabilesi Hazrete tâbi' idi. Benî Bekr'den biri Huza'a'dan bir adamı katl edüp ve⁸⁰⁵ nakz ahd olmağla⁸⁰⁶ Kureyş nâdim olup Ebu Sufyan'ı tecdîd-i ahd⁸⁰⁷ için Medine'ye gönderdiler. Kabul olunmayup merdûd oldu.⁸⁰⁸ Ve fi'l-fevr muhâcirin ve ensârûn⁸⁰⁹ on bin kadar adamla azîmet⁸¹⁰ buyurdular. Mekke'ye karîb geldikde Abbâs bağı(?) Nebî aleyhisselâma⁸¹¹ suvâr olup Kâ'be'ye varup nidâ etdi ki, Hazret-i⁸¹² Kâ'be'ye müteveccihdir. İstîmân eden yoksa helâk olursuz deyu Kureyş'e bildirdi.⁸¹³ Ebu Sufyan'a râst gelüp perişan gördük de amân bulmak istersen benimle bile gel deyüp katırının ardına alup orduyu Hazrete⁸¹⁴ teklîf-i imân kabulüyle emân buldu. Zübeyr ve Sa'd bin Ubade⁸¹⁵ ve Halid bin Velîd ve Ali el Murtaza her biri bir cânibden Mekke'ye girüp Hazret-i⁸¹⁶ Halid tarafında bulunanlar cenk etmekle yigirmi sekiz nefer müşrikinden tu'me-i şimşîr oldu. Ve müslimânlardan iki adam şehîd oldu. Ve Hazret-i Resûl buyurdu⁸¹⁷ *"Her kim ki, Ebu Sufyan evine dâhil oldu ise⁸¹⁸ ve Beyt i Şerîf'e dâhil olursa ve kapusun bağlayup cenge mübâşir⁸¹⁹ olmazsa*

⁸⁰⁰ Olunduktan A; olduktan F (17b)

⁸⁰¹ Zor ile A; yerden bile iki pâre eyledi.

⁸⁰² Hurmalardan A; hurmalardan F (17b) / hurmalarından M (11a)

⁸⁰³ İsterler ise A; isterse M (11a)

⁸⁰⁴ Ta'ifesi A; kabilesi M (11a)

⁸⁰⁵ Edüp ve A; etdi M (11a)

⁸⁰⁶ Olmağla A; etmekle M (11a)

⁸⁰⁷ Ahd A; sulh M (11a)

⁸⁰⁸ Gönderdiler kabul olunmayup merdûd oldu A; gönderüp kabul olunmadı M (11a)

⁸⁰⁹ Ensârûn A; ensârdan F (17b)

⁸¹⁰ Azîmet A; Mekke'ye azîmet F (17b) / M (11b)

⁸¹¹ Aleyhisselâma A; aleyhisselâm hazretine M (11b)

⁸¹² Hazreti A; Nebî M (11b)

⁸¹³ Deyu Kureyş'e bildirdi A; ric'atinde F (17b) / M (11b)

⁸¹⁴ Hazrete A; hazrete getürdü F (17b) / M (11b)

⁸¹⁵ Ubade A; Abbâs F (17b)

⁸¹⁶ Hazreti A; - M (11b)

⁸¹⁷ Buyurdu A; Resûl F (17b) / Rasûlullah M (11b)

⁸¹⁸ Oldu ise A; olmuş ise F (17b) / olmuşsa M (11b)

⁸¹⁹ Mübâşir olmazsa A; mübâşeret üzre olmazsa F (17b) / mübâşeret olunursa M (11b)

emindir” deyu nidâ etdirmekle Mekkîler mutma’ın hâtır olup⁸²⁰ Hazret-i rahle üzre⁸²¹ yedi kerre tavâf ve istilâm Hacerü’l-Esved⁸²² edüp Kâ’be’de vaki‘ putların her⁸²³ kankısına mübârek eliyle işaret buyurduysa yere düşüp⁸²⁴ ve Beyti Şerîf’e girüp namaz kıldı.⁸²⁵

Gazve-i Huneyn: Hicretin yedinci senesinde Şevvâl’de Mekke fethiden⁸²⁶ sonra Hevazin ve Sakîf kabileleri ittifâkla Huneyn ki, Mekke’ye üç mîl yerdur. İctimâ’ları mesmû‘ hümâyun hazret olduk da yüz bin kadar adûviye on bin neferle Mekke’den çıkup mukâbele buyurup mukâtelede⁸²⁷ müslimânlar perişan düşüp muhâcirin ve ensârûn⁸²⁸ şirzime-i kalile ile Hazret sabit kadem olup⁸²⁹ Ebu Sufyan ve⁸³⁰ Safvan mâ fi’z-zamirlerin ol hezimetde i’lân etdiler. Hazret-i Risâlet bir kabza-i hâk alup cânibi küffâra saçmağla bir ferd kalmadı ki, gözleri turâb ile memlû olmaya. Müslimânlar bir yere gelüp ve kâfirler hezîmet buldular. Yigirmi dört bin deve ve kırk bin [15/b] koyun altı bin esîr ve dört bin vakiyye altun ve gümüş ganimetle⁸³¹ müslimânlar muğtanım oldular. Bakiyyetü’s-süyûf Hevazin Hazrete dahîl düşdüler. Ve nisâların gendülerine redd eylediler.

Gazâ-i Ta’if: Sakîf şikestden sonra Ta’if’i yigirmi gün hisâr etdiler ve mancınıklar atdılar ve makamlarından ihrâc buyurup ve mâlların taksîm edüp Mekke’ye geldiler. Ve hacc ve umre etdikden sonra Medine’ye avdet buyurdular. Bundan sonra kabâ’il-i Arab⁸³² her taraftan elçiler gönderüp İslâm’a geldiler. “*Yedhulûne fî dînillâhi efvâca*”^{*} ma’nâsı anda⁸³³ sûret buldu.

⁸²⁰ Hâtır olup A; el-hâtır olup F (17b) / el-hâtır oldu M (11b)

⁸²¹ Üzre A; üzerinde M (11b)

⁸²² Hacerü’l-Esved A; hicr edüp M (11b)

⁸²³ Her A; - M (11b)

⁸²⁴ Düşüp A; düşdü M (11b)

⁸²⁵ Kıldı A; kıldılar F (18a)

⁸²⁶ Fethiden A; fethi oldukdan M (11b)

⁸²⁷ Buyurup mukâtelede A; buyurdular mukâtelede F (18a) / mukâtele buyurdular M (11b)

⁸²⁸ Ensârûn A; ensârdan F (18a)

⁸²⁹ Sabit kadem olup A; sabit ve payidâr oldular M (11b)

⁸³⁰ Ve A; ve geldi(?)M (11b)

⁸³¹ Ganimetle A; ganimet bulup M (11b)

⁸³² Kabâ’il-i Arab A; kabâ’il M (11b)

^{*} Kur’an-ı Kerim, 110/2;...bölük bölük Allah’ın dînine girerler.

⁸³³ Anda A; - M (11b)

Gazâ-i Tebûk: Hicretin dokuzuncu senesi Recebi'nde Rumiler'e gazâ buyurup ve mücehhîz cuyûşa fermân sâdır oldu. Hazret-i Ebu Bekir imdâd için cemi' mâlın verdi. Ve Hazret-i Faruk nısf malın bezl etdi.⁸³⁴ Ve Hazret-i Osman üç yüz bin dirhem gümüş ve üç yüz deve infâk eyledi. Ka'b İbn Mâlik ve Mürâre bin Rebi' ve Hilâl İbn⁸³⁵ Ümeyye'den mâ'adâ kimesne⁸³⁶ bu seferden imtinâ'⁸³⁷ etmedi. Otuz bin adam on bin atla kemâl-i şecâ'atle Tebûk'e dâhil oldu.⁸³⁸ Küffâr nâ-karara⁸³⁹ kemâl dehşet ve nehâbet vahşet⁸⁴⁰ müstevlî olup iman ve ita'at ve inkıyâd ve cizye kabul etmeleriyle sulh buyuruldu. Ve ehl-i Edric dahî yüz altun cizye kabul eylediler. Ba'dehu Medine'ye⁸⁴¹ rücû' buyuruldu. Ve ol üç kimesneyi ki, gazâdan rücû' ve tahallif etmişlerdi. Müslimânlardan⁸⁴² i'tizâl etsünler deyu fermân oldu. Elli gün havîş bî-gânedan inkitâ' küllî müşâhedesiyle gayet muztarr olmağla Cenâb-ı izzet tevbelerin kabul eyledi. Bu sene de Ta'if imana⁸⁴³ gelüp Lât dedikleri put bozulmamak ricâsında⁸⁴⁴ oldular. Hazret kabul etmeyüp Muğire bin Şu'be ile Ebu Süfyan'ı gönderdi. Lât'ı hedm etmekle nisvân Ta'if'i hâne harâb etdiler. Nice zaman ağlaşdıkları mastürdür. Amma sefer-i seriyye ki, muhâcirin ve ensârûn birisini serdâr nasb edüp küffâra mukâbele için gönderdikleri asker-i İslâm hidâyet encam otuz dokuz def'a vaki' olmuşdur.

Tevârih-i Enbiyâ-i azâm bervech icmâl aleyhimü's-salâtu ve's-selâm rivâyet-i⁸⁴⁵ Hazret-i İbn Abbâs ve hikâyet-i Muhammed bin İshak üzre Hazret-i İsa aleyhisselâmın zamanı ba'islerinden zamanı vilâdet Hazret-i risâlet-penâh sallallahu

⁸³⁴ Bezl etdi A; verdi M (11b)

⁸³⁵ İbn A; bin M (11b)

⁸³⁶ Kimesne A; kimse M (11b)

⁸³⁷ İmtinâ' A; tahlîf M (11b)

⁸³⁸ Oldu A; oldular M (11b)

⁸³⁹ Nâ-karara A; nâ-kararda M (11b)

⁸⁴⁰ Vahşet A; vahşiyet F (18a)

⁸⁴¹ Medine'ye A; Medine-i Münevvere'ye M (11b)

⁸⁴² Gazâdan rücû' ve tahallif etmişlerdi. Müslimânlardan A; gazâdan rücû' ve tahallif etmişlerdi. Müslimânlar anlardan F (18a) / tahallif etmişdi müslimânlar anlardan M (12a)

⁸⁴³ İmana A; İslâm'a M (12a)

⁸⁴⁴ Ricâsında A; ricâsıyla M (12a)

⁸⁴⁵ Tevârih-i Enbiyâ-i azâm bervech...A; Tevârih-i Enbiyâ-i azâm aleyhimü's-selâm rivâyet-i bervech icmâl rivâyetdir F (18b) / Tevârih-i Enbiyâ-i azâm aleyhimü's-selâm bervech icmâl rivâyet-i M (12a)

te‘a aleyhi vesellemin zamanı sa‘adetlerine gelince⁸⁴⁶ sene-i şemsiye hesabı üzre altı yüz yıldır.⁸⁴⁷ İskender Zülkarneyn vefâtından zamanı vilâdete gelince 882 sene, Hazret-i Davud Nebî aleyhisselâmdan⁸⁴⁸ zamanı vilâdete gelince 1600 sene, Hazret-i Musa aleyhisselâmdan⁸⁴⁹ zamanı vilâdete gelince 2300 sene, Hazret-i İbrahim aleyhisselâmdan⁸⁵⁰ zamanı vilâdete gelince 3070 sene, Hazret-i Nûh [16/a] aleyhisselâmdan⁸⁵¹ zamanı vilâdete gelince 4490 sene,⁸⁵² ashâb-ı Rasûlullah’dan⁸⁵³ Aşere-i Mübeşşere bunlardır;

Hazret-i Ebu Bekir es-Sıddık, Hazret-i Ömerü’l-Faruk, Hazret-i Osman Zinnureyn ez-Zekiyi, Hazret-i Ali keremullahu vech,⁸⁵⁴ Hazret-i Sa‘d bin Ebi Vakkas, Hazret-i Sa‘d İbn⁸⁵⁵ Zeyd bin Ömer, Hazret-i Ebu Ubeyde İbn Âmr el-Cerrâh, Hazret-i Abdurrahman bin Afv Âmr,⁸⁵⁶ Hazret-i Talha bin Ubeydullah, Hazret-i Zübeyr bin Avvam bunlara cennet beşâret olmuşdur.⁸⁵⁷

Ashâb-ı Cenâb-ı nübüvete mâ-bin hadd ve hasri mümkün değildir lâkin merhûm⁸⁵⁸ İbn Şihne Ravzatü’l-Menâzir nâm kitâbında yazmışdır ki, indi ehlü’l-hadîs akvâl-ı mu‘temed aleyh muktezâsınca yüz on dört⁸⁵⁹ neferdir demişler. Dayim hakdan⁸⁶⁰ selâm rıdvâniş bâdır Ehl-i Beyt ve yârâniş♦

⁸⁴⁶ Zamanı vilâdet Hazret-i risâlet-penâh... A; zamanı vilâdet Hazret-i risâlet-penâh sallallahu te‘ala aleyhisselâmın zamanı sa‘adetlerine gelince F (18b) / Hazret-i Risâlet zamanı vilâdete gelince M (12a)

⁸⁴⁷ Altı yüz yıldır A; 600 sene M (12a)

⁸⁴⁸ Nebî aleyhisselâmdan A; Nebî’dan M (12a)

⁸⁴⁹ Musa aleyhisselâmdan A; Musa’dan M (12a)

⁸⁵⁰ İbrahim aleyhisselâmdan A; İbrahim’dan M (12a)

⁸⁵¹ Nûh aleyhisselâmdan A; Nûh’dan M (12a)

⁸⁵² 4490 sene A; 4990 sene, Hazret-i Adem aleyhisselâmdan zamanı vilâdete gelince 6750 senedir F (18b) / 4990 sene, Hazret-i Adem’dan zamanı vilâdete gelince 6750 sene M (12a)

⁸⁵³ Rasûlullah’dan A; Resûl’ün M (12a)

⁸⁵⁴ Hazret-i Ebu Bekir es-Sıddık, Hazret-i Ömerü’l-Faruk... A; Hazret-i Ebu Bekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman, Hazret-i Ali M (12a)

⁸⁵⁵ İbn A; bin M (12a)

⁸⁵⁶ Âmr A; - M (12a)

⁸⁵⁷ Olmuşdur A; olunmuşdur F (18b) / M (12a)

⁸⁵⁸ Lâkin merhûm A; merhûm F (18b) / lâkin M (12a)

⁸⁵⁹ Yüz on dört A; yüz on dört bin F (18b) / M (12a)

⁸⁶⁰ Dayim hakdan A; da’im ez hak F (18b) / M (12a)

♦[d]: Vefâtı Fatımatü’z-Zehra radiyallahu te‘ala anha sene 11. Hicretin on ikinci senesinde <> Benî Hanife re’isi olan <> katl olundu. <> feth olundu. Bed-sed Halid bin Velîd ve cemi‘ <> bâ-fermân sıddık-i Ekber ve feth <> bed-sed Halid bin Velîd radiyallahu anh. F (18b)

El bâbü's-sâlis

Fî-zikr-i Hulefâ-i Râşidîn Min Ba'dehu⁸⁶¹ Rıdvânullahi Te'ala Aleyhim Ecma'în Hilâfet-i Halîfe-i Mukaddem Hazret-i Sıddık-ı A'zam⁸⁶²

Bunların⁸⁶³ ismî şerîfleri sâbıkân Abdu'l-Ka'b İbn Ebî Kuhâfe Osman İbn Amr İbn Ömer Ka'b⁸⁶⁴ bin Sa'd bin Temîm bin Mürre'dir.⁸⁶⁵ Nesebi Mutahhar, Nebî⁸⁶⁶ ile Mürre bin⁸⁶⁷ Ka'b'da cem' olur. Hazret-i Resûl'den üç yaş küçükdür. Mini nâm mahalde vilâdet etmiştir. Otuz sekiz senede İslâm'a gelmiştir. Hazret-i Resûl ü Ekrem sallallahu aleyhi vesellem⁸⁶⁸ Abdullah deyu nâm⁸⁶⁹ kodular. Künyeleri Ebu Bekir deyu iştiâr bulmuştur. İbtidâ bunlar peygamberi⁸⁷⁰ tasdik etmeğin sıddîk dediler. Atîk dahî derler. Zîra Hazret bunlara ente Atîk mine'n-nâr deyu buyurmuşlardır. Evvel hilâfet icmâ'ı ümmetle bunlara oldu. Hicretin on birinci senesinde Rebî'ül-evvelin on birinci gününde bî'at olundu. Gerçi zamanı hilâfetleri vefâtı Hazret-i Fatîma^{*} radiyallahu anhadan on bir sene⁸⁷¹ iki yıl dört aydır lâkin bu az zamanda çok yer feth etmiştir ve çok cihâd vâki' olmuştur. Altmış üç yaşına bâliğ olduk da⁸⁷² Darü'l-karara rihlet ve intikâleri Cum'a gecesi vâki' oldu. Sebebi mevtleri sill marzı idi.⁸⁷³ Ba'zıları mesmûman intikâl buyurdular derler. Hilâfeti Hazret-i Ömer'e vasiyet buyurdular.⁸⁷⁴ Ve cesedi şerîfî peygamberimiz hazretlerinin yanlarında defn olundu.⁸⁷⁵ Ba'd ahde'n-nebiyyi Ale't-tahkîk beşerin efdalidir sıddîk.

⁸⁶¹ Ba'dehu A; ba'd F (18b)

⁸⁶² El bâbü's-sâlis... A; <> M (12a)

⁸⁶³ Bunların A; bunlar M (12a)

⁸⁶⁴ İbn Ömer Ka'b A; İbn Ömer bin Ka'b F (19a) / bin Ömer bin Ka'b M (12a)

⁸⁶⁵ Bin Mürre'dir A; bin Mürre F (19a) / Mürre M (12a)

⁸⁶⁶ Nebî A; Nebevi sallallahu aleyhi vesellem F (19a) / M (12a)

⁸⁶⁷ Bin A; ibn M (12a)

⁸⁶⁸ Hazret-i Resûl ü Ekrem sallallahu aleyhi vesellem A; Hazret-i Ekrem M (12a)

⁸⁶⁹ Nâm A; ad F (19a) / M (12a)

⁸⁷⁰ Bunlar peygamberi A; peygamberi bunlar F (19a)

* [d]: Vefâtı Fatîmatü'z-Zehra radiyallahu anha fî sene <>. Hicretin on ikinci senesi Yemâme cenginde Benî Hanîfe re'isi olan Müslime katl olundu Yemâme feth olundu. Bed-sed Halid bin Velîd ve cemi' kıran bâ-fermân sıddık-i Ekber ve fethi hayre Bahreyn bed-sed Halid M (12a)

⁸⁷¹ Vefâtı Hazret-i Fatîma radiyallahu anhadan on bir sene A; - F (19a) / M (12a)

⁸⁷² Yaşına baliğ oldukda A; yaşında M (12a)

⁸⁷³ Marzı idi A; marzından ve M (12a)

⁸⁷⁴ Buyurdular A; eyledi M (12a)

⁸⁷⁵ Peygamberimiz hazretlerinin yanlarında defn olundu A; peygamberimiz sallallahu aleyhi vesellem hazretlerinin yanlarına defn olundu radiyallahu te'ala anh F (19a) / peygamber hazretlerinin sallallahu aleyhi vesellem yanlarında defn olundu radiyallahu te'ala anh M (12a)

Zikr-i Hilâfet Emirü'l-mü'minin Ömer İbnü'l-Hattâb⁸⁷⁶ Radiyallahu

Anh⁸⁷⁷

Kureşş'dir. Hazret-i Resûl⁸⁷⁸ ile Mürre bin Kâ'b'da mülâkî olur. İbtidâ-i Hulâfa-i Râşidin'den emirü'l-mü'minîn bunlara denildi. Hazret-i Ömer'in sıfat ve şemâîli şerîfleri⁸⁷⁹ tâvîlü'l-kâmme ebyaz el-levn mübârek başının deposesinde ve önünde saçı yoğdı. Ve dişleri ak ve rûş idi. Bunlara⁸⁸⁰ şeci' ve âdil ve zevrâ-i menakıb hasene ve sîret-i Mahmud'a ve zühd vera' sâhibi idi. Bunlara Ömerü'l-Faruk⁸⁸¹ dahî derler. Zîrâ müslimânlar dînî Muhammed'i izhâr etmeğe⁸⁸² müşrikînden havf ederler idi. Vakta ki, bunlar imana geldiler. Dînî İslâm'ı izhâr ve aşikâr edüp⁸⁸³ [16/b] Hakkı batıldan fark etdüğüçün Faruk dediler. Ümmü veled olan câriyeleri bey' olunmaya deyu bunların ictihâdıdır. Ve Ramazan'da terâvihe halk cem' olup imâm ile kılmağa bunların fermânıdır. Ve ibtidâ târîhi hicreti zabt edüp ve defterlere ve kitâblara ve evâmire yazılmak ve tertîb-i umûr divânîye bunların⁸⁸⁴ emri şeriflerîdir. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında fütuhât kesîre olmuşdur. Evvelâ hicretin on dördüncü senesinde Ebu Ubeyde, Mes'ud es-Sakaff'yi Şam şerîfe gönderüp sulh ile feth eyledi. Ve Ba'albek'i ve Hama'yı ve Humus'u feth eyledi. Ol yıl Basra şehri binâ olunmuşdur. On beşinci senesinde⁸⁸⁵ Antakya ve Sermîn ve Azez ve Mar'aş feth olundu. Andan sonra Kayseriye ve Nablus feth olundu.⁸⁸⁶ Ba'dehu Hazret-i Ömer kalkup Beytü'l-Mukaddes'i⁸⁸⁷ feth eyledi. Andan Sa'd bin Ebi Vakkâs Hazretlerini⁸⁸⁸ Acem cengine gönderdi. Rüstem ile cenk eyledi. Rüstem'i ve askerini helâk kılup cemi' mâlların aldı. Andan Sa'd Medayin'e varup anda Kisra'nın tâc ve hazînesin alup askere bahş eyledi. Ba'dehu Tikrît ve Musul'u feth

⁸⁷⁶ İbnü'l-Hattâb A; bin el-Hattâb F (19a)

⁸⁷⁷ Anh A; te'ala anh M (12b)

⁸⁷⁸ Hazret-i Resûl A; Hazret-i Resûl sallallahu aleyhi vesellem F (19a) / Hazret-i Resûl ile sallallahu aleyhi vesellem M (12b)

⁸⁷⁹ Şerîfleri A; - M (12b)

⁸⁸⁰ Bunlara A; - F (19a) / M (12b)

⁸⁸¹ Ömerü'l-Faruk A; Faruk M (12b)

⁸⁸² Etmeğe A; etmekle M (12b)

⁸⁸³ Ederler idi. Vakta ki... A; etmez oldular. Heman nuru İslâm'ı aşikâre eyledi M (12b)

⁸⁸⁴ Bunların A; bunun M (12b)

⁸⁸⁵ Beşinci senesinde A; beşincide M (12b)

⁸⁸⁶ Olundu A; oldu F (19b) / M (12b)

⁸⁸⁷ Ömer kalkup Beytü'l-Mukaddes'i A; Ömer radiyallahu anh kalkup Beyt-i Mukaddes'i F (19b) / Ömer radiyallahu te'ala anh kalkup Beytü'l-Mukaddes'i M (12b)

⁸⁸⁸ Vakkâs Hazretlerini A; Vakkâs'ı M (12b)

eyledi. Ve Kûfe şehrini bina edüp Sa'd İbn Ebi Vakkâs anı karargâh eyledi.^{♦889} On altıncı senede Hazret-i Ömer hacca varup Mescid-i Haram'ı tevsi' eyledi.⁸⁹⁰ On yedinci senesinde Emîr-i Basra olan Ebu Musa, Ahvaz'ı ve ...(?)⁸⁹¹ ve Hürmüz'ü feth eyledi. Ve anda Kısra'nın ser-askeri olan Hürmüz'ü tutup İslâm'a gelmekle halâs oldu. Yigirminci senesinde♦♦⁸⁹² Mısır ve İskenderiye ve cümle diyârı Mısır ve İskenderiye⁸⁹³ ve cümle diyârı Mısır Ömer İbnü'l-As⁸⁹⁴ elinden feth oldu ve Fustat'ı binâ eyledi. Yigirmi birinci senesinde♦♦⁸⁹⁵ Nu'man bin Mukarrin ve Talha bin Huveylid'i ser-asker edüp Acem'e gönderdi. Acem beylerbeyisi Firûzân yüz elli bin asker ile Hemedan önünde asker-i İslâm ile cenk edüp mükemet cümlesi kılıçdan geçdi.⁸⁹⁶ Ve Firûzân kaçup dağa çıkdı ve anda Kıtğati(?)⁸⁹⁷ nâm kimesne-i depeledi. Ser-asker⁸⁹⁸ İslâm olan Nu'man ve Talha dahî şehîd oldu.⁸⁹⁹ Ba'dehu Hemedan ve İsfahan ve Azerbaycan ve Raz Cürcan ve Kazvîn ve Zencan ve Taberistan feth oldu. Ve Mağrib'de Bağarka(?)⁹⁰⁰ ve Trablus ve Tuba⁹⁰¹ birbir feth oldu. Ve Ahnef bin Kays Horosan'a varup Yezdicerd ile cenk edüp ve soyup Türkistan'a kaçırdı. Ve Herat'ı ve Mervez'i feth edüp ve Belh'e vardı⁹⁰² muntehî oldu. Ekseri şark ve garp bunların zamanında feth oldu. Hatta derler ki, Hazret-i Ömer'in zamanında feth

♦ [d]: On altıncı senede Hazret-i Ömer hacca varup Mescid-i Haram'ı tevsi' eyledi. F (19b)

⁸⁸⁹ Eyledi A; edindi M (12b)

⁸⁹⁰ On altıncı senede Hazret-i Ömer hacca varup Mescid-i Haram'ı tevsi' eyledi. A; - F (19b) / on altıncı senede Hazret-i Ömer hacca varup Mescid-i tevsi' eyledi. M (12b)

⁸⁹¹ Kuşatrı A; Tuster'i M (12b)

♦♦ [d]: Sâl yigirmide vefâtı Bilâl-ı Habeşi ve Ebu Süfyan bin Hâris ve Zeyneb binti Hacer. Zevcân-ı et-Tâhirât(?). Sâl yigirmi üç maktûli Hürmüzân vefâtı Katade bin Nu'mân. F (19b)

⁸⁹² Yigirminci senesinde A; yigirmincide M (12b)

• [d]: Sâl yigirmide vefâtı Bilâl-ı Habeşi ve Ebu Süfyan bin el-Hâris ve Zeyneb binti Hacer. Ez dúcân-ı et-tâhirât. M (12b)

⁸⁹³ Ve cümle diyârı Mısır ve İskenderiye A; - F (19b)

⁸⁹⁴ İbnü'l-As A; bin el-As F (19b)

♦♦ Sâl yigirmi birde vefâtı Seyfullah Halid bin Velid. Sâl yigirmi üçde maktûli-i Hürmüz ve vefâtı Katade bin Nu'mân. M (12b)

⁸⁹⁵ Yigirmi birinci senesinde A; yigirmi birincide M (12b)

⁸⁹⁶ Mükemet cümlesi kılıçdan geçdi A; mükemet hudâ cümlesi kılıçdan geçdi F (19b) / mükemet hudâ cümlesin kılıçdan geçirüp M (12b)

⁸⁹⁷ Kıtğati A; Kıtani M (12b)

⁸⁹⁸ Ser-asker A; lâkin ser-asker M (12b)

⁸⁹⁹ Oldu A; oldular F (19b) / oldular M (12b)

⁹⁰⁰ Mağrib'de Bağarka A; Arab'da Rakka Mağrib'de M (12b)

⁹⁰¹ Tuba A; Nubid(?)M (12b)

⁹⁰² Edüp ve Belh'e vardı A; ve Belh'e vardı F (19b) / ve Belh'e varup M (12b)

olunan vilâyetlerde on bin minberi şerîf nasbolundu.⁹⁰³ İbtidâ hilâfetleri hicretin on üçüncü senesinde vâki' olup müddeti hilâfetleri on yıl ve altı ay ve sekiz gündür. Hicretin yigirmi üçünde ömrü⁹⁰⁴ şerîfleri altmış üç [17/a] seneye⁹⁰⁵ vardık da Zilhicce'nin yigirmi dördünde sabah namazına imâmet edüp dururken Muğire İbn⁹⁰⁶ Şu'be'nin Lü'lü' nâm kâfir kûlu⁹⁰⁷ Hazret-i Ömer'e incinüp iki başlı hançer ile altı yerde urup üçünden⁹⁰⁸ sonra âlemi âhirete peyveste oldu. Ve Hazret-i Rasulullâh salavatullâhi aleyhi vesellemin yanına defn olundu.⁹⁰⁹

Hilâfet Emirü'l-Mü'minîn Osman İbn Affân Radiyallahu Anh⁹¹⁰

Vehüve Osman bin Affân bin Ebi'l-Âs İbn Ümeyye bin Abdişems bin Abdimenâf Hazret-i Rasûlullah ile Abdimenâf'da cem' olur. Bunlara Osman Zinnureyn dahî derler. Hazret-i Rasûlullah'ın iki kerime-i mükerreremesini⁹¹¹ nikâh edüp almışdır. Şemâyili ve sıfatı şerîfleri mu'tedil el-kâma ve güzel yüzlü esmer ellevn mübârek yüzünde çiçek eseri⁹¹² var idi. Ve mübârek sakalı büyük idi ve hinnâ ile boyarlardı. Ve mübârek başının depesinde ve önünde saçı yoğidi. Gayet hayâ ve edep sâhibi olduklarından⁹¹³ melâike-i hüda andan istihyâ ederlerdi. Kuran-ı Azîm'i anlar cem' etmişdir. Ve bi'l-cümle menâkibine hadd ve gayet yokdur. Hazret-i Ömer'den sonra halîfe olmuşdur. On iki yıldan on iki gün eksik hilâfeti sürmüşdür.⁹¹⁴ Ve yetmiş beş yıl bir rivâyet de dahî ziyâde ömür sürmüşdür.⁹¹⁵ Vakti hilâfetinde dokuz kere hacc eyledi. Ve serîri hilâfete müstekırr olduk da bir yıl mikdârı Hazret-i Ömer'in⁹¹⁶ nasb eylediği ümerâyı tağyîr etmedi. Sonra tağyîr edüp

⁹⁰³ Olundu A; oldu M (12b)

⁹⁰⁴ Ömrü A; Hazret-i Ömer'in ömrü F (20a) / M (13a)

⁹⁰⁵ Üç seneye A; üçe F (20a) / M (13a)

⁹⁰⁶ İbn A; bin M (13a)

⁹⁰⁷ Kâfir kûlu A; bir kâfir kûlu F (20a) / bir kâfir kûlu vardı M (13a)

⁹⁰⁸ Yerde urup üçünden A; yerden urup üç günden F (20a) / M (13a)

⁹⁰⁹ Ve Hazret-i Rasulullâh salavatullâhi... A; ve Hazret-i Rasulullâh sallallahu te'ala aleyhi vesellemin yanına defn olundu F (20a) / ve Hazret-i Rasulullâh'ın sallallahu vesellem yanında defn olundu M (13a)

⁹¹⁰ Anh A; te'ala anh F (20a) / M (13a)

⁹¹¹ Mükerreremesini A; kerîmesini M (13a)

⁹¹² Eseri A; eserleri M (13a)

⁹¹³ Sâhibi olduklarından A; sâhibi idi M (13a)

♦ [d]: Ve yetmiş beş yıl bir rivâyet de dahî ziyâde ömür sürmüşdür F (20a)

⁹¹⁴ Sürmüşdür A; sürdü M (13a) / M (13a)

⁹¹⁵ Ve yetmiş beş yıl bir rivâyet de dahî ziyâde ömür sürmüşdür A; - F (20a)

⁹¹⁶ Ömer'in A; Ömer M (13a)

ekserini kendi akrabasından kıldığıçün halk tahammül etmeyüp zuhûru fitneye bâ's oldu. Ve târîhin yigirmi dördünde Sicistan ve Bekran⁹¹⁷ vilâyetleri feth oldu. Ve yigirmi altıda Nişâbur feth olup azîm ganimet[♦] alınup ol sene zemîn Mağrib Afrikiyye'ye değîn feth olundu. Ve muhkem cenk olup iki yüz bin kâfirin⁹¹⁸ ekserî kılıçdan geçdi. Ve mâl ganayimden⁹¹⁹ her atluya üçer bin altun hâsıl oldu. Ve ol yıl Astahr ve Ercan feth oldu. Ve emir-i Şam Mu'âviye Hazret-i Osman izniyle Kıbrıs'a asker gönderüp yakup yıkup her sene yedi bin filori vermek üzere sulh etdi.⁹²⁰ Ve bu sene asker-i İslâm Endülüs vilâyetine geçüp kâfirlere hasârat etdiler. Ve târîhin otuzunda ehl-i Şam ile ehl-i Irak⁹²¹ Kuran-ı Azîm emrinde nizâ'ları olmağın Hazret-i Osman sahabe-i güzîn ittifakıyla sâ'ir nüshaları giydürüp Hazret-i Hafsa inâyâtında olan nüsha-i kira'at üzere halkı cem' edüp⁹²² ve târîhin otuz birinde mülûk-i Sasaniyân'ın⁹²³ âhiri olan Yezdicerd helâk oldu. Ve bu senede ehl-i Horasan âsî olup tekrar ehl-i İslâm varup feth eylediler.⁹²⁴ Ve bu sene de Hazret-i Osman Hazret-i Resûl'ün⁹²⁵ mescidi şerîflerini tevsî' eyledi.⁹²⁶ Tûlini yüz altmış zirâ' ve arzını yüz elli zirâ' [17/b] eyledi. Ve gayet tezyîn eyledi. Ve târîhin otuz beşinde Mısır ve Irak'dan nice evbâş gelüp Hazret-i Osman'ın akrabasından şikâyetler edüp ve âkıbet hevâ-i nefis ve ağvâ-i şeytanla Hazret-i Osman'ı evinde muhâsara edüp⁹²⁷ ve kendüyi hilâfetden azl eylediler. Ol dahî razı olmayacak ehl-i Mısır'dan bir bedbaht evinin duvarından girüp Hazret-i Osman'ı sâ'imle Kuran-ı Azîmü'ş-şân⁹²⁸ okurken şehîd

⁹¹⁷ Bekran A; Bekredan M (13a)

♦ [d]: Ve ol sene zemîn Mağrib'de Afrikiyye'ye değîn feth oldu. Muhkem cenk oldu F (20a)

⁹¹⁸ Alınup ol sene zemîn Mağrib... A; oldu ve iki yüz bin aded kâfir F (20a) / oldu ve ol sene zemîn Mağrib'de Afrika'ya dek feth olup muhkem cenk oldu. Ve iki yüz bin aded kâfir M (13a)

⁹¹⁹ Ganayimden A; ganîmetden M (13a)

⁹²⁰ Etdi A; eyledi F (20b) / M (13a)

⁹²¹ Ehl-i Şam ile ehl-i Irak A; Şam'la ehl-i Irak'ın M (13a)

⁹²² Hazret-i Hafsa inâyâtında olan nüsha-i kira'at üzere halkı cem' edüp A; Hafsa inâyâtında olan nüsha-i kira'at üzere halkı cem' edüp F (20b) / Hafsa inâsı yanında olan nushaları Kur'an üzere halkı cem' eyledi M (13a)

⁹²³ Sasaniyân'ın A; Sasaniyân F (20b)

⁹²⁴ Eylediler A; eyledi F (20b) / M (13a)

⁹²⁵ Hazret-i Resûl'ün A; Rasûlullah aleyhisselâmın F (20b) / Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellemin M (13a)

⁹²⁶ Şerîflerini tevsî' eyledi. A; şerîfini tevsî' etdi M (13a)

⁹²⁷ Edüp A; etdiler F (20b) / M (13a)

⁹²⁸ Osman'ı sâ'imle Kuran-ı Azîmü'ş-şân A; Osman'ı sâ'imle Kuran-ı azîm F (20b) / Osman sâ'imen Kuran M (13b)

eyledi. Mükemet hüdâ mübârek kanları⁹²⁹ “*Feseyekfikehumullâhu vehüve's-semî'ul alîm*”^{*} âyetinin üzerine vâki' oldu.⁹³⁰ Fi'l-vâki' ol hâle mübâşir olanları Hak te'a⁹³¹ cümlesin helâk kıldı. Zâhir⁹³² âhîret azabı dahî emri mukarerdîr. Radyallahu te'a⁹³³ anh.

Hilâfet Emirü'l-Mü'minîn Esedallâhü'l-galib Ali İbn⁹³⁴ Ebî Talib Kerremellâhü veche ve radyallahu Te'a Anh⁹³⁵

Vilâdet-i bi-sa'âdeti sene-i filin yedinci senesinde vâki' olmuştur. Mekke-i Mükerrrem'in içinde⁹³⁶ Hâşimi ve Kureyşi ve İbn Amm Rasûlullah'dır.⁹³⁷ Ve sâbıkîn evvelinin⁹³⁸ biri olup tezeliğinde asla râyihe-i küfre iştimâm etmemişdir. Ve şarab ve hamr etmemişdir. Fezâ'iline nihâyet yokdur.⁹³⁹ Hakkında ana Medeniyyetü'l-ilm ve aliyyi bâ-bihâ buyurulmuştur. Hazret-i Rasûlullah'ın kerîmeleri Fatimatü'z-Zehra hazretlerinin⁹⁴⁰ zevci ve Hasan ve Hüseyin hazretlerinin⁹⁴¹ vâlîde mâcididir. Şemâyili şerîfleri orta boylu kara ve büyük gözlü yüzü müdevver güzel bedr olmuş aya beniz idi. Mübârek karnı büyük ve semizce idi. İki⁹⁴² omuzları arası gayetle geyin⁹⁴³ ve bazuları ve bileği arası gayetle kuvvetlü ve kalın idi.⁹⁴⁴ Gerdanı kalın ve nazik derîlu amûd subh gibi ve bileği dahî ziyâde berrâk idi. Mübârek sakalları gayet görklü⁹⁴⁵ idi boyamazlar idi.⁹⁴⁶ Ba'zıları hinnâ ve⁹⁴⁷ vesme ile boyarlar idi demişler.

⁹²⁹ Kanları A; kanı M (13b)

* Kur'an-ı Kerim, 2/137; ... Allah onlara karşı sana yeter. O işitendir, bilendir.

⁹³⁰ Oldu A; etdi M (13b)

⁹³¹ Te'a A; te'ala F (20b) / M (13b)

⁹³² Zâhir A; - F (20b) / M (13b)

⁹³³ Te'a A; - F (20b) / M (13b)

⁹³⁴ İbn A; bin F (20b)

⁹³⁵ Ve radyallahu te'a anh A; ve radyallahu te'ala anh F (20b) / - M (13b)

⁹³⁶ Vâki' olmuştur. Mekke-i Mükerrrem'in içinde A; vâki' olmuştur. Mekke-i Mükerrremi'nin içindedir F (20b) / Kâ'be-i Mükerrremi'nin içinde vâki' olmuştur M (13b)

⁹³⁷ Rasûlullah'dır A; Rasûlullah sallallahu aleyh vesellemdir F (20b) / M (13b)

⁹³⁸ Evvelinin A; evvelin zümresinin M (13b)

⁹³⁹ İştimâm etmemişdir. Ve şarab ve hamr... A; iştimâm etmemişdi fezâ'iline nihâyet yokdur ve şarab ve hamr etmemişdir. F (20b) / meşâm şerîflerine girmedî şarab ve hamr etmemişdir ve fezâ'ile nihâyet yokdur M (13b)

⁹⁴⁰ Fatimatü'z-Zehra hazretlerinin A; Fatimatü'z-Zehra'nın F (20b) / M (13b)

⁹⁴¹ Hazretlerinin A; radyallahu anhumanın F (20b) / - M (13b)

⁹⁴² İdi iki omuzları A; idi omuzları F (20b) / iki omuzu M (13b)

⁹⁴³ Geyin A; geyin idi M (13b) / M (13b)

⁹⁴⁴ Arası gayetle kuvvetlü ve kalın idi A; kuvvetlü idi ve kalın M (13b)

⁹⁴⁵ Görklü A; gür F (21a) / M (13b)

⁹⁴⁶ Boyamazlar idi A; boyarlardı M (13b)

Ve mübârek başlarında kıl yoğ idi. Kafalarında biraz saçları⁹⁴⁸ var idi. Cenge yürüseler kerimü'n-nefs akvî ve muhkem ve meşâkeklik(?) yürür arslan sârim gibi⁹⁴⁹ cümlesinden ilerü gider idi.⁹⁵⁰ Ve dâr-ı harbde kime rast gelse şecâ'atle mansûr ve muzaffer olurdu. İbtidâ hilâfetleri hicretin otuz beşinci senesinde vâki' olup müddeti hilâfetleri dört yıl ve dokuz ay ve müddeti ömrü şerîfleri altmış üçdür. Târîhi sa'adetleri⁹⁵¹ hicretin kırkinci senesi Ramazan'ın on yedisinde vâki' olup⁹⁵² Cum'a gecesi İbn Mülcem Câmi-i Kûfe'de berberde kîn edüp⁹⁵³ Hazret-i Ali câmi'e⁹⁵⁴ çıkarken mübârek başına urup hayli zahm îr gördü. Ve İbn Mülcem'i tutdular ve Hazret-i Ali sebt gecesi hayatda olup ba'dehu leyle-i ahedde⁹⁵⁵ rahmet i Hakka peyveste oldu. Ve oğulları Hasan ve Hüseyin ve⁹⁵⁶ İbn Ahî Abdullah bin Ca'fer gusl edüp namazın kıldılar. Ve havâric havfinden gece ile defn etdiler.

Vak'a-i Hazret-i Ali Me'a Mu'âviye⁹⁵⁷

Târîhi hicretten sonra cümleden evvel olan ihtilâl bu kıssadır ki, Hazret-i [18/a] Ali gibi serverî ilm ve kerâmetle cümleden mu'teber ve adâlet ve şecâ'atle⁹⁵⁸ ise nazîri yok bir halîfe-i mükerrerem olup vilâyet ser-defterî iken ba'zı hayırhâhları⁹⁵⁹ nasihatîn tutmamakla zamanı hilâfetinde⁹⁶⁰ mülûk-i devlete el uzatdı. Asla bu husûsa kimesne⁹⁶¹ ihtimâl vermez iken Şam hükûmetinden azline mahâl⁹⁶² olmayup hareket etdi.⁹⁶³ Ale'l-husûs kendisi dahi⁹⁶⁴ İmâm Ali'nin velâyet ve kerâmet⁹⁶⁵ ve liyâkatına

⁹⁴⁷ Ve A; ile ve M (13b)

⁹⁴⁸ Saçları A; saç F (21a)

⁹⁴⁹ Muhkem ve meşâ keklik yürür arslan sârim gibi A; mişelikde yürür arslan sârim gibi F (21a) / muhkem mişelikde kık kık yürürlerdi. Sârim arslan gibi M (13b)

⁹⁵⁰ Gider idi A; giderlerdi M (13b)

⁹⁵¹ Sa'adetleri A; şehâdetleri F (21a) / M (13b)

⁹⁵² Vâki' olup A; - F (21a) / M (13b)

⁹⁵³ Edüp A; olup M (13b)

⁹⁵⁴ Câmi'e A; câmi'den M (13b)

⁹⁵⁵ Leyle-i ahedde A; leyletü'l- ahedde F (21a)

⁹⁵⁶ Ve A; ile ve M (13b)

⁹⁵⁷ Vak'a-i Hazret-i Ali me'a Mu'âviye A; <> M (13b)

⁹⁵⁸ Şecâ'atle A; şecâ'at cihetinde M (13b)

⁹⁵⁹ Hayırhâhları A; hayırhâhlarının F (21a) / M (13b)

⁹⁶⁰ Hilâfetinde A; hilâfetde Mu'âviye M (13b)

⁹⁶¹ Kimesne A; kimse F (21a) / M (13b)

⁹⁶² Mahâl A; mecâl F (21a) / M (13b)

⁹⁶³ Etdi A; etmedi M (13b)

⁹⁶⁴ Dahî A; - F (21a)

⁹⁶⁵ Velâyet ve kerâmet A; kerâmet ve velâyet M (13b)

münker değil iken⁹⁶⁶ bu makama sen mi layıksın yoksa Ali İbn⁹⁶⁷ Ebî Talib mi layıktır? deseler anlara ehak layıktır der idi. Ya niçün hilâfetini kabul edüp bî'at etmezsin dediklerinde irâdetullâhdır olacak vardır deyu söylerdi.⁹⁶⁸ Hatta Şeyh Muhyiddîn Arabî'nin⁹⁶⁹ Müsâmere nâm kitâbında yazar ki, Mu'âviye'nin sözlerindedir ki, müsâhiblerine hitâb edüp derdi.⁹⁷⁰ Mülke ve devlete ve ref'at menziline himmetinizi bülen eden⁹⁷¹ muradınıza nâyil olsaz zirâki⁹⁷² ben hilâfetin ehli⁹⁷³ ve lâıyıkı değil iken himmetimden hâsıl kıldım dediğün beyân kılmışdır. Hâşâ ki, halîfe değildir⁹⁷⁴ emîrdir. Mu'âviye imaretine varınca olanlara hilâfet denmişdir.⁹⁷⁵ Amma ol mâlik oldukdan sonra hilâfet denmeyüp⁹⁷⁶ imâret ıtlak olunmuşdur. Hatta Hazret-i Ömer radiyallahu anh Mu'âviye'nin⁹⁷⁷ hakkında hazâ kisra el-Arab buyurmaları⁹⁷⁸ ya'nî ki, şevketine nazaran zamanı cahiliyetde ki, Acem pâdişâhlarının biridir deyu mülûkden olduğun halife değil idüğüne binâ'en beyân etdi. Kitâb-ı Câmî'ul-hikâyât'da⁹⁷⁹ Hazret-i Ali hilâfetine müte'allık olan faslında yazmışdır ki, İmâm Ali Hazret-i Osman⁹⁸⁰ şehâdetinden sonra hilâfet sadrına geçüp ehli-i İslâm'a hâkim olduk da Emîri Şam olan Mu'âviye'nin azlini murâd edindi. Ve Abdullah İbn Abbâs ile⁹⁸¹ müşâvere eyledi. Abdullah⁹⁸² Ali'nin muhibb sadıkı

⁹⁶⁶ İken A; idi M (13b)

⁹⁶⁷ İbn A; bin M (13b)

⁹⁶⁸ Deseler anlara ehak layıktır der idi. Ya niçün... A; deseler anlara ehak layıktır der idi. Ya niçün hilâfetini kabul edüp bî'at etmezsin dediklerinde irâdetullâhdır olacak vardır inadımız bâ'as oldu sözünü söylerdi F (21a) / dediklerinde irâdetullâhdır olacak vardır inadımız bâ'as oldu sözünü söylerdi M (13b)

⁹⁶⁹ Şeyh Muhyiddîn Arabî'nin A; Şeyh Muhyiddîn el-Arabî Kuddüs i Sırre'nin F (21a) / Şeyh Muhyiddîn el-Arabî Kuddüs i Sırrétü'l-Azîzin M (13b)

⁹⁷⁰ Derdi A; - F (21b) / M (13b)

⁹⁷¹ Eden A; eylen F (21b) / M (13b)

⁹⁷² Nâyil olsaz zirâ ki A; nâ'il olası zirâ F (21b) / vasul olursuz zirâ M (13b)

⁹⁷³ Ehli A; a'lâ M (13b)

⁹⁷⁴ Kılmışdır hâşâ ki, halîfe eğildir A; kılmışdır hâşâ ki, halîfe değil F (21b) / etmişdir hâlâ halîfe değil M (13b)

⁹⁷⁵ İmâretine varınca olanlara hilâfet denmişdir A; cülûsuna varınca hilâfet denmişdir F (21b) / Mu'âviye'nin cülûsuna varınca hilâfet denilmişdir M (13b)

⁹⁷⁶ Hilâfet denmeyüp A; hilâfet denilmeyüp F (21b) / M (14a)

⁹⁷⁷ Ömer radiyallahu anh Mu'âviye'nin A; Ömer radiyallahu te'ala anh Hazret-i Mu'âviye F (21b) / Ömer Mu'âviye M (14a)

⁹⁷⁸ Buyurmaları A; buyurması M (14a)

⁹⁷⁹ Câmî'ul-hikâyât'da A; Câmî'ul-hikâyât'ın M (14a)

⁹⁸⁰ Osman A; Osman radiyallahu anh F (21b)

⁹⁸¹ İbn Abbâs ile A; İbn Abbâs radiyallahu anha ile F (21b) / Bin Abbâs radiyallahu te'ala anh ile bu husûsu M (14a)

⁹⁸² Abdullah A; - F (21b) / M (14a)

olmağın Mu'âviye'nin azlini münâsib görmedi. Ol devlet ve dünya esîri bir kimesnedir. Ve bunca yıllardır ki, Şam'da hükûmet eder. Halkı ile imtizâc etmiştir. Ve Amr İbnü'l-As⁹⁸³ gibi çok fikürlü kimesne anın yanındadır. Şimdiki halde⁹⁸⁴ anı ma'zûl edesin. Bir fitne-i azîmenin zuhûrin mukarrer bilesin demişdi lâkin Hazret-i Ali keremehullah veche⁹⁸⁵ ben anınla münafikâne müdârâ edemezsin.♦⁹⁸⁶ Azlini mukarrer etmişken hîle ve hud'a ile mukarrer-nâme göndermeği lâyük görmezsin⁹⁸⁷ cevâbını vermişdi.⁹⁸⁸ Hatta Mu'âviye'ye ma'zulluğu hükümünü yazup göndermişdi. Bu esnâda Nu'man bin Beşir Ensârî Hazret-i Osman'ın hatunuyla ki, ismî⁹⁸⁹ Na'ile'dir anınla kesilmiş eli ve kanlı gönleği ile Şam şehrine⁹⁹⁰ vardı. <Hazret-i> Mu'aviye'ye hitab edüp sen halife-i Rasulüllâh Osman'ın ammîsî oğlusun ve kâtib-i vahy ve muharrem esrâr hudâ bir hâkim zü'l-kadirsin bu babda Hazret-i **[18/b]** Osman'ın kanının da'vası senin hakkındır deyu iğvâ verdi. Husûsen kim Hazret-i Ali kendüni azl⁹⁹¹ tafsîlen söyledi.

Pes ol kesik el ile kanlu gönleği göndermişlerdi. Benî Ümeyye kavmine azîm sermâye oldu. Herbâr Mu'âviye ehl-i Şam'ı cem' eyleyüp ve minbere çıkup ol kanlu pirâhını anlara gösterüp gayri⁹⁹² İslâmiyye kanda kaldı deyu söylerdi. Amr İbnü'l-As⁹⁹³ ise gereği gibi hîle ve tedbîr eyledi ki, elbetde bu fesâd İmâm Ali'den olmuşdur. Osman'ı ol katl⁹⁹⁴ etdirmişdir deyu iftiralar etdi. Tâ ki ehl-i Şam Hazret-i İmâmdan yüz döndürdü. Benî Ümeyye hod iki fırka olup bir fırkası Hazret-i Ayişe radiyallahu anha⁹⁹⁵ yanına vardı. Ve bir bölüğü Mu'âviye yanında kalup hizmetinden ayrılmamağı mukarrer kıldı. Âhir-kâr Hazret-i Ali gibi zâtı şerîf hilâfet sadrında dururken bunca fetretler ve cenkler oldu. İmâm Hasan zamanında hod murâdları

⁹⁸³ İbnü'l-As A; bin el-As F (21b) / bin As M (14a)

⁹⁸⁴ Şimdiki halde A; şimdi M (14a)

⁹⁸⁵ Keremehullah veche A; - M (14a)

♦ [d]: Azlini mukarrer etmişken hîle ve hud'a ile mukarrer-nâme göndermeği lâyük görmezsin F (21b)

⁹⁸⁶ Edemezsin A; edemezim M (14a)

⁹⁸⁷ Görmezsin A; görmezim M (14a)

⁹⁸⁸ Azlini mukarrer etmişken... A; cevâbını vermişdi F (21b)

⁹⁸⁹ İsmî A; adı M (14a)

⁹⁹⁰ Gönleği ile Şam şehrine A; gönleği ile Şam'a M (14a)

⁹⁹¹ Azl A; azl eylediğini F (21b) / M (14a)

⁹⁹² Gayri A; gayret F (22a) / M (14a)

⁹⁹³ İbnü'l-As A; ibn As F (22a) / bin As M (14a)

⁹⁹⁴ Katl A; katl etmeye sevk M (14a)

⁹⁹⁵ Radiyallahu anha A; - M (14a)

hâsıl oldu. Mu'âviye devlet ve hükûmete ve Amr İbn As kâh vezâret ve kâh Mısır saltanatı ile devlete yetişdüğü ta'ayyîn buldu. Ya'nî bu fetret⁹⁹⁶ Hazret-i Ali, İbn Abbâs'ın nasihatini tutmayup Mu'âviye'nin azlini⁹⁹⁷ isti'câl etmeden oldu.⁹⁹⁸ Ve zevâl-i devlete hayrû'l-âl Mu'âviye'nin cell himmetinden ve Amr İbnü'l-As'ın⁹⁹⁹ etdüğü mekr hîle kesretinden tahkîk buldu. Ve bunda hilâfet tamam oldu.

Menâkıb-i Hazret-i İmâm Hasan bin Ali Radıyallahu Anh¹⁰⁰⁰

Vilâdeti bi-sa'âdeti hicretin on üçüncü senesinde vâki' oldu. Ömrü şerîfleri 47 sene, târîhi şehâdetleri sene 50.¹⁰⁰¹ Babası Hazret-i Ali keremellâhü vecheden¹⁰⁰² sonra Irak Hicaz ve Horasan¹⁰⁰³ ve Yemen'e halîfe oldu. Yedi ay bu hâl üzre müstakar oldu. Hicretin kırk yedinci senesinde¹⁰⁰⁴ Rebiülevvel ayında kırk bin asker ile Mu'âviye'nin mukâtesine varup Mesken¹⁰⁰⁵ nâm mahalde iki asker gönderdik de Hazret-i Hasan re'y gördüğü elbette bu emrin itmâmında müslimânlardan nice bin kimesnenin kanı yere dökülüp¹⁰⁰⁶ pes sevâb oldur ki, mâbeynde sulh ola. Mu'âviye'ye haber gönderdi ki, seninle sulh ederim. Şol şartla ki, senden sonra yine hilâfet benim¹⁰⁰⁷ ola ve Hazret-i Ali'nin sebbinîptal edesin ve benimle bile olan kimesnelerin birini incitmeseyin ve Beytü'l-mâlden her ne mikdâr¹⁰⁰⁸ akçe istersem dirîğ etmeseyin. Ol¹⁰⁰⁹ dahî bu husûsa¹⁰¹⁰ razı oldu. Ancak iptal sebbden mâ-adâsına nihâyet Hazret-i Hasan işitdiği yerde sebb olunmaya dedi. *“Ve seya'lemüllezine zalemû eyye munkalebin yenkalibûn.”** Hazret-i Hasan'a bu husûs için Şi'a bî-huzûr oldular. *“Ya gâze'l-mü'minîn sûret-i vucûhü'l-mü'minîn”* dediler. Hazret-i Hasan

⁹⁹⁶ Bu fetret A; bu fetret ve ihtilâl M (14a)

⁹⁹⁷ Azlini A; azlinda M (14a)

⁹⁹⁸ Oldu A; - F (22a)

⁹⁹⁹ İbnü'l-As'ın A; ibn As'ın F (22a) / bin As M (14a)

¹⁰⁰⁰ Menâkıb-i Hazret-i İmâm Hasan bin Ali radıyallahu Anh A; Menâkıb-i İmâm Hasan bin Ali radıyallahu te'ala anh F (22a) / < > M (14a)

¹⁰⁰¹ 47 sene, târîhi şehâdetleri sene 50 A; kırk yedi senedir. Şehâdetleri târîhi < > sene M (14a)

¹⁰⁰² Keremellâhü vecheden A; radıyallahu anhdan M (14a)

¹⁰⁰³ Hicaz ve Horasan A; Horasan ve Hicaz M (14a)

¹⁰⁰⁴ Senesinde A; senede M (14a)

¹⁰⁰⁵ Mesken A; Seken(?) F (22a)

¹⁰⁰⁶ Dökülüp A; döküle F (22a) / dökülür M (14b)

¹⁰⁰⁷ Benim A; yine benim M (14a)

¹⁰⁰⁸ Mikdâr A; kadar M (14a)

¹⁰⁰⁹ Etmeyesin ol A; etmeyesin Mu'âviye F (22a) / olunmaya Mu'âviye M (14b)

¹⁰¹⁰ Bu husûsa A; buna M (14b)

* Kur'an-ı Kerim, 26/227; ... Haksızlık edenler, neye nasıl dönüşeceklerini yakında görecekler.

dahî cevap verüp etdi ki, “*El-arz*¹⁰¹¹ *hayr mine’n-nâr.*” Ba’dehu Hazret-i Hasan [19/a] Medine’ye gelüp anda on yıl mikdârı meks edüp¹⁰¹² ve târihin elli senesinde¹⁰¹³ hatunu zehir verüp kırk yedi yaşında azim sarây¹⁰¹⁴ Cennâtü’n-na’îm eyledi.

Menâkıb-i Hazret-i İmâm Hüseyin bin Ali Radiyallahu Anh¹⁰¹⁵

Vilâdeti bi-sa’âdetleri hicretin dördüncü senesinde vâki’ olup ömrü şerîfleri elli yedi yıl olup Mu’âviye fevt olduktan sonra ehl-i Irak ve ehl-i Medine¹⁰¹⁶ ve ekseri kabâyil Arab Hazret-i¹⁰¹⁷ Hüseyin’e hilâfetle bî’at edüp¹⁰¹⁸ bu hâl üzre iken¹⁰¹⁹ Mekke-i Mükerrreme’de Şa’ban ve Ramazan ve Şevvâl ve Zü’l-ka’de ayları karar eyledi. Ba’dehu Kûfe’ye ammisi oğlu Müslim bin Akîl’i gönderdi. Âmme-i ehl-i Kûfe gelüp Hazret-i Hüseyin’in tâ’atine ittifak etdiler. Ve Hazret-i Hüseyin’i bu husûs¹⁰²⁰ istimâ’ edüp Kûfe cânibine tevcih eyledi. Nâ-gâh Yezîd bildi. Bu husûsdan agâh olup Basra Beyi Abdullah bin Ziyâd’ı Kûfe’ye Müslim üzerine gönderüp “*El-kûfi lâ-yufi*” muktezasınca ehl-i Kûfe Müslim’e mu’âvenetinden el çekdiler.

Pes İbn Ziyâd gelüp Müslim’i tutup helâk eyledi. Ve Hazret-i Hüseyin Kerbela meydanına¹⁰²¹ geldikde İbn Ziyâd tarafından iki bin atlu gelüp ba’dehu dört bin atlu gelüp¹⁰²² ba’dehu şimr la’în¹⁰²³ bine karîb kimesne ile geldi. Ve Hazret-i Hüseyin’in yanında yüz nefer kimesne vardı. Hazret-i Hüseyin ol gece anlara izin verdi ve kendü¹⁰²⁴ akraba-i ve evlâdından olmayanlar gitdiler. Ve kendü ile ancak otuz atlu ve kırk yaya kaldılar.¹⁰²⁵ Ba’dehu aşûra günü seherden zuhur vaktine değin cenk oldu. Âkıbet Hazret-i Hüseyin radiyallahu anh hazretlerine¹⁰²⁶ ateş galebe edüp ve su

¹⁰¹¹ El-arz A; el-âr F (22b) / M (14b)

¹⁰¹² Edüp A; etdi M (14b)

¹⁰¹³ Elli senesinde A; ellisinde M (14b)

¹⁰¹⁴ Sarây A; sûyi M (14b)

¹⁰¹⁵ Anh A; te’ala anh F (22b)

¹⁰¹⁶ Medine A; Medayin M (14b)

¹⁰¹⁷ Hazreti A; - M (14b)

¹⁰¹⁸ Edüp A; eylediler ve F (22b) / eylediler M (14b)

¹⁰¹⁹ İken A; - M (14b)

¹⁰²⁰ Hüseyin’i bu husûs A; Hüseyin bu husûsu F (22b) / M (14b)

¹⁰²¹ Kerbela meydanına A; Kerbela nâm mevzi’de M (14b)

¹⁰²² Gelüp A; dahî gelüp M (14b)

¹⁰²³ La’în A; mel’ûn M (14b)

¹⁰²⁴ Kendü A; - M (14b)

¹⁰²⁵ Kaldılar A; kaldı M (14b)

¹⁰²⁶ Hazretlerine A, - F (22b) / M (14b)

içmeğe¹⁰²⁷ Fırat'a tevcih ederken ok ile urup¹⁰²⁸ şehîd eylediler. Ve Hazret-i Hüseyin'in iki oğlu ve bir karındaşı oğlu ve beş ammî-zâdesi bile Kerbela'da şehîd¹⁰²⁹ oldular. Kerbela hâdisesinde mufassalan yazılmışdır. Bunda zikretmek lazım değildir.¹⁰³⁰ Rıdvanullâhi te'a aleyhim ecma'in.

El bâbü'l-râbi'

Hicreti Nebeviye'den sonra gelen hulefâ-i mülûk ve selâtîn i İslâmiyye'nin meşhûrlarından zikirleri ihtiyâr olunan elli iki devlettir ki tahrîr olundu.

Fasl-ı Fî-zikr-i¹⁰³¹ İbtidâ-i İmâret Benî¹⁰³² Ümeyye Ve Sebeb-i Zevâl-i Devletlerin Beyân Eder

Hulefâ-i Benî Ümeyye'nin ibtidâsı Mu'âviye¹⁰³³ bin Ebî Süfyan radiyallahu aleyhim ve alâ alihim¹⁰³⁴ nesebi Mutahhar nebevî¹⁰³⁵ Abdumenaf'da cem' olur. Hicretin kırkıncı yılında¹⁰³⁶ müstakillimâret oldu. Müddeti imâret sene 19, müddeti ömrüsü sene 78,¹⁰³⁷ Hazret-i İmâm Hasan hilâfeti teslîm eyledi. Azîm heybetlü ve güzel eşkâllü¹⁰³⁸ halîm ve hâzîm ve siyâset meleke âlim¹⁰³⁹ ve siyâb fâhire giymeğe mâ'il ve güzel atlara binerdi. Ve oturmasında ve binmesinde ve inmesinde¹⁰⁴⁰ mülûkâne hareket ederdi. Ve Şam'da niyâbeten ve teğallüben ve asâlaten kırk yıl hükûmet eyledi.¹⁰⁴¹ Mu'âviye'nin zamanında târîhin kırk [19/b] sekizinde¹⁰⁴² İstanbul'a azîm asker gönderüp oğlu Yezîd'i anlara¹⁰⁴³ serdâr eyledi. Ve ol askerde İbni Abbâs ve İbn Amr ve İbn Zübeyr ve Ebu Eyyub Ensârî bile idi. Ve anlar gelüp

¹⁰²⁷ İçmeğe A; içmek için F (22b)

¹⁰²⁸ Urup A; - F (22b)

¹⁰²⁹ Şehîd A; bile şehîd F (22b) / M (14b)

¹⁰³⁰ Bunda zikretmek lazım değildir A; - F (22b) / M (14b)

¹⁰³¹ Zikr-i A; - M (14b)

¹⁰³² Benî A; - M (14b)

¹⁰³³ Mu'âviye A; Hazret-i Mu'âviye M (14b)

¹⁰³⁴ Aleyhim ve alâ alihi A; te'ala anhüma F (23a) / anhüma M (14b)

¹⁰³⁵ Nebevî A; nebevî sallallahu aleyhi vesellem ile F (23a) / M (14b)

¹⁰³⁶ Yılında A; senesinde F (23a) / M (14b)

¹⁰³⁷ Sene 19, müddeti ömrüsü sene 78 A; sene <>, müddeti ömrüsü sene <> M (14b)

¹⁰³⁸ Eşkâllü A; şekillü F (23a) / M (15a)

¹⁰³⁹ Âlim A; - F (23a)

¹⁰⁴⁰ Ve oturmasında ve binmesinde ve inmesinde A; ve oturup binmede M (15a)

¹⁰⁴¹ Eyledi A; etmişdir M (15a)

¹⁰⁴² Sekizinde A; sekizi idi M (15a)

¹⁰⁴³ Anlara A; - M (15a)

Sütlüce’de Cemâleddin¹⁰⁴⁴ Efendi türbesi olduğu mahalde konup İstanbul’u muhâsara eylediler. Ba’dehu dönüp gitdiler ve târîhin kırk dokuzunda sahâbeden Ukbe İbn Nâfi’ Mağrib’de Keyrevân nâm şehrin yerinde olan meşe ve kamışlığı¹⁰⁴⁵ kesüp bir latîf şehir bünyâd eyledi.¹⁰⁴⁶ Ve asker-i İslâm’a anı karargâh eyledi.¹⁰⁴⁷

Târîhin elli ikisinde kabile-i Ekdûn (?) Süfyan bin Afvan biraz asker ile Rum’a gazâ eyleyüp İstanbul’a gelüp ol kış anda karar eyledi. Ve Ebu Eyyub Ensârî¹⁰⁴⁸ hazretleri ol askerde bile idi. Şitâ eleminden mebtûn¹⁰⁴⁹ olup vefât eylediver anda defn olundu. Ve ser-asger olan Süfyan dahî fevt olup Ebu Eyyub Ensârî¹⁰⁵⁰ yanında defn olundu. Radyallahu anhuma.¹⁰⁵¹ Târîhin elli beşinde Sa’îd bin Osman bin Affan Horasan beyi olup develer ve atlar ile Ceyhun suyundan geçüp Semerkand ve Soğd’a vardı. Ve asker küffârı soyup Termind’e vardı. Ve anı sulhan feth eyledi. Zamanı devletleri Mirhond kavli üzre doksan bir yıl olmuşdur. Zirâ ki, hicretin kırk birinci yılında¹⁰⁵² Mu’aviye tahta geçmişti. Ve yüz otuz iki senesinde Mervân Himâr katl olunup¹⁰⁵³ ve devletleri hulefâ-i Abbâsiyye’ye nakl etmişti.

Bu denlü şevket ve¹⁰⁵⁴ kudret bulmuş iken memleketleri Âl-i Abbâs tasarrufuna düşmeğe bâ’s bu idi ki, Mervâniler’in evvelkisi¹⁰⁵⁵ Hişâm bin Abdülmelik gayet zâlim ve hasîs ve behîl olup herkez ölümü anmazdı.¹⁰⁵⁶ Ve yanında dünyanın fenâsın yâd edenleri sevmezdi. Ancak mâl cem’ine rağbet vedünya muhabbeti ile hareket etmeğin halk âleminin kalbleri kendüden nefret etmişti. Bu vefât eyledikten sonra karındaşı oğlu Velîd bin Yezîd cülûs eyledi. Bu dahî bir pelîd fâsık¹⁰⁵⁷ ve gayetde cebbâr ve münafık olup âhirü’l-emr izhârü’l-hâde ve zındıka dahî etmekle askeri üzerine gulûv edüp mezbûrî katl ve helâk eylediler. Yerine Yezîd nâm oğlu cülûs

¹⁰⁴⁴ Cemâleddin A; Cemâl F (23a) / M (15a)

¹⁰⁴⁵ Kamışlığı A; kamışlığını F (23a) / kamışları M (15a)

¹⁰⁴⁶ Eyledi A; etdi M (15a)

¹⁰⁴⁷ Eyledi A; etdi M (15a)

¹⁰⁴⁸ Ensârî A; el-Ensârî F (23a)

¹⁰⁴⁹ Mebtûn A; Hazret-i Ebu Eyyub Ensârî mebtûn M (15a)

¹⁰⁵⁰ Ensârî A; - M (15a)

¹⁰⁵¹ Radyallahuanhuma A; - M (15a)

¹⁰⁵² Yılında A; senesinde F (23a)

¹⁰⁵³ Himâr katl olunup A; Himâr’a katl olundu M (15a)

¹⁰⁵⁴ Şevket ve A; şevketlü M (15a)

¹⁰⁵⁵ Evvelkisi A; onuncusu F (23a) / M (15a)

¹⁰⁵⁶ Ölümü anmazdı A; ölümün anmaz idi F (23a) / ölümün anmazdı M (15a)

¹⁰⁵⁷ Fâsık A; fâdık idi M (15a)

eyledi. Bu dahî evzâ' garibeye başlayup askerın vazîfesin¹⁰⁵⁸ noksan üzre vermeğın lakabını Yezîd¹⁰⁵⁹ nâkıs kodılar. Büyük ve küçük kendüyi sevmeyüp mütâbi'atından¹⁰⁶⁰ el yudılar. Bu sebeb ile mülûk-i Benî Ümeyye'nin nizâmı yâb yâb bozulmağa başladı. Mervân Himâr'a¹⁰⁶¹ gelince tamam erkân-ı devletleri kıfşayup yıkılmağa başladı.¹⁰⁶² Ve bi'l-cümle mülûk-i Benî Ümeyye cem'an on dört neferdir. Ve târihin altmışında gurre-i Receb'de Mu'âviye Şam'da vefât eyledi. Ol vakitde ömrü yetmiş sekiz yıl idi. Ve yerine oğlu Yezîd Pelîd cülûs eyledi.¹⁰⁶³ Radıyallahu aleyhim ve ala ensârihim ecma'in.¹⁰⁶⁴

Babası fevt [20/a] olduk da o¹⁰⁶⁵ Humus kurbunda bir yerde idi. Haber gönderüp getürdüler ve ehl-i Haremeyn anı kabul etmediler. Pes Yezîd Müslim bin Ukbe nâm şahısla asker gönderüp emr etdi ki, evvelâ ehl-i Medine ile kıtâl eyleye ve anlara galib olursa üç gün üç gece ricâlini kıralar ve nisâ ve evlâdların¹⁰⁶⁶ esîr edüp ve bildikleri gibi işleyeler. Müslim dahî on bin atlu ile varup Harre nâm mahalde ehl-i Medine ile kıtâl edüp ve muhâcirîn ve ensârûn yedi yüz kimesne-i katl eyledi. Ve sâ'ir ehl-i Medine'den dahîon bin adam¹⁰⁶⁷ katl edüp üç gün üç gece Medine şehrinde fesâd etdiler. Ve ol Müslim nâmına olan kâfir kasd eyledi ki,¹⁰⁶⁸ Mekke-i Mükerreme'ye tevveccüh ede yolda helâk oldu. Hâlâ her geçen kabrini taşılayup üstü taş yığınınından bir büyük depe¹⁰⁶⁹ olmuşdur. Ve ol askerde serdâr Hüseyin bin Temir nâm kimesne oldu. Hüseyin dahî gelüp Abdullah bin Zübeyr'i Mescid-i Haram'da muhâsara eyledi. Ve cebeli Ebi¹⁰⁷⁰ Kubeys'den mancınık peydâ edüp Harem-i Şerîf'e¹⁰⁷¹ atdı. Mükemellâhu te'a¹⁰⁷² ol esnâda Yezîd'in mürd olduğı¹⁰⁷³ haberi

¹⁰⁵⁸ Vazîfesin A; ulûfelerin M (15a)

¹⁰⁵⁹ Yezîd A; - F (23b) / M (15a)

¹⁰⁶⁰ Mütâbi'atından A; mütâbi'atdan F (23b) / M (15a)

¹⁰⁶¹ Himâr'a A; Himâr'ın vaktine M (15a)

¹⁰⁶² Başladı A; yüz tutdu F (23b) / M (15a)

¹⁰⁶³ Ve yerine oğlu Yezîd Pelîd cülûs eyledi A; ve oğlu Yezîd yerine cülûs eyledi M (15a)

¹⁰⁶⁴ Radıyallahu aleyhim ve ala ensârihim ecma'in A; ahd-i Yazîd Pelîd bin Mu'âviye F (23b) /

< > M (15a)

¹⁰⁶⁵ O A; - F (23b) / ol M (15a)

¹⁰⁶⁶ Kıralar ve nisâ ve evlâdların A; kıra ve nisâ-i ve evlâdını F (23b) / kıra ve nisâ ve evlâdını M (15b)

¹⁰⁶⁷ Dahî on bin adam A; on bin adam dahî M (15b)

¹⁰⁶⁸ Eyledi ki A; - F (23b)

¹⁰⁶⁹ Taş yığınınından bir büyük depe A; bir büyük taş depe M (15b)

¹⁰⁷⁰ Ebi A; - M (15b)

¹⁰⁷¹ Harem-i Şerîf'e A; Harem'e taş F (23b) / Harem'e M (15b)

geldi. Pes Hüseyin cenkden el çekti. Ve Abdullah bin Zübeyr'e etdi ki, "Gel sana ben bî'at edeyim ve seni Şam'a iledeyim. Anlara¹⁰⁷⁴ kâim-makâm Mu'âviye ol" dedi. Abdullah bin Zübeyr bu hâle i'timâd¹⁰⁷⁵ etmedi ve gitmedi.¹⁰⁷⁶ Ve Hüseyin Şam cânibine tevcih eyledi.¹⁰⁷⁷

Rivâyet olunur ki, Abdullah bin Zübeyr sonra Hüseyin'in re'iyine tâbî' olmaduğuna te'essüf ve nedâmet gösterdi. Ve Yezîd öldüğünde otuz dokuz yaşında idi. Ve müddeti hükûmeti üç yıl oldu.¹⁰⁷⁸ Ve Hazret-i Hüseyin'in katline rızâ gösterüp mübâşeret edeliden beru herkez felâh bulmayup ızdırabdan hâlî olmadı. Âkıbet¹⁰⁷⁹ zâtü'l-cenb marazından helâk oldu. Ve yerine oğlu Mu'âviye bin Yezîd bin Mu'âviye cülûs etdi.¹⁰⁸⁰

Âl-i Ebu Sufyan'ın¹⁰⁸¹ âhirin mülûkidir ve cümlenin ıslahıdır. Yigirmi yaşında serîri saltanata mustakırr olup¹⁰⁸² ve dâyim babasının ve ceddî Mu'âviye'nin eylediği ahvâle bi-huzûr olurdu. Ve anlar silkinde olduğuna mağmûm olur¹⁰⁸³ idi. Âkıbet kırk gün hilâfet nâmın bulup ba'dehu halkı câmi'i şerîfe cem' edüp¹⁰⁸⁴ ve minbere çıkup Allah te'a hazretine¹⁰⁸⁵ gereği gibi hamd ve senâ ve Peygamber aleyhisselâma¹⁰⁸⁶ salât ve selâm edüp va'az ve nasîhat eyledi. Ve ba'dehu dedesinin kendüden tağallüb ve diyânetde ve fezâ'il ve kemâlâtda ulû ve emri hilâfetde¹⁰⁸⁷ ehakk olan kimesne ile nizâ' ve cidâlen yâd eyledi. Ba'dehu babasının ahvâlini ve su-i sîretini ve muhâremede isrâf ve bağın hiç bir vecihle hilâfete liyâkatı olmayup evlâd-ı Rasûlullah sallallahu te'a aleyhi vesellimin¹⁰⁸⁸ hakkında etdüğü sû-i edebi ve

¹⁰⁷² Mükemellâhu te'a A; mükemetüllâhu te'ala F (23b) / mükemed hüdâ M (15b)

¹⁰⁷³ Mürd olduğu A; mevti M (15b)

¹⁰⁷⁴ Anlara A; - F (24a) / anda M (15b)

¹⁰⁷⁵ İ'timâd A; i'timâd ve i'tikâd F (24a) / M (15b)

¹⁰⁷⁶ Ve gitmedi A; - M (15b)

¹⁰⁷⁷ Eyledi A; eyledi gitdi M (15b)

¹⁰⁷⁸ Oldu A; idi M (15b)

¹⁰⁷⁹ Âkıbet A; âkıbet Havlan'da F (24a) âkıbet Havran'da M (15b)

¹⁰⁸⁰ Etdi A; eyledi F (24a) / M (15b)

¹⁰⁸¹ Sufyan'ın A; Sufyan M (15b)

¹⁰⁸² Olup A; oldu M (15b)

¹⁰⁸³ Olur A; - F (24a) / M (15b)

¹⁰⁸⁴ Edüp A; eyledi M (15b)

¹⁰⁸⁵ Te'a hazretine A; te'ala hazretine F (24a) / ta'alaya M (15b)

¹⁰⁸⁶ Peygamber aleyhisselâma A; Peygamber'e M (15b)

¹⁰⁸⁷ Hilâfetde A; hilâfete M (15b)

¹⁰⁸⁸ Te'a aleyhi vesellimin A; aleyhi vesellem F (24a) / M (15b)

cür'et ve cesâreti zıkr edüp azîm¹⁰⁸⁹ binâ eyledi. Ve dediki ben bu hâllü ve bu usullü kimesnelerin üçüncüsü oldum ve bana incinan râzı olandan artıktır. Ben sizin günahlarınızı yüklenemem ben isterim ki, Hazret-i [20/b] Hak¹⁰⁹⁰ celle ve alf huzûruna ûzâr nâs ile varayım. İşte siz ve işte saltanatınız kime isterseniz¹⁰⁹¹ verin. Ve emr etdi ki,¹⁰⁹² size bir halîfe bulunca halka¹⁰⁹³ Dahhâk bin Kays namaz kılsun deyüp¹⁰⁹⁴ minberden inüphâsına¹⁰⁹⁵ girüp ibâdete meşgûl oldu. Ve kırk günden sonra Mu'âviye rahmeti Hakk'a vâsıl¹⁰⁹⁶ oldu. Nakş hâtim ol dünya gurûr idi. Subhanallâh¹⁰⁹⁷ “*Yuhricul hayye minel meyyiti*”^{*} muktezasınca Yezîd gibi kimesneden böyle vücûd zuhûr eyledi.

Zıkr-i Hilâfet Abdullah bin ez-Zübeyr¹⁰⁹⁸

Nesebleri Hazret-i Resûl'ünceddî Kuseyyib'de¹⁰⁹⁹ cem' olurlar. Anası Esma binti¹¹⁰⁰ Ebu Bekir es-Sıddık¹¹⁰¹ radiyallahu anh kızıdır. Medine'de muhacirînin evvel vücûda gelen mevlûdidir. Yezîd'in zamanında hilâfetle bî'at olunmuşdur. Mezbûra ehl-i Harameyn ve ehl-i Yemen ve ehl-i Irakve ehl-i Mısır bî'at etdiler. Diyâr-ı Şam'da dahî sırran bî'at olundu. Ve bi'l-cümle az kalmışdır ki, mezbûra emri hilâfet cümleten müsellemler ola ve halkla mütevâliben sekiz def'a hacc eyledi.

Ba'dehu Şam'da Mervan İbn el-Hakem¹¹⁰² zuhûr edüp Mısır'ı ve Şam'ı Abdullah bin Zübeyr'in tâ'atından ihrâc eyledi. Ve altmış dörtde İbn Zübeyr Kâ'be-i

¹⁰⁸⁹ Azîm A; muhkem M (15b)

¹⁰⁹⁰ Hak A; Hakk'ın F (24a) / M (15b)

¹⁰⁹¹ Kime isterseniz A; - M (15b)

¹⁰⁹² Etdi ki A; edin ki F (24a) / edin varın M (15b)

¹⁰⁹³ Halka A; - M (15b)

¹⁰⁹⁴ Deyüp A; deyu F (24a)

¹⁰⁹⁵ Hâsına A; hânesine F (24a) / M (15b)

¹⁰⁹⁶ Vâsıl A; peyveste M (15b)

¹⁰⁹⁷ İdi subhanallâh A; etdi subhanallâh M (15b)

* Kur'an-ı Kerim, 30/19; O, ölüden diriye çıkarır...

¹⁰⁹⁸ Zıkr-i hilâfet Abdullah bin ez-Zübeyr A; < > M (15b)

• [d]: Hilâfet-i Abdullah bin Zübeyr M (15b)

¹⁰⁹⁹ Nesebleri Hazret-i Resûl'ün ceddî Kuseyyib'de A; Nesebleri Hazret-i Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem ceddî Kusey'de F (24b) / < > Hazret-i Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem ile ceddî Kusey'de M (15b)

¹¹⁰⁰ Binti A; - F (24b) / M (16a)

¹¹⁰¹ Es-Sıddık A; es-Sıddık'ın M (16a)

¹¹⁰² İbn el-Hakem A; - F (24b) / M (16a)

yıktdı. Zirâ ki de Hüseyin bin Temir mancınık taşıyla urup¹¹⁰³ binâ-i Kâ'be'ye rahne¹¹⁰⁴ gelmişdi. Ve hatimi içerü alup Beytullâh'ı binâ eyledi. Ve altmış altıda Irak'da Muhtar• zuhûr edüp Hazret-i Hüseyin¹¹⁰⁵ kıtâlına mübâşeret edenlerihelâk etdi.¹¹⁰⁶ Ve şânı hayli azîm olup çok yere mâlik oldu. Lâkin Muhtar nefsinde fâsîd olup niyeti hayr olmamağın lâ-cerem Basra emiri Abdullah bin Zübeyr'in karındaşı Mus'ab yedinde katl olundu. Ve yetmiş bir senesinde Abdumelik Irak'a varup Mus'ab'la cenk edüp galib gelüp Mus'ab'ı helâk etdi ve cümle Irak'a mâlik oldu. Ve yetmiş ikide Abdumelik Haccâc'ı, Abdullah¹¹⁰⁷ İbn Zübeyr'in cengine gönderdi ve galib olup Abdullah¹¹⁰⁸ bin Zübeyr'i mescidde¹¹⁰⁹ muhâsara etdi. Ve Ebi Kubeys dağı üzre mancınıklar kurup¹¹¹⁰ yedi ay muhâsara etdi¹¹¹¹ sonra Mekke'ye girüp İbn Zübeyr'i helâk etdi¹¹¹² ve Hicaz ve Yemen'de Abdumelik'e hilâfetle bî'at olundu.

Abdullah¹¹¹³ İbn Zübeyr zâhid ve âbid gece kâyim ve gündüz sâyim kimesne idi. Nakl olunur ki, rükû' sücûda etdik de¹¹¹⁴ kesret meksinden kuşçuğazlar gelüp üstüne konarlardı.¹¹¹⁵ Haccâc başını kesüp Şam'a gönderdik de cesedini münekkisan salb eyledi. Bir yıl bu hâl üzre durdu. Ba'dehu Abdumelik hacca geldik de vâlidesi Esmâ karşı varup sitemden sonra "Oğlum dârdan inse olmazmı" dedi.¹¹¹⁶ Ol dahî rızâ verdi. Pes¹¹¹⁷ Esmâ oğlunun kemiklerin kucağına aldı. Fi'l-hâl hayz görüp

¹¹⁰³ Mancınık taşıyla urup A; mancılık ile urup F (24b) / mancılık ile taşlayup M (16a)

¹¹⁰⁴ Rahne A; vehn M (16a)

• [d]: Zuhûr u Muhtar der Irak M (16a)

¹¹⁰⁵ Hüseyin A; Hüseyin radiyallahu anhin F (24b) / Hüseyin'in M (16a)

¹¹⁰⁶ Edenleri helâk etdi A; edenleri cümlesini helâk etdi F (24b) / edenleri cümlesini helâk eyledi M (16a)

¹¹⁰⁷ Abdullah A; - M (16a)

¹¹⁰⁸ Abdullah A; - M (16a)

¹¹⁰⁹ Mescidde A; Mescid-i Haram'da F (24b) / M (16a)

¹¹¹⁰ Mancınıklar kurup A; mancılıklar kurup âkıbet F (24b)

¹¹¹¹ Abdullah bin Zübeyr'i mescidde muhâsara etdi... A; Abdullah bin Zübeyr'i Mescid-i Haram'da muhâsara etdi. Ve Ebi Kubeys dağı üzre mancınıklar kurup âkıbet yedi ay muhâsara etdi F (24b) / İbn Zübeyr'i Mescid-i Haram'da muhâsara etdi M (16a)

¹¹¹² Etdi A; eyledi M (16a)

¹¹¹³ Abdullah A; - F (24b) / M (16a)

¹¹¹⁴ Sücûda etdik de A; sücûdda M (16a)

¹¹¹⁵ Gelüp üstüne konarlardı A; başına inerdı M (16a)

¹¹¹⁶ Olmazmı dedi A; ma'kul değılmidir dedik de M (16a)

¹¹¹⁷ Verdı pes A; verüp M (16a)

memesinden süd geldi. Me'a zalik ol hâlde Esmâ yetmiş yaşında belki dahî ziyâde idi.¹¹¹⁸

Ahd Mervan bin el-Hakem bin Ebi'l Abbâs bin Ümeyye bin Abdüşems bin Abdümenaf

[21/a] Buna İbn et-Tarid¹¹¹⁹ dahî derler. Zirâ Rasûlullah¹¹²⁰ babasını sevmezdi ve Medine'den redd edüp sürmüştü. Hazret-i Osman¹¹²¹ halîfe oldukda merdûd mezbûri Mediye'ye getürüp ve oğlu Mervan'ı kâtip sırrı etmişdi.¹¹²² Bunun öcünden kendilerine olan oldu. Merkûm Mervan oğlancıklığından Seyyid-i Kâinatın meclisi şerîflerine¹¹²³ dâhil olmuşdu. Ba'dehu Mu'âviye zamanında Medine-i Münevvere'de bir kaç def'a hâkim olmuşdu. Hatta Medine'de Talha bin Abdullah hazretlerini ki,¹¹²⁴ Aşere-i Mübeşşerenin biridir bu katl eyledi. İbn Abdullah¹¹²⁵ Zübeyr'in eyyâmı hilâfetinde Cabiye nâm mahalde saltanatla mübâye'at¹¹²⁶ olundu. Ve İbn Zübeyr cânibden¹¹²⁷ olan Dahhâk bin Kays ile cenk edüp galib geldi ve Dahhâk'ı katl eyledi.¹¹²⁸ Ba'dehu Mısır'a varup diyâr-ı Mısır'ı zabt eyledi ve oğlu Abdulazîz'i anlara¹¹²⁹ nâ'ib nasb eyledi. Ve kendüsi Şam'a gelüp bî'at eder.¹¹³⁰ Receb sene 64, müddeti imâret şehri 10, vefâtı şî fi sene 65, ömrüşü sene 89,¹¹³¹ sebebi katli bu idi ki, bir iki gün mukaddem¹¹³² zevcesine fâhiş sitem etmekle hâtûnî dahî merkûma

¹¹¹⁸ Me'a zalik ol hâlde Esmâ yetmiş yaşında belki dahî ziyâde idi. A; Me'a zalik Esmâ ol hâlde yetmiş yaşında idi F (25a) / Me'a zalik Esmâ ol vakit yetmiş yaşında idi M (16a)

• [d]: Ahd Emeviyye ahd Mervan bin Hakem M (16a)

¹¹¹⁹ İbn et-Tarid A; İbn et-Tarih F (25a) / İbn Tariyye M (16a)

¹¹²⁰ Rasûlullah A; Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem F (25a) / Resûl-u Ekrem sallallahu aleyhi vesellem M (16a)

¹¹²¹ Osman A; Osman radiyallahu anh F (25a) / M (16a)

¹¹²² Etmişdi A; etdi M (16a)

¹¹²³ Şerîflerine A; şerîfine M (16a)

¹¹²⁴ Hazretlerini ki A; hazretleridir ki F (25a) / hazretleri ki M (16a)

¹¹²⁵ Abdullah A; - F (25a) / M (16a)

¹¹²⁶ Mübâye'at A; bî'at F (25a) / M (16a)

¹¹²⁷ Ve İbn Zübeyr cânibden A; Ve Abdullah bin Zübeyr'in cânibinden F (25a) / M (16a)

¹¹²⁸ Galib geldi ve Dahhâk'ı katl eyledi A; galib geldi ve Dahhâk helâk etdi M (16a)

¹¹²⁹ Anlara A; anda F (25a) / M (16a)

¹¹³⁰ Gelüp bî'at eder A; geldi bî'at eder F (25a) / geldi bî'at olundu M (16a)

¹¹³¹ Receb sene 64, müddeti imâret şehri 10, vefâtı şî fi sene 65, ömrüşü sene 89 A; Receb sene <>, müddeti imâret şehri <>, vefâtı şî fi sene 65, ömrüşü sene <>

¹¹³² Mukaddem A; - M (16a)

azap¹¹³³ edüp gece uyurken başı üzerine bir ağır yasdık koyup gitdi ve câriyeleri üzerine oturup bu halde iken cânı teslîm eyledi.¹¹³⁴

Ahd Abdulmelik bin Mervan*

Babasından sonra altmış beşinci sene Ramazan'da serîri saltanatda¹¹³⁵ müstekarr oldu. Evvel zâhid ve fakıyye ve âkıl kimesne idi sonra dünyaya mâyil oldu. Gayet gurûr ile zulme mâ'il oldu.¹¹³⁶ Nakl olunur ki,¹¹³⁷ beylik müjdesi geldik de mushafı şerîfi okurdu. Fi'l-hâl yumub “*Şimden sonra sana elvedâ'*” dedi. Abdümelik latîf re'y edüp¹¹³⁸ cümle a'dâsını kahr eyledi. Ve cümle memâliki havza-i tasarrufuna getürdü.¹¹³⁹ Nitekim icmâlen sâbıkda zikrolundu idi.¹¹⁴⁰ Ve evvel altun ve akçeye Arabî nakş u¹¹⁴¹ sikke uran mezbûr Abdulmelik'dir.** Andan evvel sikkenin hattî Rumî ve Farisî idi. Ve târîhin yetmiş ikisinde Ata bin Râfi' Sakaliyye'ye gazâ edüp azîm fütûhlar etdi.¹¹⁴² Müddeti medîde Dârü'l-İslâm olup çok ulemâ ve sulehâ hâsıl olmuştur. Ba'dehu Efrenc ta'ifesi galebe edüp dâr-ı küfr eyledi. Ve¹¹⁴³ seksen üçüncü senesinde Haccâc Vasıt şehrini binâ eyledi. Ve anı kendüye karargâh eyledi. Seksen altıda nısfı Şa'ban'da Abdulmelik* Şam'da vefât eyledi. Ve cümle hükûmeti yigirmi bir yıl on beş gündür ve yerine oğlu Velîd bin Abdümelik serîri saltanatda mustakarr¹¹⁴⁴ olup ve ammî-zâdesi Ömer bin Abdülaziz'i Medine-i Münevvere'ye hâkim edüp irsâl eyledi. Ve bu¹¹⁴⁵ Velîd binâyı severdi. Zamanında azîm binâlar oldu. Evvel İstanbul kaysarına haber gönderdi

¹¹³³ Azap A; gazâb F (25a)

¹¹³⁴ Eyledi A; olundu F (25a) / oldu M (16a)

* [d]: Ahd Abdulmelik bin Mervan M (16a)

¹¹³⁵ Saltanatda A; saltanata M (16b)

¹¹³⁶ Evvel zâhid ve fakıyye ve âkıl kimesne idi... A; zâhid ve fakıyye ve âkıl kimesne idi sonra dünyaya mâyil oldu. Gayet gurûr ile zulme mâ'il oldu A; zâhid ve âkıl ve fakıyye kimesne idi sonra dünyaya mağrûr olup gayet zulme mâ'il oldu M (16b)

¹¹³⁷ Olunur ki A; ederler ki M (16b)

¹¹³⁸ Edüp A; ve tedbîrler edüp M (16b)

¹¹³⁹ Getürdü A; aldı M (16b)

¹¹⁴⁰ Zikrolundu idi A; zikrolunmuştur M (16b)

¹¹⁴¹ Nakş u A; - M (16b)

** [d]: İbtidâ darb-ı sikke M (16b)

¹¹⁴² Etdi A; etdiler M (16b)

¹¹⁴³ Eyledi ve A; ile M (16b)

* [d]: Hîn vefâtı sene 86, saltanat...(?) M (16b)

¹¹⁴⁴ Mustakarr A; mâ'il M (16b)

¹¹⁴⁵ İrsâl eyledi ve bu A; irsâl eyledi ve F (25b) / gönderdi M (16b)

ki,¹¹⁴⁶ ol taraftan bize¹¹⁴⁷ bir kaç eyüce binâ¹¹⁴⁸ irsâl edesiz ki, Peygamberimiz aleyhisselatü vesselâmın¹¹⁴⁹ Mescid-i Şerîflerin¹¹⁵⁰ binâ eylemek lazımdır. Kaysar dahî [21/b] seksen üstâd ve seksen bin miskâl altun gönderdi. Velîd ol¹¹⁵¹ üstâdları Medine-i Münevvere'ye¹¹⁵² irsâl eyledi. Vardıkları gün cümlesi müslimân oldu.¹¹⁵³ Sene seb'a ve semâniyede¹¹⁵⁴ Resûl ü Ekrem sallallahu te'aaleyhi vesellem hazretlerinin¹¹⁵⁵ Mescid-i Şerîfini tavsi'¹¹⁵⁶ ve etrafında olan ezvâc mutahharların¹¹⁵⁷ evlerin Beytü'l-mâl'den alup ve hedm edüp Mescid-i Nebevi'nin¹¹⁵⁸ her divarı iki yüz zirâ' tülî olmak üzere binâyâ mübâşeret eylediler. Ve Mekke-i Mükerreme'ye otuz bin altun gönderüp Kâ'be'nin içine tılâilâ zînet verdiler.¹¹⁵⁹ Ve kezalik Kudüs-i Şerîfi ta'mîr için vâfir altun gönderüp Kubbe-i Sahratullâh vesâyir mesâcid-i şerîfe-i ta'mîr etdi.¹¹⁶⁰ Ve Şam cennet i meşşâhda Câmi' Benî Ümeyye'ye^{**} mâl ferâvân harc edüp binâ eyledi. Ve İslâm'da ibtidâ hastalar için bimâristan ve fukara için imâret icâd eyleyen bunlardır. Bundan gayri âsârı hasenesi¹¹⁶¹ çokdur. Ehl-i Şam katında Velîd efdal Benî Ümeyye'dir. Me'azlık Ömer İbn Abdulazîz¹¹⁶² eder gördüm. Velîd'i kabre koduğumuzda kefeni içünde muhkem¹¹⁶³ muzdarib olup ellerin boynuna bağladılar. Futûhâtı dahî çokdur. Fergana ve Haccet'de(?)¹¹⁶⁴ ve Kâbil ve Buhara ve Semerkand ve Hind ve Sind

¹¹⁴⁶ Ki A; - M (16b)

¹¹⁴⁷ Bize A; - M (16b)

¹¹⁴⁸ Binâ A; üstâd binâ M (16b)

¹¹⁴⁹ Peygamberimiz aleyhisselatü vesselâmın A; peygamberimiz F (25b) / peygamberimizin M (16b)

¹¹⁵⁰ Şerîflerin A; şerîfin M (16b)

¹¹⁵¹ Ol A; - F (25b) / M (16b)

¹¹⁵² Münevvere'ye A; - M (16b)

¹¹⁵³ Müslimân oldu A; müslimân oldular F (25b) / İslâm'a geldiler M (16b)

¹¹⁵⁴ Semâniyede A; semâninde F (25b)

¹¹⁵⁵ Te'a aleyhi vesellem hazretlerinin A; te'ala aleyhi vesellem hazretlerinin F (25b) / aleyhi vesellemin M (16b)

¹¹⁵⁶ Tavsi' A; - M (16b)

¹¹⁵⁷ Mutahharların A; mutahharalarının F (25b) / mutahharanın M (16b)

¹¹⁵⁸ Nebevi'nin A; Nebeviyye'nin M (16b)

¹¹⁵⁹ İlâ zînet verdiler A; eylediler F (25b) / M (16b)

¹¹⁶⁰ Şerîfe-i ta'mîr etdi A; şerîfe-i ta'mîr etdiler F (25b) / şerîfleri ta'mîr etdiler M (16b)

^{**} [d]: Binâyı Câmi'i Emeviyye der Şam bunun zamanındadır. Der intikali sene 96. M (16b)

¹¹⁶¹ Hüsnesi hüccetisi F (25b)

¹¹⁶² İbn A; bin el-Azîz M (16b)

¹¹⁶³ Muhkem A; azîm ve muhkem M (16b)

¹¹⁶⁴ Hacet'de A; Hacen'de M (16b)

bunun zamanında feth oldu. Doksan altıncı senede¹¹⁶⁵ Velîd fevt oldu. Ömrü kırk iki yıldır.¹¹⁶⁶ Ve müddeti vilâyeti dokuz yıl ve yedi ay idi.¹¹⁶⁷

Yerine karındaşı Süleyman bin Abdülmelik¹¹⁶⁸ serîri saltanata mustakırr olup¹¹⁶⁹ vecibe ve hüsnü'l-vech idi.¹¹⁷⁰ Beyaz yüzlü çatık kaşlı kırkık sakallu adam idi. Kan dökmekde perhizkâr idi.¹¹⁷¹ Ve mezâlimi redd eder idi. Emîr olduk da ammî-zâdesi Ömer İbn¹¹⁷² Abdulazîz'i vezîr nasb eyledi¹¹⁷³ ve kendüden sonra saltanatı ana vasiyyet eyledi. Ve cihâda rağbet gösterdi. Sene seb'a ve tıs'inde karındaşı Mesleme'i serdâr edüp İstanbul'a gönderüp¹¹⁷⁴ ana emr eyledi ki, İstanbul'u feth eyleye. Pes¹¹⁷⁵ Mesleme dahî İstanbul'a gelüp anda iken indirdi¹¹⁷⁶ ve kışladı. Halkını¹¹⁷⁷ zebûn eyledi. Sene tıs'a ve tıs'inde Süleyman'ın mevti haberi gelüp¹¹⁷⁸ Mesleme'ye vâsıl olacak¹¹⁷⁹ İstanbul kaysarı ile Galata'da* müslimânlar için bir câmi' şerîfi binâ eylemek şartıyla sulh olup câmi' tamam oldukdan sonra kalkup Şam şerîfe gitti. Hâlâ ol câmi' Galata'da Arap câmi'i demekle meşhûr ve mevcûddur. Mezbûr Süleyman her gün yüz ritl ta'âm yer imiş. Târîhin doksan dokuzunda Süleyman tuhme marzından fevt oldu. Müddeti vilâyeti iki yıl sekiz aydır. Ve ol vakti ömrî kırk yaşında idi. Vasiyeti üzere yerine hilâfeti Ömer İbn Abdulazîz cülûs eyledi.¹¹⁸⁰

Mu'âviye merhûm olduğuyılda Medine'de vilâdet eyledi. Anası Hazret-i Ömer'in oğlu oğlu¹¹⁸¹ Asım'ın kızıdır. Süleyman bin Abdülmelik'den sonra hilâfetle

¹¹⁶⁵ Altıncı senede A; altı senesinde M (16b)

¹¹⁶⁶ Oldu ömrü kırk iki yıldır A; olup kırk iki yıl idi M (16b)

¹¹⁶⁷ İdi A; oldu F (26a) / M (16b)

¹¹⁶⁸ Yerine karındaşı Süleyman bin Abdülmelik A; < M (16b)

¹¹⁶⁹ Olup A; oldu M (16b)

¹¹⁷⁰ Hüsnü'l-vech idi A; hüsnü'l-vech F (26a) / hüsn ü şekl M (16b)

¹¹⁷¹ İdi A; - M (16b)

¹¹⁷² İbn A; bin F (26a) / M (16b)

¹¹⁷³ Eyledi A; etdi M (16b)

¹¹⁷⁴ Gönderüp A; gönderdi F (26a) / M (17a)

¹¹⁷⁵ Pes A; - M (17a)

¹¹⁷⁶ İndirdi A; indi F (26a)

¹¹⁷⁷ Halkını A; halkı F (26a)

¹¹⁷⁸ Gelüp A; - M (17a)

¹¹⁷⁹ Olacak A; oldukda M (17a)

* [d]: Galata'da meşhûr olan Arab Câmî'î bunun ubudetde(?) binâ olup vefâtı sene 99. M (17a)

¹¹⁸⁰ Vasiyeti üzere yerine hilâfeti Ömer İbn Abdulazîz cülûs eyledi A; Hilâfet-i Ömer bin Abdulazîz F (26a) / M (17a)

¹¹⁸¹ Oğlu oğlu A; oğlu M (17a)

bî'at olundu. Kendüsi ol vakitte [22/a] arzı Rayık'da idi. Saltanat atını getürdiler ki bine ana binmedi. Kendünün kadimeden bindüğü ata binüp ¹¹⁸² ve saraya girüp divarlarda olan zârları söndürüp semeni Beytü'l-mâl'e gönderüp ¹¹⁸³ ve cemi' Benî Ümeyye'nin Beytü'l-mal'den olan isrâfâtın kat' eyledi. Ve evvel hükûmeti budur ki, kendü ve hısıımı Abbâs İbn ¹¹⁸⁴ Velîd'den bir kâfir hak talep eyledi. Kâfire hükm eyledi. Ve andan sonra bir yahûdiye ta'lîm eyledi. ¹¹⁸⁵ Yahûdi gelüp Ali ¹¹⁸⁶ ru'usü'l-eşhâd kendi kızını yahûdi istedi. ¹¹⁸⁷ Ol dahî sen yahûdisin ben müslimânım kâfir müslimânın kızını ¹¹⁸⁸ almak câ'iz değildir dedi. Pes yahûdi ya peygamberiniz ¹¹⁸⁹ İmâm Ali'ye niçün kızın verdi dedi Ömer etdi. ¹¹⁹⁰ İmâm Ali ei'mme-i dîndendir ¹¹⁹¹ ve uzemâ-i milletdendir hâşâ İmâm Ali kâfir değildir dedik de yahûdi etdi. Ya siz niçün minberlerde ¹¹⁹² ana la'net edersiz. Çünkü İmâm Ali mü'min muvahhiddir dedikde Ömer dönüp ehl-i divâna cevap verin dedi. Anlar ¹¹⁹³ cevaba kâdir olmayacak emr eyledi ki, min ba'd minberlerde ¹¹⁹⁴ ol makûle vaz' ¹¹⁹⁵ olunmaya ve anın mahallinde “İnnallahe ye'muru bil-adli vel ihsâni”* ilâ ayeh ¹¹⁹⁶ ayetini sebb yerine okutdu. Ve reddi mezâlimde yedi tûlâ izhâr edüp ve envârı mu'addeletde ¹¹⁹⁷ âlemi pirnûr eyledi. ¹¹⁹⁸

¹¹⁸² Kendünün kadimeden bindüğü ata binüp A; bil ki kendünün kadimeden binegeldüğü bir oldukca atı var idi ana bindi F (26a) / M (17a)

¹¹⁸³ Söndürüp semeni Beytü'l-mâl'e gönderüp A; satdurup semenin Beytü'l-mâl'e katdırdı F (26a) / M (17a)

¹¹⁸⁴ İbn A; bin M (17a)

¹¹⁸⁵ Kâfire hükm eyledi. Ve andan sonra bir yahûdiye ta'lîm eyledi A; - M (17a)

¹¹⁸⁶ Yahûdi gelüp Ali A; gelüp F (26a) / M (17a)

¹¹⁸⁷ İstedi A; kendüye istedi F (26a) / M (17a)

¹¹⁸⁸ Kızını A; kızın kâfir M (17a)

¹¹⁸⁹ Ya peygamberiniz A; Nebîiniz M (17a)

¹¹⁹⁰ Etdi A; dahî etdi M (17a)

¹¹⁹¹ Dîndendir A; dînden M (17a)

¹¹⁹² Minberlerde A; minberlerinizde M (17a)

¹¹⁹³ Anlar A; anlar dahî F (26b)

¹¹⁹⁴ Minberlerde A; minberde M (17a)

¹¹⁹⁵ Vaz' A; söz vaz' M (17a)

* Kur'an-ı Kerim, 16/90; Şüphesiz Allah, adil olmayı ve iyilik yapmayı emreder...

¹¹⁹⁶ Ayeh A; âhireh F (26b) / M (17a)

¹¹⁹⁷ Mu'addeletde A; mu'addeletle F (26b)

¹¹⁹⁸ Eyledi A; ziyâ eyledi F (26b) / M (17a)

Târîhin yüz bir senesinde Humus kurbunda Sem'an nâm karyede Ümeyye elinde mesmûm olup otuz yaşında vefât eyledi. • Müddeti hilâfeti iki yıl beş ay oldu. Nakl olunur ki, halîfe olduğunun sermayesi¹¹⁹⁹ üstünde olan libâsı ancak on iki akçe ederdi. İmâm Şafi'î'den rivâyet ederler. Buyurdular ki,¹²⁰⁰ hulefâ beşdir. Ebu Bekir ve Ömer ve Osman ve Ali ve Ömer bin Abdülaziz.

Ahd Yezîd bin Abdülmelik¹²⁰¹

Ömer'in İbn ammîsidir yerine cülûs eyledi. Kırk gün mikdârı Ömer İbn Abdülaziz'in sîreti üzere¹²⁰² oldu. Sonra lehve¹²⁰³ meşgûl oldu. Hatta keyfiyet mevfi şöyle oldu ki, târîhin yüz beşinde arzı Ezden'de Hanne¹²⁰⁴ nâm câriye ki, gayetde severdi.¹²⁰⁵ İki bir bağçeye girüp emr eyledi ki, bugün nice bir ferde destûr vermeyeler yatup güler Hannâne.¹²⁰⁶ Yezîd anın ağzına bir nar danesi atdı. Ol dane Hannâne'nin genzine sıçrayup Hannâne fevt oldu. Yezîd muhkem¹²⁰⁷ cezâ' etdi ve asla yemedi¹²⁰⁸ ve içmedi muttasıl bekâ ederdi. Hatta bu hâl üzere yedinci gün Yezîd dahî fevt oldu. Müddeti saltanatı dört yıl bir aydır. Ömrü kırka varmışdı.¹²⁰⁹

Ahd Hişâm bin Abdülmelik •

Karındaşından sonra vâlî oldu. Mezbûr halîmü'n-nefsdir¹²¹⁰ ve re'âya perver ve mülâyim ve müşfik adam idi. Kan eylemeği¹²¹¹ sevmezdi. Ömer İbn¹²¹² Abdülaziz'den sonra adle karîb Benî Ümeyye'den mezkûr Hişâm idi. Yüz on sekizde

• [d]: Sâhib-i terceme-i Ömer İbn Abdü'l-Azîz cemî' tevârihde i'tikâd sahîhe ve ref' mezâlim ile terakkîdir. Mastûrdur. Nurallahi ... (?) vefâtı sene 101. M (17a)

¹¹⁹⁹ Olduğunun sermayesi A; olduğunda gördüler ki F (26b) / olduğunda gördüler M (17a)

¹²⁰⁰ Buyurdular ki A; ki M (17a)

¹²⁰¹ Ahd Yezîd bin Abdülmelik A; < > M (17a)

¹²⁰² Üzre A; üzerine F (26b) / M (17a)

¹²⁰³ Lehve A; lehve ve taraba M (17a)

¹²⁰⁴ Ezden'de Hanne A; Ürdün'de Hannâne F (26b) / M (17a)

¹²⁰⁵ Severdi A; pek severdi F (26b)

¹²⁰⁶ Destûr vermeyeler yatup güler Hannâne A; destûr vermeyeler Hannâne yatup gülerken F (26b) / izin vermeyeler Hannâne'nin yatup gülerken M (17a)

¹²⁰⁷ Muhkem A; ana muhkem F (26b) / M (17a)

¹²⁰⁸ Cezâ' etdi ve asla yemedi A; ceza' edüp ve asla yemek yemedi M (17a)

¹²⁰⁹ Ömrü kırka varmışdı A; ve kendüsü dahî kırka erişmemişdi M (17b)

• [d]: Ahd Hişâm bin Abdülmelik M (17b)

¹²¹⁰ Nefsdir A; nefis F (26b) / M (17b)

¹²¹¹ Eylemeği A; etmeği M (17b)

¹²¹² İbn A; bin M (17b)

Horasan emîri Esed bin Abdullah Semerkand cânibine geçüp Türk üzerine galib olup ve çok kimesne helâk eyledi. Ve mâl ve esvâbların¹²¹³ aldı. Ve hâkanı katl eyledi. Ve yüz yigirmi bir senesinde Mesleme’i Rum cânibine gönderüp Ebu Muhammedü’l-Battal Gâzî• [22/b] ki, Antakya kurbunda sâkin idi. Mukaddem ceyš edüp me’an gönderdi. Ve ol gazâda Rum’dan bir kaç kal’a feth edüp ve çok ganâyim ve vâfir esîr alup Hişâm’a geldiler. Ve yüz yigirmi beşinci senede¹²¹⁴ Hişâm Resâfe nâm mahalde hannâk marzından fevt oldu. Velîd ile mâ-beyni iyü olmamağın cümle hazîne miftahların alup ve nice müddet Hişâm’a bir kefen vermedi.

Nakl ederler ki, Hişâm hacca gitdik de altı yüz deve ancak esvâbin¹²¹⁵ çekerti. Müddeti saltanatı on dokuz yıl dokuz aydır. ♦ Ömrüşü sene 55.¹²¹⁶

Ahd Velîd bin Yezîd bin Abdülmelik**

Velîd şâ’ir idi. Müdmin hamr ve ehl-i lehv ve tarab idi. Ve akîdesinde fesâd vardı. Bir havuza hamr doldurup girüp içinde oturdu. Ve cenâbetle¹²¹⁷ namaz kıları. Bir gün bir câriyesini vaty-i edüp yüzün sardırup yemin etdi ki vara câriye halka sabah namazın kıldıra câriye dahî öyle eyledi.

Nakl olunur ki, kendi halliçün eline mushafı şerîfi¹²¹⁸ alup tefâ’il eylemiş nâ-gâh bu ayeti kerîme gelür¹²¹⁹ “*Ve hâbe küllü cebbârin anîd.*” * Pes Mushaf-ı şerîfi karşusına koyup eline ok yay alup ve mushaf-ı şerîfe ok atup varup eder ki,¹²²⁰ cebbârün anîd dedüğün benim kaçan rabbine vardık da¹²²¹ diye ki, ya Rabbî beni

¹²¹³ Esvâbların A; esvâbın F (27a) / esbâbın M (17b)

• [d]: Ebu Muhammedü’l-Battal Gâzî el-meşhûr ser-askerlik ile Rum cânibine sefere gelmişdir ve vefâtı Hişân sene 125. M (17b)

¹²¹⁴ Beşinci senede A; beşinci senesinde F (27a) / beşde M (17b)

¹²¹⁵ Esvâbin A; esbâbını M (17b)

♦ [d]: Müddeti ömrü elli beş senedir F (27a)

¹²¹⁶ Ömrüşü sene 55 A; - F (27a) / ömrü elli beş senedir M (17b)

** [d]: Ahd Velîd bin Yezîd bin Abdülmelik ... (?) mâ’ada fesâd i’tikâd ile meşhûrdur. M (17b)

¹²¹⁷ Cenâbetle A; cünüple M (17b)

¹²¹⁸ Şerîfi A; - M (17b)

¹²¹⁹ Gelür A; geldi M (17b)

* Kuran- Kerim, 14/15; ... Bile bile haktan yüz çeviren zorbalarm hepsi kaybetti.

¹²²⁰ Alup ve mushaf-ı şerîfe ok atup varup eder ki A; getürüp mushaf-ı şerîfi ok ile urup ve etdiki M (17b)

¹²²¹ Vardık da A; mülâki olasın M (17b)

Velîd pâreledi yırttı.¹²²² Âkıbet ehl-i Şam bu hâle tahammül edemeyüp Yezîd bin Velîd bin Abdülmelik'e haber gönderüp gece ile¹²²³ getürdüler ve ana bî'at etdiler.¹²²⁴ Velîd bin Yezîd mekr sayda çıkmış idi.

Pes Yezîd haber ve¹²²⁵ asker gönderüp Velîd'i Kasr-ı Nu'man'da hisâr edüp ve¹²²⁶ tutup başını kesdiler ve Yezîd'e gönderdiler. Yezîd dahî secde-i şükr edüpve emr eyledi ki, başını¹²²⁷ göndere diküp Şam'da gezdirdiler. ♦¹²²⁸

Ahd İbrahim bin Velîd bin Abdülmelik¹²²⁹

Karındaşı yerine Yezîd¹²³⁰ vasiyeti ile¹²³¹ pâdişâh oldu. Lâkin kimesne İbrahim'e itâ'at¹²³² edüp rağbet göstermediler. Âkıbet dört aydan sonra yüz yigirmi yedi senesinde¹²³³ Cezîre emiri Mervanyüz¹²³⁴ seksen bin adam ile gelüp¹²³⁵ İbrahim'in beylerbeyisi Süleyman bin Hişâm ki, yüz yigirmi bin adamla gelmişdi.¹²³⁶ Muhkem cenk etdiler.¹²³⁷ Sabahdan ikindü vaktine değin cenk müstemirr olup¹²³⁸

¹²²² Yırttı A; - M (17b)

¹²²³ Gece ile A; - F (27a)

¹²²⁴ Etdiler A; eylediler F (27a)

¹²²⁵ İdi pes Yezîd haber ve A; idi Yezîd haber ve F (27a) / pes Yezîd M (17b)

¹²²⁶ Edüp ve A; etdiler ba' dehu M (17b)

¹²²⁷ Edüp ve emr eyledi ki başını A; eyledi ve emr eyledi ki M (17b)

♦[d]: Ahd Yezîd İbn Velîd İbn Yezîd İbn Abdülmelik: Velîd fâsıktan sonra pâdişâh oldu. Târîhin yigirmi altısında Cemâziyelâhir'de pâdişâh oldu. Yezîd'in anası Kisra oğlu Şiruye'nin kızındandır. Anası kızdır Yezîd iftihâr edüp ederdi ki Kisra evlâdındanım ve babam Mervân'dır. Ve anam babası kaysardır. Ve Yezîd'e ehl-i Humus âsî oldular. Ve sonra ehl-i Haleb âsî oldular. Üzerine asker gönderüp galib oldu. Ve beş ay on iki gün saltanat sürüp vefât etdi. F (27a)

¹²²⁸ Şam'da gezdirdiler A; Şam'da gezdiridiler. < > Velîd fâsıktan sonra pâdişâh oldu. Târîhin yüz yigirmi altısında .Cemâziyelâhir'de pâdişâh oldu. Yezîd'in anası Kisra oğlu Şiruye'nin kızındandır. Anası kaysar kızdır iftihâr ederdi ki ben Kisra evlâdındanım ve babam Mervân'dır. Ve anam babası kaysardır. Ve Yezîd'e ehl-i Humus âsî oldular sonra ehl-i Haleb âsî oldular. Her birine asker gönderüp galib oldu. Ve beş ay on iki gün saltanat sürüp vefât eyledi M (17b)

¹²²⁹ Ahd İbrahim bin Velîd bin Abdülmelik A; < > M (17b)

¹²³⁰ Yezîd A; Yezîd'in M (17b)

¹²³¹ İle A; üzre M (17b)

¹²³² İtâ'at A; iltifât M (17b)

¹²³³ Yedi senesinde A; yedincide M (17b)

¹²³⁴ Mervan yüz A; olan Mervan M (17b)

¹²³⁵ Adam ile gelüp A; erle F (27a) / askerle gelüp M (17b)

¹²³⁶ Gelmişdi A, gelüp F (27a)

¹²³⁷ Etdiler A; edüp M (18a)

¹²³⁸ Olup A; olup âkıbet F (27b) / oldu M (18a)

Mervan galib gelüp Süleyman'ı Sadî ve İbrahim bu hâli görüp Mervan Hımâr'a kendi ihtiyârıyla beyliğin¹²³⁹ feragat edüp teslîm eyledi.¹²⁴⁰

**Ahd Mervan bin Muhammed bin Mervan İbn el-Hakem el-Mülekkab
Mübhamar Âhir Mülûk Benî¹²⁴¹ Ümeyye***

Bî'at o fî sene 127, müddeti imâreti sene 5, katlışı fî sene 132. Yüz yigirmi yedi senesinde cülûs edüp¹²⁴² ol senede ehl-i Humus ana âsî oldu.¹²⁴³ Kendüsü varup anları kahr eyledi. Sonra ehl-i Şam âsî oldu.¹²⁴⁴ Anlara dahî asker gönderdi müsteharr¹²⁴⁵ eyledi. Ba'd¹²⁴⁶ ehl-i [23/a] Haleb âsî oldu.¹²⁴⁷ Anlara dahî asker¹²⁴⁸ gönderüp musahhar eyledi. Ba'dehu Süleyman bin Hişâm zuhûr edüp ve yanına ehl-i Şam'dan yetmiş bin kimesne cem' olup ve arz kabzında karar etdiler.¹²⁴⁹ Mervan anı işidüp varup Süleyman ile cenk edüp¹²⁵⁰ galib olup otuz bin kimesne-i kılıçdan geçürdü. Ba'dehu Süleyman Humus'a vardı.¹²⁵¹ Anda yanına çok adam cem' oldu ve yine Mervan üzerine¹²⁵² varup tekrar cema'atlerini dağıtdı. Bunun zamanında Âl-i Abbâs'ın zuhûri bu vecihle oldu ki, hicretin yüz yigirmi beşinci senesinde¹²⁵³ Hişâm'ın zulmünü görüp hafiyeten halkı da'vete meşgûl¹²⁵⁴ Muhammed bin Ali¹²⁵⁵ Abdullah bin Abbâs ki, vefât eyledi.* Da'vâyı hilâfeti

¹²³⁹ Beyliğin A; yerin F (27b)

¹²⁴⁰ Mervan Hımâr'a kendi ihtiyârıyla... A; Mervan Hımâr'a kendi ihtiyârıyla yerin feragat edüp teslîm eyledi. F (27b) / işitdi ki kendi ihtiyârıyla beylikden ferâgat edüp Mervan Hımâr'a teslîm eyledi. M (18a)

¹²⁴¹ Benî A; - F (27b)

* [d]: Muhammed Mervan el-meşhûr Hımar M (18a)

¹²⁴² Senesinde cülûs edüp A; târihinde cülûs eyledi M (18a)

¹²⁴³ Oldu A; oldular pes F (27b) / M (18a)

¹²⁴⁴ Oldu A; olup F (27b) / oldular pesM (18a)

¹²⁴⁵ Gönderdi müsteharr A; gönderüp musahhar F (27b) / M (18a)

¹²⁴⁶ Ba'd A; ba'dehu F (27b) / M (18a)

¹²⁴⁷ Oldu A; olup F (27b)

¹²⁴⁸ Asker A; kezalik asker M (18a)

¹²⁴⁹ Ve yanına ehl-i Şam'dan yetmiş bin... A; ve yanına ehl-i Şam'dan yetmiş bin kimesne cem' oldular ve arz-ı Kınnesrîn'de karar etdiler F (27b) / yanına yetmiş bin ehl-i Şam'dan adam cem' edüp ve arzı Basra'da karar etdi M (18a)

¹²⁵⁰ Edüp A; eyledi ve M (18a)

¹²⁵¹ Vardı A; varup F (27b) / M (18a)

¹²⁵² Yine Mervan üzerine A; anda dahî Mervan M (18a)

¹²⁵³ Senesinde A; yılında M (18a)

¹²⁵⁴ Meşgûl A; meşgûl oldu F (27b) / M (18a)

¹²⁵⁵ Muhammed bin Ali A; Muhammed F (27b) / M (18a)

* [d]: Refte refte Âl-i Abbâs'ın zuhûru bunun ...(?) ibtidâ Muhammed bin Abdullah bin Abbâs'dır M (18a)

evlâdının büyüğü İbrahim'e¹²⁵⁶ vasiyet eyledi. Ömrü vefâ etmez ise ortanca oğlu Ebu'l-Abbâs'ı Seffâc Binâme¹²⁵⁷ ismarladı.

Pes mezbûr İbrahim İmâm bir zaman da'vet emrine kıyâm edüp vilâyeti Arab ve Acem'e nakîb vekiller gönderdiler. Ya'nî ki,¹²⁵⁸ Benî Ümeyye devleti hânedanı Âl-i¹²⁵⁹ Abbâs'a nakl etmeğe küllî sa'y eyledi.¹²⁶⁰ Ebu Müslim Horasani ki, ismî Abdurrahman'dır. Ba'zıları kavlince Büzürce mihr Hekîm neslinden bir civândır. Ebu Hamza-i İsfehani* kavlince ve¹²⁶¹ tahkîkî üzere İsfahan nâhiyesinde hicretin yüzüncü târîhinin¹²⁶² evvelinde bir köyde doğmuştur ki, ya'nî¹²⁶³ “*İnnellahe yeb'asu li-hezih'l-ümmeti bi-re'si küllü mi'etimen yüceddidu leha dînihâ*”^{*} hadisine mazhar olmuştur. Ba'dehu Basra'da neşvü nemâ bulup on dokuz yaşına girdük de bir husûs için tutulup Kûfe zindanında habs olmuştur. Vaktaki yigirmi yaşına girdik de zindandan kurtulup İbrahim imâmın huzûruna vusûl buldu. Gördü ki, ceriyyü'l-lisân şecâ'at eserleri kendüde zâhir va 'ayân Farisi ve Arabi söylemede tatlu dillü bir civândır. Nice va'adler edüp taht-ı bî'atına aldı. Ve eline bir nâme verüp dört arşun uzunî cidâyâ dört beş karış uzunu¹²⁶⁴ beyaz bezden bayrak diküp adını¹²⁶⁵ ru'yet-i zıll koyup eline verdi. İmdi göreyim seni hizmetinde er gibi diren¹²⁶⁶ deyu nasîhat eyledi. Mezbûr dahî Horasan vilâyetine¹²⁶⁷ vardı. Tatlu dil ile otuz bin mikdârı adamı taht-ı bî'atına aldı. Ve Horasan'da¹²⁶⁸ bunca yıllar beylerbeyisi olan Nasr Seyyâr nâm serdâr ile nice kerre mukâbil olup âhir¹²⁶⁹ sindirdi. Ve İbrahim İmâm'a haber ile

¹²⁵⁶ İbrahim'e A; İbrahim İmâm'a F (27b)

¹²⁵⁷ Seffâc Binâme A; Seffâh Binâmed M (18a)

¹²⁵⁸ Acem'e nakîb vekiller gönderdiler ya'nî ki A; Acem vilâyetlerine nakîb ve vekiller gönderdi ya'nî M (18a)

¹²⁵⁹ Âl-i A; F (27b)

¹²⁶⁰ Etmeğe küllî sa'y eyledi A; etmekle küllî sa'y etdi M (18a)

* [d]: Ebu Hamza-i İsfehani ki, Abbâsiyye'nin neşvü nemâ zuhûrlarında ...(?) ve ikdâm eden budur M (18a)

¹²⁶¹ Kavlince ve A; - M (18a)

¹²⁶² Yüzüncü târîhinin A; yüz senesi M (18a)

¹²⁶³ Doğmuştur ki, ya'nî A; doğmuştur ya'nî ki F (27b) / - M (18a)

* Hadis-i Şerif: Şüphesiz ki, Allah her yüzyılın başında bu ümmete dînî işlerini yenileyecek bir müceddid gönderecektir.

¹²⁶⁴ Uzunu A; bir F (28a)

¹²⁶⁵ Adını A; nâmını F (28a) / M (18a)

¹²⁶⁶ Diren A; depreş F (28a) / tebren M (18a)

¹²⁶⁷ Horasan vilâyetine A; Horasan'a F (28a) / M (18a)

¹²⁶⁸ Horasan'da A; - F (28a) / M (18a)

¹²⁶⁹ Âhir A; - M (18a)

vâfir mahsûl gönderdi ammâhikmet hüdânındır futuhat müjdesi ile gönderdiği ¹²⁷⁰ şahsı müfsid ol mektûbları ¹²⁷¹ doğru Mervan Hımâr'a getürdü. Nâmeleri ¹²⁷² okuyup Ebu Müslim hurûcunu ve beylerbeyisi olan Nasr Seyyâr'ı münhezim kıldığını bilüp ¹²⁷³ ve ol kasıd fâside bir mikdâr in'âm edüp ve yine mektûbları eline verüp yoluna gönderdi. Ol şartla ki, ¹²⁷⁴ nâmeleri İbrahim İmâm'a sunup cevabın aldıktan sonra yine kendüye getürmek üzere ahidleşüp vâfir [23/b] in'âm edecek oldu. Ol bed-güvâr ¹²⁷⁵ İmâm'a varup Ebu Müslim'in mektûbların verüp cevâbın aldı. Tekrar doğrulup yine ¹²⁷⁶ Mervan Hımâr'a gelüp ve İbrahim İmâm Belkıyya'ya tabi' Hayme nâm kariyede ihtifâ üzere idüğün bildirdi.

Pes Mervan Hımâr ale'l-fevr leşker çeküp gitdi. ¹²⁷⁷ Nâ-murâd İmâm'ı ele getürdü ve ¹²⁷⁸ tedarikini gördi. Ve anın birâderleri Ebu Abbâs Mansûr ve Ebu Ca'fer ¹²⁷⁹ vesâyir akraba-i ta'allukât cemi'an yigirmi mikdârı adam idi. Kaçarak Kûfe'ye vardılar. Kırk gün mikdârı anda dahî saklandılar. Lâkin Ebu Müslim'in avâzesi âleme yayıldı. Ve Ebu Abbâs Mansûr ve Ebu Ca'fer ¹²⁸⁰ vesâyir akrabâ-i ta'allukât ol semte vardıkları duyuldu. Gördüler ki, gizlenmek olmaz zuhûra geldiler ve a'yân ve eşrâfa Kûfe'ye gindiklerini bildirdiler ve bir Cum'a günü Ebu'l-Abbâs Saffâh minbere çıkıdı ¹²⁸¹ hutbe okudu ve Mervanîler'in zulmünü halk âleme bildirdi. Kendinin bî'atine rağbet gösterdi. Heman dem büyük ve küçük elin öpmeğe başladı. ¹²⁸² Ol gün Kûfe'de kendüden bî'at etmedik kimesne kalmadı. Ba'dehu ol halîfe-i nâmdâr isti'câl üzere kırk elli bin mikdârı leşker çıkarup vardılar. Musul kurbunda bir su kenarında Mervan askeriyle ¹²⁸³ buluşdular. İki derya gibi leşker

¹²⁷⁰ Ammâ hikmet hüdânındır futuhat müjdesi ile gönderdiği A; fe-ammâ hikmet hüdânındır kasdı nâmına futuhat müjdesi ile gönderdiği F (28a) / fe-ammâ hikmet hüdânındır kasdı fâsid nâmına mukaddemce futuhat müjdesiyle gönderdiği M (18a)

¹²⁷¹ Mektûbları A; mektûblar ile M (18a)

¹²⁷² Getürdü nâmeleri A; vardı nâmeleri açup M (18a)

¹²⁷³ Bilüp A; bildi F (28a) / M (18a)

¹²⁷⁴ Ol şartla ki A; ol F (28a)

¹²⁷⁵ Bed-güvâr A; bed-gerdâr F (28a)

¹²⁷⁶ Yine A; - F (28a)

¹²⁷⁷ Gitdi A; gönderdi F (28a)

¹²⁷⁸ Getürdü ve A; getürüp F (28a)

¹²⁷⁹ Ve Ebu Ca'fer A; - F (28a)

¹²⁸⁰ Ve Ebu Ca'fer A; - F (28a)

¹²⁸¹ Çıkıdı A; çıkup F (28a)

¹²⁸² Başladı A; rağıb olup F (28b)

¹²⁸³ Mervan askeriyle A; - F (28b)

birbirine girüp duruşdular. Âhirkâr Mervanîler sindi, Abbâsîler anlara galib oldu. Pes ahşam olup ayrışdilar. Mervan bir mikdâr asker bakıyesiyle vilâyet-i¹²⁸⁴ Mısır'a doğru kaçdı. Abdullah dahî kendi leşkeriyle anın ardına düşüp âkıbet Busa nâm mahalde yetişdiler. Ol gün kuşadup cenge girüp Mervan Hımâr atlanmağa mecâl olmadı. Nâ-çâr¹²⁸⁵ bir etmekçinin undaki tenevvür içine girüp¹²⁸⁶ gizlendi lâkin arayıp buldular ve tenevvürden çıkarup başını kesdiler. Ba'zıları kavlince Mervan Hımar'ın Devleti Aliyi'nin olup düşmana şevketinin¹²⁸⁷ meydanı tenk oldu. Ol esnâda âb efsân niyetiyle atından indi. Kendüsi su dökmeğe meşgûl iken semendi kaçdı ol sebep ile “Zühbetü't-devle bi'l-bevle”¹²⁸⁸ Arap kavmi içinde mesel oldu. Ve bi'l-cümle mülûk-i Benî Ümeyye cemî'an on dört neferdir. Zamanı devletleri Mirhond kavli üzre doksan bir yıl olmuşdur. Zirâ ki, hicretin kırk birinci yılında Mu'aviye tahta geçmişti. Ve yüz otuz iki senesinde Mervan Hımar katl olunup devletleri Hulefâ-i Abbâsîyye'ye nakl etmişti. Bu denlü şevket ve kudret bulmuşken memleketleri Âl-i Abbâs tasarrufuna düşmeğe ba'is bu idi ki, Mervanîler'in on birincisi Velîd bin Yezîd bir pelid fâsik ve gâyetde cabbâr ve munafık kimesne olup âhirü'l-emr izhârü'l-hâdd ve zındıka etmekle askeri üzerine gulüvv edüp mezbûri katl eylediler. Yerine Yezîd nâm oğlu cülûs eyledi. Bu dahî evzâ'ie başlayup askerin ulûfelerin noksan üzre vermeğin lakabını [24/a] Yezîd nâkıs kodılar. Büyük ve küçük kendüyi sevmeyüp metâbi'atından el yudılar. Bundan sonra olan İbrahim Mahlu'a asla i'tibar etmediler. Bu sebebler ile mülûk-i Benî Ümeyye'nin nizâmı yâb yâb bozulmağa Mervan Hımar'a gelince tamam erkân-ı devletleri kîfşayup yıkılmağa yüz tutdu. Âhir-kâr ellerinden gitdi.

Pes¹²⁸⁹ imdi bundan ma'lûm oldu ki, on dört mertebeye yetmiş saltanat husûsen Benî Ümeyye gibi ve Mervanîler gibi kavme sahip kudret yüz seneye karîb hükûmet etmişler iken mülkleri elden gitmekle ba's olan kendilerinin mâlî dünyaya küllî rağbetleri oldu¹²⁹⁰ için oldu. Ve sâniyen ulema ve a'yân leşker ihânetlerinden oldu.

¹²⁸⁴ Vilâyet-i A; - F (28b)

¹²⁸⁵ Nâ-çâr A; - F (28b)

¹²⁸⁶ Girüp A, - F (28b)

¹²⁸⁷ Şevketinin A; şevket F (28b)

¹²⁸⁸ Zühbetü't-devle bi'l-bevle A; zühbbü'l-devle bi'l-bevle F (28b)

¹²⁸⁹ Ve bi'l-cümle mülûk-i Benî Ümeyye cemî'an on dört neferdir... A; - F (28b)

¹²⁹⁰ Oldu A; - F (28b)

Eğer vakti ile tedarik edüp ukalâsı ile danışup her husûsu söyleşüp danışirlar¹²⁹¹ idi. Bil ki böyle olmaya idi. Ebu'l-Müslim yalnız bir adam iken ve haseb ve neseb ve şöhreti ve hazîne ve asker ve memleket cihetinden kudret ve sa'yî yoğiken mücerred kîl ü kâl ile leşker cem' edüp¹²⁹² bunca kîtâl ve cidâl edüp Abbâsîler'i murâda eber görmesi ihtimâldir ki, tahkîk bulmaya idi. Bu husûs hayli ibret olacak yerdir. Ya'nî ki, zamane pâdişâhları için¹²⁹³ nush ve pend mu'teberdir.

Fasl-ı İbtidâ-i Zuhûr-ı Devlet-i Hulefâ-i Âl-i Abbâs ve Sebeb-i Zevâl Saltanatları Beyânındadır. ♦

Ahd Ebu'l-Abbâs Abdullah Saffâh¹²⁹⁴ bin Muhammed bin Ali bin Abdullah bin Abbâs bin Abdulmuttalib

Vâlidesi Rabite binti el-Hârise'dir. Karındaşı Ebu¹²⁹⁵ Ca'fer Mansur'dan küçük idi. Ve uzun boylu burnu büyük beyaz yüzlü idi¹²⁹⁶ ve güzel sakallu adam idi. Çok kan dökmekle Saffâh deyu lakab kodilar. Bî'at o fî sene 132, müddeti imâret sene 4, şehri 9, müddeti ömrüşü sene 32, vefâtı der Muharrem sene 132.¹²⁹⁷ Hicretin yüz otuz ikisinde merkûm Ebu'l-Abbâs Saffâh Ebu'l-Müslim mu'âvenetiyle Kûfe'de mâh Rebi'ül-evvelin on üçüncü Cum'a günü minbere çıkup hutbe okudu. Mervanîler'in halk âleme zulmünü bildirüp kendü bî'atine rağbet gösterdi. Heman dem devleti güneşi doğdu. Saltanatı tûbâ göklere ağdı. Büyük küçük elin öpmeğe râğıb oldu. Ol gün Kûfe'de kendüden bî'at etmediğin kimesne kalmadı. Amma tâli'i bir kuvvetle zuhûr etdi ki, bir yıl içinde Mısır ve Şam ve Irak ve Acem ve Mekke ve Medine ve Arab ve Yemen bir uğurdan taht-ı hükûmetine girdi. Ve karındaşı Ebu Ca'fer¹²⁹⁸ Mansûr'u kendüden sonra halîfe olmak üzere veliyy-i ahd edüp acele ile Horasan'a gönderdi. Hazar tedarik ile Ebu Müslim'in dahî bi'atini hâsıl kıldı. Zirâ ki

¹²⁹¹ Danışirlar A; danışsalar F (28b)

¹²⁹² Edüp A; etmiş ve F (28b)

¹²⁹³ Pâdişâhları için A; pâdişâhlarına F (28b)

♦[d]: zuhûr u Devlet-i âl-i Abbâs: Otuz yedi neferdir. Dâr-ı mülkleri Bağdad'dır. Târîhi zuhûrları yüz otuz ikide vâki' olup inkırazları altı yüz altıdadır. Müddeti meliklikleri(?) beş yüz yigirmi dört sene. İstiklâlları yüz yigirmi senedir. F (28b)

¹²⁹⁴ Saffâh A; - F (28b)

¹²⁹⁵ Ebu A; - F (29a)

¹²⁹⁶ Beyaz yüzlü idi A; beyaz ve güzel yüzlü F (29a)

¹²⁹⁷ 132 A; 136 F (29a)

¹²⁹⁸ Ebu Ca'fer A; - F (29a)

anın bi'atı İbrahim İmâm'dan idi. Ebu'l-Abbâs'ı bilmez mi deyu bi'at etmediği takdirce tedariki müşkil olurdu. Ve bi'l-cümle ol¹²⁹⁹ murâdları dahî müyesser oldu. Andan sonra [24/b] Hazret-i Peygamber'in bürdesini ve kazîb nâmında ki kılıcını ve hâtemi hilâfet nâmında¹³⁰⁰ bir mübarek yüzüğü, halka gösterüp kabza-i kudretine aldı. Ba'dehu ol nesilden her kim halîfe olsa¹³⁰¹ bürde-i peygamberi ve kazîb cevheri-i ve hâtim hilâfet dedikleri enkeş anın¹³⁰² makhbûzi olmak kânûn konuldu. Ve yüz otuz altıda cederî marzından vefât edüp yerine karındaşı Ebu Ca'fer cülûs eyledi¹³⁰³ ve bi'l-cümle hulefâ-i Abbâsiyye cem'an otuz yedi halîfe-i nâmdâr ki, kiminin oğlu kiminin karındaşı tahta cülûs etmişlerdir ki, zikrolunur.

Ahd Ebu Ca'fer el-Mansûr ed-Devâniki Birâder Saffâh Bâni-i Bağdad

Cihân Abâd¹³⁰⁴

Bî'at o sene 136, müddeti imâreti 62 sene¹³⁰⁵ hacc ederken ihrâm ile yolda vefât etdi. Fî sene 62,¹³⁰⁶ birâderi Ebu'l-Abbâs fevt oldukda Mansûr hacc-ı şerîfde bulunup ol sene Ebu'l-Müslim emîrû'l-hacc idi. Hacc-ı şerîfden avdet ettiklerinde yolda Ebu'l-Müslim¹³⁰⁷ Saffâh'ın mevti haberi vardı. Ol vakitte¹³⁰⁸ Mansûr'u hilâfetle tebşîr eyledi. Mansûr âlim ve âkıl ve fesîh ve belîğ adam idi. Lehv ve tarabî nazik¹³⁰⁹ idi. Ve her bâr der idi ki, “*Düşman sana el uzadırsa kesb¹³¹⁰ kudretin yok ise öp başına ko.*” Lâkin mülki istikâmet bulunca çok adam katl eyledi. Ve mâl cem'ine azîm takayyîdi var idi. Ve mültezimleri ve ashâb-ı sana'atı habbeye varınca tefîş ederdi.¹³¹¹ Ol ecilden “*Devâniki*” deyu lakab kodılar. Me'a zalik halka azîm¹³¹² ihsânlar ederdi. Sene-i mezbûrda Şam hâkimi olan Abdullah bin Ali Saffâh'ın mevti haberini aldıkda Saffâh hilâfeti bana vasiyyet ve sipariş eyledi deyu Şam'dan hurûc

¹²⁹⁹ Ol A; - F (29a)

¹³⁰⁰ Nâmında A; - F (29a)

¹³⁰¹ Olsa A; oldu ise F (29a)

¹³⁰² Bürde-i peygamberi ve kazîb cevheri-i ve hâtim hilâfet dedikleri enkeş anın A; - F (29a)

¹³⁰³ Ve yüz otuz altıda cederî marzından vefât edüp yerine karındaşı... A; - F (29a)

¹³⁰⁴ Cihân abâd A; - F (29a)

¹³⁰⁵ 62 sene A; 22 sene ömrüş 62 sene F (29a)

¹³⁰⁶ Fî sene 62 A; fî sene F (29a)

¹³⁰⁷ Ebu'l-Müslim A; Ebu'l Müslim'e F (29a)

¹³⁰⁸ Vardı. Ol vakitte A; vardı gibi F (29a)

¹³⁰⁹ Nazik A; gârîk F (29b)

¹³¹⁰ Kesb A; kesr F (29b)

¹³¹¹ Habbeye varınca... A; dânik ve habbeye varınca tefîş ve muhâsebelerin görürdü F (29b)

¹³¹² Azîm A; - F (29b)

edüp Bağdad'a tevcih ve kâsd eyledi. Mansûr haberdar oldukda Ebu Müslim'i ana karşı gönderdi.¹³¹³ Nusaybin'de iki asker mukâbil olup duruşdular. Âhir-kâr Abdullah bin Ali, Şam askerinin soyup¹³¹⁴ Ebu Müslim anlara galib oldu. Abdullah firâr edüp karındaşı Basra hâkimi olmağla anda varup ihtifâ eyledi. Sonra Mansûr ele getirüp vefât edince habs eyledi. Ve Ebu Müslim Abdullah bin Ali'nin¹³¹⁵ azîm hazînesinin ve zehâyirin kabz eylediğün Mansûr haber aldık da Ebu Müslim'e haber gönderdiği zabt eylediğün hazîne ve zehâyiri bir hoş zabt edesin deyu mektûb vardık da Ebu Müslim gazâba gelüp fi'l-hâl göçüp Horasan'a tevcih eyledi ve niyet eyledi ki, Horasan'a vardık da Mansûr'u kaldırıp uluvvi bir kimesne-i halîfe eyleye. Bu haber Mansûr'a vardık da ol sâ'at mektûblar ile ricâller ve adamlar gönderüp vâfir özr ve ricâlar¹³¹⁶ ile geriye döndürdü. Ebu Müslim sâde dil idi. Şehrinde askerini birağup [25/a] ancak üç bin adam ile halîfeye geldi. Ol gün buluşup iltifâtlar¹³¹⁷ ve çok ihsânlar eyledi. Ertesi gün müsallih adamların pusuya koyup Ebu Müslim bî- haber varduğı sâ'at işaret eyleyüp katl etdü.¹³¹⁸ Ve hicretin kırk beş¹³¹⁹ senesinde Bağdad suruna vaz' esas eyleyüp binâsına mübaşeret eyledi. Mukaddeman dîrri olup etrafı ruhbânların mezra'ası olup rahibin ismî bağ ve mezra'anın ismî dâd olmağla binâ eylediğü kal'anın ismîni Bağdad kodu.

Hicretin yüz elli senesinde Mansûr Hazret-i İmâm Ebu Hanife-i Nu'man İbn Sabit'i Kûfe'den Bağdad'a getürdü.¹³²⁰ Kādılığî teklîf edüp kabul etmediği içün zindana koyup zindanda vefât eyledi. Ve yüz elli sekizde Mansûr Hacca gidüp anda vefât eyledi.¹³²¹

¹³¹³ Gönderdi A; gönderüp F (29b)

¹³¹⁴ Soyup A; sinüp F (29b)

¹³¹⁵ Abdullah bin Ali'nin A; Abdullah'ın F (29b)

¹³¹⁶ Özür ve ricâlar A; özürler F (29b)

¹³¹⁷ İltifâtlar A; azîm iltifâtlar F (29b)

¹³¹⁸ Etdürdü A; etdi F (29b)

¹³¹⁹ Kırk beş A; yüz kırk beş F (29b)

¹³²⁰ Getürdü A; getirüp F (30a)

¹³²¹ Ve yüz elli sekizde Mansûr hacca gidüp anda vefât eyledi. A; - F (30a)

**Ahd Muhamed el-Mehdîyyi İbn Ebi Ca'fer bin Abdullah Muhammed bin
Abdullah¹³²²**

Pederi fevtinden sonra halife oldu. Âdil ve keremi memdûh şekli güzel şecî' ve re'âyaperver ve zinâ edenlerin düşmanı bir adam idi. Zâni ve zâniyeyi katl ederdi. Ve bî'at o fî sene 158, müddeti imâret sene 11,¹³²³ müddeti ömrüşü sene 66, vefâtı şî der Muharrem sene 169. Hicretin yüz altmış senesinde hacc-ı şerîfe varup¹³²⁴ ve Mısır'dan seksen mermer direk getürüp Haremi Şerîf'i binâ eyledi ve etrafına yigirmi üç kapu binâ ve vaz' eyleyüp ve Beyt-i Şerîf'i harîr ve dibâ ile pûşîde eyleyüp ve içinde kandillerin altun zincirler ile asmışlardır ve Mekke-i Mükerrerem'in¹³²⁵ erâmil ve fukarasına otuz yük akçe sadaka ve yüz elli bin siyâb oluşturdu. Ba'dehu müslimânlar ile hacc-ı şerîfi edâ edüp Bağdad'a avdet eyledi. Bağdad'dan Kâ'be'ye Kâ'be'den Bağdad'a varınca yolda¹³²⁶ eğer kendü için ve eğer hasta olan müslimânlar için kârî eksik eylemediler.¹³²⁷ Ve hûve mine'l-acâyib sene selâse ve sittîn de Rum'a gelüp sefer edüp ve çok fütuhâtı olup vâfir ganâyim ile sâlim ve Mansûr Bağdad'a geldi ve altmış dokuzda şikâre çıkup bî sayyide vefât eyledi.¹³²⁸

Ahd Musa el-Hâdi bin Muhammed el-Mehdîyyi

Bî'at o fî sene 170,¹³²⁹ pederi Muhammed Mehdi¹³³⁰ halife fevt olduktan sonra halife oldu. Merkûm fesîh ve edîb söze kâdir heybetlü ve satvet ve şehâmet sahibi ve gazûb ve kahr elçi vezîrin ve akıllu adam idi. Lâkin şarab hamra ve lehv ve taraba mübtelâ idi. Ve zulm ve cevri ziyâde idi. Ol sebep ile ömrü kasir ve hilâfeti az oldu. Yüz yetmişde¹³³¹ sebebi mevti verem idi. Ve ba'zıları mesmûmen¹³³² fevt oldu derler.

¹³²² Ahd Muhammed el- Mehdîyyi... A; Ahd Muhammed el- Mehdî bin Abdullah, Muhammed bin Abdullah el-Mansûr Kâmil F (30a)

¹³²³ Sene 11 A; sene 10 F (30a)

¹³²⁴ Varup A; vardı F (30a)

¹³²⁵ Mükerrerem'in A; Mükerrerem'e F (30a)

¹³²⁶ Varınca yolda A; - F (30a)

¹³²⁷ Eylemediler A; eylemedi F (30a)

¹³²⁸ Geldi ve altmış dokuzda şikâre çıkup bî sayyide vefât eyledi. A; avdet eyledi F (30a)

¹³²⁹ Sene 170 A; senel69, müddeti imâret senel1, müddeti ömrüşü sene 26, vefâtı şî der Bağdad fî Rebiülevvel sene 170. F (30a)

¹³³⁰ Mehdi A; - F (30a)

¹³³¹ Yüz yetmişde A; - F (30a)

Hilâfet-i Harûn er-Reşîd bin Muhammed el-Mehdî¹³³³

Birâderi mevti¹³³⁴ bî'at o fî sene 170, müddeti imâret sene 23, müddeti ömrüşü sene 45, vefâtı der Cemâziyelâhir sene 193. [25/b] Karındaşı Hâdî fevt oldukdan sonra yerine yigirmi üç yaşında iken halîfe oldu. Beyaz yüzlü güzel şeküllü idi ve¹³³⁵ uzun boylu ve semiz gövdelü fesîhü'l-lisân ve ehl-i ma'rifet ve her ilmden haberdâr idi. Mesnedi hilâfetde bir karar olduk da cümle muharremâtdan fâriğ olup her gün yüz rek'at namaz kılardı. Ve her gün hâlis mâlından bin akçe âhir ömrüne değin kendi eliyle sadaka verirdi. Bir yıl gazâ ve bir yıl hacc etmek âdeti idi. Bir kerre Medine'den Mekke'ye piyâde vardı. Harûn er-Reşîd ecell el-hulefâ ve a'zam el-mülûk Benî Abbâs idi. Vüzerâsı Âl-iBerâmiki'den Yahya ve Ca'fer ve Fazıl bin Rebî' idi. Ve kâdiye'l-küdâtı evvel İmâm Ebu Yusuf idi.¹³³⁶ Ba'dehu İmâm Muhammed bin Hasan oldu.

Zikr-i Berâmiki Vüzerâ-i Harûn er-Reşîd

Berâmiki, cemâ'at kesire olup eşrâfları Halid'in evlâdları¹³³⁷ Yahya ve Muhammed ve Musa ve Yahya'nın ve¹³³⁸ evlâdları Halid ve Ca'fer ve Fazıl bin Yahya İbn Halid bin Bermeki İbn Gústasif İbn Hasib¹³³⁹ el-Bermeki ve Âl-i Bermeki ol kimesnedir ki, babası büyük Bermeki mülûk-i Fars'dan bir melik idi ki, Fars vilâyetinde mecûsiler için meşhûr olan ateşgede nâm bir azîmdir¹³⁴⁰ binâ eylemiştir. Ba'dehu Şam'a gelüp Mervanîler'den Hişâm bin Abdülmelik halîfe huzûrunda İslâm'a gelüp ismîni Abdulazîz kodılar. Sonra Devleti Abbâsîyyu'ndan Abdullah Saffâh'a¹³⁴¹ intikâl etdikde Halid bin Bermeki-i getürüp vezîr eyledi. Saffâh'ın vefâtından sonra Mansûr divâniyyeye vezîr olup iştihâr buldu. Sonra Muhammed¹³⁴² Mehdî halîfe zamanında merhûm olup namazını Harûn er-Reşîd kıldı. Derler ki,

¹³³² Mesmûmen A; semûmen F (30a)

¹³³³ El-Mehdî A; el-Mehdî birâder Musa el-Hâdî F (30a)

¹³³⁴ Birâderi mevti A; - F (30a)

¹³³⁵ İdi ve A; - F (30b)

¹³³⁶ İdi A; - F (30b)

¹³³⁷ Halid'in evlâdları A; - F (30b)

¹³³⁸ Ve Yahya'nın ve A; - F (30b)

¹³³⁹ Hasib A; Camaset F (30b)

¹³⁴⁰ Bir azîmdir A; deyri F (30b)

¹³⁴¹ Saffâh'a A; es-Saffâh2a F (30b)

¹³⁴² Sonra Muhammed A; - F (30b)

Halid'in vasıl olduğu mertebeye evlâdından biri¹³⁴³ vâsıl olmadı. Yine¹³⁴⁴ Yahya re'yine ve ne fazl cevrine ve ne Ca'fer kitâbetine ve ne Muhammed mürüvetine Musa seçâ'atine andan sonra Harun er-Reşîd Ca'fer'i vezîr eyledi. Ve şol denlü iltifât eyledi ki, sarayına ve evlâdlarına ve mâlîna hükm ederdi ki, bir halîfenin zamanında bir vezîr vâki' olmadı. Hatta Harûn Yahya'ya babası¹³⁴⁵ ve oğulları Fazıl ve Ca'fer'e karındaş deyu hitâb ederdi. Harûn er-Reşîd'in bu kadar¹³⁴⁶ Berameki'ye bu kadar muhabbetine sebep bu idi ki, Musa¹³⁴⁷ Hâdi halîfe vefâtında Harûn¹³⁴⁸ yigirmi iki yaşında idi. Horasan vilâyetinde Tûs nâm şehirde bulunup ol esnâda cümle Bağdad halkı ittifâk ve karar etdiler ki, Harûn'u halîfe etmeyeler. Zirâ ekel ve şarab ve lehv ve turaba mâ'il ve meşgûl idi. Câ'iz ki, halkın mesâlihine ve umûr memlekete teğâfûl edüp ve hilâfete hâlel gele deyu rıza vermediler.

Ol eyyâmda Bağdad'a¹³⁴⁹ Sâdâd Berameki'den Yahya ve Fazıl ve Ca'fer kalkup Harûn'dan gayri kimesne hilâfete layık değildir deyu Harun'a adam [26/a] gönderüp ve getürdüp halife eylediler. Mesnedi hilâfette bir karar oldukda Yahya'yı ihzâr edüp buyurdu ki, bu hilâfete sen beni iclâs eyledin ben dahî seni umûru âleme vekîl ve vezîr i a'zam nasb eyledim ve mührün çıkarup eline teslîm eyledi. Ve kendüsi zevkiyle mukayyed oldu. Yahya dahi ahsen-itedbîr ile ve ekmel takdîr ile memlekete¹³⁵⁰ mukayyed oldu. Ba'de'z-zaman hâtimi Fazıl bin Yahya'ya verdi. Bundan sonra vezâret Ca'fer Bemeki'de karar eyledi. On yedi sene dehr Berameki'nin murâdı üzre devr eyledi. Sonra Reşîd Âl-i Berameki'den inhirâf eyledi. Ve ol sene Harûn hacc-ı şerîfe varup avdet etdikden sonra Ca'fer bin Yahya'yı[♦] katl eyledi. Katline sebep de çok ihtilâf vardır. Ba'zıları derler ki, Harûn'un kız karındaşı Abbâse nâm hatun ve Ca'fer Bermeki meclisinde hazırolmasalar ol gün¹³⁵¹ Harûn zevkden mahrûm olurdu. Ol ecilden Ca'fer'e nikâh

¹³⁴³ Biri A; birisi F (30b)

¹³⁴⁴ Yine A; ne F (30b)

¹³⁴⁵ Babası A; baba F (30b)

¹³⁴⁶ Bu kadar A; - F (31a)

¹³⁴⁷ Musa A; - F (31a)

¹³⁴⁸ Harûn A; Harûn er-Reşîd F (31a)

¹³⁴⁹ Bağdad'a A; bağdad'da F (31a)

¹³⁵⁰ Memlekete A; umûr u memlekete F (31a)

[♦] [d]: Maktûle-i Ca'fer el-Beramiki vezîr Harûn ve nekbeti Berameki fî sene 186. F (31a)

¹³⁵¹ Hazır olmasalar ol gün A; olmasalar ol gün F (31a)

eyledi ki nâ-mahrem olmaya. Meclisinde yüzine baka. Bu şartla ki, takarrib etmeye Ca'fer'de¹³⁵² Harûn'un emrine muhâlefet edüp andan bir veled hâsıl oldu.¹³⁵³ Ol sebep ile katl eyledi¹³⁵⁴ derler ve bir rivâyet dahî Harûn¹³⁵⁵ Yahya bin Abdullah bin Hasan bin Hüseyines-Sebti es-Sağîr'i¹³⁵⁶ Ca'fer'in habsine verüp ba'dehu Ca'fer danışmayup itlâk eyledi. Ol ecilden katl eyledi.¹³⁵⁷ Bir rivâyet dahî Âl-i Berameki'nin şân-ı devletleri ve kerem ü ihsânları ve etrâfi mülûkün bunlara muraca'atları¹³⁵⁸ âleme şöhet bulduk da halkın tahammülleri olmayup Harûn hacc-ı şerîfden avdet eyleyüp Bağdad'a karîb geldik de münafıkın biri bir kaç beyitle rik'a sunup lâkin rik'ayı veren¹³⁵⁹ bilinmeyüp gayb oldu. Ol ebyât bunlardır ki, tahrîr olundu. Beyt:¹³⁶⁰

Kul li-emînallah fî arza
Vemen aliye'l-hille ve'l-akd.
Haza İbn Yahya Ca'fer koduğdu.*
Maliken meselün mâ-bikemâ hadd,
Emrin merdûd ila emre ,
Ve emre leys le redd,
Vekad benî¹³⁶¹ li'd-dârelleti mâ beni,¹³⁶²
El-Fars lehâ meselân ve ile'l-hindu,
Edder vel-yakût hasa'iha,
Ve terehal-anbar ven-nedd,
Ve nehnu nahşi inne¹³⁶³ vâris,
Mülkün en gaybin el-lahd.

¹³⁵² Ca'fer'de A; Ca'fer ise M (20b)

¹³⁵³ Oldu A; eyledi F (31a)

¹³⁵⁴ Eyledi A; olundu F (31a) / M (20b)

¹³⁵⁵ Harûn A; Harûn er-Reşîd M (20b)

¹³⁵⁶ Hasan bin Hüseyin es-Sebti es-Sağîr'i A; Hasan es-Sebti F (31a) / el-Hasan es-Sebti-i M (20b)

¹³⁵⁷ Verüp ba'dehu Ca'fer danışmayup itlâk eyledi. Ol ecilden katl eyledi A; vermişdi Ca'fer danışmadan itlâk eylediğün katl eyledi M (20b)

¹³⁵⁸ Muraca'atları A; muraca'atı M (20b)

¹³⁵⁹ Lâkin rik'ayı veren A; - M (20b)

¹³⁶⁰ Bunlardır ki tahrîr olundu beyt A; -nazm M (20b)

* [d]: Maktûl bin Ca'fer el-Beramiki Vezîr Harun ve neksibe-i Berâmiki fî sene 166

¹³⁶¹ Benî A; binâ M (20b)

¹³⁶² Beni A; binâ M (20b)

¹³⁶³ Nahşi inne A; nehâfane M (20b)

Neşr¹³⁶⁴ ve kılı' l-sebeeb gayri zalik vallahu e'lamü bizalik. Sene-i mezbûrenin Safer'inde Ca'fer katl olunduktan sonra Yahya'yı ve oğlu Fazıl bin Yahya'yı Rakka zindanında¹³⁶⁵ habs eyledi. Ve cemi' mâlların¹³⁶⁶ kabz eyledi. Nakl olunur ki, kabz olunan nakîd akçeleri on beş bin kerre bin altundan¹³⁶⁷ idi. Lâkin Muhammed bin Halid'e ve oğluna ve esvâbınata'arruz eylemedi.¹³⁶⁸ Ba'dehu Harûn emr eyledi ki Ca'fer'in başını cizr üzerine nasb edeler. Ol mahalde Rakkaşî nâm¹³⁶⁹ şâ'ir Ca'fer'in başını görüp vâfir bekâdan sonra irticalen bu ebyâtı inşâ eyledi. Nazm: ♦

Ammâ vallahi levlâ havf ü iş,
Ve aynü'l-halîfiyye li-etnâm leta'na,¹³⁷⁰
Lutfuna havl hamal ve istilma,¹³⁷¹
Kemâlinnâs bi'l-hicr istilâm,
Fema ebsartü kablik İbn Yahya*
Hisam fele seyfe hisâm

Aliye' [26/b] z-zât ve'd-dünya cemî'an vemâ fihâ lağbetüke's-selâm.

Hikâyet olunur ki, âhir¹³⁷² eyyâmında Ca'fer halîfe¹³⁷³ sarayına varmak murâd eyledik de bir müneccim hazır olup¹³⁷⁴ emr eyledi ki, usturlabla irtifâ' alup bir sa'at ta'yîn eyleye ki, Ca'fer binüp halîfeye gide. Ol mahalde Dicle üzerinde bir gemi geçerken içinde bir adam müneccimden haberi¹³⁷⁵ yoğ iken bu beytleri okudu.¹³⁷⁶
Nazm:¹³⁷⁷

Yed birr bi'n-nücûm ve leyse yedrfî,

¹³⁶⁴ Neşr A; - M (20b)

¹³⁶⁵ Zindanında A; zindanına götürüp M (20b)

¹³⁶⁶ Mâlların A; mâlî M (20b)

¹³⁶⁷ Altundan A; altun M (20b)

¹³⁶⁸ Esvâbına ta'arruz eylemedi A; esvâbına ta'arruz olunmadı M (20b)

¹³⁶⁹ Nâm A; - F (31b)

♦ [d]: Vefâtü Yahya bin Halid Bermeki'dir. Habs Harûn er-Reşîd fî sene fî 190. Vefâtü Fazıl bin Yahya el- Bermeki'dir. Habs Harûn er-Reşîd fî sene fî 192. F (31b)

¹³⁷⁰ Leta'na A; - M (20b)

¹³⁷¹ Hamal ve istilma A; harl ve eslimna M (20b)

* [d]: Vefâtü Yahya bin Halid Bermeki ve habs Harûn er-Reşîd fî sene 190

¹³⁷² Âhir A, - M (20b)

¹³⁷³ Halîfe A; halifenin M (20b)

¹³⁷⁴ Olup A; bulunup M (20b)

¹³⁷⁵ Haberi A; gayri M (20b)

¹³⁷⁶ Nazm:Ammâ vallahi levlâ havf ü iş... A; - F (31b)

¹³⁷⁷ Beytleri okudu nazm A; beyti okudu beyt M (20b)

Ve Rabbü'n-nücûm yef'al mâ-yürîd,
Seta'lem fi'l-hisâb izâ litakyinâ,
Gaden indellahe mine'z-zulûm,
Terümü'l-huld fi darü'l-in'âyâ,
Ve kem kadr em kablike mâ-terevm,
Ebi¹³⁷⁸ diyân yevmi'd-din nümezzî.
Ve indellahe râm kablike mâ-terevm.

Nesr¹³⁷⁹ bu zikir olunan ebyâtı Yahya• habıde iken Harûn'a yazup gönderdiği ebyâtdandır.¹³⁸⁰ Sene tıs'în ve mâ'iyede merkûm Yahya yetmiş yaşına girüp Ca'fer Bermeki'nin katlinden üç sene sonra Rakka zindanında mahbûs iken fevt oldu. Harûn işitdikde el-yevm mâte a'kılı'n-nâs deyu buyurdu. Fazıl bin Yahya•• dahî üç yıldan sonra kırk beş yaşında iken ol dahî zindanda fevt oldu. Ol hesab üzre Fazıl altı sene mahbûs oldukdan sonra fevt olmuş olur.¹³⁸¹ Bunda Sâdât Beramiki munkarız oldu. Cümlesi ehl-i kerem ukalâ ve re'y tedbîr ashâbı ve edipler idi. Kâle¹³⁸² ba'zı eş-şü'era fi hakkıhim. Beyt:¹³⁸³

İnne'l-Beramiki ellezine ta'lemû,
Şim ve ikrâm ve ulûmihânnâs kânu,
İzâ ağrasu iskûd¹³⁸⁴ veiza nübüvven la tehtedimûn,
Lemma nübüvveh esasen Sa'îd İbn Neşri¹³⁸⁵ kaçan Berameki'nin evlerin yıkılmış ve harâb göricek bu iki beytî inşâd eyledi. Beyt:¹³⁸⁶

Hazâ menâzil-i akvâm ahd tamm fi tabib,
Îyş rağbet mâla hatr,
Dâret behm nâyibât ed-dehr fenkalibu,

¹³⁷⁸ Ebi A; âlî M (20b)

¹³⁷⁹ Nesr A; - F (31b)

• [d]: Vefâtı Yahya bin Halid Bermeki der habs Reşîd fi sene yüz doksan M (20b)

¹³⁸⁰ Gönderdiği ebyâtdandır A; gönderdi M (20b)

•• [d]: Vefâtı Fazıl bin Yahya el-Bermeki der habs Reşîd fi sene yüz doksan iki M (20b)

¹³⁸¹ Oldukdan sonra fevt olmuş olur A; olup ba'dehu fevt oldu M (20b)

¹³⁸² Kâle A; kâle fi F (32a)

¹³⁸³ Beyt A; - M (20b)

¹³⁸⁴ İzâ ağrusu iskûd A; izâ a'ridu üstivâ M (20b)

¹³⁸⁵ Sa'îd İbn Neşri A; Sa'îd bin ve muhbi'ş-şa'ir F (32a) / Sa'id bin Vehb eş-Şâ'ir M (20b)

¹³⁸⁶ Yıkılmış ve harâb göricek bu iki beytî inşâd eyledi. Beyt:A; yıkık ve harâb gördü. Bu iki beytî inşâ eyledi. şî'ir M (21a)

Aliye's-sebbûr felâ'in velâ eser ve yüz daksan uhde Harun er-Reşîd Tus'da vefât eyleyüp saltanatı Muhammed Emin'e vasiyyet eyledi.¹³⁸⁷

Ahd Muhammedü'l-Emîn bin Harûn er-Reşîd♦♦

Bî'at o fî sene 193 müddeti hilâfeti sene 4, müddeti ömrüşü sene 25, vefâtı sene 198, Muhammed Emin'in babası Harûn er-Reşîd ve vâlidesi Zübeyde binti Ebi¹³⁸⁸ Ca'fer el- Mansur ed Devâniki olup iki taraftan Haşimî en-nesebi idi. Ve gayet hüsn ü cemâl sâhibî beyaz yüzlü ve uzun boylu ve ifratla¹³⁸⁹ kuvvetli ve şecîc ve bahadır kimesne idi.¹³⁹⁰ Ma'rifet ve fesâhat ve edep ve fazîlet bâhiresi var idi. Lâkin umûru saltanat tedbîrine¹³⁹¹ kâdir olmaduğu¹³⁹² için sene semâne ve tıs'ın ve mâ'iyede¹³⁹³ karındaşı Me'mun elinde helâk oldu.

Ahd el-Me'mûn Abdullah İbn Harûn er-Reşîd¹³⁹⁴

Bî'at o fî sene 198, müddeti imâret sene 20, müddeti ömrüşü sene 48, vefâtı sene 218. Me'mun Abdullah'ın babası Harûn ve vâlidesi [27/a] Merâcil nâm Eşca câriye¹³⁹⁵ idi. Me'mûn'u doğurduktan sonra fevt oldu. Merkûm ehl-i ilm fâyik ve edibü'l-bâri' Arabiyat'da¹³⁹⁶ ve fıkıhda ve ehâdisde ve nahivde ve lugatde ve tevârihde mâhir idi. Sonra ulûmu Felsefe ve ilm-i hikmet ve ilm-i nücûm ve ilm-i

¹³⁸⁷Aliye's-sebbûr felâ'in velâ eser... A; aliye'l-kübur felâ ayn velâiş F (32a) / aliye'l-ubûd felâ ayn velâ eser M (21a)

♦[d]: Hilâfet-i Muhammed Emin ba'd ez mevt Harûn er-Reşîd der Tusî fî sene 162.

Maktûli-i Emîn bed-set Tâhire ve hilâfet Me'mûn'dur. Bağdad fî sene 197.

Vefâtı İmâm Şafi'î rahmetullâhi aleyhdur. Mısır fî sene 203.

Ehl-i rabt Kurtuba'dan nefi' olunduklarında İskenderiyye'ye gelüp bir müddet ikâmetden sonra iki yüz on iki senesinde Girid'e geçüp zabt etdiler. F (32a)

♦[d]: Hilâfet-i Muhammedü'l-Emîn ba'd ez mevt Harûn der Tusî sene yüz doksan iki.

Maktûli-i Emîn bed-set Tâhir ve hilâfet Me'mûn ve Bağdad fî sene yüz doksan yedi.

Vefâtı İmâm Şafi'î hazretleri der Mısır fî sene iki yüz üç.

Ehl-i rabt Kurtuba'dan nefi' olundukda İskenderiyye'ye gelüp bir müddet ikâmetden sonra iki yüz on ikide Girid'e geçüp zabt etdiler. M (21a)

¹³⁸⁸Ebi A; - F (32a) / M (21a)

¹³⁸⁹İfratla A; ifrat üzre M (21a)

¹³⁹⁰İdi A; - F (32a)

¹³⁹¹Saltanat tedbîrine A; saltanatı tedbîre M (21a)

¹³⁹²Olmadığu A; değildi anın M (21a)

¹³⁹³Tıs'ın ve mâ'iyede A; tıs'inde M (21a)

¹³⁹⁴Ahd el- Me'mun Abdullah İbn Harûn er-Reşîd A; Ahd El-Me'mun Abdullah İbn Harûn er-Reşîd F (32a) / <> M (21a)

¹³⁹⁵Câriye A; câriyesi M (21a)

¹³⁹⁶Arabiyat'da AÜ; Arabi'de M (21a)

hey'et ve ilm-i cifr ukbâd¹³⁹⁷ ve riyâziyate mukayyed olup sonra fücûra sâlik oldu.¹³⁹⁸ Kur'an-ı Azîm mahlûkdur deyu söylerdi. Ve ulema ve uzâma ve cumhûr enâma cevri ederdi.* Eğer bu tarîke sâlik olmaya idi Hulefâ-i Abbâsîyye'nin a'zamı ve a'lamı olurdu. Zirâ anda hezm ve azm ve akl ve ilm¹³⁹⁹ ve şecâ'at ve sevd ve semâhat kâmil idi. Hicretin iki yüz on sekizinde¹⁴⁰⁰ Rum vilâyetine sefer edüp ba'zı kılâ' ve husûn feth edüp ganâyim ferâvân ile avdet edüp Tarsus'a vardı ve gördi ki, güzel vilâyet akarsuları vâfir ve meyveleri¹⁴⁰¹ çok beğenüp anda ikâmet¹⁴⁰² eyledi. Bir gün bir mesîreye varup terli iken sovk su içüp ol sâ'at hummâ arz olup ba'dehu hafakân marzına mübtelâ olup ilâc pezîr olmamak ile Receb ayında fevt oldu.¹⁴⁰³ Ve anda defn olundu. Merhûm oldukda bunu okurlar idi. *"Yâ men lâ-yezâl mülke, erhamu men kadzâle mülke"**

Ahd el-Mu'tasım Billah Muhammed bin Harûn er-Reşîd♦♦

Mu'tezilî olmuşdur. Bî'at o fî sene 217, müddeti imâret sene 8, müddeti ömrüsü sene 48, vefâtışı sene <226>¹⁴⁰⁴ ibtidâ hilâfete ismüllah izâfet eden¹⁴⁰⁵ bunlar idi. Babası Harûn er-Reşîd bunu hilâfetden ihrâc edüp evvel Muhammed Emîn'e ba'dehu Abdullah¹⁴⁰⁶ Me'mûn'a ba'dehu Mü'temine¹⁴⁰⁷ vasiyyet eyledi. Hak subhâne ve te'a¹⁴⁰⁸ bunu getürüp halîfe eyledi. Ve bundan sonra halîfe olanlar bunun evlâdlarıdır. Bunun lakabı Semâni idi. Zirâ hulefânın sekizincisidir.¹⁴⁰⁹ Ve iki yüz on sekizde halîfe oldu. Ve sekiz yıl sekiz ay sekiz gün halîfe oldu. Ve sekiz kal'a

¹³⁹⁷ Ve nahivde ve lugatde ve tevârihde mâhir... A; ve ilm-i nücûmda ve ilm-i hey'et ve ilm-i coğrafiya M (21a)

¹³⁹⁸ Oldu A; olup M (21a)

* [d]: İki yüz üç sâlinde vefât-ı İmâm Şâfi'î rahmetullahi aleyh der Mısır sene 203

¹³⁹⁹ İlm A; ilm ve hilm F (32a) / hilm M (21a)

¹⁴⁰⁰ Sekizinde A; - F (32a)

¹⁴⁰¹ Meyveleri A; mesîreleri F (32b) / M (21a)

¹⁴⁰² İkâmet A; karar ve ikâmet M (21a)

¹⁴⁰³ Oldu A; - M (21a)

* Ey mülkü geçici olmayan, mülkü geçici olana merhamet et.

♦[d]: Hilâfet-i Musta'sım Billah ba'd ez mevt Me'mûn. Der Tarsus sene 217. F (32b)

• [d]: Hilâfet-i Musta'sım Billah ba'd ez mevt Me'mûn. Der Tarsus fî sene iki yüz on yedi M (21a)

¹⁴⁰⁴ Vefâtışı sene A; vefâtışı sene 226 F (32b)

¹⁴⁰⁵ Eden A; eyleyen M (21a)

¹⁴⁰⁶ Abdullah A; - F (32b) / M (21a)

¹⁴⁰⁷ Mü'temine A; Mü'teme M (21a)

¹⁴⁰⁸ Te'a A; te'ala F (32b) / M (21a)

¹⁴⁰⁹ Sekizincisidir A; sekizincisi oldu M (21a)

binâ eyledi. Bu dahî¹⁴¹⁰ halkı cem' edüp Kuran mahlûkdur demek gereksiz deyu da'vet etdik de İmâm Ahmed bin¹⁴¹¹ Hanbel hazretleri Kuran mahlûkdur demediğiçün darb şedîd etdi. Bunun zamanında Umuriyye ve Azerbaycan ve Ermeniye¹⁴¹² feth oldu. Ve Bağdad'da her biri birer rıtl¹⁴¹³ dolu yağdı. Ve çok adam ve¹⁴¹⁴ hayvanât helâk eyledi.¹⁴¹⁵ Mezbûr hicretin iki yüz yigirmi altısında Sermin'de¹⁴¹⁶ vefât eyledi.

**Ahd el-Vasık Billah Harûn bin Mu'tasım Ahmed¹⁴¹⁷ bin Muhammed bin
Harûn er-Reşîd♦♦**

Bî'at o fî sene 226, müddeti imâret sene 6, müddeti ömrüşü sene 26, vefâtı sene 232, babası Mu'tasım'dan sonra halîfe oldu.¹⁴¹⁸ Vâlidesi Ümmi Veled Rumiyye idi. İsmî Karadis idi.¹⁴¹⁹ Merkûm kerîm ve halîm ve iş'âr Arabîde hafız idi. İlm mevsikiyi gayet iyi bilürdi. Sağırinde¹⁴²⁰ Me'mun'un terbiyesinde olmağla Kuran-ı Azîmi ve hüsnü hat yazı yazmağı bi'n-nefs¹⁴²¹ Me'mun'dan telemmüz eyledi. [27/b] Ve cümle ahvâl ve tasarrifâtı Me'mun'a meşâbih idi. Sâdât-ı uluvviyye azîm i'zâz ve ikrâm ve ihsân ederdi. Bir kere hacc-ı şerîfe vardı. Ve Haremeyn fukarasına azîm mâl bezl eylediği fukara gani oldu. Hicretin iki yüz otuz ikisinde istiskâ marzına uğrayup Sermin'de vefât eyledi. Maraz-ı mevtinde bisâti kaldırıp yüzün toprağa sürüp “*Yâ men lâ-yezâl mülke, erhamu men kadzâl mülke*” der idi.♦♦

¹⁴¹⁰ Bu dahî A; ve F (32b) / M (21a)

¹⁴¹¹ Bin A; - F (32b) / M (21a)

¹⁴¹² Ermeniye A; Ermine M (21a)

¹⁴¹³ Birer rıtl A; - F (32b)

¹⁴¹⁴ Ve A; ve çok M (21a)

¹⁴¹⁵ Eyledi A; oldu M (21a)

¹⁴¹⁶ Sermin'de A; <Sermin'de> F (32b)

¹⁴¹⁷ Ahmed A; - F (32b)

♦[d]: Hilâfet-i Vasık ba'd ez mevt Mu'tasım Bağdad fî sene 226. F (32b)

•[d]: Hilâfet-i Vasık Billah ba'd ez mevt Mu'tasım der Bağdad fî sene iki yüz yigirmi altıda M (21a)

¹⁴¹⁸ Bî'at o fî sene 226, müddeti imâret... A; Bî'at o fî sene 226, müddeti imâret sene 6, müddeti ömrüşü sene 26, vefâtı sene 232 F (32b) / o fî bî'at sene < >, müddeti imâret sene < >, müddeti ömrü sene < >, vefâtı sene < > M (21a)

¹⁴¹⁹ İdi ismî Karadis idi A; olup ismî Karkis idi F (32b)

¹⁴²⁰ Sağırinde A; sağırliğinde F (32b)

¹⁴²¹ Bi'n-nefs A; bi'n-nakş F (33a)

♦♦ [d]: Hilâfet-i ba'd ez mevt Vasık ve refi' muhnet ez ulemâ-i ümmet fî sene 231.

Vefâtı İmâm Ahmed Hanbel der Bağdad fî sene 240 F (33a)

Ahd el-Mütevekkil Alellah Ca'fer bin el -Musta'sım

Ahmed,¹⁴²² karındaşından sonra serîri hilâfete cülûs eyledi. Bî'at o fî sene 232, müddeti vilâyet sene 14, şehr 9, ömrüş sene 41, vefâtüş sene 247.¹⁴²³ Vâlidesi Ümmi Veled Türkiyye olup ismî Şecâ' idi. Halîfe olduğu gibi halk Kur'an mes'elesini kaldırup ref' eyledi.¹⁴²⁴ Lâkin Hazret-i Ali'yi sevmezdi. Mütevekkil hulefâ-i Abbâsîye'nin ulûlarından olup şark ve garb ana meti' oldu. Ve zamani safâ ile mümtedd oldu. Ve iki yüz kırk dördte Mütevekkil Şam'a gelüp ve anda durmak istedi. Yezîd bin Muhammed Mahlebî¹⁴²⁵ ba'zı ebyât söyledi ve Irak'a varmasını terğîb eyledi.

Pes Mütevekkil Şam'da durmak re'yinden ferâğat eyledi. Ve iki yüz kırk yedide Mütevekkil'in askerinden Türk ta'ifesi Mütevekkil'den bi-huzûr olup oğlu Mustansır¹⁴²⁶ Billah Muhammed ve silahdarı Yağır'la¹⁴²⁷ ittifâk edüp Mütevekkil ve vezîri¹⁴²⁸ bâde meclisinde iken nısfu'l-leylede on nefer kimesne üzerlerine hücûm edüp ikisini dahî helâk eylediler. Hulefâda babasını katl bunda vâki' oldu. Mısır'da mikyâsı bunlar ta'mîr etdiler. Mütevekkil'in cümle zamani on dört yıl ve dokuz ay dokuz gündür. Ve kırk bir yaş yaşamışdır.

Ahd el Mustansır¹⁴²⁹ Billah Muhammed bin el-Mütevekkil♦

Babasından sonra serîri hilâfete geçdi. Babası Mütevekkil mezbûra hayatında¹⁴³⁰ hilâfetle bî'at etmişdi. Sonra incinüp hilâfetden hal' olmasın murâd edindi. Pes Mustansır dahî Türk askeri ile ittifâk edüp Mütevekkil'i katl etdirdi. Lâ-cerem ol sebebden şîrûye gibi çok ma'mûr olmadı.

¹⁴²² Ahd el-Vasık Billah Harûn bin Mu'tasım Ahmed A; Ahd el-Vasık Billah Harûn bin Mu'tasım F (33a) / < > M (21a)

¹⁴²³ Bî'at o fî sene 232, müddeti vilâyet sene 14, şehr 9, ömrüş sene 41, vefâtüş sene 247 A; - F (33a)

¹⁴²⁴ Mes'elesini kaldırup ref' eyledi. A; <mes'elesini>kaldırdı F (33a)

¹⁴²⁵ Mahlebî A; <Mahlebî> F (33a)

¹⁴²⁶ Mustansır A; Muntasır F (33a)

¹⁴²⁷ Yağır'la A; - F (33a)

¹⁴²⁸ Vezîri A; vezîri Ebu'l-Feth hâkanla F (33a)

¹⁴²⁹ Mustansır A; Muntasır F (33a)

♦[d]: Hilâfet-i Muntasır Billah ba'dehu maktûli-i Mütevekkil der meclis lehv fî sene 246. F (33a)

¹⁴³⁰ Hayatında A; - F (33a)

Nakl olunur ki, babasını katl eden baka-i sağire benim babamı neyledin demiş ol dahî havf edüp Tayfur nâm tabîbe otuz bin altun vermişler tabîb dahî neştere ağu sürüp anınla Mustansır'ı anınla kasd edüp¹⁴³¹ bi-hikmet hüdâ fevt oldu. Tayfur dahî çok anlamayup marîz olur.¹⁴³² Anın dahî oğlanı bilmeyüp ol neşter ile Tayfur'u kasd eder.¹⁴³³ Tayfur dahî mürd olur.¹⁴³⁴ Mustansır'ın müddeti hilâfeti ancak altı aydır.

Ahd el-Musta'in Billah Muhammed¹⁴³⁵ bin el-Mu'tasım[♦]

Ahmed Muntasır'ın ammîsidir. Bî'at o fî sene 248, müddeti vilâyet sene 3, şehir 9, ömrüşü sene 24, [28/a] vefâtı sene 255. Gayet kerîm kimesne idi. Cemî' hazi'ini şevke buna tefrîk eyledi. İlmi az idi. Ve âlim ve şâ'ir geçinürdü. Ve halkın kendüye bârekellâh latif ilminiz ve şevkiniz dediklerin gerçek sanurdu. İki yüz elli iki de Türk askeri Musta'in'i hilâfetden hal' eylediler ve Samerra'da muhâsara etdiler. Pes Musta'in bir kayığa binüp Bağdad'a geldi. Anda dahî muhâsara etdiler. Lâ-cerem Musta'in kendüyi hilâfetden hali' eyledi. Andan Musta'in Vasıt'a nakl etdiler. Andan Kadisiye'ye nakl etdiler. Ve anda helâk etdiler.¹⁴³⁶

Ahd Mu'tez Billah Zübeyr bin el-Mütevekkil Alellah Ca'fer¹⁴³⁷

Bî'at o fî sene 252, müddeti vilâyet sene 3, şehir 6, ömrüşü sene 24, vefâtı sene 255,¹⁴³⁸ Musta'in Mu'tez'i habs etmişdi. Türk askerî habisten çıkarup halîfe dikediler. Mu'tez on dokuz yaşında fâyık el-hüsn gözlü civân idi. Kâhî altunlu murassa' tacla otururdu¹⁴³⁹ divân ederdi. Ve iki yüz elli beşde Türk ta'ifesi Mu'tez'den vazîfe istediler hazîne yokdur dedi. Anlar dahî elli bin floriye kâ'il olduk tedârik olmak gerekdir dediler. Ol denlü nesne bulunmadı. Mu'tez vâlidisi Kıça nâm

¹⁴³¹ Kasd edüp A; kasd Muntasır F (33a)

¹⁴³² Olur A; oldu F (33a)

¹⁴³³ Eder A; eyledi F (33a)

¹⁴³⁴ Olur A; oldu F (33a)

¹⁴³⁵ Muhammed A; Ahmed F (33b)

♦ [d]: Hilâfet-i Musta'in Billah'dır. Bağdad ez mevt Muntasır fî sene 247.

Hilâfet-i Mu'tez ba'd ez mevt Musta'in Billah sene 251. F (33b)

¹⁴³⁶ Ahmed Muntasır'ın ammîsidir... A; - F (33b)

¹⁴³⁷ Ahd Mu'tez Billah Zübeyr bin... A; - F (33b)

¹⁴³⁸ Bî'at o fî sene 252, müddeti... A; - F (33b)

¹⁴³⁹ Otururdu A; oturup F (33b)

hatuna hâlim şöyledir. Banaelli¹⁴⁴⁰ altun ver dedi. Ol dahî yokdur¹⁴⁴¹ ne vereyim dedi. Pes asker-i Türk¹⁴⁴² ittifâk edüp Mu'tez kasr-ı hilâfetden çıkarup döndüler ve üzerinden esvâbın çıkarupve Mu'tez'i kinetde¹⁴⁴³ bağladılar. Tâkim kendüsini hilâfetden hal' ede.¹⁴⁴⁴ Ba'dehu habs eylediler ve ba'dehu hamama koydular ve anda hayli mekt etdirdiler. Vakta kim, taşra çıkdı su istedi karlu su verdiler içüp fi'l-hâl vefât eyledi. Ba'dehu Türk'den Salih nâm kimesne emîr idi. Mu'tez'in vâlidesin müsâdere edüp şol kadar emvâl ve hazâyin zâhir¹⁴⁴⁵ oldu kim ta'bîr olunmaz ol habiste oğlu¹⁴⁴⁶ elli bin altuna fedâ edüp helâk etdürdi. Mu'tez'in hilâfeti dört yıl altı aydır. Yigirmi dört yaşında vefât etdi.¹⁴⁴⁷

Ahd el-Muhtedî Billah Muhammed el-Vasık♦

İbn ammîsi Mu'tez'den sonra serîri hilâfete cülûs eyledi. Mu'tez mezbûru Samarra'ya sürmüşdü. Muhtedî hilâfetden bî'at¹⁴⁴⁸ râzı olmadı. Ta ki, Mu'tez'in kendi ağzından nefsimi hal' etdim demeyince. Pes Mu'tez'i getürdiler. Muhtedî ana karşı varup aleykesselâm ya emîr'ü'l-mü'minîn halife-i Rasûlullah deyüp¹⁴⁴⁹ karşusuna oturdu. Ve şâhidler gelüp Mu'tez'in hilâfetinden aczine şehâdet etdiler. Ba'dehu Mu'tez havfinden nefsimi hal' eyledim deyu¹⁴⁵⁰ elin uzatdı. Ve Muhtedî'ye bî'at eyledi. Ba'dehu Mühtedî sadd meclise geçdi ve iki kılıç bir kında olmaz dedi. Ba'dehu Türk ta'ifesi Mu'tez'i hamama koydular. Anda fevt oldu.¹⁴⁵¹ [28/b] Nitekim mukaddeman zikr olunmuşdur. Muhtedî melîh el-vech ve hüsnü'l-keâm sahibi ve gayetde sâlih ve dindâr ve bahâdır idi.¹⁴⁵² Cemi'ü'l-ât lehv ve la'ıbı giderdi. Ve

¹⁴⁴⁰ Elli A; elli bin F (33b)

¹⁴⁴¹ Yokdur A; - F (33b)

¹⁴⁴² Asker-i Türk A; asker F (33b)

¹⁴⁴³ Kinetde A; <kinetde> F (33b)

¹⁴⁴⁴ Ede A; eyleye F (33b)

¹⁴⁴⁵ Hazâyin zâhir A; hazâyin ve cevâhir zâhir F (33b)

¹⁴⁴⁶ Oğlu A; oğlunu F (33b)

¹⁴⁴⁷ Vefât etdi A; fevt oldu F (33b)

♦ [d]: Hilâfet-i el-Muhtedî ba'd ez maktûl-i Mu'tez fi sene 254 F (33b)

¹⁴⁴⁸ Hilâfetden bî'at A; bî'ata F (33b)

¹⁴⁴⁹ Deyüp A; deyu F (33b)

¹⁴⁵⁰ Deyu A; deyüp F (34a)

¹⁴⁵¹ Hamâma koydularm anda fevt oldu A; hamâma kodular ve çıkdıkda ana karlu su verdiler ol anda fevt oldu F (34a)

¹⁴⁵² İdi A; kimesne F (34a)

mezâlimi izâle eyledi. Ve kendüsi oturup müslimânların mesâlihlerin gördü.¹⁴⁵³ Ve kitâb önünde yazarlardı. Ve dayim savm üzere idi. Orucun gâhî sirke ile ve zeyt ile açardı. Ammâ kendüye bir mu'ayyen bulmadı. Ve Muhtedî ederdî ki istihyâ edermeğe Benî Ümeyye'den Ömer İbn¹⁴⁵⁴ Abdulazîz gibi kimesne ola.¹⁴⁵⁵ Ve Benî Abbâs'dan ki, anlar Âl-i Resûl iken öyle bir kimesne olmaya. Zamanında âmme-i ulema ittifâk etdiler ki, hulefâ-i Rasûlullah altı kimesnedir. Ebu Bekr ve Ömer ve Osman ve Ali, Ömer İbn¹⁴⁵⁶ Abdulazîz ve Muhtedî ve iki yüz elli altıda Türk askeri Muhtedî'yi incindiler ve anı <katl> etmek istediler.*

Pes Muhtedî dahî silâhın giyüp az kimesne ile çıkup anlarla cenk eyleyüp muhkem dövüşdi. Âkıbet anlar cânibden hücum edüp mezbûri şehîd eylediler. Müddeti hilâfeti bir yıl kadar¹⁴⁵⁷ oldu. Otuz¹⁴⁵⁸ sekiz yaşında idi.

Ahd el-Mu'temed Alellah Ahmed İbn¹⁴⁵⁹ el-Mütevekkil Alellah Ca'fer¹⁴⁶⁰♦

Bî'at o fi sene 256, müddeti vilâyet sene 23, ömrüşü sene 51, vefâtışı sene 279 ibn¹⁴⁶¹ Muhtedî katl olundukdan sonra serîri hilâfete cülûs eyledi. Ve hayli zaman hilâfette bir karar oldu. Lâkin kendüsi dayim lehv ve turabda olup emr-i hilâfeti karındaşı Muvaffik'a tefvîz eyledi. Ol dahî gereği gibi merdâne hareketler edüp¹⁴⁶² askerî râm eyledi. Ve a'dayı kahr eyledi. Ve bu eyyâmda on dört bin mikdârı siyah zenciler cem' olup içlerine evlâd-ı Resûl'den bir kimse alup halîfe dedikleri vakârları bülend olup¹⁴⁶³ çok fesâd etdiler. Ve Ahhâdan ile Ayyâdil'i aldılar ve Ahvaz'ı¹⁴⁶⁴

¹⁴⁵³ Gördü A; görürdü F (34a)

¹⁴⁵⁴ İbn A; bin F (34a)

¹⁴⁵⁵ Kimesne ola A; - F (34a)

¹⁴⁵⁶ İbn A; bin F (34a)

* [d]: İndirmek

¹⁴⁵⁷ Kadar A; mikdârı F (34a)

¹⁴⁵⁸ Otuz A; ve ömrü oyuz F (34a)

¹⁴⁵⁹ İbn A; bin F (34a)

¹⁴⁶⁰ Alellah Ca'fer A; - F (34a)

♦ [d]: Hilâfet-i Mu'temed Alellah ez mevt maktûli Muhtedi fi sene 255.

Vefâtı İmâm Muhammed bin İsmail Neccari kadvetü'l-haffaz der abdu katr.

Zuhûr u Tekbân ve harabe-i Basra fi sene 256. F (34a)

¹⁴⁶¹ Bî'at o fi sene 256, müddeti vilâyet sene 23, ömrüşü sene 51, vefâtışı sene 279 ibn A; ibn ammîsi F (34a)

¹⁴⁶² Edüp A; eyleyüp F (34a)

¹⁴⁶³ Olup A; oldu M (22b)

¹⁴⁶⁴ Ve Ahhâdan ile Ayyâdil'i aldılar ve Ahvaz'ı A; < > F (34a) / ve Anût ile Abbâda'ı ve Ahvaz'ı M (22b)

alup halkını kırdılar. Ba'dehu Basra-i aldılar etrafında¹⁴⁶⁵ nice şehirler binâ etdiler¹⁴⁶⁶ ve Basra-i harâb• etdiler¹⁴⁶⁷ ve bu hâl üzre on dört yıl karar eylediler.¹⁴⁶⁸ Muvaffik Muttasıl anlar ile cenk edüp âhir iki yüz atmışda¹⁴⁶⁹ cümlesi üzerine galib olup vücûdların sahîfe-i rûzgardan hakk eyledi.¹⁴⁷⁰ Ve ikiyüz yetmiş yedide Muvaffik hasta olup mevte karîb olduk da Mu'tezid nâm oğlunu habs etmişdi. Pes huddâmı varup habisten çıkardılar. Muvaffik anı görecek mevtini mukarr bilüp oğlusunu bugün için sakladım ve¹⁴⁷¹ ammin Mu'temed'i önünce gözet¹⁴⁷² dedi. Ve üç gündün sonra fevt oldu. Mu'tezid dahî¹⁴⁷³ babası yerine kāyim olup hoş re'y ve tedbîrlere eyledi. Ve Horasan emîri Ya'kub Sığâr ile cenk edüp¹⁴⁷⁴ ve anı münhezim eyledi.¹⁴⁷⁵ Ve bu senede Karamiti ta'ifesi zuhûr eyledi.¹⁴⁷⁶ Ve iki yüz altmış dokuzda Mu'temed Alellah Bağdad'a gelüp kasr-ı hasinide otururken fevt oldu. Müddeti hilâfeti yigirmi üç yıl [29/a] altı gündür. Elli bir buçuk yaş ömür sürdü. ♦

¹⁴⁶⁵ Aldılar etrafında A; alup etrafda M (22b)

¹⁴⁶⁶ Harâb etdiler A; harâb eylediler M (22b) / alup harâb eylediler M (22b)

• [d]: Zuhûr u zenciyan harâbe-i Basra ... (?) fi sene iki yüz elli beşde.

Vefâtı Bayezid Bistami kudretü'l-ârifin ve İmâm Müslim ahd erkân hadîs tâbi' fi sene iki yüz altmışdır.

İnkıtâ' hutbe-i Abbâsiyan der Mısır fi sene iki yüz altmış yedidir. M (22b)

¹⁴⁶⁷ Etdiler A; eylediler F (34a)

¹⁴⁶⁸ Eylediler A; etdiler M (22b)

¹⁴⁶⁹ Atmışda A; yetmişde F (34b) / M (22b)

¹⁴⁷⁰ Eyledi A; oldular M (22b)

¹⁴⁷¹ Ve A; dedi ve M (22b)

¹⁴⁷² Gözet A; göresin M (22b)

¹⁴⁷³ Dahî A; - M (22b)

¹⁴⁷⁴ Edüp A; etdi M (22b)

¹⁴⁷⁵ Eyledi A; etdi M (22b)

¹⁴⁷⁶ Zuhûr eyledi A; zuhûra gelüp M (22b)

♦ [d]: Vefâtı Bayezid Bistami kudretü'l-ârifin ve İmâm Müslim ahd erkân hadîs fi sene 267. F (34b)

**Ahd el-Mu'tezid Billah Ahmed bin el-Muvaffik Talha bin¹⁴⁷⁷ el-
Mütevekkil Alellah ♦♦¹⁴⁷⁸**

Bunun babası halîfe olmamıştır. Ammisi fevt olduktan sonra serîri hilâfete cülûs eyledi. Ve halk Mu'tezid'i severdi.¹⁴⁷⁹ Mezbûr şecî' ve sâhibü'r-re'y ve tedbîr ve cabbâr melik idi. Zamanında Türk askerini zabt edüp kahr eyledi. Ve her kim ki, kendüye adâvet etse elbetde ana galib oldu.¹⁴⁸⁰ Zamanında çok kan dökdüğünün Mu'tezid Saffâh sâni derlerdi. Ve Mısır emîri Humaraveyh ile nice def'a cenk eyleyüp¹⁴⁸¹ âhir mâbeynlerinde musâlaha oldu.¹⁴⁸² Humaraveyh Katr Elindi(?) nâm cemîle kızın kırk bin altun nikâh ile Mu'tezid'e verdi. Ve kızına bin kerre bin altunluk cehâz edüp gönderdi. İkiyüz seksen üçünde¹⁴⁸³ Mu'tezid emr eyledi ki, Mu'aviye'ye ve oğluna ve babasına minberler üzre seb eyleyeler¹⁴⁸⁴ ve kendi ve anların me'ayıbından¹⁴⁸⁵ bir kitâb te'lîf eyledi. Hutaba ve va'za anı âl-i ru'usu'n-nâs¹⁴⁸⁶ okuyalar deyu fermân eyledi. Sonra vezîri Abdullah bu tarikle hilâfeti ulivvilere aldırırısın deyu¹⁴⁸⁷ tahfif edüp ferâgat eyledi.¹⁴⁸⁸ Ve iki yüz seksen beşde Mu'tezid varup Amedi feth etdi.¹⁴⁸⁹ Andan sonra Kınnesrin¹⁴⁹⁰ ve Avasım'a varup Humaraveyh'nin¹⁴⁹¹ beyleri elinden aldı zabt eyledi. Ve iki yüz seksen yedide

¹⁴⁷⁷ Talha bin A; - F (34b)

♦ [d]: Hilâfet-i Mu'tezid ba'd ez mevt vefât Muvaffik ve zuhûr Karamiti der Kûfe fî sene 277 Menu' şeden ehl-i nücûm kıssa-i hovbân ez cem'iyet ve ifâde-i rebî' şerâ-i kütüb-i Felâsife fî sene 278. F (34b)

*[d]: Hilâfet-i Mu'tezid ba'd ez vefât Muvaffik ve zuhûr Karamiti der Kûfe fî sene iki yüz yetmiş yedi.

Menu' şeden ehl-i nücûm kıssa-i hovbân ve fasıkıyân ez cem'iyet ve ifâde-i rebî' şerâ-i kütüb-i Felâsife fî sene iki yüz yetmiş sekizdir.

Kûfe nâm şems der Şevvâl ve zelzele-i azîm el-hak gerden Mu'tezid Dâru'n-Nedve râ Mescid-i Haram fî sene iki yüz seksen dördür. M (22b)

¹⁴⁷⁸ Ahd el-Mu'tezid Billah... A; <>M (22b)

¹⁴⁷⁹ Severdi A; sevdiler M (22b)

¹⁴⁸⁰ Oldu A; olurdu F (34b) / geldi M (22b)

¹⁴⁸¹ Eyleyüp A; eyledi M (22b)

¹⁴⁸² Oldu A; edüp M (22b)

¹⁴⁸³ Üçünde A; üçde F (34b) / M (22b)

¹⁴⁸⁴ Seb eyleyeler A; <> F (34b) / seb edeler M (22b)

¹⁴⁸⁵ Me'ayıbından A; <> F (34b) / me'ayıbında M (22b)

¹⁴⁸⁶ Hutaba ve va'za anı âl-i ru'usu'n-nâs A; <> F (34b) / ve anı hutbe ve va'z ala ru'usu'n-nâs M (22b)

¹⁴⁸⁷ Deyu A; deyüp F (34b) / M (22b)

¹⁴⁸⁸ Edüp ferâgat eyledi A; eyledi M (22b)

¹⁴⁸⁹ Etdi A; eyledi F (34b) / M (22b)

¹⁴⁹⁰ Kınnesrin A; Kınnesir M (22b)

¹⁴⁹¹ Humaraveyh'nin A; Hamaduvî'nin M (22b)

Mu'tezid Maveraünnehr hâkimi İsmail Sâmani'ye emr eyledi ki,¹⁴⁹² varup Ömer İbn Leys Saffâr'la cenk edüp¹⁴⁹³ ve anı esîr edüp¹⁴⁹⁴ Mu'tezid'e getürdü.¹⁴⁹⁵ Ve iki yüz seksen dokuzda Mu'tezid muhkem hasta oldu. Erbâb-ı devleti hâlinde şem'a etdiler.¹⁴⁹⁶ Pes tabîb gelüp nabzına el urmak diledi. Fî'l-hâl gözlerin¹⁴⁹⁷ açup tabîbe bir deyme urdu. Tabîb bir nice adım yer gitdi ve teslîmi rûh eyledi. Ve Mu'tezid dahî ol sâ'atde can verdi. Müddeti hilâfeti dokuz yıl ve dokuz buçuk aydır ve kırk beş sene ömür sürdü.¹⁴⁹⁸ Hulefâ-i Abbâsiye'nin şevketi Mu'tezid'de tamam oldu. Sonra gelenlerin mücerred isimleri halife idi. ♦

Ahd el-Müktefî Billah Ali İbn el-Mu'tezid Billah Ahmed^{1499♦♦}

Bî'at o fî sene 289, müddeti vilâyet sene 6, şehr 6, ömrüşü sene 33, vefâtış sene 295.¹⁵⁰⁰ Babasından sonra halife oldu. Gayet güzel ve cemîl sûret ve mu'tedil el-kâmme kimesne idi. Hatta hüsnüyle zamanında darb-ı mesel olurdu. Bu senede¹⁵⁰¹ Karamitita'ifesi zuhûr edüp Hama ve Humus'u ve Hara ve Selîmiye'yi¹⁵⁰² aldılar.♦♦ Andan varup Dîmaşk'ı muhâsara eyledi.¹⁵⁰³ Pes iki yüz doksana birde¹⁵⁰⁴ Müktefî

¹⁴⁹² Ki A; - M (22b)

¹⁴⁹³ Ömer İbn Leys Saffâr'la cenk edüp A; Ömer bin Leys Saffâr'la cenk eyledi F (35a) / Ömer bin Velîd Saffâr'ıyla cenk eyledi M (22b)

¹⁴⁹⁴ Edüp A; eyledi M (22b)

¹⁴⁹⁵ Getürdü A; gönderdi M (22b)

¹⁴⁹⁶ Hâlinde şem'a etdiler A; < > F (35a) / hâlinde şüphle etdiler M (22b)

¹⁴⁹⁷ Gözlerin A; gözün M (22b)

¹⁴⁹⁸ Sene ömür sürdü A; yaş yaşadı M (22b)

♦ [d]: Kûfe nâm şems der Şevvâl ve zelzele-i azîm ve'l-hak gerden Mu'tezid Dâru'n-Nedve râ Mescid-i Haram fî sene 284. F (35a)

¹⁴⁹⁹ Ahd el-Müktefî Billah... A; Ahd el-Müktefî Billah Ali İbn el-Mu'tezid F (35a) / < > M (22b)

♦♦ [d]: Hilâfet-i Müktefî bu'd ez mevt Muktezid fî sene 288.

Hurûc u Yahya bin Zikrûye-i Karmati der Şam.

Tufan âb-ı Dicle ve Harami-i Bağdad.

İstîsâl kâfile-i Haccâc der Irak bed-sed Zikrûye-i Karmati ve maktûli-i Zikrûye der cenk asker Bağdad fî sene 294. F (35a)

• [d]: Hilâfet-i Müktefî bu'd ez mevt Mu'tezid fî sene iki yüz seksen sekizdir M (22b)

¹⁵⁰⁰ Bî'at o fî sene 289, müddeti vilâyet sene 6, şehr 6, ömrüşü sene 33, vefâtış sene 295 A; - F (35a) / M (22b)

¹⁵⁰¹ Senede A; sene M (22b)

¹⁵⁰² Hama ve Humus'u ve Hara ve Selîmiye'yi A; < > F (35a)

♦♦ [d]: ... (?) tuğyan ab der cümle ve Herat'ı Bağdad fî sene üç yüz doksana yedidir.

İstîsâl kâfile-i Haccâc der Irak bed-set zikrûye-i Karmati ve maktûli-i Zikrûye der ... (?) fî sene iki yüz doksana dördür. M (23a)

¹⁵⁰³ Eyledi A; eylediler F (35a) / M (23a)

¹⁵⁰⁴ İki yüz doksana birde A; iki yüz seksen yedide M (23a)

anların cengine¹⁵⁰⁵ asker gönderüp Hama kurbunda cenk etdiler ve re'islerin tutup Müktefi'ye gönderdiler ve iki yüz doksan ikide Muhammed bin Süleyman nâm kimesne-i bir mikdâr asker ile¹⁵⁰⁶ gönderüp [29/b] Dımaşk'ı ele getürdü.¹⁵⁰⁷ Ba'dehu Mısır'a varup Humaraveyh'le¹⁵⁰⁸ cenk eyledi. Ve Humaraveyh¹⁵⁰⁹ cenkde helâk olup¹⁵¹⁰ yerine ammîsi Şeyban kâyim oldu. Ol dahî cenkde münhezim olup¹⁵¹¹ pes Muhammed bin Süleyman varup Mısır'a¹⁵¹² müstevlî oldu. Ve ol tülûnu tutup on yedi nefer¹⁵¹³ kimesne-i Bağdad'a gönderdi. Ve cümle hazînelerin alup halîfeye getürdü.¹⁵¹⁴ Ve iki yüz doksan dörtde Karamati ta'ifesi Irak Haccâc'ını basup malların alup¹⁵¹⁵ ve anlardan yigirmi bin kimesne katl eylediler. Pes Müktefi anların cengine asker gönderüp Karamati'yi sindiler ve re'isleri Zikrûye-i tutup halîfeye gönderdiler. Ba'dehu başın kesüp gönderdikleri¹⁵¹⁶ ve Müktefi altı yıl ve altı ay ve on dokuz gün hilâfet etdikden sonra târîhin iki yüz doksan beşinde şîrpençe ile hasta olup fevt oldu. Otuz üç yaş ömür sürdü. ♦

¹⁵⁰⁵ Cengine A; üzerine M (23a)

¹⁵⁰⁶ Bir mikdâr asker ile A; biraz asker M (23a)

¹⁵⁰⁷ Getürdü A; getürdüler M (23a)

¹⁵⁰⁸ Humaraveyh'le A; Humareyh ile M (23a)

¹⁵⁰⁹ Humaraveyh A; Humareyh M (23a)

¹⁵¹⁰ Olup A; oldu M (23a)

¹⁵¹¹ Olup A; oldu M (23a)

¹⁵¹² Mısır'a A; Basra'ya M (23a)

¹⁵¹³ Nefer A; - M (23a)

¹⁵¹⁴ Getürdü A; gönderdi M (23a)

¹⁵¹⁵ Alup A; aldılar F (35a) / M (23a)

¹⁵¹⁶ Gönderdikleri A; göndere dikdiler F (35b) / göndere diküp kodular M (23a)

♦ [d]: Vefâtü Cüneyd Bağdadî Sultânü'l-Arifin fî sene 297.

Maktûli-i Hüseyin bin Mansûr Hallâc der Bağdad fî sene 308.

İstîlâ-i Karamiti ber Kûfe ve avdet Haccâc Irak ez râh hâc fî sene 312.

Kal' Hacerü'l-Esved ve bâb-ı Kâ'be-i ba'd ez katl âm Haccâc bed-sed Ebu Tâhir Karamiti der yevm terûye(?) . ve nakl Hacerü'l-Esved bi-ayâd(?) hicreh fî sene 317.

Hilâfet Muhammed bin el-Muktezid ba'd ez mahlû'a-i Muktedir ve hilâfet Muktedir bâz diğêr fî sene 217. F (35b)

Ahd el-Muktedir Billah Ca'fer bin el-Mu'tezid Billah Ahmed^{1517♦♦}

Karındaşından sonra on üç yaşında¹⁵¹⁸ serîri hilâfete cülûs eyledi. Bî'at o fî sene 295, müddeti vilâyet sene 25, ömrüşü sene 38,¹⁵¹⁹ Muktedir sağîr el-Mu'in¹⁵²⁰ emr-i hilâfete set olmağa başladı.¹⁵²¹ Bir kaç aydan sonra asker Muktedir üzerine gulüvv edüp¹⁵²² hilâfetden hal' etdiler.¹⁵²³ Ve Abbâs nâm vezîri katl etdiler. Ve Abdullah bin Mu'tez'i halîfe kıldılar ve ol gün gılmân darü'l-hilâfet¹⁵²⁴ arasında nizâ' ve kıtâl olup yine Muktedir'i halîfe kıldılar. Ve Abdullah bin Mu'tez'i tutup habs etdiler¹⁵²⁵ ve sonra envâ' ukübetle boğup helâk etdiler. Abdullah Şâ'ir bî't-tabî¹⁵²⁶ idi. Evlâd-ı Rasûlullah'ı sevmezdi ve Muktedir'in gününde¹⁵²⁷ Karamati'nin kâri-bülend¹⁵²⁸ olup nice def'a halîfenin askeriyle cenk edüp galib olup¹⁵²⁹ âkıbet üç yüz on yedide Ebu Tâhir Karamati yevmü't-terviyede¹⁵³⁰ Ali el-Fazl'la Mekke'ye girüp Haccâc'a kılıç koydu. Ve cümlesin helâk edüp kıtalâyı¹⁵³¹ zemzem kuyusuna ilkâ eyledi. Ve Hacerü'l-Esved'i[♦] koparup ve Kâ'be-i Mükerrerme¹⁵³² kapusun çıkarup yerleri olan hicre iletdi.¹⁵³³ Ve Hacerü'l-Esved anların yanında¹⁵³⁴ yigirmi iki yıl durdu. Ve Muktedir zamanında nice def'a Mağrib'den Mehdî halîfenin askeri¹⁵³⁵

¹⁵¹⁷ Billah Ahmed A; - F (35b) / M (23a)

♦ [d]: Hilâfeti Muktedir Billah bu'd ez mevt Müktefi ve hilâfeti İbn el-Mu'tez bu'd ez hal' Muktedir ve avdet Muktedir bi-hilâfet bu'd ez maktûli-i İbn Mutez fî sene 295. F (35a)

• [d]: Hilâfeti Muktedir Bağdad mevt Müktefi ve hilâfeti İbn el-Mu'tez bu'd ez hal' Muktedir ve avdet Muktedir ...(?) hilâfet bu'd ez maktûli-i İbn Mutez fî sene iki yüz doksan beşdir M (23a)

¹⁵¹⁸ On üç yaşında A; on üçde M (23a)

¹⁵¹⁹ Bî'at o fî sene 295, müddeti vilâyet sene 25, ömrüşü sene 38 A; - M (23a)

¹⁵²⁰ El-Mu'in A; - F (35b) / olmağla M (23a)

¹⁵²¹ Başladı A; ağaz eyledi M (23a)

¹⁵²² Gulüvv edüp A; galip olup M (23a)

¹⁵²³ Etdiler A; eylediler M (23a)

¹⁵²⁴ Gılmân darü'l-hilâfet A; < > F (35b)

¹⁵²⁵ Etdiler A; eyledi M (23a)

¹⁵²⁶ Bî't-tabî' A; tabî' F (35b)

¹⁵²⁷ Gününde A; zamanında M (23a)

¹⁵²⁸ Kâri-bülend A; ahvâli-bülend M (23a)

¹⁵²⁹ Olup A; oldular M (23a)

¹⁵³⁰ Yevmü't-terviyede A; yevm terviyede F (35b)

¹⁵³¹ Kıtalâyı A; kanlarını F (35b)

• [d]: Ahd Muktedir der Hacerü'l-Esved Karamite ...(?) alup ...(?) tarafından getürmüşlerdir M (23a)

¹⁵³² Kâ'be-i Mükerrerme A; Kâ'be F (35b) / M (23a)

¹⁵³³ İletdi A; eyledi F (35b) / iletdiler M (23a)

¹⁵³⁴ Anların yanında A; anda yanlarında F (35b) / yanlarında M (23a)

¹⁵³⁵ Askeri A; - F (35b) / M (23a)

deryâdan donanma ile ve karadan nice bin¹⁵³⁶ atlasu gelüp İskenderiyye ve Dimyat'ı aldılar.¹⁵³⁷

Ba'dehu Muktedir'in Bağdad'dan askeri ve deryâdan donanması varup Meğâribe-i def' etdiler. Ve üç yüz on altıda Merdâvic Deylemi¹⁵³⁸ zuhûr edüp kâri-bülend oldu. Muktedir la'b ve lehve ve nisâ ve nedemâ sohbetine¹⁵³⁹ mâ'il olmağın umûr-ı devletin nisâ ve nedemâ eline verdi.¹⁵⁴⁰ Ve herkes istediği gibi tasarruf eyledi. [30/a] Ve hazâ'in emvâl telef olup esâs hilâfet ziyâde za'îf oldu. Ve dokuz kimesne-i birbiri ardınca vezîr edüp ilâc pezîr olmadı. Pes cünd¹⁵⁴¹ Muktedir'den münferiden¹⁵⁴² muharref olup karındaşı Muhammed bin el-Mu'tezid'i habisten çıkarup halîfe eylediler.* Ve Muktedir'i tutup mûnis hâdimin evinde habs eylediler.¹⁵⁴³ Ve üçüncü gün cünd adamlar¹⁵⁴⁴ gelüp Muhammed bin el-Mu'tezid'den cülûs için inâyet ve bahşîş istediler. Anlara verecek hazînedeki nesne bulunmamağın kavga edüp¹⁵⁴⁵ tekrar Muktedir'i halîfe eylediler¹⁵⁴⁶ ve Muhammed'i Muktedir yanında tutup ihtirâm eyledi. Karındaşısının bu husûsda günahın yokdur gâm yeme¹⁵⁴⁷ dedi. Pes Muktedir bu def'a bağ ve bağçelerin ve kıymetli esvâblarını¹⁵⁴⁸ satup cünd adamlara¹⁵⁴⁹ murâdlarınca inâyetler eyledi. Bu vak'a üç yüz on yedide olmuştur. Ve üç yüz yigirmide Mûnis Hâdim Muktedir'e incinüp Musul cânibine vardı. Ve anda Benî Hemedan üzerine galib oldu. Ve dokuz ay anda karar edüp muhkem yerâğ¹⁵⁵⁰ görüp Bağdad'a geldi. Muktedir dahî anın cengine çıkup mağlûb oldu. Ve Muktedir'in başını kesüp göndere dikildi ve cesedi öldüğü yerde kazılıp defn

¹⁵³⁶ Nice bin A; - M (23a)

¹⁵³⁷ Dimyat'ı aldılar A; < > F (35b)

¹⁵³⁸ Merdâvic Deylemi A; < > F (35b)

¹⁵³⁹ Nisâ ve nedemâ sohbetine A; < > F (35b) / nisâ ve nedemâya sohbet ile M (23a)

¹⁵⁴⁰ Nisâ ve nedemâ eline verdi A; < > F (35b)

¹⁵⁴¹ Cünd A; < > F (35b)

¹⁵⁴² Münferiden A; - F (35b) / M (23a)

* [d]: Hilâfet Muhammed bin el-Mu'tezid bu'd ez mahlû' Muktedir ve hilâfet ...(?) fî sene üç yüz on yedidir M (23a)

¹⁵⁴³ Eylediler A; etdiler M (23a)

¹⁵⁴⁴ Adamlar A; - M (23a)

¹⁵⁴⁵ Edüp A; büyüüp M (23a)

¹⁵⁴⁶ Halîfe eylediler A; getirüp halîfe etdiler M (23b)

¹⁵⁴⁷ Gâm yeme A; - M (23a)

¹⁵⁴⁸ Esvâblarını A; esbâblarını M (23b)

¹⁵⁴⁹ Adamlara A; - F (36a) / M (23b)

¹⁵⁵⁰ Yerâğ A; yât ve yerâğ F (36a) / M (23b)

olundu. Muktedir'in müddeti hilâfeti yigirmi dört yıl ve on bir ay ve on altı gün olmuştur ve otuz sekiz yıl ömür sürmüştür.¹⁵⁵¹

Ahd el-Kahir Billah Muhammed bin el-Mu'tezid♦♦

Karındaşından sonra serîri hilâfete cülûs eyledi. Bî'at o fî sene 330, müddeti vilâyet sene 2, ömrüşü fî sene 322, Kahir¹⁵⁵² Karamati emri için müşâvere kasdın eyledi. Mûnis Hâdim ve Birin Hâcib¹⁵⁵³ vesâ'ir her kim Muktedir'in katline mübâşeret eyledi ise¹⁵⁵⁴ da'vet edüp dâr-ı hilâfete geldikleri gibi Zarîf Bekri eliyle cümlesini katl eyledi. Ve bu takrîb ile şol denlü sefk-i¹⁵⁵⁵ dimâ' etdiği hesaba gelmez. Hatta kendi devleti esas¹⁵⁵⁶ ma'ni Zarîf Bekri-i dahî tutup habs eyledi. Ve vezîri İbn Makle-iAlkami ma'zûl¹⁵⁵⁷ eyledi. Pes bu sebebden asker Kahir'den yüz çevirdiler. Ve İbn Makle-idâyim¹⁵⁵⁸ hurûcla tahrîk edüp Kahir'in şerrinden anları tahzîr ederdi. Ve üç yüz yigirmi ikide sahradan¹⁵⁵⁹ atlanup Kahir'i Darü'l-hilâfede hisâr etdiler ve kapuların açdurup¹⁵⁶⁰ içeru girdiler. Ve Kahir muhkem sarhoş idi şu'ûr etmedi. Tâkim üzerinde kılıç ile adamlar gördü. Pes kalkup hamam üstüne kaçdı. Aşağıdan ok ile ururuz aşağı in dediler ol dahî [30/b] inüp Zarîf Bekri'nin yerine habs¹⁵⁶¹ etdiler. Ve gözlerine mîl çekdiler. Kahir'in müddeti hilâfeti bir yıl altı ay ve yedi gün idi.¹⁵⁶² Kahir ilmi nücûm ve Mantık'a ve Felsefiyat'a¹⁵⁶³ ziyâde mâhir¹⁵⁶⁴ idi. Süryani ve Fars Yunani'den nice kitâbların¹⁵⁶⁵ tercüme etmişdir.

¹⁵⁵¹ Otuz sekiz yıl ömür sürmüştür A; ömrü otuz sekiz yaş sürdü M (23b)

♦ [d]: Hilâfet-i Kahir Billah bu'd ez makûli-i Muktedir der cenk Mûnis Hâdim fî sene 330. F (36a)

♦ [d]: Hilâfet-i Kahir Billah bu'd ez maktûli-i Muktedir der cenk Mûnis Hâdim der sene üç yüz yigirmidir M (23b)

¹⁵⁵² Bî'at o fî sene 330, müddeti vilâyet sene 2, ömrüşü fî sene 322, Kahir A; - F (36a) / M (23b)

¹⁵⁵³ Birin Hâcib A; Deyr bin Hâcib M (23b)

¹⁵⁵⁴ Eyledi ise A; etdiler ise F (36a) / idiyse M (23b)

¹⁵⁵⁵ Sefk-i A; senk M (23b)

¹⁵⁵⁶ Esas A; - F (36a) / M (23b)

¹⁵⁵⁷ Makle-i Alkami ma'zûl A; Alkami ma'zûl F (36a) / Mulkı-i azl M (23b)

¹⁵⁵⁸ Makle-i dâyim A; Mulkı-i dâyim anları M (23b)

¹⁵⁵⁹ Sahradan A; cünd sahradan F (36a) / çin sahrada dâyim M (23b)

¹⁵⁶⁰ Açdurup A; açup M (23b)

¹⁵⁶¹ Habs A; anı habs M (23b)

¹⁵⁶² Gün idi A; gündür M (23b)

¹⁵⁶³ Ve Felsefiyat'a A;< > F (36b)

¹⁵⁶⁴ Mâhir A; mâ'il F (36b) / M (23b)

Ahd er-Razî Billah Muhammed bin el-Muktedir Billah Ca'fer^{1566♦♦}

Ammîsinden sonra halîfe oldu. Bî'at o fî sene 322, müddeti vilâyet sene 6, ömrüşü sene 32, vefâtı fî sene 329. Razi'nin¹⁵⁶⁷ zamanında emr-i hilâfet nihâyet mertebe¹⁵⁶⁸ za'îf oldu. Basra'da İbn Rayık ve Huristan'da Yezîd ve Faris'de İmâdüddeve İbn Büveyh ve Kirman'da Muhammed İbn İlyas ve Irak ve Acem'de Rüknüddeve bin Büveyh ve Mısır ve Şam'da İhşîd¹⁵⁶⁹ ve Horasan ve Maveraünnehir'de Muzır bin Nûh ve Taberistan'da ve Cürcan'da Merdavic ed-Deylemî ve Bahreyn ve Yemame'de Karamatiyan ve Mağrib ve Afrikıyye'de kâyim uluvv ve Endülüs'de Abdurrahman Âmidî bu¹⁵⁷⁰ cümlesi müstakil pâdişâh oldu.¹⁵⁷¹ Üç yüz yigirmi beşinde¹⁵⁷² İbn Rayık ile İbn Yezîdi mâbeynde¹⁵⁷³ nice def'a muhkem cenk oldu. Bağdad'ın imâret habîşliği¹⁵⁷⁴ için âkıbet İbn Rayık gâlib olup Bağdad'a girdi. Razi'nin ismînî minberde yâd etdirdi. Ve İbn Yezîdi Irak'a varup ve İbn Buveyh'i Bağdad üzerine tahrîk eyledi. Ba'dehu İbn Rayık gâlib olup Şam'ı İhşîd elinden aldı. Ve üç yüz yigirmi dokuzda altı yıl on gün hilâfet sürdükden¹⁵⁷⁵ sonra illet istiskâdan Razi Billah marîz olup fevt oldu.¹⁵⁷⁶ Ömrü otuz iki sene idi. Razi âli himmet şâ'ir tab' ve¹⁵⁷⁷ ehl-i fazl kimesne idi.

¹⁵⁶⁵ Fars Yunani'den nice kitâbların A; Fars Yunani'den nice kitâblar F (36b) / Farsîden bu babda nice kitâblar M (23b)

¹⁵⁶⁶ Ahd er-Razî Billah Muhammed bin el-Muktedir Billah Ca'fer A; Ahd er-Razî Billah Muhammed bin el-Muktedir F (36b) / < > M (23b)

♦ [d]: Hilâfet-i Razi Billah bu'd ez memlû'a-i Kahir bi-çeşm fî sene 322. F (36b)

• [d]: Hilâfet-i Razi Billah bu'd ez memlû'a-i Kahir bi-çeşm der sene üç yüz yigirmi ikidir.

Bunun zamanında etrafda mustakılan pâdişâhlar zuhûr eylemekle Devlet-i Abbâsiye izmihlâle başladı M (23b)

¹⁵⁶⁷ Bî'at o fî sene 322, müddeti vilâyet sene 6, ömrüşü sene 32, vefâtı fî sene Razi'nin 329 A; Razi'nin F (36b) ve M (23b)

¹⁵⁶⁸ Mertebe A; M (23b)

¹⁵⁶⁹ İhşîd A; İhşiyye M (23b)

¹⁵⁷⁰ Âmidî bu A; Ahvi M (23b)

¹⁵⁷¹ Müstakil pâdişâh oldu A; müstakil pâdişâh oldular F (36b) / müstakılan pâdişâh oldular M (23b)

¹⁵⁷² Beşinde A; beşde F (36b) / M (23b)

¹⁵⁷³ Yezîd'i mâbeynde A; Yezîd mâbeyninde F (36b)

¹⁵⁷⁴ Habîşliği A; < > F (36b)

¹⁵⁷⁵ Sürdükden A; eyledi M (23b)

¹⁵⁷⁶ Sürdükden sonra illet istiskâdan Razi Billah marîz olup fevt oldum A; eyledi sonra istiskâ marzından fevt oldu M (23b)

¹⁵⁷⁷ Tab' ve A; - M (24a)

Ahd el-Muttakî İbrahim bin el-Muktedir Billah Ca'fer^{♦1578•}

Bî'at o fî sene 329, müddeti vilâyet sene 3, şehri 5, ömrüşü sene 25, azlış fî sene 333.¹⁵⁷⁹ Karındaşı Razî'den sonra Muttakî¹⁵⁸⁰ serîri hilâfete cülûs eyledi. Gayet sâlih ve mütediyyin ve kesîr es-savm dâ'im et-teheccüd ve et-tilâvete mine'l-Kur'an¹⁵⁸¹ kimesne idi. Zamanında kâr hilâfete gayet pest olup ümerâ-i etrâf arasında imâret-i Bağdad için hazar cenk olup kâhî¹⁵⁸² biri gâlib olup kâhî birisi dahî¹⁵⁸³ gâlib olurdu. Âkîbet İbn Büreydi¹⁵⁸⁴ gelüp Bağdad'a istilâ eyledi. Ve halîfeyi ve İbn Rayık'ı Bağdad'dan çıkardı. Ve anlar dahî Nasirüddeve yanına Musul'a vardılar. Nasirüddeve dahî¹⁵⁸⁵ İbn Rayık'ı katl eyledi. Ve imâret habş mansıbını takâllud¹⁵⁸⁶ eyledi. Ve halife ile kalkup Bağdad'a geldi. Ve İbn Büreydi¹⁵⁸⁷ bu hâlî görüp firâr eyledi. Ve Nasirüddeve tekrar Musul'a gidüp Bağdad'a Seyfûddeve'yi kendi makamına [31/a] ikâmet eyledi. Ve Deylemi'den¹⁵⁸⁸ Emîr Torun Seyfûddeve kaskına asker cem' edüp Bağdad'ı istilâ eyledi. Ve üç yüz otuz üçde Muttakî Mısır hâkimi İhşîd'e adam salup¹⁵⁸⁹ ol dahî Haleb'e gelüp andan Rakka'ya geldi. Ve Muttakî dahî şikâr niyetine¹⁵⁹⁰ kalkup mülâkât olup hâlinden şikâyet eyledi.¹⁵⁹¹ İhşîd kask eyledi ki, halîfe-i alup Mısır'a ve Şam'a ilet. Ve kendüsü makamı hizmetde ola.¹⁵⁹² Muttakî razı olmadı. Âkîbet Muttakî dönüp Hatay'a geldi ve Torun halîfeye

♦[d] : Hilâfet-i Muttakî ba'd ez mevt Razî sene üç yüz yigirmi dokuz ve hilâfet-i der Bağdad M (24a)

¹⁵⁷⁸ Billah Ca'fer A; - M (24a)

• [d]: Hilâfet-i Muttakî ba'd ez mevt Razî ve galâ-i azîm der Bağdad fî sene

¹⁵⁷⁹ Bî'at o fî sene 329, müddeti vilâyet sene 3, şehri 5, ömrüşü sene 25, azlış fî sene 333 A; - F (36b) / M (24a)

¹⁵⁸⁰ Muttakî A; - M (24a)

¹⁵⁸¹ Ve et-tilâvete mine'l-Kur'an A; ve't-telâvizü'l-Kur'an F (36b) / vessalâtü mine'l-Kur'an M (24a)

¹⁵⁸² Olup kâhî A; edüp kâh M (24a)

¹⁵⁸³ Kâhî birisi dahî A; ve kâh biri M (24a)

¹⁵⁸⁴ Büreydi A; Yezîdi M (24a)

¹⁵⁸⁵ Dahî A; - M (24a)

¹⁵⁸⁶ Habş mansıbını takâllud A; ceşş mansıbını <>F (37a) / ceşş maksubu taklid M (24a)

¹⁵⁸⁷ Büreydi A; <> F (37a)

¹⁵⁸⁸ Ve Deylemi'den A; <>F (37a)

¹⁵⁸⁹ Salup A; gönderüp M (24a)

¹⁵⁹⁰ Niyetine A; niyetiyle F (37a)

¹⁵⁹¹ Olup hâlinden şikâyet eyledi A; - M (24a)

¹⁵⁹² Hizmetde ola A; hizmete dura M (24a)

îman ahd eyleyüp¹⁵⁹³ makam ihlâs ve sadakatinde¹⁵⁹⁴ olmasına mevâ'îd ve mevâsîk etdi. Halîfe dahî Bağdad'a doğruldu. Senediyye nâm mevzi'de Torun Bağdad'dan çıkup¹⁵⁹⁵ halîfeye mülâkât etdi. Ba'dehu azr edüp halîfe-i tutdu. Ve gözlerine¹⁵⁹⁶ mîl çekdi. Cümle Muttakî'nin eyyâmi hilâfeti üç yıl ve beş ay yigirmi gün olmuştur. Ve yigirmi beş yıl ömür sürmüştür.¹⁵⁹⁷

Ahd el-Müktefî Billah Ali bin el-Mu'tezid♦♦

Ammîsi Muttakî'den sonra halîfe oldu. Bî'at o fî sene 333, müddeti vilâyeti sene 1, şehri 4, azlığı fî sene 334.¹⁵⁹⁸ Ve üç yüz otuz dörtde atabek asker olan¹⁵⁹⁹ sar'a zahmetinden öldü. Yerine İbn Şîrzâde atabek oldu. Pes Ahvaz'dan Mu'izüdddevle İbn Büveyh hareket edüp gelüp Bağdad'a girdi.¹⁶⁰⁰ Ve halîfe ile Şîrzâde nice gün gizlenüp zuhûr etmediler. Ba'dehu ed-Devle'nin¹⁶⁰¹ vezîri İbn Mahlebî¹⁶⁰² ile buluşup azar eyledi ve etdi ki, Etrâki'den havf etdim. Zuhûr etmedim lâkin Mu'izüdddevle için gayet mesrûr oldum dedi ve Müktefî emr eyledi Mu'izüdddevle'nin nâmını sikkeye kazdırdı.¹⁶⁰³ Ve Mu'izüdddevle Müktefî için hergün beş bin akçe ta'yîn eyledi. Mu'izüdddevle¹⁶⁰⁴ Müktefî'den hafv edüp bir gün Dârü'l-hilâfeye¹⁶⁰⁵ hâzır oldu. Meğer Horasan cânibinden elçi gelmişdi. Anın husûsi için müşâvere kasdın izhâr eyledi. Halîfe serîrinde otururken iki Deylemî¹⁶⁰⁶ gelüp halîfenin elin öperler¹⁶⁰⁷ şeklinde iki¹⁶⁰⁸ elinden muhkem tutup serîrden aşağıydılar

¹⁵⁹³ Ve Torun halîfeye îman ahd eyleyüp A; < > F (37a) / Ve Torun halîfe îman ve ahd eyleyüp M (24a)

¹⁵⁹⁴ Sadakatinde A; sadakatde M (24a)

¹⁵⁹⁵ Halîfe dahî Bağdad'a doğruldu... A; - M (24a)

¹⁵⁹⁶ Tutdu ve gözlerine A; tutup ve gözüne M (24a)

¹⁵⁹⁷ Sürmüştür A; sürdü F (37a) / M (24a)

♦[d]: Hilâfet-i el-Müktefî ba'd ez mîl keşîden nevzen ... (?) Muttakî ve vefâtı İmâm Ebu Mansûr Maturidi fî sene 322. F (37a)

*[d]: Hilâfet-i el-Müktefî ba'd ez mîl keşîden nevzen ... (?) Muttakî vefâtı İmâm Ebu Mansûr Maturidi fî sene üç yüz yigirmi iki M (24a)

¹⁵⁹⁸ Bî'at o fî sene 333, müddeti vilâyeti sene 1, şehri 4, azlığı fî sene 334 A; - F (37a) / M (24a)

¹⁵⁹⁹ Asker olan A; askeri ola nevzûn(?) M (24a)

¹⁶⁰⁰ Girdi A; - M (24a)

¹⁶⁰¹ Ed-Devle'nin A; Mu'izüdddevle'nin F (37a)

¹⁶⁰² Mahlebî A; - F (37a)

¹⁶⁰³ Kazdırdı A; kazıldı M (24a)

¹⁶⁰⁴ Mu'izüdddevle A; ba'dehu Mu'izüdddevle M (24a)

¹⁶⁰⁵ Bir gün Dârü'l-hilâfeye A; Dârü'l-hilâfeye F (37a) Dârü'l-hulefâ M (24a)

¹⁶⁰⁶ Deylemî A; < > F (37a)

¹⁶⁰⁷ Öperler A; öper M (24a)

ve tutup Mu‘izüddeve¹⁶⁰⁹ evine getürdiler. Ve anda iki gözlerine¹⁶¹⁰ mîl çekdiler. Müktefi’nin cümle müddeti¹⁶¹¹ hilâfeti bir yıl dört aydır.

Ahd el-Metî‘ Billah Fazıl bin el-Muktedir¹⁶¹²

Ammîzâdesi¹⁶¹³ Müktefi’den sonra mezbûrserîri saltanata¹⁶¹⁴ geçdi. Metî’in ömrü ol vakitte otuz dört sene idi. Bunun zamanında Mısır’da muhkem zelzele oldu.¹⁶¹⁵ Ol sebebden ekseri belde harâb oldu. Ve halk sahralara çıkup karar eylediler ve Bağdad’da [31/b] taş yağup her taşın mikdârı bir¹⁶¹⁶ rıtl var idi. Ve halk arasında muhkem kahd olup adam eti yendi. Bir etmeğe bir ev satıldı. Ve üç yüz otuz yedide¹⁶¹⁷ Fırat Nehri taşup Bağdad’ı gark eyledi.¹⁶¹⁸ Ve su yigirmi zirâ yukarı çıkdı. Üç yüz otuz sekizde¹⁶¹⁹ Karamati ta’ifesi kendi irâdetleriyle Hacerü’l-esved’i meccânen getürüp¹⁶²⁰ Mutî’e teslîm eylediler. Mukaddeman Muhkem nâm atabek anlara bu husûs için elli bin altun vermişdi ki haceri alup yerine getüreler vaz’ edeler¹⁶²¹ razı olmamışlar idi. Bu def’a meccânen getürüp teslîm eylediler. Ve üç yüz kırk altıda¹⁶²² Râz memleketinde zelzele olup Talikan’da¹⁶²³ yüz elli karye yere geçdi. Ve bu senede deryâ harekete gelüp¹⁶²⁴ zelzele olduktan sonra seksen zirâ‘

¹⁶⁰⁸ İki A; - F (37a)

¹⁶⁰⁹ Mu‘izüddeve A; Mu‘izüddeve’nin M (24a)

¹⁶¹⁰ Gözlerine A; gözüne M (24a)

¹⁶¹¹ Müddeti A; - M (24a)

• Derkenâr: Hilâfet-i Metî‘ bâsid(?) dînâr ve halife-i ...(?) bu’dân mîl bi-çeşm Müktefi fi sene 333. F (37a)

¹⁶¹² Ahd el-Metî‘ Billah Fazıl bin el-Muktedir A; < > M (24a)

• [d]: Hilâfet-i bâsid dînâr ve halife-i ...(?) Bağdad keşiden mîl bi-çeşm Müktefi fi sene üç yüz otuz üç M (24a)

¹⁶¹³ Ammîzâdesi A; ammîsi F (37b)

¹⁶¹⁴ Mezbûr serîri saltanata A; merkûm serîri hilâfete M (24a)

¹⁶¹⁵ Zelzele oldu A; zaelzeleler ve harîkler vâki‘ oldu F (37b) / zelzeleler vardı ve harîkler vâli‘ oldu M (24a)

¹⁶¹⁶ Bir A; birer F (37b) / M (24a)

¹⁶¹⁷ Üç yüz otuz yedide A; otuz yedide F (37b) / M (24b)

¹⁶¹⁸ Eyledi A; etdi M (24b)

¹⁶¹⁹ Üç yüz otuz sekizde A; otuz sekizde F (37b) / M (24b)

¹⁶²⁰ Kendi irâdetleriyle Hacerü’l-Esved’i meccânen getürüp A; Hacerü’l-Esved’i kendi irâdetleriyle getürüp F (37b) / M (24b)

¹⁶²¹ Haceri alup yerine getüreler vaz’ edeler A; Hacerü’l-Esved’i yerine vaz’ edeler F (37b) / Hacerü’l-Esved’i verüp ve getürüp yerine vaz’ edeler M (24b)

¹⁶²² Üç yüz kırk altıda A; kırk altıda F (37b) / M (24b)

¹⁶²³ Talikan’da A; < > F (37b)

¹⁶²⁴ Harekete gelüp A; kırk gün F (37b) / M (24b)

mikdârı¹⁶²⁵ çekilüp içinde dağlar ve cezîreler zâhir oldu. Ve üç yüz kırk dokuzda Mısır hacıları Vâdi-i Sahrâ'da konup otururken nâ-gâh gece bir azîm sel gelüp cümlesini deryâyâya ilkâ eyledi ve üç yüz ellîde Girid cezîresin¹⁶²⁶ kâfirler müslimânlar elinden aldılar.¹⁶²⁷ Mezbûr ada iki yüz otuzda feth oldu ve¹⁶²⁸ müslimânlar elinde kalmış idi.Üç yüz elli iki de Musul tarafından iki adam getürdüler. Koltukları altından biri birine muttasıl idiler. Ayırmak istediler etbâ-ı¹⁶²⁹ etdi. Eğer bir yerden acıgub bir yerden susarlarsa ayrılmak¹⁶³⁰ olmaz. Fî'l-vâki' öyle olmağın ferâğat eylediler. Ve üç yüz elli sekizinde¹⁶³¹ Mağrib'den Mu'az uluvvinin kulu Cevher Fâ'id¹⁶³² gelüp Mısır'ı ve Şam'ı aldı. Ve andan Abbâsiler'in hutbesin kat' eyledi. Ve üç yüz altmış dörtdeMetî' Billah¹⁶³³ meflûc olup diline vesâyir a'zâsına sıklet geldi. Pes Sebüktigin' nâm atabek Metî'den iltimâs etdi ki, hilâfeti oğlu Abdulkerîm'e vere. Ol dahî razı olup nefsinin hilâfetden hali' edüp oğluna bî'at etdi.¹⁶³⁴ Hilâfeti yigirmi dokuz yıl ve beş aydan bir kaç gün ziyâde idi. Ve bu hâl üzre Metî' muhterem ve mu'azzez¹⁶³⁵ sâğ olup ba'dehu civar hakka¹⁶³⁶ peyveste oldu.

Ahd et-Tayi' Billah Abdulkerîm bin el-Metî'^{1637♦♦}

Babası emriyle¹⁶³⁸ halîfe olup serîri saltanata¹⁶³⁹ cülûs eyledi. Ve üç yüz altmış yedide ümera¹⁶⁴⁰ arasında niza' ve cidâl olup Azidüddeve¹⁶⁴¹ Bağdad'ı İzzüddeve

¹⁶²⁵ Mikdârı A; - F (37b)

¹⁶²⁶ Cezîresin A; adasını M (24b)

¹⁶²⁷ Aldılar A; alup M (24b)

¹⁶²⁸ Oldu ve A; olup M (24b)

¹⁶²⁹ Etbâ-ı A; tabîb F (37b) / M (24b)

¹⁶³⁰ Ayrılmak A; ayırmak M (24b)

¹⁶³¹ Sekizinde A; sekizde F (37b) / M (24b)

¹⁶³² Fâ'id A; Kabid M (24b)

¹⁶³³ Altmış dörtde Metî' Billah A; altmışda Metî'üllah M (24b)

• [d]: Sebüktigin atabek hilâfeti oğluna vasiyyet(?) eylemişdi M (24b)

¹⁶³⁴ Edüp oğluna bî'at etdi A; eyledi Metî'in F (37b) / M (24b)

¹⁶³⁵ Muhterem ve mu'azzez A; nice muhterem ve mu'azzam M (24b)

¹⁶³⁶ Ba'dehu civar hakka A; civar hak F (37b)

¹⁶³⁷ Ahd et-Tayi' Billah Abdulkerîm bin el-Metî' A; Ahd et-Tayi' Billah Abdulkerîm bin el-Metî' Billah F (37b) / < > M (24b)

♦ [d]: Hilâfet-i Tayi' bu'd ez vefât Metî' fi sene 363. F (37b)

♦♦ [d]: Hilâfet-i Tayi' bu'd ez vefât Metî' fi sene üç yüz atmış M (24b)

¹⁶³⁸ Emriyle A; ta'yîni F (37b) / M (24b)

¹⁶³⁹ Saltanata A; hilâfete M (24b)

¹⁶⁴⁰ Ümera A; etrâf F (38a) / el-hirâf M (24b)

¹⁶⁴¹ Azidüddeve A; Züddeve F (38a) / M (24b)

elinden aldı. Ve İzzüddevle'yi katl eyledi. Ve Bağdad'ı Bahâ'iddevle'ye verdi. Ve üç yüz seksen senesinde¹⁶⁴² Bahâ'iddevle Tayi' Billah'ın haline tam' edüp¹⁶⁴³ pes halîfenin hizmetine geldi. Ve önünde yer öpüp oturdu. Ba'dehu kendi [32/a] ta'ifesine işaret eyledi. Tayi'i tahtından çeküp indirdiler ve Bahâ'iddevle'nin önüne getürdiler ve hilâfetden Tayi'in hal'ine şâhidler ikâmet eyledi. Ve Tayi'inin gözlerinemîl çeküpve Kadir Billah Ahmed'i halîfe etdiler. Ve Tayi'i Kadir¹⁶⁴⁴ yanında muhterem durdu. Tâkim vefât eyledi. Tayi'inin müddeti hilâfeti on yedi yıl ve sekiz aydır ve üç yüz doksan üçünde¹⁶⁴⁵ yetmiş üç yaşında vefât eyledi.

Ahd el-Kadir Billah Ahmed İbn Emîr İshak el-Muktedî

Kadir Billah¹⁶⁴⁶

Katiha¹⁶⁴⁷ nâm mahalde mukîm idi. Bahâ'iddevle adamsalup getürdü¹⁶⁴⁸ ve Bağdad'a karîb geldik de a'yân¹⁶⁴⁹ nâs ile istikbâl edüp tahta geçürdü.¹⁶⁵⁰ Ve ana bî'at eylediler. Kadir Billah müslimân ve müte'ayyînkimesne idi. Ve perhîzkâr vegayet teheccüde müdâvim idi.¹⁶⁵¹ Ve çok sadaka verirdi. Âlim ve fâzıl ve fakîh kimesne idi. Ve ehl-i sünnetin medhinde ve revâfizin¹⁶⁵² zemminde bir kitâb tasnîf edüp¹⁶⁵³ Usûlü'd-din bir kitâb te'lif eyledi. Anda sahâbinin fezâ'ilini nakl¹⁶⁵⁴ eyledi. Ve Kur'an-ı Azîm'in hulkına mâ'il¹⁶⁵⁵ olan Mu'tezilinin ekfârını bildirdi. Ve o kitâbı her Cum'a günü Câmî'i Mehdîyye'de ashâb-ı hadîs halkasında okunurdu.¹⁶⁵⁶ Lâ-

¹⁶⁴² Seksen senesinde A; seksende F (38a) / M (24b)

¹⁶⁴³ Edüp A; eyledi M (24b)

¹⁶⁴⁴ Gözlerine mîl çeküp ve Kadir Billah Ahmed'i halîfe etdiler. Ve Tayi'i Kadir A; gözlerine mîl çekdürüp ve Kadir Billah'ın F (38a) / gözüne mîl çekdirdi ve Kadir Billah M (24b)

¹⁶⁴⁵ Üçünde A; üçde F (38a) / M (24b)

¹⁶⁴⁶ Ahd el-Kadir Billah Ahmed İbn Emîr İbn Emîr A; Ahd Kadir Billah Ahmed İshak el-Muktedî Kadir Billah F (38a) / < > Kadir Billah M (24b)

• [d]: Ahd Kadir Billah Abbâsiye'nin i'tikâd sahihe olanlardır(?) M (24b)

¹⁶⁴⁷ Katiha A; Batiha M (24b)

¹⁶⁴⁸ Getürdü A; getürdü M (24b)

¹⁶⁴⁹ A'yân A; Baha'iddevle a'yân M (24b)

¹⁶⁵⁰ Tahta geçürdü A; tahtına getürdü M (24b)

¹⁶⁵¹ Müte'ayyîn kimesne idi ve perhîzkâr ve gayet teheccüde müdâvim idi. A; müte'deyyîn kimesne idi ve perhîzkâr idi gayet teheccüde müdâvim idi. F (38a) / dindâr ve perhîzkâr kimesne idi dâyim teheccüd kıları M (24b)

¹⁶⁵² Revâfizin A; mu'tezile ve rafize ta'ifesinin M (24b)

¹⁶⁵³ Edüp A; eyledi M (24b)

¹⁶⁵⁴ Nakl A; beyân F (38a) / M (25a)

¹⁶⁵⁵ Mâ'il A; kâ'il F (38a) / M (25a)

¹⁶⁵⁶ Okunurdu A; okudurdu M (25a)

cerem Hak te'a¹⁶⁵⁷ Billah'ın ömrünü¹⁶⁵⁸ ve sa'âdetini mümted edüp¹⁶⁵⁹ kırk bir yıl hilâfet eylemek müyesser oldu.¹⁶⁶⁰ Kadir Billah'ın zamanında¹⁶⁶¹ muhkem rüzgâr esüp sed-i Ye'cüc'ün ardından beru cânibe bir adam¹⁶⁶² bıraktı. Bir arşun boyu var¹⁶⁶³ ve iki karış sakalı ve¹⁶⁶⁴ iki azîm kulakları var idi. Bağdad'a getirüp halk temâşa eyledi ve üç yüz seksen dokuzda Bağdad'a azîm kar yağup bir zirâ' mikdârı oldu. Ve dört yüz on sekizde Irak'a dolu yağup her bir danesi bir¹⁶⁶⁵ rıtl ve ba' zısı iki rıtl idi. Ve bu sene Irak'da¹⁶⁶⁶ teşrîn sânde muhkem sovuk yel¹⁶⁶⁷ esüp Dicle'nin suyunu dondurdu dolablar dönmez oldu. Dört yüz yigirmi ikide Kadir Billah vefât edüp¹⁶⁶⁸ seksen yedi yıl ömür sürdü.

Hilâfet-i el-Ka'im Biemrillah Abdullah bin Kadir^{♦1669♦}

Halîfe oldu. Mezbûr¹⁶⁷⁰ ak benüzlü hûb şekillü merhameti ve şefkati ziyâde¹⁶⁷¹ ve âdil ve dindâr ve ehl-i ma'rifet kimesne idi. Dört yüz yigirmi üçde Bağdad'da kahd olup istiskâ için du'âya çıkduklarında¹⁶⁷² cümle câmi'lerde yüz nefer adam anca¹⁶⁷³ hâzır oldu. Ve dört yüz yigirmi sekizde Bağdad'a¹⁶⁷⁴ yağmur yağup

¹⁶⁵⁷ Te'a A; te'ala Kadir F (38a) / M (25a)

¹⁶⁵⁸ Ömrünü A; zamanında ömrünü M (25a)

¹⁶⁵⁹ Edüp A; eyleyüp F (38a)

¹⁶⁶⁰ Eylemek müyesser oldu A; eylemek müyesser eyledi F (38a) / eetmek müyesser oldu M (25a)

¹⁶⁶¹ Zamanında A; zamanı M (25a)

¹⁶⁶² Ye'cüc'ün ardından beru cânibe bir adam A; Ye'cüc'ün ardından beru cânibe bir kimse F (38a) / Ye'cüc ve Me'cüc'den bu cânibe bir kimse M (25a)

¹⁶⁶³ Var A; - F (38a) / M (25a)

¹⁶⁶⁴ Ve A; vardı ve M (25a)

¹⁶⁶⁵ Yağup her bir danesi bir A; Yağup her bir danesi birer F (38a) / Yağdı her bir danesi bir M (25a)

¹⁶⁶⁶ Sene Irak'da A; senede M (25a)

¹⁶⁶⁷ Muhkem sovuk yel A; muhkem sovuk esüp F (38a) / Irak'da muhkem yel M (25a)

¹⁶⁶⁸ Edüp A; eyledi F (38a) / M (25a)

♦ [d]: Hilâfet-i Ka'im Billah bu'd ez vefât Kadir Billah fi sene 422. F (38b)

¹⁶⁶⁹ Sürdü hilâfet-i el-Ka'im Biemrillah... A; sürdü ve yerine oğlu Ka'im Biemrillah Abdullah bin Kadir M (25a)

♦ [d]: Hilâfet-i Ka'im Biemrillah bu'd ez vefât Kadir Billah sâl dört yüz yigirmi ikidir M (25a)

¹⁶⁷⁰ Mezbûr A; merkûm M (25a)

¹⁶⁷¹ Ziyâde A; galib F (38b) / sâhibi M (25a)

¹⁶⁷² İstiskâ için du'âya çıkduklarında A; <> için F (38b) / istiskâ için M (25a)

¹⁶⁷³ Anca A; ancak F (38b) / M (25a)

¹⁶⁷⁴ Bağdad'a A; Bağdad'da F (38b) / M (25a)

yağmurlarla bile büyük balıklar yağdı.¹⁶⁷⁵ Ve bu sene de Hekîm Mâhir Ali bin Sînâ¹⁶⁷⁶ vefât eyledi. Ve dört yüz kırk sekizde Irak'da muhkem kahd olup sonunda¹⁶⁷⁷ çok kimesne vefât eyledi. Hatta çoğunu kefensiz ve gusülsüz defn eylediler ve bu hâl ekseri [32/b] yerde¹⁶⁷⁸ vâki' oldu. Dört yüz elli sekiz senesinde Yesabîr¹⁶⁷⁹ nâm emîr Bağdad üzerine müstevlî olup¹⁶⁸⁰ ve Ka'im Biemrillah halife bir yıl mikdârı Âne ve Hâdise¹⁶⁸¹ nâm kal'ada¹⁶⁸² habs eyledi. Ve dört yüz elli birde halife Melik Tuğrul mu'avenetiyle habsden halâs olup yine serîri hilâfete geçdi. Ve dört yüz bin altun mehriyle Melik Tuğrul'un kızın alup nikâh eyledi. Ve bu sene de Şam'da olan saraya ateş düşüp cümle Benî Ümeyye'nin âsârı yanup mahv oldu. Sonra ateş¹⁶⁸³ câmi' şerîfe erişüp bi'l-küllîye câmi' mütaharrîk oldu. Tekrar Melik Âdil Ebu Bekr Eyyubi'nin zamanında latîf binâ olundu. Ve dört yüz altmışda bir büyük zelzele olup Remle şehri yere geçdi. Ve ol zelzeleden Medine-i Münevvere'de Mescid-i Şerîf'in iki şerîfesi yıkıldı. Ve Sahratullah ikiye yarılıp kudretallah ile yine bir yere geldi. Ve deryâ bir günlük içeru çekilip öbür cânibi karaya taşdı. Ve çok yer harâb eyledi.¹⁶⁸⁴ Ve halk çekilen yere girüp ba'zı eşya düşürür iken¹⁶⁸⁵ nâ-gâh deryâ geriye gelüp cümlesin helâk eyledi. Ve dört yüz altmış yedide¹⁶⁸⁶ Ka'im Biemrillah kan aldırup uyurken bandı çözülp¹⁶⁸⁷ ve şol denlü kan akdıkim uyanup hayatından ümîdin kesdi ve oğlunun oğlu Abdullah'ı yerine halife dikdi ve kendüsü fevt oldu. Ve müddeti ömrü yetmiş dört sene olup kırk dört buçuk yıl hilâfet sürdü. Hiç

¹⁶⁷⁵ Yağmurlarla bile büyük balıklar yağdı A; yağmur içinde büyük balıklar bile büyük balıklar yağdı F (38b) / M (25a)

¹⁶⁷⁶ Hekîm Mâhir Ali bin Sînâ A; Hekîm Mâhir bin Sînâ F (38b) / Hekîm Mâhir İbn Sînâ M (25a)

¹⁶⁷⁷ Sonunda A; sonra F (38b) / M (25a)

¹⁶⁷⁸ Eylediler ve bu hâl ekseri yerde A; etdiler bu hâl üzere ekseri yere M (25a)

¹⁶⁷⁹ Dört yüz elli sekiz senesinde Yesabîr A; ve dört yüz ellide Besâsin M (25a)

¹⁶⁸⁰ Olup A; oldu F (38b)

¹⁶⁸¹ Halife bir yıl mikdârı Âne ve Hâdise A; halife-i <bir yıl mikdârı Âne ve Hâdise> F (38b)

¹⁶⁸² kal'ada A; kal'asında M (25a)

¹⁶⁸³ Ateş A; ol ateş F (38b) / M (25a)

• [d]: Eyyubiyye'den Melik Âdil Câmi'i Ümeyye bî tekrar mecîd eylemişdir M (25a)

¹⁶⁸⁴ Eyledi A; oldu M (25a)

¹⁶⁸⁵ Ba'zı eşya düşürür iken A; teneffüs bulurlardı M (25a)

¹⁶⁸⁶ Altmış yedide A; yedide M (25a)

¹⁶⁸⁷ Çözülp A; çözüldü M (25a)

BenîAbbâs'dan bir kimesne¹⁶⁸⁸ bu denlü hilâfet etmemişdir. Babası Kadir Billah ile kendünün mecmû' hilâfeti cümle Benî Ümeyye'nin devletine yaklaşur.

Hilâfet-i Muktedî Biemrillah Abdullah bin el-Ka'im Biemrillah ♦♦¹⁶⁸⁹

Ka'im Biemrillah¹⁶⁹⁰ bir gece bir câriye ile cimâ' eylerken¹⁶⁹¹ kendü gölgesin divarda gördü. Pes ol hâli mekrûh görüp min ba'd nisâ-i ta'ifesiyle ülfet edüp¹⁶⁹² yanına varmadı. Ol sebebden evlâdı kalîl olup Muhammed nâmında oğlu¹⁶⁹³ hayatında vefât etmeğin onun oğlu Muktedir'den gayri vâris hilâfet kimesne bulunmadı. Lâ-cerem anı yerine halîfe nasb eyledi. Muktedî âdil ve ubûdve emri bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi¹⁶⁹⁴ ani'l-münker hüsn-i es-siret ve es-serîri halîfe idi. Serîri hilâfete oturduk da¹⁶⁹⁵ ömrî yigirmi yaşında idi. Zamanında halkı hoş edeler.¹⁶⁹⁶ Bağdad'da cümle fahşâyı¹⁶⁹⁷ men' edüp muğannileri ve oyuncularını sürdürdü.¹⁶⁹⁸ Lâkin zamanında çok zelzele¹⁶⁹⁹ olup azîm binâlar harâb oldu. Ve halk ol cihetden şehirleri ve kariyeleri¹⁷⁰⁰ koyup sahralarda sâkin oldular. Ve dört yüz seksen yedide halîfe fecâ'eten Bağdad'da fevt oldu.¹⁷⁰¹ Müddeti hilâfeti on dokuz buçuk yıl idi. Kırk yıl denlü ömür sürdürdü.

¹⁶⁸⁸ Bir kimesne A; - M (25a)

♦ [d]: Hilâfet-i Muktedî Billah bu'd ez vefâtı Ka'im Biemrillâh fi sene 466. F (39a)

• [d]: Hilâfet-i el-Muktedî Billah bu'd ez vefâtı Ka'im Bilâh sâl der dört yüz altmış altıdır M (25a)

¹⁶⁸⁹ Hilâfet-i Muktedî Biemrillah Abdullah... A; Ahd Muktedî Biemrillah Abdullah bin Muhammed bin el-Ka'im Biemrillah F (39a) / < > Abdullah bin Muhammed bin el-Ka'im Biemrillah M (25a)

¹⁶⁹⁰ Biemrillah A; Billah M (25b)

¹⁶⁹¹ Eylerken A; ederken F (39a) / M (25b)

¹⁶⁹² Nisâ-i ta'ifesiyle ülfet edüp A; nisâ M (25b)

¹⁶⁹³ Nâmında oğlu A; nâm oğlu hâli M (25b)

¹⁶⁹⁴ Ubûd ve emri bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi A; gayûr ve emri bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi F (39a) / gayûr ve emri ma'rûf ve'l-menâhî M (25b)

¹⁶⁹⁵ Oturdukda A; oturdu ol vakit M (25b)

¹⁶⁹⁶ Edeler A; hâl eylediler M (25b)

¹⁶⁹⁷ Fahşâyı A; fuşiyâtı M (25b)

¹⁶⁹⁸ Sürdü A; sürdürdü çıkardı M (25b)

¹⁶⁹⁹ Zelzele A; zelzeleler M (25b)

¹⁷⁰⁰ Kariyeleri A; köyleri M (25b)

¹⁷⁰¹ Oldu A; olup F (39a)

Ahd el- Mustazhir [33/a] Billah Ahmed bin el-Muktedî♦♦

Babasından sonra on altı yaşında halîfe oldu. Dört yüz seksen sekizde Muktedî'nin vezîri Ebu Şücâ' fevt oldu. Âlim ve dindâr ve ehl-i hayr kimesne idi. Altıyüz bin altuna mâlik olup cümlesin fî sebîlillah hayrâta sarf eyledi. Ve da'imen¹⁷⁰² meclisinde ulema ve¹⁷⁰³ fukaha-i olup her müşkil emri anlara suvâl ederdi. Ve anlar ne derlerse anı eylerdi.¹⁷⁰⁴ Sonra ma'zûl¹⁷⁰⁵ Medine-i Münevvere'ye vardı. Ve anda vefât eyledi. Ve seksen dokuzda hot bir cende¹⁷⁰⁶ şems ve kamer ve müşteri ve zühre ve merîh ve utarit cem' olup¹⁷⁰⁷ müneccimîn azîm tufân olur dediler olmadı.♦♦ Ve lâkin Mısır Haccâc'ı vâde-i senâkıbda¹⁷⁰⁸ otururken sel gelüp ekserîni¹⁷⁰⁹ ve ekser esvâb mâlların alup götürdü. Ve dört yüz doksan ikide Frenk ta'ifesi Kudüs-i Şerîf'i aldılar. Ve dört yüz doksan üçde sûfî Abdürrezzâk Gaznevi fevt oldu. Nice kerre yayan¹⁷¹⁰ hacc etmişdir. Aceb mücâhid kimesne imiş¹⁷¹¹ yüz yaşına vâsıl olmuşdu.¹⁷¹² Nakl olunur ki, muhtazıroidukda hatunu etmiş ki, bir kefen koyup gitmedik. Bunun ile içinde hicâb¹⁷¹³ çekülür. Aziz dahî etmiş ki, eğer kefen koyup gideydim ol zamanda hicâb çekerdim. Ve beş yüz bir târîhinde¹⁷¹⁴ Bağdad'da bir küçük kızcağız peyda olup herkesin¹⁷¹⁵ sırrına vâkîf olurdu. Hatta mühürlerin yazusından ve yüzüklerde¹⁷¹⁶ olan taşların levninden haber verirdi. Ve beş yüz on

♦[d]: Hilâfet-i Mustazhir Billah bu'd ez mevt Muktedî fî sene 486. F (39a)

♦[d]: Hilâfet-i Mustazhir Billah bu'd ez mevt Muktedî sâl dört yüz seksen altıdır M (25b)

¹⁷⁰² Da'imen A; da'im M (25b)

¹⁷⁰³ Ve A; ve fazıla ve M (25b)

¹⁷⁰⁴ Derlerse anı eylerdi A; derse öyle ederdi M (25b)

¹⁷⁰⁵ Ma'zûl A; ma'zûl olup F (39a) / M (25b)

¹⁷⁰⁶ Hot bir cende A; berc hûnda M (25b)

¹⁷⁰⁷ Olup A; oldular M (25b)

♦♦ [d]: Cemi' şems ve kamer ve müşteri ve zühre ve merîh ve utarit be mahmude bulunması a'zîdir M (25b)

¹⁷⁰⁸ Senâkıbda A; senâyîde M (25b)

¹⁷⁰⁹ Ekserîni A; ekserîni gark F (39b)

¹⁷¹⁰ Yayan A; yayanca M (25b)

¹⁷¹¹ Aceb mücâhid kimesne imiş A; acib sâlih ve mücâhid kimesnedir M (25b)

¹⁷¹² Olmuşdu A; olmuşdur M (25b)

¹⁷¹³ Bir kefen koyup gitmedik. Bunun ile içinde hicâb A; dünyada bir kefen koyup gitmek bunun ile içinde muhkem hicâb M (25b)

¹⁷¹⁴ Bir târîhinde A; birde M (25b)

¹⁷¹⁵ Kızcağız peyda olup herkesin A; gözsüz kızcağız peyda olup her kişinin M (25b)

¹⁷¹⁶ Yazusından ve yüzüklerde A; ve göklerde M (25b)

ikide Mustazhir'in boğazına bir hannâk illeti vâki' olup vefât eyledi.¹⁷¹⁷ Ve yigirmi dört buçuk yıl hilâfet sürdü. Gayet kerîmü'l-ahlâk hüsnü's-zayt ve't-tedbîr hâfız Kur'an-ı azîm fesîh ve belîğ ve şâ'ir kimesne idi. Zamanı devleti Bağdad'da güyâ ki,¹⁷¹⁸ bayram idi.

Ahd Müsterşid Billah Fazıl İbn el-Muktedî Billah♦♦1719

Karındaşından sonra halîfe oldu. Babası Muktedî öyle vasiyet etmişti. Beş yüz on altıda Hille hâkimi Dübeys¹⁷²⁰ halîfenin kıtalına gelüp önünce defler ve nâblar çalar nisâlar¹⁷²¹ var idi. Halîfe dahî fukahâ-i ve sâliha vesâ'ir ehl-i Kur'an olanları¹⁷²² yanınca alup cenge çıkıdı çok savaş oldu. Âkıbet halîfe askeri galib olup Dübeys'in askeri¹⁷²³ suya gark oldu. Ve esîr olanların boyunları urulup nisâları esîr oldu.¹⁷²⁴ Ve beş yüz on yedide halife kendi oğulların ve oğlu oğulların sünnet etdi.¹⁷²⁵ Bağdad'da yedi gün muhkem şenlikler oldu. Ve cümlesi on iki nefer kimesne¹⁷²⁶ idi. Beşyüz on dokuzda Sultân Tuğrul ile Dübeys¹⁷²⁷ gelüp Bağdad'ı Müsterşid [33/b] elinden almak istediler. Halîfe dahî anların cengine çıkıdı. Biemrillahi te'a¹⁷²⁸ ol bir asker üzerine azîm yağmurlar yağup Sultân Tuğrul gayet hasta oldu. Pes cümle kalkup¹⁷²⁹ dağıldılar. Ve beş yüz yigirmi beşde Sultân Mahmud halîfenin cengine geldi. Halîfe dahî anınla cenk edüp ümerasından ve askerinden çok kimse¹⁷³⁰ katl eyledi. Ve çoğunu esîr eyledi.¹⁷³¹ Ve Bağdad'da iki dikenlü uçar büyük akrebler¹⁷³² zâhir oldu.

¹⁷¹⁷ Mustazhir'in boğazına bir hannâk illeti vâki' olup vefât eyledi A; Mustazhir Billah hannâk illetinden vefât eyledi M (25b)

¹⁷¹⁸ Bağdad'da güyâ A; ehl-i Bağdad'a güyâ M (25b)

• [d]: Hilâfet-i Müsterşid bu'd ez mevt Mustazhir fî sene 511. F (39b)

• [d]: Hilâfet-i Müsterşid bu'd ez mevte Mustazhir sâl beş yüz on birdir.

Vefâtı Ebu Muhammed Kasım Cerîri sâhibü'l-makamât sâl beş yüz on beşdir. M (25b)

¹⁷¹⁹ Ahd Müsterşid Billah... A; < > M (25b)

¹⁷²⁰ Dübeys A; < > F (39b)

¹⁷²¹ Nâblar çalar nisâlar A; nâblar ve nisâ varidi M (25b)

¹⁷²² Sâliha vesâ'ir ehl-i Kur'an olanları A; sâlihayı vesâyir ehl-i Kur'an-ı M (25b)

¹⁷²³ Dübeys'in askeri A; < > askeri ekseri F (39b) / askeri ekseri M (25b)

¹⁷²⁴ Olanların boyunları urulup nisâları esîr oldu A; olanlarının boynun urup nisâların esîr etdiler M (26a)

¹⁷²⁵ Etdi A; edüp F (39b) / M (26a)

¹⁷²⁶ Kimesne A; - M (26a)

¹⁷²⁷ Dübeys A; < > F (39b)

¹⁷²⁸ Biemrillahi te'a A; Biemrillahi te'ala F (40a) / bi-takdirî hudâ M (26a)

¹⁷²⁹ Cümle kalkup A; cümlesi M (26a)

¹⁷³⁰ Kimse A; kimesne M (26a)

¹⁷³¹ Esîr eyledi A; esîr eyledi ve Sultân Mahmud'un vezîrinin F (40a) / M (26a)

Halîfeye andan küllî havf ve zarar lâhik oldu. Ve beş yüz yigirmi dokuzda Sultân Tuğrul fevt olup yerine Sultân Mes'ud¹⁷³³ kâ'im oldu. Ve Reyis¹⁷³⁴ kalkup halîfenin¹⁷³⁵ cengine geldi. Nâ-gâh cenk olup Sultân Mes'ud cânibi galib olup halîfe esîr oldu. Andan Sultân Sencer Sultân Mes'ud'a haber gönderüp¹⁷³⁶ halîfeye hürmet ede.¹⁷³⁷ Ve kemâ kâne taht-ı hilâfetinde kâyim¹⁷³⁸ eyleye. Sultân Mes'ud dahî halîfe için otak kurup gelüp önünde yer öpdü. Ve Dübeys'igetürüp başı açık ricâ eyledi.¹⁷³⁹ Andan halîfeye asker koşup Bağdad'a revân eyledi. Nâ-gâh on nefer batnî¹⁷⁴⁰ mülhîde kimesneler askerle bile gidüp gece ile fırsat bulup¹⁷⁴¹ halîfe-i çadırında katl edüp pâre pâre eylediler. Anlar dahî tutulup katl olundular. Cümle ehl-i dünya Müsterşid için mâtem tutdular. Ömrî kırk beşinde idi. On yedi yıl ve on yedi gün hilâfet eyledi. Şecî' ve âlî himmet ve fesîh ve belîğ ve halkı güzel kimesne idi.¹⁷⁴²

Ahd Er-Reşîd Billah Mansûr bin el-Müsterşid♦♦

Babasından sonra halîfe oldu. Beş yüz otuzunda Sultân Mes'ud Râşid'den dört yüz bin flori istedi.¹⁷⁴³ Şol sebebden ki, babası Müsterşid esîr oldukda halâs için va'de etmişdi. Râşid şedîd¹⁷⁴⁴ kimesne idi razı olmadı. Ana seyf ururum¹⁷⁴⁵ deyu haber gönderdi. Mâbeynlerinde vahşet zâhir oldu. Âkîbet iki taraftan¹⁷⁴⁶ cenge ittifâk etdiler. Mes'ud'un askeri çok olmağın halîfe Musul'a İmadeddin Zengi yanına vardı. Sultân Mes'ud Bağdad'a girüp Darü'l-hilâfeye müstevli oldu. Ve Râşid'in

¹⁷³² Büyük akreblar A; akreb M (26a)

¹⁷³³ Yerine sultân Mes'ud A; oğlu Mes'ud yerine M (26a)

¹⁷³⁴ Ve reyis A;<> F (40a)

¹⁷³⁵ Halîfenin A; - M (26a)

¹⁷³⁶ Gönderüp A; gönderdi ki F (40a) / M (26a)

¹⁷³⁷ Ede A; - M (26a)

¹⁷³⁸ Hilâfetinde kâyim A; hilâfetde ibkâ M (26a)

¹⁷³⁹ Ve Dübeys'i getürüp başı açık ricâ eyledi A; <> getürüp başı açık ricâ eyledi F (40a) / Ve Dübeys'i başı açık getürüp afv ve ricâ eyledi M (26a)

¹⁷⁴⁰ Batnî A; <> F (40a)

¹⁷⁴¹ Bulup A; buldular M (26a)

¹⁷⁴² Şecî' ve âlî himmet ve fesîh ve belîğ ve halkı güzel kimesne idi A; şeci' ve belîğ ve latîfü'l- kelâm ve ahlakı güzel mahbûb el-kulub kimesne idi M (26a)

♦ [d]: Maktûli-i Râşid bu'd ez Şevket kâzibe bed-set batnîyyedir İsfahan fi sene 531 F (40a)

• [d]: Hilâfet-i Râşid bu'd ez maktûli-i Müsterşid ... (?) der merağid sâl beş yüz otuzdur M (26a)

¹⁷⁴³ İstedi A; taleb eyledi F (40a) / M (26a)

¹⁷⁴⁴ Şedîd A; şeci' F (40a) / M (26a)

¹⁷⁴⁵ Ururum A; verirüm M (26a)

¹⁷⁴⁶ Taraftan A; taraf M (26a)

hatdini ibrâz edüp öyle yazmış ki,¹⁷⁴⁷ her bâr ki Bağdad'dan çıka. Hilâfetden ma'zûl olmuş ola. Andan İmadeddin'e haber gönderdi ki, Râşid'i Bağdad'a göndere. Râşid teslîm olunmasından havf edüp Horasan'a vardı. Şahdan¹⁷⁴⁸ yardım talep etdi. Ol dahî iltifât etmedi. Dönüp¹⁷⁴⁹ Azerbaycan'a geldi ana müstevlî oldu. Ve anda çok kan dökdü. Âhir¹⁷⁵⁰ bir hile ile Râşid'i katl etdiler.♦

Ahd el-Muktezi Liemrillah Muhammed bin el-Mustazhir*♦♦

Râşid'in hal'inden sonra [34/a] hilâfetle bî'at olundu. Mezbûr altı gün mukaddem Hazret-i Resûl sallallahu aleyhi¹⁷⁵¹ veselleme vakı'asında görüp buyurmuşlar ki, “*Yakında emr¹⁷⁵² sana vasıl olur bana iktida edesin.*”¹⁷⁵³ Ol sebebdan Müktefî Billah deyu lakab olundu.

Beş yüz otuz birde Sultân Mahmud¹⁷⁵⁴ Melikşâh'ın kızını nikâh eyledi.¹⁷⁵⁵ Yüz bin flori mihriyle Sultân Mes'ud akde hazır oldu.¹⁷⁵⁶ Otuz ikinci senesinde¹⁷⁵⁷ Kâ'be-i Mükerrerme'ye on sekiz bin altun bir fâhir kisve örttü. Şol sebebdan ki, mülûkün birbiri arasında zarr ve kıtâl olup kisve tedarikine mecâlleri olmadı. Beş yüz otuz üçde Haleb'deazîm¹⁷⁵⁸ zelzele olup çok kimesne helâk oldu. Hatta Haleb'de bir gecede seksen def'a zelzele oldu.Ve beş yüz otuz dörtde¹⁷⁵⁹ Abdulkadir Geylânî Medresesi'nde halk cem' olup bir sâlih azîz meyyitin namazın kırlarlar iken meyyit öğsürüp hayat bulup kalkdı.♦♦♦¹⁷⁶⁰ Nâ-gâh bîrfakir meyyit gelüp¹⁷⁶¹ halk anım

¹⁷⁴⁷ Ddüp öyle yazmış ki A;eyledi M (26a)

¹⁷⁴⁸ Şahdan A; Sencer Şahdan M (26a)

¹⁷⁴⁹ Dönüp A; andan dönüp F (40b) / M (26a)

¹⁷⁵⁰ Âhir A; kılup mutanazzır olup F (40b) / kılup mustakırr olup M (26a)

• [d]: Müstevlî Râşid bu'd ez şevket kâzibe bed-set batıniyyedir. İsfahan sâl beş yüz elli birdir M (26a)

* [d]: Ahd el-Muktezî Liemrillah Muhammed bin el-Mustazhir

♦ [d]: Hilâfet-i Muktezî bu'd ez hal' Râşid fi sene 530. F (40b)

♦♦ [d]: Hilâfet Müttekî bu'd ez hal' Râşid sâl beş yüz otuzdur M (26a)

¹⁷⁵¹ Aleyhi A; - M (26a)

¹⁷⁵² Emr A; şu emr F (40b) / M (26a)

¹⁷⁵³ İktida edesin A; iktifâ edesin ya'nî beni iktida edesin M (26a)

¹⁷⁵⁴ Mahmud A; Muhammed bin M (26b)

¹⁷⁵⁵ Nikâh eyledi A; nikâhla aldı M (26b)

¹⁷⁵⁶ Oldu A; eyledi M (26b)

¹⁷⁵⁷ İkinci senesinde A; ikinci senede F (40b) ikincide M (26b)

¹⁷⁵⁸ Haleb'de azîm A; Hîre ve Haleb'de azîm F (40b) / Hîre ve Haleb'de muhkem M (26b)

¹⁷⁵⁹ Otuz dörtde A; otuz dörtde Bağdad'da M (26b)

♦♦ [d]: Vefâtu sâhibü'l-keşşâf Cârullah Zemahşerî fi sene 537. F (40b)

namazın kıldılar. Ve beş yüz elli ikide Sultân Muhammed bin Mahmud Bağdad'a gelüp muhâsara eyledi. Şol sebebden ki sene-i mâziyede Halîfe Sultân Süleyman mebâyi' eyledi. Ve bu senede Sultân Muhammed ile Sultân Süleyman cenk edüp Sultân Muhammed gâlib oldu. Ve halîfeye bi-huzûr olup muhârebesine geldi. Ehl-i Bağdad muhkem cenk edüp Sultân Muhammed münhezim oldu¹⁷⁶² gitdi. Ve bu sene de iklim-i Şam'da azîm zelzele olup çok kimesne binâ altında kalup helâk oldu. Ve Haleb'in ekseri mevzi'¹⁷⁶³ yıkıldı. Ve kezalik Hama ve Şiraz'ın ve Humus'un ve Kefertab'ın ve Hısn Aden(?) ve Lazıkıyye¹⁷⁶⁴ ve Ma'arra ve Antakiyye ve Trablus'un ekseri binası münhedim oldu. Ve beş yüz elli beşde Muktefî Biemrillah vefât eyledi.¹⁷⁶⁵ Hulefâ-i pîşîn gibi hilâfet ve saltanat ve emr ceşş ve memleketde mustakil idi.¹⁷⁶⁶ Babası Mustazhir'in fevtinden üç ay¹⁷⁶⁷ Sultân Mahmud fevt olduğu gibi Muktefî'nin fevtinden üç aysultan fevt oldu.¹⁷⁶⁸ *Ve en hayevâtü'l-mer'i ba'de aduvvih ve en kâne yevmen vahide'l-kesîr.**

Ahd el- Mustahzi¹⁷⁶⁹ Billah Yusuf bin el-Muktefî♦**

Babasından sonra halîfe oldu. Gayet sâlih ve kerîmü'l-ahlâk ve latîf es-sîrehkimesne idi. Mustahzi bir zamanda vâkı'a görmüşdü ki,¹⁷⁷⁰ gökden bir kimesne¹⁷⁷¹ gelüp avucuna üç "h" yazmışdı. Ba'zı mu'abberîn demişlerdi ki, hams ve

* [d]: Vefâtü sâhibü'l-keşşâf Cârullah Zemahşerî sâl beş yüz otuz yedi M (26b)

¹⁷⁶⁰ Bulup kalkdı A; buldu M (26b)

¹⁷⁶¹ Bir fakir meyyit gelüp A; fakir dahî getirüp cem' olan M (26b)

¹⁷⁶² Oldu A; olup F (41a)

¹⁷⁶³ Mevzi' A; mevâzi' i F (41a)

¹⁷⁶⁴ Aden(?) ve Lazıkıyye A; Egraden ve Lazıkıyye'nin M (26b)

¹⁷⁶⁵ Muktefî Biemrillah vefât eyledi A; Muktefî Billah vefât eyledi. Ve altmış altı yıl ömür sürdü. Ve yigirmi dört yıl üç ay hilâfet eyledi. Müktefî Billah F (41a) / Muktefî Billah vefât eyledi. Ve altmış altı yıl ömür sürüp yigirmi dört yıl üç ay hilâfet eyledi. Müktefî Billah M (26b)

¹⁷⁶⁶ Memleketde mustakil idi A; memleket mutakılan eyledi M (26b)

¹⁷⁶⁷ Üç ay A; üç ay mukaddem M (26b)

¹⁷⁶⁸ Fevtinden üç ay sultân fevt oldu A; fevtinden üç ay mukaddem Sultân Mahmud fevt oldu F (41a) / fevtinden üç ay mukaddem Sultân Muhammed fevt oldu M (26b)

* Düşmanından sonra bir gün bile yaşaması kişi için çok sayılır.

¹⁷⁶⁹ Mustahzi A; Mustabhid F (41a)

* [d]: Bin el-Muktezî

♦ [d]: Hilâfet-i Mustabhid bu'd ez vefâtü Müktefî fi 555. F (41a)

* [d]: Hilâfet-i Mustabzi Billah bu'd ez vefâtü Müktefî sâl beş yüz elli beşdir M (26b)

¹⁷⁷⁰ Mustahzi bir zamanda vâkı'a görmüşdü ki A; Mustabhid bir zamanda bir vâkı'a görmüş ki F (41a) / Mustahzi bir zaman bir vâkı'a görmüşdü ki M (26b)

¹⁷⁷¹ Kimesne A; melek M (26b)

hamsîn ve hamse mâ'iyede halîfe olursun. Fi'l-vâki' öyle oldu. Ve beş yüz elli yedide Nureddîn Şehîd vâki'asında görüp Hazret-i Rasûlullah sallallahu te'a¹⁷⁷² aleyhi vesellemi görüp külli yetiş beni iki¹⁷⁷³ aşkar kimesnelerden kurtar¹⁷⁷⁴ dedi. [34/b] Ol dahî o gece atlanup az kimesne ile Şam'dan on beş günde Medine-i Münevvere'ye vardı. Tettebi' edüp anda zîl¹⁷⁷⁵ sulahada iki Frenk buldu. Taşradan yeri kazup kabri şerîfe yakın gelmişler. İkisini¹⁷⁷⁶ dahî öldürüp kabri şerîfin havâlisin tâsviye varınca tûc¹⁷⁷⁷ ve temûr ile ve karışumla muhkem etdi.¹⁷⁷⁸ Ve beş yüz altmış altıda Mustahzi¹⁷⁷⁹ Billah hasta oldu. Ve eyüce olup¹⁷⁸⁰ âlî ziyâfetler eyledi. Ve yine niks vâki' olup Hammam'a¹⁷⁸¹ emr eyledi. Gayet za'findan hamâmda fevt oldu. Merhûm¹⁷⁸² cemî'an iltizamları ve meksî kaldırmışdı. Kırk¹⁷⁸³ yıl ömür sürdü. Ve on yedi yıl bir ay hilâfet eyledi.

Ahd el-Mustazi Billah İbn¹⁷⁸⁴ Muhammed el- Mustabhîd♦♦

Babasından sonra serîri hilâfete cülûs eyledi. Bunun zamanında Mısır ve Şam ve Hameyn ve Yemen'den hulefâ-i Fatîmiye'nin hutbesi külliyetle¹⁷⁸⁵ kesilüp cümle dünyada hutbe Mustazi Billah Muhammed'in nâmına oldu. Hazret-i Hasan'dan gayri Hasan nâmlı¹⁷⁸⁶ kimesne pâdişâh olmamışdı. Mustazî hem isimde ve hem künyede Hazret-i Hasan'a meşârik idi.¹⁷⁸⁷ Vaki' olmuşdur halîfe olduğu gün

¹⁷⁷² Rasûlullah sallallahu te'a A; Rasûlullah sallallahu F (41a) / Resûl ü Ekrem sallallahu M (26b)

¹⁷⁷³ Beni iki A; beni şol iki F (41a) / M (26b)

¹⁷⁷⁴ Kurtar A; halâs eyle M (26b)

¹⁷⁷⁵ Zîl A; zî M (26b)

¹⁷⁷⁶ İkisini A; pes ikisini F (41a) / M (26b)

¹⁷⁷⁷ Tûc A; tûcla M (26b)

¹⁷⁷⁸ İle ve karışumla muhkem etdi A; İle ve karışumla muhkem idi F (41a) /ve kurşunuyla muhkem yaptırdı M (26b)

¹⁷⁷⁹ Mustahzi A; Mustebhid F (41a) / Mustabhiz M (26b)

¹⁷⁸⁰ Oldu ve eyüce olup A; olup ve eyüce oldu M (26b)

¹⁷⁸¹ Oldu ve eyüce olup âlî ziyâfetler eyledi... A; oldu ve eyüce olup âlî ziyâfetler eyledi. Ve yine niks vâki' olup Hekîm Hammâm'a F (41a) / olup ve eyüce oldu ziyâfet edüp yine niks oldu. Hekîm hammâmda emr eyledi M (26b)

¹⁷⁸² Merhûm A; merkûm F (41a) / M (26b)

¹⁷⁸³ Kırk A; sekiz (?)M (26b)

¹⁷⁸⁴ İbn A; ebi M (26b)

♦[d]: Hilâfet-i Mustazi bu'd ez vefâtı Müstebhid fî sene 566. F (41a)

♦[d]: Hilâfet-i Mustazi-i bu'd ez vefâtı Müstebhid sâl beş yüz altmış altıdır M (26b)

¹⁷⁸⁵ Külliyetle A; - F (41b) / M (27a)

¹⁷⁸⁶ Nâmlı A; nâmında M (27a)

¹⁷⁸⁷ İdi A; - F (41b) / M (27a)

a'yâna bin hil'atden¹⁷⁸⁸ ziyâde hil'at giydirdi. Ve beş yüz altmış beşde Mustazî Billah bir <ay> mikdâr mahmûm olup fevt oldu. Otuz dokuz yıl ömür sürdü. Ve dokuz yıl üç ay yedi gün hilâfet eyledi. Merkûm şerîfü'n-nefs Hasan es-Sireh âdil ve kerîm ve rahîmü'l-kalb kimesne idi. Zamanında cümle¹⁷⁸⁹ iltizâm ve mekresî¹⁷⁹⁰ kaldırmışdı.

Ahd en-Nâsır Lidînîllah Ahmed İbn el-Mustazî*

Nasır'ın zamanı hilâfeti mümted oldu. Hatta kırk yedi yıla erişdi.¹⁷⁹¹ Herkez Benî Abbâs'dan kimesne bu tabakaya varmamışdı. Nâsır'ın zamanında Bağdad'da sevmek ve sevilme ve aşk ve muhabbet şâyî' olup¹⁷⁹² kendüsi tazeliğinde güğercin besleyüp uçurdu.¹⁷⁹³ Ve tüfenk atardı. Ve ba'zı kimesneleri var idi ki, a'yân ve ekâbirin sırla işledikleri fi'illerin¹⁷⁹⁴ haber verirlerdi. Ol cihetden ba'zı ekâbir Nâsır'a keşifle mu'ayyibe¹⁷⁹⁵ ittilâ' ile i'tikâd ederlerdi. Ve beş yüz seksen ikide müneccimler hükm etdiler ki, âlim rûzgâr ile harâb olsa gerekdir. Bi-hikmet-i hudâ ol dedikleri gün hiç rûzgâr olmadı.¹⁷⁹⁶ Hatta minarelere mumlar çıkardılar sönmedi. Halk anlara hücum etdiler ve beş yüz doksan beşde Nâsır Lidinillah ümerâya emr eyledi.¹⁷⁹⁷ Bağdad'a tuğla¹⁷⁹⁸ ile bir azîm hisâr binâ edeler.¹⁷⁹⁹ İlâ haza'l-ân şehrin sûru yoğidi. Nâsır'ın¹⁸⁰⁰ zamanı hilâfetinde ulema ve meşâyihden Şeyh Ahmed Rifâ'î** ve İmâm [35/a] Kadıhan ve sâhib Bedâyi' Ebu Bekr Kâşânî ve İmâm Süheyl ve sâhib Hüdâya ve Kadı Fazıl ve İbnü'l-Cevzî ve İbnü'l-Esîr¹⁸⁰¹ sâhib câmi' usûl ve

¹⁷⁸⁸ Bin hil'atden A; binden M (27a)

¹⁷⁸⁹ Cümle A; - M (27a)

¹⁷⁹⁰ Mekrisî A, mekrî F (41b)

* [d]: Hilâfet-i Nâsır Lidînîllah bu'd ez mevt Mustazî sâl beş yüz altmış beşdir M (27a)

¹⁷⁹¹ Erişdi A; vardı M (27a)

¹⁷⁹² Olup A; oldu M (27a)

¹⁷⁹³ Uçurdu A; uçurdu F (41b)

¹⁷⁹⁴ Sırla işledikleri fi'illerin A; Sırla işledikleri fi'illerden F (41b) / sırrıyla işledikleri fi'illerden M (27a)

¹⁷⁹⁵ Mu'ayyibe A; mu'ayyibata M (27a)

¹⁷⁹⁶ Rûzgâr olmadı A; yel esmedi M (27a)

¹⁷⁹⁷ Eyledi A; edüp M (27a)

¹⁷⁹⁸ Tuğla A; kerçle ve tuğla F (41b) / kerç ve tuğla M (27a)

¹⁷⁹⁹ Binâ edeler A; binâ etdiler F (41b) / yaptılar M (27a)

¹⁸⁰⁰ Nâsır'ın A; Nâsır Lidînîllah'ın M (27a)

** [d]: Halife mezkûrun vaktine Şeyh er-Rifâ-i zikr olunan sâ'ir meşâyih ve ulemâ vefâtı... M (27a)

¹⁸⁰¹ Esîr A; Kesîr M (27a)

İmâm Fahreddin Râzî¹⁸⁰² ve Ebu'l-Bekâ-i nahvî¹⁸⁰³ ve Zeyd Kindi ve Ebu İshak Irakî ve Ammâr kâtib ez müşâhir cihân ve şemîm el-halî Nurî¹⁸⁰⁴ ve âlim ed-dîn Abdulkerîm Irakî ve İbn Sekîne ve Ebu Musa el-Cezvî ve Ali bin hurûf ve nahvî ve İbn Hablel-Bağdadî¹⁸⁰⁵ ve Ebu'l-Feth Nâsır bin Abdü's-Seyyîd Matarizi sâhip el-Mağrib ve Muhammed Caceri¹⁸⁰⁶ ve Şeyh Muhyiddîn Bağdadî ve Ebu's-sâdet mübârek bu zikir olunan ulema ve meşâyih merkûm Nâsır zamanında olup¹⁸⁰⁷ andan

¹⁸⁰² Râzî A; er-Râzî M (27a)

¹⁸⁰³ Nahvi A; - F (41b)

¹⁸⁰⁴ Nurî A; Nudî F (42a)

¹⁸⁰⁵ Hâbl el-Bağdadî A; Hayl el-Bağdadî F (42a) / Hâbl Bağdadî M (27a)

¹⁸⁰⁶ Caceri A; Cacezi F (42a)

¹⁸⁰⁷ Nâsır zamanında olup A; Nâsır zamanında merhûm oldular. Ve beş yüz seksen beşde vasatı Receb'de bi-tevfik Allah Te'ala Sultân Selâhaddîn elinde Kudüs-i Şerîf tekrar feth olunup ehl-i İslâm eline girdi. Ve altı yüz on dörtde yedi gün ve yedi gece Dicle suyu taşup ve çok binâlar harâb oldu. Ehl-i Bağdad helâk olmağa mu'âyine eylediler. Ve altı yüz on yedide Cengiz Hân fitnesi olup efsâyî Çin'den Bağdad nevâhîsine dek fesâdları mütenneş(?) oldu. Ve altı yüz yigirmi ikide <> nice zaman hasta olup ba'de vefât etdi. Husûsan ki, bu marzın def'î için nice menzil yerlerden sâfi latîf sular getürürler idi. Me'a zalik müfid olmadı. Ve bu husûsiçün nice def'a <> şakk olup yarılmışdı. Altmış dokuz yaşında fevt oldu. Birlikden gayet za'îf olup ekser <> amelden kalmışdı. Nâsır âkıl u dâna ve rahîmü'l-kalb ve adl kester kimesne idi. Lâkin şî'î mezheb idi.

Ahd ez-Zâhir Biemrillah Muhammed bin en-Nâsır Ahmed ([d]: Hilâfet-i Zâhir ba'd ez mekr(?)) Nâsır Lidînillah fî sene 622) : Elli iki yaşında babasının fevtinden sonra halîfe oldu. Âkîl ve dindâr ve âdil kimesne idi. Dokuz ay ancak hükümet eyledi. Lâkin Ömer bin Abdulazîz sîreti ihyâ eyledi. Babası zamanında olan iltizamların cümle giderdi. Ve mu'attel olan yerlerin harâc mahsûl kâziyi almadı. Yalnız ya'kub nâm beldenin yetmiş bin flori harâcın bağışladı. Ve sâlih ve âbid kimesneleri kâdî nasb eyledi ve mâl pâdişâh için habs olunan medyûnları itlak eyledi. Ve şahir kâziyesine on bin altun gönderdiki hukuk nâs için habs olan medyûnları dînîni edâ edüp cümlesin itlak eyleye. Ve ulemaya yüz bin altun ihsân eyledi. Nakl olunur ki, ba'zı F (42a) müfsidîn mezbûr Zâhir'e "Niçün böyle edersin?" dedikde cevap verdi ki "Ben ikindüden sonra dükkân açdım andan sonra bir kişi ne denlü fâ'ide eder. Kon beni sağ oldukça hayr işleyüp amel-i sâlih işleyim." Altı yüz yigirmi üçüncü senede fevt oldu. Evlâdından on kimesne terk eyledi. İçlerinden el-Mustansır Billah el-Abbâs bin ez-Zâhir halîfe oldu. ([d]: Hilâfet-i el-Mustansır Billah ba'd ez fevt Zâhir Billah fî sene 623.)

Ol zaman otuz beş yaşında idi. Latîf eş-şekl ve hüsnü'l-kıyâfe kimesne idi. Babası sîretine gidüp halka adl ve ihsân ve in'âm etmekden hâlîf olmadı. Dâ'im ulema ve salihâyı takrîb edüp anlarla musâhibat ederdi. Altı yüz yigirmi dokuzda Tatar Şehri Rûz'a geldi. Ve halîfe <> sâhibi <> Zeyneddîn <> anların mukâbelesine gönderdi. Ve Tatar firâr eyledi. Ba'dehu Zeyneddîn hasta olup def'i Tatar ve hafz diyâra iktidâr olmamağın varup <> zabt eylediler. Ve altı yüz otuz birde medrese-i Mustansırıyye tamam oldu. Andan mukaddem dahî öyle bir medrese binâ olunmadı. E'imme-i erba'inin mezhebince dört ders şart eyledi. Ve her bir mezheb için altmış iki danişmend ve dört mu'îd ta'yin eyledi. Ve Dârü'l-Hadîs ve Dârü'l-Kurra ve bimârhâne ve misâfirhâne ve mekteb binâ eyledi. Ve hazâ'in kesîre şol denlü nefâyis kütüb vaz' eyledi ki, ta'bîre gelmez. Ve ol medrese fethinde halîfe ve vüzerâ ve vücûh ulema hazır olup simâtları çekildi. Ve du'âlar ve senâlar olundu. Ve altı yüz kırk Cemâziyelâhir'esinde Mustansır vefât eyledi. Ve elli bir yıl ömür sürdü. Ve on altı yıl ve on ay ve yigirmi yedi gün hilâfet eyledi. ([d]: Devlet-i Hulefâ-i Abbâsîyye bu mahalle gelinceye dek târîhi Mevlâna Hayati'den nakz olundu.) Mustansır'ın nihâyet kereminden menkûldür ki, ceddî

Nâsır Lidînîllah bir büyük havuz yapdurup içine filori kordu. Ve kendüsi kenarında oturup dâ'im ederdi ki *"Ah ben bunu kaçan doldururum."* Ve Mustansır ol havuzdan muttasıl vücûh **F (42b)** hayr için alup sarf ederdi. Ve dâ'im der idi ki *"Ben bu havuzu kaçan boşaldurum ve marzat hakda sarf ederim."*

El-Musta'sım Billah Abdullah bin el-Mustansır ([d]: Hilâfet-i el-Musta'sım Billah âhir hulefâ-i Benî Abbâs bu'd ez vefât Mustansır ve vak'a-i Hülagü Hân fî sene 656. Bu def'a târîhi Kütübü'l-Ahbâr'dan nakl olundu.) : Âhir Hulefâ-i Benî Abbâs'dır. Validesi Ümmü Veled Ceşiye'dir. Halife olduk da otuz yaşında idi. Kur'an-ı Azîm'i tecvîd ile bütün ...(?) ezber etmişdi. Ve Arabiyât ilmini tamam bilürdü. Ve latîf hat yazardı. Ve hob suyu ve dânesi var idi. Üzerinde sükûn vakâr görünürdü. Ehl-i hayr halife idi. Altı yüz kırk üçde Tatar Bakuba(?) nâm mevzi'a geldiler. Pes halife dahî biraz asker gönderüp Tatar'ı sadiler lâkin ardınca komadılar. Altı yüz kırk dokuzda yevm-i fitrda ikinci zamanında salat u id kılındı. Ve altı yüz elli ikide Aden'de ba'zı dağlarda azîm ateş zâhir oldu. Nitekim Hazreti Rasûl aleyhissalatu vesselâm ba'zı ehâdis-i şerîfelerinden ana işaret buyurmuşlar idi. Ve elli dördte Dicle azîm tuğyan edüp hisârın divarlarından içeru su girüp ve çok yerler harâb eyledi. Ve halk helâk olmağive halk me'âyine edüp gemilere binüp Allah Te'ala'ya tazarru' ve niyâz etdiler. Ve bu sene de hadîs-i şerîfde buyurulan arz-ı hicârede azîm nâr zâhir olup **F (43a)** /

Nâsır Lidînîllah zamanında fevt oldular. Ve beş yüz seksen beşde vasatı Receb'de bi-tevfik Allah Te'ala Sultân Selâhaddîn elinde tekrar Kudüs-i Şerîf feth olundu. ([d]: ...(?). Eyyubiden Sultân Selâhaddîn ...ahdinde tekrar Kudüs-i Şerîfi feth...). Ve altı yüz on dördte yedi gün ve yedi gece Dicle suyu taşıdı ve çok binâlar harâb oldu. Ehl-i Bağdad helâk olmağın mu'âyine eylediler. Ve altı yüz on yedide Cengiz Hân ([d]: Bunun zamanında Cengiz fitnesi...) fitnesi olup aksâyı Çin'den Bağdad nevâhisine değîn fesâdları münteşir oldu. Ve altı yüz yigirmi ikide Nâsır asr buldan(?) nice zaman hasta olup ba'de vefât etdi. Husûsan ki, bu marzın def'i için nice menzil yerlerden müsâfi latîf sular getirürlerdi. Me'a zalik mükayyed olmadı. Ve bu husûsiçün nice def'a nesli şakk olup yarılmışdı. Altmış dokuz yaşında fevt oldu. Pirlikten gayet M (27a) za'îf olup ekser kavvâsi amelden kalmışdı. Nâsır Lidînîllah âkıl u dâna ve rahîmü'l-kalb ve adl kester kimesne idi. Lâkin şî'î mezheb idi.

Ahd ez-Zâhir Biemrillah bin en-Nâsır Ahmed ([d]: Hilâfet-i Zâhir bu'd ez mevt Nâsır ed-dîn sâl altı yüz yigirmi iki) : Elli iki yaşında babasının fevtinden sonra halife oldu. Âkîl ve vukûd vedindâr ve âdil kimesne idi. Dokuz ay ancak hükûmet eyledi. Lâkin Ömer bin Abdulazîz sîretini ihyâ eyledi. Babası zamanında olan iltizamların cümle giderdi. Ve mu'attel olan yerlerin harâc mahsûl mazesini almadı. Yalnız Ya'kuba nâm beldenin yetmiş bin flori harâcın başışladı. Ve sâlih ve âbid kimesne idi. Kâdı nasb eyledi ve mâl pâdişâh için habs olunan medyûnları ıtlak eyledi. Ve şehir kâdısına on bin altun gönderdiki hukuk nâs için habs olan medyûnları borcun verüp cümlesin ıtlak eyledi. Ve ulemaya yüz bin altun ihsân eyledi. Nakl olunur ki, ba'zı müfessîrin mezbûr Zâhir'e *"Ya niçün böyle edersin?"* dedikte cevab verdi ki *"İkindüden sonra dükkân açdım andan sonra bir kişi ne denlü fâ'ide eder. Kon beni sağ oldukça hayr işleyüp amel-i sâlih eyleyim."* Altı yüz yigirmi üçde fevt oldu. Evlâdından on kimesne terk eyledi. İçlerinden el-Mustansır Billah el-Abbâs bin ez-Zâhir halife oldu. ([d]: Hilâfet-i el-Mustansır Billah bu'd ez fevt ez-Zâhir Billah fî sâl altı yüz yigir mi üç).

Ol zaman otuz beş yaşında idi. Latîf eş-şekl ve hüsnü'l-kıyâfe kimesne idi. Babası sîretine gidüp halka adl ve ihsân ve in'âm etmekden hâlî olmadı. Ve dâ'im ulema ve salihâyı takrîb edüp anlarla musâhibat ederdi. Altı yüz yigirmi dokuzda Tatar Şehr-i Rûz'a geldi. Ve halife ersel binâ sâhibi Zeyneddîn Kevkûbi-i anların mukâbelesine gönderdi. Ve Tatar firâr eyledi. Ba'dehu Zeyneddîn hasta olup def'i Tatar ve hafz diyâra iktidâr olmadı. Halife asker gönderüp varup Erbil'i zabt eylediler. Ve altı yüz otuz birde medrese-i Mustansırıyye tamam oldu. Andan mukaddem dahî öyle bir medrese binâ olunmadı. E'imme-i erba'inin mezhebince dört ders şart eyledi. Ve her bir mezheb için altmış iki danişmend mu'id ta'yîn eyledi. Ve Dârü'l-Hadîs ve Dârü-Kurra-i ve bimârhâne ve misâfirhâne ve mekteb binâ ve bu cümle için müstevfâ ve ta'âm ve kisve ve nefka ta'yîn eyledi. Ve hazâni-i kütibe meşğûl denlü nefâyis vaz' eyledi ki, ta'bîre gelmez. Ve ol fethinde halife ve vüzerâ ve vücûh ulema hazır olup simâtları çekildi. Ve du'âl ve senâlar oldu. Kırk Cemâziyelâhir'esinde Mustansır vefât edüp ve elli bir yıl ömür

Şam'da Basri nâm mahalde devenin boyunları görüldü. Ba'dehu Medine-i Münevvere'de azîm zelzeleler oldu.¹⁸⁰⁸ Ve çok evler ve divarlar harâb oldu. Ba'dehu Medine'nin üstü yanında Harre nâm mahalde bir ateş zâhir oldu. Üç ay mikdârı durdu. Ve dört fersah mikdârı yeri isti'âb edüp ve durdu. Bi-hikmet-i Hudâ anda olan taşları eridüp bir derenin ağzına getürüp sedd eyledi. Meğer ol vadide ehl-i fesâd Bâdiye Arabları gelüp etrafı Medine'ye fesâd ederlerdi. Anların yolları tutulup sedd Ye'cüc misâli maverâsında kaldılar. Andan Ramazan'ı Şerîfde Mescid-i Şerîf'e ateş düşüp cümle muharrik olup gitdi. Bunun zamanında Ümerâyî Tatar'dan Cengiz Hân ki,¹⁸⁰⁹ vefât eyledi. Vasiyeti üzere ortanca oğlu Menkûka Hân¹⁸¹⁰ pâdişâh olup ilm saltanatı isbât eyledi. Etrafı memâlike hâkimler gönderdik de mülk-i İran hükûmetinde ve hudûdunda ki, memleketleri hâkimler ahvâlini bildi.¹⁸¹¹ Alî vukû'a yazup pâdişâh-ı asr olan Menkûka Hân cânibine¹⁸¹² bildirdi. Ammâ el-Mevt kal'asına mütehasîn olan melâhidelerden Bağdad'a¹⁸¹³ şehriyâr olan Musta'sım

sürdü. On altı yıl ve on yedi ay ve yigirmi yedi gün hilâfet eyledi. ([d]: Devlet-i Hulefâ-i Abbâsiyye bu mahalle gelinceye değin târihi Mevlâna Cenâbi'den nakl olundu.) Mustansır'ın nihâyet kereminden menkûldür ki, ceddî Nâsır Lidînîllah bir büyük havuz yapdurup içine filori kordu. Kendüsi kenarında oturup dâ'im ederdi kim "*Ah ben bunu kaçan doldururum.*" derdi. Ve Mustansır ol hükûmetden muttasıl vücûh hayr için alup sarf ederdi. Ve ederdi ki "*Ah ben bu havuzu kaçan boşaldurup mer'inât hakkında sarf ederim.*"

El-Musta'sım Billah Abdullah bin el-Mustansır([d]: Hilâfet-i el-Musta'sım Billah âhir hulefâ-i Benî Abbâs bu'd ez mevt Mustansır ve vak'a-i Hülagü Hân fî sene altı yüz elli altı. Ve vaka'i Bu def'a târihi Künhü'l-Ahbâr'dan nakl olundu.) : Âhir Hulefâ-i Benî Abbâs'dır. Validesi Ümmü Veled Ceşiye'dir. Halife olduk da otuz yaşında idi. Kur'an-ı Azîm'i tecvîd ile büyüklüğünde ezber etmişdi. Ve Arabiyat ilmini tamam bilürdü. Ve lafîf hat yazardı. Ve hob sevti ve edâsı var idi. **M (27b)** Üzerinde sükûn vakâr görünürdü. Ehl-i hayr halife idi. Altı yüz kırk üçde Tatar Bakuba nâm mevzi'a geldiler. Pes halife dahî biraz asker gönderüp Tatar'ı sadiler lâkin ardınca komadılar. Altı yüz kırk dokuzda yevm-i fitirda ikinci zamanında salat u îd kılındı. Ve altı yüz elli ikide Aden'de ba'zı dağlarda azîm ateş zâhir oldu. Nitekim Hazret-i Resûl ba'zı ehâdis-i şerîfenden ana işaret buyurmuşlar idi. Ve elli dörtde Dicle azîm tuğyan edüp hisârın divarlarından içeru su girüp ve çok yerler harâb eyledi. Ve halk helâk olmağı me'âyine edüp gemilere binüp Allah Te'ala'ya tazarru' ve niyâz etdiler. Ve bu sene de hadîs-i şerîfde buyurulan üzre arz-ı Hicaz'da azîm nâr zâhir olup ([d]: Bu halîfenin ömründe ...(?)) M (28a)

¹⁸⁰⁸ Zelzeleler oldu A; zelzele M (28a)

¹⁸⁰⁹ Cengiz Hân ki; hurûc edüp sâhib kıran olan Cengiz Hân ki M (28a)

¹⁸¹⁰ Menkûka Hân A; Mengü Ka'an F (43b) / M (28a)

¹⁸¹¹ Mülk-i İran hükûmetinde ve hudûdunda ki, memleketleri hâkimler ahvâlini bildi. A; mülk-i İran hükûmetine dahî Yancuyan nâm Mîrzâ'yı irsâl eyledi. Vakta ki, ol Mîrzâ ol memleketlere vardı. İran hükûmetinde ve hudûdunda ki memleketlerin hâkimleri ahvâlini bildi F (43b) / mülk-i İran hükûmetine dahî Yancuyan nâm Mîrzâ'yı irsâl eyledi. Vakta ki, ol Mîrzâ ol memleketlere vardı. İran hudûdunda ki memleketlerin hâkimleri ahvâlini bildi M (28a)

¹⁸¹² Menkûka Hân cânibine A; Mengü Ka'an cenâbına F (43b) / M (28a)

¹⁸¹³ Bağdad'a A; mülk-i Bağdad'a M (28a)

halîfe vâfir şikâyet eyledi. Elbette¹⁸¹⁴ bunlar için küllî tedârik lazımdır deyu bildirdi. Menkûka Hân¹⁸¹⁵ birâderlerini basîret nazarıyla¹⁸¹⁶ gözden geçürdi. Hülâgu nâm karındaşını¹⁸¹⁷ bu hizmete ehak ve elyak¹⁸¹⁸ görüp azîm leşker ile İran'a gönderdi. Yalnız bin nefer tüfenk endâz on bin nefer¹⁸¹⁹ dahî mancınık sâzân koşuldu ki, Tatar askerinde atlar top ve tüfenk yerine idi. Ve bi'l-cümle esnâ-i vedâ'da Hülâgu'ye ismarladı ki, her kim ki¹⁸²⁰ hükkâmı etraftan mütâbi'at ede¹⁸²¹ kendüye ve memleketine ta'rîz etmesin. Husûsan ki,¹⁸²² Hulefâ-i Abbâsiyye sana izhâr muhabbet ederler ise vechan mine'l-vücûh kendülerini ve memleketlerini incitmeyesin. Fe'ammâ serkeşlik ederlerse¹⁸²³ Cengiz Hân kânûnî üzre¹⁸²⁴ lazım geleni icrâ edesin deyu ismarladı.¹⁸²⁵

El kıssa hicretin altı yüz elli bir senesinde¹⁸²⁶ Rebiülevvel'inde Hülâgu Hân Memâlik-i İran'a doğrulup Semerkand'a geldi. Etrafındaki hükkâm [35/b] ve pâdişâhân arz ihlâs¹⁸²⁷ edüp pişkeşler irsâl kıldılar.¹⁸²⁸ Ba'dehu şehr-i Harakan'a vardı. Rükneddîn Harezmsâh cânibine¹⁸²⁹ emirler gönderüp ordusuna da'vet eyledi. Hikmet-i Hudâ Fazıl Muhakkık Hoca Nasirüddîn Tûsî* anlar ile bile olmağın mezbûrun elkâsıyla vâfir pişkeş¹⁸³⁰ kayırdı. Birâderi İran şâhı ve Şâh Yahya nâm küçük¹⁸³¹ oğlunu hoca Büzürgvâr'a yoldaş edüp¹⁸³² Hülâgu ordusuna gönderdi. Zân

¹⁸¹⁴ Şikâyet eyledi elbette A; şikâyet eylediler elbette F (43b) / şikâyetler eylediler M (28a)

¹⁸¹⁵ Menkûka Hân A; Mengü Ka'an F (43b) / Ka'an M (28a)

¹⁸¹⁶ Nazarıyla A; nazarı üzre M (28a)

¹⁸¹⁷ Karındaşını A; karındaşı M (28a)

¹⁸¹⁸ Ehak ve elyak A; <> F (43b)

¹⁸¹⁹ Nefer tüfenk endâz on bin nefer A; tüfenk endazân ve bin M (28a)

¹⁸²⁰ Her kim ki A; - M (28a)

¹⁸²¹ Mütâbi'at ede A; sana mütâbi'at edenlerin M (28a)

¹⁸²² Ki A; kim M (28a)

¹⁸²³ Ederlerse A; ederse M (28a)

¹⁸²⁴ Kânûnî üzre A; üzre kânûnî M (28a)

¹⁸²⁵ Ismarladı A; buyurdu M (28a)

¹⁸²⁶ Senesinde A; senenin M (28a)

¹⁸²⁷ İhlâs A; hulûs M (28a)

¹⁸²⁸ Kıldılar A; kıldı M (28a)

¹⁸²⁹ Cânibine A; cenâbına F (43b) / M (28a)

* [d]: Hülâgu Hân Cengiz Hân evlâdından Nasirüddîn Tûsî anın ile Bağdad vakı'asında beraber bulunmuşdur M (28a)

¹⁸³⁰ Pişkeş A; pişkeşler M (28a)

¹⁸³¹ Küçük A; küçerik M (28a)

¹⁸³² Edüp A; koşup M (28a)

melâhide İsmail'ine tedariki görülmedi¹⁸³³ maksûd bi'z-zât olan halîfe-i maslahatına tevcih eyledi.¹⁸³⁴ Pes Nasirüddîn¹⁸³⁵ ve Re'isüddevele ehli ve iyâlleriyle göçüp hân¹⁸³⁶ hidmetine mülâzemet¹⁸³⁷ üzere buyuruldu. Ve ol Asitâne'den ayrılmaya ruhsat verilmeyüp¹⁸³⁸ ehl-i ma'fret olduklarına binâ'en müsâhip olmaları münâsib görüldü. Vaktâ ki, Hülagü Hân ordusuyla konup göçüp Hemedân'a yakın geldi. Halîfe-i asr olan Musta'sım Billah cânibine elçiler gönderdi.¹⁸³⁹ Mazmununda da'imen bizimle¹⁸⁴⁰ dostluk da'vâsın edersiz yine bize muhabbet-nâme¹⁸⁴¹ gönderüp ba'zı husûsa mu'âvenet için leşker taleb etdikçe göndermezsiniz. Ma'lûm oldu ki, kalınız hâlinize münâsib¹⁸⁴² değildir deyu vehmler verildi. Halîfevaki' hâle¹⁸⁴³ muttali' oldu. Ululuğundan nâme yazmayacevap vermeyüp ve resûl göndermeğe gücüyle¹⁸⁴⁴ tenzîl eyledi. Şerefeddîn İbnü'l-Cevzî¹⁸⁴⁵ ile Monla Bedreddîn Muhammed Şirvânî-i nâmeler cevâbı ile elçi-i gönderdi.¹⁸⁴⁶ Hülagü'ya mektûblarında¹⁸⁴⁷ çokluk hulûs muhabbet arz olunmadı. Hülagü'nün gazâbını söndürmek için¹⁸⁴⁸ âbdâr sözler yazılmadı. Zirâ ki, ol târîhinde Melik-i Bağdad¹⁸⁴⁹ “İreme zâti'l-imâd”^{*} bir halde birin cenk¹⁸⁵⁰ abâd idi. Halîfenin şevketi kudreti ve azameti hod nihâyetde idi. Ve kibri aceb ve gurûru hod kemâle ermişdi ve nice hutbe ve sikke sâhibi pâdişâhlar kâh

¹⁸³³ Zân melâhide İsmail'ine tedariki görülmedin A; ba'de zân melâhide İsmailiyye tedariki görülmedin F (44a) / ba'de zân melâhide İsmailiyye tedariki görüldü M (28b)

¹⁸³⁴ Maslahatına tevcih eyledi A; maslahata tevcih oldu F (44a) / maslahatına tevcih oldu M (28b)

¹⁸³⁵ Nasirüddîn A; Hoca Nasirüddîn M (28b)

¹⁸³⁶ Hân A; İlhan F (44a)

¹⁸³⁷ Mülâzemet A; mülâzim F (44a) / M (28b)

¹⁸³⁸ Ayrılmaya ruhsat verilmeyüp A; ayrılmalarına rusat vermeyüp M (28b)

¹⁸³⁹ Gönderdi A; gönderildi M (28b)

¹⁸⁴⁰ Bizimle A; siz bizimle M (28b)

¹⁸⁴¹ Muhabbet-nâme A; muhabbet-nâmeler F (44a) / M (28b)

¹⁸⁴² Kalınız hâlinize münâsib A; kavliniz hâlinize münâsib F (44a) / kalınız hâlinize mevâfık M (28b)

¹⁸⁴³ Verildi halîfe vaki' hâle A; verdi halîfe ki vaki' hâle F (44a) / verildi halîfe ki vaki'ül-hâle M (28b)

¹⁸⁴⁴ Ululuğundan nâme yazmaya cevap vermeye ve resûl göndermeğe gücüyle A; <> cevap vermeye < > göndermeğe güçle F (44a) / ululuğundan cevap yazmaya ve resûl göndermeğe güçle M (28b)

¹⁸⁴⁵ İbnü'l-Cevzî A; İbn Cevzî F (44a) / Cevzî M (28b)

¹⁸⁴⁶ Elçi-i gönderdi A; elçi gönderildi M (28b)

¹⁸⁴⁷ Mektûblarında A; mektûbunda M (28b)

¹⁸⁴⁸ Gazâbını söndürmek için A; gazâbını söndürecek F (44a) / gazâbı ateşini söndürecek M (28b)

¹⁸⁴⁹ Bağdad A; Bağdad manend M (28b)

^{*} Kur'an-ı Kerim; 89/7: Sütunlar sahibi İrem'e.

¹⁸⁵⁰ Cenk A; <> F (44a) / cennet M (28b)

olurkarşusunda ayağın dururdu.¹⁸⁵¹ Otur demeyince oturmazlardı.¹⁸⁵² Şevket ve kudretine nihâyet yok idi. Lâkin muttasıl¹⁸⁵³ îyş ve nevşe müdâvemetine binâ'en¹⁸⁵⁴ gafleti dahî ma'mûl olan mertebelerden artuk idi. Tenhâsında bezmi şarâb edüp lezzât-ı şehvaniyyesine rağbet ederdi. Asla taşrası hâline ve leşkери nizâmı¹⁸⁵⁵ ahvâline mukayyed değil idi. Divânında ulûfe hodlar¹⁸⁵⁶ ol zamanda yüz yigirmi dört bin nefer idi.¹⁸⁵⁷ Bu zikr olunan mevâcib horan etrafı memleketlerde ve kal'alarda vazîfe beynlerinde mâ'adâ idi.¹⁸⁵⁸ Heman payitaht ve ordu ve¹⁸⁵⁹ hassâ hizmetinde olanlar idi. Dahî bir halîfe ve bir pâdişâh bu denlü askere ulûfe vermek olmamışdı. Ve oğulları mukarreb ağaları umûr-ı¹⁸⁶⁰ memlekete kar [36/a] ışmağla kendüsi tenhasında güya kim¹⁸⁶¹ uyku hesabında idi. Vezîri Mu'ideddîn Muhammed İbn¹⁸⁶² Alkame ise ilm ve fazl ile ma'rûf ve nazm ve nesriyle müte'ârif ve mevsûf bir vekîl sâhip tedbîr idi lâkin¹⁸⁶³ mukarriban pâdişâh ana vezâret etdirmezdi.¹⁸⁶⁴ Ol halîfenin ırz ve mâlına sa'î etmek kasdın etdikçe¹⁸⁶⁵ anlar aksine cihed etdikleri ta'ayyîn¹⁸⁶⁶ bulmuşdu. Her çündhalîfeye bildürdi.¹⁸⁶⁷ Çündan iltifât etmezdi. Âlem harâbe vardı dedikçe kulak dutup dinlemezdi. Kendünün huzûrîn bilup¹⁸⁶⁸ erkân-ı devlet zelzelesinden haberi yoğidi. Ba'de zalik vezîr dahî ağmaza çaldı.¹⁸⁶⁹ Âlem birden¹⁸⁷⁰ harâb oldu. Küçük ve büyük¹⁸⁷¹ belürsiz oldu. Âkîbet etrafdan olan¹⁸⁷² pâdişâhlar

¹⁸⁵¹ Kâh olur kaşusunda ayağın dururdu A; kâh olurdu karşusunda ayağın dururlardı F (44a) / ayağın karşusunda dururdu M (28b)

¹⁸⁵² Oturmazlardı A; oturmaz idi M (28b)

¹⁸⁵³ Muttasıl A; ekseri M (28b)

¹⁸⁵⁴ Müdâvemetine binâ'en A; mukayyed idi mudâvemetine binâd M (28b)

¹⁸⁵⁵ Leşkери nizâmı A; leşkerinin nizâm F (44a) / M (28b)

¹⁸⁵⁶ Hodlar A; beynler M (28b)

¹⁸⁵⁷ İdi A; hesabında idi ve M (28b)

¹⁸⁵⁸ Beynlerinde mâ'adâ idi A; beynlerden mâ'adâ M (28b)

¹⁸⁵⁹ Ve ordu ve A; < > F (44a)

¹⁸⁶⁰ Umûr-ı A; - M (28b)

¹⁸⁶¹ Kim A; - M (28b)

¹⁸⁶² İbn A; bin M (28b)

¹⁸⁶³ İdi lâkin A; iken F (44b) / M (28b)

¹⁸⁶⁴ Etdirmezdi A; etdirmezlerdi F (44b) / etdirmez olmuşlar idi M (28b)

¹⁸⁶⁵ Kasın etdikçe A; kasdında oldukça M (28b)

¹⁸⁶⁶ Ta'ayyîn A; yakîn M (28b)

¹⁸⁶⁷ Cünd halîfeye bildürdi A; cünd ki halîfeye bildirirdi M (28b)

¹⁸⁶⁸ Kendünün huzûrîn bilup A; Kendünün huzûru râhatı kemâlde olmağın F (44b) / Kendünün huzûru ve râhatı kemâlinde olmağın M (28b)

¹⁸⁶⁹ Çaldı A; başladı M (28b)

¹⁸⁷⁰ Birden A; depelik M (28b)

¹⁸⁷¹ Küçük ve büyük A; küçük ve büyük M (28b)

¹⁸⁷² Etrafdan olan A; etrafdaki F (44b) / M (28b)

halîfenin mülkünün ihtilâfını duydular. Mesâfe-i ba'idede olup duymayanlara haber verdiler.¹⁸⁷³ Ta ki, Mengüka Hân¹⁸⁷⁴ Hülagü'yü göndermeğe cür'et eyledi.^{♦1875} Eğer sana inâd ve muhâlefet ederse Cengiz kânûnu icrâ edüp memleketini yağmaya verdi. Lâ-cerem¹⁸⁷⁶ Hülagü Hân nihayetsiz asker ile Bağdad'a geldi. Kırk elli gün mikdârı muhâsara edüp mancınık ile içinde olan halkı vâfir¹⁸⁷⁷ helâk eyledi. Sonra halîfe acîz oldu.¹⁸⁷⁸ Üç oğlu ve üç bin mikdârı âl-i Resûl ve evlâdı Abbâsiyân olan bellü başlu a'yân memleket ile bir sahrı Hülagü'nün¹⁸⁷⁹ otağına doğruldu. Ve oğulları ve kendüsi içerialındı vesâyir yine ruhsat olmayup taşrada kaldı. Ol gün halîfeye fi'l-cümle iltifât olundu. Şehir içine haber gönderildi ki, şimden geru herkes¹⁸⁸⁰ yât yerâğını giydürsün deyu buyuruldu. Ba'dehu halîfe ve oğulları habs olundu.¹⁸⁸¹ Mukarrip devlet ve harem muhteremleri hizmetinde¹⁸⁸² İbn Derviş ve Davud İbn¹⁸⁸³ Süleyman Şâh ve nice bunun¹⁸⁸⁴ gibi a'yân ve seyyâh bir yere teklîf olundular.¹⁸⁸⁵ Âhir-kâr halîfeye ve evlâdlarına şerbet-i¹⁸⁸⁶ şehâdet nasîb oldu. Müverrih Mirhond yazdığı üzere kendüyi ve şehzâdelerini keçelere sardılar. Anları ol nemedlerin¹⁸⁸⁷ içinde iken kılıç ile pârelediler.¹⁸⁸⁸ Riyâzî el-Hulefâ nâm kitâbda yazar. Kim¹⁸⁸⁹ halîfeyi ve evlâdlarını¹⁸⁹⁰ sığır derilerine koydular. Andan sonra meydana birağup at ayağına çiğnetdiler deyu beyân olunmuşdur. Ve bu yüzden siyâsetin aslı dahî bu olmuşdur ki,

¹⁸⁷³ Haber verdiler A; duyurdular M (28b)

¹⁸⁷⁴ Mengüka Hân A; Mengü Ka'an F (44b) / M (28b)

♦ [d]: İstilâ-i Hülagü Hân ber Irak der Muharrem ve inkıraz Âl-i Abbâs bi-maktûli-i Musta'sım halîfe ve ekser şebû-i Bağdad bân fi sene 656. F (44b)

¹⁸⁷⁵ Eyledi A; eylediler M (28b)

• [d]: İstilâ-i Hülagü Hân ber Irak der Muharrem ve inkıraz Âl-i Abbâs bi-maktûli-i Musta'sım halîfe ve ekser şu'be-i Bağdad bân fi sâl altı yüz elli altı M (28b)

¹⁸⁷⁶ Verdi lâ-cerem A; ver dedi felâ-cerem F (44b) / M (28b)

¹⁸⁷⁷ Mancınık ile içinde olan halkı vâfir helâk eyledi A; mancınık ile içindeki halkın nüsüm helâk eyledi F (44b) / manbcılık ile içindeki halkın nüsüm helâk etdikden M (28b)

¹⁸⁷⁸ Oldu A; olup F (44b) / M (29a)

¹⁸⁷⁹ Hilagü'nün A; Hülagü Hân'ın M (29a)

¹⁸⁸⁰ Geru herkesi A; sonra herkeşi M (29a)

¹⁸⁸¹ Habs olundu A; hebse verildi M (29a)

¹⁸⁸² Mukarrip devlet ve harem muhteremleri hizmetinde A; Mukarrip devlet ve harem muhteremlerinde F (44b) / mukarrip harem muhteremlerinden M (29a)

¹⁸⁸³ İbn A; bin M (29a)

¹⁸⁸⁴ Bunun A; bunların M (29a)

¹⁸⁸⁵ Olundular A; olundu M (29a)

¹⁸⁸⁶ Âhir-kâr halîfeye ve evlâdlarına şerbet-i A; Âhir-kâr halîfe ve evlâdın katl edüp M (29a)

¹⁸⁸⁷ Nemedlerin A; < > F (44b)

¹⁸⁸⁸ Pârelediler A; doğradılar M (29a)

¹⁸⁸⁹ Kitâbda yazar kim A; kitâbında yazar kim M (29a)

¹⁸⁹⁰ Evlâdlarını A; evlâdını M (29a)

Mevlâna¹⁸⁹¹ Nasıreddîn metin Tecrîd nâmında bir¹⁸⁹² kitâb te'lîf edüp Musta'sım halîfedir. Kâhine gelüp ithâf murâd etdik de¹⁸⁹³ halîfenin makbûllerinden kâtib Yakut Hattat ve anın emsâlî ba'zı mukarreblerine buluşmadın eylenüp şat kenarında otururken halîfeye sundu.¹⁸⁹⁴ Dahî anlara arz edüp Felsefe'den **[36/b]** bir kitâbdır. İltifât ve i'tibâr¹⁸⁹⁵ buyurmak deyu gamz etdiklerine binâ'en Monlâ Nasîr kitâbına herkez rağbet¹⁸⁹⁶ etmeyüp ve kendüne ri'âyet etmedi. Ve ol kitâbın bir varakını dest-i ihânetle koparup¹⁸⁹⁷ cenâbeti var ancak yunup pak olması lazımdır deyu suya ıslatdı. Bunu getürmeden bana şehri Tûs'dan bir öküz getürsebin¹⁸⁹⁸ hazz ederdim deyu buyurur.¹⁸⁹⁹ Monla bu yüzden cefâya tahammül edemeyüp geru döndü gitdi. Kındagidersin Monla dedik de ol buyurduğunuz öküzü¹⁹⁰⁰ getürmeğe giderim cevâbın verdi.¹⁹⁰¹ Fî nefsu'l-emr incinmekle¹⁹⁰² Bağdad'dan göçdü. Etrâf-ı pâdişâhlarının tali'lerin¹⁹⁰³ tutdu. Hülagü'nün¹⁹⁰⁴ sitâresin cümleden kavî gördü¹⁹⁰⁵ hizmetine vardı. Makbûl ve mukarreb müsâhib oldu. Hayatda¹⁹⁰⁶ oldukça yanından ayrılmadı. Hatta anın nâmına zeyc el-hâfî¹⁹⁰⁷ çıkarup küllî devleti şöhretine bâ's¹⁹⁰⁸ oldu. Âkıbet intikâm kasdına Hülagü Hân'ı¹⁹⁰⁹ bunca askerle Bağdad'a getürüp halîfenin zevâli devletine sebep oldu.¹⁹¹⁰ Yakut'un siyâsetini buyurdu. Halîfe mülk-i

¹⁸⁹¹ Siyâsetin aslı dahî bu olmuşdur ki, Mevlâna A; siyâset olmasına sebep mesela Monla M (29a)

¹⁸⁹² Bir A; - F (45a) / M (29a)

¹⁸⁹³ Halîfedir kâhine gelüp ithâf murâd etdik de A; halîfeye getürüp ithâf murâd eyledikde M (29a)

¹⁸⁹⁴ Sundu A; sunduk da halife F (45a) / M (29a)

¹⁸⁹⁵ İltifât ve i'tibâr A; i'tibâr ve iltifât M (29a)

¹⁸⁹⁶ Nasîr kitâbına herkez rağbet A; Nasîr'in kitâbına herkez iltifât M (29a)

¹⁸⁹⁷ Koparup A; koparılp M (29a)

¹⁸⁹⁸ Getürse bin A; getürsen bin F (45a) / getürsen pek M (29a)

¹⁸⁹⁹ Buyurur A; buyurdu M (29a)

¹⁹⁰⁰ Öküzü A; sığırı M (29a)

¹⁹⁰¹ Cevâbın verdi A; deyu cevâb etdi F (45a)

¹⁹⁰² İncinmekle A; ol incinmekle M (29a)

¹⁹⁰³ Tali'lerin A; tali'in M (29a)

¹⁹⁰⁴ Hülagü'nün A; Hülagü Hân'ın M (29a)

¹⁹⁰⁵ Gördü A; görmeğin M (29a)

¹⁹⁰⁶ Müsâhib oldu hayatda A; müsâhib oldu kayd u hayatda F (45a) sâhibi olup kayd u hayatda M (29a)

¹⁹⁰⁷ Hatta anın nâmına zeyc el-hâfî A; hatta anın nâmına < > F (45a) / hatta nâmına anın zeyc el-hâni M (29a)

¹⁹⁰⁸ Ba's A; sebep M (29a)

¹⁹⁰⁹ Hülagü Hân'ı A; Hülagü'yü M (29a)

¹⁹¹⁰ Bağdad'a getürüp halîfenin zevâli devletine sebep oldu. A; Bağdad'a getürdü halîfenin zevâline ve zevâl-i devlete ve saltanata sebep olup M (29a)

Bağdad'ın¹⁹¹¹ bâ's edüp İlhân'a geldük de kendünü bir¹⁹¹² altun taht üzerinde ve Nâsır'ı bir gümüş küresi üzerinde¹⁹¹³ gördü. Hatta Monla istihzâ tarıkîyle kendüye hitâb edüp beğendin mi, ısmarladuğınız öküzü eyu getürmedim mi dedi.¹⁹¹⁴ Katli mukarrer olduk da bir sığırım derisini bütün yüzdürüp anın içine koydurup atlara çiğnetdirmeğe evvelâ¹⁹¹⁵ husumeti bâ's oldu. Subhanallahi'l-azîm sâhib-i taht ve hem¹⁹¹⁶ halîfe oğlu halîfe iken ulemânın ri'âyet ve izzetin bilmeyup kendi nefesine kadr eyleye.¹⁹¹⁷ Hülagü Hân ana göre Deşt i Kıpçak¹⁹¹⁸ çöllerinde kalmış bir Tatar mîrzâsı iken Monla Nasîr'm• tevkîrinde ve kendünün ri'âyet tekrîminde herkez ihmâl ve taksîr etmeye¹⁹¹⁹ hak budur ki, munakkîm gayûr olan kâdir ğafûrun avn ve inâyetiyle Nasîr mensûr olup halîfe-i makhûrdan intikam aldı.¹⁹²⁰ Hülagü dahî erbâb-ı me'ârifin kadrini¹⁹²¹ bilmek ile pâdişâh âlemgir oldu.¹⁹²² Ve yedi iklîme velvele saldı.¹⁹²³ Bi'l-cümle Hulefâ-i Abbâsiyye cemî'an otuz altı halîfe-i nâmdârdır.¹⁹²⁴ Bu cümlenin devlet ve¹⁹²⁵ saltanatları beş yüz yigirmi beş yıldır.♦♦♦ Pes haseb ve nesebleri Hazret-i Peygamber'e¹⁹²⁶ çıkar. Zamanı devletleri bu mikdâr çok ve leşkerleri¹⁹²⁷ ve hazîneleri hesâbdan artık pâdişâhların kırk elli gün içinde nesilleri

¹⁹¹¹ Mülk-i Bağdad'ın A; mülk-i Bağdad'dan F (45a) / Bağdad'dan M (29a)

¹⁹¹² Kendünü bir A; kendünü bir murassa' F (45a) / kendüyü bir murassa' M (29a)

¹⁹¹³ Küresi üzerinde A; kürresinde F (45a) / kürside M (29a)

¹⁹¹⁴ Edüp beğendin mi ısmarladuğınız öküzü eyu getürmedim mi dedi A; edüp beğendin mi ısmarladuğınız eyu getürmedim mi dedi F (45a) / eyledi beğendiniz mi ısmarladuğınız öküzü eyu getürdim mi dedi M (29a)

¹⁹¹⁵ Çiğnetdirmeğe evvelâ A; çiğnetdirmeğe evvelki F (45a) / çiğnetdi ki evvelki M (29a)

¹⁹¹⁶ Ve hem A, < > F (45a) / - M (29a)

¹⁹¹⁷ Bilmeyup kendi nefesine kadr eyleye A; bilmeye F (45a) / M (29a)

¹⁹¹⁸ Kıpçak A; < > F (45a)

• [d]: Bu makamın sâhibi târîhi Nasîr Tûsî'nin medhini ederim zannıyla aceb hânedân-ı Resûl ü Ekrem olan hayatını beyân etmişdir. Me'a ... (?) Tûsî gerçi ulemadan olup lâkin hukema meşreb olmağla hikmet kitâblarında olan ... (?) kelâm ne sebebsizce biredm etmiş fâzılan an ilâ hene-i el-mastûte me'a ... (?) M (29a)

¹⁹¹⁹ Etmeye A; kılmaya M (29a)

¹⁹²⁰ Aldı A; almışdır M (29a)

¹⁹²¹ Kadrini A; kadrini ve kıymetini F (45b) / M (29a)

¹⁹²² Oldu A; olup M (29a)

¹⁹²³ Velvele saldı A; velveleler saldı F (45b) / velveleler salmışdır ve M (29b)

¹⁹²⁴ Halîfe-i nâmdârdır A; neferdir yâhud ... halîfelerdir M (29b)

¹⁹²⁵ Devlet ve A; müddeti M (29b)

♦ [d]: Müddeti hulefâ-i Abbâsiyye fi sene 525. F (45b)

♦♦ [d]: Hulefâ-i Abbâsiye cemî'an otuz altı neferdir. Müddeti saltanatları fi beş yüz yigirmi beş yıldır M (29b)

¹⁹²⁶ Peygamber'e A; Peygamber aleyhisselâma F (45b)

¹⁹²⁷ Mikdâr çok ve leşkerleri A; mikdârdır çok ve leşker F (45b) / mikdâr çok ve leşker M (29b)

munkariz olup¹⁹²⁸ ve mülk-i devletleri zevâlin bulmuşdur. Husûsan ki, Hicret-i Nebeviyye'den beru gelen mülûk ve selâtin bunlardan çok saltanat etmiş [37/a] yoktur. Şimdiki hâlde¹⁹²⁹ dillerde bir kuru nâmları kalmışdır.

Hülagü Hân¹⁹³⁰ Bağdad'a gelüp hulefânın devletleri ile¹⁹³¹ nakl etmekte bir sırrı acîb dahî vardır. Zaman-ı esbakda Nâsır halîfe ki, Muhammed bin¹⁹³² Harezmi Şâh'ı incinüp ana intikaman Cengiz Hân'ı Horasan ve Maverâünnehir memleketlerine taleb etmeyesidir ki, âkıbet evlâdlarının¹⁹³³ ocakları sönmeğe. Cengizîler'in ateş cengi bâ's oldu. Ya'nî Moğol¹⁹³⁴ leşkeri Acem vilâyetlerine giden yolları öğrendiler ve halkın mâl ve menâlların yağma etmeden lezzet aldılar. Çak sonra hulefâ hânedânına el uzadup ol nesli bâkî fenâyâ verdiler.

**Fasl-ı Fî zıkr-i Düvel-i¹⁹³⁵ Mülûk-i Mekke-i Mükerrerme ve Medine-i
Münevveretü'l-Maşrikayn¹⁹³⁶ min Evlâdı Hazret-i Fatimetü'z-Zehra
Radiyallahu Te'a Anha^{1937♦♦}**

Ma'lûm ola ki Mekke-i Mükerrerme'de ve Taif'de ve Yenbu'ud'a(?) vesâ'ir arz-ı Tihâme ve Necd'e¹⁹³⁸ hükm eden sâdât ki, Benî Hasan'dan evlâdı¹⁹³⁹ dört kısımdır. Kısım evvel Benî Uhayzîr derler hazret-i¹⁹⁴⁰ tasfiridir Ahmer'in

¹⁹²⁸ Nesilleri munkariz olup A; nesli munkariz olmuşdur M (29b)

¹⁹²⁹ Hâlde A; hâlde heman F (45b) / M (29b)

¹⁹³⁰ Hân A; Hân'ın F (45b) / M (29b)

¹⁹³¹ İle A; anlara M (29b)

¹⁹³² Bin A; - M (29b)

¹⁹³³ Etmeyesidir ki âkıbet evlâdlarının A; eylemesidir ki âkıbet evlâdlarının F (45b) / edesidir ki âkıbet evlâdının M (29b)

¹⁹³⁴ Cengizîler'in ateş cengi bâ's oldu ya'nî Moğol A; Cengizîler ki ateş cengi bâ's oldu ya'nî < > F (45b) / Cengizîlerin cengi eteşi ya'nî ki Moğol M (29b)

¹⁹³⁵ Düvel-i A; devlet-i M (29b)

¹⁹³⁶ Münevveretü'l-Maşrikayn A; maşrikaM (29b)

¹⁹³⁷ Radiyallahu te'a anha A; radiyallahu te'ala anhüma F (45b) / - M (29b)

♦ [d]: Beyân-ı mülûk-i Mekke ve Medine min Benî Uhayzîr. On bir nefer olup Dârü'l-mülkleri Hicaz'dır. Târîhi zuhûrları iki yüz elli birdedir. Târîhi inkırazları üç yüz elli dört. Müddeti meliklikleri doksan dokuzdur. F (45b)

• [d]: Beyân-ı mülûk-i Mekke-i Mükerrerme ve Medine min Benî Uhayzîr. On bir neferdir. Dârü'l-mülkleri Hicaz'dır. Târîhi zuhûrları iki yüz elli birdedir. Târîhi inkırazları üç yüz elli dört. Mülkü doksan dokuzdur. M (29b)

¹⁹³⁸ Tihâme ve Necd'e A; Tihâme ve < > F (45b) / Tihâme'de ve Necd'e M (29b)

¹⁹³⁹ Evlâdı A; olan F (45b) / M (29b)

¹⁹⁴⁰ Hazreti A; ahzarin F (45b) / M (29b)

rahîm¹⁹⁴¹ olduğu gibi anların evveli Yusufü'l-Uhayzîr'dir.¹⁹⁴² Yemâme'de hâkim ve emîr¹⁹⁴³ idi. Ol Basra'da halîfe olan İbrahim bin Musa bin Abdullah bin Hasan bin¹⁹⁴⁴ Ali radiyallahu anhum ecma'in. Benî Ümeyye¹⁹⁴⁵ devletinin âhîrinde nefsi Zekiyye Muhammed el-Mehdîyyi bin Abdullah el-Muhsin'e Mekke-i Mükerrerme'de hilâfetle¹⁹⁴⁶ bî'at olundu. Hatta ol meclisde Mansûr Devâniki hâzır idi. Muhammed Mehdî'ye bî'at edüp bir kasîde söyledi. Bu beyt ol kasîdedendir. Beyt:

Bi-bey'iküm¹⁹⁴⁷ bi-hafs bitâ'atina,
İnne'l-hilâfete fiküm yâ Benî Hasan

Ve Mansûr halîfe oldukda sonra Muhammed'i¹⁹⁴⁸ Mehdî ile mekâtibât ve me'âtibat vaki' oldu. Ve¹⁹⁴⁹ Yusuf Uhayzîr'in kendüden sonra Yemâme'de üç oğlu olup¹⁹⁵⁰ aliye't-tertîb hükm etdiler. Muhammed ve İbrahim ve Ebu Ca'fer Ahmed'den¹⁹⁵¹ sonra Hasan nâm oğlu olup¹⁹⁵² Hicâz'a mâlik oldu. Kesret katl ile mevsûf olup¹⁹⁵³ mezbûra Seffân deyu lakab kodılar.¹⁹⁵⁴ Sonra karındaşı Muhammed bin Yusuf emîr oldu. Yusuf¹⁹⁵⁵ bin Muhammed bin Yusuf emîr oldu. Andan İbrahim bin Muhammed hükm eyledi. Ba'dehu Muhammed bin Muhammed hükm edüp bu tarikle¹⁹⁵⁶ Karamati Mekke'ye geldik de¹⁹⁵⁷ cenk edüp mezbûri katl etdiler. Ve üç yüz on altıda Hasan bin Yusuf bin Muhammed bin Yusuf hükm eyledi. Andan oğlu Ahmed hükm eyledi. Ba'dehu oğlu Muhammed bin Ahmed hâkim oldu. Andan sonra Muhammed bin Ca'fer bin Ahmed hükm eyledi. Ol dahî Karamati elinde helâk oldu. Ba'dehu Salih bin İsmail bin Yusuf imâret edüp¹⁹⁵⁸ anın evlâdı Sudan memleketinde

¹⁹⁴¹ Rahîm A; <> F (45b) / âhîmir M (29b)

¹⁹⁴² Uhayzîr'dir A; Uhayzîr M (29b)

¹⁹⁴³ Ve emîr A, - M (29b)

¹⁹⁴⁴ Abdullah bin Hasan bin A; Abdullah bin Hasan Müshi bin Hasan bin F (46a) / M (29b)

¹⁹⁴⁵ Ümeyye A; Ümeyye'nin M (29b)

¹⁹⁴⁶ Hilâfetle A; Şerrefellahü te'ala hilâfetle F (46a) / Şerrefellahu hilâfetle M (29b)

¹⁹⁴⁷ Bi-bey'iküm A; koma bi-bey'atiküm M (29b)

¹⁹⁴⁸ Sonra Muhammed'i A; sonra Muhammed F (46a) / Muhammed M (29b)

¹⁹⁴⁹ Oldu ve A; olurdu deyu M (29b)

¹⁹⁵⁰ Olup A; - M (29b)

¹⁹⁵¹ Ahmed'den A; Ahmed M (29b)

¹⁹⁵² Olup A; zâhir olup F (46a) / M (29b)

¹⁹⁵³ Olup A; olduğuçün M (29b)

¹⁹⁵⁴ Deyu lakap kodılar A; derler M (29b)

¹⁹⁵⁵ Yusuf A; Sonra Yusuf F (46a)

¹⁹⁵⁶ Bu tarikle A; - M (29b)

¹⁹⁵⁷ Geldik de A; - M (29b)

¹⁹⁵⁸ Edüp A; eyledi M (29b)

bahri muhîd kurbunda gazâda¹⁹⁵⁹ hüküm etdiler. Kısmi sâniye[♦] evlâdı Musa es-Sânî Benî Hasan derler. Silsileleri böyledir. Musa [37/b] bin Abidin¹⁹⁶⁰ bin Musa el-Cevn bin Abdullah el-Muhzi bin Hasan el-Musnî bin Hasan bin Ali bin¹⁹⁶¹ Ebî Talib anlardan Hüseyin emîr olmuştur.♦♦ Andan sonra Muhammed el-Sâyir emîr olmuştur. Andan sonra¹⁹⁶² Davud bin Musa es-Sânî emîr olmuştur. Ba'dehu Muhammedü'l-Ekber bin¹⁹⁶³ Musa Mu'tez zamanında Medine'de zuhûr edüp hilâfet¹⁹⁶⁴ da'vasın etmiştir. Ba'dehu oğlu Hüseyin hüküm eyledi. Ba'dehu oğlu¹⁹⁶⁵ Ebu Hâşim Muhammed emîr oldu. Andan sonra Ebu Ca'fer Muhammed¹⁹⁶⁶ bin el-Muhsîn¹⁹⁶⁷ hâkim oldu. Ba'dehu Ca'fer bin¹⁹⁶⁸ Muhammed emîr olmuştur. Üç yüz kırkıdan¹⁹⁶⁹ sonra Hulefâ-i Fatımiyyûn zamanında yigirmi yıldan ziyâde istiklâlen Mekke-i Mükerrreme'de vesâ'ir arz-ı Tihâme'de hüküm eyleyüp ba'dehu İsa bin Ca'fer emîr olup hüküm eyledi. Ba'dehu karındaşı Ebu'l-feth Hasan bin¹⁹⁷⁰ Muhammed bin Hüseyin bin Muhammedes-Sâhir¹⁹⁷¹ emîr oldu. Hasan gayet bahâdır ve şâ'ir ve fesîh kimesne idi. Dört yüz birde Şâm'a varup istiklâlen hilâfet da'va¹⁹⁷² eyledi ve kendüye Râşid Billah deyu lakab verdi.¹⁹⁷³ Ve hulefâ-i Fatımiyye'den Hâkim Biemrillah'ın vezîri Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Ali el-Mağribî Mısır'dan¹⁹⁷⁴ mezbûra vezîr oldu. Hâkim bu kâregamkin oldu.¹⁹⁷⁵ Küllî harac ve sarf¹⁹⁷⁶ edüp Şam'da Benî Cerrâh'la ittifâk edüp mezbûr Ebu'l-Fetûhîsaydılar. Andan Ebu'l-Fetûh

¹⁹⁵⁹ Gazâda A; < > F (46a) / hânede M (29b)

♦ [d]: Kısmi sâniye F (46a)

¹⁹⁶⁰ Abidin A; <Abidin > F (46a)

¹⁹⁶¹ Bin A; ibn M (29b)

♦♦ [d]: Hüseyin emîr olmuştur. Andan sonra Muhammed es-Sâbir emîr olmuştur. Andan sonra Ebu Hâşim F (46a)

¹⁹⁶² Hüseyin emîr olmuştur. Andan sonra Muhammed el-Sâyir emîr olmuştur. Andan sonra A; - F (46a) / M (29b)

¹⁹⁶³ Bin A; ibn F (46a)

¹⁹⁶⁴ Hilâfet A; ba'dehu hilâfet M (29b)

¹⁹⁶⁵ Hüküm eyledi ba'dehu oğlu A; emîr olmuştur andan sonra M (29b)

¹⁹⁶⁶ Muhammed A; İbn Muhammed M (30a)

¹⁹⁶⁷ El-Muhsîn A; el-Hüseyin F (46a)

¹⁹⁶⁸ Bin A; İbn M (30a)

¹⁹⁶⁹ Kırkıdan A; kırkıdan F (46a) / M (30a)

¹⁹⁷⁰ Ebu'l-feth Hasan bin A; Ebu'l-fetûh Hasan bin Ca'fer bin M (30a)

¹⁹⁷¹ Muhammed es-Sâhir A; eşşâh(?) M (30a)

¹⁹⁷² Da'va A; da'vasın F (46b)

¹⁹⁷³ Deyu lakab verdi A; deyu lakab kodular F (46b) / lakabı verdi M (30a)

¹⁹⁷⁴ Mısır'dan A; Mısır'dan kaçup F (46b) / M (30a)

¹⁹⁷⁵ Kâre gamkin oldu A; kârdan gamkin olup M (30a)

¹⁹⁷⁶ Harac ve sarf A; mâl harc M (30a)

dönüp ebâ ve ecdâdının hükm etdiği arz-ı Hicâz'a vardı¹⁹⁷⁷. Ve anda dört yüz otuzda fevt oldu. Yerine oğlu Tâc el-Me'âlî¹⁹⁷⁸ Pişkû hâkim oldu. Tâc el-Me'âlî, kerîm¹⁹⁷⁹ ve şâ'ir ve latîf tab' ve gayet bahâdır kimesne idi. Dört yüz altmış dörtde vefât edüp akîm¹⁹⁸⁰ olmağın yerine Benî Süleyman'dan Hamza bin Vehhâs bin Davud bin Abdullah bin Davud bin Süleyman bin Abdullah bin Musa el-Cevn bin Abdullah bin Hasan bin¹⁹⁸¹ Ali bin Ebî Talib emîr oldu. Ve yedi yıl kadar Haremeynü's-Şerîfeyni'de¹⁹⁸² vesâ'ir Arz ı Hicâz'da ve Tihâme'de hükm eyledi. Sonra hükûmet-i Benî Hâşim'e intikâl eyledi. Bu zikrolunan Benî Süleyman Mağrib'e temlik¹⁹⁸³ hükûmet eden Benî Süleyman değildir. Anlar gayri ta'ifedir. Anlar Telmisân'da ve Mağrib Vasit'da¹⁹⁸⁴ nice müddeti hükûmet etmişlerdir. Anların evveli Süleyman bin Abdullah el-Muhzi bin Hasan el-Muğni İbn¹⁹⁸⁵ Hasan bin Ali'dir. Benî Abbâs zamanında karındaşı İdrîs Mağrib'e vardık da sonra mezbûr Süleyman dahî Basra'dan Mağrib'e karar¹⁹⁸⁶ edüp nâhirretde(?)¹⁹⁸⁷ imâret eyledi. Sonra karındaşı İdrîs'in vefâtında¹⁹⁸⁸ varup Telmisân'da vesâ'ir sağur Mağrib'e istilâ eyledi. Ve hilâfet da'vâsın¹⁹⁸⁹ eyledi. Ve ol memleketler müddeti medîde anın evlâdı elinde kaldı. Ve Sâhibü'l-keşşâf kitâbının evvelinde medh etdüğü Şerîf Hasan'ı [38/a] Hamza'nın oğlu¹⁹⁹⁰ tasfirîyle Ali bin İsa bin Hamza bin Vehhâs'dır. İsa Yemen'de Mihlâk'daemîr idi.¹⁹⁹¹ Karındaşı Ebu Ganim Yahya gelüp İsa'yı katl edüp yerine emîr oldu. Ve oğlu Emîr Ali ammîsi elinden¹⁹⁹² kaçup Mekke'ye geldi. Ve anda

¹⁹⁷⁷ Vardı A; avdet eyledi F (46b) / M (30a)

¹⁹⁷⁸ Me'âlî A; Me'ânî M (30a)

¹⁹⁷⁹ Me'âlî kerîm A; Me'âlî kerîm ve muhsin F (46b) / Me'ânî kerîm ve muhsin M (30a)

¹⁹⁸⁰ Edüp akîm A; - M (30a)

¹⁹⁸¹ Hasan bin A; Hasan bin Hasan bin F (46b) / M (30a)

¹⁹⁸² Yıl kadar Haremeynü's-Şerîfeyni'de A; yıla karîb Haremeynü's-Şerîfi'de M (30a)

¹⁹⁸³ Mağrib'e temlik A; Mağrib'e < > ve F (46b) / Mağrib'de temlik ve M (30a)

¹⁹⁸⁴ Vasit'da A; evâsıt'da M (30a)

¹⁹⁸⁵ El-Muğni İbn A; el-Mushi bin M (30a)

¹⁹⁸⁶ Karar A; firâr F (46b)

¹⁹⁸⁷ Nâhiret'de A; < > F (46b) / ... (?) M (30a)

¹⁹⁸⁸ Vefâtında A; vefâtından sonra M (30a)

¹⁹⁸⁹ Eyledi ve hilâfet da'vâsın A; edüp hilâfet ve saltanat da'va F (46b) / M (30a)

¹⁹⁹⁰ Oğlu A; oğlu oğlu M (30a)

¹⁹⁹¹ Mihlâk'da emîr idi A; Mihlâf'da emîr idi F (46b) / Fehlâk da emîr oldu M (30a)

¹⁹⁹² Ammîsi elinden A; ammîsinden F (47a) / M (30a).

ikâmet edüp¹⁹⁹³ ve kâhî şürefâ-i Mekke'den niyâbetle imâret eylerdi.¹⁹⁹⁴ Latîf tab' ve kerîm ve hoş sîret kimesne idi. Şi'irde vesâ'ir ulûmda kâmil idi.

Ve Kısmı es-Sâlise Hâşim♦♦ derler anların evvelî Ebu Hâşim Muhammed bin Ca'fer bin Ebî Hâşim bin Muhammed bin Abdullah bin Ebu Hâşim Muhammed bin Hüseyin bin Muhammed bin Musa es-Sânî oğludur. Babası ve ceddî nübüvve'de vâdi-i Merd'e hâkimler idi. Ba'zı târîhde¹⁹⁹⁵ Mekke-i Mükerrreme'de dahî hükûmet etmişlerdir. Sonra Ebu Hâşim Muhammed kuvvet tutup Mekke-i Mükerrreme-i Hamza elinden aldı. Ve müddeti medîd arz-ı Hicâz'da hükûmet eyledi. Ve yüz yıla karîb ömür sürdü.¹⁹⁹⁶ Dört yüz seksen yedide vefât eyledi. Ve yerine oğlu Filite(?) Kasım emîr oldu.¹⁹⁹⁷ Ve beş yüz on yedide bu dahî fevt olup yerine oğlu emîr Şücâ' Faris Filite gelüp Muhammed'ikatlı edüp¹⁹⁹⁸ ve yerine emîr oldu. Ve ammîsi Yahya ve İsa cenge gelüp anlara galebe eyledi. Ba'dehu fevt oldu. Yerine¹⁹⁹⁹ oğlu Kasım emîr oldu. Sonra Kutbeddîn İsa bin Filite gelüp Kasım'ı Mekke'den çıkardı. Ve kendüsi emîr oldu. Sonra vefât edüp yerine oğlu Davud emîr oldu. Beş yüz seksen yediden sonra ammîsi Mikser bin İsa gelüp Davud ile cenk edüp²⁰⁰⁰ Cebel-i Ebu Kubey's üzerinde bir kal'a binâ eyledi.²⁰⁰¹ Davud'dan ve asker Mısır'dan münhezim oldukda anda olurdu. Âkıbet Mısır cânibinden mu'âvenet edüp imâret²⁰⁰² Mekke anın üzerinde mukarrer oldu. Ve andan ricâ etdiler ki, Cebel-i Ebî Kubey's'de binâ

¹⁹⁹³ Edüp A; eyledi M (30a)

¹⁹⁹⁴ Niyâbetle imâret eylerdi A; niyâbeten imâret eyledi M (30a)

♦ [d]: Kısmı sâlis Benî Hâşim on dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Mekke-i Mükerrreme'dir. Târîhi zuhûrları üç yüz elli birdir. Târîhi inkırazları beş yüz doksan sekizdir. Müddeti melik iki yüz kırk üç senedir. F (47a)

• [d]: Kısmı sâlis Benî Hâşim on dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Mekke-i Mükerrreme'dir. Târîhi zuhûrları üç yüz elli birdir. Târîhi inkırazları beş yüz doksan sekizdir. Müddeti meliki iki yüz kırk üçdür M (30a)

¹⁹⁹⁵ Târîhde A; tevârihde M (30a)

¹⁹⁹⁶ Sürdü A; sürüp M (30a)

¹⁹⁹⁷ Kasım emîr oldu A; Kasım imâret eyledi. Andan sonra karındaşı Muhammed bin Kasım oldu. Karındaşı oğlu Umdetüddîn Hâşim bin Filite emîr oldu. F (47a)

¹⁹⁹⁸ Faris Filite gelüp Muhammed'i katlı edüp A; Filye imâret eyledi Andan sonra karındaşı Muhammed bin Kasım emîr oldu. Karındaşı oğlu Umdetüddîn Hâşim bin Filye gelüp Muhammed'i katlı eyledi M (30a)

¹⁹⁹⁹ Oldu yerine A; olup M (30b)

²⁰⁰⁰ Edüp A; eyledi F (47a) / M (30b)

²⁰⁰¹ Eyledi A; edüp F (47a)

²⁰⁰² İmâret M (30b)

eyledüğü kal'ayı nakz²⁰⁰³ eyleye. Ve Davud varup Nahil'de²⁰⁰⁴ beş yüz doksan dörtde vefât eyledi. Ve sonra Muhammed bin Müksir emîr oldu. Ve emîr Kanade gelüp anı katl edüp²⁰⁰⁵ imâret Mekke ve Tihâme'de emîr oldu.²⁰⁰⁶

Ve Kısmı er-râbi' Benî Kanade'dir.♦♦ Nesebi budur.²⁰⁰⁷ Kanade bin İdrîs bin Metâ' bin Abdulkerîm bin İsa bin Hasan bin Süleyman bin Ali bin Abdullah bin Hasan el-Müsni bin Hasan bin Ali radiyallahu anhum Kanade'nin²⁰⁰⁸ karındaşı Sarhane bin İdrîs bin Metâ'an bin Abdulkerîm²⁰⁰⁹ evlâdı ümerâ ve siyâdât nübüvve'dir. Ve Kanade'nin²⁰¹⁰ melik celîlidir. Ve ziyâde bahâdır. Bülend himmet ve âlî kadirdir. Ol Yenbu' kal'asında imâret edüp ba'dehu beş yüz doksan dokuzda hayli asker ile gelüp Mekke-i Mükerrreme'yi ve Âmmе-i Hicâz'ı [38/b] Hâşim elinden aldı. Ve hayli asker cem' edüp Türkî kullar istihdâm eyledi. Ve kabâ'il-i Arabî korkudup cümlesin hudûdu²⁰¹¹ Yemen'e varınca metî' eyledi.²⁰¹² Ve Halîfe Nâsır Lidînîllah Abbâs'ı Kanade'ye tamam muhabbet yüzün gösterüp nice def'a mekâtiban²⁰¹³ ile Bağdad'a da'vet olundu.²⁰¹⁴ Ol dahî icâbet²⁰¹⁵ edüp Bağdad'a tevcih eyledi. Kûfe'ye vardıkda ehl-i belde mezbûra karşı geldiler. Mekr²⁰¹⁶ zincirde bir arslan dahî karşı çıkardılar. Fi'l-hâl Kanadebunu görüp Mekke cânibine döndü ve etdi. Ben ol memlekete gitmemek²⁰¹⁷ andaarslan zelîl ola. Mezbûr Kanade²⁰¹⁸ âdil ve munsıf ve muhabbet ve şecâ'at sâhibi kimesne olup kendü askerinden ve gayrîden

²⁰⁰³ Nakz A; <> F (47a)

²⁰⁰⁴ Nahil'de A; Nahile'de M (30b)

²⁰⁰⁵ Edüp A; edüp elinden M (30b)

²⁰⁰⁶ Tihâme'de emîr oldu A; Tihâme-i aldı M (30b)

♦ [d]: Kısmı râbi' Benî Kanade'dir. Kırk beş nefer şerîf oldu. Târîhi zuhûrları beş yüz doksan sekizdir. Ve her mülkleri Mekke-i Mükerrreme'dir. Hâlâ bakîdir. F (47a)

• [d]: Kısmı er-râbi' Benî Katade. Kırk beş nefer şerîf oldu. Târîhi zuhûrları beş yüz doksan sekizdir. Dâr-ı mülk Mekke-i Mükerrreme'dir. Hâlâ bakîdir. M (30b)

²⁰⁰⁷ Ve Kısmı er-râbi' Benî Kanade'dir nesebi budur A; ve kısmı râbi' Benî Kanade'dir <> budur F (47a) / ve kısmı er-râbi' Benî Katade'dir nesebi M (30b)

²⁰⁰⁸ Anhum Kanade'nin A; te'ala anh ve Katade'nin M (30b)

²⁰⁰⁹ Abdulkerîm A; Abdulkerîm'in F (47a) / M (30b)

²⁰¹⁰ Siyâdât nübüvve'dir ve Kanade'nin A; siyâdât nübüvve'dir ve Kanade F (47a) / sâdât yenbu'un evlâdır ve Katade M (30b)

²⁰¹¹ Cümlesin hudûd u A; cümle ser-hudûd u F (47b) / cümlesi hudûd u M (30b)

²⁰¹² Eyledi A; oldular F (47b) / M (30b)

²⁰¹³ Mekâtiban A; mekâtibat F (47b) / M (30b)

²⁰¹⁴ Olundu A; eyledi F (47b) / M (30b)

²⁰¹⁵ İcâbet A; âkıbet icâbet M (30b)

²⁰¹⁶ Mekr A; sonra M (30b)

²⁰¹⁷ Gitmemek A; gidemem ki F (47b) / giremem ki M (30b)

²⁰¹⁸ Mezbûr Kanade A; Katade M (30b)

ehl-i fesâd etmeğe kâdir değil idi. Nice def'a emîr-i Medine Hâşim bin Kasım²⁰¹⁹ ile cenk edüp âhir altı yüz on sekizde hayli asker cem' edüp Medine'ye müteveccih oldu. Ve Edâ's-sabbâ' nâm mahalde muhkem hasta oldu.²⁰²⁰ Gitmeğe kâdir olmayup kendi karındaşı oğlu²⁰²¹ Hasan'a biraz asker koşup gönderdi ve Hasan mülke ammîsi²⁰²² talib olduğun ma'lûmedinüp mezbûrî²⁰²³ helâk etdi. Ve dönüp babası Kanade²⁰²⁴ yanına geldi. Kanade²⁰²⁵ bu halden âgâh olup bi-huzûr oldu. Ve²⁰²⁶ Hasan'a serzeniş eyledi.²⁰²⁷ Hasan dahî gazâba gelüp Kanade-i²⁰²⁸ dahî helâk eyledi.²⁰²⁹ Kanadeol zaman²⁰³⁰ doksan yaşında idi. Andan sonra Hasan kendi ve karındaşını helâk eyledi. Kendü Mekke'de ve arz-ı Hicâz'da emîr oldu. Lâ-cerem mülkde mütemenni' olmayup altı yüz on dokuzda Yemen pâdişâhı Melik Aksîs hacca gelüp Hasan ile cenk eyledi. Hasan'a galib gelüp Mekke-i elinden aldı. Ve Hasan Bağdad'a varup yüz bulmadı. Andan Mısır'a varup ve andan dahî murâdı üzre²⁰³¹ el vermedi. Ve Hâ'ib Hâsır helâk oldu. Ve altı yüz yigirmi altıda Melik²⁰³² Aksîs fevt olup Yemen'e Melik Mansûr Ömer bin Resûl vâlî oldu.²⁰³³ Ve Mekke imâretin Râbih bin Kanade'ye²⁰³⁴ ta'yîn eyledi. Ve Haccâc ile anı Mekke'ye gönderdi. Ve anda altı yüz yigirmi yedi senesinde²⁰³⁵ mukîm oldu. Andan karındaşı oğlu Ebu Sa'îd bin Hasan bin Kanade gelüp vâlî²⁰³⁶ oldu. Altı yüz elli birde katl olunup yerine Cemâd bin Kanade²⁰³⁷ vâlî oldu. Andan yine Râhic bin

²⁰¹⁹ Kasım A; Kasım ile ve Cemâd bin Şeyha M (30b)

²⁰²⁰ Ve Edâ's-sabbâ' nâm mahalde muhkem hasta oldu A; < > nâm mahalde muhkem hasta oldu F (47b) / ve Edâ's-sabbâ' nâm mevzi'de muhkem hasta olup M (30b)

²⁰²¹ Gitmeğe kâdir olmayup kendi karındaşı oğlu A; gitmeğe kâdir olmayup kendi karındaşı ile oğlu F (47b) / gitmeğe kâdir olmadı kendi karındaşı ile oğlu M (30b)

²⁰²² Mülke ammîsi A; ammîsinin mülküne M (30b)

²⁰²³ Edinüp mezbûri A; edüp ammîsi M (30b)

²⁰²⁴ Kanade A; Katade M (30b)

²⁰²⁵ Kanade A; Katade M (30b)

²⁰²⁶ Oldu ve A; olup M (30b)

²⁰²⁷ Eyledi A; etdi M (30b)

²⁰²⁸ Kanade-i A; Katade-i M (30b)

²⁰²⁹ Eyledi A; etdi F (47b) / M (30b)

²⁰³⁰ Kanade ol zaman A; Katade ol zamanda M (30b)

²⁰³¹ Üzre A; - M (30b)

²⁰³² Melik A; - M (30b)

²⁰³³ Oldu A; olup M (30b)

²⁰³⁴ Kanade'ye A; Katade'ye M (30b)

²⁰³⁵ Senesinde A; senesine varınca F (47b) / M (31a)

²⁰³⁶ Kanade gelüp vâlî A; Kanade gelüp Mekke'ye vâlî F (48a) / Katade gelüp Mekke'ye vâlî M (31a)

²⁰³⁷ Kanade A; Katade M (31a)

Kanade²⁰³⁸ gelüp tekrar Mekke'ye vâli oldu.²⁰³⁹ Ve Râhic altı yüz elli dörtde vefât eyledi. Andan sonra İdrîs bin Kanade²⁰⁴⁰ ve Ebu Temmî Muhammed bin Hasan bin Ali bin Kanade Mekke-i Ganem'in²⁰⁴¹ elinden aldılar. Ve ikisi me'â vâli oldular. Ve altı yüz altmış yedi senesinde İdrîs'i bir²⁰⁴² cenkde katl edüp kendüsi müstakilan vâli oldu. Ve hutbe ve sikke-i kendü nâmına eyledi. Ve kendi hayatında²⁰⁴³ mülkini Hamîse ve Ramîşe nâm oğullarına [39/a] verdi. Ve elli yıl mikdârı hükûmet eyleyüp yedi yüzde vefât eyledi. Ebu Temmî, halîm ve sâhib vakâr ve sâhib²⁰⁴⁴ re'y ve siyâset ve ehl-i akl ve mürüvvet kimesne idi. Latîf şi'r deyup mehâsin ef'âline nihâyet yok idi.

Ve yedi yüz üçde Mısır cânibinden Ebu Temmî evlâdından Ebu'l-Gays ve Atîfe nâm kimesneler gelüp Mekke'ye vâli oldular. Ve yedi yüz otuz yedi senesine varınca dört karındaşın²⁰⁴⁵ mâbeyninde nice def'a harb ve kıtâl olup kâh Mısır cânibinden ve kâh mülk-i Hudâbend cânibinden mu'âvenet için askerler gelüp fitne kâyim olmakdan hâlî değıl idi. Âkıbet Remîşe'den ma'âdası helâk olup imâret Mekke Remîşe üzerinde bâkî kaldı. Ve yedi yüz kırk altıda Remîşe ma'zûl olup Mısır'dan Melik Kâmil Aclan bin Remîşe-i Mekke'ye vâli edüp²⁰⁴⁶ gönderdi. Ve yedi yüz kırk sekizde karındaşı Takiyye kendüye müşârik oldu. Ve yedi yüz altmışda ikisi dahi ma'zûl olup Mısır'dan Send bin Remîş'e ve Muhammed bin Atîfe-i imâret ile Mekke'ye ta'yîn olundu. Ba'dehu Sefiye ve Aclan avdet edüp vâli oldular. Ve Send Muhammed'i Mekke'den çıkardılar ve yedi yüz altmış ikide Sefiye fevt olup anın birini Aclan oğlu Ahmed'e ta'yîn eyledi. Sonra cemî' imâreti Ahmed'e tefvîz eyledi. Ve Aclan'ın müddeti hayatında nâmı hutbede ve zezem üzerinde²⁰⁴⁷ ta'rîfde yâd olurdu.

²⁰³⁸ Kanade A; Katade M (31a)

²⁰³⁹ Vâli oldu A; vâli oldu ba'dehu Racih'in oğlu Ganem Mekke-i babasının elinden alup vâli oldu Kanade A; Katade M (31a)

²⁰⁴⁰ Kanade A; Katade M (31a)

²⁰⁴¹ Kanade Mekke-i Ganem'in A; Kanade Mekke-i < > F (48a) / Katade gelüp Mekke-i Ganem'in M (31a)

²⁰⁴² Yedi senesinde İdrîs'i bir A; yedide Ebu Temmî İdrîs'i M (31a)

²⁰⁴³ Hayatında A; hayatından sonra M (31a)

²⁰⁴⁴ Vakâr ve sâhib A; - M (31a)

²⁰⁴⁵ Karındaşın A; karındaşının M (31a)

²⁰⁴⁶ Edüp A; kılup M (31a)

²⁰⁴⁷ Üzerinde A; üstünde F (48a) / M (31a)

Ve yedi yüz yetmiş yedide Aclan fevt olup ve²⁰⁴⁸ Aclan ehl-i akl ve sâhip mürüvvet ve bahâdır kimesne idi. Şahâne binâ edüp hayli çok kula mâlik oldu. Ve her ne cânibe sefer etse galib olurdu. Ahmed yedi yüz seksen sekizde vefât edüp yerine oğlu Muhammed bin Ahmed Aclan²⁰⁴⁹ vâlî oldu. Ve Benî Hasan'dan babası Ahmed nice kimesne habs etmişdi. Muhammed anların cümlesini çıkarup²⁰⁵⁰ gözlerine mîl çekdi. Ve İnân bin Muğât²⁰⁵¹ bin Remîşe bi-hükmüllah te'a²⁰⁵² habsden halâs bulup sağ ve sâlim Mısır'a vâsıl oldu. Ve emîr Mekke Muhammed'den şikâyet eyledi. Ve kendüye Mekke imâreti tefvîz olunmak²⁰⁵³ ricâ eyledi. Sultân²⁰⁵⁴ dahî hoş deyup İnân'ı Emîr-i Hâc ile Mekke'ye²⁰⁵⁵ gönderdi. Ve İnân²⁰⁵⁶ bin Mifâs Emîr-i Hâc mu'âveniyle Mekke'ye²⁰⁵⁷ vâlî oldu. Ve kendüye Ali bin Aclan'ı şerîk eyledi. Ve sonra mâbeynlerinde nizâ' olup²⁰⁵⁸ nice def'a cenk etdiler. Âkıbet yedi yüz doksan ikide²⁰⁵⁹ ikisi dahî Mısır'a varup divân-ı Mısır'da Ali bin Aclan İnân'ın²⁰⁶⁰ üstüne oturdu. Ve Sultân-ı Mısır Mekke imâretini Ali'ye ta'yîn eyledi. Ve İnân'ı²⁰⁶¹ Mısır'da habs eyledi. Ve Ali Mekke'ye gelüp İnân'ın havasında olan eşrâf ve ümeradan yetmiş kimesne habs eyledi.²⁰⁶² Ve sonra her biri bir vecihle halâs olup Ali bin Aclan'a şer ve zarar kâsd eylediler. **[39/b]** Ve yedi yüz doksan yedide vâdi-i Merve'de anı katl etdiler. Andan sonra karındaşı Hasan bin Aclan gelüp Mekke'ye vâlî oldu. Ve karındaşı Ali'nin katillerini siyâseten cümle katl eyledi. Ve bu sebebden Hasan'ın a'yîn nâsda muhâbbeti ziyâde oldu. Ve sekiz yüz ikide Mekke-i

²⁰⁴⁸ Olup ve A; oldu M (31a)

²⁰⁴⁹ Aclan A; bin Aclan M (31a)

²⁰⁵⁰ Cümlesini çıkarup A; - M (31a)

²⁰⁵¹ İnân bin Muğât A; İnân bin Muğas F (48b) / Affân bin Muğas M (31a)

²⁰⁵² Te'a A; te'ala F (48b) / M (31a)

²⁰⁵³ Olunmak A; olunmasın M (31a)

²⁰⁵⁴ Sultân A; sultân-ı Mısır M (31a)

²⁰⁵⁵ İnân'ı Emîr-i Hâc ile Mekke'ye A; Affân'ı Emîr-i Hâciyle M (31a)

²⁰⁵⁶ Gönderdi ve İnân A; gönderdi ve Muhammed bin Ahmed hil'at giymek için Muhammed yanına vardıkda ve bir fedâyi gelüp öldürdü. Ve İnân F (48b) / gönderdi ve Affân M (31a)

²⁰⁵⁷ Mu'âveniyle Mekke'ye A, mu'âvenetiyle Mekke'ye F (48b) / mu'âveneti ile Mekke-i Mükerreme'ye M (31a)

²⁰⁵⁸ Olup A; olup girüp M (31a)

²⁰⁵⁹ İkide A; dörtde M (31a)

²⁰⁶⁰ İnân'ın A; Affân'ın M (31a)

²⁰⁶¹ İnân'ın A; Affân'ın M (31a)

²⁰⁶² Ve Ali Mekke'ye gelüp İnân'ın havasında olan eşrâf ve ümeradan yetmiş kimesne habs eyledi A; - M (31a)

* [d]: Ve Ali Mekke'ye gelüp Affân'ın havasında olan eşrâf ve ümeradan yetmiş kimesne habs eyledi M (31a)

Mükerreme'de azîm sel olup Mescid-i Haram doldu. Ve bâb-ı Kâ'be'den Beyt-i Şerîf'e sel girüp²⁰⁶³ Mekke'de çok evler harâb olup haylî nüfus telef oldu.* Ve bu senede Harem-i Şerîf muhkem yanup yüz otuz taş²⁰⁶⁴ amelden kaldı. Ve sekiz yüz yedide Mekke-i Mükerreme'de iki kâdı ihdâs oldu. Biri Mâlikî ve biri Hanefî. Ol ana gelince ancak Şâfi'î kadısı hükm ederdi. Ve sekiz yüz on sekizde²⁰⁶⁵ Şerîf Hasan azl olunup yerine Mısır'dan Remîşe bin Muhammed bin Aclan irsâl olundu. Ve sekiz yüz on dokuzda Şerîf Hasan imâret için menşûr gönderüp²⁰⁶⁶ ve Hasan Yenbu' beyî Şerîf Mukbil bin Muhtar'ı yanına alup Remîşe ile muhkem cenk eyledi. Âkıbet Hasan galib gelüp²⁰⁶⁷ ehl-i Mekke mushaflarla karşı gelüp Hasan'dan emân talep etdiler. Hasan dahî emân verüp üç gün içinde Remîşe ve ashâbı Mekke'den çıkup Yemen cânibine tevcih etdiler. Ve Şerîf Hasan Mekke'ye dâhil olup²⁰⁶⁸ karar eyledi. Ve sekiz yüz yigirmi yedide Hasan ma'zûl olup Mısır'danyerine Ali bin İnânbin Mefâs'ı²⁰⁶⁹ biraz askerle emîr nasb edüp gönderdiler. Ve sekiz yüz yigirmi dokuzda Şerîf Hasan** Mısır'a varup tekrar²⁰⁷⁰ Mekke imâretin aldı. Ve her yıl on bin flori vermeği iltizâm eyledi. Ve şart etdi ki, ceddinin cerâyimi mahsûli kendünün ola. Ve Hind cânibinden gelen gemilerin i'tibârı sâhib Mutahhar'a ola. Ve²⁰⁷¹ bu hâl üzre yedi yıl verile deyu karar verdikten sonra Mısır'dan çıkup Mekke'ye azm ederken vefât edüp²⁰⁷² ve oğlu Şerîf Berekât'ı mukaddeman Mekke'ye göndermiş idi. Pederinin vefât eyledüğün²⁰⁷³ işitdikde Mekke'den gelüp babasının meytini alup getirüp Mekke-i Mu'allâ'da defn eyledi.²⁰⁷⁴ Hasan altmış yıldan ziyâde ömür sürüp

²⁰⁶³ Girüp A; girdi ve M (31b)

* [d]: Zuhûr-ı ...(?) Mescid-i Haram dolup ...(?) Beyt-i Şerîf dahî vaki' olmuşdur M (31b)

²⁰⁶⁴ Taş A; taş direk yanup M (31b)

²⁰⁶⁵ Sekiz yüz on sekizde A; sekiz < > on sekizde F (48b)

²⁰⁶⁶ Gönderüp A; gönderdi M (31b)

²⁰⁶⁷ Gelüp A; olup F (49a) / M (31b)

²⁰⁶⁸ Olup A; - F (49a)

²⁰⁶⁹ Mısır'dan yerine Ali bin İnân bin Mefâs'ı A; Mısır cânibinden yerine Ali bin Affân bin Mefâs'ı M (31b)

** [d]: Şerîf itlakı bu hikâyede meşhûr olmuşdur M (31b)

²⁰⁷⁰ Tekrar A; - M (31b)

²⁰⁷¹ İ'tibârı sâhib Mutahhar'a ola ve A; i'şârı sâhip Mısır'a ola ve F (49a) / i'şârı sâhib-i Mısır'ın ola M (31b)

²⁰⁷² Edüp A; eyledi M (31b)

²⁰⁷³ Vefât eyledüğün A; vefât-ı haberin M (31b)

²⁰⁷⁴ Getirüp Mekke-i Mu'allâ'da defn eyledi A; getürdü Mekke'de Mu'allâ'da defn olundu Seyyid M (31b)

otuz iki yıl Mekke'de vâli oldu.* Ehl-i hayr ve sabûr ve sâhib hayâ ve mürüvvet kimesne idi. Dâ'im hayr ve sadakât ederdî. Ve Mekke'de ricâl ve nisâ için iki ribât binâ edüp²⁰⁷⁵ ve bimâristan'ı ma'mûr eyledi.²⁰⁷⁶ İki evkat ta'yîn ve²⁰⁷⁷ nice köhne ribâtlar tecdîd eyledi.

Ve Sultân-ı Mısır Melik Eşref fevt olup Melik Tâhir Çakmak sultân olduk da Şerîf Berekât'ı azl edüp yerine sekiz yüz kırkb beşde Ali bin Aclan Mısır'dan Mekke'ye emîr gönderdi. Şerîf Berekât ulemâ-i²⁰⁷⁸ ile muhkem cenk [40/a] etdikden sonra sinüp Yemen cânibine tevcih eyledi. Ve ba'dehu Ali bin Hasan İbn²⁰⁷⁹ Aclan ma'zûl olup Ebu'l-Kasım bin Hasan Mekke'ye vâli ve sekiz yüz ellide Şerîf Berekât oğlu Muhammed'i hediye ile Mısır'a gönderüp tekrar Mekke imâretin taleb eyledi. Ve Sultân-ı Mısır dahî icâbet edüp ve Berekât'ı Mekke'ye vâli kıldı. Ve Berekât'ın Mısır'a gelmesini taleb eyledi. Berekât dahî Mısır'a varup küllî ihtirâm ve ikrâm buldu ve dönüp Mekke'ye gelüp serîri hükûmetde mustakır oldu. Sekiz yüz elli dokuzda fevt olup Mu'allâ'da defn olundu. Berekât²⁰⁸⁰ âkil ve fâzıl şecî' ve anîf kimisine ve²⁰⁸¹ latîf nazma kâdir idi. Ba'dehu Şerîf Berekât bin Melik²⁰⁸² Âdil

* [d]: ...(?) Sâni ...(?) Muhammed Hân vaktine olmadı. İktizâ ise zibâ ...(?) Muhammed M (31b)

²⁰⁷⁵ Edüp A; eyledi M (31b)

²⁰⁷⁶ Eyledi A; edüp M (31b)

²⁰⁷⁷ Ve A; eyledi ve M (31b)

²⁰⁷⁸ ulemâ-i A; Ali F (49a) / M (31b)

²⁰⁷⁹ İbn A; bin M (31b)

²⁰⁸⁰ Berekât A; Şerîf Berekât F (49b) / M (31b)

²⁰⁸¹ Ve A; idi F (49b) / M (31b)

²⁰⁸² Ba'dehu Şerîf Berekât bin Melik A; Ba'dehu Melik Âdil Muhammed bin Berekât mustakılan serîr-i mülke cülûs eyledi. Ve sekiz yüz yetmiş yedide Irak pâdişâhı Uzun Hasan Mekke-i Mükerrerme'ye mahmil(?) gönderüp Rüstem nâm Emîr-i Hacc ile Ahmed nâm kâdı sancakları ve alemleri ve yüz asker gönderüp Mekke'ye geldiklerinde Şerîf Muhammed Emîr-i Hacc ve kâdı-i tutup kayd-bend eyledi. Ve Mısır cânibine gönderdi. Mısır Sultânı bu halden gayet haz edüp Melik Âdil Muhammed'e in'âmlar ve ihsânlar ve bir altun cuhadar kılıç ve altun eğerlü bir at gönderdi. Ve bir menşûr gönderdi ki, aftâr Hicâz ve Yenbu' Tahid(?) ve Şam'a ve Yemen'e varınca Muhammed'e ismarladı. Ve Melik âdil dahî her cânibe asker gönderüp kabâ'il-i Arab'ı tav'an ve kerhen kendüye metî' ve râm eyledi. Ve Adil dokuz yüz üçde fevt olup mu'allâda defn olundu. Ba'dehu oğlu Seyyîd Şerîf Berekât bin Melik **F (49b)** / Ba'dehu Melik Âdil Muhammed bin Berekât mustakılan serîr-i mülke cülûs eyledi. Ve sekiz yüz yetmiş yedide Irak pâdişâhı Uzun Hasan Mekke-i Mükerrerme'ye mahmil(?) gönderüp Rüstem nâm Emîrî'l-Hacc ile Ahmed nâm kâdı ile sancakları ve alemleri ve yüz asker gönderdi. Mekke'ye geldiklerinde Şerîf Muhammed Emîr-i Hacc ve kâdı-i tutup kayd-bend eyledi. Ve Mısır cânibine gönderdi. Mısır Sultânı bu halden gayet haz edüp Melik Âdil Muhammed'e in'âmlar ve ihsânlar ve bir altun cuhadar kılıç ve altun eğerlü bir at gönderdi. Ve bir menşûr gönderdi ki, aftâr Hicâz ve Yenbu' Tahid(?) ve Şam'a ve Yemen'e varınca Melik Âdil Muhammed'e ismarlandı. Ve Melik Âdil dahî her cânibe asker gönderüp kabâ'il-i Arab'ı tav'an ve kerhen kendüye metî' eyledi. Ve Âdil şeca'âtle ...memleket ile meyyit ve sadâsı

Muhammed^{*} babası makamına kâyim oldu. Ve gereği gibi hükûmet edüp ve hafz ve hirâsetde ve bast emn ve amânda ve²⁰⁸³ adâletde lâzım olanı almadı.²⁰⁸⁴ Dokuz yüz dokuzda Berekât ihtiyârıyla Mekke imâretine Ebu Temîm²⁰⁸⁵ bin Berekât nâm emîrî ta'yîn eyledi. Dokuz yüz on sekizde Mekke'de şirketle imâret edüp Şerîf Kaytbay fevt olup Şerîf Berekât oğlu Ebi Temimî²⁰⁸⁶ bin Berekât'ı Mısır'a Sultân Gavri'ye gönderdiği müstekılan imâret Mekke mezbûra tefvîz oluna.²⁰⁸⁷ Sultân Gavri dahî merkûma Hameynü'ş-Şerîfeyn ve Yenbu' ve matlûb²⁰⁸⁸ arz Hicâz'a hükûmet için menşûr verüp izzet ve ihtirâmla Mekke'ye gönderdi. Ve Ebu Temmî Mekke'ye karîb geldik de Şerîf Berekât vesâyir eşrâf ve a'yân zinetiyle²⁰⁸⁹ karşı varup istikbâl eylediler. Gayet âdil²⁰⁹⁰ ve müdebbîr ve ehl-i hayr kimesne idi. Anın devletinde Haccâc'dan ve gayriden bir kimesneye zarar tertib etmemişdir. Ve Sultân Selîm²⁰⁹¹ Nil üzerinde Ravza'da mulâkât etdi. Ve Beyt-i Şerîf'in miftâhın getirüp teslim eyledi.** Ve Tevgi'²⁰⁹² ricâ eyledi ki, oğlu Ebu Temmî'ye²⁰⁹³ Hameynü'ş-

âleme menşûr oldu. Dokuz yüz üçde fevt olup mu'allâda defn olundu. Ba'dehu oğlu Seyyid Şerîf Berekât bin Melik M (32a)

• [d]: Melik âdil Muhammed cülûs eylemişdir. ...(?) olmuştur M (31b)

²⁰⁸³ Amânda ve A; - M (32a)

²⁰⁸⁴ Almadı A; eyledi F (49b) / M (32a)

²⁰⁸⁵ Berekât ihtiyârıyla Mekke imâretine Ebu Temîm A; Şerîf Berekât ihtiyârıyla Mekke imâretini karındaşı Şerîf Kaytbay'a verüp ve oğlu oğlu Berekât'ı ana şerîk eyledi. Ve yine cemî' mühimmâtı umûru ve tedbîr ahvâli memleketi Şerîf Berekât gördü. Sonra oğlu oğlu fevt olup yerine diğeri oğlu Muhammed Şâfi'î emîr nasb eyledi. Mezbûr Mısır'da vilâdet etmeğin babası Berekât Teymiyyan bi'l-imâm eş-Şâfi'î ismini Muhammed Şâfi'î komuşdu. Çok zaman geçmeyüp ol dahî fevt oldu. Berekât anın yerine diğeri oğlu Şerîf Ebu Temîm F (49b) / Şerîf Berekât ihtiyârıyla Mekke imâretini karındaşı Şerîf Kaytbay'a verüp ve oğlu oğlu bin Berekât'ı ana şerîk eyledi. Ve yine cemî' mühimmâtı umûru ve tedbîr ahvâli memleketi Şerîf Berekât görürdü. Sonra oğlu oğlu fevt olup yerine diğeri oğlu Muhammed Şâfi'î emîr nasb eyledi. Mezbûr Mısır'da vilâdet etmeğin babası Berekât Hanna bi'l-imâm eş-Şâfi'î ismini Muhammed Şâfi'î komuşdu. Çok zaman geçmeyüp ol dahî fevt oldu. Berekât'ın yerine diğeri oğlu Şerîf Ebu Temîmi M (32a)

²⁰⁸⁶ Ebi Temimî A; Temmî M (32a)

²⁰⁸⁷ Oluna A; eyleye M (32a)

²⁰⁸⁸ Matlûb A; mutlak F (50a) / M (32a)

²⁰⁸⁹ Zinetiyle A; ra'iyle F (50a)

²⁰⁹⁰ Âdil A; âkil ve Âdil M (32a)

²⁰⁹¹ Ve Sultân Selîm A; ve Sultân Selîm Hân dokuz yüz yigirmi ikide Mısır'a varup feth etdikde Şerîf Berekât oğlu Şerîf Ebu Temmî ile Mısır'a varup ve Sultân Selîm F (50a) / ve Sultân Selîm Hân dokuz yüz yigirmi ikide Mısır'a varup feth etdikde Şerîf Berekât oğlu Temmî ile Mısır'a geldi ve Sultân Selîm'e M (32a)

** [d]: Şerîf Berekât oğlu Şerîf Temmî Sultân Selîm Hân Mısır'a vardıkda Beyt-i Şerîf'in miftâhların Nil üzerinde teslim eylemişdir. Sene 922 M (32a)

²⁰⁹² Tevgi' A; tevzi' ve F (50a)

²⁰⁹³ Temmî'ye A; Temmî'ye kemâ-kân F (50a) / M (32a)

Şerîfeyn'in ve âmmeten hudûd-ı Şam'dan hudûd-ı²⁰⁹⁴ Yemen'e varınca aktâr²⁰⁹⁵ Hicâziye'nin imâretin tefvîz eyleye. Sultân Selîm Hân dahî anları hoş görüp dediklerin kabul eyledi. Ve her birisine hil'atler ve kılıçlar verüp Mekke'ye gönderdi. Ve âmme-i Cidde'nin²⁰⁹⁶ benderinin mahsûlin Ebu Temmî'ye bildirdi. Ve dokuz yüz otuz birde Şerîf Berekât fevt olup Mu'allâ'da defn olundu. Şerîf Ebu Temmî babasından sonra dokuz yüz doksan birde merhûm oldu. Seksen iki yıl ömür sürdü. Ba'dehu Şerîf²⁰⁹⁷ Ebu Talib bin Hasan bin Ebu Temmî bin²⁰⁹⁸ Muhammed bin Berekât kerîm ve muhsîn ve şâ'ir ve latîf tab' ve gayet bahâdır olmağla babası rızasıyla velîahd ve nâ'ib eyledi. Ol esnâda pâdişâh²⁰⁹⁹ cennet mekân Sultân Muhammed Hân²¹⁰⁰ Şerîf Hasan'a âdet-i [40/b] ma'rûf üzre murassa' kılıç ihsân ve irsâl buyurmuşlar idi. Mekke-i Mükerrreme'ye vusûl bulduk da cümle a'yân ve eşrâf ve umûm asker vesa'ir kaba'il Harem i Şerîf'de cem' olup zemzem önünde Şerîf Hasan kendi eliyle hil'ati oğlu Ebu Talib'e giydürüp mesrûr eyledi. Ve minberlerde Sultân Muhammed'den sonra Ebu Talib'in ismîn okutdu. Ve serîr-i hükûmete cülûs etdirdi. Ve bu dahî bin on ikide fevt olup yeri karındaşı İdrîs'e tevcîh olundu. Ve karındaşı Şerîf Hüseyin'in oğlu Muhsin'i bir zaman mülküne şerîk eyledi. Bin yigirmi ikide İdrîs dahî fevt olup yeri Şerîf Berki'ye tevcîh olundu.²¹⁰¹ Hâlâ Mekke-i Mükerrreme'de vâlî memlekettir.

²⁰⁹⁴ Hudûd-ı Şam'dan hudûd-ı A; hudûd-ı Şam'dan F (50a) / Şam'dan hudûd-ı M (32a)

²⁰⁹⁵ Aktâr A; olan aktâr M (32a)

²⁰⁹⁶ Cidde'nin A; - M (32a)

²⁰⁹⁷ Ba'dehu Şerîf A; ba'dehu oğlu Şerîf Hasan Ebu Temmi bin serîr-i mülûke cülûs eyledi. Âlim ve şâ'ir belîğ âdil ve âkil ve kâmil kimesne idi. Bunun dört oğlu var idi. Şerîf Hüseyin ve Şerîf Mes'ûd ve Şerîf Ebu Talha ve Şerîf İdrîs mezbûr musanni ihtiyâr olmağile oğlu Şerîf Hüseyin'i < > ve nâ'ib edüp umûr u divâniyyeyi görürken eceli erişüp vefât eyledi. Ba'dehu yerine Şerîf Mes'ûd nâ'ib nasb edüp cümle umûru ve saltanatı ana sipariş eyledi. Ol dahî mu'ammer olmayup fevt oldu. Bundan sonra Şerîf F (50a) / ba'dehu oğlu Şerîf Hasan Ebu Temmi bin Ebu Temmî bin Şerîf Berekât serîr-i mülke cülûs eyledi. Âlim ve şâ'ir belîğ ve âdil ve âkil ve kâmil kimesne idi. Bunun dört oğlu vardı. Şerîf Hüseyin ve Şerîf Mes'ûd ve Şerîf Ebu Talib ve Şerîf İdrîs merkûm musanni ve ihtiyâr olmağile oğlu Şerîf Hüseyin'i veliyyi tahd edüp umûr u divâniyye-i görürken eceli erişüp vefât eyledi. Ba'dehu yerine Şerîf Mes'ûd'u nâ'ib eyledi. Cümle umûru ve saltanatı ana sipariş eyledi. Ol dahî mu'ammer olmayup fevt oldu. Bundan sonra Şerîf M (32b)

²⁰⁹⁸ Bin A; - M (32b)

²⁰⁹⁹ Pâdişâh - M (32b)

²¹⁰⁰ Hân A; aleyhirrahme vel-ğufrân M (32b)

• [d]: ...(?) Sultân Muhammed Hân uhdetde olmak iktizâ eder. M (32b)

²¹⁰¹ İdrîs dahî fevt olup yeri Şerîf Berki'ye tevcîh olundu. A; İdrîs dahî fevt olup yerine karındaşı oğlu Şerîf Muhsin bin Hüseyin bin Ebu Temmi mustakılan serîri hükûmete cülûs

eyledi. Âkil ve kâmil ve sâhib mürüvvet bahâdır kimesne idi. Bin otuz altıda bu dahî fevt olup yeri Şerîf Ahmed bin Ebi Talib bin Hasan bin Ebu Temmî'ye tevcih olundu. Tarz-ı Osmâniye'de bir şeci' ve bahâdır serîf idi. Bin otuz sekizde Yemen'de ta'ife-i Zeydiyye imâmı olan Seyyîd Muhammed'in istîlâsiya giriftâr olduğu şâyi' ve dâfi' olmağın ümerâ-i Mısır'dan Emîrû'l-Hacc olan Kansuh Bey'e eyâlet-i Yemen vezâretle tevciye olunup fethine me'mûr oldu. Sene-i mezbûre Şerîf Ahmed yanında yanlarında olan asker ile istikbâl varup arzı ubdiyyet takdîminden sonra ricâ ve tevfiik eylediği bana çırhacılık hizmetini ta'yîn ve tevfiiz buyururlar ise İnşâllah Te'ala eshel tarîk mile eyâlet-i Yemen'i imâmdan ahz ve kabza-i tasrifnize teslîm olunmak mukarrerdir dedikde ol sâ'at merkûm Kansuh Şerîf Ahmed'e hil'at çırhacılığı giydirdi. Ve seferlü ezmen görüp me'an Mekke-i Mükerrreme'den göçüp Yemen'e doğru revân oldular. Cidde nâm menzile vardık da **F (50b)** Kansuh zâlim bilâ-sebep bir bahane ile Şerîf Ahmed mazlûmu salb edüp yerine Şerîf Zeyd bin Muhsin'e verdi. Ve kendi sâhil-i Yemen'e dâhil olduktan sonra bir müddet anda durup bakıyye-i memleketi imâma teslîm edüp geldi gitdi. Şerîf Zeyd bin Muhsin dahî kırk iki yıl i'tidâl üzre hükûmet etdikden sonra bin yetmiş seksen senesinde fevt olup yerine oğlu Şerîf Sa'd bin Zeyd nasb olundu. Lâkin ammîsi Şerîf Ham Mahmûd bin Hüseyin bin Hasan bin Ebu Temmî üzerine hurûc edüp şerîf olmak sevdâsiyla Mekke'ye ve Medine'ye ve Cidde'ye musallat oldu. Ve bir iki def'a Cidde hâkimi olan Hasan Pâşâ ile azîm cenk eyledi. Bu sebeple Şerîf Sa'd dahî tüccâr mâllarına ve Asitânere-i dükiden(?) Harra'ya tam' ve Cidde benderine istilâ sevdasına düşüp hatta Yemen imâmından iki üç bin Zeydi askerini getürdüp Hasan Pâşâ ihrâmla Mîne'de cemrât atarken karışumla urulub küllî fesâd olduğu ve eşkiya-i Arap ferca bulup Şam yolunda Haccâc mülîmini rencîde ve garet eyledikleri ma'rûz atibe-i sultâniyye olacak Şam şerîfi vâlisi olan Siyavuş Pâşâ karındaşı Hüseyin Pâşâ'yı serdâr ve Mısır tarafından dahî bin beş yüz asker ile Emîr Hacı Özbek Bey'i ser-asker ta'yîn ve def' fitne için fermân buyurdular. Mezbûr Hüseyin Pâşâ bin seksen üç Şevvâl'inin evâhirinde Şam şerîfden Haccâc müslimîn ile kalkup Mekke-i Mükerrreme'ye vardık da hem fitne-i def' ve hem şerîf Sa'd'ı hal' edüp cümle şürefânın ihtiyârı ve sâlih ve mün'im ve emîn olmağla Şerîf Berki'ye tevcih olundu. F (51a) /

İdrîs dahî fevt olup yerine karındaşı oğlu Şerîf Muhsin bin Hüseyin bin Hüseyin bin Hasan bin Ebu Temmî mustakılan serîri hükûmete cülûs eyledi. Âkil ve kâmil ve sâhib-i mürüvvet bahâdır kimesne idi. Bin otuz altıda bu dahî fevt olup yeri Şerîf Ahmed bin Ebu Talib bin Hasan bin Ebu Temmî'ye tevcih olundu. Tarz-ı Osmâniye'de bir şeci' ve bahâdır serîf idi. Bin otuz sekizde Yemen'de ta'ife-i Zeydiyye'ye imâm olan Seyyîd Muhammed'in istîlâsiya giriftâr olduğu şâyi' ve vaki' olmağın ümerâ-i Mısır'dan Emîrû'l-Hacc olan Kansu Bey'e eyâlet-i Yemen vezâretle tevciye olunup fethine me'mûr oldu. Sene-i mezbûre Şevvâl'inin salhında Mısır'dan çıkup Mekke-i Mükerrreme'ye vardıkda mezbûr Şerîf Ahmed yanında olan asker ile istikbâle varup arz-ı ubdiyyet takdîminden sonra ricâ ve tevfiik eylediği bana çırhalık hizmetine ta'yîn ve tevfiiz buyurulursa İnşâllah Te'ala eshel tarîkiyle eyâlet-i Yemen'i imâmdan ahz ve kabza-i tasarrufunuza teslîm olunmak mukarrerdir dedikde ol sâ'at merkûm Kansu Şerîf Ahmed'e hil'at çırhacılığı giydürüp ve seferlü ezmeni görüp me'an Mekke-i Mükerrreme'den geçüp Yemen'e doğru revân oldular. Cidde nâm menzile vardık da Kansu zâlim bilâ-sebep bir bahane ile Şerîf Ahmed mazlûmu salb edüp yerini Şerîf Zeyd bin Muhsin'e tevcih eyledi. Ve kendi sâhil-i Yemen'e dâhil olduktan sonra bir müddet anda durup bakıyye-i memleketi imâma teslîm edüp geldi gitdi. Şerîf Zeyd bin Muhsin dahî kırk iki yıl i'tidâl üzre hükûmet etdikden sonra bin yetmiş sekiz senesinde fevt olup yerine oğlu Şerîf Sa'd bin Zeyd nasb olundu. Lâkin ammîsi Şerîf Mahmûd bin Hüseyin bin Hasan bin Ebu Temmî üzerine hurûc edüp şerîf olmak sevdâsiyla Mekke'ye ve Medine'ye ve Cidde'ye musallat oldu. Ve bir iki def'a Cidde hâkimi olan Hasan Pâşâ ile azîm cenk eyledi. Bu sebeple Şerîf Sa'd dahî tüccâr mâllarına ve Asitâne-i devletden giden Harra'ya tam' ve Cidde benderine istilâ sevdasına **M (32b)** düşüp hatta Yemen'de imâmdan iki üç bin mikdârı Zeydi askerini getürdüp Hasan Pâşâ ihrâmla Medine'de cemrât atarken karışumla urulub küllî fesâd olduğu ve eşkiya-i Arap ferca bulup Şam yolunda Haccâc mülîmini rencîde ve garet eyledikleri ma'rûz atibe-i sultâniyye olacak Şam vâlisi olan Siyavuş Pâşâ karındaşı Vezîr Hüseyin Pâşâ'yı serdâr ve Mısır tarafından dahî bin beş yüz asker ile Emîrû'l-Hacı Özbek Bey'i ser-asker ta'yîn ve def'i fitne için fermân buyurdular. Mezbûr Hüseyin Pâşâ bin seksen üç Şevvâl'inin evâhirinde Şam

Fasl-ı Fî-zikr-i²¹⁰² Medine-i Münevvere Min Evlâdi Hasan Radıyallahu

Anh

Benî Ümeyye zamanında Medine-i Münevvere'de Hasan Müsnî evkât²¹⁰³ sadakât üzerine vâlî olup Abdurrahman bin Eş'as Irak'da Hasan'a mütâbi'at²¹⁰⁴ edüp halkı anın mütâbi'atına²¹⁰⁵ da'vet eyledi. Abdurrahman katl olacak Hasan ihtifâ eyledi. Sonra Velîd bin Abdulmelik cânibinden mesmûmen fevt oldu. Ba'dehu karındaşı Zeyd bin Hasan İbn Ebi Talib sadakât²¹⁰⁶ üzerine vâlî olup sonra Mansûr Devâniki zamanında Medine-i Münevvere'nin vesâyir nevâhinin emîri oldu. Ve yüzyıl ömür sürdü. Sonra Hazret-i Ali'nin karındaşı Akil'in neslinden Ebu Ali Tâhir'i²¹⁰⁷ şerîk edüp umûr-ı memleketi ve kıyaden²¹⁰⁸ ceyşi ana ısmarladı. Ebu Ali

şerîfden Haccâc müslimîn ile kalkup Mekke-i Mükerrreme'ye vardık da hem fitne-i def' ve hem şerîf Sa'd'ı hal' edüp cümle şürefânın ihtiyârı ve sâlih ve mün'im ve emîn olmağla Şerîf Berki'ye tevcîh olundu. M (33a)

²¹⁰² Fî-Zikr-i A; Fî-Zikr-i Şürefâ-i F (51a) / M (33a)

²¹⁰³ Evkât A; evkâf F (51a) / M (33a)

²¹⁰⁴ Eş'as Irak'da Hasan'a mütâbi'at A; el-Eş'as Irak'da mübâyi'at M (33a)

²¹⁰⁵ Mütâbi'atına A; itâ'atına F (51a) / M (33a)

²¹⁰⁶ Hasan bin Talib sadakât A; Zeyd bin Hasan İbn Ebi Talib evkât sadakât F (51b) / Zeyd bin Hasan İbn Ebi Talib evkât ve sadakât M (33a)

²¹⁰⁷ Akil'in neslinden Ebu Ali Tâhir A; Akil'in neslinden Emîr Müslim bin Akil bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed Akil Medine-i Münevvere'de asalaten vâlî oldu. Ba'dehu bir cenkde katl olunup onların evlâdından Ebu'l-Kasım bin Ahmed bin Muhammed bin Müslim vâlî oldu. Hayli müddet hükûmet etdikden sonra üç yüz otuzda fevt oldu. Mezbûr Müslim latîf sûret ve hoş sîret müte'addid kimesne idi. Ba'dehu Abdullah bin Hasan bin Abbâs Ali bin Ebi Talib Harameynü'ş-Şerifeyn'e hem kâdi ve hem emîr oldu. Ba'dehu İshak bin Muhammed bin Yusuf bin Ca'fer et-Tayyâr Medine-i Münevvere'de emîr oldu. Ve Medine-i Münevvere'nin surunu binâ eyledi. Ba'dehu Devlet-i Fatımiyye'de Emîr Hasan bin Tâhir bin Müslim bin Abdullah bin Tâhir bin Yahya bin Ca'fer el-Hacca bin Abdullah bin Hüseyin bin Ali İbn Ebi Talib Medine'de müstakılan vâlî oldu. Ve kendi nâmına hutbe okutdu. Babası Müslim Emîr Celîl ve âlim ve fâzıl ve muhaddis kimesne idi. Ba'dehu ammîsi oğlu Ebu Ali Tâhir'i F (51b) /

Akil'in neslinden Emîr Müslim bin Akil bin Muhammed bin Abdullah bin Muhammed Akil Medine-i Münevvere'de asalaten vâlî oldu. Ba'dehu bir cenkde katl olunup onların evlâdından Ebu'l-Kasım bin Müslim bin Ahmed bin Muhammed bin Müslim vâlî oldu. Hayli müddet hükûmet eyledi. Üç yüz otuzda fevt oldu. Mezbûr Müslim latîf sûret ve hoş sîret müte'addid kimesne idi. Ba'dehu Abdullah bin Hasan bin Abdullah bin Abbâs Ali bin Ebi Talib Harameynü'ş-Şerifeyn'e hem kâdi ve hem emîr oldu. Ba'dehu İshak bin Muhammed bin Yusuf bin Ca'fer Tayyâr Medine-i Münevvere'de emîr oldu. Ve Medine-i Münevvere'nin surunu binâ eyledi. Ba'dehu Devlet-i Fatımiyye'den Emîr Hasan bin Tâhir bin Müslim bin Abdullah bin Kahir bin Yahya bin Ca'fer el-Hacca bin Abdullah bin Hüseyin bin Ali İbn Ebi Talib Medine'de müstakılan vâlî oldu. ([d]: Bu def'a Hüseyin bin Ali Benî (?) Ebi Talib radıyallahu anh hazretleri neslinden müstakılan Medine'ye vâlî oldu.) Ve kendi nâmına hutbe okutdu. Babası Müslim Emîr Celîl idi. Âlim ve fâzıl ve muhaddis kimesne idi. Ba'dehu ammîsi oğlu Ebu Ali Tâhir'i M (33a)

²¹⁰⁸ Kıyaden A; kıyadet F (51b) / kıyadet M (33a)

fevt olacak oğulları Dehâni²¹⁰⁹ ve Mühenna Medine'de kaldılar ve mâbeyninde²¹¹⁰ nice def'a cenk olup âkıbet imâret Medine-i Münevvere Ebu Ammâre bin²¹¹¹ Mühenna İbn Ebu Hâşim Davud bin el-Kasım bin Abdullah bin Zâhir²¹¹² bin Yahya bin Hasan bin Ca'fer el-Hacc üzerinde mukarrer oldu. Andan sonra imâret Medine Hüseyin Muhît bin²¹¹³ Ahmed bin el-Hüseyin bin Ebu Hâşim Davud bin el-Kasım bin Ubeyd²¹¹⁴ bin Tâhir bin Yahya üzerinde mukarrer oldu. Yedi <ay> mikdârı imâret eyledi. Mezbûr âbid ve zâhid ve ehli vera' kimisne idi. Ba'dehu imâret Medine Şehâbeddîn Hüseyin bin Ebu Ammâre el-Mühenna'da karar etdi. Ba'dehu oğlu Mühenna el-A'râzi'de²¹¹⁵ karar etdi. Ve bunun evlâdına Mühennâyibiyye derler. Müddet-i medîd hükm edüp ba'dehu oğlu Hüseyin bin Mühennâ vâlî oldu. Andan sonra karındaşı oğlu Emîr İzzeddin Cemaz²¹¹⁶ bin Kasım üzerine cem' olup Kanade²¹¹⁷ ile vâde-i suğrada cenk edüp²¹¹⁸ ehl-i Medine galib olup Kanade²¹¹⁹ Yenbû' Kal'asına girdi. Ve anda anı hisâr edüp ba'dehu mâbeynlerinde mesâliha vâki' oldu. Ve altı yüz elli sekizde ta'ife-i Tatar Hulefâ-i Abbâsiyye ve Mülûk-i İslâmiyye-i [41/a] helâkedüp Mekke'de Şerîf²¹²⁰ Ebu Temmî ve Medine'de Şerîf İzzeddîn Cemâz bâkî kalup andan sonra Medine-i Münevvere'de Emîr Şeyh

²¹⁰⁹ Dehâni A; Hânî ve Hünâ yaparlar. Makamına durup Emîr Hasan'a <> etdiler. Emîr Hasan bu ecilden müte'ellim olup Horasan Sultânı Mahmûd Sebüktingin'e varup mu'âvenet taleb eyledi. Bi-hikmeti Hüdâ anda fevt oldu. Ve Hânî F (51b) / Hânî ve mühennâ babaları makamına durup Emîr Hasan'a müzaheme etdiler. Emîr Hasan bu ecilden müte'ellim olup Horasan Sultânı Mahmûd Sebüktingin'e varup mu'âvenet taleb eyledi. Bi-hikmeti Hüdâ anda fevt oldu. Hânî M (33a)

²¹¹⁰ Ve mâbeyninde A; ve bu mâbeynde F (51b)

²¹¹¹ Ebu Ammâre bin A; <> Ammâre bin F (51b) / Ebu Ammâre M (33a)

²¹¹² Zâhir A; Tâhir F (51b) / M (33a)

²¹¹³ Bin A; ibn M (33a)

²¹¹⁴ Ubeyd A; Ubeydullah M (33a)

²¹¹⁵ El-A'râzi'de A; el-A'râc'da M (33a)

²¹¹⁶ Karındaşı oğlu Emîr İzzeddin Cemaz A; karındaşı Ebu Abdullah bin Mühenna emîr oldu. Ba'dehu karındaşı Ebu Filine(?) Kasım bin Mühenna vâlî oldu. Ebu Filine azîmü'l-kadr ve kavî ve şeci' ve dindâr ve sâlih ve mütedeyyîn ve ehl-i re'y kimesne idi. Selâhaddîn mezbûru muhkem severdi. Hatta beş yüz seksen dördte Kudüs ü Şerîf fethinden sonra sefer edüp lazıkiyye ve sahbun(?) ve Bakrasi(?) feth eyledi. Şerîf mezkûr bu fûtuhatda Sultân Selâhaddîn ile bile idi. Ba'dehu oğlu Hâşim bin Kasım Medine-i Münevvere'de babasının vefâtından sonra vâlî oldu. Ve nice def'a Mekke vâlisi Kanade ile cenk edüp ana galib oldu. Ve altı yüz on ikide Şam'da Melik Âdil Eyyubi yanına varup ve Kanade üzerine yardım taleb etdi. Ve gelürken yolda vefât eyledi. Ve gelen asker Hâşim'in karındaşı oğlu Emîr İzzeddin Cemaz F (52a) / M (33b)

²¹¹⁷ Kanade A; Katade M (33b)

²¹¹⁸ Edüp A; etdiler M (33b)

²¹¹⁹ Kanade A; Katade M (33b)

²¹²⁰ Şerîf A; - M (33b)

bin²¹²¹ Hâşim bin Kasım emîr oldu. Mezbûr fevt oldukdan sonra Azîr bin Kasım²¹²² bin Cemâz vâlî oldu. Ve ba'dehu Cemâleddin bin Cemâz bin Hayte bin Cemâz bin Mu'tedir bin Cemâz oldu.²¹²³ Ve bunun zamanında hayli fetret olup Mısır Sultânı Melik Nâsır Medine-i Münevvere imâretin dahî Mekke Emîri Hasan bin Aclân'a tefvîz eyledi. Ve Hasan bin Aclân re'yiyle Medine imâreti Sâbit bin Nakîr bin Habne²¹²⁴ bin Cemâz bin Mansûr üzerine mukarrer oldu. Ve sekiz yüz on birde Sâbit fevt olup yerine Aclân bin Nakîr bin Habne²¹²⁵ bin Cemâz emîr oldu. Ve yedi yüz yigirmide²¹²⁶ Aclân azl olunup yerine Süleyman²¹²⁷ bin Azîr bin Nâzi' bin Habne bin

²¹²¹ Şeyh bin A; Şeyha ibn M (33b)

²¹²² Sonra Azîr bin Kasım A; sonra Ebu Sind Cemâz bin Şeyha emîr oldu. Mezbûra Harûn derlerdi. Zîrâ ki gayet azînân(?) ve şedîdü'l-ba's kimesne idi. Ba'dehu karındaşı Emîr Münîf bin Şeyha emîr oldu. Ve yedi yüz dörtde vefât edüp yerine karındaşı oğlu Mukbil bin Şeyha emîr oldu. Ba'dehu Masûr'un oğulları Kübeş(?) ve Kibibeş(?) ve Fazîl ve Atıyye nâm kimesnelerin mâbeynlerinde imâret Medine için nizâ' olup her biri bir zamanda birer mikdâr vâlî oldular. Ba'dehu Emîr Atıyye **F (52a)** cümlesine galib olup yedi yüz seksen üçde fevt oldular. Yerine oğlu Muhammed Atıyye emîr oldu. Ve yedi yüz seksen sekizde fevt olup yerine Amr bin Kasım **F (52b)** / sonra Ebu Sind Cemâz bin Şeyha emîr oldu. Ba'dehu karındaşı İbn Şeyha emîr oldu. Mezbûra Harûn derlerdi. Zîrâ ki gayet gazâb nân şedîd elbâ's kimesne idi. Ba'dehu karındaşı Emîr Münîf bin Şeyha emîr oldu. Ve yedi yüz dörtde vefât edüp yerine karındaşı oğlu Ebu Amir Mansûr bin Cemâz nin Şeyha emîr oldu. Ba'dehu karındaşı Mukbil bin Cemâz bin Şeyha emîr oldu. Ba'dehu Masûr'un oğulları Kübeş(?) ve Kibibeş(?) ve Fazîl ve Atıyye nâm kimesnelerin mâbeynlerinde imâret Medine için nizâ' olup her biri bir zamanda birer mikdâr vâlî oldular. Ba'dehu Emîr Atıyye cümlesine galib olup yedi yüz seksen üçde vefât oldu. Yerine oğlu Muhammed Atıyye emîr oldu. Yedi yüz seksen sekizde fevt edüp yerine Amr bin Kasım M (33b)

²¹²³ Mu'tedir bin Cemâz oldu A; Mansûr bin Cemâz oldu F (52b) / Mansûr bin Cemâz emîr oldu M (33b)

²¹²⁴ Habne A; Habte M (33b)

²¹²⁵ Habne A; Habte M (33b)

²¹²⁶ Yigirmide A; yigirmi ikide M (33b)

²¹²⁷ Yerine Süleyman bin Azîr bin Nâzi' bin Habne bin Cemâz bin Mansûr emir ve A; yerine Emîr Azîr bin Hanazi' Habne bin Cemâz bin Mansûr emîr oldu. Ba'dehu sekiz yüz yigirmi beşde vefât edüp yerine Hasan bin Cemâz'ı bin Habne vâlî oldu. Ba'dehu İnân bin Cemâz bin Habne vâlî oldu. Ba'dehu ma'zûl olup Emîr Mâni' bin Ali bin Utbe bin Mansûr emîr oldu. Ba'dehu vasıba katl olunup yerine Süleyman bin Mâni' emîr oldu. Süleyman şecî' ve âdil ve ehl-i re'y sâhib insâf kimesne idi. Ba'dehu Esbân bin Mâni' bin Utbe vâlî oldu. Ba'dehu Süleyman bin Azîz bin Hünâzi' bin Habne bin Cemâz bin Mansûr emîr oldu **F (52b)** / yerine Emîr Azîr bin Hanazi' Habte bin Cemâz bin Mansûr emîr oldu. Ba'dehu sekiz yüz yigirmi beşde vefât edüp yerine Hasan bin Cemâz'ı bin Habte vâlî oldu. Ba'dehu İnân bin Cemâz bin Habte vâlî oldu. Ba'dehu ma'zûl olup Emîr Mâni' bin Ali bin Utbe bin Mansûr emîr oldu. Ve sekiz yüz on dokuzda fevt olup ve Seban bin Mani' emîr oldu. Ba'dehu Seban katl olunup yerine Süleyman bin Mâni' emîr oldu. Süleyman şecî' ve âdil ve ehl-i re'y sâhib insâf kimesne idi. Ba'dehu Esbân bin Mâni' emîr oldu. Süleyman şecî' ve âdil ve ehl-i re'y sâhib insâf kimesne idi. Ba'dehu İnân bin Mâni' bin Utbe vâlî oldu. Ba'dehu Süleyman bin Azîz bin Hünâzi' bin Habte bin Cemâz bin Mansûr emîr oldu M (33b)

Cemâz bin Mansûr emîr ve bunlardan sonra olan ümerâ-i Medine'nin tefâsîl ahvâline ittilâ'mız olmamağın ta'riz sâhil olunmadı.²¹²⁸

**Fasl-ı Fî-zikrû'l-Edâris bi'l-Garb el-Melik Celîl İdrîs bin
Abdullah el-Hasan²¹²⁹ bin el-Hasan es-Sebt el-Kebîr
Alî İbn Ebi Tâlib Radıyallahu Te'a²¹³⁰ Anh♦**

Sâhibü'l-feth Hüseyin bin Ali²¹³¹ el-Hasan bin el-Müselles bin el-Hasan bin Ali²¹³² İbn Ebi Tâlib Medine'de zuhûr edüp ve halîfe olduk da hacc için Mekke-i Mükerrerem'e vardı. Kâh Benî Abbâs'dan ol mevsimde hayli adam bulunup Hüseyin ile cenk etdiler. Ve anı şehîd etdiler ve mezkûr İdrîs ol hâlde bile bulunup²¹³³ ba'dehu Mısır'a firâr eyledi. Ve anda Vâzıh nâm Emîr Şî'i olmağın İdrîs'i ale'l-acele garb'a îsâl eyledi. Ve anda Sûs Evsat'da yüz yetmiş ikide zuhûr edüp²¹³⁴ halkı ana ita'at eyledi. Ve anda olan Zenâne ve Mazmûne kabileleri vesâyir kabâyil Arab ana münkâd oldular. Ve İdrîs kendüye hilâfet nâmın urub başına tâc öründü. Ve Harûn er-Reşîd İdrîs hâlerinden²¹³⁵ gamkîn olup Emîr Vâzıh'ın boynun urdu. Ve Zeydiyye ta'ifesinden Süleyman bin Harîr²¹³⁶ ile ittifâk edüp bir²¹³⁷ mikdâr sem verdi ki varup İdrîs'i²¹³⁸ helâk eyleye. Ol dahî garba varup İdrîs'e sem verdi. Ve İdrîs'in lâlâsı bu²¹³⁹ hâlî bilüp Süleyman'ın²¹⁴⁰ ardından erişdi. Ve kılıç ile urup helâk eyledi. Ve İdrîs'in bir câriyesi hâmile bulunup ehl-i garb tâc hilâfeti getirüp anasının karnı

²¹²⁸ Ta'riz sâhil olunmadı A; ta'ris olunmadı F (52b)

²¹²⁹ Abdullah el-Hasan A; Abdullah el-Hüseyin F (52b)

²¹³⁰ Te'a A; te'ala F (52b)

♦ [d]: El-Edâris Bi'l-Garb Edâris: Ez şürefa beş neferdir. Dârü'l- mülkü Fas ea mağrib. Târîhi zuhûrları yüz yetmiş iki, târihi inkırazı üç yüz yedi. Müddeti mülk yüz otuz beş sene. F (52b)

²¹³¹ Ali A, Ali bin F (52b)

²¹³² El-Hasan bin Ali A; El-Hasan bin el-Hasan bin Ali F (52b)

²¹³³ Hüseyin ile cenk etdiler. Ve anı şehîd etdiler ve mezkûr İdrîs ol hâlde bile bulunup A; - F (52b)

²¹³⁴ Edüp A; eyleyüp M (34a)

²¹³⁵ İdrîs hâlerinden A; İdrîs'in hâlerinden gayet M (34a)

• [d]: İdrîs'in zuhûru Harun Reşîd hilâfetinde olup anın oğluna dahî ittifâk ile İdrîs ... (?) olmağla Fas memleketine ... (?) M (34a)

²¹³⁶ Harîr A; Cerîr M (34a)

²¹³⁷ Bir A; ana bir M (34a)

²¹³⁸ Varup İdrîs'i A; varup fırsat ile İdrîs'i M (34a)

²¹³⁹ Lâlâsı bu A; lâlâsı Râşid bu M (34a)

²¹⁴⁰ Süleyman'ın A; Süleyman M (34a)

üzerine kodılar. Ba‘dehu bir oğlan zuhûr edüp babası ismîyle²¹⁴¹ isimlendirdiler. Ve ana İdrîs dediler. İdrîs büyüyüp ol bilâdda gereği gibi saltanat eyledi. Ve Fas şehrini bünyâd eyledi.²¹⁴² Ana bina‘en ol şehre Fas dediler. Mevlâna‘yı²¹⁴³ İdrîs gayet bahâdır ve hoş sîret kimesne idi. İki yüz on dörtde fevt olup yerine oğlu Ali bin İdrîs kayim oldu.²¹⁴⁴ Ve Alî‘nin emrî mütezazel olup az zamanda **[41/b]** hilâfetden hal‘ oldu.²¹⁴⁵ Ve karındaşı oğlu Yahya bin İdrîs bin Ömer bin İdrîs hilâfet etdi. Ve Kazalet(?)²¹⁴⁶ bin Ciyûş nâm kimesne²¹⁴⁷ hurûc eyleyüp üç yüz yedide Fas‘ı Yahya elinden aldı. Ba‘dehu İdrîs²¹⁴⁸ bin Muhammed bin İdrîs bin İdrîs²¹⁴⁹ zuhûr edüp tamam kârî²¹⁵⁰ bülend oldu. Ol dahî Ebu‘l-Âfîyet Zenâni elinde²¹⁵¹ helâk oldu. Cümle Edârise‘nin müddeti devletleri yüz yıldan ziyâdedir.

²¹⁴¹ İsmiyle A; adıyla M (34a)

²¹⁴² Ve Fas şehrini bünyâd eyledi A; Ve Fas şehrini binâ edüp esâsen kazarken yerinde Fas zuhûr edüp F (53a) / M (34a)

²¹⁴³ Mevlâna‘yı A; Mevlâ‘yı M (34a)

²¹⁴⁴ Fevt olup yerine oğlu Ali bin İdrîs kayim oldu. A; fevt olup yerine oğlu Muhammed bin İdrîs ve Berber‘de vesâ‘ir memâlik-i Garb‘de halîfe oldu. Ve mezkûr karındaşı Kasım‘ı Tanca‘da emîr etdi. Ve karındaşı Ömer‘i Sehnaca‘da vâlî etdi. Ve karındaşı Yahya‘yı beled-i Vayit‘de(?) emîr etdi. Vesâ‘ir karındaşlarından cümlesin Berber vilâyetlerinde emîr eyledi. Ve Muhammed müddeti medîde hilâfet edüp ba‘dehu vefât eyledi ve yerine karındaşı Ali bin Ömer bin İdrîs kâyim oldu. F (53a) / hâlîfe garb İdrîs fevt olup yerine oğlu Muhammed bin İdrîs Fas‘da ve Berber‘de vesâyir memâlik-i Garb‘de halîfe oldu. Ve mezkûr Muhammed karındaşı Kasım‘ı Tanca‘da emîr etdi. Ve karındaşı Ömer‘i Sehnaca‘da vâlî etdi. Ve karındaşı Yahya‘yı beled-i Vayit‘de(?) emîr etdi. Vesâyir karındaşların Berber vilâyetlerinde emîr eyledi. Ve Muhammed müddeti medîde hilâfet edüp ba‘dehu vefât eyledi ve yerine karındaşı Ali bin Ömer bin İdrîs kâyim oldu M (34a)

²¹⁴⁵ Oldu A; olundu M (34a)

²¹⁴⁶ Ömer bin İdrîs hilâfet etdi. Kazalet A; Ömer bin İdrîs bin İdrîs hilâfet etdi. Fezalet F (53a) / Ömer bin İdrîs bin İdrîs hilâfet eyledi. Fezalet M (34a)

²¹⁴⁷ Nâm kimesne A; - M (34a)

²¹⁴⁸ Ba‘dehu İdrîs A; ba‘dehu Hasan bin Muhammed bin Kasım bin İdrîs bin İdrîs zuhûr edüp iki yıl mikdârı temlik eyledi. Ve ol zamanda Muhammed Mehdî Fatımî Hüseyini zuhûr Edârise kârını tamam eyledi. Ve üç yüz kırkdan sonra İdrîs F (53a) / ba‘dehu Hasan bin Muhammed bin Kasım bin İdrîs zuhûr edüp iki yıl mikdârı temlik eyledi. Ve ol zamanda Muhammed Mehdî Fatımî Hüseyini zuhûr edüp Edârise kârını tamam eyledi. Ve üç yüz kırkdan sonra İdrîs M (34a)

²¹⁴⁹ Bin İdrîs A; - M (34a)

²¹⁵⁰ Kârî A; kârîni F (53a)

²¹⁵¹ Ebu‘l-Âfîyet Zenâni elinde A; Ebu‘l-Âfîye Zenâni evlâdı yedinde F (53a) / M (34a)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Benî Ümeyye Mülûk-i Endülüs♦♦

Ki, hâlâ İspanya demekle meşhûrdur.²¹⁵² İbtidâ Endülüs'e mâlik olan Abdurrahman bin Mu'âviye bin Hişâm bin Abdülmelik bin Mervân bin el-Hakem'dir. Mevlûdi Dımaşk Şam'dır. Hicretin yüz on üç senesinde vücûda gelmiştir. Vakta ki Benî Abbâs zuhûr edüp Benî Ümeyye'yi buldukları yerde helâk etmek kasdın etdiler.²¹⁵³ Biri bir köşeye firâr edüp Nâsır Abdurrahman dahî Hulefâ-i Abbâsiye'den Mansûr Devânîkî zamanında yüz otuz senesinde idi. Pes varup halkı kendü ta'atine²¹⁵⁴ da'vet eyledi. Halk dahî kadimî hânedân melikden olduğîcün ta'atini kabul eylediler ve bî'at etdiler.²¹⁵⁵ Ve şark vilâyetinde sâkin olan Benî Ümeyye bunlara kasd edüp ekseri Endülüs'e varmağla kârî bülend oldu. Yüz elli bir senesinde Kurtuba şehrinin ol kal'ası olmamağın etrafı²¹⁵⁶ sûr meyyin ve dâhilinde meşhûr olan Câmî' Kebîr'i binâ eyledi. Ve ana iki yüz bin altun sarf eyledi. Mezbûr otuz üç yıl saltanat etdikden sonra yüz yetmiş bir târîhinde elli dokuz yaşında iken Kutuba'da vefât edüp oğlu Hişâm cülûs eyledi.²¹⁵⁷ Lâkin ammîleri Süleyman ve

♦ [d]: Mülûk-i Endülüs Min Benî Ümeyye: On altı neferdir. Dârü'l-mülkleri Kurtuba'dır. Zuhûrları hicretinyüz otuz sekiz senesinde vâki' olup müddeti hilâfetleri iki yüz seksen dört senedir. İstiklâlleri iki yüz yigirmi sekiz senedir. Târîhi inkırazları dört yüz yigirmi ikisinde vâki' oldu. Kurubuta(?) iklim rabi'de bilâdi Endülüs bir medeniyye-i kebîrdir ki nice zaman dârü'l-mülk İslâmiyye olmuşdur. Hisârının devriotuz bin zirâ' olup altıyüz yıl ehl-i İslâm elinde olup müfessirîn ve muhlise tînden çok kimesnenin mevlüd mütinidir. Ba'dehu sene salis ve salisîn ve semani'ede küffâr efrîh eline düşdü. Endülüs: Ekâlîm-i Arfiye her birinin ismidir. Cezîretü'l-Endülüs dahî derler. Zirâ cümle cevânin bahr-i ihâta kılmışdır. İlâ cânib şimâlisi denlü bu memâlik Endülüs meşk şeklinde olup üç köşesi vardır. Biri cenûbi garbidir ki, ol mahalde cezîre-i Fars ve ...(?) Boğazı bedri ve bir tarafı şarkıdır mürre ebhune ile(?) ...(?) mâbeyninde olup ol mevzi'de Cezîre-i Mağurika vardır. Ve bir köşesi şimâli ve bir mikdâr garbidir ki, bahri muhit kenarı olup Şenşiyentu(?) evâzirine(?) karîbdir. Ve köşe-i evvelden sâniyede ve nice sahra cenûbi ol bahri tak üzere mümted olmuşdur. Köşe sâniyeden sâlise varınca mâhi garbiyesi bahr muhit üzerine mümted olmuşdur. Sekiz yüz altmış yol mikdârı zaman ehl-i İslâm elinde olup hâlâ bi'l-küllîye İspanya kâfiri zabtındadır. F (53b)

• [d]: Zikr-i Benî Ümeyye der Endülüs hâlâ İspanya deyu meşhûrdur. Bunlar tahtgâhıdır M (34a)

²¹⁵² Fsl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Benî Ümeyye Mülûk-i Endülüs ki, hâlâ İspanya demekle meşhûrdur A;< >M (34a)

²¹⁵³ Etdiler A; etdilerse her F (53b)

²¹⁵⁴ İdi pes varup halkı kendü ta'atine A; Endülüs'e varup anda halkı kendü ita'atine F (53b) / Endülüs'e varup anda halkı kendüye ita'ate M (34b)

²¹⁵⁵ Etdiler A; eylediler F (53b)

²¹⁵⁶ Olmamağın etrafı A; olmağın etrafına F (53b) / olmamağın etrafına M (34b)

²¹⁵⁷ İken Kutuba'da vefât edüp oğlu Hişâm cülûs eyledi A; iken Kutuba'da vefât edüp oğlu Hişâm bin Abdurrahman yerine cülûs eyledi. Bu dahî yedi yıl saltanat etdikden sonra otuz dokuz yaşında iken fevt olup yerine oğlu Hekim bin Hişâm cülûs eyledi. F (53b) / vefât edüp Kurtuba'da defn olundu. Ve yerine oğlu Hişâm bin Abdurrahman cülûs eyledi. Bu dahî yedi yıl

Abdullah ve ebnâ-i Abdurrahman bunun üzerine hücûm edüp mâbeynlerinde bir iki def'a cenk ve cidâlden sonra Süleyman'ı ele getirüp katl eyledi. Ve Abdullah havfinden sulh oldu. Bu dahî yigirmi altı yıl saltanat etdikden sonra iki yüz altıda yetmiş yaşında fevt olup²¹⁵⁸ yerine oğlu Abdurrahman bin Hakem cülûs eyledi. Fî sene 206.²¹⁵⁹ Bunun zamanında Hind tarafından gemiler ile bî-hesâb mecûsi askeri gelüp ehl-i İslâm'dan çok kimesne helâk etdiler. Ve Endülüs vilâyetini garet edüp hatta İspiliye nâm şehri feth eylediler. Ba'dehu Abdurrahman asker gönderüp azîm cenk edüp ve çok mecûsi kâfirlerin kırup ve on adedgemilerin²¹⁶⁰ el kodılar. Bakıyyetü's-suyûf kılan mecûsiler gemilerine girüp vilâyetlerine firâr eylediler. Mezkûr otuz dört yıl on bir ay saltanat etdikden sonra ömrü yüz on iki yaşında iken iki yüz seksen sekizde fevt olup yerine oğlu Abdurrahman²¹⁶¹ Muhammed bin Abdullah cülûs eyledi. İbtidâ Endülüs'de halife ve Emîrû'l-mü'minîn buna denildi. Bundan [42/a] evvel olanlar evlâdı hulefâ-i ve emîr derlerdi. Elli yıl²¹⁶² hilâfet edüp

saltanat edüp bertaraf(?) oldukdan sonra otuz dokuz yaşında iken fevt oldu yerine oğlu Hekim bin Hişâm cülûs eyledi M (34b)

²¹⁵⁸ Fevt olup A; iken fevt oldu M (34b)

²¹⁵⁹ Fî sene 206 A; - M (34b)

²¹⁶⁰ On aded gemilerin A; on mikdârı aded gemilerin F (53b) on aded mikdârı gemilerin dahî M (34b)

²¹⁶¹ Oğlu Abdurrahman A; oğlu Muhammed bin Abdurrahman cülûs eyledi. Bu dahî çok gazâlar eyledi. İbn Cevzî târîhinde ...(?) der. Bu bir vak'a-i azîme sâhibidir ki bundan evvel bunun gibi vâkı'a olmamıştır. Meselâ ol eyyâmda Fransa'da vâkı' kral bî-akl etrafında olan kefer krallarıyla yek-cihet olup Endülüs'de olan müslimanları bi'l-küllîye kıla' ve lami' etmeğe azîmet eyledi. Merkûm dahî askeri ferâvân ile vâdi-i Selîte nâm mevzi'a vardık da küffâr leşker bile mukâbil olup buluşdular. İki deryâ gibi leşker Akdeniz ile Karadeniz gibi birbirine girüp duruşdular. Âhir-kâr teslîmi feth ve nusret ehl-i İslâm tarafından olup ol gün üç yüz bin kâfiri kılıçdan geçürdüler deyu yazmıştır. El-uhdetu ale'r-râvi mezbûr otuz yıl saltanat etdikden sonra altmış yaşında iken iki yüz yetmiş ikide fevt olup otuz nefer oğlunu terk eyledi. İçlerinden Münzer bin Muhammed melik oldu. Ve iki yüz doksan beşde fevt olup karındaşı Abdullah Muhammed melik oldu. Altı yıldan sonra ol dahî fevt olup oğlunun oğlu Abdurrahman **F (54a)** / oğlu Muhammed bin Abdurrahman cülûs eyledi. Bu dahî çok gazâlar eyledi. İbn Cevzî târîhinde mezkûr ve musarrâhad bu bir vak'a-i azîme sâhibidir ki bundan evvel bunun gibi vâkı'a olmamıştır. Meselâ ol eyyâmda Fransa'da vâkı' kral bî-akl etrafında olan kefer krallarıyla yek-cihet olup Endülüs'de olan müslimanları bi'l-küllîye kıla' ve lami' edeler. Ve azîmet eyledi. Merkûm Muhammed bin abdurrahman dahî askeri ferâvân ile vâdi-i Selîte nâm mevzi'da küffâr leşkeriyle bile mukâbil olup iki deryâ gibi leşker Akdeniz Karadeniz gibi birbirine girüp duruşdular. Âhir-kâr teslîmi feth ve nusret ehl-i İslâm tarafından esüp ol gün üç yüz bin küffârı kılıçdan geçürdüler deyu yazmıştır. El-uhdetu ale'r-râvi mezbûr otuz yıl saltanat etdikden sonra altmış yaşında iken iki yüz yetmiş ikide fevt olup yerine Münzer bin Muhammed melik oldu. Merkûm Muhammed vefâtında otuz oğlunu terk eyledi. İki yüz doksan beşde ol dahî fevt olup karındaşı Abdullah bin Muhammed cülûs eyledi. Altı yıldan sonra ol dahî fevt olup oğlunun oğlu Abdurrahman bin M (34b)

²¹⁶² Derlerdi elli yı A; derler elli gün F (54a)

ömrü yetmiş üç seneye bâliğ olup üç yüz ellide vefât eyledi. Yerine oğlu²¹⁶³ el-Muntasır Hakem bin Abdurrahman halîfe oldu. İlmi târîhde gayet mâhir idi. Bu dahî on beş yıl hilâfet edüp ömrü altmış üç yaşına varınca²¹⁶⁴ fevt olup yerine oğlu el-Müeyyîd Billah Hişâm bin Hakem halîfe oldu.²¹⁶⁵ Lâkin sağır olmağın Ebu Temame²¹⁶⁶ Muhammed bin Abdullah bin²¹⁶⁷ Ebî Amir Muhammed bin Velîd bin Yezîd el-Kahtânî atabek olup tasrif eyledi. Ve Müeyyîd'i bir nâ-ma'lûm yere koyup kimse yanına varmazdı. Ve kendüsi umûr-ı memlekete mutasarrif olup lakabını Mansûr kodı.Zâtı kemâlât ve ma'rifetle ma'mûr ve ulemâya ta'zîm ve ikrâm ve meşâyih-i azâma küllî ri'âyetler ve ihsân bahîd²¹⁶⁸ ve bî-kıyâs edüp ve zabt ve memleketi ve tedbîr saltanatda bî-nezîr idi. Ve re'âya²¹⁶⁹ ve fukaraya müşfik adam idi. Ve Frenk ile cihâd ederdi.²¹⁷⁰

Nakl olunur ki, küffâr ile elli def'adan ziyâde cenk²¹⁷¹ etmişdir. Üç yüz doksan dokuzda vefât edüp yerine oğlu Ebu Mervân Abdulmelik bin Mansûr el-Mulakkıb bi'l-Muzaffer babası yerine geçüp vezîr oldu. Bu dahî pederi gibi umûr-ı vilâyete mukayyed olup ba'dehu Abdurrahman bin Âmir Mansûr el-Mulakkab Bi'n-Nasr karındaşı yerine geçüp vezîr oldu. Bu dahî umûr-ı vezârete mukayyed iken Müeyyîd Billah'ın ammîsi oğlu Muhammed bin Hişâm bin Abdulcebbâr bin Abdurrahman en-Nâsirü'l-Emevi hurûc edüp mezkûr²¹⁷² Abdurrahman'ı tutup katl eyledi. Ve kendüsi Kurtuba'ya girüp cülûs eyledi. Lakabını Muhammed Mehdî kodı. Bir kaç eyyâmдан sonra Süleyman bin Hakem bin Süleyman bin Abdurrahman en-Nâsir hurûc edüp ve Kurtuba'ya geldik de Muhammed Mehdî firâr edüp Süleyman²¹⁷³ girüp hurûceyledi sene 400.²¹⁷⁴ Ba'dehu mezbûr Muhammed²¹⁷⁵ Mehdî dahî asker çeküp²¹⁷⁶ Süleyman

²¹⁶³ Yerine oğlu A; - M (34b)

²¹⁶⁴ Yaşına varınca A; oldukda M (34b)

²¹⁶⁵ İlmi târîhde gayet mâhir idi. Bu dahî on beş yıl hilâfet edüp ömrü altmış üç yaşına varınca fevt olup yerine oğlu el-Müeyyîd Billah Hişâm bin Hakem halîfe oldu. A; - F (54a)

²¹⁶⁶ Temame A; Âmir F (54a) / M (35a)

²¹⁶⁷ Bin A; ibn M (35a)

²¹⁶⁸ İhsân bahîd A; ihsânlar bî-hadd M (35a)

²¹⁶⁹ Re'âya A; re'âyaya M (35a)

²¹⁷⁰ Ederdi A; edüp hatta F (54b) / ederdi ve dahî M (35a)

²¹⁷¹ Cenk A; cihâd F (54b) / cenk ve cihâd M (35a)

²¹⁷² Mezkûr A; mezbûr M (35a)

²¹⁷³ Bin Abdurrahman en-Nâsir hurûc edüp ve Kurtuba'ya geldik de Muhammed Mehdî firâr edüp Süleyman A; - F (54b)

²¹⁷⁴ Hurûc eyledi sene 400. A; cülûs eyledi sene <> M (35a)

üzerine hurûc ve hücûm eyledi.²¹⁷⁷ Süleyman dahî firâr edüp ve Muhammed Mehdî tekrar²¹⁷⁸ cülûs eyledi. Lâkin ekâbir ve ümerâ ve asker bu vaz'ı ma'kul görmeyüp²¹⁷⁹ elbette bize bi halîfe gerekir²¹⁸⁰ deyu Muhammed Mehdî-i tutup habs edüp²¹⁸¹ ve sâbıku'z-zıkr olan²¹⁸² Mü'eyyid Billah bin Hişâm'ı habsden çıkarup halîfe eylediler. Ve Vâzi'ü'l-Amir'i nâm kimesne-i buna vezîr ve müdebbir el-melik eylediler. Bir kaç gündən²¹⁸³ Müeyyid Billah mezbûr vâzih²¹⁸⁴ vezîrî katl etmekle asker arasında fitne çoğaldı. Berberiyeye ta'ifesiyle ittifâk edüp ve sâlifü'z-zıkr Süleyman bin Hakem üzerine cem' olup Kurtuba-i muhâsara eylediler. Ol esnâda Mü'eyyid Billah nâ-bedîd oldu. Ve Süleyman'a tekrar cülûs etdirdiler ve lakabını Musta'in Billah kodılar. Dört yüz târîhinde Mü'eyyid Billah²¹⁸⁵ ümerâsından Hayran Âmirî nâm kimesne Musta'in'in üzerine hücûm edüp ve ol Alî bin Mahmûd uluvvîsine üzerine müstevlî oldu.²¹⁸⁶ Zîrâ Endülüsîlerle [42/b] mâbeynlerinde adâvet küllî var idi. Karındaşı Kasım bin Mahmûd dahî cezîre-i Hazar üzerine musallat bulunup Hayran Amirî'nin hurûcunu istimâ' edüp²¹⁸⁷ mezbûr Ali ibn HamakSeyyid'den²¹⁸⁸ ubûr edüp Gamâlîka²¹⁸⁹ nâm şehre vardıkda karındaşı Kasım ve merkûm ve Hayrİbn Humûd²¹⁹⁰ üzerine mücemmi' olup²¹⁹¹ Mu'eyyid Billah imdi zuhûr edüp ve²¹⁹² edince Ali bin²¹⁹³ Hamûd'a bî'at edüp Süleyman'ın üzerine hücûm edüp²¹⁹⁴ mâbeynlerinde

²¹⁷⁵ Muhammed A; - M (35a)

²¹⁷⁶ Çeküp A; cem' edüp M (35a)

²¹⁷⁷ Hurûc ve hücûm eyledi A; hücûm etdi M (35a)

²¹⁷⁸ Tekrar A; girüp tekrar M (35a)

²¹⁷⁹ Görmeyüp A; görmediler M (35a)

²¹⁸⁰ Gerekdir A; lazımdır M (35a)

²¹⁸¹ Edüp A; eylediler M (35a)

²¹⁸² Olan A; - M (35a)

²¹⁸³ Günden A; gündən sonra F (54b) / M (35a)

²¹⁸⁴ Vâzih A; - M (35a)

²¹⁸⁵ Billah A; Billah'ın M (35a)

²¹⁸⁶ Musta'in'in üzerine hücûm edüp ve ol Alî bin Mahmûd uluvvîsine üzerine müstevlî oldu A; Musta'in Billah'ın üzerine hürûc edüp ol esnâda Alî bin Mahmûd el-Âmiri Sebte üzerine müstevlî oldu. M (35a)

²¹⁸⁷ Edüp A; eylediklerinde F (54b) / M (35a)

²¹⁸⁸ Hamak Seyyid'den A; Hamûd Seyyid'den F (55a) / Hamûd Sebte'den M (35a)

²¹⁸⁹ Gamâlîka A; Amalika F (55a) / M (35a)

²¹⁹⁰ Hayr İbn Humûd A; Hayran Ali İbn Hamûd F (55a) / M (35a)

²¹⁹¹ Mücemmi' olup A; müctemi' oldular F (55a) / M (35a)

²¹⁹² İmdi zuhûr edüp ve A; Emevi zuhûr edince F (55a) / M (35a)

²¹⁹³ Bin A; ibn F (55a)

²¹⁹⁴ Edüp A; etdiler F (55a) / M (35a)

cenk²¹⁹⁵ şedîd vâki' olduk da Süleyman'ın askeri münhezim olup kendi²¹⁹⁶ ve karındaşı ve babası giriftâr oldular.²¹⁹⁷ Mezbûr Ali bin Hamûd Kutuba'ya girüp Mu'eyyid Billah²¹⁹⁸ bulunmamak ile kendüsi geçüp tahta cülûs eyledi. Ba'dehu Süleyman'ı ve karındaşını ve babasını huzuruna²¹⁹⁹ getürdiler. Üçünü²²⁰⁰ katl eyledi. Ba'dehu Mu'eyyid Billah bulunmamak ile Hayran mezbûr Ali bin Hamûd'un bî'atından²²⁰¹ çıkup Benî Ümeyye'den bir kimse²²⁰² bulup halîfe eyleyim deyu gitdi. Murtaza bin²²⁰³ Abdurrahman bin Muhammed bin Abdulmelik bin Abdurrahman en-Nasru'l-Emevî ol esnâda Cenân²²⁰⁴ nâm şehirde muhtefî idi. Anı bulup bî'at eyledi. Hayyan Şâtube ve Bilnise ve Tarsus²²⁰⁵ şehirlerini zabt eyledi. Kurtuba Ali bin Hamûd elinde kaldı. Hicretin dört yüz on dört senesinde Hişâm bin Muhammed bin Abid bin²²⁰⁶ Abdurrahman en-Nasır el-Mulakkıb bi'l-Muktedir Billah nâm kimesneye bî'at etdiler.²²⁰⁷ Bunun zamanında Endülüs'de fitne çok olup dört yüz yigirmi ikide Hişâm'ı dahî azl edüp ba'dehu ehl-i Kurtuba Benî Ümeyye'den Ümeyye nâm²²⁰⁸ bir şahsa bî'at eylediler. Ve ertesi tutup katl etdiler.²²⁰⁹ Nakl olunur

²¹⁹⁵ Cenk A; çok cenk M (35a)

²¹⁹⁶ Kendi A; kendisi M (35a)

²¹⁹⁷ Oldular A; oldu M (35a)

²¹⁹⁸ Kutuba'ya girüp Mu'eyyid Billah A; Kutuba'ya girüp Mu'eyyid Billah anda F (55a) / Kurtuba'ya gelüp Mu'eyyid Billah M (35a)

²¹⁹⁹ Huzuruna A; huzurlarına M (35a)

²²⁰⁰ Üçünü A; üçünü dahî F (55a) / M (35a)

²²⁰¹ Bî'atından A; tahtına bî'atından M (35a)

²²⁰² Kimse A; kimesne M (35a)

²²⁰³ Bin A; - M (35a)

²²⁰⁴ Cenân A; Hayan F (55a) / M (35b)

²²⁰⁵ Tarsus A; Tartus'a M (35b)

²²⁰⁶ Hicretin dört yüz on dört senesinde Hişâm bin Muhammed bin Abid bin A; Hicretin dört yüz on dört senesinde Abdurrahman bin Hişâm bin Abdulcebbâr bin Abdurrahman en-Nâsır el-Mualakkıb bi'l-Mustadhir Billah ki, Muhammed Mehdî bin Hişâm'ın karındaşı idi. Hurûc edüp ana bî'at etdiler. Üç aydan sonra katl olunup yerine Muhammed bin Abdurrahman bin Abdullah bin Abdurrahman en-Nasır el-Mulakkab bi'l-Müktefî Billah cülûs eyledi. Bu dahî bir yıl dört aydan sonra hal' olunup ba'd mesmûman fevt oldu. Bundan sonra Yahya bin Ali bin Hamûdü'l-ulivviye'ye bî'at olundu. Ve dört yüz on dokuzda bunu ihrâc edüp Benî Ümeyye'den Hişâm bin Muhammed bin Abdulmelik bin **F (55a)** / Hicretin dört yüz on dört senesinde Abdurrahman bin Hişâm bin Abdulcebbâr bin Abdurrahman en-Nâsır el-Mualakkıb bi'l-Mustadhir Billah ki, Muhammed Mehdî bin Hişâm'ın karındaşı idi. Hurûc edüp ana bî'at etdiler. Üç aydan sonra katl olunup yerine Muhammed bin Abdurrahman bin Abdullah bin Abdurrahman en-Nasır el-Mulakkab bi'l-Müktefî Billah cülûs eyledi. Bu dahî bir yıl dört aydan sonra hal' olunup ba'dehu mesmûman fevt oldu. Bundan sonra Yahya bin Ali bin Hamûdü'l-ulivviye'ye bî'at eylediler. Ve dört yüz on dokuzda bunu dahî ihrâc edüp Benî Ümeyye'den Hişâm bin Muhammed bin Abdulmelik bin M (35b)

²²⁰⁷ Etdiler A; olundu F (55a) / eylediler M (35b)

²²⁰⁸ Ümeyye nâm A; - M (35b)

ki, ehl-i Kurtuba mezbûr Ümeyye'ye etdiler ki, havf ederiz ki, katl olasin²²¹⁰ zirâ müşâhede ederiz ki, Benî Ümeyye'den devlet dönmüşdür. Mezbûr Ümeyye dahî etdi ki, bugün beni vâlî edin ve ertesi öldürün. Fîl-vâki' öyle oldu. Andan sonra hükkâm etrâf ve rü'esâ her biri elinde bulunan vilâyeti zabt edüp ve mülük-i tavâyife döndüler. Bunda Devlet-i Emeviyye²²¹¹ Endülüs'den munkariz oldu.²²¹² Zevâl-i memleket-i²²¹³ devlete bâ's birbirine düşüp nizâ'dan hâlî olmadıkları ve iki de birde hurûc ve anı bunu tahta geçürüp akabinde azline dikkat edüp tecdîd-i²²¹⁴ mülük ve askerini yüzünü ve gözünü öğretmelerinde olmuşdur.

Fasl-ı Fî Beyân²²¹⁵ Benî Hamûd bi'l-Endülüs♦

Bunlar Ömer bin Endülüs²²¹⁶ bin İdrîs evlâdından Medine-i Zeytûn da²²¹⁷ tavattun etmişlerdi. İsa bin İdrîs Ömer'in²²¹⁸ kâri bülend olup Mağrib'de Çîl el Kevkeb nâm medineyi binâ eyledi ve anlardan Humûd ile mulakkıb olan Ahmed bin Meymûn bin Ali bin²²¹⁹ Abdullah bin Ömer bin İdrîs bin İdrîs'dir. İdrîs'in²²²⁰ oğlu Alî Sibbe'ye müstevlî olup ve karındaşı Kasım bin Hamûd Endülüs'den cezîre-i Hazara'ya müstevlî olup²²²¹ ve Kasım Me'mûn Billah ile mulakkıb oldu. [43/a] Ve Ali Nâsır Lidînîllah ile mulakkıb oldu. Dört yüz yedide Ali karındaşı Kasım ile kalkup Kurtuba tahtın Süleyman'ın²²²² elinden aldılar ve Nâsır Lidînîllah Ali Kurtuba tahtına mustakar oldu. Ve dört yüz sekizde Ali hamamda hâdimleri elinde katl olundu. Ve yerine el Meşâhiyye Billah²²²³ İdrîs bin Alî halife oldu. Ve dört yüz

²²⁰⁹ Katl etdiler A; katl eylediler F (55a) / öldürdüler M (35b)

²²¹⁰ Olasin A; olunasin M (35b)

²²¹¹ Emeviyye A; < > F (55b)

²²¹² Oldu A; olundu F (55b)

²²¹³ Memleket-i A; mülk-i F (55b) / - M (35b)

²²¹⁴ Tecdîd-i A; bi-hadid F (55b)

²²¹⁵ Fasl-ı fî beyân A; Fasl-ı Fî-zikr-i devlet-i hulefâ-i M (35b)

♦[d]: Devlet-i Hulefâ-i Benî Hamûd: Bunlar uluvvilerdir. Sekiz neferdir. Dârı mülkleri Endülüs'dür. Zuhûrları dört yüz yedide vâki' olup müddeti devletleri kırk iki sene ve inkırazları dört yüz kırk sekizde vâki' oldu. F (55b)

²²¹⁶ Endülüs A; İdrîs F (55b) / M (35b)

²²¹⁷ Evlâdından Medine-i Zeytûn da A; evlâdındandır Medine-i Münevvere'de M (35b)

²²¹⁸ İdrîs Ömer'in A; İdrîs bin Ömer'in F (55b) / M (35b)

²²¹⁹ Bin Ali bin A; bin Ahmed bin Ali bin F (55b) / M (35b)

²²²⁰ İdrîs'dir İdrîs'in A; İdrîs M (35b)

²²²¹ Olup A; oldu F (55b) / M (35b)

²²²² Süleyman'ın A; süleyman Emevi'nin F (55b) / M (35b)

²²²³ Ve yerine el Meşâhiyye Billah A; ve yerine büyük karındaşı Kasım Me'mûn halife oldu. Ve dört yüz on ikide karındaşı oğlu el-Mu'telî Billah Yahya bin Ali ammîsi hilâfetden hal'

otuz bire dek²²²⁴ geçüp yerine Kasım bin²²²⁵ Muhammed bin Hamûd halîfe oldu. Az²²²⁶ müddet hilâfet edüp andan²²²⁷ mülkî terk eyleyüp²²²⁸ bir köşede ibâdete meşgûl oldu. Ba‘dehu Mustansır Billah Hasan bin Yahya bin Alî bin Hamûd halîfe oldu. Ol dahî vefât edüp yerine Mehdî Muhammed İdrîsbin Hamûd bin Alî²²²⁹ halîfe oldu. Az müddet hilâfet edüp ve dört yüzde²²³⁰ Mehdî fevt olup hilâfet Benî Hamûd’dan munkarız oldu. Ba‘dehu zaman Muhammed bin Kasım bin Hamûd nâm kimesne cezîre-i Hazar’da zâhir olup az zamanda halk anı hilâfetden azl eyledi.²²³¹ Ve anın oğlu Kasım bin Muhammed bin Kasım oldu.²²³² Ol dahî az zamanda kârî müzmehil oldu.

Fî-zikr-i Hulefâ-i'l-garb²²³³ ve Mülûk-i Fas ve Marankuş[♦]

Anların evveli Şeyh Ebu Muhammed Şerîf Muhammed el-Mehdî’dir.²²³⁴ Ol dahî Muhammed bin Abdurrahman bin Hasanbin Alî bin²²³⁵ Mahlûk Zeydân

edüp kendüsü Kurtuba’da serîri hilâfete geçdi. Ve ammîsi Kasım İsbiliyye’ye vardı. Ve Yahya varup Malaka’ya ve Cezîre-i Hazrâ’ya istilâ eyledi. Tekrar Yahya gelüp Kasım ile cenk edüp Kasım’ı tutup habs eyledi. Kasım mahbûs iken dörtyüz otuzda vefât eyledi. Cümle Kasım’ın hilâfeti **F (55b)** üç yıl ve üç aydır. Ve Yahya dört yüz yigirmi yedide ba‘zı muhârebede katl olundu. Ve yerine Malaka’da karındaşı el-Metâiyyed Billah **F (56a)** / ve yerine büyük karındaşı Kasım Me’mûn halîfe oldu. Ve dört yüz on ikide karındaşı oğlu el-Mu‘telî Billah Yahya bin Ali ammîsi hilâfetden hal’ edüp kendüsü Kurtuba’da serîri hilâfete geçdi. Ve ammîsiİlsa Kasım İsbiliyye’ye vardı. Andan kalkup dört yüz on üçde Kurtuba-i Yahya’nın elinden aldı. Ve Yahya varup Malaka’ya ve Cezîre-i Hazar ile istilâ eyledi. Tekrar Yahya gelüp ammisi Kasımla cenk edüp Kasım’ı tutup habs eyledi. Kasım habisinde dörtyüz otuzda vefât eyledi. Cümle Kasım’ın hilâfeti üç yıl ve üç aydır. Ve Yahya dört yüz yigirmi yedide ba‘zı muhârebede katl olundu. Ve yerine Malaka’da karındaşı el-Metâiyyed Billah M (35b)

²²²⁴ Bire dek A; birde F (56a) / M (35b)

²²²⁵ Bin A; - M (35b)

²²²⁶ Az A; ve biraz M (35b)

²²²⁷ Andan A; andan sonra M (36a)

²²²⁸ Eyleyüp A; edüp M (36a)

²²²⁹ Muhammed İdrîs bin Hamûd bin Alî A; Muhammed bin İdrîs bin Hamûd bin Alî F (56a) / Muhammed bin İdrîs bin Ali bin Hamûd bin Ali M (36a)

²²³⁰ Az müddet hilâfet edüp ve dört yüzde A; ve dört yüz kırk dokuzda F (56a) / M (36a)

²²³¹ Azl yledi A; azl eylediler F (56a) / hal’ edüp M (36a)

²²³² Oldu A; olup M (36a)

²²³³ Hulefâ-i'l-garb A; şürefâ-i'l-Arab F (56a) / M (36a)

♦ [d]: Şürefâ-i Arab bunlar şürefâ-i uluvviyeden sekiz neferdir. Dâr-ı mülkleri Mağrib’de Fas ve Marankuş’dur. Zuhûrları hicretin dokuz yüz yigirmi birinde vâki’ oldu. Hâlâ bakîdir. F (56a)

²²³⁴ Muhammed el-Mehdî’dir A; el-Mehdî M (36a)

²²³⁵ Muhammed bin Abdurrahman bin Hasan bin Alî bin A; Muhammed bin Muhammed bin Abdurrahman bin el-Hasan bin Alî İbn F (56a) / Muhammed bin Abdurrahman bin el-Hasan bin Alî bin M (36a)

bin²²³⁶ Ahmed bin Muhammed bin Ebi'l-Kasım bin Muhammed bin el-Hasan bin Abdullah bin el-Hasan bin el-Hasanes-Sebtî²²³⁷ bin Alî bin Ebu Talib mezbûr Şeyh Muhammed Mehdî Sûsâ da Tensî nâm şehirde²²³⁸ ehl-i salâh ve ehl-i²²³⁹ zühd kimesne olup dâyim halka emri ma'rûf nehyî ani'l-münker ederdi.²²⁴⁰ Ve bir mikdâr cifr ahvâlinde kendü ve evlâdının bilüp²²⁴¹ mülûk-i selâtin olacağı söylerdi.²²⁴² Ve dokuz yüz yigirmi birde hacc-ı şerîfe varup andan geldik de üç yüz nefer atlu ile kâfire gazâ etdi. Ve dört yıldan sonra vefât edüp oğlu Şerîf Ahmed babasının tarzı²²⁴³ dâ'im küffâra gazâ ve cihâd ederlerdi. Ve ol sebebden halk mezbûrlara küllî²²⁴⁴ rağbet ve muhabbet etmişlerdi. Ve bir def'a Fas hâkimi Bernî'den²²⁴⁵ yardım talep edüp kâfirlerle muhkem cenk etdiler. Ve Diyâr-ı İslâm'dan çıkardılar. Ve Nasâriyeden²²⁴⁶ Ezile ve Erhûr ve Esfer²²⁴⁷ nâm hisârları aldılar. Ve kârları vardıkça kuvvetlenüp Mevlâ Ahmed²²⁴⁸ dokuz yüz yigirmi yedide Merâkeş'i Muhammed bin Nasır elinden alup anda serîr-i saltanata cülûs eyledi. Ba'dehu kalkup Fas Sultânı Muhammed, Portakal ile cenk edüp ve münhezim oldu. Ba'dehu iki karındaş Mevlâ Ahmed ve Mevlâ Muhammed mâbeynlerinde²²⁴⁹ nizâ' ve kıtâl olup²²⁵⁰ Mevlâ Ahmed'i oğlu Pumestûn(?) ile tutup esîr eyledi. Va anları altı ay habs eyledikden²²⁵¹ sonra itlâk eyledi. Ba'dehu Mevlâ Ahmed gelüp tekrar²²⁵² cenk eyledi. Ve yine

²²³⁶ Bin A; - F (56a)

²²³⁷ El-Hasan es-Sebtî A; el-Hüseyin es-Sebtî M (36a)

²²³⁸ Şehirde A; şehrendendir M (36a)

²²³⁹ Ehl-i A; - M (36a)

²²⁴⁰ Dâyim halka emri ma'rûf nehyî ani'l-münker ederdi A; halka emr ü nehy münker ederdi M (36a)

²²⁴¹ Kendü ve evlâdının bilüp A; bilip kendü ve evlâdının F (56a) / M (36a)

²²⁴² Söylerdi A; derdi M (36a)

²²⁴³ Oğlu Şerîf Ahmed babasının tarzı A; oğulları Şerîf Ahmed ve Şerîf Muhammed babasının sittîn ihyâ edüp F (56a) / oğulları Şerîf Ahmed ve Şerîf Muhammed babaları sittîn ihyâ edüp M (36a)

²²⁴⁴ Mezbûrlara küllî A; mezbûra M (36a)

²²⁴⁵ Bernî'den A; Sultân Merîni'den M (36a)

²²⁴⁶ Nasâriyeden A; < > F (56a) / nasâradan M (36a)

²²⁴⁷ Erhûr ve Esfer A; Esfer ve Erhûr M (36a)

²²⁴⁸ Ve kârları vardıkça kuvvetlenüp Mevlâ Ahmed A; ve kârları vardıkça kuvvetlenüp Şerîf Mevlâ Ahmed F (56a) / ve kârını vardıkça kuvvet tutup Şerîf Mevlâ Ahmed M (36a)

²²⁴⁹ Mâbeynlerinde A; yanında M (36a)

²²⁵⁰ Kıtâl olup A; kıtâl olup Mevlâ Muhammed galib oldu. Ve karındaşı F (56b) / kıtâl edüp Mevlâ Muhammed galib oldu. Ve karındaşı M (36a)

²²⁵¹ Eyledikden A; etdikden M (36a)

²²⁵² Tekrar A; - M (36a)

münhezim olup gitdi. Ve Mevlâ Muhammed ana arz-ı Cezîz'i²²⁵³ temellük eyledi²²⁵⁴ [43/b] ve karargâh ta'yîn eyledi. Ve Mevlâ Muhammed eş-Şerîf Merâkeş'de serîr-i saltanata cülûs eyledi. Ve Mevlâ Muhammed hâfız el-Kur'an sâlih ve mütedeyyîn ve muttaki ve âdil kimesne idi. Ve ezân okuyup imâmet ederdi. Ve karındaşı Mevlâ Ahmed anı imâm deyu istihzâ ederdi. Takdîr-i Hudâ²²⁵⁵ ile Mevlâ Ahmed'in mülkî Mevlâ Muhammed'e intikâl eyledi.

Kâlellahu tebâreke ve te'a²²⁵⁶: "*Veled kad ketebnâ fiz zebûri ennel ardayerisuhâ i badiyes sâlihûn.*"*

Nakl olunur ki, iki karındaş kıtâl eylediklerinde Mevlâ Ahmed'in on altı bin askeri var idi. Ve Mevlâ Muhammed ancak²²⁵⁷ bin üç yüz adamı var idi.

Me'a zalik kâlellahu te'a²²⁵⁸: "*Kem min fietin kaliletin galebte fieten kesiraten bi iznillah*"** muktezasınca Mevlâ Muhammed galib oldu. Ba'dehu Muhammed sâhib Fas olan Ahmed²²⁵⁹ bin Muhammed el-Portakalî ile cenk edüp anı esîr eyledi. Ve Ahmed'in oğlu Muhammed Kasrî elinden aldı.²²⁶⁰ Ve cümle Fas ve Merakaş'e Selcâs'a ve Taruran'a²²⁶¹ ve cemî' aksâyı Arab Mevlâ Muhammed'in taht-ı tasrifinde oldu. Ve dokuz yüz altmış dokuzda Müseyyedü'l-Haşb nâm mevzu'da Mevlâ Şerîf kendi Türk askerinin elinde şehîd oldu. Cümle on iki yıl saltanat eyledi. Ve karındaşı Mevlâ Ahmed on dokuz yıl saltanat etmişdi. Ba'dehu oğlu²²⁶² Mevlâ Abdullah bin Mevlâ Muhammed seyrî saltanata cülûs eyledi. Ve ammîsi Mevlâ Ahmed'in evlâdı ihtifâdından on bir nefer²²⁶³ kimesnenin katline fermân eyledi. Ve Mevlâ Abdullah'ın

²²⁵³ Cezîz'i A; <> F (56b) / Cedîd'i M (36a)

²²⁵⁴ Eyledi A; edüp M (36a)

²²⁵⁵ Hudâ A; hak M (36a)

²²⁵⁶ Te'a A; te'ala F (56b) / M (36a)

* Kur'an-ı Kerim, 21/105: Andolsun, (Zikir'den sonra) Zebûr'da da "yere muhakkak benim iyi kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştı.

²²⁵⁷ Ancak A; - M (36a)

²²⁵⁸ Te'a A; te'ala F (56b) / M (36a)

** Kur'an-ı Kerim, 2/249: Nice az topluluk çok olan topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir.

²²⁵⁹ Oldu ba'dehu Muhammed sâhib Fas olan Ahmed A; olup Ba'dehu Mevlâ Muhammed Fas sâhibi olan Mevlâ Ahmed M (36a)

²²⁶⁰ Kasrî elinden aldı A; Kasrî Fas hisârında tahassin eyledi. Ve Mevlâ Muhammed üç yıl mikdârı Fas'ı hisar eyledi. Ve dokuz yüz elli beşde Fas'ı Muhammed Kasrî elinden aldı. F (56b) / M (36a)

²²⁶¹ Taruran'a A; Taruran'da M (36a)

²²⁶² Oğlu A; - F (56b)

²²⁶³ İhtifâdından on bir nefer A; ihtifâdından on bir nefer F (56b) / ihtifâdından on bir M (36b)

karındaşı Mevlâ Osman'dan havf edüp bir yıl sonra ziyâfete da'vet edüp vekârını tamam eyledi.²²⁶⁴ Ve dokuz yüz yetmiş dördte Mevlâ Muhammed'in Şenşâvin(?) memleketin²²⁶⁵ Şerîf Muhammed bin Seydî Alî bin Râşid uluvvî elinden aldı. Ve dokuz yüz seksen birde Ramazan-ı Şerîf'in yigirmi dokuzunda²²⁶⁶ Mağrîb zemîn-î pâdişâh-ı Ebu Muhammed Mevlâ Abdullah bin Muhammed fevt oldu. Müddet-i saltanatı on iki yıl mikdârıdır. Mezbûr Abdullah muhibb ulemâ ve meşâyih ve metî' şer'î şerîf ve ehl-i adl kimesne idi. Ba'dehu oğlu Mevlâ'yı Abdulmelik²²⁶⁷ Merâkeş'e varup taht-ı saltanatda karar eyledi. Ve Ramazan Pâşâ'yla Bâb-ı Âlî'ye iki yüz bin florilik tuhfe ve hedâya gönderdi. Ve ebâ ve ecdâdı ayineyn terk edüp Osmaniyân ayineyn ihtiyâr eyledi. Ve dokuz yüz seksen altıda Cemaziye'l-âhir'in önünde sekiz bin nefer Portakal on bin atlu ile ve beş bin nefer²²⁶⁸ İspanya Fas üzerine hücûm edüp üç yüz altmış araba top ve darbzen getürdiler ve Darü's-Sebil'de ehl-i İslâm muhkem

²²⁶⁴ Osman'dan havf edüp A; Osman babasını katl eyleyen Türk askeriyle cenk edüp cümlesini katl eyledi. Ve dokuz yüz yetmiş birde Hayreddîn Pâşâ oğlu Hasan Pâşâ Fas üzerine gelüp Mevlâ Osman anınla cenk edüp bir yıl sonra ziyâfete da'vet edüp vekârını tamam eyledi. F (56b) / Osman babasını katl eden Türk askeri ile cenk edüp cümlesini katl eyledi. Ve dokuz yüz yetmiş birde Hayreddîn Pâşâ oğlu Hasan Pâşâ Fas üzerine gelüp Mevlâ Osman anınla cenk edüp bir yıl sonra anı ziyâfete çağırıp kârını tamam etdi. M (36b)

²²⁶⁵ Muhammed'in Şenşâvin memleketin A; Muhammed'in < > F (56b) / Muhammed Şenşâvin memleketin M (36b)

²²⁶⁶ Birde Ramazan-ı Şerîf'in yigirmi dokuzunda A; bir Ramazan'ın yigirmi dokuzuncu gününde M (36b)

²²⁶⁷ Ba'dehu oğlu Mevlâ'yı Abdulmelik A; Ba'dehu oğlu Mevlâ'yı Muhammed el-Mansûr sultân oldu. Ve bu senede portakal'ı derdi. Bin atlu gelüp Fas üzerine teveccüh etdi. Muntasır ehl-i Fas ile çıkup cenk eyledi. Ve âmme-i küffârı helâk eyledi. Mezbûr Muhammed Muntasır'ın ammîsi Abdülmelik bin Muhammed Hâkan a'zam Sultân Murâd Hân hazretlerinin dergâhına gelüp babasının mülk-i mevrûsunu taleb eyledi. Mes'ulüne icâbet olunup Cezâyir Beylerbeyisi Ramazan Pâşâ'ya emr olundu ki, Mevlâ Abdulmelik mu'ayyen olup garbın saltanatı Muhammed Muntasır'ın elinden tez' edeler. Ol dahî dokuz yüz seksen dört Muharrem'inde ümerâ-i Fas ile ittifâk edüp Muhammed Muntasır'ın cengine teveccüh eyledi. Muhammed Muntasır dahî otuz bin asker ile gelüp eyledi. Ve haylî adam helâk olup münhezim oldu. Pes Mevlâ Abdulmelik **F (57a)** / Ba'dehu oğlu Mevlâ Muhammed el-Mansûr sultân oldu. Ve bu senede Portakal'dan yedi bin atlu gelüp Fas üzerine teveccüh etdi. Muntasır ehl-i Fas ile çıkup cenk eyledi. Ve âmme-i küffârı helâk eyledi. Mezbûr Muhammed Muntasır'ın ammîsi Abdülmelik bin Muhammed Hâkan a'zam Sultân Murâd Hân hazretlerine gelüp babasının mülk-i mevrûsunu taleb eyledi. Mes'ulüne icâbet olunup Cezâyir Beylerbeyisi Ramazan Pâşâ'ya emr olundu ki, Mevlâ Abdulmelik için mu'ayyen olup garbın saltanatı Muhammed Muntasır'ın elinden tez' edeler. Ol dahî dokuz yüz seksen dördte ümerâ-i Fas ile ittifâk edüp Muhammed Muntasır'ın cengine teveccüh eyledi. Muhammed Muntasır dahî otuz bin kimesne ile gelüp cenk eyledi. Ve haylî adam helâk olup münhezim oldu. Mevlâ Abdulmelik M (36b)

²²⁶⁸ Nefer A; nefer dahî M (36b)

kıtâl etdiler. Hikmet-i²²⁶⁹ takdîr lem yezil ehl-i İslâm galib olup yigirmi kâfir katl olunup kırk bin kâfir esîr oldu ancak yigirmi bin mikdârı kâfir gemilere binüp kaçup halâs buldu.²²⁷⁰ Deryâdan Sinan [44/a] Re'is on dört pâre kadırğa ile kaçan kâfirlerden²²⁷¹ otuz pâre kadırgaların soyundurup iki pâre²²⁷² parçaların alup içinde beş yüz kâfir esîr ile getürdiler.²²⁷³ Ve Mevlâ Abdülmelik sabıkan marîz olmağın ol cenkde atdan inüp arabaya bindi ve araba içinde fevt oldu. Bu cenkde üç pâdişâh vefât etmişdir. Birisi²²⁷⁴ Abdülmelik ve birisi dahî saltanatdan ma'zûl Muhammed'dir ki, kâfiri alup taleb-i mülk için Fas üzerine gelür.²²⁷⁵ Ve birisi dahî Portakal pâdişâhıdır o sebebden Portakal beyinin neslî munkati' olup İspanya kâfiri varup Portakal üzerine galib olmuşdur.²²⁷⁶

²²⁶⁹ Darü's-Sebil'de ehl-i İslâm muhkem kıtâl etdiler Hikmet-i A; < > ehl-i İslâm muhkem kıtâl etdiler bi-hikmet-i F (57b) / Darü's-Sebil'de ehl-i İslâmla muhkem cenk kıtâl eylediler bi-hikmet-i M (36b)

²²⁷⁰ Kaçup halâs buldu A; kaçdilar ve M (36b)

²²⁷¹ Kâfirlerden A; kâfirden M (36b)

²²⁷² Pâre A; - M (36b)

²²⁷³ Getürdiler A; getirüp M (36b)

²²⁷⁴ Birisi A; biri M (36b)

²²⁷⁵ Gelür A; gelmişdir F (57b) / M (36b)

²²⁷⁶ Galib olmuşdur A; galib olmuşdur. Ba'dehu Mevlâyı Ahmed bin Mevlâyı Muhammed eş-Şerîf tahtı memâlik Mağrib'de sultân oldu. Gayetde âlim ve hoş tabi' ve latîf nazma kâdir ve ehl-i adl ve insâf sultân idi. Mevlâ Ahmed karındaşı Abdülmelik Şâdi-i merk olduk da pâdişâh etdiler. Ve ganâyimi askere fedâ eyledi. Melik Portakal maktûlün laşe-i merdâriz dört yüz altmış bin altun satdı. Ve esîr olan salbî oğlan İspanya mülküne gönderdi. Ve asitâne-i sa'âdetden hil'at seniyye ve seyf murassa' ve altun topuz ve imâme ve câtım gönderdi. Ol dahî merhûm Sultân Murâd hazretlerine dâ'im mevâlât muhabbet üzerine olup merâsilâtı(?) ve mekâtibâtı ve tuhfe ve hedâyayı eksik değıl idi. Hatta bu nazm-ı dilâvezi ve kelâmı şükr an mizânın kelimâtı tabibesindendir. Nazm: Lâ-vetrefin selleb elifü'l-mizâ, Fî kavâmin kefâte'l-had nehd, Mâ-helâl el-ifku'l-ehâsidin, le'alâha ve behâhâ ve'l-gayd, ve'lzâ-sâre se' ilan nâ-helâ, Keyf lâ-yeğni nehûlan min hasedin. Bundan **F (57b)** sonra Şerîf olanların tefâsil-i ahvâllerine ittîlâ'ımız olmamağın ta'rîz olunmadı. Târîhi Mevlâna Cenâbi'de bulduğumuz bu kadardır. **F (58a)** / galib olmuşdur. Ba'dehu Mevlâyı Ahmed bin Mevlâyı Muhammed eş-Şerîf tahtı memâlik Mağrib'de sultân oldu. **M (36b)** Gayetde âlim ve hoş tabi' ve latîf nazma kâdir ve ehl-i adl ve insâf sultân idi. Mevlâ Ahmed karındaşı Abdülmelik Şâdi-i merk olduk da pâdişâh etdiler. Ve ganâyimi askere fedâ etdi. Melik Portakal maktûlün laşe-i merdârin dört yüz altmış bin altı yüz altuna satdı. Ve esîr olan sabî oğlan İspanya mülküne gönderdi. Ve asitâne-i seniyye hil'at ve seyf murassa' ve altun topuz ve imâme ve hâtım gönderildi. Ol dahî merhûm Sultân Murâd hazretlerine dâ'im mevâlât ve muhabbet üzre merâsilât ve mekâtibât ve tuhfe ve hedâyası eksik değıldi. Hatta bu nazm-ı dilâvezi ve kelâmı şükr amizânın kelimâtı tabibesindendir. Nazm: Lâ-vetref salb esifü'l-ma'nâ, Fî kavâm kefâte'l-had nehd, ve ve hayz lâh lemmâ ebtesemet, An şenâ yâ misl dirâverir(?), Mâ-helâl el-ifku'l-ehâsid, Le'lâha ve behâhâ ve'l-gayd, Ve'l-zâ-sâre min telâ nâ-helâ, Keyf lâ-yuğni nehûla min hased. Bundan sonra Şerîf olanların tefâsil-i ahvâllerine ittîlâ'ımız olmamağla ta'rîz olunmadı. Târîhi Mevlâna Cenâbi'de bulduğumuz bu kadardır. **M (37a)**

Fî-zikr-i²²⁷⁷ Hulefâ-i Yemen min²²⁷⁸ Benî Tabataba

Ebu Abdullah Muhammed bin İbrahim Tabataba bin İsmail bin İbrahim bin Muhsin bin Ali bin Ebu Talib yüz doksan dokuzda Kufe'de zuhûr edüp ve hilâfet da'vâsın eyledi. Ve kârî bülend olup²²⁷⁹ ve ser-askeri Ebu's-Serreyâ elinde mesmûm olmuşdur. ²²⁸⁰ Ve Ebu's-Seryâ'nın yerine Mü'eyyid Billah Muhammed bin Muhammed bin Zeyd bin Zeynelâbidin hilâfete ta'yîn eyledi. Ol dahî Hısn şehrin²²⁸¹ cenginde giriftâr oldu. Ba'dehu İbrahim Tabataba'nın oğlu Kasım Resî sâlih ve zâhid ve fâzıl kimesne olup²²⁸² Âl-i Muhammed için cebel-i re'sde da'vet ba'dehu oğlu Murtaza ²²⁸³ Muhammed kâyim oldu. Ba'dehu karındaşı Ahmed en-Nâsır Lidînîllah²²⁸⁴ kâyim oldu. Nâsır fâzıl ve kâmil ve makbûl halk idi. ²²⁸⁵ Üç yüz yigirmi dörtde vefât eyledi. Ba'dehu oğlu el-Munahhib Lidînîllah Hüseyin Nâsır²²⁸⁶ bin Yahya kâyim oldu. Ba'dehu karındaşı Mansûr Yahya kâyim oldu. ²²⁸⁷ Karındaşı el-Müneccî²²⁸⁸ katl eyledi. Ba'dehu el-Muhtâr Lidînîllah Kasım bin Alî en-Nâsır kâyim oldu. Mezbûr Muhtâr e'imme-i Zeydiye'nin²²⁸⁹ kibâr-ı fâzılasındandır. Ba'dehu oğlu

²²⁷⁷ Fî-zikr-i A; Faslı fi-zikr-i F (58a) / M (37a)

²²⁷⁸ Min A; - M (37a)

²²⁷⁹ Olup A; oldu M (37a)

²²⁸⁰ Mesmûm olmuşdur. A; mesmumen helak oldu M (37a)

²²⁸¹ Hısn şehrin A; Hasan bin Sehr M (37a)

²²⁸² Sâlih ve zâhid ve fâzıl kimesne olup A; zâhid ve sâlih ve fâzıl kimesne idi M (37a)

²²⁸³ Da'vet ba'dehu oğlu Murtaza A; da'vet ba'dehu oğlu Ebu'l-Hasan zamanesinin makbûl ve münkâdi olup oğlu Ebu'l-Hüseyin Yahya Mu'tasîd Billah Abbâs'ı zamanında iki yüz sekizde Yemen'de zuhûr eyledi. Ve kendüye el-Hâdi ile'l-hak deyu lakab kodu. Mezbûr Hâdi mezheb-i Zeydî'de fâzıl ve imâm idi. Ve gayet zühd üzre olup dâ'im cihâd ederdi. Ve latîf şî'ir söyelyüp < > ihtirâ' eyledi. Ebu Hanîfe mezhebine karîb idi. Mezbûr âmme-i Yemen'e istilâ edüp Mekke-i Mükerrreme'de yedi yıl mikdârı hutbesi okundu. Hâlâ Yemen'de olan e'imme-i Zeydiyye ve mülûk-i Yemen anın evlâdındandır. İki yüz doksan sekizde geçüp yerine oğlu Murtaza **F (58a)** / da'vet eyledi. Ba'dehu oğlu Ebu Abdullah el-Hüseyin zamanesinin makbûl ve münkâdi olup oğlu Ebu'l-Hüseyin Yahya Mu'tasîd Billah Abbâs'ı zamanında iki yüz sekizde Yemen'de zuhûr eyledi. Ve kendüye el-Hâdi ile'l-hak deyu lakab verdi. Mezbûr Hâdi mezheb-i Zeydî'de fâzıl ve imâm celîl idi. Ve gayet zühd üzre olup dâ'im cihâd ederdi. Ve latîf şî'ir söyelyüp fıkıhda bir mezheb ihtirâ' eyledi. Ebu Hanîfe mezhebine karîb idi. Mezbûr âmme-i Yemen'e istilâ edüp Mekke-i Mükerrreme'de yedi yıl mikdârı hutbesi okundu. Hâlâ Yemen'de olan e'imme-i Zeydiyye ve mülûk-i Yemen anın evlâdındandır. İki yüz doksan sekizde geçüp yerine oğlu Murtaza M (37a)

²²⁸⁴ Lidînîllah A; Eminallah M (37a)

²²⁸⁵ Nâsır fâzıl ve kâmil ve makbûl halk idi A; Nâsır fâzıl ve kâmil ve makbûl halk kimesne idi F (58a) / Nâsır kâmil ve fâzıl ve makbûl halk kimesne idi M (37a)

²²⁸⁶ Munahhib Lidînîllah Hüseyin Nâsır A; Munahhib Lidînîllah Hüseyin bin Nâsır F (58a) / Münecib Lidinillah Hüseyin bin Nâsır M (37a)

²²⁸⁷ Oldu A; olup M (37a)

²²⁸⁸ El-Müneccî A; Münecci'yi F (58a) / Müneccibî M (37a)

²²⁸⁹ E'imme-i Zeydiye'nin A; e'imme'nin M (37a)

Mustansır Billah kāyim oldu. Ba‘dehu oğlu İbrahim Müeyyîd Billah kāyim oldu. Ba‘dehu el-Mu‘tezid Billah Abdullah bin İbrahim bin Muhtâr kāyim oldu. Ve bu tayifedendir Yemen’de Benî Hamza ki, anlar e’imme-i Zeydiyye’dir ve mülûk-ı Yemen’dir. Anların²²⁹⁰ evveli Nefsü’z-Zekiyye Hamza bin Muhsin bin Abdurrahman bin Yahya bin Abdullah bin el-Hüseyin bin Kasım er-Ressi bin İbrahim bin İsmail bin İbrahim bin el-Hasan el-Basit el-Kebîr’dir. Nice müddet Yemen’de²²⁹¹ hükûmet edüp ba‘dehu oğlu Ali bin Salâh²²⁹² serîr-i imâmete cülûs eyledi. Ve elli yıl mikdârı imâmet²²⁹³ eyledi. Ve sekiz yüz otuz dokuzda fevt olup San‘a’da defn olundu. Ve yerine oğlu Muhammed imâm oldu. Ol dahî fevt oldu. Sungur²²⁹⁴ nâm gulâm temellük eyledi. Ve ekâbir²²⁹⁵ memleket anın sultân olduğundan gayret²²⁹⁶ çeküp İmâm Ali’nin karibî olan Mehdî bin Yahya bin Hamza nâm Şerîf’e tâbi’ olup bî‘at etdiler. Sungur’u²²⁹⁷ helâk etdiler. Mezbûr [44/b] şürefâ²²⁹⁸ bunlardır. Anların²²⁹⁹

²²⁹⁰ Yemen’dir anların A; Yemen’de anların F (58b) / evvelî M (37a)

²²⁹¹ Yemen’de A; - M (37a)

²²⁹² Oğlu Ali bin Salâh A; Oğlu Ali bin Hamza el Âlim Billah yerine kâ’im oldu. Andan oğlu Muntehib Billah Hamza bin Ali kâ’im oldu. Ba‘dehu anın oğlu Süleyman en-Nefsî bin Hamza Zeydiyye’nin fazılâsından ve küberâsındandır. Ba‘dehu oğlu İmâm Abdullah bin Hamza kâ’im oldu. Âlim ve fâzıl kimesne idi. On dokuz yıl diyâr-ı Yemen’de hükûmet eyledi. Ve dahî bu ta’ifeden İmâm Salâh bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Ahmed bin el-Hüseyin Yemen’de temlik edüp kâri gayet bülemlendi. Ve nice def’a Zeyyîd Sultân Melik Eşref İsmail ile cenk edüp ekser harûbinde galib oldu. Aden’i âhir Eşref anınla musâliha edüp mâbeynleri iyü oldu. Mezbûr âlim ve fâzıl ve âdil kimesne idi. Nâ-gâh yedi yüz doksan üçde kâdirden düşüp hasta oldu. Ve üç aydan sonra fevt oldu. Ba‘dehu oğlu İmâm Ali bin Salâh **F (58b)** / Oğlu Ali bin Hamza el Âlim Billah yerine kâ’im oldu. Andan oğlu Muntehib Billah Hamza bin Ali kâ’im oldu. Ba‘dehu anın oğlu Süleyman en-Nefsî bin Hamza kâ’im oldu. Ba‘dehu **M (37a)** oğlu ed-Dâ’iyellâh Hamza bin Süleyman kâ’im oldu. Mezbûr Hamza Zeydiyye’nin fazılâ ve küberâsındandır. Ba‘dehu oğlu İmâm Abdullah bin Hamza kâ’im oldu. Âlim ve fâzıl kimesne idi. On dokuz yıl diyâr-ı Yemen’de hükûmet eyledi. Ve dahî bu ta’ifeden İmâm Salâh bin Ali bin Muhammed bin Ali bin el-Hüseyin Yemen’de temlik edüp kâri gayet bülemlendi. Ve nice nice Zeyyîd Sultân Melik Eşref İsmail ile cenk edüp ekser harûbinde galib oldu. Aden’i hisâr edüp ekser burc ve bedenlerin yıkup ba‘dehu Zeyyid’i muhâsara etdi. Âhir Eşref anınla musâliha edüp mâbeynleri iyü oldu. Mezbûr âlim ve fâzıl ve âdil kimesne idi. Nâ-gâh yedi yüz doksan üçde kâtredden düşüp hasta oldu. Ve üç aydan sonra fevt oldu. Ba‘dehu oğlu İmâm Ali bin Salâh **M (37b)**

²²⁹³ İmâmet A; hilâfet ve imâmet M (37b)

²²⁹⁴ Sungur A; Muntakır F (58b)

²²⁹⁵ Ekâbir A; erkânı F (58b) / M (37b)

²²⁹⁶ Gayret A; gayri F (58b)

²²⁹⁷ Sungur’u A; Muntakır’i F (58b)

²²⁹⁸ Mezbûr Şürefâ A; mezbûr Hamza Salâh ceddî olan Muhammed’in karındaşıdır. Ve hâlâ zamanımızda Yemen’de hükûmet eden şürefâ F (58b) / mezbûr Hamza Salâh’ın ceddî olan Muhammed’in karındaşıdır. Ve hâlâ zamanımızda Yemen’de hükûmet eden şürefâ dahî M (37a)

²²⁹⁹ Anların A; - M (37b)

evveli Yahya bin el-Mehdî²³⁰⁰ Ahmed bin Yahya bin Resûl'dür. Cümle memalik-i Yemen'e mâlik olup serîr-i hilâfetde imâm oldu. Ve dokuz yüz elli üç de Üveys Pâşâ Yemen'e varup Yahya ile cenk etdi. Ve sevâhil-i Yemen'e istilâ eyledi.²³⁰¹ Ba'dehu mezbûr Şerîf Yahya dokuz yüz altmış dörtde fevt oldu.²³⁰² Oğlu Şerîf Mutahhar makamına kâyim oldu. Ol dahî küllî kuvvet bulup Yemen beylerbeyleriyle nice def'a cenkler etdiler.²³⁰³ Âhir dokuz yüz yetmiş dörtde Yemen pâşâsı Murad Pâşâyla cenk edüp galib oldu. Ve Murâd Pâşâ'yı katl edüp askerini helâk etdi ve cümle diyâr-ı Yemen'i istilâ eyledi. Ba'dehu atibe-i aliyyeden Vezîr Sinan Pâşâ ol cânibe irsâl olunup varup kadîmeden ervâm elinde olan²³⁰⁴ memleketleri Arab elinden aldı. Mutahhar dokuz yüz seksen senesinde vefât edüp yerine oğlu Yahya Ali²³⁰⁵ kâyim oldu. Ve hâlâ ol memleketler evlâdı Mutahhar elindedir. Tarihi Mevlânâ Cenâbî'de böyle mastûrdur.

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Deylem Ez-Hulefâ-i Ulviyye

Sâbıkan bilâd ı Deylem'de Yahya bin Abdullah²³⁰⁶ el-Hasan bin el-Hasan es-Sebt el-Kebir hilâfet da'vasın edüp kârî bülend oldu.²³⁰⁷ Harun er-Reşîd Yahya cihetinden gamkîn olup Fazıl İbn Yahya el-Bermeki'ye vâfir flori verdi. Ve²³⁰⁸ biraz askerle ol cânibe gönderdi. Ol dahî varup Deylem'e mâl verüp ve Yahya²³⁰⁹ uhûd-ı imân edüp emâniyla alup Harun er-Reşîd'e getürdü. Ol dahî Yahya'yı hoş görüp Medine'ye gönderdi. Abdullah el-Muhammed²³¹⁰ nakibü'n-nakiba olup

²³⁰⁰ El-Mehdî A; el-Mühtedî F (58b)

²³⁰¹ Eyledi A; oldu M (37b)

²³⁰² Oldu A; olup M (37b)

²³⁰³ Etdiler A; eyledi F (59a) / edüp M (37b)

²³⁰⁴ Varup kadîmeden ervâm elinde olan A; kadîmeden râm olan M (37b)

²³⁰⁵ Yahya Ali A; Yahya bin Ali F (59a)

²³⁰⁶ Abdullah A; Abdullah bin F (59a)

²³⁰⁷ Oldu A; olmuşdu F (59a) / M (37b)

²³⁰⁸ Verdî ve A; verüp F (59a) / M (37b)

²³⁰⁹ Yahya A; Yahya'ya M (37b)

²³¹⁰ Abdullah el-Muhammed A; ed-dâ'il-kebîr Hasan bin Yezîd bin İsmail bin Zeyd bin el-Hasan es-Sebt el-Kebir Musta'in Billah Abbâs'ı zamanında iki yüz elli yedide Cürçân'a istilâ eyledi. Ve on dokuz yıl sekiz ay ve nice gün ol etrafda hilâfet edüp iki yüz yetmiş Receb'inde fevt oldu. Mezbûr âlim ve fâzil ve âdil ve hoş tab' ve dindâr kimesne idi. Ba'dehu dâmâdı olan Ahmed bin Muhammed bin İbrahim bin Ali bin Abdurrahman eş-Şecer'i İbn el-Kasım el-Bathâni İbn el-Hasan bin Ali bin Zeyd bin el-Hasan es-Sebt el-Kebîr cümle kâr hilâfete istilâ eyledi. Ba'dehu el-Kasım Bilhak Muhammed bin Zeyd Muhammed ki, dâ'i-i kebîrin karındaşıdır. Ve hayli asker cem' edüp Ahmed bin Muhammed ile cenk idi. Ve Ahmed'i katl edüp karındaşı dâ'inin memleketine mâlik oldu. Ve Muhammed dahî on yedi yıl hilâfet edüp

Mu‘izüddevle bin Büveyhi’nin her vecihle makbûlu ve mergûli²³¹¹ iken nekâbeti terk edüp üç yüz elli üçde Deylem bilâdında Havşim nâm şehirde halkı hakka da‘vet edüp kendüye râm ve munkâd eyledi. Ve Mehdî²³¹² Lidînîllah deyu kendüye lakab verdi. Üç yüz elli dokuzda fevt oldu. En-Nâsır el-Kebîr el-Etrûş Hasan bin Alî bin Hasan bin Ali el-Esfer bin Ömer el-Eşref bin Zeynelabidîn İbn Hüseyin²³¹³ es-Sebt es-Sağîr e’imme-i Zeydiyye’dendir. Zâhid²³¹⁴ ve fâzıl kimesnedir. Sâbıkan zikr olunan dâ‘î Muhammed bin Zeyd ile Taberistan’da bile olup ser-asker Samaniyân Râfi‘ Taberistan’ı Muhammed’in elinden aldıkda Nâsır Hasan arz-ı Deylem’de on dört yıl kalup halkı hakka da‘vet eyledi. Ba‘dehu üç yüz birde Taberistan’a dâhil oldu ve anda²³¹⁵ hilâfet nâmın urundu. Üç yıl üç ay hilâfet edüp dört yüz dördte emelde²³¹⁶ geçdi. Doksan dokuz yıl ömür sürdü. Mezbûr Nâsır’ın ebyâtındandır. Beyt:

ba‘dehu Ömer bin **F (59a)** el-Lebis safârin hezimetinden sonra hirâsâne istilâ etmek kasdıyla Sâmâniyân ile cenk eyledi. Sâmâniyân cenkde mecrûh olup iki yüz seksen yedide fevt oldu. Ba‘dehu Taberistan’da dâ‘î Celîl Ebu Muhammed el-Hasan bin el-Kasım bin el-Hasan bin Ali bin Abdurrahman eş-Şeceri bin el-Kasım bin el-Hasan bin Ali bin Zeyd bin el-Hasan es-Sebt el-Kebîr zuhûr eyledi. Ve bilâd-ı Deylem’de ve ol nevâhîde kâri bülend olup galib oldu. Mezbûr dâ‘î e’imme-i Zeydiyye’dendir. Üç yüz altıda Merdâvic elinde şehîd oldu. Ba‘dehu oğlu Abdullah Muhammed F (59b) / ed-dâ‘il-kebir Hasan bin Yezîd Muhammed bin İsmail bin Zeyd bin el-Hasan bin el-Hasan es-Sebt el-Kebir Musta‘în Billah Abbâs’ı zamanında iki yüz elli târihinde Taberistan’a istilâ edüp kendüye hilâfet nâmın urdu. Ve iki yüz elli yedide Cürçân’a istilâ eyledi. Ve on dokuz yıl sekiz ay ve nice gün ol etrafda hilâfet edüp iki yüz yetmiş Receb’inde fevt oldu. Dâ‘î kebir e’imme-i Zeydiyye’dendir. Üç yüz altıda Merdâvic elinde şehîd oldu. Ba‘dehu oğlu Abdullah Muhammed Bağdad’da M (38a)

²³¹¹ Mergûli A; mergûb M (38a)

²³¹² Mehdî A; el-Mehdî F (59b) / M (38a)

²³¹³ İbn Hüseyin A; el-Hasan M (38a)

²³¹⁴ Zâhid A; dindâr ve zâhid M (38a)

²³¹⁵ Halkı hakka da‘vet eyledi. Ba‘dehu üç yüz birde... A; halkı hakka da‘vet eyledi. Ba‘dehu üç yüz birde Taberistan’a dâhil olup anda F (59b) / - M (38a)

²³¹⁶ Emelde A; - M (38a)

Ne dedim hoş terâ²³¹⁷ Mâzendirânca,

Alihi hayme-i Mâzendirâncâ,

Ve halk oğlu Ahmed'e bî'at etmek istediler. Evvel babası Nâsır'ın [45/a] sâhib-i ceşy idi²³¹⁸ râzı olmadı. Belki kendi kızı dâ'î-i sağır Hasan bin Kasım haber gönderdi ki, gelüp babasının memleketin ana teslim eyleye. Ol dahî gelüp ve Nâsır'ın Ca'fer²³¹⁹ nâm oğlu bu hâle râzı olmayup askeri cem' edüp²³²⁰ üç yüz altıda dâ'î ile cenk eyledi. Ve dâ'î-i tutup habs eyledi. Ve kendüsü babasının memleketinde mustakır oldu. Bade'hu dâ'î-i habsden halâs olup asker cem' eyledi. Memleketi Nâsır'ın elinden aldı. Ve Nâsır varup Rey'ye gitti. Ba'dehu Nâsır oğlu Yahya İbn²³²¹ el-Hüseyn hilâfetle bî'at olundu. Ve²³²² es-Seyyîd Nâtık Billah ile mulakkab oldu. İki dahî âlim ve fâzıl ve fesîh kelâmı kimesneler idi.²³²³ Ba'dehu Deylem'de Ebu'l-Kasım Zeyd İbn²³²⁴ Ebî Talib el-Hasan bin Zeyd bin Sâlih bin Muhammed el-A'lam bin Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahman bin el-Kasım²³²⁵ bin el-Hasan bin Zeyd bin el-Hasan²³²⁶ es-Sebt el-Kebîr Deylem'de hilâfet edüpel-Müseddid Billah ile²³²⁷ mulakkab oldu.

²³¹⁷ Terâ A; terâz F (59b) / M (38a)

²³¹⁸ İdi A; idi ol M (38a)

²³¹⁹ Ol dahî gelüp ve Nâsır'ın Ca'fer nâm A; ile ve Nâsır'ın Ca'fer Nâsır'ın M (38a)

²³²⁰ Edüp A; eyleyüp F (59b)

²³²¹ Nâsır oğlu Yahya bin A; Nâsır oğlu Ahmed'in oğlu Ebu Ca'fer Muhammed'in ana sâhib filnûm(?) derler biraz müddeti Deylem'de temlik eyledi. Ba'dehu Deylem'de Ebu İbnü'l-Hüseyn Ahmed bin el-Hasan bin Harûn bin el-Bathâni bin el-Kasım bin el-Hasan bin Zeyd bin el-Hasan es-Sebt el-Kebîr Deylem'de hilâfetle bî'at olunup es-Seyyîd el-Mü'eyyîd Billah ile mulakkab oldu. Ba'dehu karındaşı Ebu Talib Yahya İbn **F (60a)** / Nâsır oğlu Ahmed'in oğlu Ebu Ca'fer Muhammed ki ana sâhib filnûsuh derler biraz müddeti Deylem'de temlik eyledi. Ba'dehu Deylem'le Ebu'l-Hasan Ahmed bin el-Hüseyn bin Harûn bin el-Bathâni bin el-Kasım bin el-Hasan bin Zeyd bin Hasan es-Sebt el-Kebîr Deylem'de hilâfetle bî'at olunup es-Seyyîd el-Mü'eyyîd Billah ile talkıb oldu. Ba'dehu karındaşı Ebu Talib Yahya bin M (38a)

²³²² Olundu ve A; olunup F (60a) / olunup M (38a)

²³²³ Fesîh kelâmı kimesneler idi A; fakıyye kimseler idi M (38a)

²³²⁴ İbn A; bin F (60a) / M (38a)

²³²⁵ Bin el-Kasım A; el-Bathân bin el-Kasım F (60a) / bin el-Kasım bin el-Bathân bin el-Kasım M (38a)

²³²⁶ El-Hasan A; Hasan M (38a)

²³²⁷ Hilâfet edüp el-Müseddid Billah ile A; hilâfet ile bî'at olunup el-Müseddid Billah demekle F (60a) / Hilâfetle bî'at olunup el-Müseddid Billah ile M (38a)

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Gazneviyye ♦

Anların evveli Alptekîn nâm emîrdir. Samaniyyân'dan Ahmed bin İsmâîl kullarından idi. Sonra Abdulmelik bin Nûh zamanında Horasan beyi olup ve ana âsî oldu²³²⁸ varup Gazne-i aldı. Ve anda kendü nâmına hutbe okutdu. Ba'dehu Nûh bin Mansûr anın oğlu Ebu İshak Horasan beyliğin verdi. Ve Emîr Sebüktingin anın hâcibi idi.²³²⁹ Ve hemşiresinin zevci idi. Sonra Gazne'de Alptekîn olup oğlu İshak Horasan'ı terk edüp Gazne'ye vardı. Ebu İshak dahî az müddetde helâk olup yerine kâyim olur²³³⁰ kimsesi olmamağın asker Sebüktingin'i sevip anı Gazne'de şâh etdiler. Adl edüp ve dâ'imen Hind'e gazâlar ederler idi.²³³¹ Ve hayli hisârlar alup çok mâl ve esvâba²³³² mâlik oldu. Ve yigirmi yıl saltanat edüp üç yüz seksen altıda fevt oldu. Ve kendü vasiyetiyle küçük oğlu İsmâîl şâh oldu. Ve büyük karındaşı²³³³ Horasan'da karar etmişdi. Sonra mâbeynlerinde ihtilâf vâkı' oldu.²³³⁴ Mahmûd kalkup İsmâîl'in cengine gitdi.²³³⁵ Ve anı Gazne'de hisâr edüp²³³⁶ İsmâîl'e aman verüp gelüp karındaşı Seyfûddeve Mahmûd'a saltanatı teslîm eyledi. Mahmûd İsmâîl'e etdi ki, eğer sen bana zafer bulsan²³³⁷ neylerdin? Ol dahî dedi ki, seni bir kal'ada habs eder ve sana²³³⁸ müstevfî ta'âm ve libâsın verirdim dedi. Sultân Mahmûd²³³⁹ dahî ana öyle eyledi. Sultân Mahmûd âdil ve âkıl ve kâmil pâdişâh idi.²³⁴⁰ Dâ'im Hind'e

♦[d]: Âl-i Sebüktingin: On dört neferdir. Dâr-ı saltanatları Gazne ve Horasan'dır. Târîhi zuhûrları üç yüz seksen yedidir. Ve târîhi inkırazları beş yüz elli beşdir. Müddeti saltanatları yüz altmış senedir F (60a)

²³²⁸ Oldu A; olup M (38b)

²³²⁹ Ve Emîr Sebüktingin anın hâcibi idi. A; ve Emîr <> anın <> idi. F (60a)

²³³⁰ Olur A; - M (38b)

²³³¹ Adl edüp ve dâ'imen Hind'e gazâlar ederler idi A; Sebüktingin adl edüp dâ'im Hind'e gazâlar ederlerdi M (38b)

²³³² Esvâba A; esbâba M (38b)

²³³³ Büyük karındaşı A; büyük karındaşı Mahmûd F (60b) / öbür karındaşı Mahmûd M (38b)

²³³⁴ Oldu A; olmağın F (60b) / M (38b)

²³³⁵ Gitdi A; geldi F (60b) / M (38b)

²³³⁶ Edüp A; etdikden sonra M (38b)

²³³⁷ Mahmûd İsmâîl'e etdi ki, eğer sen bana zafer bulsan A; Mahmûd İsmâîl'e etdi ki, eğer sen bana zafer bulursan idi ki F (60b) / Sultân Mahmûd İsmâîl'e dediki, eğer sen bana zafer bulsan bana M (38b)

²³³⁸ Ol dahî dedi ki, seni bir kal'ada habs eder ve sana A; ol dahî dedi ki, seni bir kal'ada F (60b) / seni bir kal'ada habs edüp M (38b)

²³³⁹ Sultân Mahmûd A; ol M (38b)

²³⁴⁰ Âkıl ve kâmil pâdişâh idi A; âkıl ve kâmil ve muhabbet ulemâ ve salihâ ve mütedeyyîn ve gâzî pâdişâh idi F (60b) / kâmil ve muhibb ulemâ ve salihâ ve mütedeyyîn ve gâzî pâdişâh idi M (38b)

gazâederdi.²³⁴¹ Anda hayli yer alup ehl-i İslâm'la ma'mûr eylemişdi. Cümleden biri dört yüz on altıda Medâyîn Hind'den Sûmnâş'da bir kilise vardı.²³⁴² Henüz anı [45/b] Mekkîler bilüp küllî ta'zîm ederlerdi. Ve ana tezvîrlerinden cevâhir ve emvâlden çok nesne götürüp korlardı. Ve ana on binden ziyâde kövî vakf etmişdir.²³⁴³ Sultân Mahmûd varup Hind'i²³⁴⁴ kırup ol kilisenin malların²³⁴⁵ aldı ve sanemlerini ykđı. Ve büyük sanemin götürüp Gazne'de binâ etdüğü câmi'in eşîği eyledi. Sultân Mahmûd, zamanında gayet büyük pâdişâh idi. Cemî' mülûk andan vehm ederlerdi. Gazne ve Horasan'a ve Raze²³⁴⁶ ve Hemdân'a ve Cürçân'a ve Sicistân'a ve Harezme ve İsfahan'a ve Gur memleketine ve Hind iklimine ve Irak'a hükmederdi. Ve Haremeynü's-Şerîfeyn'de anın nâmına hutbe okunmuşdu. Firdevs'i Şâhnâme-i anın nâmına demişdir. Ve dahî ana karib nice musannifât anın nâmına söylenmişdir.²³⁴⁷

Dünyada enhâr-ı 'azâmdan birisi ki, Ceyhun'dur anın üzerine bir cîsr azîm binâ etdürüp ikibin kerre²³⁴⁸ bin flori sarf etdi.²³⁴⁹ Ve otuz üç yıl saltanat eyleyüp²³⁵⁰ dört yüz yigirmi birde illeti ishâlden ve su-i mizâcdan göçdi. Rahmetullahi aleyh iki ay²³⁵¹ mikdârı hasta olup asla döseğe yatmadı ve yasdığa dayanmadı. Bil ki oturduğı yerde uyurdu. Ve altmış yıl ömür sürdü.²³⁵²

²³⁴¹ Gazâ ederdi A; gazâvât ederdi F (60b)

²³⁴² Sumnâş'da bir kilise vardı A; < > var idi F (60b) / Sumnân'da bir kenise vardı M (38b)

²³⁴³ Etmışdir A; eylemişler idi M (38b)

²³⁴⁴ Varup Hind'i A; vilâdeti Hindu'yi M (38b)

²³⁴⁵ Kilisenin mâlların A; kinisanın iyallerin M (38b)

²³⁴⁶ Raze A; < > F (60b)

²³⁴⁷ Söylenmişdir A; söylemişdir F (60b)

²³⁴⁸ Cîsr azîm binâ etdürüp İki bin kerre A; cîsr azîm binâ etdürüp ana iki bin kerre F (60b) / cîsr binâ etdürüp ana iki M (38b)

²³⁴⁹ Etdi A; eyledi M (38b)

²³⁵⁰ Eyleyüp A; eyledi M (38b)

²³⁵¹ Rahmetullahi aleyh iki ay A; Rahmetullahi aleyh iki yıl F (60b) / iki yıl M (38b)

²³⁵² Ömür sürdü. A; Ömür sürdü. Ve yerine kendü vasiyetiyle küçük oğlu Muhammed bin Mahmûd pâdişâh oldu. Ve İsfahan emîri olan büyük karındaşı Mes'ûd bu hâli işidüp gelüp karındaşın hal' edüp yerine sultân oldu. Ve Sultân Muhammed gözüne mîl çekdi. < > ta'yîn edüp ri'âyet eyledi. Ve dâ'im kendü yanında tutup anınla musâhibat ederdi. Kıssası gelse gerekdir İnşâallah Te'ala Mes'ûd babası Sultân Mahmûd'a benzerdi. Âdil ü dâde ve hüsn-i sîret ve kesret cihâda tamam azimet ve şevket ve revnak saltanat üzere mukîm oldu. Tâkim Âl-i Selçuk zuhûr etdi. Dört yüz yigirmi dokuzda Âl-i Selçuk Horasan'dan zuhûr edüp nice def'a Sultân Mahmûd'un gönderdiği askeri sadîler. Andan kârları bülend olup Tuğrul Bey Nişâbur'da ve Davud Bey Herat'da tahtına cülûs eylediler.

Ve müstakılan nâm saltanat da'vâ eylediler. Ve dört yüz otuz birde Sultân Mes'ûd nice yüz fil ve nice bin asker ile kalkup Âl-i Selçuk cengine vardılar. Âl-i Selçuk beriyyeye kaçdılar. Sultân Mes'ûd iki gün mikdârı anları kovup âkıbet susuzlukdan askeri içine ihtilâf ve şafak düşdü. Âl-i Selçuk bu hâli duyup Sultân Mes'ûd'un üzerine yürüdüler ve gaznevi bânîsidiler ve mâlların aldılar. Ve sultân Mes'ûd Gazne'ye gelüp ümerâsının kimin öldürüp ve kimin azl eyledi. Ve oğlu Sultân < > Belh'e gönderdi ki, anı Davud Selçukının elinden ala. Ve kendüsü âdet üzre Hind cânibine gitdi ki, âdeti üzre kışlaya ve karındaşı Sultân Muhammed'i dahî yanınca bile idi. Nâ-gâh hazînedâr başı Enuştigin hâdim nehr < > geçdikde galib askerle bir olup Sultân Muhammed'i Hân'ı nâ-hâh olup beklediler. Ve Sultân Mes'ûd'la cenk edüp sadîler.

Ve Sultân Mes'ûd'u kendi kal'asına habs etdiler. Ve Sultân Muhammed ana ri'âyet edüp senin bana etdüğünü ben sana etmem dedi. Ve Sultân Muhammed ki Şehâbeddîn Ahmed nâm oğlu ki babası umûr u saltanatı ana ısmarlamışdı. Divâne meşreb olmağın kalkup babası izinsiz Sultân Mes'ûd'u katl eyledi. Sultân Mes'ûd ziyâde ehl-i hayr pâdişâh idi. Nakl olunur ki, birer musannât da bin kerre bin akçe tasadduk eyledi. Ve ulemâ-i muhkem sevîp dâ'im anlara ihsân ve ri'âyet eylerdi. Her cânibden ulemânın cenâbını kasd edüp nâmına kitâblar te'lif **F (61a)** etmişlerdir. Ve kendüsü dahî latîf hatt yazar idi. Memleketi vâsi' pâdişâh idi. İsfahan Draz ve Taberistan ve Cürcan Ve Horasan ve Harezmi ve Kirman ve Sicistan ve Sind ve Gazne ve Gur'a hükmî revân idi. Berr ve bahre hükm ederdi. On üç yıl pâdişâhlık eyledi.

Ebu'l-feth Mevdûd bin Mes'ûd babasının katl olunduğın işidecek Horasan'ı terk edüp Gazne'ye geldi. Ve ammîsi Sultân Muhammed ile cenk edüp galib oldu. Ve Enuştigin'i ve Sultân Muhammed'in evlâdından Abdurrahîm nâm oğlundan ma'âdasını helâk eyledi. Vesâ'ir ehl-i beytinden sultânîliğe kâbil olan dahî katl eyledi. Ve nâmdâr pâdişâh oldu. Ve hoş sîret izhâr eyledi. Türk pâdişâhı vesâ'ir mülûk etraf ana metî' ve münkâd oldular. Ve Hind'e çok gazâlar eyledi. Ve dört yüz kırk birde tahta geçüp on yıla karîb saltanat eyledi. Ve yigirmi dokuz yıl ömür sürdü. Ve yerine oğlu Mes'ûd şâh oldu. Küçük olmağın bir zaman anası tedbîr-i memleket eyledi. Ba'dehu asker andan < > edüp ammîsi Bahâiddevle Ali bin Mes'ûd'u şâh eylediler. Ve Bahâiddevle karındaşı Sultân Mevdûd'un hatunu ki Âl-i selçuk'dan Davud Bey'in kerîmesi idi alup nikâhlandı. Ve iki yıl mikdârı bu hâl üzre geçdik de Mahmûd Sebûktigin oğlu Sultân Abdurreşîd hurûc edüp saltanatı Bahâiddevle elinden aldı. Ve dört yüz kırk dörtde Davud Bey'in kızı zevci Bahâiddevle için Abdurreşîd'e incinüp kapu çerbaşı olan Tuğrul ile müttefik oldu. Ve kendi kavmi Âl-i Selçuk'dan yardım talep eyledi. Ve Abdurreşîd'i tutup saltanattan hal' eyledi. Ve Tuğrul anı ve Âl-i Sebûktigin'den dokuz nefer kimesne-i katl eyledi. Ve Sultân Mes'ûd'un kızın cebriyle nikâhlandı ki kendüsü sultân ola. Âkıbet ehl-i devlet cem' olup Tuğrul'u öldürdüler. Ve Cemâleddîn Ferruhzâde İbn Mes'ûd nâm kimesne-i pâdişâh etdiler. Ferruh bir kal'ada mahbûs idi. Enuştigin nâm Emîr Kebîr anı gönderüp serîr-i saltanata ikâmet eyledi. Enuştigin berâr ve şecâ'at kimesne idi. Nice def'a Âl-i Selçuk ile cenk edüp **F (61b)** anlara galib olmuşdu. Ve Ferruhzâde dahî cemilü's-suret âkıl ve şecî' ve kerîm kimesne idi. Dört yüz elli birde kulunc marzından göçdü. Altı yıl saltanat eyledi. Ve yerine karındaşı Zahirüddeve İbrahim bin Mes'ûd bin Mahmûd pâdişâh oldu. Otuz yıldan ziyâde saltanat sürdü. Ve Hind cânibine azîm gazâlar edüp çok yerler feth eyledi. Ve Âl-i Selçuk sulh eyledi. Ve Âl-i Selçuk vesâ'ir mülûk ana hürmet edüp baba derlerdi. Ve cümle-i leta'if ve fikr ve tedbîrlerinden menküldür ki Melikşâh Selçuk ibtidâ-i saltanatta Gazne'ye sefer edüp gelürken Sultân İbrahim Melikşâh'ın ümerâsına hitâben bir kâğıd peydâ edüp etdi ki berhudâr olun ahde vefâ etdiniz. Pâdişâhınızı getirüp nezâketle elime verirseniz hakîkat ise ancak olur. Bende size kâdir olduğum mertebe ri'âyet ederim dedi. Ve anı kendi havasından bir hizmetkâra verdi. Ve etdi yürüvar(?). Melikşâh cânibine ve anın şikâre çıktığını günü nâgâh ana gözün sana işkence etmeyince mektûbları çıkarma dedi. Fî'l-vâkî' öyle eyledi. Kaçankim Melikşâh mektûbları gördü. Kendü ve ümerâsından korkup fî'l-hâl geri döndü. Ve dört yüz seksen birde Zahirüddeve fevt olup ve doksan yaşından ziyâde ömür sürdü. Merkûm Sultân İbrahim gayet mü'min ve kârdân kimesne idi. Nakl olunur ki kaçan kendi için bir ev yahûd bir kasr binâ etmek dilese mukaddemân Allah için bir mescid veya bir medrese veya bir ribât binâ ederdi. Andan kendü istediğini binâ ederdi.

Alâiddevle Mes'ûd İbrahim babasından sonra pâdişâh oldu. Alâiddevle zâhid ve sâlih ve ehl-i adl ve sâhib-i akl ve re'y kimesne idi. Babası kendü hayatında Âl-i Seçuk'un kuvvetini görecek ana Melikşâh'ın kızını almışdı. Bu cihetden Alâiddevle'nin zamanı Âl-i Selçuk'un fetretinden emîn ve sâlim oldu. Ve Alâiddevle yigirmi yedi yıl hüküm eyleyüp beş yüz sekizde emr-i hak yetişüp göçdü. Ve yerine oğlu Şîrzâde bin Mes'ûd bin İbrahim şâh olup bir yıl saltanat sürdükdən sonra **F (62a)** karındaşı Sultân Ed-Devle Arslanşâh gelüp tahtını karındaşının elinden aldı. Ve Şîrzâde vesâ'ir karındaşların tutup katl eyledi. Ve karındaşı Behrâm Şâh kaçup Sultân Sencer yanına vardı. Ve Arslan Şâh'dan şikâyet eyledi. Ve Sultân ed-Devle'nin üçüncü yılında Sultân Sencer Gazne'ye girüp hazînedede olan emvâli azîmeyi alup Gazne tahtında Behrâm Şâh bin Mes'ûd bin İbrahim'i sultân eyledi ve gitdi. Ana şart eyledi ki Sencer için Gazne'de hutbe okuda. Ve kırk gün bu hâl üzere geçdik de Arslanşâh Hind'in asker ile gelüp Gazne-i hisâr eyledi. Ve Behrâm Şâh Sencer'e haber gönderüp yardım taleb eyledi. Ol dahî azîm asker gönderüp Arslan münhezim etdiler. Ve anı tutup Behram Şâh'a teslim etdiler. Behram Şâh dahî te'hîr etmeyüp boğdurdu. Bu hâl beş yüz on ikide vâki' olmuşdu. Ve nice def'a Behram Şâh Guriyân ile cenk edüp ekserinde galib olurdu. Ve beş yüz kırk sekizinde Gazne Sultânı Behram Şâh fevt oldu. Ve otuz altı yıl ömür sürdü. Behram Şâh hoş sîret ve kerîm ve âdil ve âlim dost kimesne idi. Ulemânın nâmına çok kitâblar söylemişlerdi. Cümleden biri Kelîle Dimne anın nâmına denmişdir. Andan sonra oğlu Nizâmeddîn Hüsrev Şâh sultân oldu. Ve beş yüz ellisinde Melik Alâeddîn Gavrî gelüp Gazne-i Hüsrev Şâh elinden aldı. Hüsrev Şâh Hind'e varup Lahor'u Hüsrev Şâh'dan aldı. Ve anı tutup karındaşı Melik Gıyaseddîn Gavri'ye gönderdi. Ol dahî Hüsrev Şâh'ı bir kal'ada habs edüp anda fevt oldu. Ve Melikşâh bin Hüsrev Şâh Hind etrafında kıyâm etdi. Lâkin Şahâbeddîn Gavrî yedinde giriftâr olup emrî muzmehil oldu. Mîn ba'd Âl-i Sebüktingin tamam olup anlardan kimse zuhûr eylemedi. Anların cümle eyyâmı devletleri takriben iki yüz on üç yıldır. Vallahu a'lem. **F (62b)** /

Ömür sürdü. Ve yerine kendü vasiyetiyle küçük oğlu Muhammed bin Mahmûd pâdişâh oldu. Ve İsfahan emîri olan büyük karındaşı Sultân Mes'ûd bu hâli işidüp gelüp yerinden karındaşın hal' edüp sultân oldu. Ve Sultân Muhammed'in gözüne mîl çeküp ana ra'yet ta'yîn edüp ri'âyet eyledi. Ve dâ'im kendü yanında tutup anınla musâhibat ederdi. Kıssası gelse gerekdir İnşâallah Te'ala Sultân Muhammed Mes'ûd babası Sultân Mahmûd'a benzerdi. Âdil ü dâde ve hüs-n-i sîretde ve kesret cihâdda **M (38b)** tamam azîmet ve şevket ve revnak saltanat üzere mukîm oldu. Tâkim Âl-i Selçuk zuhûr etdi. Dört yüz yigirmi dokuzda Âl-i Selçuk Horasan'dan zuhûr edüp nice def'a Sultân Mahmûd'un gönderdiği askeri sadîler. Andan kârları bülend olup Tuğrul Bey Nişâbur'da ve Davud Bey Herat'da tahta cülûs eylediler.

Ve müstakılan nâm saltanat da'vâ eylediler. Ve dört yüz birde Sultân Mes'ûd nice yüz yüz bin fil ve nice yüz bin asker ile kalkup Âl-i Selçuk cengine vardılar. Âl-i Selçuk beriyeye kaçdılar. Sultân Mes'ûd iki gün mikdârı anları kovup âkıbet susuzlukdan askeri içine ihtilâf ve şafak düşdü. Âl-i Selçuk bu hâli duyup Sultân Mes'ûd'un üzerine yürüdüler ve gaznevi bânîsidiler ve mâlların aldılar. Ve sultân Mes'ûd Gazne'ye gelüp ümerâsının kimin öldürüp ve kimin azl eyledi. Ve oğlu Sultân Mevdûd Belh'e gönderdi ki, anı Davud Selçukmîn elinden ala. Ve kendüsü âdet üzere Hind cânibine gitdi ki, anda kışlaya ve karındaşı Sultân Muhammed'i dahî yanınca bile aldı. Nâ-gâh hazînedâr başı Enuştingin hâdim nehr Sebhûn(?) geçdikde galib askerle bir olup Sultân Muhammed'i Hân'ı nâ-hâh olup beklediler. Ve Sultân Mes'ûd'la cenk edüp sadîler.

Ve Sultân Mahmûd'u kendi kal'asında habs etdiler. Ve Sultân Muhammed ana ri'âyet edüp senin bana etdüğünü ben sana etmem dedi. Ve Sultân Muhammed ki Şehâbeddîn Ahmed nâmına oğlu ki babası umûr u saltanatı ana ısmarlamışdı. Divâne meşreb olmağın kalkup babası izinsiz ammisi Sultân Mes'ûd'u katl eyledi. Sultân Mes'ûd ehl-i hayr pâdişâh idi. Nakl olunur ki, birer musannât da bin kerre bin akçe tasadduk eyledi. Ve ulemâ-i muhkem severdi dâ'im anlara ihsân ve ri'âyet ederdi. Her cânibden ulemânın cenâbını kâsd edüp nâmına kitâblar te'lîf eylemişlerdir. Ve kendüsü dahî latîf hatt yazar idi. Memleketi vâsi' pâdişâh idi. İsfahan Draz ve Taberistan ve Cürcan Ve Horasan ve Harezmi ve Kirman ve Sicistan ve Sind ve Gazne ve Gur'a hâkimi revân idi. Berr ve bahre hüküm ederdi. On üç yıl pâdişâhlık eyledi.

Ebu'l-feth Mevdûd bin Mes'ûd babasının katl olunduğun işidecek Horasan'ı terk edüp Gazne'ye geldi. Ve ammîsi Sultân Muhammed ile cenk eylediv ve galib oldu. Ve Enuştigin'i ve Sultân Muhammed'in evlâdından Abdurrahîm nâm oğlundan ma'âdasını helâk eyledi. Vesâ'ir ehl-i beytinden sultânlığa kâbil olanları dahî katl eyledi. Ve nâmdâr pâdişâh oldu. Ve hoş sîret izhâr eyledi. Türk pâdişâhı vesâ'ir mülûk etraf ana metî' ve münkâd oldular. Ve Hind'e çok gazâlar eyledi. Ve dört yüz kırk birde tahta geçüp on yıla karîb saltanat eyledi. Ve yigirmi dokuz yıl ömür sürdü. Ve yerine oğlu Mes'ûd şâh oldu. Küçük olmağın bir zaman anası tedbîr-i memleket eyledi. Ba'dehu asker andan udûl edüp ammîsi Bahâiddevle Ali bin Mes'ûd'u şâh eylediler. Ve Bahâiddevle karındaşı Sultân Mevdûd'un hatunu ki Âl-i Selçuk'dan Davud Bey'in kızı idi alup nikâhlandı. Ve iki yıl mikdârı bu hâl üzere geçdik de Mahmûd Sebûktigin oğlu Abdurreşîd hurûc edüp saltanatı Bahâiddevle elinden aldı. Ve dörtyüz kırk dörtde Davud Bey'in kızı zevcesi Bahâiddevle için Abdurreşîd'e incinüp kapu çerbaşı olan Tuğrul **M (39a)** ile müttefik oldu. Ve kendi kavmi Âl-i Selçuk'dan yardım talep eyledi. Ve abdurresîd'i tutup saltanattan hal' eylediler. Ve Tuğrul anı ve Âl-i Sebûktigin'den dokuz nefer kimesne-i katl eylediler. Ve Sultân Mes'ûd'un kızın cebriyle nikâhlandı ki kendüsü sultân ola. Âkîbet ehl-i devlet cem' olup Tuğrul'u öldürdüler. Ve Cemâlûddevle Ferruhzâde İbn Mes'ûd nâm kimesne-i pâdişâh etdiler. Ferruh'u bir kal'ada mahbûs edüp Enuştigin nâm Emîr Kebîr anı getirüp serîr-i saltanata ikâmet eyledi. Enuştigin berâr ve şecâ'at kimesne idi. Nice def'a Âl-i Selçuk ile cenk edüp anlara galib olmuşdu. Ve Ferruhzâde dahî cemilü's-suret âkıl ve şeci' ve kerîm kimesne idi. Dört yüz elli birde kulunc marzından göçdü. Altı yıl saltanat eyledi. Ve yerine karındaşı Zahirûddevle İbrahim bin Mes'ûd bin Mahmûd pâdişâh oldu. Hoş sîret ve dindâr ve âkil ve sâhib mürüvvet pâdişâh idi. Otuz yıldan ziyâde pâdişâh oldu ve Hind cânibine azîm gazâlar edüp çok yerler feth oldu. Ve Âl-i Selçuk ile sulh eyledi. Ve Âl-i Selçuk vesâ'ir mülûk ana hürmet edüp baba derlerdi. Ve cümle-i leta'if ve fikr ve tedbîrlerinden menkûdür ki Melikşâh Selçuk ibtidâ-i saltanatda Gazne'ye sefer edüp gelürken Sultân İbrahim Melikşâh'ın ümerâsına hitâben bir kâğıd peydâ edüp etdi ki berhudâr olun ahde vefâ etdiniz. Pâdişâhınızı getirüp nezâketle elime verirseniz hakikat ise ancak olur. Bende size kâdir olduğum kadr ri'âyet ederim dedi. Ve anı kendi havasından bir hizmetkâra verdi. Ve etdi yürü Melikşâh cânibine ve anın şikâre çıkdığını gözle nâgâh ana gözün sana işkence etmeyince mektûbları çıkarma dedi. Fî'l-vâkî' öyle eyledi. Kaçankim Melikşâh mektûbları gördü. Kendü ve ümerâsından korkup fî'l-hâl geri döndü. Ve dört yüz seksen birde Zahirûddevle fevt oldu doksan yaşından ziyâde ömür sürdü. Merkûm Sultân İbrahim gayet mü'min ve kârdân kimesne idi. Nakl olunur ki kaçan kendi için bir ev yahûd bir kasr binâ etmek dilese mukaddemân Allah için bir mescid veya bir medrese veya bir ribât binâ ederdi. Andan kendü istediğini binâ ederdi.

Alâiddevle Mes'ûd bin İbrahim babasından sonra pâdişâh oldu. Alâiddevle zâhid ve sâlih ve ehl-i adl ve sâhib-i akl ve re'y kimesne idi. Babası kendü hayatında Âl-i Seçuk'un kuvvetini görecek ana Melikşâh'ın kızını almışdı. Bu cihetden Alâiddevle'nin zamanı Âl-i Selçuk'un fetretinden emîn ve sâlim oldu. Ve Alâiddevle yigirmi yedi yıl hüküm eyleyüp beş yüz sekizde emr-i hak yetişüp göçdü. Ve yerine oğlu Şîrzâde bin Mes'ûd bin İbrahim pâdişâh olup bir yıl saltanat sürdükdən sonra karındaşı Sultân Ed-Devle Arslanşâh gelüp tahtını karındaşının elinden aldı. Ve Şîrzâde vesâ'ir karındaşların tutup katl eyledi. Ve karındaşı Behrâm Şâh kaçup Sultân Sencer yanına vardı. Ve Arslan Şâh'dan şikâyet eyledi. Ve Sultân ed-Devle'nin üçüncü yılda Sultân Sencer Sencer kalkup Gazne üzerine geldi ve Arslanşâh'la muhkem cenk eyledi. Âkîbet Sultân Sencer galib olup Arslanşâh Hind'e gidüp ve Sultân Sencer Gazne'ye girüp hazînedeki olan emvâli azîmeyi alup **M (39b)** Gazne tahtında Behrâm Şâh bin Mes'ûd bin İbrahim'i sultân eyledi ve gitdi. Ana şart eyledi ki Sencer için Gazne'de hutbe okuda. Ve kırk gün bu hâl üzere gitdik de Arslanşâh Hind'in asker ile gelüp Gazne-i hisâr eyledi. Ve Behrâm Şâh Sencer'e haber gönderüp yardım talep eyledi. Ol dahî azîm asker gönderüp Arslan münhezim etdiler. Ve tutup Behram Şâh'a teslim etdiler. Behram Şâh dahî te'hîr etmeyüp boğdurdu. Bu hâl beş yüz on ikide vâkî' olmuşdu. Ve nice def'a Behram Şâh Guriyân ile cenk edüp ekserinde galib olurdu. Ve beş yüz kırk sekizinde Gazne Sultânı Behram Şâh fevt oldu. Ve otuz altı yıl mikdârı saltanat sürdü. Behram Şâh hoş sîret ve kerîm ve âdil ve âlim dost idi.

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Merdâvic Deylemi♦

Evveli İbn Ziyâd der Deylemi'dendir. Üç yüz on beşde İsfâr bin Şîrvi'ye²³⁵³ Cürcân'a istilâ eyledi. Ve mezbûr Merdâvic anın ser-askeri idi. Hafiyete cümle asker ile mübâyi'at²³⁵⁴ eyledi. İsfâr anı duyup kaçdı. Pes Merdâvic yetişüp anı helâk eyledi ve kendüsi serîr-i saltanata cülûs etdi ve kendüye altun taht düzdü. Ve altun ile murassa' tâc urundu. Ve ümerâsına gümüş kürsiler düzetti.²³⁵⁵ Ve günden güne kârî bülend olup²³⁵⁶ ve Ebu Müslim Kâtib İsfahâni halîfeye yazup gönderdi.²³⁵⁷ Beyt:

Arî nâran bâ-hâcc min ba'îd ,

Lehâ fi küllî nâhiyeten şeâ'.

Ba'dehu mezbûr Merdâvic kalkup Kazvin'e ve Rey'e ve Hemedan'a ve Zenon'a²³⁵⁸ ve Yezdücerd'e ve Kama ve Fasitâne(?)²³⁵⁹ ve İsfahân'a ve Taberistan'a istilâ eyledi. Ve üç yüz on dokuzda halîfe Muktedir Billah anın cengine asker gönderüp²³⁶⁰ Merdâvic galib olup cümle bilâd-ı Cebel'e²³⁶¹ istilâ eyledi. Ve Halvân'a varınca nehb ve garet eyledi. Mezbûr gayet cabbâr ve tünd tab'²³⁶² ve zâlim ve mütekebbîr olmağın üç yüz yigirmi üçde hammâma girüp Türk askeri üzerine hücûm

Ulemânın nâmına çok kitâblar söylemişdir. Cümleden biri Kelîle Dimne anın nâmına denmişdir.

Andan sonra oğlu Nizâmeddîn Hüsrev Şâh sultân oldu. Ve beş yüz ellisinde Melik Alâeddîn Gavri gelüp Gazne-i Hüsrev Şâh elinden aldı. Hüsrev Şâh Hind'e varup Lahor'da karar eyledi. Sonra Şehâbeddîn Gavri beş yüz elli beşde Hind'e varup Lahor'u Hüsrev Şâh'dan aldı. Ve anı tutup karındaşı Melik Gıyaseddîn Gavri'ye gönderdi. Ol dahî Hüsrev Şâh'ı bir kal'ada habs edüp ve anda fevt oldu. Ve Melikşâh bin Hüsrev Şâh Hind etrafında kıyâm etdi. Lâkin Şahâbeddîn Gavri yedinde giriftâr oldu ve âhir muzmehil oldu. Min ba'd Âl-i Sebüktingin tamam olup anlardan kimesne zuhûr eylemedi. Anların cümle eyyâmı devletleri takrîbi iki yüz on üç yıldır. Vallahu a'lem. M (40a)

♦ [d]: Mülûk-i Merdâvic : Altı neferdir. Dâr-ı saltanatları Cürcân ve gayri. Ve târîhi zuhûrları üç yüz on beşdir. Târîhi inkırazları ve dört yüz yigirmide vâkî' olup müddeti saltanatları yüz beş senedir F (63a)

²³⁵³ Şîrvi'ye A; Şîruye M (40a)

²³⁵⁴ Mübâyi'at A; mütabi'ât F (63a) / M (40a)

²³⁵⁵ Düzetti A; düzdürdü F (63a) / düzdü M (40a)

²³⁵⁶ Olup A; oldu F (63a) / M (40a)

²³⁵⁷ Gönderdi A; bildirdi M (40a)

²³⁵⁸ Zenon'a A; Deynur'a F (63a) / M (40a)

²³⁵⁹ Fasitâne A; Kâşâne F (63a) / M (40a)

²³⁶⁰ Gönderüp A; gönderdi M (40a)

²³⁶¹ Bilâd-ı Cebel'e A; bilâd-ı cebellere M (40a)

²³⁶² Ve tünd tab' A; venend tab' F (63a) / - M (40a)

edüp katl eylediler.²³⁶³ Ve yerine Selbîton bin Veşmekîrşâh oldu.²³⁶⁴ Ol dahî üç yüz altmış altıda göçüp yerine karındaşı Kabus bin Veşmekîr şâh oldu.²³⁶⁵ Ol ehl-i ilm ve hoş tab‘ ve şâ‘ir kimesne idi. Ve üç yüz yetmiş birde²³⁶⁶ Azidüdevle ana incinüp cümle memleketin elinden [46/a] aldı ve mezbûr²³⁶⁷ Horasan’a varup Benî Sâmân yanında on sekiz yıl ma‘zûl oturdu. Ba‘dehu varup Cürcân’a ve Taberistan’a ve Mazendıran’a ve Geylân’a istilâ eyledi. On beş yıl dahî izzet ve saltanatda mukîm oldu. Mezbûrun kendi nazmıdır. Nazm:

Kul lilllezî bi-surûf ed-dehri gayrinâ,

Hel ânîdû‘d-dehrü‘l-emn le hudri,

Ammâ teri el-bahr fevga ceyf,

Ve yestekarri bâfiki kasrû‘d-derir,²³⁶⁸

Fe‘en yekûn neşît id‘ez-zaman binâ,

Ve müssenâ min avâdi, rak el-zarar,²³⁶⁹

Fefî es-semâ-i nücûm gayri zî-aded,

Veleyse yeksifü‘ş-şemse ve‘l-kamer.

Neşri mezbûr²³⁷⁰ bu nazmı zaman felâketinde demişdi. Ve mezbûr Kabus şü‘era ve ulemâya küllî rağbet edüp iltifât ederdi. Cenâb-ı mücemmi‘ ehl-î me‘ârif ve kemâlât olmuşdu. Ve anın²³⁷¹ Ahmed Mîkâil eder. Nazm:²³⁷²

Lâ taksîn²³⁷³ şemsül le‘allî Kapus’a,

Femen asâ Kabus lâ Kabus’a.

²³⁶³ Eylediler A; etdiler M (40a)

²³⁶⁴ Selbîton bin Veşmekîr şâh oldu. A; karındaşı Veşmekîr bin Ziyâd pâdişâh oldu. Ve ol nice def‘a mülûk-i etrafla cenk âhir üç yüz elli altıda şikâra çıkup yaralanmış bir hınzır mezbûrun üzerine hücûm eyledi ol hâlde at ayağı üzerine kalkup mezbûru düşürdü. Fî‘l-hâl fevt oldu. Ve yerine oğlu Selbîton bin Veşmekîr şâh oldu. F (63a) / karındaşı Veşmekîr bin Ziyâd pâdişâh oldu. Ve ol nice def‘a mülûk-i etrafla cenk edüp âhir üç yüz elli altıda şikâra çıkup bir yaralanmış hınzır üzerine haml eyledi ol hâlde at ayak üzerine kalkup mezbûru düşürdü. Fî‘l-hâl fevt oldu. Ve yerine oğlu Selbîton (?) bin Veşmekîr şâh oldu. M (40a)

²³⁶⁵ Ol dahî üç yüz altmış altıda... A; - M (40a)

²³⁶⁶ Yetmiş birde A; yetmişde M (40a)

²³⁶⁷ Mezbûr A; ol M (40a)

²³⁶⁸ Kasrû‘d-derir A; ka‘rû‘d-derir F (63a) / M (40b)

²³⁶⁹ Rak el-zarar A; berûse‘z-zarar F (63a) / M (40b)

²³⁷⁰ Neşri mezbûr A; mezbûr F (63b) / M (40b)

²³⁷¹ Anın A; anın hakkında M (40b)

²³⁷² Nazm A; beyt F (63b) / M (40b)

²³⁷³ Taksîn A; ta‘sîn F (63b) / M (40b)

Neşri²³⁷⁴ lâkin mezbûr askerine ziyâde atıf ve şiddeti üzre olmağın asker anı memleketinden hal‘ edüp oğlu Melik el-Me‘âlî²³⁷⁵ Menûcehr Cürcân’dan getirüp şâh etdiler ve babasına gelüp mülâkât etdik de ana vasiyyet²³⁷⁶ eyledi. Ve mülkî ana teslîm eyledi. Ve Kabus bir kal‘ada ibâdet ile²³⁷⁷ oldu. Âkıbet asker andan havf edüp üstünden esvâbların²³⁷⁸ aldılar. Ve ol dahî bir zamandan sonra sovukdan helâk oldu.²³⁷⁹ Ve Menûcehr cümleten anları tutup öldürdü. Menûcehr dört yüz yigirmide göçdü. Ve oğlu Enuşîrvan şâh oldu. Ve Mahmûd Sebûktigin anın elinden memleketin aldı. Ve Âl-i Merdavic’dan²³⁸⁰ melik munkati‘ oldu.

Fasl-ı Fî zikr-i Mülûk-i Danişmendân²³⁸¹ ve Mülûk-i Bilâd-ı Rum²³⁸²

Anların evvelî Melik Danişmend Ahmed el-Gâzi ol meşhûr olan Battâl Gâzi ki, Ebu Muhammed Ca‘fer bin Sultân Hüseyin bin Rebi‘ bin Abbâs Malatî ve Haşimi’dır. Hâlâ Germiyân vilâyetinde Mesîh karyesinde ki ana şimdi Gâzi²³⁸³ derler anda medfûndur ve mezarı âlî ziyâretidir.²³⁸⁴ Diyar-ı Rum’da küllî fütuhât sâhibidir. Anın hemşiresin Malatya emîri olan Ömer bin Nu‘man bin İnâd²³⁸⁵ bin Ömer bin Mukdî nikâhlanup²³⁸⁶ mezbûrun andan²³⁸⁷ Nezîr el-Cemâl adlu bir kızı oldu. Ve ol kızı Ali bin Mızrâb nâm Türkmen beyine verdi. Andan mezbûr²³⁸⁸ Melik Danişmend hâsıl oldu. Melik Danişmend fâyık ve ehl-i ilm ve zayid el-vasf ehl-i kemâl kimesne olup kendü ve garayibinden olan Sultân Tursan bin Alî bin Seyyîd²³⁸⁹ Ca‘fer el-Battâl ile Malatya’da iki karındaşı gibi mu‘âşeret eylediler.²³⁹⁰ Ba‘dehu dedeleri

²³⁷⁴ Neşri A; - F (63b) / M (40b)

²³⁷⁵ Me‘âlî A; Me‘ânî M (40b)

²³⁷⁶ Vasiyyat A; nasîhat M (40b)

²³⁷⁷ İbâdet ile A; ibâdetete munkati‘ F (63b) / M (40b)

²³⁷⁸ Esvâbların A; esbâbın M (40b)

²³⁷⁹ Helâk oldu A; öldü M (40b)

²³⁸⁰ Merdavic’dan A; Merdavic M (40b)

²³⁸¹ Mülûk-i Danişmendân A; Mülûk-i el- Danişmendiyye F (63b) / M (40b)

²³⁸² Rum A; er-Rum M (40b)

²³⁸³ Gâzi A; Seyyidi Gâzi M (40b)

²³⁸⁴ Ziyâretidir A; ziyâretgâhıdır F (63b) / M (40b)

²³⁸⁵ İnâd A; Ziyâd F (63b) / M (40b)

²³⁸⁶ Nikâhlanup A; nikâhlayup M (40b)

²³⁸⁷ Andan A; andan bir M (40b)

²³⁸⁸ Mezbûr A; - M (40b)

²³⁸⁹ Seyyîd A; es-Seyyîd F (63b) / M (40b)

²³⁹⁰ Eylediler A; eyledi F (63b) / etdiler M (40b)

Seyyîd Battal'ın cihâd sinnîn ihyâ etdiler. Ve²³⁹¹ halîfeden kendülere menşûr ve alem taleb etdiler. Halîfe dahî anlara diyâr-ı Rum'a gazâyâ izin verüp ve tûğ ve alem verdi. Ve feth etdikleri memleketlerde²³⁹² vâlî olmağa menşûr verdi. Anlar dahî kırk bine karîb asker cem' edüp [46/b] altıyüz altmış Receb'inde Malatya'dan çıkup Rum'a cihâd niyetine²³⁹³ azîmet eylediler. Ba'dehu Sultân Tursan nısf askerle ayrılıp Karadeniz kenarında küffârla cenk ederek İstanbul'un Karadeniz Boğazı'na erişdi. Anda Alem Dağı nâm mahalde bir âlî kal'a binâ edüp ve dâ'im İstanbul'la²³⁹⁴ ile kıtâl ederdi. Âkıbet ehl-i İslâm cânibinden meded²³⁹⁵ erişmemegiñ zebûn oldu. Anda cümleten şehîd oldular. Anlardan bir kimesne halâs olmadı.²³⁹⁶ Ve hâlâ ol mevzi'de du'â müstecâbdır. Ve Melik Danişmend yigirmi bin adam ile Sivas üzerine gelüp anı ta'mîr edüp mukarr saltanat eyledi. Sâbıkan Ca'fer²³⁹⁷ Battal Gâzî Sivas'ı kâfir elinden alup Darü'l-İslâm etmişdi. Ve fevt olduk da Tokat'da olan kâfir beyi bir bâzirgân kafilesi peyda edüp Sivas'a gönderdi. Ve sandıklar içine cengî adamlar koyup şehre girdiklerinde²³⁹⁸ ellerine kılıçlar alup ehl-i İslâmı katl etdiler. Ve ol şehri harâb ve yibâb etdiler. Tâ şol²³⁹⁹ zamana değin harâb bakî kaldı ki, bu def'a Melik Danişmend anı ta'mîr edüp Siliye²⁴⁰⁰ şehri üzerine ya'nî Komanata tevcih eyledi. Komanata azîm eski şehir idi. Anı Ebreh²⁴⁰¹ bin Feridun binâ etmişdi. Ve anda üç yüz altmış kilîsa var idi. Anı feth edüp ba'dehu Kâşân ya'ni Tırhas'a²⁴⁰² vardı. Ve anı harâb edüp ve mâlını aldı. Ba'dehu Kaz Gölü kurbunda Kırkırya(?)²⁴⁰³ nâm şehri hisâr edüp hayli zahmetden sonra feth eyledi. Ve anı darb²⁴⁰⁴ edüp ve taşını²⁴⁰⁵ mezbûr göle dökdü. Ba'dehu kabâ'il küffâr ve Rum ve Gürcü ve Ermeni ve Efrenc

²³⁹¹ Etdiler ve A; kasdına sülûk edüp M (40b)

²³⁹² Memleketlerde A; memleketleri M (40b)

²³⁹³ Niyetine A; niyetiyle F (64a)

²³⁹⁴ İstanbul'la A; ehl-i İstanbul'la F (64a) / ehl-i İslâmiyyûn ile M (40b)

²³⁹⁵ Medem A; imdâd M (40b)

²³⁹⁶ Halâs olmadı A; kalmadı M (40b)

²³⁹⁷ Ca'fer A; Seyyid Ca'fer M (40b)

²³⁹⁸ Girdiklerinde A; girdiler ve andan M (41a)

²³⁹⁹ Şol A; şu F (64a)

²⁴⁰⁰ Edüp Siliye A; edüp Siline F (64a) / eyledi ba'dehu Sîsiyye M (41a)

²⁴⁰¹ Ebreh A; Ebrec M (41a)

²⁴⁰² Tırhas'a A; Tırhaz'a M (41a)

²⁴⁰³ Kırkırya A; Kızkarye F (64a) / Kırkırye M (41a)

²⁴⁰⁴ Darb A; harâb F (64a)

²⁴⁰⁵ Taşını A; cümle taşını M (41a)

cümlesi cem‘ olup ehl-i İslâmla muhkem mukâtele etdiler. Ve inâyet²⁴⁰⁶ karîn olup ehl-i İslâm mansûr oldu.²⁴⁰⁷ Ba‘dehu Kangırı²⁴⁰⁸ üzerine varup feth etdi.²⁴⁰⁹ Ve anda Karatigin nâm kimesne-i bey nasb eyledi. Ve hâlâ Kangırı’da mezbûrun üzerine bir âlf kubbe binâ olunmuşdur anda meşhûrdur. Ba‘dehu Melik Danişmend Harâşna ki, Amasya²⁴¹⁰ derler hisâr edüp ve Şatât nâm kâfir ile cenk ve kîtâl²⁴¹¹ edüp galib oldu. Ve şehri Anut’u feth edüp²⁴¹² ve ba‘dehu Yenkuniye üzerine ki, ol²⁴¹³ Çorum’dur varup anı hisâr edüp feth²⁴¹⁴ eyledi. Ve ol fetihde ehl-i İslâm eline hayli esîr ve mâl ganimet girdi. Ve ol esnâda Melik Danişmend’in Melik Gâzî nâm oğlu vilâdet etdi. Ehl-i İslâm andan sonra²⁴¹⁵ mesrûr oldular. Ba‘dehu Osmancık nâm beyi Kastamonufethine gönderüp²⁴¹⁶ ol dahî varup ana Aklinus derlerdi feth eyledi. Ve anda gümüş ma‘denine istîlâ edüp Melik Danişmend nâmına sikke uruldu. Ba‘dehu Osmancık varup Kastamonu [47/a] hisârın ve ol tarafda²⁴¹⁷ bir nice pare kal‘a dahî feth etdi. Andan Melik Danişmend Hür Sanusiyya(?) üzerine vardı ki ol Niksâr’dır zamanı kadîmede büyük²⁴¹⁸ şehir idi. Cermde İstanbul şehrinden a‘zam idi.

Pes ehl-i İslâm anda küffâr ile cenk edüp âhir feth etdiler.²⁴¹⁹ Ve ellerine hayli mâl ganimet girdi.²⁴²⁰ Ba‘dehu Niksâr’da biraz kimse²⁴²¹ koyup kendüsü Canik memleketinin fethine tevcih eyledi. Helkind²⁴²² nâm kal‘a hisârına meşgûl oldu.²⁴²³

²⁴⁰⁶ İnâyet A; inâyet-i hak M (41a)

²⁴⁰⁷ Mansûr oldu A; mansûr ve muzaffer oldu F (64a) / M (41a)

²⁴⁰⁸ Kangırı A; Kangırı’da F (64a) / Çankırı M (41a)

²⁴⁰⁹ Etdi A; eyledi M (41a)

²⁴¹⁰ Danişmend Harâşna ki Amasya A; Danişmend Harâşna ki ana Amasya F (64b) / Danişmend ki Hareşine ki ana Amasya M (41a)

²⁴¹¹ Cenk ve kîtâl A; muhkem kîtâl F (64b) / M (41a)

²⁴¹² Edüp A; eyledi F (64b) / M (41a)

²⁴¹³ Ol A; - M (41a)

²⁴¹⁴ Hisâr edüp feth A; hisâr edüp çok zahmetden sonra feth F (64b) / hisâr edüp çok zahmetden sonra feth M (41a)

²⁴¹⁵ Sonra A; - F (64b) / M (41a)

²⁴¹⁶ Beyi Kastamonu fethine gönderüp A; beyi beş bin adam ile Kastamonu fethine gönderüp F (64b) / M (41a)

²⁴¹⁷ Tarafda A; etrafda M (41a)

²⁴¹⁸ Büyük A; gayetde büyük F (64b) / M (41a)

²⁴¹⁹ Âhir feth etdiler A; âhir bi’inâyet Allah Te‘ala şehri feth etdiler F (64b) / M (41a)

²⁴²⁰ Girdi A; girüp M (41a)

²⁴²¹ Kimse A; kimesne F (64b) / M (41a)

²⁴²² Helknind A; ve anda Helkind F (64b)

²⁴²³ Oldu A; olup M (41a)

Nâ-gâh kal'adan Melik Danişmend'in dizine bir zîrek oku²⁴²⁴ dokundu. Pes dönüp Niksâr'a geldi. Ve Niksâr halkı âsî olup anda olan ehl-i İslâm'ı helâk²⁴²⁵ etmişler idi.

Pes Melik Danişmend anlar ile tekrar cenk edüp galib oldu.²⁴²⁶ Ba'dehu cümle²⁴²⁷ anda olan küffârı katl edüp²⁴²⁸ ve şehri yer yer ateş edüp²⁴²⁹ cümlesin harâb etdi. Tekrar Helkind cânibine vardı. Takdir-i Hudâ tekrar kal'adan bir zirek oku gelüp melik göğsüne dokundu. Ve melik gayet zebûn olup ehl-i İslâm ile dönüp Niksâr'a geldi. Ve anda fevt olup²⁴³⁰ ve oğlu Melik Gâzî zamanında üzerine bir âlî kubbe binâ olundu.²⁴³¹

²⁴²⁴ Oku A; oku gelüp F (64b) / M (41a)

²⁴²⁵ Helâk A; katl F (64b) / M (41a)

²⁴²⁶ Galib oldu A; galib oldu ve Niksâr'ı kâfir elinden tekrar aldı. F (64b) / ve Niksâr'ı kâfir elinden aldı M (41a)

²⁴²⁷ Cümle A; - M (41a)

²⁴²⁸ Edüp A; etdi M (41a)

²⁴²⁹ Ateş edüp A; ateşe urup M (41a)

²⁴³⁰ Olup A; oldu M (41a)

²⁴³¹ Kubbe binâ olundu A; kubbe binâ olundu. Ve hâlâ şehri azîm ziyâretgâhdır. Ol yerin halkı ana vilâyet mu'tekidlerdir. Battal Gâzî'den sonra diyâr-ı Rum'un fâtihi oldur ve andan sonra ehl-i İslâm za'îf olup küffâr ol memleketlere istilâ eyledi.

Pes Melik Danişmend oğlu Melik Gâzî Muhammed Bağdad'a gelüp halîfe Muktedî Biemrillah'dan mu'âvenet taleb eyledi. Ol Melik Gâzî-i görüp ve Melikşâh Selçukîye adam gönderüp yardım taleb eyledi. Melikşâh dahî Süleyman bin Satılmış bin İsrâ'il hayli asker halîfeye gönderdi. Dahî Emîr Süleyman'ın kız karındaşın Melik Gâzî'ye ve Emîr Süleyman Rum hudûduna vardıkda küffâr karşı gelüp anlarla cenk eyledi. Ve ehl-i İslâm galib olup küffâr sindi. Ol gece Melik Gâzî'nin bir oğlu olup adını Bağıbasan kodular. Zîrâ ol gece bağ basılıp münhezim oldu. Ba'dehu varup Kayseriyye şehrini feth etdiler. Ve Emîr Süleyman anda karar edüp Melik Gâzî asker koşup ve ol dahî varup cümle babasının feth etdüğü memleketleri kâfir elinden aldı. Ve Melik Gâzî serîr-i saltanata cülûs eyledi. Ve Hilkat bin Altigin nâm kimesne vezîr idi. Ve Hilkat âkil ve dâna vezîr idi. Babası Altigin dahî Danişmend ki, vezîri idi. Hâlâ Amasya'da olan Hilkat medresesin ol binâ etmişdir. Ve dört yüz doksan üçde Frenk ta'ifesi Rum kâfiriyle cem' olup Malatya'ya geldiler. Ve cümle ümerâ-i İslâmiyye galib oldular. Pes Melik Gâzî hayli asker cem' edüp anlarla cenk eyledi. Ve anlara galib olup Frenk beyin esîr eyledi. Ve dört yüz yetmiş dokuzda Konya'da pâdişâh olan Süleyman Seçuki fevt olup Melik Gâzî anın memleketlerinden hayli esîr aldı. Ve beş yüz yigirmi sekizde Şam üzerine Frenk gelüp ol memleketleri harâb etdi.

Pes Melik Gâzî hayli askerle anların üzerine varup galib olup çok kâfir katl eyledi. Ve beş yüz otuz yedide Melik âlim ve âdil Nâsîrî'd-dünya ve'd-dîn **F (65a)** Ebu'l-Muzaffer Melik Gâzî fevt mezbûr gayet bahâdır ve nâmdâr ve dindâr ve ehl-i ilm kimesne olup ehl-i re'y mücâhid fî sebilillah vücûd şerîf idi. Malatya ve Sivas ve Amasya ve Niksâr ve Tokat ve Kangırı ve Çorum ve Kastamonu ve Erzurum ve Engüriyye ve Kayseriyye ve Canik kal'alarına hükm ederdi. Ba'dehu oğlu Melik Âdil ve âlim Nizâme'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-Muzaffer Bağıbasan pâdişâh oldu. Mezbûr Bağıbasan gayet bahâdır ve âdil ve âlim ve hoş sîret nâmdâr pâdişâh idi. Ve beş yüz altmışda Konya pâdişâhı Kılıç Arslan ile nice cenk edüp galib olmuşidi. Ba'dehu Frenk ile nice def'a mukâtele edüp cümlesinde mansûr ve muzaffer oldu. Ve beş yüz altmış ikide mezbûr Melik Bağıbasan fevt olup Niksâr'a defn olundu. Ve üzerine âlî kubbe binâ olunup eczâ-i şerîfe ta'yîn olundu. Ve mezbûr ehl-i adl ve ehl-i hayr kimesne idi. Ve Niksâr'da

ve Tokat'da bir medrese binâ etmiştir. Ve hâlâ medrese ma'mûrdur. Mezbûr bu ta'ifenin revnakı idi. Bundan sonra gelenlerde ol denlü kuvvet yoğidi. Ba'dehu oğlu Mücâhid Buvâlhâmid(?) hamal Gâzî pâdişâh oldu. Ve çok geçmeyüp ammîsi Melik İbrahim memlekete istilâ ve Zennûn bin Muhammed karındaşına âsî olup Kayseriyye istilâ eyledi. Ba'dehu Melik İbrahim fevt olup oğlu Melik Zahîr Emîrû'l-mü'minîn Şemsü'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-Kudüs İsmail pâdişâh olup ve beş yüz altmış dörtde Melik İsmail fevt olup Niksâr'da defn olundu. Ve anın dahî üzerine âlî kubbe binâ olundu. Ba'dehu Zennûn(?) bin Muhammed memlekete istilâ edüp temellük eyledi. Lâkin anın zamanında Melik gayet za'îf olup Âl-i Selçuk'un kuvveti ziyâde olmuşdu.

Pes Kılıç Arslan gelüp Zennûn'un elinden Malatya ve Sivas'ı aldı. Zennûn dahî Şam pâdişâhı Nureddîn Şehîd yanına varup Kılıç Arslan'ın ba'zı memleketin aldı ve Sivas'ı dahî alup Zennûn'a teslîm eyledi. Ve beş yüz altmış dokuzda Nureddîn Şehîd fevt olup Kılıç Arslan F (65b) Sivas'ı aldı. Ve Malatya ve Erzurum'u tekrar Zennûn ve mülûk Danişmendiyye elinden memleket hurûc etdi. Vallahu a'lem **F (66a)** /

Kubbe olundu. Ve hâlâ şehri a'zam ziyâretgâhdır. Ol yerin halkı ana vilâyetle mu'tekidlerdir. Battal Gâzî'den sonra diyâr-ı Rum'un fâtihi oldur ve andan sonra ehl-i İslâm za'îf olup küffâr ol memleketlere istilâ eyledi. Pes Melik Danişmend oğlu Melik Gâzî Muhammed Bağdad'a **M (41a)** gelüp halîfe Muktedî Biemrillah'dan mu'âvenet talep eyledi. Ol dahî Melik Gâzî Muhammed'i ...(?) gördü ve Melikşâh Selçukiye adam gönderüp yardım talep eyledi. Melikşâh dahî Süleyman bin Satılmış bin İsrâ'il hayli asker ile halîfeye gönderdi. Halîfe dahî Emîr Süleyman'ın kız karındaşın Melik Melik Gâzî'ye nikâhlandırdı. Ba'dehu Rum cânibine gönderdi. Pes Melik Gâzî Süleyman Rum hudûduna vardıkda küffâr karşı gelüp anlarla cenk etdi ehl-i İslâm galib olup küffâr sindi. Ol gece Melik Gâzî'nin bir oğlu olup adını Bağıbasan kodular. Zîrâ ol gece bağ basılıp münhezim oldu. Ba'dehu varup Kayseriyye şehrini feth etdiler. Ve Emîr Süleyman anda karar edüp Melik Gâzî asker koşup ve ol dahî varup cümle babasının feth etdüğü memleketleri kâfir elinden aldı. Ve Melik Gâzî serîr-i saltanata cülûs eyledi. Ve Hilkat bin Altigin nâm kimesne vezîr eyledi. Ve Hilkat âkil ve dâna vezîr idi. Babası Altigin dahî Danişmend ki, vezîri idi. Hâlâ Amasya'da olan Hilkat medresesin ol binâ etmiştir. Ve dört yüz doksan üçde Frenk ta'ifesi Rum kâfiriyle cem' olup Malatya'ya geldiler. Ve cümle ümerâ-i İslâmiyye galib oldular. Pes Melik Gâzî hayli asker cem' edüp anlarla cenk eyledi. Ve anlara galib olup Frenk beyin esîr eyledi. Ve dört yüz yetmiş dokuzda Konya pâdişâhı Melik Süleyman Seçuki fevt olup Melik Gâzî anın memleketlerinden hayli esîr aldı. Ve beş yüz yigirmi sekizde Şam üzerine Frenk gelüp ol memleketleri harâb etdi.

Pes Melik Gâzî hayli askerle anların üzerine varup ve anlara galib olup çok kimesne katl eyledi. Ve beş yüz otuz yedide Melik âlim ve âdil Nâsirü'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-Muzaffer Melik Gâzî fevt olup mezbûr gayet bahâdır ve nâmdâr ve dindâr ve ehl-i ilm kimesne olup ehl-i re'y ve mücâhid fî sebilillah ehl-i ilm ve ehl-i re'y kimesne idi. Malatya ve Sivas ve Amasya ve Niksâr ve Tokat ve Kangırı ve Çorum ve Kastamonu ve Erzurum ve Engüriyye ve Kayseriyye ve Canik kal'alarına hükm ederdi. Ba'dehu oğlu Melik Âdil ve âlim Nizâme'd-dünya ve'd-dîn ba'dehu oğlu Ebu'l-Muzaffer Bağıbasan pâdişâh oldu. Mezbûr Bağıbasan gayet bahâdır ve âdil ve âlim ve hoş sîret nâmdâr pâdişâh idi. Ve beş yüz altmışda Konya pâdişâhı Kılıç Arslan ile nice cenk edüp galib olmuşdi. Ba'dehu Frenk ile nice def'a mukâtele edüp cümlesinde mansûr ve muzaffer oldu. Ve beş yüz altmış ikide mezbûr Melik Bağıbasan fevt olup Niksâr'a defn olundu. Ve üzerine âlî kubbe binâ olunup eczâ-i şerîfe ta'yîn oldu. Ve mezbûr ehl-i adl ve ehl-i hayr kimesne olup Niksâr'da ve Tokat'da bir medrese binâ etmiştir. Ve hâlâ medreseler ma'mûrdur. Mezbûr bu ta'ifenin revnakı geçdi. Bundan sonra gelenlerde ol denlü kuvvet bulmuş yokdur. Ba'dehu oğlu bi'l-Mücâhid Cemal Gâzî pâdişâh oldu. Ve çok geçmeyüp ammîsi Melik İbrahim memlekete istilâ eyledi ve Zennûn bin Muhammed karındaşına âsî olup Kayseriyye'ye istilâ eyledi. Ba'dehu Melik İbrahim fevt olup oğlu Melik âlim zâhir Emîrû'l-mü'minîn Şemsü'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-Kudüs İsmail pâdişâh oldu ve beş yüz altmış dörtde Melik İsmail fevt olup Niksâr'da defn olundu. Ve üzerine âlî kubbe binâ olundu. **M (41b)** Ba'dehu Zennûn(?) bin Muhammed memlekete istilâ edüp temellük eyledi. Lâkin anın zamanında Melik gayet za'îf olup Âl-i Selçuk'un kuvveti ziyâde olmuşdu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Hindistan ♦

Mu‘azzam²⁴³² fütuhû Gazneviyan ve Guriyân ve Harezmsâhiyân zamanlarında olmuşdur. İcmâlen sabıkda zikr olmuşdur.²⁴³³ Ba‘dehu Hind’e çok kimesne pâdişâh olmuşdur.²⁴³⁴ Hindistan gayet çokluk yerdir. Her nahiyede bir pâdişâh olmuşdur. Anların cümlesinin ihsâsına imkân ve mecâl yoktur lâkin Hille ve Gücerat’da pâdişâh olanlardan ma‘lumumuz olanlar bi-tarîkile icmâlen²⁴³⁵ zikr olunur. İnşâallahu Te‘a nakl olunur ki, altı yüz iki tevâhirîde Muhammed Şikeş fevt olduk da Haleb’de olan Kutb-ı Aybek Bey nâm olan²⁴³⁶ kûlu kendüye saltanat nâmın örinüp nice müddet anda şâhlık eyledi. Ba‘dehu fevt olup oğlu kalmamağın yerine Nâsirüddîn Hân eyledi.²⁴³⁷ Mezbûr üç yıl hânlik etdikden sonra ana dahî gadr edüp kendüsi gelüp saltanata²⁴³⁸ istîla eyledi. Sultân Gıyaseddîn deyu kendüye²⁴³⁹ lakab

Pes Kılıç Arslan gelüp Zennûn’un elinden Malatya ve Sivas’ı aldı. Zennûn dahî Şam pâdişâhi Nureddîn Şehîd yanına varup Kılıç Arslan’ın ba‘zı memleketin aldı ve Sivas’ı dahî alup Zennûn’a teslim eyledi. Ve beş yüz altmış dokuzda Nureddîn Şehîd fevt olup Kılıç Arslan Sivas’ı aldı. Ve Malya ve Erzurum’u Zennûn elinden aldı ve mülûk Danişmendiyeye elinden memleket hurûc etdi. Allahu a‘lam M (42a)

♦ [d]: Mülûk Hind: Yigirmi üç neferdir. Dâr-ı saltanatları Hindistan’dır. Târîhi zuhûrları altı yüz iki müddeti saltanatları Mevlâna Cenâbi târîhinde bulduğumuz bu kadardır. Ve Hacı Halîfe’nin Takvîm-i târîhinde mülûk-i Hind otuz sekiz neferdir. Târîhi zuhûrları beş yüz doksan târîhi inkırazları dokuz yüz on bir. Müddeti mülk-i üç yüz yigirmi bir deyu ta‘yîn etmişdir. F (66a)

²⁴³² Mu‘azzam A; Hind’in mu‘azzam F (66a) / M (42a)

²⁴³³ Olmuşdur A; olunmuşdur F (66a) / M (42a)

²⁴³⁴ Olmuşdur A; oldu M (42a)

²⁴³⁵ Bi-tarîk ile icmâlen A; biraz kimesne bi-tarîk ilâ cemâl F (66a) / biraz kimesneler bi-tarîkû’l-icmâl M (42a)

²⁴³⁶ İnşâallahu te‘a nakl olunur ki, altı yüz iki tevâhirîde... A; İnşâallahu te‘ala nakl olunur ki, altı yüz iki evâhirinde Muhammed Şikeş fevt olduk da Haleb’de olan Kutb-ı Aybek F (66a) / İnşâallahu te‘ala altı yüz iki evâhirinde Muhammed Şikeş fevt olup Dehlîli’den olan Kutb-ı Aybek M (42a)

²⁴³⁷ Yerine Nâsirüddîn Hân eyledi A; yerine kûlu İnalmış Şâh oldu. Ve kendüye Şemseddîn deyu lakab verdi. Ve emri meşhûr olup nâmı âlemde münteşir oldu. Ve nice gazâvat ve fütuhât edüp ve fevt buldu. Ba‘dehu üç evlâdın koyup Celâleddîn ve Nâsireddîn ve Raziye Hâtundandır. Ve içlerinden altı yüz elli birde Celâleddîn Şâh oldu. Ba‘dehu babasının küllarından olan Alfî Hân emir-i saltanata istîlâ edüp Celâleddîn’i hal’ eyledi. Ve anın yerine hemşire olan Raziye Hatun hân eyledi. Ba‘dehu anı uğurlayup karındaşı Nâsirüddîn Hân eyledi F (66a) / yerine kûlu İnalmış Şâh oldu. Ve kendüye Sultân Şemseddîn deyu lakab verdi. Emri meşhûr olup nâmı âlemde münteşir oldu. Ve nice gazâvat ve fütuhât edüp fevt buldu. Ba‘dehu üç evlâdın koyup anlar Celâleddîn ve Nâsireddîn ve Raziye Hâtundur. Ve içlerinden altı yüz elli birde Celâleddîn Şâh oldu. Ba‘dehu babasının küllarından olan Alfî Hân emir-i saltanata istîlâ edüp Celâleddîn’i hal’ eyledi. Ve anın yerine hemşiresi olan Raziye Hatun hân eyledi. Ba‘dehu anı uğurlayup yerine karındaşı Nâsirüddîn hân eyledi M (42a)

²⁴³⁸ Saltanata A; kâri saltanata F (66a) / M (42a)

²⁴³⁹ Kendüye A; - M (42a)

verdi. Ve nice zaman sultânlık edüp ve fevt oldu.²⁴⁴⁰ Hülâgü Hân mu‘âveniyle²⁴⁴¹ Sind hâkimi olan Vefâ Melik ibn Nasuriddîn Hân oldu. Ba‘dehu ehl-i memleket anı helâk edüp Sultân Gıyaseddîn’den bir küçük oğlunu hân eylediler.²⁴⁴² Ba‘dehu ser-asker olan Atabek Fîrûz Şâh Melik Nasuriddîn²⁴⁴³ ümerâsındandır. Kârî bülend olup serîri saltanata cülûs eyledi. Ve ol gayet hoş sîret ve âdil ve ehl-i hayr kimesne²⁴⁴⁴ olup dayim küffâra cihâd ederdi.²⁴⁴⁵ Ve azîm mâl ve ganîmet eline girüp kendüsü nihâyet [47/b] mertebe kuvvete dutdu.²⁴⁴⁶ Ve gayet nazik tâb‘ ve hoş fehm adam idi. Sünbül hava olmasa şikâra binmezdi. Ve havâ ki,²⁴⁴⁷ öyle olsa elbetde şikâra binerdi.²⁴⁴⁸ Ve ol diyarda hoş havadan ta‘bîr etse²⁴⁴⁹ havâyı Fîrûz Şâh derlerdi. Ve mezbûr Fîrûz Şâh ser-askerliği ve atabeyliği karındaşı oğlu Alâeddîn’e ısmarladı. Ba‘dehu mâbeynlerinde küllî vahşet olup âkıbet mezbûr²⁴⁵⁰ Alâeddîn Fîrûz Şâh’la cem‘ olup özl-hâhlik izhâr ita‘at ve ubûdiyet eyledi.²⁴⁵¹ Tâkim Fîrûz Şâh’ın hâtırı mutma’in oldu. Ba‘dehu Alâeddîn esnâ-i meclisde ba‘zı havâsına işâret edüp²⁴⁵² aliye’l-gıfle kılıç ile boynun²⁴⁵³ urdu. Ve mezbûr Sultân Alâeddîn yedi yüz doksan dört evâhirinde tahta²⁴⁵⁴ geçüp pâdişâh oldu. Ve mezbûr²⁴⁵⁵ uzamâ-i selâtin cihândır.²⁴⁵⁶ Gayet kârî bülend olup dâyimü’l-evkat gazâ²⁴⁵⁷ ve harb edüp mansûr ve muzaffer²⁴⁵⁸ olurdu. Ve zaman mümted²⁴⁵⁹ olup nâmı cihânda²⁴⁶⁰ şâyi‘ oldu. Ve

²⁴⁴⁰ Oldu A; buldu ve fevt oldu M (42a)

²⁴⁴¹ Hülâgü Hân mu‘âveniyle A; ba‘dehu Hülâgü Hân mu‘âveneti ile F (66a) / ba‘dehu Hülâgü Hân mu‘âvenetle M (42a)

²⁴⁴² Eylediler A; etdiler M (42a)

²⁴⁴³ Nasuriddîn A; Nasuriddîn’in M (42a)

²⁴⁴⁴ Kimesne A; ve muhibb ulema ve salîha kimesne M (42a)

²⁴⁴⁵ Cihâd ederdi A; cihâd ve gazâ ederdi F (66a) / M (42a)

²⁴⁴⁶ Kuvvete dutdu A; kuvvet buldu M (42a)

²⁴⁴⁷ Kendüsü nihâyet mertebe kuvvete dutdu. Ve gayet nazik tâb‘ ve hoş fehm adam idi. Sünbül hava olmasa şikâra binmezdi. Ve havâ ki A; kendüsü ve askeri nihâyet olmadı şikâra binmezdi ve heman ki F (66b) / kendüsü ve askeri nihâyet mertebe kuvvet buldu. Ve gayet nazik tâb‘ ve hoş fehm adam idi. Sünbül hava olmadıkça şikâra çıkmazdı. Ve hemanki M (42a)

²⁴⁴⁸ Binerdi A; çıkardı M (42a)

²⁴⁴⁹ Etse A; etseler F (66b) / M (42a)

²⁴⁵⁰ Mezbûr A; mezkûr F (66b) / M (42a)

²⁴⁵¹ Cem‘ olup özl-hâhlik izhâr ita‘at ve ubûdiyet eyledi. A; cenk sadedinde iken cem‘ olup gadr-hâhlik etdi. Ve izhâr tâ‘at ve ‘ubudiyet eyledi M (42a)

²⁴⁵² Edüp A; eyleyüp F (66b) / eyledi M (42a)

²⁴⁵³ Kılıç ile boynun A; kılıç ile Fîrûz Şâh’ın boynun F (66b) / M (42b)

²⁴⁵⁴ Dört evâhirinde tahta A; dört evâhirinde tahtına F (66b) dörtde tahta M (42b)

²⁴⁵⁵ Mezbûr A; mezbûr Alâeddîn F (66b) / mezbûr Sultân Alâeddîn M (42b)

²⁴⁵⁶ Cihândır A; Cihândandır F (66b)

²⁴⁵⁷ Gazâ A; gazâvât F (66b) / M (42b)

²⁴⁵⁸ Muzaffer A; mü’eyyid F (66b) / M (42b)

mülûk andan havf edüp meveddet izhâr²⁴⁶¹ etdiler. Ve mezbûr yedi yüz on altı senesinde²⁴⁶² fevt olup ser-asker olan memlûkî Alparslan Hân Hazar Dînâr demekle meşhûrdur. Sultân Alâeddîn'in meytini yetmiş gün mikdârı gizleyüp askere ihsân ve atâsiyle²⁴⁶³ istimâlet etdi. Ve murâd etdi²⁴⁶⁴ ki, kârî salanata istflâ eyleye.²⁴⁶⁵ Ve askere pâdişâhın²⁴⁶⁶ mizâcî za'îfdir deyu illet ederdî. Ba'dehu Sultân Alâeddîn'in büyük oğlu Melik Kutbeddîn Mübarek Şâh'ı tutup kal'ada²⁴⁶⁷ habs eyledi. Ve Kutbeddîn'in vâlidesi bu hâlî görüp Şeyh Ahmed Hâmî Hazretlerinin halîfesi olan Şeyh Necmeddîn Hazretlerine istifâte²⁴⁶⁸ ve tazri' etdi. Ol dahî du'â-i hayr için dâmin-i dermiyân edüp hulûs ile dergâh Rabbü'l-izzete tazri' eyledi.²⁴⁶⁹ Nâ-gâh Hazar Dînâr dört Hind'i gönderüp Kutbeddîn'i²⁴⁷⁰ helâk eylen dedi. Çünkü, anlar Kutbeddîn yanına vardılar. Kutbeddîn anlara tazri' eyledi ki kendünün boynun urup suhûletle halâs edeler. Mückemet takdîr müte'âl ve muhavvilü'l-kulûb ve'l-ahvâl ol Hindular ana merhamet edüp fi'l-hâl tutup Alp²⁴⁷¹ Hân'ı hazâr pare eylediler.²⁴⁷² Ve Melik Kutbeddîn'i çıkarup Sultân Alâeddîn tahtında câyi²⁴⁷³ nasb etdiler. Mezbûr Kutbeddîn gayetde kâmurân ve hoş fehm olup ve ehl-i iyş ve tarab pâdişâh idi.

Nakl olunur ki mezbûr²⁴⁷⁴ şikâr kâhi üzerinde bir acûzenin evi olup Acûze nâmındabir kâğıddan karga²⁴⁷⁵ peydâ edüp ve bir ağaç üzerine komuş idi. Sultân Kutbeddîn anı görüp üç ok atdı. Ba'dehu ol karga hareket etmedüğünden suvâl edüb görek bunun aslı nedir dedi. Ol evin sâhibesi[48/a] olan Acûze-i suvâl²⁴⁷⁶ etdiler. Ol

²⁴⁵⁹ Mümted A; memdûd M (42b)

²⁴⁶⁰ Cihânda A; cihân içre M (42b)

²⁴⁶¹ Meveddet izhâr A; mihâdât ve izhâr meveddet F (66b) / M (42b)

²⁴⁶² Altı senesinde A; altıda M (42b)

²⁴⁶³ Atâsiyle A; a'tâ ile M (42b)

²⁴⁶⁴ Etdi A; edindi F (66b) / M (42b)

²⁴⁶⁵ Eyleye A; ede M (42b)

²⁴⁶⁶ Pâdişâhın A; Sultân Alâeddîn'in M (42b)

²⁴⁶⁷ Kal'ada A; bir kal'ada M (42b)

²⁴⁶⁸ İstifâte A; isti'âse F (66b) / M (42b)

²⁴⁶⁹ Eyledi A; ve niyâz eyledi M (42b)

²⁴⁷⁰ Dînâr dört Hind'i gönderüp Kutbeddîn'i A; Dînâr verüp dört gaddâr Hind'i gönderüp Melik Kutbeddîn'i F (66b) / dînâr gaddâr Hind'i gönderüp Melik Kutbeddîn'i M (42b)

²⁴⁷¹ Alp A; - M (42b)

²⁴⁷² Eylediler A; etdiler M (42b)

²⁴⁷³ Sultân Alâeddîn tahtında câyi A; babası sultân Alâeddîn tahtında hân M (42b)

²⁴⁷⁴ Mezbûr A; mezbûrun F (67a) / M (42b)

²⁴⁷⁵ Nâmında bir kâğıddan karga A; < > bir kâğıddan karga F (67a) nâmında kâğıddan bir karga M (42b)

²⁴⁷⁶ Suvâl A; getürdüp su'âl F (67a) / M (42b)

etdi ben gayet fakirim bir kızım vardır ere vermek isterim. Kasd etdim ki, pâdişâhın bir kaç okun alup satam ve anınla kızıma cehâz edem. Zîrâ mezbûr Kutbeddîn'in²⁴⁷⁷ her oku beş yüz akçe ederdi. Çünkü Kutbeddîn ol hâlî bildi.²⁴⁷⁸ Hatuna ziyâde merhamet edüp²⁴⁷⁹ kızına azîm cehâz edüp ve ümerâsından birine verdi. Ve yedi yüz dokuz²⁴⁸⁰ Rebî'ül-âhir'inde²⁴⁸¹ Sultân Kutbeddîn iyş edüp Hüsrev Hân nâm taze kûlu ki, ana ziyâde meyleylerdi.²⁴⁸² Kutbeddîn'i katl edüp yerine pâdişâh oldu. Ve bu hâl üzre dört ay geçdüken²⁴⁸³ sonra Sultân Alâeddîn'in ekâbir ve ümerâsından olan Sultân Muhammed Teflikşâh asker cem' edüp iki asker mukâbil olduk da Hüsrev Hân'ın ümerâsı Hüsrev'i tutup Teflikşâh'a getürdüler.²⁴⁸⁴ Teflikşâh anın kârîn tamam etdi. Ve mezbûr Sultân Muhammed Teflikşâh taht-ı Dehlîlide sultân olup adl ve dâd ve harb ve cihâda meşgûl oldu. Mezbûr cihânda selâtinden nâmdâr pâdişâhdır. Ve mezbûr²⁴⁸⁵ yedi yüz yigirmi üçde fevt olup yerine Sultân Behlül²⁴⁸⁶ nâm kimesne kuvvet tutup asker cem' edüp Dehlîli tahtını taht edindi.²⁴⁸⁷

²⁴⁷⁷ Kutbeddîn'in A; Sultân Kutbeddîn'in M (42b)

²⁴⁷⁸ Bildi A; ma'lûm edildi ol F (67a) / M (42b)

²⁴⁷⁹ Edüp A; etdi ve M (42b)

²⁴⁸⁰ Yüz dokuz A; yüz on dokuz M (42b)

²⁴⁸¹ Dokuz Rebîülâhir'inde A; dokuzun Rebîülâhir'esinde F (67a)

²⁴⁸² Meyl eylerdi A; meyl ve muhabbet eylerdi F (67a) / meyl ve muhabbet eylemişdi M (42b)

²⁴⁸³ Geçdüken A; mervî etdikden M (42b)

²⁴⁸⁴ Getürdüler A; teslim etdiler M (42b)

²⁴⁸⁵ Selâtinden nâmdâr pâdişâhdır ve mezbûr A; uzamâ-i selâtinden nâmdâr pâdişâhdır ve mezbûr F (67a) / uzamâ-i selâtinden idi ve nâmdâr olup M (42b)

²⁴⁸⁶ Yerine Sultân Behlül A; yerine oğlu Sultân İliğ Hân şâh oldu. Ve ol dahî azîm pâdişâh olup çetr hümâyunu etraftan yedi yüz kîl bağlayıp ve mezbûr fevt oldukda ümerâ Firûz Şâh'ın oğlu oğlu Sultân Muhammed Şâh olup sekiz yüz târîhinde Timurlenk ile cenk eyledi. Ba'dehu Sicistan'dan Melik Şemseddîn nâm kimesne kâr saltanata istilâ eyledi. Ba'dehu anın oğlu İskender Şâh sultân oldu. Ba'dehu oğlu A'zam şâh oldu. Adl ve dâd eyleyüp ulemâ ve fukaraya küllî ri'âyet ve rağbet edüp in'âm ve ihşân eyledi. Ve Mekke-i Mükerrreme'de Tecâliye nâm medrese-i binâ eyledi. Ve anın mislî bir medrese dahî Medine-i Münevvere'de binâ eyledi. Ve sekiz yüz on dört de fevt olup yerine oğlu Seyfeddîn Hamza Şâh oldu. Ve mezbûrun kûlu Atabek şehâb Seyfeddînî katl edüp kendü yerine sultân oldu. Ba'dehu Kandır nâm nasrânî şâhı askerle gelüp Şehâb'ı tutup katl eyledi. Ve mesâcid ve medârisi yakup harâb eyledi. Ve mezbûr Kander'in oğlu dahî babası üzerine hurûc edüp Kander'i katl eyledi. Ve kendü İslâm'a gelüp Muhammed nâmı ile isimlendi. Ve Celâleddîn Ebu'l-Muzaffer lakabı ile mulakkab oldu. Ve şe'âr İslâm'ı izhâr eyleyüp babasının yıkıldığı mesâcid ve medârisi ta'mir eyledi. Ve Haremeynü'ş-Şerifeyn ehline tasadduk için azîm mâl gönderdi. Ve Mısır'da gayet azîm bir medrese binâ eyledi. Ve sekiz yüz otuz yedide fevt olup Sultân Hüseyin Sarhî nâm bir kimesne kâr saltanata istilâ eyledi. Ba'dehu edgâniyândan ta'ife-i tüccârdan Sultân Behlül F (67b) / yerine oğlu Sultân İliğ Hân şâh oldu. Ve ol dahî azîm pâdişâh olup çetr hümâyunu etraftan yedi yüz kîl bağlanırdı ve mezbûr fevt oldukda ümerâsı etraf her cânibde mustakîl sultân oldu. Ba'dehu Dehlîli'de Firûz Şâh oğlunun oğlu Sultân Muhammed Şâh olup sekiz yüz târîhinde Timurlenk ile cenk eyledi. Ba'dehu Sicistan'da Melik Şemseddîn nâm kimesne kâr saltanata istilâ eyledi. Ba'dehu anın oğlu İskender Şâh sultân oldu. Ba'dehu oğlu A'zam şâh

Ba'dehu Celâleddîn²⁴⁸⁸ kalkup kuvvet tutup Dehlîli'de tahta geçdi. Ve bir kaç gündən sonra Sultân Behlül oğlu Sultân İskender gelüp tahtı mezbûrun elinden aldı. Ve müddeti medîde hânlıkda kaldı.²⁴⁸⁹ Ba'dehu fevt olup oğlu Sultân İbrahim şâh oldu. Ol gayet halîm ve muhibb²⁴⁹⁰ ve meşâyih kimesne idi. Lâkin gayetde semûz ve etlü kimesne olmağın değme bir at çekmezdi. Ve anın zamanında²⁴⁹¹ Babür Mîrzâ'nın oğlu Hümâyun Mîrzâ Hind'e gelüp Sultân İbrahimile cenk edüp²⁴⁹² galib olup mezbûrî katl eyledi. Ve Hindistan'ı istîlâ eyledi.

Fasl-ı Fî-zikr-i²⁴⁹³ Şâhrûh Sultân Min Evlâd-ı²⁴⁹⁴ Timur Gürkan ♦

Mezbûr babası Timurlenk yedi yüz doksan dokuzda Horasan ve Sîstan ve Mazendran hükmüne²⁴⁹⁵ tefvîz edüp ve sekiz yüz on birde Herat'dan azîm askerle kalkup Ceyhun'a dönmüş idi. Üzerinden geçüp Semerkand'ı Hodadâd elinden aldı. Ve anı İliğ Bey'e ta'yîn edüp kendi Horasan'a geldi. Ve bu senede İskender bin Ömer Şeyh bin Timurlenk karındaşı Pîr Muhammed elinden aldı. Faris²⁴⁹⁶ ba'dehu karındaşı Rüstem elinden İsfahan'ı dahî aldı. Va sekiz yüz on altıda Şâhrûh İskender

pâdişâh olup adl ve dâd eyledi. Ulemâ ve fukaraya küllî rağbet edüp anlara in'âm ve ihsân eyledi. Ve Mekke-i Mükerrime'de Tecâliye nâm medrese-i binâ eyledi. Anlara in'âm ve anın mislî bir medrese dahî yokdur. Medine-i Münevvere'de dahî binâ eyledi. Ve sekiz yüz on dört de fevt olup yerine oğlu Seyfeddîn Hamza Şâh oldu. Ve mezbûrun külu Atabek Şehâbeddîn'i katl edüp kendü yerine sultân oldu. Ba'dehu Kandir nâm ... (?) nasrânî şâhi askerle gelüp Şehâb'ı tutup katl eyledi. Ve mesâcid ve medârisi yakup harâb eyledi. Ve mezbûr Kander'in oğlu dahî babası üzerine hurûc edüp Kander'i katl eyledi. Ve kendü İslâm'a gelüp Muhammed nâmıyla isim olundu. Ve Celâleddîn Ebu'l-Muzafferle mulakkab oldu. Ve şe'âir İslâm'ı izhâr eyleyüp babasının yıkdığı mesâcid ve medârisi ta'mîr eyledi. Ve Haremeynü'ş-Şerifeyn ehline tasadduk için azîm mâl gönderdi. Ve Mısır'da gayet azîm bir medrese binâ eyledi. Ve sekiz yüz otuz yedide fevt olup Sultân Hüseyin Sarhî nâm kimesne kâr saltanata istîlâ eyledi. Ba'dehu edğâniyândan ta'ife-i tüccârdan Sultân Behlül M (43a)

²⁴⁸⁷ edüp Dehlîli tahtını taht edindi taht edindi A; edüp Dehlîli tahtını Sultân Hüseyin elinden aldı F (67b) / eyledi ve Dehlîli tahtını zabt edüp sultân oldu M (43a)

²⁴⁸⁸ Celâleddîn A; Sultân Hüseyin oğlu Celâleddîn F (67b) / M (43a)

²⁴⁸⁹ Ve müddeti medîde hânlıkda kaldı A; ve biraz müddet hanlık kıldı M (43a)

²⁴⁹⁰ Muhib A; muhib fukara F (67b) / M (43a)

²⁴⁹¹ Zamanında A; zamanında dokuz yüz on birde F (67b) / M (43a)

²⁴⁹² Sultân İbrahim ile cenk edüp A; İbrahim Sultân ile cenk eyledi M (43a)

²⁴⁹³ Fî-zikr-i A; fi-zikr-i devleti M (43a)

²⁴⁹⁴ Evlâd-ı A; âl-i M (43a)

♦ [d]: Şu'be-i Âl-i Timur: Min evlâdî Şâhrûh yedi neferdir. Dâr-ı saltanatları Horasan ve Semerkand'dır. Târîhi saltanat yedi yüz doksan . târîhi inkırazı sekiz yüz bir. Müddeti devletleri yetmiş iki senedir. F (68a)

²⁴⁹⁵ Hükmüne A; hükûmetin M (43a)

²⁴⁹⁶ Aldı Faris A; Farisî aldı F (68a) / M (43a)

ile cenk edüp ve galib oldu. Ve İskender'in vilâyetine munsarîf²⁴⁹⁷ oldu. Tekrar İskender asker cem' edüp Şâhrûh ile cenk eyledi. Ve mağlûb olup²⁴⁹⁸ Şâhrûh anın gözlerine mîl çekdi. Ve Şâhrûh Maveraünnehir'e Horasan'a ve Harezme ve Cürcan'a ve Irak'a [48/b] ve Arab'a ve Mazendran'a ve Kandahar'a ve Hind ve Kirman'a ve bilâdi Acem'e Azerbaycan'a varınca²⁴⁹⁹ mâlik oldu. Ve sekiz yüz on sekizde Paris hâkimî Baykara İbn Şeyh Ömer İbn²⁵⁰⁰ Timurlenk saltanat²⁵⁰¹ da'vasın edüp Şâhrûh ile cenk eyledi ve mağlûb oldu. Bir²⁵⁰² nice def'a dahî cenk kıyâm gösterüp²⁵⁰³ âhir sekiz yüz on dokuzda Şâhrûh elinde giriftâr oldu.²⁵⁰⁴ Gözlerine mîl çekdi. Ba'dehu Tebrîz fettâhî²⁵⁰⁵ olan Kara Yusuf ile Şâhrûh cenk azîmet eylediler zîrâ mezbûr²⁵⁰⁶ Kara Yusuf Mîrân Şâh bin Timurlenk ve anın oğlu Ebu Bekir Mîrzâ anı²⁵⁰⁷ katl edüp ve mezbûr Mîrân Şâh'ın hem kızın ve hem hatunun bir²⁵⁰⁸ nikâh altında cem' etmişdir. Ve sekiz yüz yigirmi üçde Kara Yusuf fevt olup Şâhrûh İskender bin Kara Yusuf ile altı yedi def' cenk edüp ol halde Tebrîz Şâhrûh elinde bi'l-küllîye harâb olup ehl-i²⁵⁰⁹ Semerkand'a sürüldü.²⁵¹⁰ Âkıbet İskender'in karındaşı Cihân Şâh Şâhrûh ile kuvvet bulup Azerbaycan'ı İskender elinden aldı. Ve İskender bir kal'ada oğlu elinde katl olundu. Ve sekiz yüz otuz dokuzda Şâhrûh sultânın oğlu veliyyiahdiyi Bay Sungur Mîrzâ ki, Kirman sâhibidir fevt olup²⁵¹¹ Şâhrûh gayetde mahzûn oldu ve anın memleketin oğlu Alâiddevle'ye verdi. Ve küçük oğlu Muhammed bin Bay Sungur'a Nihavend vilâyetin verdi. Ve üç yıl mezbûr Muhammed anda ikâmet etdikden sonra saltanat da'vasın edüp ve

²⁴⁹⁷ Munsarîf A; mutasarrîf M (43a)

²⁴⁹⁸ Olup A; oldu M (43a)

²⁴⁹⁹ Varınca A; - M (43a)

²⁵⁰⁰ İbn A; bin F (68a) / M (43a)

²⁵⁰¹ Saltanat A; - M (43a)

²⁵⁰² Oldu bir A; olup ve F (68a)

²⁵⁰³ Kıyâm gösterüp A; eyledi M (43b)

²⁵⁰⁴ Oldu A; olup F (68a)

²⁵⁰⁵ Fettâhî A; sâhibi F (68a) / M (43b)

²⁵⁰⁶ Kara Yusuf ile Şâhrûh cenk azîmet eylediler zîrâ mezbûr A; - F (68a)

²⁵⁰⁷ Mîrzâ anı A; Mîrzâ'yı F (68a) / M (43b)

²⁵⁰⁸ Bir A; - M (43b)

²⁵⁰⁹ Olup ehl-i A; oldu M (43b)

²⁵¹⁰ Sürüldü A; sürdü M (43b)

²⁵¹¹ Sâhibidir fevt olup A; sâhibi fevt bulup M (43b)

Hemedan'ı ve İsfahan'ı istilâ eyledi. Pes Şâhrûh anın²⁵¹² üzerine vardı. Ol dahî mukavemet edemeyüp Kürdistan'a kaçdı.²⁵¹³

²⁵¹² Anın A; kalkup anın F (68b) / M (43b)

²⁵¹³ Kürdistan'a kaçdı A; Kürdistan'a kaçdı. Pes Şâhrûh İsfahan'a geldi. Anda Muhammed Mîrzâ'ya mu'ayyen olanlardan Şâh Alâeddîn Hüseyin kâdı imâm ve hoca Efdaleddîn nâm eşrâf ve sâdâtı katl eyledi. Ve anlar hîn katilde mezbûr Şâhrûh ömrü kaysar nesli munkati' olağışün bed-du'â etdiler. Lâ-cerem seksen günden sonra Şâhrûh Rey'e varup sekiz yüz elli senesinde fevt oldu. Ve Halîl sultân yanında defn olundu. Şâhrûh yetmiş bir yıl ömür sürüp ve kırk üç yıl saltanat etdi. Mezbûr azîm pâdişâh idi. Horbінде(?) mansûr ve muzaffer idi. Ehl-i adl ve muhibb ulemâ ve meşâyih idi. Vasi'at memleketi Hotin ve Kâşğır'dan ve Deşt-i Kıpçak ve Hind ve Mazendıran ve Şirvan ve Gürce ve Parson ve Basra ve Vasit'a erişmişdi. Fevt olup ba'dehu oğlu İbrahim dahî fevt oldu.

El-Melik Sa'îd Muhammed İliğ Bey Sultân bin Şâhrûh bin Timurlenk mezbûra babası Maveraünnehir Sultân İliğ'in hâli hayatında sekiz yüz on bir târihinde ta'yîn edüp kırk yıl mikdârı anda saltanat eyledi. Mezbûr gayet âlim ve âdil ve ilm riyâzette kâmil ve muhibb ulemâ ve fukara ve dâ'im anlarla ülfet ve musâhibet eder kimesne idi. Ve galib evkâtını mutala'a-i ketebe sarf ederdi. Ol sebebden çok ilme muttalî' oldu. Ketebden hayli bâd-dâşiti var idi. Mezbûr Semerkend'da bir âli bedî'üt-tarz Hasan es-semt medrese binâ eyledi. Ve anda birer sad ihrâc edüp anın üzerine çok mâl sarf eyledi. Ve hâlâ halk arasında mindavâl olan anın zeycîdir. Ve ol kitâbın evvelinde yazmışdır. Beyt: İne asârına **F (68b)** teddel aleyna, Fanzur ve ba'adna ile'l-asâr. Hakkan budur ki, öyledir. Ve eser-i azîmedir. Ve gayet mühim ve nâfi' kitâbdır. Evvela Fazıl Gıyaseddîn Cemşid mübâşeret edüp fevt oldu. Ba'dehu kâdızâde-i rumî mübâşeret edüp ol dahî fevt oldukdan sonra Ali Kuşcu-i Semerkandî itmâm eyledi. Ve sekiz yüz elli ikide İliğ Bey Semerkand'dan gelüp Horasan'a istilâ eyledi. Ve sekiz < > den sonra istimâ' eylediği Türk pâdişâhı Ebu'l-Hayr Hân Semerkand'a kasdı vardır deyu Horasan'ı koyup Semerkand cânibine azîmet eyledi. Belh'e vardık da anın imâretin oğlu Abdullatîf Mîrzâ'ya ısmarladı. Ve kendüsü şehri Ceyhun'u geçdi. Nâ-gâh Abdullatîf İliğ Bey saltanatı karındaşı Abdulazîz bin İliğ Bey'e ta'yîn etdüğün işidüp kalkup babası ile üç ay mildârı cenk eyledi. Bu esnâda Melik Ebu Sa'îd bir mikdâr asker ile Semerkand'a tevcih eyledi. Der-akib oğlu Abdullatîf Ceyhun'u geçüp Semerkand'a varup İliğ Bey ile cenk eyledi. Ve sekiz yüz elli beşde galib olup İliğ Bey Türkistan'a tevcih eyledi. Ve oğlu Abdullatîf Semerkand'a girüp hân oldu. Ba'dehu İliğ Bey Türk pâdişâhı Ebu'l-Hayr Hân'dan havf edüp oğlu Abdullatîf yanına geldi. Ve öyle eğildi ki oğlu Eyyub'a hürmet edüp kendüye kıymaya.

Pes Abdullatîf Surat hükmü ana râm eyledi. Lâkin hafiyeten katline işâret eyledi. Mezbûr İliğ Bey ol zamanda elli sekiz yaşında idi. Nazm: illâ inneme'd-dünya ke-zille sehâya, Uzletin yevmen semm anın izhalet, Felâtek ferhâna bahahîn ukbelet, Velâtek cezâ ânâ lehâ hîn dulet. Abdullatîf Mîrzâ bitakdîr-i Hüdâ sekiz buçuk ay tahta cülûs eyledikden sonra Bağdağan nâm bağçeye varup tene'im üzre iken Baba Hüseyin nâm bir kimesne bir tâb oku atup gelüp Abdullatîf Hân'ı katl eyledi. Mîrzâ Abdullah bin İbrahim Sultân bin Şâhrûh Paris hâkimi olup Muhammed Mîrzâ'nın elinden memleketin aldı. Mezbûr dahî ammîsi İliğ Bey yanına gelüp İliğ Bey ana kızın verüp damad edindi. Ve Abdullatîf Mîrzâ'dan sonra mezbûr Semerkand'a hân olup ve yüz elli dört hudûdunda Melik Ebu Sa'îd **F (69a)** anın elinden Semerkand'ı aldı. Sultân Muhammed Mîrzâ bin Sungur bin Şâhrûh bin Timurlenk Gürkan sabıkân zikr olunmuşdu ki, mezbûr ceddisi olan Şâhrûh'a âsi olup çok geçmeyüp Şâhrûh Rey'de vefât eyledi. Ve anın galib askeri Muhammed Mîrzâ yanına vardılar. Mezbûr Muhammed Mîrzâ gayet dilîr ve bahâdır kimesne idi. Pes Muhammed Mîrzâ Irak ve Acem ve Fars'a ve Kirman'a ve Huristan'a hudûd u Basra'ya varınca mâlik oldu. Ve sekiz yüz elli üçde Muhammed Mîrzâ karındaşı olan Horasan sâhibi Babür Mîrzâ ile Cam vilâyetinde cenk edüp galib oldu. Ve Horasan'a istilâ eyledi. Herat'da tahta geçdi. Ve bahar oldukda tekrar Babür Mîrzâ Hind ve Sitan'dan gelüp Muhammed Mîrzâ ile cenk ederdi. Ve mağlûb olup ümerâsından çok kimesne

katl olundu. Ve bu esnâda Mîrzâ Alâeddîn Gur'dan kalkup < > istilâ eyledi. Ve Emîrzâde Halîl Muhammed Cihangir bin Timurlenk Fars'a istilâ eyledi.

Pes Muhammed Mîrzâ'ya ızdırıp düşüp âkıbet Emîrzâde Halîl ile cenk eyledi. Galib olup Fars'a ve Irak'a istilâ eyledi. Ve sekiz yüz elli beşde Muhammed Mîrzâ karındaşı Babür Mîrzâ ki Sultân İbâd'da karar etmişdi. Anın cengine varup ehl-i Semerkand mâbeynlerin islâh eylediler. Ve az zamanda Muhammed Mîrzâ naks-ahd edüp Cuçin ve Iskarbin üzerine istilâ eyledi. Ba'dehu Babür Mîrzâ cengine teveccüh eyledi. Ve her cünd ümerâ ve a'yâna naks-ahd etmek iyü ve mübârek değildir. Feragat ile dediklerinde mukayyed olmayup ümerâsına ol cihetden rencide hâtir olup levn ve şetm eyledi. Anlar dahî sekiz yüz elli beşde Babür Mîrzâ ile musâf oldukda erilüp Babür Mîrzâ yanına vardılar. Ve Muhammed Mîrzâ mağlûb olup esîr oldu. Ve etdi "Esbahlu emiran ve emsît esîra" ba'dehu Babür Mîrzâ emr edüp katl olundu. Sultân Ebu'l-Kasım Babür Mîrzâ bin Bay Sungur bin Şâhruh bin Timurlenk Mezbûr Babür Şâhruh **F (69b)** Rey'de vefât etdikde yanında bulunup lâkin galib asker Muhammed Mîrzâ cânibine varmağın mezbûr saltanattan ba's üzerine olmağın Ester İbâd'a varup karar eyledi. Ve anda ümerâ-i Şâhruhiyye'den nev Yakup nâm bir nâmdâr bey bulunup Babür Mîrzâ'nın yanına gelüp ve ana nasihat eyledi. Ve ibtidâ cemî' hazâ'in ve asker karındaşlarında ve Amik oğullarındadır. Eğer saltanat istersen hüsn-i re'y ile tedbîr ile ve illâ memleket dahî elekden çıkar.

Pes lâzımdır ki, dört nesneye rağbet gösteresin. Evvel bu ki, halkın aşâğı mertebelerine iltifât edesin ekâbirine etmeyesin. İkinci ol ki, gayet cûd ve kerem gösteresin tâkim her işiden rağbet edüp yanına gele. Üçüncü ol ki, siyâset emrinde ihmâl eylesesiz ki, halk senden nefret etmeye. Dördüncü oldur ki, askerini nehb ve garetten men' etmeyesin ki, hatta herkes mâl tahsîl edüp kârlarında mucid olalar. Ba'dehu memlekete mâlik olduk da anları ol hâlden men' edesin dedi. Babür Mîrzâ dahî bu nasihat ile âmil olup ol zamanda Horasan'ı karındaşı Alâiddevle elinden aldı. Ve nice def'a Muhammed Mîrzâ ile cenk edüp âhir sekiz yüz elli beşde anı katl ve Kars'ı ve Irak'a istilâ eyledi. Ve mezbûr Babür Mîrzâ Muhammed Mîrzâ ile cenkde iken bu esnâda Cihânsâh gelüp Irak'a istilâ eyledi. Ve sekiz yüz elli yedide Babür Mîrzâ kasd etdi ki, Irak'ı Cihânsâh elinden ala. Nâ-gâh işitdi ki Maverâünnehir sâhibi Melik Ebu Sa'îd Ceyhun'u geçüp hisâr eyledi.

Pes Babür Mîrzâ sekiz yüz elli sekizde Ceyhun donup anın üzerinden geçüp Semerkand'a varup bir yıldan ziyâde Melik Ebu Sa'îd ile cenk eyledi. Ba'dehu mâbeynlerinde sulh vâkı' olup Babür Mîrzâ âhir Horasan'a gelüp ve min ba'd cenk için hareket etmeyüp iyş ve nevşe va taraba teğannime meşğûl oldu. Tâkim sekiz yüz altmış bir hudûdunda vefât eyledi. Ve saltanatı oğlu Şâh Mahmûd Mîrzâ'ya vasiyet eyledi. Ve mezbûr İmâm Ali Rıza civârında defn olundu. Ve üzerine bir âlî kubbe **F (70a)** binâ olundu. Ve mezbûr ûlû pâdişâh ve bahâdır muhibb ve hoş sîret ve âkil mübârek kimesne idi. On bir yıl saltanat eyledi.

Es-Sultân el-Melik es-Sa'îd Ebu Sa'îd bin Ahmed bin Mîrzâ Şâh bin Timurlenk Gürkan mezbûr sekiz yüz elli dördte Maverâünnehir'de zuhûr edüp Semerkanf Hân'ı Sultân Abdullah'ı katl edüp mülkünü istilâ eyledi. Ve sekiz yüz altmış birde Babür Mîrzâ fevt olacak Melik Ebu Sa'îd Semerkand'dan kalkup Belh'e ve Horasan'a istilâ eyledi. Ba'dehu Belh'de Mîrzâ Abdullatîf'in evlâdının zuhûrun işidecek Horasan'ı terk edüp Belh'e vardı. Ve bu esnâda Cihânsâh gelüp Horasan'a istilâ eyledi. Ve bahar olduk da tekrar Ebu Sa'îd Horasan'da hayli adl ve hoş sîret izhâr eyledi. Ve sekiz yüz altmış üçde Âl-i Timur'dan Alâiddevle oğlu İbrahim Sultân ve Emîrzâde Sencer gelüp Melik Ebu Sa'îd ile cenk etdiler ve mağlûb olup şehzâde Sencer cenginde helâk oldu. Ve çok geçmeyüp Alâiddevle ve oğlu İbrahim Sultân fevt oldu. Ve Sicistan ve Kandahar sâhibi Şâh Mahmûd bin Babür Mîrzâ dahî fevt oldu.

Pes saltanat Melik Ebu Sa'îd müzâhemedan hâli olup sâfi oldu. Ba'dehu Maverâünnehir'de Emîrzâde Çevkî(?) İbn Abdullatîf zuhûr edüp Melik Ebu Sa'îd anın için iki def'a Horasan'dan Semerkand'a sefer eyledi. Âhir anı tutup katl eyledi.

Pes Horasan ve Maverâünnehir ve Bedehsân ve Kabil ve Harezmi Melik Ebu Sa'îd müsellemler oldu. Sekiz yüz yetmiş birde Cihânsâh bin Kara Yusuf katl olunup anın memleketinden Sultân

Ebu Sa'îd Irak ve Acem'e ve Kirman'a istilâ eyledi. Ve sekiz yüz yetmiş üçde Melik Ebu Sa'îd kâsd etdi kim Irak'ı ve Azerbaycan'ı Uzun Hasan elinden ala. Uzun Hasan bu hâlden ağâh olup musâliha için nice def'a haber gönderdi. Ve mkayyed olmayup Melik Ebu Sa'îd hayli askerle anın cengine F (70b) vardı. Ve Azerbaycan hudûdunda iki asker mülâkî olup hayli cenk etdiler. Ve Hasan Tavîl galib olup Melik Ebu Sa'îd havvâsıyla firâr eyledi. Uzun Hasan oğlu Zeynel Bey yetişüp anı esîr eyledi ve babasına getürdü. Ve Hasan Tavîl ana ikrâm ve ihtirâm eyleyüp teselliyet eyledi. Ve ana hayır va'd eyleyüp ba'dehu ümerâsıyla anın husûsunu meşveret eyledi. Anlar helâk olmasın re'y eylediler. Ol dahî Melik Ebu Sa'îd'i katl eyledi. Mezbûr Ebu Sa'îd şâhân cihân içre nâmdâr ve âlî mikdâr ve celîlü'l-i'tibâr ve vâsî' memleket ve azîm saltanat kimesne idi. Mezbûr hudûd Kaşgar'dan Tebriz'e varınca ve diyâr ı Hind'den Harezme varınca hüküm etmişdi. Kırk iki yıl ömür sürüp sekiz yıl Maverâünnehir'de saltanat eyledi. Ve on iki yıl cümle zikr olunan memâlikde saltanat eyledi. Cümle eyyâmı saltanatı yigirmi yıldır. **F (71a)** /

Kürdistan'a kaçdı. Pes Şâhruh İsfehan'a gelüp anda Muhammed Mîrzâ'ya mu'ayyen olanlardan Şâh Alâeddîn Hüseyinî kâdî imâm ve hoca Efdaleddîn'i ve eşrâf sâdâtı katl eyledi. Ve anlar hîn katilde mezbûr Şâhrûh'un ömrü kaysar nesli munkatî' olağičün bed-du'â etdiler. Lâ-cerem seksen gündend sonra Şâhruh Rey'e varup sekiz yüz elli altıda fevt oldu. Ve Halîl sultân yanında defn olundu. Şâhrûh yetmiş bir yıl ömür sürdü. Kırk üç yıl saltanat etdi. Mezbûr azîm pâdişâh idi. Horbinde(?) mansûr ve muzaffer idi. Ehl-i adl ve muhibb ulemâ ve meşâyih idi. Vasi'at memleketi Hotin ve Kâşgır'dan ve Deşt-i Kıpçak ve Hind ve Mazendiran ve Şirvan ve Gürce ve Parson ve Basra ve Vasit'a erişmişdi. Fevt oldu. Ba'dehu oğlu İbrahim dahî fevt oldu.

El-Melik Sa'îd Muhammed İliğ Bey Sultân bin Şâhruh bin Timurlenk mezbûra babası Maverâünnehir sultânın hâli hayatında sekiz yüz on birinde ta'yîn edüp kırk yıl mikdârı anda saltanat eyledi. Mezbûr gayet âlim ve âdil ve ilm riyâzette kâmil ve muhibb ulemâ ve fukara ve dâ'im anlarla ülfet ve musâhibet eder kimesne idi. Ve galib evkâtını mutalâ'a-i ketebe sarf ederdi. Ol sebebden çok ilme muttali' oldu. Ketebden hayli bâd-dâşiti var idi. Mezbûr Semerkend'da bir âlî bedî'üt-tarz Hasan es-semt medrese binâ eyledi. Ve anda birer sad ihrâc edüp anın üzerine çok mâl sarf eyledi. Ve hâlâ halk arasında minned olan anın zeycîdir. Ve ol kitâbın evvelinde yazmışdır. Mazm: İnne asârina teddel aleyna, Fanzur ve ba'adna ile'l-asâr. Hakkan budur ki, öyledir. Ve eser-i azîmedir. Ve gayet mühimdir ve nâfi' kitâbdır. Evvela Fazıl Gıyaseddîn Cemşîd mübâşeret edüp fevt oldu. Ba'dehu kâdîzâde-i rumî mübâşeret edüp ol dahî fevt oldu. Andan sonra Ali Kuşçu-i Semerkandî itmâm eyledi. Ve sekiz yüz elli ikide İliğ Bey Semerkand'dan gelüp Horasan'a istilâ eyledi. Ve sekiz aydan **M (43b)** sonra istimâ' eylediği Türk pâdişâhı Ebu'l-Hayr Hân Semerkand'a kâsd eyledi. Pes Horasan'ı koyup Semerkand cânibine azîmet eyledi. Belh'e vardık da anın imâretin oğlu Abdullatîf Mîrzâ'ya ısmarladı. Ve kendüsü şehri Ceyhun'u geçdi. Nâ-gâh Abdullatîf İliğ Bey saltanatı karındaşı Abdulazîz bin İliğ Bey'e ta'yîn etdüğün işidüp kalkup babası ile üç ay mildârı cenk eyledi. Bu esnâda Melik Ebu Sa'îd bir mikdâr asker ile Semerkand'a tevcih eyledi ki, vara sultân ola. Pes İliğ Bey oğlu Abdullatîf'in cenginden el çeküp Semerkand'a tevcih eyledi. Der-akib oğlu Abdullatîf Ceyhun'u geçüp Semerkand'a varup İliğ Bey ile cenk eyledi. Ve sekiz yüz elli beşde galib olup İliğ Bey Türkistan'a tevcih eyledi. Ve oğlu Abdullatîf Semerkand'a girüp hân oldu. Ba'dehu İliğ Bey Türk pâdişâhı Ebu'l-Hayr Hân'dan havf edüp oğlu Abdullatîf yanına geldi. Ve eğildi ki oğlu Eyyub'a hürmet edüp kendüye kıymaya.

Pes Abdullatîf suretâ kim ikrâm eyledi. Lâkin hafiyeten anın katline işâret eyledi. Mezbûr İliğ Bey ol zamanda elli sekiz yaşında idi. Nazm: illâ inneme'd-dünya ke-zille sihâba Uzletin yevmen semm anın izhalet, Felâtekün ferhâna bahahîn ukbelet, Velâtekün cezâ ânâ lehâ hîn velet. Abdullatîf Mîrzâ bitakdîr-i Hüdâ sekiz buçuk ay tahta cülûs eyledikden sonra Bağdağan nâm bağçeye varup tene'im üzre iken Baba Hüseyin nâm kimesne bir tâb oku atup gelüp Abdullatîf katl eyledi. Mîrzâ Abdullah bin İbrahim Sultân bin Şâhruh Paris hâkimi olup Muhammed Mîrzâ'nın elinden memleketin aldı. Mezbûr dahî ammîsi İliğ Bey yanına gelüp İliğ ana kızın verüp damad edindi. Ve Abdullatîf Mîrzâ'dan sonra mezbûr Semerkand'a hân oldu. Sessiz yüz elli dört hudûdunda Melik Ebu Sa'îd anın elinden Semerkand'ı aldı. Sultân Muhammed Mîrzâ ibn Sungur bin Şâhruh bin Timurlenk sabıkân zikr olunmuşdu ki, mezbûr

ceddisi olan Şâhruh'a âsi olup çok geçmeyüp Şâhruh yedinde vefât eyledi. Ve anın galib askeri Muhammed Mîrzâ yanına vardılar. Mezbûr Muhammed Mîrzâ gayet dilgîr ve bahâdır kimesne idi. Pes Muhammed Mîrzâ Irak ve Acem ve Fars'a ve Kirman'a ve Huristan'a hudûd u Basra'ya varınca mâlik oldu. Ve sekiz yüz elli üçde Muhammed Mîrzâ karındaşı olan Horasan sâhibi Babür Mîrzâ ile Cam kurbunda cenk edüp galib oldu. Ve Horasan'a istîlâ eyledi. Herat'da tahta geçdi. Ve bahar oldukda tekrar Babür Mîrzâ Hind ve Sitan'dan gelüp Muhammed Mîrzâ ile cenk eyledi. Ve mağlûb olup ümerâsından çok kimesne katl olundu. Ve bu esnâda Mîrzâ Alâeddîn Gur'dan kalkup Herat'ı istîlâ eyledi. Ve Emîrzâde Halîl Muhammed Cihangir bin Timurlenk Fars'a istîlâ eyledi.

Pes Muhammed Mîrzâ'ya ızdırıp düşüp âkıbet Emîrzâde Halîl ile cenk eyledi. Galib oldu ve Fars'a ve Irak'a istîlâ eyledi. Ve sekiz yüz elli beşde Muhammed Mîrzâ karındaşı Babür Mîrzâ ki Sultân İbâd'da karar etmişdi. Anın cengine varup ehl-i Semerkand mâbeynlerin ıslâh eylediler. Ve az zamanda Muhammed Mîrzâ naks-ahd edüp Cuçin ve Esferbayın üzerine istîlâ eyledi. Ba'dehu Babür Mîrzâ cengine teveccüh eyledi. Ve her cünd ümerâ ve a'yâna naks-ahd etmek iyü mübârek değildir. Feragat ile dediklerinde mukayyed olmayup ümerâsına ol cihetden rencide hâtr olup ve şetm eyledi. Anlar dahî sekiz yüz elli beşde Babür **M (44a)** Mîrzâ ile musâf oldukda erilüp Babür Mîrzâ yanına vardılar. Ve Muhammed Mîrzâ mağlûb olup esîr oldu. Ve etdi "Esbahı emiran ve emsît esîra" ba'dehu Babür Mîrzâ emriyle katl olundu. Sultân Ebu'l-Kasım Babür Mîrzâ bin Bay Sungur bin Şâhruh bin Timurlenk Mezbûr Babür Şâhruh Rey'de vefât etdikde yanında bulunup lâkin galib asker Muhammed cânibine varmağın mezbûr saltanattan ba's üzerine olmağın Ester İbâd'a varup karar eyledi. Ve anda ümerâ-i Şâhruhiyye'den nev Yakup nâm bir nâmâdâr bey bulunup Babür Mîrzâ'nın yanına hizmetine geldi ve ana nasîhat eyledi. Ve ibtidâ cemî' hazâ'in ve asker karındaşlarında ve Amik oğullarındadır. Eğer saltanat istersen hüsn-i re'y ile tedbîr ile ve illâ memleket dahî elekden çıkar.

Pes lâzımdır ki, dört nesneye rağbet gösteresin. Evvel bu halkın aşâğı mertebelerine iltifât edesin ekâbirine etmeyesin. İkinci ol ki, cûd ve kerem gösteresin tâkim her işiden rağbet edüp yanına gele. Üçüncü ol siyâset emrinde ihmâl eylesesiz ki, halk senden nefret etmeye. Dördüncü oldur askerini nehb ve garetten men' etmeyesin ki, hatta herkes mâla tam' edüp kârlarında mucid olalar. Ba'dehu memlekete mâlik olduk da anları ol hâlden men' edesin dedi. Babür Mîrzâ bu nasîhat ile âmil olup ol zamanda Horasan'ı karındaşı Alâiddevle elinden aldı. Ve nice def'a Muhammed Mîrzâ ile cenk edüp âhir sekiz yüz elli beşde anı katl eyledi ve Kars'ı ve Irak'a istîlâ eyledi. Ve mezbûr Babür Mîrzâ Muhammed Mîrzâ ile cenkde iken bu esnâda Cihânşâh gelüp Irak'a istîlâ eyledi. Ve sekiz yüz elli yedide Babür Mîrzâ kâsd etdi ki, Irak'ı Cihânşâh elinden ala. Nâ-gâh işitti ki Maveraünnehir sâhibi Melik Ebu Sa'îd Ceyhun'u geçüp Belh'i hisâr eyledi.

Pes Babür Mîrzâ sekiz yüz elli sekizde Ceyhun donup anın üzerinden geçdi. Semerkand'a varup bir yıldan ziyâde Melik Ebu Sa'îd ile cenk eyledi. Ba'dehu mâbeynlerinde sulh vâkı' olup Babür Mîrzâ âhir Horasan'a geldi ve min ba'd cenk için hareket etmeyüp iyş ve nevşe va taraba teğannime meşgûl oldu. Tâkim sekiz yüz altmış bir hudûdunda vefât eyledi. Ve saltanatı oğlu Şâh Mahmûd Mîrzâ'ya vasiyet eyledi. Ve mezbûr İmâm Ali Rıza civârında defn olunup üzerine bir âlî kubbe binâ eyledi. Ve mezbûr ülü pâdişâh ve bahâdır muhîbb ve hoş sîret ve âkil mübârek kimesne idi. On bir yıl saltanat eyledi.

Es-Sultân el-Melik es-Sa'îd Ebu Sa'îd bin Ahmed bin Mîrzâ Şâh bin Timurlenk mezbûr sekiz yüz elli dörtde Maveraünnehir'de zuhûr edüp Semerkanf Hân'ı Sultân Abdullah'ı katl eyledi ve anın mülkünü istîlâ eyledi. Ve sekiz yüz altmış birde Babür Mîrzâ fevt olacak Melik Ebu Sa'îd Semerkand'dan kalkup Belh'e ve Horasan'a istîlâ eyledi. Ba'dehu Belh'de Mîrzâ Abdullatîf'in evlâdının zuhûrun işidecek Horasan'ı terk edüp Belh'e vardı. Ve bu esnâda Cihânşâh gelüp Horasan'a istîlâ eyledi. Ve bahar olduk da tekrar Melik Ebu Sa'îd vâfir asker ile Horasan'a gelüp Cihânşâh Irak'a gitdi. Ve Melik Ebu Sa'îd Horasan'da hayli adl ve hoş sîret izhâr eyledi. Ve sekiz yüz altmış üçde Âl-i Timur'dan Alâiddevle oğlu İbrahim Sultân ve Emîrzâde Sencer gelüp Melik Ebu Sa'îd ile cenk etdiler ve mağlûb olup şehzâde Sencer

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Özbekiyan Selâtin-i Maverâünnehir

Maveraünnehir ol²⁵¹⁴ bilâd-ı Suğd'dur. Ol kadîmü'l-eyyâmda Heyatla'nın memleketidir. Anların büyük şehri Semerkand'dır. Ve Türkistan Nehri hacetdeki ya'nî Selçuk'un mâverâsıdır. Ammâ Maverâünnehir yedi tûmandır her tûman on bin asker çıkar yerden ibaretdir. Ve anın şehri çokdur merğiyândır. İlık Hân zamanında taht-ı evvel idi. Sâhib el-Hudâya andandır ve dahî şehri Hicced'dir ve Termid'dir ve Nısf'dır ve Keşd'dir ve Buhara'dır ve Endekân'dır ve Belhşân'dır ve Harez m memleketleridir. Ve iklim sa'abnatdır²⁵¹⁵ ve bilâd-ı Türkistan'dır Müfle'dir ve Kafhakara(?)²⁵¹⁶ varınca dokuz tûmandır. Anın memleketleri İsyihâb'dır²⁵¹⁷ ve Şâh Rahiyye'dir²⁵¹⁸ ve Özkend ve Akrrar'dır²⁵¹⁹ ve İşbah'dır ve Safankader ve Taşkend ve kadîm şehir-i kadîmdir.²⁵²⁰ Ve taht-ı memleketdir. Ve anların örfünde mutlaka Ceyhun'un mâverâsı şarka varınca Turân'dır. Ve bir²⁵²¹ cânibi mağribe varınca İran'dır. Ma'lûm²⁵²² ola ki, sâbikân zikr olunmuşdur. Deşt-i Kıpçak Hân'ı Ebu'l-

cenginde helâk oldu. Ve çok geçmeyüp Alâiddevle ve oğlu **M (44b)** İbrahim Sultân fevt oldu. Ve Sicistan ve Kandahar sâhibi Şâh Mahmûd bin Babür Mîrzâ dahî fevt oldu.

Pes saltanat Melik Ebu Sa'îd müzâhmeden hâli olup sâfî oldu. Ba'dehu Maverâünnehir'de Emîrzâde Çevkî(?) bin M Abdullatîf zuhûr edüp Melik Ebu Sa'îd anın için iki def'a Horasan'dan Semerkand'a sefer eyledi. Âhir anı tutup katl eyledi.

Pes Horasan ve Maverâünnehir ve Bedehsân ve Kabil ve Harez m Melik Ebu Sa'îd müselle m oldu. Sekiz yüz yetmiş birde Cihânsâh bin Kara Yusuf katl olunup anın memleketinden Sultân Ebu Sa'îd Irak ve Acem'e ve Kirman'a istilâ eyledi. Ve sekiz yüz yetmiş üçde Melik Ebu Sa'îd kasd etdi Irak'ı ve Azerbaycan'ı Uzun Hasan elinden ala. Uzun Hasan bu hâlden agâh olup musâliha için nice def'a haber gönderdi. Ve mkayyed olmayup Melik Ebu Sa'îd hayli askerle anın cengine vardı. Ve Azerbaycan hudûdunda iki asker mülâki olup hayli cenk etdiler. Ve Uzun Hasan galib olup Melik Ebu Sa'îd havvâsıyla firâr eyledi. Uzun Hasan oğlu Zeynel Bey yetişüp anı esir eyledi ve babasına getürdü. Ve Uzun Hasan ana ikrâm ve ikrâm edüp teselliyet hatır eyledi. Ve ana hayır va'd eyledi. Ba'dehu ümerâsıyla anın husûsunu meşveret eyledi. Anlar helâk olmasın re'y görüp ol dahî Melik Ebu Sa'îd'i katl eyledi. Mezbûr Ebu Sa'îd şâhân cihân içre nâmdâr ve âli mikdâr ve celîlü'l-i'tibâr ve vâsi' memleket ve azîm saltanat kimesne idi. Mezbûr hudûd Kaşgar'dan Tebriz'e varınca ve diyâr ı Hind'den Harez m'e varınca hük m etmişdi. Kırk iki yıl ömür sürüp sekiz yıl Maverâünnehir'de saltanat eyledi. Ve on iki yıl cümle zikr olunan memâlikde saltanat eyledi. Cümle eyyâmı saltanatı yigirmi yıldır. M (45a)

²⁵¹⁴ Ol A; - F (71a) / M (45a)

²⁵¹⁵ Sa'abnatdır A; Safâniyândır F (71a) / M (45a)

²⁵¹⁶ Türkistan'dır Müfle'dir ve Kafhakara A; Türkistan'dır Müfle'dir ve Kafhaka F (71a) / Türkistan Müfle'dir ...(?) M (45a)

²⁵¹⁷ İsyihâb'dır A; İsyicâb'dır F (71a) / M (45a)

²⁵¹⁸ Rahiyye'dir A; Rahiyye M (45a)

²⁵¹⁹ Akrrar'dır A; Etrar'dır F (71a) / M (45a)

²⁵²⁰ Kadîmdir A; azîmdir F (71a) / M (45a)

²⁵²¹ Bir A; bu M (45a)

²⁵²² Ma'lûm A; İmdî ma'lûm F (71a) / M (45a)

Hayr oğlu sekiz yüz elli dörtde azîm askerle Semerkand üzerine geldi. Ve anın Hânı Abdullah Mîrzâ'yı katl eyledi. Ve anın hatunu ki, İliğ Bey kızıdır alup [49/a] nikâhlandı. Semerkand'ı Melik Ebu Sa'îd teslim eyledi.²⁵²³ Kendüsü tutup Deşt'e geldi. Ve mezbûr Ebu'l-Hayr'ın İliğ Bey kızından iki oğlu oldu. Birinin nâmına Gücgüncü Hân ve²⁵²⁴ birinin adına Süncek Hân derler ve Ebu'l-Hayr'ın sâ'ir hatunlardan dahî Şâh Budak Sultân ve Hockim Sultân ve Sencer Sultân nâm oğulları var idi. Ve Şâh Budak Sultânın iki oğlu olup birine Mahmûd²⁵²⁵ ve birine Şeybâni Hân derlerdi. Ve ol Şîbek Hânlık ile meşhûr olundu.²⁵²⁶ Vaktaki, Ebu'l-Hayr Hân Deşti'de vefât eyledi. Hânlık gayri kimseye tahvîl eyledi. Ebu'l-Hayr'ın evlâdaları²⁵²⁷ şöyle kaldılar. Ve sekiz yüz yetmiş üçde Semerkand pâdişâhı Melik Ebu Sa'îd Irak pâdişâhı Uzun Hasan cenginde katl olunup yerine oğlu Sultân Ahmed Mîrzâ pâdişâh oldu. Anın zamanında Şîbek Hân Deşti cânibinden gelüp Sultân Ahmed Mîrzâ'nın hizmetine erîşdi. Ve anda küllî kabul bulup Münzevir Şâh oldu. Ba'dehu Sultân Ahmed²⁵²⁸ mâbeynlerinde cüz-i vahşet olup havfinden çıkup tekrar Deşt'e vardı. Ve dokuz yüz altı hudûdunda ve²⁵²⁹ Maveraünnehir'de Melik Ebu Sa'îd'in evlâdları²⁵³⁰ mâbeyninde fitne ve ızdırâb oldu. Şîbek nâm²⁵³¹ Hân Deşti'den biraz askerle gelüp itrâra ve işyâra ve istîlâ eyledi.²⁵³² Ve dokuz yüz on senesinde²⁵³³ Sultân Ahmed fevt olup evlâdı mâbeyninde ziyâdeihtilâf vâki' oldu.²⁵³⁴

Pes Şîbek Hân on birinci yılda Ceyhun'dan geçüp Maveraünnehir'e geldi. Semerkand Hâkimi üstüne Sultân²⁵³⁵ bin Sultân Mahmûd bin Sultân Ahmed bin Ebu Sa'îd'i Semerkand'da muhâsara eyledi. Ba'dehu üstüne²⁵³⁶ Ali Sultân

²⁵²³ Eyledi A; edüp M (45a)

²⁵²⁴ Ve A; derler ve F (71b) / M (45a)

²⁵²⁵ Mahmûd A; Mahmûd Sultân M (45b)

²⁵²⁶ Olundu A; olandır F (71b) / M (45a)

²⁵²⁷ Evlâdları A; evlâdı M (45b)

²⁵²⁸ Ahmed A; Ahmed ile M (45b)

²⁵²⁹ Ve A; vakta ki F (71b) / M (45b)

²⁵³⁰ Evlâdları A; evlâdı M (45b)

²⁵³¹ Şîbek nâm A; Şîbek Hân nâm F (71b) / Şîbek M (45b)

²⁵³² İstîlâ eyledi A; istîlâ eyledi. Ba'dehu günden güne devleti efzûn olup Türkistan'a Maveraünnehir ...(?) cümlesine istîlâ eyledi M (45b)

²⁵³³ On senesinde A; üçüncü senede M (45b)

²⁵³⁴ Ziyâde ihtilâf vâki' oldu A; muhkem ihtilâf vâki' oldu F (71b) / muhkem ihtilâf oldu M (45b)

²⁵³⁵ Sultân A; Ali Sultân F (71b) / Ali bin Sultân M (45b)

²⁵³⁶ Üstüne A; amanla üstüne M (45b)

Semer kand'dan çıkup Şîbek Hân'a geldi. Ol²⁵³⁷ azar edüp anı katl eyledi.²⁵³⁸ Ve Şîbek Hân bilâd-ı mavera-i Ceyhun'a mâlik oldu. Bu hâl üzre üç ay mürûr edüp ba'dehu²⁵³⁹ Kâbil cânibinde Babür Mîrzâ İbn Ömer ve Şeyh İbn²⁵⁴⁰ Ebu Sa'îd gelüp Maveraünnehir'i Şîbek Hân elinden aldı. Ve üç bin adamla²⁵⁴¹ Bâbü Mîrzâ ile cenk eyledi. Ve Bâbü Mîrzâ'nın yanında altmış bin asker²⁵⁴² var idi. Takdîr-i Hudâ Şîbek²⁵⁴³ galib olup Bâbü Mîrzâ Kâbil'e revân oldu. Ve Şîbek Hân Semerkand'a ve cemi' Maveraünnehir'e mâlik oldu. Ba'dehu Şîbek Hân Ceyhun'dan Horasan cânibine²⁵⁴⁴ geçüp hayli memlekete istîlâ eyledi. Ve dokuz yüz on altıda Şîbek Hân Horasan'da Merv'de bir bağçede yaturken Şâh İsmail Erdebilî fırsat gözedüp şebhûn eyledi.²⁵⁴⁵ Ve Şîbek Hân'ın başını kesüp²⁵⁴⁶ kafasından şarab içdi. Ba'dehu Bâbü Mîrzâ Kâbil'den gelüp Semerkand'a ve Buhara'ya [49/b] ve Terem'de istîlâ eyledi. Şîbek'in²⁵⁴⁷ müddeti saltanatı on iki yıl olmuşdu. Mezbûr bülend himmet ve bahâdır ve havffı ve nâmdâr pâdişâh idi. Ve dokuz yüz on yedide Şîbek Hân'ın ammîsi Gücküncü Hân²⁵⁴⁸ Ebu'l-Hayr Hân Türkistan tarafından hayli askerle gelüp Maveraünnehir'i Bâbü Mîrzâ'nın elinden aldı.²⁵⁴⁹ Ve Babür Mîrzâ Kâbil'e revâne oldu. Ve min ba'd anda durup Maveraünnehir'e gelmedi.²⁵⁵⁰ Ba'dehu Gücküncü Hân Horasan cânibine geçüp Şîbek Hân'ın zabt etdüğü memleketleri Şâh İsmâil elinden alup zabteyledi. Ve nice def'a Şâh İsmâil askeriyile ve oğlu Şâh Tahmsâb ile²⁵⁵¹ cenk

²⁵³⁷ Ol A; ol dahî M (45b)

²⁵³⁸ Eyledi A; etdi M (45b)

²⁵³⁹ Mürûr edüp ba'dehu A; mürûrunda M (45b)

²⁵⁴⁰ İbn Ömer ve Şeyh İbn A; İbn Ömer şeyh bin F (71b) / bin Ömer bin M (45b)

²⁵⁴¹ Ve üç bin adamla A; Ve üç yıl mikdârı anda ikâmet eyledi. Ba'dehu Şîbek Hân'a gelüp Buhara'yı istîlâ eyledi. Andan üç bin adamla F (72a) / M (45b)

²⁵⁴² Asker A; kimesne F (72a) / M (45b)

²⁵⁴³ Şîbek A; Şîbek Hân M (45b)

²⁵⁴⁴ Ceyhun'dan Horasan cânibine A; nehr-i Ceyhun'dan Horasan'a M (45b)

²⁵⁴⁵ Eyledi A; etdi M (45b)

²⁵⁴⁶ Kesüp A; kesdi ve M (45b)

²⁵⁴⁷ Şîbek'in A; Şîbek Hân'ın M (45b)

²⁵⁴⁸ Hân A; hân bin F (72a) / M (45b)

²⁵⁴⁹ Aldı A; alup M (45b)

²⁵⁵⁰ Gelmedi A; geldi F (72a)

²⁵⁵¹ Şâh Tahmsâb ile A; Tahmsâb Şâh askerle M (45b)

edüp ve ekserinde galib oldu. Ve dokuz yüz kırk hudûdunda Gücküncü Hân yigirmi üç yıl hânlık eyleyüp fevt oldu.²⁵⁵²

²⁵⁵² Eyleyüp fevt oldu A; eyleyüp fevt oldu. Ba'dehu oğlu Ebu Sa'id Hân oldu. Ve altı yıl hânlık edüp dokuz yüz altıda fevt oldu. Ba'dehu Abdullah Hân bin Mahmûd Sultân İbn Şâh Budak Sultân İbn Ebu'l-Hayr Hân pâdişâh oldu. Ol gayet bahâdır ve kerîmü'n-nefs ve hoş tab' ve sâf dehn ehl-i ilm muzaffer ve mansûr pâdişâh idi. İlm-i fukaha ve tefsîr ve ilm-i me'âni ve beyâni latîf bilürdü. **F (72a)** Ve Türkî nazma kâdir idi. Ve ulemâya muhabbet üzre olup anlara zâ'ide ol sâf ikrâm ve ihtirâm ederdi. Ve ekseri harubi(?) kızılbaş ta'ifesiyle idi. Nakl olunur ki, mücerred ol ta'ifeden katl ettiği kırk bin nefer adama erişmişdi. Ve anın cümle bahâdırılığından menküldür ki ammîsi Şîbek Hân Hüseyin Baykara oğlu Ebu'l-Hasan Mîrzâ ve Gûbek(?) Mîrzâ ile cenk edüp muhkem münhezim olup Özbekân dağılıp gitdiler. Ve mezbûr Abdullah Hân cenk yerinde cebe ve cevşen ile durup kaçmadı. Ve başı eğer kaşına koyup sâbit kadem oldu. Ve Horasanîler mezbûra her bekâdan kılıç uşurup muttasıl olurlardı. Ol hiç donmayup dururdu. Nâ-gâh Şîbekîler bir yere gelüp Abdullah Hân'ı aralarında bulmadılar. Ve anı isitu(?) cenk yerine gelüp ve anı ol hâlde görüp üzerine cem' oldular. Ve şey'en feşey'a Özbekiyân gelüp cem' oldu. Andan aduv üzerine hücûm edüp aduviye galib oldular. Ve Hüseyin Baykara'nın iki oğlunu esîr etdiler. Ve Kandahar sâhibi Emîr Argun'u dahî esîr etdiler.

Pes Abdullah Hân cümlesin katl eyledi. Ve Şîbekân gelüp Horasan'da Bistâm(?) ve İmğân(?) hudûduna istilâ eyledi. Ve Abdullah Hân dört yıl hânlık eyleyüp dokuz yüz elli hudûdunda tahminen fevt oldu. Ba'dehu Abdullah bin Gücgüncü Hân bin Ebu'l-Hayr Hân hân olup altı ay temlik edüp sonra fevt olup karındaşı Abdullatîf Hân bin Gücgüncü Hân olup ve ol gayet âdil ve müteyyin ve hoş sîret kimesne idi. Üç yıl mikdârı hânlık edüp fevt oldu Yerine Pîr Muhammed Hân bin Canbek bin Hockim bin Ebu'l-Hayr hân oldu. Ve beş yıl hânlık edüp dokuz yüz yetmiş sekizde fevt oldu. Ba'dehu **F (72b)** anın karındaşı İskender Hân bin Canbek bin Hockim Sultân bin Ebu'l-Hayr Hân hân oldu. Gayet pîr olup yüz elli yaşında za'if olmağın oğlu Abdullah Hân'ı yerine kâim-makâm etdi. Ve ol mukaddem ve bahâdır ve dilîr kimesne olmağın etrâfi memâlikde olan hânzâdeler ile cenk edüp cümlesin helâk ve hiç saltanat husûsunda kendüye mâni' ve müzâhim bir ferd komadı. Târîhi Mevlânâ Cenâbi'de bu kadar bulduk . **F (73a)** /

Edüp fevt oldu. Ba'dehu oğlu Ebu Sa'id Hân oldu. Ve altı yıl hânlık edüp dokuz yüz kırk altıda fevt oldu. Ba'dehu Abdullah Hân bin Mahmûd Sultân İbn Şâh Budak Sultân İbn Ebu'l-Hayr Hân pâdişâh oldu. Ol gayet bahâdır ve kerîmü'n-nefs ve hoş tab' ve sâf dehn ehl-i ilm muzaffer ve mansûr pâdişâh idi. İlm-i fukaha ve ilm-i tefsîr ve ilm-i me'âni ve beyâni latîf bilürdü. Ve Türkî nazma kâdir idi. Ve ulemâya muhabbet üzre olup anlara zâ'ide ol sâf ikrâm ve ihtirâm ederdi. Ve ekseri harubide cengi kızılbaşla idi. Nakl olunur ki, mücerred ol ta'ifeden katl ettiği kırk bin nefer adama erişmişdi. Ve anın cümle bahâdırılığından menküldür ki ammîsi Şîbek Hân Hüseyin Baykara oğlu Ebu'l-Hasan Mîrzâ ve Gûbek(?) Mîrzâ ile cenk edüp muhkem münhezim olup Özbekiyân dağılıp gitdiler. Ve mezbûr Abdullah Hân cenk yerinde cebe ve cevşen ile durup kaçmadı. Ve başı eğer kaşına koyup sâbit kadem oldu. Ve Horasanîler mezbûra her bekâdan kılıç uşurup muttasıl olurlardı. Ol hiç donmayup dururdu. Nâ-gâh Şîbekîler bir yere gelüp Abdullah Hân'ı aralarında bulmadılar. Ve anı isitu(?) cenk yerine geldiler ve anı ol hâlde görüp üzerine cem' oldular. Ve şey'en feşey'a Özbekiyân gelüp cem' oldu. Andan aduv üzerine hücûm edüp galib oldular. Ve Hüseyin Baykara'nın iki oğlunu esîr etdiler. Ve Kandahar sâhibi Emîr Argun'u dahî esîr etdiler.

Pes Abdullah Hân cümlesin katl eyledi. Ve Şîbekân gelüp Horasan'da Bistâm(?) ve Damğan hudûduna istilâ eyledi. Ve Abdullah Hân dört yıl hânlık eyledi. Dokuz yüz elli hudûdunda tahminen fevt oldu. Ba'dehu Abdullah bin Gökcer Hân bin Ebu'l-Hayr hân olup altı ay temlik etdikde fevt olup karındaşı Abdullatîf Hân bin Ebu Gücgüncü Hân oldu ve ol gayet âdil ve müteyyin ve hoş sîret kimesne idi. Üç yıl mikdârı hânlık edüp dokuz yüz altmış birde fevt oldu. Ba'dehu ol hânedandan Timur hân oldu ancak bir yıl hânlık edüp fevt oldu. Yerine Pîr

Fasl-ı Fî-zikr-i Evlâdü'l-melik²⁵⁵³ Ebu Sa'îd♦♦

Vaktaki, Melik Ebu Sa'îd Azerbaycan'da şikest oldu. Oğlu Sultân Ahmed Mîrzâ Semerkand'a hân oldu. Ve anın zamanında Şîbek Hân Deşti'den gelüp Sultân Ebu Sa'îd'in hizmetinde oldu. Ba'dehu bir husûs için²⁵⁵⁴ tekrar Deşt'e vardı. Ve dokuz yüz altı hudûdunda Maverâünnehir'de Melik Ebu Sa'îd'in evlâdı beyninde münâza'a ve ihtilâf olmağın Şîbek Hân biraz askerle Deşti'den gelüp itrâra ve işrâra istilâ eyledi. Ve günden güne kuvvet tutup âmme istilâ eyledi.²⁵⁵⁵ Ve dokuz yüz on müddet-i evâhirinde Sultân Ahmed fevt olup yerine oğulları Bay Sungur Mîrzâ²⁵⁵⁶ ve Üstâd Ali Mîrzâ serîri hânlığa cülûs eyledi.²⁵⁵⁷ Ve bir nice ay iştirâk üzre hükûmet edüp ba'dehu varup Belh'i istilâ eyledi. Pes Bay Sungur asker cem' edüp Belh'i hisâr eyledi.

Nakl olunur ki, Bay Sungur²⁵⁵⁸ terk edeb edüp İmâm Ebu Ca'fer²⁵⁵⁹ Kebîr Hazretlerinin türbesi önünde bî-mecâba gelüp at ile²⁵⁶⁰ devirdi. Nâ-gâh Üstâd Ali Mîrzâ az kimesne ile şehrin kapusun açup Bay Sungur üzerine yürüdü. Ve bi-takdîr

Muhammed Hân bin Canbek bin Hockim Sultân bin Ebu'l-Hayr hân oldu. Ve beş yıl hânlık edüp dokuz yüz yetmiş sekizde fevt oldu. Ba'dehu anın karındaşı İskender Hân bin Canbek bin Hockim Sultân bin Ebu'l-Hayr Hân oldu. Gayet pîr olup yüz elli yaşında za'îf olmağın oğlu Abdullah Hân'ı yerine kâim-makâm etdi. Ve ol gayet mukaddem ve bahâdır ve dilîr kimesne olmağın etrâfi memâlikde olan hânzâdeler ile cenk edüp cümlesin helâk ve hiç saltanat husûsunda kendüye mâni' ve müzâhim bir ferd komadı. Cenâbi Tevârihinde bu kadar bulduk. **M (46a)**

²⁵⁵³Evlâdü'l-melik A; evlâd-ı melikM (46a)

♦ [d]: Evlâd-ı Ebu Sa'îd, dokuz neferdir. Dârü'l-mülkleri Semerkand'dır. Târîhi zuhûrları dokuz yüz altı târîhi inkırazları dokuz yüz yetmiş. Müddeti devletleri altmış üç senedir. F (73a)

• [d]: Evlâd-ı Ebu Sa'îd, dokuz neferdir. Dâr-ı mülkleri Semerkand'dır. Târîhi zuhûrları dokuz yüz altıda inkırazları dokuz yüz yetmiş dokuzdur. Müddeti devletleri altmış üç yıldır. M (46a)

²⁵⁵⁴Bir husûs için A; bu husûsu M (46a)

²⁵⁵⁵Âmme istilâ eyledi A; âmmeden Maverâünnehir'e ve Sebhûn'a(?) dek istilâ eyledi F (73a) / M (46b)

²⁵⁵⁶Oğulları Bay Sungur Mîrzâ A; oğlu oğlu Sultân Mahmûd Hân oldu. Ve altı ay hânlık edüp fevt oldu. Ve yerine oğulları Bay Sungur Mîrzâ F (73a) / M (46b)

²⁵⁵⁷Eyledi A; eylediler F (73a) / M (46b)

²⁵⁵⁸Hükûmet edüp ba'dehu varup Belh'i istilâ eyledi... A; hükûmet edüp ve ba'dehu Bay Sungur kuvvet tutup karındaşı Üstâd Ali'yi Semerkand'dan sürüp çıkardı. Ve ol dahî varup Belh'e istilâ eyledi. Pes Bay Sungur F (73a) / hükûmet edüp ba'dehu Bay Sungur kuvvet bulup karındaşı Üstâd Ali-i Semerkand'dan sürüp çıkardı. Ve ol dahî Belh'i istilâ eyledi. Pes Bay Sungur asker cem' edüp varup Belh'i hisâr eyledi. Nakl olunur ki Bay Sungur M (46b)

²⁵⁵⁹Ca'fer A; ...(?) M (46b)

²⁵⁶⁰Bî-mecâba gelüp at ile A; bî-mehâba atıyla M (46b)

Bây Sungur varup²⁵⁶¹ Belh kurbunda bir hisâra girdi. Ve Üstâd Ali gelüp anı muhâsara eyledi. Âhir Bay Sungur amân dileyüp²⁵⁶² karındaşı yanına geldi. Ve karındaşı²⁵⁶³ Üstâd Ali anı Horasan'a gönderdi. Ve ol dahî Hüseyin Baykara üzerine²⁵⁶⁴ gelüp anda ol nice karar eyledi. Ve dokuz yüz on birinde Şîbek Hân Türkistan'dan gelüp Ali Mîrzâ'nın iyâline²⁵⁶⁵ haber gönderdi ki, kendüye gelüp Allah buyruğuyla hâtun ola. Ve yine oğlu Semerkand'a hân ve²⁵⁶⁶ kendüsü geçüp Horasan'a gide. Hâtun dahî bu hâlî²⁵⁶⁷ görecek sanup oğlu ile çıkup Şîbek Hân yanına geldi. Ve Şîbek²⁵⁶⁸ Zâhir anlara ikrâm eyledi. Lâkin ba'zı havâsına işâret edüp Üstad Ali-i katl eyledi.²⁵⁶⁹ Ve ol hâtunu ümerâsındanbirine²⁵⁷⁰ tezvîc eyledi. Ve Şîbek Hân Semerkand [50/a] memleketine mâlik oldu. Ve andan sonra²⁵⁷¹ Hümâyûn

²⁵⁶¹ Ve bi-takdir Bay Sungur varup A; Ve bi-takdir Bay Sungur askeri otuz bin adam olup cümlesi münhezim olup kaçdilar. Ve Bâi Sungur varup F (73a) / Ve takdir-i hak Bay Sungur'un askeri otuz bin adam olup cümlesi münhezim olup kaçdilar. Ve Bay Sungur varup M (46b)

²⁵⁶² Dileyüp A; deyüp M (46b)

²⁵⁶³ Ve karındaşı A; - M (46b)

²⁵⁶⁴ Üzerine A; yanına F (73a) / M (46b)

²⁵⁶⁵ Ali Mîrzâ'nın iyâline A; Ali Mîrzâ'nın iyâline < > F (73a) / Üstâd Ali Mîrzâ'yı Semerkand'a muhâsara eyledi. Ve nice müddetden sonra Şîbek Hân Üstâd Ali Mîrzâ'nın anasına M (46b)

²⁵⁶⁶ Ve A; ola ve M (46b)

²⁵⁶⁷ Hâlî A; makâli F (73a) / M (46b)

²⁵⁶⁸ Şîbek A; Şîbek Hân M (46b)

²⁵⁶⁹ Eyledi A; etdi M (46b)

²⁵⁷⁰ Ümerâsından birine A; ba'zı ümerâsından M (46b)

²⁵⁷¹ Malik oldu. Ve andan sonra A; malik oldu. Babür Mîrzâ bin Ömer bin Şeyh İbn Melik Ebu Sa'îd İbn Mîrzâ Şâh İbn Timurlenk. Mezbûr Babür Mîrzâ Taşkend ve İndikân'a ve Kâbil'e ve bir mikdar bilâd-ı Hind'e hâkim idi. Çünkü, istimâ' etdi ki, Şîbek Hân Maverâünnehir'i Timurlenk evlâdı elinden aldı. Gayret çeküp Semerkand'ı Özbek elinden almağa kasd eyledi. Lâkin Özbek kuvvet tutup kendünün askerinden ana mukâvemete mecâl olmamağın semt-i Habili'ye sâlik oldu. Ve havâsından üç nefer kimesne olup anlar ve kendüsü çoban sûretine girüp eşeklere bindiler. Ve Semerkand cânibine teveccüh etdiler. Ve üç gece yürüyüp dördüncü gece Semerkand'ın taşrasında vaki' Kalender Hân Tekkesinde indiler. Ve ehl-i tekke ile ittifâk edüp nerdebanlar bulup hisâr divarına vaz' etdiler. Ve andan içeru girüp İliğ Bey Medresesine girdiler. Ve anda Danişmend tâ'îfesine emr etdiler. Varup ulus-ı Çağatay'dan ekâbirden mütemekkin olanlara haber edüp çağırdılar. Anlar dahî gelüp kösler ve nefirler getürdüler. Ve medresenin kapusun bağlayup damı üzerine çıkup nefirler çalup ve kösler urdular. Ve refi' savtle tekbir getürdiler. Pes her cânibden Çağatay tâ'îfesi işidüp geldiler. Ve ehl-i belde tamam gulgule ve zelzele geldi. Andan Babür Mîrzâ emr edüp medresenin kapusını açdılar. Ve askerle sille **F (73b)** seyf edüp şehre yürüdüler. Ve Özbek'den çok kimesne katl etdiler. Ve ol gece Şîbek Hân şehrin haricinde bir bağçeye varmışdı. Bu hali işidecek Türkistan cânibine firâr eyledi. Ancak Şîbek Semerkand'da üç ay mikdarı firâr eylemişdi. Pes Babür Mîrzâ Semerkand'da tahta geçüp tamam adl ve hoş sîret izhâr eyledi. Ve biraz müddetden sonra Şîbek Hân biraz askerle Türkistan'a gelüp Babür Mîrzâ ile Semerkand önünde cenk eyledi ve münhezim olup dönüp gitti. Ve Babür Mirza üç yıl mikdârı Semerkand'da karar eyledi. Ba'dehu Şîbek Hân üç bin adamla gelüp Buhara'yı istilâ eyledi. Ve Babür Mîrzâ altmış bin

Pâdişâh serîr-i saltanata cülûs eyledi. Mezbûr Hümâyun Şâh azîm-i nâmdâr ve sâhib-i kuvvet²⁵⁷² ve sâhib-i hazîne ve emvâl-ı âdil ve bahâdır ve latîf tab‘-ı pâdişâhdır²⁵⁷³.

adamlar varup anınla cenk eyledi. Ve Babür Mîrzâ münhezim olup Kâbil’e vardı. Vatka ki, Şibek Hân dokuz yüz on altıda katl olundu. Babür Mîrzâ Kâbil’den gelüp Semerkand’a istilâ eyledi. Ve dokuz yüz on yedide Özbek askeri Gücüm Hân’ıyla gelüp Semerkand’ı Babür Mîrzâ’nın elinden aldılar ve Babür Mirza Kâbil’e varup min ba’d Maverâünnehir’e gazâvat etmedi. Belki dâ’im Hind cânibine avdet edüp çok yere istilâ eyledi. Ve çok emvâl ve cevâhir tahsîl edüp küllî kuvvet tuttu. Ve Kandahar’ı Argun Şâh oğlu Şâhbek elinden üç yıl hisâr edüp aldı. Ve mezbûr Şâhbek hâlâ zamanımızda Sind pâdişâhı olan Hüseyin Mîrzâ’nın babasıdır. Ve dokuz yüz otuz yedide Hind pâdişâhı Babür Mîrzâ fevt oldu. Ve mezbûr gâyet bahadır ve kerîm ve binek nefis ve ehl-i mürüvvet kimesne olup latîf Türkî ve Farisî nazma kâdir idi. Bu beyt anındır. Nazm,

Tekellûf mehâ nice suretde bulsa andan artıksın,
Sahî hân derler ammâ bî-tekellûf cândan artıksın.

Ba‘dehu oğlu **F (74a)** /

Malik oldu. Babür Mîrzâ Şeyh Ömer bin bin Melik Ebu Sa‘id bin M Mîrzâ Şâh bin Timurlenk. Mezbûr Babür Mîrzâ Taşkend ve İndikân’a ve Kâbil’e ve bir mikdar bilâd-ı Hind’e hâkim idi. Çünkü, istimâ‘ etdi ki, Şibek Hân Maverâünnehir’i Timurlenk evlâdı elinden aldı. Gayret çeküp Semerkand’ı Özbek elinden almağa kasd eyledi. Lâkin Özbek kuvvet bulup kendünün askerinden ana mukâvemetecâlmâ olmağın semt-i Habili’ye sâlik oldu. Ve havâsından üç nefer kimesne olup anlar ve kendüsü çoban sûretine girüp eşeklere bindiler. Ve Semerkand cânibine teveccüh etdiler. Ve üç gece yürüyüp dördüncü gece Semerkand’ın taşrasında vaki‘ Kalender Hân Tekyesinde indiler. Ve ehl-i tekeye ile ittifâk edüp nerdebanlar bulup hisâr divarına vaz‘ etdiler. Ve andan içeru İliğ Bey Medresesine girdiler. Ve anda Danişmend tâ’ifesine emr etdiler. Varup ulus-ı Çağatay’dan a‘yan ve ekâbirden mümkün olanlara haber edüp çağırdılar. Anlar dahî gelüp kösler ve nefîrler getürdüler. Ve medresenin kapusun bağlayup damı üzerine çıkup nefîrler çalup ve kösler urdular. Ve refi‘ savtle tekbîr getürdüler. Her cânibden Çağatay tâ’ifesi işidüp geldiler. Ve ehl-i belde tamam gulgule ve zelzele oldu. Andan Babür Mîrzâ emr edüp medrese kapusun açdılar. Ve askerle sille seyf edüp şehre yürüdüler. Ve Özbek’den çok kimesne katl etdiler. Ve ol gece Şibek Hân şehrinde bir bağçeye varmışdı. **M (46b)** Bu halî işidecek kalkup Türkistan cânibine firâr eyledi. Ancak Şibek Semerkand’da üç ay mikdarı firâr etmişdi. Pes Babür Mîrzâ Semerkand’da tahta geçüp tamam adl ve hoş sîret izhâr eyledi. Ve biraz müddetden sonra Şibek Hân biraz askerle Türkistan’dan gelüp Babür Mîrzâ ile Semerkand önünde cenk eyledi ve münhezim olup dönüp gitti. Ve Babür Mirza üç yıl mikdârı Semerkand’da karar eyledi. Ba‘dehu Şibek Hân üç bin adamlar gelüp Buhara’yı istilâ eyledi. Ve Babür Mîrzâ altmış bin adamlar varup anınla cenk eyledi. Ve Babür Mîrzâ münhezim olup Kâbil’e vardı. Vatka ki, Şibek Hân dokuz yüz on altıda katl olundu. Babür Mîrzâ Kâbil’den gelüp Semerkand’a istilâ eyledi. Ve dokuz yüz on yedide Özbek askeri Gücüm Hân’la gelüp Semerkand’ı Babür Mîrzâ’nın elinden aldılar ve Babür Mirza Kâbil’e varup min ba’d Maverâünnehir’e gazâvat etmedi. Belki dâ’im Hind cânibine avdet edüp çok yere istilâ eyledi. Ve çok emvâl ve cevâhir tahsîl edüp küllî kuvvet tuttu. Ve Kandahar’ı Argun Şâh oğlu Şâhbek elinden üç yıl hisâr edüp aldı. Ve mezbûr Şâhbek hâlâ zamanımızda Sind pâdişâhı olan Hüseyin Mîrzâ’nın babasıdır. Ve dokuz yüz otuz yedide Hind pâdişâhı Babür Mîrzâ fevt oldu. Ve mezbûr gâyet bahadır ve kerîm ve binek nefis ve ehl-i mürüvvet kimesne latîf Türkî ve Farisî nazma kâdir idi. Bu beyt anındır. Nazm,

Tekellûf mehâ nice suretde bulsa andan artıksın,
Sahî hân derler ammâ bî-tekellûf cândan artıksın.

Ba‘dehu oğlu **M (47a)**

²⁵⁷²Ve sâhib-i kuvvet A; ve kuvvet dâr F (74a) / M (47a)

²⁵⁷³Latîf tab‘-ı pâdişâhdır A; latîf tab‘-ı sahn pâdişâhdır F (74b) / M (47a)

Ve Türkî²⁵⁷⁴ nazma kâdir mükemmel ve müdevven dîvânı olup bu nazm ol dîvândandır.²⁵⁷⁵ Nazm:

آن نه سرو پست در باغ قدافراختهاست،

شمع سبز پست که پروانهء او ناخته است.*

Nesr, merkûm²⁵⁷⁶ ulûm-ı Riyâziyât ve Hendesiyât hoş bilür idi.²⁵⁷⁷ Ve karındaşları Kâmuran Mîrzâ ve Askerî Mîrzâ ile vesâ'ir mülûk-ı Hind ile²⁵⁷⁸ nice def'a cenk edüp cümlesinden muzaffer oldu.²⁵⁷⁹ Ve dokuz yüz kırk dörtde nîkâhla pâdişâh-ı şerîf Nasîb Şâh fevt olup akîm olmağın Hümâyûn Pâdişâh'ın vüzerâsından Serhân ki²⁵⁸⁰, Hümâyûn'a²⁵⁸¹ âsî olmuşdu. Varup ol memlekete istîlâ eyledi. Ve Hümâyûn anı işidüp Yenkâle'ye varup hân çıkup gitdi.²⁵⁸²

Ve Hümâyûn Şâh tamam îyş ü nevşe ve tarab-ı hoş meşgûl ve bir nice eyyâm bu hâl üzerine müstemirr oldu. Ve Serhân²⁵⁸³ bu hâlden agâh olup haylî asker cem' eyleyüp²⁵⁸⁴ Hümâyûn'un üzerine yürüdü. Ve Hümâyûn çıkup mezbûr ile şehir önünde savaştı. Ve mağlûb oldu.²⁵⁸⁵ Hümâyûn kendüyi anda olan nehr-i azîme²⁵⁸⁶ bıraktı. Ve bin belâ ile halâs bulup çıkdı. Ve karındaşı yanına gelüp mu'âvenet taleb edüp²⁵⁸⁷ anlar iltifât etmediler. Pes mezbûr kalkup Azerbaycan'a sâhib-i Şâh İsmail yanına geldi. Ve Şâh İsmail ana asker koşup ol cânibe gönderdi. Ve ol dahî varup kendü memleketinin nisfından ziyâdesini istîlâ eyledi. Ve ma'âdasını²⁵⁸⁸ Şîr Hân kuvvet dutmağın anın elinden alamadı. Şîr Hân'ın hükmünde ve tasrikinde kaldı. Ve

²⁵⁷⁴ Ve Türkî A; latîf ve Türkî F (74b) / latîf Farisî ve Türkî M (47a)

²⁵⁷⁵ Dîvânı olup bu nazm ol dîvândandır A; divânı vardır. Ol dîvândandır F (74b) / M (47a)

* En ne serû pest derbağ kad efrâhte est. Şem' sebz-best ki pervâne-i evna hata (o fahne F) est.

²⁵⁷⁶ Nesr, merkûm A; ve merkûm F (74b) / M (47a)

²⁵⁷⁷ Bilür idi A; bilürdi F (74b) / M (47a)

²⁵⁷⁸ Hind ile A; Hind'le M (47a)

²⁵⁷⁹ Cümlesinden muzaffer oldu A; cümlesinden mansûr ve muzaffer olmuşdi F (74b) / cümlesinde mansûr ve muzaffer oldu M (47a)

²⁵⁸⁰ Serhân ki A; Şîr Hân ki F (74b) / M (47a)

²⁵⁸¹ Hümâyûn'a A; Hümâyûn Pâdişâh'a M (47a)

²⁵⁸² Ve Hümâyûn anı işidüp Yenkâle'ye varup hân çıkup gitdi A; Ve Hümâyûn anı işidüp Yenkâle'ye varup Şîr Hân çıkup gitdi F (74b) / - M (47a)

²⁵⁸³ Ve Serhân A; ve Şîr Hân F (74b) / M (47a)

²⁵⁸⁴ Eyleyüp A; eyledi ve M (47a)

²⁵⁸⁵ Oldu A; olup F (74b) / muhkem mağlûb olup M (47a)

²⁵⁸⁶ Nehr-i azîme A; azîm neher M (47a)

²⁵⁸⁷ Edüp A; eyledi F (74b) / M (47a)

²⁵⁸⁸ Ma'âdasını A; memleket ma'âdasını M (47b)

mezbûr Şîr Hân gâyet dirü muzaffer kimesne idi. Dokuz yüz yetmişde anda Mecûsi tâ'ifesinin Gelencer nâm sarb kal'asın hisâr²⁵⁸⁹ edüp nâ-gâh ehl-i İslâm kal'anın altına bir lağım kazup Şîr Hân dahî ol lağıma girmiş idi. Ve Mecûsi anların geldüğünü duyup neft ve barut ile anları yakdılar. Ve Şîr Hân ahîr nefste çıyub anı²⁵⁹⁰ çadıra götürdiler ve saltanatı oğlu Selîm Şâh'a vasiyet edüp kendü²⁵⁹¹ fevt oldu.

Ve mezbûr Selîm Şâh²⁵⁹² ciddu ihtimâm edüp ol kal'ayı²⁵⁹³ feth eyledi. Ba'dehu gelüpekreh tahtında karar eyledi. Sonra vefât eyledi.²⁵⁹⁴ Ve bir küçük oğlu yerine kâyim oldu. Ve Atabek Asker İskender Hân cümle-kâra istîlâ eyledi. Ve memleketine vâlî oldu. Ve Celâleddîn Ekber Sultân [50/b] oldukda ol memleketleri anın elinden aldı. Ve dokuz yüz altmış hudûdunda Hümâyun pâdişâh karındaşı Kâmuran Mîrzâ ile cenk edüp gâlib oldu. Ve Kâmuran Mîrzâ'yı dutup gözlerine mîl çekdi. Ve bu târîhden mukaddem iki karındaşın mâbeyninde on altı kerre cenk olmuşidi. Ve mezbûr Kâmuran²⁵⁹⁵ dokuz yüz altmış birde hâtunu Selîme binti Şâh Hüseyin Sultân Sind ile deryâdan²⁵⁹⁶ Mekke-i Mükerrreme'ye gelüp mücâvir oldılar.²⁵⁹⁷ Merhûm Cenâbî²⁵⁹⁸ Efendi'nin vâlid-mâcidi Kâdî-i Fâzıl Seyyîd Hasan Hüseyinî ol târîhide Mekke-i Mükerrreme-i Şerefallah-i Te'âlâ kâziyesi olup mezbûr Kâmuran Mîrzâ ricâ²⁵⁹⁹ eyledi ki kendünün fakr u fâkasın ve hâcet-i istihkâkın Kahraman-ı Kurûm-ı Sultânü'l-Arab ve'l-Acem ve'r-Rum Sultân Süleyman Hân Gâzi'nin asitâne-i sa'âdetine arz eyleye. Kendü dahî tamam dehrden şikâyet ve keyfiyet hâlinden hikâyeti mutazammın ve huzû'-imezelleli ve isti'dâf merhametî meş'ur bir mektûb-i meskenet üslûb yazup²⁶⁰⁰ arz ve ihtiyâc eyledi. Ve bu beyti anda yazup derc eyledi. Nazm:

²⁵⁸⁹ Hisâr A; muhâsara M (47b)

²⁵⁹⁰ Çıyub anı A; çıkup anı F (74b) / çıkup M (47b)

²⁵⁹¹ Kendü A; kendüsü F (74b) / M (47b)

²⁵⁹² Ve mezbûr Selîm Şâh A; Selîm Şâh M (47b)

²⁵⁹³ Kal'ayı A; kal'a-i F (74b) / M (47b)

²⁵⁹⁴ Eyledi A; edüp F (74b) / M (47b)

²⁵⁹⁵ Kâmuran A; Kâmuran Mîrzâ M (47b)

²⁵⁹⁶ Deryâdan A; deryâda F (75a)

²⁵⁹⁷ Oldılar A; oldu M (47b)

²⁵⁹⁸ Cenâbî A; Cânîsî M (47b)

²⁵⁹⁹ Mekke-i... A; Mekke-i Mükerrreme'de Şerefallah-i Te'âlâ kâdisı olup mezbûr Kâmuran Mîrzâ andan ricâ F (75a) / Mekke-i Mükerrreme'de kâdî olup mezbûr Kâmuran Mîrzâ andan ricâ M (47b)

²⁶⁰⁰ Yazup A; yazılup F (75a)

تشن لب سوی توای ظلّه اله آمدهام،

سای رحمتی وپشتی پناه آمدهام،*

Pes merhûm ve merkûm Seyyîd Hasan Hüseyini dahî mes'ulüne icâbet verüp²⁶⁰¹ vâkı' hâlî asitâne-i sultân-ı cihâna inhâ eyledi. Merhûm pâdişâh-ıkerim-nihâd ve sâhib-i mürüvvet-i pâk-nejâd dahî mekârim-i eltâfindan ve merâhim-i a'tâfindan "Erhamû azîr kavm zill"²⁶⁰² muktezasınca mezbûra günde bin akçe ulûfe ta'yîn²⁶⁰³ ve dokuz yüz altmış dörtde mezbûr Kâmuran Mîrzâ hacc edüp Arafat'dan inüp Minâ'ya geldikde fecâ'eten fevt oldu.²⁶⁰⁴

Ve dokuz yüz altmış yedi Ramazan'ında Hümâyûn²⁶⁰⁵ bir cânibe sefer için asker cem' edüp²⁶⁰⁶ otururken vakt-i iftârda sarayında bir yüksek çardakın nerdibânı başında oturup savleti²⁶⁰⁷ mağribe muntazır idi. Nâ-gâh savm-ı za'findan elinde olan ucu demirli asâya alının koyup dayandı. Ve nerdiban ayakları mermer taş olmağın olasa tarıtup Hümâyûn²⁶⁰⁸ ser-nigûn oldu. Ol²⁶⁰⁹ taş nerdibandan düşüp helâk oldu. Mezbûrun müddeti saltanatı otuz yıl mikdârı oldu. Ve Celâleddîn Ekber ve Celâleddîn Asğar nâm oğulların²⁶¹⁰ terk eyledi. Ol iki karındaş arasında saltanat için nice def'a cenk olup âkıbet Sultân Celâleddîn Ekber taht-ı saltanatda mustakil pâdişâh oldu. Ve ol memleketlerde pâdişâh-ı zî-şevket ve sâhib-i kudret ve kuvvet oldu. Âba ve ecdâdı feth etmedüğü memâlikleri feth edüp haylî memleketi istîlâ eyledi. Ve dokuz yüz yetmiş dokuzda Gücerât Vilâyetini Sultân Cemâleddîn Muhammed Şîr Hân Ebu²⁶¹¹ Sultân Mahmûd elinden alup havza-i tasarrufuna

* Teşnelüb sûyi tuvây zille ile amadeyim. Sâye-i rahmeti ve peşti penâh amadeyîm

²⁶⁰¹ Verüp A; edüp F (75a) / M (47b)

²⁶⁰² Erhâmu azîr kavm zill A; erhâmu azîz kavm zill F (75a) / erhâmu azîzü'l-kavm zill M (47b)

²⁶⁰³ Ta'yîn A; ta'attîn F (75a) / ta'yîn eyledi M (47b)

²⁶⁰⁴ Oldu A; olup M (47b)

²⁶⁰⁵ Hümâyûn A; Hümâyûn Pâdişâh M (47b)

²⁶⁰⁶ Sefer için asker cem' edüp A; sefer edüp asker cem'le M (47b)

²⁶⁰⁷ Savleti A; salâti M (47b)

²⁶⁰⁸ O asa tarıtup Hümâyûn A; o asa Hümâyûn F (75b) / O asa tarıtup Hümâyûn Pâdişâh M (47b)

²⁶⁰⁹ Oldu. Ol A; ve ol M (47b)

²⁶¹⁰ Nâm oğulların A; oğulların M (47b)

²⁶¹¹ Ebu A; ibn F (75b) / bin M (48a)

getürdü. Ba‘dehu bi-cânigir [51/a] memleketin alup zabt eyledi. Ve anda Portakal kâfiriyle devam üzre cenk edüp anlardan nice kal‘alar alup kabz²⁶¹² eyledi.

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Benî Ağleb Bi'l-Mağrib*♦♦

Fatimiyûn’dan Afrikada zuhûr etmişler.²⁶¹³ Devletleri yüz on iki yıldır. Cümle on üç neferdir. İbrahim Ağleb nâm kimesnenin oğlu olmağla Benî Ağleb ta‘bir²⁶¹⁴ olunurlar. Yüz seksen dörtde Harûn er-Reşîd bunu Afrika’ya hâkim nasb etdi. Yüz on iki yıl hükûmet etdiler. İbrahîm Abdullah Ziyâdetullah Ağleb Ziyâdetullah İbrahîm Ahmed Ziyâdetullah Muhammed İbrahîm Abdullah Ziyâdetullah İbrahîm. Bunlar Mülûk-i Selcâse (Sicilyase) ki Benî Müdrâr ta‘bir²⁶¹⁵ olunurlar. Yüz otuz²⁶¹⁶ iki yıl devletleri vardır. Âhirleri Elyesa’dır. Ve Mülûk-i Tahret ki, Benî Rüstem itlâk olunurlar. Devletleri yüz altmış yıl mümted olur.²⁶¹⁷ Bu üç devlet ki, mezkûrdur. Tafsîlleri ma‘lûmûmuz olmadı. Fatimiyûn tağlibiyle munkarız olmuşlardır.²⁶¹⁸

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Âl-i Saman ve Ba‘dehu Evlâdı

Sebûktigîn’in İbtidâ Saltanatı*

Hafî olmaya ki, Mülûk-i Samaniyân’ın nesebleri Behram-ı Çûbîn’e müntehî olur. Me’mûn halîfe ki, zaman-ı saltanatda²⁶¹⁹ Mervh şehrine vardı.²⁶²⁰ Gassân²⁶²¹ bin Abbâd nâm serdârına Esed bin Saman’ın evlâdının ri‘âyetlerin ısmarladı. Ya‘ni

²⁶¹² Kabz A; zabt M (48a)

* [d]: Devlet-i Benî Ağleb: On üç nefedir. Darü’l-mülkleri Trablus Mağrib’de, târîhi zuhûrları yüz seksen dört, târîhi inkırâzları iki yüz doksan altı, müddeti devletleri yüz on iki senedir.

♦ [d]: Devlet-i Benî Ağleb: On üç nefedir. Darü’l-mülkleri Trablus Mağrib’dir. Târîhi zuhûrları yüz seksen dört, târîhi inkırâzları iki yüz doksan altı, müddeti devletleri yüz on iki senedir.

* [d]: Benî Ağleb: On üç nefedir. Darü’l-mülkleri Trablus Mağrib’de, târîhi zuhûrları yüz dört, inkırâzları iki yüz doksan altı, müddeti devletleri yüz on iki senedir.

²⁶¹³ Afrikada zuhûr etmişler A; Afrikada zuhûr etmişlerdir. F (75b) / evvel Afrika’da zuhûr etmişdir M (48a)

²⁶¹⁴ Ta‘birA; tağbir F (75b)

²⁶¹⁵ Ta‘bir A; tağbir F (75b)

²⁶¹⁶ Otuz A; on M (48a)

²⁶¹⁷ OlurA; olmuşdur F (75b) / M (48a)

²⁶¹⁸ Olmuşlardır A; olmuşdur M (48a)

* [d]: Devlet-i Âl-i Saman: Dokuz nefedir. Dârü’l-mülkleri Horasan’dır. Târîhi zuhûrları iki yüz dört, târîh inkırâzları üç yüz seksen beş, müddeti devletleri yüz seksen bir senedir.

²⁶¹⁹ Saltanatda A; saltanatında F (75b)

²⁶²⁰ Müntehi... A; vardı. Gassân M (48a)

²⁶²¹ Gassan, A; Astan F (75b)

ki ana Horasan hükûmetini verdik de ol zümre-i hoş²⁶²² tutasız deyu sipariş eyledi. Ana binâ'en Gassan ki,²⁶²³ Horasan'a dâhil oldu. Nûh İbn²⁶²⁴ Esed'e Semerkand'ı ve Ahmed bin Esed'e Fergana'yı²⁶²⁵ Yahya bin Esed'e Şâş ve Uştruşana imâretini ta'yîn etdi.²⁶²⁶ Ve İlyas bin Esed'e Mülk-i Herât eyaletini tevcih kıldı.²⁶²⁷ Gassânî kim halîfenin beylerbeyisi idi. Bunların taht hükûmetinde²⁶²⁸ beyleri mesâbesinde oldu. Her biri adâletle ve diyânetle hükûmete başladı. Şol zaman²⁶²⁹ hicretin iki yüz altmış bir senesi idi. Ve Mu'temed Halîfe Mülk-i Bağdad'a²⁶³⁰ halîfe olmuşdu. Sabıkân Kazgana²⁶³¹ hükûmeti tevcih olunan Ahmed bin Esed'in oğlu Nasır İbn Ahmed Samani Maveraünnehir hükûmeti ile serfirâz oldu. Kendüsi varup Semerkand şehrinde oturdu. Karındaşı İsmail'i Buhara Beyliği'ne gönderdi. Bu tarikle²⁶³² giderek Nasır²⁶³³ kuvvetlendi. Küllî askere ve hazîneye²⁶³⁴ mâlik oldu. Âkıbet taht-ı saltanata cülûs kıldı.

Ol²⁶³⁵ zuhûr bulmaları Me'mûn halîfenin ihsânı ile olmağın veliyy-i ni'meti etmedi. Hutbesinde halîfe-i asr olan her kim ise mukaddem anı indürdi.²⁶³⁶ Akabince kendüyi zikr etdürürdi. Kâh-kâh halîfe cânibine hedâya gönderdi. Arz-ı muhayyiden hâlî olmadı. Ba'dehu²⁶³⁷ zaman karındaşı İsmail kuvvet bulup hatt-ı mâbeynleri²⁶³⁸ bozulup bir kerre ikisi birbiriyle²⁶³⁹ cenk **[51/b]** etdi. Egerçi kim Nasır İbn Ahmed sindi.²⁶⁴⁰ Ve karındaşı huzûruna eli bağı getürdiler.²⁶⁴¹ Lâkin İsmail anı

²⁶²² Hoş A; eyu M (48a)

²⁶²³ Gassan ki A; Gassan M (48a)

²⁶²⁴ İbn A; bin M (48a)

²⁶²⁵ Fergana'yı A; Fergana'yı verdi M (48a)

²⁶²⁶ Ta'yîn etdi A; ta'attîn etdi F (76a) / verdi M (48a)

²⁶²⁷ Tevcih kıldı A; verdi M (48a)

²⁶²⁸ Hükûmetinde A; hükmünde M (48a)

²⁶²⁹ Zaman A; zaman ki F (76a) / M (48a)

²⁶³⁰ Bağdad'a A; mülk-i Bağdad'a M (48a)

²⁶³¹ Kazgana A; Fergana M (48a)

²⁶³² Tarikle A; tarik ile F (76a)

²⁶³³ Nasır A; - M (48a)

²⁶³⁴ Küllî askere ve hazîneye A; küllî hazîneye ve askere F (76a) / M (48a)

²⁶³⁵ Ol A; evvel F (76a) / M (48a)

²⁶³⁶ İndürdi A; indürürdi F (76a) / anardı M (48a)

²⁶³⁷ Muhayyiden hâlî olmadı ba'dehu A; muhbitden hâlî olmadı ba'dehu F (76a) / muhayyiden hâlî olmazdı ba'de M (48a)

²⁶³⁸ Mâbeynleri A; mâbeynlerinde M (48a)

²⁶³⁹ Birbiriyle A; biribiriyle F (76a) / - M (48a)

²⁶⁴⁰ Egerçi kim Nasır İbn Ahmed sindi A; egerçi kim Nasır İbn Ahmed F (76a) / egerçi Nasır bin Ahmed sindi M (48a)

öldürmedi. “Benim veliyy-i ni‘mem ve ûlû karındaşımdır” deyu tahta geçürdü. Kendüsü vezîr-i vekîl gibi karşusunda ayağın durdu. Nice zaman bu hâl üzre geçdi.

Âhir hicretin iki yüz yetmiş dokuzda²⁶⁴² Nasır Samani vefât etdi. Andan sonra İsmail bin Ahmed Samani ferâğ-ı bâl ile tahta geçdi. Maverâünnehir saltanatında²⁶⁴³ ilm kudretini isbât etdi. Gâyetle âkl u dânâ ve remhân-ı²⁶⁴⁴ ma‘ârife rağbetve iltifâtı hüveydâ-i pâdişâh idi. Hak celle ve alâ evlâdına nusret verdi. Bir nesilden dokuz kişiye saltanat müyesser oldu. Ya‘ni ki, İsmail bin Ahmed Nasır bin Ahmed bin İsmail Nasır²⁶⁴⁵ bin Ahmed İsmail bin Nûh Nasır bin Ahmed Abdulmelik bin Nûh Emîr Nûh bin Mansûr Abdulmelik bin Nûh cem‘an yüz otuz yıl mikdârı saltanatla unvân bulmuşdu. Ammâ cümleden sonra şehriyâr olan Abdulmelik bin Nûh tahta geçdikde ba‘dehu zâdelerinden Sultân Mahmûd Sebûktigin Mülk-i Horasan’ı tamamen hükmüne almışdı. Haddi zatında Mahmûd’un veliyy-i ni‘metleri²⁶⁴⁶ iken melik mevrûslarına el uzatmışdı. Sultân Mahmûd’un babası Albtigin Gâzi’nin kûlu eyledi.²⁶⁴⁷ Mezbûr Albtigin Samaniler’den beşinci pâdişâh olan Abdulmelik Müşteri bendesi idi. Yine böyle iken cümleden sonra şehriyâr olan Abdulmelik askerini soyup Buhâra cânibine geçürmüşdi.²⁶⁴⁸ Varduğu gibi İlik Hân nâm bed-baht küllî asker ile Buhâra kasdına gelmiş bulunup²⁶⁴⁹ ol derdmendi tutup telef etdi. Samanîler’in nesli bu tarikle nihâyet buldu.

Ba‘zı müverrihler kavlince mezbûr Abdûmelik İsmail nâm bir oğlu kalmışdı. Ol fetrettekaçarak²⁶⁵⁰ Cürcan vilâyetine vardı. Kendüyi bildürmeyüp²⁶⁵¹ tek ve تنها geçinmek üzere oldu. İttifâk bir تنها yerde uyurken Arâb bed-kemandan biri libâsına tam‘ edüp ol derdmendi öldürdü. Ammâ Sebûktigin beyân olunduğu üzre Samanîler’in Albtigin kûlu²⁶⁵² müdebbir ve sahîve bahâdır ve makâdır nâsibi bilür ve

²⁶⁴¹ Getürdiler A; getürüldü M (48a)

²⁶⁴² Dokuzda A; dokuzunda F (76a) / M (48a)

²⁶⁴³ Saltanatda A; saltanatında F (76a) /saltanatı M (48a)

²⁶⁴⁴ Remhân-ı A; ashâb-ı F (76a) / M (48b)

²⁶⁴⁵ Nasır A; - M (48b)

²⁶⁴⁶ Ni‘metleri A; ni‘meti M (48b)

²⁶⁴⁷ Eyledi A; idi. F (76b) / M (48b)

²⁶⁴⁸ Geçürmüşdi A; kaçdı M (48b)

²⁶⁴⁹ Bulunup A; idi M (48b)

²⁶⁵⁰ Fetrette kaçarak A; fetretten kaçup M (48b)

²⁶⁵¹ Bildürmeyüp A; bildirdi M (48b)

²⁶⁵² Albtigin kûlu A; Albtigin’in kûlu idi M (48b)

latîf²⁶⁵³ ve keremi haddinden ziyâde bir nâmdâr beylerbeyi iken etrafında olan hâkimlerle nice nice savaştı. Her birinde mansûr ve muzaffer oldu. Ve deryâ-yı devleti başdan aşdı. Âkıbet²⁶⁵⁴ Cibâl-i Hind gibi kuvvet ve kudret sâhibi pâdişâh ile uğraştı. Anı dahî soyup küffârı kırıp Gazne pâyitahtı olup darü'l-mülk edindi. Andan sonra hutbesin okudup sikkesin yürüdüp ve tekrar yine Cibâl'in tahtına vardı. Tufan nâm feth-i müşkil²⁶⁵⁵ kal'asın alup otuz bin askerini kılıçdan geçürdi. On iki²⁶⁵⁶ bin Hindu'yi dahî boynu bağılu esîr çıkardı. [52/a] Ve aldığı memleketin puthânelerin yakup yerine câmi'ler²⁶⁵⁷ ve medreseler ve tekyeler yaptırdı. Âhir-kâr üç yüz seksen yedinci senesinde²⁶⁵⁸ ömri altmış yıl hesâbında iken vefât etdi.²⁶⁵⁹ Oğlu Sultân Muhammed tahta²⁶⁶⁰ geçüp bir azîmü'l-kadr pâdişâh oldu. Ekseri vilâyet Hindistan'ı feth eyledi.²⁶⁶¹ Küllî gazâlar eyledi. Ve Şâhnâme gibi Mevlâna Ferûsi²⁶⁶² anın nâmına nazm etdi. Bu zümreden on üç²⁶⁶³ nefer kimesne pâdişâh-ı sâhib nazar olup ol vilâyetlere²⁶⁶⁴ hükm etdi. Bu tarikle Samanîler'in mülk-i devletleri cemî'an evlâdı Sebüktigin'e²⁶⁶⁵ nakl eyledi ki, bunlardır: Emîr Sebüktigin oğlu Sultân Mahmûd ve Mes'ûd bin Mahmûd ve Muhammed bin Mahmûd ve²⁶⁶⁶ Mevdûd bin Mes'ûd ve Mes'ûd bin Mevdûd ve Abdurreşîd bin Mes'ûd ve Ferruhzâde bin Mes'ûd²⁶⁶⁷ ve İbrahîm bin Mes'ûd ve Mes'ûd bin İbrahîm ve Arslan Şâh bin Mes'ûd ve Hüsrev Şâh Behram²⁶⁶⁸ ve Hüsrev Melik bin Hüsrev Şâh subhân mine'l-îzâl²⁶⁶⁹ mülk-i ile'l-ebed.

²⁶⁵³ Ve makâdır nâsibi bilür ve latîf, A; ve makâdır nâsibi bilür ve teşhîse kâdir uğuru güşâda latîf (76b) / teşhîse kâdir uğuru güşâda latîf M (48b)

²⁶⁵⁴ Oldu ve... A; olup devleti deryâsı başdan aşdı âkıbet F(76b) / olup devleti deryâsı başdan aşdı âhirkâr M (48b)

²⁶⁵⁵ Feth-i müşkil A; müşkil feth olan M (48b)

²⁶⁵⁶ İki A; - M(48b)

²⁶⁵⁷ Câmi'ler A; câmi'ler ve mescidler M (48b)

²⁶⁵⁸ Senesinde A; sene M (48b)

²⁶⁵⁹ Vefât etdi A; fevt oldu M (48b)

²⁶⁶⁰ Muhammed tahta, A; Mahmûd tahtına F (76b) / M (48b)

²⁶⁶¹ Eyledi A; edüp F (76b) / M (48b)

²⁶⁶² Ferûsi A; F:Firdevsi F (77a) / M (48b)

²⁶⁶³ Zümreden on üç A; zümreden dahî üç M (48b)

²⁶⁶⁴ Vilâyetlere A; memleketlere M (48b)

²⁶⁶⁵ Cemî'an evlâdı Sebüktigin'e A; cem'an evlâ Sebüktigin eline M (48b)

²⁶⁶⁶ Mahmûd ve Muhammed bin Mahmûd ve A; Muhammed ve Mahmûd ve Muhammed M (48b)

²⁶⁶⁷ Ferruhzâde bin Mes'ûd A; Ferrûh bin Mahmûd M (48b)

²⁶⁶⁸ Hüsrev Şâh Behram A; Behram Şâh bin Mes'ûd F (77a) / Behram Şâh bin Mes'ûd ve Hüsrev Şâhbin Behram M (48b)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Tâhiriyye ve Ümerâ-i Benî Âhir ve Hükûmet-i ve Evlâd-ı Saffârın Devleti♦

Mülûk-i Âl-i Tâhir ki, evveleri Tâhir Zü'l-yemîn ve ikincisi Talha bin Tâhir ve üçüncüsü Tâhir bin Abdullah dördüncüsü Muhammed bin Tâhir'dir.²⁶⁷⁰ Târîh-i hicretin yüz doksan beş senesinde Tâhir müstevli oldu. Ve iki yüz elli dokuzuncu senesinde²⁶⁷¹ devlet Saffârîler'den Ya'kub bin Leys'e intikâl eyledi. Mezbûr Ya'kub'un babası Leys'e Sîstan vilâyetinde düğüncülük eyleyüpgeçünürken gördü ki, rencberlik ile nefsi murâdınca ğına hâsıl etmez bir²⁶⁷² vâfirce meblağa mâlik olmayıncaistedüğü gibi²⁶⁷³ ta'âm ve libâs ve haraclık bulmaz. Kurubirkaç gün sârike baş ve buğ oldu.²⁶⁷⁴ Bir gece hâkim-i mâlik-i Sîstan olan Dirhem bin Nasır'ın hazînesini yardı.²⁶⁷⁵ Nukûd vesâ'ir altun ve gümüş esvâbından²⁶⁷⁶ ve mersi'âtdan küllî nesnelere eline girdi. Lâkin hazînedede²⁶⁷⁷ murâdınca alacağını aldı. Taşra çıkacak mahalde mu'allakda²⁶⁷⁸ bir gümüş tebsi içinde bir şeffâf nesne gördü ki, her kıyâs edüp indirdi. Ve ne ola deyu²⁶⁷⁹ dil urup tatdı. Meğer ki tuz imiş Benî Nasır'ın ceddî a'lâsı zamanından beru teberrüken saklar imiş. Leys ki, tuz yaladı benzi mutagayyîr olup²⁶⁸⁰ ve dönüp uğurilere hitâb edüp etdi ki herkes olduğu metâ'ı ve nukûdu yerli yerine ileteler. Ba'sı nedür deyu suvâl etdiklerinde²⁶⁸¹ *“Dünyada lisan-ı halkda cârî tuz etmek hakdır²⁶⁸² bu sebeb ile ki nân ve nemek her ta'âmın lâzimesidir. Ana binâ'en Hazret-i Hakk'ın sâ'ir ni'metleri²⁶⁸³ bu iki nesne ile mezkûr olmuştur. Çünkü*

²⁶⁶⁹ Mine'l-izâl A; menlâ yezûl velâ yezâl M (48b)

♦ Dekenar: Âl-i Tâhiriyye: Beş neferdir. Dâr-ı saltanatları Herat ve Horasan'dır. Târîhi zuhûrları yüz doksan beşdir. Târîhi inkirazları iki yüz elli dokuz. Müddeti devletleri altmış dört senedir. F (77a)

²⁶⁷⁰ Üçüncüsü... A; üçüncü Tâhir bin Abdullah bin Muhammed bin Tâhir'dir. M (49a)

²⁶⁷¹ Senesinde A; yılda M (49a)

²⁶⁷² Bir A; - M (49a)

²⁶⁷³ Meblağa mâlik olmayınca istediği gibi A; meblağa olmayınca istediği gibi F (77a) / meblağa mâlik olmadıkça istediği M (49a)

²⁶⁷⁴ Oldu A; olup M (49a)

²⁶⁷⁵ Hazînesini yardı A; hazînesine girüp M (49a)

²⁶⁷⁶ Esvâbından A; esbâbından M (49a)

²⁶⁷⁷ Hazînedede A; hazînededen M (49a)

²⁶⁷⁸ Mu'allakda A; - M (49a)

²⁶⁷⁹ Ve ne ola eyü A; ve ne ola deyüp F (77a) / bu ne ola deyüp M (49a)

²⁶⁸⁰ Olup A; oldu F (77a) / M (49a)

²⁶⁸¹ Ba'sı nedür... A; ba'sı nedir dediklerinde M (49a)

²⁶⁸² Tuz etmek hakdır A; tuz tuz etmek hakkıdır F (77b)

²⁶⁸³ Ni'metleri A; ni'metleri ekilmeyüp M (49a)

*ben bu şehriyârın tuzunu tatdım. Min ba'd Hak nemeği koyup almamağı*²⁶⁸⁴ *mukarrer etdim. Eğer hatırım isterseniz sizde birisin*²⁶⁸⁵ *almak an karîb bunun sonu*²⁶⁸⁶ *ganimetler ile girecektir. Tek*²⁶⁸⁷ *hemân uzanman” dedi. Ve cümle yoldaşları [52/b] ve kendi ferâgat edüp safirü'l-yed çıkup gitdi. Ya'ni hazînenin kapularını örtdi.*

Ertesi hazînedâr sultân geldi. Kapuları²⁶⁸⁸ bozulmuş ve ba'zı tuhfe nakûd²⁶⁸⁹ dağılmış gördi. Vakt-i fırsattır deyu zer ve sîm bî-hesâb ve nihâyetsiz idi. Tam' edüp zî-kıymet eşyalardan²⁶⁹⁰ alup kendi evine iletdi. Ba'dehu gelüp²⁶⁹¹ hazîne açılmış ve bu denlü²⁶⁹² mâl ü menâl gitmiş deyu saçın ve sakalın yolarak Derhem Nasır'ın huzûruna vardı.²⁶⁹³ Ve bu kıssa beyne'n-nâs şâyi' olup bulâki eşyadan²⁶⁹⁴ bir nişân buluna deyu ümerâsı ve ağaları cüst ü cûda olup²⁶⁹⁵ fe-ammâ Leys bu hâle ta'accüb kaldı. Ve ba'zı bî-günâhlara işkence olundu.²⁶⁹⁶ Keşâkeşde cefâ etdiklerini işidüp rahm eyledi. Heman dem havf ve haşyeti koyup vezîr cânibine vardı. Ve ben sizin hazîneleri yaranları buldum. Ve kimler idüğün tafsîl üzre haber aldım. Bi'z-zât pâdişâhı buluşdurun haber vereyim dedi.²⁶⁹⁷ Fî nefsu'l-emrdir heman yanına varduğı gibi mâcerayı takrîr eyledi. Ya'ni hazînesine girüp nihâyetsiz nukûd ve tuhfe alınmış iken ol tuzdan tatmak ile redd etdiklerini²⁶⁹⁸ söyledi. Zâhir budur ki, hâlâ mevcûd olmayan tuhfe nukûd ve cevâhiri hazînedârınız almışdır. Yoklan²⁶⁹⁹ görün dedi. Fî'l-hakîka hazînedârın evi basılıp hazîneden her ne gitmiş ise anda bulundu. Derhem bin

²⁶⁸⁴ Koyup almamağı A; koyup nesne almamağı F (77b) / M (49a)

²⁶⁸⁵ Birisin A; bir hanesin F (77b) / bir habbesin M (49a)

²⁶⁸⁶ Sonu A; bedeline F (77b) / M (49a)

²⁶⁸⁷ Tek A; -M (49a)

²⁶⁸⁸ Kapuları A; hazîne kapuları F (77b)

²⁶⁸⁹ Tuhfe nukûd A; nukûd tuhfe M (49a)

²⁶⁹⁰ Eşyalardan A; esbablardan M (49a)

²⁶⁹¹ Ba'dehu gelüp A; ba'de zaman M (49a)

²⁶⁹² Denlü A; kadar M (49a)

²⁶⁹³ Vardı A; gitdi M (49a)

²⁶⁹⁴ Ve bu kıssa beyne'n-nâs şâyi' olup bulâki eşyadan A; ve bu kaziye beyne'n-nâs şâyi' olup bulâyiki eşyadan F (77b) / ve bu kaziye beyne'n-nâs şâyi' olup bulâyiki esbabdan M (49a)

²⁶⁹⁵ Cûba olup A; cûba başladı M (49a)

²⁶⁹⁶ İşkence olundu A; işkence emr olundu F (77b) / M (49a)

²⁶⁹⁷ Bi'z-zât pâdişâhı buluşdurun haber vereyim dedi A; Bi'z-zât pâdişâhı buluşdurun haber vereyin dedi F (77b) / Bi'z-zât pâdişâhı buluşdur ki haber vereyim dedi M (49a)

²⁶⁹⁸ Etdiklerini A; eylediklerini M (49a)

²⁶⁹⁹ Yoklan A; bakın M (49a)

Nasır ol hazînedâra gazâb edüb “*Sen bunca rüzgârdır ki benim nân ve ni‘metim*²⁷⁰⁰ yersin bunca en‘âm ve ihsanıma mazharsın niye küfrân ni‘melik edüp fırsatta tam‘ ve hırsızlık edersin bir habbe ihsânımızı²⁷⁰¹ görmeyen uğru tuzumuzdan²⁷⁰² tatmak ile hazînemizden el çeküp vesâyir²⁷⁰³ yoldaşlarını men‘ edesin. Ertesi hâzır²⁷⁰⁴ şikâra rast geldüm deyu²⁷⁰⁵ bedbahtlık edesin” deyu nice itâb²⁷⁰⁶ ve ikâb eyledi. Âkıbet işkence ve siyâset ile öldürüp²⁷⁰⁷ hazînedârlığı Leys’e verüp²⁷⁰⁸ mezbûr heman ol sâ‘atden sonra salâh hâl üzere olup sadakat ve istikâmet ile nice yıl hizmet etmekle giderek emîr-i leşker oldu. Ya‘ni pâye-i kat‘ kat‘²⁷⁰⁹ eyleyüp serdarlığıla azîm nişan²⁷¹⁰ buldu. Ve kendünün üç oğlu vardı. Ya‘kub ve Ömer ve Alî isimleriyle cümlesi nâmdâr idi. Büyükleri Ya‘kub ziyâde bahâdır ve anın gibi bî-nezîr ve dilâver nâmdâr olmağla Derhem bin Nasır halîfeye terbiyet eyledi. Ya‘ni kollanupilerü gelecek kûlunuzdur deyu²⁷¹¹ bildirdi. Ana binâ‘en serdârlığıla havâric kıtalına gönderdi.²⁷¹² Gerek anda ve gerek sâ‘ir hizmetlerde mansûr ve muzaffer olup küllî iştihâr ile döndü.²⁷¹³ Ve bu tarîk ile nice mâh ve sâl sadakat üzere hizmet ederek Derhem’in gereği gibi gönlüne [53/a] girüp²⁷¹⁴ kendüsi pirufâni olup memleket zabtına kadar²⁷¹⁵ evlâdı olmamağın Memâlik-i Sistan’ı Ya‘kub bin Leys’e bildirdi. Ve halîfe cânibinden dahî tığ ve kemer gelüp kadri efzûn oldu.

Bi’l-cümle hicretin iki yüz elli üçüncü senesinden²⁷¹⁶ Sistan’dan leşker gelüp²⁷¹⁷ Herat’a vardı. Muhammed bin Tâhir cânibinden anda hâkim olan

²⁷⁰⁰ Ki benim nân ve ni‘metim A; kim etmeğim M (49a)

²⁷⁰¹ İhsânımızı A; ihsânımı M (49b)

²⁷⁰² Uğru tuzumuzdan A; uğru mücerred yenilüp tuzumuzdan F (78a) / M (49a)

²⁷⁰³ El çeküp vasâyir A; alduğu emvâli birağup sâyir M (49a)

²⁷⁰⁴ Hâzır A; - M (49b)

²⁷⁰⁵ Geldüm deyu A; geldüm deyu böyle F (78a) / gelüp böyle M (49a)

²⁷⁰⁶ Deyu nice itâb A; deyup nice inât F (78a) / deyup nice itâb M (49b)

²⁷⁰⁷ Âkıbet... A; âkıbet envâ‘ işkence ve siyâset ile öldürüp F (78a) / ve itâb... ve âhir envâ‘ siyâset ve işkenceile katl edüp M (49b)

²⁷⁰⁸ Verüp A; verdi F (78a) / M (49b)

²⁷⁰⁹ Kat‘ kat‘ eyleyüp A; kat‘ eyleyüp F (78a) / kat‘ ederek M (49b)

²⁷¹⁰ Nişan A; şân M (49b)

²⁷¹¹ Deyu A; deyup F (78a)

²⁷¹² Gönderdi A; gönderdiler M (49b)

²⁷¹³ İle döndü A; buldu M (49b)

²⁷¹⁴ Girüp A; girdi M (49b)

²⁷¹⁵ Kadar A; - M (49b)

²⁷¹⁶ Senesinden A; yılında F (78a) / M (49b)

²⁷¹⁷ Gelüp A; çeküp F (78a) / M (49b)

Muhammed bin Üveys'i münhezim kıldı. Cemî'an Sistan ve Fırat²⁷¹⁸ ve Kirman ve Şabur²⁷¹⁹ ve Belh ve Taberistan ve tamam Horasan taht-ı hükûmetine girdi. Egerçi ki halîfe ile musâfât onda²⁷²⁰ geçünüp ve dostluk ederdi. Lâkin bunun²⁷²¹ şecâ'atinden ve hüsn-i tedbîrinden halîfe her zaman havf ederdi. Ve'l-hâsıl mezkûr Ya'kub on sene hükûmet etdikden sonra kulunç marazından fevt oldu. Yerine Ömer bin Leys cülûs eyledi ve iştihâr buldu.²⁷²² Lâkin tek durmayup taht-ı hükûmetindeki olan²⁷²³ memleketlere kanâ'ati kalmadı. Leşker çeküp Fârs vilâyetine geldi. Halîfe cânibinde²⁷²⁴ anda beylerbeyi olan İsmâ'îl'i memleketinden sürüp²⁷²⁵ çıkardı. Hudâ²⁷²⁶ bu esnâda kendünün Şükri nâm serdârı sâ'ir beğler ile ittifâk edüp hurûc etdi. Vakti muhârebeye gâlib gelüp Tâhir ve karındaşı Yakup'u ele getürdü. Ve Fârs vilâyetini murâdı üzre taht-ı hükümüne²⁷²⁷ aldı. Ba'dehu²⁷²⁸ Tâhir'in oğlu Ahmed zuhûr eyleyüp²⁷²⁹ mülk-i mevrûsunu kemâ-kâne zabt etdi. Ve kendüden sonra Nasır bin Ahmed şehriyâr oldu.²⁷³⁰ Tâ beş yüz elli senesine dek hükûmet saltanat²⁷³¹ etdi.

Pes zikrolunan²⁷³² Ya'kub bin Leys ve Ömer bin Leys ve Tâhir bin Ömer²⁷³³ ve Ahmed bin Tâhir ve Halef bin Ahmed ve Nasır İbn²⁷³⁴ Ahmed üç yüz yıldan ziyâde pâdişâhlık edüp²⁷³⁵ beyne'l-mülk adalet ve şecâ'at ile iştihâr buldular. Husûsen ki, İbn Ahmed haylî ma'mur oldu. Ya'ni yüz yıl ömür sürdü. Hükûmetinde²⁷³⁶ mustakıl oldu. Ba'zıları kavlince ile'l-ân Sistan memleketleri yine bu neslin taht-ı

²⁷¹⁸ Fırat A; Herat F (78a) / M (49b)

²⁷¹⁹ Şabur A; Nişabur M (49b)

²⁷²⁰ Onda A; edende (78a) / üzre M (49b)

²⁷²¹ Bunun A; bu M (49b)

²⁷²² Ömer bin Leys... A; Ömer bin Leys ve anın yerine dahî Tâhir bin Muhammed bin Ömer bin Leys cülûs eyleyüp iştihâr buldu. M (49b)

²⁷²³ Olan A; - M (49b)

²⁷²⁴ Cânibinde A; canibinden F (78b) / M (49b)

²⁷²⁵ Sürüp A; sürdü M (49b)

²⁷²⁶ Hudâ A; hikmet-i hudâ F (78b) M (49b)

²⁷²⁷ Hükümüne A; hükûmete F (78b)

²⁷²⁸ Ba'dehu A; ba'dehu mezbûr M (49b)

²⁷²⁹ Eyleyüp A, edüp M (49b)

²⁷³⁰ Ve kendüden... A; Ve kendiden sonra ol memleketlere salebi oğlu halka halîfe dendi. Halef hayr Halef olup nice zaman adaletle hükûmet eyledi. Ve anın zamanı gittikten sonra Nasır bin Ahmed şehriyâr oldu. M (49b)

²⁷³¹ Saltanat A; ve saltanat F (78b)

²⁷³² Zikrolunan A; bu zikrolunan F (78b) / M (49b)

²⁷³³ Tâhir bin Ömer A; Tâhir bin Leys Ömer M (49b)

²⁷³⁴ İbn A; bin M (49b)

²⁷³⁵ Edüp A; etdiler M (49b)

²⁷³⁶ Sürdü. Hükûmetinde A; sürüp ve hukûmetde F (78b)

hükûmetindedir derler. Leys'in ²⁷³⁷ zuhûruna sebep hakk-ı nân ü nemeğe ri'âyetdüşüğüün ol mukâbelede verilen mülk ve devlet zevâle ermedüğünü haber verirler.

Fasl-ı Fî-zıkr-i Devlet-i Âl-i Büveyh ve Deylemiyan Dahî Derler[♦]

Ba'zı müverrihler Âl-i Büveyhi'nin nesilleri Behram'a Gur'da çıkar dirler. Kendüleri ise bizim nesebimiz âhir Mülûk-i Acem olan Yezdcerd bin Şehriyâra münthehi olur deyu söylerler. Nice rüzgâr Deylemiler içinde hükûmet etmeğın bunlara dahî Deylemi derler.²⁷³⁸ Müverrih Mirhond kavlince Âl-i Büveyhi'nin ceddî olan Ebu Şücâ' Büveyh evsât-ı nâsdan idi ki,²⁷³⁹ Alî ve Hasan ve Ahmed nâm üç oğlu var idi. Bir gün bir müneccim huzûruna varup rüyâ görmüşdü.²⁷⁴⁰ Anın ta'bîrin murâd eyledi. *"Ya'ni benim vakı' amda zikrimden bir ateş-i firûzân çıkdı. Ba'zı memleketleri yaka yaka²⁷⁴¹ yükseğe çekildi.²⁷⁴² Ba'dehu ol ateş üç bölük olup²⁷⁴³ [53/b] ve her birinin önünde olan memleketleri²⁷⁴⁴ halk-ı âlem edeb ve huşu'la deprendi. Bu ateşlerin şu'lelerinden rüyî-zemîn ve²⁷⁴⁵ asman birin hayâ ile dolup münevver oldu"*.

Pes bu rü'yanın ta'bîri nicedir deyu sordu. Ammâ müneccim²⁷⁴⁶ ta'accüb edüp eyitti *"Madâmki sen bana bir yarar at veyâhûd bir hil'at-ı fâhire²⁷⁴⁷ veya on sikke altun vermeyesin bu vâkı'anın ta'bîrin benden işitmezsin"* dedi. Ebu Şücâ' etti *"Vallahi ömrümde ben²⁷⁴⁸ bir ata mâlik olmadım ve arkamdaki²⁷⁴⁹ kaftandan gayri*

²⁷³⁷ Leys'in A; lâkin F (78b)

♦ Dekenâr: Âl-i Büveyh: On sekiz neferdir. Dâr-ı saltanatları Sirâz ve Kirman'dır. Târîhi zuhûrları üç yüz yigirmide olup, târîhi inkırazları dört yüz kırk yedide vakı' oldu. Müddeti devletleri yüz yigirmi yedi senedir. F (78b)

²⁷³⁸ Derler A; ıtlak olunur F (78b)/ ıtlak edilir M (50a)

²⁷³⁹ Nâsdan idi ki A; nâsdan bir kimesne idi ki M (50a)

²⁷⁴⁰ Bir gün bir müneccim huzûruna... A; bir gün bir müneccim huzuruna varup bir rü'yâ görmüşdü F (78b) / bir rü'yâ görmüşdü M (50a)

²⁷⁴¹ Yaka yaka, A; yaka yıka F (78b)

²⁷⁴² Yaka yaka yükseğe çekildi A; yaka yıka yükseğe çekildi F (78b) / yaka yıka yükseldi M (50a)

²⁷⁴³ Olup A; oldu M (50a)

²⁷⁴⁴ Önünde olan memleketleri A; önünde memleketleri F (78b)

²⁷⁴⁵ Rüyî-zemîn ve A; zemîn M (50a)

²⁷⁴⁶ Müneccim A; o müneccim F (79a) / ol müneccim M (50a)

²⁷⁴⁷ Bir hil'at-ı fâhire A; bir fâhir hil'at F (79a) / M (50a)

²⁷⁴⁸ Örumde ben A; ben ömrümde M (50a)

²⁷⁴⁹ Arkamdaki A; arkamdağı F (79a)

*kaftana mâlik olmadım on zer nevcûdum yokdur.*²⁷⁵⁰ *Benim hayır du‘âm istersen ta‘bîrin edüp*²⁷⁵¹ *sevâbın ma‘mûlundan ziyâdedir*”.²⁷⁵² Mu‘abber dediki²⁷⁵³ senin üç oğlun rûyî zeminde saltanat eyleyeler. Evvelâ biri hurûc edüp sonra ikisi ana matâba‘at eyleye. Ya‘ni yeryüzündeki memleketler anların hükûmet ve adaletleriyle²⁷⁵⁴ rûşen ola. Ammâ bulaki anların devletlerinde bize bir hisse dedikde²⁷⁵⁵ Ebu Şücâ‘ bu ta‘bîri dinledi ve bî-ihityâr vâfir güldü “*Beni mezelenürsün*”²⁷⁵⁶ dedi. Münecim asla²⁷⁵⁷ sözünden dönmedi. Oğullarının tali‘aların tuttu. Büyükleri İmâdüddeve beyi ki,²⁷⁵⁸ ana henüz İmâdüddeve lakabı konmamıştı. Bahtını cümleden kutlu²⁷⁵⁹ gördü. Evvelâ pâdişâh olacak budur dedi.²⁷⁶⁰ Hikmet-i Hudâ İmâdüddeve çok zaman geçmeden ol etraftaki hükkâmdan Merdâvic nâm şehriyâra hizmet eyledi.²⁷⁶¹ Hatt-ı cânibinden Kereh nâm şehrine²⁷⁶² hâkim oldu. Lâkin kerem ve şecâ‘ati bir derecede idi ki, tatlu sözünü işiden yanından ayrılmazdı. İltifâtına mazhar olanlar²⁷⁶³ bir daha hizmetini²⁷⁶⁴ terk etmezdi. Hatta bir kere Merdâvic kendi askerinden birkaç yüz neferin vazifelerin Kereh malından gösterüp anlar İmâdüddeve²⁷⁶⁵ geldik de bir vecihle deprendi ki, bi‘z-zarûret²⁷⁶⁶ cümlesi ana kûl olup hafîyete ana bî‘at etdiler. Egerçi bu ahvâlî Merdâvic ba‘zı mertebe işitmişdi ammâ aşikâre etmeğe kâdir olmadı.²⁷⁶⁷ Kâhî ba‘zı bahane ile İmâdüddeve-i asitânesine istedi. Ol dahî mütenebbih olmağınba‘zı makbûle

²⁷⁵⁰ Kaftana mâlik... A; bir kaftana dahî dest-res bulmadım. On zer ise mevcûd yokdur. M (50a)

²⁷⁵¹ İstersen ta‘bîrin edüp A; alup ta‘bîr edersin M (50a)

²⁷⁵² Ziyâdedir A; ziyâdedir dedi F (79a)

²⁷⁵³ Dedi ki A; dahî dedi ki F (79a)

²⁷⁵⁴ Adaletleriyle A; adaletle M (50a)

²⁷⁵⁵ Devletlerinde bize bir hisse dedikde A; devletlerinde bize de bir hisse ola dedik de F (79a) / devletinde bize bir hisse ola dedik de M (50a)

²⁷⁵⁶ Mezelenürsün A; hazaka mı alırsın M (50a)

²⁷⁵⁷ Asla A; ise asla M (50a)

²⁷⁵⁸ Beyi ki A; Ya‘kub Bey ki F (79a) / M (50a)

²⁷⁵⁹ Kulu A; kuvvetde M (50a)

²⁷⁶⁰ Olacak budur dedi A; olacu budur dedi F (79a) / olacak budur deyu haber verdi M (50a)

²⁷⁶¹ Şehriyâra hizmet eyledi A; şehriyârın hizmetinde oldu M (50a)

²⁷⁶² Şehrine A; şehre M (50a)

²⁷⁶³ Olanlar A; düşenler M (50a)

²⁷⁶⁴ Hizmetini A; anın hizmetini M (50a)

²⁷⁶⁵ Gösterüp anlar İmâdüddeve A; gösterdi anlar İmâdüddeve‘ye M (50a)

²⁷⁶⁶ Deprendi ki, bi‘z-zarûret A; deprendi ki, bi‘z-zarûre F (79a) / bi‘z-zarûre M (50a)

²⁷⁶⁷ Olmadı A; olmadı F (79a)

civânlar²⁷⁶⁸ ile i'tizâr edüp bu²⁷⁶⁹ esnâda taht-ı hükmündeki²⁷⁷⁰ dokuz yüz atlu ile İsfahan üzerine yürüdü. Hâkim-i İsfahan olan İbn²⁷⁷¹ Yakut'un on bin musallah leşkerini sindirdi. Ba'dehu İbn Yakut vilâyeti²⁷⁷² Ercân'a firâr etmeğin ardınca vardı. Anı dahî feth etdi.²⁷⁷³ A'nî-i şânbuldu. Ba'dehu karındaşı Rüknüddeve'yi gönderüp Kazrun'idahî taht-ı tasarrufunda kıldı.²⁷⁷⁴ Andan sonra İsfahan'ı pâyitaht edinüp etrafı memâliklerde olan şehriyârlar kendüden hafv çekmeğe başladı. Ammâ Târî-i Beyhâki kavlince ibtidâ zuhûri hicretin üç yüz ikinci senesinde oldu. Ba'zı müverrihlerin kavlince sâhib zuhûrun re'si mâ'idan mübâşereti münâsib görüldü.²⁷⁷⁵ Ve bi'l-cümle birkaç bin adama mâlik olup Yakut kim hâkim-i [54/a] Şîrâz idi. Anın kasdına yürüdü. İsneyn ve işrînde anı²⁷⁷⁶ dahî feth edüp Kâmran-ı âlem oldu. Eğerçi ki askere tenbih edüp şehri yağma etdirmedi. Yarında öbür günde görelim deyu²⁷⁷⁷ bu fikirle sarayında arkası üzre yatup acaba ya nirden²⁷⁷⁸ hazîne tedariki mümkün ola deyu hayretde ve mülâhazada iken nâ-gâh sakf-ı saraydan bir delikden²⁷⁷⁹ bir yılan başını çıkardı.* Ve yine içeru çeküp birkaç kerre bu şîve-i etdi. Pes Alâiddevle harem²⁷⁸⁰ hizmetkârlarına avâz edüp²⁷⁸¹ “Şunda bir yılan var²⁷⁸² çıkup öldürün” dedi. Vaktaki, ol mahalle çıktılar nice sanduk mâlâ mal flori ve nukûd buldular. İmâdüddevle²⁷⁸³ bunları gördükde şükr-i²⁷⁸⁴ ferâvân eyledi. Ertesi ol hazîne-i leşkerinin bahşîne sarf etdi.²⁷⁸⁵ Beyt:

Kime devlet el verse bî-kahr u burc

²⁷⁶⁸ Ba'zı makbûle civânlar A; ba'zı makûle cevablar F (79a) / ba'zı ma'küle cevablar M (50a)

²⁷⁶⁹ Bu A; gitmedi M (50a)

²⁷⁷⁰ Hükmündeki A; hükûmetdeki F (79a) / hükûmetindeki M (50a)

²⁷⁷¹ İbn A; bin M (50a)

²⁷⁷² Vilâyeti A; memleketi M (50a)

²⁷⁷³ Etdi A; edüp F (79b) / M (50a)

²⁷⁷⁴ Tasarrufunda kıldıA; tasarrufuna aldıF (79b) / M (50a)

²⁷⁷⁵ Görüldü A; gördüler F (79b)

²⁷⁷⁶ Anı A; Herat'ı F (79b)

²⁷⁷⁷ Yarında öbür günde görelim deyu A; Yarında bir günde görelim dedi F (79b) / M (50b)

²⁷⁷⁸ Ya nirden A; bana nirden F (79b) / ya nereden M (50b)

²⁷⁷⁹ Delikden A; delik içinden M (50b)

* [d]: Bir garib hikâye M (50b)

²⁷⁸⁰ Alâiddevle harem A; İmâdüddevle M (50b)

²⁷⁸¹ Edüp A; eyledi F (79b) / M (50b)

²⁷⁸² Yar A; urulmuşdur F (79b)

²⁷⁸³ İmâdüddevle A; İmâdüddevle ki M (50b)

²⁷⁸⁴ Gördükde şükr-i A; gördi hakka şükr-i F (79b) / M (50b)

²⁷⁸⁵ Bahşîne sarf etdi A; bahşîne sarf etdi F (79b) / bahşîne sarf eyledi M (50b)

Yılan yoklarıken bulur gizlü genc

Ba‘dehu bir üstâd terzi istedikî ol bulunan akmeşeden²⁷⁸⁶ hil‘atleri kesdire acele üzre kendüne²⁷⁸⁷ ve tevâbi‘ine yetüştüre. Meğerki nefsi-Şîrâz’da bir üstâd terzi var idi ammâ ziyâde sağîr idi. Emîr Yakut’un hayyâtbaşısı idi. Ve mülûk-i Şîrâz anı istihdâm ederlerdi.²⁷⁸⁸ Hassa hil‘atlerini ol dikerdi. Ba‘zı ehli vukûf anı sevk etdiler. Pes ihzârına adam gitdi. Vakta kim izz ü huzûru şehriyârîya geldi. Kâni-çûbgetürdün mi ya‘ni came kesmek içün arşın getürdün mi denildi. Derdmend sâğîr çûb lafzı²⁷⁸⁹ işitdi. Korkusundan aklın aldirup kendüden gitdi. Sandı ki,²⁷⁹⁰ çûbdan murâdları değnekdir. Ya‘ni ki Yakut’un sanduğu eşyasını neyledin deyu döğmekdir²⁷⁹¹ heman ağlayup keşf-râz eyledi ki, ey Hudavendi çûba ne hâcet bende ancak Emîr²⁷⁹² Yakut’un girân-mâye hil‘atleri on²⁷⁹³ iki sanduk nihândır. Ziyâde²⁷⁹⁴ denilir yalandır dedi. İmâdüddeve gülmeğe başlayup var imdi anları getir deyu gönderdi. Bilâ-zahmet on iki sanduk ve akmeşe²⁷⁹⁵ zuhûra geldi. Ve bi’l-cümle Âl-i Büveyh bu tarikle zuhûr etdiler. Giderek etrâfi memâlîke müstevli olup mülk-i Bağdad’ı dahî aldılar. Hatta Mu‘izüddeve nâm birâderini Bağdad’a gönderüp²⁷⁹⁶ nice rûzgâr hutbe ve sikkede halîfe ile iştirâk üzre oldu.

El-kıssa ki, Şîrâz ve Kirmân’ı pâyitaht edenler²⁷⁹⁷ kâh Bağdad darü’l-mülkünde²⁷⁹⁸ saltanat etdiler. İmâdüddeve ve Rûknüddeve ve Mu‘izüddeve ve Azudüddeve ve Mu‘idüddeve ve Mecdüddeve²⁷⁹⁹ ve Fahrüddeve ve Şerefüddeve ve İzzüddeve ve Samsamüddeve ve Bahâdüddeve ve Ebu Kâlicâr²⁸⁰⁰ ve

²⁷⁸⁶ Akmeşeden A; ak kamışlardan F (79b)

²⁷⁸⁷ Kendüne A; kendüye F (79b) / M (50b)

²⁷⁸⁸ Ederlerdi A; ederdi M (50b)

²⁷⁸⁹ Sağîr çûb lafzı A; sağîr ki çûb lafzını F (79b) / sağîr çûb lafzını M (50b)

²⁷⁹⁰ Sandı ki A; sandın ki F (80a)

²⁷⁹¹ Döğmekdir A; sandı M (50b)

²⁷⁹² Ancak A; - F (80a) / M (50b)

²⁷⁹³ Hil‘atleri on A; hil‘atleri ancak on F (80a) / M (50b)

²⁷⁹⁴ Ziyâde A; ziyâdedir F (80a) / M (50b)

²⁷⁹⁵ Ve akmeşe A; hil‘at ve akmeşe F (80a) / M (50b)

²⁷⁹⁶ Gönderüp A; gönderdi F (80a) / M (50b)

²⁷⁹⁷ Edenler A; etdiler M (50b)

²⁷⁹⁸ Edenler kâh... A; etdiler. Kâh Dâr-ı Bağdad mülkünde M (50b)

²⁷⁹⁹ Mecdüddeve A; - M (50b)

²⁸⁰⁰ Ve Ebu Kâlicâr A; ve Mecdüddeve ve Ebu Kânicâr M (50b)

Sultanüddeve ve Şerifüddeve ve Celâlüddeve²⁸⁰¹ ve Melik Rahîm ve İmâdeddîn²⁸⁰² ve Ebu Mansûr Polâd Sütûnale't-tertib taht-ı saltanata²⁸⁰³ cülûs kıldılar.

Fasl-ı İbtidâ-i²⁸⁰⁴ Zuhûr-i Selçukîyân²⁸⁰⁵ Der Vilâyet-i Horasan♦♦

Aslında Selçuk Bifâk nâm [54/b] Tatar'ın oğludur. Etrâk pâdişâhı Bîku nâm hâkimin zamanında boy beyliyiyle zuhûr edüp anınla nev'an husûmeti zâhir olmağın akraba ve ta'allukâtıyla göçüp Maverâünnehir taraflarında Cenîd nâm memlekete geldi. Ba'dehu zaman anda vefât eyleyüp İsrâ'îl ve Mîkâ'îl ve Musa nâm üç oğlun kodı. Ba'dehu Mîkâ'îl dahî bir ma'rakede vefât eyleyüp anın dahî Baykud, Tuğrul ve Çağrı ve Davud nâm dört evlâdı kaldıkim her biri Türkmenler'in boy beyleri olup küllî cem'iyet ve kudrete mâlik oldular. Hatta bunların kudret ve şevketinden Sultân Mahmûd Sebûktigin gibi gâzî üşendi. Elbetde büyüğüz²⁸⁰⁶ benim yanımda bulunmak gerekdir deyüp İsrâîl'i getürdü.²⁸⁰⁷ Ba'zı nâ-sezâ kelimâtına incinüp dâ'imen habsde bulunsun. Ve kabîlesinin korkusu benden mukarrer olsun deyüp²⁸⁰⁸ Kâlincan nâm kal'ada habs edüp nice yıldan sonra telef etdi. Âkıbet Sultân Mahmûd'un memleketlerin²⁸⁰⁹ almağa mekr ü tadârik görmelerine sebep oldu. Egerçi kim Sultân Mes'ûd ile olan kıssaları tafsîl üzre yazılması tatvîl-i kelâma bâ'isdir. Lâkin icmâlen bu mahalde zikr-i mühim olmağın²⁸¹⁰ Sultân Mahmûd fevt olup Sultân Mes'ûd bin Mahmûd tahta geçdikde egerçi ki Âl-i Selçuk henüz sâhib-i sikke ve sâhib-i hutbe değiller idi. Lâkin hâh²⁸¹¹ dedikleri zamanda iki yüz bin yarar²⁸¹² leşkere kuvvetleri yeterdi. Menküldür ki, tâ'ife-i mezbûra mukaddemân Ceyhun suyunu

²⁸⁰¹ Şerefüddeve ve İzzüddeve..., A; Şerefüddeve ve Celâlüddeve F (80a)

²⁸⁰² İmâdeddîn A; İmâdüddeve F (80a)

²⁸⁰³ Saltanata A; saltanatda M (50b)

²⁸⁰⁴ İbtidâ-i A; fî-zikr-i ibtidâ-i M (50b)

²⁸⁰⁵ Selçukîyân A; Devlet-i Selçukîyân F (80a) / M (50b)

♦[d]: Âl-i Selçuk: On beş neferdir. Dâr-ı saltanatları Horasan'dır. Târîhi zuhûrları dört yüz otuz iki, târîhi inkırazları beş yüz doksandır. Müddeti devletleri yüz elli iki senedir. F (80a)

• [d]: Âl-i Selçuk: On beş neferdir. Dâr-ı mülkleri Horasan'dır. Târîhi zuhûrları dört yüz otuz ikide târîhi inkırazları beş yüz doksandır. Müddeti devletleri yüz elli iki senedir. M (50b)

²⁸⁰⁶ Büyüğüz A; biriniz F (80a)

²⁸⁰⁷ Deyüp İsrâîl'i getürdi A; deyüp İsrâîl'i getürdü F (80a) / deyu İsrâîl'i yanına getürdü M (50b)

²⁸⁰⁸ Benden mukarrer olsun deyüp A; mukarrer olsun deyu M (51a)

²⁸⁰⁹ Mahmûd'un memleketlerin A; Mahmûd memleketin M (51a)

²⁸¹⁰ Zikr-i mühim olmağın A; zikr-i mühim idi ki, zâhir ve bâhirdir F (80b) / (51a)

²⁸¹¹ Hâh A; hâ M (51a)

²⁸¹² İki yüz bin yarar A; bir iki yüz bin M (51a)

geçmezlerdi.²⁸¹³ Öte cânibine²⁸¹⁴ konup ve geçüp Sultân Mahmûd mülküne kadem basmazlardı. Şol demeğe²⁸¹⁵ pişkeşleadam gönderdiler idi. Nehri mezbûrî geçüp şehri Nişâbur etrafına konup göçmeğe icâzet istediler. Merhûm Sultân Mahmûd küllî âdet-i aġnâm hâsıl olmasına tam' edüp tâ'ife-i mezbûrenin geçmesine icâzet verdi. Her çend ki Arslan Câzib nâm beylerbeyisi feryâd eyledi ki, Âl-i Selçuk'un²⁸¹⁶ bu hânedana yakın gelmesi münâsib değildir diye gördü. Sultân Mahmûd anın sözüne iltifât eylemedi.²⁸¹⁷ Evlâdında²⁸¹⁸ dahî kuvvet ve kudret ol denlüdür mulâhaza etdi.²⁸¹⁹ Kaçanki Sultân Mes'ûd zamanı oldu. Âl-i Selçuk olki²⁸²⁰ hudûd ve sınırından yakın²⁸²¹ geldi. Mâbeynlerinde cenk açup her <biri> bahane arardı.²⁸²² Hatta bir kerre Sultan Mes'ûd²⁸²³ yetmiş bin nâmdâr atlu otuz bin piyâde ile Selçukîler'in men'ine müteveccih oldu. Bin yılda vücuda²⁸²⁴ gelmeyen cenkler ol eyyâmda gelmişiken²⁸²⁵ yine Selçukîler nusret ve kuvvet ve kendi askeri kesr ü hezîmet buldu.

El-kıssa: Bir kere hicretin dört yüz yigirmi dokuzunda leşkeri sindirdi. Davud bin Selçuk “*Kulilâhumme mâlikel mülki*” * ile âhireh okuyarak Mes'ûd'un haremine girdi ve geçüp taht üzerine cülûs [55/a] kıldı.²⁸²⁶ Ba'dehu memleket Horasan'ı hisseleşüp Davud kendüsi Merv semtlerin aldı. Tuğrul leşker çeküp²⁸²⁷ Feristân ve Taberistan ve Tabes ve Rey ve Hemedân ve Kazvîn'i feth²⁸²⁸ eyledi. Kendü nâmına hutbe ve sikke mukarrer oldu. Çağrı Bey'in²⁸²⁹ dahî cünûd-i nâ-ma'dud ile Belh

²⁸¹³ Geçmezlerdi A; geçmezdi M (51a)

²⁸¹⁴ Cânibine A; cânibinde M (51a)

²⁸¹⁵ Şol demeğe A; şu denlü M (51a)

²⁸¹⁶ Selçuk'un A; Selçuk M (51a)

²⁸¹⁷ Eylemedi A; etmedi F (80b)

²⁸¹⁸ Evlâdında A; evlâdından M (51a)

²⁸¹⁹ Etdi A; eyledi F (80b) / M (51a)

²⁸²⁰ Ol ki A; evvelki M (51a)

²⁸²¹ Yakın A; dahî yakın F (80b) / M (51a)

²⁸²² Cenk açup her <biri> bahane arardı A; cenk ve uşub olmağa her biri bahane arardı F (80b) / cenk ve uşub olmağa her biri bir bahane ederdı M (51a)

²⁸²³ Bir kerre Sultân Mes'ûd A; Sultân Mes'ûd bir kerre M (51a)

²⁸²⁴ Vücuda A; zuhûra F (80b) / M (51a)

²⁸²⁵ Gelmişiken A; zuhura gelmişken M (51a)

* Kur'an-ı Kerim: 3/26; De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah'ım”...

²⁸²⁶ Kıldı A; eyledi F (80b)

²⁸²⁷ Leşker çeküp A; dahî leşker geçirüp M (51a)

²⁸²⁸ Feth A; memleketlerin feth M (51a)

²⁸²⁹ Bey'in A; bey M (51a)

vilâyetine vardı. Cemî‘ tevâbi‘ât ve muzâfâtı²⁸³⁰ ile ol dahî alup zabt eyledi. Bu hâl ile²⁸³¹ beş yüz üç seneye dek kâh Gazne’de ve kâh gayri yerde oturdular. Gazne elden gitmekle²⁸³² Hindistan vilâyetinin ba‘zı köşelerinde rûzgârların²⁸³³ geçürdiler. Çak sonra tâc u²⁸³⁴ taht olan Hüsrev Melik bin Hüsrev Şâh zamanında beş yüz seksen üç târfhinde Gıyaseddîn Muhammed²⁸³⁵ Gavri Gazne’yi alup pâytaht edindi. Hüsrev Melik Hind câniblerinde bulunup tekrar Gazne fethine bir çare edemedi. Haddi zatında rahm ve şefa‘ati gâlib ve kime olsa²⁸³⁶ sırrın fâş eder. Bir gâfil pâdişâh olmağın zamanında hüddâmları ve avratları hükûmete karıştığı gibi saltanat elden²⁸³⁷ gitdi. Ba‘de zaman Hüsrev Melik amânla anın yanına vardı. Kendüye ve ehl-i iyâline şehâdet şerbetin içirüp Âl-i Sebüktingin munkariz oldu. Meselâ Emîr Nâsır Sebüktingin ve Sultân Muhammed²⁸³⁸ Güzîn ve Sultân Mes‘ûd bin Mahmûd ve Mevdûd bin Mes‘ûd ve Behram Şâh bin Mes‘ûd²⁸³⁹ ve Mes‘ûd bin İbrahîm ve Arslan Şâh bin Mes‘ûd ve Ferruh Davud bin Mes‘ûd ve Mes‘ûd bin İbrahîm ve Arslan Şâh bin Mes‘ûd ve Behrâm Şâh bin Mes‘ûd ve Hüsrev²⁸⁴⁰ Şâh bin Behrâm Şâh²⁸⁴¹ ve Hüsrev Melik bin Hüsrev Şâh ki, cem‘an on iki pâdişâh nâmdâr idi. İki yüz on altı yıl saltanat etdikleri meşhûr âfâk idi. Âkıbet mülk-i devletleri düşmanlarına²⁸⁴² nakl etdi. Elleri altında re‘âyaları olan Selçukî Türkmenler zuhûr edüp ol nâzenin memleketleri ellerinden aldı. Evvelâ zevâl-i mülke sebep Sultân Muhammed’in tume‘-i hâmi oldu. Ya‘ni koyun haklarından küllî hazîne hâsıl olur deyu Selçukîler’e Ceyhun suyunu beru geçüp memleketinden konup göçmekle icâzet vermesinden zuhûr buldu. Sâniyen oğlu Mes‘ûd Şâh ağırbaşlılık etmeyüp ikide birde leşker çeküp Selçukîler’in üzerlerine varup yüzlerin ve gözlerin açmağla ta‘ayyîn²⁸⁴³ buldu. Sâlisen Hüsrev

²⁸³⁰ Tevâbi‘ât ve muzâfâtı A; tevâbi‘î ve musâfâtı M (51a)

²⁸³¹ İle A; üzre tâ M (51a)

²⁸³² Dek kâh... A; değîn nâ-gâh Gazne’de elinden gitmekle M (51a)

²⁸³³ Rûzgârların A; rûzgârın M (51a)

²⁸³⁴ Çak sonra tâc A; tâ sonra sâhib-i tâc M (51a)

²⁸³⁵ Muhammed A; - M (51a)

²⁸³⁶ Olsa A; gerekse F (81a)

²⁸³⁷ Elden A; elinden M (51b)

²⁸³⁸ Muhammed A; Mahmûd M (51b)

²⁸³⁹ Behram Şâh bin Mes‘ûd A; Ferruh zâde bin Mes‘ûd F (81a) / M (51b)

²⁸⁴⁰ Ferruh Davud... A; Behram Şâh bin Mes‘ud ve Hüsrev F (81a) / M (51b)

²⁸⁴¹ Şâh A; - / M (51b)

²⁸⁴² Düşmanlarına A; düşmanları eline M (51b)

²⁸⁴³ Açmağla ta‘ayyîn A; açmağa yakın M (51b)

Melikşâh bu cümlelerin âhiridir. Saltanat nâmûsuyla mukayyed olmayup gayetde halim ve selîm olmağın zaman-ı devletinde avratlar ve hâdımlar umûru memlekete ve ehl-i menâsıba karışıp beyler ve²⁸⁴⁴ beylerbeylerin ganîleri fakîr olup mansıbları çok çok değışmekle büyük ve küçük²⁸⁴⁵ belürsüz olup olup veren [55/b] nâ-ma'lûm olmağla nizâm-ı memleket ihtilâle yüz tuttu. Ya'ni mülkleri düşmanlara nakl edüp²⁸⁴⁶ evlâdı Sebüktigin ğanîleri fakîr ve şâhzâdeleri esîr olup devlet ve izzetiyle²⁸⁴⁷ âlişân olanlar mağmûr ve hazîn ve hakîr oldu. Seferlerinde²⁸⁴⁸ sabah ve ahşam yigirmi otuz cins ta'âm-ı hulviyyât bişirüp ve her öyünde beşer dürlü ekmek²⁸⁴⁹ yemeğе mu'tâd olan mun'imleri bir dilim ekmeğе²⁸⁵⁰ muhtâc olmaları tahkîk buldu. Ammâ Selçukîler'in zuhûru devletlerine bâ'is olan mücerred kendülerin himmet bülendleri ve hüsnü tebdîrleri ile hareketleri ve yorulmayup ve üşenmeyüp saltanat husûluna sa'î ve takyîdleri²⁸⁵¹ olmuşdur.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Şu'be-i Âl-i²⁸⁵² Selçuk Der Vilâyet-i Kirmân♦♦

Selçukîler'in ikinci şu'besi Mülk-i Kirmân hükûmetin edenlerin meşhûrlarıdır. Ya'ni hicretin dört yüz on²⁸⁵³ üçüncü yılında Tuğrul Selçukî ve karındaşı²⁸⁵⁴ Acem memleketlerine istiklâl bulduk da evlâ Dâvud bin Ca'fer Selçukî Mülk-i²⁸⁵⁵ Kirmân mülküne pâdişâh oldu. Giderek kuvvet bulup yigirmi yıldan sonra Şîrâz memalikine dahî mâlik olup küllî şöhret buldu. Ya'ni Deylemîler katında olan pâdişâhların²⁸⁵⁶ devleti aynı ile mezbûra nakl etdi. Ammâ otuz yıl mikdârı saltanat etdikden sonra

²⁸⁴⁴ Ve ehl-i menâsıba karışıp beyler ve A; karışıp M (51b)

²⁸⁴⁵ Çok çok... A; sak sak değışmekle büyük ve küçük F (81a) / tebdil küçük ve büyük M (51b)

²⁸⁴⁶ Edüp A; olunup M (51b)

²⁸⁴⁷ İzzetiyle A; izzetle M (51b)

²⁸⁴⁸ Seferlerinde A; seferlerinden M (51b)

²⁸⁴⁹ Ve her öyünde beşer dürlü ekmek A; hümâyunda beşer dürlü etmek M (51b)

²⁸⁵⁰ Ekmeğе A; etmeğе F (81b) / kuru etmeğе M (51b)

²⁸⁵¹ Takyîdleri A; dikkatleri M (51b) / M (51b)

²⁸⁵² Âl-i A; Sâniye-i Âl-i F (81b)

♦ [d]: Şu'be-i Sâniye Âl-i Selçukiyân : Dokuz neferdir. Mülkleri Kirmân'dır. Zuhûrları dört yüz otuz üç olup, inkırazları beş yüz seksen üçde vakı' olup, müddeti devletleri yüz elli senedir. F (81b)

• [d]: Şu'be-i Sâniye Âl-i Selçuk : Dokuz neferdir. Mülkleri Kirmân'dır. Zuhûrları dört yüz otuz sene olup, inkırazları beş yüz seksen üçde vakı' oldu, müddeti devletleri yüz elli senedir. M (51b)

²⁸⁵³ On A; - M (51b)

²⁸⁵⁴ Karındaşı A; karındaşları M (51b)

²⁸⁵⁵ Selçukî Mülk-i A; Selçukî Bey F (81b) / Selçukî M (51b)

²⁸⁵⁶ Olan pâdişâhların A; olan Kirman pâdişâhlarının M (51b)

kendüye gurûr hâsıl oldu. Akrabasından Sultân Alparslan gibi kavî pâdişâha karşı durup ba‘dehu zaman oğlu Melikşâh’a mukâbil olup cenk etmekle tutulup bir zaman mahbûs olduktan sonra zehriyle helâk kıldı. Otuz iki²⁸⁵⁷ yıl mikdârı hükûmet etdikden sonra başına bu hâl geldi. Ba‘dehu Sultân²⁸⁵⁸ Şâh bin Melik Kadir zabtında oldu. Ve ol vefât etdikden sonra on²⁸⁵⁹ üç yıl birâderi Turan Şâh saltanat kıldı. Bundan sonra mülk-i mevrûsları anın oğlu Emîr Turan Şâh’a değdi. Ebâ ve ecdâdı tarîkîn koyup anı ilhâd vâdisine düşürmeği ve Kirmân vilâyeti re‘âyasına gûna gûn zulm ü cefâlar etmeğin beş sene hükûmet etdikden sonra katl olundu.²⁸⁶⁰

Ba‘dehu Arslanşâh bin²⁸⁶¹ Kirmân anın havfinden Tekye²⁸⁶² bucağında ihtifâ üzere iken sadr-ı saltanata da‘vet olundu. Kemâl-i adl ü dâd ile kırk iki yıl hükûmet kıldı. Âhir beş yüz otuz altı senesinde²⁸⁶³ vefât eyledi. Ba‘dehu on dört yaşında bir oğluna cülûs mukarrer oldu. Ol dahî ömür sürmeyüp vefât eyledi. Ve Tuğrul Şâh hükûmete geçüp on bir yıl hükmün yürüdü.²⁸⁶⁴ Ve ol fevt olup²⁸⁶⁵ Arslan Şâh ve Behrâm Şâh ve Turan Şâh’dır.²⁸⁶⁶ Üç oğlu kalup yigirmi yıl tamam üç şehriyâr binâm²⁸⁶⁷ cenk ü cidâl ile kıyâm etdiler. Ammâ [56/a] mülk-i mevrûslarını yıkup²⁸⁶⁸ re‘âyasını fakîr eyleyüp leşker müflis²⁸⁶⁹ ve medyûn düşüp Kirmân memleketlerin üleşüp yakup²⁸⁷⁰ kurumuş drahta dönderdiler. Bulardan sonra bir müddet Muhammed Şâh İbn²⁸⁷¹ Behrâm Şâh pâdişâh oldu. Lâkin nizâm-ı ahvâl-î mümkün olmayup mübarek Selçukî ba‘zı akraba ve ta‘allukât mu‘aveneti ile Kirmân vilâyetini taht-ı hükûmetine aldı. Yüz kırk yıl taht-ı ta‘zimlerinde olan mülk-i

²⁸⁵⁷ İki A;- M (51b)

²⁸⁵⁸ Ba‘dehu Sultân A; ba‘dehu saltanat on iki yıl Sultân F (81b) / M (51b)

²⁸⁵⁹ Etdikden sonra on A; etdikde M (51b)

²⁸⁶⁰ Ebâ ve ecdâdı... A; re‘âyasına gûna-gûn zulümler edüp ebâ tarîkin bırağup anı ilhâd vâdisine düşürmeğin ve Kirmân vilâyetine cefâlar etmekle beş sene hükûmet etdikden sonra katl oldu. M (51b-52a)

²⁸⁶¹ Bin A; ibn M (52a)

²⁸⁶² Tekye A; Tekte F (81b)

²⁸⁶³ Senesinde A; - M (52a)

²⁸⁶⁴ Hükmün yürüdü A; hükûmet etdi M (52a)

²⁸⁶⁵ Olup A; oldukda F (82a) / M (52a)

²⁸⁶⁶ Şâh’dır A; nâm F (82a) / M (52a)

²⁸⁶⁷ Bi-nâm A; - M (52a)

²⁸⁶⁸ Yıkup A; yakup F (82a)

²⁸⁶⁹ Müflis A; müflis mendebur M (52a)

²⁸⁷⁰ Yakup A; yıkup F (82a) / M (52a)

²⁸⁷¹ İbn A; bin M (52a)

mevrûsları ellerinden çıktdı. Zevâl-i mülk-i devlete bâ'as üç birâder²⁸⁷² birbirine düşüp muttasıl sefer etmekle sipâh tâ'ifesi fakîr olup re'âya ise üç pâdişâh leşkerinin kahrınıçekemeyüp²⁸⁷³ perâkende olmaları vesâyir halk dahî elem çeküp huzûr ve râhat bulmaları idi.

Fasl-ı Fi-zikr-i Devlet-i Şu'be-i Sâlise-i Selçukîyân Der Vilâyet-i Rum ve İntihâ-i Devlet-i Mülûk-i Danişmendiye Der Rum♦♦

Mülûk-i Danişmendiye²⁸⁷⁴ Seyyîd Baddal Gâzi evlâdından sâhib-i kerâmet ve mücâhedesî gâlib-i nusret Melik Ahmed Danişmend'in rûzgâr ile Rum vilâyetinde gazâlar edüp doğduğu yer Malatya şehri iken leşker²⁸⁷⁵ çeküp Sivas ve Niksar'a ve Tokat ve Amasya ve Çorum ve Osmancık ve İskilib nâm şehirleri ve nice yerleri kılıcı ile açup mutasarrıf oldu ve sonra vefât eyledi. Vezîri Artuhun'un hâtunu²⁸⁷⁶ Efrumiyye ki ba'de's-selâm ve'l-İslâm²⁸⁷⁷ nâmı Mihribân konulmuşdu. Tafsîli Rikab-ı Cihâd²⁸⁷⁸ nâm kitâbda yazılmışdır. Melik Dânişmendi'den sonra oğlu Muhammed Gâzi tıfıl bulunup küffârın hücûmuna mukâvemet etmesi mümkün olmamağın mezkûr Efrûmiyye Melik Muhammed²⁸⁷⁹ Gâzi'yi alup Bağdad şehrine varmışdı. Ol zamanda halîfe-i asr olan Muktedir Billah cânibine vâkı' hâli bildirdi. Halife dahî anlara küllî ri'âyet²⁸⁸⁰ eyleyüp Süleyman Şâh'ı Selçukî'nin Belkıs nâm kız karındaşını Melik Muhammed Gâzi'ye nikâh etdi. Mâbeynlerini bu vecihle alışdırup rapt etdikden²⁸⁸¹ sonra Süleyman Şâh Selçukî-i Rum vilâyetine pâdişâh kıldı.²⁸⁸² Ve Melik Muhammed Gâzi ser-asker olup hüsn-i müdâra ile geçinmek üzere

²⁸⁷² Birâder A; birâderin M (52a)

²⁸⁷³ Pâdişâh leşkerinin... A; pâdişâhın leşkeri kahrına dayanamayup F (82a) / M (52a)

♦ [d]: Şu'be-i Sâlise-i Selçukîyân: On beş neferdir. Dâr-ı saltanatları Konya der Rum. Târîhi zuhûrları dört yüz yetmiş yedi. Târîhi inkırazları yedi yüzde vakı' olup, müddeti saltanatları iki yüz yigirmi üç senedir. F (82a)

*[d]: Şu'be-i Sâlise-i Selçukîyân: On beş neferdir. Târîhi saltanatları Konya der Rum. Zuhûrları dört yüz yetmiş yedi. Târîhi inkırazları yedi yüzde vakı' olup, müddeti devletleri iki yüz üç senedir. M (52a)

²⁸⁷⁴ Danişmendiye A; Danişmendiye ki F (82a) / M (52a)

²⁸⁷⁵ Leşker A; andan leşker F (82a) / M (52a)

²⁸⁷⁶ Hâtunu A; hâtunu üzerine M (52a)

²⁸⁷⁷ Ba'de's-selâm ve'l-İslâm A; ba'de'l-İslâm F (82a) / M (52a)

²⁸⁷⁸ Tafsîli Rikab-ı Cihâd A; Tafsîli Rikabü'l-Cihâd F (82a) / M (52a)

²⁸⁷⁹ Muhammed A; - F (82a) / M (52a)

²⁸⁸⁰ Ri'âyet A; ri'âyet ve ikrâm M (52a)

²⁸⁸¹ Etdikden A; eyledikden M (52a)

²⁸⁸² Pâdişâh kıldı A; pâdişâh nâm zâde kıldı F (82b) / namzed kıldı M (52a)

sipâriş eyledi. Anlar doğru Mülk-i Rum'a vardılar.²⁸⁸³ Nice yıllar muhabbet ve musâfât üzere geçindiler. Ba'dehu zaman Konya'yı pâ-yı taht etdiler.²⁸⁸⁴ Yigirmi yıl saltanat idüp hudûd-ı Rum'da geçindi. Ba'dehu kırk yıl²⁸⁸⁵ birâderi Kılıçarslan hükûmet eyledi. Ve fevt olduktan sonra oğlu Sultân Mes'ûd yine Mülûk-i Dânişmendiye ile ihtilât üzere on dokuz yıl oldı vardı.²⁸⁸⁶ Âhir-kâr ol dahî vefât edüp oğlu diğerk Kılıçarslan tahta geçdi ve on iki yarar ve nâmdâr şehzâdeleri olup²⁸⁸⁷ her biri şecâ'at ve sehâvet ile imtiyâz buldu.

Bunlar²⁸⁸⁸ zamanında Melik Dânişmendiler evlâdı rağbetden düşüp Sivas ve Kayseri ellerinden alındı. Müverrih Hasan bin Ali Tevkanî yazar ki,²⁸⁸⁹ Hükûmet-i Rum ki Mülûk-i Rum Dânişmendiye'den [56/b] Melik Zünnûn elinde idi. Hâkim-i Şam olan Nûr eş-Şehîd²⁸⁹⁰ cânibine vardı. Anlardan yardım talep eyledi.²⁸⁹¹ Fahreddin Abdülmesîh nâm vekilini asker ile gönderüp Sivas ve Kayseri'yi yine alup Melik Zünnûn'a zapt ettirdi.

Fe-emmâ az²⁸⁹² zaman geçdi. Bu kerre Kılıçarslan İsmail'in taht-ı hükûmetinden beyler ile haberleşüp²⁸⁹³ ve anlara ri'âyete müte'allik ahd ü güft etdi ki,²⁸⁹⁴ derdmend İsmâîl'i öldürdüler. Ve cümlesi Kılıçarslan'ın taht-ı bî'atına²⁸⁹⁵ girdiler. Bundan sonraki, memlekete vüs'ât geldi. Kılıçarslan vilâyet-i Rum'u on iki oğluna tevzi' eyledi ki, tafsîli mahallinde yazılmışdır. Ve bu tahrîr olunan²⁸⁹⁶ husûs anların zamanında yazılmışdır. Alâeddin Münşi Bey²⁸⁹⁷ târihinde ahz olunmuşdur. Müverrih Mirhond vesâ'ir ehl-i târih yazdıkları ki Süleyman bin Toktamış azm-i

²⁸⁸³ Anlar... A; anlar ki doğru Mülk-i Rum'a vardılar F (82b) / Anlar ki Mülk-i Rum'a doğru vardılar M (52a)

²⁸⁸⁴ Etdiler A; edindiler F (82b) / M (52a)

²⁸⁸⁵ Yıl A; yıl dahî M (52a)

²⁸⁸⁶ Oldı verdi A; aldı verdi F (82b) / M (52a)

²⁸⁸⁷ Olup A; hâsıl olup M (52a)

²⁸⁸⁸ Bunlar A; bunların M (52b)

²⁸⁸⁹ Yazar ki A; târihinde yazar ki F (82b) / M (52b)

²⁸⁹⁰ Nûr eş-Şehîd A; Nureddîn Şehîd M (52b)

²⁸⁹¹ Eyledi A; etmekle M (52b)

²⁸⁹² Az A; - M (52b)

²⁸⁹³ Hükûmetinden beyler ile haberleşüp A; hükûmetindeki beyler ile haberleşdi M (52b)

²⁸⁹⁴ Etdi ki A; etdi nâ-ki F (82b) / etdi tâ ki M (52b)

²⁸⁹⁵ Bî'atına A; cenine(?) M (52b)

²⁸⁹⁶ Olunan A; olan F (82b) / M (52b)

²⁸⁹⁷ Bey A; - M (52b)

feth-i Şam edüp ba'dehu Antakya'yı feth²⁸⁹⁸ etdüğü zamanında fevt olup Rum'a varmamışdır. Selçukîler'den evvelâ Rum'a varup Konya'yı tahtgâh eyleyen²⁸⁹⁹ Davud dedikleri bi-ilmillâh sahîh değildir. Essah olan evlâ²⁹⁰⁰ yazılan tafsîl idüğü mukarrerdir. Pes Rum dâru'l-mülkünde saltanat eden Âl-i Selçuk bunlardır:

Süleyman bin Toktamış Davud bin Süleyman Kılıçarslan ve Rükneddin Süleyman ve İzzeddîn bin Kılıçarslan ve Gıyâseddîn Keyhusrev Sâni ve İzzeddin Keykavus ve Alâeddîn Keykubâd ve Gıyâseddîn Keyhûsrev ve Rükneddîn Süleymân ve diğer Keyhûsrev ve Gıyâseddîn Mes'ûd ve Keykubâd Feramûz bu cümle on altı pâdişâhdır.²⁹⁰¹ İki yüz²⁹⁰² yıl mikdârı adâlet ile hükûmet etdikleri ma'lûm-i halk-iâlemdir. Felâcerem evlâd-ı Dânişmendiye'nin devletleri munkarız olmağla ümerâ ve asker birbiriyle kız verüp kız alup²⁹⁰³ ne bellü dost ve ne bellü düşman olmalarından olmuştur. Zîrâ ki âhirleri olan Melik İsmail kendü havâsından²⁹⁰⁴ ve beylerini Selçukîler'den kesmeğe kâdir olamayup âhir anların mekri ile başdan çıkup devleti nihâyete ermişdir.²⁹⁰⁵

²⁸⁹⁸ Feth A; feth ve teshîr F (82b) / M (52b)

²⁸⁹⁹ Eyleyen A; edinen M (52b)

²⁹⁰⁰ Essah olan evlâ A; essah olan evvel F (83a) / essah evvelâ

²⁹⁰¹ Süleymen... A; Süleyman bin Toktamış Davud bin Süleyman Kılıçarslan bin Mes'ûd ve Gıyâseddîn Keyhusrev ve Kılıçarslan bin Kılıçarslan ve Sultân Mes'ûd bin Kılıçarslan ve Rükneddîn Keyhûsrev Sâni ve İzzeddîn Keykavus ve Alâeddîn Keykubâd ve Gıyâseddîn Keyhûsrev ve Rükneddîn Süleymân ve diğer Keyhûsrev ve Gıyâseddîn Mes'ûd ve Keykubâd Feramûz bu cümle on altı pâdişâh-ı muhteremdir F (83a) / Süleyman bin Kutalmış Davud bin Süleyman Kılıçarslan bin Mes'ûd ve Gıyâseddîn Keyhusrev ve Kılıçarslan bin Süleyman ve Sultân Mes'ûd bin Kılıçarslan ve Rükneddîn bin Süleyman ve İzzeddin Kılıçarslan ve Gıyâseddîn Keyhûsrev ve Rükneddîn bin Süleymân ve diğer Keyhûsrev ve Gıyâseddîn Mes'ûd ve Keykubâd Feramûz bu cümle on altı pâdişâh-ı muhteremdir M (52b)

²⁹⁰² İki yüz A; iki yüz yigirmi M (52b)

²⁹⁰³ Birbiriyle kız verüp kız alup A; birbiriyle imtizâc edüp birbirine kız verüp kız alup F (83a) / birbiriyle imtizâc edüp birbirine kız verüp kız aldılar M (52b)

²⁹⁰⁴ Havâsından A; havâsı M (52b)

²⁹⁰⁵ Ermişdir A; bulmuştur M (52b)

Fasl-ı Fî-zikr-i İbtidâ-i Devlet-i Mülûk-i²⁹⁰⁶ Harezmsâhiyan ve İntihâ-i

Devlet-i Selçukıyan Der Vilâyet-i²⁹⁰⁷ Harezm♦

Mezbûr²⁹⁰⁸ Âl-i Selçuk'un bende ve bende-zâdeleridir. Zîrâ ki, Harezm memleketinin pâdişâhlarına cedd-i nâmdâr olan Nuştekin gayricedir ki Sultân Melikşâh kûllarından Yılna²⁹⁰⁹ yekinin kûludur. Efendisi vefâtından²⁹¹⁰ sonra Nuştekin akıl ve ferâset-i tedbîr ile mümtâz oldu. Ve giderek Harzem malına kolaylandı. Anın büyük oğlu ki, Kutbeddîn Muhammed'dir. Babasından sonra ana iltifât olunup Berkıyaruk zamanında ve Sultân Sencer'in eyyâmı saltanatında hükûmeti²⁹¹¹ verildi. Ân evvel Haremşâh lakabı ana ta'yîn [57/a] kılındı. Ol zamanda ki, Harezm şehri ma'mûrluğu cihetinden Mısır ve Şam'a gâlib ekilürdü.²⁹¹² Otuz yıl ale't-tevâlî Kutbeddîn Muhammed ana vâlî oldu. Ve ulemâya küllî ri'âyetler edüp ferd kendiden incinmedi.²⁹¹³ Ve bu mikdâr zamanında bir kerre Sultân Sencer zamanında²⁹¹⁴ asitânesine vardı. Ve bir kerre dahî oğlu Atsız'ı gönderdi. Andan sonra bir dahî varmak müyesser olmadı.

Fudalâdan Ebu'l-Me'al Râzi mezbûrun müverrihlerinden idi. Nice²⁹¹⁵ lütf ve ihsânın görmüşler idi.²⁹¹⁶ Ve şol zamanda ki Sultân Sencer Gazân tâ'ifesine giriftâr olup hayli kıldı.²⁹¹⁷ Mezbûr evvel fırsatta hutbe ve sikkeyi kendü nâmına eyleyüp meydanı aldı. Ammâ her taraftan ehakk ve elyak sadâları ayyuka vardı. Ba'dehu

²⁹⁰⁶ Mülûk-i A; - M (52b)

²⁹⁰⁷ Vilâyet-i A; - M (52b)

• [d]: Mülûk-i Harezmiyân: Dokuz neferdir. Dâr-ı saltanatları Irak ve Maveraünnehir'dir. Zuhûrları dört yüz doksan, inkırazları altı yüz yigirmi sekiz. Müddeti devletleri otuz sekiz senedir. F (83a)

• [d]: Mülûk-i Harezmiyân: Dokuz neferdir. Dâr-ı mülkleri Irak ve Maveraünnehir'dir. Zuhûrları dört yüz doksan, inkırazları altı yüz yigirmi sekizdir. Müddeti devletleri yüz otuz sekiz senedir. M (52b)

²⁹⁰⁸ Mezbûr A; bu zümre F (83a) / M (52b)

²⁹⁰⁹ Yılna A; - M (52b)

²⁹¹⁰ Vefâtından A; vefât etdikden M (52b)

²⁹¹¹ Hükûmeti A; Harezm hükûmeti F (83a) / M (52b)

²⁹¹² Ekilürdü A; idi M (52b)

²⁹¹³ Ve ulemâya küllî ri'âyetler edüp ferd kendiden incinmedi A; âlim ve fâzıl şü'erâ ve hükemanın hakkında küllî ri'âyetler edüp ferd kendiden incinmedi F (83a) / âlim ve fâzıl şü'erâ ve hükemanın hakkında küllî inâyetler edüp bir ferd kendiden incinmedi M (52b)

²⁹¹⁴ Zamanında A; - F (83b) / - M (52b)

²⁹¹⁵ NiceA; nice niceF (83b) / M (52b)

²⁹¹⁶ Görmüşler idiA; görmüşlerdiF (83b) / görmüşdü M (52b)

²⁹¹⁷ Hayli kıldıA; habsinde kaldıF (83b) / M (53a)

oğlu Atsız yigirmi dokuz yıl hükûmetkıldı. Ve anın ferzendi Ebu'l-Arslân ve büyük evlâdı Sultân Şâh ve Tekiş Hân kırk beş yıl mikdârı saltanat eyledi.

Ba'dehu hicretin beş yüz doksan altı yılında²⁹¹⁸ Sultân Muhammed Harezmsâh tahta cülûs eyledi.²⁹¹⁹ Ba'dezalik Sultân Celâleddîn bin Muhammed Hân ve Sultân Gıyaseddîn bin Muhammed Hân ve Sultân Rükneddîn bin Muhammed Hân ceddî kebîrleri Kutbeddîn'den sonra seksen yıl mikdârı saltanat edüp asla kendülere bir hasm kavi²⁹²⁰ yoğiken ve Cengiz Hân gibi sâhib-izuhûrâyı²⁹²¹ gayrîler gibi bilmeyüp Muhammed²⁹²² ile haberleşüp ahidleşmesi mukarrer iken²⁹²³ ol târîhde Halîfe-i Bağdad olan Nâsır-Lidînîllah ile mâbeynlerinde adâvet peyda olup²⁹²⁴ elbetde ben Hulefâ-i Âl-i Abbâsi ref' ederim. Evlâdı aliyeden Seyyîd Alâü'l-mülk-i²⁹²⁵ Tirmizî'den bî'at eylerin" deyu leşker çekdi. Mezbûr Seyyîd'i yanına alup Mülk-i Bağdad'a müteveccih ve yanlarına²⁹²⁶ vardıkda halîfeye küllî ihtiyât vâkı' oldu.²⁹²⁷ Mâ-beyni islâh için Kutbü'l-Afâk Şeyh Şehâbeddîn Sühreverdi Hazretlerini resûl gönderdi.

Fe-ammâ Sultân-ı mağrûr ol azîze herkez rağbet etmedi.²⁹²⁸ Ve meclisinde oturmağa ruhsat vermedi.²⁹²⁹ Elbetde inadına musırr olup vücûd vermedi.²⁹³⁰ Şeyh büzürgvâr dahî kalb-i meksûr²⁹³¹ ile ki, huzûr-ı sultândan avdet eyledi. Yarıp bu zulmün²⁹³² sezâsına göre cezâsın verdi. Pes du'âsı kabul olup şiddeti şita mezbûrun leşkerine musallat oldu. Ve nicelerin atları öldü.²⁹³³ Ve nicelerin eli ve ayağı düşüp

²⁹¹⁸ Yılında A; yılından sonra M (53a)

²⁹¹⁹ Eyledi A; kıldı M (53a)

²⁹²⁰ Kavi A; koduğu M (52b)

²⁹²¹ ZuhûrâyıA; zuhûrânıF (83b) / zuhura M (53a)

²⁹²² Muhammed A; Sultân Muhammed M (53a)

²⁹²³ Ahidleşmesi mukarrer iken A; ahidleşmiş iken M (53a)

²⁹²⁴ Olup A; oldu M (53a)

²⁹²⁵ Alâü'l-mülk-i A; Alâ-i mülk-iF (83b)

²⁹²⁶ yanlarına A; ditâver yanlarına F (83b) / M (53a)

²⁹²⁷ Oldu A; kıldı M (53a)

*[d]: Şehâbeddîn Sühreverdi Hazretlerinin ...(?), Nâsireddîn halife tarafına ...(?) me'mûl avdet eylemekle muktezâyı ma'veriyet (?) öyle zânın ve rehâlzuhûre gelmişdi. Nurallah fihi. M (53a)

²⁹²⁸ Rağbet etmedi A; rağbet ve iltifât etmedi F (83b) / vücûd vermedi M (53a)

²⁹²⁹ Oturmağa ruhsat vermedi A; oturmadı M (53a)

²⁹³⁰ Vücûd vermedi A; iltifât etmedi M (53a)

²⁹³¹ Meksûr A; meskûr M (53a)

²⁹³² Zulmün A; zalimin F (83b) / M (53a)

²⁹³³ Öldü A; ölüp F (84a) / M (53a)

bi'z-zarûre mükesser²⁹³⁴ ve münhezim olup yoldan döndü. Bağdad'a varmağa rûzgâr elvermedi. Lâkin Nâsır halîfe mekrinden emîn olamadı. Tedârik budur ki, Cengiz Hân'ı bu ki musallat ederiz dedi. Gerçi ba'zı ulemâ Nâsır halîfe-i bu fikirten men' etdiler. Mücerred Sultân Muhammed'e incinmekle bir bölük kâfir [57/b] leşkeriyle vilâyet-i İslâm'a göndermek sizin şânınıza düşmez ve lâyük değildir deyu cevap verdiler. Lâkin halîfe ol sözlere kulak tutmadı. Cengiz Hân serdârı olan²⁹³⁵ Mahmûd Yalvac'a adam ve mektûb göndermeği²⁹³⁶ mukarrer etdi. Lâkin ol gidecek yolların dört aylık mesâfesi Harezmsâh memleketidir dediler.²⁹³⁷ Mebâdâ ki âdamları duylar.²⁹³⁸ Mektûbunuz ana ileteler ve belki adâvete bâ'is ola deyu men' etmeğe sa'y eylediler. Fe-ammâ yine mukayyed olmadı. Ol göndereceği resûlün başını traş etdi. Ba'dehu iğne ile yazub Cengiz Hân'ı da'vet eyledi. Ve üstüne çivîd dökdürüp Arab tâ'ifesi²⁹³⁹ ellerine ve yüzlerine nakş eyledüğü²⁹⁴⁰ hat üslûbunda resm etdirdi. Ve resûlün bir hafta geçüp traşa geldüğü gibi ol yazılar görünmez oldu. Ve bi'l-cümle haraclığın verdiler. Ol kimesne-i Mahmûd Yalvac'a gönderdiler. Vaktaki²⁹⁴¹ ol resûl ana vardı. Önüne düşüp sâ'ati ile Cengiz Hân'a ilettdi. Halîfenin ısmarladuğu sözleri söyledi. Hatta Cengiz²⁹⁴² i'timâd eylemeyüp“sözünde sâdik idüğün neden ma'lûm delîl lazımdır”²⁹⁴³ ol şahıs “başımı traş eyleki” dedi.²⁹⁴⁴ Fi-nefsü'l-emr başını traş eylediler.²⁹⁴⁵ Hakîkate vâsıl oldular.²⁹⁴⁶ Lâkin bî-sebeb ve bî-husûmet Harezmsâh'ına²⁹⁴⁷ tevcihi münâsib görmediler. Elbetde hareketimize bir sebep lazımdır cevabını verdiler. Hikmet Hudâ'nındır. Akabince Sultân Mahmûd'un²⁹⁴⁸

²⁹³⁴ Mükesser A; meksûr F (84a) / M (53a)

²⁹³⁵ Olan A; - M (53a)

²⁹³⁶ Göndermeği A; gönderdiği M (53a)

²⁹³⁷ Dediler A; derler M (53a)

²⁹³⁸ Duyalar A; dutalar M (53a)

²⁹³⁹ Tâ'ifesi A; tâ'ifesi gibi M (53a)

²⁹⁴⁰ Eyledüğü A; eyledi M (53a)

²⁹⁴¹ Vaktaki A; vaktakim M (53a)

²⁹⁴² Cengiz A; Cengiz Hân M (53a)

²⁹⁴³ Eylemeyüp... A; etmeyüp sözünde sadık idüğüne delil lazım dedikte M (53a)

²⁹⁴⁴ Başımı traş... A; benim başımı traş eyleki ve sözümün sıhhatin bulup tahassîn ve sâbâş eyleki dedi. F (84a) / dahî Cengiz'in şüphesini zâyil edüp benim başımı traş eyleki ve benim sözümün sıhhatin tahassîn edesin ve sâbâş eyleki deyu söyledi M (53a 53b)

²⁹⁴⁵ Eylediler A; ettiler M (53b)

²⁹⁴⁶ Hakîkate... A; sözünün hakkati zâhir olup i'tikâd eyledi M (53b)

²⁹⁴⁷ Harezmsâh'ına A; Harezmsâh'a F (84a) / M (53b)

²⁹⁴⁸ Mahmûd A; Muhammed F (84b) / M (53b)

haşveti ve adâveti zâhir oldu. Cengiz²⁹⁴⁹ tarafından ticaretle Envâz* şehrine gelen bâzargânlarını Envâz hâkimi İnalçık tutup mallarını giriftâr²⁹⁵⁰ edüp Harezmsâh'a bildirmişdi. Anlar dahî mestânelik halinde ol bî-günahların katlini emr edüp mallarını hazînesine getürmüşidi. Bu kıssa Cengiz'e arz olunmuşidi.²⁹⁵¹ Envâz hâkimi bu fi'li edemez Sultan Muhammed'in haberi olmayınca deyu tevkif eyledi. Vâkı' hâlî yazup yarar elçiler gönderüp Envâz hâkimi İnalçık'ı²⁹⁵² taleb eyledi. Eğer ol²⁹⁵³ küstahı bizegönderirseniz sizinle sulhumuz sulhdur deyu söyledi. Fe-ammâ bu söz Sultân Muhammed'e tesir etmedi.²⁹⁵⁴ Haddiden ziyâde tehevür edüp Cengiz'in elçilerini öldürdü. Bu kerre halîfenin ricâsı üzre Moğal leşkerinin tevcihi Bağdad'a²⁹⁵⁵ mukarrer oldu. Lâkin kendüden mukaddem Cûcî Hân nâm oğlu yigirmi bin mikdârı adam ile gönderildi.²⁹⁵⁶ Envâz hâkimini tutup²⁹⁵⁷ getürmesi emr olundu. Vaktaki ol Mîrzâ Envâz tarafına geldi. Harezmsâh ol havâlide bulundu. Yanında mevcûd olan elli bin mikdârı adam ile Cûcî Hân askerine mukâbil oldu. Her ne denlü haber gönderdi ise Harezmsâh'a ben sizinle cenge mâ'mûr değilim²⁹⁵⁸ ammâ bize el kaldırandan dahî yüz döndürür.²⁹⁵⁹ Mechûllerden [58/a] değilüz deyu gördü.²⁹⁶⁰ Mukayyed olmayup iki cânibin bahadırları cenge ikdâma²⁹⁶¹ az kaldıkım Sultân Muhammed ellerine gire. Veyâhûd helâk olmak mertebesine ere. Âhir-kâr bin belâ ile ayrıldılar. Heman muhârebeden Moğal leşkerinin kemâl-i kuvvet-ibülendi Harezmsâh'ın gözi korkup bir²⁹⁶² dahî cenge teveccüh etmemesi²⁹⁶³ mukarrer oldu.

²⁹⁴⁹ Cengiz A; Cengiz Hân F (84b)

* Müellifin Envâz (انواز) olarak belirttiği şehir Otrar olmalıdır. (Otrar: Farab, Turar, Tarban veya Tutarband isimleriyle de bilinir.)

²⁹⁵⁰ İnalçık tutup mallarını... A; İnalçık tutup mallarını alup giriftâr F (84b) / nâ-hak yere tutup mallarını şefkat M (53b)

²⁹⁵¹ Cengiz'e arz olunmuşidi A; Cengiz'e arz olundu F (84b) / Cengiz Hân'a arz olundu M (53b)

²⁹⁵² İnalçık'ı A; İnalğ'ı F (84b)

²⁹⁵³ Eyledi. Eğer ol A; etdi. Ol M (53b)

²⁹⁵⁴ Sultân Muhammed'e... A; sultâna esir etmedi M (53b)

²⁹⁵⁵ Leşkerinin tevcihi Bağdad'a A; leşkerinin Bağdad'a tevcihi F (84b) / M (53b)

²⁹⁵⁶ Gönderildi A; gönderdi M (53b)

²⁹⁵⁷ Tutup A; - M (53b)

²⁹⁵⁸ Ben sizinle cenge mâ'mûr değilim A; biz sizinle cenge me'mûr değiliz M (53b)

²⁹⁵⁹ Döndürür A; döndürmeziz M (53b)

²⁹⁶⁰ Deyu gördü A; deyu cevap eyledi gördü F (84b)

²⁹⁶¹ İkdâma A; ikdâm edüp F (84b) / ikdâm eyledi M (53b)

²⁹⁶² Bir A; - F (84b) / - M (53b)

²⁹⁶³ Etmemesi A; etmemişdi M (53b)

Fi nefsü'l-emr Cengiz'in gelüp yaklaşduğı işidildi. Kendünün hâzır ve müheyyâ dört yüz bin askeri mevcûd iken muhâfaza nâmına perakende kılmak fikrinde oldu. Bu vecihle elli bin nefer Envâz hükûmetine ta'yîn olunan ve on bin nefer adam ile fercehâcib²⁹⁶⁴ Cengiz'e karşı vara. Ve otuz bin leşkeri Buhâra hıfzına gönderile. Ve on bin güzide asker ile dahî ba'zı hânları²⁹⁶⁵ Semerkand hıfzı için bezel-i maktûr kılarlar. Ve altmış bin er²⁹⁶⁶ dahî kal'alar ta'mirine me'mûr olup eda-i hidmeterevân ola. Ve yüz elli bin mikdârı hevâss ve bahâdır kendü²⁹⁶⁷ ile buluna. Bu minvâl üzre tahtına doğru çekildi. *"Benim üstüme gelen bir düşmandır ki, ellerinden birer kamçuların bıraksalar en büyük kal'anın hendeği dola"* deyu her uğraduğı vilâyet halkına söylerdi. Sarb ve düşvâr yerlere çekilen²⁹⁶⁸ za'if kalbe bâ'is nasîhat ile çekildi gitdi. Bir²⁹⁶⁹ dahî saltanat yüzün görmedi. Oğlu Sultân Celâleddîn nısf-ı leşkeri bana ta'yîn eyle ve sen kendün murâd eylediğın yerde muhrefi²⁹⁷⁰ ol dedi. Anın tedbîri ile amel eylemedi.²⁹⁷¹ İmdi bu husûsda ba's zevâl melik olan Sultân Muhammed Harezmsâh'ın müdârâya kâdir olmayup ve tedbîrsizliği oldu. Sâniyen sâbıkân²⁹⁷² meşâyih-i kibârdan bir kimse-i katl etmesi ba'dehu Şeyh Şehâbeddîn Sühreverdi gibi veliyyi-i güzini almayup bed-du'âsın almağla bir bâde oldu.²⁹⁷³ Egerçi kendüden sonra oğlu Celâleddîn ve Gıyâseddîn ve Rükneddîn²⁹⁷⁴ nâm evlâdları kâh Hind²⁹⁷⁵ ve kâh Acem'de görünüp mülk-i mevrûslarına düşman el uzatdı lâkin evlâdı Cengiz ve Moğol askeri gibi yer sitre-i gâlib mahz olmağın ahvâl-ı nizâm bozulup silsileleri²⁹⁷⁶ munkarız oldu.

²⁹⁶⁴ Hükûmetine ta'yîn olunan ve on bin nefer adam ile ferce hâcibA; hâkimine ta'yîn olundu ve on bin adam ile Karaca Hâcib M (53b)

²⁹⁶⁵ Hânları A; canları F (85a)

²⁹⁶⁶ Ve altmış bin er A; ve altmış bin nâmdâr ve ciğerdâr ve yarar adam F (85a) / M (53b)

²⁹⁶⁷ Kendü A; ve kında savaşa kâdir leşker kendüsi F (85a) / M (53b)

²⁹⁶⁸ Çekilen A; çekilin deyu F (85a) / M (53b)

²⁹⁶⁹ Bir A; - M (53b)

²⁹⁷⁰ Muhrefi A; müktefi M (53b)

²⁹⁷¹ Eylemedi A; eyledi M (53b)

²⁹⁷² Sabıkan A; - M (53b)

²⁹⁷³ Güzini almayup bu du'âsın almağla bir bâde oldu A; güzine ihânet edüp bed-du'âsın almağla ta'yîn buldu F (85a) / M (54a)

²⁹⁷⁴ Rükneddîn A; Sultân Rükneddîn M (54a)

²⁹⁷⁵ Hind A; Hind'de F (85a)

²⁹⁷⁶ Ahvâl-ı nizâm bozulup silsileleri A; âli nizâmları bozulup nesebleri M (54a)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Cengiz Hân ve İntihâ-i Devlet-i Moğol♦

Cengiz Hân'ın başı²⁹⁷⁷ Oğuz Hân oğlu Güzhân'a varup nihâyet bulur. Vâlidesinden doğduğu hinde avucu içi kanla dolmuş bulunup hükemâ ve müneccimîn gâyetde hûnî ve bî-rahm pâdişâh-ı sâhibkırân olacaktır deyu haber verdiler.

El-Kıssa: Cengiz bir pâdişâh idi ki ibtidâ-i zuhûrundan âhir ömrüne dek her neye müteveccih oldu.²⁹⁷⁸ Feth ü nusret müyesser olup izdiyâd-ı devleti tahkikbuldu. Hiçbir²⁹⁷⁹ muhârebede şikest olmak²⁹⁸⁰ hâlâ ki diyânet ve İslâmi'nin dahî sıhhati²⁹⁸¹ müte'ayyîn olmamışdır. **[58/b]** Henüz tıfl-ı sağır iken oturması ve durması ve sâ'ir oğlancıklara hidmet buyurması elbetde âlem-gîr pâdişâh olmasına delâlet eylerdi. Bâliğ oldukda binüpinme²⁹⁸² tarîkini tahsîl idüp ok atmada gürz salmada ve bunun emsâli la'b üsilâhşörlükde beğler içinde mümtâz olup ol târîhde pâdişâh olan Ong Hân huzûruna vardı. Küllî ri'âyet ve iltifâta²⁹⁸³ mazhar düşdi ve ana intisâb etmekle ümerâdan birinin kızın aldı. Ol kızdan Ögedey ve Çağatay ve Tuşi ve Tuli nâm dört oğlu oldu.²⁹⁸⁴ Dâ'imâ Ong Hân ile yiyüp ve içüp ve meclisinde küstahâne sözler söyleyüp bu misüllî evzâ'a ruhsat buldu. Ve işine²⁹⁸⁵ anın müşâveresi ile olmağa başladı. Binâ'en alâ zâlik hânın vüzerâsı ve beyleri ittifakla Cengiz Hân'ı ana geçdiler. Bu yakında hurûc edüp tâc u tahtınıza kasd etmek mukarrerdir dediler. Neyledilerse eylediler i'tikâddan döndürüp²⁹⁸⁶ hulûsunu adâvete mübeddel kıldılar. Cengiz Hân kendi kabîlesiyle konupve göçüp²⁹⁸⁷ otururken bir köyde asker ile şeb-

♦[d]: Âl-i Cengiz'den Şu'be-i Evvel: Dokuz neferdir. Dâr-ı saltanatları Karakum'dur. Târîhi zuhûrları beş yüz doksan dokuzdur. Târîhi inkırazları altıyüz doksan ikiye vakı' olup, müddeti saltanatları doksan üç senedir. F (85a)

²⁹⁷⁷ Başu A; babası M (54a)

²⁹⁷⁸ Müteveccih oldu A; müteveccih oldu ise F (85a) / tevcih eylediye M (54a)

²⁹⁷⁹ Hiçbir A; bir M (54a)

²⁹⁸⁰ Olmak A; olmak olmadı F (85b) / M (54a)

²⁹⁸¹ Dahî sıhhati A; sıhhati F (85b) / sıhhati dahî / M (54a)

²⁹⁸² İnme A; inmek F (85b) / M (54a)

²⁹⁸³ İltifâta A; iltifâtına F (85b)

²⁹⁸⁴ Oldu A; vücûda geldi ve F (85b) / M (54a)

²⁹⁸⁵ Meclisinde küstahâne sözler söyleyüp bu misüllî evzâ'a ruhsat buldu ve işine A; Meclisinde küstahâne sözler söyleyüp bu misüllî evzâ'a ruhsat buldu her nesne F (85b) / meclisde küstahâne söz söylemeğe ruhsat bulup her nesne M (54a)

²⁹⁸⁶ Döndürüp A; döndürdüler Ve işineA; her nesne F (85b) / M (54a)

²⁹⁸⁷ Ve göçüp A; - M (54a)

hûn edüp içlerinden Gül ve Bâde²⁹⁸⁸ nâm iki nev-civân varup Cengiz Hân'a verdiler. Pes ol asker ki Baluca nâm mahalle varup Cengiz'i ve tevâbi'ini basup kılıçdan geçürmeği mukarrer kıldılar lâkin mukaddemce agâh olmağla hüsn-i tedbîr edüp çadırlarını cüz'î âdemler ile alıkoyup ve kendüsi bir mikdâr adam²⁹⁸⁹ ile âhir yerde pusu²⁹⁹⁰ kurupat üzerinde anlara muntazır olup pes dîn yarusında²⁹⁹¹ Ong Hân leşkeri gelüp Cengiz'in ordusunu basdılar, Bulduklarını târâc ve yağmaya meşgûl oldular. Cengiz dört taraftan cenk kasdı ile pusûdan boşandı. Hamle-i evvelde ol²⁹⁹² gelen asker in on binini toprağa düşürdü. Andan sonra kavlı ü kararları üzere kenara çekilüp düşman leşkerini karagüde kuşadup temâşâyâ durdu. Asker-i Moğol birbirine²⁹⁹³ kılıç koyupsabâha değin birbirlerin²⁹⁹⁴ kırdılar. Cengiz Hân ise tevâbi'i ile mahall-i²⁹⁹⁵ havf-i hatardan taşra durup ol gelen kavmin ekserini mecrûh kıldı. Kendi leşkerine zarar olmadı. Bu tarikle gece münhezim olupitdiler. Küllî rüsvâyılığıyla Ong Hân²⁹⁹⁶ ordusuna yetdiler. Cengiz ise şâd u handân kıldı.²⁹⁹⁷

Ertesi divân emri²⁹⁹⁸ eyledi. Ve ihtiyât haberin getüren Gül Bâde²⁹⁹⁹ nâm iki nev civân'a vâfir in'âm ve ihsân ve³⁰⁰⁰ tuhânlık ya'ni mu'aflık emrini verdi. Ve ken dört yarar yetişmiş oğullarınbire hukûmet ta'yîn edüp hurûc etmek mühimmâtını tertîb etmeğe başladı. Nice nice Ong Hân'ın [59/a] askerini saydı. Âkıbet bizzât kendüsü geldi savaşı. Âhir cengde Cengizî³⁰⁰¹ elinde helâk oldu. Ve bi'l-cümle düşmanı kalmadı. Her taraftan devleti kendüye yüz tuttu. Ana binâ'en Moğol serdârı edüp bî'at kıldı.

²⁹⁸⁸ Edüp içlerinden... A; etmeği mukarrer eylediler. Heman dem içlerinden Gül ve Bâde M (54a)

²⁹⁸⁹ Bir mikdâr adam A; bir mikdâr atlu F (85b) / biraz atlu M (54a)

²⁹⁹⁰ Yerde pusu A; yere pûy F (85b)

²⁹⁹¹ Olup pes dîn yarusında A; oldu pes dîn yarusında F (85b) / oldu devirdi pes dîn yarusı oldukda M (54a)

²⁹⁹² Hamle-i evvelde ol A; cümle-i evvelde ol F (85b) / cümle ol M (54a)

²⁹⁹³ Birbirine A; birbirlerine F (86a) / M (54a)

²⁹⁹⁴ Değ in birbirlerin A; dek birbirin M (54a)

²⁹⁹⁵ Tevâbi'i ile mahall-i A; tevâbi'i ile muttasıl anlara ok yağdırdı ve kendüleri ferâğ-bâhıyla mahall-i F (86a) / M (54a)

²⁹⁹⁶ Hân A; hân'ın M (54a)

²⁹⁹⁷ Kıldı A; kaldı F (86a) / M (54a)

²⁹⁹⁸ Emr A; - M (54a)

²⁹⁹⁹ Gül Bâde A; Gül ve Bâde F (86a)

³⁰⁰⁰ Ve A; edüp F (86a) / M (54a)

³⁰⁰¹ Cengizî A; Cengizîler F (86a) / M (54b)

Bilâ-te'hîr asker-i azîm³⁰⁰² asker çeküp evvelâ deşt-i Kıpçak vilâyetini³⁰⁰³ taht-ı hükmüne aldı. Ba'dehu Harezmsâh memleketine sarılup³⁰⁰⁴ Maverâünnehir memleketlerini feth u teshîr eyledi. Âkıbet Hindistan ve Fars ve Horasan ve nice memâlik âbâdan futûhâtı ile kâmuran ve sâhibkırân oldu.

Muhassıl hicretin doksân beş³⁰⁰⁵ yılında hareket etdi. Altı yüz târîhinde sâhibkıranlıġı şöhet heft iklîme yetdi.³⁰⁰⁶ Yigirmi beş yıl saltanat etdikden sonra yetmiş iki yıl ömür sürdü³⁰⁰⁷ fevt oldu. • Ortanca oġlu Ögeday Kaġan ve anın ardınca Giyûk Hân ba'dehu Mengü Kaġan ve Hülâgü Hân ve Kaplan Hân ve Timûr Kaġan ve Akhânve Tekû ve Emr bin³⁰⁰⁸ Hülâgü Hân ve Keyhatu Hân ve Bayidu Hân ve Taġ Timur Hân ve Gazân Hân ve Sultân Muhammed Hudâbend'e ve Sultân Ebu Sa'îd ve Arya Hân hükûmet eylediler. Ba'dehu nizâmları ihtilâle yüz tutup mülk-i tâvâyife³⁰⁰⁹ dönüp etrâf hâkimleri her biri saltanat da'vâsın eyledi.

Mîşe-zâr Kaġan Arslan'dan hâlî olmaġla tilkû³⁰¹⁰ ve kurdlar bizde arslanız demeġe başladı. Ya'ni Fars vilâyetini Âl-i Muzaffer aldı. Azerbeycan'ı İlhânîler aldı.³⁰¹¹ Ve Mülk-i Horasân'ı Serbedaran'ı³⁰¹² taht-ı hükmüne aldı. Bu tarikle Âl-i Cengiz beylerine perîşânlık düşüp hicretin yedi yüz kırk iki yılında mülkleri halelpeziir oldu. Bu takdirce Âl-i Cengiz'in zaman-ı saltanatları yüz kırk beş sene idüġi ta'yîn buldu. Ale'l-husûs şol denlü vâfir memleket idiki vilâyetlerinin ortasında durulsa, dört tarafına birer yıllık yol mesâfeleri mukarrer idi. Bu makûle azîm mülk

³⁰⁰² Asker-i azîm A; azîm asker M (54b)

³⁰⁰³ Vilâyetini A; vilâyetlerini M (54b)

³⁰⁰⁴ Memleketine sarılup A; memâlikine salınup F (86a) / meçaleşüp (?) M (54b)

³⁰⁰⁵ Hicretin doksân beş A; hicretin beş yüz doksân bir F (86a) / M (54b)

³⁰⁰⁶ Yetdi A; erişdi M (54b)

³⁰⁰⁷ Sürdü A, sürüp F (86a)

•[d]: Cengiz Hân'ın zuhurları beş yüz doksân bir senesinde olup(?) ve altyüz târîhinde sahipkıranlıġ olmaġla ...(?) saltanat sürüp da'vâyı cihangirlik eylemişdir. M (54b)

³⁰⁰⁸ Timûr Kaġan ve Akhân ve Tekû ve Emr bin A; Timûr Hân ve Tekû Dâbirin F (86a) / Timûr Hân ve Akhân ve Tekû ve ibn M (54b)

³⁰⁰⁹ Tâvâyife A; tâ'ife M (54b)

³⁰¹⁰ Tilkû A; tikûler F (86b) / M (54b)

³⁰¹¹ Azerbeycan'ı İlhânîler aldı A; Azerbaycan memleketini İlhânîler zabt etdi F (86b) / M (54b)

³⁰¹² Serbedaran'ı A; serber olan F (86b) / serbed M (54b)

bir uğurdan hebâ oldu. Ancak dillerde bir kuru nâmları kalup³⁰¹³ azîz iken zelîl olup ellere muhtâc kaldı.³⁰¹⁴

Ammâ bâ'is-i zevâl-i mülk Devlet-i Cengiz evlâdı birbirine düşüp ittifâkları bozulup dostlukları adâvete dönmekle oldu. Husûsâ ki, bu hâleti anlayup kendilere nasîhat etmişdi. Siz ki birbirinize düşüp cenk ve cidâle başlayasız, kuvvetiniz za'fa mübeddel olur. Andan sonra aduvv leşkeri kuvvet bulup³⁰¹⁵ devletiniz zevâl ve fenâ bulur demişdi. Hatta eyyâmı saltanatda bir gün kürsi üzerinde oturup ok atardı. Şehzâdeleri³⁰¹⁶ yanında serdârları karşusunda el kavuşup seyr ederdi.³⁰¹⁷ Atduğı oklardan biriniba'dehu³⁰¹⁸ ikisini üçünü ve dördünü beşini **[59/b]** bir uğurdan³⁰¹⁹ Çağatay nâm oğlunun eline verdi. Ve şikest eyle deyu emr etdi. Çağatay ki on okavarınca bir uğurdan tutup ve şikest ile emr edince³⁰²⁰ kırmağa kâdir olmadı. Cengiz Hân evlâdına bakıp ya'ni ki³⁰²¹ ol ok kırıklarını remzle gösterüp hitâb³⁰²² eyledi. *“Mâdâm ki siz ittifâk etmeyüp birer ikişer düşmanlarınız³⁰²³ eline giresiz, bu def'a şikest olan ok pârelerine dönesiz. Fe-ammâ şol zamanda³⁰²⁴ ittifâk ile bir yerde bulunasız ne düşmana mağlûb ve ne³⁰²⁵ sinesiz”* deyu söyledi. Hâlbuki zaman geçmekle ol nasîhati unuttular. Birbirlerine düşüp mülk-i devletleri ve saltanatları ellerinden gitdi³⁰²⁶.

³⁰¹³ Kalup A; kaldı M (54b)

³⁰¹⁴ Kaldı A; oldular M (54b)

• [d]: Ve Âl-i Cengizîler'in cümle saltanatları yüz kırk beş ... (?) tekye karîb olmuşdur. M (54b)

³⁰¹⁵ Leşkeri kuvvet bulup A; leşkeri sizi birbir haklayup F (86b) / M (54b)

³⁰¹⁶ Şehzâdeleri A; şehzâde M (54b)

³⁰¹⁷ Ederdi A; ederlerdi F (86b) / M (54b)

³⁰¹⁸ Atduğı oklardan birini ba'dehu A; oklardan birini M (54b)

³⁰¹⁹ Bir uğurdan A; - M (54b)

³⁰²⁰ Emr edince A; deyu emr F (86b) / emr deyu buyurduk da M (54b)

³⁰²¹ Ya'ni ki A; - M (54b)

³⁰²² Gösterüp hitâb A; göster deyu hitâb F (86b)

³⁰²³ Düşmanlarınız A; düşmanın M (54b)

³⁰²⁴ Zamanda A; zaman ki M (54b)

³⁰²⁵ Mağlûn ve ne A; mağlûb olursuz ve ne hod M (54b)

³⁰²⁶ Devletleri ve saltanatları ellerinden gitdi A; devletlerinden mahrûm olup saltanatlarından düşdüler F (87a) / devletlerinden mahrûm olup devletden düşdüler M (55a)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Atabegyan Der Vilâyet-i Musul ve Haleb ve Şam ve İntihâ-i Ba‘zı Düvel*

Âl-i Selçuk’dan olan pâdişâhların bir hâkime³⁰²⁷ teslîm olunup nâmı Atabek konulurdu. Pes bu zümrenin bir bölüğü Musul ve Haleb ve Şam hükûmetin³⁰²⁸ edenlerdir ki cümleden evveli Atsız bin Artuk Harezmi’dir ki Melikşâh bin Alparslan Selçukî’nin beylerinden ve şehzâdesine lâlâlık etmiş serdârlarından³⁰²⁹ iken Mustansır Billah Âl-i³⁰³⁰ Pâdişâh-ı Mısır olduğu eyyâmda mezbûr Atsız leşker çeküp dört yüz altmış üç senesinde Şam-ı³⁰³¹ Şerîf’i muhâsara kılıp halkınaküllî ızdırıp verdi. Âhir feth edemeyüp göçti ve gitdi.*

Ba’dehu altmış sekiz senesinde yine Şam’a vardı.³⁰³² Bu kerre fırsatın düşürüp feth eyledi. Hulefâ-i Fâtimiyye’nin hutbesin kesdürüp ve kendi³⁰³³ hutbesin okutdu. Fe-emmâ hadd-i zâtında zulme mâyil bed-ahlâk olmağın Şam³⁰³⁴ halkı kendi ile imtizâc edemediler.³⁰³⁵ Tekâlîfe tâkat getüremeyüp ekser-i re‘âyâ gayri memâlike dağıldı. Bu haberler Melik-i Selçukî’ye nakl olundu. Leşker çeküp Vilâyet-i Şam’ı anın elinden aldı. Kendüyi ve karındaşı Tâcuddevle Tutuş bin Albarslan’a verdi. Sonra Rıdvân nâm karındaşı tahta geçti.³⁰³⁶ Nice rûzgâr helâkı beytine³⁰³⁷ ardınca oldu. Ba’dehu Tacüddeve bin Rıdvân ve Sultân Şâh bin Rıdvân ve Tâcü’l-mülûkBöri bin³⁰³⁸ Tuğtekin ve Şemsü’l-mülûk bin Reyve³⁰³⁹ karındaşı Cemâleddîn

*[d]: Devlet-i Atabegyan: Bunlara Benî Artuk derler. Yigirmi bir neferdir. Dâr-ı mülûkleri Diyarbekir ve Haleb’dir. Târîhi zuhûrları dört yüz yetmiş yedide vakı’ olup ve târîhi inkırazları sekiz yüz on birde müddeti devletleri üç yüz otuz dört senedir. F (87a)

³⁰²⁷ Pâdişâhların bir hâkime A; pâdişâhların kânunları idi ki, heman bir şehzâdeleri doğar idi. Ve sâ’ir lazimesiyle bir hâkime F (87a) / M (55a)

³⁰²⁸ Hükûmetin A; hükûmet M (55a)

³⁰²⁹ Serdârlarından A; serdârlardan F (87a)

³⁰³⁰ Âl-i A; - M (55a)

³⁰³¹ Senesinde Şam-ı A; Senesinde Beytü’l-Mukaddes’e vardı. Kudüs-i Şerîf’i ve Remle’yi Muntasır’ın vekilleri elinden aldı. Ba’dehu Şam-ı F (87a) / M (55a)

* [d]: Nureddîn Şehîd ... (?) bu mahdum (?) müzevvicdir M (55a)

³⁰³² Vardı A, varup F (87a) / M (55a)

³⁰³³ Kendi A; kendi nâmına M (55a)

³⁰³⁴ Şam A; diyâr-ı Şam M (55a)

³⁰³⁵ Edemediler A; edemedi M (55a)

³⁰³⁶ Geçti A; geçdik de F (87a) / M (55a)

³⁰³⁷ Beytine A; niyetine F (87a) / M (55a)

³⁰³⁸ Bin A; - M (55a)

³⁰³⁹ Reyve A; Böri ve F (87a) / M (55a)

Muhammed ve oğlu Mecidüddîn Artuk bin Böri tahta geçüp³⁰⁴⁰ bunların zaman-ı saltanatları geçüp hicretin beşyüz kırk dokuzuncu yılında³⁰⁴¹ Melik Nureddîn-i Şehîd Şam halkının da‘veti ile Haleb’den Dımaşk’a vardı. Mezbûr Mecidüddîn’e vech-i ma‘âşî için Nablûs sancağını tevcih eylemek³⁰⁴² münâsib gördü. Lâkin kabûlüne âr edüp Bağdad diyârına gitti. Ve bi’l-cümle müddet-i hükûmet Benî Tuğtekin elli yıldan ziyâdece iken Mecidüddîn’in yaramaz sîreti ve halka [60/a] düşnâm edüp rencîde etdüğü bed-hasılını ve ikide birde Frenk leşkeri Şam ve Kudüs-i Şerîf’e gelüp men‘ine kâdir olamadığı ecilden za‘f ve kuvveti husûsân Atâ nâm hâdimi umûr-ı saltanata karışıp istediği gibi alup verdiği ve irtişâsı hâleti devletlerinin zevâline sebep olmuştur. El’an nâmları ağmâz olup üzülmiştir.

Hafî olmaya ki, Nureddîn-i Şehîd’in ceddî a‘lâsı ki Kasımuddevle Aksungur Türkî’dir. Sultân Melikşâh anı dört yüz yetmiş dokuz senesinde³⁰⁴³ Haleb hükûmetine göndermişti. Tâ seksen yedi târihine değin³⁰⁴⁴ Haleb ve Diyârbekir ve Cezîre’de saltanat eylemişti. Ba‘dehu oğlu İmâdüddîn Zengî evvelâ Basra’ya ba‘dehu Musul’a hâkim oldu. Sikke ve hutbe kendinin³⁰⁴⁵ olup her yıl Sultan Mahmûd Selçukî’ye muhabbetle³⁰⁴⁶ yüz bin flori ve ba‘zı hedâyâ gönderirdi. Ve olmikdâr dahî Mansûr halîfeverüp yine³⁰⁴⁷ kemâl-i adâletle geçinürdi. Ba‘dehu zamân Haleb ve Humus’ualdı. Hattâ Şam hâkiminin hâtunu Zümürüd nâm affîle ile beynlerinde akd-i izdivâç olup Ba‘albek’i oğlu Seyfeddîn’e nâmzâd kılup taht-ı hükmine getürdi. Necmeddîn Eyyubi-i kâyimmakâm³⁰⁴⁸ edindi ki, Eyyubiler’in ibtidâ-i zuhûları heman bu mahaldendir. •

El-Kıssa, mezbûr İmâdüddîn fevt olduktan sonra evlâdından Seyfeddîn Gâzî ve Nûreddin Mahmûd-i Şehîd Haleb ve Rûha’ya hâkim oldular. Ve mezbûr Nureddîn

³⁰⁴⁰ Artuk bin Böri tahta geçüp A; Artuk bin Muhammed bin Böri tahta geçdi F (87a) / M (55a)

³⁰⁴¹ Dokuzuncu yılında A; dokuz yılda / M (55a)

³⁰⁴² Sancağını tevcih eylemek A; sancağı tevcihini M (55a)

• [d]: Nureddîn-i Şehîd’in ceddî a‘lâsı ki Kasımuddevle Aksungur’dur derdi M (55a)

³⁰⁴³ Senesinde A; yılında M (55a)

³⁰⁴⁴ Değın A; dek M (55a)

³⁰⁴⁵ Kendinin A; kendinin ismîne M (55a)

³⁰⁴⁶ Muhabbetle A; arz muhabbetle F (87b) / M (55a)

³⁰⁴⁷ Ol mikdâr dahî Mansûr halîfe verüp yine A; bir ol mikdâr dahî verdiği Mansûr halîfeye verüp M (55a)

³⁰⁴⁸ Kâyimmakâm A; kâyim M (55b)

• [d]: Okunamamaktadır M (55b)

küffâr Efrenc'e gazâlar edüp nâmdârlarını öldürüp Antâkya'yı feth edüp karındaşı Kutbeddîn Mevdûd bin Zengî'ye verdi. Hattâ Zümürrud hâtun ki Timurtaş bin İlgâzî kızı idi. Birâderi Seyfeddîn'e müyesser olmayup³⁰⁴⁹ Kutbeddîn'e münâsib görüldü. Ve ol ecilden kendüyeyakın oldu. Nureddîn'in nezel-i³⁰⁵⁰ ni'meti ise bir derecede idi ki îdlerde sığırdan ve tavukdan gayri bin koyun bişerdi. Ve mülûk etrâf bir yere geldikde³⁰⁵¹ tasaddur ederdi. Ve bir şâ'ire bir beyt için bin altun câ'ize vermesi vâkı' olmuşdur. İbn-i Cevzî kavlince küffârdan elli pâre şehirmişdir. Ve Haremeynü'ş-Şerîfeyn mücâvirine³⁰⁵² nafaka ve kisve göndermek evvelâ anlardan oldu. Kendüden sonra oğlu Melik Sâlih Haleb'e hükm eyledi. Ve kâh Seyfeddîn ve kâh Kutbeddîn ve Atabek Nureddîn Arslanşâh ve Melik Tâhir İzzeddîn Mes'ûd bin Nureddîn Arslan ve bunlardan sonra evlâdının atabeği Bedreddîn Lü'lü', Hülâgû Hân zamânında hicretin altı yüz³⁰⁵³ dokuz senesine değin Musul'a hükûmet etdi. Bu takdirce Atabekân-ı Musul ve Şam ve Haleb'in hâkimleri idi.³⁰⁵⁴ Müddet-i saltanatları yüz kırk yıla³⁰⁵⁵ yetdi. Âhir zevâl-i devletleri ve cümleden evvel saltanatları bünyâdının zelzelesi [60/b] yine kendi hânedânlarından oldu. Kendi elleri altında hâsıl olan Eyyubîler'den ya'ni ki Nureddîn-i Şehîd'in kavli³⁰⁵⁶ ile Sultân-ı Mısır olan Melik Sâlih'den oldu. Ba'dehu birbirlerine düşmekle ve Bağdad'a Âl-i Cengiz fitnesi zâhir olmağla devlet-i izzet ü hükûmetleri zevâl ve fenâ buldu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Atabek³⁰⁵⁷ Selçukîyân Der Vilâyet-i Azerbaycan♦♦

Selatîn Âl-i Selçuk'dan Sultân Arslan vefât etdikde Tuğrul nâm³⁰⁵⁸ küçük oğlu kaldı. Hüsn-i terbiyetini Atabeği Muhammed'e ısmarladı. Mâdâm ki, mezbûr atabek

³⁰⁴⁹ Olmayup A; olmadı F (88a) / M (55b)

³⁰⁵⁰ Nezel-i A; bezel-i F (88a) / M (55b)

³⁰⁵¹ Geldikde A; geldiklerine F (88a)

³⁰⁵² Mücâvirine A; mücâvirlerine F (88a) / M (55b)

³⁰⁵³ Yüz A; yüz elli M (55b)

³⁰⁵⁴ Hâkimleri idi A; - M (55b)

³⁰⁵⁵ Yıla A; yıl hesabına F (88a) / M (55b)

• Nureddîn-i Şehîd'in ve evlâdların ... (?) olup ba'dehu zevâle ... (?) radiyallahu anh M (55b)

³⁰⁵⁶ Kavli A; kuvveti M (55b)

³⁰⁵⁷ Atabek A; Atabekân F (88a) / M (55b)

♦ [d]: Atabekiyân: ... (?) On üç neferdir. Dâr-ı mülkleri Luristân ve Azerbaycan'dır. Târîhi zuhûrları altı yüz yigirmi bir, târîhi inkırazları altı yüz doksan üç. Müddeti devletleri yetmiş iki senedir. F (88a)

♦♦ [d]: Atabekiyân: Gerçek on üç neferdir. Dâr-ı mülkleri Luristân ve Azerbaycan'dır. Târîhi zuhûrları altı yüz yigirmi birdir, inkırazları altı yüz doksan üçdür. Müddeti devletleri yetmiş iki senedir. M (55b)

hayatda idi. Erkân-ı devlet Tuğrul yerlü yerinde muntazam el-hâl idi. Heman ki, atabeği fevt oldu ümerâ birbirine³⁰⁵⁹ girdi. Evvelâ Kızıllarlan hurûc edüp Tuğrul Hân'ı tutup habs etdi. Bir cânibden dâhi Şiraz hâkimi Atabek Sungur hurûc edüp Melikşâh'ı (صدى) ve kaçırdı. Ve Fars vilâyetini kabzına aldı.

Bu tarikle mezbûr Sungur on altı yıl Fars iklîmine pâdişâh oldu. Vâfir hâyrat ve hasenât ve imâretler inşâd kıldı. Kendüden sonra karındaşı Muzaffereddîn Zengi ba'dehu anın oğlu Muzaffereddîn Tekeli'de yine bunun birâderi³⁰⁶⁰ Atabek Sa'id bin Zengi ve anın oğlu Ebu Bekr ve yine anın oğlu Sa'd İbn³⁰⁶¹ Ebu Bekr ve anın vâlid³⁰⁶² reşîdi Muhammed Şâhi ki yedi yaşında tahta cülûs etdi. Anası Türkân Hâtun üç yıla değîn³⁰⁶³ gördü ve gözetdi. Nakısâtü'l-akldan iken arz-ı saltanata hâlel verür bir vaz'ı olmadı. Âhir Muhammed Şâh vefât etdi. Evlâdı olmamakla Atabegîlerden ümerâ ittifâkıyla kal'aya vardılar. Yerine Atabek Selçuk Şâh'ı câlis serîr etdiler. Hatta Isdahar Kal'asında mecûsi iken agraş ile sadr-ı saltanata getürdiler. Moğol askeri ile savaş etdikde³⁰⁶⁴ telef oldu.

Ba'dehu Atabek Eliş binti Sa'dî hâtuni tahta layık gördiler. Fe-ammâ Cengizîler'den aman bulmadı. Bu mahalde bu zümrenindahî devlet-i zevâl ve garuba yüz tutdu.

Pes bu babda mülk-i devlet gitmeğe sebep bu oldu. Asıl zevâl-ı mülke sebep³⁰⁶⁵ Atabegîler'in küfrân ni'metleridir.³⁰⁶⁶ Veliyy-i ni'metlerine kasd edüp bunca memâliki ellerinden aldıklarıdır. Sâniyen Âl-i Cengiz gibi kavî leşker karbında kâh sabîler ve kâh avrat cinsinden olan ğabiler tahta geçüp âlemi fenâyâ verdikleridir.

³⁰⁵⁸ Tuğrul nâm A; bir M (55b)

³⁰⁵⁹ Birbirine A; birbirlerine M (55b)

³⁰⁶⁰ Tekeli'de yine bunun birâderi A; Tekeli ve yine bunun birâderi F (88b) / Tekeli ve yine bunun karındaşı M (55b)

³⁰⁶¹ İbn A; bin M (55b)

³⁰⁶² Vâlid A; velid F (88b) / M (55b)

³⁰⁶³ Değîn A; karîb M (55b)

³⁰⁶⁴ Etdikde A; eyledikde M (55b)

³⁰⁶⁵ Asıl zevâl-ı mülke sebep A; - M (56a)

³⁰⁶⁶ Ni'metleridir A; ni'melikleridir F (88b) / M (56a)

Fasl-ı Fî-zikr-i³⁰⁶⁷ Evlâd-ı Muzaffer Der Vilâyet-i³⁰⁶⁸ Horasan♦♦

Muzaffer Horasan nâhiyesinde³⁰⁶⁹ Selâm nâm karyeden olup Ebu Sa'îd bin Hudâbende tarafından derbend beyler iken bir vâkı'a görmüş ki, Atabek Alâüddevlê'nin evinden güneş çıkup gelüp Muzaffer'in koynuna girdi. Ve kendüsü ta'accüb³⁰⁷⁰ ile ayağa kalkdı.³⁰⁷¹ Elli pâre olup eteklerinden aşağı dökülür. Ertesi Şeyh Davud Aleyhi'r-rahme Hazretlerine³⁰⁷² varup vâkı'asını arz edüp ta'birin ricâ eder. Ol azîz eder. Beşâret olsun sana ki devlet [61/a] ve saltanat Atabeklerden kalkup senin nesline nakl eder.³⁰⁷³ Fî nefsü'l-emr bu vâkı'adan sonra Âl-i Muzaffer Devleti günden güne terakkide olmuşdu.

El-kıssa, Sultân Ebu Sa'îd Hân devrinde ki hicretin yedi yüz on sekizinci senesidir Muhammed Muzaffer'in Mübârekeddîn demekle mülakkabdır.³⁰⁷⁴ Bezer mülkine bir tarîkle Mübârek³⁰⁷⁵ hâkim oldu. Şecâ'ati etrâf-ı âleme velvele³⁰⁷⁶ saldı. Ba'dehu leşker çeküp Şeyh Ebu İshak bin Muhammed'in elinden Mülk-i Kirman'ı aldı. Ya'ni Ebu Sa'îd Hân fevt olup³⁰⁷⁷ her hâkim hurûc-i esbâbını maheyyâ kıldıkda mezbûr Muhammed Muzaffer sarf-ı makdûr ile meydana çıkdı. On dört yıl Şîrâz'da saltanat etmişken kemâl-i gafletle ve gece gündüz şarab içüp izzetinin³⁰⁷⁸ kesretine binâ'en yedi yüz elli bir senesinde Ebu³⁰⁷⁹ İshak üstüne vardı. Şîrâz gibi dâr-ı mülki elinden³⁰⁸⁰ cebren ve kahren zabt-ı tasarrufuna getürdi.

³⁰⁶⁷ Fî-zikr-i A; fi-zikr-i devlet-i M (56a)

³⁰⁶⁸ Vilâyet-i A; - M (56a)

♦ [d]: Âl-i Muzaffer: Sekiz neferdir. Dâr-ı mülûkleri Fars ve Horasan'dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz otuz üç, târîhi inkırazları yedi yüz doksan altı. Müddeti devletleri altmış üç senedir. F (88b)

• [d]: Âl-i Muzaffer: Sekiz neferdir. Dâr-ı mülûkleri Fars ve Horasan'dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz otuz üç, inkırazları yedi yüz doksan altı. Müddeti devletleri altmış senedir. M (56a)

³⁰⁶⁹ Nâhiyesinde A; vilâyetinde M (56a)

³⁰⁷⁰ Ta'accüb A; ta'accil M (56a)

³⁰⁷¹ Kalkdı A; kalkdıkda M (56a)

³⁰⁷² Hazretlerine A; - F (88b) / M (56a)

³⁰⁷³ Senin nesline nakl eder A; sizin neslinize nakl eder demişdi M (56a)

³⁰⁷⁴ Sekizinci senesidir Muhammed Muzaffer'in Mübârekeddîn demekle mülakkabdır A; Sekizinde Muhammed Muzaffer ki Mübârekeddîn ile mülakkabdır M (56a)

³⁰⁷⁵ Mübârek A; - F (89a) / M (56a)

³⁰⁷⁶ Velvele A; velveleler F (89a) / M (56a)

³⁰⁷⁷ Fevt olup A; vefât edüp M (56a)

³⁰⁷⁸ Şarab içüp izzetinin A; şarab içüp işretinin F (89a) / şarab hamr edüp işretinin M (56a)

³⁰⁷⁹ Ebu A; şeyh M (56a)

³⁰⁸⁰ Elinden A; cebren M (56a)

Menküldür ki, Muhammed Muzaffer bir hafta mikdârı şehri muhâsara kılmış mancınık ile döğerek feth ü teshîr karîb etmiş. Hâlâ ümerâsından biri Ebu³⁰⁸¹ İshak'ın hışm ve gazâbı korkusundan vâkı' hâlî dimez. Ya'ni Muhammed Muzaffer sizi muhâsara etmişti.³⁰⁸² Kelâmını söylemez. Âkıbet bir nedimi esnâ-i bezm-şebde kal'anın etrafını müzeyyen kılınmış eğer kasr refî'a buyurulur ise aceb sefâ sürülür. Felek dürlü dürlü bâzıcaları görölür demiş. Ta ki, ol mahdûm kasr-ı refî'a çıkmış. Şehrin etrafını haymelerle müzeyyen görmeğin nedir bunlar deyu sormuş. Nedîm dahî Muhammed Muzaffer mahlasınız³⁰⁸³ ki sizinle mülâkât etmeğe gelmiş³⁰⁸⁴ dedikde bir mikdâr tefekkür kılmış. Lâkin fırsat fevt olduğunu³⁰⁸⁵ bilüp biraz yeğrek atlar ihzâr etdirmiş. Bir gece nısfu'l-leylede kaçup kal'a-i sefîde girüp tahassün etmiş.

Ba'dehu Bağdad pâdişâhına vâfir mâl ahd edüp leşker taleb etmiş. Ma'mûluna göre asker verilmeğin varup yine Şîrâz'a mâlik³⁰⁸⁶ olmuş. Zîrâ ki, Bağdad askeri âb üzre bünyâd gibi idüğün bilmekle Muhammed Muzaffer inâd etmeyüp çıkmış Yezid'e gitmiş.³⁰⁸⁷ Ba'dezaman Bağdadîler gitdüğü gibi oğlu Şâh Şücâ'ı'yı gönderüp Şîrâz'ı yine teshîr edüp bu tarikle kırk yıl saltanat etdi. Ba'dehu vefât edüp oğlu Şücâ' tahta³⁰⁸⁸ geçdi. Anun zamanı dahî tamam oldukdan sonra oğlu Zeynelabidin ba'dehu Sultân İmâdeddîn ve Ahmedî Şâh Mansûr dahî sadr-ı serîre yetdi. Hak subhane ve te'a³⁰⁸⁹ bunlara Tîmûr Gürkan gibi sâhib-kıran musallat etmekle evlâd-ı Muzaffer'i bâsirehim ele getürdü. Kendüleri bîrahm oldukları için merhamet olunmayup "*Men lâ-yerham lâ-yerham*"* masadakınca³⁰⁹⁰ sağîr ü kebîrin kılıçdan geçürdü.³⁰⁹¹ Zîrâ ki, gâyetle meşhûr ve azûb pâdişâhlar ederler.³⁰⁹² Cüz'i bahane³⁰⁹³

³⁰⁸¹ Ebu A; Şeyh Ebu F (89a)

³⁰⁸² Etmişti A; etmiştir M (56a)

³⁰⁸³ Mahlasınız A; mahlasınızdır M (56a)

³⁰⁸⁴ Etmeğe gelmiş A; arzusuna gelmiştir M (56a)

³⁰⁸⁵ Olduğunu A; olduğu F (89a)

³⁰⁸⁶ Mâlik A; mutasarrif M (56a)

³⁰⁸⁷ Yezid'e gitmiş A;- M (56a)

³⁰⁸⁸ Şücâ' tahta A; Şâh Şücâ' tahtına M (56a)

³⁰⁸⁹ Te'a A; te'ala F (89b) / M (56a)

* Merhamet etmeyene merhamet edilmez.

³⁰⁹⁰ Masadakınca A; mucibince M (56b)

³⁰⁹¹ Geçürdü A; geçirildi M (56b)

³⁰⁹² Azûb pâdişâhlar ederler A; gazûb pâdişâhlar ederler / gazûb pâdişâhlar idi M (56b)

³⁰⁹³ Bahane A; bî-bahane M (56b)

ile birbirlerinin gözlerine mîl çekerler idi. A'dâ-i dîn ve devletlerin göze göstermeyüp göz açup âleme baktıklarına rızâ vermezlerdi. Aceb ki, ma'ârif ve dâniş ile ol güne yaramaz **[61/b]** hasletleri tebdîl edememişler idi. Fezâyil-i hünerverliğe mukîd³⁰⁹⁴ pâdişâhlar iken güyâ ki kendi ayıplarını görmez idi.³⁰⁹⁵

Evvelâ oğulları Şücâ' ve Mahmûd ve damadları Şâh Sultân ittifâkıyla³⁰⁹⁶ babaları Mübarezeddîn tutup gözlerine mîl çekdiler. Nitekim Şâh Şücâ' kendünün zaman-ı sa'âdetinde³⁰⁹⁷ mükerrer düşman ile Şebî nâm şehzâdesine mîl çeküp kurretü aynını rencide kıldı. Âkıbet Zeynelabidin Şâh'a mîl çeküp gözleri nuri gitdikden sonra Semerkand'a varmışdı. Timur Hân cânibine izhâr-ı tazallum etmeğin silsile-i nesepleri munkatı' olmasına ta'ahhüd etdi. Müddeti saltanatları cem'an³⁰⁹⁸ seksen yıla karîbdir.³⁰⁹⁹ Andan sonra mülk-i mevruları Timur Gürkan'ın oğlu Ömer Şeyh Bahadır'a denmişdi. Ammâ Şâh Mansûr tevcihi Timur'dan haber alup firâr etmek üzre iken yol üzeri bir tâ'ifeye rast gelüp kendüsiyle hemrâh olduklarında Şâh³¹⁰⁰ Mansûr'dan sonra Şiraz'dan çıkmışlar³¹⁰¹ olmağın Şirazîler bizim için ne derler deyu sordu.³¹⁰² Anlar dahî cevabında Şiraz halkının sözleri budur ki, şol bahadırlar ki, on yedi batman eğri tirkeş ve on batman çomak devr edüp³¹⁰³ saltanat da'vasın ederlerdi. Şimdi³¹⁰⁴ Kavurd önünden kaçâ.³¹⁰⁵ Gece gibi firâr etmeğe rağbet gösterdiler deyince Şâh Mansûr'un bahr hamiyeti coşa gelüp³¹⁰⁶ dönüp cenk yerâğın gördi. Üç bin güzide ve yarar kemandâr ile Timur Hân leşkerine mukâbil oldu. Evvelki hamlede³¹⁰⁷ sağ kolda vesol kolda olan biner adam³¹⁰⁸ sanup perakende olduk da kalb-i askerde bulunan bin nefer fedâyîler ile kendüsi ikdâm edüp alaylar sevke sevke varup çak koşuda kafadar ki, Timur Hân'ın kendüye mahsûs alayı idi.

³⁰⁹⁴ Mukîd A;- M (56b)

³⁰⁹⁵ Ayıplarını görmez idi A; ayıplarını görmezler idi F (89b) / askeri görmezledi M (56b)

³⁰⁹⁶ İttifâkıyla A; ittifâk edüp F (89b) / M (56b)

³⁰⁹⁷ Aa'âdetinde A; saltanatda M (56b)

³⁰⁹⁸ Cem'an A; cemî'an F (89b)

³⁰⁹⁹ Karîbdir A; karîb olmuşdur F (89b) / M (56b)

³¹⁰⁰ Şâh A; anlar Şâh M (56b)

³¹⁰¹ Çıkmışlar A; çıkmış M (56b)

³¹⁰² Sordu A; Şâh Mansûr sordu M (56b)

³¹⁰³ Devr edüp A; getirüp F (89b) / M (56b)

³¹⁰⁴ Şimdi A; - M (56b)

³¹⁰⁵ Kaça A; kaçan F (89b) / kaçan koyun M (56b)

³¹⁰⁶ Coşa gelüp A, coş edüp M (56b)

³¹⁰⁷ Hamlede A; cümlede M (56b)

³¹⁰⁸ Adam A; an M (56b)

Anları ikiye yarup hayli dağıdup yalnız beş nefer adam³¹⁰⁹ ile görüp ve üstüne hamle etdikde Timur'u³¹¹⁰ bir kadem yerinden erilmedi. Ol beş nefer hüddâm havasından³¹¹¹ Himâri ve Âdil nâm iki kişi Şâh Mansûr'un alayına karşı durup³¹¹² hatta yaralanup Timur dahî kalkanın yüzine çeküp cenge müteveccih oldu. Mansûr Şâh yine ol alay ile dönüp Mîzâ Şâhruh alayına vardı. Bir mikdâr dahî anlarla savaş sûretin edüp âhir deryâ yanında kadriye³¹¹³ ve şa'â' harşîd içinde zerreye dönüp cenk ede ede yanında on nefer adamı kalup³¹¹⁴ der-akib anlar dahî kırılıp kendüsi yaralı³¹¹⁵ bir baş ile şehre doğru at bıraktı. Şâhruh adamları yetişup başını kesüp izz u huzûr³¹¹⁶ şehriyâriye getürdiler. El-hak Şâh Mansûr'daki, cerâ'at ve kuvvet-ikalbhiçbir pâdişâha nasib olmamışdı. Ve bi'l-cümle üç bin adam ile kalb-i leşkere urmak olmamışdır.³¹¹⁷ Âl-i Muzaffer'in zaman-ı saltanatları cemî'an seksen yıla karfîb olup âhir yedi yüz doksan beş senesinde³¹¹⁸ hasb ü nesepleri gazâb-ı Timur ile munkati' olmuşdur.

Fasl-ı Fî-zikr-i Zuhûr-i Hurûc Timurlenk [62/a] Gürkan♦

Kütüb-i Tevârih'de mestürdür ki, Timur'un babası Turagay³¹¹⁹ bin Bergel ve ceddî a'lâsı Karacan³¹²⁰ Görgün'dür ki, Cengiz Hân'ın dâmâdı olmuşdur. Alusın Turlâsi nâm Tatar kabîlesin babası a'yanından olup Keş karbında Şehr-i³¹²¹ Sebz nâm kasabadasâkin idi. Vâlidesine Tekine Hâtun derlerdi. Pes³¹²² yedi yüz yetmiş altı Şa'bân'ında Timur vücûda geldi ki ol zamanda Semerkand cânibindeki hânların

³¹⁰⁹ Yalnız beş nefer adam A; Timur'u yalnız beş nefer havası F (90a) / M (56b)

³¹¹⁰ Timur'u A; Timur F (90a) / M (56b)

³¹¹¹ Hüddâm havasından A; havasından M (56b)

³¹¹² Karşı durup A; karışup M (56b)

³¹¹³ Kadriye A; kadreye F (90a) / M (56b)

³¹¹⁴ Kalup A; kaldı M (56b)

³¹¹⁵ Yaralı A; yaralı bereli F (90a) / M (56b)

³¹¹⁶ Şâhruh adamları yetişup başını kesüp izz u huzûr A; Şâhruh Mirza adamları yetişup başını kesüp izz u huzûr F (90a) / Şâhruh Mirza adamları erişup başını kesüp huzûr M (56b)

³¹¹⁷ Ve bi'l-cümle... A; - M (56b)

³¹¹⁸ Beş senesinde A; beşde M (56b)

♦[d]: Zuhûr-ı Devlet-i Tümlenk: Âl-i Timur yigirmi dört neferdir. Mülkleri Semerkand'dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz yetmiş birdir. Târîhi inkıra dokuz yüz yigirmi iki. Lâkin Hindistan'da hâlâ Âl-i Timur silsilesi bâkîdir. F (90a)

³¹¹⁹ Turagay A; Agay M (57a)

³¹²⁰ Karacan A; Karaca F (90a)

♦ [d]: Timur yedi yüz yetmiş miyâsıda (?) ... (?) habbe (?) Cengiz Hân'ın damadıdır M (57a)

³¹²¹ Kehr-i A; - M (57a)

³¹²² Pes A; - M (57a)

pâdişâh-ı nâmdârı Kazan Sultân idi. Ol vilâyetlerin hâkimleri birbirine düşüp nice yıllar ceng ü cidâlleri zâhir idi. Tâ ki Timur Hân güçlü kuvvetlü civân oldu. Babası vefât etmek ile kabilesinin merci'î mülâsimi oldu.³¹²³ Herkes müşkülün ana danışmağa başladı.³¹²⁴ Ol esnâda Toktemûr Hân dâru'l-mülk-i Hind'den leşker çeküp Mâveraünnehir'e geldi. Sâ'ir kabîlelerin boy beyleri karşı varmayup mebâdaki zararın görürüz deyu korku ile³¹²⁵ her biri bir semte kaçdı. Ammâ Timur asla ihtiyât etmeyüp bir mikdâr pişkeş ile karşı vardı. Hatta küllî ri'ayet ve ihsân edüp³¹²⁶ ba'dehu Kâbil Sultânı Emîr Hüseyin cengine gönderüp³¹²⁷ ve Bedahşan fethine azm edüp Timur'dan mu'âvenet taleb³¹²⁸ eyledi. Küllî askerle varup ana dahî muzâheret etdi. Ve Bedahşan saltanatı Emîr Hüseyin'e müyesser olmağa³¹²⁹ sebep oldu. Ba'dehu ol dahî bir azîm cem'iyet edüp Emir Timur'a hil'atler giydirdi. Ve kız karındaşı Türkân Ağa nâm hâtunu taht-ı nikâhına alup³¹³⁰ Timur Gürkan denilmeğine³¹³¹ sebep oldu. Ya'ni pâdişâhlara dâmâd olanların vasfı Gürkan olmağın ana dahî itlâk olundu.³¹³² Ba'dehu Timur Hân Sistan hâkimleri³¹³³ mu'âvenet için Oğanı nâm düşman mülküne gitdi. Savaş mahallinde eline bir ok dokunup zararı bedenine sirâyet³¹³⁴ etti. Pes Timur nim-ten gibi olup uğunmağa başladı.

El-kıssa, günden güne kuvvet bulup şevket sâhibi olmağla ba'zı Ulûs beyleri kendüye hased etmeğe başladılar.³¹³⁵ Zarar kasd ettikçe Timur'a zafer bulmadılar. Bu esnâda hâtunu Türkân Ağa fevt olup Emîr Hüseyin'e dâmâdlık alâkası gitmeğın³¹³⁶ ol dahî Timur'a zarar kasdına başladı. Bu minvâl üzere kâh anınla kâh bununla husûmet ve cengden hâlî olmadı. Yedi yüz altmış yedi târîhinde oğlu Miranşâh

³¹²³ Mülâsimi oldu A; mülâzimi olup F (90b) / M (57a)

³¹²⁴ Danışmağa başladı A; danışmağile şöhret ve i'tibârlandı M (57a)

³¹²⁵ Varmayup... A; varup mebâda zararın görürüz korkusuyla M (57a)

³¹²⁶ Edüp A; görüp vilâyetinde boy beyliğin Timur'a layık ve erzâm gördü. Ve kendüsü dönüp tahtına gitdi M (57a)

³¹²⁷ Hüseyin cengine gönderüp A; Hüseyin beyân seldur cengine gönderüp F (90b) / Hüseyin beyân seldur cengine M (57a)

³¹²⁸ Taleb A; ricâ M (57a)

³¹²⁹ Olmağa A; olmağla M (57a)

³¹³⁰ Alup A; - F / verdi M (57a)

³¹³¹ Denilmeğine A; denile ki F (90b) / denilmekle M (57a)

³¹³² Olanların... A; olanlara Gürkan denilmeğın Timur'a dahî ol vasf-ı mukarrer oldu. F (90b) / M (57a)

³¹³³ Hâkimleri A; hâkimine F (90b) / M (57a)

³¹³⁴ Sirâyet A; sîret M (57a)

³¹³⁵ Başladılar A; başladı M (57a)

³¹³⁶ Gitmeğın A; gitmekle M (57a)

vücûda geldi. Ve ani³¹³⁷ vücudunu sa‘âdet tahtına haml edüp Emîr Hüseyin’in³¹³⁸ âşikâre bel bağladı. Ve ceng tedârikini görüp Belh’e teveccüh eyledi. Varduk da Emîr Hüseyin ile mukâbil oldu.³¹³⁹ Ve Belh askerine mecâl vermeyüp ol gün saydı. Ömer Şeyh nâm oğlu³¹⁴⁰ henüz on altı yaşında iken evvel ma‘reke de Rüstenvârî hareketler eyledi. Ve nice yerde ok ile yaralanup Emîr Hüseyin’in hezîmetine anın ikdâmı sebep oldu. Ol gece Emîr Hüseyin bir başı ile hisârdan çıkupnâ-bedîd oldu.³¹⁴¹ Timur, Belh memleketini³¹⁴² feth eyledi. Ve Kazan Hân’ın ve nice **[62/b]** nâmdâr hâkimlerin ehl-i beytinden Uzun Hasan vâfir kızlar çıkarup hattâ Emîr Hüseyin’in oğullarını bile esîr eyledi. Ol çıkan kızların dördünü kendi için alıkoyup gayrisini beylerine nikâh ile tevzi‘ eyledi.³¹⁴³ Âkıbet Emîr Hüseyin’i dahî ele götürüp katliden sonra etrâf beylerini³¹⁴⁴ cem‘ edüp azîm dîvân eyledi. Hicretin yedi yüz yetmiş Ramazanında taht-ı devlete³¹⁴⁵ cülûs eyledi. Ve lâkin³¹⁴⁶ hazmen li-nefsihî Mülûk-i Çağatay evlâdından Soğunmuş oğlanı³¹⁴⁷ nâm şahsı hânlık sadrına geçürdi. Hutbe ve sikkede şerîk edinüp bir zaman halk-ı âlemi kendüye rabt kılup³¹⁴⁸ taht-ı hükmüne gelince anın nâmını kendi nâmından takdîm etdirdi. Ve Timur tahta cülûs eyledikde otuz dört yaşında idi. •

El-kıssa, günden güne kuvvetlenüp tamâmen Mâverâünnehir memâlikini³¹⁴⁹ aldı. Ve Harezmi vilâyetlerine hâkimler saldı. Ba‘dehu zaman Horasân ve Herat’ı teshîr etdi. Andan sonra Şiraz ve Ahvaz’ı alup Farişî iklimini aldıktan sonra Deşt-i Kıpçak’a varup Toktamış Hân ile ceng etdi. Nicekere anı münhezim edüp ba‘dehu Irak vilâyetini ve Bağdad’ı³¹⁵⁰ ve Diyarbekir’i teshîr kıldı. Ba‘dehu Hindistan’a salup

³¹³⁷ Anı A; anın F (90b) / M (57a)

³¹³⁸ Hüseyin’in A; Hüseyin’in katline M (57a)

³¹³⁹ Hüseyin ile mukâbil oldu A; Hüseyin’in cengine mukabil M (57a)

³¹⁴⁰ Oğlu A; - M (57a)

³¹⁴¹ Oldu A; olmağla M (57a)

³¹⁴² Belh memleketini A; Belh’i M (57a)

³¹⁴³ Nikâh ile tevzi‘ eyledi A; nikâhladı M (57a)

³¹⁴⁴ Etrâf beylerini A; etrafda olan beyleri M (57a)

³¹⁴⁵ Devlete A; saltanata M (57b)

³¹⁴⁶ Ve lâkin A; - M (57b)

³¹⁴⁷ Oğlanı A; evlâdı M (57b)

³¹⁴⁸ Rabt kılup A; rabt-ı zabt edüp M (57b)

• [d]: Timur tahta cülûs eyledikde senni otuz dört yaşında olup, otuz sene cem‘ âleme hâkim ulaştır (?). Vefâtı sene 807, den vâkı‘ ol sene ol zaman yetmiş bir yaşında idi M (57b)

³¹⁴⁹ Memâlikini A; memlektini M (57b)

³¹⁵⁰ Ve Bağdad’ı A; - M (57b)

nice yerler feth etdi. Gıbb-ı zâlik Gürcistan'a ve Sivas ve Rum'a varup Malatya ve Şam memleketine dahî akın saldı.³¹⁵¹ Haleb ve Humus ve Antab'a³¹⁵² döndü. Nice fûtûhât ve gazâdan sonra tekrâr Şam'a varup Mısır sultânını hezîmet edüp vilâyetini tamâmen zapt etdi. Ba'de zamân Azerbeycan'ave Rum'a gelüp gitdi. Pâdişâh-ı Melik-i Rum olan Sultân Yıldırım Bâyezid Hân merhûm ile ceng etdi. Ba'dehu İran ve Turan memâlikini evlâdına taksîm edüp her birinin saltanatı verdi.³¹⁵³ Ve kendüsi pâ-yi taht-ı kadîmi³¹⁵⁴ Semerkand'a doğrilup giderken ol seferde hastalandı. Vüzerâ ve ümerâsına vasiyyetin³¹⁵⁵ edüp sinni yetmiş birde ve zaman-ı saltanatı otuz altı yılda iken hicretin sekiz yüz yedi Şa'bânındavefât eyledi. Ve yine mâh-ı Şa'bânda vefât eyledi. Ve Şa'bânda doğmuşdu. Yine ol ayda merhûm oldu.³¹⁵⁶ Meyyitini eyledüp Semerkand'da defn eylediler. Vasiyyeti üzre oğlu Halîl Sultân tahta geçdi. Ya'ni Mevlânâ müneccim³¹⁵⁷ ta'yîni ile hicretin sekiz yüz yedisi Ramazân-ı Şerif'in³¹⁵⁸ on altıncı rûz-i çeharşenbihdecülûs edüp³¹⁵⁹ bî'at kıldılar.

Timur Hân'ın vefâtı hâlinde şehzâdeleri âhir memleketde bulunup bulunan en büyüğü sinnen³¹⁶⁰ Halîl Mîrzâ olup ol hinde yigirmi yaşında idi.³¹⁶¹ Zevâl-i mülk-i devletinden korkulup vasiyyetleri üzre saltanat ana mukarrer olmuşdu.³¹⁶² Meğer kiol şehzâde-i meyyâl Emîr Hacı Seyfeddîn sarayından gelme Şâh Melik nâm avrata ta'alluk³¹⁶³ edüp sevmişdi. Hattâ ol mekkârenin abâ³¹⁶⁴ ve perhizine binâ'en nikâh kılmışidi. Heman ki, [63/a] vâsıl-ı taht u tacı³¹⁶⁵ oldu. İnân u ihtiyârını ol bed-asıl avratın eline verdi. Otuz altı yıl tamâm reb'î meskûn harâcından alınup cem' olunan

³¹⁵¹ Memleketine dahî akın saldı A; memleketi M (57b)

³¹⁵² Antab'a A; Antakya'ya F (91a)

³¹⁵³ Verdi A; verüp F (91a)

³¹⁵⁴ Kadîmi A; kadîmi olan M (57b)

³¹⁵⁵ Vasiyyetin A; vasiyyet M (57b)

³¹⁵⁶ Yüz yedi... A; yüz yedisinde mâh Şa'bân-ı şerîfde vefât eyledi. Ve yine mâh Şa'bân'da doğmuşdu. Yine ol ayda merhum oldu F (91a b) / yedisinde vefât eyledi M (57b)

³¹⁵⁷ Müneccim A; Bedreddîn müneccim M (57b)

³¹⁵⁸ Yedisi Ramazân-ı Şerif'in A; yedi Ramazan'ın M (57b)

³¹⁵⁹ Çeharşenbihde cülûs edüp A; Çeharşenbihde cülûs etdirüp F (91b) / çeharşenbih cülûs etdirüp M (57b)

³¹⁶⁰ Bulunup bulunan en büyüğü sinnen A; bulunup yanında bulunanların en büyüğü M (57b)

³¹⁶¹ İdi A; bulunmuş idi F (91b) / bulunmuşdu M (57b)

³¹⁶² Zevâl-i mülk-i devletinden... A; zevâl-i mülk-i devletinden korkulup vasiyyetleri saltanat ana mukarrer olmuşdu F (91b) / - M (57b)

³¹⁶³ Ta'alluk A; ta'aşşuk F (91b)

³¹⁶⁴ Abâ A; esbâ M (57b)

³¹⁶⁵ Taht u tacı A; tac u tahtı F (91b) / M (57b)

hazîne ve cevâhir ve tefârik ki hesâbında nice bin kâtib ve muhâsib nice yıllarla³¹⁶⁶ âciz olmak mukarrer iken yalnız dört yılın içinde cümlesini fenâyâ verdi. Babasının ve kendünün hüsn-i³¹⁶⁷ behcet-i cemâl ile makbûl-i ehl-i diyâr olan odalıklarını ol avrat işâretiyle birer hıdmetkâra³¹⁶⁸ nikâh edüp³¹⁶⁹ dağıtdı. Tâ haremdeki ol³¹⁷⁰ hâtunlara taşrada olan erkân-ı devlet nâmındaki beyler ve vekiller incinüp bu husûsda Halîl Sultân'dan yüzdöndürdüler. Ol nâ-cins avrat zu'munca şehriyârına muhabbet arz edüp saray-ı ağıyardan hâlî kıldım sandı. Hâlâ ki nâmûsve hazîne-ihebâ-i menşûr edüp³¹⁷¹ sıgâr ü kibârı kendüye ve ana düşmân kıldı.³¹⁷² Âkîbet saltanattan azlolunup habs olundu.

Ve bi'l-cümle Horasan vilâyetinde saltanat edenlerin âhiri muhsin-irûzgâr ve merci'-i fazılâ ve nâmdâr Sultân Hüseyin Mîzâ İbn³¹⁷³ Baykara Hasan İbn³¹⁷⁴ Ömer Şeyh İbn³¹⁷⁵ Timur Gürkan'dır. Dokuz yüz on bir³¹⁷⁶ târihinde vefât edince salanat eyledi.³¹⁷⁷ Müddet-i hükûmeti yirmi sekiz yıl olup lutf u kerem ve adâletle şehriyâr ve iştihâr buldu. Ba'dehu oğulları Muzaffer Hüseyin Mîrzâ ve Bedüzzamân Mîrzâ vech-i iştirâkile amel gördiler.³¹⁷⁸ Lâkin huzûr ve rahat bulmadılar.

Ya'ni Özbekîler'den olan³¹⁷⁹ Şîbek Hân leşker çeküp üzerlerine geldi. Ol iki mahdûmı soyup mülk-i mevrûslarını ellerinden aldı. Muzaffer Hüseyin Mîrzâ nice belalalara giriftâr iken dokuz yüz on beş senesinde Horasan dağlarınınbirinde mutahassın iken fevt oldu. Bedüzzamân Mîrzâ^{*} ise ol tefrikada zuhûr edenŞâh

³¹⁶⁶ Kâtib ve muhâsib nice yıllarla A; kâtib hesâbında F (91b)

³¹⁶⁷ Hüsn-i A; hüsnidâr M (57b)

³¹⁶⁸ işâretiyle birer hıdmetkâra A; işâreti mucibince oldukça birer hizmetkâra F (91b) / M (57b)

³¹⁶⁹ Edüp A; etdirüp M (57b)

³¹⁷⁰ Tâ haremdeki ol A; haremdeki evlü F (91b) / tâ haremdeki evlü M (57b)

³¹⁷¹ Hazîne-i hebâ-i menşur edüp A; hazîne-i ve saltanatı hebâ-i menşur edüp F (91b) / hazîne-i ve saltanatı hebâ-i menşur verüp M (57b)

³¹⁷² Kıldı A; eyledi M (57b)

³¹⁷³ İbn A; bin M (57b)

³¹⁷⁴ İbn A; bin M (57b)

³¹⁷⁵ İbn A; - M (57b)

³¹⁷⁶ Bir A; - M (57b)

³¹⁷⁷ Eyledi A; etdi M (57b)

³¹⁷⁸ Mîrzâ vech-i iştirâkile amel gördiler A; Mîrzâ ber vech-i iştirâk pâdişâh oldular F (92a) / Mîrzâ ber vech-i iştirâk pâdişâh oldular, hutbe ve sikkeyi iştirakle amel getürdüler Mîrzâ ber vech-i iştirâk pâdişâh oldular M (58a)

³¹⁷⁹ Ya'ni Özbekîler'den olan A; ya'ni Özbekîler'den F (92a) / Özbekîler'den M (58a)

*[d]: Evlâdı Timur'dandır. (?) Hân'ın yanına gelüp ba'dehu asitâneye ...(?). Bediuzzaman Mîrzâ Eyyub'de vefât(?) ve ol mahalde defn olmuşdur M (58a)

İsmail yanına varmış idi. Ol esnâda mâ-bihi'l-iftihâr Âl-i Osman Fâtih-i Mısır Sultân Selîm Hân mezbûr Şâh İsmâil'i münhezim edüp Tebrîz'e vardıkda Bedî'uzzamân kendülere arzuhâl ile mülâkât etmeğin günde bin akçe ulûfe ta'yîn olunup İstanbul'a gönderildi. Dört aydan sonra tâ'ûndan³¹⁸⁰ vefât edüp hicretin dokuz yüz yigirmi üç senesinde Ebu Eyyub Ensârî³¹⁸¹ merkad-i mutahharası³¹⁸² civârında defn olunup Devlet-i Âl-i Timur Şeyh Ömer evlâdından bu mahalde munkarız oldu.

Fe-mmâ bi'l-fi'l Vilâyet-i Hind'de muzaffer³¹⁸³ olanlar târîhi te'lîf olan bin seksen senesinde kemâ-kân pâdişâhlar olup Âl-i Timur bu silsile sâbitü'l-erkân³¹⁸⁴ mâ'adâsı genç nihândır.³¹⁸⁵ Dillerde ancak nâmları ayândır. Târîh-i Künhü'l Ahbâr'dan nakl olundu.³¹⁸⁶

Fasl-ı Fî-Zikr-i Devlet-i İlhanîyân Der Vilâyet-i Azerbaycan♦

Hicretin yedi yüz otuz altı târîhinde ki Azerbaycan vilâyeti ya'ni³¹⁸⁷ dârü'l-mülk-i Tebrîz ve Bağdad [63/b] cânibleri tamam karışdı. Âl-i Cengiz'den Sultân Ebu Sa'îd vefâtından³¹⁸⁸ sonra ol yerlerin nizâmı gidüp ihtilâl buldu. Bu mahall-i fırsatta İlhanîler'in evveli Şeyh Hasan İbn³¹⁸⁹ Yunan idi. Beylerden iken Sultân Ebu Sâ'id'in Dilşâd nâm hâtuninitaht-ı nikâhına almak ile kuvvet buldu. Giderek esbâbı hurûci tertîb edüp şehriyâr oldu. Ve ol esnâda Mevlâna Kâdı Muhyiddîn belde-i Tebrîz'de pâdişâh olan Melik Eşref'in zulmünü görüp tahammül edemeyüp Moğol pâdişâhlarının pây-ı tahtı olan şehir-i saraya vardı. Bir gün meclis va'zında Moğol Sultânı Canbek Hân İbn³¹⁹⁰ Ong hâzır iken Melik Eşref'in mezâlîmi ve mehâyiğini söyledi. Pâdişâh-ı İslâm'a vacibdir³¹⁹¹ leşker çeküp vara ol zâlimin ömrü devleti

³¹⁸⁰ Sonra tâ'ûndan A; sonra maraz-ı tâ'ûndan F (92a)

³¹⁸¹ Ensârî A; el-Ensârî F (92a)

³¹⁸² Mutahharası A; mutahharı F (92a) / M (58a)

³¹⁸³ Hind'de muzaffer A; Hind'e pâdişâh muzaffer F (92a) / Hind'de pâdişâh muzaffer M (58a)

³¹⁸⁴ Silsile sâbitü'l-erkân A; silsile ile sâbitü'l-erkân F (92a) / M (58a)

³¹⁸⁵ Nihandır A; gibi nihandır M (58a)

³¹⁸⁶ Ayândır. Târîh-i... A; kalmışdır M (58a)

♦[d]: Devlet-i İlhanîyân Der Vilâyeti Azerbaycan F (92a)

³¹⁸⁷ Vilâyeti ya'ni A; vilâyeti F (92a) / memleketi ya'ni M (58a)

³¹⁸⁸ Vefâtından A; fevtinden M (58a)

³¹⁸⁹ İbn A; bin M (58a)

³¹⁹⁰ İbn A; bin M (58a)

³¹⁹¹ Vacibdir A; vacibdir ki F (92b) / M (58a)

harmanını fenâ yellerine³¹⁹² vere deyu tasrîh eyledi. Canbek³¹⁹³ dahî ol meclisde sefer himmetini mukarrer eyledi. Bir iki aya varmadın küllî asker ile Azerbaycan'a doğruldu. Kat'-ı merâhil ile menzil-i maksûda vardı. Melik Eşref'e mukâbil olduğu gibi soyup tutdu. Ve Tebrîz'e varup bile getürdü. Ve siyâset ile helâk kıldı. Mezbûr Canbek Hân şöyle âdil ve zâbit pâdişâh idi ki, ol seferde nice yüz bin leşker ile geldi. Harman zamanı iken yollarda bir ferdin galâlına Tatar askerine ziyân etdirmedi.³¹⁹⁴ Bunlar bir zabitsiz asker iken Canbek siyâseti çak şöyle hafv ederlerdi.³¹⁹⁵ Mevlâna Sâ'idüddîn Taftazani Şerhü'l-Muhtasar-ı Telhîs'i anların hutbesiyle muvaşşah kılmışdır.

El-kıssa, Canbek ki, Tebrîz hâkimi idi.³¹⁹⁶ Az zamanda vefât etmeğin mülk-i mevrûsi Yezdbek (?) nâm karındaşına değdi. Ba'dehu zaman Tebrîz zabtına bir vekîl koyup kadîmi yeri ve yurdu olan pây-itahtına gitdikde ol târîhde sâbiku'z-zikr olan Şeyh³¹⁹⁷ Hasan Yunanî Bağdad ve Hille ve Vasıt ve Basra hükûmetin ederdi. Yedi yüz elli târîhinde vefât eyledi. Ve oğlu Mu'izüddîn Sultân Üveys babası yerine ilm-i saltanatı isbât eyledi. Da'imen Hoca Selman³¹⁹⁸ Memdûh olup kendünün ve vâlidesi Dilşâd Hâtunun³¹⁹⁹ cemî' ulemâ-i ve sulehâ³²⁰⁰ ve şu'arâya lutf ü kerem deryâsına gark edeler.³²⁰¹ Ol zamanlarda ehli mansıbın avâm ve câhillerinden bişkeşlik nâmıyla mal alurlardı.³²⁰² Şimdiki gibi hazîne edüp saklamazlardı.³²⁰³ Ve iğrabnâlara sarf etmezlerdi. Bu dünya birkaç günlük misafirhânedir. Bunda âlî binâlar ve kâşâneler lâzım değildir. Adamın ardına kalacak nîk ve nâmıdır derlerdi. Ol avâmdan aldıkları malları hevâss-ı ulemâya³²⁰⁴ bezl ederlerdi. Ardımızca anların kitâbı³²⁰⁵ veyâhûd bir

³¹⁹² Yellerine A; yellere F (92b)

³¹⁹³ Canbek A; mezbûr Canbek F (92b) / M (58a)

³¹⁹⁴ Etdirmedi A; etmedi F (92b) / M (58a)

³¹⁹⁵ Bunlar bir zabitsiz asker iken... A: Bunlar bir zabıt asker ile Canbek Hân'ın siyâseti havfından çak şöyle hafv ederlerdi M (58a)

³¹⁹⁶ Tebrîz hâkimi idi A; Tebrîz'e hüküm etdi F (92b) / Tebrîz'i aldı hüküm etdi M (58a)

³¹⁹⁷ Olan A; - F (92b) / M (58b)

³¹⁹⁸ Selman A; Süleyman M (58b)

³¹⁹⁹ Ve vâlidesi Dilşâd Hâtunun A; vâlidesi Dilşâd Hâtun hâtunun F (92b)

³²⁰⁰ Sulehâ A; fazıl M (58b)

³²⁰¹ Edeler A; etdi M (58b)

³²⁰² Nâmıyla mal alurlardı A; nâmıyla mal ve menal alunurdu F (92b) / tarîkiyle mal ve menal alunurdu M (58b)

³²⁰³ Saklamazlardı A; saklamazlar idi F (92b)

³²⁰⁴ Ulemaya A; ulemaya ve şu'araya M (58b)

³²⁰⁵ Kitâbı A; bir kitâbı F (92b)

kasîdesi kılmak³²⁰⁶ kıyamete değin hayırla yâd olunmamıza sebebedir. Ve her [64/a] bişeyleri bir kâr-bân-ı saraydan yekdir ki müteveli veya câyî istemez. Ve meremmâtına evkâf alıkonmasına³²⁰⁷ muhtâc olmaz. Devr-i Adem'den beri nice adamlar ve nice pâdişâhlar gelüp gitmişdi. Aslâ anların hayrâtı ve hasenâtı kalmayup³²⁰⁸ fenâ bulmuşdur. Lâkin tevârih kitâblarında isimleri anılmağa ve du'âya bâ'isdirler dedi.³²⁰⁹ Ve her ehli kemâli bulup devlete er görmekle fahr edinürdü.³²¹⁰ Ve felan³²¹¹ nâm kâmil vücûdi biz³²¹² bulup felan etdik deyu birbirlerine gurrelenürlerdi.

Fe-ammâ Sultân Üveys bir kadirşinâs pâdişâh idi ki, zamanında her³²¹³ ehli-irfânın rağbeti tûlî³²¹⁴ göklere ağmışdı. Lâkin zamanı saltanatda Ahmer Cem'³²¹⁵ nâm hân-ızâlim Tebriz'i pâyi-taht edinmişdi.³²¹⁶ Lâkin zulmü hayfindan halk âlem birbirine girmişdi. Âkıbet Sultan Üveys'e şikâyete geldiler. Mezbûr³²¹⁷ zulmünden şikâyet kıldılar.³²¹⁸ Tâ ki asker çeküp üstüne vardı ve soyup kaçırıldı.³²¹⁹ Memleketini elinden aldı. Ya'ni mevrûs-i kadimine Tebrîz ve Selmâs ve Sultaniye ve Erdebil ve Havi ve Şirvan ve Diyârbekir memâlikini zamîme kıldı. Âhir yedi yüz yetmiş yedi senesinde otuz altı yaşında iken ve müddeti saltanatı sekiz³²²⁰ sâle varmış iken vefât eyledi. Ba'dehu Hüseyin nâm oğluna Tebrîz'i ve Şeyh Ali nâm oğluna Bağdad'ı ve Bayezid nâm ferzendine Sultaniyye'yi ve Sultân Ahmed'e Erdebil ve Halhal'ı tevzi' eyledi. Ve Şeyh Hasan³²²¹ fitne ihtimâlin verüp katl ısmarladı.

³²⁰⁶ Kasîdesi kılmak A; kasidesi ve kat'ası kalmak M (58b)

³²⁰⁷ Alıkonmasına A; alıkonmak M (58b)

³²⁰⁸ Kalmayup A; kalup M (58b)

³²⁰⁹ Bâ'isdirler dedi A; bâ'isdir derlerdi F (93a) / bâ'isdirler idi M (58b)

³²¹⁰ Edinürdü A; edinürler idi F (93a) / edelerdi M (58b)

³²¹¹ Ve felan A; felan F (93a) / biz felan M (58b)

³²¹² Vücûdi biz A; - M (58b)

³²¹³ Her A; - M (58b)

³²¹⁴ Tûlî A; - M (58b)

³²¹⁵ Ahmer Cem' A; Ahmerce' F (93a) / Ahmer Cî'a M (58b)

³²¹⁶ Edinmişdi A; etmişdi M (58b)

³²¹⁷ Mezbûr A; mezbûrun F (93a)

³²¹⁸ Lâkin zulmü hayfindan halk... A; lâkin zulmü hayfindan şikâyet kıldılar M (58b)

³²¹⁹ Kaçırıldı A; kaçdı M (58b)

³²²⁰ Sekiz A; otuz sekiz M (58b)

³²²¹ Hasan A; Hasan'dan M (58b)

Pes Sultân Hüseyin sekiz yıl hükûmet etdikden sonra karındaşı Ahmed üstüne vardı. Hamamda gâfil iken bulup bulup³²²² öldürdü ve tahta³²²³ geçdi. Kaçan ki yedi yüz doksan senesinde Timur Gürkan Mülk-i Tebriz'i aldı. Sultân Ahmed karşı durmayup âhir semte varup³²²⁴ Huristan vilâyetini teshîr etdi. Ba'dehu birader-zâdesi Sultân Üveys dahî sonra³²²⁵ Sultân Ahmed bin Veled ve Sultân Hüseyin bin Alâiddevle saltanat eyledi. Âkîbet İsfendiyar bin Kara Yusuf Bağdad'a müstevli olup Hille'de Sultan³²²⁶ Hüseyin'i muhâsara kıldı. Ba'dehu bir hîle ile çıkarup tedârikin görmekle Selâtîn-i İlhaniye bu mahalde munkarız oldu.

Ol nâzenin devlet ve sa'âdet ki, Memleket-i Tebrîz ve Bağdad zaman mânen cennet âbâd olmuşidi.³²²⁷ Bi'l-küllîye fenâ buldu. Bâ'sı zevâl Melik Timur Gürkan gibi sâhib-kıranın hücûm tağlibisidir.³²²⁸ Ol târîhde heman anlar dahî ve³²²⁹ nice hâkimler dahî fenâ buldu.³²³⁰

Fasl-ı Fî Devlet-i Akkoyunlu ♦

Bunlar vilâyet Anadolu'da³²³¹ Türkistan'da sâkin bir tâ'ifedir ki,³²³² Karakoyunlu Türkmenleriyle birbirlerine yakın konarlar ve göçerler idi. Ve Argun³²³³ Hân zamanında vatanlarını terk etdiler. Karakoyunlu ile yol yoldaş olup Azerbaycan memleketlerine gitdiler.

Pes Karakoyunlu varup Azerbaycan ve Sivas [64/b] nâhiyelerinde yerleşdi. Ammâ Akkoyunlu Diyârbekir etrafına varup ve anda mütemekkîn oldu.³²³⁴ Bu

³²²² Bulup bulup A; bulup F (93a) / M (58b)

³²²³ Tahta A; tahtına M (58b)

³²²⁴ Semte varup A; semte gitdi varup F (93a) / M (58b)

³²²⁵ Sonra A; - M (58b)

³²²⁶ Sultân A; mezbûr sultân F (93a) / M (58b)

³²²⁷ Zaman mânen cennet âbâd olmuşidi A; zamanında cennet abâd olmuşidi. Adalet ve lutf keremleriyleve eyu nâmları Arab ve Acem memleketlerine dolmuşidi.F (93a) / zamanı hükûmetlerinde manend cennet abâd olmuşdu. Adalet ve lutf keremle nâmları Arab ve Acem memâliklerine dolmuşdu. M (58b)

³²²⁸ Tağlibisidir A; tağlibidir M (58b)

³²²⁹ Dahî ve A; denlü M (58b)

³²³⁰ Buldu A; bulup abdâl olmuşdu F (93b) / M (58b)

♦[d]: Akkoyunlu: Dokuz neferdir. Dâr-ı mülûkleri Azerbaycan'dır. Târîhi zuhûrları sekiz yüz dokuz, târîhi inkırazları dokuz yüz sekiz. Müddeti devletleri doksan dokuz senedir. F (93b)

³²³¹ Anadolu'da A; - M (58b)

³²³² Tâ'ifedir ki A; tâ'ife idi ki F (93b) / M (58b)

³²³³ Ve Argun A; Argun F (93b)

³²³⁴ Oldu A; oldular F (93b)

zümrenin nâmdâr beyleri³²³⁵ Alâeddîn Tûr Ali nâm Türkmendir ki, tevâbi‘ kuvvetiyle Âmid ve Musul yanlarında olan vilâyetlere nice zaman hükûmet eylediler. Ya‘ni sâhib-i sikke ve hutbe olup memleketleri kendünün etdikden sonra fevt oldu.

Ba‘dehu Fahreddîn nâm oğlu babası yerine geçti. Ol dahî alup verdi ve nice yerler feth etdikden³²³⁶ sonra vefât etdi. Anın dahî oğlu Kara Yülük Osman sadr-ı hükûmete cülûs eyledi.³²³⁷ Lâkin sâ‘irleri gibi bir yerde durmayup kâh Karakoyunlu’dan va Kara Yusuf ile ittifâk edüp kanda gitse bile gitdi. Ve kâh Timur Gürkan’ın yanına düşüp vilâyeti Şam fethinde bile bulundu. Memleketlerini ise vekîlleri görüp gözetdi. Hatta Timur’u vilâyeti Rum’a getürmeğe mezbûr sebep oldu. A‘rab ve etrâk kabileleriyle nice cenkler etmişdir. Âmid ve Azerbaycan ve Mardin ve Ruha ve Yemâme memleketlerine ve Diyârbekir’i³²³⁸ kuvvetiyle saltanat etmişdir.

Ba‘dehu Sivas hâkimi Kādı Burhaneddîn Hanefi’yi ele getürüp Tokat sâhibi Şeyh Necmeddîn iğvâsı ile öldürmüşdür. İllâ ki, Sivas’ı zabt³²³⁹ edemeyüp Sivas halkı Burhan’ın sağır oğlunu hâkim edinmişlerdir.

Pes Timur Hân’ın Kara Osman delâleti ile Vilâyeti Rum’a tevcihi şâyi‘ oldukda bir şevket sâhib kuvvetlü pâdişâha arka vermek³²⁴⁰ lazım gelmeğin Sivas’ın miftâhlarını Yıldırım Bayezid Hân’a göndermişlerdir. Anlar dahî şehzâdesi Emîr Süleyman’ı Sivas’a hâkim nasb etmişdir.

El kıssa, Şahabeddîn İbn Hacer târîhinde Burhaneddîn-i sâhib-i Sivas katl olunmuşdur. Ba‘dehu Timur Hân Sivas’ı feth edüp hükûmetini merkûm³²⁴¹ Kara Osman’a vermişdir. Ammâ hicretin sekiz yüz dokuz³²⁴² senesinde Kara Osman Haleb ve Şam pâdişâhı Melik Âdil ve Mârdin şehriyârı Melik Tâhir İsa ile³²⁴³ ikisini dahî soyup kendülerin katl edüp ve muzaffer olmuşdur.³²⁴⁴ Âhir-kâr sinnî doksanda

³²³⁵ Beyleri A; beylerinden M (59a)

³²³⁶ Nice yerler feth etdikden A; niceleri feth ve teshîrden M (59a)

³²³⁷ Sadr-ı hükûmete cülûs eyledi A; sadra geçti M (59a)

³²³⁸ Diyârbekir’i A; Diyârbekir’e F (93b) / Diyârbekir M (59a)

³²³⁹ Zabt A; - M (59a)

³²⁴⁰ Vermek A; vermeleri M (59a)

³²⁴¹ Merkûm A; mezbûr M (59a)

³²⁴² Dokuz A; doksan M (59a)

³²⁴³ İsa ile A; İsa ile savaş edüp M (59a)

³²⁴⁴ Olmuşdur A; olmuşdu M (59a)

iken İskender İbn³²⁴⁵ Kara Yusuf Türkmen ile Erzurum cenginde mezbûr Kara Osman katl olunmuştur. Hatta başı Mısır sultanına gönderilüp ehli Mısır anın katline şehir donanmasını eylediler.³²⁴⁶

Pes kendüden sonra diğer Osman'ın oğlu Hamza Bey ve mezbûr Kara Osman oğlu Ya'kub Bey karındaşı oğlu Cihangir bin³²⁴⁷ Ali Bey iştirâk birle Erzurum'u zabt etmişlerdir.³²⁴⁸ Ba'dehu taht-ı devletleri Ali Bey'in oğlu Hasan Bey ki, nakl edüp Mardin'de³²⁴⁹ hutbesin okudup rûzgârdan³²⁵⁰ geçürürken bir gün kırk yarar eğerlü atlara binüp³²⁵¹ otlak ve kem yükledüp silahların libâsları³²⁵² içinde pinhân edüp sekiz yüz yetmiş ik senesinde Amed Kal'ası etrafında leşkerini pusuya koyup **[65/a]** Cum'a günü halk namaza meşgûl iken otlak ve kem bahanesiyle Amid Kal'asına girdi. Acele ile yüklerin indirüp silahların kuşanup evvelâ kal'a kapuların kırdı.³²⁵³ Ve sâniyen Amid hâkimi Cihangir'i kal'adan taşra kaçırıp kal'a-i zabt etmiştir. Ve ol taşra çıkdık da³²⁵⁴ pusuda olan leşker zâhir olup küllî hünerler göstermiştir.³²⁵⁵

Ba'dehu zaman Tebrîz pâdişâhı³²⁵⁶ Cihân Şâh ile cenk edüp mezbûri ve evlâdını helâk edüp Tebrîz'i taht-gâh edinmiştir. Ve Memâlik-i Irak ve Azerbaycan memâlikine³²⁵⁷ tamâmen hükûmet etmiştir. Hatta kemâl-i gurûrundan İstanbul fâtihi Muhammed³²⁵⁸ Hân Gâzi'nin mülkine el uzadup küstahlık etmiştir. Ana binâ'en üzerine varılup mikdârını bildirilüp ol şehriyâr gâzinin elinden hezîmet edüp sillesini³²⁵⁹ yiyüp anın dahî zamanı geçdi.

Andan sonra oğlu Halîl Bey ba'dehu âhir oğlu Ya'kub akabinde anın ferzendi Bâý Sungur Hân ve ol şehîd olduk da Uzun Hasan oğlu Maksûd'un oğlu Rüstem

³²⁴⁵ İbn A; bin M (59a)

³²⁴⁶ Eylediler A; edüp şenlikler etmişlerdir M (59a)

³²⁴⁷ Bin A; ibn M (59a)

³²⁴⁸ Erzurum'u... A; Erzurum'u zabt etmişlerdir F (94a) / Erzurum'da hâkim olup zabt etmişlerdir M (59a)

³²⁴⁹ Mardin'de A; kâh Mardin'de (94a) / kâh Mardin'de M (59a)

³²⁵⁰ Rûzgârdan A; rûzgârın M (59a)

³²⁵¹ Eğerlü atlara binüp A; atlara eğerlü binüp F (94a) / eğerlü atlara M (59a)

³²⁵² Silahların libâsları A; silah ve libâsların (94a) / M (59a)

³²⁵³ Kapuların kırdı A; kapucuların tamamen kırdı (94a) / M (59a)

³²⁵⁴ Ve ol taşra çıkdık da A; ve ol taşrada M (59a)

³²⁵⁵ Göstermiştir A; gösterüp M (59a)

³²⁵⁶ Pâdişâhı A; şâhı M (59a)

³²⁵⁷ Memâlikine A; - M (59b)

³²⁵⁸ Muhammed A; Sultân Muhammed M (59b)

³²⁵⁹ Sillesini A; kahr sillesini M (59b)

Mîrza ve Ahmed bin Muhammed bin³²⁶⁰ Uğurlu ve andan sonra Sultân Murad bin Ya'kub bunun akabinde Levend Mîrzâ İbn Yusuf İbn Hasan Tavîl³²⁶¹ ve bundan sonra Muhammed Mîrzâ İbn Yusuf Bey hükûmet eyledi. Yüz³²⁶² yigirmi yıl saltanat sürdükden³²⁶³ sonra Akkoyunlu³²⁶⁴ Devletleri Şâh İsmail Erdebili'ye nakl etmiştir. • Ya'ni mezbûr şâh Bağdad'ı feth edüp dokuz yüz seksen târîhinde devlet güneşi tulû' etmiştir.³²⁶⁵ Fe-ammâ Akkoyunlu'nun zevâl-i mülküne sebep birbirleriyle ittifâk etmeyüp baba oğluna oğul babaya karındaşı karındaşa kılıççeküp kendülerin za'if el-hâl düşürmekle Şâh İsmail hurûc³²⁶⁶ etmiştir. Az zamanda memleket devletleri elden³²⁶⁷ gitmiştir.

Fasl-ı Fî-zikr-i Karakoyunlu Der Musul♦♦

Bu zümre dahî Türkmen tâ'ifesindedir.³²⁶⁸ Akkoyunlu ile bile konup göçe gelmiştir. Pes bunlardan Bayram Hoca nâm boy beyi kabilesinin ittifâklarıyla hurûc edüp evvel Musul darü'l-mülkünü muhâsara edüp dört ay mikdârı küllî zahmet çekti. Âkıbet yedi yüz yetmiş yedi târîhinde feth edüp hutbesini okutdu. İki yıl mikdârı hükûmetden sonra fevt oldu.³²⁶⁹ Yerine oğlu Kara Muhammed, ba'dehu Kara Yusuf ve bunun³²⁷⁰ ardınca Muhammed Şâh İbn³²⁷¹ Kara Yusuf ba'dehu zaman Murad Şâh³²⁷² bin Muhammed Şâh³²⁷³ bunun zamanı geçdikden sonra Yâr Ali oğlu

³²⁶⁰ Muhammed bin A; - M (59b)

³²⁶¹ İbn Hasan Tavîl A; binUzun Hasan M (59b)

³²⁶² Eyledi yüz A; etdi bu tarikle yüz M (59b)

³²⁶³ Sürdükden A; sürdü M (59b)

³²⁶⁴ Akkoyunlu A; Akkoyunlu'nun F (94b)/ M (59b)

• [d]: Bu Akkoyunlu yüz yigirmi yıl saltanat sürüp nihayetine karîb (?) devletleri Şâh İsmâ'il Erdebilî'ye nakl etmiştir M (59b)

³²⁶⁵ Etmiştir A; edüp berhad oldu M (59b)

³²⁶⁶ Hurûc A; dahî o esnâda hurûc M (59b)

³²⁶⁷ Elden A; - M (59b)

♦ [d]: Karakoyunlu: Dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Diyârbekir, târîhi zuhûrları yedi yüz yetmiş yedi, târîhi inkırazları yetmiş dört. Müddeti devletleri doksan yedi senedir. F (94b) / Karakoyunlu: Kezalik yüz yıla karîb varmaya ..(?) ile da'vâyı saltanat Akkoyunlu tarafına nehbâr (?) devletleri nakl eylemiştir M (59b)

♦♦ [d]: Karakoyunlu: Kezalik yüz yıla karîb varmaya ..(?) ile da'vâyı saltanat Akkoyunlu tarafına nehbâr (?) devletleri nakl eylemiştir M (59b)

³²⁶⁸ Tâ'ifesindedir A; tâ'ifesinden M (59b)

³²⁶⁹ Oldu A; olup F (94b) / M (59b)

³²⁷⁰ Ve bunun A; akabinde İskender bin Kara Yusuf ve bunun F (94b) / M (59b)

³²⁷¹ İbn A; bin M (59b)

³²⁷² Şâh A; pâşâ F (94b)

³²⁷³ Bin Muhammed Şâh A; - M (59b)

İskender bundan sonra Cihan Şâh bin Kara Yusuf ba‘de-zaman mezbûrun oğlu Hasan Ali Sultân tevârih-i muhtelifle ile pâdişâh³²⁷⁴ olmuşlardır. Vilâyeti Fârs ve Erzurum ve Tebrîz ve nice memâlik bunların tahtında³²⁷⁵ olmuşdur. Âhir³²⁷⁶ sekiz yüz yetmiş üç senesinde [65/b] Tavîl³²⁷⁷ Hasan mezbûrları soyup ocaklarına su³²⁷⁸ koyup Karakoyunlu’nun müddeti saltanatları yüz yıla karîb olmuşiken devletleri Akkoyunlu’ya nakl etmişdir. Ve bunların zevâl-i mülküne Cihan Şâh’ın kibri ve gurûrundan ve gece gündüz şarabdan başın kaldırmayup kesreten fisk ü fücûrı bâ’is olmuşdur.³²⁷⁹ Ve ömri sekseni geçmişken her gece bir bekrin bekâretini izâliye hırsından olmuşdur.

Fasl-ı Fî-Zikr-i Devlet-i Gavriyân Der Vilâyet-i Gazne ve Horasan♦♦

Ravzatü’l-Safâda yazıldığı gibi³²⁸⁰ aslında bunlar Sahnâk Mâri evlâdındandır. Feridun Ferruh Sahnâ ki, zafer buldukda bakıyye-i evlâdı³²⁸¹ kaçarak Belh ve Kâbil vilâyetleri arasında bir zaman saklandılar. Ba‘dehu sarp yerlerdir deyu Gavri Dağları’nda yerleşüp her taraflarını muhkem etdiler. Fe-ammâ Feridun bunların haberlerin aldı. Birkaç kere üzerlerine leşker gönderdi. Asla bir vechle ele gelmediler. Âkıbet beylerbeğilerden âcîz kalmağın Gavri tarafından gayri memleketlere el uzatmayup yıldan yıla ta’yınlerin Feridun³²⁸² asitânesine göndermek üzere sulh oldular.³²⁸³ Tâ ki, bu tarikle anda kalup Sultân Muhammed Sebûktigin zamanına dek hükûmet eylediler. Vaktâki mezbûr pâyi tahta Gazne’de pâdişâh oldu. Bunların kasdına defa‘atle leşker gönderüphâkimleri olan Muhammed Sa‘îd ve oğlu Hasan nâm diliri ele getirüp habse verdi. Mezbûr Hasan bu tarikle kurtulup yine Gavri hükûmetine zafer buldu.

³²⁷⁴ Pâdişâh A; Pâdişâhân kâmuran F (94b) / M (59b)

³²⁷⁵ Tahtında A; tahtı hükmünde M (59b)

³²⁷⁶ Âhir A; âhir kâr F (94b) / M (59b)

³²⁷⁷ Tavîl A; uzun M (59b)

³²⁷⁸ Su A; sular M (59b)

³²⁷⁹ Fücûrı bâ’is olmuşdur A; fücûrundan M (59b)

♦ [d]: Mülûk-i Gavriyân: Altı nefredir. Dâr-ı mülkleri Gazne ve Horasan’dır. Târîhi zuhûrları beş yüz kırk beş, târihi inkırazları altı yüz dört. Müddeti devletleri elli dokuz senedir. F (94b)

♦ [d]: Bunlar Dahhâk (?) evlâdından olan Muhammed Sebûktigin Gazne pâdişâhı olduğu asırda bunlar dahî mevcûd idi M (59b)

³²⁸⁰ Gibi A; üzere F (95a) / M (59b)

³²⁸¹ Evlâdı A; evlâdları F (95a) / M (59b)

³²⁸² Feridun A; Feridun’un M (59b)

³²⁸³ Oldular A; etdiler M (59b)

Ba'dehu şol vakteki Âl-i Sebüktigin Behrâm Şâh oldu. Mülûk-i Gavri'den Muhammed bin Hasan'a iltifât edüp dâmâd edindi. Kendüsi anın akrabasından tezvîc edüp hasm kavm oldular. Fe-ammâ el-melik akîm³²⁸⁴ fehvâsınca bunların zâhiri dostluk ve bâtını düşmanlığa döndü.³²⁸⁵ Âkıbet mezbûr Muhammed Gazne mülküne tume' edüp Behrâm Şâh bin Mes'ûd bu hâlî görüp nice nice katlden³²⁸⁶ sonra kendüyi öldürdü. Ba'dehu buyurdu. Hasan bin Hüseyin nâm karındaşını³²⁸⁷ Gur'a hâkim ve nice³²⁸⁸ zaman fırsat gözederek bir tarîk ile Behrâm Şâh anı dahî katl etdi. Bundan sonra birâderi³²⁸⁹ Hasan bin Hüseyin ki, Alâeddîn Cihânsuz demekle meşhûr zât-ı kemâlat ve ma'mûr³²⁹⁰ adam idi. Gur hükûmeti ana değdi. Birâderlerinin³²⁹¹ intikâmı³²⁹² kaskına küllî ikdâm edüp Hükûmet-i Gazne'ye vardı. Ve Gazne pâyi-tahtına mâlik oldu. Ve nâmını sultân-ı a'zam kodurdu. Kânûn tertibi³²⁹³ ise Âl-i Selçuk pâdişâhları dârâtını kullandı.

Ba'dehu³²⁹⁴ bu tarîk ile beş yüz elli târîhine varınca saltanat etdi. Ba'dehu mezbûrun oğlu Seyfeddîn ve anın devleti **[66/a]** tamam oldukdan sonra Şehâbeddîn³²⁹⁵ Muhammed Ebu Muzaffer Gavri saltanat etdi. Hatta Diyâr-ı Hind'de Lahor memleketi dahî³²⁹⁶ gitdi. Ma'ahaza ol Hind tarafında iken vakti fırsattır deyu Harzem Şâh şehri Herat'ı muhâsara kıldı. Fe-ammâ bu haber ki Sultân Şehâbeddîn'e yetişdi. Hışm ü azab ile dönüpadûsuna rağmen Harzem pâyi-tahtına yürüdü. Nice günler muhâsara edüpol vilâyeti leşker deryâsı kılup az müddetde Harzem Şâh'ıyla on dört kerre savaş edüp âkıbet Künriye halkından birkaç fedâyî pâdişâh merkümü otağında seccâde üzerinde³²⁹⁷ tilâvet-i Kur'an ederken tîğ ve hançer uşurub

³²⁸⁴ El-melik akîm A; el-melikü'l-akîm F (95a)

³²⁸⁵ Bâtını düşmanlığa döndü A; batına düşmanlık düşdü F (95a)

³²⁸⁶ Katlden A; kıtalden F (95a) / M (60a)

³²⁸⁷ Karındaşını A; karındaşı F (95a)

³²⁸⁸ Ve nive A; olup ve nice F (95a) / oldu ve nice M (60a)

³²⁸⁹ Birâderi A; - M (60a)

³²⁹⁰ Ma'mûr A; ma'rifetle ma'mûr F (95a) / ma'rifetle hamûd bir M (60a)

³²⁹¹ Birâderlerinin A; birâderinin M (60a)

³²⁹² İntikâmı A; ittifâkı F (95a)

³²⁹³ Tertibi A; terbiyeti M (60a)

³²⁹⁴ Ba'dehu A; - M (60a)

³²⁹⁵ Şehâbeddîn A; Şehâbeddîn bin M (60a)

³²⁹⁶ Dahî A; fethine dahî F (95b) / fethine M (60a)

³²⁹⁷ Merkümü otağında seccâde Üzerinde A; mesfûru otağında seccâde üstünde M (60a)

öldürdüler.³²⁹⁸ Vezîri Mü'eyyîd el-Melik ale'l-fevr hüsn-i tedbîr ile ol müfsidleri ele getirüp cümlesini siyasetle kılıçdan geçürdü. Pâdişâh hastadır nâmını çıkarup meytini libâs-ı hayatla manzaradan gösterdi. Ve kendüsi umûr u saltanatı gereği gibi icrâ kıldı. Tâ Gazne'ye gelince padişâhın vefâtını³²⁹⁹ bir kimseye bildirmede.

Merkûm hayli âdil pâdişâh idi. İmam³³⁰⁰ Fahru'r-Razi Şeyhu'l-İslâm* da'imen sarayına varup va'z u nasîhat ederdî. Andan sonra Alâeddin İbn Sâm tahta cülûs eylemek niyetiyle gelürken yolda vefât etdi.³³⁰¹ Gıyaseddîn Mahmûd ki, sâbiku'z-zikr Sultân Şehabeddîn oğludur. Babası şehîd oldukda Best nâm vilâyet hâkimi idi. Nice zaman³³⁰² sonra gelüp darü'l-mülûk Gazne'de tahta cülûs eyledi. Ba'dezaman ana dahî şehâdet müyesser olup yerine gitdi. Oğlu Sâm bin Mahmûd tahta geçdi.³³⁰³ Altı yüz yedi³³⁰⁴ târihine değîn hükûmet kıldı.³³⁰⁵ Âhir anın dahî devleti bünyâdı yıkılıp Harzem Şâh mu'âvenetle Alâeddîn Cihânsız oğlu Atsız Hân dört yıl mikdârı hükûmet etdi. Bundan sonra bir zaman Gurîler hükûmet etdi. Sonra nesli munkarız oldu.³³⁰⁶ Beş yüz kırk beş târihinde yine zuhûr edüp altı yüz dokuzda hükûmetleri gâyet buldu.

Eğerci Mevlâna Kadı Beyzâvi nizâm altı yüz târihinde³³⁰⁷ bu zümreden ancak Alâeddîn ve Gıyaseddîn ve Şahâbeddîn saltanat etdiler deyu yazmışdır. Hâlâ essahı Mevlânâ Mirhond tabti'î³³⁰⁸ üzre bu hakîrin yazdığıdır.

Gıbb-zalik yetmiş sekiz yıl sonra bu zümreden Fahreddîn Mes'ûd ki, Muhammed bin Sâm'ın ammîsidir. Zuhûr edüp bir zaman hükûmet etdi. Ba'dehu

³²⁹⁸ Uşurup öldürdüler A; uşurup ya'ni öyle dilişâr pâdişâhı gâfil düşürüp öldürdüler M (60a)

³²⁹⁹ Vafâtını A; öldüğünü M (60a)

³³⁰⁰ Merkûm hayli âdil pâdişâh idi imâm A; merkûm hayli âkıl ve âdil ve dindâr pâdişâh kâm-kâr idi imâm F (95b) / merkûm hayli âkıl ve âdil ve dindâr pâdişâh kâm-kâr idi M (60a)

* [d]: İmam Fahru'r-Razi bu devletde Şeyhu'l-İslâm olmuşdur. M (60a)

³³⁰¹ Cülûs eylemek niyetiyle... A; cülûs niyetine doğruldu. Lâkin ana saltanat müyesser olmadı. Yolda gelürken vefât edüp fenâ buldu. F (95b) / cülûs niyete doğruldu. Lâkin ana saltanat müyesser olmayıp yolda giderken vefât edüp fenâ buldu. M (60a)

³³⁰² Zaman A; zamandan M (60a)

³³⁰³ Geçdi A; geçüp M (60a)

³³⁰⁴ Yedi A; - M (60a)

³³⁰⁵ Değîn hükûmet kıldı A; dek hükûmet kaldı M (60a)

³³⁰⁶ Gurîler hükûmet etdi. Sonra nesli munkarız oldu A; Gurîler'in sini munkarız oldu F (95b)

³³⁰⁷ Altı yüz târihinde A; Âl-i tevârihinde F (96a) / (?) M (60b)

³³⁰⁸ Tabti'î A; tefbi'î F (96a) / (?) M (60b)

oğlu Melik Şemseddîn Muhammed otuz³³⁰⁹ yıl ve Bahâeddîn Sâm dört yıl ve Celâleddîn Ali yedi yıl saltanat eyledi. Ravzatü's-Safa kavlince³³¹⁰ Selâtîn-i Gavri dahî³³¹¹ inkıraz buldu. Bu takdîrce evvel ve âhir müddeti [66/b] saltanatları yüz on yıl mikdârı oldu. Fe-ammâ sâbıku'z-zikr Celâleddîn gâyetle şecî' ve bahâdır pâdişâh idi. Az zamanda çok hünerler gösterdi. Hatta Emîr Timur Gürkan³³¹² ve nice nâmdâr pâdişâhlar ile cenk edüp ekserinde muzaffer oldu. On iki ayın içinde on³³¹³ yıllık eserler kodu.

Ba'dehu oğlu Gıyaseddîn on üç yıl³³¹⁴ mikdârı Timur Hân'la nizâ'dan hâlî olmadı. Âhir tutup habs eyledi. Dârü'l-mülkünü ammî-zâdelerinden Melik Muhammed bin Fahreddîn mukarrer kıldı. Bir yıl mikdârı hükûmetden sonra Timur Şâh³³¹⁵ oğlu Mîrzâ Şâh Mîrzâ Mülk-i Gur'a müstevli oldu. Mezbûr Muhammed'i tutup habs eyledi³³¹⁶ babasına gönderdi. Ba'dehu Timur mezbûr Melik Muhammed'i Gıyaseddîn mahbusuyla me'â katl eyledi.³³¹⁷ Bunların saltanatları yüz yıla varmışken Timur Gürkan'ın hışmı va gazâbı ile nesebleri munkarız oldu. Ammâ sınıf-ı evâ'ilin zevâl-i devletleri havfî olup vüzerâ ve ümerâsının hüsn-i cemâl sâhibi kızlarına el uzatmalarından vukû' buldu. Tâ ki, Hak Celle ve alâ devlet ve saltanatların gayrilere verüp ve³³¹⁸ intikâmın aldı.

Fasl-ı Fî-zikr-i Batıniyye Der Vilâyet-i Acem[♦]

Bunlara İsmailiyye derler. Batıniyye dahî derler.³³¹⁹ Evveli Hasan bin Alî'dir ki Yusuf es-Sabâh evlâdından geçmiştir. Ya'ni zamanı sâbık da Yemen mülküne hüküm edenler benim ecdâımdandır.³³²⁰ Hâlâ ki, sıhhati yokdur. Ancak mezbûr Hasan bir

³³⁰⁹ Otuz A; otuz üç M (60b)

³³¹⁰ Kavlince A; - M (60b)

³³¹¹ Dahî A; bunda dahî F (96a) /M (60b)

³³¹² Gürkan A; Gürkan'la F (96a) / ile M (60b)

³³¹³ On A; on iki M (60b)

³³¹⁴ Yıl A; - M (60b)

³³¹⁵ Şâh A; hân M (60b)

³³¹⁶ Habs eyledi A; habs ile F (96a) / habsle M (60b)

³³¹⁷ Eyledi A; etdirdi M (60b)

³³¹⁸ Ve A; mazlumların M (60b)

[♦] [d]: Mülûk-i Batıniyye: Sekiz neferdir. Dâr-ı mülkleri Fihistan'dır. Târîhi zuhûrları dört yüz seksen üç, târîhi inkırazları altı yüz yetmiş bir senedir. F (96a)

³³¹⁹ Batıniyye dahî derler A; Batıniyye derler F (96a) / Batıniyye'de derler M (60b)

³³²⁰ Ecdâımdandır A; ecdâımdandır demiştir M (60b)

hilekâr kimesne olup³³²¹ Fatımiyyûn hulefasından Muntasır Billah'a varup buluşmuş devâmı devlet ki, du'âcı olmak muradıdır deyu Diyâr-ı Acem'de bir yerceğiz ricâ etmiş³³²² ol dahî bir mektûb dirîğ etmeyup murâd edindiği yerde bizim canımızdan hükûmet eyleye deyu temessük vermişdir.³³²³ Bununla Hasan³³²⁴ Alamut Kal'asına gelmiş istihkâmını beğenüp bir hîle ile zuhûr etdikde ol kal'a kendünün elinde bulunmağı münâsib görmüş. Melik Şâh Selçukî tarafından anda hâkim olan Mehdî ile aşinalıklar etmiş³³²⁵ giderek arz-ı zühd ve riyâda ifrât edüp³³²⁶ madam ki, bu kal'ada bir mikdâr mülküm³³²⁷ olmaya ibâdât tâ'atin sıhhati tahkîk bulmaya deyu söylemiş. Hatta bir mikdâr yerceğizi³³²⁸ bey' etmedikleri takdîrce göçüp gitmek semtin³³²⁹ göstermiş. Mehdî dahî mezbûrun mekr ü hîlesinden gâfil bulunup bir öküz derisi mikdârı yer satuptemessükünüvermiş. Ba'dehu mezbûr Hasan ol cild-i bakırı bir keskin kalemtraş ile kesüp³³³⁰ uzatmak ile cümle kal'ayı ihâta eylemiş.³³³¹ Bu kerre Alamut Kal'ası benimdir³³³² deyu Mehdî'nin ihrâcına sa'yü vakt eylemiş.³³³³ Âhir-kâr mâbeynine [67/a] maslahûn tavassut edüp Mehdî'ye üç bin flori verüp bu hîle ile kal'ayı mülk edinmişdi.³³³⁴ Ya'ni Mehdî'yi erzân edüp kal'adan çıkarmış.Ve³³³⁵ Batıniyye nâmına bir mezheb peydâ edüp zâhir³³³⁶ ahkâm-ı şer'iyenin Batını'dır. Aslında anınla amel olunmak gerekdir deyu halkı tazlil eylemişdir.

³³²¹ Olup A; idi F (96b)

³³²² Etmiş A; eylemiş M (60b)

³³²³ Edindiği yerde... A; eylediği yerde tarafımızdan hükûmet ede deyu temessük vermiş M (60b)

³³²⁴ Hasan A; mezbûr Hasan F (96b)

³³²⁵ Aşinalıklar etmiş A; aşına olup M (60b)

³³²⁶ Edüp A; idük F (96b)

³³²⁷ Bir mikdâr mülküm A; benim bir mikdâr yer mülküm F (96b) / bir mikdâr yer benim M (60b)

³³²⁸ Yerceğizi A; yer M (60b)

³³²⁹ Takdîrce göçüp gitmek semtin A; ecilden göçüp gitmek semtin sûretin M (60b)

³³³⁰ İle kesüp A; ile ince elek gibi kesüp F (96b) / M (60b)

³³³¹ Kal'ayı ihâta eylemiş A; kal'a ihâta etmiş M (61a)

³³³² Benimdir A; cümle benimdir F (96b) M (61a)

³³³³ Sa'yü vakt eylemiş A; sa'yü dikkat etmiş F (96b)

³³³⁴ Edinmişdi A; edinmiş F (96b) / M (61a)

³³³⁵ Ve A; pes F (96b)

³³³⁶ Edüp zâhir A; edüp zâhirâne F (96b) / etmiş zâhir M (61a)

Muttasıl ol mezheb-i batıla halkı da‘vet eylemeğe başlamış ve anın vesvesesi³³³⁷ icrasına şol mertebe dikkat eylemiş ki,³³³⁸ cüz-i bahane ile kendi ve oğlunu katl etmiş. Tâ ki, halkın akıllarını uğurlayup zühd ü salâh ancak bu denlü olur demelerine ol vaz‘ı sebep olmuş. Giderek İsfahan Kal‘asına ve Bostan ve Şemkûhnâm kal‘aları kendünün etmiş. Hercihetle şecî‘-i dilir olduğundan gayri Hind’i hesâb ilminde³³³⁹ mâhir ve fenn-i sahrada nazîr-i³³⁴⁰ nâdir olmağın yanına varanlar mekr ü hîlesinden halâsa çare bulmamış bu tarîkle on dört³³⁴¹ yıl hükümet etdikden sonra fevt olmuş. Ba‘dehu oğlu Nerk Emîr nâm abdına kalup on dört yıldan ziyâde³³⁴² hükümet etmiş lâkin³³⁴³ Batıniyye mezhebini kati izhâr etmeyüp zâhir-i şer‘i şerîfle³³⁴⁴ amel semtini göstermemiş.

Ba‘dehu güyyâ Muhammed nâm oğlu babası yerine geçmiş yigirmi yıl saltanatdan sonra³³⁴⁵ Hasan nâm Ferzendi seccâdeye oturmuş ve ta‘bîr³³⁴⁶ mezhebinde tamam azgünlük edüp halkdan emr ü nehyî tekellüfâtını giydürüp bilâ-nikâh avrat almak câizdir ve mal ve menâl giymek eline girerse anın hükmündedir. • Ya‘ni mülk-i sarîh olur deyu hindiyan söyler imiş. Dört yıl bu tarîkle da‘vetden sonra mürd olup yerine oğlu Muhammed bin Hasan geçüp kırk dört sene bu dahî alup verdi.³³⁴⁷ Husûsan ki, mezhebimize girmiyenler ile cenk ve kıtal lazımdır deyu³³⁴⁸ birbirine düşürdü. Vaktaki güya Hudavendi tahta geçüp her cihetle³³⁴⁹ âlim ve kâmil akîdesi pâk³³⁵⁰ olmağla ebâ ve ecdâdı mezhebinden ebâ kılmış³³⁵¹ “*Yuhricu el-hayye mine’l-meyyiti*” * mazzmûn şerîfine³³⁵² mâ-sadak düşüp babalarının mezhebi batılları

³³³⁷ Vesvesesi A; ahkâmı vesvesesi M (61a)

³³³⁸ Eylemiş ki A; etmiş ki F (96b)

³³³⁹ İlminde A; ilmide M (61a)

³³⁴⁰ Nazîr-i A; hod nâzir-i F (97a) / M (61a)

³³⁴¹ On dört yıl A; on yıl (?) M (61a)

³³⁴² Ziyâde A; ziyâdece M (61a)

³³⁴³ Etmiş lâkin A; etmişken M (61a)

³³⁴⁴ Şerîfle A; şerîfe F (97a) / M (61a)

³³⁴⁵ Saltanatdan sonra A; saltanat etdikden sonra F (97a)

³³⁴⁶ Ta‘bîr A; tefîr F (97a) / yakın M (61a)

• [d]: Sunullahi te‘ala M (61a)

³³⁴⁷ Sene bu dahî alup verdi A; yıl aldı verdi F (97a)

³³⁴⁸ Lazımdır deyu A; lazımdır dahî nice bunun gibi hezliyât ile halkı M (61a)

³³⁴⁹ Cihetle A; vecihle M (61a)

³³⁵⁰ Pâk A; pâk adam M (61a)

³³⁵¹ Kılmış A; kılmışdır M (61a)

* Kur’an-ı Kerim, 30/19: Ölüden diriye çıkarır...

üzre olan cemî‘ kitâblarını ihrâk bi’n-nâr edüp³³⁵³ bu tarikle on yıl saltanat etdikden sonra fevt olup yerine oğlu Hüdavend Muhammed cülûs etmiş ammâ babası gibi dindâr koymadı.³³⁵⁴ Gâyetle cabbâr ve kabhâr ve mütekebbir³³⁵⁵ ve bed-gerdâr koymuş. Zamanında kavga çoğalmış etrafı memleketi kitâ‘ tarîk almış âkıbet³³⁵⁶ Hâver Şâh nâm oğlu ile birbirine düşmeğin ve otuz yıl hükûmetden sonra mezbûr³³⁵⁷ Hâver Şâh karındaşında ve babasın³³⁵⁸ öldürmüş ammâ Hâver Şâh dahî³³⁵⁹ ömür sürmeyüp iki yıl mikdârı saltanat etdikden sonra³³⁶⁰ Âli Cengiz Hülâgü Hân kendüye müstevli³³⁶¹ her taraftan Batıniyye kal‘aları var ise alup ol bed-bahtları³³⁶² karîb anlardan âlemi pâk eylemiştir.

Ammâ garayib bundadır ki, Nasîr Tûsî³³⁶³ gibi [67/b] fâzıl ve nâmdâr bir zaman Hâver Şâh’a ve andan mukaddem babasına vezâret etmiştir. Hatta bunlar ile durdukda Hülâgü’ya duhûl edüp küllî iltifât ve ri‘âyet bulmuştur. Ve mezheblerine duhûl ma‘lûm değildir. Hukemâ mezhebinde İmâm Hemam mesabesinde iken Batıniler’in akvâl-ı fâsidesine kulak tutması akl-ı kâmile muhâlifdir.³³⁶⁴

Ve bi’l-cümle hâver-i mülûk-i³³⁶⁵ nazâriyyenin âhiridir. Müddeti hükûmetleri cemî‘an yüz elli yıldan ziyâde olmuşdur. Zevâl-i mülk-i devletlerine³³⁶⁶ sebep akâyid-i nâ-pakları idüğü mukarrerdir. Ba‘zıları kavlince Şam’dan³³⁶⁷ zuhûr

³³⁵² Mazmûn şerîfine A; mazmûnuna M (61a)

³³⁵³ Edüp A, etdirmiş F (97a) / M (61a)

³³⁵⁴ Gibi dindâr koymadı A; dindâr koymayup M (61a)

³³⁵⁵ Mütekebbir A; tekebbir M (61a)

³³⁵⁶ Âkıbet A; ahîr M (61a)

³³⁵⁷ Hâver Şâh nâm oğlu ile birbirine... A; - M (61a)

³³⁵⁸ Babasın A; babasında F (97a)

³³⁵⁹ Dahî A; dahî iken F (97a)

³³⁶⁰ Saltanat etdikden sonra A; saltanattan sonra F (97a) / M (61a)

³³⁶¹ Müstevli A; musallat olup M (61a)

³³⁶² Bed-bahtları A; bed-bahtlarına M (61a)

• Nasîr Tûsî’nin zatına göre böyle bî-mezhebîmid ile ma‘iyyet eylemesi nice su’i zamî mücîb rehaletdir(?). M (61a)

³³⁶³ Nasîr Tûsî A; Hoca Nasîr Tûsî M (61a)

³³⁶⁴ Muhâlifdir A; muhâlefet etmekdir deyu istimâ‘ etmiştir M (61a)

³³⁶⁵ Mülûk-i A; mülûküne M (61a)

³³⁶⁶ Ve bi’l-cümle hâver-i mülûk-i nazâriyyenin âhiridir... A; ve bi’l-cümle hâver-i mülûk-i devletlerine sebep F (97a)

³³⁶⁷ Şam’dabn A; ibtidâ Şam’dan F (97b)

etmişlerdir. Hatta bi'l-fi'l Şam etrafındaki Dürzi³³⁶⁸ ve mezhepleri bunların akvâl-ı bakıyyesidir demiştir.

Fasl-ı Fî-zıkr-i Devlet-i Mülûk-i Şirvan[♦]

Bunların nesepleri kendü i'tikâdlarınca Nûşirevân'a çıkar. Cümleden evvel zuhûr edenleri Şeyh İbrahim Derbendi'dir ki, mukaddem bir def'a dahî bunların ebâ ve ecdâdı Nûşirevân mülküne pâdişâh olmuşlardı. Lâkin bir³³⁶⁹ zaman hazmen gâlib olup belki devletleri gayrilere nakl etmekle nâ-murâd kalmışlar. Pes ikinci def'a zuhûr edenlerin evveli olan Şeyh İbrahim fakîr el-hâl ve ehl-i iyâl olup Şirvan kasabalarından Şekî nâm şehirde yerleşüp ekin ekmekle geçinüp Allah'a şükr üzere iken ittifâk ol zamanda Şâh Şirvan olan zalim halkı âlemi cevri ateşine yakup yandırmış ve nicelerin bî-sebeb³³⁷⁰ katl edüp kayd-ı hayatda olanları canından usandırmış.³³⁷¹ Ana binâ'en Şirvân halkı hücum edüp ol zâlimi öldürmüşler. İttifâkla doğrulup Şekî şehrine varmışlar. Mezbûr Şeyh İbrahim çift sürmeden yorulmuş bir dirahht gölgesinde yatup uyumuş iken bulup uyandırmışlar ve pâdişâhane câme ve mülûkâne imâme³³⁷² giydirüp ata bindirmişler. Ve bu ta'zîmle getirüp tahta³³⁷³ geçürmüşler. Târîhi hicretten³³⁷⁴ sekiz yüz yigirmi birinde fevt olup yerine Sultân Halîl nâm oğlu cülûs edüp ba'dehu³³⁷⁵ Şirvan Şâh nâm oğlu pâdişâh oldu. Lâkin dokuz yüz altmış³³⁷⁶ târihinde Şâh İsmail Erdebîl'i hurûc edüp üstüne vardıkda mezbûri helâk eylemiş. Ve ba'del-feth bir ay mikdârı Şemâhî'de oturup yine dârü'l-mülküne gitmiş ve ol fırsatta mezbûrun oğlu Sultân Mahmûd bir ay mikdârı saltanat³³⁷⁷ edüp Şirvan halkına vâfir cevri ü cefâlar eyledi.³³⁷⁸ Tâ ki, cümlesi

³³⁶⁸ Dürzi A; bitimâni ve Dürzi F (97b)

[♦][d]: Mülûk-i Şirvân: Sekiz neferdir. Dâr-ı mülkleri Nehri Şirvân'dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz yetmiş dört, târihi inkırazları dokuz yüz kırk beş, müddeti devletleri yüz yetmiş bir senedir. F (97b)

³³⁶⁹ Bir A; ba'dehu F (97b)

³³⁷⁰ Nicelerin bî-sebeb A; bî-sebeb nicelerin M (61b)

³³⁷¹ Canında usandırmış A; canında usandırmışdır F (97b) / canlarından usandırmışdır M (61b)

³³⁷² Uyandırmışlar ve pâdişâhane câmeler ve mülûkâne imâme A; uyandırıp ve pâdişâhane câme ve mülûkâne imâmeler M (61b)

³³⁷³ Tahta A; yerine tahta M (61b)

³³⁷⁴ Hicretten A; hicretin M (61b)

³³⁷⁵ Ba'dehu A; nice yıllar saltanat edüp ba'dehu M (61b)

³³⁷⁶ Altmış A; altı M (61b)

³³⁷⁷ Saltanat A; ol zaman saltanat M (61b)

³³⁷⁸ Eyledi A; etmiş F (97a) / M (61b)M (61b)

kendüden yüz döndürüp³³⁷⁹ karındaşı Şeyh Şâhî getürüp tahta geçürmüşler. Nice yıllar adâletle hükûmet etmiş. Ba‘dehu vefât edüp Halîl nâm oğlu yigirmi yıl saltanat etmiş. Ba‘dehu ol dahî fevt olup birâderzâdesi Şâh-ruh Mîrzâ tahta geçüp on beş yaşında bir tıfl [68/a] iken şehriyâr olmuş lâkin³³⁸⁰ re’yi tedbîrinde tafsîr etdi.³³⁸¹ Şâyi‘ olup etrafı pâdişâhları³³⁸² ma‘lûm edinmeğin Şâh Tahmsab Şirvan’a tam‘ edüp leşker çeküp³³⁸³ feth etmiştir.

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Devlet-i Gücerat Der Vilâyeti Hindistan♦♦

Hafî olmaya ki ol vilâyete şâh³³⁸⁴ olanlar iki bölük tâ’ifedir. Evvelki zümreden saltanat edenlerin evveli Taceddîn Yıldız’dır ki, Sultân Şahâbeddîn’in³³⁸⁵ makbûl ve satun³³⁸⁶ alınmış kûlu iken evlâdı olmamağın oğul yerine besledi. Ve nice hükûmete istihdâm eyledi.³³⁸⁷ Ba‘dezaman Şahâbeddîn şehîd oldu.³³⁸⁸ Yıldız darü’l-mülk gazâbında hükûmet edüp iştihâr buldu. Ve tarîk-i edebden çıkmayup Sultân Gıyaseddîn Mahmûd’a haber gönderdi. Ya‘ni mülk-imevrûsları³³⁸⁹ gelüp zabt edek deyu bildirdi. Lâkin³³⁹⁰ Gıyaseddîn mülk gazâbın zabtına meyl etmeyüp Yıldız’a temlik eyledi. Ve ol vefât etdikden sonra beş yüz seksende damadı Kutbeddîn İbili’dir ki Selâtîn Sebüktigin gitdükden³³⁹¹ sonra beş yüz seksen iki târîhinde Mülk-i Gur pâdişâhlarından Sultân Mu‘iziddîn Muhammed Şam³³⁹² Hind diyârına nice gazâlar edüp tâ beş yüz doksan târîhine değin musallat olup Mülk-i Kanûc ve dâr

³³⁷⁹ Döndürüp A; çevirmişler

³³⁸⁰ Lâkin A; iken F (98a)

³³⁸¹ Tedbîrinde tafsîr etdi A; tedbîrde tafsirâtı F (98a)

³³⁸² Pâdişâhları A; pâdişâhı M (61b)

³³⁸³ Çeküp A; çekdi M (61b)

♦ [d]: Mülûk-i Gücerât: On dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Medine-i Gücerat’dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz yetmiş üç, târîhi inkırazları dokuz yüz yetmiş, müddeti devletleri yüz doksan senedir. F (98a)

• [d]: Mülûk-i Gücerât: On dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Medine-i Gücerat’dır. Zuhûrları yedi yüz yetmiş üçdür. İnkırazları dokuz yüz yetmiş, müddeti devletleri yüz doksan yedi senedir. (61b)

³³⁸⁴ Şâh A; pâdişâh F (98a) / (61b)

³³⁸⁵ Sultân Şahâbeddîn’in A; Şahâbeddîn’in Sultân’ın M (61b)

³³⁸⁶ Satun A; merğubi ve satun M (61b)

³³⁸⁷ Eyledi A; etdi M (61b)

³³⁸⁸ Ba‘de zaman Şahâbeddîn şehîd oldu A; ba‘dehu zaman ki Şahâbeddîn şehîd oldu F (98a) / ba‘dehu zaman ki Şahâbeddîn M (61b)

³³⁸⁹ Mevrûsları A; mevrûsunuzu F (98a) / M (61b)

³³⁹⁰ Lâkin A; ya‘ni edebî ri‘âyet kıldı lâkin M (61b)

³³⁹¹ Sebüktigin gitdükden A; Sebüktigin F (98a) / M (61b)

³³⁹² Şam A; Sam F (98a) / M (61b)

meliki Ahmer'i³³⁹³ ve Behrâm nâm memâliki feth etmeğınmüşteri kullarından mezbûr Kutbeddîn³³⁹⁴ okudup tahsîl-i ilm ve ma'rifet etdürüp Kirman hükûmetini vermişdi.

Ba'dehu Mu'izüddîn Kirman'a varup³³⁹⁵ uğradık da Kutbeddîn ziyâfet edüp azîmü'ş-şânı ma'lûm olmağın ana kızını verüp damâd edinmişdir. Ba'dehu vilâyet-i Hind'e saltanatı ana layık görmüşdü. Ol dahî küllî askere mâlik olup nice memleketleri dahî feth edüp hatta darü'l-mülk Lahor'u alup altı yüz iki târîhinde pâyi-taht edinmişdi. Ve bi'l-cümle yigirmi yıl beylik ve dört yıl pâdişâhlık edüp altı yüz yedi târîhinde vefât eyledi. Bundan sonra Dehliki'de bey nâmına olan Arâm Şâh olup ol memleketlere ve Nasıreddîn Mahmûd Sind nâm vilâyete pâdişâh oldu.³³⁹⁶ Ve Şemseddîn etmiş darü'l-mülk Lahor'a mustakıl pâdişâhlar oldular. Bu esnâda Leker Metûni nâm vilâyet ki, Nehr-i Gank meyânında bir ma'mûr memleket idi. İhtiyâreddîn Muhammed Bahtiyâr Hallacı tasarrufunda kaldı.³³⁹⁷ Mezbûr ihtiyâr olan ana birden küllî mâla mâlik ve şecâ'at tarîkine mâlik³³⁹⁸ yarar müdebbir olmağın sâhib-i sikke ve hutbe³³⁹⁹ oldu.

Âhir Beyt Dağları fethinde şehîd olup³⁴⁰⁰ akrabasından Alâeddîn Alî Devânî³⁴⁰¹ [68/b] hükûmet eyledi. Lâkin zâlim ve cabbâr olmağın ümerâsı üstüne hücum edüp katl etdiler. Hüsâmeddîn kemâl-i adaletle zuhûr edüp vardı.³⁴⁰² Sonra Lahorhâkimi Şemseddîn Timur³⁴⁰³ ile helâk olupyerine Sind pâdişâhı Sâbiku'z-zikr Nasreddîn Mahmûd pâdişâh oldu. Ba'dehu zaman bu dahî katl olunup Şemseddîn bin Yusuf sâhib-i hüsn-i cemâl iken birâderleri bu tarikle bir tacire satup giderek sâbiku'z-zikr olan Kutbeddîn hizmetine düşüp hüsn-i terbiyesiyle³⁴⁰⁴ ser-leşkeri olan

³³⁹³ Dâr meliki Ahmer'i A; darü'l-mülk Ahmer'i F (98a) / darü'l-mülkü'l-Ahmer'i M (62a)

³³⁹⁴ Kutbeddîn A; Kutbeddîn ol diyârda hâkim nasb edüp kendüsi pâyi taht Gazne'ye çekilmişdi. El-kıssa, mezbûr Kutbeddîn F (98a) / M (62a)

³³⁹⁵ Kirman'a varup A; - M (62a)

³³⁹⁶ Pâdişâh oldu A; - M (62a)

³³⁹⁷ Kaldı A; kıldı F (98b) / M (62a)

³³⁹⁸ Mâlik A; sâlik M (62a)

³³⁹⁹ Sikke ve hutbe A; hutbe ve sikke M (62a)

³⁴⁰⁰ Olup A; oldu M (62a)

³⁴⁰¹ Devânî A; - M (62a)

³⁴⁰² Hüsâmeddîn kemâl-i adaletle zuhûr edüp vardı A; ba'dehu Hüsâmeddîn Ūzâ Hallacı kemâl-i adaletle zuhûr edüp aldı verdi F (98b) / M (62a)

³⁴⁰³ Timur A; Gavri F (98b) / Azri'yle M (62a)

³⁴⁰⁴ Terbiyesiyle A; terbiyesi ile F (98b)

Melik ed-Dîn bin Yusuf büyüklerin ve beylerin ittifâkıyla Kutbeddîn yerine şehriyâr kılındı.³⁴⁰⁵ Yigirmi beş yıl saltanat etdikden sonra fevt olup oğlu Rükneddîn Sa'îd tahta geçdi. Lâkin sabah ve ahşam iyş ü nuşla geçinüp ebâ ve ecdâdı kânununa ri'âyet etmeyüp memleket halkı kendüden nefret etmeğin müddet-i hükûmeti altı aya vardığı gibi katl olunup yerine hemşîresi³⁴⁰⁶ Raziye binti Şemseddîn pâdişâh oldu.³⁴⁰⁷ Gâyetle afile ve âkile ve adile³⁴⁰⁸ olmağın üç yıl hükûmet ve³⁴⁰⁹ nice pâdişâhlara mukâbil olup muzaffer oldu.³⁴¹⁰ Bi'l-âhire muhârebede giriftâr olup katl olunmağın karındaşı Nasreddîn gâyetle âbid ve zâhid olmağın³⁴¹¹ saltanata rızâ vermezler iken tahta geçürüp cebren pâdişâh eylediler.³⁴¹²

El-kıssa, üç sene mikdârı ol dahî saltanat edüp ba'dehu altı yüz otuz yedi târihinde birâderi Mu'ineddîn Behrâm Şâh hükûmet eyledi. İki yıl bir ay geçdikden³⁴¹³ sonra Cengiz Hân fitnesi leşkerinde helâk olup³⁴¹⁴ ba'dehu birâderi Alâeddîn bin Şemseddîn şehriyâr oldu. Fe-ammâ bunun zamanında Sultân Gıyaseddîn zuhûr edüp ve Diyâr-ı Hind'in ekserini aldı. Ve Alâeddîn³⁴¹⁵ oğlu Meltan hâkimi Hân şehîdi katl eyledi. Ba'dehu mezbûr Alâeddîn'in saltanatı³⁴¹⁶ yigirmi yıl oldukda oğlunun oğlu³⁴¹⁷ Keykubad bin Baykara Hân'ı veliyyi-ahd edindi. Lâkin kendi vefâtından sonra beylerbeyisi olan Ketvâl Keykubad cânibine mâ'il olup Keyhüsrev'i mahrûm etdi. Ya'ni Keykubat bin Baykara Hân pâdişâh oldu. Lâkin kendi nefsi havasıyla mukayyed olup verdi. Melik³⁴¹⁸ Nizameddîn nasihatini dinlemeyüp memleketi ihtilâle yüz tutdu. Ve kendüni zehirlediler. Sâmâ³⁴¹⁹

³⁴⁰⁵ Kılındı A; kıldı F (98b) / M (62a)

³⁴⁰⁶ Hemşîresi A; hemşîresi olan M (62a)

³⁴⁰⁷ Şemseddîn pâdişâh oldu A; Şemseddîn'i pâdişâh etdiler M (62a)

³⁴⁰⁸ Afile ve âkile ve adile A; afile ve adile F (98b) M (62a)

³⁴⁰⁹ Ve A; etdi M (62a)

³⁴¹⁰ Muzaffer oldu A; ba'de'l-mukâtele muzaffer oldu F (98b) / M (62a)

³⁴¹¹ Âbid ve zâhid olmağın A; zâhid ve âbid olup F (98a) / M (62a)

³⁴¹² Eylediler A; etdiler M (62a)

³⁴¹³ İki yıl bir ay geçdikden A; iki yıl mikdârı geçdikden F (99a)

³⁴¹⁴ Leşkerinde helâk olup A; leşkerin helâk olup F / leşkeri helâk oldu M (62a)

³⁴¹⁵ Alâeddîn A; Alâeddîn'in M (62a)

³⁴¹⁶ Saltanatı A; müddeti saltanatı F (99a) / M (62a)

³⁴¹⁷ Oğlunun oğlu A; oğlunun oğlu Keyhüsrev bin Hân Şehîd anın ardınca diğeri oğlunun oğlu F (99a) / M (62a)

³⁴¹⁸ Verdi melik A; vezîri melik F (99a) / veziri M (62b)

³⁴¹⁹ Sâmâ A; Sâmâni F (99a) / M (62b)

mülkünün hâkimi Firûz Şâh tâcdâr edindiler.Lâkin ümerâ birbirine³⁴²⁰ düşüp kâh hâkim-i Sind olan Vefâ Melik bin Nasreddîn kâh Mu‘izeddîn’in veled sağiri Şemseddîn’i ihtiyâr edüp ve bî‘at üzre iken nâmdâr beylerden Celâleddîn Firûz Şâh Hallacı zuhûr edüp hasımları Şemseddîn Mu‘izeddîn’i katl edüp sekiz yıl mikdârı saltanatları âkıbet kız³⁴²¹ karındaşı [69/a] oğlu ve damadı olan Alâeddîn hurûc edüp³⁴²² bir fırsatla Firûz Şâh’ı helâk etdi.Lâkin vüzerâ ve ümerâsı hazînesin alup Milton hâkimi olan oğlu İbrahim Sultâna vardılar.³⁴²³ Ol dahî tahtacülûs edüp³⁴²⁴ dört beş ay mikdârı alup verdi. Ba‘dehu babası üstüne hurûc eyleyen Alâeddîn İbn Aht Celâleddîn tahta geçdi. Hayli âkıl ve sâlih ve pâdişâh koydu. Hayrâta meyl edüp zamanında meyhaneleri işletmedi. Ve meşâyih-i azâma küllî rağbetler³⁴²⁵ etdi. Ammâ âhir ömründe aklına hâlel³⁴²⁶ gelüp umûru memleketini taze civanlara ve hatunlara ısmarladı. Bu vasfâ³⁴²⁷ binâ’en halk-ı âlem birbirine düşüp nice cenkler sudûr etdi. Âhir müddet-i saltanatı otuz üç yıla vardıkda yedi yüz on yedi târîhinde³⁴²⁸ fevt olup eğerçi ki ol târîhde şehri su başısı olan bir taze civân hurûc³⁴²⁹ edüp saltanat da‘vasın kıldı. Lâkin eşrâf-ı nâsdan olmamağın ekâbir andan bî‘ate âr eyledi.³⁴³⁰ Ana binâ’en yine Alâeddîn’in sekiz yaşında Gıyaseddîn nâm tıfılı tahta geçürdiler.³⁴³¹ Ve Atabeğinden bî‘at eylediler. Fe-ammâ mezbûr Gıyaseddîn’in³⁴³² vezîri nice fesâdât irtkâb edüp evlâd-ı mülûkden nicelerin gözüne mîl çeküp³⁴³³ ve karındaşı Kutbeddîn³⁴³⁴ kal‘aya habs etdi. Lâkin vâlidesi kutub-ı asr olan Şeyh Nizâmeddîn’e varup ağladı. Oğlu hakkına hayr du‘âsın aldı. Hikmet-i Hudâ bir gün Gıyaseddîn vezîri olan şerîri üç nefer yarar adamı ile Kutbeddîn’in katli

³⁴²⁰ Birbirine A; birbirlerine M (62b)

³⁴²¹ Kız A; - M (62b)

³⁴²² Edüp A; etdi F (99a) / M (62b)

³⁴²³ Vardılar A; verdiler M (62b)

³⁴²⁴ Cülûs edüp A; geçüp cülûs eyledi M (62b)

³⁴²⁵ Rağbetler A; ri‘âyetler F (99a) / M (62b)

³⁴²⁶ Hâlel A; (?)F (99a)

³⁴²⁷ Vasfâ A; vaz‘ına F (99a) / (?)F (99a)

³⁴²⁸ Târîhinde A; sâlinde F (99a)

³⁴²⁹ Hurûc A; bir ay mikdârı hurûc F (99a) / M (62b)

³⁴³⁰ Eyledi A; eylediler F (99b) / M (62b)

³⁴³¹ Geçürdiler A; geçürüp F (99b)

³⁴³² Gıyaseddîn’in A; Gıyaseddîn’in vezîri M (62b)

³⁴³³ Gözüne mîl çeküp A; gözlerine mîl çeküp F (99b) / gözüne mîl çekdi M (62b)

³⁴³⁴ Kutbeddîn A; Kutbeddîn’i F (99b) / M (62b)

içün meclisine³⁴³⁵ gönderdükde heman ki, katl niyetine vardılar. İhtiyadları elden³⁴³⁶ gidüp Kutbeddîn'in ayağına düşüp bî'at etdiler. Ve Gıyaseddîn'in ve vekilinin³⁴³⁷ katline ahd edüp gıtdiler. Fî-nefsü'l-emr vezîrini öldürüp mezbûr Kutbeddîn İbn³⁴³⁸ Alâeddîn'i tahta geçürdiler. Akabince Şahâbeddîn'in dahî gözlerine mîl çeküp kendüsi zulmüyle kör eyledikleri mazlûmların yanına gönderdiler.³⁴³⁹ Ammâ Kutbeddîn lehb ve la'ab³⁴⁴⁰ ve işrete meyl edüp Gücerat'a hâkim gönderdiler.³⁴⁴¹ Ol bed-baht tek³⁴⁴² durmayup a'yân memleketin arzın yıkmağla mukayyed oldu.³⁴⁴³ Uluğ Hân nâm serdârı tahammül edemeyüp eyle gûluvv³⁴⁴⁴ edüp mezbûr Hüsrev Hân'ı tutup Kutbeddîn'e gönderdi. Âhir bir³⁴⁴⁵ mertebeye vardı ki, fedâyiler Kutbeddîn'in katline kasd eder oldular idi. Câmi' şerîfe³⁴⁴⁶ çıkdıkda hezâr ihtiyât ile giderdi. Her gece gündüz³⁴⁴⁷ kendüyü bekledüp giderek Hüsrev Hân sadakat-kâr³⁴⁴⁸ gösterüp gayrîler pâdişâhı beklediklerine i'timâd edemez. Min ba'd bu hidmetin göreyim Harem'den taşra **[69b]** gitmez deyu³⁴⁴⁹ cümle tevâbi'iyile Harem'e dâhil olup bir şeb fırsatın düşürüp Sultân Kutbeddîn'i ve musâhibi olan sâhib fütüvvi³⁴⁵⁰ kadîhân ve şehzâde Ferîd Hân İbn Kutbeddîn ve amm sultân olan hânı öldürdü. Ertesi hâyin-i mezbûr Hüsrev Hân tahta geçdi. Ve kibîr ve gurûru pîşe pîşe³⁴⁵¹ edinüp arzın yıkmadık adam komadı.

Bu esnâda mîr-ahûr olan Muhammed bin Taglif Şâh âkıl u dâna kimesne olup Horasan'a firâr etdi. Ve andan vâfir askerle babası Taglif Şâh ve oğlu Mîrhor

³⁴³⁵ Meclisine A; meclise F (99b) / M (62b)

³⁴³⁶ Elden A; el-ân M (62b)

³⁴³⁷ Vekilinin A; vekillerinin M (62b)

³⁴³⁸ İbn A; bin M (62b)

³⁴³⁹ Kendüsi zulmüyle kör eyledikleri A; kendüsi gönderdiler M (62b)

³⁴⁴⁰ Lehb ve la'ab / lehd ve la'ab F (99b) la'ab ve lehve M (62b)

³⁴⁴¹ Meyl edüp Gücerat'a... A; meyl edüp zen bir setdi ki ve mahbûb dostluğa mukayyed oldu. Âkıbet Hüsrev Hân nâm mahbûbunu Gücerat'ahâkim gönderdi F (99b) / M (62b)

³⁴⁴² Tek A; dahî tek M (62b)

³⁴⁴³ Yıkmağla mukayyed oldu A; yıkılmağa mukayyed olup M (62b)

³⁴⁴⁴ Eyle gûluvv A; ilgâr M (62b)

³⁴⁴⁵ Âhir bir A; ecr-i F (99b)

³⁴⁴⁶ Şerîfe A; - M (62b)

³⁴⁴⁷ Gündüz A; - M (62b)

³⁴⁴⁸ Sadakat-kâr A; sadakat şeklen F (99b) / sadakat M (62b)

³⁴⁴⁹ Gitmez deyu A; gitmezdi M (62b)

³⁴⁵⁰ Fütüvvi A; fetâvân M (62b)

³⁴⁵¹ Pîşe pîşe A; pîşe F (100a) / M (63a)

Muhammed gelüp ol cânibi soyup kendüni³⁴⁵² tutup katl eyledi. Ba‘dehu mezbûr Hüsrev karşu varup beynlerinde vâkı‘ cenk şedîd arasında Hüsrev³⁴⁵³ esîr olup askeri³⁴⁵⁴ münhezim oldu. Ve velî-ni‘menin intikâmın almak için hâ’in merkûmu Dehlike’yegetürüp efendisini katl etdüğü yerde anı dahî siyâset ile helâk eyledi. Yedi yüz yigirmi târîhinde Kutbeddîn’in varisi olmamakla Taglif Şâh tahta geçüp cülûs eyledi. Ba‘dehu zaman oğlu³⁴⁵⁵ Muhammed Hân varis melik oldu. Ba‘dehu oğlu Uluğ Hân Bahadır cülûs eyledi. Yigirmi yedi yıl Moğol³⁴⁵⁶ askeri ta‘addîsinden perişan olan askeri yanına cem‘ olup³⁴⁵⁷ küllî kuvvet buldu. Hatta Tatar’ın serdârı Firûz Şâh’ı münhezim kıldı. Bu tarikle yedi³⁴⁵⁸ yüz yetmiş üç târîhine dek saltanat etdi. Her kandacelâlî koydu ise adam göndermekle ber-taraf kıldı. Yigirmi yıldan ziyâdece saltanat etdikden sonra fevt oldu.

Eğerçi³⁴⁵⁹ oğlu Uluğ Hân tahta geçdi lâkin etrafında olan Melik İskender zamanında ki mülûk-i tavâ’ife döndiler. Der akıb Timur Gürkan dahî zuhûr edüp Uluğ³⁴⁶⁰ Hân oğlu Mahmûd Hân Timur askeri ile mukâbil oldukdan sonra³⁴⁶¹ nâ-bedîd oldu. İbn Hacer Askalani Ebnâ-i el-Kamer nâm târîhinde der ki, Dehliki yine nâyeb es-Sultan³⁴⁶² Melik Şemseddîn Sicistâni ba‘dehu oğlu İskender Şâh dahî sonra anın oğlu A‘zam Şâh pâdişâh oldu deyu yazmışdır. Ba‘dehu Seyfeddîn Şehâb pâdişâh oldu. Sonra Melik Nasırâ’nın Kand nâm oğlu hidayetle³⁴⁶³ İslâm’a gelüp nâmı Celâleddîn Ebu’l-Muzaffer konulup pâdişâh oldu.³⁴⁶⁴ Firûz Şâh’dan sonra yedi yüz doksan dört senesinde evlâdı³⁴⁶⁵ Muzaffer Hân hurûc eyledi ki,³⁴⁶⁶ Firûz Şâh’ın

³⁴⁵² Ol cânibi soyup kendüni A; öz Hâtır Hân’ı (?) soyup tutup M (63a)

³⁴⁵³ Hüsrev A; - M (63a)

³⁴⁵⁴ Askeri A; askeri vecilesin M (63a)

³⁴⁵⁵ Oğlu A; oğlu mîr-ahûr M (63a)

³⁴⁵⁶ Yıl Moğol A; yıl hükûmet etdikden sonra Ebu’l-muzaffer bin Firuzşâh tahta geçdi. Moğol F (100a) / M (63a)

³⁴⁵⁷ Olup A; edüp M (63a)

³⁴⁵⁸ Yedi A; tâ yedi F (100a) / M (63a)

³⁴⁵⁹ Eğerçi A; eğerçi ki F (100a)

³⁴⁶⁰ Edüp Uluğ A; edüp ba‘dehu Uluğ F (100a) / etdi ba‘dehu Uluğ M (63a)

³⁴⁶¹ Olduktan sonra A; oldukda M (63a)

³⁴⁶² Dehliki yine nâyeb es-sultân A; Dehliki’ye nâ’ib es-sultân F (100a) / Dehliki’ye nâ’ib sultân M (63a)

³⁴⁶³ Hidâyetle A, hidâyet hakla M (63a)

³⁴⁶⁴ Ebu’l-Muzaffer konulup pâdişâh oldu A; Ebu’l-Muzaffer konulup pâdişâh oldu fe-ammâ F (100a) / Ebu’l-Muzaffer Muhammed konulup pâdişâh oldu fe-ammâ evlâdı M (63a)

³⁴⁶⁵ Evlâdı A; evvelâ oldu fe-ammâ M (63a)

³⁴⁶⁶ Eyledi ki A; edüp M (63a)

hemşiresi taht-ı nikâhında olmağla kuvvet buldu. Ba‘dehu³⁴⁶⁷ ûlû beylerden iken tahta cülûs eyledi ve³⁴⁶⁸ Gücerat mülküne pâdişâh oldu.

Ba‘dehu Sultân Muhammed Tatar Hân sadr-ı³⁴⁶⁹ hükûmete geçüp altı yıl mikdârı aldı verdi. Vefât etmekle Muzaffer Şâh³⁴⁷⁰ tahta geçdi. [70/a] On dört yıl saltanat eyledi. Ba‘dehu birâderi Sultân Muhammed Şâh³⁴⁷¹ pâdişâh oldu. Yedi buçuk yıl alup verdi. Akabince Kutbeddîn Şâh³⁴⁷² sekiz buçuk yıl hükûmet eyledi. Âhir sekiz yüz altmış üçde Sultân Mahmûd Şâh vâli-i vilâyet oldu. Gâyetle şeci³⁴⁷³ ve bahadır nâmdâr idi. Elli dört yıl mikdârı saltanat etdi. Ba‘dehu vefât etdi.³⁴⁷⁴ Yerine oğlu Melik Muzaffer pâdişâh oldu. Mülûk sulâhâsından ve ekâbir-i selâtînin ehli nevîsinden³⁴⁷⁵ olup bir makbûl hatundan İskender nâm oğlu doğdu. Cariyelerinden dahî Bahadır ve Can Hân nâm iki ferzendi vücûda geldi.³⁴⁷⁶ Bunlar büyüyüp civân olduktan sonra babalarının Fikri Can Hân’ıbaşvelâhd edinmek hatunun endişesi İskender’i geçürmek³⁴⁷⁷ idüğü zâhir olmağın Bahadır Hân kalender şekline girüp terki diyâr edüp nâ-bedîd oldu. Ba‘dehu zaman Muzaffer vefât etdikden sonra hatuni İmadü’l-mülk nâm vezîr ile ittifâk edüp dokuzyüz otuz iki târîhinde İskender Şâh’ı tahta geçürdiler. Zamanı hükûmetinden yedi ay geçdikde bir gün divânında vezîr İmâdü’l-mülk’e bir husûs için incindi. Sen heman bir maymuna benzersin deyu beyne’l-ümerâ hitâb kıldı. Vezîr beyne’n-nâs hacîl oldu. Derûnunda kin intikâm kasd edüp seni tahta geçürüp iyilik eden vezîre bu dahî azdır deyu gerindi. Ba‘dehu ümerâ³⁴⁷⁸ ve serdârları iğvâ edüp pâdişâhımız kadir kıymet bilmez

³⁴⁶⁷ Buldu ba‘dehu A; buldu ya‘ni F (100b) / bulup ya‘ni / M (63a)

³⁴⁶⁸ Eyledi ve A; edüp F (100b)

³⁴⁶⁹ Sadr-ı A; taht-ı M (63a)

³⁴⁷⁰ Vefât etmekle Muzaffer Şâh A; vefât etdikden sonra Muzaffer M (63a)

³⁴⁷¹ Eyledi ba‘dehu birâderi Sultân Muhammed Şâh A; eyledi ba‘dehu Sultân Ahmed iki buçuk yıl hükûmet edüp Ahmed Abâd nâm bir azîm şehri bünyâd eyledi. Ba‘dehu birâderi Sultân Muhammed Şâh F (100b) eyledi ba‘dehu Sultân Ahmed iki buçuk yıl hükûmet edüp Ahmed Abâd nâm bir azîm şehri bünyâd etdi. Ba‘dehu birâderi Sultân Muhammed Hân M (63a)

³⁴⁷² Şâh A; şâh oldu M (63a)

³⁴⁷³ Gâyetle şeci‘ A; gâyetde nîkho (?) ve şeci‘ M (63a)

³⁴⁷⁴ Etdi A; edüp F (100b) / M (63a)

³⁴⁷⁵ Nevîsinden A; takvasından F (100b) / M (63a)

³⁴⁷⁶ Geldi A; geldiler F (100b) / M (63a)

³⁴⁷⁷ Geçürmek A; tahtageçürmek F (100b)

³⁴⁷⁸ Ümerâ A; ümerâsı F (100b)

bir oğlandır demekle kûlu nefret etdirüp³⁴⁷⁹ İskender Şâh'ı katl etdirdi. Yerine Sultân Mahmûd sağır oğlunu tahta geçürdi.³⁴⁸⁰ Egerçi ol pâdişâh idi ammâ³⁴⁸¹ hakikatda saltanat eden vezîr idüğü ta'ayyîn buldu.³⁴⁸² Az zaman geçmeden beyler bu vaz'ı ma'kûl görmediler. Elbetde bize bir kadirşinâs pâdişâh lazımdır deyu Bahadır Hân'a haber gönderdiler ki, ol esnâda zâhir olmuşidi. Dehliki Pâdişâhı Sultân İbrahim yanında idüğü ba'zı havadar müsâhiblerine bildirmişdi. Ümerânın ki kendüye hayrı vardı. Bilâ-te'hîr Gücerat'a teveccüh edüp vezîr dahî Sultân Mahmûd sağır ile alâayın yığılup karşı durdu. Lâkin nusret zafer Bahadır Hân'a yüz tutdu. Anı görüp Sultan Mahmûd'u tutup³⁴⁸³ pişkeş nâmına hazûr Bahadır Hân'a iletirdi. Bahadır Hân ki, tahta cülûs etdi. Vezîri mezbûrî ve Sultân Mahmûd'u ve kendü karındaşı Can Hân'ı öldürdü. Ba'de zaman Portakal kâfirleri³⁴⁸⁴ Bahadır Hân'dan havf edüp³⁴⁸⁵ kendüye bir murassa' ve musanna'³⁴⁸⁶ ve müzeyyen kayık yapıdurup çekdiler. Pâdişâh ve erkân³⁴⁸⁷ oturacak yerin tahtaları bir³⁴⁸⁸ san'at ve tertîb ile yapışdırdılar. İki üç sâ'at deryâya girüp gitdikden sonra dağılup **[70/b]** anda bulunan kimesneleri³⁴⁸⁹ gark ede. Fî-nefsü'l-emr öyle oldu. A'yan-ı devleti ile Bahadır Hân ol kayığa girup iyş ü nuşla deryâ yüzünde gezerken nâ-gâh tahtaları kopup üstünde olan³⁴⁹⁰ şehriyâr ve vüzerâsı nâmdârlar³⁴⁹¹ bir uğurdan gark oldular. Bahadır'ın oğlu Şâh Latif tahta geçdi ammâ vezîr Dirhan nâm ha'in pâdişâh-ı mezkûre gadr eyleyüp kendüye gâlib olmağla tutup bir kal'ada habs etdirdi. Ve nice³⁴⁹² zaman adl ü insâf ile hükûmet kıldı. Bir Ramazan gecesi serîrinde yaturken kapuağası nâmında olan Tavâşiden Cevher nâm

³⁴⁷⁹ Oğlandır demekle kûlu nefret etdirüp A; oğlandır demekle kûlu nefret edüp F (100b) / oğlandır ki kûlu nefret etdirüp M (63b)

³⁴⁸⁰ Sağır oğlunu tahta geçürdi A; nâm sağır oğlunu tahta geçürdi F (100b) / nâm sağır oğlunu tahta geçürüp M (63b)

³⁴⁸¹ Egerçi ol pâdişâh idi ammâ A, eğer ki ol pâdişâh nâmına oldu F (100b) / egerçi ol pâdişâh nâmına oldu. Fe-ammâ M (63b)

³⁴⁸² İdüğü ta'ayyîn buldu A; idi M (63b)

³⁴⁸³ Anı görüp Sultân Mahmûd'u tutup A; gördü ki iş gayri Sultân Mahmûd'u tutdu M (63b)

³⁴⁸⁴ Kâfirleri A; kâfiri M (63b)

³⁴⁸⁵ Eüp A; etdiler ki M (63b)

³⁴⁸⁶ Murassa' ve musanna' A; musanna' ve murassa' F (101a) / murassa' M (63b)

³⁴⁸⁷ Erkân A; erkân devleti M (63b)

³⁴⁸⁸ Bir A; - M (63b)

³⁴⁸⁹ Bulunan kimesneleri A; bulunanları F (101a) / bulunan M (63b)

³⁴⁹⁰ Olan A; bulunan M (63b)

³⁴⁹¹ Vüzerâsı nâmdarlar A; vüzeraları M (63b)

³⁴⁹² Etdirdi. Ve nice A; Ve mezbûrun karındaşı oğlu Sultân Mahmûd nâm civâmı (civâmı tahta M) geçürüp mezbûr Sultân Mahmûd ehl-i kerem ve sâhib hûd olmağın vezîr hayinin tedarikini görüp öldürdü. Ve nice F (101a) M (63b)

bed-baht pâdişâhı sahûr nâmıyla³⁴⁹³ uyandırmak hilesiyle vardı. Ve gâfil yaturken helâk eyledi. Ba‘dehu sâ‘ir Tavâşiler’in dil³⁴⁹⁴ olup dört vezîre sizi pâdişâh ister deyu birer birer götürdü. Harem’e girdik de başların kesdirdi. Ammâ beşinci vezîr âkıl ve ehl-i tedbîr olmağın bu vecihle da‘vetden şübheye vardı. Ve içeru³⁴⁹⁵ tedârikle varup ol hayini³⁴⁹⁶ katl etdi. Ba‘dehu Selâtîn-i Gücerat hânedanından Ahmed Hân nâm bir civân tahta geçdi.³⁴⁹⁷ Lâkin ma‘mûr olmayup az zamanda vefât etdi.³⁴⁹⁸ Bu kerre Sultân Mahmûd evlâdından Cemal Şîr Hân ilmi saltanatı isbât etdi. Ümerâ vechen³⁴⁹⁹ mine’l-vücûh emrine imtisâl etmediler.³⁵⁰⁰ Bu haletde hümâyun pâdişâh oğlu Celâleddîn Ekber ol şehriyâr zi-şân³⁵⁰¹ Dehlik’de sultân idi. Leşker çeküp Gücerat’a geldi. Hicretin dokuz yüz yetmiş yılında ol memâliki feth eyledi. Bu takdîrce müddet-i hükûmet-i Selâtîn-i Gücerat yüz doksan beş yıl oldu. Zevâl-ı saltanatlarına sebep vezîr kendüden yüz bulup ekseri ümerâyı kendünün edinüp âhir-kâr bir tıfil bî-iktidâr pâdişâhları oldu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i³⁵⁰² Mülûk-i Semerkand♦♦

Maveraünnehir vilâyetinin hânları bu cihettedir ki,³⁵⁰³ evvelâ Âl-i Cengiz’den Ebu’l-Hayr Oğlan nâm Hân sekiz yüz elli dört senesinde hurûc³⁵⁰⁴ edüp Semerkand’a vardı. Ebu Sa‘îd Hân’dan yardım talep edüp bir mikdâr asker aldı. Evlâd-ı Timur’dan Abdullah Mîrzâ İbn İbrahim Sultân İbn Şâhrûh’u³⁵⁰⁵ öldürdü. Anın hatunu ve Uluğ Bey Mîrzâ’nın kızı olan Afife ile tezevvic kıldı. Semerkand’ı ba‘del-feth Ebu Sa‘îd

³⁴⁹³ Nâmıyla A; için M (63b)

³⁴⁹⁴ Tavâşiler’in dil A; Tavâşîr cümlesi yekdil M (63b)

³⁴⁹⁵ İçeru A; içerya F (101a) M (63b)

³⁴⁹⁶ Ol hayini A; ol ha’ini F (101a) / evvel hâ’ini M (63b)

³⁴⁹⁷ Ahmed Hân nâm bir civân tahta geçdi A; Ahmed Şâh nâm bir civânı tahta geçirdi M (63b)

³⁴⁹⁸ Zamanda vefât etdi A; zaman içinde vefât eyledi M (63b)

³⁴⁹⁹ Ümerâ vechen A; lâkin ümerâ candan iltifât etmediler. Vechen F (101a) / M (64a)

³⁵⁰⁰ Etmediler A; eylemediler M (64a)

³⁵⁰¹ Zi-şân A; zi-şân ki F (101b)

³⁵⁰² Devlet-i A; Mülûk-i M (64a)

♦[d]: Mülûk-i Semerkand: On beş neferdir. Dâr-ı mülkleri Semerkand’dır. Târîhi zuhûrları sekiz yüz elli dört. Ol târîhden bu zamana gelince bihâd o Semerkand pâdişâhları Abdullah Hân’ın evlâdındandır. F (101b)

• [d]: Mülûk-i Semerkand: On beş neferdir. Dâr-ı mülkleri Semerkand’dır. Târîhi zuhûrları sekiz yüz elli dört. Ol târîhden bu zamana gelince bihâd o Semerkand pâdişâhları Abdullah Hân’ın evlâdındandır. M (64a)

³⁵⁰³ Cihettedir ki A; ciheddîr ki M (64a)

³⁵⁰⁴ Dört senesinde hurûc A; dörtde hurûc M (64a)

³⁵⁰⁵ İbn Şâhrûh’u A; bin Şâhrûh dahî M (64a)

Hân'a bağışlayup³⁵⁰⁶ kendüsi Deşt-i Kıpçak'a gitdi. Ba'dehu Uluğ Bey Mîrzâ kızından³⁵⁰⁷ Göçküncü Hân ve Sevincek Hân nâm iki oğlu vücûda geldi.³⁵⁰⁸ Ve bir gayri hatundan dahî Şâh Budak Sultân ve (جواجکم) Sultân ve Sencer Sultân nâm üç oğlu dahî oldu. Ba'dehu zaman ki, Şâh Budak büyüyüp zuhûra geldi.³⁵⁰⁹ Akabince Sultân Mahmûd nâm bir oğlu dahî doğdu. Fe-ammâ ki, Ebu'l-Hayr oğlan vefât etdik de mülk-i mevrûsu yâdlara nakl etmişdi. Ve ol esnâda Ebu Sa'îd Hân [71/a] Azerbaycan'a gelüp oğlu Ahmed Mîrzâ'ya buluşdu.³⁵¹⁰ Vakt-i fırsata muntazir idüğünü bildirdi. Mâbeynlerinde küllî ahd ükarar sudûr edüp Şîbek Hân yine Deşt-i Kıpçak'a³⁵¹¹ çekilüp gitdi. Âhir dokuz yüz elli yılında Ebu Sa'îd Hân'ın evlâdı birbirine düşdü. Bu fırsatta Şîbek Hân zuhûr edüpmülk-iinzâr ve eşyada müstevli oldu. Giderek tedrîc ile Maverâünnehir'e tamamen hükm eyledi. Ammâ nakz-ı ahd edüp Semerkand hâkimi Este Ali Sultân bin Mahmûd bin Ebu Sa'îd'den amanla şehre girmişken ol mazlumi katl etdi. Ve geçüp Darü'l-mülk Semerkand'a oturdu.

Ba'dehu zaman Babür Mîrzâ altmış bin adam ile varup Şîbek Hân mücerred üç bin adamla ana³⁵¹² mukâbil oldu. Hikmet-i Hüdâ Şîbek³⁵¹³ ana gâlib olup âhir dokuz yüz altı senesinde Şâh İsmail Sofî hurûc edüp Şîbek on iki yıl tamâmen Semerkand'ı vesâ'ir Maverâünnehir memleketlerine şehriyâr oldu.* Ve kuvvet bulmuşken tutup katl etdi.³⁵¹⁴ Şîbek'in ammîsi Hân Ebu'l-Hayr zuhûr ve hurûc eyledi.³⁵¹⁵ Leşker ile gelüp Maverâünnehir memâlikini Babür Mîrzâ³⁵¹⁶ elinden aldı. Ba'dehu Horasan'a varup Şîbek zabt etdüğü yerleri feth etdi. Kâh Şâh³⁵¹⁷ İsmail ve kâh Tahmasb'la

³⁵⁰⁶ Bağışlayup A; bağışladı M (64a)

³⁵⁰⁷ Kızından A; kızından oğlu M (64a)

³⁵⁰⁸ Vücûda geldi A; - M (64a)

³⁵⁰⁹ Zuhûra geldi A; sulbünden Şîbek Hân zuhûra geldi F (101b) / M (64a)

³⁵¹⁰ Ahmed Mîrzâ'ya buluşdu A; Ahmed Mîrzâ'yı Semerkand fethine (Semerkans'a M) musallat etmişdi. Şîbek Hân hurûc edüp mezbûr Ahmed Mîrzâ'ya buluşdu. F (101b) / M (64a)

³⁵¹¹ Deşt-i Kıpçak'a A; mülk-i deştine M (64a)

³⁵¹² Ana A; ki ana F (102a) / ki M (64a)

³⁵¹³ Şîbek A; Şîbek Hân M (64a)

* [d]; Takiben (?) Şîbek Hân Semerkand'ı şehriyâr (?) eylemişken Şâh İsmail zuhurunda heman mezkûre giderek gâlib edinüp nihâyetde Şîbek Hân'ı katl eylemişdir. Sene 906. M (64a)

³⁵¹⁴ Etdi A; eyledi M (64a)

³⁵¹⁵ Ammîsi... A; iki ammî Hân bin Ebu'l-Hayr zuhur ve hurûc eyledi F (102a) / iki ammîsi Köçgüncü Hân bin Ebu'l-Hayr hurûc eyledi M (64a)

³⁵¹⁶ Mîrzâ A; Mîrzâ'nın F (102a) / M (64a)

³⁵¹⁷ Şâh A; hân M (64a)

cengden hâlî olmayup bu hâl ile yigirmi üç yıl saltanat etdikden sonra fevt oldu. Bu kere³⁵¹⁸ oğlu Ebu Sa'îd Hân zuhûr etdi. Altıncı yılda ol dahî âhirete gitdi.³⁵¹⁹

Ba'dehu Şîbek Hân'ın³⁵²⁰ karındaşı oğlu Abdullah Hân bin Mahmûd Hân bin Şâh Budak hurûc eyledi. Bundan sonra Abdullah bin³⁵²¹ Köçküncü Hân zuhûr etdi ki, Abdullah Hân'ın³⁵²² gayridir. Ba'dehu Abdullatîf Hân kızından Budak Hân zuhûr edüp dokuz yüz altmış yedi târîhinde³⁵²³ alup verdi. Ve bundan sonra Timur Hân hükûmet etdi.³⁵²⁴ Hâlâ Ebu'l-Hayr neslinden değil idüğünü ba'zı müverrihler takrîr ile tahkîka yetdi.³⁵²⁵

El-kıssa, bundan sonra bir yıl yine Ebu'l-Hayr evlâdından Pîr Muhammed Hâb İbn Canbek Hân bin (جواجکم) Hân İbn³⁵²⁶ Ebu'l-Hayr hurûc edüb beş yıl saltanat edüp ba'dehu ol melik mevrûsları³⁵²⁷ İskender Hân bin Canbek'e değdi. Bu dahî nice yıl hükûmet edüp³⁵²⁸ akabince oğlu Abdullah Hân bin İskender Hân tahta geçdi. Bu takdîrce Ebu'l-Hayrîler'in bu zamana gelince cemî'an müddet-i mülkleri³⁵²⁹ iki yüz yigirmi dokuz yıl mikdârı olup³⁵³⁰ Timur Hân nâm hâkim olup bir³⁵³¹ yıllık hükûmet ile fasıla olması tasavvuru bî-hâsıldır ammâ Şîbek'in zeval-i mülküne sebep İste Ali Hân'dır. Şîbek'in ahdini³⁵³² soyup öldürdüğüne binâ'en oldu. Ve hem veliyyi ni'meti Ahmed Mîrzâ'nın hânedanına kasd etdi hem Emânullah ve emân Rasulullah dedikden sonra hayatını³⁵³³ tahkîke yetdi. [71/b] Nitekim Canbegiler'in ya'ni ki İskender Hân'ın ve Abdullah Hân'ın sebât-ı mülk-i devletleri ehli şerî'a ri'âyet ve

³⁵¹⁸ Saltanat etdikden sonra fevt oldu. Bu kerre A; saltanattan sonra fevt olup ba'dehu M (64a)

³⁵¹⁹ Gitti A, gidüp F (102a)

³⁵²⁰ Şîbek Hân'ın A; Şîbek'in M (64a)

³⁵²¹ Bin A; Hân ibn M (64a)

³⁵²² Hân'ın A; hân bunun F (102a) / bunun M (64a)

³⁵²³ Zuhûr edüp dokuz yüz altmış yedi târîhinde A; zuhûr etdi dokuz yüz altmış yedi târîhinde F (102a) / dahî zuhur etdi yüz altmış yedi târîhine dek M (64a)

³⁵²⁴ Etdi A; edüp M (64a)

³⁵²⁵ Yetdi A; urdu M (64b)

³⁵²⁶ Ebu'l-Hayr...A; Ebu'l-Hayr evlâdından Pîr Muhammed Hâb İbn Canbek Hân bin (جواجکم) Hânbin F (102a) / - M (64b)

³⁵²⁷ Mevrûsları A; mevrûsu ve F (102a)

³⁵²⁸ Hükûmet edüp A; hükûmet F (102a)

³⁵²⁹ Bu zamanagelince cemî'an müddet-i mülkleri A; zamanı buna gelince müddeti devletleri M (64b)

³⁵³⁰ Mikdârı olup A; mikdâridir M (64b)

³⁵³¹ Hâkim olup bir A; hâkim bir F (102a) / M (64b)

³⁵³² İste Ali Hân'dır. Şîbek'in ahdini A; İste Ali Hân'a amân vermişken ahdin M (64b)

³⁵³³ Hayatını A; cenâniyyi F (102b)

ashâb-ı kemâlata inâyet ve tarîk adâlete rağbet ve ri'âyet etdikleri içündür ki,³⁵³⁴
ta'ayyîn buldu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Hânân Kırım Der Vilâyet-i Deşt-i Kıpçak ve Ezdahân ve Bağcesaray♦♦

Deşt-i Kıpçak vilâyetleri kadîmden Tatar tâ'ifesine mahsûs vâsi' memleketdir. Cânib-i şarkîsinde İnzâr ve Harezmi vilâyetleri ve etraf-ı garbîsi Rus ve Bulgar memleketleridir. Bu zikr olunan memâlik-i pâ-yi tahtları Kırım, Artuk ve Yıracuk ve Hacı Tarhan Azak ve Kefe ve Ejderhan şehirleridir. Timur Gürkan ve Toktamış Hân tekrâr bi-tekrâr ol vilâyetlerde savaş etmeğin ekseri harâb olmuşdur. Şimdiki halde Dâru'l-Mülk olan memleketleri Şehr-i Saray'dır. İmdi Hâfız Muhammed Taşkendî Târîhi'nde olan Cengiz'den olmak üzere beyan etmiştir. Canbek Hân vefâtına dek³⁵³⁵ ol silsile munkarız olmamıştır. Andan sonra Âl-i Cengiz nesli tükenmekle bir zaman Rûsi Hân ve Toktamış Hân Emîr Abâ Arab anların zürriyeti kesilüp âlem³⁵³⁶ olmağın vilâyet vilâyet adamlar salınup³⁵³⁷ Cengiz Hân neslinden adam³⁵³⁸ kalmamıştır deyü yokladup dikkat olunduktan sonra evlâd-ı³⁵³⁹ Cengiz'den, Mahmûd Hoca nâm³⁵⁴⁰ bulunmuşdur. Ba'dehu anın akrabâsından³⁵⁴¹ Ebû'l-Hayr hurûc edüp hicretin sekiz yüz³⁵⁴² dördte cülûs etmiştir. Lâkin av üzerinde³⁵⁴³ fırsatın

³⁵³⁴ İçündür ki A; için M (64b)

• [d]: Evlâd-ı Cengiz'den Mülûk-i Deşt-i Kıpçak olanlar on dokuz neferdir. Dâr-ı mülkleri Azfak ve Ajderhan ve Garan ve Yıracuk ve Hacı Tarhan idi. Târîhi zuhûrları altı yüz dört idi. Târîhi inkırazları dokuz yüz yigirmide vakı' olmuşdur. Ba'dehu Mengli Giray Hân olup Kırım'da Bağcesaray taht-gâh edindi. Ol târîhden bu güne gelince Mengli Giray Hân evlâdından bir iki nefer kimesne hân olmuşlardır. Ve hâlâ Kırım'da hân olanlar Mengli Giray Hân evlâdındandır. F (102b)

• [d]: Evlâd-ı Cengiz'den Mülûk-i Deşt-i Kıpçak olanlar on dokuz neferdir. Dâr-ı mülkleri Azfak ve Ajderhan ve Garan ve Yıracuk ve Hacı Tarhan idi. Târîhi zuhûrları altı yüz dört idi. İnkırazları dokuz yüz yigirmide vakı' olmuşdur. Ba'dehu Mengli Giray Hân olup Kırım'da Bağcesaray tahtına karargâh eyledi. Ol târîhden bu güne gelince Mengli Giray Hân evlâdından bir iki nefer kimesne hân olmuşlardır. Ve hâlâ Kırım'da hân olanlar Mengli Giray Hân evlâdındandır. M (64b)

³⁵³⁵ Vefâtına dek A; vefatından sonra M (64b)

³⁵³⁶ Emîr Abâ Arab anların zürriyeti kesilüp âlem A; Emîr Abâ Arab anların zürriyeti kesilüp tamam F (102b) / Abâ Emîr Arab anların dahî zürriyeti kesilüp âlem M (64b)

³⁵³⁷ Salınup A, salup M (64b)

³⁵³⁸ Adam A; kimesne M (64b)

³⁵³⁹ Evlâd-ı A; evvelâ M (64b)

³⁵⁴⁰ Nâm A; nâm hân F (102b) / hân M (64b)

³⁵⁴¹ Akrabâsından A; neslinden M (64b)

³⁵⁴² Yüz A; yüz elli F (102b) / yüz elli M (64b)

³⁵⁴³ Av üzerinde A; üzeri M (64b)

düşürmekle³⁵⁴⁴ Mahmûd Hoca Hân'ı ok ile helâk etdik de mülküne³⁵⁴⁵ mâlik olup hem hâtununu almışdır ve bu mahalle değin³⁵⁴⁶ olan nakl ü tafsîl Taşkendî Târîhi'ndendir. Şeyh Ahmed bin Ömer bin³⁵⁴⁷ Arabşâh-ı Ensârî Târîhi'nde olan deşt-i vilâyete Berke Hân bin Cûci Hân bin Cengiz Hân hükûmet etmişdir. Vaktâ ki altıyüzaltmış târîhinde Hülâgü Hân ile ammî-zâdesi Berke Hân meyânına adâvet düşdü. Hatta aralarında ceng-i cidâl olup Berke Hân Hülâgü'yu soydu.³⁵⁴⁸ Ve ol esnâda Berke³⁵⁴⁹ Konstantiniyye üzerine leşker çeküp etrâfındaki memleketlerini yağmaya verdi. Ba'dehu zaman altı yüz altmış beş târîhinde Berke Hân fevt olup yerine akrabasından Mengü Temür Hân oldu. Ve ol geçdikden sonra Kazân bin Tağan dahî sonra Bilboğa bin Mengü Temür ve anın ardınca³⁵⁵⁰ Ertek Hân dahî sonra Arûs Hân saltanat etdi.

Ba'dehu Timur Gürkan zuhûr edüp Arûs Han'ın memleketini³⁵⁵¹ Toktamış Hân'a verdi. Bir zaman saray-ı tahtında sâkin oldu alup verdi.³⁵⁵² Lâkin ba'de zaman Timur'a³⁵⁵³ muhâlefet edüp cenk murâd etmeğın³⁵⁵⁴ Toktamış helâk oldu. Bu kerre saltanat deşt-i Timur tasarrufuna düşdü. Yigirmi yıl mikdârı [72/a] hükûmet kıldı. Hatta Müverrih Taşkendî kavlince Toktamış Hân evlâdından Kadir Berdi Hân asker çeküp İdgü Hân ile tutuşdu. Lâkin ceng esnâsında Kâdir Berdi'ye ok dokunup helâk oldu. Ba'dehu yine Toktamış Hân evlâdından Küçük Muhammed Hân zuhûr eyledi. Ekser müverrihîn Ebûl-Havâkîn-i kadîm budur derler. Ammâ ulemâ-i ehl-i deşt evvela³⁵⁵⁵ Toktamış-ı Kebîr, ikinci Toktamış-ı Sağır, üçüncü Ulû Muhammed Hân, dördüncü mertebede dördüncü mertebede Küçük Muhammed Hân saltanat etmişdir deyü haber verirler.³⁵⁵⁶ Bunlardan sonra Sahib Giray Hân,³⁵⁵⁷ ol dahî hicretin sekiz

³⁵⁴⁴ Düşürmekle A; düşürüp M (64b)

³⁵⁴⁵ Ok ile helâk etdik de mülküne A; ok ile urup helâk ba'dehu mülküne F (102b) / ok ile urup helâk etmişdir ba'dehu hem mülküneM (64b)

³⁵⁴⁶ Değın A; dek M (64b)

³⁵⁴⁷ Ömer bin A; - M (64b)

³⁵⁴⁸ Soydu A; sindirdi F (102b) / M (64b)

³⁵⁴⁹ Esnâda Berke A; esnâlarda Berke F (102b) / esnâda Berke Hân M (64b)

³⁵⁵⁰ Ve anın ardınca A; ve akabinde M (64b)

³⁵⁵¹ Memleketini A; memleketlerini M (64b)

³⁵⁵² Alup verdi A; - M (64b)

³⁵⁵³ Timur'a A; Timur Gürkan'a M (64b)

³⁵⁵⁴ Cenk murâd etmeğın A; cenk etmek murad eyledi M (64b)

³⁵⁵⁵ Evvela A; olan M (65a)

³⁵⁵⁶ Verirler A; verdiler F (103a) /M (65a)

yüz seksen târîhinde vefât edüp hânlık sadrına yarar oğlu³⁵⁵⁸ saltanata hazırlanmış nice nâmdâr akrabâsı kalmağın ol vilâyetlere ihtilâl düşdü. Gün oldu ki deşt-i mülküne iki üç kişi hükûmet³⁵⁵⁹ etdi. Bir³⁵⁶⁰ ihtilâle binâ'en nice ma'mûr vilâyetler yıkılıp³⁵⁶¹ İstanbul fâtîhi Sultân Muhammed Hân İbn³⁵⁶² Sultân Murad Hân³⁵⁶³ tâb serâh bu ahvâli ki işitdi. Gedik Ahmed Pâşâ nâm vezîrini gönderüp³⁵⁶⁴ Frenk keferesi elinden Kefe Kal'asını ve küffâr-ı Nasârâ³⁵⁶⁵ elinden Menkûb nâm kal'ayıfeth edüp hattâ vezîr-i mezbûr Nasârî beylerinden nice kimesne-i esîr edüp Sultân Muhammed Hân'a gönderdi. İttifâk Hacı Giray Hân evlâdından Mengli Giray Hân ol esîrlerde bile bulundu. Mukaddemân birkaç gün hân olduktan sonra kendüye gâlib gelen birâderleri³⁵⁶⁶ korkusundan kaçıp Menkûb Kal'asına girmişdi. Vakt-i fursata muntazır olup anda kalmışdı. Çünkü Sultân Muhammed Hân'a Mengli Hân'ı bildirdiler. • Asitânesinde³⁵⁶⁷ alıkoyup ri'âyet külli edüp ikrâm kıldı.³⁵⁶⁸ Hudâ Melik-i Kebîr İblik³⁵⁶⁹ Bey'den müte'arrız mektûblar geldi. Birbirlerine düşüp hânların nesli³⁵⁷⁰ munkarız olmağla vilâyet deşt-i harâb olup hâkla yeksân olduğunu bildirdi. Müslimânların salâh-ı ahvâli için Mengli Hân'ın gönderilmesini ricâ eyledi.³⁵⁷¹ Sultân Muhammed Hân a'zam-ı mezbûra tûğ ve tabl üalem verdi.³⁵⁷² A'raz u ikrâm ile gönderdi. Varup sâhib sikke ve hutbe hân olup kendülerin sancağını çekmeğe münâsib görüp³⁵⁷³ ve hicretin dokuz yüz yigirmi senesinde vefât eyleyince hükûmet

³⁵⁵⁷ Sahib Giray Hân A; Melik Hacı Giray Hân F (103a) / Melik Giray Hân M (65a)

³⁵⁵⁸ Yarar oğlu A; on iki yarar oğlu M (65a)

³⁵⁵⁹ Kişi hükûmet A; kimesne hükm M (65a)

³⁵⁶⁰ Bir A; bu M (65a)

³⁵⁶¹ Vilâyetler yıkılıp A; vilâyetler yakılıp F (103a) / memleketler yıkılıp M (65a)

³⁵⁶² İbn A; bin M (65a)

³⁵⁶³ Hân A; - F (103a)

³⁵⁶⁴ Pâşâ nâm vezîrini gönderüp A; pâşâyı gönderdiki vezîri idi M (65a)

³⁵⁶⁵ Nasârâ A; - M (65a)

³⁵⁶⁶ Birâderleri A; birâderi M (65a)

• [d]: Kad (?) hânân Kırım'da ibtidâ Mengli Hân ki, Fatih Muhammed Gâzi (?) Gedik Ahmed Pâşâ'yı Kefe Kal'asın ta'yîn eyleyüp kal'ayı zabtdan sonra esir (?) eyledikde meğer hân mûmî ileyh birâderi havfinden ol kal'aya muhsîn olmuş idi. Ma'lûm olduk da külli arâm oluna. ... (?) nicesinde ruhsat şâhâne verilüp ... (?) sonra yarar birine hân nasb olundu. Ya'ni ibtidâ ta'biri medn zahme diyât olduğu üzeredir M (65a)

³⁵⁶⁷ Asitânesinde A; asitânesine M (65a)

³⁵⁶⁸ Ri'âyet... A; ri'âyet külli edüp ikrâm eyledi F (103b) / külli ri'âyet ve ikrâm kıldı M (65a)

³⁵⁶⁹ Hudâ Melik-i Kebîr İblik A; Hikmet-i Hudâ Melik-i Kebîr M (65a)

³⁵⁷⁰ Düşüp hânların nesli A; düşen hânların nesilleri M (65a)

³⁵⁷¹ Gönderilmesini ricâ eyledi A; gönderilmesi ricâ olunmuş M (65a)

³⁵⁷² Tûğ... A; tûğ ve tabl ü alem verüp F (103b) / alem ve tûğ verüp M (65a)

³⁵⁷³ Görüp A; gördü M (65a)

etdi. Ba‘dehu evlâdının yarar ve nâmdâr Muhammed Girây Hân saltanat eyledi. Âkîbet Nogay Tatar’ı³⁵⁷⁴ Mekrî ile sefer üstünde şehîd oldu. Kendi ile bile olan Gâzi Girây nâm oğlu tıfıl olup Dâru’l-Mülk-i³⁵⁷⁵ Kırım’a icrâyı ahkâm etmeğe kâdir olmamağın³⁵⁷⁶ altı ay mikdârı hânlık ettikten sonra azl olundu. Kefe’den Sultân Bâyezid Hân cânibine gelüp Âsitâne’de bulunan Sa‘âdet Giray Hân’ı hân³⁵⁷⁷ edüp gönderildi. Ya’ni ki Sultân Selîm Hân İbni Bâyezid Hân’ın teveccühü ile hukûmet-i deşt ana verildi. Hattâ Sâhib Giray nâm karındaşı rehin tarîkiyle der-i [72/b] devlete gönderildi.

Ba‘zı tevârihlerde³⁵⁷⁸ Sultân Muhammed Hân Mengli Giray Hân’ı nasb eyleyeli rehin irsâli³⁵⁷⁹ âdet olmuşdur deyuyazmışdır.³⁵⁸⁰ Hâlâ ki böyle değildir. Rehine rağbet Sultân Selîm Hân’dan sudûr etmişdir. Tafsîli Künhü’l-Ahbâr nâm kitâbda mestûrdur. Kırım hânlarına günde bin akçe ulûfe verilmek ve ba‘zı ağâlarına İstanbul’dan ulûfe ile ri‘âyet kılınmak cümle Sultân Selîm merhûmdan olmuşdur.³⁵⁸¹ Mezbûr³⁵⁸² Sa‘âdet Giray Hân adâletle hükûmet üzere iken Muhammed Giray evlâdından hamâkat ve zulümle meşhûr olan İslâm Giray nâm zâlim hurûc eyledi.³⁵⁸³ Tatar tâ’ifesi ikiye³⁵⁸⁴ bölünüp nisfî ana ve nisfî Sa‘âdet Giray Hân’a mütâbi‘at etmeğın mülk-i deşt-i ihtilâle yüz tutdu. Âhir-kâr dokuz yüz yigirmi üç senesinde Nehr-i Azak kenârında ceng oldu. Ba‘zı bâğî-i Tatar Kefe Sancağı Beyi Balı Bey merhûmu şehîd etdiler.

Pes Nusret İslâm Giray’a ve kesru hezîmet Sa‘âdet Giray’a âid oldu. Vebi’l-cümle birbirlerine düşüp nice rüzgâr-ı ceng ve cidâlden hâli olmamağın huzûr u râhat cânibine Sa‘âdet Giray rağbet eyleyüp hânlığî birağûp der devletegeldi. Âl-i Osman’a atıbe-i aliyyesine kul olmağı Kırım Hânlığı’na tercih eyledi. Âhir ulûfe ve arpalık ve yazlık ve kışlık ve bayramlık ta’yîn olundu. Hattâ Acem seferinde Sultân

³⁵⁷⁴ Ba‘dehu... A; ba‘dehu tatar M (65a)

³⁵⁷⁵ Oğlu... A; serdâr el-mülk-i M (65a)

³⁵⁷⁶ İcrâyı ahkâm etmeğe kâdir olmamağın A; ahkâmı icrâ etmemekle M (65a)

³⁵⁷⁷ Hân A; - M (65a)

³⁵⁷⁸ Tevârihlerde A; tevârihide F (103b) / M (65a)

³⁵⁷⁹ Eyleyeli rehin irsâli A; eyledikde rehin almağı M (65a)

³⁵⁸⁰ Yazmışdır A; yazılmışdır M (65a)

³⁵⁸¹ Selîm... A; Selîm Hân merhûmun ihtirâ’ıdır M (65a)

³⁵⁸² Mezbûr A; el-kıssa mezbûr M (65a)

³⁵⁸³ Eyledi A; edüp M (65b)

³⁵⁸⁴ İkiye A; iki nev’ F (103b)

Selîm ile bulundu. İstanbul'a geldikten sonra³⁵⁸⁵ vefat eyledi. İslâm Giray ise zor-bâzu ile hân olmağın dâ'imân Sultân Selîm Hân cânibinden ihtiyât üzere olduğu³⁵⁸⁶ âhir arz-ı ubûdiyet edüp rehin konulan Sâhib Giray Hân'la³⁵⁸⁷ hukûk-ı sâbıkası beyân eyledi. Anlara hânlık tevciye buyurulur ise hüsn-i zindegânımız mukarrerdir deyu bildirdi. Felâ cerem tekrâr tuğ u tabl³⁵⁸⁸ ve alem verilüp Sâhib Giray Şems Hân'a gönderildi ki hüsn-i cemâl ile bedr olmuş ay ve melâhat burcunda nûr efzây olmağın sultân nâmdâr bi'z-zarûre zülf-i kallâbına giriftâr idi. Rızâ-yı hâtrına imtisâlen âlem-i visâlden elem hicrânı takdîm edüp saltanat deşt ile irsâlini revâ görmüşdü. • Hâlâ ki nice mâh u sâl fırâk u iştiyâkı elemi ile huzûr ve râhatı kendüden yüz döndürmüşdü. Muhassıl³⁵⁸⁹ bir yıl mikdârı müdârâ ile geçinüp âkıbet İslâm Girây'ı anâ dahî mazarrat kasdın etmekle hân-ı nev-civân hüsn-i tedbîr ile Bâkî Bey nâm³⁵⁹⁰ yâr-ı gârına fırsatla mezbûru katl etdirdi. Bu makûle pâdişâhların katline el uzadanların ömri kasîr olup cezâsı mukarrer olmağın merkûm Bâkî Bey'den küllî küstâhlık sudûr etmeğın³⁵⁹¹ ana binâ'en su ile dolmuş bir havuza habs edüp şiddet-i şitâ olmağla donub helâk oldu.

El-Kıssa, mezbûr Sâhib Giray nice [73/a] rûzgâr hân oldu. Âl-i Osman'dan Sultân Selîm Hân zamanı³⁵⁹² vezir-i a'zam dâmâd-ı muhterem olan Rüstem Pâşâ'nın mekr ü hilesiyle envâ'ı azr sarîh ile Sâhib Giray Hân'ı kaldırdı. Yerini Devlet Giray Hân İbn Mübârek Hân³⁵⁹³ İbn Mengli'ye verdi. Ol bî-günâh aslâ inâd ve arz-ı sipâh etmeyüp hâlin anlatmak³⁵⁹⁴ içün azîmet-i dergâh edüp Tuman nâm ma'bere gelüpmuvâfik rûzgâra katlanırken sâbıkân habse giriftâr olan hânlardan mübârek Mîrzâ³⁵⁹⁵ ale'l-gafle ol ma'bere vardı. Tenhâ düşürüp ol bî-günâhı katl³⁵⁹⁶ eyledi.

³⁵⁸⁵ Geldikten sonra A; geldikde M (65b)

³⁵⁸⁶ İhtiyât üzere olduğu A; ihtiyât üzere oldu F (104a) / havf üzere oldu M (65b)

³⁵⁸⁷ Hân'la A; hânlığa F (104a)

³⁵⁸⁸ Tuğ u tabl A; tabl u tuğ M (65b)

• [d]: Vakta bu mahal dikkatle mutala'a vehm mizâh şu'arâya göre böyle evzâk dâ'imen gâ'iben zehb muhibb olunagelmışdır M (65b)

³⁵⁸⁹ Muttasil A; - M (65b)

³⁵⁹⁰ Nâm A; - M (65b)

³⁵⁹¹ Etmegın A; etmekle M (65b)

³⁵⁹² Selîm Hân zamanı A; Süleyman Hân zamanı F (104a) / Süleyman Hân zamanında M (65b)

³⁵⁹³ Hân A; sultân M (65b)

³⁵⁹⁴ Anlatmak A; ağlamak F (104a) / M (65b)

³⁵⁹⁵ Mîrzâ A; nâm Mîrzâ F (104b) / M (65b)

³⁵⁹⁶ Katl A; helak M (65b)

Âkıbet dokuz yüz seksen beş târîhinde Devlet Giray Hân vefât edüp Muhammed Giray Hân Sultân Murad İbn³⁵⁹⁷ Sultân Selîm Hân İbn Sultân Süleyman Hân tevcihi ile deşt-i hükûmetine mâlik oldu. Altı yıl saltanattan sonra Şirvan yolundan bizzât Acem seferin etmesi fermân olundu. Emri pâdişâhîye itâ'at etmeyüp ol sefere varmaduğundan gayri nâmûs-ı dîn ve devlete hâlel verir. Ba'zî³⁵⁹⁸ nâ-sezâ kelimâtını mezbûr Sultân Murâd Hân ma'lûm edindik de³⁵⁹⁹ Vezîr-i Sâni Osman Pâşâ'ya izâlesini emr etdi.³⁶⁰⁰ Hüsn-i tedârikle hakkından gelüp hânlığı der devletle bulunan İslâm Girây nâm karındaşına verilüp âkıbet doksan yedi târîhinde ol dahî fevt olup saltanat mülki³⁶⁰¹ Gâzi Giray Hân nâm karındaşına münâsib görüldü. Hezûr alîm bahâdır secî' adem idi. Savaş mişezârının Erdeşîr ve Nûşirevân'ı ehl-i nazm-ı mu'ciz-i beyân, Âd-i nevâz-ı mûsikî-şinâs ve ehl-i irfân ğazâyî muhlis ile meşhûr-i cihân, bir şehr-i yâr-ı zî-şân idi. Henüz mîrzâlığı hâlinde Devlet-i Osmâniyye'ye gelüp küllî hıdmeti geçüp, hattâ Şirvan leşkerine mu'âvenet için vardıkda esnâ-i cengde Acem Şâh'ı Hamza Mîrzâ İbn Muhammed Hudâbende'ye giriftâr olupba'dehu halâs bulupderdevlete geldikde³⁶⁰² İslâm Giray'ın vefâtı haberi geldiği gibi hânlık verildi. Ve Kânûn-ı Osmâniye üzere sâ'ir bahşîşden gayri on bin sikke³⁶⁰³ flori ceb harçlığı ihsân olundu. Ba'dehu Yanık fethinde bulunup küllî feth ü nusrete bâ'is olmağınserdâr-ı vezîr-i a'zam olan pâşânınarziyla yevm-ivazîfesinin üzerine za'fî³⁶⁰⁴ mikdârı terakkî olunup yevmiyesi iki bin akçe oldu. Bin beş senesinde Ciflezâde Sinan Pâşâ beşinci def'a vezîr-i a'zam olduk da Gâzi Giray Hân'ı mağrûl etdürüpbirâderi³⁶⁰⁵ fethi Giray Hân'a tevciye etdirdi.³⁶⁰⁶ Fethi Giray kabulde çok tereddüd etmişdi. Gâzî Giray benim ûlû biraderimdir atamdır demişdi. **[73/b]** Bi'l-âhire kabul etdirüp³⁶⁰⁷ bir sene Kırım diyârında fitne ve fesâd vukû'una sebep oldu.

³⁵⁹⁷ İbn A; bin M (65b)

³⁵⁹⁸ Ba'zî A; deyu ba'zî F (104b)

³⁵⁹⁹ Edindik de A; etdikde F (104b) / olduk da M (65b)

³⁶⁰⁰ Etdi A; eyledi M (65b)

³⁶⁰¹ Olup saltanat mülki A; oldu saltanat mülk-i deşti M (66a)

³⁶⁰² Geldikde A; geldikten sonra F (104b)

³⁶⁰³ Sikke A; - M (66a)

³⁶⁰⁴ Yevm-i... A; yevm-i bin akçe vazîfesinin üzerine za'fî F (104b) / yevm-i bin akçe vazîfesine nısfî M (66a)

³⁶⁰⁵ Etdürüp birâderi A; edüp Kırım hânlık birâderi M (66a)

³⁶⁰⁶ Beşinci... A; beşinci def'a tevciye etdirdi. F (104b)

³⁶⁰⁷ Etdirüp A; edüp F (105a) / etdürüp M (66a)

Sinan Pâşâ azlinden sonra³⁶⁰⁸ İbrahim Pâşâ ta'assub edüp hânlığı yine Gâzî Giray Hân'a ibkâ etdirdi. Fetih Giray bir taze bahadır³⁶⁰⁹ yiğitiken gamından savb-ı cinâne revân olmuşıdi. Ve Gâzî Giray bin on altı senesinde³⁶¹⁰ vefât edince devlet sürdü. Yerine Selâmet Giray bin Devlet Giray Hân³⁶¹¹ bin on dokuzda bu dahî fevt olup Vezîr Murâd Pâşâ'nın arzıyla hanlık kal'ası olan Canbek Giray Hân'a tevciye olundu. Bin yigirmi altıda Acem seferine ma'mûr olup kırk bin³⁶¹² Tatar ile Kefe'den karşı geçüp Vezîr-i a'zam ve Serdâr-ı Ekrem Halîl Pâşâ'yla Erdebîl'e varup ve Şâh Abbâs'la sulh ve salâh oldukdan sonra Erzurum üzerine avdet edüp³⁶¹³ bin yigirmi yedide³⁶¹⁴ Sultân Osman cülûs eyledi. Ve otuzda Hotin seferine hareket buyurduklarından³⁶¹⁵ Canbek Giray dahî bizzât kendüsi sefere me'mûr olup elli bin kadar askeriyle Özi Suyun geçüpvezîr olan Mîrzâ Bey ile ubudiyyet nâme irsâl edüp defn³⁶¹⁶ için destûr taleb eyledi. Canbek re'yi murâd-ı hümâyuna³⁶¹⁷ mevâfık düşüp Mîrzâ Bey hil'at ve icâzet-nâme³⁶¹⁸ ile gönderildi. Hattı hümâyûn vardıkda geçüp kahr-ı aduviyye şitabân eyledi. Otuz bin kadar esîr ve hayvânat sürüp ve dönüp Hotin nâm kal'a kurbında vâkı' menzilde Canbek Giray Hân gelüp otağ-ı hümâyuna girdikde³⁶¹⁹ vezîr-i a'zam-ı bülendîn tirkeşîn alup bir zuhûfa düşmüşıdi. Bir murassa' tirkîş ve bir murassa' kılıc ve bir sammûr kablı dîbâ kaftan ve bir murassa' eğerlü at ihsân olunup şeref dest-bûse şehriyârı ile müşerref oldukdan sonra üç def'a dahî huzûr-ı hümâyuna girüp mülâkât etdi.

Bin otuzda³⁶²⁰ cülûs-ı Sultân Mustafa vâkı' olup Kara Hüseyin Pâşâ vezîr-i a'zam oldukda adam gönderüp Rodos Kal'asında mecûsi olan Muhammed Giray Hân'ı getirüp Kırım Hân'ı eyleyüp gönderdi. Ve Canbek Giray Asitane'ye geldikde

³⁶⁰⁸ Azlinden sonra A; azlinde M (66a)

³⁶⁰⁹ Bahadır A; bahadır pâdişâhlığa F (105a) / bahadır pâdişâhlığa layık M (66a)

³⁶¹⁰ Altı senesinde A; altıda M (66a)

³⁶¹¹ Hân A; hân oldu M (66a)

³⁶¹² Bin A; bin kadar F (105a) / M (66a)

³⁶¹³ Edüp A; olundu M (66a)

³⁶¹⁴ Yedide A; yedi târîhinde M (66a)

³⁶¹⁵ Buyurduklarından A; buyurduklarında F (105a) / buyurup M (66a)

³⁶¹⁶ Defn A; - M (66a)

³⁶¹⁷ Murâd-ı hümâyuna A; hümâyun murâdına M (66a)

³⁶¹⁸ Bey hil'at ve icâzet-nâme A; bey'e hil'at ve izin-nâme M (66a)

³⁶¹⁹ Girdikde A; girdi F (105a) / M (66a)

³⁶²⁰ Bin otuzda A; bin otuz birde M (66a)

Cermen sancağın verilüp Rodos'a habs gönderildi.³⁶²¹ Muhammed Giray Hân'ın birâderi Şâhin Giray mukaddeman Acem'de esîr olmağla³⁶²² nice müddet rafza-i bed-ayîn içinde kalup anlar ile üns ve ülfet kesbinden sonra karındaşının hân olduğun istimâ' etdikde şâhidin izin alup karındaşı yanına geldikde ol³⁶²³ ba'dehu kalfa oldu. Bin otuz ikide cülûs Sultân Murad Hân³⁶²⁴ vâkî' olup ve otuz yedide Muhammed Giray Hân karındaşı Şâhin Giray ile yekdil olup hilâf-ı rızâ-i şehriyârîyı nice evzâ'-ı nâ-hemvâr gösterüp ikisinin dahî³⁶²⁵ def'î lazım gelmeğın evâhir [74/a] Ramazan'da Canbek Giray Hân'ı Rodos'dan getirüp³⁶²⁶ tekrar Kırım Hânlığı verilüp³⁶²⁷ birâderi Devlet Giray kalfa oldu. Deryâdan donanma ile Kefe'ye vardıkda Muhammed Giray ve Şâhin Giray imdadına yedi sekiz bin nefer Kazak eşkıyası gelmişdi. Kantemir Mîrzâ mu'âvenetiyle Muhammed Giray ve Şâhin Giray'a gâlib gelüp Muhammed Giray cenkde maktûl³⁶²⁸ ve Şâhin Giray râh-gürizi tutup Kazaklar ile³⁶²⁹ firâr eyledi. Canbek Giray Bağçesaray'a varup cülûs eyledi. Bin kırk altıda Canbek Giray ihtiyâr olup sefere gitmek kudreti yokdur deyu kaldırup karadan Revân'a gelmek üzre Gâzî Giray oğlu İnâyet Giray Hân nasb olunmuşdur.³⁶³⁰ Birâderi Hisâm Giray kalfayı alup vardıklarında³⁶³¹ sefer emrinde ihmâl ve hilâf rızâ-i pâdişâhî³⁶³² nice işler işlemekle bin kırk yedi³⁶³³ Muharrem'in onuncu günü İnâyet Giray şenâ'ati muktezasınca ma'zûl olup yeri³⁶³⁴ Selâmet Giray oğlu Bahadır Giray Hân'a verildi. Ve kadırgalar ile Kırım'a gönderildi. Vardıkda³⁶³⁵ bilâ mezâhim cülûs eyledi. Hân-ı sâbık gayri melca' bulmayup deryâdan der-devlete vasıl olduğu gün ki Safer'in sekinci günü idi. Vücûda getürdüğü a'mâl-i seyî'isinin cezası verilüp³⁶³⁶ katl olundu. Bin kırk

³⁶²¹ Habs gönderildi A; habse gönderildi F (105a) / habse gönderdi M (66b)

³⁶²² Olmağla A; olan idi M (66b)

³⁶²³ Ol A; evvel Nureddîn F (105b) / M (66b)

³⁶²⁴ Hân A; - M (66b)

³⁶²⁵ Dahî A; - M (66b)

³⁶²⁶ Getürüp A; getürdüp M (66b)

³⁶²⁷ Hânlığı verilüp A; hânı edüp M (66b)

³⁶²⁸ Maktûl A; maktûl oldu M (66b)

³⁶²⁹ Kazaklar ile A; Kazak eşkıyasıyla M (66b)

³⁶³⁰ Olunmuşdur A; olunup gönderilmişdir M (66b)

³⁶³¹ Vardıklarında A; vardıkları M (66b)

³⁶³² Pâdişâhî A; pâdişâhîya F (105b)

³⁶³³ Kırk yedi A; kırk F (105b)

³⁶³⁴ Şenâ'ati muktezasınca ma'zûl olup yeri A; ma'zûl olup M (66b)

³⁶³⁵ Vardıkda A; vardıkda Kırım'a dâhil olup M (66b)

³⁶³⁶ Cezası verilüp A; cezasını verüp M (66b)

dokuzda cülûs Sultân İbrahim vâkı‘ olup elli birde Bahadır Giray³⁶³⁷ Hân Azak seferine varup ve andan hastalanup yolda³⁶³⁸ vefât etmeğin yeri birâderi Selâmet Giray oğlu Muhammed Giray’a³⁶³⁹ verildi. Bin elli dördte Muhammed Giray Rodos’da habs olunup yeri büyük karındaşı İslâm Giray Hân İbn³⁶⁴⁰ Selâmet Giray’a tevciye olundu. Elli dört senesinde kardaşı kızığını mutî‘ edüp on dört yıl ittifâkla Leh keferesi³⁶⁴¹ üzerine sefer edüp her yıl mansûr ve muzaffer olup bî-hesâb esîrler ve ganâyim feravân getürüp³⁶⁴² Kırım halkını gani etdi. Ve Leh memleketini harab ve yibâb etdi. Bin altmış dördte bu dahî fevt olup yerine tekrar birâderi Muhammed Giray Hân bin Selâmet Giray Hân nasb olundu. Ol dahî Kazağı hüsn-i tedbîr ele alup her yıl gazâ ve cihâd edüp bin yetmiş senesinde³⁶⁴³ Vezîr-i A‘zam Ahmed Pâşâ serdâr³⁶⁴⁴ olup Uyvar fethine giderken Muhammed Giray Hân dahî bizzat sefere varması fermân olundu. Lâkin ihtiyâr olmağla oğlunu Tatar askeri üzerine³⁶⁴⁵ serdâr edüp ve sâbikân İslâm Giray Hân’ın vezîri olan Sefer Gâzî Ağâ’nın oğlu İslâm Ağâ’yı vezîr makâmında ma‘ânkoşup sefer-i hümâyuna irsâl eyledi. Muhammed Giray Hân mezbûra Sefer Gâzî Ağâ da’imen fitne ve fesâddan hâlî olmamakla katl etmişdi.³⁶⁴⁶ Oğlu İslâm Ağâ dahî seferde hân zâdeden havf edüp kendüyi emîn bilmeyüp halâs olmak için vezîr-i a‘zama kapucubaşı olup Asitâne’ye geldikde babasının intikâmın almak **[74/b]** için bezl mâl edüp Muhammed Giray Hân’a töhmet-i isyan isnâdı ile azline sebep olup bin yetmiş beş târîhinde Rodos’da mecûsi olan Adil Giray İbn Çoban Giray Hân’ı³⁶⁴⁷ getürdüp Kırım Hânlığı ana tevcih olundu.³⁶⁴⁸ Mezbûr İslâm Ağâ kendüye vezîr olup³⁶⁴⁹ kadırgalar ile Kefe’ye³⁶⁵⁰

³⁶³⁷ Giray A; - M (66b)

³⁶³⁸ Hastalanup yolda A; hasta dönüp M (66b)

³⁶³⁹ Giray’a A; Giray Hân’a M (66b)

³⁶⁴⁰ İbn A; bin M (66b)

³⁶⁴¹ Keferesi A; - M (66b)

³⁶⁴² Gânâyim ferâvan getürüp A; gânâyimler getürüp M (66b)

³⁶⁴³ Edüp bin yetmiş senesinde A; etdikden bin yetmiş üç senesinde gânâyim ferâvan getürüp M (66b)

³⁶⁴⁴ Serdâr A; ser-asker M (66b)

³⁶⁴⁵ Askeri üzerine A; askerine M (66b)

³⁶⁴⁶ Etmişdi A; eylemişdi M (67a)

³⁶⁴⁷ İbn Çoban Giray Hân’ı A; bin Çoban Giray’ı M (67a)

³⁶⁴⁸ Olundu A; olunup F (106a)

³⁶⁴⁹ Olup A; ta’yîn olundu M (67a)

³⁶⁵⁰ Kefe’ye A; Kırım’a F (106a) / M (67a)

gönderilüp Kefe'ye vardıkda hân sâbık Çerkes'e varup andan Dağistan'a varup³⁶⁵¹ mütemekkin oldu. Ve Adil Giray Hân Bağçesaray'a varup cülûs eyledi. Lâkin merd kâmil kârvân³⁶⁵² olmayup memleket-i Kırım zabtında aciz ve taksîr olmağla bin seksen ikide hal' olunup yeri Bahadır Giray oğlu Selîm Hân'a teslîm³⁶⁵³ olundu. Hâlâ Kırım'da hândır.³⁶⁵⁴ Muhassıl-ı kelâm sekiz yüz seksen târîhinde ki, ibtidâ-i Selâtîn-i Âl-i Osman hazretlerine³⁶⁵⁵ mütâbi'at eden Kırım hânlarından Mengli Giray Hân zamanındanbin seksen târîhine gelince müddet-i hükûmetleri ikiyüz³⁶⁵⁶ yıla varmışdır. Pes Hacı Giray Hân'ın evlâdı mülkünün zevâline bâ'is oldur ki, hâl-i hayâtında oğullarınınbirini velîahd etmemekle kalup ana rabt etmedüğüdür. Kendüsi vefât etdükde evlâdı vesâ'ir akrabası kudret ve şevketde birbirine akrân olmağın bellü birini hânlık yerine³⁶⁵⁷ lâyük görmediler. Birbiriyle ceng ede ede inkirâza nesle sebep oldu.³⁶⁵⁸ Mengli Giray evlâdının ile'l-ân zuhûr-ı kuvvet-i devletleri Selâtîn-i Âl-i Osmân'a istinâd etmekledir.

Fasl-ı Fî-zikr-i Mülûk-i Evlâd-ı³⁶⁵⁹ Tolon Der Mısır♦♦

Bu zümrenin evvelî Ahmed bin Tolun'dur ki mezbûr Tolon Buhârâ âmili iken Nûh bin Ahmed Sâmânî'nin kûlu idi. Me'mûn Halîfe bağışlamış idi. Hicretin iki yüz yigirminci³⁶⁶⁰ yılında mezbûr Ahmed vücûda geldi. Elli dördüncü senesinde Mu'iz Billah'ın zamân-ı hilâfetinde Mısır'a müstevlî oldu. Ba'dehu Şam vilâyetini ve Afrikamemleketini ve Antakya'yı aldı. Ve Yafa iskelesini yapıdurup ma'mûr kıldı. Ve Mısır'daki Câmi'i Kebîri inşâ kıldı ve Halîfe Muvaffak Billah'ın nâmını hutbeden ihrâc edüp hâssaten kendü nâmına hutbe okutdu ve Lû'lû' nâm kûlunu Haleb'e vâli

³⁶⁵¹ Varup A; - M (67a)

³⁶⁵² Merd kâmil kârvân A; merd kâmil kâmuran kârdân F (106a) / merd kârvân M (67a)

³⁶⁵³ Selîm Hân'a teslîm A; Selîm Hân'a tevciye F (106a) / Selîm Giray Hân'a tevciye M (67a)

³⁶⁵⁴ Hândır A; hândan F (106a)

³⁶⁵⁵ Osman hazretlerine A; Osman'a M (67a)

³⁶⁵⁶ Yüz A; yüz dört M (67a)

³⁶⁵⁷ Yerine A; sadrına M (67a)

³⁶⁵⁸ Oldu A; oldular F (106b) / M (67a)

³⁶⁵⁹ Mülûk-i Evlâd-ı A; devlet-i mülûk-i M (67a)

♦ [d]: Benî Tolon: Dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Mısır'dır. Târîhi zuhûrları iki yüz elli dört. Târîhi inkırazları iki yüz doksan iki, müddeti saltanatları otuz sekiz senedir. F (106b)

• [d]: Benî Tolon: Dört neferdir. Dâr-ı saltanatları Mısır'dır. Târîhi zuhûrları iki yüz elli dördür. İnkırazları iki yüz doksan iki, müddeti (?) saltanatları otuz sekiz senedir. M (67a)

³⁶⁶⁰ Yigirminci A; yigirmi M (67a)

gönderdi. Menküldür ki ol târîhde hukkâm-ı etrâk ol mahalde ³⁶⁶¹ mezbûr Ahmed'in ³⁶⁶² kuvvet-i kâhiresini görüp nice pişkeş ³⁶⁶³ gönderüp halîfe-i asr olan Müsta'in Billah'ın katlini ricâ eylediler. Ol mukâbelede Vâsıt şehrinin hükûmetini ahd eylediler. Mezbûrâ abâ ve istikâf edüp Vâsıt vâsıtasıyla değil yedi ³⁶⁶⁴ iklîm mukâbelesinde olan evlâd-ı hulefânın ³⁶⁶⁵ birinin katli yanımda küfre berâberdir derdi. Menküldür ki mezbûr Ahmed'in ³⁶⁶⁶ sâ'ir haracından ve leşkери muvâcebesinden ³⁶⁶⁷ gayri günden güne üç bin dinâr tasadduk ederdi. Ve memleketi adâletle tutmağın zamanında harâc-ı Mısır dört kerre yüz ³⁶⁶⁸ bin dinar idi. Ve bi'l-cümle yigirmi altı yıl saltanat ³⁶⁶⁹ ba'dehu maraz-ı imtilâdan vefât edüp ³⁶⁷⁰ on yedi evlâdı [75a] kaldı. Ammâ taht-ı saltanata ³⁶⁷¹ anların cümleden âkl u dânesi Ebû'l-Ceyş Humâreveyh ³⁶⁷² gece ve gündüz uyumazdı. ³⁶⁷³ Ya'ni seher dâ'ima mübtelâ idi. Âhir bir yer ki yapıdırup, içini rîbakla doldurmuşıdı. ³⁶⁷⁴ Üzerinde bir taht kurup uyuması mümkün olmuşıdı. Ve kendinin yıldan yıla askerî haracı yedi kerre yüz bin altun olmuşıdı. Ve her yıl matbahına yigirmi binden ziyâde altun giderdi. Ve cümle askeri siyâh imâme ile yürürdü. Gûyâ Karadeniz harekete gelürdü. Sâ'ir alayları tükendikten sonra yüzleri korkunç kavî hilkat-ı ğâvl haslet uzun boylu devler gibi, büyük tenlü Muhtâra nâm ³⁶⁷⁵ bir askeri geçerdı. Halk yüzlerine bakmağa korkarlar idi. Haramîlikden cem' edüp tevbelerine sebep olup muhabbet için leşker edinmişıdı. Hemân ki, anların alayı tamam olurdu. Humâra kendüsi zuhûr bulurdu. Ammâ bir edeb-i vakâr ile geçerdı ki, kimse boğazın ertelemek veya öksürmek veya lakırdı etmek olmazdı.

³⁶⁶¹ Ol mahalede A, - M (67a)

³⁶⁶² Ahmed'in - M (67a)

³⁶⁶³ Pişkeş A; pişkeşler M (67a)

³⁶⁶⁴ Yedi A; idi F (106b) / M (67a)

³⁶⁶⁵ Hulefânın A; hulefâdan M (67a)

³⁶⁶⁶ Ahmed'in A; Sultân Ahmed'in M (67a)

³⁶⁶⁷ Muvâcebesinden A; muvâcebinden M (67a)

³⁶⁶⁸ Kerre yüz A; - M (67a)

³⁶⁶⁹ Saltanat A; saltanat edüp F (106b) / M (67a)

³⁶⁷⁰ Edüp A; eyldi M (67a)

³⁶⁷¹ Saltanata A; devlete M (67a)

³⁶⁷² Humâreveyh A; Humâreveyh geçdi M (67a)

³⁶⁷³ Uyumazdı A; uyumaz oldu M (67a)

³⁶⁷⁴ Rîbakla doldurmuş idi A; zanbak ile doldurup M (67a)

³⁶⁷⁵ Nâm A; nenüz nâm M (67b)

Ba‘dehu fevt olup oğlı Ebûl-Ma‘âkir Sâhib Ceyş pâdişâh oldu. Ol dahî vefât etdikden sonra karındaşı Ebu Mûsâ Harûn tahta geçdi. Fe-emmâ az zaman geçmişdi. Ammîsi Ebû'l-Mağanim Şeyban derdmend Harûn'a azr-i sarîh edüp mülküni elinden almışdı. Lâkin Hazret-i Hak ki muntakım-i mutlakdır. Şeyban'a on iki günden ziyâde saltanat etdürmeyüp³⁶⁷⁶ Hâkim-i Şam olan Halfec İbn Ca‘fer vesâ'ir hâkimler Harûn'a olan cefâya terahhumen mezbûra incindiler.³⁶⁷⁷ Halîfe-i Abbâsî cânibinden Mısır fethi kasdına gelen Kâtib Muhammed bin Süleymân yanına³⁶⁷⁸ vâfir asker koşup Mısır vilâyetini elinden aldılar. Bu takdirce hicretin iki yüz doksan iki senesine deđin³⁶⁷⁹ Tolunîler zapt edüp cem‘an müddeti hükûmetleri otuz sekiz yıl olmuşdu.

Mezbûr Muhammed bin Süleyman, Şeyban'ı katl ettikten sonra evlâd-ı Tolon'dan yigirmi mikdârı mahdûmi ve hazînelerinden dörtyüz deve yükü dinâr-ı mahtûmi ki on bin kerre yüz bin dinârdan ziyâde idi.³⁶⁸⁰ Halîfe-i Müktefi Billah'ı Abbâsi cânibine göndermişdi. Ammâ³⁶⁸¹ mezbûr dahî Mısır'ı zapt edemeyüp, evler basılıp nice fesâdât olmağla saltanat-ı Mısır³⁶⁸² halîfe cânibinden İsa nâm şahsa tevcîh³⁶⁸³ olundu. Lâkin ol dahî uhdesinden gelmeğe kadir olamadığından İhşîdîler'e³⁶⁸⁴ nakl etmesi ta'yîn buldu. •

³⁶⁷⁶ Etdürmeyüp A; müyesser etmedi M (67b)

³⁶⁷⁷ İncindiler A; incinüp M (67b)

³⁶⁷⁸ Süleymân yanına A; Süleyman'a M (67b)

³⁶⁷⁹ İki senesine değin A; ikisine değin F (107a) / ikisine dek M (67b)

³⁶⁸⁰ İdi A; - M (67b)

³⁶⁸¹ Abbâsi cânibine göndermişdi ammâ A; gönderdi ve M (67b)

³⁶⁸² Mısır A; mülk-i Mısır M (67b)

³⁶⁸³ Tevcîh A; tevcîye F (107a)

³⁶⁸⁴ Gelmeğe kadir olamadığından İhşîdîler'e A; gelmemeğin İhşîdîler'e F (107a) / gelmemekle İhşîdîler'den M (67b)

•[d]: Toloniler'in Mısır'da hâkim anları iki yüz doksan iki sene olup otuz beş sene tamamen sayd edüp... halîfe-i muhtefî Arab'dan inkırazına yüz tutduk da ol taraftan zapt olunmuşdur M (67b)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet³⁶⁸⁵ İhşîdiyye♦♦

Mülûk-i İhşîd,³⁶⁸⁶ Güneş demektir. Mağrib vilâyetlerinde resim Fergânâ Dâru'l-Mülkünde³⁶⁸⁷ serîr-i zehb sâhibi olan hâkanın evlâdından evvelâ zuhûr eyleyüp³⁶⁸⁸ hicretin üç yüz yılında³⁶⁸⁹ Mısır memleketine pâdişâh oldu. Muhammed bin Tufac'dır ki, ol dilde Abdurrahman demektir. Mezbûr Muhammed zuhûr edüp dört yüz bin kâmil leşkere mâlik oldu. On bir yıl saltanattan sonra fevt olup yerine oğlu Ebû'l-Kâsım Ebû Cûr'a hâkim oldu. [75/b] Lâkin tıfl-ı sağır olmağın babası küllarından Kâfûr ya'ni Ak İhşîd'i ve müdebbiri³⁶⁹⁰ memleket Mısır'ı zabt etdi. Az zamanda Ebû Cûr'a fevt oldu.³⁶⁹¹ Karındaşı Sultân Ali tahta cülûs eyledi.³⁶⁹² Anın dahî vezîri Kâfûr♦♦ olup adaletle bir zaman aldı verdi. Âkıbet üç yüz elli beş târîhinde Ali fevt³⁶⁹³ olup varisi kalmayup halkı âlem tedbîr ve adaletine binâ'en kendüye tâleb ve rağîb olmağın Kâfûr İhşîd'i pâdişâhı oldu. Bir zişt-i Arab külu olmağın saltanat benim ne³⁶⁹⁴ pâyemdir deyu ictinâb etdikçe âmme-i asker ve re'ayâ kendüye tazarru' kıldı. Biz senden gayri adamın³⁶⁹⁵ hükûmetine râzı değilüz deyû yalvardılar. Tâ ki kâbûl eyledi. Kemâl-i adâllah iki buçuk yıl hükûmet eyledi. Mevlâ³⁶⁹⁶ Makrizî kavlince yigirmi seneden³⁶⁹⁷ ziyâde saltanat edüp Mısır ve Şam ve Hicâz vilâyetlerinden³⁶⁹⁸ tamâmen Ebû'l-Misk Kâfûr,³⁶⁹⁹ Mısır ve Şam ve Hicâz Emîri Kâfûr elkâbıyla hutbesi okundu ve sikkesi câri oldu. Haddi zâtında on sekizaltuna

³⁶⁸⁵ Devlet A; mülûk F (107a) / - M (67b)

♦ [d]: Mülûk-i İhşîdiyye: Beş neferdir. Mülûk-i dâr-ı mülkleri Mısır ve Şam. Târîhi zuhûrları üç yüz yigirmi üç, târîhi inkırazları üç altmış sekiz, müddeti devletleri otuz beş senedir. F (107a)

♦ [d]: Mülûk-i İhşîdiyye: Beş neferdir. Dâr-ı mülkleri Mısır ve Şam'dır. Târîhi zuhûrları üç yüz yigirmi üçdür, inkırazları üç altmış sekizdir. Müddeti devletleri otuzbeşdir. M (67b)

³⁶⁸⁶ İhşîd A; İhşîd ve Akşid F (107a) / Mısır İhşîd ve Akşid M (67b)

³⁶⁸⁷ Mülkünde A; mülkleri M (67b)

³⁶⁸⁸ Eyleyüp A; eden M (67b)

³⁶⁸⁹ Yılında A; senesinde F (107b)

³⁶⁹⁰ Ve müdebbiri A; lalası ve müdebbiri M (67b)

³⁶⁹¹ Oldu A; olup M (67b)

³⁶⁹² Cülûs eyledi A; geçdi M (67b)

♦♦ [d]: Tehâyetde Mısır hâkimi olan meşhûr Kâfûr İhşîdî vezîr iken mâ bi(?) şâh Mısır olup ancak Tavâşi idi. Cümlesinin hükûmeti otuz beş senedir M (67b)

³⁶⁹³ Târîhinde Ali fevt A; yılında Ali dahî fevt M (67b)

³⁶⁹⁴ Ne A; ser F (107b)

³⁶⁹⁵ Gayri adamın A; gayrinin M (67b)

³⁶⁹⁶ Mevlâ A; Mevlânâ M (67b)

³⁶⁹⁷ Seneden A; yıldan M (67b)

³⁶⁹⁸ Vilâyetlerinden A; vilâyetlerine M (67b)

³⁶⁹⁹ Kâfûr A; Kâfûr Sultân M (68a)

satun alınmışdı. Me‘a zalik Tavâşî kısmından öyle müdebbir ve âkıl ü kerîm ve sahi ve âdil kimesnekoyduğu ma‘lûmdeğil idi. Vefât etdikde yedi kerre yüz bin altun nakid ve elli kerre yüzbin altunluk cevâhir ve tuhfeleri zuhûra geldi. Andan sonra Melik-i Mısır³⁷⁰⁰ Ebûl-Fevâris Ali bin Ahmed nâm hâkim oldu. Pes İhşîdiler’in Mısır’dasaltanatları cem‘an otuz beş yıl olduğu ta‘yîn buldu. Zevâl-i mülk-i devletlerine³⁷⁰¹ nesilleri munkati‘ olduğuna binâ‘en oldu. Yoksa adâlet ve insâf ve keremde kusurları yoğidi.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Şâh İsmail Erdebîlî♦♦

Bu zümreden evvel zuhûr eyleyen Şeyh Cüneyd İbn³⁷⁰² Şeyh İbrahîm İbn³⁷⁰³ Hoca Ali bin³⁷⁰⁴ Şeyh Haydareddîn bin³⁷⁰⁵ Cebrâ‘il’dir ki, mezbûr Cebrâ‘il için sâdât-ı uluvviye-i Hüseyinî’dendir derler. Ve bu nesildeki Şeyh Safî hazretleri evliyâ-i kibârdan derler. Pes Şeyh Cüneyd kendü ehibbâsından vâfir leşker cem‘ edüp Gürcistân kâfirlerine gazâ etmek murâdıdır derken fi‘l-vâkı‘ varup gazâ edüp³⁷⁰⁶ vâfir ğanâyim ile çıkup zemin-i Şirvân’da umûman ahali-i Şirvân pâdişâhı olan zîşân anlardan katî ihtiyât etdiler. Hurûc etmelerini mukarrer bilüp ale‘l-gafle anlara kılıç koydılar. Dil çıkartmayup cümlesini katl etdiler.

Ba‘dehu oğlu Şeyh Haydar zuhûr eyledi. Babası tarîkî üzre direnüp müridleriyle³⁷⁰⁷ Gürcistan gazâsına teveccüh eyledi.³⁷⁰⁸ Bin³⁷⁰⁹ yarar askere mâlik olup ve gözine kesdirdiği³⁷¹⁰ mülûke hücûm edüp kıtâline gitti. Ba‘dehu Şirvan Şâh’ı üzerine varup babasının kanın mutâlibe semtin tutdu. Yedi ay tamâm Şemâhî Kal‘asında Şirvan Şâh’ını muhâsara etdi. Âkıbet ol derdmendi Sultân Mahmûd

³⁷⁰⁰ Mısır A; Mısır’a F (107b)

³⁷⁰¹ Mülk-i devletleri ve A; mülkleri ve devletleri F (107b)

♦[d]: Acem şâhları on neferdir. Dâr-ı mülkleri vilâyet-i Kars’dır. Târîhi zuhurları dokuz yüz senesi Muharrem’inde vakı‘ oldu. Hâlâ bakidir F (107b)

• [d]: Mülûk-i Şâh İsmâ‘il M (67b)

³⁷⁰² İbn A; bin M (68a)

³⁷⁰³ İbn A; bin M (68a)

³⁷⁰⁴ İbn A; bin M (68a)

³⁷⁰⁵ Bin A; bin Safî bin M (67b)

³⁷⁰⁶ Gazâ edüp A; - M (68a)

³⁷⁰⁷ Müridleriyle A; müridleri ki F (108a)

³⁷⁰⁸ Gürcistan gazâsına teveccüh eyledi A; Gürcistan’a gazâyâ teveccüh etdi M (68a)

³⁷⁰⁹ Bin A; hatta altı bin F (108a) / M (68a)

³⁷¹⁰ Olup ve gözine... A; olup ve gözüne yekdirdiği F (108a) / oldu ve gözüne yekdirdiği M (68a)

bin³⁷¹¹ Hasan Tavîl'e adam gönderüp istimdâd taleb³⁷¹² eyledi. Ol dahî Süleyman Bey nâm serdârına bir mikdâr [76/a] asker koşup Şirvan'a gönderdi.³⁷¹³ Esnâ-i cengde Şeyh Haydar ve ba'zı evlâdı katl olundu. Ancak İsmâ'îl ve Yâr Ali nâm karındaşı serdâr-ı mezbûrun eline girdi idi. Terahhuman öldürmeyüp salıverdi.³⁷¹⁴ Ba'dehu ol iki birâder ki³⁷¹⁵ şehri Lamecân'a vardılar. Şeyh Haydar ve Şeyh Cüneyd ehîbbâsından vâfir nüfusla cem'iyet etdiler. Lâkin Sultân Yakup bu ahvâli işitdi. Kaydbendle getürdüp Istahar Kal'asında habs etdi. Mâdâm ki ol Sultân Yakup sâğ idi.³⁷¹⁶ Ol iki birâder habs-i elîm ile ızdırabda idi. Heman ki ol vefât edüp Rüstem Mîrzâ pâdişâh oldu. Halâs olup Erdebîl Gürhânesi'ne³⁷¹⁷ vardı. Ebâ ve ecdâdı tarîkince kesb-i ma'âşa mutasaddî oldılar deyû suçları afv olundu.

Fi'l-vâki'Rüstem Mîrzâ zamânında hareket etmediler. Ol ahdi ri'âyete Gürcistan gazâsına gitmediler.³⁷¹⁸ Ba'dehu Ahmed bin Uğurlı tahta geçüp³⁷¹⁹ gâyetle gazûb olmağın³⁷²⁰ birâderan mezbûrân anın havfından Geylân'a göçdü. Sultân-ı Geylân³⁷²¹ Şerîf Hasan'a ilticâ etdiler. Eğerçi ki Ahmed Mîrzâ anların talebine tâ Geylân'a haber³⁷²² gönderdi. Elbette anları bana gönder yâhûd sen bilürsün³⁷²³ deyû Şerîf Hasan'ı tahvîf eyledi. Fe'emmâ Vallâhi zimmetimde³⁷²⁴ değillendir deyû yemîn eyledi.³⁷²⁵ İsmail ve Yâr Ali'ye zerdali ağacı üzere yapılmış kasra³⁷²⁶ çıkarup hânîs olmamak için tedârikini görüp³⁷²⁷ ba'dehu zaman Ahmed Mîrzâ ki fevt oldu. Yerine Alund Mîrzâ şehriyâr oldu. Haddi zâtında nâmûs-ı devleti ile mukayyed olup kayırır

³⁷¹¹ Mahmûd bin A; Ya'kub ibn M (68a)

³⁷¹² Taleb A; - M (68a)

³⁷¹³ Gönderdi A; gönderüp M (68a)

³⁷¹⁴ Terahhuman... A; terahhum eyleyüp öldürmeyüp salıverdi F (108a) / terahhum edüp öldürmedi M (68a)

³⁷¹⁵ Birâder ki A; birâder ki M (68a)

³⁷¹⁶ Sâğ idi A; hayatda idi F (108a)

³⁷¹⁷ Olup Erdebîl Gürhânesi'ne A; terahhum eyleyüp Erdebîl Gürhânesi'ne F (108a) / terahhum edüp Erdebîl Gürhânesi'ne M (68a)

³⁷¹⁸ Ol ahdi ri'âyete A; ol ahdi ri'âyet edüp Gürcistan'a gazâyâ gitdiler M (68a)

³⁷¹⁹ Geçüp A; geçdi M (68a)

³⁷²⁰ Olmağın A; idi M (68a)

³⁷²¹ Geylân A; Geylan olan F (108a) / M (68a)

³⁷²² Haber A; adam M (68a)

³⁷²³ Elbette anları bana... A; Anları bana göndersin yohsa kendüsü bilür deyu kendüsü bilür M (68a)

³⁷²⁴ Zimmetimde A; benim zimmetimde M (68a)

³⁷²⁵ Eyledi A; etdi M (68a)

³⁷²⁶ Ağacı üzre yapılmış kasra A; ağacından yapılmış bir kasra M (68a)

³⁷²⁷ Görüp A; gördü F (108b)

adam idi.³⁷²⁸ Vakt-i fursatdır deyû tuğrayı Lahican'a vardılar. Ebâ ve ecdâdı³⁷²⁹ mürîdlerini cem' edüp hurûcunu mukarrer kıldı.³⁷³⁰ Ammâ tedbirlerinde evvelâ mülk Mülk-i Rum'a³⁷³¹ varup Karamanlı'dan ve Tekkeli'den olan ehıbbâlarını metine edüp zuhûr eylemeği münâsib gördiler.

Fi'l-vâkı' Karaman halkından husûsân Tekkeli'den ve Ustacalu'dan vâfir adam uydular dönüp yine Lâhican'a vardılar. Bu minvâl üzere dokuzyüz beş senesi Muharrem'inde İsmail³⁷³² hurûc edüp evvelâ gözine yegdirdüğü Alund Mîrzâ'nın üzerine vardı. Ol derdmendi soyup kaçırdı ve nice beylerini kılıçdangeçürdi. Memleket-i³⁷³³ Azerbeycan'ı feth edüp nâmını şâh kodu. Ve tâcları dikdürüp kendüne bî'at edenlere giydirdi. Ekseriyâ kırmızı çukadan olmağla ol kavme kızılbaş denildi. Fe-ammâ leşkerinin bellü başları³⁷³⁴ ekseriyâ Tekkeli'den Karamanlı'dan ve Ustaluca'dan oldu. Necm-i sâni lakablu bir müdebbir kimesne-i vezîr edindi. İkinci senede Zülkadîroğlu Alâeddîn'in üstüne gitdi. Hatta Alund Mîrzâ'nın yanına varmış bulunup cenk esnâsında kurtulup henüz Şâh İsmail anda kıtâl üzere iken Alund Mîrzâ Tebriz'e varup müstevlî oldu. Ammâ Şâh İsmail ol cenkden sonra [76/b] Tebriz'e varup Alund'un firâr etmesine binâ'en ol hinde anı ele getürmedi. Fe-emmâ Tebriz'ifeth edüp tasarrufuna aldı. Bâ'dehû Irak vilâyetine teveccüh edüp ve Bağdad'ı teshîr kıldı. Muhassılı Çaldıran* sahrâsında Mısır fâtihi olan Sultân Selîm Bahadır Hân ile cenk edüb münhezim oluncaya dek³⁷³⁵ her yıl bir hâkimin üzerine³⁷³⁶ baş ve can ve mülk hânûmânlarına³⁷³⁷ mutasarrıf olurdu. Nihâyet ol kesr-i inhizâmıdan sonra dokuz yüz otuz târîhinde vefât edince îyş u nûşa meşğul oldu.

Ba'dehu Şâh Tahmasb nâm oğlu tahta geçdi. Hüsni tedbîr ile geçinüp elli dört yıl mikdârı saltanat eyledi. Âhir dokuz yüz seksen dört senesinde vefât edüp³⁷³⁸

³⁷²⁸ İdi A; olmak ile F (108b)

³⁷²⁹ Ecdâdı A; ecdâdının F (108b)

³⁷³⁰ Kıldı A; kıldılar F (108b)

³⁷³¹ Mülk Mülk-i Rum'a A; Mülk-i Rum'a F (108b)

³⁷³² Muharrem'inde İsmail A; Muharrem'de hurûc M (68b)

³⁷³³ Memleket-i A; mülk-i F (108b)

³⁷³⁴ Başları A; başluları F (108b)

* [d]: Vak'a-i Çaldıran ve vefâtı Şâh İsmail 930 M (68b)

³⁷³⁵ Dek A, değin F (108b) / M (68b)

³⁷³⁶ Üzerine A; üzerine musallat olup M (68b)

³⁷³⁷ Hânûmânlarına A; hânûmânına F (108b) / M (68b)

³⁷³⁸ Vefât edüp A; fevt olup F (109a) / M (68b)

yerine Şâh İsmail nâm oğlu cülûs eyleyüp³⁷³⁹ ulüvvü şân buldu. Abbaza³⁷⁴⁰ ol mesmûmen fevt olup yine Şâh Tahmasb evlâdından Muhammed Hudabend'e zuhûr etmeğin³⁷⁴¹ lâkin terk-i dünya etmiş taht ve tâc sevdasından geçmiş sinnî yetmiş yetmiş adam olmağın³⁷⁴² saltanat kavgası benim ne kârımdır³⁷⁴³ deyu el çekdi.

Bu kerre tahta on beş³⁷⁴⁴ yaşında Hamza Mîrzâ nâm oğlu cülûs eyledi.³⁷⁴⁵ Ol dahî bir zaman hükûmet etdikden sonra harem hüddâmından biri katl etmekle Şâh Abbâs bin Hüdabende nâm birâderi mâlik olup darü'l-mülk Kazvin'de tahta geçdi. Babası Muhammed Hüdabende ve birâderi Hamza³⁷⁴⁶ zamanlarında zâhir olan ihtilâl hüsn-i tedbîr ile tedarikden hâlî olmadı. Kızılbaş emrine râm ve serkeşlerin³⁷⁴⁷ tîğ ve intikâm ile kim nâm³⁷⁴⁸ eyledi. Kırk üç yıl saltanat etdikden sonra bin otuz sekizde fevt olup yerine Şâh Safî bin Mîrzâ Cihângir bin Şâh Abbâs cülûs eyledi. Fî sene 1038.

Bu dahî yigirmi altı yıl şâh oldukdan sonra yerine oğlu Abbâs Sâni tahta geçdi, fî sene 1064. Ol dahî on iki³⁷⁴⁹ yıl saltanat etdikden sonra bin yetmiş altı senesinde fevt olup yerine oğlu Şâh Sâfi-i Sâni tahta geçdi. El-ân Şâh İran'dır.³⁷⁵⁰

³⁷³⁹ Şâh İsmail nâm oğlu cülûs eyleyüp A; oğlu Şâh İsmail yâr şâh oldu ve M (68b)

³⁷⁴⁰ Abbaza A; gıb-zalik F (109a) / M (68b)

³⁷⁴¹ Etmeğin A; etdi M (68b)

³⁷⁴² Yetmiş yetmiş adam olmağın A; yetmiş baliğ olmağın F (109a) / yetmiş varup M (68b)

³⁷⁴³ Kârımdır A; yarar M (68b)

³⁷⁴⁴ Beş A; - M (68b)

³⁷⁴⁵ On beş... A; on yaşında oğlu Hamza Mîrzâ cülûs etdi M (68b)

³⁷⁴⁶ Hamza A; Mîrzâ Hamza F (109a) / M (68b)

³⁷⁴⁷ Serkeşlerin A; serkeşlerden F (109a)

³⁷⁴⁸ Kim nâm A; nâm F (109a)

³⁷⁴⁹ Bu dahî... A; Ol dahî on dört M (68b)

³⁷⁵⁰ Şâh İran'dır A; Şâh İran'dır.

Fasl-ı Fî Hükâm Hama Mine'l-Eyyubiyye: ([d]: Hükâm-ı Hama sekiz neferdir. Dârü'l-mülkleri Hamah'dır. Târîhi zuhûrları beş yüz seksen altı târîhi inkırazları yedi yüz kırk altı. Müddeti devletleri yüz altmış senedir). Bunlar Eyyubîler'dendir. Mısır'da sultân olanlar nasb olanlar idi. Ammâ tasarrufları mülükâne idi. Emirlerinde müstakıl idiler. Takıyyüddîn bin Ömer Şâh Şâh bin Eyyub'dur. Beş yüz seksen altıda Hama'yı bu ki, tevcîye idi. Bir seneden sonra Ahlat sâhibi beyimizin hisârına ihtimâm ederken müteveffî oldu. Oğlu Mansûr düşmanı ağâh etmeyüp **F (109a)** kôs rahlet çaldı. Ve na'aş Takıyyüddîn'i Hama'ya getirüp defn eyledi. Ve yerine merkûm oğlu Mansûr vâli oldu. Bu dahî bir müddet zabt etdikden sonra Hama'da hummâyı muharrikadan fevt oldu. Yerine oğlu Kılıçarslan ki, Nâsır telakkib etmişdir. Karındaşı Muzaffer Mahmûd Mısır'da bulunmağla babası yerine vâli oldu. Dokuz yıla karîb mutasarrıf oldukdan sonra karındaşı sâhib-i Mısır Melik Kâmil tarafından leşker geldik de Hama'yı teslim edip Mısır'a gitdi. Ve Muzaffer Mahmûd altı yüz otuz dokuzda karındaşı yerine vâli oldu. Bir zamandan sonra meflûc olup on beş yıl hükûmet ve kırk üç yıl ömür

sürdü. Andan sonra oğlu Mansûr Mahmûd on bir yaşında iken babası Muzaffer Mahmûd kâ'immakâm oldu. Kırk yıl hükûmet etdikden sonra oğlu Muzaffer Mahmûd babası Mansûr Muhammed mülkine mâlik oldu. On beş yıl hükûmetden sonra merhûm olduk da oğlu İsmail sabî olmağla iki yıl Hama niyâbeti Kara Sungur nâm kûla verdiler.

Ba'dehu İsmail Muzaffer bin Muzaffer Muhammed istiklâl üzre vâlî oldu. Lakabı Mü'eyyîd künyesi Ebu'l-azr'dır. Yedi yüz yigirmide emîr olup yedi yüz otuz üçde altmış yaşında vefât etdi. Âkıl ve kâmil kimesne idi. Takvimü'l-büldân sâhibiydi. Âhirleri budur.

Fasl-ı Vilâyet-i Humus Mine'l-Eyyubiyye: ([d]: Vilâyet-i Humus beş neferdir. Dârü'l-mülkleri Humus'dur. Târîhi zuhûrları beş yüz elli beş, târîhi inkırazları altı yüz altmış bir. Müddeti devletleri yüz altı senedir. Bunlar dahî Eyyubilerdir. Şirkûh bin Şâdi ibtidâ Nureddîn Şehîd buna Humus ve Ruhbat'ı verdi. Sonra ki, Şam Şerîfi feth etdi. Şirkûh'u mürre ba'd âhiri Mısır'a gönderdi. Mısır'ı ele getürdü. Ve beş yüz altmış dörtde vefât eyledi.

Ba'dehu Nâsreddîn Muhammed beş yüz yetmiş dörtde Selahaddîn Şam'a müstevli olup babası Muhammed cânîşini oldu. Beş yüz seksen birde id-i adhada merhûm oldu.

Ba'dehu Şirkûh babası Muhammed fevtinde on iki yaşında bulundu. Selahaddîn Humus ve Ruhba'yı ve Tedmür'i buna mukarrer etdi. Ve babasının mal ferâvanın nazara getürüp hudemâ safâdi' mâkder mazmûnuyla âmil oldu. Elli altı yıl hükûmet etdi. Zamanında ahâli-i memleketi refâhiyyetle evkât geçürüp düşman ve dost kebir ve müslimândan te'addi **F (109b)** ve azâr görmediler.

Mısır'da olan Eyyubiler buna tevfir ederlerdi. Ve ol fâtihi-i Mısır bunun ceddî olmağla istihkâk tâmindan korkarlardı. Ba'dehu Melik Mansûr İbrahim babası Şirkûh makamında sabit olup altı yüz otuz sekizde Habur'u zamîme-i mülk etdi. Ba'dehu fevt olup Şam'da defn olundu.

Melik Eşref Musa babası İbrahim'den sonra Humus'a mâlik oldu. Ve Hülâgü Şam'a geldikde tabi'iyet göstermekle mülkini tahrîbden halâs etdi. Mısırliler (Mısırlilerle M) Hülâgü leşkeri mülakatında aman talebiyle müslimânlara mülâkât ve mülhak olmağla Tatar'ın Humus'da taze şikestlerine sebep oldu. Seylab'ı geçüp gitdikden sonra Humus'u sâhib-i Mısır'ına Musa'ya mukarrer etdi. Altı yüz altmış birde merhûm oldu. Âhir Eyyubiler'dir. **F (110a)** /

Şâh İran'dır.

< > : ([d]: Hükâm-ı Hama bunlar sekiz neferdir. Dârü'l-mülkleri Hama. Târîhi zuhûrları beş yüz seksen altı, inkırazları yedi yüz kırk altıdır. Müddeti devletleri yüz altmış senedir. Bunlar Eyyubiler'dendir. **M (68b)** Mısır'da sultân olanlar tarafından nasb olanlar idi. Ammâ tasarrufları mülükâne idi. Emirlerinde müstakıl idiler. Takıyyüddîn bin Ömer Şâh Şâhinşâh bin Eyyub'dur. Beş yüz seksen altıda Hama'yı bu ki, tevciye etdi. Bir seneden sonra Ahlat sâhibi beyimizin hisârına ihtimâm ederken müteveffî oldu. Oğlu Mansûr düşmanı agâh etmeyüp kôs rahlet çaldı. Ve na'aş Takıyyüddîn'i Hama'ya getürüp defn eyledi. Ve yerine merkûm oğlu Mansûr vâlî oldu. Bu dahî bir müddet zabt etdikden sonra Hama'da hummâyı muharrikadan fevt olup yerine oğlu Kılıçarslan ki, Nâsır telakkib etmişdir. Karındaşı Muzaffer Mahmûd Mısır'da bulunmağla babası yerine vâlî oldu. Dokuz yıla karîb mutasarrıf oldukdan karındaşı sâhib-i Mısır Melik Kâmil tarafından leşkerle geldik de Hama'yı teslim edip Mısır'a gitti. Ve Muzaffer Mahmûd altı yüz otuz dokuzda karındaşı yerine vâlî oldu. Bir zamandan sonra meflûc olup on beş yıl hükûmet ve kırk üç yıl ömür sürdükdüden sonra oğlu Mansûr Mahmûd on bir yaşında babası Muzaffer Mahmûd kâ'immakâm oldu. Kırk yıl hükûmet etdikden sonra oğlu Muzaffer Mahmûd babası Mansûr Muhammed mülkine mâlik oldu. On beş yıl imâret edüp merhûm olduk da oğlu İsmail sabî olmağla iki yıl Hama niyâbeti Kara Sungur nâm kûla verdiler.

Ba'dehu İsmail Muzaffer bin Muzaffer Muhammed istiklâl üzre vâlî oldu. Lakabı Muhammed künyesi Ebu'l-kadr. Yedi yüz yigirmide emîr olup yedi yüz otuz üçde altmış yaşında vefât etdi. Âkıl ve kâmil kimesne idi. Takvimü'l-büldân sahibidir. Ba'dehu oğlu Hasan vâlî oldu. Yedi yüz kırk altıda ma'zûlan merhum oldu. Âhirleri budur.

Fasl-ı Fî-zıkr-i Hükkâm Haleb Min Evlâd-ı Eyyub♦♦

Bunlar dahî Eyyubiler'dendir. El-Melikü'z-Zâhir Elfâz'ı³⁷⁵¹ beş yüz yetmiş dokuzda babası Selâhaddîn Haleb hükûmetini bu ki³⁷⁵² verdi. Yine bu senede Ramazan'da karındaşı Âdil ve oğlu Gâzî Dımaşk'a geldi. Beş yüz seksen ikide Salâhaddîn yine Haleb'i oğlu Gâzî'ye verdi.³⁷⁵³ Amm ile İbn Amm mâ-beynlerinde³⁷⁵⁴ bu yüzden berûdet düşüp Selâhaddîn'den sonra birbiriyle çok münâza'a etdiler. Altı yüz yedide Gâzî Âdil'in kızın alup mesafâ onda oldılar.³⁷⁵⁵ Müddeti hükûmeti Haleb'de otuz yıldır. Fevt olduktan sonra³⁷⁵⁶ oğlu El-Melik Azîz Muhammed babası yerine vâlî oldu. Lâkin sabî olmağla Hâdım Şehâbeddîn umûr-ı mülke müdebbir oldu.

Fasl-ı Fî-Zıkr-i Vilâyet-i Humus Mine'l-Eyyubiyye: ([d]: Vilâyet-i Humus beş neferdir. Dârü'l-mülkleri Humus'dur. Târîhi zuhûrları beş yüz elli beş, inkırazları altı yüz altmış bir. Müddeti devletleri yüz altıdır. Bunlar dahî Eyyubiyye'dir. Şirkûh Muhammed bin Şirkûh bin Şârî ibtidâ Nureddîn bin Şehîd buna Humus ve Ruhbây'ı verdi. Sonra ki, Şam Şerîfi feth etdi. Şirkûh 'u mürre ba'd âhiri Mısır'a gönderdi. Mısır'ı ele getürdü. Ve beş yüz altmış dörtde merhum oldu.

Ba'dehu Nâsreddîn Muhammed beş yüz yetmiş dörtde Selâhaddîn Şam'a müstevli olup babası Muhammed cânîşini oldu. Humus'u tasarruf etdi. Beş yüz seksen birde id-i adhada merhûm oldu.

Ba'dehu Şirkûh babası Muhammed fevtinde on iki yaşında bulundu. Selâhaddîn Humus ve Ruhba'yı ve Tedmür'i buna mukarrer etdi. Ve babasının mal ferâvanın nazara getürüp hudemâ safâdi' mâkder mazmûnuyla âmil oldu. Elli altı yıl hükûmet etdi. Zamanında ahâlî-i memleketi refâhiyyetle evkât geçirüp düşman ve dost kebir ve müsîmândan te'addi ve azâr görmediler.

Mısır'da olan Eyyubiler buna tevfir ederlerdi. Ve ol fâtihi-i Mısır bunun cediti olmağla istihkâk tâmindan korkarlardı. Melik İbrahim Mansûr babası Şirkûh makamında sabit olup altı yüz otuz sekizde Habur'u zamîme-i mülk etdi. Ba'dehu fevt olup Şam'da defn olundu.

Melik Eşref Musa babası İbrahim'den sonra Humus'a mâlik oldu. Ve Hülâgü Şam'a geldikde tabi'iyet göstermekle tahrîbden halâs etdi. Mısırlılarla Hülâgü leşkeri mülakât oldukda aman talebiyle müsîmânlarla ve mülhak olmağla Tatar'ın Humus'da taze şikestlerine sebep oldu. Seylab bilâ geçüp gitdikden sonra Humus'u sâhib-i Mısır'ına Musa'ya mukarrer. Altı yüz altmış birde merhûm oldu. Âhir Eyyubiler'dir. M (69a)

♦ [d]: Hükkâm Haleb üç neferdir. Dârü'l-mülkleri Haleb'dir. Târîhi zuhûrları beş yüz yetmiş dokuz, târîhi inkırazları altı yüz elli dokuz. Müddeti devletleri seksen senedir. F (110a)

• [d]: Hükkâm Haleb üç neferdir. Dârü'l-mülkleri Haleb'dir. Târîhi zuhûrları beş yüz yetmiş dokuz, inkırazları altı yüz elli dokuz. Müddeti devletleri seksen senedir. M (69a)

³⁷⁵¹ Elfâz'ı A; gâzî M (69a)

³⁷⁵² Haleb hükûmetini bu ki A; Haleb'i buna M (69b)

³⁷⁵³ Verdi yine bu senede... A; verdi. Karındaşı Âdil'e Herat'ı verdi. F (110a) / verdi yine bu sene Ramazan'da kuvvet (?) Gâzî ki verdi. Ve oğlu gâzîye verüp karındaşı Âdil'e Herat'ı verdi M (69b)

³⁷⁵⁴ Mâ-beynlerinde A; beynlerinde F (110a) / M (69b)

³⁷⁵⁵ Mesafâ onda oldılar A; mesafât oldılar F (110a) / mesâfat üzre oldular M (69b)

³⁷⁵⁶ Olduktan sonra A; oldukda M (69b)

Altı yüz otuz dörtde Mahmûd fevt olup oğlu Nâsır Yusuf yedi yaşında babası yerine [77/a] oturdu. Şemseddîn Lûlû ki Ermeniyü'l-asl idi. Müdebbir melik oldu. Altı yüz otuz sekizde Harezmiler Fırat'ı geçdiler. Mukâbele edüp azîm kesr verdi. Ve Hizân ve Rûhâ ve Surûc ve Re'sul-ayn'ı ele getürdü.³⁷⁵⁷ Altı yüz dörtde ceddisi Hanîye Hâtun ki, Melik Âdil'in kızı idi merhûme oldu. Zamanı hayatında hükûmete istilâsı vardı. Humus'u Melik Eşref'den alup³⁷⁵⁸ bu intizâ' etdi. Ve sâhib-i Musûl Bedreddîn Lûlû ile musâfe edüp sindirdi ve nasibini aldı. Kırk sekizde Eyyubiler'i Mısır'da etrâk-ı ber-taraf etdiklerinde Şâmîler buna haber gönderdiler. Dımaşk'ı tasarruf etdi. Aybek üzerine asker gönderdiler.³⁷⁵⁹ Cenkte Mısırîler galebe etdiler. Şâm ve Haleb ve Nâsır'a ve Mısır'a Aybek olmak üzre sulh etdiler. Sonra Nâsır Dımaşk vâlisin ve sâhib gerek Nâsır Davud'u tutup Humus Kal'asında habs etdi.³⁷⁶⁰ Halife-i Bağdad emîriyle Nâsır'ı Davud'ı ıtlak etdi. Elli sekizde Hülâgü Hân Haleb'e geldik de Nâsır Yusuf Şâm'dan çıkdılar. Ve Mısırîler ile mulakâtdan tevehhüm edüp Hülâgü Şâm'a geldikde ba'zı havâs elkâsıyla Hülâgü'ya buluşdu. Hülâgü mağluben rücû'unda bunu Tebrîz'e getürdü. Şâm'a göndermek sadedinde iken Şâm'da el koyduğı Keyfâ³⁷⁶¹ nâ'ibin Mısırîler elinde giriftâr olduğı haberi vâsıl oldukda Hülâgü azaba geldikde³⁷⁶² Nâsır'ı ve karındaşı Melik Gâzî'yi ve Tâhir'i³⁷⁶³ ihzâr edüp Şâmîler emre³⁷⁶⁴ münkâddir deyu bana karîb verdin³⁷⁶⁵ mu'înide askerimin kâtili sensin³⁷⁶⁶ dedi. Nâsır bî-çare ben Şâm'da olsam böyle olmazdı. Bu emre ikdâm edenler Mısırîler'dir cevabın verdi. Lâkin kabul etmeyüp elinde yay ile Nâsır'ı urub şehîd etdi. Ve mâ-adâyi kılıçdan geçürdü.

³⁷⁵⁷ Getürdü A; getürüb M (69b)

³⁷⁵⁸ Alup A; - M (69b)

³⁷⁵⁹ Gönderdiler A; çekdi F (110b) / M (69b)

³⁷⁶⁰ Etdi A; eyledi M (69b)

³⁷⁶¹ Keyfâ A; Ketibgâ F (110b) / Ketigbâ M (69b)

³⁷⁶² Azaba geldikde A; gazâba gelüp F (110b) / M (69b)

³⁷⁶³ Melik Gâzî'yi ve Tâhir'i A; Melik Gâzî-i ve Tâhir'i F (110b) / Melik Zâhir'i M (69b)

³⁷⁶⁴ Emre A; emrime M (69b)

³⁷⁶⁵ Verdin A; verin M (69b)

³⁷⁶⁶ Sensin A; siz M (69b)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Âl-i³⁷⁶⁷ Hamedan ♦³⁷⁶⁸

Zuhûrları Müktefî halife zamanında vâkı‘ oldu.³⁷⁶⁹ İnkırazları dört yüz on bir hudûdudur. Yedi³⁷⁷⁰ neferdir. Evveleri³⁷⁷¹ Abdullah bin Hamedan’dır. Müktefî halîfe bunu Musûl’a vâlî nasb etdi. Üç yüz yigirmi üçde Kâhir halîfe müdafa‘asında maktûl oldu. Yerine oğlu Nâsırüddeve Hasan Mûsul’a mutasarrıf oldu. Muttakî³⁷⁷² halîfe Bağdad’ı terk edüp Mûsul’a geldikde iki birâder hizmeti halîfede dâmen dermiyân edüp³⁷⁷³ ve hulefâyı Abbâsiyye’den³⁷⁷⁴ nevâzişiler görüp terbiteler buldular.³⁷⁷⁵ Ve Ali İbn³⁷⁷⁶ Abdullah’a Seyfûddeve lakabı verdiler.

Ba‘dehu Musul’dan Haleb’e varınca Şam Şerîf etrafıyla Alî’ye ve Mûsul’u tevâbi‘iyle Hasan’a menşûr saltanatla³⁷⁷⁷ gerçi Hasan Sinde Alî’den ekber ammâ Alişân’da Hasan’dan ezîd ve ilm ü sahâda evfer idi. İki birâder arasında nev‘an şeker-âb vukû‘ bulduk da Seyfûddeve birkaç müskit³⁷⁷⁸ ve mülzem olmuşdur. Şi‘ir:

[77/b]

رضيت لك العياد قد كنت اهلها
وقلت لهم بين و بين اخي فرق
وما كالي عنها نكدل داءما
تجاوزة عن حقي فتم لكالحق
اما كنت ترض ان تكون مصليا

³⁷⁶⁷ Fî-zikr-i Devlet-i Âl-i A; Fî-zikr-i Âl-i F (110b) / Fî-zikr-i Mülûk-i Âl-i

♦ [d]: Mülîk-i Âl-i Hamedan beş neferdir. Dârü’l-mülkleri Musul’dur. Târîhi zuhûrları üç yüz yigirmi üç, târîhi inkırazları üç yüz seksen. Müddeti devletleri elli yedi senedir. F (110b)

• [d]: Mülîk-i Âl-i Hamedan beş neferdir. Dârü’l-mülkleri Musul’dur. Târîhi zuhûrları üç yüz yigirmi üç, târîhi inkırazları üç yüz seksen. Müddeti devletleri elli yedi senedir. F (110b)

³⁷⁶⁸ El yazmasında Al-i Ahmedânî şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁶⁹ Oldu A; olup M (69b)

³⁷⁷⁰ Yedi A; cümle yedi M (69b)

³⁷⁷¹ Evveleri A; evveli M (69b)

³⁷⁷² Muttakî A; Müktefî M (69b)

³⁷⁷³ Edüp A; oldular F (110b)

³⁷⁷⁴ Abbâsiyye’den A; Abbâsiyyûn’dan M (69b)

³⁷⁷⁵ Buldular A; buldu F (110b)

³⁷⁷⁶ İbn A; bin F (110b) / M (69b)

³⁷⁷⁷ Saltanatla A; saltanatla tevciye olundu M (69b)

³⁷⁷⁸ Müskit A, beyitle müskit F (111a) / beyit ile müskit M (70a)

إذا كنت ارضي ان يكون لك السبق*

Nesir, Nâsîrüddevle'nin³⁷⁷⁹ Âl-i Büveyh'den Mu'izüddevle def' ile Bağdad³⁷⁸⁰ istilâsı müyesser olduk da Musul'da karar edemeyüp Seyfüddevle'ye iltica etdikde ta'zîm ve ihtiramında mübalağa edüp eliyle ayağından çizmesini çekmiştir.³⁷⁸¹ Kâfûr İhşîd'den Şam'ı Seyfüddevle vilâyet tarîkıyla almışken Seyfüddevle'den havf edüp yine aldılar. Şam'ın dağlarında olan küffâr ile çok vakâyi' vardır. Ve iki def'a Rum'a gazâ etdi. Amasya'yavarınca gâret etmiştir ammâ çoğunda derbendleri keferede sedd edüp³⁷⁸² ganayimin dökdürüp çok askerini kırılmışlardır. Küffâr-ı Rumla bir def'a musâfa edüp galebe etmiştir. Üç yüz elli birde Frenk• etrafı Haleb'e istilâ etdi.³⁷⁸³ Ve Dımaşk'ı gafletle basdı.³⁷⁸⁴ Seyfüddevle Haleb'den çıkup Frenk leşkerini kara kara Şam'dan ve Haleb'den men' ve def' eyledi. Mezbûrun asrında Asitânesi ehl-i dilin melcâyi-i idi. Müteyyini bunun mâvhîdir³⁷⁸⁵ üç yüz üçde doğmuşdur. Ve üç yüz elli yedide merhûm olmuşdur. Meyyâfârikın'de vâlidesi yanında medfûndur.

Ba'dehu oğlu Seyfüddevle Ebu'l-Me'âli babası yerine vâlî oldu. Ol esnâda dâ'isi olan Ebu'l-Feras Humus Bey'i bulundu. Mülkiyet üzre tasarruf hâtırasına düşdü. Sa'îdüddevle kal'ayı teslîme adam gönderdikde Ebu'l-Feras mudafa'a sadedinde oldu. Kaza ile münkesir olup maktûl oldu. Ba'dehu Sa'idüddevle'ye babası küllarından Fer'una nâm kimesne hurûc eyledi.³⁷⁸⁶ Sa'idüddevle'yi Haleb şehrinde ihrâc etdikden sonra makâm-ı sulhda olup Ebu'l-Me'ali Humus'da ve Fer'ûna Haleb'de oturdular. Sonra Bekcûr nâm Sa'idüddevle'nin bir külu Fer'una'yı

*Radiyet leke'l-ıyâd gad küntü ehliha, Ve killet lehüm beynî ve beyn ehî firak, Vemâ kâlî anhâ nekûl daimen, Tecevvezet an hakkî fetûm leke'l-hak, Ammâ kunte tardi en tekûn musalliyâ, İzâ küntü arzı en yekûn leke es-sabk.

Radiyet leke'l-ıyâd gad küntü ehliha, Ve killet lehüm beynî ve beyn ehî firak, Vemâ kâne lî anhâ nekûl ve innemâ, Tecâvezet an hakkî fehûm leke'l-hak, Ammâ kunte tardi en ekûn musalliyâ, İzâ küntü arzı en yekûn leke es-sabk. F (111a) / M (70a)

³⁷⁷⁹ Nesir, Nâsîrüddevle'nin A; Nâsîrüddevle'nin F (111a) / M (70a)

³⁷⁸⁰ Bağdad A; Bağdad'a F (111a) / M (70a)

³⁷⁸¹ Çekmiştir A; çeküp hizmetinde durmuşdur M (70a)

³⁷⁸² Keferede sedd edüp A; keferesini etmekle F (111a) /sedd etmekle M (70a)

• [d]: Bunların zamanında Frenk keferesi Dımaşk ile Şam ve Haleb'i istila edüp da'imen küffâr ile muhârebeden hâli olmamıştır. Âkıbet kefereyi mazmun edüp ol diyârları tadhîre mevkuf olmuşdur (?) M (70a)

³⁷⁸³ Etdi A; etdiler F (111a) / M (70a)

³⁷⁸⁴ Basdı A; basdılar F (111a) / M (70a)

³⁷⁸⁵ Müteyyini bunun mâvhîdir A; - M (70a)

³⁷⁸⁶ Eyledi A; edüp F (111a) / M (70a)

tutup habse kodu. Ve ehl-i Haleb Ebu'l-Me'ali'ye heber gönderdi ki mezbûr Bekcûr'a Rakka-i verüp ve kendi Haleb'e gelüp bir karar ola. Ebu'l-Me'ali dahî Haleb'e gelüp Bekcûr'i Rakka'ya gönderdi. Ba'dehu müddeti Bekcûr Rakka'dan³⁷⁸⁷ hareket edüp Haleb karbında Ebu'l-Me'ali ile cenk etdiler. Ol cenkde Bekcûr maktûl oldu. Ve Rakka'da Bekcûr'un cemi' mâlını kâbz etdi.³⁷⁸⁸ Haleb'e geldikde fâlic³⁷⁸⁹ marzına mübtelâ olup anda fevt oldu.

Oğlu Ebu'l-Feza'il babası yerine bir karar oldu. Lâkin Mısır'dan vezîr Ebu Nasr kabil-i Fatımiyyûn'dan Haleb'i alup Ebu'l-Feza'il'i ber- taraf eyledi.³⁷⁹⁰ Ammâ Nâsırüddeve'yi oğlu deyu tağallüb öZRünden havf etmekle tutup habs etdi. Ve sâ'ir karındaşlarından muhâlefet ihsâs etdikde³⁷⁹¹ Bahtiyar'a ilticâ edüp iki yüz yük akçeye iltizâm etdi. Sonra Bahtiyar'a Azidüd [78/a] devle galebe etdikde Musul'a geldi. Ebu Talib karındaşı Hamedan'ı katl edüp Mardin'de olan emvâlin kabz ve Bahtiyar'a medid edüp Irak'a me'â vardılar. Bahtiyar maktûl oldu. Ve Ebu Talib'i Azidüddeve'yi ele getürmek için Musul'a leşker gönderdi. Amed karbında Ebu Talib'e yetişdiler. Ve cenkde gâlib oldu. Ve Amed'e girüp oturdu. Mertebe-i sâniyede üzerine leşker çeküp Şam tarafına kaçırdılar ve Remle'de maktûl olup başın sâhib-i Mısır'a iletmişlerdir. Üç yüz yetmiş dokuzda İbrahîm ve Hüseyin ki, Nâsırüddeve oğulları³⁷⁹² idiler. Azidüddeve oğlu Şerefüddeve'ye hizmet ederlerdi. Şerefüddeve fevt olup Bahaiddeve'den cânib-i Mısır'a güzâr etmekle ruhsat aldılar. Musul'a geldiklerinde âmil-i Musul'u katl edüp zabt eylediler.³⁷⁹³ Üç yüz seksende ber- taraf oldular. Hamedânîler dahî şebekedir.³⁷⁹⁴ Deylemîler gibi nihâyet buldular.³⁷⁹⁵ Hamedânîler'in seb u ta'ni yoğımış. Hamedânîler'in müddeti devletleri yetmiş yıldır.³⁷⁹⁶

³⁷⁸⁷ Bekcûr Rakka'dan A; Bekcûr Rakka'ya F (111b) / Rakka'dan M (70a)

³⁷⁸⁸ Etdi A; eyledi F (111b) / M (70a)

³⁷⁸⁹ Fâlic A; felc F (111b) / kulunç M (70a)

³⁷⁹⁰ Eyledi A; eyledi. Âl-i Hemedan'ın âhirleri budur. F (111b) / M (70a)

³⁷⁹¹ Havf etmekle tutup habs etdi... A; - M (70a)

³⁷⁹² Oğulları A; oğullarından F (111b)

³⁷⁹³ Zabıt eylediler A; - M (70b)

³⁷⁹⁴ Şebekedir A; şî'ilerdir F (111b) / M (70b)

³⁷⁹⁵ Nihâyet buldular A; nihâyet F (111b) / M (70b)

³⁷⁹⁶ Yıldır A; yıl olmuşdur M (70b)

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Hulefâ-i Fatımiyye

Der Vilâyet-i Mağrib ve Mısır♦♦

Bu zümrenin evveli Ebû'l-Kasım Mehdî bin Hasan bin Abdullah bin Meymûn Muhammed bin İsmâ'îl bin İmâm Ca'feri Sâdık'dır derler. Hazret-i Fâtımâtuz-Zehra³⁷⁹⁷ radiyallahu anhâ³⁷⁹⁸ neslinden olmağla³⁷⁹⁹ Hazret-i Ali keremallâhü veche cenâbına intisâblarına binâ'en ulviyye ve Ca'fer-i Sâdık oğlu İsmâ'îl'eintisâbları³⁸⁰⁰ olmağla İsmâ'îliyye denmiştir.³⁸⁰¹ Hicretin iki yüz doksan yedisinde³⁸⁰² Mağrib vilâyetlerinde zuhûr etdiler. "*Alâ re's-i miete tatluu's-şemsü min mağribihâ*"* hadisine mâ-sadak biziz dediler. Ol diyârda yüz otuz yıldan beri saltanat eden Benî Midrâr'dan Elyesa' nâm hâkim zamânında hurûc eyleyüp³⁸⁰³ hâh nâ-hâh gâlib olup mülkini elinden aldılar. Egerçi Mehdî zuhûr etdüğü gibi tutup habs eyledi. Lâkin Ebu Abdullah Yesa' nâm halîfesi etrâfi memâliki gezüp muttasıl halkı da'vet eylemeğın âhir kırk binasker ile Elyesa'ın pây-ı tahtına yürüdü. Mezbûr fitne³⁸⁰⁴ basılsun deyu habsindeki Mehdî Muhammed'i³⁸⁰⁵ katl edüp ol askere mukâvemete kâdir olmamağın³⁸⁰⁶ gaybet eyledi. Ammâ Ebu Abdullah ki hücûm edüp Selcâs zindanındahabs olan mahdûmunu kâtl olunmuş görmeğın³⁸⁰⁷ anıyla bile mahbûs olupevlâd-ı Resûl'den olan bir şahsıtutdu. Ve Muhammed Mehdî budur

♦ [d]: Zikr-i Devlet-i Fatımiyyun: On dört neferdir. Dâr-ı hilâfetleri Mağrib ve Mısır'dır. Târîhi zuhûrları iki yüz doksan yedi, inkırazları beş yüz altmış yedi. Müddeti devletleri iki yüz yetmiş senedir. F (112a)

♦ [d]: Zikr-i Devlet-i Hulefâ-i Fatımiyyun: On dört neferdir. Dâr-ı hilâfetleri Mağrib ve Mısır'dır. Târîhi zuhûrları iki yüz doksan yedi, inkırazları beş yüz altmış yedi. Müddeti devletleri iki yüz yetmiş senedir. M (70b)

³⁷⁹⁷ Zehra A; - M (70b)

³⁷⁹⁸ Anhâ A; anhuma M (70b)

³⁷⁹⁹ Olmağla A; olmağla Fatımiyyun ve M (70b)

³⁸⁰⁰ İntisâbları A; nesebleri M (70b)

³⁸⁰¹ Denmiştir A; denilmiştir F (112a) / M (70b)

³⁸⁰² Yedisinde A; yedi senesinde F (112a)

* Yüz yılın başında güneş batıdan doğar.

³⁸⁰³ Eyleyüp A; edüp F (112a)

³⁸⁰⁴ Fitne A; dahî fitne M (70b)

³⁸⁰⁵ Habsindeki Mehdî Muhammed'i A; meclisindeki Muhammed Mehdî'yi M (70b)

³⁸⁰⁶ Mukâvemete kâdir olmamağın A; mukâbil olmağın F (112a) / mukabeleye kâdir olmamağın M (70b)

³⁸⁰⁷ Zindanında habs olan mahdûmunu kâtl... A; zindanda mahdûmi katl olunmuş görmeğın F (112a) / zindanına girdi mahdûmini katl olunmuş gördü M (70b)

deyu³⁸⁰⁸ askere bî'at etdirdi. Ve atlandırıp³⁸⁰⁹ bu ta'zîmle sarayına iledüp tahta geçürdü. Ya'ni hem askerinin cem'iyetini bozup bî'ati hebâ olmamsın deldi. Ve hem mezbûr dahî Âl-i Muhammed'den olmağın³⁸¹⁰ da'vâsında kâzib olmamağı kasd etdi. Ammâ atlanup önünce giderken halîfe³⁸¹¹ ağlayup gitmeğın kimi meserretinden ağlar derdi³⁸¹² ve niceler dahî Mehdî'yi maktûlün vefâtını anup giryân olur derdi.³⁸¹³

El-kıssa, Beni Midrâr'ın memleketini ve nice anın [78/b] gibi hâkimin vilâyetini elinden aldı. Mesel Mehdî Beni³⁸¹⁴ Ağleb ve Mülk-i Beni Midrâr ashâb-ı memleket Selcâse ve mülk-i Benî Rüstem ki, yüz altmış yıllık devlet idi. Dahî Benî el-Edrâriye ve'l-Edâris bin³⁸¹⁵ İdrîs bin Abdullah bin el-Hasan bin Ali Keremallah veche ki, bunlar Fâris³⁸¹⁶ bir yere ve tabınca pâdişâhları idi. Kendülerin katl edüp vilâyetlerini zabt eyledi. Üç yüz bir senesinde oğlu Ebu'l-Kasım Muhammed'i serasker edüp İskenderiyye fethine gönderdi. Deryâdan dahî gemiler ile Muktedir ve Yunus nâm serdârlarını³⁸¹⁷ Mısır fethine irsâl eyledi. Lâkin ikisinin dahî fethi müyesser olmadı. Üç yüz üçde deryâ kenarında bir metin³⁸¹⁸ kal'a ve bir şehri azîm binâ edüp ismîni Mehdîyye koydu. Ve geçüp taht-gâh edindi. Vilâyet-i Mağrib halkını tamam kendünün edüp hilâfeti herkese ma'lûm oldu.³⁸¹⁹ Halîfesi Ebu Abdullah Yes'â'ya incinüp katl etdi.³⁸²⁰ *İtteku'ş-şemse min ahsentü ileyh** mazmûnunu edâ etdiler.³⁸²¹ Bu tarikle yigirmi beş yıl hilâfet etdikden sonra ömri

³⁸⁰⁸ Şahsı tutdu ve ... A; şahsı Mehdî budur deyüp F (112a) / şahsı tutdu çıkardı mehdî budur deyu M (70b)

³⁸⁰⁹ Etdirdi ve atlandırıp A; etdirüp atlandırdı M (70b)

³⁸¹⁰ Muahmmmed'den olmağın A; Mahmûd'dan olmağın F (112a) / Muahmmmed'den olmağla M (70b)

³⁸¹¹ Halîfe A; mezbûr halîfe F (112a) / M (70b)

³⁸¹² Meserretinden ağlar derdi A; meserretinden ağlardı F (112a) / işretinden ağlar derdi M (70b)

³⁸¹³ Derdi A; deyu söylerdi M (70b)

³⁸¹⁴ Benî A; mülk-i benî F (112a) / M (70b)

³⁸¹⁵ Benî el-Edrâriye ve'l-Edâris bin A; Benî el-Edârise veled-i Üveys bin F (112a) / Benî el-Edârise veled-i İdrîs bin M (70b)

³⁸¹⁶ Fâris A; Fas ve F (112a) / M (70b)

³⁸¹⁷ Serdârlarını A; serdârı M (70b)

³⁸¹⁸ Metin A; tîn M (70b)

³⁸¹⁹ Oldu A; oldukdan sonra F (112b) / M (70b)

³⁸²⁰ Etdi A; etdi her kim ki işitdi M (70b)

* İyilik yaptığın alçağın şerrinden sakın.

³⁸²¹ Mazmununu edâ etdiler A; mazmunu şerifini edâ etdi M (70b)

altmış yaşına³⁸²² vardık da üç yüz yigirmi iki senesinde³⁸²³ fevt oldu. Oğlu Ka'im Biemrillah meyyitini bir yıl³⁸²⁴ saklayup sonra Mehdîyye'de defn etdi.³⁸²⁵ Mezbûr Mehdî'nin sikkesinin bir tarafı "*belegât huccellâh*" ve bir târafı "*teferruk-ı a'dâ'ullâh*" nitekim³⁸²⁶ silâhının nakşi "*iddetü fi sebilillâh*" ve atlarının tamğası "*el-meliküllâh*" olmuş idi. Bundan sonra oğlu el-Ka'im Billâh Muhammed³⁸²⁷ Nazar bin Abdullah cülûs eyledi. Bunun zamanında Sakaliye halkı âsi oldu. Ve³⁸²⁸ vilâyeti zabt eylediler. Ba'dehu Ka'im Biemrillah asker gönderüp muhâsara eylediler. Biraz müddetden sonra³⁸²⁹ ekâbir ve ümerâsın ve a'yan vilâyeti bir sefîneye³⁸³⁰ koyup Ka'im Biemrillah'a gönderdi. Deniz ortasında vardık da geminin dibin delüp cümlesi gark âb oldular.³⁸³¹ Ba'dehu otuz pâre donanma gemisi gönderüp ol cenûbi gâret edüp ba'dehu Sardunya nâm cezîreye varup çok kefer kırıup vâfir ganayimle salma ve ğânümâ Ka'im³⁸³² Biemrillah'a geldiler. Bu dahî on iki yıl bu hâl üzre hilâfet etdikden sonra ömri elli yıla vardıkda üç yüz otuz dört Şevvâl'inde fevt olup yerine oğlu Mansûr Billâh İsmail bin Nazar cülûs eyledi. Ve vilâyet Fervân'ı feth edüp Mansûriyye derler anda bir şehir binâ etdi. Bu dahî yedi yıl hilâfet etdikde³⁸³³ otuz dokuz yaşında iken üç yüz kırk bir Şevvâl'inin salhında fevt oldu.³⁸³⁴ Oğlu el-Mu'iz Lidinillâh Sa'îd bin Mansûr İsmâ'îl yerine cülûs eyledi. Üç yüz kırk yedide Ebi'l-Hasan Cevher Ka'ide ki, Mu'iz Lidinillâh halîfenin müşteri külu idi. Rütbe-i vezârete nâ'il³⁸³⁵ olup ziyâde şecî' ve müdebbir olmağla Mağrib Aksa fethine serdâr edüp³⁸³⁶ irsâl eyledi. Ol dahî varup [79/a] kuvveti Kahire ile Fas vilâyetini tâ bahr-i muhite varınca feth eyledi. Ol dahî varup üç yüzelli birde haber gönderdi ki Berde

³⁸²² Yaşına A; üçe M (70b)

³⁸²³ Senesinde A; yılında M (70b)

³⁸²⁴ Meyyitini bir yıl A; bir yıl meyyitini M (70b)

³⁸²⁵ Etdi A; eyledi F (112b)

³⁸²⁶ Nitekim A; idi nitekim M (70b)

³⁸²⁷ Billah Muhammed A; Biemrillah Muhammed F (112b) / Biemrillah M (71a)

³⁸²⁸ Oldu ve A; olup F (112b) / M (71a)

³⁸²⁹ Sonra A; sonra feth edüp M (71a)

³⁸³⁰ Sefîneye A; gemiye M (71a)

³⁸³¹ Gark âb oldular A; helak gark oldu M (71a)

³⁸³² Ka'im A; M (71a)

³⁸³³ Etdikde A; etdikden sonra F (112b) / M (71a)

³⁸³⁴ Oldu A; olup F (112b) / M (71a)

³⁸³⁵ Nâ'il A; mâ'il F (113a)

³⁸³⁶ Edüp A; nasb edüp M (71a)

Sakaliye³⁸³⁷ hâkimi olan Emîr Ahmed bin Hasan Kelbî'ye benim³⁸³⁸ oğlum Azîz Billah'ı hitân eylesem³⁸³⁹ sen dahî ol vilâyetin cümle etfâlîni cem' edüp sünnet edesin. Ve elli deve yükü esvâb³⁸⁴⁰ ve on yük akçe sünnet olacak oğlancıklara bahşîş³⁸⁴¹ gönderdi. Mezbûr Mîr Ahmed dahî kendü oğlundan ibtidâ edüp ağniyâ ve fukara evlâdlarından on beş bin etfâl sünnet etdirdi. Bunun zamanında Emîr-i Mısır³⁸⁴² olan Kâfûr Habeşi-i Tavaş Melik İhşîd'in kûlu idi. Sonra oğlu küçük olmağla Atabek olup cümle ûmûru kendi görüp sonra müstakîl pâdişâh olmuşıdi.

Ba'dehu mezbûr Mu'iz[•] hicretin üç yüz elli sekiz târîhinde Ebu'l-Hasan Cevher Ka'id nâm kûlunu yüz bin asker ile serdâr edüp mülk-i Mısır fethine gönderdi. Kâfûr dahî ol hinde fevt olup sene-i mezbûre Şa'bân'ının on yedinci günü³⁸⁴³ Cevher Ka'id Mısır'a vâsıl olup³⁸⁴⁴ ol Cum'a günü minarelerde ve minberlerde Mu'iz'in hutbesi okundu. Ve kendüye müjde haberin gönderdi. Ve hâliyenabâdan olan Kâhiriyye'yi ve Câmî'i Ezher'i mezbûr³⁸⁴⁵ Cevher Ka'id binâ edüp sonra Ca'fer bin Felâh nâm kimesne-i serdâr edüp Şam Şerîf fethine gönderdi.³⁸⁴⁶ Ol dahî varup Gazze ve Remle Kudüs ve Şam Şerîf'i azîm cenk ve cidâl ile feth edüp üç yüz elli dokuz Muharrem'inde³⁸⁴⁷ Mu'iz Lidînîllâh halîfenin hutbesin okudup³⁸⁴⁸ Hulefâ-i Abbâsiyye'nin hutbesi munkatı' oldu.

Ba'dehu haber gönderüp Mu'iz dahî Mısır'a gelüp taht edindi. Bu minvâl üzere yigirmi üç buçuk sene hilâfet edüp ömrî kırk beş yıla baliğ oldu.³⁸⁴⁹ Üç yüz altmış beş senesinde Rebiülevvel'in on yedisinde fevt olup oğlu el-Azîz Billah Ebu Mansûr

³⁸³⁷ Ol dahî varup üç yüz elli... A; Üç yüz elli birde Sakaliye F (113a) / M (71a)

³⁸³⁸ Kelbî'ye benim A; Kelbî'ye haber gönderdi ki benim F (113a) / Kelbî'ye haber gönderdi ki benim M (71a)

³⁸³⁹ Eylesem A; etsem sen dahî M (71a)

³⁸⁴⁰ Esvâb A; esbâb M (71a)

³⁸⁴¹ Bahşîş A; - M (71a)

³⁸⁴² Emîr-i Mısır A; Mısır emîri M (71a)

• [d]: Mu'iz Lidînîllah üç yüz elli sekiz târîhinde Ebu'l-Hasanü'l-meşhûr olan Cevher Ka'id kulunu Mısır fethine me'mûr edüp Mısır'a duhulüne ol Cum'a minberlerde ismî okundu. Ve Mısır'da me'ârife olan camî' eseri medfûndur. Cevher Ka'id binâ eyledi M (71a)

³⁸⁴³ Günü A; gününde F (113a) / M (71a)

³⁸⁴⁴ Olup A; oldu M (71a)

³⁸⁴⁵ Haberin gönderdi. Ve hâliyenabâdan olan Kâhiriyye'yi ve Câmî'i Ezher'i mezbûr A; haberi saldı ve hâlâ olan Kahire'yi ve Câmî'i Ezher'i merkûm M (71a)

³⁸⁴⁶ Şam Şerîf fethine gönderdi A; Şam Şerîf'e gönderdi M (71a)

³⁸⁴⁷ Dokuz Muharrem'inde A; dokuzda M (71a)

³⁸⁴⁸ Okudup A; okutdu M (71a)

³⁸⁴⁹ Oldu A; oldukda F (113a) / olduktan sonra M (71a)

Nazzâr İbn Mu‘iz Lidînîllah babasının meyyitini saklayup külli evvel divânlar edüp mansıblar terakkîler tevcih ederek ıyd-ı nehre dek bildürmeyüp yevmi ıydda izhâr eyleyüp³⁸⁵⁰ pederi yerine cülûs eyledi. Cümle Mısır ve Şâm ve Mağrib ve Hameyn’e mâlik oldu.³⁸⁵¹ Abbâsiyyûn elinden aldı. Yigirmi altı yılbeş ay hilâfet etdikden sonra ömri kırk iki yıla vardık da üç yüz seksen altı senesinde Ramazan-ı Şerîf’de külunc marazından Belbis hammâmında fevt olup yerine el-Hâkim Biemrillâh bin el-Azîz cülûs eyledi. Câmî’i hâkim Mısır’da bunun binâsıdır. Gâyet de sefiye ve zâlim ve habîs idi. Hiçbir dîn üzre olmayup kendi nefsi hevâsına tâbî’ idi. Hâkim³⁸⁵² Hımâr derler bir hımâra binüp nâ-bedîd oldu. Sonra mecrûc ve maktûl bulundu. Hilâfeti yigirmi beş yıl ömri otuz altı [79/b] yıl³⁸⁵³ dokuz aya bâliğ oldukda dört yüz yigirmi iki senesinde Şevvâl ayının³⁸⁵⁴ yigirmi yedinci gününde fevt olup yerine on bir yaşında ve dokuz aylık oğlu el-Muzâhir Li Ağrâz Dînîllah Ali bin Hâkim cülûs eyledi. Şam Haleb ve ba‘zı Mağrib diyârları³⁸⁵⁵ elinden gitdi. Zirâ küçük oğlan olmağla sû-i tedbir ederidi. Müddeti hilâfeti altı³⁸⁵⁶ yıl dokuz ay olup sene otuz üç yıla vardıkda dört yüz yigirmi³⁸⁵⁷ târîhinde fevt olup yerine oğlu Mustansır Billah Sa‘îd bin el-Muzâhir cülûs eyledi. Bunun zamanında Mısır’da gâyet kaht oldu ki, Yusuf³⁸⁵⁸ Aleyhisselâm zamanından beru anın gibi ğilâ-i şedîd olmamışdır. • Yedi yıl bu hâl üzere idi. Bir ekmek elli pâreye satıldı. Cenâbi târîhinde bir ekmek³⁸⁵⁹ elli altuna satıldı der.³⁸⁶⁰ Hatta bir gün vezîr bir kâtıra binüp halîfe sarayına vardı. İçeru gitdikden sonra hidmetkâr kâtırdan gâfil iken üç adam kâtırı çeküp yediler. Ba‘dehu ol üç adamı tutup sulb eylediler.³⁸⁶¹ Ol gece halk ol üç

³⁸⁵⁰ İyd-ı nehre dek bildürmeyüp... A; ıyd-ı nehirde izhâr edüp M (71a)

³⁸⁵¹ Oldu A, idi F (113b)

³⁸⁵² Hâkim A; buna hâkim M (71b)

³⁸⁵³ Yıl ömri otuz altı yıl A; yıl olup ömri otuz altı yaşına ve F (113b)

³⁸⁵⁴ Senesinde Şevvâl ayının A; târîhinde Şevvâl’in M (71b)

³⁸⁵⁵ Diyârları A; vilâyetlerinin ba‘zısı M (71b)

³⁸⁵⁶ Altı A; on altı M (71b)

³⁸⁵⁷ Yigirmi A; yigirmi yedi F (113b) / M (71b)

³⁸⁵⁸ Mısır’da gâyet kaht oldu ki Yusuf A; Mısır’da gâyetle kaht oldu ki Yusuf F (113b) / gâyet kaht oldu ki Hazret-i Yusuf M (71b)

• [d]: Bu mahalde ta‘accüb ..(?) zîrâ ümit merhûme hafza kâh ...(?) ve kâh ..(?) derkârı ... (?) dâ‘imen tahaddis ni‘mete meşgul (?) M (71b)

³⁸⁵⁹ Bir ekmek A; der ki bir etmek M (71b)

³⁸⁶⁰ Der A; - M (71b)

³⁸⁶¹ Üç adamı tutup sulb eylediler A; üç nefer adamı tutup sulb eyledi M (71b)

adamın atlarını yediler ancak³⁸⁶² kemikleri bulundu. Mustansır kendüsü³⁸⁶³ evlâdı ve iyâlini ve vâlidesini Bağdad'a³⁸⁶⁴ gönderdi. Açlıktan³⁸⁶⁵ anuniçün Mısır harâb oldu. Mezbûr³⁸⁶⁶ cülûsunda yedi yaşında idi.³⁸⁶⁷ Hilâfeti altmış seneye vardıkda sinni altmış yediye bâliğ olup³⁸⁶⁸ dört yüz seksen yedi târîhinde fevt olup yerine oğlu Müsta'li Billah Ahmed bin Sa'id el-Mustansır bin ez-Zâhir cülûs eyledi. Bunun zamanında Frenk Kudüs-i Şerîf'i ve Trablus'u³⁸⁶⁹ zabt etdi. Bu dahî yedi yıl hilâfet etdikden sonra yigirmi yedi yaşında iken dört yüz doksan beş senesinde³⁸⁷⁰ fevt olup yerine dokuz yaşında oğlu el-Emr Ahkâmullah Ebu Ali Mansûr İbn³⁸⁷¹ el-Müsta'li Ahmed cülûs etdi.³⁸⁷² Rafizi ve fâsık idi. Oğlu yoğidi. Ammîsi oğlunu yerine nasb edüp³⁸⁷³ kendüsi Mısır ile Ravza-i Rum'a mâbeyninde köpriden³⁸⁷⁴ geçer iken fedâyiler bıçağıyla urup ömri otuz³⁸⁷⁵ yaşında iken katl olundu.³⁸⁷⁶ Fî sene³⁸⁷⁷ ba'dehu el-Hafız Lidînillâh Abdülmecîd bin Muhammed cülûs eyledi. Ol esnâda sekiz³⁸⁷⁸ yaşında idi. Bu dahî on dokuz yıl yedi ay hilâfet edüp ba'dehu³⁸⁷⁹ beş yüz kırk üç senesinde fevt olup yerine en küçük oğlu Ez-zâfir³⁸⁸⁰ Billâh Ebu Mansûr İsmâ'îl bin el-Hafız Lidîn on³⁸⁸¹ yedi yaşında iken cülûs eyledi. Beş yüz kırk Muharremü'l-harâmi'nin³⁸⁸² yigirminci gününde vezîr olan Nasr İbn Abbâs'ın sarayına varup mezbûrun hüsn-i cemâl ile ârâste³⁸⁸³ bir oğlu vardı. Halîfeye ziyâfet

³⁸⁶² Ancak A; - M (71b)

³⁸⁶³ Kendüsü A; kendü M (71b)

³⁸⁶⁴ Bağdad'a A; kaht sebeble Bağdad'a F (113b) / M (71b)

³⁸⁶⁵ Açlıktan A; - F (113b) / M (71b)

³⁸⁶⁶ Mezbûr A; mezbûrun M (71b)

³⁸⁶⁷ İdi A; olup F (113b) / M (71b)

³⁸⁶⁸ Yediye baliğ olup A; yedi yaşında olup F (114a) / yedi tamam oldu M (71b)

³⁸⁶⁹ Trablus'u A; Trablus'u ve Beyrut'u ve Akka'yı F (113b) / M (71b)

³⁸⁷⁰ Senesinde A; târîhinde M (71b)

³⁸⁷¹ İbn A; bin M (71b)

³⁸⁷² Etdi A; eyledi F (114a) / M (71b)

³⁸⁷³ Edüp A; oldu M (71b)

³⁸⁷⁴ Köpriden A; olan köpriden M (71b)

³⁸⁷⁵ Otuz A; otuz beş M (71b)

³⁸⁷⁶ Olundu A; etdiler F (114a) / M (71b)

³⁸⁷⁷ Sene A; sene 525 F (114a) / M (71b)

³⁸⁷⁸ Sekiz A; elli sekiz F (114a) / M (71b)

³⁸⁷⁹ Edüp ba'dehu A; edüp F (114a) / etdikden sonra M (71b)

³⁸⁸⁰ En küçük oğlu Ez-zâfir A; en büyük oğlu el-Muzaffer M (71b)

³⁸⁸¹ Lidîn on A; Lidînillâh ömri on M (71b)

³⁸⁸² Beş yüz... A; fî sene beş yüz kırk sekiz Muharrem'in M (71b)

³⁸⁸³ İle âreste A; sâhibi M (71b)

edüp ol gece babasının sarayında el-yakûdi nısfu'l-leyle olduk da mezbûr³⁸⁸⁴ vezîr hâ'in halîfe-i mezbûri³⁸⁸⁵ katl edüp [80/a] cesedin bir kuyuya bırağüp nâ-bedîd eyledi. Ertesi halîfe sarayına varup merhûm Zâfir Billâh'ın iki birâderleri Yusuf ve Cebrâ'ilve karındaşı oğlunu ihzâr edüp üçünü bile katl eyledi. Ba'dehu a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanatı da'vet eyleyüp³⁸⁸⁶ pâdişâhımız dünki gün kayığa binüp Nil'de gezerken kayık devrilüp halîfe gark âb oldu deyüp beş yaşında olan oğlu El-Fâ'iz Binasrallâh İsa bin İsmail ez-Zâfir'i³⁸⁸⁷ Harem-i Hümâyundan çıkarup iclâs etdirdi. Kendüsi müstakıl olup³⁸⁸⁸ ba'dehu zaman vezîr halîfe-i katl eyledüğü tahkîk olduktan sonra cümle halk vezîrden nefret edüp tedbîrlerine³⁸⁸⁹ mübâşeret mü'ebbed³⁸⁹⁰ oldular. Ol dahî haberdâr olup cümle mal ve cevherlerin alup bir gece Şam cânibine firâr eyledi. Hikmet-i Hudâ³⁸⁹¹ yol üzerinde İvâriş nâm mevzi'de Frenk keferesi busuda bulunup hem kendüni ve hem oğlunu ve yanında bulunan malını³⁸⁹² ve ricâlini alup esîr eylediler. Ba'dehu Şam Şerîf'i³⁸⁹³ hâkimi olan Talâbi' bin Zerîk'i getürüp vezîr eylediler.³⁸⁹⁴ Ve lakabını Melik Sâlih kodılar. İstikâmetle bir³⁸⁹⁵ memlekete mübâşeret etmekle umûr-ı hilâfet nizâm buldu. Mezbûr vezâretde bir karar olduktan sonra Frenk vilâyetine³⁸⁹⁶ mal ferevân gönderüp vezîr hâ'ini ve oğlunu getürüp³⁸⁹⁷ halîfenin sarayı kapusunda ikisini dahî salb eyledi. Hicretin beş yüz elli beş Safer'inde³⁸⁹⁸ on yedinci Cum'a günü Fa'iz Binasrallâh vefât eyledi. Müddeti hilâfeti³⁸⁹⁹ altı yıl ve iki ay olup ömri on bir yaşına varmış idi. Ba'dehu Âzidüddîn Abdullâh bin Yusuf bin Abdulmecîd cülûs eyledi. Fatımiyyûn Devleti

³⁸⁸⁴ Mezbûr A; merkûm M (71b)

³⁸⁸⁵ Mezbûri A; mazlûmi F (114a) / M (71b)

³⁸⁸⁶ Eyleyüp A; edüp M (72a)

³⁸⁸⁷ İsmail ez-Zâfir'i A; İsmail F (114a) / İsmâ'il bin ez-Zâfir'i M (72a)

³⁸⁸⁸ Olup A; olup umur-ı memlekete mustakıl oldu. M (72a) / olup umur-ı memlekete müte'arif oldu M (72a)

³⁸⁸⁹ Tedbîrlerine A; tedbîrine F (114a) / M (72a)

³⁸⁹⁰ Müebbed A; mukayyed F (114a) / M (72a)

³⁸⁹¹ Hudâ A; Bâri M (72a)

³⁸⁹² Malını A; menalini F (114b) / mal M (72a)

³⁸⁹³ Şerîf'i A, - M (72a)

³⁸⁹⁴ Eylediler A; eyledi M (72a)

³⁸⁹⁵ Bir A; tedbîr F (114b) / M (72a)

³⁸⁹⁶ Frenk vilâyetine A; Frengistan'a M (72a)

³⁸⁹⁷ Getürüp A; getürdüp F (114b)

³⁸⁹⁸ Beş Safer'inde A; beş târihinde Safer ayının F (114b) / M (72a)

³⁸⁹⁹ Hilâfeti A; saltanatı M (72a)

bunun zamanında nihâyet bulmuştur.³⁹⁰⁰ Zevâl-i devletlerine bâ'is mezbûr Âzid on bir yaşında tahta cülûs edüp ümerâsını zabt edemedüğünden olmuştur.³⁹⁰¹ Evvelâ külları isyân edüp Ebû Gâret nâm âkil³⁹⁰² vezîrini öldürdüler. Ba'dehu anın oğlu Zerîk bin Talâyi' babasından gördüğü gibi vezârete vekâlet³⁹⁰³ ederken Emirül-cüyûş Ebû Şûcâ' tevâbi' iyle anun³⁹⁰⁴ üstüne varup katl eyledi. Bu iki fesâd azîm yanlarına kalup Ebû Şûcâ' kendü kendüye vezâret verüp Azid men'ine kâdir olmayup oyuk mesâbesinde olmağınbirkaç günden sonra ümerâdan Sarğân³⁹⁰⁵ bin Sevâd'a asker çeküp³⁹⁰⁶ erkân-ı devletden Şâvir'in evini basup iki oğlunu katl edüp birini bir ay maslahat habse aldı. Şâvir'in³⁹⁰⁷ dahî kaçup hâkim-i Şâm olan Nureddîn Şehîd'e vardı. Ümerânın³⁹⁰⁸ birbirine düşüğünü ve hem Mısır nevâhisine Frenk keferesi ulaştığını bildürüp her yıl Mısır hazînesinin sülüsü size gönderilsün,³⁹⁰⁹ tek bu muzâyakada³⁹¹⁰ Azid halîfeye mu'âvenet buyurun³⁹¹¹ demekle Nureddîn Şehîd' tarafından on bin yarar leşker ileirsâl olunan³⁹¹² serdâr [80/b] Esedüddîn vefât edüp kendinin karındaşı olup bile gelen Selâhaddîn Yusuf anın yerine serdâr oldu. Ve Mısır'a dâhil oldukda Azid muhâlifete kâdir olmamağın ri'âyet edüp hil'atler³⁹¹³ giydirdi. Anın tarafından dahî sipehsalâr olup varup³⁹¹⁴ Frenk leşkerini men'u def' eyledi. Egerçi birkaç gün Şâvir'e vezâret verildi.³⁹¹⁵ Lâkin halîfe ma'rifetiyle Selâhaddîn anı katl eyledi. Bu hâl ile³⁹¹⁶ Selâhaddîn Mısır'da kalup alup

³⁹⁰⁰ Bulmuştur A; buldu M (72a)

³⁹⁰¹ Olmuştur A; - M (72a)

³⁹⁰² Âkil A; âkil ü dâna M (72a)

³⁹⁰³ Vekâlet A; vekâletin F (114b)

³⁹⁰⁴ Anun A; anun revâhî F (114b) / dahî M (72a)

³⁹⁰⁵ Sarğân A; Sarğâm F (114b) / M (72a)

³⁹⁰⁶ Çeküp A; cem' edüp F (114b) / M (72a)

³⁹⁰⁷ Şâvir'in A; Şâvir F (114b) / M (72a)

³⁹⁰⁸ Ümerânın A; hem ümerânın F (114b) / M (72a)

³⁹⁰⁹ Sülüsü size gönderilsün A; nısfî sizin olmasın M (72a)

³⁹¹⁰ Muzâyakada A; muzâyakadan F (114b) / M (72a)

³⁹¹¹ Mu'âvenet buyurun A; mu'âvenetiniz olsun M (72a)

• [d]: Bu esnâda Nureddîn Şehîd tarafından ... (?) varup, rakta rakta (?) zabtı tedbirin ederek Hâkim-i Mısır Azid ki, nâmı hutbeden men' ve Nureddîn Şehîd'in ismîni yâd ... (?) halîfe-i refî Abbâsiye'den Musta'in Billâh ismîni refî tezekkîr edinmiştir. M (72a)

³⁹¹² Olunan A; eyledüğü F (114b) / M (72a)

³⁹¹³ Hil'atler A; hil'at M (72a)

³⁹¹⁴ Varup A; - M (72a)

³⁹¹⁵ Şâvir'e vezâret verildi A; Şâvir'e ziyâfet olup vezâret verildi M (72a).

³⁹¹⁶ Katl eyledi bu hâl ile A; öldürdü bu hâl üzre F (115a) / öldürdü bu haliyle M (72a)

verüp³⁹¹⁷ tamâm hükûmet ettikten sonra bir gün Nureddîn Şehîd'den haber gelüp³⁹¹⁸ hutbeden Azid³⁹¹⁹ nâmını kaldura. Ve Müsta'in Billâh'ın³⁹²⁰ nâmını zikr etdüre. Selâhaddîn fitne olmak ihtimâlin verüp nice zaman bu husûsda musamaha edüp cür'et edemedi.³⁹²¹ Binâ-i alâ zikr Nureddîn'den haber dahî geldi.³⁹²² Ol esnâda Azid hastalandı.³⁹²³ Hatta bir zaman marzı müştedd olup gerçi ki, ol esnâda hutbe tebdîl olundu. Lâkin beş on güne varmayup kendüsi dahî fevt oldu. Azid kâti' ma'nâsına olmağın Devlet-i Fatimiyye bunun zamanında munkati' oldu.³⁹²⁴

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Eyyubiyye Der Vilâyet-i Mısır♦♦

Hulefâ-i Fatimiyye'den sonra Mısır'da pâdişâh olan Selâhaddîn Yusuf'dur ki,³⁹²⁵ Nureddîn Şehîd tarafından Mısır'a gelmişdi. Âbâ ve ecdâdı Azerbeycan şimâlisiden Gülçin İkrâdi'den idi. Babasının nâmı Eyyub olmağın bu tâ'ifeye Eyyubiler³⁹²⁶ denildi. Ve bilcümle Selâhaddîn♦♦ târîh-i hicretin beş yüz altmış yılında tahta cülûs eyledi. Ammâ hutbe-i mücerred kendi nâmına okunmağa Nureddîn Şehîd'den havf eyleyüp anın emri üzre Mustazi Billâh Abbâsi nâmına okutdu. İki yıldan sonra Nureddîn Şehîd³⁹²⁷ fevt olup Salâhaddîn hutbeyi kendü nâmına edüp tedricle Haleb ve Şam'ı aldı. Ve Kudüs-i Şerîf'i³⁹²⁸ ve Askalan ve Safât ve Akka ve Lazikiyye ve İskenderiyye küffâr-ı Efrenc³⁹²⁹ tasarrufuna düşmüş iken mezbûr

³⁹¹⁷ Verüp A; verdi F (115a) / M (72a)

³⁹¹⁸ Gelüp A; geldi ki F (115a) / M (72a)

³⁹¹⁹ Azid A; Azid'in F (115a) / M (72a)

³⁹²⁰ Müsta'in Billâh'ın A; Müsta'in Billâh Abbâsi'nin M (72a)

³⁹²¹ Bu husûsda... A; bu husûsa cür'et edemedi M (72a)

³⁹²² Geldi A; gelmedi F (115a) / M (72b)

³⁹²³ Hastalandı A; hasta oldu M (72b)

³⁹²⁴ Oldu A; oldu. Ve Selâhaddîn pâdişâh oldu F (115a) / M (72b)

♦[d]: Devleti Eyyubiyye: On neferdir. Târîhi dâr-ı saltanatları Mısır ve Şam'dır. Târîhi zuhûrları beş yüz altmış, târîhi inkırazları altı yüz elli. Müddeti devletleri doksan yedi senedir. F (115a)

• [d]: Devleti Eyyubiyye: On bir neferdir. Dâr-ı saltanatları Mısır ve Şam'dır. Târîhi zuhûrları beş yüz altmış, târîhi inkırazları altı yüz elli. Müddeti devletleri doksan yedi senedir. M (72b)

³⁹²⁵ Yusuf'dur ki A; Yusuf M (72b)

³⁹²⁶ Eyyubiler A; Eyyubiyye M (72b)

♦♦ [d]: Bu def'a Melik Selâhaddîn Nureddîn Şehîd tarafından müstakil Mısır'ı zabt eyledi. Ancak minberlerde Abbâsiyye'den halife-i vakt Musta'ni Billâh'ın nâmını Nureddîn Şehîd havfinden kırâ'at etdirilmekle bi'atı kendü nâmına olarak mustakilen ... (?) nâmını yâd etdirmişdir. M (72b)

³⁹²⁷ Şehîd A; - M (72b)

³⁹²⁸ Şerîf'i A; - M (72b)

³⁹²⁹ Küffâr-ı Efrenc A; küffâr M (72b)

gazâlar edüp cümlesini alup kabz eyledi. Ve Mısır'da dağda kal'ayı bunlar yaptı. Futûhâtı ve hayrâtı bahîddir. Bu tarikle yigirmi dört yıl hükûmet etdikden sonra ömri elli yıl beş seneye³⁹³⁰ beş yüz seksen dokuzda Şam Şerîf'de fevt oldu.³⁹³¹ Yerine oğlu Melik Azîz İmâdüddîn Osman bin Selâhaddîn Sultân Yusuf cülûs eyledi fî sene 589.³⁹³²

Bu dahî altı yıl saltanat eyledi.³⁹³³ Ömri yigirmi sekize bâliğ olduk da beş yüz doksan beşde ava gidüp³⁹³⁴ bir kurdun ardına segirdüp giderken at tekerlenüp yere düşdü. Birkaç gündün sonra fevt olup yerine oğlu Muhammed Mansûr bin Azîz Osman cülûs eyledi fî sene 595.

Bu dahî yedi seneden sonra yigirmi yedi yaşına vardıkda altı yüz üç senesinde babasının ammisi el-Melik Âdil Seyfeddîn Ebu Bekir bin el-Emîr Necmeddîn Eyyub bunu azl [81/a] edüp kendi pâdişâh oldu.³⁹³⁵ On dokuz yıl saltanat etdikden sonra³⁹³⁶ ömri yetmiş beş seneye³⁹³⁷ varup vefâtı zamanında üç nefer evlâdı olup Şam'ı ve Kudüs-i Şerîf'i oğlu Melik Mu'azzam Îsâ'ya verdi. Ve Diyârbekir'i ve Ahlât'ı ve ol cânibi oğlu Melik Eşrâf Mûsâ'ya³⁹³⁸ verdi. Ve diyâr-ı Mısır'ı oğlu Melik Kâmil Muhammed bin Melik Âdil'e verdi.³⁹³⁹ Yerine iclâs eyledi fî sene 624.³⁹⁴⁰ Ve Kudüs-i Şerîf sâhibi Melik³⁹⁴¹ Mu'azam fevt olup yerini oğlu Nâsır'a verdi.³⁹⁴² Selâhaddîn Davud zabt eyledi. Ve ol eyyâmda Frenk keferesi Beni Eyyub evlâdları arasında tehâlûf³⁹⁴³ vâkı' olduğun duyup Kıbrıs³⁹⁴⁴ ve Akka'ya ve Safât ve Saydiyye müstevli oldu. Ol sebeble Melik Kâmil Muhammed Mısır'dan kalkup Kudüs-i Şerîf

³⁹³⁰ Elli yıl beş seneye A; elli yıl beş seneye baliğ olup F (115a) / elli beş seneye varup M (72b)

³⁹³¹ Oldu A; olup M (72b)

³⁹³² Fî sene 589 A; târihi beş yüz seksen dokuzda M (72b)

³⁹³³ Eyledi A; etdikden sonra F (115b) / M (72b)

³⁹³⁴ Ava gidüp A; - M (72b)

³⁹³⁵ Oldu A; oldu mehâsına F (115b)

³⁹³⁶ Saltanat etdikden sonra A; pâdişâh oldu M (72b)

³⁹³⁷ Yetmiş beş seneye A; yetmiş yaşına F (115b)

³⁹³⁸ Melik Eşrâf Mûsâ'ya A; Melik Eşref Mûsâ'ya F (115b) Melik Eşref'e M (72b)

³⁹³⁹ Verdi A; verüp F (115b) / M (72b)

³⁹⁴⁰ Eyledi fî sene 624 ve A; eyledi fî sene 624 senesine Şam ve F (115b) / etdirdi târihi altı yüz yigirmi ikide altı yüz yigirmi dördte Şam ve M (72b)

³⁹⁴¹ Melik A; - M (72b)

³⁹⁴² Nâsır'a verdi. A; Nâsır'a F (115b) / Nâsır M (72b)

³⁹⁴³ Evlâdları arasında tahâlûf A; evlâdları arasında muhâlefet F (115b) / arasında tahallûf M (72b)

³⁹⁴⁴ Duyup Kıbrıs A; bulup Kıbrıs Cezîresi M (72b)

muhafâzasına vardı. Karındaşı oğlu Melik Nâsır Davud işidüp Şam-ı Şerîf'i elimden almağa gelmişdir deyu havfe düşüp ammi-i sânisî³⁹⁴⁵ olan Melik Eşref'e haber gönderdi ki, lutf edüp Şam'a teşrif buyurun³⁹⁴⁶ ve bizi ve vilâyetimizi Sultân-ı Mısır olan birâderinizden ricâ eylen deyu adam gönderdi. Ol dahî kalkup Şam'a geldikde birâderi Melik Kâmil şefâ'at-nâme gönderüp ricâ eyledi. Melik Kâmil dahî cevab gönderdi ki, ben vilâyet teshîrine gelmedim. Ancak Kudüs-i Şerîf'i muhâfazaya geldim çünkü siz geldiniz muhâfaza³⁹⁴⁷ eylen deyu cevab yazup gönderdi. Ve kendi kalkup Mısır'a teveccüh eyledi. Mısır'a vardık da İmâm Şâfi'i hazretlerinin üzerine bir azîm kubbe binâ edüp ve beyne'l-kasrında medrese-i kâmile inşâ' eyledi. Ol cânibde Melik Eşref Nâsır Davud'un elinden alup Şam'ı zabt eyledi.³⁹⁴⁸ Ve Nâsır'ı Kudüs-i Nablus'a gönderdi. Ol esnâda Frenk Filistin tarafına musallat oldu.³⁹⁴⁹ Ve Melik Kâmil'den Kudüs-i Şerîf'i istedi.³⁹⁵⁰ Ol dahî teslim edüp bi'z-zarûri sulh oldu. Altı yüz otuz senesinde Melik Eşref Mûsa Şam'da fevt olup yerini karındaş Salih İsmail bin Adil'e vasiyet eyledi.³⁹⁵¹ Ve Salih İsmail Ba'albek'i ve Basra'yı verdi.³⁹⁵² Ve büyük oğlu Melik Salih Necmeddîn Eyyub bin Kâmil'e emrâz-ı³⁹⁵³ muhtelif muhtelâ olup on dört yıl saltanat etdikden sonra ömri altmış senesiye³⁹⁵⁴ vardıkda altı yüz on³⁹⁵⁵ altı senesinde ol marazdan Şam Şerîf'de fevt oldu.³⁹⁵⁶ Yerine oğlu Melik Âdil sağır Seyfeddîn Ebî Bekir bin Kâmil cülûs eyledi fi sene 636.

Lâkin birâderi Melik Salih Necmeddîn Eyyub'a babasının fevt haberi vardıkda³⁹⁵⁷ karındaşı Melik Âdil'den büyük olmağla kalkup pederinin tahtını talep

³⁹⁴⁵ Ammi-i sânisî A; ammîsi sâni M (72b)

³⁹⁴⁶ Şam'a teşrif buyurun A; Şam'a buyurun F (115b) / Şam Şerîf'e buyurun M (72b)

³⁹⁴⁷ Muhâfaza A; siz muhâfaza F (115b)

³⁹⁴⁸ Alup Şam'ı zabt eyledi A; Şam'ı alup kendüsi zabt eyledi F (116a)

³⁹⁴⁹ Musallat oldu A; ziyâde musallat olup F (116a) / M (73a)

³⁹⁵⁰ İstedi A; talep eyledi M (73a)

³⁹⁵¹ Eyledi. A; eyledi. Lâkin biraderi Melik Kâmil Muhammed Mısır'dan kalkup varup (- M) Şam'ı zabt eyledi. F (116a) / M (73a)

³⁹⁵² Verdi A; verüp F (116a)

³⁹⁵³ Kâmil'e emrâz-ı A; Kâmil'e bilâd-ı şarkıyye-i verüp gönderdi. Ve kendüyü Şam Şerîf'de kaldı. İki aydan sonra emrâz-ı F (116a)

³⁹⁵⁴ Senesiye A; seneye F (116a)

³⁹⁵⁵ On A; otuz F (116a)

³⁹⁵⁶ Eyyub bin Kâmil'e... A; Eyyub bin Kâmil'e bilâd-ı şarkı zabtına gönderdi. Ve kendü Şam Şerîf'de kaldı. Altı yıl altı ay geçdikden sonra etrâfi muhtelif muhtelâ olup on dört yıl saltanat edüp ömri altmış seneye vardıkda altı yüz otuz altıda ol marazdan fevt oldu M (73a)

³⁹⁵⁷ Vardıkda A; aldıkda M (73a)

etmeğe gelüp Şam-ı Şerîf'i alup³⁹⁵⁸ ba'dehu Kudüs-i Şerîf'e varup Frenk on bir sene alup³⁹⁵⁹ zabt edüp ve hisârın muhkem yapup³⁹⁶⁰ meyyin etmişken mezbûr harb şimşîr ile ellerinden alup kefereyi bi'l-küllîye Kudüs'den ihrâc eyleyüp³⁹⁶¹ Beytü'l-Makdis'i pâk eyledi. Ba'dehu Mısır'a varup karındaşı Melik Âdil'i [81/b] tutup zindana kodı. Kendi yerine geçüp cülûs eyledi fî sene 637.

Birkaç seneden³⁹⁶² sonra Melik Âdil'i zindanda boğup helâk eyledi. • Bu minvâl üzre on yıl saltanat eyledi.³⁹⁶³ Kırk yaşında iken yüzüne³⁹⁶⁴ akle marazı zuhûr derdine çare bulunmayup³⁹⁶⁵ hicretin altı yüz kırk yedi Muharrem'in dördüncü günü fevt oldu. Hâtuni Şeceretüddıram Halîl Melik Salih³⁹⁶⁶ mevtini kimseye ifşâ etmeyüp oğlu Melik-i Mu'azzam Turan Şâh'ı Hasankeyf'den getirünce ihfâ edüp³⁹⁶⁷ dört ay mahfî oldu. Her gün divân edüp mürettebsimât çekülürdü. Ve en'âmları olurdu.³⁹⁶⁸ Birkaç günden sonra Melik Mu'azzam Tûran Şâh bin Melik Sâlih Necmeddîn gelüp cülûs eyledi fî sene 647.

Mezkûr cülûs etdüğü gibi Dimyad'a varup yüz bin küffârı kılıçdan geçürdü. Ve serdârlarını tutup Mısır'da habs eyledi. Lâkin giderek erâzil-perest olup ekâbiri buluşdurmaz oldu. Olur olmazları musâhib edindi. Müddet-i hükûmeti üç aya vardık da kendüyi katl etdiler. Hükûmet-i Mısır'ı vâlidesi Şeceretüddırâm³⁹⁶⁹ nâm hâtuna verdiler. Melike-i Âdil'e İsmetüddîn Şeceretüddırâm Ümmü Halîl³⁹⁷⁰ elkâbiyla iki sene³⁹⁷¹ hutbesini okudular. Ve İzzeddîn Aybek et-Türkmen nâm kimesne-i vezîr edindi fî sene 648.

³⁹⁵⁸ Etmeğe gelüp Şam-ı Şerîf'i alup A; Şam-ı Şerîf'i alup zabt eyledi etmekle M (73a)

³⁹⁵⁹ Alup A; evvel alup M (73a)

³⁹⁶⁰ Edüp ve hisârın muhkem yapup A; ve hisârın M (73a)

³⁹⁶¹ Kudüs'den ihrâc eyleyüp A; Kudüs'den ihrâc eyledi F (116a) / Beytü'l-Makdis'den çıkarup M (73a)

³⁹⁶² Seneden A; zamandan M (73a)

• [d]: Melik Âdil'i âkıbet birâderi telef etmişdir M (73a)

³⁹⁶³ Eyledi A; etdikden sonra F (116a) / M (73a)

³⁹⁶⁴ Yüzüne A; yüzünde F (116a)

³⁹⁶⁵ Derdine çare bulunmayup A; edüp M (73a)

³⁹⁶⁶ Halîl Melik Salih A; el-Halîl Melik Salih'in F (116a) / el-Halîl Melik Salih'i M (73a)

³⁹⁶⁷ Edüp A; eyledi M (73a)

³⁹⁶⁸ Müretteb simât çekülürdü. Ve en'âmları olurdu. A; simât çekdürdü. M (73a)

³⁹⁶⁹ Şeceretüddırâm A; Şeceretüddür M (73a)

³⁹⁷⁰ Şeceretüddırâm Ümmü Halîl A; ed-dram Halîl M (73a)

³⁹⁷¹ Sene A; - M (73a)

İki yıl bu hâl üzere olup âhirü'l-emr ana nikâh etdiler. Halk bu hâli ma'kûl görmeyüp beyler ittifâk edüp mezbûre-i azl etdiler. Melik Eşref Mazharuddîn³⁹⁷² Mûsa bin Melik Nâsır Yusuf bin Melik Mes'ûd bin Âdil'itahta geçürdiler³⁹⁷³ fî sene 650. Lâkin altı yaşında sabî olmağın³⁹⁷⁴ mezbûr İzzeddîn Aybek'i vekîl müdebbir-i melik etdiler. Bir iki yıl hutbesi Melik Eşref'le Emîr Aybek müşterek okudular. Âkıbet İzzeddin Aybek müstakıl pâdişâh oldu. Mukaddemân Şecerüddîrâm'ı nikâh edüp pâdişâh olan avratın zevci olmağla Merdan'a hareket edüp Sultan-ı Mısır kılındı beş yıl hükûmet etmiş oldu. Zevâl-i devletlerine bâ's nâkîssetü'l-akl avrat kâh sabî-i nâ-ma'rifet kendülere hükûmet etmekden ve Aybek gibi ecnebî nâmına nazîr olup hutbesine rızâ vermekden vâkî' oldu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i³⁹⁷⁵ Eyyubiyun Der Vilâyet-i Yemen[♦]

Sâbiku'z-zikr Selâhaddîn Yusuf Mısır'a pâdişâh olduktan sonra dimâğına saltanat lezzeti dokunup zevâl-i mülk havfıyla kılıçkâmda oldukça bir sığınacak bir fikr³⁹⁷⁶ ederdi. Ya'ni velîyy ni'mi olan Nureddîn Şehîd Mülk-i Mısır'a kasd edüp yürüdüğü takdîrce elinde kalacak bir vilâyet fikrin ederdi. Pes hicretin beş yüz altmış dokuzunda ki henüz Nureddîn eş-Şehîd³⁹⁷⁷ hayatda idi. Kendi akrabâsından Tûran Şâh bin Necmeddîn'i serdâr edüp küllî askerle Yemen fethine gönderdi. Mezbûr dahî Selâhaddîn emriyle [82/a] revân olup evvelâ Tuba vilâyetlerine varup beğenmeyüp etbâ'ından³⁹⁷⁸ birini zabtına alıkoyup Yemen'e vardı. Eğerçi ol târîhde Yemen Sultânı³⁹⁷⁹ Abdünnebî bin Mehdî-ihayra mukâbil oldu. Lâkin vilâyetini kurtarmağa kâdir olamayup merkûm Tûrân Şâh mezbûri ele getürüp vâfir hazînesîne mâlik oldu. Ba'dehu varupAden'i feth etdi.³⁹⁸⁰ Ya'ni beşyüz yetmiş bir yılında³⁹⁸¹ bu fütûhât

³⁹⁷² Mezbûre-i azl etdiler. Melik Eşref Mazharuddîn A; mezkûreyi azl edüp Melik Mazharuddîn M (73a)

³⁹⁷³ Âdil'i tahta geçürdiler A; Melik Âdil'i geçürdiler F (116b) / Melik Âdil geçdi M (73a)

³⁹⁷⁴ Olmağın A; olmağla M (73a)

³⁹⁷⁵ Devlet-i Mülûk-i A; Mülûk-i devlet M (73b)

[♦][d]: Devlet-i Eyyubiyûn: Altı neferdir. Dâr-ı mülkleri Zibed ve Yemen'dir. Târîhi zuhûrları beş yüz altmış dokuz, târîhi inkırazları altı yüz yigirmi altı. Müddeti devletleri elli yedi senedir. F (116b)

³⁹⁷⁶ Bir fikr A; memleket F (116b)

³⁹⁷⁷ Eş-Şehîd A; - M (73b)

³⁹⁷⁸ Evvelâ Tuba... A; vilâyetlerine beğenmeyüp adamlarından M (73b)

³⁹⁷⁹ Sultânı A; sultânı olan M (73b)

³⁹⁸⁰ Etdi A; edüp F (117a)

müeyesser oldu.³⁹⁸²Birkaç yıl hükûmet etdikden sonra tebdîl-i havâ için karındaşı Selâhaddîn kendüsü tâlib olmağın yanına vardı.³⁹⁸³ Tûran Şâh'a Ba'albek hükûmeti verildi.³⁹⁸⁴ Ve Yemen vilâyetini diğerkarındaşı Tu'tekin bin Eyyub'a münâsib görüldü. Nice zamandan sonra ol vefât edüp bu kerre Melik-i Yemen oğlu Emîr İsmail'e değdi. Giderek anın kız karındaşı³⁹⁸⁵ Ferzendi Seyfû'l-İslâm ve ba'dehu karındaşı Nâsır bin İsmail hükûmet etdi. Ve ammâ³⁹⁸⁶ vekâleti Gâzi bin Cebrâ'il nâm³⁹⁸⁷ beye ısmarlandı. Fe-emmâ mezbûr gâzî küfrân ni'me mefsûk³⁹⁸⁸ serbâzı olmağın ba'dehu zaman zehr ile Nâsır'ı helâk etdi. Vâlidesini Cebrâ'il taht-ı nikâhına aldı.³⁹⁸⁹ Kendi zu'munca saltanata başladı. Lâkin Hak Sübhânehü ve Te'â³⁹⁹⁰ ol haramzâde-i mülk-i devlete lâyük görmedi. Kabâil-i Arab'dan bir kabîle kendüye musallat oldu.³⁹⁹¹ Bir fırsat ile katl etdi.³⁹⁹²

Bu kerre Yemen vilâyetini nice günler hâkimsiz kaldı.³⁹⁹³ Ümerâ ittifâkıyla Nâsır'ın vâlidesi Zübeyde Hâtun sultân oldu. Ve nihâyetsiz hazîne cem' edüp hutbesin okutdu ve sikkesin yürüdü. Cemi' beylere tağallûb edip³⁹⁹⁴ lâkin ere varmak arzûsu gönlünden gitmedi. Eyyubiler'den biri Yemen'e girse³⁹⁹⁵ anın taht-ı nikâhında olsam derdi. Yollar gözedirdi.³⁹⁹⁶ İttifâk ol esnâda Âl-i Ya'kub'dan³⁹⁹⁷ Süleyman bin Takiyyüddîn Şehinşâh fakr ü fâka ile Mekke diyârına çıka geldi. Kendüyi bildirmeğe dahî havf edüb arka hamallığı ile ma'âşî kaydında³⁹⁹⁸ oldu. Lâkin Ümm-i Nâsır mezbûrun haberin alup haccmevsimi geldikde müstakıl adamlar gönderüp Yemen'e getürdü. Hemân ki Süleyman şehre girdi. Teşne-i zilâl ve sâl olan

³⁹⁸¹ Yılında A; târihinde M (73b)

³⁹⁸² Oldu A; olup F (117a) / M (73b)

³⁹⁸³ Selâhaddîn... A; Selâhaddîn yanına vardı. Kendüsü tâlib olmağın F (117a) / M (73b)

³⁹⁸⁴ Hükûmeti verildi A; hükûmetini verdi M (73b)

³⁹⁸⁵ Kız karındaşı A; karındaşı F (117a) / - M (73b)

³⁹⁸⁶ Ammâ A; Ammâ bil ki F (117a) / ve atabeyliyi ya'ni M (73b)

³⁹⁸⁷ Bin Cebrâ'il nâm A; - M (73b)

³⁹⁸⁸ Mefsûk A; mevsûlerin F (117a) / müfsidlerin M (73b)

³⁹⁸⁹ Nikâhına aldı A; nikâh eyledi M (73b)

³⁹⁹⁰ Te'a A; te'ali F (117a) / M (73b)

³⁹⁹¹ Oldu A; olup M (73b)

³⁹⁹² Etdi A; etdiler M (73b)

³⁹⁹³ Kaldı A; kalup F (117a) / M (73b)

³⁹⁹⁴ Edip A; etdi F (117a) / kıldı M (73b)

³⁹⁹⁵ Biri Yemen'e girse A; biri Yemen'e gelse F (117a) / Yemen'e gelse M (73b)

³⁹⁹⁶ Yollar gözedirdi A; - M (73b)

³⁹⁹⁷ Ya'kub'dan A; Eyyub'dan M (73b)

³⁹⁹⁸ Ma'âşî kaydında A; ma'âşını tedarik üzre F (117b) /ma'âşî tedarikine mukayyed M (73b)

mezbûra adamsalup Süleyman'ı dîvânına getürdü. Şekl ü şemâ'ilini beğenüp ta'zîm ve tekrîm ile hil'atler giydirüp arûs-ı saltanatı tezvîc ve kendüye kıldı.³⁹⁹⁹ Hâlâ ki ol nâdân-ı berîd haslet-i zâlim idüğü ayân olup az zamanda Yemen ve Aden memleketlerin fenâyâ verdi. Zübeyde mezbûr nasihat ede ede âciz kaldı.⁴⁰⁰⁰ Âkıbet kâbil-i ıslâh değil idüğünü bilüp Sultân-ı Mısır⁴⁰⁰¹ Melik Âdil'e bildirdi. Ol şehriyâr-ı kâmil Zübeyde dedesinin ammîsi idi. Hattâ⁴⁰⁰² bast-ı şekvâda "*İnnehû min suleymâne*"* âyeti ile nâmesini musaddar etdi. Melik-i Âdil dahî ahvâl-i re'âyâyâ merhamet edüp oğlu Melik Mes'ûd'ı [82/b] Yemen'e hâkim edüp gönderdi ki lakabı Aksîs⁴⁰⁰³• mezbûr Melik Mes'ûd heman ki Yemen vilâyetine⁴⁰⁰⁴ vardı. Süleyman'ı tutup kaydbend eyledi babasına gönderdi. Kendüsi⁴⁰⁰⁵ saltanata mukayyed oldu. Hâlâ ki Süleyman'danbeter zâlim koydu.Yılına⁴⁰⁰⁶ varmadan seksen⁴⁰⁰⁷ mikdârı maldârı bâzîrgânlar öldürüp malların aldı. Ba'dehu altı yüz on dokuzda⁴⁰⁰⁸ kendüsi hacc-ı şerîfe varup babasının sancağınibillahi ente(?) halîfe⁴⁰⁰⁹ sancağından ilerü yürüdüp⁴⁰¹⁰ edebisizlik etdi. Yine tekrar leşker edüp⁴⁰¹¹ Mekke-i Mükerrreme'ye vardı. Seyyîd Hasan bin Kubâde'yi soyup Mekke-i aldı.⁴⁰¹² Babasının ve kendinin hutbesini iştirâk ile okutdu. Hâlâ ki, bu evzağdan⁴⁰¹³ babasının rızâsı yoğidi. Mezbûr Aksîs çok⁴⁰¹⁴ ma'mur olmayup altı yüz elli senesinde fevt olup⁴⁰¹⁵ mu'allâda beyne'l-müslimîn tahakkuk buldu. Şöyle tekebbür ve zâlim⁴⁰¹⁶ ve cebbâr ve fâsık ve bed-gâr

³⁹⁹⁹ Ve kendüye kıldı A; kendüyi tenkih kıldı F (117b) /ve kendü nefsinı tenkih kıldı M (73b)

⁴⁰⁰⁰ Ede ede aciz kaldı A; edüp giderdi M (74a)

⁴⁰⁰¹ Mısır A; Mısır olan M (74a)

⁴⁰⁰² Hattâ A; - M (74a)

* Kur'an-ı Kerim 27/30: Muhakkak ki o Süleyman'dan...

⁴⁰⁰³ Aksîs A; Aksîn F (117b) / Aksîs'di M (74a)

• [d]: Aksîs Mısır HâkimiMelik Âdil... (?) M (74a)

⁴⁰⁰⁴ Yemen vilâyetine A; vilâyete M (74a)

⁴⁰⁰⁵ Kendüsi A; - M (74a)

⁴⁰⁰⁶ Yılına A; yılına M (74a)

⁴⁰⁰⁷ Seksen A; sekiz M (74a)

⁴⁰⁰⁸ Dokuzda A; dokuz yılında M (74a)

⁴⁰⁰⁹ Billahi ente(?) halîfe A; halîfe F (117b) / M (74a)

⁴⁰¹⁰ Yürüdüp A; yürüdü M (74a)

⁴⁰¹¹ Yine tekrar leşker edüp A; Yine tekrar leşker çeküp F (117b) / ve ikinci sene tekrar leşker çeküp M (74a)

⁴⁰¹² Seyyîd Hasan bin Kubâde'yi soyup... A; Seyyîd Hasan bin Kunâde'yi soyup Mekke-i aldı F (117b) / Mekke Şerîfi Seyyid Hasan ibn Katade'yi soyup Mekke-i feth eyledi M (74a)

⁴⁰¹³ Evzağdan A; evza'dan F (117b) /evzâ'a M (74a)

⁴⁰¹⁴ Mezbûr Aksîs... A; mezbûr Aksîs çokluk F (117b) / el-kıssa mezbûr Aksîs çokluk M (74a)

⁴⁰¹⁵ Olup A; oldu metîn M (74a)

⁴⁰¹⁶ Ve zâlim A; - M (74a)

olduğu⁴⁰¹⁷ babasına âdil demeğe lâyük olduğugibi ana kâmil ve fâsık⁴⁰¹⁸ lakabı her vecihle sezâ-var idi.⁴⁰¹⁹ Pes Eyyubîler'in Mülk-i Yemen'de hükûmeti elli yıldan ziyâde oldu. Devletlerinin zevâline mezbûrun fiskı ve zulmü sebep oldu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i Türkmen Der Mısır♦♦

Hicretin altı yüz elli iki târîhinde⁴⁰²⁰ ki Tatar leşkeri Bağdad'a zafer buldu.♦♦ Etrâf-ı memleketlerdeki⁴⁰²¹ pâdişâhlar korkuya düşmekle Melik Eşref tıfl-i sağîrdır deyu ümerâ-i devlet⁴⁰²² Melikü'l-Uzz Aybek saltanatda müttefik oldu. Heman ki mezbûr Aybek Mısır'a sultân kılındı fî sene 650. Kendüsi kûl cinsinden olmağla müşterî kûllara rağbet edüp⁴⁰²³ Çerkessiyye'l-asıl vâfir kûlları edindi. Âkıbet ol nâ-cinsler iltifâtı⁴⁰²⁴ hazm edemeyüp mezbûra isyân etdiler. Düşman alâyı gibi saf bağlayup savaşıdılar. Başbuğları olan Aktây nâm hâ'ini öldürdü. Mâ'adâsını münhezim kıldı. Ve mezbûr Aktây'ın avratı hüsnüdâr olmağla ana dahî nikâh etdi.

Pes sâbikân Mısır saltanatından ma'zul olup kendinin taht-ı nikâhında olan Şeceretüddırrâm⁴⁰²⁵ bu husûsa âr edüp hamamda fırsatın düşürüp⁴⁰²⁶ hâdimlerine katl etdürdi fî sene 655. Ba'dehu⁴⁰²⁷ oğlu Melik Mansûr Ali bin el-Mu'izziddîn Aybek cülûs etdi⁴⁰²⁸ fî sene 655. On beş yaşında sabî olmağla Seyfeddîn Katn ki, Mu'izziddîn Aybek kûlu idi. Vezîr müdebbir memleketi oldu. Mezbûr Mansûr serîr-i saltanatda⁴⁰²⁹ ber karar olduk da Şeceretüddür'î saraydan çıkarup Kal'a-i Ahmer'e

⁴⁰¹⁷ Bed-gâr olduğu A; bed-gerdâr idi ki F (117b) / M (74a)

⁴⁰¹⁸ Kâmil ve fâsık A; kâmil ve zâlim F (117b) / melik zâlim M (74a)

⁴⁰¹⁹ İdi A; oldu M (74a)

♦ [d]: Devlet-i Türkmenân: Yigirmi dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Mısır'dır. Târîhi zuhûrları altı yüz elli, inkırazları yedi yüz seksen üç. Müddeti devletleri yüz otuz dokuz senedir. F (117b)

♦ [d]: Devlet-i Türkmenân: Yigirmi dört neferdir. Dâr-ı mülkleri Mısır'dır. Târîhi zuhûrları altı yüz ellidir, inkırazları yedi yüz seksen üçdür. Müddeti devletleri yüz otuz dokuz senedir. M (74a)

⁴⁰²⁰ Târîhinde A; senesinde M (74a)

♦♦ [d]: Tatar leşkeri sene 650'de Bağdad tarîkine müstevli olmuşdur. M (74a)

⁴⁰²¹ Memleketlerdeki A; memleketde M (74a)

⁴⁰²² Ümerâ-i devlet A; ümerâsı M (74a)

⁴⁰²³ Rağbet edüp A; rağb edüp F (118a) / rağbet M (74a)

⁴⁰²⁴ İltifâtı A; iltifâyı F (118a)

⁴⁰²⁵ Olan Şeceretüddırrâm A; Şeceretüddür M (74a)

⁴⁰²⁶ Düşürüp A; bulup M (74a)

⁴⁰²⁷ Düşürüp... A; bulup hâdimlerine boğdurdu ba'dehu yerine M (74a)

⁴⁰²⁸ Etdi A; eyledi F (118a)

⁴⁰²⁹ Saltanatda A; - M (74a)

kodı. Ve Mu'iz Aybek katline mübâşir olan hüddâmı salb eyledi. Altı yüz elli altı senesi⁴⁰³⁰ Rebi'ül-âhir'inde⁴⁰³¹ Şeceretüddür'ü kal'adan çıkarıp vâlidesinin sarayına gönderdi. Vâlidesi⁴⁰³² Şeceretüddür'ü câriyelerine na'leyn ile depeletti.⁴⁰³³ Ve meytini Uryân Hisâr hendeğine bıraktırdı.⁴⁰³⁴ Birkaç günden sonra Şeceretüddür pâdişâh⁴⁰³⁵ iken kendü için binâ eylediği türbeye⁴⁰³⁶ defn eylediler. Mezbûr Mansûr Ali iki [83/a] yıl sekiz ay saltanat etdikden sonra Hülâgü Hân Bağdad'ı alup Halife Mu'tasım Billâh'ı katl edüp ba'dehu Diyâr-ı Mısır'a kâsd eyledi ki, haberi Emîr Kutne vasıl oldukda kuzât-ı müslimîn ve a'yan-ı devleti cem' edüp cümleiniz haberdarsız ki Tatar⁴⁰³⁷ Mısır'a gelmek kasdları mukarrerdir. Elbetde her⁴⁰³⁸ pâdişâha lazımdır ki, düşmana karşı vara pâdişâhımız olan Mansûr henüz sabîdir düşman ahvâlinde haberdâr değildir. Sizler⁴⁰³⁹ ulemâ ve ukalâ-i memleketsiz⁴⁰⁴⁰ bugün Müslimânların salâh-ı ahvâli için bir tedbîr görek dedik de cümlesi ittifâk eyleyüp Mansûr'u hal' edüp⁴⁰⁴¹ Emîr Kutne tefvîz edüp bî'at etdiler.⁴⁰⁴² “*Ve kâne zalik fî yevmi's-sebt sâbi*”^{*} aşere Zilka'de⁴⁰⁴³ sene seb'a ve hamsîn ve sitte mi'e.

Bunun zamanında Mescid-i Şerîf-i Nebeviyye ateş isabet edüp sukufî ve minber-i şerîfî ihrâk bi'n-nâr oldu. Ve Medine-i Münevvere'ye karib yerde bir azîm ateş peyda olup gece ile ırâk yerlerden görünüp gündüz görünmezdi.⁴⁰⁴⁴ Vakta ki Melik Zafer Seyfeddîn Katn serîr-i saltanatda ber karar oldu. Asker cem'ine mübâşeret eyledi. Altı yüz elli sekizde Safer ayının dokuzuncu gününde⁴⁰⁴⁵ Hülâgü

⁴⁰³⁰ Altı enesi A; altı senesinin F (118a) / altıda M (74a)

⁴⁰³¹ Rebi'ül-âhir'inde A; - M (74a)

⁴⁰³² Vâlidesi A; - M (74a)

⁴⁰³³ Câriyelerine... A; cariyeleriyle na'leyn ile hüddâmılarına depeletti. M (74a)

⁴⁰³⁴ Hendeğine bıraktırdı A; divarında hendeğe bıraktı M (74a)

⁴⁰³⁵ Pâdişâh A; kendü pâdişâh M (74a)

⁴⁰³⁶ Eyledüğü türbeye A; eylediği türbeye getirüp F (118a) / etdüğü türbeye getirüp M (74a)

⁴⁰³⁷ Tatar A; Tatar'ın F (118a) / M (74b)

⁴⁰³⁸ Her A; bir M (74b)

⁴⁰³⁹ Sizler A; siz ki F (118a) / - M (74b)

⁴⁰⁴⁰ Ukalâ-i memleketsiz A; ukalâsiz mezbûrun ahvâli bilir M (74b)

⁴⁰⁴¹ Edüp A; edüp ve Tekliye (?) meliki M (74b)

⁴⁰⁴² Etdiler A; eylediler F (118b)

* Bu yedinci Cumartesi günü olur.

⁴⁰⁴³ Zilka'de A; Zil-hicce F (118b)

⁴⁰⁴⁴ Ateş peyda olup gece... A; ateş peyda olup gece ile ırâk yerlerden görünüp gündüz görünürdü F (118b) / ateş dahîpeyda olup gece ile uzak yerlerden görünüp gündüz görünmezdi M (74b)

⁴⁰⁴⁵ Safer ayının dokuzuncu gününde A; - M (74b)

Hân Haleb'e gelüp zabt eyledi. Ve çok müslimânları helâk eyledi. Andan sonra Hülâgü Ketibğa nâm kimesne-i ser-asker edüp Şam tarafına gönderdi. Ve kendü Haleb'de ber karar oldu.⁴⁰⁴⁶ Ketibğa dahî varup Şam etrafına Kudüs-i Şerîf'e müstevli⁴⁰⁴⁷ oldu. Ve alup zabt eyledi. Ve asker Tatar Gazze'de karar eyledi. Ol esnâna Şam'dan firâr edüp Mısır'a gelen Muzaffer⁴⁰⁴⁸ huzûruna varup cevır zulm düşmandan feryâd edüp Melik Katn'dan imdâd ve tasallut fecreden halâs sebeb olmalarına ricâ eylediler. Ol sâ'at mezbûr Muzaffer Katn asker-i İslâm ve gazâbiyyetiyle⁴⁰⁴⁹ Şam tarafına müteveccih oldular. Fî evâ'il Ramazan-ı Şerîf fi sene-i mezbûra ve mukaddem leşker Rükneddîn Baybars elli bin kadar askere ser-asker ve çarıkcı ta'yîn eyledi.⁴⁰⁵⁰ Vakta ki, Hülâgü'nun ser-askeri Ketibğa Melik Muzaffer Katn askeri ile Mısır'dan çıkup kendi için⁴⁰⁵¹ gelür deyu işitdi. Şam etrafında olan asker⁴⁰⁵² Tatar'ı cem' edüp Mısır askerine karşı vardı. İki deryâ misâli asker Gur'da Ayn Calut nâm yerde Ramazan-ı Şerîf'in on beşinci günü mülâkât olup bâd nusret İslâm târafından vezân olup asker Tatar münhezim ve serdârları olan Ketibğa cenkde helâk ve oğlu esîr beste-i zincir oldu. Ve münhezim olan Tatar dağlara firâr edüp ardlarınca Rükneddîn Baybars'ı ta'yîn edüp⁴⁰⁵³ tâ Haleb'e varınca kara kara kovub bilâd-ı⁴⁰⁵⁴ İslâm'ı ellerinden halâs eylediler. Andan sonra sâlimîn ve ğânimîn Şam Şerîf'e gelüp girdiler. Bu fethi azîm için İmâm Ebu Sâm'a bu iki beyti inşâd eyledi. Şi'ir: **[83/b]**

غلبت التا تار علي البلافجاءهم

من مصر تركي يحود نبعسه

بالشام الكهم وبدوشملهم

⁴⁰⁴⁶ Oldu A; etdi M (74b)

⁴⁰⁴⁷ Müstevli A; ve gazze'ye müstevli M (74b)

⁴⁰⁴⁸ Muzaffer A; müslimânlar Muzaffer M (74b)

⁴⁰⁴⁹ Ve gazâbiyyetiyle A; ile M (74b)

⁴⁰⁵⁰ Fi evâ'il Ramazan-ı Şerîf fi sene-i mezbûra... A; Fî evâ'il Ramazan'da ser-asker ve çarıkcı ta'yîn eyledi. F (118b) / sene-i mezbûre Ramazan'ın evâ'ilinde ve mukaddem leşkere Rükneddîn Baybars ser-asker ve çarıkcı ta'yîn eyledi M (74b)

⁴⁰⁵¹ İçün A; kasdına F (118b) / M (74b)

⁴⁰⁵² Asker A; ser-asker F (118b) / ki olan M (74b)

⁴⁰⁵³ Edüp A; olunup M (74b)

⁴⁰⁵⁴ Bilâd-ı A, vilâyet-i M (74b)

Ba'dehu Melik Muzaffer, Şam hükûmetini Emîr İlmüddîn Sancar Halebi'ye tevfiז eyledi. Ve Haleb'i Melik Sa'id bin Bedreddîn Lü'lü'ye verdi. Ve kendüsi kalkup askeriyle Mısır'a gitdi. Bu kerre Emîr Baybars'ın gücüne gelüp⁴⁰⁵⁵ hatrı kaldı. Zirâ Tatar'ın bozulmasına sebeb ol oldu. Anın mukâbelesinde Haleb'i kendüye⁴⁰⁵⁶ tasarrufunda bilürdi. Tahallüf etdikde sonra ba'zı⁴⁰⁵⁷ ümerâ ile ittifâk edüp Muzaffer'in katline karar verüp vakt-i fırsat gözedirlerdi.⁴⁰⁵⁸ Salihyye kurbunda⁴⁰⁵⁹ vardık da kazayla önlerinden bir tavşan çıktı. Katne at salup⁴⁰⁶⁰ ardına düşüp giderken Emîr Baybars tarafından olan beyler ile bile gidüp biraz askerden irak olduğu mahalde⁴⁰⁶¹ ümerânın birisi önüne gelüp bir şey ricâ etmek rengine atından⁴⁰⁶² inüp rikâbını bûs etmek isterken Baybars erişüp kılıç ile çalup⁴⁰⁶³ katl eyledi. Bu vak'a Zilka'de'nin on yedisinde vâkı' oldu.⁴⁰⁶⁴ Müddet-i saltanatı on bir ay üç gün⁴⁰⁶⁵ merkûm kûl cinsinden ve evlâd-ı kefereden değil idi. Babası Harezşâh'ın oğlu⁴⁰⁶⁶ olup ismî Mahmûd olup⁴⁰⁶⁷ evlâd-ı mülûkden olduğu mukarrerdir. Vakta ki Tatar tâ'ifesi⁴⁰⁶⁸ vilâyetlerine gâlib oldular. Mezbûr küçük iken ellerine⁴⁰⁶⁹ girüp bir bâzirgâne satarlar.⁴⁰⁷⁰ Ol dahî Mısır'a getirüp Melik Mu'iz⁴⁰⁷¹ Aybek eline girdi. Ol sebeble kûl nâmına girdi.⁴⁰⁷² Bundan sonra Melik

* Gulebetü't-Tatar ale'l-belâ fecâihim. Min Mısır Türkî yahud neb'asa. Bi'ş-Şam ehlekehum ve bed ve şemlehum. Veliküllî şey'in iften min cins.

⁴⁰⁵⁵ Gücüne gelüp A; - M (74b)

⁴⁰⁵⁶ Kendüye A; kendü F (119a) / M (74b)

⁴⁰⁵⁷ Sonra ba'zı A; ba'zı F (119a) / M (74b)

⁴⁰⁵⁸ Gözedirlerdi A; gözedirdi M (74b)

⁴⁰⁵⁹ Kurbunda A; kurbuna F (119a) / M (74b)

⁴⁰⁶⁰ At salup A; atla M (74b) at salup

⁴⁰⁶¹ Olduğu mahalde A; oldukda M (74b)

⁴⁰⁶² Şey ricâ etmek rengine atından A; şey-i ricâ eder rengine atından F (119a) / şey-i ricâ eder şeklinde atdan M (75a)

⁴⁰⁶³ Çalup A; - M (75a)

⁴⁰⁶⁴ Bu vak'a Zilka'de'nin on yedisinde vâkı' oldu A; Bu vak'a Zilhicce'nin on yedisinde vâkı' oldu F (119a) Bu def'a Zilka'de'nin on yedisinde vâkı' oldu M (75a)

⁴⁰⁶⁵ Gün A; gün oldu M (75a)

⁴⁰⁶⁶ Harezşâh'ın oğlu A; Harezşâh'ın kız karındaşı Mevdûd Şâh'ın oğlu F (119a) / M (75a)

⁴⁰⁶⁷ Olup A, idi M (75a)

⁴⁰⁶⁸ Tâ'ifesi A; - M (75a)

⁴⁰⁶⁹ Elleri A; Tatarlar eline M (75a)

⁴⁰⁷⁰ Satarlar A; satdılar M (75a)

⁴⁰⁷¹ Mu'iz A, - M (75a)

⁴⁰⁷² Kûl nâmına girdi. A; kûl nâmında idi. F (119a) / M (75a)

Zâhir Rükneddîn Baybayrs yerine cülûs eyledi. Fî sene⁴⁰⁷³ Bağdad'da Hülâgü Hân Abbâsiyyûn'dan Mu'tasım halîfe-i katl edüp⁴⁰⁷⁴ ol zamanda Âl-i Abbâs'dan hulefâ kalmayup sâbıkda olan halîfe ki, Tâhir⁴⁰⁷⁵ Biemrillâh Muhammed'in oğlu Ahmed el-Muntasır Billâh Bağdad'da⁴⁰⁷⁶ mahbûs olup sonra ıtlak müyesser olduk da Mısır'a geldi. Kuzât katında cümle müslimîn başına şehâdet edüp hilâfet mukarrer olduk da Melik Zâhir Rükneddîn Baybars dahî andan saltanata⁴⁰⁷⁷ icâzet aldı. Sonra Ahmed el-Muntasır Bağdad'a gidüp mîr ü⁴⁰⁷⁸ asker Tatar galebe edüp ol aralıkda nâ-bedîd olup Şam'da fevt oldu. Mısır'da dört mezhebde dört kadı Melik Zâhir mezbûrun zamanında hâdis oldu. Müddet-i saltanatı fî sene 17, vefâtış fî sene 675.⁴⁰⁷⁹ Ba'dehu Melik Sa'îd Muhammed Bereket Hân İbn Zâhir⁴⁰⁸⁰ Baybars cülûs eyledi fî sene 675.⁴⁰⁸¹ Civân zâlim ve bî-tebîr olmağla halk andan arâz edüp kendüyi cebren azl etdiler. Fî sene 678, müddet-i saltanatı fî sene 3.⁴⁰⁸² Sonra Gerk'de bey olup bir yıldan sonra fevt oldu. Yerine karındaşı Melik Âdil Selâmiş İbn⁴⁰⁸³ Baybars cülûs eyledi. Fî sene 678, lâkin sağîr essen⁴⁰⁸⁴ olup tevbîre kâdir olmaduğı için **[84/a]** Ebu'l-Me'ali Melik Mansûr Kalavun Atabek melik olup cümle umûru kendi⁴⁰⁸⁵ görürdü. Ve beş aydan sonra halkı kendüye⁴⁰⁸⁶ lutf ihsânıyla celb edüp Selâmiş'i azl edüp kendi⁴⁰⁸⁷ pâdişâh oldu. Cülûs Melik⁴⁰⁸⁸ el-Mansûr Ebu'l-Me'ali Kalavun fî sene 678. Mısır'da evvelâ bimâristânı⁴⁰⁸⁹ bu binâ eyledi ki rûy-i zemînde öyle bîmaristan⁴⁰⁹⁰ yokdur. Trablus'ı Frenk'den feth edüp⁴⁰⁹¹ deniz kenarında olan hisârı

⁴⁰⁷³ Sene A; sene 656 M (75a)

⁴⁰⁷⁴ Mu'tasım halîfe-i katl edüp A; Mu'tasım halîfe-i katl etdi F (119a) / Mu'tasım Billâh'ı katl etdi M (75a)

⁴⁰⁷⁵ Tâhir A; Zâhir M (75a)

⁴⁰⁷⁶ Bağdad'da A; Bağdad'a F (119a)

⁴⁰⁷⁷ Olduk da Melik Zâhir Rükneddîn ... A; oldu Melik Zâhir dahî saltanata andan M (75a)

⁴⁰⁷⁸ Mîr ü A; gerü M (75a)

⁴⁰⁷⁹ Fî sene 17, vefâtış fî sene 675 A; on yedi yıl vefâtı altı yüz yetmiş beş M (75a)

⁴⁰⁸⁰ İbn Zâhir A; bin Tâhir M (75a)

⁴⁰⁸¹ Fî sene 675 A; - M (75a)

⁴⁰⁸² Müddet-i saltanatı fî sene 3 A; - M (75a)

⁴⁰⁸³ İbn A; bin M (75a)

⁴⁰⁸⁴ Essen A; M (75a)

⁴⁰⁸⁵ Kendi A; kendisi M (75a)

⁴⁰⁸⁶ Halkı kendüye A; kalup halkı kendüye F (119b) halkı M (75a)

⁴⁰⁸⁷ Edüp kendi A; ve kendisi M (75a)

⁴⁰⁸⁸ Cülûs melik A; melik F (119b)

⁴⁰⁸⁹ Evvelâ bimâristânı A; evvelan bimârhâne M (75a)

⁴⁰⁹⁰ Zemînde öyle bîmaristan A; arzda öyle bimârhâne M (75a)

⁴⁰⁹¹ Feth edüp A; alup M (75a)

yıkuphâlâ ma'mûr olan kal'ayı binâ etdi. Ve Sayda ve Beyrut'ı ve Celbiye ve Lazkiyye'yi Frenk elinden aldı⁴⁰⁹² ve nice fütühât etdi.

Bu dahî on bir yıl saltanat etdikden sonra fevt olup yerine el-Melik⁴⁰⁹³ Eşref Selâhaddîn Halîl bin Kalavun cülûs etdi.⁴⁰⁹⁴ Fî sene 686.⁴⁰⁹⁵ Bu dahî üç yıl iki ay saltanat etdikden sonra bir gün Bahire semtinde seyr şikâr ederken Emîr Baydar ve Lâçin fırsat bulup Melik Eşref'i katl etdiler. Yerine karındaşı Melik Nâsır Muhammed bin Kalavun dokuz yaşında iken pâdişâh oldu. Lâkin oğlancık olduğu için ümerâ cem' olup azl eylediler. Yerine kül cinsinden Âdil Ketibğa pâdişâh oldu fî sene 694. Bunun zamanında Mısır'da azîm kaht olmağla Ketibğa Şam tarafına gidüp Mısır'da Laçin Bey'i kaimmakâm kodı. Birkaç günden sonra Laçin⁴⁰⁹⁶ hurûc edüp pâdişâh oldu fî sene 696.⁴⁰⁹⁷ Ba'dehu Ketibğa'ya serhad beyliğin verdi. Üç yıl anda oldu.⁴⁰⁹⁸ Ba'dehu fevt olup⁴⁰⁹⁹ Melik Mansûr Laçin Melik Halîl⁴¹⁰⁰ ümerâsından idi. İki pâdişâh sonra⁴¹⁰¹ bir gece küllarından biri mezbûri namaz kılarken şehîd eyledi. Andan sonra sâbıkan hükûmetden azl olunan⁴¹⁰² Melik Nâsır Muhammed getirilüp tahta geçürildi.⁴¹⁰³ İkinci cülûsunda sinni on dört yaşında idi. Pes bu kerre on yıl dahî saltanat etdikden sonra bir husûsa incinüpuzlet nefsi dedi. Ben Kerked(?) hükûmetine kanâ'at etdim siz kendünüze bir sultân bulun deyu⁴¹⁰⁴ Kerked Kal'ası'na gitti. Yerine Melik Mansûr Baybars Şaşnigîr pâdişâh oldu. Giru⁴¹⁰⁵ Muhammed bin Kalavun Kerked'den Şam'a gelüp andan saltanat arzusıyla Mısır'a gelüp Baybars Sayda memleketine kaçup Mısır'da Muhammed bin Kalavun tahta geçdi fî sene 709. Üç def'a hac etdi ve üç def'a pâdişâh oldu. Def'a-i ûlû ism(?)

⁴⁰⁹² Aldı A; alup M (75a)

⁴⁰⁹³ El-Melik A; melik F (119b) / M (75a)

⁴⁰⁹⁴ Etdi A; eyledi M (75a)

⁴⁰⁹⁵ 686 A; 689 F (119b) / Fî altı yüz seksen dokuz M (75a)

⁴⁰⁹⁶ Laçin A; Laçin Bey M (75a)

⁴⁰⁹⁷ Fî sene 696 A, - M (75a)

⁴⁰⁹⁸ Oldu A; olup M (75a)

⁴⁰⁹⁹ Olup A, oldu M (75a)

⁴¹⁰⁰ Halîl A; Eşref M (75a)

⁴¹⁰¹ İki pâdişâh sonra A; iki yıl pâdişâh olup sonra F (120a) / iki yıl iki ay pâdişâ olup sonra M (75a)

⁴¹⁰² Olunan A; olan M (75a)

⁴¹⁰³ Muhammed getirilüp tahta geçürildi A; Muhammed'i getürdiler tahta geçürdiler F (120a) / Muhammed'i getürdüp tahta cülûs etdirdiler ki M (75a)

⁴¹⁰⁴ Deyu A; dedikde M (75b)

⁴¹⁰⁵ Şaşnigîr pâdişâh oldu giru A; Şaşnigîr pâdişâh olup giru F (120a) / Çaşnigîr pâdişâh oldu. On bir aydan sonra giru M (75b)

def'a sâniye sene 3, cem'an saltanat sene 3 idi. Yüz⁴¹⁰⁶ kırk bir senesinde fevt olup yerine oğlu Melik Mansûr Ebû Bekir bin Muhammed Kalavun cülûs eyledi. İki aydan ziyâde geçdik de⁴¹⁰⁷ Atabekasker Kosun Seyfi ile mâ-beynlerimuhtelif olup adâvet sebîlinden asker içine fitne birağup Mansûr'u azl edüp şehirden çıkarup sonra katl etdirdi fî sene 741.⁴¹⁰⁸ Yerine Melik Eşref Alâeddîn Küçük bin Muhammed Kalavun yedi yaşında karındaşı tahta⁴¹⁰⁹ geçdi. [84/b] Beş aydan sonra Atabek Kosun bunu dahî azl edüp Kosun memleketine gönderdi. Dört yıl anda sağ olup sonra fevt oldu fî sene 741.⁴¹¹⁰ Ba'dehu Melik Nâsır Ahmed bin Nâsır⁴¹¹¹ Muhammed Bin Kalavun karındaşı yerine geçüp⁴¹¹² üç aydan sonra azl olunup Kerked tarafına gönderildi. Yerine karındaşı Melik Salih İmâdeddîn İsmail bin Nâsır Muhammed bin Kalavun cülûs eyledi fî sene 745.⁴¹¹³

Bundan sonra Melik Kâmil Şa'ban bin Muhammed bin Kalavun cülûs eyledi fî sene 745. Merkûm eğerçi⁴¹¹⁴ muhibb ulemâ-i ve sulehâ-i ve zâhid ü âbid pâdişâh idi. Lâkin cemi' mala harîs olmağla⁴¹¹⁵ beyler kendüden nefret edüp on yıldan ziyâde saltanattan⁴¹¹⁶ sonra katl olunmuşdur fî sene 755.⁴¹¹⁷ Yerine Melik Muzaffer Emîr el-Hâc Muhammed bin Kalavun cülûs eyledi fî sene 775.⁴¹¹⁸ Bu dahî bir buçuk yıldan sonra hal' olunup katl olundu fî sene 757.⁴¹¹⁹ Yerine Sultân Hasan İbn Melik Nâsır Muhammed bin Kalavun pâdişâh oldu. Fî sene 757.⁴¹²⁰ Sonra ümerâ cem' olup Sultân Hasan'ı kal'ada habs edüp⁴¹²¹ tahtını Melik Salih nâm karındaşına verdiler.

⁴¹⁰⁶ Def'a-i ûlû ism def'a sâniye sene 3... A; def'a-i ûlû ism def'a-i sâniye sene 13 cem'an saltanat sene 3 idi. Yedi yüz F (120a) / cemi' saltanatu on üç sene olmuşdur. Yedi yüz M (75b)

⁴¹⁰⁷ Geçdik de A; geçdikden sonra F (120a)

⁴¹⁰⁸ Atabek asker Kosun Seyfi ile... A; Atabek asker Kosun Seyfi ile mâ-beynlerimuhtelif olup adâvet sebebinden asker içine fitne birağup Mansûr'u azl edüp şehirden çıkarup sonra katl etdirdi fî sene 741 F (120a) / fitne birağup Mansûr'u azl ve şehirden çıkarup sonra katl etdiler. Yedi yüz kırk birde M (75b)

⁴¹⁰⁹ Tahta A; tahtına F (120a) / M (75b)

⁴¹¹⁰ Fî sene 741 A; fî yüz yetmiş bir M (75b)

⁴¹¹¹ Nâsır A; Melik Nâsır M (75b)

⁴¹¹² Geçüp A; geçürdüler F (120a) / M (75b)

⁴¹¹³ Cülûs eyledi fî sene 745 A; tahta geçdi fî yedi yüz kırk beş senesinde M (75b)

⁴¹¹⁴ Merkûm eğerçi A; Bundan sonra merkûm gerçi M (75b)

⁴¹¹⁵ Olmağla A; ve rağib olmağla F (120a) / M (75b)

⁴¹¹⁶ Ziyâde saltanattan A; - M (75b)

⁴¹¹⁷ Fî sene 755 A; - M (75b)

⁴¹¹⁸ Fî sene 755 A; - M (75b)

⁴¹¹⁹ Fî sene 755 A; yedi yüz elli yedide M (75b)

⁴¹²⁰ Fî sene 757 A; - M (75b)

⁴¹²¹ Edüp A; etdiler F (120b) / M (75b)

Üç yıl üç ay geçdikden sonra⁴¹²² Melik Salih'i giderüp tekrar Sultân Hasan'ı nasb etdiler. Mısır'da bir âlî câmi' binâ etmişdir. Müddeti saltanat fî sene 10, şehr 3, vefâtış fî sene 771.⁴¹²³ Şeyh Ekmel Gayetü'l-Beyân sâhibi bunun zamanında idi. Ve bunların zamanında Yahûdiler sarı dülbend ve Nasrâniler⁴¹²⁴ gök sarınup ve katıra⁴¹²⁵ binmek âdet olundu. Lâkin Müslimânları gördükde inmek şartın etdiler.

Bunlardan sonra Melik Mansûr Muhammed Emirü'l-Hâc İbn Muhammed Kalavun ammisi Sultân Hasan yerine tahta geçdi. Fî sene 771.⁴¹²⁶ Bu dahî⁴¹²⁷ azl olunup kal'ada habs olundu. Fî sene 774. Müddeti saltanatı fî sene 3, şehr 3.⁴¹²⁸ Otuz yıl mahbûs olup andan sonra fevt oldu. Yerine Melik Eşref Şa'ban bin Muhammed bin Muhammed⁴¹²⁹ Kalavun cülûs eyledi. Fî sene 774.⁴¹³⁰ Bu dahî dört yıl iki ay hilâfet etdikden sonra katl olundu. Fî sene 778.⁴¹³¹ Yerine oğlu Nâsır⁴¹³² Ali İbn Şa'ban sekiz yaşında iken cülûs eyledi. Fî sene 778.⁴¹³³ Lâkin sabî olmağlamesâlihi bırakup Atabek'e ısmarladı.⁴¹³⁴ Müddet-i saltanatı sene 5, müddet-i ömrişisene 13, vefâtış fî sene 788.⁴¹³⁵ Ba'dehu karındaşı Melik Sâlih bin Şa'bân Kalavun tahta geçüp cülûs eyledi. Fî sene 787.⁴¹³⁶ Bir yıl altı aydan sonra azl⁴¹³⁷ olundu. Tâzeliği cihetinden Melik Tâhir⁴¹³⁸ tahta geçdi. Altı aydan sonra nâ-bedîd olup girû saltanatı Hacı bin Şa'bân da kaldı. Giru yedi dahî tahta⁴¹³⁹ geçüp âhir kendi nefsinin ihtiyâriyle azl edüp yine Berkot'a verdiler. Mülûk-i Etrâkin devletleri Çerâkise'ye nakl etdi.⁴¹⁴⁰

⁴¹²² Geçdikden sonra A; geçüp geru M (75b)

⁴¹²³ Fî sene 10, şehr 3, vefâtış fî sene 771 A; on yıl üç ay olup, yedi yüz yetmiş yedide vefât eyledi M (75b)

⁴¹²⁴ Nasrâniler A; nasâri M (75b)

⁴¹²⁵ Katıra A; katırlara M (75b)

⁴¹²⁶ Fî sene 771 A; - M (75b)

⁴¹²⁷ Dahî A; dahî bir seneden sonra M (75b)

⁴¹²⁸ Fî sene.. Fî târîh sene yedi yüz yetmiş dört

⁴¹²⁹ Muhammed A; - M (75b)

⁴¹³⁰ Fî sene 774 A; - M (75b)

⁴¹³¹ Hilâfet etdikden... A; saltanat etdikden sonra yedi yüz yetmiş sekizde katl olunup M (75b)

⁴¹³² Nâsır A; Mansûr M (75b)

⁴¹³³ Fî sene 778 A; - M (75b)

⁴¹³⁴ Atabek'e ısmarladı A; Atabek görürdü F (120b) / Atabek gördü M (75b)

⁴¹³⁵ Sene 5... A; beş sene olup yedi yüz seksen üçde vefât eyledi M (75b)

⁴¹³⁶ Fî sene 787 A; - M (75b)

⁴¹³⁷ Azl olundu A; ma'zul oldu M (75b)

⁴¹³⁸ Melik Tâhir A; Melik Tâhir Berkot F (120b) / Melik Tâhir Berkot M (75b)

⁴¹³⁹ Şa'bân da kaldı... A; Şa'bân dostuna intikâl eyledi. Yedi ay dahî giru tahta F (120b) / Şa'bân dostuna intikâl eyledi. Yedi aydan sonra gerüye tahta M (75b)

⁴¹⁴⁰ Çerâkise'ye nakl etdi A; Çerâkise nakl eyledi M (76a)

Ya'ni Selâtîn-i Etrâkden yigirmi beş hâkim bezr-i gûvâr tekml-i kuvvet ve iktidâr edüp cem'an yüz otuz dört yıl saltanat etmişler iken⁴¹⁴¹ mülkleri elden çıktı. Zevâl-i devletlerine sebep nâ-cins ve akılsız küllara i'tibâr iltifât edüp kendüleri anlara [85/a] mağlûb etdiklerinden ve ikide birde etfâlî tahta geçirüp akabinde azline dikkat edüp bi-hadîd mülûk-i askerîni yüzünü öğretmelerinden oldu.

Fasl-ı Fî-zikr-i Devlet-i Mülûk-i⁴¹⁴² Çerakise Der Vilâyeti Mısır♦♦

Etrâkden çak sonra sultân olan Melik Sâlih Zeyneddîn♦♦ Hacı on yaşında tahta geçüp Emîr Kebîr Berkuk Çerakiseki lâlâsı ve müdebbir meliki olmuş idi. Umûmen Çerâkise ki⁴¹⁴³ tâbi' olup küllî kuvvet ve iktidâr bulmağın hicretin yedi yüz seksen dört senesinde ol vezîr-i müdebbir velî ni'mi⁴¹⁴⁴ olan mahdûmi hal' kıldı. Çerakisler kuvveti ile sikke ve hutbe-i kendi nâmına edüp, Melik Tâhir Ebû Sa'îd Berkuk lakabı ile pâdişâh oldu. Fî sene 784.⁴¹⁴⁵ Lâkin kerim ve kesirü'l-ihsân ve bahâdır-ı şecî'ar⁴¹⁴⁶ olmağın halkı âlem kendüye muhibb oldu.⁴¹⁴⁷ Her hafta divân⁴¹⁴⁸ günlerinde bizzât divân edüp ehl-i şer'î getirüp fukarâsının⁴¹⁴⁹ mesâlihini görürdü. Bu tarîk ile altı yıl sekiz ay saltanat edüp felâcerem bir leşker-i azîm ile Sâritu⁴¹⁵⁰ saltanattan azl ve hal' eylediği Melik Salih⁴¹⁵¹ üstüne geldi. Berkuk münhezim olup

⁴¹⁴¹ Etmişler iken A; etmişlerdir F (121a)

⁴¹⁴² Fî-zikr-i devlet-i mülûk-i A; Fî-zikr-i mülûk-i devlet-i F (121a) / mülûk-i M (76a)

♦[d]: Mülûk-i Çerakise: Yigirmi dört neferdir. Dâr-ı saltanatları Mısır ve Şam'dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz seksen üç. Târîhi inkırazları dokuz yüz yigirmi iki. Müddeti devletleri yüz otuz senedir. F (121a)

• [d]: Mülûk-i Çerakise: Yigirmi dört neferdir. Dâr-ı saltanatları Mısır ve Şam'dır. Târîhi zuhûrları yedi yüz seksen üç. İnkırazları dokuz yüz yigirmi iki. Müddeti devletleri yüz otuz yedi senedir. M (76a)

♦♦[d]: Tâ'ife-i edrâkiden bâlâda zikirleri murûriden (?) mülûkün âhiri Zeyneddîn Hacı idi. Ba'dehu Berkuk Çerakise anın ümerâyı kebir el-hal ... (?) umûman zümre-i Çerakise'yi başına cem' edüp ol mezbûri (?) hal' ile yedi yüz seksen dört senesine Mısır tahtına cülûs eylemeğle Berkuk deyu şöhret bulmuşdur. M (76a)

⁴¹⁴³ Çerâkise ki A; Çerakise ana F (121a) / M (76a)

⁴¹⁴⁴ Velî ni'mi A; veliyyi ni'meti F (121a) / M (76a)

⁴¹⁴⁵ Fî sene 784 A; - M (76a)

⁴¹⁴⁶ Şecî'ar A; şecî'an F (121a) / M (76a)

⁴¹⁴⁷ Oldu A; eyledi F (121a)

⁴¹⁴⁸ Divân A; cum'a M (76a)

⁴¹⁴⁹ Fukarâsının A; fukaranın F (121a) / M (76a)

⁴¹⁵⁰ Leşker-i azîm Sâritu A; Leşker-i azîm sâbikân F (121a) / azîm leşkerle sabikân M (76a)

⁴¹⁵¹ Eylediği Melik Salih A; eylediği Melik Salih Hacı F (121a) / kıldığı Melik Salih Hacı M (76a)

gaybet eylediği mukarrer⁴¹⁵² oldu. Lâkin on altı ay mikdârı hükûmetden sonra Berkuk'un yine Mısır'a gelmesi ta'ayyün⁴¹⁵³ buldu. Ümerâ Sâlih'i azl edüp yine saltanat sâniyen Melik Zâhir⁴¹⁵⁴ Berkuk'a mukarrer kılındı. Bu kerre dahî dokuz buçuk yıl saltanat etdi. Evvelki hükûmeti ile on altı yıl hükûmet edüp fevt olduktan sonra⁴¹⁵⁵ oğlu Melik Nâsır Ebu's-Sâ'adât Ferec bin Berkuk cülûs eyledi. Fî sene 800.⁴¹⁵⁶ Yedi yıla karib hükûmet etdikden sonra Timur fitnesi ve Sultân Yıldırım Bayezid muhârebesi⁴¹⁵⁷ işidilüp Ümerâ-i Mısır meyânına fitne düşüp⁴¹⁵⁸ Melik Nâsır dahî kimseye haber⁴¹⁵⁹ etmeden kal'adan inüp gitdi. Kanda gitdüğü ma'lûm olmadı.

Pes karındaşı Melik Abdülazîz İbn⁴¹⁶⁰ Berkuk yerine geçdi. İki aydan sonra⁴¹⁶¹ tekrar Melik Nâsır Ferec çıkageldi. Nice beyler öldürdü. Ba'dehu Şam hâkimi olan Nureddîn Hafız ve Şeyh Tâhir'i hurûc etdiler. Âkıbet leşker birbirine düşüp aralıkda Melik Nâsır katl olundu.⁴¹⁶² Mezbûr evvel ve âhir on üç yıl üç ay⁴¹⁶³ saltanatdan sonra katl olundu. Fî sene 813.⁴¹⁶⁴

Ba'dehu⁴¹⁶⁵ Müsta'în Billâh Ebu'l-Fazl Abbâsi ihtiyâr olundu. Ümerânın ikdamına binâ'en beş ay mikdârı hükûmet etdi. Ba'dehu kendü nefsinin hal' edüp İskenderiye'ye gitdi ve anda fevt oldu. Saltanat Mısır'a Melik Müeyyîd Ebu'n-Nâsır Şeyh Tâhiriyye'ye münâsib görüldü. Fî sene 813⁴¹⁶⁶ cülûs eyledi.

Berkuk ümerâsından biri Nâyib el-Melik idi.⁴¹⁶⁷ Halîfe-imezbûrdan sonra müstakıl oldukda Mısır'da câmi'-i mü'eyyîd ve bir medrese-i latîfe binâ eyledi.

⁴¹⁵² Mukarrer A; mülk M (76a)

⁴¹⁵³ Ta'ayyün A; yakîn M (76a)

⁴¹⁵⁴ Zâhir A; Tâhir F (121a) / M (76a)

⁴¹⁵⁵ Olduktan sonra A; oldu. Fî sene 800 andan sonra F (121a) / M (76a)

⁴¹⁵⁶ Fî sene 800 A; - M (76a)

⁴¹⁵⁷ Bayezid muhârebesi A; Bayezid Hânla muhârebesi F (121a) / Bayezid Hân ilecenk ve muhârebe M (76a)

⁴¹⁵⁸ Fitne düşüp A; fetret düşüp F (121a) / fetret düşdü M (76a)

⁴¹⁵⁹ Haber A; haber ve ikrâh F (121a)M (76a)

⁴¹⁶⁰ Melik Abdülazîz İbn A; Melik Nâsır Abdülazîz İbn F (121b) Melik Abdülazîz bin M (76a)

⁴¹⁶¹ Sonra A; ziyadece hükûmet eyledi andan sonra F (121b)/ ziyade hükûmet kıldı andan sonra M (76a)

⁴¹⁶² Nâsır katl olundu A; Nâsır'ı katl etdirdi F (121b) / Nâsır'ı katl eylediler M (76a)

⁴¹⁶³ On üç yıl üç ay A; on yıl üç ay F (121b)

⁴¹⁶⁴ Saltanatdan... A; saltanat eyledi M (76a)

⁴¹⁶⁵ Ba'dehu A; ba'dehu sekiz yüz on üçde M (76a)

⁴¹⁶⁶ Fî sene 813 A; Sekiz yüz on üçde M (76a)

⁴¹⁶⁷ Biri Nâyib el-Melik idi A; nâ'ibü'l-melik idi F (121b) / nâ'in melik idi M (76a)

Sekiz yüz yigirmi dört senesinde⁴¹⁶⁸ fevt olup yerine Melik Muzaffer Ebu's-Sa'âdet⁴¹⁶⁹ cülûs eyledi. Fî sene 824.⁴¹⁷⁰ Lâkin küçük olmağla Emîr Tatar Atabeyi ve vezîr ta'yîn olundu. Ve lakabını Nizâmül [85/b] mülk kodu. Birkaç eyyâmdan sonra sabîdir deyu Muzaffer'i hal' edüp⁴¹⁷¹ Tatar kendi müstevli olup el-Melik Muzaffer⁴¹⁷² Seyfeddîn Ebu'l-feth elkâbı ile pâdişâh oldu. Hâlâ ki, ma'mûr olmayup yüz günden sonra vefât etdi. Ba'dehu el-Melik⁴¹⁷³ Salih bin Tatar cülûs eyledi. Bu dahî dokuz yaşında olmak ile Emîr Canbek buna Atabek vezîr oldu. Birkaç günden sonra bir husûs için Canbek'i İskenderiyye'ye gönderüp habs eyledi. Ve sultanla⁴¹⁷⁴ alakası olan beyleri katl eyledi. Sekiz yüz yigirmi beş senesinde Rebiülâhir'de⁴¹⁷⁵ Melik Salih'i hal' eyleyüp⁴¹⁷⁶ kendi pâdişâh oldu. Melik Eşref Seyfeddîn Ebu'n-Nasır fî sene 825.⁴¹⁷⁷

Bundan evvel gelen Çerakise pâdişâhlarının a'dilidir.⁴¹⁷⁸ Zamanında çok gazâlar oldu. Ve cümlesinde nansûr muzaffer oldu. Ve kendüsi Mısır kal'asından taşra çıkmadı.⁴¹⁷⁹ İki def'a Kıbrıs cezîresine donanma gönderüp vâfir ganâyim ve esîrlere aldıktan sonra halkını haraca kesdi. Ve Mısır'da bir câmi' ve bir âlî medrese binâ eyledi. On altı yıl saltanat ettikten⁴¹⁸⁰ sonra fevt olup yerine⁴¹⁸¹ oğlu Melik Aziz Ebu'l-Mehâsin Cemâleddîn Yûsuf bin Barsbay' cülûs eyledi. Fî sene 842.⁴¹⁸² Dört aydan sonra azl olunup İskenderiyye'de fevt olunca⁴¹⁸³ ikâmet etdi.

⁴¹⁶⁸ Dört senesinde A; dörtde M (76a)

⁴¹⁶⁹ Muzaffer Ebu's-Sa'âdet A; Muzaffer Ebu's-Sa'âdet AhmedF (121b)/ M (76a)

⁴¹⁷⁰ Fî sene 824 A; - M (76a)

⁴¹⁷¹ Muzaffer'i hal' edüpA; Melik Muzaffer'i hal' eylediler M (76a)

⁴¹⁷² Muzaffer A; et-Tâhir M (76a)

⁴¹⁷³ Ba'dehu el-Melik A; ba'dehu oğlu el-MelikF (121b) /ba'dehu oğlu Melik M (76a)

⁴¹⁷⁴ Bir husus için Canbek'i... A; Barsbay (?) gâlib olup ve Melik Salih'e Atabek oldu. Ve Emîr Canbek'i İskenderiyye'ye gönderdi ve habs edüp saltanatla F (121b) / Barsbay (?) gâlib oldu. Ve Melik Salih'e Atabek oldu. Ve Emîr Canbek'i İskenderiyye'ye gönderüp habs eyledi M (76b)

⁴¹⁷⁵ Senesinde Rebiülâhir'de A; senesinin Rebiülâhir'inde F (121b)

⁴¹⁷⁶ Eyleyüp A; edüp M (76b)

⁴¹⁷⁷ Nasır fî sene 825 A; Nasır Barsbayfî sene 825 F (121b) / Nasır Barsbay sekiz yüz yigirmi beşde M (76b)

⁴¹⁷⁸ Pâdişâhlarının a' dilidir A; pâdişâhlarının zamanında F (121b)

⁴¹⁷⁹ Çıkmadı A; çıkdı F (121b)

⁴¹⁸⁰ Saltanat ettikten A; saltanattan F (122a) /pâdişâh olduktan M (76b)

⁴¹⁸¹ Olup yerine A; olduM (76b)

* [d]: Ebu Nasır Barsbay sekiz yüz ..(?) beşde(?) Mısır'da tahta geçti. Çerakisetek ehûni idi.(?) asker gönderüp Gazze(?) ve Mısır'da câmi' ve medrese binasına mevkuf olmuşdur. M (76b)

Yerine Melik Berkuk ümerâsından Melik Zâhir Çakmak cülûs eyledi. Fî sene 842.⁴¹⁸⁴ Hayrâtı ve hasenâtı bahîddir. On dört yıl on ay saltanat etdikden sonra şehr-i Muharrem'de ihtiyârıyla ferâgat⁴¹⁸⁵ edüp Safer ayında fevt oldu.

Yerine oğlu Melik Mansûr Osman bin Çakmak cülûs eyledi. Fî sene 857.⁴¹⁸⁶ Bir ay on iki günden sonra hal' olunup İskenderiyye'ye gönderdiler.⁴¹⁸⁷ Yerine Ferec Berkuk ve müte'alikâtından Melik Eşref İnâl en-Nazir cülûs eyledi. Fî sene 857.⁴¹⁸⁸ Üçüncü gün Melik Osman'ın vâlidesin ve ehli ve iyâlin⁴¹⁸⁹ cariyeleriyle İskenderiyye'ye irsâl eyleyüp⁴¹⁹⁰ cümlesin anda habs eyledi. Mezbûr İnâl dahî sekiz yıl saltanat etdikden sonra ihtiyârıyla tahtını oğlu Melik Mü'eyyid Ahmed bin İnâl'e verüp ertesi gün⁴¹⁹¹ fevt oldu. Fî sene 865.⁴¹⁹² Bu dahî altı yıl saltanat etdikden sonra fevt olup yerine Melik Tâhir Balbay cülûs eyledi. Fî sene 871. Elli⁴¹⁹³ altı gün hükûmetden sonra azl olunup İskenderiyye'ye gönderildi.⁴¹⁹⁴ Ba'dehu Melik Tâhir Bimirigacülûs eyledi. Fî sene 872.⁴¹⁹⁵ Elli sekiz günden sonra⁴¹⁹⁶ azl olunup Dimyâd'a gönderildi. Yerine Melik Eşref⁴¹⁹⁷ Kayıtbay' cülûs eyledi. Fî sene 872.⁴¹⁹⁸ Adl ü dâd ile ta'mir bilâd edüp⁴¹⁹⁹ Kudüs-i Şerîf'de âsâr-ı hayrâtı ve Hameynü'ş-Şerifeyn'de ve Cidde'de ve Şam'da mürettebâtı çokdur ve bîhaddir. Ve sultân mezbûre sene sitte ve semânîn⁴²⁰⁰ Ramazan'ında Medine-i Münevvere'de** minâre

⁴¹⁸² Fî sene 842 A; ve sekiz yüz kırk iki târihinde M (76b)

⁴¹⁸³ Olunca A; olunca anda M (76b)

⁴¹⁸⁴ Cülûs... A; sekiz yüz kırk yedide cülûs eyledi M (76b)

⁴¹⁸⁵ Ferâgat A; tahtan ferâgat M (76b)

⁴¹⁸⁶ Cülûs... A; sekiz yüz elli yedide cülûs eyledi M (76b)

⁴¹⁸⁷ Gönderdiler A; gönderdi F (122a)

⁴¹⁸⁸ Fî sene 857 A; - M (76b)

⁴¹⁸⁹ Ehli ve iyâlin A; ehli iyâlin (122a)

⁴¹⁹⁰ Eyletüp A; edüp M (76b)

⁴¹⁹¹ Gün A; - M (76b)

⁴¹⁹² Fî sene 865 A; - M (76b)

⁴¹⁹³ Fî sene 871. Elli A; bu dahî M (76b)

⁴¹⁹⁴ Gönderildi A; gönderdiler M (76b)

⁴¹⁹⁵ 872 A; 871 F (122a) / - M (76b)

⁴¹⁹⁶ Günden sonra A; gün saltanatdan sonra (122a) / gün hükûmetden sonra - M (76b)

⁴¹⁹⁷ Eşref A; Eşref Sultân M (76b)

* [d]: cülûsu Sultân Kayıtbay (?) sene 871 M (76b)

⁴¹⁹⁸ 872 A; 871 M (76b)

⁴¹⁹⁹ Edüp A; eyledi M (76b)

⁴²⁰⁰ Sene sitte ve semânîn A; sekiz yüz altmış M (76b)

** [d]: Mûmi İleyh Sultân Kayıtbay Medine-i Münevvere'ye azîm hizmet eyledi li, bu mahalde mefsûlen mezkûrdur. Saltânatı sene 31 senedir M (76b)

alemine hubût eden sâ'ikadan peydâ olan [86/a] ateşden mescid-i şerif yanup⁴²⁰¹ ve hazâ'in bi'l-cümle ihrâk binnâr olduğu ma'rûz oldukda ber-vech-i isti'câl-i mühimmât ve binnâr⁴²⁰² irsâl edüp kemâ yenbağî imâret mescid-i şerîfden mâ'adâ etrâfına medrese-i âliye⁴²⁰³ ve ribât dahî binâ edüp sa'y etdi. Cülûs fî sene 872. Müddeti saltanatı sene 30, vefâtı sene 902.⁴²⁰⁴

Bundan sonra Melik Eşref Kansu Gavri cülûs eyledi. Fî sene 902.⁴²⁰⁵ Pâdişâh-ı Rum ve Acem a'nî bihî⁴²⁰⁶ Sultan Selîm Hân Hazretlerine karşı durup Mercidabık-ı Haleb'de⁴²⁰⁷ ceng eyleyüp münhezim ve maktûl olan Kansu Gavri'dir. On altı yıla karib saltanattan sonra katl olunmuşdur. •

Bundan sonra Ümerâ-i Mısır Tomanbay Çerkes'i pâdişâh edinmişlerdir.⁴²⁰⁸ Lâkin sâhib sâbiku'z-zikr Sultân Selîm Hân, Kansu Gavri inhizâmında Haleb ve Şam'ı feth edüp Diyâr-ı⁴²⁰⁹ Mısır cümle muzâfâtıyla⁴²¹⁰ hicretin dokuz yüz yigirmi iki târîhinde⁴²¹¹ ol pâdişâh-ı encüm sipâhı memleketine zamîme olunmuşdur. Ya'ni ki işbu te'lîf târîhine değin Selâtin-i Âl-i Osman'ın beylerbeyleri tasarrufundadır. Ve re'is-i zümre-i⁴²¹² Çerâkise'den • yigirmi dört nefer kimesne taht-ı Mısır'a cülûs etmişdir.⁴²¹³ Ammâ zevâl-i mülk-i devletlerine sebep ol zümre ûlûlarının küfrân ni'meliği⁴²¹⁴ ve ehl-i İslâm'dan geçinürken⁴²¹⁵ kefere-i Çerâkise vilâyetlerine eşya

⁴²⁰¹ Yanup A; yandı M (76b)

⁴²⁰² Bi'l-cümle ihrâk binnâr... A; kütüb-i cümle ihrâk oldu. Bu ahvâli kendüye ma'rûz oldukda ber-vech-i te'accil-i mühimmât binaya M (76b)

⁴²⁰³ Medrese-i âliye A; Âli medrese M (76b)

⁴²⁰⁴ Edüp sa'y etdi... A; etdirdi ve sekiz yüz yetmiş yedide cülûs, müddeti saltanatı otuz bir yıl olup dokuz yüz iki târîhinde vefât eyledi M (76b)

⁴²⁰⁵ Fî sene 902 A; - M (76b)

⁴²⁰⁶ A'nî bihî A; - M (76b)

⁴²⁰⁷ Mercidabık-ı Haleb'de A; Mercidabık'dan Haleb karbında M (76b)

• [d]: Andan sonra Kansu Gavri cülûs edüp pâdişâh-ı Rum Selîm Hân ile Mercidabık'da muhârebe eylemekle maktul olmuşdur. Saltanatı sene 16. M (76b)

⁴²⁰⁸ Edinmişlerdir A; etmişlerdir F (122b) / M (76b)

⁴²⁰⁹ Feth edüp Diyâr-ı A; feth edüp der akıb Mısır'a gelüp mezbûr Tomanbay'ı tutup pây-ı revilde salb edüp diyâr-ı F (122b) / M (77a)

⁴²¹⁰ Muzâfâtıyla A; musâfâtı ile F (122b)

⁴²¹¹ İki târîhinde A; ikisinde M (77a)

⁴²¹² Ve re'is-i A; pes zümre-i F (122b) / M (77a)

•• [d]: Bunda ümerâyı Çerakise ...(?), Selîm Hân Haleb ve Şam ...(?), bâb ...(?) M (77a)

⁴²¹³ Etmişdir. Ammâ A; etmişdir. Ve müddeti hükûmetleri cem'an yüz otuz yıla yetmişdir. Ammâ F (122b) / etmişdir. Ve müddeti hükûmetleri cem'an yüz otuz sekiz yıla yetmişdir. Ammâ M (77a)

⁴²¹⁴ Ni'meliği A; ni'metleri M (77a)

gönderdiler.⁴²¹⁶ Ve mezbûr Kansu Gavri Sultân Selîm ile ata ve oğul mu'âmelesin ederken “*huz lâ yüfhem*” gibi bilmezlikle çil altından duyup ehl-i rafîz ve ilhâd cânibine meyl ettiğidir. Nakz-ı⁴²¹⁷ ahd gibi fi'li şeni' âkıbet ânı başdan çıkardı. Ve memleketini ve akrabâ ve ta'allukâtını kıdırupkanlarını kara⁴²¹⁸ topraklara dökürttü.⁴²¹⁹ Haddini bilmeyüp te'addî ve tecâvüz etdiğüçün bâş u canı⁴²²⁰ hanumânı seylâb tiğ-i kahr-ı pâdişâhıyla gark-âb ve⁴²²¹ nâyâb kılındı.

Fasl-ı Fî-Beyân⁴²²² Ba'zı Düvel-i Der Vilâyet-i Rum⁴²²³♦♦

Hafî olmaya ki hâlâ Anadolu vilâyetinde meşhûr olan Karaman⁴²²⁴ ve Germiyan ve Saruhan ve Hamîd ili ve Tekke ilî ve Karesi ili ve Turgud ili ve Zülkadîrlü ve Kızıl Ahmedlü ve Ebnâ-i Ramazan memleketleri ve Aydın vilâyetleri⁴²²⁵ ve Menteşa ve İzmiroğlu ve Sivas sâhibi Kadı Burhâneddîn vilâyetleri ki bi'l-fi'il Memâlik-i Hüsrevâniyye'ye cümlesi dâhildir. Ve lâkin ol hâkimler mukaddeman ne tarîkân ile zuhûr etdikleri ve kendüleri ebnâ-i mülûkden midir yoksa⁴²²⁶ hâricden midir kimesnenin ma'lûmu değildir.

⁴²¹⁵ Geçinürken A; geçinürlerken F (122b)

⁴²¹⁶ Gönderdiler A; gönderdikleridir M (77a)

⁴²¹⁷ Nakz-ı A; ba'zı F (122b)

⁴²¹⁸ Kanlarını kara A; - M (77a)

⁴²¹⁹ Dökürttü A; kardırdı F (122b) / kardı M (77a)

⁴²²⁰ Canı A; canı ve mâ-mülk M (77a)

⁴²²¹ Ğark-âb A; - M (77a)

⁴²²² Fî-beyân A; fî-zikr-i beyân F (122b)

⁴²²³ Fî-beyân Ba'zı Düvel-i Der... A; fî-zikr-i beyân ba'zı düvel-i der vilâyet-i Rum F (122b) / Fasl-ı fî zikr-i beyân devlet-i mülûki Rum M (77a)

♦ [d]: Mülûk-i Tavâyif-i Rum: Emîr Aydın ve Saruhan ve Emîr Germiyan ve Menteşa ve gayri on dört nefer dâr-ı mülkleri Anadolu'dur. Bunlar Âl-i Selçuk ümerasından olup Alâaddîn Konya'dan sonra her biri hükm etdiğü vilâyetlere müstakılan melik oldular. Târîhi zuhurları yedi yüz, târîhi inkırazları sekiz yüz doksan beş, müddeti devletleri yüz yetmiş dokuz senedir. F (122b)

• [d]: Mülûk-i Tavâyif-i Rum: Emîr Aydın ve Saruhan ve Emîr Germiyan ve Menteşa ve gayri on dört nefer dâr-ı mülkleri Anadolu'dur. Bunların Âl-i Selçuk ümerasından olup Alâaddîn Konya'dan sonra her biri hükm etdiğü vilâyetlere müstakılan melik oldular. Târîhi zuhurları yedi yüz, târîhi inkırazları sekiz yüz doksan beş, müddeti devletleri yüz yetmiş dokuz senedir. M (77a)

⁴²²⁴ Karaman A; vilâyet-i Karaman M (77a)

⁴²²⁵ Vilâyetleri A; vilâyeti F (122b) / ve Tekke M (77a)

⁴²²⁶ Yoksa A; yohsa M (77a)

İmdi târîh-i hicretin altı yüz altmış altı⁴²²⁷ yılında ki Keyhusrev bin⁴²²⁸ Kılıçarslan Pâdişâh-ı Melik-i Yunan idi. Ol asırda Karamanoğlu Muhammed Beyhurûc edüp Konya'yı aldı.⁴²²⁹ Ya'ni Sultân Alâaddîn zamânında etrâk tâ'ifesi, Tatar tâ'ifesinden⁴²³⁰ kaçup Ermenek civârında yerleşmişlerdi. Ol tâ'ifenin Nûre Sofi nâmında bir bellü başlusı vardır.⁴²³¹ En büyük oğluna Karaman verildi. [86/b] Bir günebnayırda⁴²³² cem' olan küffârı ansuzın basup cümlesini kılıçdan geçürdi. Ve onların libâslarını kavmine giydürüp ahşam karanusunda ebnayırdan gelür⁴²³³ küffâr uslûbunda kal'aya girdiler. Bu hîle ile Ermenak Hisârını aldı. Ba'dehu Nure⁴²³⁴ Sofi oğlu Karaman'a hil'at ve kılıç kuşadup Ermenak sancağın Karaman'a verdi. Kâh anda ve kâh Taşili'nde sâkin olup ba'de zamân eceli gelüp Karaman fevt oldu. Oğlu Muhammed Bey babası yerine geçdi.

Nice nice⁴²³⁵ rüzgârdan sonra Sultân-ı Mısır Rum'a gelmek fetreti vukû' buldu. Mezbûr Muhammed Bey Hamri Hârici nâm şahsı vezîr edindi. Ve ol fetret içinde Konya-i alup Keyhusrev'i vilâyetinden sürdi,⁴²³⁶ çıkardı. Lâkin mezbûr Keyhusrev'in Sâhibü's-Şemseddîn Cüveynî nâm vezîri leşker çeküp Karamanoğlunu saydı. Kendüni ve vezîrini tutup öldürdi.⁴²³⁷ Ya'ni altı yüz yetmiş yedi târîhinde mezbûra fethi müyesser oldu.⁴²³⁸ Karamanoğlu'nun beşikde Mahmûd nâm oğlu⁴²³⁹ kaldı. Büyüdük de ol dahî Ermenek beyi⁴²⁴⁰ oldu. Âhir yedi yüz senesinde ol dahî⁴²⁴¹ fevt olup yerine Yahşi nâm kimesne hâkim oldu.

⁴²²⁷ Altı A; - M (77a)

⁴²²⁸ Bin A, ibn M (77a)

⁴²²⁹ Konya'yı aldı A; Konya'ya müstevli olup aldı M (77a)

⁴²³⁰ Tâ'ifesinden A; kavmi şerrinden F (123a) / M (77a)

⁴²³¹ Vardır A; var idi F (123a) / vardı M (77a)

⁴²³² Ebnayırdan A; panayırdan F (123a) / M (77a)

⁴²³³ Ebnayırdan gelür A; panayırdan gelür F (123a) / panayırdan gelürken M (77a)

⁴²³⁴ Ba'dehu Nure A; Nure F (123a)

⁴²³⁵ Nice nice A, - M (77a)

⁴²³⁶ Sürdü A; - M (77a)

⁴²³⁷ Lâkin mezbûr... A; lâkin oğlu sadî(?) kendüyü ve vezirini tutup öldürdü. M (77a)

⁴²³⁸ Oldu A; olup M (77a)

⁴²³⁹ Oğlu A; bir oğlu M (77a)

⁴²⁴⁰ Ermenek beyi A; Ermenek'de bey M (77a)

⁴²⁴¹ Ol dahî A; - M (77a)

Hatta Karamânîler imzâlarında pederini yazdıkları Âl-i Muhammed'e ⁴²⁴² intisâblarına binâ'idir. Bu rivâyet ba'zı müverrihlerin yazdığıdır. Ammâ Târîh-i Müeyyid⁴²⁴³ Nure Sofi Ermeniyyü'l-asl bir şahısken müslimân olup sûfiyyûn târiğine sülûk etdi. Ba'dehu zühd ü salâh ile nâmdâr olmağın ekser halk kendüden bî'at etmeğın ⁴²⁴⁴ ve mezbûrûn Karaman♦♦ nâm bir oğlu koydu. Giderek Sultân Alâaddîn'e mirâhûr⁴²⁴⁵ oldu. Pes Nûre Sofi bir zaman Varsak vilâyetinde sâkin olup Silifke kal'ası henüz küffâr elinde iken zâbiti ile dostlaşup kâhî kal'aya girüp çıkarmakla say olmağın bir gün mürîdlerî ile ittifâk edüp kâl'aya girdi. Bir fırsatla hâkimini öldürüp ⁴²⁴⁶ Silifke-i feth etdi. Sultân Alâaddîn vâfir hazz edüp oğlu Karaman'a verdi. ⁴²⁴⁷ Min-ba'd her ne kadar yer feth ederse ⁴²⁴⁸ kendinin olsun deyu temessük verdi. Ol dahî bahâdîrlıkla tamâm şöhret bulup nice yerler feth etdi. Giderek Sultân Alâaddîn'e Lârende-i anın sancağına zamime kıldı. Ba'zıları kavlince dâmâdı dahî edindi. Sonra Âl-i Selçuk munkarız olup ⁴²⁴⁹ Emîr-i Karaman sâ'ir beylere başbûğ gibi olup Konya-i pâ-yi taht edindi. Hutbe ve sikkesin yürüdüp kâmrân oldu.

Ba'dehu zaman ⁴²⁵⁰ vefât edüp oğlu Alâaddîn babası yerine cülûs kıldı. Ammâ evâ'il hâlinde ümerâdan Hamza Bey, Firûz'i ⁴²⁵¹ arz edüp Tekke ili fethinde yoldaşlıkda [87/a] bulunduğın bildirmeğın Sultân Murâd kadîm kendiye Sofya ⁴²⁵² sancağın vermişdi. Hattâ hemşîresini taht-ı nikâhına almışdı.

El-kıssa, mezbûr Alâaddîn sâhib-i sikke ve hutbe oldukda babası târikinin tutmayup ⁴²⁵³ nakz-ı ahde başladı. Yedi yüz doksan iki târihinde Yıldırım Bâyezid

⁴²⁴² Âl-i Muhammed'e A; ol Muhammed'e F (123a) / ol Mahmûd'a M (77a)

⁴²⁴³ Müeyyid A; Melik Müeyyid F (123a) / Melik Müeyyid'de M (77a)

⁴²⁴⁴ Etmeğın A; eylemedi M (77b)

♦ [d]: Âl-i Karaman altı neferdir. Dâr-ı mülkleri Lârende ve Konya. Târîh-i zuhûrları yedi yüz, târîhi inkırazları sekiz yüz yetmiş bir. Müddeti devletleri yüz yetmiş bir senedir. F (123b)

• [d]: Âl-i Karaman altı neferdir. Dâr-ı mülkleri Lârende ve Konya. Târîh-i zuhûrları yedi yüz, inkırazları sekiz yüz yetmiş bir. Müddeti devletleri yüz yetmiş bir senedir. M (77b)

⁴²⁴⁵ Mirâhur A; emîr ahur F (123b)

⁴²⁴⁶ Öldürüp A; öldürdü M (77b)

⁴²⁴⁷ Edüp oğlu Karaman'a verdi A; edüp oğlu Karaman'a Silifke-i verdi F (123b) / eyledi oğlu Karaman'a Silifke-i verdi M (77b)

⁴²⁴⁸ Kadar yer feth ederse A; mikdâr yer feth edüp F (123b)

⁴²⁴⁹ Olup A; olduk da M (77a)

⁴²⁵⁰ Zaman A; zaman kendüsi M (77b)

⁴²⁵¹ Firûz'i A; Firûs'i F (123b)

⁴²⁵² Sofya A; Rumeli'nde Sofya M (77b)

⁴²⁵³ Tutmayup A; tutup F (123b) / M (77b)

Hân üzerine varup esnâ-i cengde münhezim edüp tûyi⁴²⁵⁴ siyâsetini Timurtaş Bey'e verüp⁴²⁵⁵ hakkından gelindi.⁴²⁵⁶ Oğulları Muhammed ve Mustafa hapisle Burusa'ya gönderildi. Ve memleketinden⁴²⁵⁷ Konya ve Aksaray ve Kayseriye feth olundu.⁴²⁵⁸

El-kıssa, on iki yıl habs çekdikden sonra yine terahhum olunup Muhammed bin Ali habsden ıtlâk ve mülk-i mevrûsi erzânî görüldü. Lâkin tek durmadı. Sultân Muhammed bin Bâyezid Hân karındaşı Sultân Mûsâ ile Rumeli'nde mukâbil oldukda müfsid mezbûr fırsattır deyu Konya üzerine geldi. Mirlivâ olan bey a'yân-ı vilâyet ittifâkıyla karşı çıkup askerini soyup kendüyi ve Mustafa nâm oğlunu esîr etdiler.⁴²⁵⁹ Lâkin der-i devlete geldiklerinde ulemâ iltimâsıyla min ba'd isyan etmemek üzere salıverdiler.⁴²⁶⁰

Ba'dehu ol vefât edüp melik mevrûsi oğlu İbrahim Bey'e değdi. Bu zümrenina'kıl ve a'dil⁴²⁶¹ olmağınsekiz yüz yigirmi beş târîhinde⁴²⁶² altmış dokuz târîhine değin aldı verdi.⁴²⁶³ Ol dahî fevt olup altı nefer⁴²⁶⁴ evlâdının büyüğü İshak Bey hâkim oldu. Sâ'ir evlâdına dergâh-ı âlî müteferriklığı⁴²⁶⁵ verildi. Ba'dehu der devletden asker koşulmağla İshak münhezim olup Hükûmet-i Yunan birâderi Ahmed Bey'e tevcîh olundu.⁴²⁶⁶ Ve bilcümle evlâd-ı Karaman ahidlerinde durmayup Âl-i Osman'dan kız alup ve kendüleri anlara kız verüp ülfet üzere iken heman ki pâdişâh-ı İslâm küffâra gazâyâ giderdi. Ve anlar tek durmayup şenâ'at hasârat⁴²⁶⁷ ederlerdi. Nice nice ele getürdiler. Yine öldürmeyüp ahd-i güftle salıverirlerdi.

Vakta kim Fatih İstanbul⁴²⁶⁸ Sultân Muhammed Hân cülûs eyledi. Umûmen vilâyetleri feth ve zabt olundu. Mezbûr nakz-ı ahd edüp⁴²⁶⁹ müslimânlara kılıç

⁴²⁵⁴ Tûyi A; tutdu F (123b) / M (77b)

⁴²⁵⁵ Verüp A; ısmarlayup F (123b) / M (77b)

⁴²⁵⁶ Gelindi A; geldi M (77b)

⁴²⁵⁷ Memleketinden A; memleketden F (123b) / M (77b)

⁴²⁵⁸ Kayseriye... A; Kayseriye feth oldu F (123b) / Kayseriye'yi feth eyledi M (77b)

⁴²⁵⁹ Etdiler A; eyledi M (77b)

⁴²⁶⁰ Salıverdiler A; salıverildi M (77b)

⁴²⁶¹ A'kıl ve a'dil A; a'dil ve a'kılı F (124a) / M (77b)

⁴²⁶² Târîhinde A; târîhinden F (124a) / yıldan M (77b)

⁴²⁶³ Târîhine... A; târîhinde kırk dört yıl alup verdi M (77b)

⁴²⁶⁴ Nefer A; - M (77b)

⁴²⁶⁵ Müteferriklığı A; makâm müteferriklığı M (77b)

⁴²⁶⁶ Birâderi Ahmet Bey'e... A; birâderi Mîr Ahmed Bey'e olundu M (77b)

⁴²⁶⁷ Şenâ'at hasarat A; şenâ'at ve hasarat F (124a) / hasarat ve şenâ'at M (77b)

⁴²⁶⁸ Vatkan kim Fatih İstanbul A; vatka ki İstanbul fâtihi M (77b)

çekmeleri zevâl-i mülk-i devletlerine sebep oldu. Ammâ Aydın vilâyetleri ve Saruhân vilâyeti⁴²⁷⁰ ve Germiyan nâhiyeleri ve Hamîd ili ve Turgut tarafı ve İzmir cânibi ve Tekke ili ve Karesi cânibleri ve Menteşe⁴²⁷¹ vilâyetleri⁴²⁷² yedi yüz târîhinde Gıyâseddîn katl olundu. ♦ Ardınca evlâdı kalmamağın bu zikr olunan sancak beyleri her birikendi vilâyetlerini⁴²⁷³ koridup istiklâl üzre hutbelerini okudup hâkimler oldılar. Lâkin tek durmayup birbirlerinin üstüne⁴²⁷⁴ gelüp ehl-i İslâm'a kılıç çekdiklerine binâ'en kat'-ı **[87/b]** tarîk eden harâmiler hükmünde oldılar. Böyle oldukları için ulemâ fetva verüp üzerlerine varılıp⁴²⁷⁵ memleketleri alındı. Ba'zıları⁴²⁷⁶ hüsn-i ihtiyârıyla teslim edüp hâline münâsib⁴²⁷⁷ ri'âyet kılındı. İle'l-ân ol memleketler ol beyler nâmıyla anıldı kaldı.⁴²⁷⁸

Fe-emmâ Sivas hâkimi olan Kadı Burhâneddîn ehl-i ilm ve sâhib-i tedbîr olmağın ol yerlere hükm edüp Sivas'ı dârü'l-mülk edindi. Ve Zülkadr oğlu ile karâbet kesb edüp oğluna kızın verdi. Ve kendüsi fevt olduk da küçük oğlu kalmağın ehli vilâyet hüsn-i tedbîr edüp vilâyetini⁴²⁷⁹ Yıldırım Bayezid Hân'a verdiler. Âli İsfendiyar ki, Kızıl Ahmedlü dahî denilmiştir. Ve ceddimiz Alemdâr Nebi sallallahu⁴²⁸⁰ aleyhi ve sellem Hâlid bin Velîd hazretlerine çıkar da'vâsın ederler.⁴²⁸¹ Yıldırım Hân zamanında Gözüm⁴²⁸² Bâyezid nâm Emir-i Kebir gelüp Kastamonu pâ-y-ı tahtında oturup⁴²⁸³ Gerede ve Sinop vilâyetlerine ve ol etrafda olan

⁴²⁶⁹ Mezbûr nakz-ı ahd edüp A; mezbûrunun nakz-ı ahd edüp F (124a) / mezbûrunun nakz-ı ahd nâ-hâk yere M (77b)

⁴²⁷⁰ Aydın vilâyetleri ve Saruhân vilâyeti A; Aydın vilâyeti ve Saruhân memleketi F (124a)

⁴²⁷¹ Ammâ Aydın... A; Fe-ammâ Aydın vilâyetleri ve Saruhân ve Germiyan ve Hamîd ve Turgut ve İzmir ve Tekke ve Karesi ve Menteşe M (78a)

⁴²⁷² Vilâyetleri A; vilâyeti F (124a)

♦ [d]: Emîr Aydın ve Saruhân ve Germiyan ve Hamîd ve Turgut ve İzmir ve Tekke ve Karesi ve Menteşe beğlerinin zuhurları yedi yüzde vakı' olup yedi yüz doksan ikide Yıldırım Bayezid Hân memleketlerini ellerinden aldı. Mülk-i devletleri doksan iki senedir. F (124a)

⁴²⁷³ Vilâyetlerini A; vilâyetini F (124a)

⁴²⁷⁴ Üstüne A; üzerine F (124a)

⁴²⁷⁵ Hükmünde oldılar...A; hükmündedir deyu ulemâ fetva(?) verirken üzerine varılıp M (78a)

⁴²⁷⁶ Ba'zıları A; ba'zısı F (124a) / M (78a)

⁴²⁷⁷ Münâsib A; münâsib memleket ile F (124a) F

⁴²⁷⁸ Kaldı A; - M (78a)

⁴²⁷⁹ Vilâyetini A; vilâyeti F (124b)

⁴²⁸⁰ Sallallahu A; sallallahu te'ala F (124b)

⁴²⁸¹ Ederler A; etdiler M (78a)

⁴²⁸² Gözüm A; Kötürüm F (124b) / M (78a)

⁴²⁸³ Kastamonu pâ-y-ı tahtında oturup A; Kastamonu-i taht edindi M (78a)

memâlike⁴²⁸⁴ hükm edüp hutbe ve sikkesi cârî idi. Hatta Sultân Murad kızın alup iltifât etmişdir.

Kendüden sonra evlâdı İsfendiyâr ve Kızıl Ahmed tek durmayup kâh Karamanoğlu'na ve kâh Zülkadırlü'ye haber gönderüp memâlik-i mahrûseye zarar kasdın etmekden hâlî olmamağın⁴²⁸⁵ İsfendiyâroğlu Ahmed Tebrîz Sultânı Uzun Hasan yanına varupığvâ ve izlâl semtin tutmağın Ebû'l-feth Sultân Muhammed sekiz yüz altmış beş târîhinde Kastamonu ve Sivas'ı⁴²⁸⁶ feth ile kâm-kâr oldu. Mübâzâ bu dahî karâr eyleye deyü karındaşı İsmail Bey Filibe'ye sürülüp yarar ze'âmetler verildi. Fe-ammâ Ramazanlu* ki evveli⁴²⁸⁷ Emîr Ahmed bin Ramazan nâm⁴²⁸⁸ boy beyi bir Türkmen'dir. Adana ve Silis⁴²⁸⁹ ve Ayas ve Payas vilâyetlerine hücûm edüp⁴²⁹⁰ hicretin yedi yüz seksen yılında hükûmet eyledi. Sekiz yüz on dokuz târîhine değın alup⁴²⁹¹ verdi. Fî nefsil-emr bir hâkim muhîb idi ki sekiz yüz üç târîhinde külli erlikler edüp Haleb vilâyetine musallat⁴²⁹² olan Arap leşkerini men' ve def' etdi. Bu yüzden şecâ'atle iştiâr vermeğın Mısır Sultânı hezâr rağbet u i'tibâr ile mezbûrdan kızın ricâ edüp alup dâmâd oldu.⁴²⁹³ Ammâ kendüsi vefât etdikde evlâdı birbirine düşüpnice rûzgâr ceng ü cidâlden hâlî olmadılar.

Âkıbet oğlı İbrahim Bey sâ'irlerine gâlib olup zapt eyledi.⁴²⁹⁴ Ba'de hu vâhiden ba'de vâhid⁴²⁹⁵ dokuz yüz on altıda Mahmûd Beyyerine geçdi. Âbâ u ecdâdı ekseriyâ Sultân-ı Mısır cânibine⁴²⁹⁶ intisâb etmişken mezbûr âkîl ü dâna olmağın Selâtîn-i Âl-i Osman'a istinâd edüp evvelâ Sultân Bâyezid Hân'ı Sâni Sultân Selîm⁴²⁹⁷ zî-şâna arz-

⁴²⁸⁴ Memâlike A; memâliklere M (78a)

⁴²⁸⁵ Etmekden hâlî olmamağın A; etmeğın M (78a)

⁴²⁸⁶ Beş târîhinde Kastamonu ve Sivas'ı A; beşde Kastamonu ve Sinop'u M (78a)

* [d]: Benî Ramazanlu sekiz neferdir. Dâr-ı mülkleri Adana'dır. Zuhûrları yedi yüz seksen, inkırazları dokuz yüz yetmiş. Müddeti devletleri yüz doksan senedir. M (78a)

⁴²⁸⁷ Evveli A; evvelleri M (78a)

⁴²⁸⁸ Nâm A; - M (78a)

⁴²⁸⁹ Silis A; Sis F (124b)

⁴²⁹⁰ Hücûm edüp A, - M (78a)

⁴²⁹¹ Dokuz... A; dokuz târîhine değın aldı F (124b) / dokuzuna dek aldı M (78a)

⁴²⁹² Fî nefsil-emr... A; Fî nefsil-emr musallat M (78a)

⁴²⁹³ Kızın ricâ edüp alup dâmâd oldu A; kızın alup damad edindi F (124b)

⁴²⁹⁴ Eyledü A; etdi M (78a)

⁴²⁹⁵ Ba'de hu vâhiden ba'de vâhid A; ba'de hu F (124b)

⁴²⁹⁶ Mısır cânibine A; tarafına M (78a)

⁴²⁹⁷ Sâni Sultân Selîm A; sâni ile Sultân Selîm F (124b) / sâni Selîm Hân M (78a)

ı ubûdiyyet kıldı.⁴²⁹⁸ Hattâ Mısır fethinde bile [88/a] bulunup uğur-ı hûmâyûnda şehîd oldu. Andan sonra Halîl Bey oğlu Pîri Bey'e verildi.

El-kıssa, bunların ecdâdı müstakilen sâhib sikke ve hutbe⁴²⁹⁹ olmamıştır. Ancak kâh Mısır sultânına ve kâh Al-i Osman'a intisâb edüp anların nâmına hutbe okundukça zeylinde⁴³⁰⁰ kendi nâmları dahî mezkûr olmuştur.⁴³⁰¹ Dâyimü'l-evkât⁴³⁰² Karamanoğullarıyla husûsan ki Zülkadrlü Beyleriyle darb-ı kıtalden hâlî olmazlardı.⁴³⁰³ Fe-emmâ Zülkadrlü ümerâsı zikrolunan mülûk-i cümleden kuvvetlisi ve sikke ve hutbesinde⁴³⁰⁴ şüphe olmayıp pâdişâhâne dîrenmede şevketlüsidir. Kendi kullarınca nesebleri Nûşirevân'a çıkar ammâ ukala ve zurefâ'ül-ilm indellâh cevâbı ile sıhhatinde şüphe ederler. Ya'ni ehli vilâyet Nûşirevân'a varmışlar evlâdlarından birini hâkim ricâ etmişler. Lâkin kendi oğlunu vermemiş. Benim oğlum⁴³⁰⁵ ancak bu cânîleri⁴³⁰⁶ memâlik-i me'mûre hükûmetine⁴³⁰⁷ vefâ eyler demiş. Nâ-murâd⁴³⁰⁸ gitmelerin mürüvvet görmeyüp bir birâder-zâdesini ol vilâyete gönderüp imâretine nâm-zâd kılmış ismî ma'lûm⁴³⁰⁹ değildir. Hâlâ ki göndermesi sahihtir.

El-kıssa, bunlar dahî Türkmen tâ'ifesinden olup⁴³¹⁰ Elbistan ve Maraş nevâhîsinde temekkin⁴³¹¹ olmuşlar. Giderek Malatya ve Antab ve Maraş ve Elbistan ve Harpud ve Darendede ve Kırşehri ve Kayserive Hısn el-Mansûr ve Kalika er-Rum ve Sîs ve Kars ve Zimâneti ve Gündüz ve Amik ovası nâm memâlike şehriyâr olmuşlardır. Ya'ni mâlikâne verilüp sâhib sikke ve hutbe⁴³¹² olup Türkmen kabâili içinde haseb ve neseble iştihâr bulmuşlar. Bu zümrenin evveli Karaca Zülkadir ki

⁴²⁹⁸ Selîm A; Selîm zî-şâna arz-ı ubûdiyyet kıldı F (124b) / Selîm Hân zî-şân ubûdiyyet kıldı M (78a)

⁴²⁹⁹ Sikke ve hutbe A; hutbe ve sikke M (78a)

⁴³⁰⁰ Zeylinde A; - M (78a)

⁴³⁰¹ Olmuştur A; olurdu M (78a)

⁴³⁰² Dâyimü'l-evkât A; Dâ'imü'l-evkât F (125a) / M (78a)

⁴³⁰³ Darb-ı kıtalden hâlî olmazlardı A; darb-ı kıtalden F (125a)

⁴³⁰⁴ Cümleden kuvvetlisi ve sikke ve hutbesinde A; cümleden kudretlisi ve hutbe ve sikkesinde F (125a)

⁴³⁰⁵ Oğlum A; evlâdım F (125a) M (78b)

⁴³⁰⁶ Cânîleri A; câniblerdeki F (125a) / câniblerde olan M (78b)

⁴³⁰⁷ Me'mûre hükûmetine A, hükûme M (78b)

⁴³⁰⁸ Nâ-murâd A; lâkin nâ-murâd M (78b)

⁴³⁰⁹ İsmî ma'lûm A; ve lâkin resmi ma'lûm F (125a)

⁴³¹⁰ Tâ'ifesinden olup A; tâ'ifesindedir M (78b)

⁴³¹¹ Temekkin A; mütemekkin F (125a)

⁴³¹² Sikke ve hutbe A, hutbe ve sikke M (78b)

bisâtına⁴³¹³ oturmuş mesâlih-i müslimîni nizâm üzere görmüş, gâlibâ bu tâife Sultân Eretna evlâdından yedi yüz seksen iki târîhinde nesli munkatî‘ olan Sultân Alâaddîn’den sonra ve anın za‘fi devleti eyyâmında hurûc etmişlerdir. Zirâ ki def‘a-i sâniyede hükûmet sadrına geçüp Karaca’nın oğlu olan Halîl Karaca,⁴³¹⁴ yedi yüz seksen üçde Amik ovasına varup muzaffer olup Elbistan hâkimi Mübârek Şâh’la savaşıp⁴³¹⁵ evvel mağlûp olmuşken gelip⁴³¹⁶ Mübârek Şâh mezbûr Harpud’u dârû’l-mülk edinmesi, târîh-i cihetinden bu tahsîsimize muvâfıktır.⁴³¹⁷

Bilcümle elli altı yıl imâret edüp⁴³¹⁸ oğlu Nâsreddîn Muhammed bin Halîl sadra⁴³¹⁹ geçdi. Hayli âkil ve müdârâya kâbil devlet-i kâmil hâkim-i âdil idi. Hüsn-i tedbîr ile Mısır sultânını dâmâd⁴³²⁰ edindi. Ve bir kere oğlu⁴³²¹ Süleyman Sultân Murad İbn⁴³²² Sultân Muhammed Hân’a gönderdi. Sâbikân feth edüp mutasarrıf iken yine hükâm etrâf-ı mu‘âvenetleriyle elinden alınan Kayseri fethine mu‘âvenetlerin [88/b] ricâ eyledi. Anlar dahî Tokat Bey’ini mu‘âvin ta‘yîn edüp ol dahî hâsıl oldu.

Bu tarîk ile elli altı yıl beylik ettikten sonra fevt olup yerine oğlu Süleyman bin Muhammed cülûs etdi.⁴³²³ Ba‘dehu Alaiddevle oldu. Bunun zamanında ki dokuz yüz dokuz senesinde sahib-i hurûc Şâh İsmail vilâyetine geldi. Lâkin anın askeri maghûr ve Alaiddevle’nin leşkeri mansûr oldu. Ba‘dehu mezbûr Alaiddevle leşker çeküp cümle Diyarbekir vilâyetini feth edüp üç sene mikdârı zabtu hükûmet etti. Ba‘dehu Şâh İsmail gelip elinden aldı. Ve niceleri⁴³²⁴ helâk olup Şâh-ruh A‘ma nâm bir yarar oğlu dahî telef oldu. Amma dokuz yüz yigirmi bir senesinde⁴³²⁵ Sultân Selîm Hân, kızılbaş üzerine sefere⁴³²⁶ giderken Alaiddevle’nin oğulları akeri mansurun ba‘zı

⁴³¹³ Bisâtına A; hükûmet bisâtına F (125a) / M (78b)

⁴³¹⁴ Halîl Karaca A; Halîl bin Karaca M (78b)

⁴³¹⁵ Savaşıp A; savaş edüp M (78b)

⁴³¹⁶ Gelip A; gâlip gelüp M (78b)

⁴³¹⁷ Muvâfıktır A; göre muvâfıktır M (78b)

⁴³¹⁸ Edüp A; etdikden sonra F (125a) / M (78b)

⁴³¹⁹ Sadra A; sadrına F (125b) / M (78b)

⁴³²⁰ Dâmâd A; sabıkan dâmâd M (78b)

⁴³²¹ Ve bir kerre oğlu A; oğlu M (78b)

⁴³²² İbn A; bin M (78b)

⁴³²³ Etdi A; eyledi M (78b)

⁴³²⁴ Niceleri A; nice evlâdı M (78b)

⁴³²⁵ Senesinde A; yılında M (78b)

⁴³²⁶ Sefere A; - M (78b)

zâhire yüklerini yağmaladı.⁴³²⁷ Ya'ni kat'î tarîk şeklinde⁴³²⁸ nâ-sezâ hareket ettiler. Pâdişâh-ı cihân olan⁴³²⁹ teğâfûl gösterdi. Ba'dehu otuz bin adam ile⁴³³⁰ Vezîr Hâdım Sinan Paşa'yı gönderip, ol dahîyigirmi beş bin adam ile mukâbil olup münhezim oldu. Hatta doksan yaşında olup, kırk dört yıl saltanat etmişken ba'zı⁴³³¹ at oğlanları elinde katl olundu.

Bundan sonra ammîsi oğlu Ali bin Şehsuvâr hâkim oldu. Heman ki ol vilâyetlerin hükûmetleri bunlara değdi.⁴³³² Akl u dânâ olmağın hutbede⁴³³³ Süleyman'ın nâmını bile zikretti. Bu zamana değin olmuş değil idi. Mezkûr ol teslîmi münâsip gördü. Lâkin gâyet birahm olmağın karındaşları evlâdlarını cemî'an katl etti. Ve Selatîn-i Al-i Osman'a sadakatle hizmet edüp, Süleyman Hân⁴³³⁴ cülûsundaki hâkimi Şam cânibinden⁴³³⁵ Gazâlî isyan eyledi. Ol zamanda hayli iltifât ri'âyete sezâvâr oldu. Fe-ammâ⁴³³⁶ ba'dezaman meclis işretinde gâliben Türkmenliğine⁴³³⁷ ve ark batılı hareket ettiğine bina'en dokuz yüz yigirmi sekiz yılında vezîr Ferhâd Pâşâ Acem seferi bahanesiyle Anadolu'ya geçti ve Tokat kurbunda Artık Ova'da⁴³³⁸ Ali Bey'i da'vet eyledi. Anınla sefer ahvâlini müşâvere etmek⁴³³⁹ ma'nasını izhar eyledi. Ol dahî oğullarıyla gelüp, otâğa girdik de⁴³⁴⁰ cümlesini tutup boğdu. Ol tâ'ifeden saltanat da'vasın⁴³⁴¹ eder kimesne kalmadı.

Mezbûr eğerçi hayırhâh-ı devlet olduğu cihetden doğruluğu mukarrir idi. Lâkin dürüş nâ-sezâ sözleri nakl olunmağın dahî bilâ sene uğradı. Mülûk-i Zü'l-kadriye'den• dokuzuncu hâkim olup müddet-i hükûmetleri yüz elli yıldan ziyâde iken

⁴³²⁷ Yağmaladı A; yağmaladılar F (125b)

⁴³²⁸ Şeklinde A; resminde M (78b)

⁴³²⁹ Olan A; - M (78b)

⁴³³⁰ Adam ile A; askerle M (78b)

⁴³³¹ Ba'zı A; - M (79a)

⁴³³² Hükûmetleri bunlara değdi A; hükûmeti buna değdi M (79a)

⁴³³³ Hutbede A; hutbesin Sultân M (79a)

⁴³³⁴ Süleyman Hân A; Sultân Süleyman F (125b) / M (79a)

⁴³³⁵ Cânibinden A; câbir idi F (125b) / cânbirdi M (79a)

⁴³³⁶ Fe-ammâ A; - M (79a)

⁴³³⁷ Gâliben Türkmenliğine A; gâlib Türkmenliğe M (79a)

⁴³³⁸ Ova'da A; ova'da oturup M (79a)

⁴³³⁹ Müşâvere etmek A; meşveret M (79a)

⁴³⁴⁰ Girdik de A; dirdi F (126a)

⁴³⁴¹ Saltanat da'vasın A; saltanat nâmın da'va M (79a)

• [d]: Mülûk-i Zü'l-kadriye'nin bi'l-cümle hükûmetleri sene (?) bundan sonra Sultân Süleyman Hân zamanında ... (?) takdîri inkıraz bulmuşlardır. M (79a)

[89/a] devletleri zâil oldu. Amma Hân Muhammed bin Şâhruh bin Alâiddevle⁴³⁴² vekarındaşı Ali Bey Şehsuvâr oğlu Ali Bey'den korkup Şâh⁴³⁴³ Tahmasb'a kaçdılar. Sultân Süleyman Hân tâbe serâhu seferi Bağdad ettiklerinde Azerbaycan'da rikâb-ı hümâyûna yüz sürüp⁴³⁴⁴ Hân Muhammed'e Erzurum Beylerbeyliği ve Ali Bey'e Çemişgezek Beyliği sıdk olundu.

Ba'dehu Kıbrıs Beyliğine,⁴³⁴⁵ sonra İspir sancağı ihsân olunmuşdur. Amma Hân Muhammed müddet-i medîd Erzurum Beylerbeyisi olup, gerçi çok gazâlar edüp nice fetihler müyesser olmuştur. Amma sonra şâhlara mu'âmelesinden tevehhim olunup Rumeli'nde Nikebolu sancağı⁴³⁴⁶ ihsân buyuruldu. Dokuz yüz yetmiş senesinde⁴³⁴⁷ anda merhûm oldu. Ve oğlu Karahân'a⁴³⁴⁸ Köstendil sancağı ihsân olundu.

El bâbü'l-hâmis

Fi-zikr-i Devlet-i⁴³⁴⁹ Selâtin-i Al-i Osman Edamallahu Te'a⁴³⁵⁰

Silsiletehum İlâ Âhirü'z-zaman, Tûlallah İ'mâr-ı Ahyâhum Medd-i Mediyyü'l-zaman⁴³⁵¹ ve Refi'ullah Mevtahum Fi Riyazü'l-Cenan*

Tevâtür-i Ahbâr-ı sahihe ve tekâsur-i nakûl-i hayırhah ile müverrihân-ı vesika-i kütüp ehl-i tahkîkden dibâce-i cerâyid-i ahyâra ve unvân-ı sahife-i esmara gelen fesahat-ı makâmı bu minvâl üzre keşide kılınmışdır ki, Süleyman Şâh Bilad-ı Acem'den Mâhân şehrinde emîr-i nâmdâr ve melik-i şehriyâr olup târîhi hicreti nebeviye aleyhi's-salatü ve'sselâm ve ettehiyyenin⁴³⁵² altı yüz on birinci senesinde Cengiz Hân fitnesinde ki, Belh şehrini harâp edip Harzemşâh'ı memleketinden ihraç

⁴³⁴² Alâiddevle A; Alâaddîn M (79a)

⁴³⁴³ Şâh A; Şâhsuvâr M (79a)

⁴³⁴⁴ Sultân Süleyman... A; Sultân Süleyman Hân Bağdad'a sefer etdiklerinde Azerbaycan'a geldik de rikâb-ı hümâyûna yüz sürdüler M (79a)

⁴³⁴⁵ Beyliğine A; beylerbeyliği F (126a) / M (79a)

⁴³⁴⁶ İlinde Nikebolu sancağı A; ilindeki Bolu sancağı F (126a)

⁴³⁴⁷ Yetmiş senesinde A; yetmişde M (79a)

⁴³⁴⁸ Karahân'a A; Hân'a M (79a)

⁴³⁴⁹ Devlet-i A; - M (79a)

⁴³⁵⁰ Te'a A; te'alî F (126a) / M (79a)

⁴³⁵¹ Mediyyü'l-zaman A; medd'l-zaman M (79a)

* [d]: Sultân Osman bin Ertuğrul Gâzî: Sâl vilâdeti altı yüz elli yedi, sâl cülûsu altı yüz doksan dokuz, sâl intikâli yedi yüz yigirmi beş. Müddeti saltanatı yigirmi altı yıl üç aydır ve on gün, ömrü şerîfleri altmış dokuz seneye balığ olmuştur. M (79a)

⁴³⁵² Aleyhi's-salatü... A; aleyhi's-salatü ve't-tehiyyenin F (126b) / efzalü's-salâtu ve't-tehiyyenin M (79a)

etmişdi. Acem beylerine ol sebebdan tefrika düşmeğin mezkûr Süleyman Şâh dahî kendi⁴³⁵³ tabi'i konar ve göçer Oğuz tâifesiyle elli bin Tatar, evleriyle⁴³⁵⁴ Diyâr-ı Rum'a azm eyleyüp Azerbaycan'a gelüp, gazâlar edüp bi-takdîr hekîm-i alîm Halep kurbunda Ca'ber nâm kal'a önünde Süleyman Şâh, savb-ı cenâna azm edüp, cesedin ol⁴³⁵⁵ mahalde defn ettiler.

Merhûmun ol esnâda dört oğlu vardı. Biri Ertuğrul, biri Sungur ve biri Gündoğdu, ve biri <Dündar>⁴³⁵⁶ İkisi dönüp ba'zı Tatar tâ'ifesiyle diyâr-ı şarka gitti.⁴³⁵⁷ Ertuğrul, Rum semtine tevcih edüp, tevâbi'yle gazâ ederek Kayseri'ye geldi. Vakta ki Konya pâdişâhı Sultân Alâaddîn Sâni bunların şevketini ve cihâd emriyle tamâm-ı takayyüdlerini işitdi. Bunlara adam gönderip yanına da'vet etti. Ve bunlara karargâh olacak yerler ta'yîn etti. Ve küllî iltifatlar etti. •

Ol zamanda Tatar'ın memâliki İslamiyye üzre hücum galebesi⁴³⁵⁸ mezbûr Sultân Alâaddîn bu cihetden gâyet muzdarip idi. Lâkin Ertuğrul, yanına geleliden beru hazar gazâda imâret ve fethi nusret [89/b] müşâhede edüp, cemî' beyleri üzerine Tuğrul'u takdim edüp ziyâde muhabbet ederdi.⁴³⁵⁹

Târîhin altı yüz seksen beşinde mîr mezkûr⁴³⁶⁰ Kütahya'yı kefere elinden alıp fethyledi. Ve dâ'im gazâdan hâlî olmayup, hicretin altı yüz seksen birinde⁴³⁶¹ âhirete intikâl edüp⁴³⁶² Sultân Alâaddîn veledi necibi Sultân Osman'a tabl u alem ve

⁴³⁵³ Kendi A; kendiye M (79a)

⁴³⁵⁴ Tatar evleriyle A; Tatarıyla M (79a)

⁴³⁵⁵ Ol A; mübarek ol M (79a)

⁴³⁵⁶ Biri Ertuğrul... A; biri Ertuğrul ve biri Gündoğdu ve biri Dündar M (79a)

⁴³⁵⁷ Gitti A; gittiler F (126b) / M (79a)

•[d]: Sâl yedi yüz on yedi, Mevlâna Hatab Kara Hisârı Şârih manzume-i ömr nefi(?) vefât eyledi.

Sâl yedi yüz yigirmide vefât Mevlâna Şeyh Edebâli Karamanî habb Sultân Orhan.

Vefâtı Mevlâna feylosof zaman zü-fünûn Monla Dursun Efendi, ibtidâ Sultân Osman hutbesin bunlar okudu.

Vefâtı Hazret-i Şeyh Muhlis ebâ nefsi-i müstedât ve du'ası müstecâb ve kerâmât aleyh ve makâmat seniyye sâhibidir.

Vefât ...(?) sâni sene 1299 (?) ...(?) hakka vâsıl olmuşdur. M (79b)

⁴³⁵⁸ Üzre hücum galebesi A; üzerine hücum galebesini F (126b) / üzre hücum galebesi olup M (79b)

⁴³⁵⁹ Müşâhede edüp... A; müşâhede edüp ol sebebdan Ertuğrul'a ziyâde muhabbet edüp cemî' beyleri üzerine takdim etmişdi. F (126b) / M (79b)

⁴³⁶⁰ Mezkûr A; mezkûr aleyhi'r-rahmetü'l-ğafûr F (126b) / M (79b)

⁴³⁶¹ Birinde A; yedisinde M (79b)

⁴³⁶² Edüp A; eyledi M (79b)

seyf gönderip emri cihâdı ana tefvîz eyledi⁴³⁶³ ve feth ettiği memâlikde hutbe ve sikke Sultân Osman nâmına olmağla izin verdi.

Ve Sultan Osman, ♦ fethi memâlike meşğûl olup, lâkin sultân mezkûr yanında edebe ri'âyet edüp, şi'ârı saltanatı izhâr etmedi. Tâkim⁴³⁶⁴ sultân mezkûr Allah emrine gitmeyince ve⁴³⁶⁵ târîhi hicret-i Nebeviyye'nin altı yüz doksan dokuzunda Sultân Osman Gâzî serîri saltanata cülûs edüp, Karahisar'da hutbe-i kendi nâmına okutdu. Ve azîm gazâlar edüp Kocaeli'ni ve Karamürsel cânibini ve yine ve İlibâd ve⁴³⁶⁶ Bursa etrafını feth edüp, Yenişehir'i kendüye taht edindi.⁴³⁶⁷ Bursa muhâsarasına oğlu Orhan'ı gönderdi.⁴³⁶⁸ Kendisi nikrîs marzından⁴³⁶⁹ anlar muhâsarada iken merhûm oldu⁴³⁷⁰ ve yerine oğlu Sultân Orhan ♦ pâdişâh oldu. Sultân Osman altmış dokuz yaşında fevt odu.⁴³⁷¹ Yigirmi altı yıl üç ay on dört⁴³⁷² gün pâdişâh oldu. Târîhî vefâtı⁴³⁷³ yigirmi yedide vâki' olmuştur.

⁴³⁶³ Eyledi A; etdi M (79b)

♦[d]: Sultân Osman bin Ertuğrul: Sâl vilâdeti altı yüz elli yedi, sâl cülûsu altı yüz doksan dokuz, sâl intikâli yedi yüz yigirmi beş. Müddeti saltanatı yigirmi altı yıl üç ay on gün, ömrü şerîfleri altmış seneye baliğ olmuştur.

Vefâtı Mevlâna Hatab Kara Hisârî Şârih manzume-i ömr nesefi fî sene 717.

Vefâtı Mevlâna Şeyh Edebâli Karamanî habb Sultân Orhan fî sene 727.

Vefâtı Mevlâna, Hazret-i Şeyh Muhlis baba nefsi-i müstedât ve donanması müstecâb ve kerâmât aleyh ve makâmat seniyye sâhibi.

Vefâtı Mevlâna feylosof zaman dü-fünün cihân Mevlâna Dursun Efendi, ibtidâ Sultân Osman hutbesin bunlar okudu. F (126b)

⁴³⁶⁴ Tâkim A; - M (79a)

⁴³⁶⁵ Allah emrine gitmeyince ve A; Allah Te'ala rahmetine peyveste oldu M (79b)

⁴³⁶⁶ Karamürsel... A; Karamürsel cânibini ve İlibâd ve yine ve Bursa F (127a) / Karamürsel'i ve Ulubad ve kendi M (79b)

⁴³⁶⁷ Edindi A; ta'yîn eyledi M (79b)

⁴³⁶⁸ Gönderdi A; gönderüp F (127a) / M (79b)

⁴³⁶⁹ Marzından A; zahmetinden mariz olup F (127a) / M (79b)

⁴³⁷⁰ Merhum oldu A; merhum Cennet eşyân Sultân Osman vefât etdi. F (127a) / M (79b)

♦[d]: Sultân Orhan bin Osman Hân sâl vilâdeti altı yüz seksen, sâl cülûsu yedi yüz yigirmi yedi ve sâl intikâli yedi yüz altmış yedi. Müddeti saltanatı otuz beş ömürleri yetmiş bir senedir.

Yedi yüz otuz birde vefâtı Fahreddîn Osman Türmâni el-Hanefî Şârih Câmi' ül-Kebir.

Vefâtı Ebu Hubbetullâh Türkistani Ezkiyâd Hanefiyye fî otuz üç(?). Vefâtı AşıkPâşâ, otuz dokuzda. Vefâtı Celaleddîn Hatib Dimaşk ve zelzele-i azîmi der Trablus, kırk üçde. Vefâtı Fahreddîn Osman İli' (?) Şârih fesûs(?) ve Taceddîn el-Kebir, fî kırk beş. Vefâtı Mevlâna Alaaddîn Esved eş-Şehir Bakra Hoca sâhib ... (?) ve Şârih vekâye ... (?) M (79b)

⁴³⁷¹ Oldu A; olup F (127a)

⁴³⁷² Dört A; - F (127a) / M (79b)

⁴³⁷³ Vefâtı târîhi A; târîhi vefâtı M (79b)

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Orhan bin Sultân Osman Gâzî^{♦4374}

Babasından sonra yigirmi altıda pâdişâh oldu. Ol zamanda⁴³⁷⁵ ömrü kırk sekizinde idi ve bu yılda⁴³⁷⁶ Bursa'yı fethetti. Otuz birde Sultân Orhan⁴³⁷⁷ oğlu Sultân Murad'ı gönderip Koyunhisarı'nı ve İznikmid'i Kal'ası⁴³⁷⁸ ve İznik Kal'asını fethetti. Ve yedi yüz otuz ikide Göynük Hisârı ve Taraklı Yenice'sini fethettiler.⁴³⁷⁹ Ve yedi yüz otuz beşde Balıkesir Kal'ası vesâyir Karası⁴³⁸⁰ ve Bergama ve Edremid ve Kirmastı ve Edincik Kal'aları feth oldu. Ve yedi yüz otuz altıda Kızılcatuzla feth⁴³⁸¹ ve yedi yüz elli sekizde Sultân Orhan'ın oğlu Gâzî Süleyman⁴³⁸² ol zamanın nâmdâr beylerinden idi. Ve Ya'kub Bey⁴³⁸³ ve Mihâl Beyler⁴³⁸⁴ sallar düzüp askeri İslâm binüp⁴³⁸⁵ Gelibolu Boğazı'ndan gâzâ niyetine Rumeli cânibine geçtiler ve anda dört pâre hisâr feth etdiler. Ve Ece Ovasın feth ettiler. Gelibolu tekvuru bu hâlî işitip, otuz bine karîb adamlı çıkup gâzâ-i muvahhidîn ile cenk ettiler. Gâziler gâyetle killet üzre idiler lâkin avn-i bârî olup gâlip oldular.⁴³⁸⁶ Ve kâfirler, [90/a] muhkemhavf edüp kaçup hisârlarına girdiler. Ve dâ'im Ehl-i İslâm anlar ile cenk üzre olup,

♦[d]: Vilâdeti Orhan Gâzî sene 680, cülûs fî sene 727. Müddeti saltanat fî sene 35, ömrü sene 71, vefâtı 761.

Vefâtı Fahreddîn Osman Ber Kemal el-Hanefî Şâri' Câmî' ül-Kebir fî sene 731.

Vefâtı Hubbetullâh Türkistani Ezkâb(?) Hanefiyye ve vefâtı AşıkPâşâ, fî sene 733.

Vefâtı Celaleddîn Hatib Dımaşk ve zelzele-i azîmi der Trablus, fî sene 739.

Vefâtı Fahreddîn Osman zi- bel'i Şâri' Kebir, fî sene 743.

Vefâtı Mevlâna Davud el-Kayseri Şâri' ve Taceddîn el-Kebir fî sene 744.

Vefâtı Mevlâna Alaaddîn Esved eş-Şehir Bakra Hoca ve Şâri' vekâye fî sene 745.

Vefât İmâm Abdullâh Sadr eş-Şebi'a şâri' ve kâbe ve Şehabeddîn Ahmed bin Ebik Tambâdi İsfehâni Ersifâd fî sene 747.

Vefât İmâm Şemseddîn Mahmûd İsfâhani Şâri' tavabi' fî sene 748. F (127a)

⁴³⁷⁴ Zikr-i saltanat... A; - M (79b)

⁴³⁷⁵ Babasından sonra... A; babasından sonra yediyüz altıda pâdişâh oldu. Ol zamanda F (127a) / babasından tahta geçdi. Saltanat Sultân Orhan yedi yüz yigirmi altı senesinde ol zaman M (79b)

⁴³⁷⁶ Yıldı A; senede M (79b)

⁴³⁷⁷ Otuz birde Sultân Orhan A; otuz birde sultân F (127a) / ve yedi yüz otuz birde Sultân Orhan M (79b)

⁴³⁷⁸ Kal'ası A; kal'asını F (127a) / M (79b)

⁴³⁷⁹ Yenice'sini feth eyledi A; Yenicesi feth oldu M (79b)

⁴³⁸⁰ Karası A; bilâdi Karası F (127a) / M (79b)

⁴³⁸¹ Feth A; feth olup F (127a) / feth olundu M (79b)

⁴³⁸² Gâzî Süleyman A; Gâzî Sultân Süleyman F (127a) / Sultân Gâzî Süleyman Pâşâ M (79b)

⁴³⁸³ İdi. Ve Ya'kub Bey A; Fazıl Bey ve Ya'kubca Bey F (127a) / Fazıl Bey ve Ya'kubca M (79b)

⁴³⁸⁴ Beyler A; beyle F (127a) / M (79b)

⁴³⁸⁵ Binüp A; ana binüp M (79b)

⁴³⁸⁶ Bârî olup gâlip oldular A; bârî yârî olup gâlip oldular F (127a) / hakla gâlip oldular M (79b)

âkıbet⁴³⁸⁷ yedi yüz elli dokuzda Gelibolu Kal'ası ve Ferecik Hisârı⁴³⁸⁸ ve Hayrabolu vilâyeti, Gâzî Süleyman Pâşâ yedinden feth oldu.⁴³⁸⁹

Ve yedi yüz altmışda Gâzî Murad Rumeli'nde Batyus Hisârını feth eyledi. Ba'dehu varup Çorlu Hisârını feth⁴³⁹⁰ eyledi. Fethinde Ehl-i İslâm zahmet çeküp hayli müddet⁴³⁹¹ sonra alındı. Ve Sultân Murad emr eyledi, ol hisârı isâline varınca yıktılar. Lâkin garîb musanna' hisâr idi derler.

Ba'dehu Beryos Hisârının halkı kaçıp, Ehl-i İslâm kal'ayı zabt eyledi.⁴³⁹² Ve bu senede Keşan Kal'ası Evrenos Gâzî Bey yedinde⁴³⁹³ feth oldu. Ve bu senede Gâzî Süleyman Pâşâ civâr-ı hakka mülhak⁴³⁹⁴ oldu. Babası Orhan bu hâlî işitip, gâyetle melûl oldu. Haylîceza' ve feza' eyledi. Ve yedi yüz altmış birde Emir Şecî' Hâcî Elbeyi bûs⁴³⁹⁵ edüp Dimetoka tekvurunu ele getirdi.⁴³⁹⁶ Andan sonra ol üzre anı kâfirlere Dimetoka Kal'asını kendüye teslim edeler.⁴³⁹⁷ Bu vecihle ehl-i İslâm Dimetoka Hisârına istilâ eylediler.⁴³⁹⁸ Ve bu sene de Sultân Orhan Hân Gâzî vefât edüp Bursa'da manastır içinde defn olundu. Merhûm kırk yıl⁴³⁹⁹ saltanat edüp, yetmiş yıl ömür sürmüştü. Âdil ve gâzî pâdişâh idi. Sûreti ve sîreti küçük kimesne idi. Evvel Devleti Osmanıyye'de câmi' ve medrese imâret ol binâ etmişdi ve salihâyı⁴⁴⁰⁰ severdi. Ve dâyim anlarla müsâhabet ve mu'âşeret ederdi. Ve fukâraya ihsân⁴⁴⁰¹ ederdi. •

⁴³⁸⁷ Cenk üzre olup âkıbet A; cenk edüp âkıbet F (127a) / cenk üzre olup M (79b)

⁴³⁸⁸ Kal'ası ve Ferecik Hisârı A; kal'asını ve Ferecik Hisârı F (127a) / hisârı ve Ferecik kal'ası M (79b)

⁴³⁸⁹ Feth oldu. A; feth oldu. Ve bu yılda Tekfûr Dağı ve nice pare kal'alar dahî feth oldu. F (127a) / M (79b)

⁴³⁹⁰ Feth A; dahî feth M (80a)

⁴³⁹¹ Müddet A; müddetden F (127a) / M (80a)

⁴³⁹² Eyledi A, eyledi derler F (127b)

⁴³⁹³ Yedinde A; yedinden F (127b)

⁴³⁹⁴ Mülhak A; vasıl M (80a)

⁴³⁹⁵ Bûs A; puy F (127b)

⁴³⁹⁶ Dimetoka tekvurunu ele getirdi A; Dimetoka tekvurunu andan ele, ol şart edüp kâfirlere verdi ki, Dimetoka Kal'asın anlar dahî kendüye teslim edeler. M (80a)

⁴³⁹⁷ Dimetoka tekvurunu... A; Dimetoka Kal'asını anlar dahî kendüye teslim edeler. F (127b) / Dimetoka'yı istilâ etdiler M (80a)

⁴³⁹⁸ Eylediler A; etdiler F (127b)

⁴³⁹⁹ Merhum kırk yıl A; merkûm kırk bir yıl M (80a)

⁴⁴⁰⁰ Ve sâliyahı A; Ulemâ ve sâlihayı M (80a)

⁴⁴⁰¹ İhsân A; dâ'im ihsân M (80a)

• [d]: Vefâtı İmâm Esîrüddîn Ebu Yahya(?) Muhammed ... (?) ve Fahreddîn ... (?) M (80a)

Zikr-i Saltanat-ı Gâzî Sultân Murad el-Mulakkib Hudâvendigâr♦

Babası Orhan'dan sonra pâdişâh olup, fethi memâlike ve ihyâ-i sünnet ve cihâda meşgûl olmuşdur.♦ Anıniçün mülûkü selâtın içinde hudavendigârlıgla⁴⁴⁰² meşhûr olmuşdur. Pâdişâh olduğu senede Engüri Kal'asına varup feth etmiştir. Sonra Sultânönü Kal'asını vesâ'ir kal'aları feth etmiştir. Ve Bursa'ya gelüp Karaman oğluyla cenk edüp, bi-iznillahi te'ala gâlip olmuşdur. Ve yedi yüz altmış bir⁴⁴⁰³ senesinde Atabek Şâhin Lâlâ'yı vâfir askerle Edirne fethine gönderüp sonra kendi⁴⁴⁰⁴ dahî ardınca varup ve kendi⁴⁴⁰⁵ varmadan Edirne-i feth etdiler. Ve âmme Rumeli Beylerbeyliğini Hacı Evranos Bey'e verdi. Ve kendü dönüp Bursa'ya geldi. Ve Lâlâ Şâhin Filibe'yi ve Eski Zağra'yı feth etdi.⁴⁴⁰⁶ Ve yedi yüz altmış ikide sarayı âmire önünde bir âli cami'i binâ edüp evkât-ı hamse-i cemâ'at anda⁴⁴⁰⁷ edâ ederdi. Sebebini böyle⁴⁴⁰⁸ nakl ederler ki bir gün bir husûsa şehâdet etmek lazım gelmiş⁴⁴⁰⁹ Monla Fenari Şehâdetîn [90/b] tutmamış ve sebbâr ve⁴⁴¹⁰ şehâdet nedir deyu suval edeceksen cemâ'atle namazı terk edersin deyu cevap vermiş. Anıniçün bu cami'i binâ eylemiş⁴⁴¹¹ ve yedi yüz altmış üçünde⁴⁴¹² Evranos Bey, İbsala-i ve Malkara-i feth eyledi. Ve gānayimin her taraftan Rumeli'ne akın salup şol kadar esîr ve mal ganimet getirüp, Gelibolu'dan Anadolu'ya geçürdüler idi ki ta'bîri mümkün

♦[d]: Vilâdeti Sultân Murad bin Orhan Hân el-Ma'rûf bi-GâzîHudâvendigâr fî sene 726, cülûsu fî sene 761, müddeti saltanatu fî sene 31, vefâtı fî sene 791, müddeti ömrüşü fî sene 65, monla pâdişâh olduğu sene Engüri.

Vefât Muzaffereddîn ömür verdi. Ve Taceddîn Ahmed bin Mekkûm fî sene 750.

Vafâtı Eş-Şeyhü'l-allâm Nefiddîn Ali Sebeki ez ulemâ-i kibâr Mısır fî sene 750.

Vefât Necmeddîn Tarsûsi ve Abdulvehhâb sâhib-i manzûm fî sene 758.F (127b)

Vefâtı Mevlâna Muhsin el-Kayserî, fenn-i fıkıha müte'allık bir kitâb ve ferâyize müte'allık bir kitâb mesâ'ib-i zibâ nazm ve şerh edüp ve ilm ve aruzda Şeyh Endülisi mütehassirine şerh yazmışdır F (128a)

♦[d]: Sultân Murad bin Orhan el-Ma'rûf Gâzî Hudâvendigâr Sultân ... (?) yigirmi altı sâl hülâsa yedi yüz ... (?) yetmiş bu sâl ... (?) saltanatu otuz bir senedir. Ömrüşü ... (?) vefâtı .. (?) M (80a)

⁴⁴⁰² İçinde hudavendigârlıgla A; içinde gâzî hünkârlıgla M (80a)

⁴⁴⁰³ Bir A;- M (80a)

⁴⁴⁰⁴ Kendi A; kendisi M (80a)

⁴⁴⁰⁵ Kendi A, kendisi dahî M (80a)

⁴⁴⁰⁶ Etdi A; eyledi M (80a)

⁴⁴⁰⁷ Anda A; ile anda F (127b) / M (80a)

⁴⁴⁰⁸ Sebebini böyle A; sebebi M (80a)

⁴⁴⁰⁹ Lâzım gelmiş A, vakı' olmuş M (80a)

⁴⁴¹⁰ Sebbar ve A; sebeb-i redd F (128a)

⁴⁴¹¹ Eylemiş A; etmiş M (80a)

⁴⁴¹² Üçünde A, üçde M (80a)

olunmaz⁴⁴¹³ bir gün vezîri Kara Halîl Pâşâ etdi ki kitablarda mal-i⁴⁴¹⁴ hamis-i mağnem beytû'l-mâlidir derler. Münâsip olan budur ki, Gelibolu Boğazı'na adam konsun. Her beş esîrden biri alınsın. Pâdişâha asker ve hidmetkâr olsun dedi. Pâdişâh dahî münâsip görüp öyle eylediler. Ol sebebden az zamanda nice bin kimesne cem' olup pâdişâh bunlar ne vechle olmak gerek deyücek Ârifbillâh Hacı Bektaş Veli sultâna bunları gönderüp bir⁴⁴¹⁵ du'â eylesün. Ve bir alâmet verüp ad taksun dedi.⁴⁴¹⁶ Şeyh mezbûr dahî giydiği köyneğin birinin kesüp, birinin⁴⁴¹⁷ başına giydürdü. Bunlar yeniçeri olalar⁴⁴¹⁸ ve bunların yüzleri muhîp olsun. Vardıkları yerde yüz ağartsınlar deyû du'â ve nefes eyledi.

Ve yedi yüz altmış altı senesinde Anadolu'da Biga ve Rumeli'nde Zağra ve Gümilcine feth oldu ve yedi yüz altmış yedide küffâr-ı azîm askerle⁴⁴¹⁹ Edirne üzerine hücum edüp Sultân Murad Gâzî, dahî Bursa'dan Gelibolu Boğazı'nı geçüp ve Lâlâ Şâhin dahî Sultân Murad Gâzî varmadan Çirmen kurbunda kâfiri dört cânibinden kuşatıp, tabl-u nakkâre urup gece ile basup, kâfir askerini dağıttılar⁴⁴²⁰ ve Murad ve Murad Gâzî'ye müjde haberini⁴⁴²¹ gönderip Gâzî Murad Hân gâyet de şâd olup Hazret-i Hakka şükürler etdi.⁴⁴²²

Bu sene de Bursa'da Eski⁴⁴²³ Kapluca'da bir azîm câmi' ve medrese-i imâret binâ eyledi. Ve yedi yüz seksen üçünde⁴⁴²⁴ Germiyanoglu kızını Yıldırım Hân'a verüp cehâz deyu Murad Gâzî'ye Kütahya⁴⁴²⁵ ve Simav ve Eğrigöz ve Tavşanlı Kal'alarının miftâhların göndermiştir.

⁴⁴¹³ Geçürdüler idi ki ta'bîri mümkün olunmaz A; geçürüler şöyle mâl ve ganimet ile geldiler ta'bîr olunmaz F (128a) / Geçerler idi ki ta'bîri mümkün olunmaz M (80a)

⁴⁴¹⁴ Kitablarda mal- i A; kitablar mal -i F (128a) / kitablardaM (80a)

⁴⁴¹⁵ Bir A; bunlara bir M (80a)

⁴⁴¹⁶ Dedi A; dedi eyle eylediler M (80a)

⁴⁴¹⁷ Birinin A; - M (80a)

⁴⁴¹⁸ Olalar A; olsunlar dedi F (128a) / M (80a)

⁴⁴¹⁹ Askerle A; leşkerle F (128a)

⁴⁴²⁰ Dağıttılar A; dağıttı F (128a)

⁴⁴²¹ Ve Murad Gâzî'ye müjde haberini A; ve Murad Gâzî'ye müjde haberini F (128a) / Murad Hân Gâzî'ye müyesserin M (80b)

⁴⁴²² Hazret-i Hakka şükürler etdi A; Hazret-i Hakka şükürler eyledi F (128a) / Hakka şükreyledi M (80b)

⁴⁴²³ Bursa'da eski A; - M (80b)

⁴⁴²⁴ Üçünde A; üçde F (128a)

⁴⁴²⁵ Murad Gâzî'ye Kütahya A; Murad Hân Gâzî'ye Kütahya Kal'asın M (80b)

Ve ol senede Hamidoğlumusâlaha tarîkiyle⁴⁴²⁶ ve Yenişehir ve Akşehir ve Karaağaç ve Seydişehir Kal'alarının miftâhların Gâzî Murad Hân'a göndermiştir. Ve yedi yüz seksen dörtde Gâzî Hüdavendigâr⁴⁴²⁷ asker-i İslâm ile Gelibolu Boğazı'nı geçüp, Bulna Kal'asına gâyetde sarp kal'a idi. Ve müslimânlara andan küllî zarar yetişirdi. Muhâsara edüp biraz müddet geçecek⁴⁴²⁸ Sultân Murad elin kaldırıp du'â edecek⁴⁴²⁹ ol gece kal'anın bir divarı yıkılıp kal'a-i⁴⁴³⁰ aldılar. Ve içinde kırmızı altun üsküfler çıktı. Ve pâdişâh [91/a] emr eyledi. Külları ol⁴⁴³¹ üsküfleri giyüp dahî öyle üsküfleri peydâ ederler⁴⁴³² ve bu sene Lâlâ Şahin Pâşâ⁴⁴³³ Medinetü'l Hükemâ Siroz'u feth eyledi. Ve İskenderiye'yi ve Arnabud vilâyetlerini ve Dırama'yı ve Kavala'yı feth eyledi.

Ve yedi yüz seksen sekizinde Zihne ve Karaferye ve Manastır'ı feth⁴⁴³⁴ ve yedi yüz doksan birinde Lazoğlu kâfiri Eflâk ve Engürüs ve Cebe ve Sarf ve Arnavud ve Efrenc kâfiriyle⁴⁴³⁵ kalkup diyar-ı İslâm'a gâret niyetine geldiler. Gâzî Sultân Murad dahîAllah Te'ala'ya tevekkül eyleyüp asker-i İslâm'la kâfire karşı varup, Kosava nâm mahalde mülâkât olup tarafeynden muhkem darb ü kıtal oldu.⁴⁴³⁶ Âkıbet inâyet-i hak dest-gîr olup mü'minîn gâlip gelüp müşrikîn⁴⁴³⁷ münhezim oldu.⁴⁴³⁸ Ve asker-i İslâm'ın gâlibi kâfirlerin ardına düşüp kara kara gitdi.⁴⁴³⁹

Sultân Murad az kimesne ile kalup⁴⁴⁴⁰ vezîri ile cenk yerini gezüp vezîre etti ki hiç kâfirin⁴⁴⁴¹ küştesinde koca yoktur hep tazelerdir dedi. Vezîr dahî etdi ki anıçün

⁴⁴²⁶ Tarîkiyle A; tarîkiyle Yalvaç M (80b)

⁴⁴²⁷ Ve Yenişehir ve Akşehir... A; Yalvaç ve Yenişehir ve Karaağaç ve Seydişehir Kal'alarının miftâhların Gâzî Murad Hüdavendigâr F (128b)

⁴⁴²⁸ Müddet geçecek A; müddetten M (80b)

⁴⁴²⁹ Kaldırıp du'â edecek A; kaldırıp Hak Te'ala kendü lütfundan asân edüp fethi müyesser ede deyucek F (128b) / M (80b)

⁴⁴³⁰ Kal'a-i A; altun kal'a-i M (80b)

⁴⁴³¹ Ol A; - M (80b)

⁴⁴³² Ederler A; edüp F (128b) / etdiler M (80b)

⁴⁴³³ Lâlâ Şahin Pâşâ A; - M (80b)

⁴⁴³⁴ Manastır'ı feth A; Manastır feth oldu M (80b)

⁴⁴³⁵ Kâfiriyle A; kâfirleriyle F (128b) / M (80b)

⁴⁴³⁶ Darb ü kıtal oldu A; harb ü kıtal eylediler F (128b) / harb ü kıtal oldu M (80b)

⁴⁴³⁷ Müşrikîn A; kâfirler M (80b)

⁴⁴³⁸ Oldu A; oldular F (128b)

⁴⁴³⁹ Ardına düşüp kara kara gitdiler A; ardına düşüp kara gitdiler F (128b) / üzerine düşüp kovagitdiler M (80b)

⁴⁴⁴⁰ Kalup A; ma'rekede kaldı M (80b)

⁴⁴⁴¹ Kâfirin A; kâfirlerin M (80b)

böyle oldular dedi. Ve Murad Hân dedi ki, ne hoş vakı‘amız gelüp zuhûr etmedi. Subhanallah derdi. Meğer şehâdet nasib olacağın ol gece görmüşler idi.⁴⁴⁴² Nâ-gâh bir kâfir küşteler arasından kalkup hüdavendigârı hançer ile muhkem urup mecrûh eyledi. Ve kâfiri fi’l-hâl tepeleyüp, Murad Hân Gâzî-i atından indürüp üzerine otağ kurdular. İkinci sâ‘atte rahmet-i hakka peyveste oldu. Ruhu sa‘îd ve şehîd bi-rûh ve reyhân ve cennet-i na‘îm bu kazıya Ramazan-ı Şerîf’in dördüncü günü vakı‘ olmuşdu.

Andan sonra erbâb-ı devlet ittifâk edüp Yıldırım Hân’ın pâdişâh olmasına ittifâk⁴⁴⁴³ ettiler. Yakup Çelebi’ye baban seni ister deyüp otağa geldik de boğdular. Ve Lazoğlu’nu tutup Yıldırım Hân’a getürdüler. Yıldırım Hân fi’l-hâl boynun urmağa ferman eyleyüp öldürdüler. Sonra Murad Gâzî-i getürüp Bursa’da Kapluca Cami’i önünde defn ettiler ve üzerine âlî kubbe yaptılar.⁴⁴⁴⁴ Kabrinde du‘â müstecâbdır. Halkı âlem ziyâretine gelüp yemîn ederler. Nakl ederler ki,⁴⁴⁴⁵ saraydan Kapluca cum‘asına yayanca gelürler imiş.⁴⁴⁴⁶ Tâkim her hadvede⁴⁴⁴⁷ bir günahım dökülüp bir sevâp yazıla⁴⁴⁴⁸ deyu ve sofdan gayri nesne giymez imiş ve daim-kârî tâ‘at ve ibadet ve cihâd ve hayrât etmek idi. Ve musâhabeti cümle ulemâve meşâyih ile idi. Cihânda adlû dâd ile otuz bir yıl saltanat sürmüşdür.

Zikr-i Saltanat-ı Bayezid Hân Gâzî Rahmetullahi Aleyh ♦⁴⁴⁴⁹

Sultân Murad⁴⁴⁵⁰ Gâzî’den sonra pâdişâh olup, yedi yüz doksan iki senesinde⁴⁴⁵¹ Kırova’yı ve Üsküb’ü feth eyledi⁴⁴⁵² ve kâyn atası Germiyan Bey’i olan [91/b] Yakup Bey bin Alemşâh’a gazâb edüp İbsala’ya gönderdi ve memleketini zabt eyledi. Ve Karamanoğlu’nu da hemşiresi olmağın ana nesne

⁴⁴⁴² Görmüşler idi A; görmüşdü M (80b)

⁴⁴⁴³ İttifâk A; mukarrer F (128b)/ M (80b)

⁴⁴⁴⁴ Yaptılar A; binâ etdiler M (80b)

⁴⁴⁴⁵ Ederler ki A; olunur ki M (80b)

⁴⁴⁴⁶ Gelürler imiş A; gelürken F (129a) / gelürmüş M (80b)

⁴⁴⁴⁷ Her hadvede A; her mahzada F (129a) / hadvede M (80b)

⁴⁴⁴⁸ Bir sevâb azıla A; bir sevâb yazılır F (129a) / ve sevab yazıla M (80b)

♦ [d]; Sultân Yıldırım Bayezid Hân bin Sultân Murad Hân, vilâdetişi fi sene 761, cülûs fi sene 791. Müddeti saltanatı fi sene 815, ömrüş fi sene 58. F (129a)

⁴⁴⁴⁹ Aleyh A; - M (81a)

⁴⁴⁵⁰ Murad A; Murad Hân M (81a)

⁴⁴⁵¹ İki senesinde A; ikisinde M (81a)

⁴⁴⁵² Eyledi A; eyledi. Ve Aydın’ı ve Saruhan’ı ve Karesi ve Menteşe vilâyetlerini alup zabt eyledi. F (129a)/ M (81a)

demedi. Tâ-kim Yıldırım Hân Eflâk seferinden dönüp, yedi yüz doksan dört senesinde Gelibolu'dan cihâd niyetine geçmiş iken Karamanoğlu nakz-ı aht edüp Kütahya-ı muhâsara edüp ba'zı fesâd eyledi.⁴⁴⁵³ Bu haber Yıldırım Hân'a vasıl oldu.⁴⁴⁵⁴ Derhâl dönüp Karamanoğlu'na Akçay nâm mahalde yetişüp iki oğlu ile tutup kendisünü öldürüp oğulların Bursa şehri kal'asında haps⁴⁴⁵⁵ ve cemî' vilâyet Karaman'ı alup zapteyletti.

O yıl Niğbolu ve Silistreve Ruscuk nâm şehirleri feth eyledi. Ve ertesi yıl sefer edüp Kadı Burhaneddîn Sultân Amasya'yı⁴⁴⁵⁶ ve Tokat ve Niksar'ı ve Samsun ve Canik vilâyetlerini aldı. Ve ol yıl yine Rumeli'ne azm edüp ve GeliboluBoğazı'nı geçmiş iken Kastamonu Bey'i Kötürüm Bayezid Anadolu memleketine geçüp çok fesâd etti. Yıldırım Bayezid Hân bunu işidüp seferden döndü.⁴⁴⁵⁷ Ve ol esnâda Bayezid Bey fevt oldu ve yerine İsfendiyar Bey nâmında oğlu oldu⁴⁴⁵⁸ ve Yıldırım Hân'a tazarru' ve niyâz edüp suç babamın idi ben pâdişâhın kûluyum dedi. Yıldırım Bayezid Hân ana⁴⁴⁵⁹ Sinop'u alıkoyup koyup Kastamonu ve Taraklı ve Borlu ve Osmancık'ı aldı.

Ve ol senenin âhirinde Yıldırım Hân Rumeli'ne geçip Selanik'i ve Yenişehri fethetti. Ve Bursa⁴⁴⁶⁰ haber geldi ki Engürüs Kralı yüz bine karîp kâfir ile diyâr-ı İslâm'a girüp Niğbolu'yu hisâr etdi. Fi'l-hâl hâzır olan asker⁴⁴⁶¹ tahminen altmış bin kimesne ile⁴⁴⁶² Rumeli'ne geçüp kâfire şöyle⁴⁴⁶³ dokundu ki ta'bîr olunmaz. Âhir⁴⁴⁶⁴ kâfir münhezim olup şol kadar mal ganâyim tahsîl etdi ki⁴⁴⁶⁵ lâ-yu'ad velâ yuhsadır. Ol maldan emr eyledi. Edirne'de bir câmi' bir imâret ve Bursa'da bir câmi' ve bir imâret ve darü'ş-şifâ binâ eyledi.

⁴⁴⁵³ Edüp ba'zı fesâd eyledi A; eyledi ve ba'zı hasâd dahî etmeğin M (81a)

⁴⁴⁵⁴ Oldu A; olacak F (129a) / M (81a)

⁴⁴⁵⁵ Şehri kal'asında haps A; kal'asında haps edüp M (81a)

⁴⁴⁵⁶ Sultân Amasya'yı A; Sultân Ahmed'in elinden Amasya M (81a)

⁴⁴⁵⁷ Bayezid Hân bunu işidüp seferden döndü A; Bayezid işidüp seferden döndü. F (129a)

⁴⁴⁵⁸ Yerine A; Yerine oğlu İsfendiyar Bey oldu. F (129b) / M (81a)

⁴⁴⁵⁹ Ana A; dahî ana M (81a)

⁴⁴⁶⁰ Bursa A; Bursa'ya geldik de F (129b) / M (81a)

⁴⁴⁶¹ Asker A; asker eylekim M (81a)

⁴⁴⁶² İle A; idiler M (81a)

⁴⁴⁶³ Şöyle A; ber vecihle F (129b) / M (81a)

⁴⁴⁶⁴ Âhir A; âhir-kâr M (81a)

⁴⁴⁶⁵ Olup şol kadar mal ganâyim tahsîl etdi ki A; edüp şol kadar mal ganîmet etdi ki M (80b)

Yedi yüz yetmiş yedide Şile Kal'ası feth olunup ve Boğazkesen Mukābelesinde Güzelcehisâr nâm kal'a hisâr⁴⁴⁶⁶ olundu. Ve İstanbul tekvuruna haber gönderdi ki İstanbul'u bana ver ve illa⁴⁴⁶⁷ sen bilirsin dedi. Ol dahî havf edüp⁴⁴⁶⁸ yılda on bin filori harâç verecek oldu. Ve İstanbul içinde müslimânlara bir mahalle verüp ve anda kadı ve câmi' nasb oldu.⁴⁴⁶⁹ Bu hâl Timur fitnesine değin bakî idi. Ve hicretin sekiz yüzünde Bağdad Meliki Ahmed Celâir Mısır melikinden incünüp Yıldırım Hân'a gelüp Elbistan'ı ve Malatya'yı almağa tahrîk eyledi. Yıldırım Hân dahîkalkup Malatya ve Divriği ve Besni ve Elbistan'ı aldı. Dönüp Azerbaycan'ı [92/a] Taherten Bey'in elinden alupsonra yine kendüye⁴⁴⁷⁰ bir mikdâr mal vermek üzere verüp lâkin i'timâd etmeyüp rehin deyü avratını ve oğlanını Bursa'ya sürdü. Ve Taherten Bey Timur'a tâbi' geçünürdü. Varup Timur'a şikâyet eyledi. Ve hicretin sekiz yüz dördünde ve kıssa-i⁴⁴⁷¹ Timur olmuşdur. Yıldırım Hân'ın müddeti salatanatı on dört yıl üç ay olmuşdur. Ve ömrüelli sekizinde idi. Cehd edici azîm pâdişâh idi. Mücâhid ve ehl-i hayr ve gazbân kimesne idi.

Nakl ederler ki,⁴⁴⁷² yılın her günü başına bir mescid ve bir câmi' ve bir imâret vardır derler. Ve ulemâ ve meşâyihe muhkem muhabbet üzere idi. Ve üç yüze karîb sefine⁴⁴⁷³ tedarik edüp kâfir vilâyetini urdurup deryâ-yı muhâfaza etdirdi.

Zikr-i Süleyman Çelebi İbn Yıldırım Bayezid Hân

Babası Yıldırım Hân'la Timur Hân⁴⁴⁷⁴ vakı'asında bile idi.⁴⁴⁷⁵ Hezîmet mukarrer olacak vezîr-i a'zam olan Ali Pâşâ, Süleyman Çelebi'yi alup İznik karibinde gemiye girup⁴⁴⁷⁶ Rumeli cânibine geldi. Ve Süleyman Çelebi tahta⁴⁴⁷⁷ geçdi vesâ'ir askerden kaçanlar⁴⁴⁷⁸ Süleyman Çelebi yanına cem' oldular. Henüz

⁴⁴⁶⁶ Hisâr A; binâ F (129b) / M (81a)

⁴⁴⁶⁷ Ve illa A; yohsa M (81a)

⁴⁴⁶⁸ Havf edüp A; havfe düşüp M (81a)

⁴⁴⁶⁹ Oldu A; olunmağa razı oldu M (81a)

⁴⁴⁷⁰ Alup sonra yine kendüye A; aldı sonra kendüye yılda M (81a)

⁴⁴⁷¹ Kıssa-i A; def'a-i F (129b)

⁴⁴⁷² Ederler ki A; eder ki F (130a)

⁴⁴⁷³ Sefine A; gemi M (81b)

⁴⁴⁷⁴ Hân A; - M (81b)

⁴⁴⁷⁵ İdi A; olup M (81b)

⁴⁴⁷⁶ Girup A; binüp M (81b)

⁴⁴⁷⁷ Tahta A; Edirne tahtına M (81b)

⁴⁴⁷⁸ Kaçanlar A; kaçanlar gelüp M (81b)

Timurlenk Bursa'daidi. Ve Süleyman Çelebi'ye adam gönderüp istimâlat verdi. Süleyman Çelebi asla iltifât etmeyüp,⁴⁴⁷⁹ gelen adamına ihânet eyledi. Ve Timur'u⁴⁴⁸⁰ istemediği haberleri gönderdi. Timurlenk dahî gücenüp⁴⁴⁸¹ gitdi. Zu'mınca saltanatı Musa Çelebi'ye mukarrer kıldı. Vaktâki Timurlenk çıkup gitdi. Musa Çelebi dahî Bursa'da tahta cülûs eyledi. Süleyman Çelebi, bu⁴⁴⁸² hâlî istimâ' edüp asker-i ferâvânla Anadolu cânibine⁴⁴⁸³ geçdi ve karındaşı Musa Çelebi andan kaçup Karamanoğlu yanına vardı.⁴⁴⁸⁴ Ve Süleyman Çelebi Bursa'ya gelüp tahta cülûs eyledi. Ve hayli askerle İsfendiyâr'ın memleketine tevcih kasd eyledi.⁴⁴⁸⁵ Çünkü İsfendiyâr ma'lûm edildi⁴⁴⁸⁶ kendi Süleyman Çelebi'nin mukâvemetine kâdir değildir. Musa Çelebi'ye elbetde benim memleketimden çık git dedi. Ol dahî muzdarib olup gemiye bindi ve Rumeli cânibine teveccüh eyledi.⁴⁴⁸⁷ Ve İsfendiyâr, Süleyman Çelebi'ye haber gönderdi ki, ben kendülerle dostluk edüp aduvvilerini emirleri üzre memleketimden çıkardım. Min ba'd mercûdur ki mâbeynimizde musâlaha ve muhabbet mukarrer ola.⁴⁴⁸⁸ Süleyman Çelebi dahî bu halden sonra dönüp Bursa'ya geldi. Ve anda karar edüp iş ünüşa meşgûl oldu. Ve Amasya Bey'i karındaşı Muhammed Çelebi'ye tehniyyet-i saltanat için adamlar gönderüp mülûkâne tuhfe ve hedâya gönderdi. Lâkin Süleyman Çelebi, Musa Çelebi emrinde ihmâl eyledi. Musa Çelebi dahî Eflâka anda⁴⁴⁸⁹ kuvvet tutdu. Ve hayli asker cem' edüp Edirne'ye geldi⁴⁴⁹⁰ ve anda tahta cülûs **[92/b]** eyledi.⁴⁴⁹¹ Ve Süleyman Çelebi dahî bu halden sonra sekiz yüz dokuz senesinde hayli askerle Bursa'dan kalkup Rumeli cânibine geçdi. Ve Musa Çelebi andan havf edüp giru⁴⁴⁹² Eflâk'a vardı. Ve Süleyman⁴⁴⁹³ Edirne'ye gelüp oturdu. Ve anda muttasıl iş ü taraba meşgûl oldu.

⁴⁴⁷⁹ Etmeyüp A; etmedi M (81b)

⁴⁴⁸⁰ Ve Timur'u A; Timurlenk istemediği M (81b)

⁴⁴⁸¹ Gücenüp A; incinüp F (130a) / M (81b)

⁴⁴⁸² Bu A; dahî bu F (130a)

⁴⁴⁸³ Anadolu cânibine A; Anadolu'ya M (81b)

⁴⁴⁸⁴ Vardı A; vardı ba'dehu andan kalkup İsfendiyâr'ın yanına vardı M (81b)

⁴⁴⁸⁵ Tevcih kasd eyledi A; mütevccih oldu M (81b)

⁴⁴⁸⁶ Edindi A; edildi ki F (130a) / olduk da M (81b)

⁴⁴⁸⁷ Teveccüh eyledi A; geçdi F (130a) / M (81b)

⁴⁴⁸⁸ Mukarrer ola A; mukarrerdir M (81b)

⁴⁴⁸⁹ Anda A; geçüp anda M (81b)

⁴⁴⁹⁰ Lâkin Süleyman... A; Lâkin Süleyman Çelebi, asker cem' edüp Edirne'ye geldi F (130b)

⁴⁴⁹¹ Tahta cülûs eyledi A; tahta geçdi M (81b)

⁴⁴⁹² Giru A; gerüye M (81b)

⁴⁴⁹³ Süleyman A; Süleyman Çelebi M (81b)

Çünkü Musa anın bu halini bildi. Tekrar asker cem' edüp, Rumeli'nin beylerini kendüye râm edüp da'veteyledi.⁴⁴⁹⁴ Andan kalkupsekiz yüz on üçüncü senesinde Elfâr ile Edirne'ye geldi. Ve Süleyman Çelebi gâfil bulunup, asker cem'ine mecâl olmadığı ecilden kast etdi ki kalkup İstanbul kaysarı yanına vara. Me'a-zalık her menzilde melâz ve ıyş usafaya iştigâl⁴⁴⁹⁵ üzre olmuşdu. Nâgâh Edirne ile İstanbul mâbeyninde bir hamama girmişdi. Musa Çelebi gelüpanı anda katl eyledi ve meyyitini Bursa'ya gönderdi. Anda Gâzî⁴⁴⁹⁶ Hünkâr yanında defn etdiler. Süleyman Çelebi'nin cümle müddeti saltanatı yedi yıl on aydır. Ve mezbûr kâm-kârlığı müsâ'id bülend himmet pâdişâh idi. Lâkin ziyâde hevâyı nefse tabi' olmağın kendüden erkân-ı devlet ve vücûh u asker dönüp karındaşı Musa Çelebi yanına meyl etdiler. Ol sebebden kendüden saltanatı âhire intikâl edüp zâ'il oldu.

Zikr-i Musa Çelebi İbn Yıldırım Bayezid⁴⁴⁹⁷ Hân

Mezbûr Timur vak'asından sonra Anadolu cânibinde karındaşı İsa Çelebi tarafında serîr-i saltanata cülûs eyledi.⁴⁴⁹⁸ Sabikân Süleyman Çelebi anın elinden tahtını alıp, serv ü saman⁴⁴⁹⁹ gezüp sonra erkân-ı saltanata mezbûr ile bile olupkarındaşı Süleyman'ı⁴⁵⁰⁰ katl eyledi. Edirne'de serîr-i saltanata cülûs edüp,⁴⁵⁰¹ çünkü karındaşı Muhammed Çelebi ki, Amasya beyi idi. Süleyman Çelebi'nin katlini istimâ' eyledi. Anın kanını talep için asker çeküp gelüp Bursa'da tahta geçdi.⁴⁵⁰² Ve Anadolu cânibinden Timur vak'asında istiklâl bulmuş⁴⁵⁰³ hâriciler ile vesâ'ir mülûk-i etrafı ile nice def'a cenk eyledi. Cümlesinde gâlip oldu. Ve ziyâde şecâ'atle nâm çıkarmağın⁴⁵⁰⁴ Musa Çelebi ana ta'arruzdan el çekti. Ve Rumeli saltanatıyla iktifâ eyledi.

⁴⁴⁹⁴ Da'vet eyledi A; - M (81b)

⁴⁴⁹⁵ Iyş u safaya A; ıyş u iştigâl ve tuğul F (130b) / M (81b)

⁴⁴⁹⁶ Gâzî A; Gâzî-i F (130b)

⁴⁴⁹⁷ Bayezid A; - M (82a)

⁴⁴⁹⁸ İsa Çelebi tarafında... A; İsa Çelebi ile nice def'a cenk edüp âkıbet Musa Çelebi, İsa Çelebi-i katl edüp Anadolu tarafında serîr-i saltanata cülûs eyledi. F (130b) / M (82a)

⁴⁴⁹⁹ Serv ü saman A; serv ü saban F (130b) / bî-ser-selbân M (82a)

⁴⁵⁰⁰ Süleyman'ı A; Süleyman Çelebi-i F (130b) / M (82a)

⁴⁵⁰¹ Edüp A; eyledi F (130b) / M (82a)

⁴⁵⁰² Çeküp gelüp... A; cem' edüp ve kalkup Bursa'da tahta geçdi F (130b) / cem' edüp ve kalkup Bursa'ya geldi M (82a)

⁴⁵⁰³ Bulmuş A; olan M (82a)

⁴⁵⁰⁴ Çıkarmağın A; çıkarmadı M (82a)

Ve sekiz yüz on dört târîhinde Musa Çelebi kâfire⁴⁵⁰⁵ gazâ edüp Peravadi ve Mudurnu kal'aların feth etdi.⁴⁵⁰⁶ Ve bu senede Edirne'de câmi'i atikin binâsına şurû' eyledi.⁴⁵⁰⁷ Bir adam kâmeti boyu⁴⁵⁰⁸ binâ olunduktan sonra tekmîl olmayup⁴⁵⁰⁹ helâk olup nâ-tamam kaldı. Ve sekiz yüz on beş târîhinde⁴⁵¹⁰ Musa Çelebi kâfire gazâ etdi.⁴⁵¹¹ Ve hayli doyum⁴⁵¹² alup Köprülü Kal'asın ve nice kal'alar dahî feth etdi.⁴⁵¹³ Ve her dâyim gazâ ve cihâd da olup⁴⁵¹⁴ askeri bir mertebe gani olmuştur ki,⁴⁵¹⁵ ta'bîr olunmaz hatta nakl ederler ki yeniçeri tâ'ifesi anun [93/a] zamanında mal-ı ganimetden ellerine giren altunu ve akçe-i borkleriyle taksîm edüp üleşürlerdi.⁴⁵¹⁶ Ve kendüsü dahî keremü's-şân ve gâyetle civânmerd ve âdil ve cevâd kimesne idi.⁴⁵¹⁷ Lâkin tâli'i müsâ'id olmamağın saltanattan çendân behremend olmadı.

Ve biraz zamandan⁴⁵¹⁸ sonra Musa Çelebi'nin vezîri Gürşâh Melik ve beylerbeyisi Evronos Bey Musa Çelebi'ye munharif olup Anadolu'da⁴⁵¹⁹ Muhammed Çelebi'ye haber gönderdiler. Bu cânibe azîmet eyleye ve tahtı ana teslîm eyleyeler. Ve Muhammed Çelebi dahî dönüp Bursa'ya geldi.⁴⁵²⁰ Ve İstanbul'a gelüp, kaysar ana istikbâl edüp, ziyâde ta'zîm ve terkîm⁴⁵²¹ ve ana mülûkâne tuhfe ve hedâya verdi ve bu hâli mezbûr Evronos Bey ve⁴⁵²² Şâh Melik işüdüp Musa

⁴⁵⁰⁵ Dört târîhinde Musa Çelebi kâfire A; dörtde Musa Çelebi kâfirlere M (82a)

⁴⁵⁰⁶ Etdi A; eyledi F (131a) / M (82a)

⁴⁵⁰⁷ Eyledi A; edüp M (82a)

⁴⁵⁰⁸ Boyu A; denlü F (131a) / gelüp M (82a)

⁴⁵⁰⁹ Olmayup A; müyesser olmayup F (131a) / M (82a)

⁴⁵¹⁰ Beş târîhinde A; beşde M (82a)

⁴⁵¹¹ Kâfire gazâ etdi A; kâfirlere gazâ eyledi M (82a)

⁴⁵¹² Doyum A; doyumak M (82a)

⁴⁵¹³ Nice kal'alar dahî... A; nice kal'alar dahî feth eyledi F (131a) / nice pâre kal'a dahî feth eyledi M (82a)

⁴⁵¹⁴ Cihâdda olup A; cihâd edüp M (82a)

⁴⁵¹⁵ Olmuştur ki A; olmuşlardı ki F (131a) olmuş idi ki M (82a)

⁴⁵¹⁶ Üleşürlerdi A; üleşdürürler idi M (82a)

⁴⁵¹⁷ Ve kendüsü... A; ve kendüsü dahî gâyetle keremü's-şân ve civânmerd ve âdil ve sahî kimesne idi M (82a)

⁴⁵¹⁸ Zamandan A; müddetden M (82a)

⁴⁵¹⁹ Anadolu'da A; Anadolu'ya F (131a)

⁴⁵²⁰ Ve Muhammed... A; Ve Muhammed Çelebi dahî azîm asker cem' edüp Rumeli cânibine geçdi. Ve dahî karındaşı Musa Çelebi ile muhkem cenk eyledi. Âhirü'l-emr Musa Çelebi mağlûb ve münhezim olup laz memleketine vardı. Ve Muhammed Çelebi dönüp Bursa'ya geldi. Ba'dehu Evronos Bey'in ve Şâh Melik re'yiyle tekrar asker çeküp Musa Çelebi'nin cengine geldi. F (131a) / M (82a)

⁴⁵²¹ Kaysar ana... A; kaysar ana karşı çıkup muhkem ta'zîm ve terkîm eyledi M (82a)

⁴⁵²² Ve A; ve merkûm M (82a)

Çelebi'nin yanından firâr edüp⁴⁵²³ Sultân Muhammed'e karşı geldiler ve önünde yer öpüp saltanat ile tehniyye eylediler. Çünkü Musa Çelebi bu hâli işidüp kendüye za'f kalp gelüp Edirne'den çıkup kasd eyledi ki, Laz memleketine varup can kurtara. Sultân Muhammed dahî agâh olup⁴⁵²⁴ Edirne'den ılgâr eyledi. Ve Samakov nâm şehirde erişüp Musa Çelebi dahî muzdarip⁴⁵²⁵ ve nâçâr olup cenk için dönüp Sultân Muhammed'e karşı mesafe tutdu. Ve bir zaman cenkden sonra mağlup ve münhezim olup kaçtı.⁴⁵²⁶ Sultân Muhammed'in askeri Musa Çelebi'nin ardına düşüp hayli mesafe kovdular. Âhir'ül-emr zümre-içaşnigâr elinden⁴⁵²⁷ kasaba-i Gelibolu'da mevcûd medresenin sâhibi olan Saruca Pâşâ nâm dilir vedilâver Musa Çelebi'nin ardından erişüp tutdu. Ve Sultân Muhammed'e getürdü.

Pes Sultân Muhammed karındaşının boğulmasını⁴⁵²⁸ emr eyledi. Ve müşârün ileyh Saruca Pâşâ'ya envâ' ri'âyetler ve ihsânlara nice güne iltifâtlar edüp âkibetü'l-emr anı vezîr eyledi.⁴⁵²⁹ Musa Çelebi'nin cümle eyyâmı salatanatı üç yıl ve altı ay olmuşdur. Ve mezbûran Süleyman Çelebi ve Musa Çelebi saltanatlarında müstakil olmayup, babaları hüküm ettiği ve memâlikin ba'zısında Musa⁴⁵³⁰ Çelebive ba'zısında Süleyman⁴⁵³¹ Çelebi hükûmet ve imâret ettikleri çün⁴⁵³² saltanatla sâ'ir Âl-i Osman gibi iştihâr bulmamışlar. Ve ikisi dahi berbâd olupsaltanat unvanıyla⁴⁵³³ unvanlanmayup Sultân Musa⁴⁵³⁴ ve Sultân Süleyman⁴⁵³⁵ deyu meşhûr değillerdir.

⁴⁵²³ Firâr edüp A; kaçup M (82a)

⁴⁵²⁴ Kasd eyledi ki... A; Laz memleketine firâr kasd eyledi varup can kurtara. Sultân Muhammed dahî mezbûr Musa Çelebi'nin Laz memleketine firâr etdüğün bilüp M (82a)

⁴⁵²⁵ Erişüp Musa Çelebi dahî muzdarip A; karındaşı Musa Çelebi'nin ardından erişüp Musa Çelebi muzdarr M (82a)

⁴⁵²⁶ Olup kaçtı A; oldu M (82b)

⁴⁵²⁷ Elinden A; andan F (131b) / M (82b)

⁴⁵²⁸ Karındaşının boğulmasını A; dahî boğazlanmasını M (82b)

⁴⁵²⁹ Âkibetü'l-emr anı vezîr eyledi A; âkibet ümerâyı hüdâmeden edinüp vezîr etdi M (82b)

⁴⁵³⁰ Musa A; Süleyman M (82b)

⁴⁵³¹ Süleyman A; Musa M (82b)

⁴⁵³² Çün A; ecilden M (82b)

⁴⁵³³ Unvanıyla A; ile M (82b)

⁴⁵³⁴ Musa A; Süleyman M (82b)

⁴⁵³⁵ Sultân Musa ve Sultân Süleyman A; Sultân Süleyman ve Sultân Musa M (82b)

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Muhammed Hân Aliye'r-rahme♦♦

Merhûm-i mezbûr babası Yıldırım Hân vefatından sonra Amasya'ya varup ikâmet etdi.⁴⁵³⁶ Ve Timur Hân dönüp gitdikten sonra⁴⁵³⁷ ardından yetişüp çok kimesnesin helâk etmiştir. Ve ol vak'ada Vezîr Ali Pâşâ, Yıldırım [93/b] Bayezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi-i İznik'den Edirne cânibine getirdi. Anda tahta geçirmişdi.⁴⁵³⁸ Karındaşı Sultân Muhammed mezbûra ri'âyet edüp zamanında hareket etmiştir. Sonra târîhin sekiz yüz on üçünde Musa Çelebi Süleyman Çelebi'yibir köy hamamında⁴⁵³⁹ katl edecek Sultân Muhammed Amasya'dan kalkup Bursa'ya gelüp, anda tahta geçdi. Ve Amasya kurbunda zuhûr eden Kara Devlet Hân⁴⁵⁴⁰ ile ki, Timurlenk'den sonra kalmış bir Tatar idi. Sultân Muhammed cenk edüp, cümlesin helâk edüp⁴⁵⁴¹ ve Kastamonu Bey'i İsfendiyâr'ı⁴⁵⁴² münhezim edüp cümle mal ve menâlin aldı. Ve dahi⁴⁵⁴³ ol nevâhîde nice hariciler helâk etdi.

Ba'dehu târîhin sekiz yüz on altıda⁴⁵⁴⁴ Rumeli cânibine geçüp, karındaşı Musa Çelebi'yi helâk etdi. Ve Edirne'de tahta cülûs eyledi. Ol zamanda ömrü otuz dokuzda idi. Ve emr eyledi ki Edirne'de Eski Câmî'i ki Musa Çelebi yapup pencerelerine gelmişti. Tekmîl etdiler ve dönüp Sinop Bey'i ve Germiyanoglu ve Karamanoglu cengine gidüp Karamanoglu tazarru' edüp sulh etdi.⁴⁵⁴⁵ Merhûm ve merkûm dahî suçun afv edüp dönüp, Bursa'ya geldi. Mezbûr Karamanoglu Sultân

♦[d]: Sultân Muhammed Hân bin Yıldırım Hân, vilâdiş fi sene 781, cülûs fi sene 816, müddeti salatanatı fi sene 8, rahletiş fi sene 824, örmüşü fi sene 48. F (131b)

♦[d]: Zikr-i saltatanat Sultân Muhammed Hân el-meşhûr Çelebi bin Muhammed Yıldırım Hân Gâzî M (82b)

⁴⁵³⁶ Etdi A; eyledi F (131b)

⁴⁵³⁷ Timur Hân dönüp gitdikden sonra A; Timurlenk dönüp giddik de M (82b)

⁴⁵³⁸ Edirne cânibine getirdi... A; Edirne cânibine götürüp anda tahta geçirmişdi F (131b) / Edirne'ye alup anda tahta geçdi idi M (82b)

⁴⁵³⁹ Sonra târîhin... A; Sonra Musa Çelebi ki, târîhin sekiz yüz on üçünde Süleyman Çelebi Edirne'ye hücum edüp Edirne ile İstanbul mâbeyninde bir köyde hamâmında M (82b)

⁴⁵⁴⁰ Hân A; Şâh F (131b) / M (82b)

⁴⁵⁴¹ Edüp A; eyledi M (82b)

⁴⁵⁴² İsfendiyâr'ı A; İsfendiyâr ile F (131b) / İsfendiyâr'la cenk edüp M (82b)

⁴⁵⁴³ Edüp cümle... A; cemi' malın alup M (82b)

⁴⁵⁴⁴ Altıda A; altısında F (132a)

⁴⁵⁴⁵ Etdi A; istedi M (82b)

Muhammed Rumeli'nde⁴⁵⁴⁶ iken Bursa'ya gelüp otuz bir gün muhâsara edüp sonra şehre od urub gitdi.⁴⁵⁴⁷

Ve sekiz yüz on yedisinde Sultân Muhammed Bursa'daki câmi' ve medrese ve imâret ve bir âli hân yaptırmasına emr edüp⁴⁵⁴⁸ mübâşeret olundu. Tekrar Karamanoğlu nakz-ı ahd edüp sekiz yüz on sekizinde Sultân Muhammed mezbûrun cengine varup mağlûb edüp oğluyla kendüsün esîr edüp önüne getürdüp serzeniş edüp yine azâd eyledi. Ve Karamanoğlu memleketlerinden⁴⁵⁴⁹ Sivrihisâr ve Kırşehir'i ve Niğde ve Akşehir ve Yenişehir ve Seydişehir'in ve Uğarı ve Sa'id ilin alup zapt eyledi. İsfendiyar Bey'e incinüp biraz askerle Samsun'u ve Üskülüb'ü ve Kastamonu ve Canik vilâyetlerin zapt⁴⁵⁵⁰ eyledi.

Ve sekiz yüz on dokuzunda İsfendiyar'ın memleketlerinden Kânkırı ve Borlu ve Çaka ve Tosya Bakır Küresi kal'aların alup kabz eyledi. Ve ol senede Edirne'de olan saray yapılmasına ferman eyledi.⁴⁵⁵¹ Ve sekiz yüz yigirmi iki senesinde⁴⁵⁵² Sultân Muhammed Hân hayli askerle Rumeli cânibine geçüp andan Eflâk'a gazâ⁴⁵⁵³ eyledi. Ve çok ganimet hâsil eyledi. Ve Andasur'un Kal'asını yaptı. Ve İsakca ve Sale ve Yergöğü kal'asını⁴⁵⁵⁴ ta'mîr eyledi. Bu kal'alar oldukdan sonra Eflâk müslimânları yakasına [94/a] geçmeğe kâdir olmadı. Zarûri Eflâk haracı kabul edüp Sultân Muhammed rehin deyu üç kâfir beyleri oğulların gönderdi.⁴⁵⁵⁵

Ol esnâda Timur'un cenginde nâ-bedîd olan Yıldırım Bayezid oğlu Mustafa benim deyu Zağra nâhiyesinde Simavnaoğlu Bedreddin'in ehîbbâsından bir harici zuhûr edüp yanına çok kimesne cem' oldu. Ve Simavnaoğlu Bedreddin dahî İznik'den geçüp mezbûrun yanına vardı. Zarûruri Sultân Muhammed Edirne'den

⁴⁵⁴⁶ Rumeli'nde A; Rumeli'nde Musa Çelebi cenginde F (132a) / M (82b)

⁴⁵⁴⁷ Gitdi A; çıkup F (132a) / çıkup gitmiştir M (82b)

⁴⁵⁴⁸ Edüp A; eyledi M (82b)

⁴⁵⁴⁹ Oğluyla kendüsün... A; oğlunu ve kendüsünü esîr edüp önüne getürdüp serzeniş edüp yine azâd eyledi. Ve Karamanoğlu memleketlerinden F (132a) / oğlu memleketlerinde M (82b)

⁴⁵⁵⁰ Zapt A; alup zapt M (82b)

⁴⁵⁵¹ Saray yapılmasına... A; saray-ı âmirenin yapılmasına emr eyledi M (82b)

⁴⁵⁵² İki senesinde A; ikisinde F (132a) / M (83a)

⁴⁵⁵³ Gazâ A; sefer F (132a)

⁴⁵⁵⁴ Kal'asını A; kal'aların F (132a) / M (83a)

⁴⁵⁵⁵ Gönderdi A; getürdü M (83a)

mezbûrların cengine kalkup ol tâ'ife-i dağıdup Simavnaoğlunu Sîroz'da⁴⁵⁵⁶ tutup salb etdiler. Ve sekiz yüz yigirmi dördte Eski Kelboza-i ve Taricileri ve Hereke-i feth etdiler. Ve ol sene Muhammed⁴⁵⁵⁷ Hân ishâl marzından hasta olup pâdişâhlığı oğlu Sultân Murad'a vasiyet eyledi. Zirâ evvel⁴⁵⁵⁸ vak'asında görmüşdü ki, kendinin⁴⁵⁵⁹ simâtı konup yerken kaldırup ol simâtı Murad'ın⁴⁵⁶⁰ önüne komuşlar idi. Ol esnâda Sultân Murad Rumeli'nde gazâda bulunup gelince kırk birgün⁴⁵⁶¹ Sultân Muhammed'in meyyitini Edirne'de⁴⁵⁶² saklayup pâdişâh sağdır deyu her zaman alma verme ve divânlar⁴⁵⁶³ olurdu. Sonra Sultân Murad gelüp tahta geçüp merhûmun cenazesin Bursa'ya getürüp câmi' önünde defn etdiler.⁴⁵⁶⁴ Merhûmun müddeti ömrü kırk yedi yıl idi.⁴⁵⁶⁵ Ve müddeti saltanatı sekiz yıl ve on ay idi. Merkûm merhûm⁴⁵⁶⁶ ehl-i hayr sâhib kemâl latîf tab' ve şecî' ve heybetlü büyük pâdişâh idi.

Âl-i Osman'ın mülkü dağıldıktan sonra bir yere cem' edüp⁴⁵⁶⁷ resmi saltanat şî'âr ve hilâfeti⁴⁵⁶⁸ ikâmet etmişdir. Merzifon'da iki hamâm ve iki câmi' şerîfi⁴⁵⁶⁹ vardır. Bursa'da hayrâtı hod ma'rûftur. Ve Selâtîn-i Osmaniyye'de⁴⁵⁷⁰ Mekke ve Medine fukarasına surre gönderen bunlar olmuşdur.⁴⁵⁷¹

⁴⁵⁵⁶ Sîroz'da A; - M (83a)

⁴⁵⁵⁷ Muhammed A; Sultân Muhammed M (83a)

⁴⁵⁵⁸ Evvel A; - M (83a)

⁴⁵⁵⁹ Kendinin A; kendinin önüne F (132b) / kendinin önüne bir sofrâ M (83a)

⁴⁵⁶⁰ Murad'ın A; Sultân Murad'ın M (83a)

⁴⁵⁶¹ Kırk bir gün A; - M (83a)

⁴⁵⁶² Edirne'de A; Edirne sarayında M (83a)

⁴⁵⁶³ Zaman alma verme ve divânlar A; zaman divânlar alma vermeler M (83a)

⁴⁵⁶⁴ Câmi' önünde defn etdiler A; defn etdiler câmi' önünde M (83a)

⁴⁵⁶⁵ Merhûmun müddeti ömrü... A; merhûmun kırk yedi F (132b) / merhûmun ömrü kırk yedi M (83a)

⁴⁵⁶⁶ Merkûm merhum A; merhûm merkûm F (132b) / merhûm M (83a)

⁴⁵⁶⁷ Edüp A; edüp getürüp M (83a)

⁴⁵⁶⁸ Hilâfeti A; saltanatı M (83a)

⁴⁵⁶⁹ Şerîfi A; - M (83a)

⁴⁵⁷⁰ Osmaniyye'de A; Osmaniyye'den F (132b) / M (83a)

⁴⁵⁷¹ Medine fukarasına surre... A; Medine'nin fukarasına evvel surre gönderüp bunun ihsânı ibtidâ olmuşdur M (83a)

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Murad Hân Aleyhi'r-rahme♦♦⁴⁵⁷²

Babası Sultân Muhammed'in vefâtından sonra babasının vasiyetiyle pâdişâh oldu. Târîh-i hicretin sekiz yüz yigirmi beşinde pâdişâh oldukda on sekiz yaşında idi. Ol yılda Selanik Nahiyesinde Yıldırım Hân'ın Timurlenk Vak'asında nâ-bedîd olan oğlu sultân nâmına⁴⁵⁷³ bir hârici peydâ olup, günden güne kâri bülend olup, âmme-i Rumeli'ni istilâ eyledi. Ba'dehu Gelibolu Boğazı'ndan geçüp Bursa semtine teveccüh eyledi. Ve Sultân Murad anın cengine vezîri Bayezid Pâşâ'yı biraz askerle serdâr edüp gönderdi. Takdîr-i Hüda vezîr mağlûb olup helâk oldu.

Pes sultân⁴⁵⁷⁴ havf-târî olup gelüp Hazret-i Emir Neccâr cânibine gelüp himmet [94/b] du'â⁴⁵⁷⁵ taleb eyledi. Anlar dahî nola deyup ol gece tevcih üzre olup Hazret-i Rasûlullah Sallallahu Te'a aleyhi vesellim rûhu şerîfiyle mülâkât edüp,⁴⁵⁷⁶ üç def'a Sultân Murad♦♦ için nusret talepedüp mübarek ayaklarına düşdü ve yüzün sürdü. Âkıbet üçüncü def'ada nusret Murad'ındır⁴⁵⁷⁷ deyu buyurdular.

Pes Hazret-i Emir sabah oldukda Sultân Murad'a haber gönderüp anlar dahî gelüp mübarek eliyle beline kılıç kuşadup⁴⁵⁷⁸ ve yürü nusret senindir dedi. Sultân Murad Hân, Hazret-i Hakk'a hamd ve senâ edüp adüvv cânibine tevcih eyledi. Adüvv dahî lîbade gelmişdi. Sultân Murad suyun beri tarafında konup köpriyi kesdirdi.

♦[d]: Sultân Murad Hân bin Muhammed Hân, vilâdeti fî sene 806, cülûs fî sene 824, fraşları fî sene 844, müddeti saltanatı fî evveli sene 20, müddeti sâniye fî sene 6, sâl inkâlleri fî sene 855, Cenâbî rivâyetinde târihi ferağ sekiz yüz kırk yedidir, Hoca Efendi, sekiz yüz kırk dört olmak üzre yazmışdır der. F (132b)

• [d]: Sultân Murad Hân bin Muhammed aleyhi'r-rahme: Sâl vilâdeti sekiz yüz altı. Sâl cülûsu sekiz yüz yigirmi dört. Sâl kıra'atleri sekiz yüz kırk dört müddeti saltanatı evveli yigirmi sene müddeti sâniye altı sene. Sâl intikâlleri sekiz yüz elli beş. Cenâbî Efendi, rivâyetinde târihi ferâ' sekiz yüz kırk dört olmak üzre yazar. M (83a)

⁴⁵⁷² Zikr-i saltanat... A; Sultân Murad Hân İbn Muhammed Hân aleyhi'r-rahme M (83a)

⁴⁵⁷³ Nâmına A; Mustafa nâmına F (132b) / Mustfa nâmına M (83a)

⁴⁵⁷⁴ Sultân A; Sultân Murad'a M (83a)

⁴⁵⁷⁵ Cânibine gelüp himmet du'â A; gelüp himmet du'â F (133a) / varup du'â ve M (83a)

⁴⁵⁷⁶ Te'a aleyhi vesellim... A; te'ala aleyhi vesellimin rûhu şerîfleriyle mülâkât olup edüp F (133a)

♦♦ [d]: Târîhi vefâtı Sultân Murad Sâni Şir(?) Gâzî Murad İbn Muhammed ki cümle Rum ve Şam olmuşdur. Fî sene 11. Gezer kıldı cihâddan eğer târih, mülk-i ashâb-ı cennetde makâmı. F (133a)

⁴⁵⁷⁷ Def'ada nusret Murad'ındır A; kerede nusret Murad Hân'ındır M (83a)

⁴⁵⁷⁸ Kuşadup A; kuşatdı M (83a)

Pes iki asker nice müddet cenk etmeyüp iki cânibde durdular. Takdîr-i Hüdâ⁴⁵⁷⁹ hâriciye burun kanamak zahmeti ârız olup, lâ-yenkati‘ üç gün üç gece burnukanı durmayup akdı. Erbâb-ı devleti bu hâli⁴⁵⁸⁰ görüp bir gece cümlesi firâr etdi.⁴⁵⁸¹ Ve hârici dahî za‘afı kaçup ardınca adamlar salunup Güzel Ağca’da tutulup helâk etdiler.⁴⁵⁸²

Bu esnâda Karamanoğlu Muhammed Bey, Antalya Hisârına düşüp cenk ederken kal‘adan bir topuyla⁴⁵⁸³ urub helâk etdiler. Ve Karamanîler Muhammed Bey’in ölüsünü bir ata yükleydüp kaçdılar ve Teke Bey’i Osman Bey mu‘âvenetine gelmişdi. Muhkem hasta olmağın arkası üstüne⁴⁵⁸⁴ çadırda yatarken başını⁴⁵⁸⁵ kesdi. Ve âmme-i Teke vilâyetin zabt etdi.

Ve sekiz yüz yigirmi altıda Sultân Murad Rumeli’ne geçüp ahvâlî memleketi görüp ve gözedirken karındaşı Sultân Mustafa Anadolu’da âsi oldu.⁴⁵⁸⁶ Pes Sultân Murad Anadolu’ya geçüp mezbûr karındaşı Sultân Mustafa’yı yigirmi beş gün hisâr edüp⁴⁵⁸⁷ ba‘dehu ele getirüp helâk etdi. Ve sekiz yüz yigirmi yedide Sultân Murad, Lazoğlu’nun kızın nikâh edüp aldı. Gâyetle cemîle idi. Ve sekiz yüz yigirmi sekizinde⁴⁵⁸⁸ Sinop Bey’i İsfendiyar âsi olup, Taraklı Borlu’yu gâret ve yağma⁴⁵⁸⁹ etdi. Sultân Murad dahî kalkup ol cânibe tevcih eyledi.⁴⁵⁹⁰ İsfendiyar Bey, Kasım Bey nâm oğlun⁴⁵⁹¹ Sultân Murad’a rehin vermişdi ki,⁴⁵⁹² muhabbete ba‘is ola.

Pes Bolu’ya varıldıkda İsfendiyar Bey’in ümerâsı gelüp Sultân Murad’a⁴⁵⁹³ tazarru‘ ve niyâz⁴⁵⁹⁴ eylediler ki, Kasım Bey’i kendülere bey nasb edüp

⁴⁵⁷⁹ Hüdâ A; Hak M (83b)

⁴⁵⁸⁰ Devleti bu hâli A; devleti beylerinin bu hâlini F (133a) / M (83b)

⁴⁵⁸¹ Etdi A; etdiler F (133a)

⁴⁵⁸² Tutulup helâk etdiler. A; tutdular ve helâk edüp F (133a)

⁴⁵⁸³ Topuyla A; topla F (133a) / top ile M (83b)

⁴⁵⁸⁴ Üstüne A; üstünde F (133a) / M (83b)

⁴⁵⁸⁵ Başını A; urup başını M (83b)

⁴⁵⁸⁶ Oldu A; olup M (83b)

⁴⁵⁸⁷ Sultân Mustafa’yı... A; yigirmi beş gün mikdârı İznik’de hisâr etdi M (83b)

⁴⁵⁸⁸ Sekiz yüz yigirmi sekizinde A; sekiz yüz yigirmi sekizde F (133a) / yimi sekizde M (83b)

⁴⁵⁸⁹ Gâret ve yağma A; yağma ve gâret M (83b)

⁴⁵⁹⁰ Eyledi A; etdi M (83b)

⁴⁵⁹¹ İsfendiyar Bey... A; diğeri İsfendiyar oğlu Kasım Bey’i M (83b)

⁴⁵⁹² Vermişdi ki A; vermişdi te’kid M (83b)

⁴⁵⁹³ Murad’a A; Murad’dan F (133b) / M (83b)

⁴⁵⁹⁴ Niyâz A; iltimâs M (83b)

İsfendiyar'ı⁴⁵⁹⁵ beylikden hal' edeler. Pes İsfendiyar bu hâli bilecek Sultân Murad'a adamlar gönderüp afv ricâ edüp⁴⁵⁹⁶ ihsân taleb eyledi. Ve bir oğlunu dahî rehin gönderdi. [95/a] Ve bir cemîle kızı vardı. Anı⁴⁵⁹⁷ Sultân Murad'a vermeye va'd eyledi.

Ve bu yıl Sultân Murad, İzmir ve Menteşe ve Aydın ve Saruhan ve Hamîd illerine⁴⁵⁹⁸ mâlik oldu. Ve sekiz yüz otuzda Sultân Murad cihâda azm edüp, küffârdan Can Adası'na ve Güğercinlik Kal'asına mâlik oldu. Ve hayli ganimet ile dönüp geldi. Ve bu yılda Ergene Köprüsü binâ olundu. Yüz yetmiş iki gün üzerine binâ olundu.⁴⁵⁹⁹ Ve sekiz yüz otuz birde Germiyanoglu Atabe-i Aliyye'ye gelüp kendi memleketlerinin miftâhlarını getirüp Sultân Murad'a⁴⁶⁰⁰ teslim eyledi. Pâdişâh dahî mezbûra küllî ri'âyetler⁴⁶⁰¹ edüp İbsala-i sancak verdi.

Ve bu senede Sultân Murad cihâda azîmet edüp Atina Kal'asın ve Selânik Kal'asın⁴⁶⁰² ve Kortine Kal'asın feth eyledi. Ve hayli mâl ganimet ele getürdü. Ve sekiz yüz otuz iki senesinde⁴⁶⁰³ Sultân Murad İsfendiyar Bey'in kızını nikâhlandı. Ve muhkem düğün tedarikin gördüler⁴⁶⁰⁴ ve sekiz yüz otuz sekizinde Sultân Murad Karamanoğlu İbrahim Bey'in cengine gidüp Akşehir ve Konya'yı aldı.

Pes İbrahim Bey afv⁴⁶⁰⁵ taleb edüp sulh için Monla Hamza-i Karamani'yi gönderdi. Ol dahî gelüp iki askeri barışdırdı.

Ve gelesi yıl⁴⁶⁰⁶ kâfir kralı Güğercinlik Hisârı'na düşüp⁴⁶⁰⁷ pes Rumeli Beylerbeyi'si Kasım Pâşâ bir yerden kâfiri basup çok kimesnesin helâk edüp çok esîr

⁴⁵⁹⁵ İsfendiyar'ı A; İsfendiyar Bey'i M (83b)

⁴⁵⁹⁶ Edüp A; ve M (83b)

⁴⁵⁹⁷ Vardı. Anı A; var idi. Anı dahî F (133b) / vardı anı dahî M (83b)

⁴⁵⁹⁸ İllerine A, illerin alup M (83b)

⁴⁵⁹⁹ Binâ olundu A; ve köprünün cânibi garbisine bir câm' ve bir hamâm ve bir imâret ve hânlar binâ olundu. F (133b) / ve köprünün tarafı garbisine bir câm' ve bir hamâm ve bir imâret ve hânlar binâ eyledi M (83b)

⁴⁶⁰⁰ Sultân Murad'a A; - M (83b)

⁴⁶⁰¹ Ri'âyetler A; ri'âyet M (83b)

⁴⁶⁰² Kal'asın A; hisârın M (83b)

⁴⁶⁰³ İki senesinde A; ikide M (83b)

⁴⁶⁰⁴ Ve muhkem... A; ve muhkem düğün tedarikin görüp ve sekiz yüz otuz beşde Sultân Muhammed vilâdet etdi M (83b)

⁴⁶⁰⁵ Afv A; afv ricâ M (83b)

⁴⁶⁰⁶ Yıl A; sene M (83b)

⁴⁶⁰⁷ Düşüp A, düşdü M (83b)

aldılar ve bu sene de⁴⁶⁰⁸ Mihaloğlu Ali Bey Engürüs vilâyetine girüp çok esîr ve çok mal ganimet ile geldi.

Ve sekiz yüz kırk senesinde Sultân⁴⁶⁰⁹ Edirne'de bir cami' binâ ve bir imâret ta'mîrineşürü' eyledi.⁴⁶¹⁰ Ba'dehu Engürüs kazasına şürü' eyledi.⁴⁶¹¹ Ve Ren⁴⁶¹² önünden Tuna'yı geçüp Bulgar'a da vardı ve asker-i İslâm'a emr edüp her bekâ nehb ü gâret ve hasâratlar edüp dönüp gelürken⁴⁶¹³ Vılkoğlu'nun memleketini alup zabt eyledi. Ve Semendire'yi feth eyledi. Vılkoğlu pâdişâh ile azîm⁴⁶¹⁴ dost idi. Sonra Engürüs ile ittifâk edüp, Sultân Murad'a ihânet kasdında olunca Sultân⁴⁶¹⁵ Murad Engürüs'ü yakup yıkup bir nice kal'asını alup zabt edecek Vılkoğlu Engürüs'ün yanına vardı. Sultân Murad memleketi hâli bulacak cümlesin⁴⁶¹⁶ zabt eyledi.

Ve sekiz yüz kırk üçde Sultân Murad, Engürüs'den⁴⁶¹⁷ Mora'nın fethine azîmet eyledi. Varup ol vilâyeti dahî cüz-i tasrifine⁴⁶¹⁸ idhâl eyledi. Ve bu esnâda Karamanoğlu İbrahim Bey gelüp ba'zı yer yakup yıkup hasârat etdi.

Pes Sultân Murad bu hâli istimâ' edüp Bursa'ya geldi. Ve İbrahim Bey'in kitalına biraz asker seçüpgönderdi. Ve İbrahim [95/b] Bey bu hâli işidüp kaçup Taş Hisarı'na girdi ve hatunu ki Sultân Murad'ın hemşiresidir. Anı şaff' gönderdi. Ve iman-ı galâz etdi ki min ba'd nakz-ı ahd etmeye, pâdişâh dahî kabul edüp askere dönsün deyu emr eyledi.

Ve sekiz yüz kırk dörtde Edirne'de câmi'i atîk yapılıp tamam oldu. Ve sekiz yüz kırk altıda Engürüs Kralı Vılkoğlu vesâ'ir mülûk küffâr cem' olup Bilâd-ı İslâm'a hüçûm kasd etdiler. Sultân Murad bu hâli işidüpanlar dahî Memâlik-i

⁴⁶⁰⁸ Ve bu senede A; - M (84a)

⁴⁶⁰⁹ Kırk senesinde sultân A; kırk senesinde Sultân Murad F (134a) / kırkda Sultân Murad M (84a)

⁴⁶¹⁰ Cami' binâ ve bir imâret... A; cami' ve bir imâret binâsına şürü' eyledi F (134a) / cami' ve bir imâret binâsına şürü' etdi M (84a)

⁴⁶¹¹ Şürü' eyledi. A; azîmet edüp F (134a) / azîmet eyledi M (84a)

⁴⁶¹² Ren A; Vidin M (84a)

⁴⁶¹³ Ve hasâratlar edüp dönüp gelürken A; ve hasâratlar edüp dönüp geldi. Ve ol ucda altı pâre kal'a taht-ı tasarrufuna getürdü. Dönüp gelürken F (134a) / edüp dönüp geldi. Ve altı pâre kal'a-i kabza-i tasarrufuna getürdü. Ve dönüp gelürken M (84a)

⁴⁶¹⁴ Azîm A; muhkem M (84a)

⁴⁶¹⁵ İttifâk edüp... A; ittifâkı ma'lum olup pes Sultân F (134a) / M (84a)

⁴⁶¹⁶ Cümlesin A; olup F (134a) / M (84a)

⁴⁶¹⁷ Engürüs'den A; Engürüs vilâyetinden M (84a)

⁴⁶¹⁸ Cüz-i tasrifine A; tasrifine F (134a) / M (84a)

İslâmiyye'ye girmeden varup küffâr ile muhkem cenk edüp cümlesin mağlûb ve münhezim⁴⁶¹⁹ eyledi. Ve sekiz yüz kırk yedide Sultân Murad kendüsün saltanatdan hal' edüp oğlu Sultân Muhammed'i kendi yerine pâdişâh eyledi.⁴⁶²⁰ Ve kendüsü varup Manisa'da karar eyledi. Ve Karamanoğlu Engürüs Kralına haber gönderdi ki Sultân Murad kendüsün saltanatdan hal' eyledi.⁴⁶²¹ Yerine bir taze oğlan kodu. Siz öteden biz⁴⁶²² beriden hücûm edelim dedi.

Pes Engürüs ve Alaman ve Çeh⁴⁶²³ ve Bosna ve Polya ve Eflâk kralları kalkupDiyar-ı İslâm'a hücûm eylediler. Erbâb-ı mülûk ü Osmaniyye re'yeylediler.⁴⁶²⁴ Sultân Murad kendülerle ola. Sultân⁴⁶²⁵ gelmekden imtinâ' eyledi. İşte pâdişâhımız işte siz dedi ammâ kabul olmadı. Âkıbet kalkup Gelibolu'dan geçdi.⁴⁶²⁶ Ve Sultân Muhammed ile mülâkât eyledi.⁴⁶²⁷ Andan⁴⁶²⁸ varup aduvvla mukâbele oldukda takdîr-i Hüdâ kâfir galip olup⁴⁶²⁹ ehl-i İslâm'ın meymene ve meyseresin münhezim etdiler. Ve anları kova gitdiler. Yeniçeri tâ'ifesi ile ve kapukûlu ve Sultân Murad⁴⁶³⁰ asla hareket etmediler.⁴⁶³¹ Ve bu halde Sultân Murad ellerin göge kaldurup Cenâb-ı Rabbü'l Alemin'e tazarru' eyledi.⁴⁶³² Ve Hazret-i Rasûlullah Sallallahu Aleyhi Vesellemin⁴⁶³³ rûh-i şerîflerinden istimdâd etdi.

Pes kudreti Hak ile⁴⁶³⁴ kral-ı kebîr mağrûr olup askerinden çıkup Sultân Murad'ı meydana da'vet eyledi.⁴⁶³⁵ Ol esnâda atından yıkılıp⁴⁶³⁶ yeniçeriler yetişüp başın kesdiler. Ve harbe ucuna kaldırıp asker içinde işte kralın başı deyu çağırdılar.

⁴⁶¹⁹ Münhezim A; - M (84a)

⁴⁶²⁰ Eyledi A; etdi M (84a)

⁴⁶²¹ Hal' eyledi A; azl edüp M (84a)

⁴⁶²² Öteden biz A; öteden gelesin biz de F (134a) / öteden gelesiz biz de M (84a)

⁴⁶²³ Çeh A; Çeh vilâyetin F (134b) / M (84a)

⁴⁶²⁴ Eylediler A; eylediler ki F (134b) / gördüler ki M (84a)

⁴⁶²⁵ Ola sultân A, bile ola sultân F (134b) / bile ola Sultân Murad M (84a)

⁴⁶²⁶ Geçdi A; geçüp M (84a)

⁴⁶²⁷ Ve Sultân Muhammed... A; Ve Sultân ile mülâkât oldu. F (134b)

⁴⁶²⁸ Andan A; - M (84a)

⁴⁶²⁹ Oldukda takdîr-i Hüdâ kâfir galip olup A; edüp takdîr-i hak kâfir gâlib F (134b) / M (84a)

⁴⁶³⁰ Murad A; Murad ortada kalup F (134b) / M (84a)

⁴⁶³¹ Etmediler A; etmedi M (84a)

⁴⁶³² Alemine tazarru' eyledi A; izzeye tazarru' M (84a)

⁴⁶³³ Sallallahu Aleyhi Vesellemin A; eleyhisselâmın M (84a)

⁴⁶³⁴ İle A; - M (84a)

⁴⁶³⁵ Eyledi A; etdi M (84a)

⁴⁶³⁶ Yıkılıp A; yıkılıp fi'l-hâl F (134b) / M (84a)

Kaçan asker dahî bir yere gelüp kâfirler üzerine hücûm eylediler. Ve kâfiri muhkem saydılar ve hayli mal ü menâl ve esîr ve deve ile avdet etdiler.

Ve Sultân Murad doğru Manisa'ya gelüp köşe-i uzletde karar eyledi. Ve sekiz yüz ellide yeniçeri tâ'ifesi baş kaldurup vüzerâ vesâ'ir erkân ve⁴⁶³⁷ ekâbir ve a'yanın evleri basılıp hasâtlar⁴⁶³⁸ etdiler. Pes erkân-ı re'yi⁴⁶³⁹ gördüler ki tekrar Sultân Murad'ı⁴⁶⁴⁰ tahta da'vet edeler. Sultân Murad dahî sözlerini kabul edüp gelüp tahta cülûs eyledi. Oğlu Sultân [96/a] Muhammed Hân Manisa'ya varup karar eyledi.

Bu yılda Sultân Murad kalkup Yuvan ve Arnabud memleketine cihâd eyledi. Ve ol memleketi yakup yıkdı. Ve emvâl ve esvâbın⁴⁶⁴¹ yağma etdirdi ve Mora'da Ballı Badra ve Akça Hisâr'ı feth eyledi. Ve Arnabud memleketin zabt eyleyüp⁴⁶⁴² keniselerin câmi'ler etdi. Ve Sultân Murad bu halde iken Engürüs ve Ulah⁴⁶⁴³ ve Çeh ve⁴⁶⁴⁴ Eflâk kralları cem' olup tekrar⁴⁶⁴⁵ Bilâd-ı İslamiyye'ye gelmek⁴⁶⁴⁶ azîmet etdiler. Bu hâli Sultân Murad işidüp fi'l-hâl Sofya'ya geldi. Ve anda muhkem yarağ görüp mütevekkilen alellah deyu⁴⁶⁴⁷ adüvv kasdına yürüdü. Ve ehl-i İslâm beylerinden ba'zısı gelirken⁴⁶⁴⁸ Eflâk askerinin basup mağlûb etmişdi. Sultân Murad bunu işidüp mukaddem fetihdir deyu Hakk'a hamd ve şükr⁴⁶⁴⁹ etdi. Kosova,⁴⁶⁵⁰ Tuna Irmağı yanında küffâr ile muhkem⁴⁶⁵¹ cenk etdi. Kosova'da Hüdavendigâr⁴⁶⁵² Lazoğluyla cenk edüp gâlip oldu.⁴⁶⁵³

⁴⁶³⁷ Erkân ve A; - M (84b)

⁴⁶³⁸ Evlerin basılıp hasâtlar A; evlerin basılıp hasâratlar F (134b) / evlerin basup hasâratlar M (84b)

⁴⁶³⁹ Re'yi A; mülk-i re'yi M (84b)

⁴⁶⁴⁰ Tekrar Sultân Murad'ı A; Sultân Murad'ı tekrar M (84b)

⁴⁶⁴¹ Esvâbın A; esbânın M (84b)

⁴⁶⁴² Eyleyüp A; eyledi M (84b)

⁴⁶⁴³ Ulah A; Alaman F (134b) / ve Alman kralı M (84b)

⁴⁶⁴⁴ Çeh ve A; Çeh ve Latin M (84b)

⁴⁶⁴⁵ Tekrar A; - M (84b)

⁴⁶⁴⁶ Gelmek A; gelmekle M (84b)

⁴⁶⁴⁷ Muhkem yarağ görüp... A; muhkem yatı yarağ görüp mütevekkilin alellah deyu F (135a) / muhkem yat u yarağ görüp asker cem' eyledi. Andan mütevekkil alellah te'ala M (84b)

⁴⁶⁴⁸ Yürüdü. Ve ehl-i İslâm beylerinden ba'zısı gelirken A; - M (84b)

⁴⁶⁴⁹ Şükr A; senâ M (84b)

⁴⁶⁵⁰ Kosova A; andan varup Kosova'da M (84b)

⁴⁶⁵¹ Muhkem A; - M (84b)

⁴⁶⁵² Hüdavendigâr A; Gâzî Hüdavendigâr F (135a)/ M (84b)

⁴⁶⁵³ Oldu A, olmuşıdi F (135a)/ olmuşdu M (84b)

Pes Ehl-i İslâm gördü ki kâfirler safı Timur'a⁴⁶⁵⁴ ikiye yarılıp kâfirler ağrağadeğin yürüdüler. Pes Ehl-i İslâm⁴⁶⁵⁵ yürüyüp mâbeyninde olan küffârı⁴⁶⁵⁶ topuz ve gülenk ile helâk etdiler. Sonra gelen küffâr bu hâli görüp⁴⁶⁵⁷ gittiler. Kalanları kendüleri⁴⁶⁵⁸ sindi sanup inhizama yüz gösterdiler. Ve nice yüz arabalar getirüp zincirlemişlerdi.⁴⁶⁵⁹ Anın ardına girüp cenge mübâşeret etdiler. Sabahdan ahşam olunca bu hâl üzre cenk oldu. Ba'dehu kral âkıbet ne olcağın bildi. Ve askerine hitâb edüp etdi.⁴⁶⁶⁰ Siz cenkden hâli olmak biraz kimesne⁴⁶⁶¹ ile ben varayımola ki müslimânların ardından dolanupbir vecihle fırsat deyu⁴⁶⁶² andan kalkup firâr etdi.⁴⁶⁶³ Kâfirler gördü ki,⁴⁶⁶⁴ kraldan haber yok ve kendülerde cenk tākati kalmadı.⁴⁶⁶⁵ Kaçmağa yüz tuttular. Ehl-i İslâm bu hâli duyup kâfirlerin ardına düşüp nice gün buldukları kâfirleri⁴⁶⁶⁶ depelediler. Ve Sultân⁴⁶⁶⁷ ve Ehl-i İslâm bir mertebe doyum oldular ki, ta'bîr olunmaz ve bu gazâ-i a'zam gazâvat-ı İslâmiyye'den ma'dûd olunmuşdur.⁴⁶⁶⁸ Bu gazâda Alaman ve Leh ve Çeh kralları katl olunmuşlardır.⁴⁶⁶⁹

Ve ba'de'l-muharebe Sultân Murad⁴⁶⁷⁰ cenk yerini gezdi. Gördü ki hiç ihtiyar yok, eğer ihtiyar kimse⁴⁶⁷¹ olaydı bunlar böyle olmazdı dedi. Sultân Murad memleketine avdet etdikden sonra Engürüs kralı gelüp etraf-ı Memâlik-i İslâmiyye'ye ta'riz eyledi. Rumeli Beylerbeyisi bir gece kâfiri gâfilen basup

⁴⁶⁵⁴ Timur'a A; Timur'a gark F (135a)/ Timur'a gark olmuş M (84b)

⁴⁶⁵⁵ Pes Ehl-i İslâm A; Pes İslâm F (135a)

⁴⁶⁵⁶ Olan küffârı A; olanları M (84b)

⁴⁶⁵⁷ Görüp A; görüp dönüp M (84b)

⁴⁶⁵⁸ Kendüleri A; kendi M (84b)

⁴⁶⁵⁹ Zincirlemişlerdi A; zincirlerin etmişlerdi M (84b)

⁴⁶⁶⁰ Etdi A; edüp M (84b)

⁴⁶⁶¹ Kimesne A; kimse M (84b)

⁴⁶⁶² Deyu A; bula F (135a) / M (84b)

⁴⁶⁶³ Etdi A; eyledi F (135a)/ M (84b)

⁴⁶⁶⁴ Gördü ki A; gördüler ki M (84b)

⁴⁶⁶⁵ Kalmadı A; kalmadı şey'en feşey'en F (135a)/ M (84b)

⁴⁶⁶⁶ Kâfirleri A; kâfiri F (135a)

⁴⁶⁶⁷ Sultân A; Sultân Murad F (135a)/ M (84b)

⁴⁶⁶⁸ Olunmuşdur A; olmuşdur M (84b)

⁴⁶⁶⁹ Kralları katl olunmuşlardır A; kralı katl olunmuşdur M (84b)

⁴⁶⁷⁰ Murad A; - M (84b)

⁴⁶⁷¹ Kimse A; - M (84b)

münhezim eyledi.⁴⁶⁷² Ve bu sene de Sultân Muhammed Elbistan Bey'i Dulkadiroğlu⁴⁶⁷³ Süleyman Bey'in kızın alup nikâhlandı.⁴⁶⁷⁴

Ve târihin sekiz yüz elli beşinde mâh-ı Muharrem'in yedinci Çeharşenbih günü⁴⁶⁷⁵ Sultân [96/b] Murad Hân bin Muhammed Hân⁴⁶⁷⁶ dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya irtihal etdi. • Merhûm ve mağfûr Sultân Murad Hân âdil ve mücâhid-i fi-sabilillah ve gâzi ve sâlih ve âlim ve ehl-i hayr pâdişâh idi. Cemî' ömrünü tâ'at ve ibâdet ve cihâdda geçürdü.⁴⁶⁷⁷ Bu denlü futûhat ve gazâvât ki etmişdir. Herkez askeri mağlûp ve re'âyası mankûs olmamışdır. Her feth ettiği memâlikde câmi'ler ve mescidler ve hamâm ve misafirhâneler ve imâretler ve köprüler binayâd ve inşâd⁴⁶⁷⁸ etmişdir. Ve her yıl⁴⁶⁷⁹ evlâd-ı Rasûlullah'a Beytü'l-mal'den bin flori verirdi. Ve Ehl-i Mekke ve Medine ve Kudüs'e her yıl üç bin beş yüz flori sadaka gönderirdi. Ve dâ'im⁴⁶⁸⁰ ulemâve salihâ ve fukaraya ve zu'afâyâ meyl ve muhabbet ve in'âm ihsân ve ikrâm⁴⁶⁸¹ ederdi. Müddeti ömrü kırk dokuz yıldır ve müddeti saltanatı otuz yıl ve altı ay ve sekiz gündür. Evlad-ı zükûri beş neferdir. Nâmları⁴⁶⁸² Sultân Muhammed ve Sultân Alaeddîn ve Sultân Hasan ve Sultân Orhan Edirne'de medfunlardır.⁴⁶⁸³ Ve Sultân Ahmed Amasya beyi idi. Anda fevt olup anda defn olmuşdur.⁴⁶⁸⁴ Ve Alaeddîn dahî Amasya beyi olup vefâtı anda vaki' olmağın cenazesin Bursa'ya getürdiler.⁴⁶⁸⁵

⁴⁶⁷² Eyledi A; etdi M (84b)

⁴⁶⁷³ Dulkadiroğlu A; zulkadiroğlu M (84b)

⁴⁶⁷⁴ Nikâhlandı A; nikâh eyledi M (84b)

⁴⁶⁷⁵ Mâh Muharrem'in... A; mâh Muharremi Şerîfi'in yedinci Çeharşenbih günü / Çeharşenbih günü mâh Muharrem'in yedisinde M (84b)

⁴⁶⁷⁶ Hân A; hân âdil F (135b)

• [d]:(?) Sultân Murad, Şâh gâzî âmme-i ...(?) Muhammed, gitti kıldı cihânda esmâ kaldı. ...(?) ...(?) M (84b)

⁴⁶⁷⁷ Geçürdü A; geçürmüşdü F (135b) / geçürüp M (85a)

⁴⁶⁷⁸ Ve inşâd A; - M (85a)

⁴⁶⁷⁹ Yıl A; sene M (85a)

⁴⁶⁸⁰ Verirdi. Ve Ehl-i Mekke ve Medine... A; verirdi. Ve dâ'im F (135b) / çıkarup verirdi verirdi. Ve Ehl-i Mekke'ye ve Medine'ye ve ehl-i Kudüs'e her yıl üç bin beş yüz flori sadaka gönderirdi. Ve dâ'im M (85a)

⁴⁶⁸¹ Ve ikrâm A; - M (85a)

⁴⁶⁸² Beş neferdir nâmları A; beşdir isimleri M (85a)

⁴⁶⁸³ Sultân Orhan... A; Sultân Orhan ve Sultân Ahmed ve lâkin Sultân Muhammed'den gayrisi kendü hayatında fevt olmuşlardır. Sultân Hasan ve Sultân Orhan Edirne'de medfündür. F (135b) / M (85a)

⁴⁶⁸⁴ Olmuşdur A; olundu M (85a)

⁴⁶⁸⁵ Amasya beyi olup... A; Amasya'da bey olup anda vefât edüp meyyitin Bursa'ya getürdüler. M (85a)

Zikr-i Saltanat-ı Mu‘ineddîn Sultân Muhammed Hân ♦♦4686

Mu‘ineddîn Sultân Muhammed Hân⁴⁶⁸⁷ babası Murad Hân Rahmet-i Hakk’a peyveste olduktan sonra yigirmi yaşında Muharremü’l-haram’ın on altısında sekiz yüz elli beşde⁴⁶⁸⁸ serîr-i saltanata cülûs eyledi.⁴⁶⁸⁹ Pâdişâh olduktan sonra Karamanoğlu’nun cengine gitdi. Ve Karamaoğlu havf edüp aman talep eyledi. Ba‘dehu Sultân Muhammed Hân cürmünü⁴⁶⁹⁰ afv edüp döndü.

Ba‘dehu azîm toplar dökdürölüp⁴⁶⁹¹ İstanbul fethine azîmet eyledi. Ve kaysar ile sulh izhâr eyledi. Ve andan Rumeli cânibinden bir sığır derisi değıldir istedi. Ol dahîanı ne ola deyu⁴⁶⁹² cizye-i sanup nola dedi. Pes Sultân Muhammed Hân sığır derisinin içini⁴⁶⁹³ deldirdi. Ve ince hayt eyledi.⁴⁶⁹⁴ Ve anun dolandığı yeri hisâr çevirdi. Ba‘dehu mukâbelesinde Anadolu Hisârı’nı yaptı. Ve iki hisâra dahî toplar ve yat-ı yarağ kodu.

Minba‘d Karadeniz’den İstanbul’a gemi getürtmedi. Ve andan Edirne’ye varup bir âli saray binâsına şürû‘ eyledi. Ba‘dehu azîm tedarikle sekiz yüz elli yedide İstanbul’un muhâsarasına geldi. Ve nice gemiler karadan yürüdüp şimâl tarafından denize girdiler ve fenâr kapısından hisârı döğdüler vesâ’ir asker Edirne kapusu ve

♦ [d]: Sultân Muhammed Hân bin Murad Hân el-Fatih, sâl vilâdeti sekiz yüz otuz üçde Edirne. Sâl cülûsı fî def‘a-i sâniye sene 855, sâl intikâli sene 886’dır. Maldepe. Müddeti saltanatu sene 31’dır. Vefâtına târîh olmadı. Muhammed bin Murad bil ki bağ cenâne kıldı. Sayir işi hayr olduğıçün halka ol dahî târîh ana zi‘â-i hayr sene 886.

Vefât, Bedereddîn Mahmûd Aynî sene 855.

Târîhi binâ-i hisâr Rumeli, târîhi binâ senem binâyân Muhammed Hân fî sene 856.

Târîhi diğêr, Nurullah kabre Nuran sene 886. F (135b)

• [d]: Sultân Muhammed Hân bin Murad Hân Fatih rahimehullah. Sâl vilâdeti sekiz yüz otuz üçde der Edirne. Sâl cülûsı fî def‘a-i sâniye sekiz yüz elli beşdir. Sâl intikâli sekiz yüz seksen altıdır. Müddeti saltanatu otuz bir senedir. Târîhi vefâtı Ebu’l-feth Sultân Muhammed Hân olmadı. Şâh(?) Muhammed bin Murad bil ki, bağ cenâne kıldı. Sâyir işi hayr olduğıçün halka ol dahî târîh ana âmme-i hayr ... (?) kabren otura sene 886. M (85a)

⁴⁶⁸⁶ Zikr-i saltanat-ı... A; saltanat Sultân Muhammed Hân M (85a)

⁴⁶⁸⁷ Sultân Muhammed Hân A; - M (85a)

⁴⁶⁸⁸ Muharremü’l-haram’ın... A; Muharrem’in on altıncı günü ki, sekiz yüz elli beş senesinde M (85a)

⁴⁶⁸⁹ Eyledi A; etdi M (85a)

⁴⁶⁹⁰ Cürmünü A; suçunu M (85a)

⁴⁶⁹¹ Döktürölüp A; döktürüp F (135b) / M (85a)

⁴⁶⁹² Ne ola deyu A; - M (85a)

⁴⁶⁹³ Derisinin içini A; dersisini muhkem ince F (135b) / M (85a)

⁴⁶⁹⁴ Ve ince hayt eyledi A; - M (85a)

Eğrikapu semtinden döğdüler. Âkıbet takdir-i Hak⁴⁶⁹⁵ [97/a] elli bir günden sonra Cemaziye'l-evvel ayının yigirminci günü⁴⁶⁹⁶ iki cânibden feth oldu.♦♦ Bahr tarafından anûda feth ve Edirne Kapusundan sulhan feth oldu.⁴⁶⁹⁷ İki asker Aksaray bazarında cem' oldu.⁴⁶⁹⁸ Anunçündür ki sulu Manastır tarafında ki keniseler ibkâ olunmuşdur. Ve Aksaray bazarından Ayasofya'ya varınca evvelen keniseler câmi' ve mescid olmuşdur. Ve Sultân Muhammed Ayasofya'ya girüp ve anda ezan okudup⁴⁶⁹⁹ namaz kıldırdı. Ba' dehu kaysarın sarayına girüp bu beyti okudu. Beyt,⁴⁷⁰⁰

Perdedâr-ı mîkendver⁴⁷⁰¹ kasr-ı kaysar-ı ankebut.

Bûm⁴⁷⁰² nevbet mîzend birkünbed⁴⁷⁰³ Afrasyab.

Bu fetihde Akşemseddîn⁴⁷⁰⁴ Sultân Muhammed ile bile idi. Hiç şübhe yokdur ki bu denlü feth-i azîm anların asâr-ı himmetiyle olmuşdur. Pes Sultân Muhammed Hazret-i Şeyhden iltimâs etdiler ki, Hazret-i Ebâ⁴⁷⁰⁵ Ensârî'nin mahall kabrini aşikâre eyleye.⁴⁷⁰⁶ Anlar dahî tevcih eyleyüp pes⁴⁷⁰⁷ şimdi ki olduğu mahalli pâdişâh ile

⁴⁶⁹⁵ Takdir-i Hak A; takdir-i Hüdâ F (136a)

⁴⁶⁹⁶ Günü A; Salı günü M (85a)

♦ [d]: Târîhi Feth-i Kostantiniyye, feth-i Kostantin, fırsat bulmadılar. Evvelun feth edüp Sultân Muhammed dedi. Târîhi âhirun sene 857. Beldetün tayyibetün sene 857.

Tulû' zû-zûvâbedir. Mağrib ve Maşrik ve binâ-i kabri Hazret-i Ebi Eyyub Ensârî ve binâ-i saray-ı atik fi sene 858.

Bahr tarafından anûdan ve Edirne kapusından sulhan olup iki asker Ak saray sûrhıtan Sultân Bayezid ve Sultân Mustafa'dır. Edirne ve vefât İmâm Kemaleddîn bin Hemâm Ezkiyâr-ı Hanefiyye fi sene 861.

Zuhur-ı Yeni Dünya: Bi mübâşeret folan efrenc az-taraf İspanya sene 862.

Vefât, Şeyh Celaleddîn Muhammed mahalli ezki bâr ulemâ-i Mısır sene 864.

Vefât, Şeyh Ebu Yâr savulur. Hoca Muhammed Hâfiz târîhi Lus'alu hacete kıl bi-civâr rahmete. Tarih-ı binâ-i câmi' şerîfi der (?) fi sen 867.

İnkırâz-ı devlet, Devlet-i Âl-i Karaman ve vefâtı Takıyyüddîn Ahmed Şeyh ez-kibâr nehâh fi sene 871. F (136a)

• [d]: Târîhi binâ-i Hisâr-ı Rumeli târîhi binâsı binâd Muhammed Hân sene 856. Târîhi feth-i Kostantiniyye beldetün tayyibetün âhirün sene 857. Sâl sekiz yüz elli sekiz tilu' zû-zerâyedir. Mağrib ve Maşrik ve binâ-i kabri Ebi Eyyub Ensârî ve binâ-i saray-ı atik M (85a)

⁴⁶⁹⁷ Bahr tarafından anûda feth ve Edirne Kapusundan sulhan feth oldu. A; - F (136a)

⁴⁶⁹⁸ Oldu A; anmiçün M (85a)

⁴⁶⁹⁹ Okudup A; okudu M (85a)

⁴⁷⁰⁰ Beyt A; - M (85a)

⁴⁷⁰¹ Mîkendvar A; mîkend bir F (136a) / M (85a)

⁴⁷⁰² Bûm A; yevm F (136a)

⁴⁷⁰³ Birkindbed A; birkünd M (85a)

⁴⁷⁰⁴ Akşemseddîn A; Şeyh Akşemseddîn M (85a)

⁴⁷⁰⁵ Ebâ A; Ebâ Eyyub F (136a) / M (85a)

⁴⁷⁰⁶ Eyleye A; eyleyeler M (85a)

⁴⁷⁰⁷ Anlar dahî tevcih eyleyüp pes A; dahî hoş deyüp teveccüh eylediler M (85a)

varup Şu mahalde Şu denlü hafr⁴⁷⁰⁸ eylesünler dedi. Pes⁴⁷⁰⁹ kazdılar gördüler birisinin mezarı çıkup zerinde⁴⁷¹⁰ “*Haza kabr-i sahibi Raslullah Eb Eyyub Hlid bin⁴⁷¹¹ Zeyd el-Ensr*” yazılmış. Ba‘dehu lahid kabri Őerf-i mte‘ayyn oldu. Pes Sultn Muhammed Hn mesrr olup emr eyledi ki, ol mahalde bir türbe ve bir cm‘i Őerf⁴⁷¹² ve bir medrese bin oluna. Ve İstanbül fethini görüp bir gavs ve selverf tekvurları kal‘alarının mifthlarını gönderdiler.

Ve sekiz yüz elli sekizde⁴⁷¹³ bir li saray binasına mbŐeret eyledi. Hl Eski Saray derler.⁴⁷¹⁴ Ve sekiz yüz altmışda Sultn Muhammed Engürüs gazsına azmet eyledi.⁴⁷¹⁵ Varup kral ile⁴⁷¹⁶ duruşdular ve kralı mecrh edüp münhezim eyledi. kbet kral ol zahmetden⁴⁷¹⁷ felh bulmayup mürd oldu. Andan Ehl-i İslm Belgrad‘ı hisr eyledi.⁴⁷¹⁸ Ve Őita⁴⁷¹⁹ eriŐmeĖin dönüp gitdiler.

Ve bu yılda pdiŐh oğlu Sultn⁴⁷²⁰ Bayezid‘i ve Sultn Mustafa‘y sünnet eyledi. Ve azm düğün eyledi.⁴⁷²¹ Ve sekiz yüz altmış birde Sultn Muhammed cihd edüp mmeten Mora diyrn feth eyledi.

Ve gelesi yıl tekrar Mora‘ya sefer edüp gitdi.⁴⁷²² Zir Rum baş kaldrup kasd etmişler ki, yine ol hisr mslimnlar elinden alup zabt edeler. Pes Sultn Muhammed anları cümle helk edp⁴⁷²³ Akkirman‘ı ve Yldz Hisr‘ın⁴⁷²⁴ feth

⁴⁷⁰⁸ Hafr A; rz hafr M (85a)

⁴⁷⁰⁹ Pes A; - M (85a)

⁴⁷¹⁰ çıkup üzerinde A; ıkup F (136a)

⁴⁷¹¹ Bin A; - F (136a) / M (85b)

⁴⁷¹² Őerf A; - M (85b)

⁴⁷¹³ Sekizde A; sekizde Sultn Muhammed Hn M (85b)

⁴⁷¹⁴ Saray derler A; saraydır M (85b)

⁴⁷¹⁵ Azmet eyledi A; - M (85b)

⁴⁷¹⁶ Kral ile A; anda kralyla M (85b)

⁴⁷¹⁷ Zahmetden A; zahmdan F (136a) / M (85b)

⁴⁷¹⁸ Eyledi A; etdi M (85b)

⁴⁷¹⁹ Ve Şita A; ve vakti Şita F (136a)

⁴⁷²⁰ Sultn A; - M (85b)

• [d]: Sl sekiz yüz altmış serhitan Sultn Bayezid ve Sultn Mustafa‘dır. Edirne veft Kemaleddn bin Hemm Ezkiyr-ı Hanefiyye. Sl sekiz yüz altmış ikide zuhur-ı Yeni Dünya bi- mbŐeret Kolan efrenc az-taraf İspanya. Sl sekiz yüz altmış dört veft Şey Celaleddn bin Muhammed ezkiyr ulem-i Mısır. Sl veft Şeyh Ebu‘n-Nasr Yr savulur. Hoca Muhammed Hfz Lus‘alu hacete kl civr rahmete sene 869. Sl sekiz yüz altmış yedide bin- i cm‘ İstanbül. M (85b)

⁴⁷²¹ Eyledi A; oldu M (85b)

⁴⁷²² Edüp gitdi A; eyledi F (136b) / M (85b)

⁴⁷²³ Cümle helk edüp A; helk eyledi M (85b)

eyledi. Ve Korfuz Hisâr'ın dahi feth eyledi. Ve bu sene de Semendre Hisârı dahî feth olundu.⁴⁷²⁵ Ve bil-cümle Sultân Muhammed iki yılda altmış pâre hisârdan ziyâde feth [97/b] eyledi. Semendire sabıkda Ehl-i İslâm elinde idi.⁴⁷²⁶ Sonra kâfir gelüp istilâeyledi.⁴⁷²⁷

Ve sekiz yüz altmış dördte Sultân Muhammed Kızıl Ahmed'in memleketini alup⁴⁷²⁸ karındaşı İsmail Bey'i ta'yîn eyledi. Ve Kızıl Ahmed dahî kaçup Uzun Hasan yanına vardı. Ve Sultân Muhammed dahî İstanbul'dan kalkup Kızıl Ahmed'in diyârına vardı. Ve cümle o⁴⁷²⁹ vilâyeti zabt eyledi. Ve İsmail Bey'i yanınca alup Gürcü gazâsına gitti. Ba'dehu gelecek İsmail Bey'i İpsala cânibine gönderdi. Ve sekiz yüz altmışbeşde donamayı hümâyûnu⁴⁷³⁰ çıkarup Midilli Ada'sın feth etdi.⁴⁷³¹

Ve bu sene de Eflâk âsi oldu.⁴⁷³² Asker-i İslâm ile Sultân Muhammed ol cânibe gazâ eyledi. Ve ol memleketden hayli mal ve esvâb aldı. Ve âsi olan kâfirin birine küçük karındaşın nasb edüp dönüp geldi. Ve sekiz⁴⁷³³ yüz altmış yedide Kadırğa Limanı binâ olundu. Ve bu sene de Mora'da Rum tâ'ifesi Frenk ile müttefik olupisyanlar istima' olundu. Sultân Muhammed Mahmûd Pâşâ'yı biraz askerle nâ'ire-i sahh fitne-i⁴⁷³⁴ teskîn eyleye. Mahmûd Pâşâ'nıngeldüğün kefer⁴⁷³⁵ işidüp dağıldılar. Ve Mahmûd Pâşâ Güğercinlik ve Save ve Güzelce Hisârların ve İznik ve Dırac ve Foça ve Hersek Kal'alarını⁴⁷³⁶ ve bu sene Cemaziyelâhiri'nde⁴⁷³⁷

⁴⁷²⁴ Hisâr'ın A; hisârların F (136b) / M (85b)

⁴⁷²⁵ Dahî feth olundu A; dahî feth oldu F (136b) / feth oldu M (85b)

⁴⁷²⁶ Elinde idi A; eline girmişdi F (136b)

⁴⁷²⁷ Ziyâde feth... A; ziyâde feth eyledi. Semendire sabıkda Ehl-i İslâm eline girmişdi. Sonra kâfir gelüp istilâ eyledi idi F (136b) / ziyâde aldı. Sabıkda Semendire Ehl-i İslâm eline girmişdi. Sonra gelüp kâfir istilâ etmişdi. M (85b)

⁴⁷²⁸ Alup A; - M (85b)

⁴⁷²⁹ O A; ol F (136b) / M (85b)

⁴⁷³⁰ Donamayı hümâyûnu A; donanmayı M (85b)

⁴⁷³¹ Etdi A; eyledi M (85b)

⁴⁷³² Oldu A; olup F (136b) / M (85b)

⁴⁷³³ Esvâb aldı... A; esbâb aldılar ve sekiz M (85b)

⁴⁷³⁴ Nâ'ire-i sahh fitne-i A; nâ'ire-i fitne-i F (136b) / gönderdi ki varup fitne-i M (85b)

⁴⁷³⁵ Mahmûd Pâşânın geldüğün kefer A; küffâr Mahmûd Pâşâ'nın geldüğün M (85b)

⁴⁷³⁶ Hisârların ve İznik... A; hisârların ve İznik ve Dırac ve Foça ve Hersek kal'alarını feth eyledi F (136b) / hisârların ve Dırac kal'asın ve İznik kal'asın ve Foça ve Hersek diyârını feth eyledi. M (85b)

⁴⁷³⁷ Sene Cemaziyelâhir'inde A; yıl Cemaziyelâhir'de M (85b)

İstanbul'da vaki⁴⁷³⁸ olan Sultân Muhammed Hân'ın câmi'i şerîfi⁴⁷³⁹ ve sekiz medrese ve imâreti⁴⁷⁴⁰ binâsına şurû' olundu.

Ve sekiz yüz yetmiş beş Receb'inde bu⁴⁷⁴¹ binalar tamam oldu. Ve sekiz yüz altmış sekizde Sultân Muhammed Hân asker-i İslâm ile Bosna gazâsına varup küffâr ile cenk edüp⁴⁷⁴² Bosna tekfûrunu öldürdü. Ve cümle Bosna vilâyetini zabt eyledi. Hisârlara adamlar ve yarağ ve esbâblar kodu. Ba'dehu Arnabut memleketine azîmet eyledi ve ol vilâyeti yakup yıkdı. Ve emr eyledi⁴⁷⁴³ bizim memleketimiz ile anların memleketleri ortasında bir boğazda⁴⁷⁴⁴ bir âli hisâr yaptılar. Adını Akhisâr kodular.

Ba'dehu dönüp geldi ve sekiz yüz elli dokuzda Karamanoğlu İbrahim Bey fevt olup altı nefer evlad⁴⁷⁴⁵ kodu. • Babası⁴⁷⁴⁶ yerine İshak Beyvâlî olup sâ'ir karındaşları andan kaçup Sultân Muhammed Hân asitanesine ilticâ etdiler. Pâdişâh-ı âlem-penâh dahî anları hoş görüp ve içlerinden Ahmed Bey'e ziyâde iltifât ve muhabbet küllî⁴⁷⁴⁷ edüp ana asker koşupbabasının⁴⁷⁴⁸ yerini almağa gönderdi. Vesâ'ir yine dahî yanında ri'âyetler ve ulûfeler ta'yîn edüphoş keremler eyledi.⁴⁷⁴⁹ Pes cüyûş u İslâm ile askeri⁴⁷⁵⁰ Karaman cenk edüp Osmani'yen galip oldular. [98/a] Ve İshak Bey kaçup Uzun Hasan yanına vardı. Ve Ahmed Bey Karaman'a vâlî oldu. Ve kendi ile bile⁴⁷⁵¹ varan askere kâdir olduğunca ri'âyetler eyledi.

Ve sekiz yüz yetmişde Sultân Muhammed Hân Arnabud vilâyetine⁴⁷⁵² gazâ edüp anda çok hisâr feth olundu.⁴⁷⁵³ Ve bu yılda Sultân Muhammed Hân

⁴⁷³⁸ Vaki' olan A; vaki' F (136b) / M (85b)

⁴⁷³⁹ Hân'ın câmi'i şerîfi A; Hân'ın câmi'inin F (136b) / Hân câmi'inin M (85b)

⁴⁷⁴⁰ İmâreti A; imâretin F (136b) / M (85b)

⁴⁷⁴¹ Beş Receb'inde bu A; beşde Receb ayında M (85b)

⁴⁷⁴² Hân askeri... A; Bosna gazâsına gidüp küffârıyla cenk eyledi M (85b)

⁴⁷⁴³ Yıkdı ve emr eyledi A; yıkup M (85b)

⁴⁷⁴⁴ Anların memleketleri... A; anların ortasında bir boğazda F (137a) / anların memleketi ortasında boğazda M (85b)

⁴⁷⁴⁵ Evlad A; oğullarını F (137a) / M (85b)

• [d]: Sekiz yüz yetmiş birde inkirâz-ı devlet Âl-i Karaman vefâtı Takıyyüddîn Ahmed Şeyh ez-kibâr nehât. M (85b)

⁴⁷⁴⁶ Babası A; atası F (137a) / M (85b)

⁴⁷⁴⁷ Muhabbet küllî A; küllî muhabbet M (86a)

⁴⁷⁴⁸ Babasının A; atasının F (137a) / M (86a)

⁴⁷⁴⁹ Ta'yîn edüp hoş keremler eyledi A; ta'yîn eyledi F (137a) / M (86a)

⁴⁷⁵⁰ İslâm ile askeri A; Osmaniye ile askeri F (137a) / Osmaniye ile M (86a)

⁴⁷⁵¹ Bile A; me'a M (86a)

⁴⁷⁵² Vilâyetine A; diyârına F (137a) / M (86a)

Karamanoğlu'na incinüp memleketini elinden aldı. Ve Karaman'ı Sultân Mustafa'ya ta'yîn eyledi. Ba'dehu Sultân Muhammed Hân Karaman'a varup anda nice âsi kal'alar vardı⁴⁷⁵⁴ feth eyledi. Ereğli ve Aksaray'ı ve Gülek kal'aların feth eyledi. Ve sekiz yüz yetmiş dörtde Sultân Muhammed gazâ edüp Eğriboz Kal'asını feth eyledi. Ve Efrenc'i⁴⁷⁵⁵ gemiler ile mu'âvenete gelüp ikdâm edemeyüp geri dönüp gitdiler.

Ve sekiz yüz yetmiş altıda Ala'iyye Bey'i Kılıçarslan Selçukî pâdişâh-ı âlempenâha⁴⁷⁵⁶ sadakat gösterüp memleketinin kal'alarının miftâhlarını⁴⁷⁵⁷ teslim eyledi. Pâdişâh ana Gümircine⁴⁷⁵⁸ cânibinde münâsib yerde⁴⁷⁵⁹ ta'yîn eyledi. Ve bu sene de beylerbeyisi Uzun Hasan⁴⁷⁶⁰ Yusufca Bey Tatar askeriyle gelüp Tokat'ı yakdı yıkdı.⁴⁷⁶¹ Ba'dehu geçüp Karaman'a geldi. Ve anda dahî fesâda mübâşeret edüp⁴⁷⁶² pes Sultân Mustafa fi'l-hâl kendi askeriyle varup Yusufca Bey'i ele getirüp babası⁴⁷⁶³ Sultân Muhammed Hân'a irsâl eyledi.⁴⁷⁶⁴ Ve sekiz yüz yetmiş yedideHasan-ı tavîl⁴⁷⁶⁵ Rum cânibine azîmet edüp Sultân Muhammed Hân dahî⁴⁷⁶⁶ ana karşı varup Bayburt yanında mulâkât etdiler ve muhkem cenk oldu. Âkıbet Sultân Mustafa elinde Uzun Hasanoglu Zeynel Bey⁴⁷⁶⁷ katl olunup ba'dehu cümle askerine inhizâm geldi. Ve Uzun Hasan kaçup gâlib askeri kılıçdan geçdi. Ve Sultân Muhammed varup Karahisâr-ı Şarkî'yi aldı.⁴⁷⁶⁸

⁴⁷⁵³ Hisâr feth olundu A; hisâr feth eyledi F (137a) / hisârlar ve kal'alar feth eyledi. Ve Elbistan'a varup anda bir kal'a binâ eyledi. Sekiz yüz yetmiş ikide Güzel Hisâr feth olundu. M (86a)

⁴⁷⁵⁴ Vardı A; varidi cümlesin M (86a)

⁴⁷⁵⁵ Efrenc'i A; Frenk M (86a)

⁴⁷⁵⁶ Âlem-penâha A; âlem-şâha M (86a)

⁴⁷⁵⁷ Miftâhlarını A; pâdişâha M (86a)

⁴⁷⁵⁸ Pâdişâh ana Gümircine A; pâdişâh ana Gümülcine F (137a) / pâdişâh Dîn-i İslâm dahî ana Gümülcine M (86a)

⁴⁷⁵⁹ Yerde A; yerler F (137a) / M (86a)

⁴⁷⁶⁰ Beylerbeyisi Uzun Hasan A; Uzun Hasan beylerbeyisi F (137a) / M (86a)

⁴⁷⁶¹ Yakdı yıkdı A; yakdı F (137a) / yıkdı M (86a)

⁴⁷⁶² Edüp A; eyledi M (86a)

⁴⁷⁶³ Getürüp A; getürdü ve demüre urup atası M (86a)

⁴⁷⁶⁴ İrsâl eyledi. A; gönderdi F (137a) / M (86a)

⁴⁷⁶⁵ Hasan-ı Tavîl A; Uzun Hasan M (86a)

⁴⁷⁶⁶ Dahî A; - M (86a)

⁴⁷⁶⁷ Bey A; - M (86a)

⁴⁷⁶⁸ Aldı A; feth eyledi M (86a)

Ve bu sene⁴⁷⁶⁹ vezîri Gedik Ahmed Pâşâ'yı Ermenek ve Silifke kal'aları vesâ'ir Varsak memlekenin fethine gönderdi. Ol dahî varup cümlesin feth eyledi. Vesekiz yüz seksen senesinde⁴⁷⁷⁰ donanma çıkarup Gedik Ahmed Pâşâ'yı Karadeniz'den Kefe fethine gönderdi. Ol dahî varup Kefe-i Frenk⁴⁷⁷¹ elinden alup ve anda Kıpçak Hân'ı neslinden Mengli Giray Hân bulunup⁴⁷⁷² asitaniye gönderdi. Meğer Mengli Giray Hân karındaşlarından⁴⁷⁷³ Deşt-i Kıpçağa gönderdi. Ol dahî varup gâlib olup hân oldu. Ve pâdişâh-ı âlem-penâh nâmına hutbe okutdu. Ol⁴⁷⁷⁴ hutbe-i Âl-i Osman nâmına ol memleketde Mengli Giray⁴⁷⁷⁵ Hân okutmuşdur.

Ve sekiz yüz yetmiş dokuzda Sultân Muhammed Boğdan'a varup yakup yıkdı. Ve⁴⁷⁷⁶ çok esîrler aldı. Âkıbet tekvuru zebûn olup⁴⁷⁷⁷ haracı kabul eyledi. Sabık da anlar Süleyman Pâşâ'yı katl etmişlerdir. Ve sekiz yüz seksen [98/b] ikide Arnabudluk'da İskenderiye Kal'ası feth olundu. Ve sekiz yüz seksen üçde İstanbul'da Yeni Saray'ın binâsına şurû' olundu. Ve sekiz yüz seksendörtde⁴⁷⁷⁸ Muhammed Alâiddevle'ye asker koşup atası vilâyetini karındaşı Budak Bey elinden aldılar. Budak Bey Mısır meliki Çerkes'e tâbi' etdi.⁴⁷⁷⁹

Ve sekiz yüz seksen beşde donanmayı hümayûn çıkup Gedik Ahmed Pâşâ varup Bolya yakasın yakup yıkdı. Ve gelesi yıl Mesîh Pâşâ donanma ile Rodos'u hisâr etdi ve almayup⁴⁷⁸⁰ dönüp geldi.

Ve sekiz yüz seksen altıda Sultân Muhammed Anadolu'ya geçüp azîm askerle Maldepesi yanına kondu. Bi-hikmet-i Hüdâ Engürüs'e hareket edüp ba'zı ilel dahîmunzam oldu.⁴⁷⁸¹ Alâ yemini hass edecek tahtını oğlu Sultân Bayezid'e vasiyyet

⁴⁷⁶⁹ Ve bu sene A; ve bu sene de Sultân Muhammed M (86a)

⁴⁷⁷⁰ Seksen senesinde A; seksende Sultân Muhammed M (86a)

⁴⁷⁷¹ Frenk A; Frenk tâ'ifesi F (137b) / M (86a)

⁴⁷⁷² Hân bulunup A; Hân'ı bulup M (86a)

⁴⁷⁷³ Karındaşlarından A; karındaşlarından kaçup anda sığınmış idi. Pes Sultân Muhammed Hân dahî Mengli Giray asker koşup F (137b) / M (86a)

⁴⁷⁷⁴ Ol A; evvel M (86a)

⁴⁷⁷⁵ Giray A; - M (86a)

⁴⁷⁷⁶ Yıkdı ve A; yakup M (86a)

⁴⁷⁷⁷ Olup A; edüp M (86a)

⁴⁷⁷⁸ Dörtde A; dörtde Sultân F (137b) / M (86a)

⁴⁷⁷⁹ Etdi A; idi F (137b)

⁴⁷⁸⁰ Hisâr etdi A; hisâr edüp ve feth edemeyüp dönüp geldi F (137b)

⁴⁷⁸¹ Oldu A; olup F (137b) / M (86b)

edüp kendi Rebi‘ülevvel’in beşinci günü Cum‘a gecesi fevt oldu.⁴⁷⁸² Müddeti ömrü elli bir yıl idi. Ve müddeti saltanatı babalarından⁴⁷⁸³ sonra otuz yıl iki aydır. İstanbul’da câmi‘i şerîfin önünde medfûndur. Âlim ve fâzil mücâhid ve şeci‘ ve dindar pâdişâh idi. Rahmetullahi⁴⁷⁸⁴ Aleyh.♦

Zikr-i⁴⁷⁸⁵ Saltanat-ı Sultân Bayezid Hân Veli⁴⁷⁸⁶ Rahmetullahi Aleyh♦♦

Vakta ki Sultân Muhammed Hân fevt oldu Sultân Bayezid⁴⁷⁸⁷ Amasya Sancağında idi. Ve Sultân Cem Konya Sancağında idi. Ve iki sene⁴⁷⁸⁸ mukaddem Sultân Muhammed Hân Sultân Bayezid’in oğlu Sultân Korkud’u getürtmüş idi ki sünnet ede. Bi-hikmet-i Hudâ sünnet edüp mu‘âmele ve musâhebetinden haz edüp yanında alıkomuş idi. Vakta ki Sultân⁴⁷⁸⁹ Muhammed Anadolu cânibine sefere azîmet edüp Maltepesi’ne çıkup hasta oldu. Saltanatı oğlu Sultân Bayezid’e vasiyyet eyledi. Erkân-ı saltanat ol bu sene⁴⁷⁹⁰ hacc-ı şerîfe azîmetüzre vara ki,⁴⁷⁹¹ mecâl yokdur ki hacdan ferâgat edüp gelüp serîr-i saltanata cülûs eyleye dediler. Sultân Muhammed Hân eyitti. Ol hacdan gelince oğlu Korkud yerine niyâbeti saltanat eylesün dedi. Pes

⁴⁷⁸² Edüp kendi Rebi‘ülevvel’in beşinci günü... A; eyledi kendi Rebi‘ülevvel’in beşinci Cum‘a gecesi fevt olup âhirete intikal etdi M (86b)

⁴⁷⁸³ Babalarından A; babasından M (86b)

⁴⁷⁸⁴ Rahmetullahi A; Rahmetullahi te‘a F (137b) / Rahmetullahi te‘ala M (86b)

♦[d]: Târîhi vefâtı Kostantiniyye Gâzi Sultân Muhammed Aleyhirrahme, ve’l-ğufrân, Hân Muhammed Şehinşah-ı Gâzi İbn Sultân Murad Gâzi Hân, Heşt sadûsi(?) çûşa târîhi hayme zidaze‘dim(?) bi-mülki cihân, Heşt sadû nic(?) ve nice az hicret, şâh şâhıdır firaz taht-ı kibar. Gerde Kostantiniyye dâcun feth büt küffâr raskest asân, Hişt sadû şeş sad kezeştemâ heşta, sadr ve anduvi dûze-i ridvân.

Târîhi diğەر: Olmadı Şâh Muhammed bin Murad bil ki bağ cenâne kıldı seyr. İşi hayr olduğün halka oldu târîh du‘â-i hayr.

Târîhi diğەر: Heşt târîhi behterin ura, nurana kabre nura.

Târîhini güzide-i ulemâyı Rum, Meziyyi-i erbâb-ı fehûm, Mevlâna Latif’i latif demişdir. F (137b)

⁴⁷⁸⁵ Zikr-i A; - M (86b)

⁴⁷⁸⁶ Veli A; - M (86b)

♦♦ [d]: Sultân Bayezid Hân Veli İbn Sultân Muhammed Gâzi, sâl vilâdeti fi sene 851, sâl cülûsu fî sene 886. Sâl intikâl fi sene 918. Müddeti saltanatı fi sene 32, ömrü azizi fi sene 67 seneye varmışdır. F (137ab)

•[d]: Sultân Bayezid bin Sultân Muhammed Hân: Sâl vilâdeti sekiz yüz elli bir. Sâl cülûsu sekiz yüz seksen altı. Sâl intikâlî dokuz yüz on sekiz. Müddeti saltanatı otuz iki. Ömrü azizi altmış yedi senedir. M (86b)

⁴⁷⁸⁷ Hân fevt oldu Sultân Bayezid A; fevt oldu Sultân Bayezid Hân M (86b)

⁴⁷⁸⁸ Sene A; yıl M (86b)

⁴⁷⁸⁹ Bi-hikmet-i...A; Bi-hikmet-i Hudâ Sultân M (86b)

⁴⁷⁹⁰ Ol bu sene A; ol yıl M (86b)

⁴⁷⁹¹ Azîmet üzre vara ki A; azîmet ve niyet üzeredir F (138a)/ azîmet üzre vara ana M (86b)

öyle eylediler. Sultân Bayezid'e bu haber vasıl oldu.⁴⁷⁹² Etti ki ben şimdi bir sefere niyet eyledim ki, ol seferden ben⁴⁷⁹³ dönmezem. Zirâ ol sefer dünya⁴⁷⁹⁴ ve mâfihâdan hayırlıdır. Pes Sultân Korkud dokuz ay hutbe okudup sikke urdu.⁴⁷⁹⁵ Serîr-i salatanatda kâyim oldu.

Vakta ki Sultân Bayezid hacc etdi dönüb Rum'a geldi. Murad edindi ki İznik'de tekâ'ud eyleye. Vezîr Ali Pâşâ vesâ'ir vüzerâ ile re'y eylediler ki Sultân Bayezid gelüp pâdişâh ola. Pes Sultân Korkud'a arz eylediler ki, babanız geliyor anlar hakkında emriniz nedir? Fil-hâl [99/a] Sultân Korkud, ceddim Sultân Muhammed⁴⁷⁹⁶ demedimi ki ben babamdan niyâbet-i saltanat sürem saltanat anındır dedi.

Pes vüzerâyı gördüler ki Sultân Korkud Sultan Bayezid'e karşı vara. Ve cümle asker arasında⁴⁷⁹⁷ re'y bu oldu ki Sultân Korkud kendüyi saltanattan hal' edüp babası Sultân Bayezid Hân'a saltanatı teslîm ile⁴⁷⁹⁸ fi'l-vaki' Sultân Korkud⁴⁷⁹⁹ Anadolu cânibine geçüp İznik kurbunda bir mahalde bir minber şeklinde ve taht suretinde⁴⁸⁰⁰ nesne yapup babası Sultân Bayezid⁴⁸⁰¹ Hân'ın elinden yapuşup⁴⁸⁰² ol minber üzerine çıkardı ve halka pâdişâhınız budur saltanat bende emanettir⁴⁸⁰³ buna itâ'at edesiz deyüp⁴⁸⁰⁴ kendüsü Manisa cânibine ihtiyâr edüp⁴⁸⁰⁵ gitdi.

Sultân Bayezid Cemaziyelâhir'in yigirmi dokuzuncu pencşenbih günü hicretin sekiz yüz sekseninde İstanbul'a gelüp⁴⁸⁰⁶ taht-ı pâdişâhıda karar eyledi. Vakta ki Sultân Cem bu haberi işitdi. Bursa'ya gelüp tahta geçüp ba'dehu Bursa cânibinden

⁴⁷⁹² Oldu A; olacak M (86b)

⁴⁷⁹³ Ben A; - F (138a) / M (86b)

⁴⁷⁹⁴ Dünya A; bana dünya M (86b)

⁴⁷⁹⁵ Urdu A; yürüdü F (138a) / urup M (86b)

⁴⁷⁹⁶ Muhammed A; Muhammed M (86b)

⁴⁷⁹⁷ Arasında A; arasında dahî M (86b)

⁴⁷⁹⁸ Teslîm ile A; teslîm eyleye M (86b)

⁴⁷⁹⁹ Korkud A; Korkud askerle F (138a) / Korkud asker ile M (86b)

⁴⁸⁰⁰ Şeklinde ve taht suretinde A; suretinde ve taht şeklinde bir M (86b)

⁴⁸⁰¹ Sultân Bayezid A; Sultân Korkud Bayezid M (86b)

⁴⁸⁰² Yapuşup A; alup M (86b)

⁴⁸⁰³ Emanettir A; emanet idi M (86b)

⁴⁸⁰⁴ Edesiz deyüp A; eylen dedi ve M (86b)

⁴⁸⁰⁵ Cânibine ihtiyâr edüp A; - M (86b)

⁴⁸⁰⁶ Hicretin sekiz yüz... A; hicretin sekiz yüz seksen senesinde İstanbul'a girüp F (138a) / sekiz yüz altıda İstanbul'a girüp M (86b)

biraz asker alup Sultân Bayezid cengine geldi.⁴⁸⁰⁷ Âkîbet münhezim⁴⁸⁰⁸ Haleb cânibine firâr eyledi. Ba‘dehu Haleb’den kalkup Mısır’a Sultân Kayıtbay tarafına⁴⁸⁰⁹ varup yardım istedi. Ol dahî⁴⁸¹⁰ mâbeynlerini sulh etmeğe kasd edüp dâ’im⁴⁸¹¹ sulha el vermek müyesser olmayacak hele şehzâde hacc-ı şerîfe varın ol sa‘âdet ile müste‘id olun sonra geldiğinizde⁴⁸¹² mu‘âvenet dirîğ değıldir deyup merkûm şehzâde-i küllî⁴⁸¹³ tumturak ile hacc-ı şerîfe gönderdi.⁴⁸¹⁴

Ba‘dehu biraz kimesne ile kadîmeden muhibb-i hândan-ı cem olan Varsak ve Turgud vilâyeti ahâlisine adam gönderüp anlar dahî şehzâdemizin ve beyimizin baş ve can yoluna fedâ deyüp⁴⁸¹⁵ Cem Sultân tavâyif-i mezbûraya⁴⁸¹⁶ gelüp kavuşup ba‘dehu biraz alay boylu tâ’ifesi ve gönüllü ile tekrar kalkup⁴⁸¹⁷ Sultân Bayezid cengine geldi. Târihin sekiz yüz seksen yedinci yılında⁴⁸¹⁸ tekrar Sultân Cem muhkem münhezim olup Varsak vilâyeti etrafı sevâhilinde Frenk memleketi semtine gider bir gemi⁴⁸¹⁹ hevâssıyla ol gemiye binüp İnebolu memleketine vardı. Frenk Bey’i küllî şahâne⁴⁸²⁰ ri‘âyetler eyledi. Ve nice müddet görelüm ayine-i devran ne sûret gösterür deyüp anda tarafı hâl ile hoş dem geçindi.⁴⁸²¹

Sultân Bayezid bu halden emîn olmayup semti hilleye sülûk edüp kendinin bir Frenk berberi ve kûlu vardı ki sonra vezîr edinüp adını Mustafa Pâşâ dediler. Ol cânibe varup Rum’dan bir hoşca berber gelmiş deyüp Sultân Cem yanına alupana

⁴⁸⁰⁷ Geçüp ba‘dehu... A; geçti. Ba‘dehu Bursa ahalisinden bir zaman alup Sultân Bayezid cengine Sultânönüne gelüp anda Sultân Bayezid ile muhkem cenk eyledi. F (138b) / geçdi. Ba‘dehu Bursa ahalisinden biraz mal alup Sultân Bayezid cengine Sultânönüne gelüp anda Sultân Bayezid ile cenk eyledi. M (86b)

⁴⁸⁰⁸ Münhezim A; münhezim olup F (138b) / M (86b)

⁴⁸⁰⁹ Kayıtbay tarafına A; Kayıtbay’a M (87a)

⁴⁸¹⁰ Dahî A; dahî bir zaman F (138b) / biraz M (87a)

⁴⁸¹¹ Dâ’im A; devam F (138b)

⁴⁸¹² Ol sa‘âdet ile müste‘id olun sonra geldiğinizde A; ol sa‘âdet ile müste‘id olun sonra geldiğiniz vakitte F (138b) / sa‘âdetlü dahî müste‘id olun sonra dönüp geldiğinizde M (87a)

⁴⁸¹³ Küllî A; - M (87a)

⁴⁸¹⁴ Gönderdi A; gönderüp M (87a)

⁴⁸¹⁵ Baş ve can yoluna fedâ deyüp A; can ve baş yoluna fedâ edüp M (87a)

⁴⁸¹⁶ Mezbûraya A; mezkûreye M (87a)

⁴⁸¹⁷ Tekrar kalkup A; kalkup tekrar M (87a)

⁴⁸¹⁸ Yılında A; senesinde M (87a)

⁴⁸¹⁹ Memleketi semtine gider bir gemi A; memleketine gider bir gemi bulup M (87a)

⁴⁸²⁰ Frenk Bey’i küllî şahâne A; Frenk Beyleri mezbûra küllî M (87a)

⁴⁸²¹ Tarafı hâl ile hoş dem geçindi A; müteveffâ hâl ile hoş dem geçürdiler M (87a)

tamam hizmet beğendürüp⁴⁸²² bir gün yine âdet üzere Sultân Cem'i bir ağulu⁴⁸²³ ustura [99/b] ile traş edüp Cem uyur gibi olup der-akib rûhu teslim⁴⁸²⁴ etdi.⁴⁸²⁵

Halk vechini bilmeyüp heman berber bu⁴⁸²⁶ cânibe azîmet edüp hakikat hâli Sultân Bayezid'e haber verecek Bayezid Hân mezbûra küllî ri'âyet edüp âkıbet vezîr edinmiştir.⁴⁸²⁷ Ve Frenk Bey'ine haber gönderdi ki merhûmun⁴⁸²⁸ meyyitini bu cânibe gönderüp⁴⁸²⁹ mahmiyye-i Bursa'da Sultan Murad türbesi kurbunda Osmaniyyân içinde defn olundu.

Ve bu sene de Sultân Bayezid asker-i müslimîn ile kalkup Mora cânibine azîmet⁴⁸³⁰ edüp Mora'nın ahvâline nizâm⁴⁸³¹ verdi. Ve anda kâfir elinde⁴⁸³² ba'zı kal'alar aldı. Ve⁴⁸³³ geçitde iki muhkem kal'a yapup hayli yarağ⁴⁸³⁴ kodu. Ve gelesi yıl⁴⁸³⁵ Sultân Mecîd Edirne'de Tunca kenarında bir latîf mahalde bimânında bir âlf câmi' ve bir medrese ve bir darü'ş-şifâ ve bir imâret ve bir hamâm binâsın emr edüp ve kendü ebniyyenin temelini⁴⁸³⁶ eliyle koyup andan ata binüp Kara Boğdan gazâsına azîmet etdi.⁴⁸³⁷ Ve anda Kili ve Akkirman Kal'aların feth etmiştir. Ve bu sene de Tarsus Kal'ası feth olundu. Ve bu seneden sonra Bayezid Hân'la Kayıtbay'ın mâbeyninde azîm⁴⁸³⁸ vahşet olup hezar cenk ü cidâller olmuştur. Sebebi bu olmuştur ki,⁴⁸³⁹ Sultân Kayıtbay Cem Sultân'ı yanına alup sonra Alâüddevle Çerkes

⁴⁸²² Beğendürüp A; beğendirdi F (138b)

⁴⁸²³ Bir ağulu A; تنها bulup bir ağulu M (87a)

⁴⁸²⁴ Rûhu teslim A; teslim-i rûh F (138b)

⁴⁸²⁵ Rûhu teslim etdi A; teslim-i rûh etdi F (138b) / teslim-i rûh etmiştir. M (87a)

⁴⁸²⁶ Berber bu A; berber bu hâli gördükden sonra beru F (138b) / berberine bu M (87a)

⁴⁸²⁷ Haber verecek Bayezid... A; haber verdi. Sultân mezbûr Mustafa Pâşâ'ya küllî ri'âyetler edüp âkıbet vezir eyledi. M (87a)

⁴⁸²⁸ Merhumun A; merhum merkûmun M (87a)

⁴⁸²⁹ Gönderüp A; gönderesin deyucek anlar dahî gönderüp F (138b) / gönderesün ol dahî gönderüp M (87a)

⁴⁸³⁰ Azîmet A; teveccüh F (138b) / M (87a)

⁴⁸³¹ Nizâm A; intizâm M (87a)

⁴⁸³² Elinde A; elinden F (138b) / M (87a)

⁴⁸³³ Ve A; ve anda M (87a)

⁴⁸³⁴ Yapup ayli yarağ A; yapup hayli yat ve yarağ F (139a) / yaptı ve hayli yat ve yarağ M (87a)

⁴⁸³⁵ Yıl A; sene M (87a)

⁴⁸³⁶ Ebniyyenin temeliniA; ve câmi'in bir firkat (?) mübârek binâsın (?) M (87a)

⁴⁸³⁷ Azîmet tdi A; azîmet etmiştir F (139a) teveccüh etmiştir M (87a)

⁴⁸³⁸ Bayezid Hân'la... A; Sultân Bayezid ile Melik Kayıtbay'ın mâbeyninde tamam M (87a)

⁴⁸³⁹ Sebebi bu olmuştur ki A; ve sebebi dahî M (87a)

memleketinden ba'zı yer almağa kasd edüp⁴⁸⁴⁰ Çerkesanın cengine biraz asker gönderüp Alâüddevle dahî Sultân Bayezid'den mu'âvenet isteyüp Bayezid Hân dahî mezbûra yardım verüp varup Çerkes memleketinden Gülek ve Sîs ve Kayseri ve Edirne⁴⁸⁴¹ ve Antap vilâyetlerin alup zabt eyledi. Hutbe-i sikke-i⁴⁸⁴² Sultân Bayezid nâmına eyledi. Sonra Çerkes Alâüddevle'nin kurbunu Kûşâhir(?)⁴⁸⁴³ biraz askerle yine Alâüddevle üzerine gönderüp bir nice def'a tarafından bu hâl⁴⁸⁴⁴ üzre cenk olup zikrolunan memleketlere ve kâh Çerkes ve kâh Osmaniyân mâlik olup âkıbet sekiz yüz seksen yedide iki⁴⁸⁴⁵ cânibden sulh mukarrir olup ferîkayn istirâhat üzre oldular.⁴⁸⁴⁶ Ve sekiz yüz seksen dokuzda Karşımı ve Kasvetli Kal'aları feth⁴⁸⁴⁷ oldu. Ve bu sene Edirne'de Sultân Bayezid Gedik Ahmed Pâşâ'yı boğdurdu. Sultân Cem'e meyli sebebinden ve bu sene de Cemâziyelâhir ayında Sultân Bayezid Kayıtbay mülke adâvetinden Çerkes memleketine biraz asker gönderüp ol diyârı yakap yıkup çok esîr ve mal aldılar ve bu cihetden Mısır'da Çerkes esîri [100/a] vâfir olup⁴⁸⁴⁸ Mısır Bey'i gâyetde gamkîn oldu. Ve bu sene⁴⁸⁴⁹ Sultân Bayezid Hân'ın⁴⁸⁵⁰ oğlu Konya Bey'i Sultân Abdullah fevt olup⁴⁸⁵¹ gökcek sîret ve âdil idi. Ve sekiz yüz doksan senesinde Bayezid Hân⁴⁸⁵² Boğdan vilâyetine biraz asker gönderüp varup ol memleketi yakup yıkup harâb edüp mal ganîmet ile dönüp geldiler ve doksan birinci senesinde⁴⁸⁵³ Varsak memleketi feth oldu. Sultân Cem zamanında bu ana⁴⁸⁵⁴ gelince isyân üzre olmuşlardı. Ve bu sene de Ezine feth olundu.⁴⁸⁵⁵

⁴⁸⁴⁰ Edüp A; etdik de M (87a)

⁴⁸⁴¹ Edirne A; Adana F (139a)

⁴⁸⁴² Bayezid Hân dahî... A; - M (87a)

⁴⁸⁴³ Kurbunu Kûşâhir A; kurbunu Kûşâhir dahî F (139a) / kızını Kûşâh dahî M (87a)

⁴⁸⁴⁴ Hâl A; hâlet F (139a)/ M (87a)

⁴⁸⁴⁵ İki A; tamam iki M (87a)

⁴⁸⁴⁶ İstirâhat üzre oldular A; istirâhat idiler F (139a) / istirâhat eylediler M (87b)

⁴⁸⁴⁷ Feth A; dahî feth F (139a)

⁴⁸⁴⁸ Olup A; oldu M (87b)

⁴⁸⁴⁹ Sene A; senede M (87b)

⁴⁸⁵⁰ Bayezid Hân'ın A; Bayezid'in M (87b)

⁴⁸⁵¹ Olup A; oldu M (87b)

⁴⁸⁵² Bayezid Hân A; Sultân Bayezid M (87b)

⁴⁸⁵³ Birinci senesinde A; birincide M (87b)

⁴⁸⁵⁴ Ana A; zamana F (139a) / M (87b)

⁴⁸⁵⁵ Ve bu sene... A, Ve bu sene de Ezine feth oldu F (139a) / - M (87b)

Ve bu sene⁴⁸⁵⁶ Endülüs vilâyetini kâfir istilâ eyledi.⁴⁸⁵⁷ Anda olan müslimânlar bu cânibe kâğıdlar gönderüp mu'âvenet istediler. Pâdişâh dahî va'd edüp gelesi sene⁴⁸⁵⁸ Re'is Kemal'i âlî donanma ile⁴⁸⁵⁹ gönderüp varup kâfirin gemilerin aldı. Ve mülâkî-i varup aldı. Ve cümle etrafını⁴⁸⁶⁰ yakup yıkdı.⁴⁸⁶¹ Hayli esîr ile avdet eyledi.⁴⁸⁶² Ve sekiz yüz doksan dört senesinde Bayezid Hân⁴⁸⁶³ kendi kızını Uğurluoğlu Ahmed Mirza'ya verdi.⁴⁸⁶⁴ Ve bu sene de Ya'kub Pâşâ Bosna'ya sefer edüp kâfire gâlip olup beyleri olan derencil bânı⁴⁸⁶⁵ ele getirüp kayd-ı bend ile Bab-ı Âli'ye irsâl eyledi.

Ve sekiz yüz doksan beşde Azerbaycan Şâh'ı Sultân Ya'kub fevt olup memleketinde fetret⁴⁸⁶⁶ olmağın Sultân Bayezid Diyarbekir ve Azerbaycan tarafına biraz asker gönderüp muhâfaza eyledi. Dokuz yüz birde Mısır Mâliki Kayıtbay fevt⁴⁸⁶⁷ olup Sultân Bayezid ile mezbûrun memleketinde nizâ' olunan yerlere mâlik oldu ve dokuz yüz ikide Sultân Ahmed Mîrzâ eşkâr tarîkiyle çıkup firâr eyledi. Ve Tebriz'de varup şâh oldu.

Ve bu sene de Nasûh Bey hayli askerle Rus memleketine girüp çok mâl ve esîr ile çıkup geldi. Ve dokuz yüz üçde mahmiyye-i İstanbul'da Sultân Bayezid Eski Saray kurbunda bir âli câmi'i şerîf ve bir imâret ve bir medrese ve bir mu'allim-hâne binasına emr eyledi. Ve dokuz yüz on birinde⁴⁸⁶⁸ tamam oldu.

Ve dokuz yüz beşde Sultân Bayezid cihâd niyetine kalkup varup⁴⁸⁶⁹ İnebahtı Kal'asını aldı. Ve dokuz yüz altı senesinde gelüp⁴⁸⁷⁰ duhûl edüp anda

⁴⁸⁵⁶ Sene A; senede F (139a) / M (87b)

⁴⁸⁵⁷ Eyledi A; edüp M (87b)

⁴⁸⁵⁸ Sene A; yıl M (87b)

⁴⁸⁵⁹ İle A; ve hümâyunla M (87b)

⁴⁸⁶⁰ Etrafını A; etrafı F (139b) / M (87b)

⁴⁸⁶¹ Yıkdı A; yıkup M (87b)

⁴⁸⁶² Avdet eyledi A; İstanbul'a geldi M (87b)

⁴⁸⁶³ Dört senesinde Bayezid Hân A; dörtde Sultân Bayezid M (87b)

⁴⁸⁶⁴ Verdi A; nikâhla verdi M (87b)

⁴⁸⁶⁵ Derencil bânı A; derencir bânı F (139b) / ricel bânı-i M (87b)

⁴⁸⁶⁶ Fetret A; fetret zuhûr F (139b)

⁴⁸⁶⁷ Fevt A; - M (87b)

⁴⁸⁶⁸ Birinde A; birde F (139b)

⁴⁸⁶⁹ Varup A; - M (87b)

⁴⁸⁷⁰ Altı senesinde gelüp A; altı senesinde gelüp Koron'a F (139b) / altıda gelüp M (87b)

Muharrem'in⁴⁸⁷¹ dördüncü günü Koron'u aldı. Ve Koron Kal'asının sahibleri bi't-tav'⁴⁸⁷² kal'alarının miftâhların gönderdiler ve dokuz yüz yedide Frenk tâ'ifesi gemilerle gelüp Midilli Kal'asın⁴⁸⁷³ hisâr etdiler. Bu cânibden dahî elli pâre donanmayı hümayun varup anda⁴⁸⁷⁴ müslimânlara meded-kâr kaldılar. Kâfirler bu hâli görüp âmme⁴⁸⁷⁵ kalkup **[100/b]** gitdiler. Ve dokuz yüz on altıda Beypazarı'nda Şeytânkulu zuhûr edüp Ali Pâşâ'yla kıtal edüp gâlip oldular.⁴⁸⁷⁶ Ve çekilüp Şâh İsmail'e varup⁴⁸⁷⁷ muttasıl oldu.

Ve dokuz yüz on yedide Sultân Bayezid nikrîs muhkem elem verüp pîr olduğı cihetden murâd eyledi⁴⁸⁷⁸ ki dedesi Sultân Murad gibi saltanatı ihtiyârıyla oğlu Sultân Ahmed'e teslîm edüp gitdi. Bir köşede ferâgat edüp⁴⁸⁷⁹ mukîm ola. Sultân Selîm bu hâli istimâ' etdikde muzdarip olup Trabzon'dan babamı ziyâret edeyim⁴⁸⁸⁰ deyu Edirne'den tecâvüz edüp Çorlu kurbuna geldiğı gibi Sultân Bayezid kasdı ne olduğı⁴⁸⁸¹ bilüp kapuaskeriyle İstanbul'dan çıkup uğraş günü nâm mahalde⁴⁸⁸² tarafeynden muhkem cenk olup âkıbet Sultân Bayezid cânibi gâlib gelüp erkân-ı mülk Sultân Selîm'in⁴⁸⁸³ ardınca gitmek murâd edüp⁴⁸⁸⁴ Sultân Bayezid izin vermeyüp etdiki mebâdâ⁴⁸⁸⁵ min ba'd oğlum Selîm Hân'a salâh gelüp hüsn ü hâl üzre ola. Selîm Hân Varna⁴⁸⁸⁶ cânibinden gemiye binüp⁴⁸⁸⁷ Kefe cânibine azm eyledi. Bu kıssa Cemâziyelevvel ayının ikinci günü yevmi'l-isneynde⁴⁸⁸⁸ vâki' oldu. Ba'dehu takdîr-i Hak böyle iktizâ eyledi ki Sultân Bayezid Sultân Ahmed'e adam gönderüp

⁴⁸⁷¹ Muharrem'in A; Muharremü'l-haram'ınF (139b)

⁴⁸⁷² Bi't-tav' A; bi't-tav' ve'r-rızâ F (139b) / M (87b)

⁴⁸⁷³ Kal'asın A; cezîresin M (87b)

⁴⁸⁷⁴ Varup anda A; irsâl olunup anda olan F (139b) / varup anda olan M (87b)

⁴⁸⁷⁵ Âmme A; âmmeten F (139b)

⁴⁸⁷⁶ Oldular A; oldu M (87b)

⁴⁸⁷⁷ Varup A; vardı M (87b)

⁴⁸⁷⁸ Eyledi A; edindi F (139b) / M (87b)

⁴⁸⁷⁹ Bir köşede ferâgat edüp A; kendi bir köşede F (139b)

⁴⁸⁸⁰ Muzdarip olup Trabzon'dan babamı.. A; muzdarip olup Trabzon'dan kalkup babamı ziyâret ederim F (140a) / muzdarip olup Trabzon'dan babamı ziyâret ederim M (87b)

⁴⁸⁸¹ Olduğı A; olacağın F (140a)

⁴⁸⁸² Mahalde A; mahalle geldikte F (140a) / mevzi'de M (88a)

⁴⁸⁸³ Selîm'in A; Selîm Hân'ın M (88a)

⁴⁸⁸⁴ Edüp A; etdiklerinde M (88a)

⁴⁸⁸⁵ Etdiki mebâdâ A; etdiki tanmak(?)F (140a) / tanımak mebâdâ M (88a)

⁴⁸⁸⁶ Selîm Hân Varna A; Selîm Hân dahî Varna F (140a) / Sultân Selîm dahî Varna M (88a)

⁴⁸⁸⁷ Binüp A; girüp F (140a) / M (88a)

⁴⁸⁸⁸ Cemâziyelevvel ayının... A; Cemâziyelevvel'inin ikinci yevm isney günü M (88a)

etdi ki işte adüvvün bertaraf oldu. Elbetde gelüp tahta geçsin ol dahî havf edüp kâh cevâb gönderdi ki⁴⁸⁸⁹ bu pâdişâhların hayatlarında⁴⁸⁹⁰ olur işdeğildir. Ve kâh cevâb verdi ki yeniçerinin âmmeten meyli⁴⁸⁹¹ Sultân Selîm'edir anlardan havf ederim. Hâsıl temşiyiye-i takdîr-i hükm⁴⁸⁹² bu husûsa ikdâm imkân olmadı. Ve yeniçeri tâ'ifesi tamam mertebe ızdırabda olup bize Selîm Hân gibi kılıç beyi gerekdir deyüp içlerinden Selîm Hân'ı tahta da'vete⁴⁸⁹³ nice adamlar gönderdiler. Âkıbet mü'ekkid mektûbları ve ahd u mevâsik edüp Zenberekci Pâşâ'yı gönderdiler ki elbetde gele bize anı pâdişâh ederiz. Zarûri Sultân Selîm dahî kalkup babamı göreyim deyu İstanbul'a gelüp Topkapı'sından⁴⁸⁹⁴ içeru girdi. Ve yeniçeri tâ'ifesi varup mezbûr pâdişâhı Yenibağçe'de kondurup cümle çadır ve otağını ihâta edüp kuşatdılar ve yedi sekiz gün mikdârı anda karar edüp ba'dehu Sultân Bayezid vezîri olan Koca Mustafa Pâşâ'yı gönderüp görmek ise ol dahî ne oturur murâdı nedir? Selîm Hân cevâp edüp etdi ki⁴⁸⁹⁵ ne ola gidelim ammâ size birkaç sözüm var cevâp verin andan gideyim dedi. Birisi budur ki, [101/a] bir sofinin oğlu peydâ olup ata binüp⁴⁸⁹⁶ Kayseri'ye dek⁴⁸⁹⁷ gele, dahî siz bakadurasız bu ne olmaz işdir ve bir dahî budur ki Çerkes sizin kılıcınız altından kurtulup dahî varup Mısır'a sultân ola ve sizinle öyle böyle nâ-hemvâr evzâ' ede.⁴⁸⁹⁸ Kanı nâmus u mülk kanı izzetiniz⁴⁸⁹⁹ pâdişâhlık böyle olmaz. Anların hakkından⁴⁹⁰⁰ gelmek gerek deyüp Sultân Bayezid vezîrden bu haberi işidecek etmiş ki Selîm Hân saltanat ister ancak bu gece vakı'amda gördüm. Tâcımı alup Selîm'in başına giydirdiler. Ol pâdişâh olsun biz Dimetoka'ya gidelim⁴⁹⁰¹

⁴⁸⁸⁹ Tahta geçsin... A; tahta geçsin ol dahî havfe düşüp kâh cevâb yazup M (88a)

⁴⁸⁹⁰ Hayatlarında A; hayatında M (88a)

⁴⁸⁹¹ Meyli A; meyli ve muhabbeti F (140a) / M (88a)

⁴⁸⁹² Temşiyiye-i takdîr-i hükm A; takdir-hak F (140a) / bimeşiyiye-i takdîr-i hüda M (88a)

⁴⁸⁹³ Tahta da'vete A; - M (88a)

⁴⁸⁹⁴ Topkapı'sından A; kapısından M (88a)

⁴⁸⁹⁵ Gönderüp görmek... A; gönderüp görmek ise oldu dahî ne oturur murâdı nedir dedi. Selîm Hân cevâb edüp etdi ki F (140a) / gönderüp etdi ki işte görmek ise oldu dahî ne oturur muradı nedir. Sultân Selîm etdi M (88a)

⁴⁸⁹⁶ Ata binüp A; at depüp F (140a) / M (88a)

⁴⁸⁹⁷ Dek A; değin M (88a)

⁴⁸⁹⁸ Varup Mısır'a sultân... A; vara Mısır'a pâdişâh ola ve sizin ile böyle nâ-hemvâr evzâ' ede F (140a) / varup pâdişâh ola ve sizinle böyle nâ-sezâ evzâ' edesiz M (88a)

⁴⁸⁹⁹ İzzetiniz A; gayretiniz F (140a) / âr ve izzetiniz M (88a)

⁴⁹⁰⁰ Hakkından A; haklarından F (140a) / M (88a)

⁴⁹⁰¹ Gidelim A; çıkup gidelim M (88a)

dedikte Sultân Selîm Eski Saray'da otursunlar ben Yeni Saray'da oturayın⁴⁹⁰² deyucek Sultân Bayezid iki kılıç bir kında olmaz deyu mâh Safer'in on sekizinci günü târihin dokuz yüz on sekizinde kalkup biraz hazîne sandıklar ile ve kendüye müte'allık olan bendeleriyle ve Yunus Pâşâ dahî rikâbında Dimetoka'ya⁴⁹⁰³ azm eylediler. Ve Sultân Selîm dahî Yenibağçe'den kalkup babasını selamlayup araba yanına düşüp Sultân Bayezid dahî umûr-ı saltanata ve nizâm-ı memlekete müte'allık ba'zı nasihat edüp veda'laştılar.

Ba'dehu Sultân Selîm, saraya gelüp tahta cülûs eyledi.⁴⁹⁰⁴ Ve Sultân Bayezid Dimetoka'ya varmadan esnâ-yı râhda şehâdetle âhirete tevcih buyurup cenâzesin İstanbul'a yakın olduğün oğlu Selîm Hân cemi' erkân-ı mülk ile karşı varup götürüp hâlâ mezarı olduğu mahalde defn etdiler.⁴⁹⁰⁵ Merhûm ve mağfûr altmış iki yaşında nakl etmiştir ve otuz iki yıl saltanat sürmüştür. Gâzî ve velî ve mücâhid-i fî-sebilillah muhibb-i ulemâ ve meşâyih-i azîmü's-şân pâdişâh idi. Ehl-i hareme⁴⁹⁰⁶ vesâ'ir fukaraya da'ima en'âm ve ihsânı mebzûl idi. Her sene de ulemâ-i azâma saliyâya⁴⁹⁰⁷ onar bin akçe verirlerdi. Erbâb-ı sahna⁴⁹⁰⁸ yedişer bin akçe verilirdi. Ve kırkda otuzda olan⁴⁹⁰⁹ müderrisine dörder bin akçe verirlerdi.⁴⁹¹⁰ Ve hâşiye-i tecride de olanlara biner akçe verilirdi. Vesâ'ir ulemâ ve meşayihine her birine istihkâklarına göre⁴⁹¹¹ en'âm ve ihsân olunurdu.⁴⁹¹² Ve dâ'im⁴⁹¹³ sahibb-i ulemâ ve meşâyih-i⁴⁹¹⁴ kibârdan ma'dûdlarla idi.⁴⁹¹⁵ Zaman-ı sa'âdetlerinde hayli futûhât oldu.⁴⁹¹⁶ Hayrat-ı

⁴⁹⁰² Oturayın A; otururum M (88a)

⁴⁹⁰³ Dimetoka'ya A; Dimetoka cânibine M (88a)

⁴⁹⁰⁴ Eyledi A; eylediler F (140b)

⁴⁹⁰⁵ Ve Sultân Bayezid... A; Ve Sultân Dimetoka'ya azîmet etdiler ve yolda şehâdetle sefe-i âhirete müteveccih buyurup cem'iyeti İstanbul'a yakın oldukda oğlu Selîm Hân cemî' erkân-ı mülkle karşı varup hâlâ mezarı olan mahalde defn olundu. M (88a)

⁴⁹⁰⁶ Haremeyne A; harama M (88b)

⁴⁹⁰⁷ Salıyâya A; salyâne F (140b) / M (88b)

⁴⁹⁰⁸ Sahna A; devlet fukarasına ki M (88b)

⁴⁹⁰⁹ Kırkda ve otuzda olan A; kırklı ve otuzlu M (88b)

⁴⁹¹⁰ Verirlerdi A; - F (140b) / verilüp M (88b)

⁴⁹¹¹ Göre A, üzere M (88b)

⁴⁹¹² Olunurdu A; ederdi M (88b)

⁴⁹¹³ Dâ'im⁴⁹¹³ A; dâ'im F (140b) / M (88b)

⁴⁹¹⁴ Meşâyih-i A; meşâyih ile idi. Kendi dahî ulemâ-i M (88b)

⁴⁹¹⁵ Ma'dûdlarla idi A; ma'dûdlar idi F (140b) / ma'dûdlardı M (88b)

⁴⁹¹⁶ Zaman-ı sa'âdetlerinde hayli futûhât oldu A; zaman-ı sa'âdetlerinde hayli futûhât ve gazâvât olmuşdur F (140b) / zamanında hayli futuhât ve gazâvât olmuşdur M (88b)

kesîresine nihâyet yokdur. İstanbul'a⁴⁹¹⁷ bir âlî câmi' ve medrese ve imâret⁴⁹¹⁸ binâ eyledi.⁴⁹¹⁹ Ve Osmancık önünde Kızıl üzerinde on dokuz göz bir âlî mermer köprü bünayâd eyledi.⁴⁹²⁰

Nakl olunur ki merhûm ve mağfûr eyyâmı gazâvatında [101/b] kendinin üzerinde cem' olan gubârî⁴⁹²¹ bir yere cem' edüp⁴⁹²² hîn vefâtında vasiyyet eyledi ki anı bir el mikdârı kerpiç edüp⁴⁹²³ kabirde kendinin sağ yanında yüzü⁴⁹²⁴ altına vaz' edeler. Güyâ ki hadîs-i şerîfde vârid olanın ma'nâsına işareddir ki buyurulmuşdur.⁴⁹²⁵ "Men ağberret kademâhu fî sebilillahi harremallahu aleyhi'n-nâr." Ya'ni bir kimesnenin⁴⁹²⁶ ayağına Allah yolunda toz isâbet eylese ol kimseye Hak Te'ala cehennem odunu haram eder. Ya'ni nâra girmez. Merhûm ve mağfûrun evlâdı bunlardır ki zikrolunur.⁴⁹²⁷ Sultân Ahmed, Sultân Selîm, Sultân Şehinşâh, Sultân Alemşâh, Sultân Korkud.⁴⁹²⁸

Zikr-i Saltanat-ı Selîm Hân Bahadır Gazî İbn Sultân Bayezid Hân Velî⁴⁹²⁹

Merhûm Sultân Selîm Hân⁴⁹³⁰ târihin sekiz yüz yetmiş ikisinde Amasya'da vücûda gelüpkırk altı yaşında târihin dokuz yüz on sekizinde⁴⁹³¹ ve mâh Safer'in on

⁴⁹¹⁷ İstanbul'a A; İstanbul'da M (88b)

⁴⁹¹⁸ Medrese ve imâret A; imâret ve medrese M (88b)

⁴⁹¹⁹ Eyledi A; eylemişdir F (140b)

⁴⁹²⁰ Ve Osmancık önünde... A; ve Saruhan'da Gözde Suyu üzerinde on dokuz göz bir latîf âlî köprü binâ eyledi F (140b) / Osmancık Kızıl Irmak üzerinde on dokuz göz bir âlî mermer köprü bünayâd eyledi. Ve Saruhan vilâyetinde Gözde Suyu üzerinde on dokuz göz bir âlî köprü binâyâd eyledi M (88b)

⁴⁹²¹ Gubârî A; tuzu M (88b)

⁴⁹²² Cem' edüp A; getirüp M (88b)

⁴⁹²³ Edüp A, eyleyüp F (140b)

⁴⁹²⁴ Sağ yanında yüzü A; sağ yüzünün F (140b) / M (88b)

⁴⁹²⁵ İşareddir ki buyurulmuşdur A; işaret ederler ki M (88b)

⁴⁹²⁶ Kimesnenin A; kimsenin F (141a) / kimesne M (88b)

⁴⁹²⁷ Evlâdı bunlardır ki zikrolunur A; evlâdları M (88b)

⁴⁹²⁸ Korkud A; rahimehu'llahi te'ala F (141a) / M (88b)

*[d]: Sultân Selîm Hân Bahadır Gazî İbn Sultân Bayezid Hân Velî: Sâl vilâdeti fi sene 872'dir. Amasya sâl cülûsu fi sene 918. Sâl intikal fi sene 926. Müddeti saltanatı fi sene 9. Ömrü ...(?) fi sene 54. F (141a)

⁴⁹²⁹ Zikr-i Saltanat... A; Zikr-i Saltanat-ı Sultân Selîm Hân bin Sultân Bayezid Hân M (88b)

* [d]: Sultân Selîm Hân bin Bayezid Hân rahmetullah. Sâl vilâdeti sekiz yüz yetmiş ikidir. Amasya sâl intikâli dokuz yüz yigirmi altı. Sâl cülûsu dokuz yüz on sekizde, müddeti saltanatı dokuz sene, ömrü ...elli dört senedir. M (88b)

⁴⁹³⁰ Hân A; - M (88b)

sekizinde⁴⁹³² İstanbul'da babası yerine tahta cülûs eyledi.⁴⁹³³ Dokuz yıl sekiz⁴⁹³⁴ ay saltanat sürüpelli dört yaşında vefât etmiştir.⁴⁹³⁵ Merhûm âlîşân ve zî-himmet ve latîf-i re'y ve şâ'ir-i tab' ve ahvâl-i⁴⁹³⁶ umûr u memleket ve ıslâh-ı âlim ile mukayyed ferâset ve kiyâset sahibi azîmü'ş-şân pâdişâh idi. Dâ'ima tağyîr-i kisvet edüp halk içinde⁴⁹³⁷ gezerdi. Ve nice müsâhibi vardı. Ahvâl-ı nâsa ittîlâ' ve vâkı' ahbâr ve isrâra⁴⁹³⁸ vukûf için köşe-bi-köşe gezerler idi. ♦

Vaktâ ki Sultân Selîm tahta cülûs eyledi zarûri Sultân Ahmed'e hareket düşüp târîhin dokuz yüz on dokuzunda bir mikdâr asker ile Sultân Selîm cengine azm eyledi. Sultân Selîm dahî İstanbul'dan kalkup Yenişehir'de Sultân Ahmed ile cenk edüp Sultân Ahmed'i saydı.⁴⁹³⁹ Ol mahalde ele getirüp boğdurdu. Meyyitini Bursa'ya gönderdi. Ba'dehu Manisa Bey'i olan Sultân Korkud'un üzerine asker gönderüp Sultân Korkud havfinden kaçup⁴⁹⁴⁰ bir mağaraya girmiş ki, andan çıkup Cem Sultân gibi bir uzak yere azm eyleye. Merhûm mezkûru ol mağârada bulup

⁴⁹³¹ Sekizinde A; sekiz F (141a)

⁴⁹³² Sekizinde A; sekizinci günde M (88b)

⁴⁹³³ Babası yerine tahta cülûs eyledi A; tahta babası yerine cülûs etmiştir F (141a) / tahta cülûs etmiştir M (88b)

⁴⁹³⁴ Sekiz A; dokuz M (88b)

⁴⁹³⁵ Vefât etmiştir A; fevt olmuştur F (141a) / M (88b)

⁴⁹³⁶ Merhûm âlîşân ve zî-himmet... A; merhum ve mağfurla âlîşân ve zî-himmet ve latîf-i re'y ve şâ'ir-i tab' ziyâde zeki idi. Lâkin gayetle haşmetân ve hayyâr ve kakhâr ve ahvâl-i F (141a) / merhûm ve mağfurla âlîşân ve zî-himmet ve latîf re'y ve şâ'ir -i tab' ziyâde zekî idi lâkin haşmetân ve cebbâr ve kakhâr ve ahvâl-i nâs M (88b)

⁴⁹³⁷ Halk içinde A; beyne'n-nâs M (88b)

⁴⁹³⁸ Ahbâr ve isrâra A; ahbâra ve isrâra F (141a) / olan isrâr ve ahbâra M (88b)

♦[d]: Bevd(?) asitâne Hazret-i Hâkân,

Cinnet menzilin ecr-i seferin,

Beyân eder rüzgâr gudârın,

Keman-ı kemindendir (?) eğer şehriyâr âlişândır,

Ve e'le bende-i kimin bir kimse (?) ümmiyyin değildir,

Ol sebz hamin zahmından ne me'mûr,

Kurtuldu ne reşîde hekîm ne kadir,

Yezdânî ile muktezâ-i kasıddır,

Rabbâni oldur ki şakî ve sa'id,

Ve bilir cihânda bir Hâlid ve Velîd olmak,

Ne Yezîd kalur ne Bayezid ve yef'alullah mâ-yeşâu ve yakhûmu mâ-yürîd ve hüve'l-halikû fekalû lemmâ yurîd.

Olsa güyâ fi sevâd-ı kâ'inât,

Rûyi devrânda ne gökçek Hâlid'i.

Her Velîd'in âhiri çün Halid'dir,

Görmedi kimse cihânda Hâlid'i F (141a)

⁴⁹³⁹ Saydı A, soyup F (141a) / M (88b)

⁴⁹⁴⁰ Gönderdi. ba'dehu Manisa... A; gönderüp Sultân Korkud havfe düşüp kaçup M (88b)

getürdüler. Beni karındaşım Sultân Selîm'e buluşdurun deyu yalvardı. Sultân⁴⁹⁴¹ dahî buluşdurmayup boğulmasına emr eyledi.

Andan sonra Selîm Hân etrafı pâdişâhların kahrına sarf-ı himmet edüp⁴⁹⁴² ve azîmet edüp kızılbaşın⁴⁹⁴³ kahrincümleden mühim görüp târîhin dokuz yüz yigirmisinde azîm askerle ol cânibe azîmet eyledi. Vaktâ ki Tebrîz kurbunda Çaldıran nâm mevzi'a varıldık da [102/a] ol günvüzerâ cümle murâd edindiler ki, iki⁴⁹⁴⁴ asker mukâbil olup konup ol gece yatup⁴⁹⁴⁵ ertesini cenk ola lâkin Sultân SelîmHân'ın⁴⁹⁴⁶ re'yi hümayûnu ol gün uruşmak olup vüzerâ ile müşâvereden sonra Pîri Pâşâ ki ol zaman⁴⁹⁴⁷ defterdâr idi.♦ Anı dahî çağırup müşâvere edüp sen ne dersin dedik de heman durmayup göz açdırmayup duruşmaklık ve aduvvinin gözü

⁴⁹⁴¹ Deyu yalvardı. Sultân A; dedi. Sultân Selîm M (88b)

⁴⁹⁴² Edüp A; - M (88b)

⁴⁹⁴³ Kızılbaşın A; kızılbaş obanın M (88b)

⁴⁹⁴⁴ İki A; anda iki F (141a) / M (89a)

⁴⁹⁴⁵ Olup konup ol gece yatup A; olup ol gece anda yatup F (141a)

⁴⁹⁴⁶ Hân'ın A; - M (89a)

⁴⁹⁴⁷ Zaman A; zamanda M (89a)

♦ [d]: Serverlerin aferî (?) nice serden ve arûs,
Perzîver mülk (?) nice erden kalmışdır külâh,
Zînet bahş-i devleti çok pâdişâh,
Sâhib-i şevk ve şevket eline almışdır. Beyt
Aklı başında olan tâcına ta'mîr çelenk,
Nice başdan geru kalmışdır o köhne külâh,
Köz saltanat-ı selâtîn taht-ı neşîn kapusunda,
Nevbetle çalınur ve hil'at devlet libâsı,
Ârıyetden biraz müddet giyinüp sâlınanın,
Âhir arkasından alınur ve tilke'l-eyyâm,
Nidâ ve nihâbın en-nâs binây-ı saray,
Devletin esâsı ne denlü üstüvâr olursa,

Elbette endirâs bulur ve bahç (?) draht bi-hat,
Bi-hat her ne denlü pâyidâr olsa bir gün,
Teknâyı nekbet esüp dibinden yıkılır,
Meclis insi cihânda ins ve cândan ıyş u nûş,
Hayat lezzetin almış bir kimse mi vardır ki
Âhir neşimîn bir zehr-i mematla ağzı telh (?) olmaz,
Mesned-i meşîd âlî kadrin sadrında üç kemâle,
Ve zirve-i celâle inme bir bedermi zuhûr ederse
Sonu ucu sevrî sulhu olmaz.

Mesnevi: Târîh-i inhizâm Şâh İsmail, der-dest Gâzî Sultân Selîm Hân Bahadır.

Hayli hücum ibtidayı müslimânlara,
Leşker yez bi-hat ile soft savm,
Âkıbetü'l-emr olup münhezim,
Gitdi harâb eyyâmın mânendezbum (?),
Hâtifi gaybî dedi ...(?),
Aldı Acem şâhını Sultân-ı Rum.
Fî sene 960. F (141a)

alışmadan uruşmaklık gerekdir deyup⁴⁹⁴⁸ zirâ bizim askerimizden⁴⁹⁴⁹ mihâlû tâ'ifesi vesâ'ir kızılbaş bed-ma'âş⁴⁹⁵⁰ muhib olup anların mezhebinde olanlar bu gece şâhın casûsları iğvâsıyla câ'iz ki ol cânibe gitmek ihtimâli ola veyahut cengi el ucuyla tutalar can u gönülden cenk etmeyeler⁴⁹⁵¹ dahî sâ'ir askere fütûr gele andan sonra ilk⁴⁹⁵² aduvviye göz açdırmayup dokunmakda çok hâl vardır dedik de Sultân Selîm Hân işte asker içinde bir müdebbir adam⁴⁹⁵³ var imiş. Hayfdır ki, bu adam⁴⁹⁵⁴ vezîr olmaya deyup cenkden sonra Pîrî Pâşâ'yı vezîr eyledi. Ve andan heman⁴⁹⁵⁵ sâ'at yürüyüş edüp aduvviye bir vecihle göz açdırmayup dokundular ki, ta'bîr olunmaz lâkin Rumeli kûlu adüvvi dahî uzak iken topların atdıkdâ aşırı gidüp ammâ Anadolu Beylerbeyisi Sinan Pâşâ topların önüne⁴⁹⁵⁶ geçüp adüvv kılıç yerine geldiği gibi fi'l-hâl sıçrayup zincirden içerü girüp emr etdi topları atdılar. Aduvviyi⁴⁹⁵⁷ sokak sokak edüp şâhın sağ cânibini mutlak söndürdü. Ol vak'ada şâhın nice ûlû hânları Muhammed Hân gibi ve Tekli Hân gibi düşdüler. Zarûri şâh⁴⁹⁵⁸ Rumeli askeri üzerine düşüp bir yerden hücûm edecek Sultân Selîm Hân⁴⁹⁵⁹ emr eyledi ki, yeniçeri⁴⁹⁶⁰ tüfenk atalar. On üç bin beş yüz yeniçeri dilâveri yedi nevbet⁴⁹⁶¹ tüfenklerin atup aduvviyi hâki beraber etdiler.⁴⁹⁶² Andan sonra⁴⁹⁶³ zafer rehber a'da üzerine her cânibden⁴⁹⁶⁴ hücûm edecek bi'z-zarûri kararîfîrâra tebdîl edüp kaçup

⁴⁹⁴⁸ Gözü alışmadan uruşmaklık gerekdir deyup A; gözü alışmadan uruşmaklık gerekdir dedi F (141b) / gözü öğrenüp alışmadan gerekdir M (89a)

⁴⁹⁴⁹ Askerimizden A; askerden M (89a)

⁴⁹⁵⁰ Kızılbaş bed-ma'âş A; kızılbaş F (141b) / kızılbaş M (89a)

⁴⁹⁵¹ Can u gönülden cenk etmeyeler A; - M (89a)

⁴⁹⁵² İlk A; ilk hod F (141b) / ilk hod ile M (89a)

⁴⁹⁵³ Adam A; ve ehl-i re'y adam M (89a)

⁴⁹⁵⁴ Adam A; kimesne F (141b) / M (89a)

⁴⁹⁵⁵ Heman A; heman ol F (141b) / sonra heman ol M (89a)

⁴⁹⁵⁶ Topların atdıkdâ aşırı gidüp ammâ Anadolu Beylerbeyisi Sinan Pâşâ topların önüne A; topların atdıkdâ aşırıldı gitdi ammâ Anadolu Beylerbeyisi Sinan Pâşâ topların önüne F (141b) / topların önüne M (89a)

⁴⁹⁵⁷ Aduvviyi A; toplar aduvviyi M (89a)

⁴⁹⁵⁸ Zarûri şâh A; şâhiler M (89a)

⁴⁹⁵⁹ Hân A; - M (89a)

⁴⁹⁶⁰ Yeniçeri A; yeniçeriler F (141b) / M (89a)

⁴⁹⁶¹ Dilâveri yedi nevbet A; dilâverleri yedi kerre M (89a)

⁴⁹⁶² Etdiler A; eylediler M (89a)

⁴⁹⁶³ Sonra A; sonra asker M (89a)

⁴⁹⁶⁴ Üzerine her cânibden A; üzerine her yandan ve her cânibden hevm ve F (141b) / üzerinden her cânibden M (89a)

giderlerken⁴⁹⁶⁵ asker mansûr ardlarından yetişüp ekseri askerin kılıçdan geçirdi.⁴⁹⁶⁶
Az kaldı ki, şâhı ele getüre. Bin bela ile kaçup helâk olmadan halâs buldu.

Andan⁴⁹⁶⁷ Şâh İsmail'in hayme ve har-gâhın ve otağ⁴⁹⁶⁸ ve hazînesin ve emvâl esvâb⁴⁹⁶⁹ ve nisâsına istilâ eylediler⁴⁹⁷⁰ lâkin yine ol gece Sultân Selîm Hân nidâ etdirdi ki, her kim ki nisâ ve sıbyânun⁴⁹⁷¹ esîr etmişdir salivereler ve Şâh ve Şâh İsmail'i komakdan fâriğ olalar. Ana olan yeter şimdiden sonra olan mürüvvet değildir dedi.♦ Andan⁴⁹⁷² Sultân Selîm kalkup Tebriz'e girüp bir nice gün anda

⁴⁹⁶⁵ Diderlerken A; giderler iken F (141b)

⁴⁹⁶⁶ Geçirdi A; geçirüp F (141b) / M (89a)

⁴⁹⁶⁷ Helâk olmadan halâs buldu andan A; halâs oldu andan (141b) / halâs andan M (89a)

⁴⁹⁶⁸ Har-gâhın ve otağ A; har-gâh otağına M (89a)

⁴⁹⁶⁹ Esvâb A; ve esbâbına M (89a)

⁴⁹⁷⁰ Eylediler A; olunup M (89a)

⁴⁹⁷¹ Her kim ki nisâ ve sıbyânun A; her kim ki nisâ ve sıbyânundan F (141b) / her kimse ki nisâdan ve sıbyândan M (89a)

♦ [d]: Sakın bedr cihânda olma gurre,
Ki, sonu sulhdur dâveni (?) gurre,
Mesâlibdir bu ömrün şol yanar od,
Ki, sonu güldürür anın önüdür,
Bu kasabanın tertib tenfizi neden,
Maksûdu ve terkîbi ve temhîdindir arz,
Şehriyâr-ı kâm-kârın hâteme-i hünkâm,
Devletin ve serencâmı eyyâm-ı saltanatın ki,
Mahal i'tibârdır takrîr ve tahrîridir,

Pes Hazret-i Risâlet penâh aliye, efdalü's-salavat ve ekmelü't-tehâbet(?) hazretlerinin hicreti târihinin dokuz yüz yigirmi altısında pâdişâh-ı cihân penâh Sultân Osman'dır. Kâh ... (?) Selîm Şâh, darü'l-mülk İstanbul'dan sefer edüp mukız ve izz u iclâl olan Edirne şehrine irtihâl intikâl buyurdular. Birkaç gün konup göçdükden sonra ikitizâyı kazâyı asmâtı bil ki, bir muktezâyı kadr Rabbâni ile esnâyı seferde rehâc mizâclarına inkisâr vâkı' oldu. Çorlu nâm iline-i enâmda mezkûr ve meşhûr olan kasabanın civarındaki zaman sabıkda sâ'ik takdîr Rabb kadir muktezasınca vâlid sa'idleriyle olan kâr-zârını inhitâb ol mahalde vâkı' olmuşidi. Âhirü'l-emr mürğ kadı mekân nefis nefis eşbâne-i yerine talib oldu. Dahme-i ruzgâr zûvergâr eyle ki, hakikatde zulm geçine hayatdır cân olmuşidi. Ol rahnedan tütî cân bervâz edüp hevâyı âlim bâlâya ve kazâyı cürm lâ-mekâna uçdu. Zindan eibâh mülevveseden halâs bulup hav3as ervâh fidesiyle hemşîn ve dem-sâz olup, câyı tenkinây ... (?) hâl fezâyı ber-sefâyı gelesin. Eflâki tebdîr oldu. Hünkâm Şam'da Sultân Rum ve şam ve Karaman ve Karaman fermâyı A'rab ve A'cam dârâyı şark va garb nerîmân darb ve harb olup; Beyt:

Gözün yumdu, temâşâyı cihândan,

Ferâgat kıldı gönüyle mekândan.

Mâdır cihân Sultân âlişân için matem tutup pelâs zulmetiyle karaya boyandı.

Esmân ahter pirahkerle pir-zâde olup, ol nârı mu'îniyle içi tutuşup yandı.

Bakıldı lisân-ı hâl ile zaman,

Bu mertebe-i inşâ ve inşâd kıldı.

Ol mülk-i melik hisâlin,

Ka'nâyılın(?) yâd edüp bakıldı.

Perşâyinet (?) F (142a)

⁴⁹⁷² Andan A; andan merhûm F (142a) / M (89a)

ikâmet⁴⁹⁷³ eyleyüp [102/b] cum'alar kılınup kendü nâmına hutbeler⁴⁹⁷⁴ okutdu. Andan sonra kış yetişüp zâd ü zevâde nihâyet mertebe bahâye çıkup usret cihetinden turlamağa mecâl olmayup Amasya'ya gelüp anda kışlandı. Sultân Selîm Tebriz'de Hüseyin Baykaraoğlu Mîrzâ⁴⁹⁷⁵ Bedî'uz-zaman'ı bulup nice ehl-i sanâyi' kimesneler ile İstanbul'a sürgün eyledi.

Ve bahâr olup dokuz yüz yigirmi bir senesinde Selîm Hân⁴⁹⁷⁶ Amasya'dan kalkup Kemâh Kal'asın ve Bayburt Kal'asın feth eyledi. Ve Ferhâd Pâşâ'yı biraz askerle soyup başını kesdi.⁴⁹⁷⁷ Ve sâbıkda Bâb-ı Âli'ye⁴⁹⁷⁸ ilticâ eden Şahsuvaroğlu Ali Bey'i Zülkadiroğlu'nun vilâyetinin tasarrufun verüp ol vilâyetde hutbe ve sikke-i Selîm Hân⁴⁹⁷⁹ nâmına okutdu. Ve bu senenin âhirinde Selîm Hân⁴⁹⁸⁰ dönüp İstanbul'a geldi ve bu senenin evâ'ilinde Kara Amed'in halkışâh cânibinden hân olan Karahân'a incinüp a'yan-ı vilâyeti⁴⁹⁸¹ şâh ağzından mektûb yazup mühürleyüp etdiler ki, sen ki Karahân'sın falan yere asker göndermek lâzım oldu. Beş güne değin şehirden çıkup Korkulu⁴⁹⁸² derede çadır kurup oturup cem'iyet edesin. Ve emrim olduğu zamanda bu cânibe gelesin. Vakta ki Karahân şehirden çıkdı. A'yan kapusu pür⁴⁹⁸³ gidip Sultân Selîm'e⁴⁹⁸⁴ adam gönderüp kazıyye nice olduğu⁴⁹⁸⁵ i'lâm etdiler. Ve bu Bıyıklıoğlu Muhammed Bey ki Kara Amedi'dir. Ol târîhde Bâb-ı Âli ağâlarından idi. Anı muhâfaza-i mülk⁴⁹⁸⁶ gönderesiz deyu iltimâs eylediler. Selîm Hân⁴⁹⁸⁷ bu hale i'timâd eylemeyüp rast bir yıl mikdârı şehirli sabredüp her gün⁴⁹⁸⁸ Karahân'la muhârebe ederlerdi.

⁴⁹⁷³ Anda ikâmet A; ikâmet anda M (89a)

⁴⁹⁷⁴ Kılınup kendü nâmına A; kıldırup kendü nâmına hutbe M (89a)

⁴⁹⁷⁵ Mîrzâ A; - M (89a)

⁴⁹⁷⁶ Bir senesinde Selîm Hân A; birinci senede Sultân Selîm M (89a)

⁴⁹⁷⁷ Ve Ferhâd Pâşâ'yı... A; ve Ferhâd Pâşâ'yı biraz aske ile Zülkadiroğlu Alâiddevle üzerine ta'yîn edüp varup Alâiddevle'i basup başını kesdi M (89a)

⁴⁹⁷⁸ Âli'ye A; âliye'ye F (142a)

⁴⁹⁷⁹ Selîm Hân A; Sultân Selîm M (89a)

⁴⁹⁸⁰ Selîm Hân A; Sultân Selîm M (89a)

⁴⁹⁸¹ Vilâyeti A; - M (89b)

⁴⁹⁸² Korkulu A; Kavaklı F (142a)

⁴⁹⁸³ Kapusu pür A; beraber F (142a) / kapuları pür M (89b)

⁴⁹⁸⁴ Selîm'e A; Selîm Hân'a M (89b)

⁴⁹⁸⁵ Olduğu A; olduğun F (142a) / M (89b)

⁴⁹⁸⁶ Mülk A; mülk için M (89b)

⁴⁹⁸⁷ Selîm Hân A; Sultân Selîm M (89b)

⁴⁹⁸⁸ Her gün A; her gün ve her gece M (89b)

Âkıbet ol diyarda nâmdar bey ki Cemşîd Bey derlerdi. Eben an-ceddin üç yüz pâre köye ve hisâra hükm ederdi.⁴⁹⁸⁹ Pâdişâha bir nice def'a⁴⁹⁹⁰ adam gönderüp bu kaziyenin vuku'undan haber verecek Selîm Hân⁴⁹⁹¹ dahî Bıyıklıoğlu Muhammed Bey'i ılgâr ile gönderüp kırk yük akçe ile Diyarbekir'e beylerbeyi edüp ol yerin mahsûlünü mezbûra malikâne eyledi.⁴⁹⁹² Ve ol vilâyetde vakı' olan cümle azl ve nasbı ana ısmarlandı.

Nakl olunur ki, merhûm Muhammed Bey öldükde yigirmi dört aded mühürlü sanduğu kalup evlâdları⁴⁹⁹³ flori sanup cümlesin açdıkdâ görseler ki[♦] ol vilâyetde

⁴⁹⁸⁹ Hükm ederdi A; mâlik idi F (142a) / M (89b)

⁴⁹⁹⁰ Def'a A; kerre M (89b)

⁴⁹⁹¹ Selîm Hân A; Sultân Selîm Hân M (89b)

⁴⁹⁹² Eyledi A; verdi M (89b)

⁴⁹⁹³ Evlâdları A; evlâdı M (89b)

♦ [d]: Li-ibn Kemal ol vezîr
Çözdü sâcı içdi yaş tu' u ilm,
Bükdü beli dökdü yaşı tîğ u kalem,
Kana boyandı yaprağın yüzü,
Beli büküldü yayın oldu hafm,
Urdu göksünü kemik eyledi mâh,
Oldu yıldızların gözü bir nim(?),
Sahî dem derdle birâh etdi,
Kim soyundurdu mâh sem'in odam,
Geceden dehr kaldı kara libâs,
Tutdu Şâh Cihân için matem,
Nice şübhe mehr esmândır kâh,
Nice sultân mâh nücûm hasm,
Oldu Sultân Selîm hayf ve dirîğ,
Hem kalem ağlasın hem tîğ,

Kaldı yerlü yerinde hayli sipâh,
Yalnız eyledi teshîr ol m3ah,
Nice yüz bin nökerden ve kûldan,
Yerlisi olmadı ana hemrâh,
Ol gece kim bakıldı ser û server,
Vâkı' oldu ebu vâkı'a nâgâh,
Göğce çıkdı yer ahalinin (?) ahı,
Divide hîle doldu rûzne mâh,
Beli büküldü pîr kerdûnun,
Mâdır dehr etdi derdiyle ah,
Bağrı oldu delik delik otağın,
Kara çul giydı harman ve hargâh,
Urmuşdu çokdan terkini tâcın,
Tahtını terk etdi o şâh,
Oldu Sultân Selîm hayf ve dirîğ,
Hem kalem ağlasın hem tîğ,
Ben ebvânının Süleyman'ı
Derim meydânın bez meyânı,
Dastânı okunsa idi anın,

tevzi' eyledüğü⁴⁹⁹⁴ hil'atlerden kalan hil'at pâre⁴⁹⁹⁵ kırkıntılarından imiş. Heman ancak⁴⁹⁹⁶ birinde yedi yüz adet Kayıtbay altunu çıkıdı. Nakl olunur ki bir kimseye⁴⁹⁹⁷ yüz bin akçe ile arz⁴⁹⁹⁸ kapuda tutulmayacak tekrar iki yüz akçe edüp yine tutulmayacak üç yüz bin akçe ile ol kimseye tekrar arz **[103/a]** edüp⁴⁹⁹⁹ Sultân Selîm ol kimse⁵⁰⁰⁰ müstahak olması Muhammed Pâşâ arzı böyle etmezdi. Üç yüz bin akçe ile ol kimesneye⁵⁰⁰¹ sancak verin deyu emr eyledi. Ve târîhin dokuz yüz yigirmi ikisinde Bâb-ı Âli'yeden adam ve⁵⁰⁰² asker gönderüp mukaddeman Muhammed Pâşâ'ya itâbamîz⁵⁰⁰³ hüküm gönderildi ki, senden böyle hükm etmezdin⁵⁰⁰⁴ ne durursun varup Karahân'ı basup bir hünerişle⁵⁰⁰⁵ denildikte de heman Muhammed Pâşâ kapuaskeri varmadan⁵⁰⁰⁶ Karahân'ın üzerine varup iki asker⁵⁰⁰⁷ mukâbelede konup oturdular. Nâ-gâh bir garib hâl oldu. Nakl olunur ki Sünnîler tarafından⁵⁰⁰⁸ bî-nihâye ak kelebek peydâ olup ve Rafiziler üstünden dahî bî-nihâye kızıl kelebek

Unudurlardı pür destânı,
Tahta çıksa dursa divânı,
Heybet olurdu görse divânı,
Nice sâhib kıratıdı (?) yarup,
Bir külu idi Mısır sultânı,
Bendesî idi şimdi Tatar'ın,
Deşt-i Kıpçak elindeki hânı,
Bunca yıllardı intizâr çeküp
Göz açup gözedirdi devrânı,
Erdi âhir bahar devletlin,
Kül gibi tîr çekdi devrânı,
Kahı(?) ol şâh deyu ah etek,
Baş yerine akar çeker kanı
Oldu Sultân Selîm hayf ve dirîğ,
Hem kalem ağlasın hem tîğ. F (142b)

⁴⁹⁹⁴ Eyledüğü A; etdüğü M (89b)

⁴⁹⁹⁵ Hil'at pâre A; hil'at pâreleri F (142b) / pâre M (89b)

⁴⁹⁹⁶ Ancak A; - M (89b)

⁴⁹⁹⁷ Kimseye A; kimesneye M (89b)

⁴⁹⁹⁸ Arz A; beylik arz F (142b) / beylik arz imiş M (89b)

⁴⁹⁹⁹ Tekrar iki yüz akçe... A; üç yüz bin ile arz eyledi M (89b)

⁵⁰⁰⁰ Ol kimse A; ol kimseye F (142b) / ol kimesne M (89b)

⁵⁰⁰¹ Kimesneye A; kimseye F (142b) / M (89b)

⁵⁰⁰² Adam ve A; - M (89b)

⁵⁰⁰³ Itâbamîz A; bir itâb emir M (89b)

⁵⁰⁰⁴ Hükm etmezdin A; ümîd etmezdik F (142b) / M (89b)

⁵⁰⁰⁵ İşle A; eyleki F (142b) / eylesene M (89b)

⁵⁰⁰⁶ Varmadan A; varmadan kalkup F (142b) / M (89b)

⁵⁰⁰⁷ Asker A; - M (89b)

⁵⁰⁰⁸ Tarafından A; cânibinden F (142b) / M (89b)

peydâ olup bu iki nev‘i⁵⁰⁰⁹ kelebek iki askerin arasında muhkem cenk edüp âkıbet sünniyyen üzerinden gelen ak kelebek kırmızı⁵⁰¹⁰ kelebeği soyup mağlûb edecek heman sünni askeri kalkup bu bize beşâretidir fırsat bizimdir deyüp yürüyüp Rafizileri bi-inâyet Allah Te‘ala mağlûb edüp Karahân’ın başını kesdiler. Bi-hamdallahi⁵⁰¹¹ Te‘ala andan Muhammed Pâşâ varup Mardin Kal‘asını⁵⁰¹² kırk gün muhâsara edüp halk yanıkara zahmetine mübtelâ olup zarûri kal‘a-i teslim etdiler.

Ba‘dehu Musul’u⁵⁰¹³ feth eyledi. Andan Ane’yi ve Hadise’yi ve Hit’i ve Sincar’ı ve Hasankeyf’i ve Çemişgezek ve Kal‘a-i İmâdiyye-i ve Surbek’i ve Ceycur’u ve Balid’i ve Ataf’ı ve Zerbeg’i ve Hizan’ı vesâ’ir Kürd vilâyetlerin ve cemî‘ cezîre memleketlerin feth edüp⁵⁰¹⁴ Selîm Hân Mısır’da iken Yemen fâtihi olan Üveys Pâşâ kiBıyıklı Muhammed Pâşâ’nın karındaşıdır. Anınla bu fetihlerin haberlerin⁵⁰¹⁵ gönderüp Sultân Selîm küllî⁵⁰¹⁶ şâd olup Üveys Pâşâ’ya tamam⁵⁰¹⁷ ri‘âyetler edüp⁵⁰¹⁸ ve târihin dokuz yüz yigirmi ikisinde Selîm⁵⁰¹⁹ Hân♦ Diyâr-ı

⁵⁰⁰⁹ Nev‘i A; - M (89b)

⁵⁰¹⁰ Kırmızı A; Rafiziler üzerinden gelen kızıl M (89b)

⁵⁰¹¹ Bi-hamdallahi A; elhamdülillahi F (142b) / M (89b)

⁵⁰¹² Mardin Kal‘asını A; Mardin’i M (89b)

⁵⁰¹³ Musul’u A; Musul’a varup M (89b)

⁵⁰¹⁴ Edüp A; eyledi M (89b)

⁵⁰¹⁵ Haberlerin A; Mardin ve Musul ve cez’irenin feth M (89b)

⁵⁰¹⁶ Sultân Selîm küllî A; Sultân Selîm Hân tamam M (89b)

⁵⁰¹⁷ Tamam A; küllî M (89b)

⁵⁰¹⁸ Edüp A; eyledi F (142b) /

⁵⁰¹⁹ Selîm A; Sultân Selîm M (89b)

♦[d]: Azmde nev-civân ve haremde sır,

Sâhibü’s-seyf sâhibü’t-tedbîr,

Hem asfâr idi hem asfarâyı,

Ne vezir ister idi ve ne müşîr,

Ali şimşîr idi deli ...(?),

Nîresi idi külu vermeği târ,

Azmedende cû‘i iş etmişidi,

Sayesi olmuşidi âlem kebir,

Şems-i asr idi asrın şemsin,

Zulm-i memdûd olur zamanı kasrı

Köklü ol surda bulur du server,

Ömr celâ(?) câğır bedi tîğ u nezîr,

Olacak dâr ve gîr ulaşır,

O gün ve kanlar ağlasun testemşîr.

Rezm alışında ve bezmişinde,

Görmedi bir cereha li nazîr,

Tâc umuhabbetle fahr idi beyler,

Fahr anınla ederditâc u serîr.

Hayf Sultân Selîm hayfen ve hayf,

Acem'e sefer azmin eyleyüp⁵⁰²⁰ Mısır Sultânı Gavri azîm⁵⁰²¹ askerle Mısır'dan çıkup pâdişâha mu'âvenet ederim demek ma'nasınizhâr edüp Selîm Hân⁵⁰²² Haleb'e karib geldik de Çerkes nâkıs ba'zı nüzûl-i dulerine ve anlar ile bile giden kimesnelere ta'riz etmeğin Selîm Hân Haleb üzerine yürüyüp Şam Beylerbeyisi Hayri Bey ve Haleb Beylerbeyisi Gazâli'ye bu ikisin Mısır sultânı batından sevmeyüp bunları fırsatla helâk eylemek⁵⁰²³ kasdın ederdi. Anlar dahî hakikat hâle matla' olup Selîm Hân'a⁵⁰²⁴ haber göndermişlerdi ki, bizler pâdişâha muti'leriz. Eğer Hayri Bey bendelerine Mısır imâretin ve Gazâli'ye Şam imâretin sıdk ederlerse biz cenk vaktinde Çerkes [103/b] askerine inhizâm verüp pâdişâhın sancağı yanına varmamız emr-i⁵⁰²⁵ mukarrerdir deyüp uhûd-i ukûd olunduk⁵⁰²⁶ da iki asker Haleb'in üst yanında Mercidabık nâm sahrâda⁵⁰²⁷ mukâbele ve mukâtele edüp Hayri Bey sağdan

Hem kalem ağlasın ana hem seyf,
Cerh kendüyü etdi zîr u zîr,
Mekr erdi kulağına bu haber,
Ki kodı dîdesiz cihân halkın,
Haşin leb gitdi şâh cerûyir (?),
Kâh ihsân ve aftâb kemâl,
Cân halk ve cihân fazl ve hez,
Serverime külâh fahrâfis,
Kayşar hem haşm Sikender'dir,
Nûr adliyle tûllû bin kesûr,
Çekmişdi elin yenine kılıç,
Dilini kendüden tutup hançer,
Sarsar birin iz merak etdi,
Kül gibi ömri defterin dürdi,
Bu musibetle o dayandı cihân
... (?) boyandı geniz acımaz,
Hân yürütüp yüzün döker yasın,
Bâd hayrân yanar ezer,
Fahr ve mehdî elinde iki taş,
Durmadan çarh sinisini döker.
Oldu Sultân Selîm hayf ve dirîğ,

Hem kalem ağlasın hem tîğ, F (143a)

⁵⁰²⁰ Eyleyüp A; edüp M (89b)

⁵⁰²¹ Azîm A; dahî azîm M (89b)

⁵⁰²² Ma'nasın izhâr edüp Selîm Hân A; da'vâsın izhâr edüp Sultân Selîm M (90a)

⁵⁰²³ Helâk eylemek A; öldürtmerk kasdın M (90a)

⁵⁰²⁴ Selîm Hân'a A; Sultân Selîm'e M (90a)

⁵⁰²⁵ Verüp pâdişâhın sancağı... A; veririz pâdişâhın sancak hümâyunu yanına varmamız M (90a)

⁵⁰²⁶ Olunduk A; olduk M (90a)

⁵⁰²⁷ Mercidabık nâm sahrâda A; Mercidabık'da M (90a)

ve Gazâli Bey⁵⁰²⁸ soldan gelüp Çerkes askerinden çıkup Selîm Hân askerine lâmak⁵⁰²⁹ oldular.

Andan Çerkes üzerine top⁵⁰³⁰ ve tüfenkler atılıp her yandan yürüyüş oldu. Çerkes'i münhezim etdiler.⁵⁰³¹ Sultân Gavri'nin yüreği yarılıp atdan düşüp helâk oldu. Ba'dehu Sultân Selîm dönüp Haleb'e geldi ve⁵⁰³² Haleb'e girdi. Ahâli-i⁵⁰³³ Haleb ellerine mushaf⁵⁰³⁴ alup du'âlar ederek istikbâl etdiler. Ve Sultân Selîm Hân⁵⁰³⁵ dahî ekâbir-i a'yan şehre mikdarınca ri'âyetler edüp⁵⁰³⁶ ve fukara ve salihâya sadakât ve en'âmı eyledi. Ba'dehu Cum'a günü olup pâdişâh Câmî'i Kebîr'e varup hatîb hutbede "*Hâdimü'l-harameynü's-şerifeyn Sultân Selîm Hân*" deyub dû'â etdiği⁵⁰³⁷ gibi Sultân Selîm Mekke-i Mükerrime hâdimi olduğuna Hak Te'ala Hazretine hamd u⁵⁰³⁸ şükürler edüp secdeye vardı. Ve andan emr eyledi fevri bir nice hil'atler hazır edüp hatîb dahî minberde iken üzerine giderdiler. Ba'dehu birkaç⁵⁰³⁹ gün durup tevkîd-i melik ve takrîr-i nizâm ve intizâm ve izhâr adl ve siyâset edüp ba'dehu asker-i muzaffer ile Şam⁵⁰⁴⁰ cânibine tevcih eyledi. Ve Şam halkı dahî nice merhale karşu çıkup pâdişâhdan aman ve ihsân ricâ eylediler. Pâdişâh dahî her birini hoş görüp murâdların revâ eyledi. Ulûlarına fâhir libâslar⁵⁰⁴¹ ve küllî ihsânlar ile ri'âyetler eyledi. Ba'dehu Şam-ı Şerîf'e varup Câmî'i Beni Ümeyye'de Cum'a namazın kılıp⁵⁰⁴² hatîb hutbede ismî şerîflerin yâd edecek hatibe hil'atler⁵⁰⁴³ giydürüp Cenâb-ı Hazret-i Hakk'a arz şükr ve niyâz eyledi. ♦

⁵⁰²⁸ Bey A; - M (90a)

⁵⁰²⁹ Selîm Hân askerine lâmak A; Selîm Hân askerine â-hak F (143a) / Sultân Selîm yanına lâhak M (90a)

⁵⁰³⁰ Top A; muhkem top F (143a) / M (90a)

⁵⁰³¹ Çerkes'i münhezim etdiler A; Çerkes münhezim oldular ve M (90a)

⁵⁰³² Haleb'e geldi ve A; - M (90a)

⁵⁰³³ Ahâli-i A; ehl-i M (90a)

⁵⁰³⁴ Mushaf A; mushaflar M (90a)

⁵⁰³⁵ Hân A; - M (90a)

⁵⁰³⁶ Mikdârınca ri'âyetler edüp A; mikdârınca ri'âyetler ve hil'atler verüp F (143a) / mikdârlarınca ri'âyetler ve hil'atler verüp M (90a)

⁵⁰³⁷ Etdiği A; eylediği F (143a)

⁵⁰³⁸ Hak Te'ala Hazretine hamd u A; Hakka F (143a)

⁵⁰³⁹ Birkaç A; Haleb'de birkaç F (143a)

⁵⁰⁴⁰ Ba'dehu asker-i muzaffer ile Şam A; sonra asker-i zafer ile Şam Şerîf M (90a)

⁵⁰⁴¹ Libâslar A; hil'atler F (143b) / M (90a)

⁵⁰⁴² Kılıp A; edâ edüp M (90a)

⁵⁰⁴³ Hil'atler A; bir nice hil'atler F (143b) / M (90a)

♦ [d]: Külli gülzâr mülk soldu hemî,

Ba‘dehu Muhyiddin Arabi Hazretlerinin• mezâr-ı şerîfleri üzerine varup olduğu mahal Çerkes zamanından ilâ zalik el-ân⁵⁰⁴⁴ ri‘âyet olunmayup evlâdı Arabi üzerine şunu bunu dökerler⁵⁰⁴⁵ bir dağa dönmüş idi. Selîm Hân ata binüp kabri⁵⁰⁴⁶ şerîfi üzerine varup fi‘l-hâl⁵⁰⁴⁷ ayırtuldup pâk etdirdi. Ve azizin kabri şerîfi zâhir olup⁵⁰⁴⁸ baş üzerinde “*Hazâ kabrü’ş-şeyhü’l-kâmil Muhyiddîn Muhammed bin Arabi el-Tâi’l-Endülüsü’l-Mursi*”⁵⁰⁴⁹ yazılmış buldular. Ve emri pâdişâhı zuhûr⁵⁰⁵⁰ etdi ki şeyh mezbûrun üzerine bir âlî kubbe binâ edeler ve ol mahalde bir şerîf câmi‘ inşâd⁵⁰⁵¹ edeler ve bir imâret binâ edüp sabah ve ahşam fukara ve salihâya ta‘âm ta‘yîn⁵⁰⁵² oluna. Hiç şüphe yokdur ki şeyh mezkûrun ruhâniyyeleri Selîm Hân’ın⁵⁰⁵³ Mısır ve Şam’a vâlî olmasına [104/a] imdâdı külliyyeleri olmuşdur.

Cütibâr kerem soldu hemî,
Zulmet mâtem için kaldı cihân,
Mîhr berc şeref tutuldu hemî,
İnledi derdiyle zmîn-i zaman,
Azm ü mâtem cihâna doldu hemî,
Lâle berhûn edüp yüzün gamdan,
Saçları betkîşa(?) oldu nemi,
Sîl tufân merk erüp nâgâh,
Sırta İskender’i bozuldu nemi,
Cân âlim cihana terk etdi,
Haşm zıbâr ol oldu hemî,
Âkıbet hil’at latifinden,
Hil’at âkıbet soyuldu hemî,
Pûş yerine iyş iken câm,
Nakş her zehre kahr doldu hemî,
O vüzerâ ile doldu şehir ü diyâr,
Şehriyâr zaman oldu hemî,
Rum ve Şam ve Arab ve Acem şâhı,
Oldu ömrü tamam oldu hemî,
Oldu Sultân Selîm hayf ve diriğ,
Hem kalem Ağlasun ana hem tîğ. F (143b)

• [d]: İhyâ-i kabri Şeyh Muhyiddîn Mücbâyet(?) Hazret-i Sultân Selîm Hân Gâzî M (90a)

⁵⁰⁴⁴ El-ân A; ez-zaman F (143b) / M (90a)

⁵⁰⁴⁵ Üzerine şunu bunu dökerler A; üstüne şunu bunu dökerlerlerdi M (90a)

⁵⁰⁴⁶ Selîm Hân ata binüp kabri A; Sultân Selîm ata binüp mezarı M (90a)

⁵⁰⁴⁷ Fi‘l-hâl A; fevrî ol mahalli M (90a)

⁵⁰⁴⁸ Olup A; oldu M (90a)

⁵⁰⁴⁹ Endülüsü’l-Mursi A; Endülisi M (90a)

⁵⁰⁵⁰ Zuhûr A; sudûr M (90a)

⁵⁰⁵¹ İnşâd A; inşâ F (143b) / M (90a)

⁵⁰⁵² Ta‘yîn A; ta‘zîf(?)F (143b) / M (90a)

⁵⁰⁵³ Selîm Hân’ın A; Sultân Selîm’in F (143b) / M (90a)

Merhûm Sultân Selîm'in⁵⁰⁵⁴ bu ma'nada bir vakı'aları dahî mervîdir. Ve üç buçuk aydan sonra Sultân Selîm Hân Şam'dan kalkup Mısır cânibine tevcih eyledi. Ve Hân Yunus nâm mevzi'de⁵⁰⁵⁵ vardıkda Akşehir'de câmi' ve imâreti olan Hüsâm Pâşâ devletlü pâdişâh kavlı buyursunlar kande gideriz derler⁵⁰⁵⁶ deyu arz etdikde sen bunda kal biz gidelim deyüp ol sâ'at çökerdüp boynun urdular.

Ba'dehu Gazze'ye varup oradan biraz kendüye müte'allık⁵⁰⁵⁷ kimesneler ile Kudüs-i Şerîf'e varup her varduğu karyenin⁵⁰⁵⁸ ve kasabanın halkına in'âmlar⁵⁰⁵⁹ ve ihsânlar eyledi. Ba'dehu dönüp askere karşı⁵⁰⁶⁰ Mısır'a doğru yürüdüler. Ve giderken yolda Safed ve Duvaciye-i ve Hângücü'nü ve Remle-i Gazze-i feth⁵⁰⁶¹ eyledi. Ve Gazze'de biraz mecrûh ve hasta kimesneler kodular. Ehl-i Gazze dahî Sultân Selîm Mısır'a tevcih ettiği gibi bu artık⁵⁰⁶² sağ gelmez deyu cümlesin kırdılar. Selîm Hân döndük de cümlesin kîsasen kırdırdı.⁵⁰⁶³ "*Fi-cezâ-i seyyien seyyi'eten mislühâ*" ve Çerkes askerinin kaçup kurtulanı varup⁵⁰⁶⁴ dâd-erkebîr olan Tomanbay Bey'i sultân nasb edüp Melik Eşref deyu lakab kodular. Ve cümle kırk bine karib Çerkes'den ve gayriyeden ve Arabdan asker gelüp Zemdâniyye⁵⁰⁶⁵ nâm mevzi'de konup Sultân Selîm gelecek yerin ağzına azîm toplar darb-zenler gömdüler. Selîm Hân⁵⁰⁶⁶ dahî bu hâli duyup ol mahalden gelmeyüp belki sol cânibden Cebeli Miktab ardından ve askerinin⁵⁰⁶⁷ ardından gelüpdokuz yüz yigirmi üçüncü⁵⁰⁶⁸ Muharrem'in evâilinde Çerkes'le mukâtele edüpbir mertebe cenk⁵⁰⁶⁹ olmuşdur ki ta'bîr olunmaz

⁵⁰⁵⁴ Selîm'in A; Selîm M (90a)

⁵⁰⁵⁵ Mevzi'de A; mevzi'a F (143b) / M (90a)

⁵⁰⁵⁶ Gideriz derler A; gider F (143b)

⁵⁰⁵⁷ Oradan biraz kendüye müte'allık A; biraz kendüye mahsus F (143b) / oradan biraz kendüye mahsûs M (90b)

⁵⁰⁵⁸ Vardığı karyenin A; uğradığı karyenin F (143b) / uğradığı köyün M (90b)

⁵⁰⁵⁹ İn'âmlar A; envâ' in'âmlar M (90b)

⁵⁰⁶⁰ Karşı A; kavuşup M (90b)

⁵⁰⁶¹ Feth A; alup feth M (90b)

⁵⁰⁶² Artık A; gayri M (90b)

⁵⁰⁶³ Cümlesin kırdılar. Selîm Hân döndük de cümlesin kîsasen kırdırdı. A; cehd kûnât (?) adamların öldürdüler. Sultân Selîm dahî mevzinde cümlesin kîsasen kırıp M (90b)

⁵⁰⁶⁴ Varup A; varup Mısır F (143b) / varup Mısır'a M (90b)

⁵⁰⁶⁵ Zemdâniyye A; Zeydâniyye F (143b) / Ridâniyye M (90b)

⁵⁰⁶⁶ Selîm Hân A; Sultân Selîm M (90b)

⁵⁰⁶⁷ Askerin A; Çerkes askerinin M (90b)

⁵⁰⁶⁸ Üçüncü A; üç F (144a) / M (90b)

⁵⁰⁶⁹ Cenk A; muhkem cenk F (144a) / M (90b)

hatta Sultân Selîm bu vak‘a⁵⁰⁷⁰ Haleb vak‘asından artık idi demişler.⁵⁰⁷¹ Çerkes sanup dönmüşler ve Tomanbay şecî‘ kimse idi. Azîm celâdet edüp kendüsi Ma‘rakiyye girüp küllî kıtâl eyledi. Ve ol cenkde merhûm Sinan Pâşâ düşüp ve Sultân Selîm gâyetde⁵⁰⁷² acıyup sonra feth-i Mısır‘da gerçi Mısır‘ı aldık⁵⁰⁷³ ammâ Yusuf‘ı aldirdık. Yusufusuz Mısır‘dan ne olur deyu buyurmuşlar. Âkıbet Çerkes sinüp ekserî kılıçdan geçdi.⁵⁰⁷⁴ Ve Tomanbay Şeyhü‘l-Arab bin Bakır‘a varup mezkûr Şeyhü‘l-Arab‘a haber gönderilüp⁵⁰⁷⁵ Hazar ve Adalar alınup hil‘atler irsâl olundu. Eğer yok deyüp göndermez ise küllî tehdîd ve tahvîfler olundu. Zarûri ol dahî Sultân Selîm‘in varan adamlarına teslîm olundu.⁵⁰⁷⁶ Sultân Selîm dahî⁵⁰⁷⁷ küllî ri‘âyetler edüp her bâr meclisinde getürdüp⁵⁰⁷⁸ müsâhabet edüp ahvâl-i memleketden istifsâr ederdi. Kasd etmişti ki, Rum‘a gelip gitdik de mezbûru kendi kabilinden vâlî [104/b] eyleye.

Vakta ki Sultân Selîm işitdi ki ehl-i Mısır dediler Tomanbay tutulmadı. Belki an karib asker çeküp⁵⁰⁷⁹ gelüp bu askeri açmazdan basup kara dediklerin istimâ‘ etdik de⁵⁰⁸⁰ heman emr eyledi. Şehsuvaroğlu Ali Bey‘in⁵⁰⁸¹ sabıkda anın babasını Çerkes Mısır‘da tutup cenkler⁵⁰⁸² urmuşdu. Gelüp Toman Bey‘i kısasen bâb-ı zevîlede salb eyleye. Ol⁵⁰⁸³ dahî Toman Bey‘i bir katıra bindirüp yeniçeri tâ‘ifesiyle varup dokuz yüz yigirmi üçüncü senesinin⁵⁰⁸⁴ Rebiülevvel ayından on bir gün kaldık da⁵⁰⁸⁵ bâb-ı zevîlede boğazından asa kodı. Cemî‘ ehl-i Mısır⁵⁰⁸⁶ gelüp ol öldüğün

⁵⁰⁷⁰ Vak‘a A; vak‘ada M (90b)

⁵⁰⁷¹ Demişler A; demiş M (90b)

⁵⁰⁷² Gâyetde A; gâyet M (90b)

⁵⁰⁷³ Aldık A; feth eyledik M (90b)

⁵⁰⁷⁴ Geçdi A; geçüp F (144a)

⁵⁰⁷⁵ Varup mezkûr Şeyhü‘l-Arab‘a haber gönderilüp A; varup sığınmış mezkûr Şeyhü‘l-Arab haberler gönderüp M (90b)

⁵⁰⁷⁶ Olundu A; eyledi F (144a) / M (90b)

⁵⁰⁷⁷ Dahî A; dahî mezbûra F (144a) / M (90b)

⁵⁰⁷⁸ Meclisinde getürdüp A; meclisine getürdüp F (144a) / meclisinde olup M (90b)

⁵⁰⁷⁹ Çeküp A; edüp M (90b)

⁵⁰⁸⁰ Kara dediklerin istimâ‘ etdik de A; karsa(?) gerekir dediklerin istimâ‘ etdik de F (144a) / karsa(?) gerekir M (90b)

⁵⁰⁸¹ Bey‘in A; bey Kara dediklerin istimâ‘ etdik de A; karsa(?) gerekir dediklerin istimâ‘ etdik de F (144a) / karsa(?) gerekir M (90b)

⁵⁰⁸² Cenkler A; cenkle M (90b)

⁵⁰⁸³ Zevîlede salb eyleye ol A; zevîlde asa koyup M (90b)

⁵⁰⁸⁴ Senesinin A; senede M (90b)

⁵⁰⁸⁵ Ayından on bir gün kaldık da A; Ayından on bir gün kala F (144a) / ayında cenkle M (90b)

⁵⁰⁸⁶ Ehl-i Mısır A; Mısır ehli M (90b)

bilüp i'tikâd eylediler. Ba'dehu Selîm Hân Gâzî aman çağırdup lâkin her kande⁵⁰⁸⁷ Çerkes bulursanız götürün dedi. Bir bir ele geleni⁵⁰⁸⁸ götürüp hendekler kazılıp sabaha dek meş'aleler yanıp kendi otak önüne çıkup⁵⁰⁸⁹ oturup cümlesin boynun urdurup⁵⁰⁹⁰ cesedlerin Nil'e döktürdü.⁵⁰⁹¹

Ba'dehu askerle Mısır'ın içine girüp bir başdan girüp bir başdan çıkup⁵⁰⁹² sokaklarda azîm cenk⁵⁰⁹³ olmuşdur. Ol zamanda Arab⁵⁰⁹⁴ şûy şûy Sultân Selîm târîh düşürmüşlerdir.⁵⁰⁹⁵ Andan varup Nil Irmağı yanında Mikyâs kurbunda Ruze nâm yerde⁵⁰⁹⁶ otağ kurup biraz müddet anda karar etmişdir sonra bu senenin Cemâziyelevvel'inin⁵⁰⁹⁷ yedinci günü kalkup İskenderiyye'ye varup anın dahî emrini tertîb edüp Mısır'a gelüp Hayri Bey'i kendi kabilinden hâkim nasb edüp kendi⁵⁰⁹⁸ Şa'ban ayında İstanbul cânibine⁵⁰⁹⁹ azîmet eyledi. Ve Şam Beylerbeyliğın dahî Kudüs-i Şerîf⁵¹⁰⁰ vesâ'ir muzâfatıyla Canber Gazâlî'ye ile mukarrer eyledi. Ve cümle Çerkes elinde olan memleketler Sultân Selîm'in tahtı hükümetine dâhil oldu. Malatya ve Divriği ve Darendede ve Behisni ve Kevkeb ve Kâhta ve Pirecik ve Antap ve Antakya ve⁵¹⁰¹ Mekke-i Mükerrerme Şerîfi Sultân Selîm'e gelüp Mısır'da⁵¹⁰² buluşup Ka'be-i Şerîf'in miftâhın teslîm eyledi. Pâdişâh dahî mezbûru gayet⁵¹⁰³ hoş görüp Şerîf Berekât'ın oğlu Şerîf⁵¹⁰⁴ Ebu Temiyye'ye babasının iltimasıyla Mekke-i Mükerrerme imâreti taklîd-i tağlîd oldu.⁵¹⁰⁵ Ve Mekke ve Mısır ve Şam nevâhisinde

⁵⁰⁸⁷ Selîm Hân Gâzî aman çağırdup lâkin her kande A; Sultân Selîm Hân çağırup her nerde M (90b)

⁵⁰⁸⁸ Geleni A; gireni M (90b)

⁵⁰⁸⁹ Önüne çıkup A; önünde kürside M (90b)

⁵⁰⁹⁰ Urdurup A; urup F (144b) / urdular ve M (90b)

⁵⁰⁹¹ Dökdürdü A; dökdürdüler M (90b)

⁵⁰⁹² Bir başdan girüp bir başdan çıkup A; bir başdan bir başa çıkmışdır M (90b)

⁵⁰⁹³ Cenk A; savaş F (144b) / M (90b)

⁵⁰⁹⁴ Arab A; - M (90b)

⁵⁰⁹⁵ Düşürmüşlerdir A; düşürdüler M (90b)

⁵⁰⁹⁶ Yerde A; mahalde F (144b) / mevzi'de M (91a)

⁵⁰⁹⁷ Cemâziyelevvel'inin A; Cemâziyelevvel'isinin F (144b) / M (91a)

⁵⁰⁹⁸ Kendi A; - M (91a)

⁵⁰⁹⁹ İstanbul cânibine A; İstanbul'a M (91a)

⁵¹⁰⁰ Beylerbeyliğın dahî Kudüs-i Şerîf A; beylerbeğisi dahî Kudüs-i Şerîfle M (91a)

⁵¹⁰¹ Ve A; gibi ve M (91a)

⁵¹⁰² Gelüp Mısır'da A; Mısır'da gelüp M (91a)

⁵¹⁰³ Gayet A; gayetde M (91a)

⁵¹⁰⁴ Şerîf A; - M (91a)

⁵¹⁰⁵ Taklîd-i tağlîd oldu A; taklîd oldu F (144b) taklîd olundu M (91a)

denlü⁵¹⁰⁶ kabâil-i Arab var ise Benî İbrahim ve Benî Sevâlim Benî Atâ ve Benî Atıyye ve⁵¹⁰⁷ bunlar emsâlî kabâ'il gelüp tâbî' oldular. Ve hazar iman-ı ahûd edüp rehinler verdiler.

Ve bu senenin Ramazan-ı Şerîfi'nde Şam Şerîf'i gelüp andan Haleb'e tevcih olunduk⁵¹⁰⁸ da şâhın elçisi gelüp âmme-i diyâr-ı Arab'ın fethini tehniye edüp şehinşâh-ı âlim ve sahibkıran benî adem olan pâdişâhlara layık tuhfe hedâya irsâl edüp⁵¹⁰⁹ [105/a] hayyiz-i kabulde vaki' oldu.

Ve merhûm Sultân Selîm İstanbul'a gelüp kasd etdi ki, kızılbaş üzerine⁵¹¹⁰ sefer edüp anların⁵¹¹¹ nokta-i vücudların ki asl nâ'ire-i şer ve fesâd merkez pergâr ve gubârû'l-hâddır. Sahife-i rüzgârdan Seyfullah el-Meslûl ve seyf şerî'at resûl ile⁵¹¹² hak ve kam' eyleye. Lâkin mesârîfi azîme sebebiyle hazînede müsâ'ade⁵¹¹³ olmayup ol yıl anda karar edüp gelesi yıl cihâd ehli ilhâda⁵¹¹⁴ azîmet tasmîm olunup kış yetişüp sünen-i sâlîfe-i abâ ve ecdâd-ı kirâmları⁵¹¹⁵ üzerine Edirne'ye⁵¹¹⁶ tevcih edüp merhûm Bayezid⁵¹¹⁷ Hân'la savaştığı köye vardıkda merhûm kan tebevül edüp yanında⁵¹¹⁸ bir cüz ve çebe çibancık zâhir oldu. Anan-fânan⁵¹¹⁹ müştedd olup harekete mecâl olmayup kırk gün anda ikâmet olunup gittikçe⁵¹²⁰ yarası büyüyüp "İttesi'al-hark aliye'r-râfi"⁵¹²¹ tabakasına vardı. Ve âkıbet târîhin dokuz yüz yigirmi altı Şevvâl'inin⁵¹²² dokuzuncu yevmi'l-ahadin⁵¹²³ seher vaktinde Rahmet-i Hakk'a

⁵¹⁰⁶ Denlü A; ne denlü F (144b) / M (91a)

⁵¹⁰⁷ Atıyye ve bunlar A; Atıbbe ve Benî Sa'id ve bunlar F (144b) / Atıyye ve Benî Sa'id ve bunların M (91a)

⁵¹⁰⁸ Olunduk A; olduk M (91a)

⁵¹⁰⁹ Edüp A; edüp vusûl bulup M (91a)

⁵¹¹⁰ Üzerine A; üstüne M (91a)

⁵¹¹¹ Anların A; anın M (91a)

⁵¹¹² Resûl ile A; resûl ve Aliye'l-Murtaza'nın hamiyetle M (91a)

⁵¹¹³ Lâkin mesârîfi azîme sebebiyle hazînede müsâ'ade A; Lâkin hazînede mesârîfi azîme vukû'u sebebiyle müsâ'adeleri M (91a)

⁵¹¹⁴ İlhâda A; hamâde M (91a)

⁵¹¹⁵ Sâlîfe-i abâ ve ecdâd-ı kirâmları A; sâlîfe-i abâ ve ecdâd-ı azâm kirâmları F (145a) / sâlîfe abâ-i azâm ve ecdâd-ı kirâmları M (91a)

⁵¹¹⁶ Edirne'ye A; - M (91a)

⁵¹¹⁷ Bayezid A; Sultân Bayezid M (91a)

⁵¹¹⁸ Yanında A; - M (91a)

⁵¹¹⁹ Fânan A; kanan F (145a)

⁵¹²⁰ Gittikçe A; gittikçe Sultân Selîm'in marzı müştedd olup M (91a)

⁵¹²¹ İttesi'al-hark aliye'r-râfi A; tesi'al-hark M (91a)

⁵¹²² Altı Şevvâl'inin A; altısında Şevvâl ayının F (145a) / M (91a)

⁵¹²³ Yevmi'l-ahadin A; Cum'a ertesi M (91a)

peyveste oldu.* Rahmetullahi aleyh sâbıkan cümle vüzerâya izin verilüp Edirne'ye varmışlardı. Ancak pâdişâhın yanında kendi hemşiresi ve zevci⁵¹²⁴ Ferhâd Pâşâ kalmışdı. Sonra⁵¹²⁵ Ferhâd Pâşâ cümle vüzerâya haber salup cümlesi gelüp yalandan divânlar etdiler⁵¹²⁶ ve hazar dürlü vermeler almalar etdiler. Ve merhûmdan mukaddeman etibbâ yas haberin verüp vüzerâ Trabzon'a Sultân Süleyman Hân'a kazıyye-i ta'rîf⁵¹²⁷ bu cânibe gelmesin tevkî' etdiler. Ve mezbûr⁵¹²⁸ vermede almada iken işidildi ki Sultân Selîm⁵¹²⁹ Hân İstanbul tarafına tevcih eyledi.⁵¹³⁰ Vüzerâ Sultân Selîm'in fevt olduğun izhâr edüp asker dahî çadırların bozup dağıldılar.⁵¹³¹

*[d]: Vefâtı Sultân selîm Hân Gâzî Aliyerrahmetü'l-bâri, sene 926 Şevvâl'in dokuzuncu Cum'a ertesi seher vaktinde Rahmet-i Hakk'a vâsıl olmuşdur. Pederlerine vâki' nizâ' olan Edirne'ye ...(?) nâm karyede vefâtları ...(?) Hadika sahibi tahrîr eder. M (91a)

⁵¹²⁴ Zevci A; eri M (91a)

⁵¹²⁵ Sonra A; sonra böyle F (145a) /sonra böyle olacak M (91a)

⁵¹²⁶ Etdiler A; edüp M (91a)

⁵¹²⁷ Trabzon'a Sultân Süleyman Hân'a kazıyye-i ta'rîf A; Trabzon'a Sultân Süleyman Hân'a kazıyye-i ta'rîf edüp F (145a) / Trabzon'da Sultân Süleyman'ı hafiyeten haberdâr ve mu'accelen M (91a)

⁵¹²⁸ Mezbûr A; mezbûrlar F (145a) / M (91a)

⁵¹²⁹ Selîm A; Süleyman F (145a)

⁵¹³⁰ Ve mezbûr vermede almada... A; ve mezbûrlar vermede almada iken işidildi ki Sultân Süleyman Hân İstanbul tarafına tevcih eyledi F (145a) / Ve mezbûrlar vermede almada bu hal üzere müstemir edindiler. Tâ ki, Sultân Süleyman Hân İstanbul'a gelüp M (91a)

⁵¹³¹ Bozup dağıldılar A; bozup dağıldılar. Ve Mustafa Pâşâ anda hazîne üzerine kaldı. Ve Ferhâd Pâşâ dahî merhûmun cenazesıyla kalup sâ'ir vüzerâ İstanbul'a azîmet eylediler. Ve Sultân Süleyman dahî Şevvâl ayının evsıtında gelüp tahta cülûs eyledi. Vüzerâ varup el öpdüler. Ve ol günün ertesi ulemâ ve eşrâf mâtem libâslarıyla varup el öpüp tehniyye eylediler. Ve yine ol gün öyle vaktinde Sultân Süleyman ulemâ ve a'yân ile atlanup Sultân Selîm'in meyyitin istikbâl edüp bağlar ucunda arabadan çıkarup tabuta kodılar. Önünce ezkâr ve tesâbih ile kurre omuzun yürüyüp Sultân Muhammed Hân Câmi'ine getirüp anda cümle halk namazın kılup hâlâ olduğu yere iletüp defn eylediler.

Nakl olunur ki, bu senede Türkmen memleketi içinde bir hârici zuhûr edüp Sultân Selîm anın kahrına veziri Ferhâd Pâşâ'yı gönderüp ol dahî varmadan Elbistan beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey kalkup hâricinin üzerine varup askerin kırup kendüsün helâk etmiş Ferhâd Pâşâ dahî varup Amasya kurbunda bir yere konup otururken ba'zı kimesneler gelüp pâşâya derler ki, Sultân Ahmed oğlu sultân nâmına bir kimesne uğrayup yanına şâh nâmıyla yedi sekiz yüz kimesne cem' oldu tedarik edün. Ol dahî asker ta'yîn edüp gönderdi. Ol hurûc edenlerden bir kimesne mukâbeleye gelmeyüp asker dönüp geldikde Ferhâd Pâşâ pâdişâha kazıyye şöyle oldu. Ehl-i Amasya'nın dimağları muhteldir. Emri pâdişâhındır deyu arz eder.

Kapudan bir hekim gelür ki, her kim ki bu hâle mübaşirdir, ol hevâ ile mütdehimdir bî-tevkîf oldurasın. Pâdişâh dahî Amasya'ya gelüp ehl-i fesâd olanlardan kimesne bulunmayup bî-günâh beş altı yüz nefer kimesne kimini kazığa kimini ata sürüdüp ve kimini kılıç ile helâk eyledi. Ve bu cihetden merhum Sultân Selîm hazretlerine çok bed-du'â olunup vezir mezkûr dönüp gelüp pâdişâhla Edirne'ye giderken kazıyye böyle vâki' oldu. Merhûm Sultân Selîm'in vefatına târîh düşmüşdür. Beyt;

Beka mülkine azm edüp sefer kıldı bu der târîh,

Koyup Sultân Selîm bâkî cihân mülkün Süleyman'a. **F (145a-b)** /

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Gâzî Süleyman Hân

Aliye'r-rahme ve'l-ğufrân ♦⁵¹³²

Babası Sultân⁵¹³³ Selîm Hân'ın vefâtından sonra gelüp serîri saltanata cülûs eyledi. Ve ol sene de Şam Beylerbeyisi Çerkes Gazâli Sultân Selîm'in vefâtını⁵¹³⁴ işidüp âsi oldu. Ve Haleb üzerine asker çeküp Koca Mustafa Pâşâ'yı muhâsara etdi. Ba'dehu dönüp Şam'a vardı. Dimaşk Kal'asın yapup ta'mir eyledi. Ve Bâb-ı Âli'den Vezîr⁵¹³⁵ Ferhâd Pâşâ mezbûrun ref' için⁵¹³⁶ irsâl olunup merkûm hâriciyle Şam kurbunda Mastaba nâm mahalde kuşlukdan ikindiye değin cenk olup⁵¹³⁷ ba'dehu

Bozup dağıldılar. Ve Mustafa Pâşâ anda hazîne ile kaldı. Ferhâd Pâşâ dahî merhûmun meyyitiyle kalup sâ'ir vüzerâ İstanbul'a azîmet eyledi. Ve Sultân Süleyman dahî Şevvâl ayının evâsıtında gelüp tahta cülûs eyledi. Vüzerâ varup el öpdüler. Ve ol günün ertesi ulemâ ve eşrâf mâtem libâsların giyüp varup pâdişâha el öpüp tehniyye eylediler. Ve yine ol gün öyle vaktinde Pâdişâh Sultân Süleyman ulemâ ve a'yân ile atlanup Sultân Selîm'in meyyitin istikbâl edüp bağlar ucunda merhûm Sultân Selîm'i arabadan çıkarup tabuta kodılar. Ve önünce ezkâr ve tesâbih ile karar mü'ezzîn yürüyüp Sultân Muhammed Câmi'ine getürüp anda cümle halk namazın kılup hâlâ olduğu yere iletüp defn etdiler.

Nakl olunur ki, bu senede Türkmen tâ'ifesi memleketi içinde bir hârici türeyüp Sultân Selîm'e i'lâm olunmuşdu. Anların kahrına vezîri Ferhâd Pâşâ'yı gönderüp ol dahî varmadan Elbistan beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey kalkup hâricinin üzerine varup askerın kırup ve kendüsünü helâk etmiş ve Ferhâd Pâşâ dahî varup Amasya'da bir yere konup otururken ba'zı kimesneler gelüp pâşâyâ derler ki, Sultân Ahmed oğlu Sultân Murad nâmına bir kimesne zuhûr ve yanına şâh nâmıyla yedi sekiz yüz kimesne cem' oldu tedarik edün. Ol dahî asker ta'yîn edüp gönderdi. Ol hurûc edenlerden kimesne mukâbeleye gelmeyüp asker dönüp geldikde Ferhâd Pâşâ pâdişâha kazıyye-i bildirdi. Ehl-i Amasya'nın dimağları muhteldir. Emri pâdişâh hazretlerinin deyu arz eyledi.

Kapudan bir hekim gelür ki, her kim ki bu hâliyle mübaşirdir, ol havalar ile mütdehimdir bî-tevkîf oldurasın. Pâdişâh dahî Amasya'ya gelüp ehl-i fesâd olandan kimesne bulmayup bî-günâh beş altı yüz kimesne-i kimini kazığa urup ve kimini ata sürütdürüp ve kimini kılıç ile helâk eyledi. Ve bu cihetden merhum Sultân Selîm'e çok bed-du'â olunup vezir mezkûr dönüp pâdişâhla giderken böyle vaki' oldu. Ve merhûm Sultân Selîm'in vefâtına târîh düşmüşdür. <Beyt>

Beka mülkine azm edüp sefer kıldı bu der târîh,
Koyup Sultân Selîm bâkî cihân mülkün Süleyman'a. M (91ab)

♦[d]: Gâzî Sultân Süleyman İbn Gâzî Selîm Hân Bahadır: Sâl vilâdeti dokuz yüz. Sâl cülûs dokuz yüz yigirmi altı. Sâl intikal fî sene 974. Müddeti saltanatı fî sene 48. Ömrüşü fî sene 74. F (145b)

• [d]: Sultân Süleyman Hân bin Sultân Selîm Hân: Sâl vilâdeti dokuz yüz. Sâl cülûs dokuz yüz yigirmi altı. Sâl intikal dokuz yüz yetmiş dört. Müddeti saltanatı kırk sekiz. Ömrü azîzleri yetmiş dört senedir. M (91b)

⁵¹³² Zikr-i saltanat... A; Fî zikr-i Sultân Süleyman Hân ve Aliye'r-rahme ve'r-rıdvân M (91b)

⁵¹³³ Sultân A; - F (145b) / M (91b)

⁵¹³⁴ Vefâtını A; vefâtı haberini M (91b)

⁵¹³⁵ Vezîr A; - M (91b)

⁵¹³⁶ Ref' için A; def' için F (145b)

⁵¹³⁷ Olup A; oldu M (91b)

aduvv mağlûp olup⁵¹³⁸ askeri kılıçdan geçti. Ve pâdişâh Şam Beylerbeyliğın Anadolu Pâşâ'sı Ayâs Pâşâ'ya ta'yîn eyledi. Bu kıssa Safer'in yedinci günü dokuz yüz yigirmi yedi⁵¹³⁹ senesinde vaki' oldu.

Ve bu senede Sultân Süleyman Engürüs gazâsına gidüp Anadolu cânibinden muhâfaza için **[105/b]** Ferhâd Pâşâ ta'yîn olundu. Ve deryâ muhâfazasıçün⁵¹⁴⁰ bir donanma tedârik olunup Akdeniz'e gönderildi.⁵¹⁴¹ Karadeniz'den Engürüs vilâyetine alet⁵¹⁴² ve eskâl ve zâd ü zevâde geçürmeğe elli şıka ve dört yüz pâre ari ve evfâk⁵¹⁴³ gemiler tedârik olundu. Ve mukaddeman Semendire Bey'i Yahya Pâşâ oğlu Balı Bey'e emr olundu ki varup Belgrad'ı dönüp hisâr ede.⁵¹⁴⁴ Kasd-ı pâdişâhî bu idi ki Belgrad alınup ba'dehu varılup Budin Kal'asın alalar. Takdîr-i Hekîm ve Alîm Belgrad sarılup⁵¹⁴⁵ Sultân Süleyman dahî gelüp Belgrad önünde Zemîn⁵¹⁴⁶ nâm mahalde karar etdi. Vezîr Pîri Pâşâ'yı Mustafa Pâşâ'yı Rumeli Beylerbeyisi Ahmed Pâşâ mu'âvenete gönderüp⁵¹⁴⁷ ve bi'inâyet Allahu Te'a nice muhannet ve alâmdan sonra Ramazan'ın beşinci gününde⁵¹⁴⁸ feth-i müyesser oldu. Ve ba'dehu iç kal'ası dahî yigirmi altıncı gününde feth oldu. Ve Burgas ve Baricve⁵¹⁴⁹ Dimitruce kal'alarının miftâhları ve Böğürdelen⁵¹⁵⁰ Kal'ası dahî sabıkda Ahmed Pâşâ yedinden⁵¹⁵¹ feth olmuşdu. Zilkade ayında İstanbul'a gelinüp Vezîr Ferhâd Pâşâ'ya emr olundu ki, varup Mar'aş Bey'i Şehsuvâr Ali Bey'i katl eyleye. Ol dahî varup seninle müşâvere edecek umûr vardır deyüp otağa getürüp nice evlâdı ile cümlesin boğdurdu.

⁵¹³⁸ Mağlûb olup A; mağlûb olup Gazâlî'nin gâlib M (91b)

⁵¹³⁹ Yedinci günü dokuz yüz yigirmi yedi senesinde A; yigirmi yedinci günü dokuz yüz yigirmi senesinde F (146a) / yigirmi yedinci günü dokuz yüz yigirmi yedisinde M (91b)

⁵¹⁴⁰ Muhâfazasıçün A; muhâfazasına M (91b)

⁵¹⁴¹ Gönderildi A; gönderdi M (91b)

⁵¹⁴² Alet A; at M (91b)

⁵¹⁴³ Arî ve evfâk A; iri ve ufak F (146a)

⁵¹⁴⁴ Dönüp hisâr ede A; hisâr edüp M (91b)

⁵¹⁴⁵ Sarılup A; sarılınup F (146a) / alınması sarılınup M (91b)

⁵¹⁴⁶ Zemîn A; Zemûn M (92a)

⁵¹⁴⁷ Mu'âvenete gönderüp A; mu'âvenetiyle gönderüp F (146a) / mu'âvenete gönderildi M (92a)

⁵¹⁴⁸ Gününde A; günü M (92a)

⁵¹⁴⁹ Ve Burgas ve Baricve A; ve birkaç kal'a Fariz ve Baric ve F (146a)

⁵¹⁵⁰ Miftâhları ve Böğürdelen A; miftâhları geldi ve Böğürdes F (146a) / miftâhlarını getürdüler ve Böğürdelen M (92a)

⁵¹⁵¹ Pâşa yedinden A; pâşâya M (92a)

Ve dokuz yüz yigirmi sekizde Sultân Süleyman muhkem donanma tedârik edüp Rodos fethine Vezîr Mustafa Pâşâ'yı gönderdi.⁵¹⁵² Kendüleri mâh-ı⁵¹⁵³ Ramazan'ın dördüncü günü Marmaris nâm mevzi'de⁵¹⁵⁴ Rodos'a geçüp çok cenk olup âkıbet avn-ı ilahi ile Safer'in altıncı günü⁵¹⁵⁵ kâfir amân dileyüp fetih müyesser oldu. Ve İstanköy'ü ve Bodrum⁵¹⁵⁶ hisârlarının miftâhları geldi.

Ve bu fethi târîh "*Yeŕrahu'l menûn*⁵¹⁵⁷ *bi-nasrallah*" vakı' oldu. Ve pâdişâh Rodos'da⁵¹⁵⁸ iken Mısır Bey'i Hayri Bey fevt olup⁵¹⁵⁹ Vezîr Mustafa Pâşâ'yı Rodos'dan gönderüp varup Mısır'ı zabt eyledi. Ve Cânım Kâşif âsi olup çok kıssadan sonra cenkde mağlûb ve münhezimen⁵¹⁶⁰ katl olundu. Ve emvâli kesîre terk edüp cümlesin Mustafa Pâşâ zabt edüp⁵¹⁶¹ ve dokuz yüz yigirmi dokuzda odabaşı olan İbrahim Ağa vezîr oldu.⁵¹⁶² Vezîr Ahmed Pâşâ bu halden ğam-kîn olup pâdişâhdan Mısır pâşâlığın istedi. Pâdişâh dahî in'âm edüp sikke ve hutbeden gayri⁵¹⁶³ senin olsun dedi. Mezbûr Mısır'a vardıkda âsi olup divân kâtibi olan Kadızâde Muhammed Çelebi-i vezîr edindi. Ol dahî hıyâneti revâ görmeyüp Ahmed Pâşâ'yı [106/a] hammâmıda basup mezbûr bir hîle ile hammâmıdan halâs olup ba'zı şeyh Arab vilâyetine düşdü. Ve anlar ile kuvvetlenüp Muhammed ile cenk edüp âkıbet mağlûb oldu sonra maktûl oldu.⁵¹⁶⁴

Ve dokuz yüz otuzuncu senesinde⁵¹⁶⁵ Vezîr İbrahim Pâşâ evlenme düğünü etdi. Ve âmme⁵¹⁶⁶ At Meydanı'nı latîf kâliceler⁵¹⁶⁷ ile döşeyüp cümle çadırlar ve

⁵¹⁵² Rodos fethine Vezîr Mustafa Pâşâ'yı gönderdi. A; Mustafa Pâşâ'yı Rodos fethine gönderdi M (92a)

⁵¹⁵³ Mâh-ı A; - M (92a)

⁵¹⁵⁴ Mevzi'de A; mevzi'den F (146a) / M (92a)

⁵¹⁵⁵ Günü A; gününde F (146a) / M (92a)

⁵¹⁵⁶ Bodrum A; Budin F (146a)

⁵¹⁵⁷ Menûn A; mîminun F (146a) / M (92a)

⁵¹⁵⁸ Pâdişâh Rodos'da A; pâdişâh Rodos'dan gönderüp Rodos'da F (146a)

⁵¹⁵⁹ Fevt olup A; kuvvet bulup M (92a)

⁵¹⁶⁰ Ve münhezimen A; - F (146b) / olup M (92a)

⁵¹⁶¹ Edüp A; eyledi F (146b) / etdi M (92a)

⁵¹⁶² Vezîr oldu A; vezîr-i a'zam olup F (146b) / M (92a)

⁵¹⁶³ Sikke ve hutbeden gayri A; sikke ve hutbeden gayrisi F (146b) / hutbe ve sikkeden gayri M (92a)

⁵¹⁶⁴ Ve anlar ile kuvvetlenüp... A; ve anlar ile kuvvetlenüp Muhammed Bey ile cenk edüp âkıbet mağlûb olup sonra maktûl oldu. / ve anlar ile kuvvetlenüp Muhammed Bey ile cenk eyledi. Âkıbet mağlûb maktûl olundu M (92a)

⁵¹⁶⁵ Senesinde A; senede M (92a)

⁵¹⁶⁶ Âmme A; âmmeten F (146b)

sâyebânlar kurdular.⁵¹⁶⁸ Ve azîm düğün edüp⁵¹⁶⁹ vezîr sâni Ayâs Pâşâ'yı ve yeniçeri ağâsını âmme⁵¹⁷⁰ kapukuluyla pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine⁵¹⁷¹ gönderüp düğüne da'vet eyledi. Pâdişâh dahî ikisinde hil'atler giydirüp⁵¹⁷² kalkup ve düğüne geldi. Nice günler ziyâfetler olup⁵¹⁷³ her gün merâtıb ile asker ve ehl-i hiref⁵¹⁷⁴ gelüp ziyâfet olundular.⁵¹⁷⁵ Mâh Şa'bân'ın ikinci günü ulemâ-i azâm gelüp müfti-i âlem şeyhu'l-islâm pâdişâhın sağ cânibine ve padişâhın hocası sol cânibine oturup < > ayet-i kerîmesinden^{*5176} azîm bahisler ve latîf tahffiler olup ba'de't-ta'âm her birine musavvir şükürler verilüp tabakasınca ri'âyetler ve hil'atler giydirülüp envâ' ta'zîm olundular⁵¹⁷⁷ ve ol günde⁵¹⁷⁸ pâdişâh hazretleri düğün meclisinde iken haber geldi ki bir oğlunuz vücûda geldi. İsmi Selîm Hân koyup vâfir hazz eyledi.⁵¹⁷⁹

Ba'dehu İbrahim Pâşâ Mısır'a varup ahvâlini tertîb⁵¹⁸⁰ ve tanzîm etmek dileyüp kadırgalar ile deryâdan⁵¹⁸¹ Zilhicce'de suvâr oldu.⁵¹⁸² Lâkin şitâ karîb olmağın deryâ harekete gelüp⁵¹⁸³ hayli gitmiş iken kadırgaları döndürüp Gazel Ada'ya getürdi. Ve pâdişâh İbrahim Pâşâ'yı gâyetle sevmekle kayığa binüp varup görüştü. Tekrar⁵¹⁸⁴ İbrahim Pâşâ gidüp deryâ müştedd olmağın Rodos önünde çıkup Haleb'e varup andan Mısır'a vardı. Ve İbn Amr ile İbn Bekr tutup asdı. Ve malların aldı. Ve anda

⁵¹⁶⁷ Kâliceler A, halılar M (92a)

⁵¹⁶⁸ Kurdular A; - M (92a)

⁵¹⁶⁹ Edüp A; etdi M (92a)

⁵¹⁷⁰ Âmme A; ammeten F (146b) / M (92a)

⁵¹⁷¹ Âlempenâh hazretlerine A; âlempenâha M (92a)

⁵¹⁷² İkisinede hil'atler giydirüp A; ikisine dahî hil'atler giydirüp F (146b) / ikisine hil'at fahreler giydirüp M (92a)

⁵¹⁷³ Olup A; oldu M (92a)

⁵¹⁷⁴ Hiref A; hîrfet M (92a)

⁵¹⁷⁵ Olundular A; olundu F (146b)

* Ayet-i kerime ana nüshada silik, "F" nüshasında ise ise yok.

⁵¹⁷⁶ Ayet-i kerimesinden A; ayet-i kerime-i, "Yâ Dâvûdu innâ ce'alnâke halîfeten fi'l-ardi" (Ey Dâvud, biz seni yeryüzünde hâlife yaptık (38/26)) ayet-i kerimesinden M (92a)

⁵¹⁷⁷ Giydirülüp ta'zîm olundular A; giydirülüp ta'zîmler ve ri'âyetler olundu F (146b) / giydirdiler M (92a)

⁵¹⁷⁸ Günde A; gün M (92a)

⁵¹⁷⁹ Vâfir hazz eyledi A; vâfir hazz eylediler F (146b) / tamam hazz eyledi M (92a)

⁵¹⁸⁰ Tertîb A; tertîb eyledi M (92a)

⁵¹⁸¹ Dileyüp kadırgalar ile deryâdan A; dileyüp intizâm vermek isteyüp kadırgalar ile deryâdan F (146b) / diledi. Kadırgalarıyla deryâyâ M (92a)

⁵¹⁸² Oldu A; olup M (92a)

⁵¹⁸³ Gelip A; gelmeğın M (92a)

⁵¹⁸⁴ Tekrar A; ba'dehu M (92b)

altun munkar ahvâli⁵¹⁸⁵ ve muhâlif olup harâp olmağın bir hâl üzre eyledi.⁵¹⁸⁶ Ve hâlâ İbrahim nâmına⁵¹⁸⁷ altun ana mensubdur.

Ba‘dehu Mısır pâşâlığın Süleyman Pâşâ’ya ısmarladı.⁵¹⁸⁸ Otuz bir Şa‘bân’ında Rum cânibine geldi. Dokuz yüz otuz iki senesinde Sultân Süleyman Mâh Receb’de Engürüs gazâsına çıktı. Ve Belgrad önünde Soh suyuna köprü kurup andan SeremAda’sına geçdi.⁵¹⁸⁹ Anda kralın sâkin olduğu Ablak nâm hisârını ve ovasını ve on üç pâre kal’anın dahî fethi müyesser [106/b] oldu. Ba‘dehu asker önünde Dâve suyu üzerine⁵¹⁹⁰ köprü kurulup geçüp ba‘dehu Sultân Süleyman köprüünün üzerinde geçdik de köprüünün⁵¹⁹¹ kesilmesine emr eyledi. Kâfir gelüp köprüyü kesmek murâd eyledi. Görse ki köprü-i Ehl-i İslâm kendileri kesmişler⁵¹⁹² gâyetde havfe düşüp mutahayir oldular. Ba‘dehu kral olan Lâviş bu demden beş konak beri gelüp karar eyledi.⁵¹⁹³

Ve dokuz yüz otuz iki Zilkade si’nin yigirmi ikinci günü⁵¹⁹⁴ cenk olup gün dolanmağa karîb vakitte kâfir münhezim olup ve cemî‘ emvâli ve eşyaları ve esvâblarına⁵¹⁹⁵ mâlik olup asker-i İslâm kaçan kâfirlere yetüp⁵¹⁹⁶ çok esîr getirüp ekserînin boyunları uruldu.⁵¹⁹⁷ Ba‘dehu pâdişâh kalkup⁵¹⁹⁸ Zilhicce’nin üçüncü günü⁵¹⁹⁹ Budin Hisârına girdi ve ertesi Peşte’nin miftâhın getürdiler. Ve Peşte cânibinde cenkden⁵²⁰⁰ halâs bulan kâfirlerin cem‘iyyetleri işidilüp⁵²⁰¹ Tuna üstüne

⁵¹⁸⁵ Ahvâli A; emr-i hâlef M (92b)

⁵¹⁸⁶ Eyledi A; mukarrer eyledi M (92b)

⁵¹⁸⁷ Nâmına A; nâmına olan F (147a) / M (92b)

⁵¹⁸⁸ Ismarladı A; ısmarlayup F (147a) / M (92b)

⁵¹⁸⁹ Geçdi A; geçildi F (147a) / M (92b)

⁵¹⁹⁰ Önünde Dâve suyu üzerine A; ovasın önünde Derâve Suyunda M (92b)

⁵¹⁹¹ Üzerinde geçdik de köprüünün A; - F (147a) / M (92b)

⁵¹⁹² Eyledi. Görse ki köprü-i Ehl-i İslâm kendileri kesmişler A; eyledik de görse ki köprüyü kesilmiş M (92b)

⁵¹⁹³ Karar eyledi A; Mohaç nâm mevzi’de karar eyledi F (147a) / M (92b)

⁵¹⁹⁴ Günü A; gününde F (147a) / ikisinde M (92b)

⁵¹⁹⁵ Dolanmağa karîb vakitte... A; dolanınca karîb kâfirler münhezim oldular. Bu cümle emvâli ve esbâbların ve eşyâların mâlik olup M (92b)

⁵¹⁹⁶ Yetüp A; erişüp M (92b)

⁵¹⁹⁷ Ekserînin boyunları uruldu A; ekserîn boyunlarını urdular M (92b)

⁵¹⁹⁸ Kalkup A; kalkup sene-i mezbûre M (92b)

⁵¹⁹⁹ Günü A; gününde M (92b)

⁵²⁰⁰ Cânibinden cenkden A; cânibinde M (92b)

⁵²⁰¹ Cem‘iyyetleri işidilüp A; cem‘iyyetini işidüp F (147a) / cem‘iyyeti işidilüp M (92b)

köprü emr olunup ba‘dehu ehl-i İslâm⁵²⁰² geçüp kâfiri dağıdup Tuna üstünde Nâc⁵²⁰³ nâm Hisârı ve Tise nâm ırmak üstünde Segedin ve Title nâm hisârları feth edüp ol tarafı yakup yıkı.⁵²⁰⁴

Ve Pâdişâh dokuz yüz otuz üç⁵²⁰⁵ Muharrem’inde Diyâr-ı İslâm’a dönüp, pâdişâhda⁵²⁰⁶ diyâr-ı aduvvi’den haberinice eyyâm⁵²⁰⁷ munkatı‘ olmağın Anadolu’da Zulkadir vilâyetinden nice hârici zuhûr edüp Adana Bey’i Pîri Pâşâ etraf beyleri ilevarup⁵²⁰⁸ bi-inâyet Allahu Te‘ala helâk etdi. Âkıbet⁵²⁰⁹ Hacı Bektaş oğlu Kalender hurûc edüp pâdişâh-ı alempenâh İstanbul’a geldiği gibi anın def‘ine Vezîr İbrahim Pâşâ’yı gönderüp ol dahî varup Ramazan’da cenk edüp küllî kıtaldan sonra Kalender’in otuz binden ziyâde⁵²¹⁰ mülâhadesi sinup ekserî tu‘me-i şimşir oldu. Ve dokuz yüz otuz dörtde⁵²¹¹ İstanbul’da Fayiz Acem kıssası olup Hazret-i⁵²¹² İsa, Hazret-i Muhammed’den efdaldır⁵²¹³ dediğüçün katl olundu.

Ve bu sene de Sultân Selîm kurbunda⁵²¹⁴ bir tâcirin evi basılıp katl olundu. Ve bu fi‘le mübâşir olanlar Arnabutlar olduğu zâhir olmağın cümlesinin katline emr olundu.

Ve bu sene de ahâli-i Haleb kâziyelerin katl etdiler. Câmi‘i şerîfde iken pes pâdişâh alempenâ⁵²¹⁵ anlara gazâb edüp cümlesinin kırılmasına emr etdi.⁵²¹⁶ Ba‘dehu şefâ‘at olunup ekserîn Rodos’a sürgün eylediler.⁵²¹⁷ Ve bu sene⁵²¹⁸ Alaman kralı

⁵²⁰² Olunup ba‘dehu ehl-i İslâm A; olundu ba‘dehu asker-i İslâm M (92b)

⁵²⁰³ Nâc A; Bâc F (147a) / M (92b)

⁵²⁰⁴ Segedin ve Title nâm... A; Segedin ve Title nâm hisârları feth edüp ol etrafı yakup yıkup geldiler F (147a) / Segedin nâm hisârı ve Title nâm hisârı feth edüp ol etrafı yakup yıkup geldiler M (92b)

⁵²⁰⁵ Otuz üç A; üçüncü M (92b)

⁵²⁰⁶ Pâdişâhdan A; pâdişâhın F (147a) / geldi pâdişâhın M (92b)

⁵²⁰⁷ Aduvvi’den haberi nice eyyâm A; aduvvide nice haberi M (92b)

⁵²⁰⁸ Beyleri ile varup A; beylerine varup cümlesin M (92b)

⁵²⁰⁹ Etdi âkıbet A; eyledi M (92b)

⁵²¹⁰ Otuz binden ziyâde A; otuz bine karîb F (147b) / M (92b)

⁵²¹¹ Otuz dörtde A; otuz târihinde M (92b)

⁵²¹² Hazreti A; - M (92b)

⁵²¹³ Efdaldır A; mufazzildir F (147b) / M (92b)

⁵²¹⁴ Kurbunda A; câmi‘i kurbunda F (147b) / M (92b)

⁵²¹⁵ Alempenâh A; - M (92b)

⁵²¹⁶ Etdi A; eyledi M (92b)

⁵²¹⁷ Sürgün eylediler A; nefî‘ etdiler M (92b)

⁵²¹⁸ Sene A; sene de M (92b)

Budin'i Erdel Anuş⁵²¹⁹ elinden alup kendüsi Nemçe askeriyle gelüp anda sâkin oldu. Pâdişâh bu hâlden gazâba gelüp târihin⁵²²⁰ [107/a] dokuz yüz otuz beşinci senesi⁵²²¹ Şa'bân'ında ol cânibe sefere azm eyledi.

Ve Çivi-zâde-i fütüvviden azl edüp ittifâkı ol gün Halfe Köyü'nde muhkem yağmur yağup ve sel alup çok hasârat edüp hazîne sandukların sel götürdü.⁵²²² Ve kezalik Filibe Sahrâsı'nda konup otururken gördüğüm muhkem sel olup askeri helâk edeyazdı. Ba'dehu pâdişâh dokuz yüz otuz altıda Budin üzerine konup kâfirle bir mikdâr cenge ağâz olundu.⁵²²³ Kâfir içerüden aman dileyüp aman⁵²²⁴ verildik de fevc fevc çekilüp giderken içlerinden biri⁵²²⁵ Ehl-i İslâm'dan birine kılıç sıyırup heman Müslimânlar mezbûrlara koyulup cümlesin helâk etdiler.⁵²²⁶ Ba'dehu pâdişâh kalkup Peç'e vardı. Ve nice gün hisâr edüp bir cânibin yıkup alınmak esnâsına iken içerüden pâdişâha harâcî⁵²²⁷ kabul etdik deyu haber gelmeğin ve muhkem yağmurlar yağup⁵²²⁸ ve balçıklar olunmağın hisârdan el çeküp Tuna'nın⁵²²⁹ nihâyetine İskender köprüsüne değin⁵²³⁰ seğirdüp çok harâblıklar etdiler.⁵²³¹ Ve pâdişâh Budin'e geldiğinde⁵²³² Erdel yani Budin hazînesinden aldığı tâcı verüp yine anda bey nasb edüp⁵²³³ dönüp geldi.

Ve sene-i mezbûre Zilkadesinde Sultân Mustafa ve Sultân Muhammed⁵²³⁴ ve Sultân Selîm nâm şehzâdelerin sünnet düğününe mübâşeret olundu. Azîm düğün olup evvelâ ulemâ cemi'yyeti müfti-i âlem Şeyhu'l-islâm Kemâl Pâşâzâde pâdişâh-ı alempenâhın sağ cânibinde ve anın altına Kadirî Çelebi ve sol cânibinde hoca ve anın

⁵²¹⁹ Anuş A; Yanoş M (92b)

⁵²²⁰ Gazâba gelüp târihin A; azaba gelüp târihin F (147b) / gazâba gelüp M (92b)

⁵²²¹ Senesi A; - M (92b)

⁵²²² Ve Çivi-zâde-i fütüvviden... A; ve mîrzâde-i fetvâdan azl edüp ittifâkı ol gün Halkalı köyde muhkem yağmur ve sel olup çok hasâr eyledi. Hazîne sandıkların alup getürdü. M (93a)

⁵²²³ Cenge ağâz olundu A; cenk eyledi M (93a)

⁵²²⁴ Aman A; - M (93a)

⁵²²⁵ Biri A; birisi M (93a)

⁵²²⁶ Helâk etdiler A; kılıçdan geçürdiler F (147b) / M (93a)

⁵²²⁷ Harâcî A; harâcî vermeği F (147b)

⁵²²⁸ Yağup A; - M (93a)

⁵²²⁹ Tuna'nın A; asker Tuna'nın M (93a)

⁵²³⁰ Değin A; - M (93a)

⁵²³¹ Etdiler A; eylediler F (147b) / M (93a)

⁵²³² Geldiğinde A; geldikte M (93a)

⁵²³³ Edüp A; eyledi ve M (93a)

⁵²³⁴ Sultân Muhammed A; - M (93a)

altına⁵²³⁵ Muhyiddîn Çelebi oturdu. Sure-i Fatiha'dan azîm bahs oldu. Ve bu sene de Çeh kralı Ferenduş Budin üzerine gelüp elli yedi gün hisâr eyledi. Ba'dehu Semendire Bey'i Muhammed Bey ki Yahya Pâşâ oğludur biraz askerle kalkup ben⁵²³⁶ İbrahim Pâşâ'yım işte pâdişâh dahîgelürdeyu⁵²³⁷ kâfir cânibine salıverdi. Kâfir bu hâli duyup cümle topların vesâ'ir eskâl⁵²³⁸ ve emvâlin birağup kaçup gitdi.

Ve dokuz yüz otuz sekizde pâdişâh Ferenduş cengine gidüp varup Çeh vilâyetine girüp kralın tahtı olan guzâd-ı çerâse varup yakup yıkup ve ol havâlide otuz pâre hisârı kimini emânla ve kimini darble alup ve kimi harâb olup⁵²³⁹ ve kimi zabt olundu. Ve Erselus'un(?)⁵²⁴⁰ ve Hırvâd Beyleri gelüp memleketlerin Sultân Süleyman Hazretlerine⁵²⁴¹ teslîm etdiler.

Ve dokuz yüz otuz dokuzda pâdişâh seferde iken Frenk tâ'ifesi bir hîle ile gelüp Koron Kal'asın alup zabt eylediler.⁵²⁴² Pâdişâh dahî Mora Beyliğini Yahya Pâşâ [107/b] oğlu Muhammed Bey'e verüp ol⁵²⁴³ kal'a-i kâfirden aldı ve emr eyledi.⁵²⁴⁴ Ol dahî varup muhkem hisâr edüp âkıbet⁵²⁴⁵ aman dileyüp çıkup gitdi. Cümleten⁵²⁴⁶ dokuz yüz kırk senesinde Azerbaycan Sultânı İdlâme⁵²⁴⁷ kaçup gelüp pâdişâha mutî' oldu. Ve pâdişâhı Bağdad'ın almasına tahrîk edüp pâdişâh dahî mukaddeman İbrahim'i⁵²⁴⁸ ser-asker edüp gönderüp Haleb'de kışlamağa emr eyledi.⁵²⁴⁹ Ba'dehu vezîr mezbûr kalkup diyâr-ı Acem'e azm edüp dahîvarmadan Van Kal'ası fethi müyesser haberi geldi. Ve Cezâ'ir'den ol sene Hayreddîn Pâşâ gelüp pâdişâh hazretleri vara. İbrahim Pâşâ'ya o lâıyk görürse sana arz etsün verelüm

⁵²³⁵ Cânibinde ve anın altına... A; cânibinde ve anın altında Kadirî Çelebi ve sol cânibinde hoca ve anın altında F (148a) / canibe ve anın altına Kadirî Çelebi ve sol cânibe hoca ve anın altına M (93a)

⁵²³⁶ Kalkup ben A; kalkup bir esire ben F (148a) / M (93a)

⁵²³⁷ Gelür deyu A; geliyor deyu F (148a) / geür deyup M (93a)

⁵²³⁸ Eskâl A; eskâlin M (93a)

⁵²³⁹ Olup A; - M (93a)

⁵²⁴⁰ Ve Erselus'un A; Ve Ersenlubin(?) F (148a)

⁵²⁴¹ Süleyman Hazretlerine A; Süleyman'a M (93a)

⁵²⁴² Eylediler A; eyledi M (93a)

⁵²⁴³ Ol A; var ol M (93a)

⁵²⁴⁴ Kâfirden aldı ve emr eyledi A; kâfir elinden al deyu emr eyledi M (93a)

⁵²⁴⁵ Âkıbet A; aman M (93a)

⁵²⁴⁶ Gitdi cümleten A; gıtdiler F (148a) / M (93a)

⁵²⁴⁷ İdlâme A; Evlâme F (148a) / M (93a)

⁵²⁴⁸ İbrahim'i A; İbrahim Pâşâ'yı F (148a) / M (93a)

⁵²⁴⁹ Eyledi A; olundu F (148a) / M (93a)

zirâ ol ser-askerdir dedi. Ol dahî Haleb'e varup İbrahim Pâşâ gâyet beğenüp baba edinüp mezbûre-i Cezâ'ir Beylerbeyliği'ne iltimâs etdi. Hayyiz-i kabulde vaki' olup mezbûru donanma ile deryâdan gönderdiler.⁵²⁵⁰

Ba'dehu pâdişâh kalkupdokuz yüz kırk birinde⁵²⁵¹ Tebrîz'de vardı. Ve anda iken Geylan pâdişâhı Sultân Muzaffer on bin adam ile gelüp pâdişâha buluşdu. Ve anda Muhammed Hân gelüp itâ'at gösterdi. Ba'dehu kalkup Sultâniyyeye gelindi.⁵²⁵² Ve anda iken muhkem kış tutup⁵²⁵³ kalkup Bağdad'a azm olundu. Ve şâh tarafından Bağdad hâkimi olan Menglü Hân Muhammed⁵²⁵⁴ pâdişâhın tevcihini işidüp amân dileyüp ehl-i iyâliyle çıkup Acem'e gitti. Ve pâdişâh gelüp Bağdad'a girüp anda müşâhid evliyâyı ziyâret etdi. Ve Hazret-i İmâm-ı A'zam'ın üzerine bir muhkem⁵²⁵⁵ kal'a yabup yeniçeriler ve toplar⁵²⁵⁶ ve tüfenkler kodılar. Ve defterdâr İskender Çelebi-i anda salb etdi. Ve ol dahî bir kâğıt yazup İbrahim Pâşâ için pâdişâha gönderdi. İbrahim Pâşâ dahî andan sonra çok hayr etmedi. Ba'dehu şâhın Van Kal'ası üzerine geldüğü şâyi'olup⁵²⁵⁷ pâdişâh dahî tekrâr kalkup ol cânibe tevcih eyledi. Andan Murâğıb'a varup andan Tebrîz'e vardı. Ve Zilhicce ayının yigirmi dördünde pâdişâh hazretleri âmme-i askerle Sultân Hasan Câmi'inde Cum'a namazın kılup minberde hulefâ-i erba'a hazretlerini Rıdvânullahi Te'ala Aleyhim Ecma'ın ve kendü nâmını hutbeden yâd etdirdi.⁵²⁵⁸ Andan kalkup Dergüzine vardı. Ve anda şâhın sulh için elçisi gelüp tazarru'-nâme⁵²⁵⁹ ve ihlâsı muhabbet mektubuyla⁵²⁶⁰

⁵²⁵⁰ Van Kal'ası fethi... A; Van Kal'ası'nın fethi müyesser haberi geldi ve Cezâ'ir'den ol sene Hayreddin Pâşâ gelüp pâdişâh hazretleri vara. İbrahim Pâşâ'ya var, ol görürse sana arz etsün verelüm zirâ ol ser-askerdir dedi. Ol dahî Haleb'e varup İbrahim Pâşâ gâyet beğenüp baba edinndi. Merkûme Cezâ'ir Beylerbeyliği'ne iltimâs etdi. Hayyiz-i kabulde vaki' olup mezbûru donanma ile deryâ cânibine gönderdiler. F (148a) / Van Kal'ası'nın fethi haberi geldi. Ve Cezîreden ol sene Hayreddin Pâşâ gelüp pâdişâh hazretleri İbrahim Pâşâ'ya var, ol ser-askerdir sana lâyıık görürse arz etsün verelim dedi. Ol dahî Haleb'e varup Cezâ'ir Beylerbeyliğin iltimâs etdi. Hayyiz-i kabulde vaki' olup merkûmu bir donanmayla deryâ cânibine gönderdiler. M (93a)

⁵²⁵¹ Birinde A; birde F (148b)

⁵²⁵² Gelindi A; geldi F (148b) / M (93a)

⁵²⁵³ Tutup A; yetişüp M (93b)

⁵²⁵⁴ Bağdad hâkimi olan Menglü Hân Muhammed A; Bağdad olan Teklü Muhammed Hân F (148b) / Bağdad hâkimi olan Teklü Muhammed Hân M (93b)

⁵²⁵⁵ Muhkem A; - M (93b)

⁵²⁵⁶ Toplar A; top F (148b) / M (93b)

⁵²⁵⁷ Geldüğü şâyi'olup A; gelmesi istimâ' olunup M (93b)

⁵²⁵⁸ Sultân Hasan Câmi'inde... A; Sultân Hasan Câmi'inde varup Cum'a namazın kılup minberde hulefâ-i erba'ada yâd etdirüp M (93b)

⁵²⁵⁹ Tazarru'-nâme A; tazarru'-nâmesi M (93b)

pâdişâh dahî dönüp Tebrîz'e geldi. Ve anda altı gün oturup⁵²⁶¹ ba'dehu dokuz yüz kırk iki sene[**108/a**] sinin⁵²⁶² Safer'inde kalkup Haviyye ve andan Ermiş'e geldi.⁵²⁶³ Ve anda Bitlis Bey'i kal'alarının miftâhların⁵²⁶⁴ getirüp teslîm etdi.⁵²⁶⁵ Andan pâdişâh anda gelüp andan Haleb'e geldi ve mâh Receb'de⁵²⁶⁶ İstanbul'a gelüp mâh Ramazan'da İbrahim Pâşâ'yı katl etdi.

Dokuz yüz kırk üçünde⁵²⁶⁷ Muhammed Hân Gerce gazâsına varup küffâra⁵²⁶⁸ mukâbele edüp muhkem cenk oldu. Ve müslimânlar gâlib olup vâfir mâl ganîmet hâsıl etdiler. Ve kefereden beş nefer⁵²⁶⁹ beyler gelüp tâbi' oldular. Ve bu sene⁵²⁷⁰ Hayreddîn Pâşâ Polya gazâsına varup Evrakastilya⁵²⁷¹ nâm kal'a-i alup ve ehliniesîr edüp⁵²⁷² ganâyim bi-hesâb ile döndü. Ve bu sene Leh'den Çeh'den veBoğdan ve Nemçe ve İspanya'dan hayli⁵²⁷³ kâfir cem' olup Bosna vilâyetinden⁵²⁷⁴ Solin Kal'ası üzerine geldiler ve Bosna Bey'i Hüsrev Bey biraz asker ile karşı varup muhkem cenk edüp küffârı dağıtdı. Ba'dehu küffârın ardınca sürüpve gelüp Kilis Kal'asın aldı.⁵²⁷⁵ Ve ol nevâhide⁵²⁷⁶ bir sancaklık yer aluphüdâvendigâra arz eyledi. Ve ol vilâyete⁵²⁷⁷ sancak beyi arz⁵²⁷⁸ eyledi. Ve bu yılda⁵²⁷⁹ pâdişâh Korfus gazâsına gidüp ve oğlu Sultân Muhammed'i ve Sultân Selîm'i bile götürdü. Ve deryâdan azîm donanmayla Vezîr Lütfî Pâşâ ve Kapudan Hayreddîn Pâşâ Korfus üzerine gönderildi.

⁵²⁶⁰ Mektubuyla A; mektubu gelüp M (93b)

⁵²⁶¹ Oturup A; oturdu M (93b)

⁵²⁶² İki senesinin A; ikide M (93b)

⁵²⁶³ Haviyye ve andan Ermiş'e geldi A; Hafriye ve andan Erciş'e geldi F (148b) / Haviye ve andan Erciş'e gelindi M (93b)

⁵²⁶⁴ Miftâhların A; miftâhın M (93b)

⁵²⁶⁵ Etdi A; eyledi F (148b) / M (93b)

⁵²⁶⁶ Andan pâdişâh anda... A; Andan pâdişâh anda gelüp andan Haleb'e geldi ve mâh Recebü'l-müreccib'de F (148b) / Andan pâdişâh Haleb'e gelüp mâh Receb'in içinde M (93b)

⁵²⁶⁷ Üçünde A; üçde F (148b) / M (93b)

⁵²⁶⁸ Gazâsına varup küffâra A; gazâ edüp küffâra F (148b) / gazâ edüp küffâr M (93b)

⁵²⁶⁹ Nefer A; aded M (93b)

⁵²⁷⁰ Sene A; sene de M (93b)

⁵²⁷¹ Evrakastilya A; Kastilya M (93b)

⁵²⁷² Edüp A; - M (93b)

⁵²⁷³ Hayli A; dahî hayli F (149a)

⁵²⁷⁴ Vilâyetinden A; vilâyetine F (149a) / M (93b)

⁵²⁷⁵ Sürüp ve gelüp... A; sürüp Kilis Kal'asın hisâr edüp aldı. M (93b)

⁵²⁷⁶ Nevâhide A; nâhiyede M (93b)

⁵²⁷⁷ Vilâyete A; vilâyette F (149a)

⁵²⁷⁸ Arz A; taleb M (93b)

⁵²⁷⁹ Yılda A; senede M (93b)

Pâdişâh Avalonya üzerine vardı. Ve halkı Arnavud olup ve Ayâs Pâşâ cinsinden⁵²⁸⁰ olmağın kal'anın miftâhın getürdiler. Ve anda bir sancaklık⁵²⁸¹ yer feth olundu. Bir ay⁵²⁸² durulup ba'dehu Korfus üzerine varılıp ve donanma⁵²⁸³ gemilerinden merkûm adaya asker çıkupköyü ve kendiyi yakup yıkdılar ve kal'ayı berr ve bahirden muhkem döğdiler. Âkîbet kış yetişüp deryâ zamanı geçmeğın⁵²⁸⁴ dönülüp gelindi

Ve dokuz yüz kırk dörtde İspanya'dan Koçban⁵²⁸⁵ nâm kâfir yigirmi bin asker ile Serem ve Semendire üzerine gelüp Semendire Bey'i Yahya Pâşâ'yı ve Muhammed Bey nice bey dilîr er ile⁵²⁸⁶ merkûm kâfiri basup mağlûb edüp⁵²⁸⁷ cümle askerın kılıçtan geçürdü. Ve oğlu Arslan Bey'i bu beşâretle kapuya götürürdi.⁵²⁸⁸ Ve ana bir sancak beyliğı irsâl⁵²⁸⁹ olundu. Ve dokuz yüz kırk beşde⁵²⁹⁰ Hayreddîn Pâşâ donanma ile deryâ seferin edüp ve Süleyman⁵²⁹¹ Hind'e sefer edüp Yemen diyârın feth eyledi. Ve Sultân Süleyman Boğdan'ın⁵²⁹² tahtı olan Sacâvah'avarup halkı miftâhın karşu getürüp aman talep eylediler. Ve pâdişâh dahî aman verüp ve kendü istediğü kadar⁵²⁹³ bir kimesne-i anlara beynasb eyledi. Ve sâbık beyin hazinesin [108/b] alup geldi. Ve Tuna suyundan geçdüğü gibi küllî şehir yanup pâdişâh Tuna'dan⁵²⁹⁴ binâ olunan köprünün ağaçların küllî halkına⁵²⁹⁵ taksîm eyledi. Tekrar evler binâ etdiler. Ve Hayreddîn Pâşâ varup Girid Cezîresin üç yüz pâre köyüyle urup harâb eyledi. Ve deryâda nice Venedik adaların dahî⁵²⁹⁶ urup emvâlin aldı.

⁵²⁸⁰ Cinsinden A; cinslerinden M (93b)

⁵²⁸¹ Sancaklık yer feth olundu A; sancak yer feth oldu M (93b)

⁵²⁸² Bir ay A; bir ay anda F (149a) / M (93b)

⁵²⁸³ Donama A; donanmayı hümâyun M (93b)

⁵²⁸⁴ Geçmeğın A; geçmekle M (93b)

⁵²⁸⁵ Koçban A; Koçyan F (149a)

⁵²⁸⁶ Er ile A; adamlı M (93b)

⁵²⁸⁷ Edüp A; - M (93b)

⁵²⁸⁸ Götürürdü A; gönderdi M (93b)

⁵²⁸⁹ İrsâl A; ihsân ve inâyet F (149a) / inâyet M (93b)

⁵²⁹⁰ Beşde A; beş senesinde F (149a)

⁵²⁹¹ Seferin edüp ve Süleyman A; seferine azîmet edüp ve Süleyman F (149a) / seferine gidüp ve Süleyman Pâşâ M (93b)

⁵²⁹² Boğdan'ın A; Boğdan'a sefer edüp Boğdan'ın F (149a) / Boğdan gazâsına sefer edüp ba'dehu melik M (93b-94a)

⁵²⁹³ Kadar A; - F (149a) / M (94a)

⁵²⁹⁴ Tuna'dan A; Tuna'da F (149b) / M (94a)

⁵²⁹⁵ Ağaçların küllî halkına A; ağacın küllî halka M (94a)

⁵²⁹⁶ Dahî A; - M (94a)

Ba'dehu Preveze Lima'nı önünde Andro Dorya ile buluşup gurup ve kışa değin⁵²⁹⁷ cenk olup kâfir kaçdı. Ve ardından kovup sabahdan⁵²⁹⁸ yetişüp muhkem cenk olup kâfirin cem'i parçaların baturdı ve ahşam yetişüp Androüü Ada'sına doğru⁵²⁹⁹ kaçup kurtuldu. Ve Andro Dorya bu halden ziyâde gamkîn olup kalkup Nova⁵³⁰⁰ üzerine düşdü ve şehri alup müslimânları kırdı. Gelesi yıl Hayreddîn Pâşâ emr-i pâdişâhîyle donanmayla varup Nova-i tekrar aldı. Ve anda olan küffârı kılıçdan geçirdi.⁵³⁰¹ Ve dokuz yüz kırk yedide Budin Kralı Yanuş mürd olup yerine bir sağır oğlu kalmağın Alaman Bey'i seksen bin askerle⁵³⁰² kalkup geldi ve Budin'i muhâsara etdi.⁵³⁰³ Ve pâdişâh dahî beriden⁵³⁰⁴ Vezîr Sofi Muhammed Pâşâ'yı gönderdi. Varup kâfirin mukâbelesinde⁵³⁰⁵ kondu. Kâfir iki bölük olup bir bölüğü kal'a-i muhâsara ve bir bölüğü Muhammed Pâşâ'yla cenk ederdi.⁵³⁰⁶ Ve bir ay bu hâl üzere mu'âmele olup ba'dehu dokuz yüz kırk sekizde Sultân Süleyman kalkup Budin'de dört gün kaldığı gibi kâfir duyup topların vesâ'ir yarakların bırakup kaçdı. Ve Sofî Muhammed Pâşâ gece ile bu hâle vâkıf olup kâfiri gemiye binmeğe koymayup ekserîn kılıçdan geçürdiler.⁵³⁰⁷ Ve bu denlü emvâl ve esvâba⁵³⁰⁸ mâlik olup pâdişâhın huzûruna arz eyledi. Ve pâdişâh Yanuş'un oğlu İstefân'ı Budin'den kaldırmağı münâsib görüp mezbûra Erdel vilâyetinde bir sancak verdi. Ve Budin'i Süleyman Pâşâ'ya ta'yîn edüp içine kâdı ve yeniçeri⁵³⁰⁹ koyup keniselerin medrese ve câmi'ler etdiler. Ve pâdişâh İstanbul'a gelüp dokuz yüz kırk dokuzunda Frenc elçisi azîm hedâya ile gelüp İspanya⁵³¹⁰ üzerine yardım talep eyledi. Pâdişâh dahî talebine icâbet⁵³¹¹ gösterüp Hayreddîn Pâşâ'yı azîm donanma ile deryâ cânibine

⁵²⁹⁷ Ve kışa değin A; vaktinde M (94a)

⁵²⁹⁸ Sabahdan A; sabah M (94a)

⁵²⁹⁹ Andro Ada'sına doğru A; Andro Dorya M (94a)

⁵³⁰⁰ Ziyâde gamkîn olup kalkup Nova A; gâyet gamkkîn olup Nova Hisârı M (94a)

⁵³⁰¹ Kılıçdan geçirdi A; cümle kırdı M (94a)

⁵³⁰² Askerle A; küffârıyla M (94a)

⁵³⁰³ Muhâsara etdi A; ele kuşatdı M (94a)

⁵³⁰⁴ Beriden A; beriden mukaddeman F (149b) / M (94a)

⁵³⁰⁵ Mukâbelesinde A; mukâbelesine M (94a)

⁵³⁰⁶ Kâfir iki bölük olup... A; Kâfir iki bölük olup bir bölüğü Sofî Muhammed Pâşâ'yla cenk ederdi bir bölüğü kal'a-i muhâsara ederdi. M (94a)

⁵³⁰⁷ Geçürdiler A; geçürdi F (149b) / M (94a)

⁵³⁰⁸ Esvâba A; esbâba M (94a)

⁵³⁰⁹ İçine kâdı ve yeniçeri A; anda kâdı nasb olunup yeniçeriler M (94a)

⁵³¹⁰ Hedâya ile gelüp İspanya A; hedâya ile gelüp Asitâneye geldi ve F (149b)

⁵³¹¹ İcâbet A; icâzet M (94a)

gönderdi. Ve kendüsi dahî Alaman gazâsı⁵³¹² niyetine Edirne’de kışlayup dokuz yüz elli senesinde⁵³¹³ Lipva ve Peçevi ve Sikloş’u tekrar alup zabt eyledi. Ve ba’dehu İstoni⁵³¹⁴ Belgrad’ı hisâr edüp feth eyledi⁵³¹⁵ ve Cum’a [109/a] namazın anda kıldı. Ve andan kalkup Tatar Hisârın alup ba’dehu İstoni⁵³¹⁶ Belgrad’ı hisâr edüp feth etdi.⁵³¹⁷ Ve anda azîm musanna‘ keniseler vardı cümlesin câmi‘ etdiler.

Ba’dehu dönüp İstanbul’a azm etdi. Ve şehre karîb geldik de istimâ‘ eyledi ki oğlu Sultân Muhammed merhûm olmuş gâyet de melûl olup her ferahın gamı mukarrerdir deyu teselli etdi. Ve emr etdi ki merhûmun ruhu için İstanbul’da bir câmi‘ ve bir medrese ve bir imâret binâ oluna.⁵³¹⁸

Ve dokuz yüz elli dörtde Elkâs Mîrzâ Rum’a gelüp Şâh Tahsmab’dan şikâyet eyledi. Ve pâdişâh dahî merkûma muhkem ri‘âyet⁵³¹⁹ edüp tablu alem ve hayli libâs ve nice kese altun gönderdi. Ve dokuz yüz elli beşde pâdişâh Acem’e sefer edüp oğulları Sultân Selîm Manisâ’dan Sultân Bayezid Konya’dan ve Sultân Mustafa Amasya’dan sefere⁵³²⁰ gelüp el öpüp dönüp⁵³²¹ gitdiler. Ve pâdişâh Azerbaycan kurbuna vardık da Şîrvan’ın kadîmi pâdişâhları nesli Sultân Burhan Dağistan’dan inüp Şîrvan’ı zabt eyledi. Ve pâdişâh Tebrîz’e varup ve Tebrîz’i Elkâs Mîrzâ’ya verdi.⁵³²² Ol dahî zabtına kâdir olmaduğu ecilden Tebrîz’de olan şâhın sarâyların yıkup ve asla şehre ta‘riz olunmayup kalkup Van üzerine geldi⁵³²³ ve top ve tüfenk ile hisâra şurû‘ olundu. Ve cenk ibtida olundukda ka‘la halkı Elkâs Mîrzâ’ya haber gönderüp aman taleb eylediler. Pâdişâh dahî aman verüp Receb’in on dokuzunda

⁵³¹² Gazâsı A; - M (94a)

⁵³¹³ Senesinde A; senede kalkup M (94a)

⁵³¹⁴ İstoni A; İstergam M (94a)

⁵³¹⁵ Eyledi A; edüp M (94a)

⁵³¹⁶ İstoni A; İstergun M (94a)

⁵³¹⁷ Etdi A; eyledi M (94a)

⁵³¹⁸ Ba’dehu dönüp İstanbul’a... A; Ba’dehu dönüp İstanbul’a azm etdi. Ve şehre karîb geldik de istimâ‘ eyledi ki oğlu Sultân Muhammed merhûm olmuş gâyet de melûl olup her ferahın gamı mukarrerdir. Ve emr etdi ki merhûmun ruhu için İstanbul’da bir câmi‘ ve bir medrese ve bir imâret binâ oluna. F (150a) / Ba’dehu dönüp Sultân Süleyman İstanbul’a azm etdi. Ve şehre karîb geldik de işitdi ki, oğlu Sultân Muhammed fevt olmuş gâyet melûl oldu. Her ferahın bir gamı mukarrerdir. Ve emr etdi ki merhûmun ruhiçün bir câmi‘ şerif ve bir medrese ve bir imâret İstanbul’da yapıla. M (94a)

⁵³¹⁹ Ri‘âyet A; ri‘âyetler M (94a)

⁵³²⁰ Sefere A; seferden M (94b)

⁵³²¹ Dönüp A; - M (94b)

⁵³²² Elkâs Mîrzâ’ya verdi A; Elkâs eyledi Mîrzâ’ya verdi F (150a)

⁵³²³ Geldi A; gelindi F (150a) / M (94b)

fethi müyesser oldu. Ve andan pâdişâh Amed'e gelüp anda şâhilerin cem'iyetin dağıtdılar. Ba'dehu kışlamağa Haleb'e gelüp Elkâs Mîrzâ'yı İsfahan ve Keşan ve Kum'da olan şâhın hazîne ve emvâlin gâret etmeğe gönderdi. Ol dahîbir mertebe gâret ve hasâret etmişdir ki ancak olup⁵³²⁴ vezîr olan Azîzüddürre⁵³²⁵ ile pâdişâha hayli tuhfe gönderdi. Kendi Bağdad'a oturup mezbûru⁵³²⁶ Bağdatpâşası Muhammed Pâşâ kendüyi⁵³²⁷ Bâb-ı Âli'ye hâ'in anladup giriftâr olması fermân olunduk da Kürdistan diyârına firâr eyledi. Ve sâbıkda Gürcü tâ'ifesi hâ'in olup Musa Pâşâ'yı katl etdikleri cihetden Vezîr Muhammed Pâşâ biraz askerle anlar üzerine ta'yîn olup⁵³²⁸ hayli kıtal edüp yedi pâre azîm kal'a feth eyledi. Ve dokuz yüz elli altıda bahar olduk da Diyarbekir'e azm edüp Vezîr Ahmed Pâşâ yediyle⁵³²⁹ Gürci'den yigirmi pâre kal'a alındı.⁵³³⁰ Ba'dehu dönülüp İstanbul'a gelindi.⁵³³¹ Ve dokuz yüz elli sekizde Rumeli Beylerbeyisi Muhammed Pâşâ Temaşvâr fethine **[109/b]** gönderilüp Becekre'yi(?)⁵³³² ve Raca ve Cenad ve Libor Hisârların ve ba'zı hisârlar dahî feth eyledi.⁵³³³ Ve küffârla vâfir cenk edüp⁵³³⁴ keferenin galebesi mesmû' olmağın Bâb-ı Âliye'den Vezîr Ahmed Pâşâ gönderilüp varupanda⁵³³⁵ Temaşvâr Hisârın ba'dehu bir beylik⁵³³⁶ yer feth eyledi. Ve Kâsım Pâşâ'yı anda beylerbeyi nasb edüp⁵³³⁷ ve nice def'a küffârla cenk edüp bi-hamdallah cümlesinde⁵³³⁸ Ehl-i İslâm gâlib oldular.

Ve bu sene de Şâh Tahsmab oğlu Şâh İsmâîl'i gönderüp Erciş ve Ahlat Kal'aların bir vecihle⁵³³⁹ alup anda olan müslimânları helâk eyledi. Ba'dehu İskender Pâşâ'yla cenk edüp gâlib oldu. Pâdişâh dahî mu'accelen Muhammed Pâşâ'yla

⁵³²⁴ Olup A; olur F (150a) / M (94b)

⁵³²⁵ Azîzüddürre A; Azîzullah F (150a) / M (94b)

⁵³²⁶ Bağdad'a oturup mezbûru A; Bağdad'da oturup F (150a)

⁵³²⁷ Kendüyi A; mezbûru M (94b)

⁵³²⁸ Ta'yîn olup A; gönderilüp F (150b) / M (94b)

⁵³²⁹ Yediyle A; yedinde M (94b)

⁵³³⁰ Alındı A; feth olundu M (94b)

⁵³³¹ Gelindi A; gelindi M (94b)

⁵³³² Becekre'yi A; anda F (150b) / anda biçebî(?) ve Becekre'yi M (94b)

⁵³³³ Cenad ve Libor... A; Cenân Kal'aların ve Libar hisârların feth eyledi. M (94b)

⁵³³⁴ Küffârla vâfir... A; küffârla hayli cenk edüp F (150b) / küffâr ile hayli cenk eyledi M (94b)

⁵³³⁵ Anda A; - M (94b)

⁵³³⁶ Beylik A; beylerbeylik F (150b) / M (94b)

⁵³³⁷ Edüp A; eyledi M (94b)

⁵³³⁸ Edüp bi-hamdallah cümlesinde A; olup cümlesinde bi-hamdallah F (150b) / M (94b)

⁵³³⁹ Bir vecihle A; - F (150b)

Ahmed Pâşâ'ya adam salup gelüp Muhammed Pâşâ⁵³⁴⁰ mukaddem fermân oluruyla⁵³⁴¹ gidüp Tokat'da kışlaya. Pâdişâh zaferpenâh⁵³⁴² dahî dokuz yüz altmış⁵³⁴³ Ramazan'ında kalkup⁵³⁴⁴ Engürü'ye vardık da oğlu Sultân Mustafa'yı katletti.

Ba'dehu Haleb'e varup ve anda oğlu Sultân Cihangir vefat etdi. Ve oğlu Sultân Selîm Hazretlerine Maraş'da kışlamağa fermân eyledi. Ve dokuz yüz altmış bir Receb'inde Azerbaycan'a⁵³⁴⁵ varilup şâha da'vetnâmeler irsâl olundu. Ve Şa'ban'da Revan'a varilup cümle bostan ve binâ ve kasrın harâb ve yebâb eylediler.⁵³⁴⁶

Ba'dehu Nahcivân'a erişilüp şâhın anda olan sarây⁵³⁴⁷ ve bağçesin cümle harâp ve yebâb etdiler. Ve İmâdiyye Bey'i Sultân Hüseyin Tebrîz'i ve Marağa'ya varınca olan şehirleri âmmeten yakup yıkdı. Ve⁵³⁴⁸ mâlını tâlan eyledi. Andan kış erişüp pâdişâh dönüp⁵³⁴⁹ Amasya'da kışlamağa azm⁵³⁵⁰ eyledi. Ve Amasya kurbunda Şâh⁵³⁵¹ Şâhkulu nâm sultânı gönderüp afv taleb edüp⁵³⁵² tazarrî' ve ihlâs arz etmişdi. Ve pâdişâh Bağdad üzerinden geldikde şehre⁵³⁵³ Zevîl Beylerbeyliği olan ekrâd kal'aların fethetdi.

Ba'dehu şâhın azîm elçi⁵³⁵⁴ ve tuhfeleri gelüp mâbeynde sulh ve salâh olundu. Ve pâdişâh İstanbul'a tevcih etdik de istimâ' eyledi ki⁵³⁵⁵ Dobruca'da Sultân Mustafa nâmına bir hârici zuhûr edüp yanına kırk bin nüfûs cem' olup⁵³⁵⁶ heman Muhammed

⁵³⁴⁰ Salup gelüp Muhammed Pâşâ... A; gönderüp gelüp Muhammed Pâşâyâ mukaddem fermân olup F (150b) / salup gelüp Muhammed Pâşâyâ fermân olduğu mukaddem M (94b)

⁵³⁴¹ Oluruyla A; olup F (150b)

⁵³⁴² Zaferpenâh A; - M (94b)

⁵³⁴³ Altmış A; altmış senesi F (150b)

⁵³⁴⁴ Kalkup A; kalup M (94b)

⁵³⁴⁵ Azerbaycan'a A; - M (94b)

⁵³⁴⁶ Harâb ve yebâb eylediler A; harâb ve yebâb etdiler F (150b) / harâb etdiler M (94b)

⁵³⁴⁷ Erişilüp şâhın anda olan sarây A; erişüp anda olan şâhın sarâyın M (94b)

⁵³⁴⁸ Yıkdı ve A; yıkup F (150b)

⁵³⁴⁹ Dönüp A; avdet edüp M (94b)

⁵³⁵⁰ Azm A; emr M (95a)

⁵³⁵¹ Şâh A; - M (95a)

⁵³⁵² Edüp A; eyledi M (95a)

⁵³⁵³ Arz etmişdi ve... A; arz etmiş pâdişâh Bağdad üzerinden geldikde gelüp âmmeten şehre F (151a) / arz etmiş Bağdad üzerinden gelüp ol esnâda âmmeten şehre M (95a)

⁵³⁵⁴ Elçi A; elçisi F (151a) / M (95a)

⁵³⁵⁵ İstimâ' eyledi ki A; işitdi ki M (95a)

⁵³⁵⁶ Cem' olup A; habîşe cem' olup F (151a) / habîşe cem' olmuş M (95a)

Pâşâ'ya emr oldu ki varup mezbûrların cem'iyetlerin dağda. Ol dahî varmadan Sultân Bayezid merhûm merkûmu⁵³⁵⁷ ele getürüp Bâb-ı Âliye'ye gönderdi.

Ve bu sene de Fransa Bey'i pâdişâhdan donanma taleb eyledi ki babasını İspanya beylerinden biri bir vecihle giriftâr etmişdi varup anı halâs edeler. Pâdişâh⁵³⁵⁸ dahî Kars ili beyi Turgudça'yı gönderüp mezbûru halâs edüp İspanya memleketinden bir nice⁵³⁵⁹ adalar feth edüp halkını kırdılar. Ba'dehu Fransa Bey'i Kurbon [110/a] kalkup İspanya ile muhkem cenk edüp kırk bine⁵³⁶⁰ karîb kimsesin kılıçdan geçürdi. Ve bu sene Hürmüz'e Pîrî Reis gönderilüp kâfire gâlib olmuşken mâlın alup ihmâl etmeğın Mısır'a geldik demezbûrin Pîrî-i⁵³⁶¹ Reis birâder etdiler. Ba'dehu Seydî Ali nâm kimesne kapudan olup gönderilüp Arslanağzı nâm mevzi'de Potakal kapudan ile buluşup muhkem cenk edüp kâfirin kapudanın öldürüp donanmasın sindirdi.

Ve bu sene Budin pâşâsı Toygun Pâşâ kâfir memleketine girüp üç azîm hisârların feth eyledi. Ba'dehu Cezâ'ir Pâşâsı Salih Pâşâ İspanya memleketinden Peçâne⁵³⁶² ve üç pâre hisâr dahî alup feth eyledi. Ba'dehu Fransa donanma taleb eyledi ki varalar İspanya memleketlerin uralar. Pâdişâh dahî Piyâle Pâşâ'yı gönderüp varup Polya yakasın ve Mesina Adasın urup yakup yıkdılar.⁵³⁶³ Ve Rice ve Maribuka-i ve birkaç adaları dahî feth etdiler.⁵³⁶⁴ Ve dokuz yüz altmış birde merhûm Sultân Süleyman bir âlî latîf⁵³⁶⁵ câmi'i kebîr• binâ eyledi ki, hiç⁵³⁶⁶ dünyada anın nezîri gelmemişdir. Dört minâre ile ikisi üçer şerîfeli ve ikisi ikişer şerîfeli nevâdir-idehrdendir. Ve dokuz yüz yetmiş dördte⁵³⁶⁷ Şevvâl ayının dokuzuncu günü ki isneyn

⁵³⁵⁷ Merkûmu A; bir vecihle merkûmu F (151a) / M (95a)

⁵³⁵⁸ Pâdişâh A; pâdişâh hazretleri M (95a)

⁵³⁵⁹ Nive A; kaç M (95a)

⁵³⁶⁰ Cenk edüp kırk bine A; kılâl edüp kırk bin nefere M (95a)

⁵³⁶¹ Mezbûrin Pîrî-i A; mezbûr Pîrî-i F (151a) / mezbûrileri M (95a)

⁵³⁶² Peçâne A; Peçâniye'yi M (95a)

⁵³⁶³ Yıkdılar A; yıkup M (95a)

⁵³⁶⁴ Etdiler A; edüp F (151a)

⁵³⁶⁵ Bir âlî latîf A; bir âlî latîf ve şerîf F (151a) / İstanbul'da bir âlî latîf ve şerîf M (95a)

• [d]: Binâyı câmi'i Hazret-i Süleyman Hân Gâzî sene 961. M (95a)

⁵³⁶⁶ Hiç A; - M (95a)

⁵³⁶⁷ Dörtde A; dört F (151a)

günü, Sultân Süleyman Hazretleri sa'âdetlü azîm askerle Vezîr Pertev Pâşâ'yı⁵³⁶⁸ Göle Kal'ası fethine gönderdi. Merhûm ve mağfûrun mukaddeman dahî mizâcî za'îf olmağın Kal'a-i Sigetvâr üzerinde marzî müştedd olup âkîbet mâh Safer'in on üçüncü günü Rahmet-i Rahmân'a⁵³⁶⁹ peyveste oldu. Ve hîn mevtdde merhûm elin kaldırıp "Yâ ilahe'l-alemîn ve yâ mâliki yevmiddîn" Cenâb-ı Şerîfinden tazarru' iltimâsım budur ki asker-i İslâm'a merhamet edüp karîb⁵³⁷⁰ şu kal'anın fethin müyesser edesin⁵³⁷¹ dedi.

Hatta nakl olunur ki bu halden mukaddem dahî merhûm⁵³⁷² şu ocağına ateş düşesi⁵³⁷³ feth olmadı mı demiş bi-hikmet-i Hüdâ-i miftahü'l-ebvâb⁵³⁷⁴ vefâtından üç gün sonra kal'a-i mezbûre-i ateş tutup feth olmasına sebep olmuştur.⁵³⁷⁵ Ve Göle Kal'ası dahî bu esnâda feth oldu. Sigetvâr da fethi sebt günü⁵³⁷⁶ sayha vaktinde mâh-ı Safer'in on yedinci gününde⁵³⁷⁷ vaki' oldu. Ba'dehu Vezîr Muhammed Pâşâ kal'a-i mezbûrenin ta'mîri⁵³⁷⁸ için askerle anda karar edüp kimesneye⁵³⁷⁹ pâdişâhın vefâtını duyurmayıp⁵³⁸⁰ ve Sultân Selîm Hân'a ulaklar salup tahta da'vet eyledi. Merhûm Sultân Selîm Hân⁵³⁸¹ dahî kalkup gelüp askere kavuşup ba'dehu Sultân [110/b] Süleyman'ın meyyitini arabaya koyup İstanbul'a karîb⁵³⁸² yerde merhûmu bir otağa koyup ve bir tabuta koyup İstanbul'un ulemâ⁵³⁸³ ve sulehâsı ve a'yân ve eşrâfi istikbâl edüp zikr ve tesbîhle şehre getürüp kendünün câmi'i önünde İmâm Şâfi'i mezhebi üzere namazı kılındı. Zirâ mukaddeman bir def'a Sultân Selîm Hân anda namazın kılmışdı. Nakübü'l-eşrâf olan emîr muhterem Şâfi'i mezhebi olmağın ol

⁵³⁶⁸ Azîm askerle Vezîr Pertev Pâşâ'yı A; azîm askerle Sigetvâr gazâsı niyetine İstanbul'dan çıkup biraz askerle Vezîr Pertev Pâşâ'yı F (151a) / M (95a)

⁵³⁶⁹ Rahmân'a A; Hakk'a M (95a)

⁵³⁷⁰ Karîb A; an-karîb F (151b) / M (95a)

⁵³⁷¹ Edesin A; et M (95a)

⁵³⁷² Dahî merhûm A; merhûm dahî M (95a)

⁵³⁷³ Şu ocağına ateş düşesi A; şu ocağı yanası F (151b) / M (95a)

⁵³⁷⁴ Ebvâb A; elbâb M (95a)

⁵³⁷⁵ Olmuştur A; oldu M (95a)

⁵³⁷⁶ Feth oldu. Sigetvâr da fethi sebt günü A; feth olmuştur. Sigetvâr'ın fethi sebt günü F (151b) / fath oldu. Sigetvâr'ın sebt günü M (95a)

⁵³⁷⁷ Gününde A; gün M (95a)

⁵³⁷⁸ Ta'mîri A; ta'mîri ve termîhi F (151b) / M (95a)

⁵³⁷⁹ Kimesneye A; - M (95a)

⁵³⁸⁰ Duyurmayup A; duyurmadı M (95a)

⁵³⁸¹ Merhûm Sultân Selîm Hân A; Sultân Selîm M (95b)

⁵³⁸² İstanbul'a karîb A; İstanbul'a gönderüp İstanbul'a karîb F (151b) / M (95b)

⁵³⁸³ Ulemâ A; ulemâsı M (95b)

imâmet eyledi. Ba‘dehu defn olunup kırk gün mezâr-ı şerîfine ulemâ ve sulehâ ve zâdü meşâyih⁵³⁸⁴ cem‘ olup tilâvet-i Kur’an-ı azîm edüp ezkâra meşğul oldular. Ba‘dehu üzerine bir âli kubbe binâ olundu.⁵³⁸⁵

Merhûm âdil ve gâzî ve mücâhid-i fi-sebilillah ve âlî himmet ve latîf tab‘ âlim ve kâmil-i Fârîsî⁵³⁸⁶ ve Türkî nazma kâdir ve velî-meşreb cihânda serfirâz ve serâmed âlîşân pâdişâh idi. Sa‘âdet-dârın müyesser olduğuna alâmet bu yeter ki gazâda irtihâl edüp şehâdet nasîb oldu. Hem gâzi ve hem şehîd oldu. Yetmiş dört yıl ömür sürüp kırk sekiz yıl saltanat etmişdir. Ve yedi nefer evlâdı zükûri olmuştur. İsimleri bunlardır ki zikr olunur:⁵³⁸⁷

Sultân Murad ve Sultân Abdullah ve Sultân Muhammed ve Sultân Mustafa ve Sultân Selîm ve Sultân Bayezid ve Sultân Cihangir⁵³⁸⁸ içlerinde Sultân Selîm Hân pâdişâh olup mâ‘dâsı kendi hayatında geçmişlerdir.⁵³⁸⁹

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Selîm Hân Aleyhi’r-Rahme ve’l-Gufrân ♦⁵³⁹⁰

Merhûm Sultân Süleyman Sigetvâr gazâsında fevt olduk da merhûm Vezîr-i A‘zam⁵³⁹¹ Muhammed Pâşâ nice def‘a adamlar salup mu‘accelen Sultân Selîm’in asker-i İslâm cânibine gelüp serîr-i saltanat asitânelerine⁵³⁹² müntehi olduğun i‘lâm eyledi. Sultân Selîm dahî bu hâli yakın edecek kalkup târîhin dokuz yüz yetmiş beş senesin⁵³⁹³ Rebiülevvel’inin dokuzuncu günü merrîh tali‘inde⁵³⁹⁴ İstanbul’a gelüp

⁵³⁸⁴ Ba‘dehu defn olunup... A; Ba‘dehu defn olundu mezâr-ı şerîfide ulemâ ve meşâyih ve zühhâd sulehâ M (95b)

⁵³⁸⁵ Ba‘dehu üzerine bir âli kubbe binâ olundu. A; ba‘dehu üzerine câmi‘ şerîfin mihrâbı önünde bir âlî kubbe binâ etdiler M (95b)

⁵³⁸⁶ Fârîsî A; hob Fârîsî F (151b) / M (95b)

⁵³⁸⁷ İsimleri bunlardır ki zikr olunur A; isimleri M (95b)

⁵³⁸⁸ Sultân Selîm ve Sultân Bayezid ve Sultân Cihangir A; Sultân Bayezid Sultân Cihangir M (95b)

⁵³⁸⁹ Geçmişlerdir A; geçmişler idi M (95b)

♦[d]: Sultân Selîm Sâni bin Süleyman Hân: Sâl vilâdeti dokuz yüz yigirmi dokuz. Sâl cülûsu dokuz yüz yetmiş dört. Sâl intikâli dokuz yüz seksen iki. Müddeti saltanatı sekiz sene beş ay. Ömrü azizleri elli üç senesidr. Rahmetullahi aleyh ve’r-ridvân. F (152a)

⁵³⁹⁰ Ve’l-Gufrân A; er-Rahmân M (95b)

♦[d]: Sultân Selîm Hân bin Sultân Süleyman Rahmetullahi Aleyh: Sâl vilâdetleri dokuz yüz yigirmi dokuz. Sâl cülûsu dokuz yüz yetmiş dört. Sâl intikâli dokuz yüz seksen iki. Müddeti saltanatları sekiz sene beş aydır. Ömrü azizleri elli üç senesidr. M (95b)

⁵³⁹¹ Olduk da merhûm Vezîr-i A‘zam A; olup vezirî M (95b)

⁵³⁹² Saltanat asitânelerine A; saltanata M (95b)

⁵³⁹³ Beş senesin A; dört senesi F (152a) / M (95b)

dahve-i kübrâ vaktinde⁵³⁹⁵ tahta cülûs eyledi. Ve ertesi gün âmme-i ulemâ ve meşâyih seyyâhlar ve gök ve benefşe⁵³⁹⁶ sûfiler kemâ-kân arifler ile varup tehniyye-i saltanat eylediler.⁵³⁹⁷ Ve üçüncü⁵³⁹⁸ pençsenbih günü İstanbul'dan kalkup Sigetvâr üzerine tevcih⁵³⁹⁹ eyledi. Ve asker dahî dönüp merhûm-i mağfurla Sultân Süleyman⁵⁴⁰⁰ üzerine namaz kılup ve du'â edüp İstanbul cânibine⁵⁴⁰¹ gönderdi. Ve kendüsi [111/a] dahî asker-i İslâm ile mâh-ı Cemaziyelâhir'de İstanbul'a girüp cemî' ulemâ ve a'yân istikbâl edüp Darü's-sa'âde'ye getürdiler. Ve tekrar⁵⁴⁰² ulemâ tehniyye edüp kadüm sefer selâmeti için sarây-ı âmire⁵⁴⁰³ varup şerîf takbîl yed pâdişâhıyla müşerref oldular. Ve bir nice günden sonra vüzerâ ve ulemâ ve sâdâta vesâ'ir asâkire⁵⁴⁰⁴ bahşâyîş atâya olup kâdı-askerlere otuzar bin akçe birer ser-â-serkaftanı⁵⁴⁰⁵ vesâ'ir ma'zûl kâdılara dokuzar bin akçe ve birer hil'at ve Bağdad'dan ma'zûl kâdılara sekizer bin akçe ve birer kaftan ve altmışlı müderrislere yedişer bin akçe ve birer sûf ve semâniye müderrislerine⁵⁴⁰⁶ üçer bin akçe bu minvâl üzre hâşiye-i tecrîd müderrislerine değın vazifeleri mikdârı alınıp ri'âyetler olundular. Ve bu sene Beni Ömer Cezîresi'nde Alyanoğlu nâm Arab âsi olup Bâb-ı Âlî'den bir mikdâr yeniçeri irsâl olundu. Ve Bağdad ve Basra ve Şehrezûr pâşâlarına emr olunup varup ol Arab ile mukâbele ve hayli⁵⁴⁰⁷ yerlerin alup zabt eylediler. Ve târîhin dokuz yüz yetmiş beş⁵⁴⁰⁸ senesinde Büyük Çekmece Köprüsü yapılıp tamam oldu. Sâbıkda

⁵³⁹⁴ Günü merrîh tali'inde A; günü ki, merrîh sa'âtinde Pazartesi günüdür F (152a) / günü ki merrîh tali'inde Pazartesidir M (95b)

⁵³⁹⁵ Vaktinde A; zamanında M (95b)

⁵³⁹⁶ Ve benefşe A; - F (152a) / M (95b)

⁵³⁹⁷ Eylediler A; etdiler M (95b)

⁵³⁹⁸ Üçüncü pençsenbih günü A; üçüncü gün ki pençsenbih günü F (152a) / üçüncü gün ki pençsenbih günüdür M (95b)

⁵³⁹⁹ Üzerine tevcih A; cânibine teveccüh M (95b)

⁵⁴⁰⁰ Merhûm-i mağfurla Sultân Süleyman A; merhûm-i mağfurla Sultân Selim Hân asker-i İslâm'a Belgrat'da mülâkât eyledi. Ba'dehu anda babası Sultân Süleyman M (95b)

⁵⁴⁰¹ İstanbul cânibine A; İstanbul'a M (95b)

⁵⁴⁰² Ve tekrar A; - M (95b)

⁵⁴⁰³ Âmire A; âmireye F (152a) / M (95b)

⁵⁴⁰⁴ Asâkire A, askere M (95b)

⁵⁴⁰⁵ Birer ser-â-ser kaftanı A; birer ser-â-ser kaftan ve ma'zûl kâdıaskerlere on beş bin akçe ve birer sûf kaftan F (152a) / ser-â-ser kaftanlar ve ma'zûl kâdıaskerlere onar bin akçe ve birer sûf ve İstanbul kadısına on bin akçe ve bir sûf kaftanı M (95b)

⁵⁴⁰⁶ Müderrislerine A; müderrislere altışar bin akçe ve bir sûf ve dâhil müderrislerine beş bin akçe ve hâriç müderrislerine F (152a) / müderrislere altışar bin akçe ve bir sûf ve dâhil müderrislere beşer bin akçe ve hâriç müderrislerine M (95b)

⁵⁴⁰⁷ Ve hayli A; edüp ve hayli F (152b) / edüp hayli M (96a)

⁵⁴⁰⁸ Beş A; - M (96a)

merhûm Sultân Süleyman cisr-i mezkûrun binâsına şurû‘ edüp tamam olmadan vefât etmişdi. Ve Hüdâyi nâm şâ‘ir târîh demişdir. Târîh:⁵⁴⁰⁹

Başladı bu cisri olmadın tamam.
Kıldı azm suyi cennetü’n-na‘îm.
Geldi zıll-ı hak şehri⁵⁴¹⁰ Sultân Selîm.
Etdi tekmîl oldu bu cisri azîm.
Dedi târîhin Hüdâyi ol zaman
Yapdı âb üzre bu cisri yine⁵⁴¹¹ Selîm

Ve târîhin dokuz yüz yetmiş altısında Kefe cânibine deryâdan hayli asker gönderilüp emr olundu ki, İtil Irmağı kibir azîm ırmak olup Harezmi Denizi’ne dökülür.⁵⁴¹² İkisinin mâbeyni karîb olmağın kazılup birbirine karışa.⁵⁴¹³ Tâkim İstanbul’dan gemilerle asker varup Karadeniz’den Ten Irmağı’na girüp⁵⁴¹⁴ andan İtil Irmağına gireler ve andan⁵⁴¹⁵ Harezmi Denizi’ne girüp bu vecihle Şirvân⁵⁴¹⁶ ve Diyâr-ı Acem’i feth edeler. Bi-hikmet-i Hudâ Kefe Hân’ıyla asker-i İslâm Ejderhân Kal’asına değîn varılup ol me’mûr olan yerden sülüs mikdârı yer ancak kazılup ba‘dehu şiddet-i şitâ ve killet zâde sebebiyle itmâma mecâl olmayup bu esnâda Rus memleketinden otuz bin⁵⁴¹⁷ Nogay Tatarı çıkup gelüp asker-i İslâm’a mülâki oldular. Ba‘dehu dönülüp gelindi. Ve bu sene de Yemen şerîfi olan⁵⁴¹⁸ Melik Mutahhar Yemen Beylerbeyisi olan Murad Pâşâ’yı [111/b] katl edüp âmme-i iklîm Yemen’i zabt eyledi.⁵⁴¹⁹ Mısır Beylerbeyisi olan Sinan Pâşâ’ya emr olundu ki, kapuaskeriyle

⁵⁴⁰⁹ Târîh A; - F (152b) / M (96a)

⁵⁴¹⁰ Şehri A; şedd M (96a)

⁵⁴¹¹ Yine A; şedd M (96a)

⁵⁴¹² Dökülür A; dökülür. Ve Ten (Don) Irmağı ki ol dahî bir azîm ırmak Kefe Denizi’ne dökülür F (152b) / dökülür. Ve Ten (Don) Irmağı ki ol dahî bir azîm ırmak olup Kefe Denizi’ne dökülür M (96a)

⁵⁴¹³ Karışa A; ulaşa F (152b) / M (96a)

⁵⁴¹⁴ Girüp A; gireler M (96a)

⁵⁴¹⁵ Gireler ve andan A; varup M (96a)

⁵⁴¹⁶ Şirvân A; Şirvân’ı F (152b)

⁵⁴¹⁷ Bin A; bin mikdârı M (96a)

⁵⁴¹⁸ Olan A; - M (96a)

⁵⁴¹⁹ Eyledi A; etmeğîn F (152b)

varup Diyâr-ı Yemen’i feth eyleye. Ol dahî varup Özdemir oğlu Osman Pâşâ’yla merdâne hareket edüp⁵⁴²⁰ Yemen’i tekrar feth edüp⁵⁴²¹ aldılar.

Ve dokuz yüz yetmiş yedide İstanbul’un taraf-ı şarkîsi yedi gün ve yedi gece muhkem yanup bin belayla soyunup⁵⁴²² ve dokuz yüz yetmiş sekizde İspanya memleketinde olan müslimânlar İspanya keferesi ve Luteran keferesiyle cenkde iken hâli bulup kalkup Giranada’yı aldılar. Ve kadîmiden Mülûk-i Benî el-Ahmer’den Melik Mansûr’u pâdişâh nasb etdiler. Ve kâfirle cenk edüp kâfire gâlib oldular. Ve Sultân Selîm Hân Hazretlerinden yardım talebine adam gönderdiler. Sultân Selîm Hân dahî Kıbrıs gazâsından sonra size yardım göndereyim⁵⁴²³ deyu hüsn-i va’d eyledi.⁵⁴²⁴ Ve dokuz yüz yetmişsekizde Vezîr Mustafa Pâşâ’yı Kapudan Alî Pâşâ’yla Kıbrıs Adası fethine gönderilüp deryâdan Ali Pâşâ donanmayla cânibin kâfir askeri⁵⁴²⁵ mu’âvenetinden hafz edüp Mustafa Pâşâ karaya toplar çıkarup Kıbrıs Adası’nda olan kal’aları muhâsara edüp âmme-i cezîre-i Kıbrıs’ı fetheyledi. Ve bu sene mâh-ı Şevvâl’inde⁵⁴²⁶ Cezâ’ir pâşâsı Kılıç Ali Pâşâ Tunus’u Arab elinden aldı⁵⁴²⁷ zabt eyledi.

Ve dokuz yüz yetmiş dokuzda Ali Pâşâ İstanbul’a gelüp bahar olduk da donanma çıkarup Pertev Pâşâ’yla Kapudan Ali Pâşâ hayli asker ile Mustafa Pâşâ mu’âvenetine deryâ hazfına gönderildi. Anlar dahî Kıbrıs Cezîre’sine varup ba’dehu deryâda kâfir adaların urup askere icâzet verilüp askerinin ekseri Rumeli sipâhileri idi. Gemilerden çıkup karadan her biri diyârlarına gitmeğin gemiler hâlî kalup dönüp⁵⁴²⁸

⁵⁴²⁰ Hareket edüp A; hareket edüp Arab’ın elinden F (152b) / hareketler edüp Arab’ın elinden M (96a)

⁵⁴²¹ Edüp A; eyleyüp M (96a)

⁵⁴²² Yanup bin belayla soyunup A; yanup Hak Te’alanın azîm kudretiyle bin bir belâ ile soyunup F (152b) / yanup Hak Te’alanın azîm kudretiyle bin bir belâ ile soyundu M (96a)

⁵⁴²³ Göndereyim A; gönderelim F (153a)

⁵⁴²⁴ Ve dokuz yüz yetmiş sekizde... A; - M (96a)

⁵⁴²⁵ Ve dokuz yüz yetmiş sekizde...A; Ve dokuz yüz yetmiş sekizde Vezîr Mustafa Pâşâ’yı Kapudan Alî Pâşâ’yla Kıbrıs Adası fethine gönderilüp deryâdan Ali Pâşâ donanmayla cânibin kâfir askerinin F (153a) / Ve dokuz yüz yetmiş sekizde Vezîr Mustafa Pâşâ Pâşâ kapudan edüp Alî Pâşâ ile Kıbrıs Adası fethine gönderdi. Ali Pâşâ donanmayla deryâ cânibi kâfir askerinin M (96a)

⁵⁴²⁶ Sene mâh-ı Şevvâl’inde A; sene mâh-ı Şevvâl’de F (153a) / senenin mâh-ı Şevvâl’inde M (96a)

⁵⁴²⁷ Aldı A; alup M (96a)

⁵⁴²⁸ Hâlî kalup dönüp A; kalkup M (96a)

gelürken kâfir donanması zâhir olup merhûm Ali Pâşâ re'yiyle gemide⁵⁴²⁹ bulunan müslimânlar vak'aya uğradı. Gemilerde⁵⁴³⁰ olan asker-i İslâm'ın şikest olması Sultân Selîm Hân'ın hâtrı şerîflerine mün'akis olup Cenâb-ı Hak'dan kendülere elem müstevlî olup perişân hâl olduklarında⁵⁴³¹ bu hâlden ziyâde gamkîn ve⁵⁴³² Cenâb-ı Rabbü'l-İzzete⁵⁴³³ tazri' ve niyâz edüp eyâ asker-i İslâm'ın ahvâli ne oldu ki deyu⁵⁴³⁴ âkıbet asker-i İslâm'ın hâline vâkıf olmağičün Kur'an-ı Azîm ve Furkan-ı Kerîm'den⁵⁴³⁵ tefâ'ül eylediler. Bu âyeti kerime:⁵⁴³⁶

*“Bismillahirrahmanirrahîm. Elif lâm mîm. Ğulibetir Rûm. Fî ednel ardı ve hum min ba'di galebihim [112/a] seyağlibun.**

Merhûm Sultân Selîm Hazretleri⁵⁴³⁷ “ba'di usri yüsra”^{**} deyu⁵⁴³⁸ mütesellî olup Cenâb-ı Hakk'a şükürler eyledi.

Ve bu sene⁵⁴³⁹ Mekke-i Mükerrreme şerîfine hükme-i pâdişâhı irsâl olundu ki,⁵⁴⁴⁰ Mekke-i Mükerrreme Harem-i Şerîf'in sukufi eski olmağın yıkılıp yeniden ol sathın⁵⁴⁴¹ yerine âlî kubbeler binâ oluna. Ve dokuz yüz yetmiş dokuzda Kefe Tatarı Devlet Giray Hân azîm askerle Rus diyârına girüp kendüye kimse mukâbil olmadı. Ve Moskov şehrine varup yakup yıkup üç günlük dahî⁵⁴⁴² içerü girdi. Vâfir esîr ile dönüp geldi. Ve dokuz yüz seksen senesinde Kapudan Kılıç Ali Pâşâ ikiyüz elli pâre kadirga ile deryâyâ sefer edüp⁵⁴⁴³ Avarin üzerinde kâfir donamasıyla ahşama karîb mülâkât edüp biraz cenk etdiler ve gece erişüp kâfir kaçup ve müslimânlar Kazan

⁵⁴²⁹ Gemide A; cenk gemisinde F (153a) / cenk edüp gemide M (96a)

⁵⁴³⁰ Uğradı gemilerde A; uğradılar ve Sultân Selîm Hân gemide M (96a)

⁵⁴³¹ Perişân hâl olduklarında A; perişânlık eylediklerinden M (96b)

⁵⁴³² Ve A; olup M (96b)

⁵⁴³³ İzzete A; izzetden M (96b)

⁵⁴³⁴ Deyu A; deyup F (153a)

⁵⁴³⁵ Ve Furkan-ı Kerîm'den A; - ve Furkan-ı Kerîm'den M (96b)

⁵⁴³⁶ Kerime A; kerime geldi M (96b)

* Kur'an-ı Kerim 30/1-3:Elif lâm mîm. Rumlar'a galip gelindi. Ve onlar yakın bir yerde, yenilmelerinden sonra galip gelecekler.

⁵⁴³⁷ Hazretleri A; - M (96b)

** Zorluktan sonra bir kolaylık vardır.

⁵⁴³⁸ Deyu A; deyup M (96b)

⁵⁴³⁹ Sene A; sene de F (153a) / M (96b)

⁵⁴⁴⁰ İrsâl olundu ki A; irsâl olunup F (153a) / olundu ki M (96b)

⁵⁴⁴¹ Harem-i Şerîf'in sukufi... A; Harem-i Şerîf'inin sukufi eski olmağın yıkılıp yeniden ol sathınF (153a)/ Harem-i Şerîf'in sathı eski olmağın yıkılıp müceddiden ol sathınM (96b)

⁵⁴⁴² Dahî A, yol dahî M (96b)

⁵⁴⁴³ Deryâyâ sefer edüp A; deryâ seferine çıkup M (96b)

Limanı'na girüp tekrar Venedik ve İspanya kâfirleri cem' olup Avarin üzerine geldiler.⁵⁴⁴⁴ Ve nesnebaşaramayup ba'dehu Koron üzerine gelüp ve bir mikdâr savaş olup dağılıp gıtdiler. Ve ehl-i İslâm sâlimîn İstanbul'a geldiler. Ve bu sene⁵⁴⁴⁵ İslâm Beyleri⁵⁴⁴⁶ Nûh Kal'ası üzerinde kâfiri⁵⁴⁴⁷ basup çok kimesne katl etdiler. Ve üç yüz kadar kâfir esîr edüp kapuya⁵⁴⁴⁸ gönderdiler.

Ve bu sene Sultân Selîm Hân emr eyledi ki, Ayasofya'nın etrafında olan evler yıkılıp ve câmi'î şerîf ta'mîr⁵⁴⁴⁹ olunup ve dört minâre binâ olunup⁵⁴⁵⁰ ve iki medrese binâ⁵⁴⁵¹ oluna. Ve dokuz yüz seksen birde Vezîr Piyâle Pâşâ'yla Kapudan Ali Pâşâ deryâdan donanma gönderilüp⁵⁴⁵² varup biraz İspanya memleketinin etrafını urdular.⁵⁴⁵³ Andan kasd etdiler ki, Mesine'yi feth⁵⁴⁵⁴ edeler. Birinci def'a böyle kasd etdiklerinde deryâ muhâlif⁵⁴⁵⁵ olup furtına el vermedi ve dönüp⁵⁴⁵⁶ geldiler. Ve bu sene de İspanya kâfiri Tunus üzerine gelüp gâlib oldular. Ba'dehu Sultân Selîm Hân dokuz yüz seksen iki Muharrem'inde⁵⁴⁵⁷ azîm donanma çıkarup Vezîr Sinan Pâşâ'yı Kılıç Ali Pâşâ'yla gönderüp Hılfü'l-Vâdi ve Tunus'u kâfirin elinden aldı.⁵⁴⁵⁸ İçindeki kâfiri kırdılar ve Hılfü'l-Vâdi Hisârî'nı yakup taşını denize dökdüler⁵⁴⁵⁹ ve Tunus'u

⁵⁴⁴⁴ Avarin üzerinde kâfir donamasıyla... A; Avarin üzerinde kâfir donamasıyla ahşama karîb mülâkât edüp biraz cenk etdiler ve gece erişüp kâfir kaçup ve müslimânlar Kazan Limanı'na girüp tekrar Venedik ve İspanya kâfiri cem' olup Ayavarin üzerine geldiler F (153b) / Avarin üzerinde kâfirin donamasıyla ahşam üzerinde mülâkât biraz cenk etdiler ve gece erişüp kâfir firâr eyledi ve müslimânlar Koron Limanı'na girüp tekrar Venedik ve İspanya kâfiri cem' olup Avarin'e geldiler M (96b)

⁵⁴⁴⁵ Sene A; sene de F (153b)

⁵⁴⁴⁶ Beyleri A; leşkeri M (96b)

⁵⁴⁴⁷ Üzerinde kâfiri A; üstünde kâfir leşkerin M (96b)

⁵⁴⁴⁸ Kapuya A; - F (153b) / Bâb-ı Âlî'ye M (96b)

⁵⁴⁴⁹ Ta'mîr A; ta'mîr ve termîm M (96b)

⁵⁴⁵⁰ Olunup A; oluna F (153b)

⁵⁴⁵¹ Binâ A; dahî binâ F (153b)

⁵⁴⁵² Gönderilüp A; ile gönderilüp F (153b)

⁵⁴⁵³ Urdular A; uralar F (153b)

⁵⁴⁵⁴ Feth A; varup feth M (96b)

⁵⁴⁵⁵ Muhâlif A; muhkem muhâlif F (153b)

⁵⁴⁵⁶ Ve dönüp A; bi'z-zarûri dönüp M (96b)

⁵⁴⁵⁷ İki Muharrem'inde A; ikide Muharrem ayında M (96b)

⁵⁴⁵⁸ Hılfü'l-Vâdi ve Tunus'u kâfirin elinden aldı A; Hılfü'l-Vâdi ve Tunus'u kâfirin elinden alup feth edüp F (153b) / kâfirin elinden Hılfü'l-Vâdi ve Tunus'u alup feth edüp M (96b)

⁵⁴⁵⁹ Hılfü'l-Vâdi Hisârî'nı yakup taşını denize dökdüler A; Hılfü'l-Vâdi'n Hisârî'nı yıkup denize dökdüler M (96b)

ta'mîr edüp andan hayli toplar ve alât darb ve silâh ve bir yarar beylerbeyi kapup dönüp geldiler.⁵⁴⁶⁰

Ve bu sene de Göle Bey'i Ca'fer Pâşâ Sigetvâr'ı muhâsaraya gelen bin beş yüz kâfiri beş yüz kimesne⁵⁴⁶¹ basup mağlûb [112/b] etdiler ve kâfirin ekseri ol cenk de katl olunup mâ'adâsı kayd-ı bend ile Bâb-ı Âli'ye irsâl olundu. Ve bu sene de Sultân Selîm Hân Hazretleri⁵⁴⁶² Saray-ı Âmire'de binâ-i⁵⁴⁶³ dâr ve kasûr ve hamâm tamam olup Sultân Selîm Hân hamâma girdik de mizâcları muhtell olup günden güne marazları müşteddolup mâh⁵⁴⁶⁴ Şa'bân'ın yigirmi sekizinci günü rûz isneyndezevâli ömrü ufk u ademde garub eyledi.⁵⁴⁶⁵ Ve on birgün mikdârı cesedi Dârü's-Sa'âde de karar-dâde olup ba'dehu Ramazan-ı Şerîf'in sekizinci Çaharşenbih günü Sultân Murad Hazretleri Manisa'dan⁵⁴⁶⁶ gelüp serîr-i saltanata cülûs eyledi ve ertesi günü âmme-i ulemâ ve meşâyih ve sâdât mâtem libâslarıyla pâdişâh-ı alempenâh hazretlerinin şeref-i mülâkâtıyla müşerref olup öyle namazından mukaddem Sultân Selîm Hân Hazretlerinin cenâzesi Sarây-ı Dârü's-Sa'âde'nin⁵⁴⁶⁷ ortasına ihzâr olunup pâdişâh sa'âdet dest-gâh hazretleri vüzerâ ve ulemâ vesâ'ir erbâb-ı divân namazına hâzır olup emri pâdişâh birle Şeyhu'l-islâm Hâmid Efendi imâmete teklîf ve namazı kılındı.⁵⁴⁶⁸ Ve andan merhûmun cenâzesin getürüp Ayasofya önünde defn etdiler. Merhûm⁵⁴⁶⁹ elli iki yıl ömr sürüp⁵⁴⁷⁰ sekiz yıl ve beş ay ve on dokuz gün saltanat eyledi. Merhûm ve mağfûr azîm⁵⁴⁷¹ pâdişâh idi. Ve şeci' ve nâmdâr ve sa'îd ve

⁵⁴⁶⁰ Kapup dönüp geldier A; kodılar dönüp geldiler F (153b) / - M (96b)

⁵⁴⁶¹ Ve bu sene de... A; ca'fer Pâşâ Sigetvar muhâsarasına gelen bin beş yüz kimesne ile M (96b)

⁵⁴⁶² Hazretleri A; - M (96b)

⁵⁴⁶³ Binâ-i A; bin'a etdiği M (96b)

⁵⁴⁶⁴ Müştedd olup mâh A; mümted olmaları müştedd olup M (96b)

⁵⁴⁶⁵ Günü rûz isneynde... A; isneyn günü zevâli ömrü ufk u ademden garub eyledi. F (153b) / isneyn günü zevâl vaktinde aftâb ömrü ufk u ademde garub eyledi M (96b)

⁵⁴⁶⁶ Manisa'dan A; Manisa cânibinden M (97a)

⁵⁴⁶⁷ Cenâzesi Sarây-ı Dârü's-Sa'âde'nin A; cenâzesin Dârü's-sarây'ın M (97a)

⁵⁴⁶⁸ Pâdişâh sa'âdet dest-gâh hazretleri... A; pâdişâh sa'âdet dest-gâh hazretleri vüzerâ ve ulemâ vesâ'ir erbâb-ı divân namazına hâzır olup emri pâdişâh birle Şeyhu'l-İslâm Hâmid Efendi imâmete teklîf olunup ve namazı kılındı. F (154a) / pâdişâh dest-gâh hazretleri ve vüzerâ-i azâm ve ulemâ ve meşâyih vesâyir ehl-i divân namazına hâzır olup pâdişâh alempenâh hazretleri mu'inetü'z-zaman Şeyhu'l-islâm Hâmid Efendi-i imâmete teklîf teklîf edüp namazın kılındı.

⁵⁴⁶⁹ Merhûm A; merhûm mezbûr F (154a) / merhûm mezbûr Sultân Selîm Hân M (97a)

⁵⁴⁷⁰ Sürüp A; sürdü M (97a)

⁵⁴⁷¹ Mağfûr azîm A; mezbûr ve mağfûr berûd azîm M (97a)

bahtiyâr adile mâ'il rahîmü'l-kalb ve tenhâlîğî latîf ve vakâr muhâbbet sâhibi ve âlî himmet ve ulemâ ve meşâyih⁵⁴⁷² ve sa'âdât-ı sulahâya mâ'il dâ'im Hak Hazretlerine⁵⁴⁷³ ve şer'î şerîfe inkiyâd üzre idi.⁵⁴⁷⁴ Rahmetullahi aleyh rahmeten⁵⁴⁷⁵ vâsi'aten.

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Murad Hân-ı Sâlis Rahmetullahi Aleyh^{5476♦♦}

Otuz beş⁵⁴⁷⁷ yaşında sene-i mezkûrede serîr-i saltanata vaz'ı kadem⁵⁴⁷⁸ buyurdular. Târîhi vilâdetleri hayrû'n-neseb⁵⁴⁷⁹ gelmesi♦♦ vâki' olmuşdur. Dokuz yüz seksen altıda fâtihi-i Kıbrıs leşkeri Harrâ'da⁵⁴⁸⁰ sedâr edüp Acem'e gönderdi. Ve Kars'ı⁵⁴⁸¹ yapup içine top tüfenk⁵⁴⁸² ve leşker kodukdan sonra Çıldır'a varup kal'asın hisâr ve teshîr etdik de⁵⁴⁸³ Tokmak Hân kızılbaş cengine geldi. Erzurum ve Diyârbekir Beylerbeylerini gönderüp cümle-i⁵⁴⁸⁴ berbâd etdiler. Ve Tiflîs ki, gerçek Kâ'idetü'l-mülkdür teshîr etdiler. Mesih dedikleri tâ'ifenin sâhibbü'l-mülki⁵⁴⁸⁵ Menucehr nâm mefâtihi-i kal'a ile⁵⁴⁸⁶ vezîre irsâl eyledi. Meclis-i şerîflerinde tahsîl ins etmekle Menucehr⁵⁴⁸⁷ imâna gelüp Ahıska Beyliği ile ser-bülend kılındı.⁵⁴⁸⁸ Ve

⁵⁴⁷² Ulemâ ve meşâyih A; meşâyih ve ulemaya F (154a) / M (97a)

⁵⁴⁷³ Dâ'im Hak Hazretlerine A; dâ'im Hazret-i Hak Celle zikre ve amm nev âli Hazretlerine bekâ ve teferrü'de F (154a) / M (97a)

⁵⁴⁷⁴ İnkıyâd üzre idi A; inkıyâd ve itâ'atde üzre idi F (154a) / itâ'at ve inkıyâd idi M (97a)

⁵⁴⁷⁵ Rahmeten A; - M (97a)

⁵⁴⁷⁶ Sâlis bin A; Sâlis bin Selîm Hân F (154a) / sâlis M (97a)

♦ [d]: Sultân Murad Sâlis bin Selîm Hân: Sâl vilâdeti dokuz yüz elli üç. Sâl cülûsu dokuz yüz seksen iki. Sâl intikâli bin üç Cemâziyelevvel'i. Müddeti saltanatu yigirmi sene sekiz ay. Müddeti ömürleri elli sene sekiz aydır. F (154a)

♦ [d]: Sultân Murad Sâlis bin Selîm Hân Rahmetullahi Aleyh: Sâl vilâdeti dokuz yüz elli üç. Sâl cülûsu dokuz yüz seksen iki. Sâl intikâli bin üç Cemâziyelevvel'i. Müddeti saltanatu yigirmi sene sekiz aydır. Ömrü bağileri elli senedir. M (97a)

⁵⁴⁷⁷ Otuz beş A; otuz M (97a)

⁵⁴⁷⁸ Vaz'ı kadem A; cülûs M (97a)

⁵⁴⁷⁹ Hayrû'n-neseb gelmesi A; hayrû'n-neseb 953 gelmesi F (154a) / hayrû'n-neseb gelmeleri M (97a)

♦♦ [d]: Târîhi hayrû'n-neseb 953 F (154a)

⁵⁴⁸⁰ Fâtihi-i Kıbrıs leşkeri Harrâ'da A; fâtihi-i Kıbrıs leşkeri Cezâyir'de F (154a) / feth-i Kıbrıs Mustafa Pâşâ'yı leşkeri Harrâ'da M (97a)

⁵⁴⁸¹ Kars'ı A; Kars Kal'asını F (154a)

⁵⁴⁸² Top tüfenk A; toplar ve tüfenkler M (97a)

⁵⁴⁸³ Etdik de A; etdikden sonra M (97a)

⁵⁴⁸⁴ Cümle-i A; cümle-i evlâdın F (154a) cümle-i evvelide M (97a)

⁵⁴⁸⁵ Sâhibbü'l-mülki A; sâhibetü'l-mülki F (154a)

⁵⁴⁸⁶ Menucehr nâm kal'a ile A; Menucehr nâm kalâ' ile hizmet F (154a) / Menucehr nâm oğlunu mefâtihi kallâ'la hizme-i M (97a)

⁵⁴⁸⁷ Menucehr A; menucehr Bey M (97a)

Tiflis'e beylerbeyi nasb olunup⁵⁴⁸⁹ Şemahi'ye azîmet olundu. Özdemiroğlu Osman⁵⁴⁹⁰ [113/a] Pâşâ'yı Erzurum Beylerbeyisi ve sancak beyleriyle Şirvân muhâfazasına koyup Vezîr Mustafa⁵⁴⁹¹ cânibi Rum'a revâne oldu.

Vasat-ı şitâda İdrîs Hân Kızılbâş Özdemiroğlu Osman Pâşâ üzerine gelüp cenkde kendi ve askeri mağlûb ve maktûl oldu.⁵⁴⁹² Ol kış içinde yigirmi def'aya karîb gerde mekrûh şikest ve münhezim oldular.⁵⁴⁹³ Âhir otuz bin kadar⁵⁴⁹⁴ rûstâni ve şehri kızılbaş cem' olup İmâm Kûlu Hân Kızılbâş Osman Pâşâ'ya hücum edüp dört gün geceleriyle cenk edüp şâhlarını kaçırdı.⁵⁴⁹⁵ Ve bu⁵⁴⁹⁶ vâkı'a-i azîmeden sonra Şemahi Kal'asın binâ edüp Ca'fer Pâşâ'yı kâim-makâm alıkoyup Demirkapı yolundan ümem-i muhtelif içünden Kırım Adası'na çıkup Kefe'ye vâsıl olduk da Kırım cânibinin⁵⁴⁹⁷ isyânını tahkîk edüp başın kesüp der-devlete gönderdi.

Dokuz yüz seksen sekizde Vezîr Sinan Pâşâ'yı Acem fethine gönderdi. Serhadde dâhil olduk da İbrahim Hân kızılbaş⁵⁴⁹⁸ hediye-i ferâvân ile istikbâl eyleyüp tazarru' nâmelerle sulha râğib olup Acem Şâh'ının⁵⁴⁹⁹ tezellülün gördük de bunuvezîr mezbûr uazîm hizmet⁵⁵⁰⁰ zann edüp seferden avdet edüp elçi-i Asitâne'ye gönderdi. Sa'î vezîr meşkûr olmayup Sinan Pâşâ'yı azl ve Ferhâd Pâşâ'yı kızılbaş üzerine serdâr edüp⁵⁵⁰¹ gönderdiler.

Dokuz yüz dosan birde kal'a-i Revân'ı yaptı. Ve bu sene⁵⁵⁰² Osman Pâşâ Asitâne-i sa'âdetden vezâret-iuzma mansıbı ile Acem'e serdâr oldu. Kastamonu'da

⁵⁴⁸⁸ Kılındı A; oldu M (97a)

⁵⁴⁸⁹ Olunup A; edüp M (97a)

⁵⁴⁹⁰ Osman A; - F (154a)

⁵⁴⁹¹ Mustafa A; Mustafa Pâşâ F (154b) / M (97a)

⁵⁴⁹² Cenkte kendi ve askeri mağlûb ve maktûl oldu A; cenkte kendi gâlib olup askeri hayli maktûl oldu M (97a)

⁵⁴⁹³ Şikest ve münhezim oldular A; cümlesinde şikest ve münhezim oldular F (154b) / kızılbaş almadı. Bu hay ki, etdiler. Cümlesinde şikest ve hezîmet nasîb şâhlı oldu M (97a)

⁵⁴⁹⁴ Kadar A; mikdârı M (97a)

⁵⁴⁹⁵ Geceleriyle cenk edüp şâhlarını kaçırdı A; gecesiyle cenk edüp şâhlarını kaçırdı F (154b) / dört gece cenk olup şâhlarını kaçırdılar M (97a)

⁵⁴⁹⁶ Ve bu A; ve M (97a)

⁵⁴⁹⁷ Kırım Adası'na çıkup... A; Kırım'a çıkı. Kefe'ye dâhil olduk da Kırım HânınınM (97a)

⁵⁴⁹⁸ İbrahim Hân kızılbaş A; kızılbaş İbrahim Hân M (97a)

⁵⁴⁹⁹ Sulha râğib olup Acem Şâh'ının A; sulha râğib olup Şâh-ı Acem'in F (154b) / sulha taleb ve râğib oldu. Şâh-ı Acem'inM (97a)

⁵⁵⁰⁰ Mezbûr uazîm hizmet A; azîm hizmet edüp M (97a)

⁵⁵⁰¹ Edüp A; nasb edüp F (154b) / M (97b)

⁵⁵⁰² Sene A; sene de M (97b)

kışlayup⁵⁵⁰³ dokuz yüz doksan üçde vezîr-i a'zâm serdâr-ı ekrem Tebrîz'e dâhil olup şehri teshîr etdi. Ve heşt behiştinden bir kal'a binâ edüp otuz beş günde tamam olup ehl-i Tebrîz şib'e-i hûn-rîz olmağla asker-i İslâm'dan ba'zılara gadri muhakkık olmağın etfâl ve nisâdan gayriye kılıç koyup emvâllerin⁵⁵⁰⁴ guzâta yağma etdirdi. Kal'a mühimmâtın tamam⁵⁵⁰⁵ etdikden sonra kal'ada vezâret şartıyla Ca'fer Pâşâ'yı koyup⁵⁵⁰⁶ cânib-i Rum'a tevcih etdiler. Sûfiyândan Hamza Mîrzâ ile rezm edüp tulu'udan nısfü'n-nehâre dek cenge kâyim oldu. Osman Pâşâ marazdan bi-tâkat olmağla bâd-bâyı⁵⁵⁰⁷ şehbâya suvâr olup kızılbaş alayına topları def'aten boşaldup⁵⁵⁰⁸ yemîn ü yesârdan asker-i İslâm hamle etsünler deyu fermân eyledi. Ve bin evlâdın⁵⁵⁰⁹ kendüsi firâr ve orduyu Osman'ı ol mahalde karar etdi. Ol gece Osman Pâşâ'yı nâmdâr rahle-i mevte suvâr oldu. **[113/b]** Ve merg-zâr behişte değîn reh-revân gitdi. Târîhi⁵⁵¹⁰ cihânda nâm koydu göçdi. Osman rahletine târîh düşmüşdür.

Asker-i İslâm'a Çakal-zâde Sinan Pâşâ ittifâk emriyle serdâr olup⁵⁵¹¹ her gün Hamza Mîrzâ ile etrafından⁵⁵¹² görünüp cenk mehterleri urulurdu. Sonra⁵⁵¹³ Selmâs'a geldik de⁵⁵¹⁴ orduyu hümâyun üzerine hücûm eder gibi oldu. Hissenin alup⁵⁵¹⁵ me'yûsa rû-gerdân oldu. Asker-i İslâm selâmetle Van'a dâhil oldular. Dokuz yüz doksanda⁵⁵¹⁶ Ferhâd Pâşâ Asitâne'den Tebrîz'e asker bîmiyle varup Ca'fer Pâşâ'yı tazyîki muhâsaradan kurtarup Van ile Tebriz arasında iki kal'a binâ etdirüp⁵⁵¹⁷ dört yıl Ferhâd Pâşâ baharda sefer ve şitâda Erzurum'u makarr edinüp vasat-ı

⁵⁵⁰³ Kışlayup A; kışladı M (97b)

⁵⁵⁰⁴ Emvâllerin A; emvâl kıtalâyı F (154b) /M (97b)

⁵⁵⁰⁵ Tamam A; tekmîl F (154b)

⁵⁵⁰⁶ Koyup A; alıkoyup F (154b) /M (97b)

⁵⁵⁰⁷ Bâd-bâyı A; bâdı M (97b)

⁵⁵⁰⁸ Boşaldup A; boşaldırup M (97b)

⁵⁵⁰⁹ Ve bin evlâdın A; ve hile-i evlâda F (155a) / M (97b)

⁵⁵¹⁰ Ol gece Osman Pâşâ'yı... A; Ol gece Osman Pâşâ'yı nâmdâr rahle-i mevte suvâr merg-râr behişte değîn reh-revâr gitdi. Târîhi F (155a) / Ol gece Osman Pâşâ'yı nâmdâr rahle-i mevte suvâr merg-zâr behişte dek hevâr gitdi M (97b)

⁵⁵¹¹ Olup A; nasp olup F (154b)

⁵⁵¹² Etrafından A; etrafdan M (97b)

⁵⁵¹³ Mehterleri urulurdu sonra A; mertebeleri olurdu F (154b) / marşları urulurdu M (97b)

⁵⁵¹⁴ Geldik de A; geldiklerinde M (97b)

⁵⁵¹⁵ Alup A; - M (97b)

⁵⁵¹⁶ Dokuz yüz doksanda A; dokuz yüz doksan ikide F (154b) / Dokuz yüz doksan dörtde M (97b)

⁵⁵¹⁷ Etdirüp A; etdi M (97b)

Gürcistan'da Yuri Kal'asın ve berd-ade Gence Kal'âsın binâ eyleyüp⁵⁵¹⁸ Karabağlı Muhammed Hân kızılbaşı cenkde bozup a'vân ve ensârîn⁵⁵¹⁹ kılıçdan geçürdi. Huda⁵⁵²⁰ Afrîd Köprüsünden berude leşker-i muhâlifden bir ferd kalmayup Revân ve Gence ve Karabağ ve Şirvân'da olup Muttasıl Şâh Abbâs darb⁵⁵²¹ şimşîr-i Osmani'den yana⁵⁵²² yetişüp karındaşı Mîrzâoğlu⁵⁵²³ Haydar Mîrzâ'yı rikâb-ı hümâyuna mülâzemet hizmetiyle gönderüp meskenet huzu'⁵⁵²⁴ üzre olmak şartıyla sulha rızâyı hümâyun oldu.

Bin birde kül tâ'ifesi defterdârı isteriz deyu Bâb-ı Hümâyun'a cem' olup⁵⁵²⁵ bir iki kerre tenbih ile memnu' olmadılar. Fermân-ı şehriyârıyla iç oğlanı ve zülüflü dîzdârlar⁵⁵²⁶ müsella olup kül tâ'ifesine hücûm etdiler. Yüz on yedi adam⁵⁵²⁷ helâk olup Bâb-ı⁵⁵²⁸ Hümâyun'dan çıkmada ol kadar müzâhame⁵⁵²⁹ oldu ki bir adam bin belayla halkın omuzuna tırmanarak kapunun çâk⁵⁵³⁰ yukarusundan aşağı düşerim ve korkusundan korkusuna uğrayup boynu kırılıp ölür.⁵⁵³¹

Ve bu sene de Vezîr-i A'zâm Sinan Pâşâ Macar üzerine sefer edüp bir iki kal'a alup Rumeli'nde kışladı. Ve bin üçde Yanık Kal'asın hisâr edüb felek⁵⁵³² mânend üstüvâr iken on sekiz günde feth eyledi. Ve bu sene de zât-ı hümâyûn pâdişâhı arzuyu ittisâl⁵⁵³³ ile mülk-i bekâya irtihâl ve intikâl eyledi.⁵⁵³⁴ Ömrü şerîfleri

⁵⁵¹⁸ Eyleyüp A; edüp F (154b) / M (97b)

⁵⁵¹⁹ Ensârîn A; ensârdan F (154b)

⁵⁵²⁰ Huda A; ba'dehu M (97b)

⁵⁵²¹ Darb A; - M (97b)

⁵⁵²² Yana A; cana F (154b) / M (97b)

⁵⁵²³ Mîrzâoğlu A; Hamza Mîrzâoğlu F (154b) / M (97b)

⁵⁵²⁴ Gönderüp meskenet huzu' A; irsâl meskenet huzu'la M (97b)

⁵⁵²⁵ Olup A; oldu F (154b) / M (97b)

⁵⁵²⁶ Dîzdârlar A; baltacı M (97b)

⁵⁵²⁷ Adam A; nefer adam F (154b)

⁵⁵²⁸ Bâb-ı A; - M (97b)

⁵⁵²⁹ Çıkmada ol kadar müzâhame A; çıkmadılar ol mertebe merâhime F (154b) / çıkmada ol mertebe müzâhame M (97b)

⁵⁵³⁰ Çâk A; - F (154b)

⁵⁵³¹ Düşerim ve korkusundan... A; düşer ve korkduğuna uğrayup boynu kırılıp ölür. F (154b) / düşer ve korkduğuna uğrayup boynu burkulur ve ölür M (97b)

⁵⁵³² Felek A; - M (97b)

⁵⁵³³ Arzuyu ittisâl A; arzu ittisâle M (97b)

⁵⁵³⁴ İrtihâl ve intikâl eyledi A; irtihâl ve dâr-ı gururdan intikâl eylediler M (97b)

elli⁵⁵³⁵ ve müddeti saltanatları yigirmi yıl ve sekiz aydır. Yigirmi evlâdı zikûri oldu.⁵⁵³⁶ Veled-i ekberleri işâretiyle seferi âhiretde pederiyle⁵⁵³⁷ refâgat etdiler.

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Muhammed Hân♦♦

Sene-i mezkûre Cemâ [114/a] ziyelevveli'nin on altısı⁵⁵³⁸ Cum'a günü cülûs etdiler. Bin dörtde sefer-i küffâr-ı Engürüs vâki' oldu. Eğri Kal'asın feth etdikden sonra tâbur-i kâfir-i akûr intikâm kasdıyla mukâbele etdiler. Misüllü gayri ma'hûd harb ve sa'b vukû' buldu. Hatta İslâm⁵⁵³⁹ hezimet ve kefere otâğ-ı hümâyun önüne gelmeğe cür'et eyledi. Ve hazîne sandukları üzerine alem-i nekbetlerindikmişler idi. Ye'is külli hâsıl iken nesîm-i nusret hubûba başlar zahmeden⁵⁵⁴⁰ eser yok. Bedenleri birbiri üzerinde bî-cân bulup başların kesmeğe kimesne tenezzül etmez olur. Lillahi'l-hamd ve'l-mena âkıbet bin on ikide devlet bâkî talebiyle sarây-ı âhirete hırâman oldular. Müddeti devletleri dokuz yıl iki ay olmuştur.

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Ahmed Hân İbn Sultân Muhammed Hân♦♦5541♦♦

Sultân Ahmed Hân on beş yaşında sene-i mezbûre Receb'inin⁵⁵⁴² on dokuzuncu isneyn günü serîr-i saltanat-ı Osmanî üzre kadem basdı.⁵⁵⁴³ Baht kelimesi cülûsu hümâyûnlarına târîh düşmüşdür.⁵⁵⁴⁴ Sancağa çıkmadan pâdişâh olmak Âli Osman'da evvela bunlara müyesser olmuştur. Memleketi Osmanî ba'zı esbâb-ı

⁵⁵³⁵ Elli A; elli sene M (97b)

⁵⁵³⁶ Yigirmi evlâdı zikûri oldu A; Yigirmi evlâdı zikûri F (155a) / evlâdı zikûri M (98a)

⁵⁵³⁷ Pederiyle A; peder büzürgvâriilerine F (155a) / M (98a)

♦ [d]: Muhammed Hân Sâlis bin Murad Hân: Vilâdeti dokuz yüz yetmiş dört. Sâl cülûsu bin üç. Sâl intikâli bin on iki. Müddeti saltanatı dokuz sene iki ay. Ömürleri otuz sekiz senedir. F (155b)

♦ [d] okunamamaktadır M (98a)

⁵⁵³⁸ Altısı A; altıncı F (155b)

⁵⁵³⁹ İslâm A; İslâmiyyun F (155b) / M (98a)

⁵⁵⁴⁰ Zahmeden A; zahmetden M (98a)

♦♦ [d]: Sultân Ahmed Hân bin Muhammed Hân: Sâl vilâdeti fi sene 998. Sâl cülûsu fi sene 1013. Sâl intikâli fi sene 1026. Müddeti saltanatı fi sene 14. Müddeti ömrüşü fi sene 28.F (155b)

⁵⁵⁴¹ Zikr-i Saltanat-ı... A; Zikr-i Saltanat-ı Sultân Ahmed Hân M (98a)

♦♦ [d]: Sultân Ahmed Hân ... Dokuz yüz doksan sekiz... on iki. Sâl intikâl bin yirmi... .. saltanatı on dört sene..... yigirmi sekiz seneye b3aliğ olmuştur. (noktalı bölümler baskı nedeniyle okunuyor) M (98a)

⁵⁵⁴² Receb'inin A; Receb'inde M (98a)

⁵⁵⁴³ Kadem basdı A; kadem hümâyunların vaz' etdiler F (155b) / M (98a)

⁵⁵⁴⁴ Düşmüşdür A; vaki' olmuştur M (98a)

felekî ile rahne-nümâ olup eşkiyadan hayli ihtilâl bulduğu gûş-zed şehriyâr-ı⁵⁵⁴⁵ vüzerâdan ba‘zıları def‘ ü ref‘lerine ta‘yîn olunup “*El umuru merhunetün bi-evkâtihâ*”^{*} ateş fitne teskîn bulmadı. Âhir bin on beşde Koca Murad Pâşâ’yı vezîr-i a‘zam edüp gürûh mekrûh-i eşkiya fî-ma‘ni fermân buyurdular. Evvela Haleb’de pervâz eden⁵⁵⁴⁶ Canpolad-zâde Ali Pâşâ’yı istikbâl⁵⁵⁴⁷ ve Haleb’i tahlîs edüp Ali Pâşâ Asitâne-i Sa‘âdete birkaç neferle can atdı.⁵⁵⁴⁸ Ba‘dehu Kalenderlioğlu nâm şakî ile Maraş kurbunda Göksun yaylasında mulâkât edüp ekserîn tu‘me-i şimşîr etdik de birkaç kendü gibi servibâlar ile⁵⁵⁴⁹ Irak’a düşdü. Ve Karahisâr-ı şarkı nâm⁵⁵⁵⁰ mahalde Topal nâm şakînin karındaşına bir bölük asker gönderüp anı dahî pâyedâr ismî semender hâl⁵⁵⁵¹ etdik de ol biçâre dahîşirzime-i kalîle ile Kalenderoğlu’na muttasıl olmak için ol arzuyla Acem’e⁵⁵⁵² düşdü. Lillahi’l-hamd ve’l-mena Mülk-i Osmanî şer u şordan⁵⁵⁵³ hâlî ve mir’at-ı devleti mücellâve musaffâ oldu.⁵⁵⁵⁴

Ve bin on dokuzda Acem’e sefer niyetiyle Koca Murad Pâşâ Asitâne-i Sa‘âdet’ten çıkup Tebrîz’e vardı. Şiddet-i şitâ mâni‘⁵⁵⁵⁵ olmağla avdet edüp Diyârbekir’de kışladı. Evvel baharda⁵⁵⁵⁶ Nasûh Pâşâ’ya mühür-i şerîf verilüp Asitâne’ye da‘vet olundu. Bin yigirmi üçde Nasûh Pâşâ katl olunup **[114/b]** Muhammed Paşâ’yı vezîr-i a‘zam edüp kızılbaş sefer için Haleb’de kışla fermân olundu. Bin yigirmi beşde Revân’ı altmış gün⁵⁵⁵⁷ hisâr edüp fethi müyesser olmadıErzurum’a avdet etdiler. Yigirmi altıda Halîl Pâşâ’ya mühür-i şerîf verilüp⁵⁵⁵⁸ Diyârbekir’de kışla fermân olundu. Ve bu sene de dünya saltanatından istirâhat edüp sarây-ı âhiriye ihtiyâr buyurup ve tâyr-i rûh-i aşiyâne-i cennete revân oldu vaz‘ı esâs

⁵⁵⁴⁵ Şehriyâr-ı A; şehriyâr-ı oldukda M (98a)

*Her işin bir vakti vardır

⁵⁵⁴⁶ Pervâz eden A; bir vüzerâdan M (98a)

⁵⁵⁴⁷ İstikbâl A; istibsâl F (155b) / M (98a)

⁵⁵⁴⁸ Can atdı A; vezirin korkusundan can atdı F (155b) / vezîrin havfından van atdı M (98a)

⁵⁵⁴⁹ Kendü gibi servibâlar ile A; kendü gibiyi servibâlar ile F (156a) / kendüyü bî servibâlarıyla verâyla ederek M (98a)

⁵⁵⁵⁰ Nâm A; karîb M (98a)

⁵⁵⁵¹ Pâyedâr ismî semender hâl A; pâyimâl simm semender câl F (156a) / M (98a)

⁵⁵⁵² İçün ol arzusuyla Acemê A; arzusuyla Acem diyârına M (98a)

⁵⁵⁵³ Şordan A; şorundan F (156a)

⁵⁵⁵⁴ Devleti mücellâ ve musaffâ oldu A; devleti âyine-i mücellâ eyledi M (98a)

⁵⁵⁵⁵ Mâni‘ A; mekse mâni‘ F (156a) / M (98a)

⁵⁵⁵⁶ Baharda A; baharda ömrü âhir olmağla M (98a)

⁵⁵⁵⁷ Altmış gün A; altmış iki gün F (156a) / M (98a)

⁵⁵⁵⁸ Verilüp A; erzâni buyurulup M (98a)

câmi'î şerîfidir.⁵⁵⁵⁹ At Meydanı fi-Şevvâl sene 1017 itmâm câmi'î şerîf⁵⁵⁶⁰ cedidi fi-Şa'banü'l-mu'azzam⁵⁵⁶¹ sene 1026 kıble-i inâm Medinetü'r-Resûl aleyhi's-selâmda binâ-i cedîd ve âsâr-ı kadimeyi ahkâm tecdîd vechi üzere nice eser-i latîfleri olup vech-i kerîm nebeviyi nişânesi olmak üzere mevzu⁵⁵⁶² olan Kevkeb-i Dürrî nâm levh zürriyeti iki yüz yigirmi yedi kıt'a zi-kıymet ihcârdan mâ'ada elli bin dinâra alınmış bir elmas ile tezyîn ve bu güne himmet ile intisâb Cenâb-ı Hazret-i Seyyidi'l-mürselîn etdiler.⁵⁵⁶³

Evlâdı Kirâm: Sultân Osman Hân,⁵⁵⁶⁴ Sultân Murad Hân,⁵⁵⁶⁵ Sultân İbrahim Hân.⁵⁵⁶⁶

Vüzerâ-i A'zâm:⁵⁵⁶⁷ Ali Pâşâ, Lâlâ Muhammed Pâşâ, Halîl Pâşâ.

Meşâyihu'l-İslâm:⁵⁵⁶⁸ Ebu'l Meyâmin Mustafa Efendi, San'allah Efendi,⁵⁵⁶⁹ Hoca zâde Muhammed Efendi, Es'ad Efendi.

Zikr-i Saltanat-ı Sultân Osman bin Sultân Ahmed Hân*

Vilâdeti fi sene 1013 cülûsuş fi sene 1021 müddeti saltanatış fi sene 4⁵⁵⁷⁰ ömrüş fi sene 19 şehâdetiş fi sene 1031.⁵⁵⁷¹ Merhûm Sultân Ahmed'in⁵⁵⁷² mürğ-i rûh-i pür-fütuhları bâğ-ı cenâne pervâzeyledik de birâder-i gühterleri Sultân Mustafa

⁵⁵⁵⁹ Ve bu sene de... A; Ve bu sene de dünya saltanatından istirâhat feragâtıyla sarây-ı âhirete ihtiyâr buyurup ve tâyr-i rûh-i pâkları aşiyâne-i cennete revân oldu. Vaz'ı esâs câmi'î şerîf cedididir F (156a) / Ve bu sene de dünya saltanatından istirâhat feragâtle sarây-ı âhirete intikâl buyurulup ve tâyr-i rûh-i pâkları aşiyâne-i cennete revân oldu. Vaz'ı esâs câmi'î şerîf cedididir M (98a)

⁵⁵⁶⁰ Şerîf A; - F (156a) / M (98a)

⁵⁵⁶¹ Fi-Şa'banü'l-mu'azzam A; fi-Şa'ban M (98a)

⁵⁵⁶² Mevzu' A; mevsû F (156a)

⁵⁵⁶³ Etdiler A; etdi M (98a)

⁵⁵⁶⁴ Hân A; - M (98b)

⁵⁵⁶⁵ Hân A; - M (98b)

⁵⁵⁶⁶ Hân A; - M (98b)

⁵⁵⁶⁷ A'zâm A; kirâm M (98b)

⁵⁵⁶⁸ Meşâyihu'l-İslâm A; meşâyih-i azâm M (98b)

⁵⁵⁶⁹ San'allah EfendiA; San'allah Efendi, Mustafa Efendi F (156a)

* [d]: Sultân Osman bin Sultân Ahmed: Sâl vilâdeti bin on üç. Sâl cülûs bin yigirmi yedi. Müddeti saltanatı dört senedir. Ömrü azîzleri on yedi senedir M (98b)

⁵⁵⁷⁰ Vilâdeti fi sene 1013... A; vilâdiş fi sene 1013, cülûş fi sene 1027, müddeti saltanat fi sene 4, müddeti F (156b)

⁵⁵⁷¹ Vilâdeti fi... A; - M (98b)

⁵⁵⁷² Ahmed'in A; Ahmed M (98b)

taht-ı Devlet-i Osmanî üzere⁵⁵⁷³ cülûs edüp meşâ'ıl saltanat ile iştiğâle kat'ân meyil ve rağbetleri olmamğın⁵⁵⁷⁴ ancak dört ay saltanat edüp ba'dehu ittifâk-ı âmme ile hal'eti saltanatı birader-zâdeleri⁵⁵⁷⁵ Sultân Osman'a elbâs ve ol şehzâde-i serâfrâz serîr-i azze ve nâze iclâs olundu. Fî gurre-i şehri⁵⁵⁷⁶ Rebiü'l-evvel sene⁵⁵⁷⁷ bin yigirmi dokuz⁵⁵⁷⁸ Rebiülâhîr'inde bir gece tulû'-i fecrden sonra safha-i zümrüd-gün gerdünde şeklen ba'îne kılıç hey'etindekabzası aşağı tahminen beş rümh tülunda iki zirâ' arzında nurâni bir alâmeti semâviyye bir şehri-i mümted-i kâmil⁵⁵⁷⁹ olup halk-ı âlem hayrete vardı.

Ba'dehu mütevâ rey-i benâm-ı adem olup güyâ ki vak'a-i Osmani'ye derkâr olacak şimşîr-i hûn-bâr⁵⁵⁸⁰ seyyâf-ı rüzgâra âb ü tâb verdi. Ba'dehu bin otuz Rebiü'l-evvel'inde kudret-i kâmile-i semdâniyye iktizâsıyla âhir **[115/a]** şitâda ruyî deryâ serapa bânch(?)⁵⁵⁸¹ olup bir kaç gün alî hâle karar ve nice süfehâ safha-i melsâ-i sabah üzere⁵⁵⁸² Üsküdâr'a güzâr eyledi. Ol senenin baharında Leh cânibine seferi hümâyûnları vuku' buldu. Ve Hotin Kal'asın feth ve Tatar Hân'ı Memleket-i⁵⁵⁸³ Rus'a gârete ta'yîn edüp taburların hisâr etdiler. Nicelerin esîr ve tu'me etdiler.⁵⁵⁸⁴ Kudûm-i şitâ meded-resleri⁵⁵⁸⁵ olup tazarru'-i ibtihâlleri kabul buyurulup İstanbul'a avdet olundu. Dört yıl saltanat ve hilâfetden sonra bin otuz bir Receb'inde⁵⁵⁸⁶ sekizinci günü ba'de'l-asr şerbet-i şehâdeti nûş edüp vâlid-i mâcidleri merkad-ı münevvereleri kurbunda defn olundu.

⁵⁵⁷³ Osmanî üzere A; tahtı Osmanî üzere F (156b) / taht-ı Al-i Osmanîye'ye M (98b)

⁵⁵⁷⁴ İştiğâle kat'ân meyil ve rağbetleri olmamğın A; iştiğâle rağbet etmekle M (98b)

⁵⁵⁷⁵ Birader-zâdeleri A; birader-zâdesi M (98b)

⁵⁵⁷⁶ Şehri A; - M (98b)

⁵⁵⁷⁷ Sene A; - M (98b)

⁵⁵⁷⁸ Bin yigirmi dokuz A; 1029 F (156b)

⁵⁵⁷⁹ Mümted-i kâmil A; mümted F (156b) / kâmil memdûd M (98b)

⁵⁵⁸⁰ Hûn-bâr A; hûn-yâr F (156b) hûn-yâra M (98b)

⁵⁵⁸¹ Serpa bânch A; serapa yanch F (156b) / setr tâ bârîh M (98b)

⁵⁵⁸² Sabah üzere A; ma üzere M (98b)

⁵⁵⁸³ Memleket-i A; - M (98b)

⁵⁵⁸⁴ Tu'me etdiler A; tu'me-i şimşîr etdiler lâkin F (156b) / M (98b)

⁵⁵⁸⁵ Kudûm-i şitâ meded-resleri A; kudûm-i şitâda resleri M (98b)

⁵⁵⁸⁶ Receb'inde A; Receb'inin F (156b) / Receb'in M (98b)

Saltanat-ı⁵⁵⁸⁷ Sâniye-i Sultân Mustafa İbn Sultân Muhammed Hân ♦

Bin otuz Receb'inin sekizinci günü hazîne-i⁵⁵⁸⁸ eltâfû'l-heyheden hil'at-ı saltanatı Osmaniye tekrar⁵⁵⁸⁹ Sultân Mustafa'ya erzâni oldu. Lâkin edhemi mezheb-i münevhib ve fenâ meşreb⁵⁵⁹⁰ ve devlet-i dünyâyı bi-bekâye beş-i vebâdan istifnâ üzere olup muktezayı tab'ı uzlet sendi⁵⁵⁹¹ üzere nazm-ı ahvâl-i memleket ile takıyyiddin ve⁵⁵⁹² te'âtî-i mehâmı saltanat emrinde ihtimâmda tefcir üzere olduğu cihetden bir yıl beş ay saltanat etdikden sonra ittifâk ile⁵⁵⁹³ Sultân Mustafa'yı⁵⁵⁹⁴ tekrarınca uzlet-i ihtiyâr edüp⁵⁵⁹⁵ esenn ve erşed olan şehzâde-i birâderzâdeleri⁵⁵⁹⁶ Sultân Murad Hân serîr-i ârayı divân-ı saltanat şehriyârı oldu.

Zikr-i Saltanat-ı Murad⁵⁵⁹⁷ Hân Gâzî İbn⁵⁵⁹⁸ Sultân Ahmed Hân ♦♦

Ol şehriyâr-ı nâmdâr sipihr iktidârın vilâdet-i bi-izze ve sa'âdeti⁵⁵⁹⁹ bin on sekizde vâki' olup sinn şerîfleri on dört seneye bâliğ olduk da ammîsi Sultân Mustafa hal' oldukda⁵⁶⁰⁰ bin otuz iki senesinde mâh-ı Zilka'de'nin dördüncü günü⁵⁶⁰¹ taht-ı saltanat-ı hilâfete izz ü iclâl⁵⁶⁰² ve sa'âdet ve ikbâl birle cülûs-i sa'âdet mânûsları vâki' olmuştur. Sene-i atiyede Çerkes Muhammed Pâşâ'yı vezîr-i⁵⁶⁰³ a'zam edüp

⁵⁵⁸⁷ Saltanat-ı A; zikr-i saltanat-ı F (156b) / M (98b)

♦ [d]: Zikr-i Saltanat-ı Sultân Mustafa Sâniye-i bin Sultân Muhammed Hân fî sene 1030, Receb F (156b)

⁵⁵⁸⁸ Günü hazîne-i A; gününde hazîne-i F (156b) / taraf-ı hazâ'in M (98b)

⁵⁵⁸⁹ Osmaniye tekrar A; Al-i Osmani mükerreren M (98b)

⁵⁵⁹⁰ Münevhib ve fenâ meşreb A; ve fenâ meşreb F (157a)

⁵⁵⁹¹ Sendi A; pesend F (157a) / pesendi M (98b)

⁵⁵⁹² Ve A; tanazzur ve M (98b)

⁵⁵⁹³ İle A; arayla F (157a) / re'ile M (98b)

⁵⁵⁹⁴ Mustafa'yı A; Mustafa F (157a) / M (98b)

⁵⁵⁹⁵ İhtiyâr edüp A; ihtiyâr eyleyüp F (157a) / ihtifâde karar edüp M (98b)

⁵⁵⁹⁶ Birâder zâdeleri A; - M (98b)

⁵⁵⁹⁷ Murad A; Sultân Murad F (157a) / M (98b)

⁵⁵⁹⁸ İbn A; bin F (157a)

♦♦ [d]: Sultân Murad Râbi' bin Ahmed Hân: Sâl vilâdeti bin on sekiz Cemaziye'l-evveli'nde. Sâl cülûs bin otuz iki. Sâl intikâl bin kırk dokuz Şevvâl'inde. Müddeti saltanatı on yedi sene. Müddeti ömrü şerîfleri yigirmi sekiz seneye varmıştır. F (157a)

• [d]: Sultân Murad Râbi' bin Sultân Ahmed: Sâl vilâdeti bin on sekiz. Sâl cülûs bin otuz iki. Sâl intikâl bin kırk dokuz. Müddeti saltanatı on yedi sene. Ömrü şerîfleri yigirmi sekiz senedir. M (98b)

⁵⁵⁹⁹ Bi-izze ve sa'âdeti A; bi-sa'âdeti F (157a) / bi-sa'âdeti izzî M (98b)

⁵⁶⁰⁰ Hal' oldukda A; hal' olduktan sonra F (157a) / hal' ve azl oldukdan sonra M (98b)

⁵⁶⁰¹ Günü A; gününde F (157a)

⁵⁶⁰² Taht-ı saltanat-ı hilâfete izz ü iclâl A; taht-ı saltanata izz ü iclâl M (99a)

⁵⁶⁰³ Vezîr-i A; sadr-ı M (99a)

mukaddeman isyan eden Ayâz⁵⁶⁰⁴ Pâşâ'nın üzerine ta'yîn buyurdular. Kayseri üzerinde⁵⁶⁰⁵ mukâbele sadedinde⁵⁶⁰⁶ leşker-i muhâlifin nebâtü'n-nakş⁵⁶⁰⁷ gibi perâkende ve perinşân oldu. Otuz üçde vezîr-i mezkûr Tokat'da fevt⁵⁶⁰⁸ olmağla hidmet-i sadâret-i uz mâ⁵⁶⁰⁹ Diyârbekir muhâfızı olan⁵⁶¹⁰ Hâfız Ahmed Pâşâ'ya tefvîz olunup⁵⁶¹¹ Bağdad'ı teshîre fermân buyuruldu.⁵⁶¹² Cünd-i İslâmla Bağdad'a varup beş aydan ziyâde cenk etdiler⁵⁶¹³ **[115/b]** lâkin fethi müyesser olmadı. Otuz beşde Hâfız Ahmed Pâşâ azl olundu⁵⁶¹⁴ ve Halîl Pâşâ vezîr-i a'zam nasb olundu.⁵⁶¹⁵ Memâlik-i İran tahrîrine fermân olunup⁵⁶¹⁶ mukaddeme-i ceşş olan Anadolu Beylerbeyisi Hüseyin Pâşâ ve yanınca bulunan beylerbeyleri Erzurum'a vardık da⁵⁶¹⁷ Abaza havfe düşüp hisâr-ı üstüvâr Erzurum'a kapandı.⁵⁶¹⁸ Halîl Pâşâ bu nakş-ı azîb zuhûrundan fûtûr bulup kızılbaşâ gitmeği terk ve Abaza'yı ahz için bî-vakt⁵⁶¹⁹ ve kal'aya yerin yapışdı. Kış gelmekle hâ'ib ü hâsır gitdi. Pâdişâh-ı Gayûr Abaza-i mağrûrî makhûr⁵⁶²⁰ etmek için Hüsrev Pâşâ'yı gönderdiler bî-tevfik üzerine varup ejderha misâli⁵⁶²¹ toparla on dört gün döküp on beşinci gün teslimi kal'a olunup dest gerden beste Asitâne'ye götürdü⁵⁶²² lâkin merd-i hazûr ve dilâver olmağla cürümî afv olunup bu sene beylerbeyliği⁵⁶²³ ihsân olundu. Otuz dokuzda teshîr-i Bağdad için Hüsrev Pâşâ ta'yîn olundu. Ol kışı Musul'da geçirüp evvel bahar oldukda Hân⁵⁶²⁴

⁵⁶⁰⁴ Ayâz A; Abaza M (99a)

⁵⁶⁰⁵ Üzerinde A; önünde F (157a) / M (99a)

⁵⁶⁰⁶ Sadedinde A; sadedinde iken M (99a)

⁵⁶⁰⁷ Nebâtü'n-nakş A; yebâtü'n-nakş F (157a)

⁵⁶⁰⁸ Fevt A; merhûm M (99a)

⁵⁶⁰⁹ Uzmâ A; - M (99a)

⁵⁶¹⁰ Olan A; - M (99a)

⁵⁶¹¹ Olunup A; buyurulup F (157a) / M (99a)

⁵⁶¹² Buyuruldu A; buyurulup F (157a) / oldu M (99a)

⁵⁶¹³ Ziyâde cenk etdiler A; sonraya dek cenk ve kıtâl eylediler M (99a)

⁵⁶¹⁴ Ahmed Pâşâ azl olundu A; Ahmed Pâşâ azl olunup F (157a) / Pâşâ azl olundu M (99a)

⁵⁶¹⁵ Nasb olundu A; oldu M (99a)

⁵⁶¹⁶ Olunup A; olundu M (99a)

⁵⁶¹⁷ Beylerbeyleri Erzurum'a vardık da A; beylerbeyleri ki Erzurum'a vardık da F (157a) / beylerbeyleri ki Erzurum'a karîb vardık da M (99a)

⁵⁶¹⁸ Kapandı A; kapanup M (99a)

⁵⁶¹⁹ Terk ve Abaza'yı ahz için bî-vakt A; terk ve Abaza'yı ahz için bî-vakt cenk F (157a) / terk edüp ve Abaza-i ahz etmeğe bî vakt cenk M (99a)

⁵⁶²⁰ Makhûr A; ma'hûr F (157a)

⁵⁶²¹ Ejderha misâli A; ejdeha peyker F (157b) / M (99a)

⁵⁶²² Asitâne'ye götürdü A; Asitâne-i sa'âdete gönderdi F (157b) / Asitâne'ye gönderdi M (99a)

⁵⁶²³ Beylerbeyliği A; beylerbeyği M (99a)

⁵⁶²⁴ Bahar oldukda Hân A; baharda cibâl-i F (157b) / M (99a)

Hemdan'a güzâr edüp mukâbele sadedinde olan sipeh-sâlâr-ı kızılbâş Zeynel Bey⁵⁶²⁵ mukaddeme ceş ile tarûmâr olup⁵⁶²⁶ tamâm fasl-ı bostan⁵⁶²⁷ Acemî geşt ü güzâr edüp ba'dehu Musul'da hâzır olan cebehâne ve topları getürdüp kırk gün Bağdad'ı bir vecihle hisâr etdi ki hayret fezâyı Rüstem ve İsfendiyâr idi. Ammâ askerinin ibrâmıyla Hüsrev Pâşâ bir hafta dahi durduktan sonra ric'ate karar verdi.⁵⁶²⁸

Bin kırkda izhâr isyan eden İlyas Pâşâ'yı Küçük Ahmed Pâşâ'ya tutdurdup⁵⁶²⁹ meydanı siyasetde boynu uruldu. Kırk birde Mekke-i Mükerrreme'ye def'aten sel ferâvân ceryanıyla Beytü'l-Harâm inhirâm⁵⁶³⁰ buldu. Dâver hizmet güzâr behişt karar mâl helâllârıyla itmâm binâsına muvaffak oldular. Râkamü'l-hurûf bendelerine dahî men evvele ilâ âhire ol hizmet-i şerîfle muvaffak⁵⁶³¹ olmak müyesser oldu. Velillahi'l-hamd ve bu sene de Van Kal'asın muhâsara eden sipeh-sâlâr Acem Rüstem Hân üzerine serhad beylerbeylerin ta'yîn buyurup⁵⁶³² şehbâzan Rum, Yunan Acemi kaçırdılar.⁵⁶³³ Kırk ikide kudûm-i himmet lüzumuyla⁵⁶³⁴ Edirne şehri dâr-ı behişt birin oldu. Ve⁵⁶³⁵ bu sene de Leh üzerinde sefer⁵⁶³⁶ mukarrer etmiş iken Rus menkûsun⁵⁶³⁷ zeyl-i afv teşebbüsü sebebiyle üzerlerine varılmadan **[116/a]** ağmâz buyuruldu.⁵⁶³⁸ Murtaza Pâşâ'yı serdâr ve ana⁵⁶³⁹ Rumeli sipeh-sâlârı Canpolad zâde MustafaBâlî⁵⁶⁴⁰ ma'an me'mûr eylediler. Leşker-i zafer esirle Pîrgüyü Kal'ası önünde kurulan cisrden ubûr olunup Tuna kenarında ârâm olundu. Leh elçileri tazarru'-i ibtihâl-i tamam ile⁵⁶⁴¹ Murtaza Pâşâ'ya vüsûl bulup dil-hâh üzre sulha karar oldu.

⁵⁶²⁵ Bey A; hân F (157b) / M (99a)

⁵⁶²⁶ Olup A; oldu M (99a)

⁵⁶²⁷ Bostan A; bâsitân F (157b) / tâbistan Irak M (99a)

⁵⁶²⁸ Hüsrev Pâşâ bir hafta... A; Hüsrev ric'ate râm oldu F (157b) / M (99a)

⁵⁶²⁹ Tutdurdup A; tutdurup F (157b)

⁵⁶³⁰ İnhirâm A; inhidâm M (99a)

⁵⁶³¹ Muvaffak A; müşerref M (99a)

⁵⁶³² Beylerbeylerin ta'yîn buyurup A; beyleri ta'yîn olunup M (99a)

⁵⁶³³ Kaçırdılar A; harabelere kaçırdı F (157b) / harabelerine kaçırdılar M (99a)

⁵⁶³⁴ Kudûm-i himmet lüzumuyla A; kudûm meymenet lüzumla M (99a)

⁵⁶³⁵ Oldu ve A; - M (99a)

⁵⁶³⁶ Üzerinde sefer A; üzerine seferi F (157b)

⁵⁶³⁷ Menkûsun A, menkûs M (99a)

⁵⁶³⁸ Buyuruldu A; buyurulup M (99a)

⁵⁶³⁹ Ve ana A; edüp ve ana F (157b)

⁵⁶⁴⁰ Bâlî A; - F (157b) / Pâşâyı M (99a)

⁵⁶⁴¹ İbtihâl-i tamam ile A; ibtihâl ile F (157b)

Bin kırk üçde şehri Safer'de Cibbe Ali kapusunda ihrâk-ı azîm⁵⁶⁴² vâki' olup ol sebep ile⁵⁶⁴³ kahvehâneler men' olundu.⁵⁶⁴⁴ Bin kırk dördte pâdişâh bizzât Revân Kal'ası cânibine revân oldular.⁵⁶⁴⁵ Ve Revân'ı hisâr edüp sekizinci günde⁵⁶⁴⁶ darb-ı top ve hücûm-i ceş kıyamet aşûp tahammül edemeyüp Alaman ile taleb-i aman ve teslim-i Revân ile nevcan buldular. Hân-ı kal'a mîr-gün zâde⁵⁶⁴⁷ kemer beste-i dergâh ve mâ'adâsı taleb-i cânib-i⁵⁶⁴⁸ şâh-ı gümrâh oldular. Kırk beşde Tebrîz taraflarına ser-pâ şita karîb olmağla mekse⁵⁶⁴⁹ ruhsat verilmeyüp Van cânibine güzâr ve Amid'de on beş gün karar buyurulup rûz-i kasımda taht-gâh-ıfelek cenâba⁵⁶⁵⁰ inân tâb oldular. Ba'dehu kızılbaş evbâş Murtaza Pâşâ'nın maraz-ı sa'be müsâdifesin istimâ' etmekle⁵⁶⁵¹ tehiyye-i esbâb-ı harb edüp Zemistân'da Revân'ı hisâr edüp⁵⁶⁵² dört ay muhâsaradan sonra Murtaza Pâşâ merhûm olmağla Revân'ı teshîr etdi. Sultân-ı gayûr düşman-ı mağrûrdan ahz-ı intikâm için Vezîr Muhammed Pâşâ'yı ma'zûl ve Behram Pâşâ'yı ma'zûl ve⁵⁶⁵³ Behram Pâşâ'yı sadâret-i uzmâ hizmetle mesrûr buyurup tehniyye-i esbâb-ı sefer maslahatıyla Anadolu'ya gönderdiler. Ba'dehu kahr-ı kahramân ile pâdişâh dâr-ı saltanatdan sonra⁵⁶⁵⁴ hareket buyurup ve bir inânda Bağdad'a vardı. Otuz dokuz gün hisâr ile Bağdad dâr-ı İslâm'ı derkenâr koyulup⁵⁶⁵⁵ otuz bin kadar leşker hûn-rîz düşmanı tîğ tizden geçürdü.⁵⁶⁵⁶ Ba'dehu sadra'zam Kara Mustafa Pâşâ'yı ta'mîr ve terkîm⁵⁶⁵⁷ Irak için Bağdad'da alıkoyup kendileri Diyârbekir'e hirâm⁵⁶⁵⁸ oldular. Fasl-ı şitâda asâyiş⁵⁶⁵⁹ ve evvel baharda cânib-i tahtgâha arayış bahş⁵⁶⁶⁰ etdiler.

⁵⁶⁴² Kapusunda ihrâk-ı azîm A; kapusu hâricinde ihrâk-ı azîm F (157b) / kapusu hâricinde azîm harîk M (99b)

⁵⁶⁴³ Olup ol sebep ile A; oldu sebebiyle M (99b)

⁵⁶⁴⁴ Olundu A; oldu M (99b)

⁵⁶⁴⁵ Cânibine revân oldular A; üzerine revân oldular F (158a) / cânibine revân oldu M (99b)

⁵⁶⁴⁶ Günde A; gün M (99b)

⁵⁶⁴⁷ Mîr-gün zâde A; emîr güna oğlu M (99b)

⁵⁶⁴⁸ Cânib-i A; - M (99b)

⁵⁶⁴⁹ Mekse A; mekse karar M (99b)

⁵⁶⁵⁰ Cenâba A; cenân feth-i M (99b)

⁵⁶⁵¹ Müsâdifesin istimâ' etmekle A; müsâdifesinden haberdâr olup M (99b)

⁵⁶⁵² Edüp A; - M (99b)

⁵⁶⁵³ Behram Pâşâ'yı ma'zûl ve A; - M (99b)

⁵⁶⁵⁴ Dâr-ı saltanatdan sonra A; dâr-ı saltanatdan F (158a) / dârü's-sa'âdetden M (99b)

⁵⁶⁵⁵ Koyulup A; kılup M (99b)

⁵⁶⁵⁶ Geçürdü A; geçirüp M (99b)

⁵⁶⁵⁷ Kara Mustafa Pâşâ'yı ta'mîr ve terkîm A; Kara Mustafa'yı ta'mîr ve termîm M (99b)

⁵⁶⁵⁸ Hirâm A; / hirâman M (99b)

Bin kırk dokuzda Şevval'in⁵⁶⁶¹ on altısında Pençşenbih günü⁵⁶⁶² iki buçuk sâ'at geçdikden sonra kendüleri⁵⁶⁶³ azm-i cenan eylediler. Ve cihâniyâni mâtem dil sözleriyle⁵⁶⁶⁴ giryân büryân eylediler. Tâballah u serâhu ve hablü'l cennet⁵⁶⁶⁵ misvâh.

Vüzerâyı Azâm: Kemânkeş Ali Pâşâ, Çerkes⁵⁶⁶⁶ Muhammed Pâşâ, Hafız Ahmed [116/b] Pâşâ, Halîl Pâşâ, Hüsrev Pâşâ, Receb Pâşâ, Muhammed Pâşâ, Behram Pâşâ, Tayyar Pâşâ,⁵⁶⁶⁷ Kara Mustafa Pâşâ.

Meşâyih-i İslâm: Yahya Efendi, Es'ad Efendi, Hüseyin Efendi ve diğ⁵⁶⁶⁸ Yahya Efendi.

Saltanat-ı Sultân İbrahim bin Ahmed Hân ♦⁵⁶⁶⁹

Ol Sultân-ı Sâmi mekânın vilâdet-i ba-izz ü sa'âdeti târîh-i hicretin bin yigirmi altıncı senesinde vâki' olup sinn-i şerîfi⁵⁶⁷⁰ yigirmi üç seneye bâliğ oldukda bin kırk dokuz Şevvâl'in⁵⁶⁷¹ on altıncı gününde⁵⁶⁷² serîr-i saltanata cülûs etdiklerinde⁵⁶⁷³ dokuz yıl fermân fermâyı cihân olup bin elli sekiz Receb'inde on sekizinci⁵⁶⁷⁴ günü ki, yevmi's-sebt idi. Ba'de-zevâl eş-şems zimâmı⁵⁶⁷⁵ saltanat ve hilâfeti ferzend ercümendi Sultân Muhammed⁵⁶⁷⁶ nâmdâra teslîm olunup kendinin rûh-i pür

⁵⁶⁵⁹ Asâyış A, esâs F (158a)

⁵⁶⁶⁰ Bahş A; - M (99b)

⁵⁶⁶¹ Dokuzda Şevvâl'in A; dokuz Şevvâli'nin F (158a) / M (99b)

⁵⁶⁶² Günü A; gecesi M (99b)

⁵⁶⁶³ Geçdikden sonra kendüleri A; - M (99b)

⁵⁶⁶⁴ Sözleriyle A; sözüyle M (99b)

⁵⁶⁶⁵ Ve hablü'l cennet A; ve ce'ale'l cennet F (158a)

⁵⁶⁶⁶ Çerkes A; Çerkez F (158a)

⁵⁶⁶⁷ Tayyar Pâşâ A; Tayyar Muhammed Pâşâ F (158a) / M (99b)

⁵⁶⁶⁸ Diğ^{er} A; tekrar M (99b)

♦[d]: Saltanat-ı Sultân İbrahim Hân: Sâl cilûsu bin kırk dokuz. Müddeti saltanatı dokuz senedir. Vefâtış bin elli sekiz. Ömrü azizleri otuz iki sene tâli' oldu. F (158a)

⁵⁶⁶⁹ Hân A; Gâzî M (99b)

• [d]: Zikr-i Saltanat-ı İbrahim Hân bin Ahmed Hân Gâzî M (99b)

⁵⁶⁷⁰ Şerîfi A; şerîfleri M (99b)

⁵⁶⁷¹ Olduk da bin kırk dokuz Şevvâl'in A; olduk da bin kırk dokuz Şevvâl'inin F (158a) / olduk da birâderleri Sultân Murad Hân fevt olduk da bin kırk dokuz senesi Şevvâl'inin M (99b)

⁵⁶⁷² Gününde A; günü M (99b)

⁵⁶⁷³ Etdiklerinde A; etdiklerinden sonra F (158a) / eyledi M (99b)

⁵⁶⁷⁴ Receb'inde on sekizinci A; Receb'inin on sekizinci F (158b) / Receb'inde on sekiz M (99b)

⁵⁶⁷⁵ Zimâmı A; zamanı F (158b)

⁵⁶⁷⁶ Ve hilâfeti ferzend ercümendi Sultân Muhammed A; Sultân Muhammed Hân M (99b)

futûhî⁵⁶⁷⁷ şehîdân-i âlem-i bâlâya urûc eyledi.⁵⁶⁷⁸ Gazâvât o ister⁵⁶⁷⁹ dâd-ı kal'a-i Azak ibtidâ-i sefer Girid ve feth-i kal'a-i Hâniye sene 1055.⁵⁶⁸⁰

Evlâdı Kirâm: Sultân Muhammed fî sene 51 Sultân Selîm sene 54, Sultân Osman sene 54, vefâtış sene 54, Sultân Cihangir sene 56, vefâtış 57, Sultân Bayezid sene 58, vefâtış sene 60, Sultân Orhan sene 58, vefâtış sene 59, Sultân Süleyman sene 52, Sultân Ahmed sene 52, Sultân Murad sene 52.⁵⁶⁸¹

Zikr-i⁵⁶⁸² Saltanat-ı Sultânü'l-A'zam Pâdişâh-ı Âlem ve Şehinşâh-ı Benî

Adem Ebu'l-feth Sultân Muhammed Hân Gâzî

İbn⁵⁶⁸³ Sultân İbrahim Hân eş-Şehîd⁵⁶⁸⁴

Bu şehriyâr-ı sipehr iktidârın vilâdet-i ba-izz ü sa'âdeti târîh-i hicretten⁵⁶⁸⁵ bin elli bir senesinde vâki' olup sinn şerîfleri yedi seneye bâliğ olduk da vâlid mâcidi Sultân İbrahim fevt olup bin elli sekiz Receb'inin on sekizinci yevmi's-sebtde tahtı Devletü'l-Osmani'ye⁵⁶⁸⁶ cülûs eyledi.

Satır Halledellâhu fî-baside'l-arz emre⁵⁶⁸⁷ ve ahkâma ve refi' bi'n-nasr ve'l-fethi⁵⁶⁸⁸ alî el-berâyâ i'lâma ve izzi serîrû'l-melik bu⁵⁶⁸⁹ cûda ve efâz-ı aliye'l-karîb ve'l-ba'id asâr-ı adile ve cûde bu Sultân Ferîdun ve haşmetin eyyâmı saltanatlarında feth etdüğü bilâd-ı kal'a-i Banu an-yed⁵⁶⁹⁰ Köprülü Muhammed Pâşâ el-vezîrû'l-

⁵⁶⁷⁷ Fûtûhi A; futûhları M (99b)

⁵⁶⁷⁸ Eyledi A; eyledi rahmetullahi aleyh F (158b) / M (99b)

⁵⁶⁷⁹ Gazâvât o ister A; gazâvâ-i evvel istedi M (99b)

⁵⁶⁸⁰ Sene 1055 A; bin elli beş senede M (99b)

⁵⁶⁸¹ Evlâd-ı kirâm... A; evlâd-ı kirâm: Sultân Muhammed Hân fî sene 21, Sultân Selîm sene 54, Sultân Ahmed Ahmed fî sene 52, Murad Hân fî sene 52, Sultân Selîm fî sene 54, Sultân Osman fî sene 56, vefâtış fî sene 56, Sultân Cihangir fî sene 56, vefâtış fî sene 58, Sultân Bayezid fî sene 58, vefâtış fî sene 60, Sultân Orhan fî sene 58, vefâtış fî sene 59. M (99b)

⁵⁶⁸² Zikr-i A; - M (99b)

⁵⁶⁸³ İbn A; bin F (158b)

*[d]: Saltanat-ı Sultân Muhammed Hân bi Sultân İbrahim Hân: Sâl ülûsu bin elli sekiz Receb'inde vâki' oldu F (158b)

⁵⁶⁸⁴ Eş-Şehîd A; - M (99b)

⁵⁶⁸⁵ Hicretten A; hicretin M (100a)

⁵⁶⁸⁶ Yevmi's-sebtde tahtı Devletü'l-Osmani'ye A; yevmi's-sebtde tahtı devlet-i bihat Âl-i Osmani'ye F (158b) / gününde devlet-i bihat Osmaniye ile cülûs M (100a)

⁵⁶⁸⁷ Emre A; evâmire M (100a)

⁵⁶⁸⁸ Bi'n-nasr ve'l-fethi A; bi'l-feth ve'n-nasr M (100a)

⁵⁶⁸⁹ Bu A; ber F (158b)

⁵⁶⁹⁰ Bilâd-ı kal'a-i Banu an-yed A; bilâd-ı fethi Benûh'dur yed M (100a)

a‘zam sene 1068 feth-i Kal‘a-i Varit an⁵⁶⁹¹ yed Serdâr Ali Pâşâ sene 1067⁵⁶⁹² feth-i Uyvar an⁵⁶⁹³ yed Fazıl Ahmed Pâşâ el-vezîrû‘l-a‘zam sene 1074⁵⁶⁹⁴ feth beyi kal‘a-i ve sulh bi-kral Nemçe ve Macar an yed Vezîrû‘l-a‘zam⁵⁶⁹⁵ Ahmed Pâşâ el-merkûm sene 1075.⁵⁶⁹⁶

Zikr-i Cezîre-i Akrîdiş Ya‘ni Girid ve Fethi O:⁵⁶⁹⁷ Kütüb-i Tevârihde bu cezîrenin sergüzeşti bugüne tahrîr [117/a] olunmuştur ki,⁵⁶⁹⁸ Ceza‘îr deryâyı Rum‘dan dördüncü iklimden cezîre-i Akrîdiş ki tahff-i ibâret için evvelinde⁵⁶⁹⁹ hemze-i hazf ve âhirinde⁵⁷⁰⁰ terhîm olup mahrec münasebeti ilegâf kâfa ve harf-i⁵⁷⁰¹ tâkâh dal ve kâhi tâbe kılıp ve tebdîl olup Girid denilmiştir. Tahminen devri yedi yüz mîliden ziyâde altmış⁵⁷⁰² arzı ile şarkdan garba imtidâdı iki yüz⁵⁷⁰³ mîl ve tarafı garbîsi memâlik-i mahrûse-i İslâmiyye‘den Rumeli‘nden Mora kenarına otuz mîl⁵⁷⁰⁴ ve cânib-i şarkîsi Anadolu‘dan Menteşe kenarına⁵⁷⁰⁵ yüz kırk mîl karîbdir. Tufânun bu ana gelince bir asırdan nev‘i beşerden⁵⁷⁰⁶ hâlî kalmamıştır. Ve bir târihde revnak ve nezâret ve imâretine fûtûr gelmemiştir. Cibâl ve kılâ‘ menî‘a ve karavuzba‘ vesî‘ayı müştemil bercâyı mergûb ve miskin-i latîf-i hûbdur ve hükemâ-i ve e‘imme-i târih tahkîki⁵⁷⁰⁷ üzere bu cezîrede ma‘den-i zeheb ve fidda mevcûddur. Ve hâlise‘l-meyyûn⁵⁷⁰⁸ bunda olur. Ve ilm-i mûsikî bu cezîrede istinbât olunmuştur.

⁵⁶⁹¹ Sene 1068 feth-i Kal‘a-i Varit an A; fi sene 65, feth-i Derat‘dır M (100a)

⁵⁶⁹² Sene 1067 A; fi sene 1070 M (100a)

⁵⁶⁹³ Uyvar an A; Uyvar‘dır M (100a)

⁵⁶⁹⁴ Sene 1074 A; fi sene 1075 M (100a)

⁵⁶⁹⁵ Macar an yed Vezîrû‘l-a‘zam A; Macar‘dır yed el-vezîr M (100a)

⁵⁶⁹⁶ Merkûm sene 1075. A; merkûm sene 1075. Feth-i kal‘a-i Kandiye ve Cezîre-i Girid an yed Vezîr-i a‘zam Ahmed Pâşâ el-mezkûr sene 1080. F (158b) / merkûm fi sene 1075. Feth-i Kal‘a-i Kandiye cezîre-i Girid‘dir yed Vezîr Ahmed Pâşâ el-mezkûr fi sene 1080. M (100a)

⁵⁶⁹⁷ Zikr-i cezîre-i... A; zikr-i ahvâli cezîre-i Girid ve feth-i o M (100a)

⁵⁶⁹⁸ Sergüzeşti bugüne tahrîr olunmuştur ki A; sergüzeştin keşîde kılınmıştır ki M (100a)

⁵⁶⁹⁹ Evvelinde A; - M (100a)

⁵⁷⁰⁰ Âhirinde A; âhirinde şini M (100a)

⁵⁷⁰¹ Harf-i A; - M (100a)

⁵⁷⁰² Altmış A; aştmış mîl M (100a)

⁵⁷⁰³ İki yüz A; iki yüz otuz M (100a)

⁵⁷⁰⁴ Ve tarafı garbîsi memâlik-i mahrûse-i İslâmiyye‘den Rumeli‘nden Mora kenarına otuz mîl A; - M (100a)

⁵⁷⁰⁵ Kenarına A; kenarlarına F (159a) / M (100a)

⁵⁷⁰⁶ Mîl karîbdir. Tufânun A; mîl karîbden tufândan ve ana gelince Mısır‘dan M (100a)

⁵⁷⁰⁷ Tahkiki A; nehîfi F (159a)

⁵⁷⁰⁸ Hâlise‘l-meyyûn A; hâlis eftemiyyûn F (159a) / M (100a)

Ve dahî anda mâr ve sa‘leb ve zîb vesâ’ir yırtıcı canavarlar ve⁵⁷⁰⁹ hayvanât ta‘ayyiş eylemez. Ve bi’l-cümle⁵⁷¹⁰ hayr ve menâfi‘i çok ve mehâsıtına⁵⁷¹¹ nihâyet yoktur.⁵⁷¹² Mesine’den sonra Akdeniz adalarının işbehi olduğuna seyyahan âfâk ittifâk etmişlerdir.

Sâbıkân bu cezîre İstanbul kaysarlarının taht-ı tasarruflarında olup hicretin⁵⁷¹³ iki yüz dört senesinde Endülüs memâlikine mâlik olan Benî Ümeyye fırkasından⁵⁷¹⁴ Hakim bin Hişâm dâr-ı mülki olan Kurtuba şehri halkı gulüvv-i âm⁵⁷¹⁵ edüp sarayına geldiler. Kıtal-ı azîmden sonra Hakim gâlib olup cemm gafîr ve alef-i şimşîr olup sonra bâkiyesine terk-i vatan şartıyla amân verildi. Ve sefinelere tahmîl olunup Endülüs’den taşra sürüldüler. Anlar⁵⁷¹⁶ dahî sâhil-i Mısır’a vâsıl ve bî tekellûf İskenderiyye’ye istıla tarîkiyle dâhil oldular. Ol sırada Hulefâ-i Abbâsiyyûn tarafından vâlî-i Mısır olan Abdullah bin Tâhir anların haberinden agâh olduk da üzerlerine varup muhâsara ve tazyîk ve ol vilâyetden gitmek üzere şart⁵⁷¹⁷ ve sulhamânı tensîk etdiler. Anlar dahî otuz pâre gemiye binüp⁵⁷¹⁸ terk-i diyâr etdiler. Ve her sene Hâkim, Mısır’a biraz⁵⁷¹⁹ mâl irsâl etmek şartıyla Girid cezîresine gitdiler. Vardık da ol tâ’ife-i lâ-mekân cezîre-i latîfi gördüklerinde öyle ittifâk etdiler ki bu⁵⁷²⁰ cezîre-i ya feth edelüm yâhud cümlemiz helâk olalım deyu sefinelerini⁵⁷²¹ ateşe yakdılar ki avdetden⁵⁷²² ümîdleri [117/b] kesile. Bu vecih üzere Ebu Hafz Ömer bin İsa nâm şahsa bî‘at etdiler.⁵⁷²³ Bi-emri Hüdâ⁵⁷²⁴ bütün cezîre-i feth edüp memâlik-i İslâmiyye’ye ilhâk eylediler. Ba‘dehu⁵⁷²⁵ esbâb-ı tahassin ve tesviye-i

⁵⁷⁰⁹ Canavarlar ve A; - M (100a)

⁵⁷¹⁰ Bi’l-cümle A; cümle M (100a)

⁵⁷¹¹ Mehâsıtına A; mehâtına M (100a)

⁵⁷¹² Yokdur A; yok bir cezîredir F (159a) / M (100a)

⁵⁷¹³ Hicretin A; târihin M (100a)

⁵⁷¹⁴ Fırkasından A; fırkasından mütecâviz M (100a)

⁵⁷¹⁵ Gulüvv-i âm edüp A; ulüvv-i âm edüp F (159a) / gulüvv-i âm olup M (100a)

⁵⁷¹⁶ Sürüldüler anlar A; sürdüler M (100a)

⁵⁷¹⁷ Şart A; şerâyit M (100a)

⁵⁷¹⁸ Binüp A; girüp F (159a)

⁵⁷¹⁹ Biraz A; bir mikdâr F (159a) / M (100a)

⁵⁷²⁰ Bu A; biz bu F (159b)

⁵⁷²¹ Helâk olalım deyu sefinelerini A; kırılalım deyu gemilerini M (100a)

⁵⁷²² Avdetden A; avdet M (100a)

⁵⁷²³ Etdiler A; eylediler M (100a)

⁵⁷²⁴ Bi-emri Hüdâ A; bi-lütfullahi te‘ala F (159b) / M (100a)

⁵⁷²⁵ Eylediler ba‘dehu A; etdikden sonra M (100b)

umûr edüp muhâfazaya mukayyed oldular. Ol asırda İstanbul'a⁵⁷²⁶ pâdişâh olan Mihail nâm kaysar haber aldıkda iki def'a donanmayla üzerlerine asker gönderüp evvelkiden çok gâzî şehîd oldu. Sonra giderekden⁵⁷²⁷ gâzîler bir ferd komayup katl etdiler ve haberleri müslimânlardan alındı. Lillahi'l-hamd bu minvâl üzre seksen yıl kadar mezbûr evlâd-ı Ömer bu tarikle imâret etdiler.⁵⁷²⁸

Ba'dehu ba'zı avâriz hasebiyle hicretin iki yüz seksen dört senesinde İstanbul'a hüküm eden Românûs nâm kaysar Nikefor Fevka(?) nâm ser-askerîn irsâl edüp Müslimânlara müstevlî oldu. Ve kal'aların aldıkdan sonra Müslimânlar nice müddet taht-ı hükûmetlerinde oldular.⁵⁷²⁹ Mürûr-ı eyyâmla⁵⁷³⁰ ehl-i İslâm munkarız olupbi'l-külliyeye sükkân-ı tenasur eylediler. Ba'dehu zaman ı İstanbul'da Aysa Keyus(?)⁵⁷³¹ nâm kimesne pâdişâh oldu.⁵⁷³² Mezkûrun Elkiyus nâm küçük karındaşı bir hîle ile⁵⁷³³ tutup iki gözlerini çıkardı. Ol yaralardan fevt olup kendüsi karındaşının tahtına cülûs edüp⁵⁷³⁴ pâdişâh oldu. Ve karındaşını katl etdikden sonra⁵⁷³⁵ maktûlün Elkiyus nâmında bir oğlu olup anı dahî öldürmek istedi.⁵⁷³⁶ Ol dahî haberdâr olup Venedik'e kaçup halâs oldu. Bir zamanda anda mütemekkin olup ba'dehu babasının tahtını almak için Venedik'den ve Fransa'dan⁵⁷³⁷ imdâd taleb eyledi. Anlar dahî vâfir asker tedârik ba'zı⁵⁷³⁸ cenârallerin ve Fransa beylerin ma'ân ta'yîn ve⁵⁷³⁹ azîm donanma ile İstanbul'a irsâl eylediler. Ve donanma ile Kadıköy'üne irsâl⁵⁷⁴⁰ vâsıl olduk da kâtil mezbûr⁵⁷⁴¹ Elkiyus firâr edüp ve diğeri Elkiyus İstanbul'a girüpbabasının tahtına

⁵⁷²⁶ İstanbul'a A; İstanbul'da M (100b)

⁵⁷²⁷ Giderekden A; giden kefereden F (159b) / M (100b)

⁵⁷²⁸ Lillahi'l-hamd... A; vallahi'l-hamd bu minvâl üzre seksen yıl kadar zaman mezbûr evlâd-ı Ömer bi-tarîk ile temlik imâret etdiler F (159b) / vallahi'l-hamd bu minvâl üzre seksen yıl kadar zaman mezbûr Ömer ve evlâdı bi-tarîk et-temlik imâret etdiler M (100b)

⁵⁷²⁹ Müddet taht-ı hükûmetlerinde oldular A; zaman bi hükmi nasâri oldular M (100b)

⁵⁷³⁰ Eyyâmla A; eyâmıyla F (159b)

⁵⁷³¹ Aysa Keyus A; Aysa Keyus Angelos M (100b)

⁵⁷³² Kimesne pâdişâh oldu A, kimesne pâdişâh olup F (159b) / pâdişâh olup M (100b)

⁵⁷³³ İle A; - F (159b)

⁵⁷³⁴ Cülûs edüp A, geçüp F (159b) / M (100b)

⁵⁷³⁵ Sonra A, gayri F (159b)

⁵⁷³⁶ Öldürmek istedi A; öldürmeye kasd eyledi F (159b) / M (100b)

⁵⁷³⁷ Fransa'dan A; Fransalı'dan F (159b) / M (100b)

⁵⁷³⁸ Ba'zı A; edüp ba'zı F (159b) / M (100b)

⁵⁷³⁹ Ta'yîn ve ta'yîn edüp M (100b)

⁵⁷⁴⁰ Ve donanma ile Kadıköy'üne irsâl A; donanmaları Kadıköy'üne M (100b)

⁵⁷⁴¹ Mezbûr A; mezkûr M (100b)

cülûs eyledi. Mezkûr⁵⁷⁴² Venedik'te iken İspanya beylerinden bir bey-zâde ve⁵⁷⁴³ Fransa ekâbir-zâdelerinden birisi mezbûrun⁵⁷⁴⁴ meclisine dâhil olup hizmetlerinden mahzûz olmağla İstanbul'a gelüp pâdişâh olduk da mezbûr İspanya bey-zâdesine Girid'i ve Fransız'a⁵⁷⁴⁵ Kıbrıs cezâresin hibe ve temellük eyledi.⁵⁷⁴⁶

Hicretin beş yüz yigirmi bir senesinde Venedikli mâl kesîre ile anlardan iştirâ edüp bu tarikle Girid'e mâlik oldular.⁵⁷⁴⁷ Ve dokuz yüz yetmiş dokuz senesinde merhûm Sultân Selîm İbn⁵⁷⁴⁸ Süleyman Hân Kıbrıs'ı feth edüp Girid sulh [118/a] ile Venedikliler elinde kaldı. Hicret-i Nebeviyye'nin bin elli dört senesinde Sultân İbrahim Hân İbn⁵⁷⁴⁹ Sultân Ahmed Hân'ın Dâru's-Sâ'ade Ağası Sünbül Ağa Mısır'a sürölüp ve Mekke-i Mükerrreme kâziyesi Burusevi Muhammed Efendi ma'a giderlerdi. Kerpe adalarına vâsıl olduk da⁵⁷⁵⁰ Malta'nın altı pare çekdirmesi zâhir olup⁵⁷⁵¹ cenge mübâşeret olundukda ve⁵⁷⁵² seffine kapudanı ve Dâru's-sa'âde ağası şehîd olup seffine-i kabza-i teshîr ve ehl-i esîr olup⁵⁷⁵³ Girid'e doğru gitdiler. Girid hâkimi Venedik'e tâbi' ve sûretan bu hânedânın havâdârı geçünürken seffinede olan esb-itâzı ve mâl-ı girân-mâyeden hâkim-i mezbûra vesâ'ir yine⁵⁷⁵⁴ vâfir pîş-keşler çekilüp⁵⁷⁵⁵ birkaç gün âramdan sonra seffine-i⁵⁷⁵⁶ yedine alup Malta'ya doğru⁵⁷⁵⁷ gitdiler. Girid keferesinin bu hıyanetleri ma'rûze-i⁵⁷⁵⁸ atabe-i aliye-i sultâniyye

⁵⁷⁴² Mezkûr A; mezbûr M (100b)

⁵⁷⁴³ Beylerinden bir bey-zâde ve A; beylerinden bir bey-zâde ve bir F (159b) / bey-zâdelerinden bir bey-zâde ve bir M (100b)

⁵⁷⁴⁴ Fransa ekâbir-zâdelerinden birisi mezbûrun A; Fransa ekâbir-zâdesi merkûmun M (100b)

⁵⁷⁴⁵ Girid'i ve Fransız'a A; Girid'i ve Fransa'ya F (159b) / Girid'i hibe Fransalı'ya M (100b)

⁵⁷⁴⁶ Kıbrıs cezâresin hibe ve temellük eyledi A; Kıbrıs temlik eyledi M (100b)

⁵⁷⁴⁷ Oldular A; oldu M (100b)

⁵⁷⁴⁸ İbn A; bin M (100b)

⁵⁷⁴⁹ Hân ibn A; bin M (100b)

⁵⁷⁵⁰ Ma'a giderlerdi. Kerpe adalarına vâsıl olduk da A; ma'an gemiye girüp Mısır'a giderken Girid adalarına vâsıl olduk da M (100b)

⁵⁷⁵¹ Zâhir olup A; nümâyan olup ve fi'l-hâl erişüp M (100b)

⁵⁷⁵² Olunduk da ve A; eylediler M (100b)

⁵⁷⁵³ Seffine kapudanı ve... A; Dâru's-Sa'âde ağası ve seffine kapudanı şehîd olup seffine-i kabza-i teshîr olup ve ehl-i seffine-i esîr edüp F (160a) / Dâru's-Sa'âde ağası ve gemi re'isi şehîd oldukdan sonra gemi dahî dâhil kabza-i teshîr ve ehl-i sa'îr olup M (100b)

⁵⁷⁵⁴ Vesâ'ir yine A; vesâ'irlerine F (160a) / ümeraya M (100b)

⁵⁷⁵⁵ Çekilüp A; çeküp F (160a) / M (100b)

⁵⁷⁵⁶ Seffine-i A; gemi-i M (100b)

⁵⁷⁵⁷ Doğru A; - M (100b)

⁵⁷⁵⁸ Hıyanetleri ma'rûze-i A; hıyanetleri ma'rûz F (160a) / hıyaneti ma'rûz M (100b)

olacak cezîre-i mezbûreyi feth ve sükkânı olan melâ'in⁵⁷⁵⁹ kal' u kam' murâdı hümâyûnları olup esbâbı sefer bi-hesab ilâ mekân hâzır âmâde kılındıktan sonra sabikân haremi hümâyunları⁵⁷⁶⁰ mukarreb Hazret-i Hünkâr olan Silahdâr Kapudan Yusuf Pâşâ'yı⁵⁷⁶¹ serdâr-ı vüzerâdan Musa Pâşâ'yı ve kûl kethüdâsı Murad Ağa'yı serdâra refik edüp⁵⁷⁶² teshîr-i bilâd için hüsn-itedbîr muvâfık olmağa⁵⁷⁶³ fermân buyurdular.

Bin elli beş senesinde⁵⁷⁶⁴ Rebû'l-evveli'nin dördüncü günü müstevfiyat yarâğ ve asker-i zafer semât ile⁵⁷⁶⁵ memlû ve meşhûn donanma ile mezbûr kapudan pâşâ İstanbul'dan çıkup feth-i Girid niyetine revân oldular. Mâh Rebiu'l-âhir'in yigirmi beşinci günü⁵⁷⁶⁶ sevâhil-i cezîre-i Girid'e yanaşılup kenara çıkıldı. Cemâziyelevvel'in üçüncü gününde⁵⁷⁶⁷ Hâniye Kal'asının etrafında meterisler kazılup dönmeye başladılar.⁵⁷⁶⁸ Elli dört gün muhâsaradan sonra sulhla kal'ayiteslîm eylediler⁵⁷⁶⁹ ve hisâr-ı üstüvârı zapt olunup muhâfazasına asker konuldu. Ve anda bulunan erbâb-ı arifân bu târîhi dediler.⁵⁷⁷⁰

Gazâyı Evvel:⁵⁷⁷¹ Ba'dehu sene'i mezbûrede Budin'den ma'zûl vüzerâdan Deli Hüseyin Pâşâ'ya Girid Eyâleti ihsân olunup⁵⁷⁷² cezîreye me'mûr oldu. Bundan sonra Girid cezîresinde Resmo ve Ebu Karun Kal'aları ve dahî nice kılâ' ve bekâ-i ve nice kâfir alef şimşir kılınup bütün cezîre-i feth etdi. Ve zamime-i memâlik-i

⁵⁷⁵⁹ Melâ'in A; melâ'in hâsırini M (100b)

⁵⁷⁶⁰ Humâyunları A; hümâyunda F (160a) / hümâyun M (101a)

⁵⁷⁶¹ Kapudan Yusuf Pâşâ'yı A; Yusuf Pâşâ kapudanı M (101a)

⁵⁷⁶² Edüp A; ve F (160a)

⁵⁷⁶³ Tedbir muvafık olmağa A; tedbirde muvafık olmağa F (160a) / tedbire muvafık olmağla M (101a)

⁵⁷⁶⁴ Senesinde A; senesi F (160a) / M (101a)

⁵⁷⁶⁵ Müstevfiyat yarâğ ve asker-i zafer semât ile A; müstevfi yerağıyla ve asker-i zafer ile M (101a)

⁵⁷⁶⁶ Beşinci günü A; beşinci günü Aravin Liman'ından çıkup ikinci günü F (160a) / beşinci günü Avarin Liman'ına çıkılup ikinci günü M (101a)

⁵⁷⁶⁷ Gününde A; günü M (101a)

⁵⁷⁶⁸ Kazılup dönmeye akladılar A; kazılup mübâşeret eyledi F (160a) / kurulup dönmeğe mübâşeret eyledi M (101a)

⁵⁷⁶⁹ Sulhla kal'ayı teslîm eylediler A; sulh ile kal'a teslîm olundu M (101a)

⁵⁷⁷⁰ Ve anda bulunan erbâb-ı arifân bu târîhi dediler. A; - M (101a)

⁵⁷⁷¹ Gazâyı evvel A; - M (101a)

⁵⁷⁷² Olunup A; olup M (101a)

İslâmiyye kıldı. Ve bu ebâ ve kudât ve hükkâm ve⁵⁷⁷³ Merdeman Hisâr'ı ve dizdâr bi'l-küllîye tertîb olundu ancak ihsan hasun cezîre-i mezbûradan olan Kandiyye⁵⁷⁷⁴ Kal'ası ki metâneti gâyette ve hasâneti nihâyetde idi. Ve⁵⁷⁷⁵ bir hisâr üstüvâr olup rûyi zemînde mislî olmamağla bir iki def'a muhâsara olmuşken fethî müyesser olmayup **[118/b]** ta şol zamanda ki vekîl-i milel Rabbü'l-celîl⁵⁷⁷⁶ ve mazhar-ı eltâf-ı hâlık hamîl-i⁵⁷⁷⁷ nâzır-ı nâmus-i şerî'at ve hakîkat olan⁵⁷⁷⁸ Vezîr-i A'zam ve Serdâr-ı Efham⁵⁷⁷⁹ ya'ni Fazıl Ahmed Pâşâ'yı mükerrerem Kal'a-i Uyvar'ı feth ve Nemçe ve Macar'la sulh ve salâh edüb elçi ile der devlete gelüp Rikâb-ı Pâdişâh Rûy-i Zemîn⁵⁷⁸⁰ Hazret-i Gâzî Sultân Muhammed Hân⁵⁷⁸¹ bin İbrahim Hân huzurlarına⁵⁷⁸² rûy-i mâliyede hizmeti mebrûr ve sa'î meşkûr olmağla karîn iltifât ve ihsân ve ikrâm şâhî olmağla⁵⁷⁸³ müftehir ve mübâhî oldu. Bir iki günden sonra Vezîr-i A'zam Memâlik Küşâ Mûmî İleyh Ahmed Pâşâ ve Şeyhu'l-islâm ve sadreyn vesâ'ir vüzerâ ve erkân huzûru pâdişâhiya tehniyye-i feth ü nusret için vardıklarında hazret-i şehriyâr-ı sipihr iktidâr meclis-i şerîf-i izzet inîfleri⁵⁷⁸⁴ feth-i kelâm edüp cezîre-i⁵⁷⁸⁵ bi'l-küllîye taht-ı tasarrufumuzda olup ancak Kal'a-i Kandiyye bu ana değîn kabza-i teshîre⁵⁷⁸⁶ götürülmeyüp mâbeynde kalmak lâyük-ı gayret-i sultânî ve mubât⁵⁷⁸⁷ ve himâyet-i cihânbanî değıldir. Husûsan kal'a-i mezbûrun sükkâmı olan küffâr-ı nâkarar her-bâr cânib-i Mısır'a ve cemî' deryâyı sefide zehâb ü iyâb üzre olan

⁵⁷⁷³ Bundan sonra Girid... A; Bundan sonra Girid cezîresinde Resmo ve Ebu Karun Kal'aları ve dahî nice kıla' ve bekâ-i ve nice cezîreler alef şimşir kılınup bütün cezîre-i feth edüp zamime-i memâlik-i İslâmiyye kılındı. Ve nevâb ve kudât ve hükkâm ve F (160b) / Bundan sonra Girid cezîresinde nice cenkler ve nice kıla' ve bekâ-i teshîr ve nice çerfler alef şimşir kılınup bütün cezîre-i feth edüp mülhakât memâlik-i İslâmiyye'den kılındı. Nevâb ve Kaza ve Hükkâm ve M (101a)

⁵⁷⁷⁴ Hasun cezîre-i mezbûradan olan Kandiye A; Hasan Hüseyin cezîre mezbûra olan M (101a)

⁵⁷⁷⁵ İdi ve A; - F (160b) / M (101a)

⁵⁷⁷⁶ Ta şol zamanda ki vekîl-i milel Rabbü'l-celîl A; ta şol zamanda ki vekîl-i zıll Rabbü'l-celîl F (160b) / zamanında ki vekîl zıll Rabbü-celîl M (101a)

⁵⁷⁷⁷ Hamîl-i A; cemîl-i F (160b) / M (101a)

⁵⁷⁷⁸ Hakîkat olan A; hakîkat kâsir nâkûs millet küfr ve dalâlet F (160b) / M (101a)

⁵⁷⁷⁹ Efham A; ekrem M (101a)

⁵⁷⁸⁰ Pâdişâh rûy-i zemîn A; pâdişâhı M (101a)

⁵⁷⁸¹ Hân A; - M (101a)

⁵⁷⁸² İbrahim Hân huzurlarına A; İbrahim Hân'a M (101a)

⁵⁷⁸³ Olmağla A; birle M (101a)

⁵⁷⁸⁴ İnîfleri A; inîflerinde F (160b) / aleflerinde M (101a)

⁵⁷⁸⁵ Cezîre-i A; cezîre-i Girid M (101a)

⁵⁷⁸⁶ Bu ana değîn kabza-i teshîre A; kabza-i teshîrimize M (101a)

⁵⁷⁸⁷ Mubât A; münâsib F (160b) / M (101a)

tüccâr⁵⁷⁸⁸ gemilerini alup halkını esîr ve sebte-i zincir ederler. Ve nice yerleri nehb ü gâret ederler.⁵⁷⁸⁹ Kal‘a-i mezbûreyi feth ve sükkânı olan melâ‘îni ve hâsirîn kal‘ ve kam‘ olunmak murâdı hümâyûnum olmuştur. Sen ki vezîr-i a‘zamsın umûmen askeri nusret me’serîmesin.⁵⁷⁹⁰ Serdâr ve cumhur umûr-i saltanatımı⁵⁷⁹¹ keff keffâti ki menût ve kabza-i iktidârı ki, merbût eyledim. Ve bu umûrda sana bedreka izzü⁵⁷⁹² tevfiik Hâlık “*kün feyekün*” hâdîdir.⁵⁷⁹³ Rehmûn olsun duyurdıklarında⁵⁷⁹⁴ vezîr-i kebîr müşteri tedbîr dahî fermânına⁵⁷⁹⁵ imtisâl edüp istîsâl ehl-i zilâl niyyeti ile ehl-i⁵⁷⁹⁶ cihâda vaz‘-ı kadem-i intizâm umûru dînî ve terakkiye-i cumhûr u silmîni nefsinden⁵⁷⁹⁷ mukaddem eyledi.

Ve ol kış Memâlik-i Osmâni⁵⁷⁹⁸ ve kişver-i sultânîden nezel-i⁵⁷⁹⁹ ferâvân ve zehâ‘ireyi pâyan ihrâcı fermân olunup kenâr-ı deryâda vâkı‘ iskelelerde hâzır ve amâde ve asker zefer mü’essir müteveccih⁵⁸⁰⁰ seferi hümâyûn olalar deyu buyuruldu. Mezkûr şitâyı İstanbul’da geçürüp evvel baharda ki⁵⁸⁰¹ sene bin yetmiş altı Şevvâl’inin beşinci günü idi. İstanbul’dan çıkup Hazret-i Pâdişâh Hurşîd Tal‘at dahî sa‘âdeti iclâl ile süvâr olup Edirne şehrine değin asâkir-i İslâm ile me‘â vardı. Edirne’den vezîr-i a‘zamı Girid’e yollayup⁵⁸⁰² kendüleri izz ü iclâl ile makarr-ı sa‘âdet ve müstakırr-ı adaletleri olan saray-ı dil-şâda⁵⁸⁰³ karar buyurdular. Ba‘dehu müşârü’n-ileyh vezîr-i müşteri tedbîri tayy-i merâhil ve kat‘-ı menâzil ederek İstika nâm şehre varup ol arada bir mikdâr arâmdan sonra sene seb‘a ve seb‘inde bir

⁵⁷⁸⁸ Cânib-i Mısır’a ve cemî‘... A; Mısır cânibiden deryâyı sefide ayâb ve zehhâb üzre olan hüccâc ve tüccar M (101a)

⁵⁷⁸⁹ Ederler A; etdikleri mukarrerdir M (101a)

⁵⁷⁹⁰ Zafer me’serîmesin A; zafer me’süresini F (160b) / nusret me’serimlesini M (101a)

⁵⁷⁹¹ Saltanatımı A; saltanatı M (101a)

⁵⁷⁹² Bedreka izzü A; bed-refi-i F (161a) / bed-reka-i M (101a)

⁵⁷⁹³ Hâdîdir A; hâdî F (161a) / hâdî ve M (101a)

⁵⁷⁹⁴ Duyurdıklarında A; buyurdıklarında F (161a) / duyup du‘â kıldıklarında M (101a)

⁵⁷⁹⁵ Fermânına A; fermân-ı pâdişâhıya M (101a)

⁵⁷⁹⁶ Ehl-i A; ra F (161a) / M (101a)

⁵⁷⁹⁷ Silmîni nefsinden A; müslimîni nefsden M (101a)

⁵⁷⁹⁸ Osmâni A; Osmâniye M (101a)

⁵⁷⁹⁹ Osmâni ve kişver-i sultânîden nezel-i A; Osmâni ve kişver-i sultânîden bezel-i F (161a)
Osmâniye ve kişver-i sultânîyeden nüzûl M (101b)

⁵⁸⁰⁰ Müteveccih A; dahî müteveccih F (161a) / dahî teveccüh M (101a)

⁵⁸⁰¹ Baharda ki A; baharda F (161a)

⁵⁸⁰² Yollayup A; gönderüp M (101b)

⁵⁸⁰³ Dil-şâda A; dilekşâda F (161a)

mübârek [119/a] sâ'atde devlet ve ikbâl birle Termîş nâm iskeleden⁵⁸⁰⁴ donanmayı hümâyûn ile cezîre-i mezkûreye geçüp Liman-ı Câniye'ye vaz'ı kadem⁵⁸⁰⁵ ve lenger etdiler.

Ol kış Hâniye'de ikâmet olunup mühimmât ve levâzım tekrar görülüp andan⁵⁸⁰⁶ sonra sene-i mezbûre Zilka'desi'nin on sekizinci günü⁵⁸⁰⁷ devlet ve izzet ile Hâniye'den kalkup Kandiye cânibine teveccüh buyurdular.⁵⁸⁰⁸ Kavala Havriye⁵⁸⁰⁹ nâm mevzi'a vardıkda muma ileyh vezir 'atar ve nazar⁵⁸¹⁰ yanında olan asâkir ilm-i kesîr ile kal'a-i mezbûre mukâbelesinde bir alay gösterdi ki, hisn basar tûl ve arzın idrâki kâsır idi. Otağ önüne vardık da vezîr-i evâmîr ve ağvât-ı bi-hasebü'l-merâtib saf saf durdular. Ve vezîr-i nâmdâr selamlayup menzillerine⁵⁸¹¹ gittiler. Ertesi serdâr-ı devlet yâr a'yân ve erkân⁵⁸¹² ve umûr-dîde ve kâr-ı azmude merdanla⁵⁸¹³ müşâvere etdikden sonra⁵⁸¹⁴ karar verdiler ki, kal'anın gârbı⁵⁸¹⁵ tarafından kızıl tabya semtinden metrîs yerleri⁵⁸¹⁶ ta'yîn olunup ol gün münâsib mahallerde madrab-ihyâm gerdün ve esâd ve muhayyer ve mühimm-i⁵⁸¹⁷ felek-i fersâ oldu. Sene-i mezbûrenin mâh-ı Zilhiccesi'nin guresinde⁵⁸¹⁸ meterîsler kurulup Kal'a-i Kandiye-i döğmeğe mübâşeret eylediler.

Yigirmi dokuz ay mikdârı iki taraftan leyl ü nehâr yaz ve kış⁵⁸¹⁹ cenk ü cidâl ve harb ü kıtâl müstemir olup bi-fazlihi te'ala bin seksen senesinin Rebiülâhiri'nin

⁵⁸⁰⁴ Arâmdan sonra sene... A; meks arâmdan sonra dokuz yüz yetmiş dokuzda devlet ikbâliyle Termîş nâm iskeleye M (101b)

⁵⁸⁰⁵ Câniye'ye vaz'ı kadem A, Haniye'ye vaz'ı M (101b)

⁵⁸⁰⁶ Görülüp andan A; görüldükden M (101b)

⁵⁸⁰⁷ Sene-i mezbûre Zilka'desi'nin on sekizinci günü A; sene-i mezbûre Zilka'desi'nin on sekizinci gününde F (161a) / - M (101b)

⁵⁸⁰⁸ Devlet ve izzet ile... A; devlet ve ikbâliyle Hâniye'den kalkup kal'a-i Kandiye cânibine teveccüh etdiler M (101b)

⁵⁸⁰⁹ Kavala Havriye A; Kadilohor M (101b)

⁵⁸¹⁰ Nazar A; nezîr M (101b)

⁵⁸¹¹ Menzillerine A; menzîlî menziline F (161a) / menzîlî menzillerine M (101b)

⁵⁸¹² Yâr a'yân ve erkân M (101b) / şehriyârî erkân ve a'yân M (101b)

⁵⁸¹³ Merdanla A; merdanıyla M (101b)

⁵⁸¹⁴ Etdikden sonra A; etdikde M (101b)

⁵⁸¹⁵ Gârbı A; - M (101b)

⁵⁸¹⁶ Metrîs yerleri A; meterisler M (101b)

⁵⁸¹⁷ Esâd ve muhayyer ve mühimm-i A; esâd ve muhayyer F (161b) / esâ ve muhtem M (101b)

⁵⁸¹⁸ Zilhiccesi'nin guresinde A; Zilhicce'nin guresinden M (101b)

⁵⁸¹⁹ Leyl ü nehâr yaz ve kış A; kış ve yaz leyl ü nehâr M (101b)

evâhîrinde kal'ada olan küffâr-ı dûzah⁵⁸²⁰ karar killet-ı zehâyirden ve askerden esir ve za'af ve kuvvet müşâhede edüp dahî⁵⁸²¹ kesret cür'et-i hücum-igâziyânî⁵⁸²² görüp mukavemet⁵⁸²³ etmede aczleri mukarrir olacak⁵⁸²⁴ kal'ada olan cenaral iki adam⁵⁸²⁵ bir kayık ve de bayrağıylakaraya gönderüp suvâl olunduk da kal'anın cenarali vezîr-i a'zam ve müşîr-i âlişândan ricâ⁵⁸²⁶ eder ki, tarafı şerîflerinden bir kâmil-i emîn vekîli mutlak⁵⁸²⁷ kimesne-i bir yere ta'yîn buyurup biz dahîyanımızda mu'teber olan bir kaç adam çıkarup ba'zı şurûtumuz vardır arz edelim eğer kabul bulup⁵⁸²⁸ ol minvâl üzere müsâlihaya rızâ verirlerse kal'a-i teslîm ve⁵⁸²⁹ vilâyetimize gidelim deyu cevap verdik de serdâr-ı zafer şî'âr dahî sabikân kethudâları olup ol muhâsarada vezâret ile eyâlet-i Haleb'e tevcîh olunup gölek ve tabah⁵⁸³⁰ demekle ma'rûf yere ser-asker ta'yîn olunan⁵⁸³¹ İbrahîm Pâşâ Hazretlerin ve kül kethudâsı olan Zülfikâr Ağa'yı ve baş tezkereci olan⁵⁸³² İshak Efendi'yi ve tercüman Bineboy'u ta'yîn buyurup Aktabya kurbunda haymeler kurulup ve kal'adan dahî mu'temedlerinden bir kaç kefere çıkup⁵⁸³³ tarafeynden nice kâl ü kîlden⁵⁸³⁴ sonra sulh mün'akid olup tamam şifâyı sadr ve i'timâd hâsıl olduk da serdâr-ı devlet yâre arz **[119/b]** olunup şerâit sulhu mutazammın⁵⁸³⁵ ahid-nâme yazılıp kal'aya irsâl olundu. Ol güne te'kid sulhü salâh için serdâr-ı⁵⁸³⁶ küffâr kal'anın miftahların irsâl edüp itâ'at inkıyâd etmeleriyle mâl ü can ve evlâd-ı nisvânların⁵⁸³⁷ halâs etdiler. Gurre-i Cemâziyelevvel'i oldukda vezîr-i şîrgîr-i âsaf cemm serîr-i guzzât ilm-i kesîr ile dâhil-i kal'a-i üstüvâr

⁵⁸²⁰ Dûzah A; nâr M (101b)

⁵⁸²¹ Edüp dahî A; - M (101b)

⁵⁸²² Gâziyânî A; gâziyânî İslâm'ı M (101b)

⁵⁸²³ Mukâvemet A; mukâvemet kadirF (161b)

⁵⁸²⁴ Olacak A; olmağla M (101b)

⁵⁸²⁵ Cenaral iki adam A; cenaran iki adamla M (101b)

⁵⁸²⁶ A'zam ve müşîr-i âlişândan ricâ A; a'zamdan ve müşîr-i âlişândan ricâ F (161b) / âlişândan ricâ ve niyâz M (101b)

⁵⁸²⁷ Vekîli mutlak A; mutlak-ı vekîl M (101b)

⁵⁸²⁸ Bulup A; kılup F (161b) / buyurup M (101b)

⁵⁸²⁹ Teslîm ve A; teslîm edüp F (161b) / M (101b)

⁵⁸³⁰ Gölek ve tabah A; kal'a-i mezbûrun şark tarafından Güllek Tepesi M (101b)

⁵⁸³¹ Olunan A; buyurulan M (101b)

⁵⁸³² Tezkereci olan A; tezkereci olan F (161b) / tezkereci M (101b)

⁵⁸³³ Dahî mu'temedlerinden bir kaç kefere çıkup A; mu'teber ve mu'temed kefere tâ'ifesinden bir kaç kimesne çıkup M (101b)

⁵⁸³⁴ Kâl ü kîlden A; kl-ü kâlden M (101b)

⁵⁸³⁵ Mutazammın A; mutazammın edüpF (161b)

⁵⁸³⁶ Serdâr-ı A; - M (101b)

⁵⁸³⁷ Nisvânların A; nisâların M (101b)

oldular.⁵⁸³⁸ Ve her tarafda sancaklar ve bayraklar dikilüp ezânlar okutdular. Zâlik men fadlallah aleynâ ve alen-nâs hamd ve sad hamd ü evvel Allah ki, bu abd hakîre dahî bu gazâyı⁵⁸³⁹ müyesser ve sağ ve sâlim vatanımıza avdeti mukadder eyledi. Vel-hâsıl târîh-i mezkûrede ol kal‘a-i zîbâ ve Medine-i dilâra nasîb-i hazret-i kişver-küşâ olup kenâyisi mesâcid ve me‘âbid kılınup mülhakât-ı kılâ‘ İslâmiyye oldu.⁵⁸⁴⁰ Bu fethi mübîni erbâb-ı arifândan Hamdi Efendi bugüne târîh dediler ki, sebt olundu. Târîh⁵⁸⁴¹ lafzen ve ma‘nen dediler. Hamdi ya târîhini lutf-i îzîd oldu. Bin seksende feth-i Kandiye.

Zikr-i Ahvâl-i Ebu'l-Hayrât Mezkûr İbrahim Pâşâ'yı Deryâdan Hilâli Her

Ukde-i Müşkil⁵⁸⁴²

Müşârü'n-ileyh hazretleri bu fakîr-i hakîr ya‘ni mü‘ellifi kesîrû't-taksîrin veliyy-i ni‘meti olup Kandiye⁵⁸⁴³ muhâsarasında rûz-şeb sohbet-i şerîfleriyle müşerref ve envâ‘ı eltâf-ı kerimleriyle mükellef olmağla ber-vech-i icmâl neşîme-i ahvâlın i‘lâma ruhsat-ı makâldir. Buzesiyle der-vâze-i sû‘ale güzerden kaçmaz. El-azirmakbûl⁵⁸⁴⁴ indi kirâmü'n-nâs ol vezîr-i rûşen zamîr ve ra’set tedbîr Bosna diyârında Hersek sancağından olup evvel İstanbul’a geldik de ba‘zı dîvân hizmetleriyle istihdâm olunupbin altmış sekiz senesinde defter-i emanetinden⁵⁸⁴⁵ tersâne emîni olupaltmış dokuzda ma‘zûl ve hacc-ı şerîfe varup fukarâ-i harameyn şerîfine mâl ferâvân⁵⁸⁴⁶ bezl infâk kılup andan sonra⁵⁸⁴⁷ Kudüs-i Şerîf’i ziyâretiyle müstes‘id olup İstanbul’a geldik de⁵⁸⁴⁸ tekrar tersâne emâneti tevcîh olunup ve⁵⁸⁴⁹

⁵⁸³⁸ Oldular A; olduk da F (161b)

⁵⁸³⁹ Gazâyı A; gazâyı ekberi M (101b)

⁵⁸⁴⁰ İslâmiyye oldu A; İslâmiyye‘den vâkî‘ oldu F (162a) / M (102a)

⁵⁸⁴¹ Ki sebt olundu târîh A; - M (102a)

♦ [d]: Ahvâli Ebu‘z-zikr İbrahim Pâşâ F (162a)

⁵⁸⁴² Zikr-i ahvâli... A; Zikr-i ahvâl-i Ebu‘l-Hayr İbrahim Pâşâ deryâdil hillâl hoh ukde-i müşkil M (102a)

⁵⁸⁴³ Olup Kandiye A; ribâ‘is ref‘ati olup Kandiye Kal‘ası M (102a)

⁵⁸⁴⁴ Makbûl A; - M (102a)

⁵⁸⁴⁵ Bin altmış sekiz senesinde... A; bin altmış senesinde defter-i emanetinden F (162a) / bin altmış sekizde defter-i emaneti olan M (102a)

⁵⁸⁴⁶ Şerîfine mâl ferâvân A; şerîfiye vâfir mâl M (102a)

⁵⁸⁴⁷ Sonra A; - M (102a)

⁵⁸⁴⁸ Geldik de A; geldikden sonra F (162a)

⁵⁸⁴⁹ Emâneti tevcîh olunup ve A; mâneti tevcîh olundu F (162a) / emîni olundu M (102a)

mevsim-i şitâ gelüp erba'în dâhil olduk da iktizâ hasbiyle merhûm⁵⁸⁵⁰ Köprülü Muhammed Pâşâ tersânede altmış pâre kadırğa yapılmasını fermân eyledi. Tersânede keresteden vesâ'ir mühimmatdan bir şey'i mevcûd değil idi.⁵⁸⁵¹ Bu kâr û düşvâr zimmet-i himmetlerine havâle olundu. Dest-pâre-i hüsn-i tedbîr isâbet-i pezîr ile üç ayda altmış pâre kadırgayı kâmil ve mükemmel edüp bahar olduk da donanmayı hümâyûn ile Deryâyı Sefîd'e revân oldular. Bunlardan mâ'ada ol senede⁵⁸⁵² mahzen-i mîriyeyi karışım ile örtüp ve on⁵⁸⁵³ gün tersâneyi müceddiden ta'mîr⁵⁸⁵⁴ eyledi. Yetmiş iki senesinde mu'tâd-ı kadîm üzere emîn gemiye⁵⁸⁵⁵ binüp donanmayı hümâyûn ile⁵⁸⁵⁶ Akdeniz seferine gitmiş iken tersânede⁵⁸⁵⁷ sa'y ve istikâmet ile hidemâtı mebrûresi zuhûra gelmekle Sadr-ı a'zam Ahmed Pâşâ Hazretlerini fermân ile⁵⁸⁵⁸ İstanbul'a [120/a] getürdüp⁵⁸⁵⁹ kendü kethudâlığı hizmetine ta'yîn buyurdular.⁵⁸⁶⁰ Ve Uyvar seferi vâki' olup kal'a muhâsarasında⁵⁸⁶¹ nice tedbîrler vesâ'ir kendüye müte'allık olan umûra kemâl-i kadrine müşâhade olmağla⁵⁸⁶² bin yetmiş dokuzda Haleb eyâleti ile vezâret tevcih olunup⁵⁸⁶³ Kandiye'nin fethi⁵⁸⁶⁴ tarafı şarkisinde vâki' Gülek Tepesi demekle ma'rûf mahale ser-asker ta'yîn olunup bin seksen senesinde fethi müyesser oldu.⁵⁸⁶⁵ Mâl ve cânıyla uğur-ı hümâyuna hizmetler etdi. Ba'dehu⁵⁸⁶⁶ kal'a-i mezbûrenin darb-ı top ve lağım ve hamîre ile harâb olan yerlerini ta'mîr ve terhimden⁵⁸⁶⁷ sonra Mısır vâlisi olan Karakaş Ali Pâşâ'nın⁵⁸⁶⁸

⁵⁸⁵⁰ Merhûm A; merkûm M (102a)

⁵⁸⁵¹ Bir şey'i mevcûd değil idi A; birisi mevcûd değil iken F (162a) / bir şey'i mevcûd değil iken M (102a)

⁵⁸⁵² Senede A; senede tersânede M (102a)

⁵⁸⁵³ Karışım ile örtüp ve on A; kurşunla örtüp ve ol M (102a)

⁵⁸⁵⁴ Müceddiden ta'mîr A; ta'mîr müceddid M (102a)

⁵⁸⁵⁵ Gemiye A; gemisine M (102a)

⁵⁸⁵⁶ Donanmayı hümâyûn ile A; donanmayla F (162b) / M (102a)

⁵⁸⁵⁷ Tersânede A; tersâne-i âmirede M (102a)

⁵⁸⁵⁸ Hazretlerini fermân ile A; hazretleri fermânla M (102a)

⁵⁸⁵⁹ Getürdüp A; gelüp M (102a)

⁵⁸⁶⁰ Buyurdular A; buyurdu M (102a)

⁵⁸⁶¹ Kal'a muhâsarasında A; kal'a-i muhâsara eylemekde M (102a)

⁵⁸⁶² Olmağla A; sebebiyle bin yetmiş altıda Girid seferi vâki' olup muhâsarada bezl kudret etmekle M (102a)

⁵⁸⁶³ Olunup A; - M (102a)

⁵⁸⁶⁴ Fethi A; - F (162b) / M (102a)

⁵⁸⁶⁵ Seksen senesinde fethi müyesser oldu A; Seksen senesinde kal'anın fethi müyesser olunca F (162b) seksende kal'anın fethi müyesser olunca M (102a)

⁵⁸⁶⁶ Ba'dehu A; ba'de'l-feth M (102a)

⁵⁸⁶⁷ Terhimden A; termîm olundukdan M (102b)

⁵⁸⁶⁸ Pâşanın A; pâşâ M (102b)

vefâtı haberi gelüp ahvâl-i Mısır ziyâde muhtell ve müşevveş olup tashihi lâzım-ı vâhim olmağla Vezîr-i Âlişân Merkûm İbrahim Pâşâ'yı ihzâr edüpnasîhat tarîkiyle buyurdular ki, benim sana azîm i'timâdım vardır. Mısır eyâletini sana verelim. Bu şartla ki, vardıkda himmetini sarf edüp hüsn ü tedbîr isâbet pezîr ile ahlvâlî Mısır'ı görüp hazîne-i pâdişâhı-ı tashîh edüp senden sonra varan beylerbeyleri varta-i girdâb-ı iztar edene halâs edesin deyu⁵⁸⁶⁹ buyurduk da mezbûr dahî⁵⁸⁷⁰ iltimâs etdi ki, re'is sene-i kaytiyyede⁵⁸⁷¹ vâki' tût ayında cemî' Mısır mukâti'âsi⁵⁸⁷² ve münâsibi ol ayda zabt olunageldiğičün bendelerine dahî ol ayda zabt ve iltizâmı⁵⁸⁷³ tasrif etmek fermân buyururlarsa ve sene-i âhirinde hazîneirsâl etdik de muhâsebemi göreler. Ve bundan evvel hazînesin⁵⁸⁷⁴ ahz ü kabz eden kimesneleri Âsitâne-i sa'âdete irsâl edeyim teftîş buyurulup kesri hazineden vâki' olur. Beyân olundukdan⁵⁸⁷⁵ sonra alâ kadri'l-tâkat uğur-ı hümâyûna hizmet edeyim dedikde sözü hayyîz kabulde vâki' olup murâdı üzere o emr-i⁵⁸⁷⁶ şerîfe verildi.

Ol esnâda pâdişâh⁵⁸⁷⁷ rûy-i zemîn Selânîk şehrinde⁵⁸⁷⁸ olmağla sadr-ı a'zam mezbûru⁵⁸⁷⁹ birkaç kadırğa ile rikâbı hümâyûna irsâl eyledi. Selanik'e gelüp takbîl-i hâşiye-i bisât-ı süreyyâ menât-ı sultânîle serfirâz ve iltifât ve ihsânıyla akrân ve emsâlinden⁵⁸⁸⁰ mümtâz olup Girid cezîresinin muhâsarasında⁵⁸⁸¹ zuhûra gelen hizmeti⁵⁸⁸² mebruresi mukâbelesinde bi-harbi pâyân eltâfi pâdişâhı mütelâzım olup mükerrer hil'atlerden sonra sadr-ı a'zamin verdiği o emr-i şerîfe mûcibince hatt-ı hümâyûn dahî ihsân olunup deryâdan kadırgalar ile Mısır'a irsâl olunup vâsıl⁵⁸⁸³

⁵⁸⁶⁹ Girdâb-ı iztar edene halâs edesin deyu A; girdabdan halâs edesin deyu F (162b) / girdâb-ı iztar edene halâs edesin M (102b)

⁵⁸⁷⁰ Mezbûr dahî A; mezbûr İbrahim Pâşâ dahî M (102b)

⁵⁸⁷¹ Kaytiyyede A; kıbtiyyede F (162b)

⁵⁸⁷² Mukâti'âsi A; mukâti'âtı M (102b)

⁵⁸⁷³ Zabıt ve iltizâmı A; iltizâmı ve zabıtı M (102b)

⁵⁸⁷⁴ Hazînesin A; Mısır hazînesin M (102b)

⁵⁸⁷⁵ Olundukdan A; oldukdan M (102b)

⁵⁸⁷⁶ Emr-i A; evâmîr-i M (102b)

⁵⁸⁷⁷ Pâdişâh A; şevketlü pâdişâh F (162b) / M (102b)

⁵⁸⁷⁸ Selânîk şehrinde A; Selanik'de M (102b)

⁵⁸⁷⁹ Mezbûru A; mezbûr pâşâyı M (102b)

⁵⁸⁸⁰ Akrân ve emsâlinden A; emsâl ve akranından M (102b)

⁵⁸⁸¹ Cezîresinin muhâsarasında A cezîresinde M (102b)

⁵⁸⁸² Hizmeti A; hidemâtı F (163a) / M (102b)

⁵⁸⁸³ Olunup vâsıl A; olundu vâsıl F (163a) / vâsâl M (102b)

olduk da Mısır kûlu ile refik ve müdârâ ile⁵⁸⁸⁴ sûretinden mu‘âmele etdi. Çün tefâsil ahvâle vâkıf oldu. Evvela keşâfeden⁵⁸⁸⁵ mu‘tedillerin ibkâ ve dibâ-yı müfelles veşirretüzere olanları ref‘ [120/b] ü def‘ eylemekle ümenâ ve re‘âya muma ileyhin zir-âyet aklını⁵⁸⁸⁶ müşâhede edüp re‘yi tedbîrine râzı oldular. Ve i‘râb-ı bâdiye ki dâ‘imen hükkâm ile⁵⁸⁸⁷ her asırda müşâceret üzere olup hükkâmın ahd ü emânlarına i‘timâd etmezlerdi. Müşârünileyhin⁵⁸⁸⁸ sıdk-ı va‘dine mu‘tekîd olup sahrâ-nişînâna birer hıt-amân vermek ile belde-i beldeye⁵⁸⁸⁹ bî-mehâba gelür gider oldular. Çünkü hüsn-i tedbîr ile celb-i kalp edüp kül tâ‘ifesi zümresinden⁵⁸⁹⁰ çavuş ve müteferrika ve yeniçeri ve azab a‘yânını kül leyyin ve latîf mevâ‘îd ile imâle ve cümle râm edüp taraf-ı hilâfda olanları dahî irşâda ve ref‘i hilâf ve inâd için divan edüp cümle ümerâ ve âmme-i küşâf ve ümenâ ve altı bölük tâ‘ifesine külliyyen hitab edüpetdi ki, pâdişâh-ı İslâm’ın memâlik-i mahrusada zulm ve udvân⁵⁸⁹¹ olduğuna rızâsı bu kadar. Ol ecilden bu bendesini bu diyâra gönderüp bedi‘ ve muhaddesâtı ref‘ ve re‘âyâyı himâyet ile vasiyyet eyleyüp hâssaten kesri hazîne vâki‘ hâl üzre biz-zât huzûr u hümâyûnda tefîş murâdı şerîfleri olup ve hatt-ı hümâyûna⁵⁸⁹² vermişlerdir deyu bu⁵⁸⁹³ ma‘nâyı nâtik bir hatt-ı sultânî ibrâz edüp⁵⁸⁹⁴ dedi ki, emri şerîfe imtisâl lâzımdır deyu⁵⁸⁹⁵ gerekdir ki, sabikân kâim-makâm olan bey ve defterdâr ve rûznâmecî ve muhâsebecî efendiler ve sarrâf olan yahûdi Asitâne-i sa‘âdete⁵⁸⁹⁶ varalar. Muhâsebe anda göreler dedikde huzzâr-ı divân sem‘an ve tâ‘aten dediler. Ve mezkûrlara birer hil‘at giydirüphazîne ile me‘ân İstanbul’a irsâl eyledi.

⁵⁸⁸⁴ İle A; - F (163a) / M (102b)

⁵⁸⁸⁵ Keşâfeden A; ümenâ ve keşâfeden F (163a) / M (102b)

⁵⁸⁸⁶ Zîr-ayet A; vezânet aklı M (102b)

⁵⁸⁸⁷ Hükkâm ile A; hükâm-ı Mısır ile F (163a) / M (102b)

⁵⁸⁸⁸ Müşârün ileyhin A; müşârün ileyh vezîr bülend iştihârın M (102b)

⁵⁸⁸⁹ Beldeye A; - F (163a) / Mısır’a M (102b)

⁵⁸⁹⁰ Kalp edüp kül tâ‘ifesi zümresinden A; kalp edüp kül tâ‘ifesinden F (163a) / kulup edüp tâ‘ifesinden M (102b)

⁵⁸⁹¹ Zulm ve udvân A; zulm ü adâvete F (163a)

⁵⁸⁹² Şerîfleri olup ve hatt-ı hümâyûna A; şerîfleridir hatt-ı hümâyûn dahî M (102b)

⁵⁸⁹³ Bu A; - M (102b)

⁵⁸⁹⁴ Edüp A; etdikden sonra M (102b)

⁵⁸⁹⁵ Deyu A; - F (163a) / M (102b)

⁵⁸⁹⁶ Asitâne-i sa‘âdete A; Asitâne’ye M (103a)

Ba'dehu anbar-ı meyyîzeden⁵⁸⁹⁷ ibâret olan şuna ahvâli ki, mukaddeman vilâyeti Mısır'a tahmîl-ievzâredüp⁵⁸⁹⁸ gılâl hizmetinde olanlara musâmaha ile hububâta sebab-i teferrük olmuşdu. Ve kendi anbar-ı ahvâlini tefehhus edüp anbaremîni ile mu'âmeleye iltifât etmedi. Ve bir emîn kimesneye verüp def'i gâile-i ğılâl etdi. Ve mukâbele kendileri zabt edüp mahlulâtı hazineye mânda eyledi. Ve keşşâf ile ümenâ mâbeyninde⁵⁸⁹⁹ akd-i cedîd ve ziyâde⁵⁹⁰⁰ mu'âmele-i menn yezîd⁵⁹⁰¹ fesh edüp ümenâya her kim tahammül bâr emânet ederse vâsıt divân-ı Mısır'dan alup kâşifler ile mu'âmele eylemeyeler deyu tenbih eyledi.⁵⁹⁰² Bu minvâl üzre ol vezîr-i sâhibü't-tedbîr ğılâli ve mukâbele-i ve şehri havâliğini⁵⁹⁰³ ve keşşâfı zabt etmekle hazîne-i tekmîl ve senede iki yüz kese dahî ziyâde⁵⁹⁰⁴ hazîne göstermekle sebab-i emn medîd ve illet-i feth-i cedîd olup min ba'd vâlî Mısır olanlara sebab rahat ve bâ'is huzûr olmuşdur.

Evsâf-ı Cemîl: Müşârünileyh [121/a] hazretleri ziyâde kebîrü'l-cüsse heybetlü adam iken gâyet güzel şekillü sebük rûh-i letâyife mâ'il hoş mezâk kerimu'l-ahlâk akl-ı kâmil ve hakka kâ'il adil ve hayrâta mâ'il cevr üzulümden müctenib her tecribeye mâlik sırat-ı müstakîme sâlik müdrîk-i fehîm ü dâna ve alîm hesâb ve kitâbda⁵⁹⁰⁵ mâhir su'al ve cevabda hâzır cerâ ve bahâdır sâhib re'yi ve tedbîri alî himmet ve lütf u kerem ile meşhûr birvezîr-i mükerremdir. Hâlâ dört yıla karibdir ki ol diyarı celîlü'l-i'tibârda⁵⁹⁰⁶ hâkim ve vâlî bunlardır. Hakksubhâne ve te'ala dergâhından ricâ ve temennamız oldur ki dâ'imen tevfk i Hüdâ refik olup⁵⁹⁰⁷ her bâr dîn ü devlete ve re'âya ve beytü'l-mâl-ı müslimine⁵⁹⁰⁸ ve Harameynü's-şerîfeyn

⁵⁸⁹⁷ Meyyîzeden A; mirîden F (163b)

⁵⁸⁹⁸ Evzâr edüp A; evzâre olup M (103a)

⁵⁸⁹⁹ Mâbeyninde A; meyânında F (163b) / M (103a)

⁵⁹⁰⁰ Ziyâde A; ziyâde mâl F (163b) / ziyâde mâl M (103a)

⁵⁹⁰¹ Mu'âmele-i menn yezîd A; mu'âmelesin yezîd M (103a)

⁵⁹⁰² Eyledi A; buyurdu M (103a)

⁵⁹⁰³ Havâliğini A; havâleliğini F (163b) / M (103a)

⁵⁹⁰⁴ Dahî ziyâde A; dahî ziyâde yedeğin F (163b) / dahî ziyâde yedek M (103a)

⁵⁹⁰⁵ Kitâbda A; kitâba M (103a)

⁵⁹⁰⁶ Celîlü'l-i'tibârda A; celîlü'l-kadr ve'l-i'tibârda M (103a)

⁵⁹⁰⁷ Tevfk i Hüdâ refik olup A; tevfkîn refik eyleyüp F (163b) / M (103a)

⁵⁹⁰⁸ Beytü'l-mâl-ı müslimine A; beytü'l-mâle M (103a)

fukarasına adl ü insâf ile sa‘îler ve hizmetler eylemekden hâlî eylemeye⁵⁹⁰⁹ huzûr u kalb ile me‘mûr eyleye.⁵⁹¹⁰

Sebeb-i Sefer-i Leh ve Feth-i⁵⁹¹¹ Kamanice:♦ Bin yetmiş dokuz senesinde ki, Vezîr-i-a‘zam⁵⁹¹² Ahmed Pâşâ Kandiyye Kal‘asının muhâsarasında cenk cidâl ve harb-i kıtâlde iken pâdişâh-ırûy-i zemîn Ebu’l-feth Gâzî Sultân Muhammed Hân Hazretleri⁵⁹¹³ müşârün-ileyh vezîr-i memâlik küşâyaya imdâd-ı hazineye ve mühimmât-ı gazâ ve⁵⁹¹⁴ zafergirdâra kuvveti gayret vermek için makarr-ı sa‘âdetleri olan Edirne Sarayı’ndan izzet ve iclâl ile suvâr oluptayy-i merâhil ve kat‘-ı menâzil ve sayd ü şikâr ederek Yenişehir nâm mevzi‘a varup karar buyurdularında Sarıkamış Kazâğı tâ’ifesi gelüp sedd-i divân-ı sarayı kible-i cihân⁵⁹¹⁵ olan Asitâne-i ma‘delet penâha ilticâ ve ubûdiyetlerin⁵⁹¹⁶ arz edüp kabul-i dergâh olmak için ricâ etmeleriyle ma‘den-i mürüvvet-i vücûd ve sâye-i vacibü’l-vücûd tarafından tâ’ife-i mezbûrun hitmânı olan Duraşenko nâm hitmâne tûğ pür furuğ ve ilmi ü inâyet olunup Asitâne-i sa‘âdetlerinde huddâm-ı gâşiye bergûş⁵⁹¹⁷ olup taht-ı tasarruflarında olan vilâyet ve karyelerin hıttâ-i memâlik i Osmânî ile mahdûd kendilerine memleketlerine zarar ugrîzden⁵⁹¹⁸ keff-dest mazarrat ve gâret olmak⁵⁹¹⁹ şartıyla olup vilâyetlerinde otururken kadîmü’l-eyyâmdan beru saltanat-ı bâhire-i Osmânî ile ahd ü mîsâk ve sulh-i vifâk-ı uzbe⁵⁹²⁰ olanla Karalı tâ’ifesi mezbûreye îsâl-ı mazarrat ve vilâyetlerine nuhbe ve gâret kasdıyla asker gönderüp azîm teşne-i hafiyet⁵⁹²¹ bî-dâd etdüğü ma‘rûz-i atıbe-i Şâh-ı Gerdûn iktidâr olıcak bir iki def‘a dergâh-ı mu‘allâ çavuşlarından adamlar ile nâmeler gönderüp nasîhat-i hitablar buyuruldu ki, Kazak tâ’ifesi bize tâbi‘ olduğun bilürsüz. Ve sizin bu devlet-i azîm ile sulh ve ahd-i mîsâk

⁵⁹⁰⁹ Eylemekden hâlî eylemeye A; etmeden hâlî olmaya M (103a)

⁵⁹¹⁰ Me‘mûr eyleye A; me‘mûr eyleye. Emîn ve yâsîn el-mürselîn F (163b) / me‘mûr eyleye yemine ve kereme M (103a)

⁵⁹¹¹ Feth-i A; feth-i kal‘a-i M (103a)

♦[d]: Seferle ve feth-i Kamanice F (163b)

⁵⁹¹² Vezîr-i-a‘zamA; vezîr-i-a‘zam ve serdâr-ı ekrem M (103a)

⁵⁹¹³ Hân Hazretleri A; hân gâzî hazretleri F (163b) / hân gâzî M (103a)

⁵⁹¹⁴ Gazâ ve A; gazât M (103a)

⁵⁹¹⁵ Cihân A, halk cihân M (103a)

⁵⁹¹⁶ Ubûdiyetlerin A; ubûdiyetler M (103a)

⁵⁹¹⁷ Bergûş A; berduş F (164a)

⁵⁹¹⁸ Girîzden A; girîne her F (164a)

⁵⁹¹⁹ Olmak A; olunmak F (164a)

⁵⁹²⁰ Vifâk-ı uzbe A; vifâk üzreF (164a)

⁵⁹²¹ Hafiyet A; fitne-i hafiyye F (164a)

olduğunuz mukarrer ve⁵⁹²² muktezâyı mîsâk ol tâ'ife Kazakdan kasr-ı bedâ⁵⁹²³ edüp rencîde ve zarar etmeyesiz.⁵⁹²⁴ Şöyle ki, anlara zarar kasd edesiz nakz-ı [121/b] ahd etmiş olursuz.⁵⁹²⁵ Nakz-ı ahd eden hâkimin cezâsı vücûdunun katli ile fenâsı ve memleketinin gâret⁵⁹²⁶ ve yağması idüğü zâhirdir deyu tenbih buyuruldukda karar-ı⁵⁹²⁷ bi-akli-kemâl nahvet ve gurûr ve dalâlet temekkûnünde ve ârâyı⁵⁹²⁸ tuğyân ve tarîk-i nakz ı ahd bağı nişânda⁵⁹²⁹ sâbit-kadem ve râsihdem olmalarıyla perverdigârla bi-zalikfermân-ı vacibü'l-imtisâli.⁵⁹³⁰ “*Ve in nekesû eymânehum min ba'di ahdihim ve ta'anû fi dînikum fe kâtilû eimmetelkufri*”^{*} nassı kerîmi mûcibince gayreti⁵⁹³¹ sultânı ve hamiyet-i celiyyet-i cihânbâni mûcibince a'dâyı bi-tâmdan⁵⁹³² ahz-ı intikam zimmet-i pâdişâhiye⁵⁹³³ farz-ı ayn olmağla mezbûr Leh keferesi üzerine sefer fermân buyuruldu. Vükelâ-i 'azâm dahî tehniyye-i esbâb-ı cenk ü cidâl ve tekmi-i esbâb-ı harb ü kîtâl edüp⁵⁹³⁴ deryâdan ve karadan hâzır ve âmâde kılındıktan sonra Cenâb-ı Fettâh-ı Mutlak'a tevekkül edüp i'lâyı kelimetüllah hiye'l-ulyâniyeti ile dâru'n-nasr ve'l-meymene mahmiyye-i Edirne'den bin seksen üç⁵⁹³⁵ Saferu'l-hayrin sekizinci günü⁵⁹³⁶ şehinşâh-ı selâtin-i cem nişân ve Hâkan-ı İskender Şân Ebu'l-

⁵⁹²² Mukarrer ve A; mukarrerdir F (164a)

⁵⁹²³ Bedâ A; - F (164a)

⁵⁹²⁴ Tâ'ife-i mezbûrun hitmânı olan A; tâ'ife-i mezbûreye ibsâl mazarrat vilâyetlerine nehb ve gâret kasdıyla üzerlerine asker gönderüp azîm fitne hafıyye bîdâr etdiği ma'rua ayine-i Şâh Gerdun iktidâr olacak bir iki def'a dergâh-ı mu'allâ çavuşlarından adamlar ile nâmeler gönderüp nasîhatamız hitâblar buyuruldu ki, Eflak tâ'ifesi bize tabi' olduğu ma'lûmunuzdur ve sizin bu Devlet-i Alîye ile sulh ve ahd mübâşeret üzre olduğunuz mukarrer muktezâyı mîsâk ol tâ'ife Kazakdan kasrid edüp rencîde ve zarar etmeyesiz. M (103a)

⁵⁹²⁵ Nakz-ı ahd etmiş olursuz A; - M (103a)

⁵⁹²⁶ Gâret A; nehb ve gâret M (103b)

⁵⁹²⁷ Karar-ı A; kralı M (103b)

⁵⁹²⁸ Ve ârâyı A; vâdi-i F (164a) / vâdi-i gurûr M (103b)

⁵⁹²⁹ Bağı nişânda A; nişânında M (103b)

⁵⁹³⁰ Vacibü'l-imtisâli A; vacibü'l-imtisâli ayei kerîme M (103b)

* Kur'an-ı Kerim: 9/12: Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dînînize dil uzatırlarsa, küfrün ele başlarıyla savaşın.

⁵⁹³¹ Gayreti A; ark gayreti M (103b)

⁵⁹³² Bi-tâmdan A; liye'meden F (164b) / liyâmeden M (103b)

⁵⁹³³ Pâdişâhiye A; himmet pâdişâhiye

⁵⁹³⁴ Tekmil-i esbâb-ı harb ü kîtâl edüp A; tekemmil-i mühimmât-ı harb ü kîtâl F (164b) / M (103b)

⁵⁹³⁵ Seksen üç A; seksen üç senesi M (103b)

⁵⁹³⁶ Günü A; günü sebtde M (103b)

Megâzi Sultân Muhammed Hân Gâzî sancağı zafer nebevi nesîm feth-i nusretiyle güşâde edüp asker-i pînân⁵⁹³⁷ ile diyar-ı Leh cânibine⁵⁹³⁸ teveccüh buyuruldu.

Tayy-i menâzil ederek⁵⁹³⁹ avne'l-hay ile Îsaccı nâm mahalle vusûl ve fermân-ı cihân mutâ' ile Nehri Tuna üzerine bina olunan cisirden cümle guzzât-ı müslimîn ile harac güzârları olan Boğdan vilâyeti muzâfâtından⁵⁹⁴⁰ Nehri Turla'nın beri yakasında vâki' olan Hatvan⁵⁹⁴¹ nâm menzile tûğ ve ilm efrûzsöz a'dâ⁵⁹⁴² sâhibkıranı vusûl ve lüle endâz mesâmi' küffâr mütefâvit⁵⁹⁴³ nişan olduk da darü'l-harb nehri⁵⁹⁴⁴ mezbûrun öte yakasında vâki' İzvanca nâm kal'a-i hafizesi olan sâlik⁵⁹⁴⁵ vâdi-i Hızlan olan⁵⁹⁴⁶ girîzân olmağla kifâyet mikdârı mustahfizan konulup kılâ'-ı İslâmiyye'ye ilhâk olundu. Menzil-i mezbûrede Selîm Giray Hân bin⁵⁹⁴⁷ Bahadır Hân gelüp bir murassa' tırkeş ve bir murassa' kılıç ve bir sammûr kaplı dîbâ kürk⁵⁹⁴⁸ ve bir murassa'eğêrlü at ihsân olunup şeref-i dest-bûs-i şehriyârî ile müşerref oldular.⁵⁹⁴⁹

Ba'dehu nehr-i mezbûrun üzerine cisr vaz' olunup⁵⁹⁵⁰ pâdişâh-ı âlem-penâh vüzerâyının re'yi ve mîr mirân ve ümerâ-yı saf-ârâyı ve⁵⁹⁵¹ askeri zafer-nümâyı köprüden ubûr ve karşıyakada olan sahârî ve cibâli muhimme hıyâm olunup izz ü ikbâl ile nüzûl buyuruldu. Ol menzilde Rûka nâm Boğdan Beyi memerr ve makarr⁵⁹⁵² tathîrinde ve cisrler ta'mîrinde ve ihzâr zehâ'ir hizmetinde ihmâl üzre

⁵⁹³⁷ Pînân A; pînân ve kerve nusret sekve hîca girân F (164b) / bî-girân kerve nusret şekve M (103b)

⁵⁹³⁸ Cânibine A, câniblerine M (103b)

⁵⁹³⁹ Menâzil ederek A; menâzil ve kat' merâhil ederek M (103b)

⁵⁹⁴⁰ Muzâfâtından A; musâfâtından F (164b)

⁵⁹⁴¹ Hatvan A; Hutun F (164b) / Hotin M (103b)

⁵⁹⁴² Söz a'dâ A; ve a'dâsın F (164b) / a'da söz M (103b)

⁵⁹⁴³ Mütefâvit A; şekâvet F (164b) / şekâvenet M (103b)

⁵⁹⁴⁴ Nehri A; olan nehri M (103b)

⁵⁹⁴⁵ Sâlik A; kefer sâlik M (103b)

⁵⁹⁴⁶ Olan A; - F (164b) / M (103b)

⁵⁹⁴⁷ Bin A; İbn M (103b)

⁵⁹⁴⁸ Kaplı dîbâ kürk A; kürk dîbâ kaplı M (103b)

⁵⁹⁴⁹ Dest-bûs-i şehriyârî ile müşerref oldular A; dest-bûsiyle müşerref oldu M (103b)

⁵⁹⁵⁰ Cisr vaz' olunup A; bir cisr-i azîm vaz' olunup F (164b) / cisr-i azîm kurulup M (103b)

⁵⁹⁵¹ Vüzerâyının re'yi ve mîr mirân ve ümerâ-yı saf-ârâyı ve A; vüzerâyı Nîk nâm ve ümerâ saf arâyı M (103b)

⁵⁹⁵² Makarr A; ma'ber F (164b) / M (103b)

olup Leh tarafına imdâd gönderdiği şâyi‘ olacak azl ve habs yeri⁵⁹⁵³ İsfahan nâm zimmiye verildi.

Mâh-ı Rebiülâhir’in yigirmi üçüncü günü Çaharşenbih⁵⁹⁵⁴ menzil-i mezbûreden kalkup küffâr ı hâk-sârın Kamanice [122/a] nâm mahalle⁵⁹⁵⁵ kal‘asına ki, barc bârûsu mînâya⁵⁹⁵⁶ mûmass ve ref‘at ve hasânetiyle resînu’l-bünyân⁵⁹⁵⁷ ve metînu’l-esâs olduğundan gayri dâ’iren mâdâr-ı cürm-ihisârı kesme kıyâdına ve hendeklerinin umki hükemâ-i muhtedisinin akl-ı mütehayyir leyl ü nehâr azîm nehr-i bî kararınca mâr gibi etrafında⁵⁹⁵⁸ aliye’l-istimrâr-ı duvâr olduğundan gayri iç hisârına muttasıl ve muhkem ve bülend olan tâbiyeleri ve düşüvâr-ı kal‘anın mukâbelesinde münâsib olan⁵⁹⁵⁹ madrûbu hiyâm oldu. Ol sâ‘at tertîbi mukaddemat feth ü tashîre şurû‘ olundu.⁵⁹⁶⁰ Ve ittifâk-ârâyı vüzerâyı umûr-dîde ve mîrmirân ve ümerâ⁵⁹⁶¹ ve ağavât-ı cenk azmûde ile her taraftan muhâsara ile ve⁵⁹⁶² meterisler ile bir⁵⁹⁶³ koldan Vezîr-i A‘zam Ahmed Pâşâ Hazretleri dergâh-ı mu‘allâ yeniçerilerinin tüfenk endâzlarıyla⁵⁹⁶⁴ ve Rumeli askeri ile ve bir koldan dahî pâdişâhın ikinci vezîri ve hâssaten müsâhibi olan⁵⁹⁶⁵ Mustafa Pâşâ Hazretleri Anadolu eyâleti⁵⁹⁶⁶ ve bir koldan dahî kâim-makâm vezîr-i sâhib-re’yi vezîr⁵⁹⁶⁷ sâkıp Mustafa Pâşâ Hazretleri⁵⁹⁶⁸ Karaman Sivas eyâletleriyle vesâ’ir asâkir-i ilm-i kesîr mevâzi‘-i dîde de hâzır âmâde olup husûsan zümre-i merdân ra‘d endâz ve firka-i⁵⁹⁶⁹ cebeciyân heycâsan⁵⁹⁷⁰ hâzır olan rûbîn ten ejderhade hin⁵⁹⁷¹ ahker efgen toplar ve şâhi

⁵⁹⁵³ Yeri A; olunup yeri F (164b) / M (103b)

⁵⁹⁵⁴ Günü Çaharşenbih A; Çaharşenbih günü F (164b) / Çaharşenbih gününde M (103b)

⁵⁹⁵⁵ Mahalle A; - M (103b)

⁵⁹⁵⁶ Mînâya A; cerh mînâya F (165a) / tāk çerc mînâya M (103b)

⁵⁹⁵⁷ Mûmass ve ref‘at ve hasânetiyle resînu’l-bünyân A; mehâsin ve ref‘atle ve hasânet razînu’l-bünyân M (103b)

⁵⁹⁵⁸ Etrafında A; etrafına F (165a) / M (103b)

⁵⁹⁵⁹ Olan A; olan mahalle F (165a) olan mahaller M (103b)

⁵⁹⁶⁰ Olundu A; - M (103b)

⁵⁹⁶¹ Ve ümerâ A; - M (103b)

⁵⁹⁶² İle ve A; - M (103b)

⁵⁹⁶³ Meterisler ile birA; meterisler konulup bir F (165a) / M (103b)

⁵⁹⁶⁴ Endâzlarıyla A; endâz mümtâzları M (103b)

⁵⁹⁶⁵ Olan A; - M (104a)

⁵⁹⁶⁶ Eyâleti A; askeri M (104a)

⁵⁹⁶⁷ Vezir A; -F (165a) / M (104a)

⁵⁹⁶⁸ Hazretleri A; - M (104a)

⁵⁹⁶⁹ Karaman Sivas eyâletleriyle... A; Karaman ve Sivas eyâletleri askeriyle vesâ’ir asâkir-i ilm-i kesîr M (104a)

⁵⁹⁷⁰ Cebeciyân heycâsan A; cebesân hebcâsân F (165a) / cebeciyân hecâsan M (104a)

darbzenler ve zamîre-i şîrâr efgan ile dökülüp âvâze-i dâr-gîri çarh-ı sipihre ulaştırıldığı hinde işidenler “*Yec’alûne esâbiahum fî âzânihim mines savâiki hazaral mevt*”^{*} fehvâsı üzere kal’a-i mezbûrun sükkâmı olan küffâr-ı nâr-karara kemâl-i dehşet ve nihâyet haşyet müstevli olupbu üslûb-imehâbet mashûb üzere on gün mikdârı cenk ü bîkâr nâ’ire-i kâr-zâre şer-nâr⁵⁹⁷² olup şîrâne meydan ve gâhizirân arsa-i âhicâ⁵⁹⁷³ olan gâziyân şecâ’at-nümâ serden geçdiler. Keferenin top tûfengine bakmayup şîr-i kûhsâr gibi tâbiyenin divarlarına yürüyüp hücûm-i tîr ve tûfengi a’dâya⁵⁹⁷⁴ tîz merkeylemek ile küffâr-ı la’in dahî cenk ve pir-hâş zahmından⁵⁹⁷⁵ ve top tûfenk vehminden tâbiyede olan⁵⁹⁷⁶ karar edemeyüp iç hisârına nîm-canla⁵⁹⁷⁷ karar eylemeleriyle bi-lütfullahi te’ala hisâr-ı mezbûrun dahî ba’zı kalleleri ta’ab ve lağım ile yıkdırılıp hâke beraber⁵⁹⁷⁸ olmağla serdâr-ı ekrem-i küffâr⁵⁹⁷⁹ olan hitman kal’anın miftahların⁵⁹⁸⁰ itâ’at inkîyâd etmeleriyle mâl ü cân ve evlâd-ı nisvânlarına⁵⁹⁸¹ amân şehriyârı ihsân buyuruldu. Ve kal’a-i mezbûre mâh Cemaziyelevvel’inin onuncu günü tevâbi’ levâhıklarıyla zabt ü tasarruf hazret-i kişver-küşâ olup kenâyisleri⁵⁹⁸² cevâmî’ ve mesâcid ve me’âbid kılınıp mülhakât-ı⁵⁹⁸³ İslâmiyye’den vâki’ [122/b] oldu. Buğrâ-yı serdâr-ı⁵⁹⁸⁴ efvâyâ bu târîh vâki’ oldu. Târîh⁵⁹⁸⁵ dediler iffeti târîhi fethin eyleyüp müjde Kamanice mülkünü Sultân Muhammed aldı düşmandan. Ba’de’l-feth gâzî ve hükkâm ve merdmân-ı hisâr ve diz-dâr ve kifâyet mikdârı asker-i cerrâr bi’l-küllîye tertîb ve ta’yîn kılındıktan sonra

⁵⁹⁷¹ Hâzır olan rûbîn ten ejderhadehin A; hâzır olan rûbîn ten ejderdehin ve F (165a) mevâzi’ adîde hâzır amâde olup rûbîn ejderdehin ve M (104a)

* Kur’an-ı Kerim, 2/19: Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıklarlar.

⁵⁹⁷² Nâ’ire-i kâr-zâre şer-nâr A; ve yâ’ire kâr zâr ve şer-bâr M (104a)

⁵⁹⁷³ Gâhizirân arsa-i ahicâ A; gâhizirân arza-i ve gâhicâ F (165a) / gâvihzirân arsa-i heçân M (104a)

⁵⁹⁷⁴ A’dâya A; ağzâyâ M (104a)

⁵⁹⁷⁵ Zahmından A; semenden F (165b) / M (104a)

⁵⁹⁷⁶ Olan A; - F (165b) / M (104a)

⁵⁹⁷⁷ Nîm-cânla A; nîmve cân ile F (165b) / bîm cân ile M (104a)

⁵⁹⁷⁸ Hâkle beraber A; hâkla yeksân M (104a)

⁵⁹⁷⁹ Olmağla serdâr-ı ekrem-i küffâr A; edüp serdâr-ı küffâr olan F (165b) / olmağla serdâr-ı küffâr olan M (104a)

⁵⁹⁸⁰ Miftahların A; miftahların teslim edüp M (104a)

⁵⁹⁸¹ Mâl ü cân ve evlâd-ı nisvânlarına A; cân ü mâl ve nisâlarıyla gitmelerine M (104a)

⁵⁹⁸² Kenâyisleri A; kenâsi M (104a)

⁵⁹⁸³ Mülhakât-ı A; mülhakât-ı kılâ’ M (104a)

⁵⁹⁸⁴ Serdâr-ı A; kran M (104a)

⁵⁹⁸⁵ Târîh A; beyt M (104a)

Silistre eyâletinde⁵⁹⁸⁶ mutasarrıf olan vezîr müdebbir Halîl Pâşâ'yı ve Lirik eyâleti Kamanice mansıbına ilhâk olunup kal'anın lağım ve topları darbından harâb olup⁵⁹⁸⁷ ta'mîr ve termîme muhâfazaya kalan asker-i İslâm'a zehâ'ir ve zâdelerin⁵⁹⁸⁸ ve cümle mühimmâtların cem'î tahsîl edüp der-anbâr etmek için ta'yîn buyuruldu.

Ba'de-zalik Eyâlet-i Haleb muhâfazasına me'mûr olan vezîr-işîr pîşe-iheycâ müşîr-i eşca' a'niye Kaplan Mustafa Pâşâ hazretlerini serdâr ve ahsen-i müdünle⁵⁹⁸⁹ olan İlbuva nâm şehrin feth ü teshîrine fermân-ı pâdişâhî olup ve Tâtâr Hân Âlişân Selîm Giray bin Bahadır Hân⁵⁹⁹⁰ şecâ'at nişân hazretlerini ma'an ta'yîn buyurup mukaddem irsâl olundu. Anlar dahî asâkir-i İslâm ile varup ol şehri muhâsara edüp cenk ü cidâle mübâşeret etdikden sonra⁵⁹⁹¹ pâdişâh-ı gerdûn iktidâr hazretleri izzü iclâl vüzerâyı azâm⁵⁹⁹² ve umûman asker-i nusret encâm ile hareket buyurup⁵⁹⁹³ Musâc nâm palanganın sahrâsına varıldık da ikâmet buyuruldu.⁵⁹⁹⁴ Ol tarafdán kral-ı bî-akl kendü isyân tuğyân ve kendü hânümânını ihrâk bi'n-nâr ve leheb-i ateş ve gazâb-ı kişver-sitâni umûmen memâlik-i Leh ve Çeh'i ednâ-i şerâre ile hâkister ve hâk-sâr eyleyeceğın kemâyenbağı fehm ü idrâk edüp bi'zzârûri dâmen sulha teşebbüs edüp⁵⁹⁹⁵ kâfirlerden birkaç nefer mu'teber elçi nâmıyla öZR nâmeleri⁵⁹⁹⁶ Tâtâr Hân'a gelüp niyâz eylediler ki, sa'âdetlü pâdişâhın⁵⁹⁹⁷ fermânına râziyuz sadr olan cürüm ve hatâmız afv ve zuhûra gelen sehv ü isyânımız ma'zûr buyursunlar. Kamanice Kal'ası ve eyâleti kırk sekiz palankalar ile ve senede yigirmi bin altın vergi ile Sârikamışkazaklarının elinde olan⁵⁹⁹⁸ min ba'd ta'arruz ve tecâvüz olunmamak şartıyla sulhumuze vasıtalık buyurun deyu ricâ eylemeleriyle Selîm Giray Hân dahî tavassut edüp tarafeynden birkaç kerre adamlar vardı geldi. Nice kîl ü kâlden sonra

⁵⁹⁸⁶ Eyâletinde A; eyâletine M (104a)

⁵⁹⁸⁷ Olup A; olan yerlerin F (165b) / M (104a)

⁵⁹⁸⁸ Ve zâdelerin A; - M (104a)

⁵⁹⁸⁹ Müdünle A; müdâribile M (104a)

⁵⁹⁹⁰ Bin Bahadır Hân A; - M (104a)

⁵⁹⁹¹ Etdikden sonra A; etdikde M (104a)

⁵⁹⁹² Hazretleri izzü iclâl vüzerâyı azâm A; izzü iclâl ile vüzerâyı azâmla M (104a)

⁵⁹⁹³ Buyurup A; edüp M (104a)

⁵⁹⁹⁴ Varıldık da ikâmet buyuruldu A; vardık da ikâmet buyurup M (104a)

⁵⁹⁹⁵ Edüp A; için M (104a)

⁵⁹⁹⁶ Nâmeleri A; nâmelerin M (104a)

⁵⁹⁹⁷ Pâdişâhın A; pâdişâh M (104a)

⁵⁹⁹⁸ Olan olan vilâyetlerine M (104b)

sulh mün‘akid⁵⁹⁹⁹ olup pâdişâha arz olduk da hazret-i şehriyâr⁶⁰⁰⁰ dahî müslik-i afv ve sulha sâlik olup⁶⁰⁰¹ selâtin-i selef zamanında olan şurût-i ahûd üzere sulh ve salâh olunmağa rızâ verüp şurût-i sulhu mutazammın ahid-nâme yazılıp Leh⁶⁰⁰² kralına irsâl olundu.

Ve hengâm-ı şitâ ermekle pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri mahall-i mezbûrdan rihlet musırr-ı sa‘âdetleri olan Edirne tarafına avdet buyurup tayy-i merâhil ederek sene-i mezbûr Şa‘ban’ında [123/a] Edirne’ye vasıl oldular.

El bâbü’s-sâdis

Fî-Zikr-i⁶⁰⁰³ İbtidâ-i Zuhûr-i Devlet-i Yunan der Vilâyet-i Rum ki,⁶⁰⁰⁴

Hâlâ Kızıl Elma Demekle Meşhûrdur⁶⁰⁰⁵

Mevlâna Cenâbi⁶⁰⁰⁶ târîhinde ve Hâkima nâm⁶⁰⁰⁷ müverrih Bağdâdi’nin tevârihlerinde ve Kütüb-i Tevârih-i Yunan⁶⁰⁰⁸ böyle rivâyet ederler ki, Târîh-i İskenderiye’nin iki yüz doksan senesinde Bozcaada Mukâbelesi’nin sevâhilinde⁶⁰⁰⁹ vâki‘ eski İstanbul demekle ma‘rûf ki, lisân-ı Yunaniyun’da Turuğada demekle meşhûr bir şehir olup mu‘azzam tahtgâh Yunan idi.⁶⁰¹⁰

Târîhi mezbûrda⁶⁰¹¹ ol şehrin pâdişâhı olan kimesne bir nâ-mu‘tedil iş etmekle etrafda olan mülûk ittifâkıyla ol şehri⁶⁰¹² harâb ve anlarda olan saltanat-ı rûyî zemînden ref‘ etdirmeğe karar verdiler. Pes⁶⁰¹³ düvel ol şehrin etrafında cem‘ olup dokuz sene mikdârı muhâsâra edüp lâkin hisârı gâyet metin ve halkı çok olmağa

⁵⁹⁹⁹ Nice kıl ü kâlden sonra sulh mün‘akid A; nice kıl ü kâlden sonra sulh mu‘tekid F (166a) / nice kâl ü kıldan sonra mün‘akid M (104b)

⁶⁰⁰⁰ Olduk da hazret-i şehriyâr A; olunduk da şehriyâr M (104b)

⁶⁰⁰¹ Olup A; edüp M (104b)

⁶⁰⁰² Leh A; - M (104b)

⁶⁰⁰³ Fî-zikr-i A; - M (104b)

⁶⁰⁰⁴ Rum ki A; Roma M (104b)

⁶⁰⁰⁵ Meşhûrdur A; meşhûrdur ve mezkûrdur M (104b)

⁶⁰⁰⁶ Cenâbi A; Cânibi M (104b)

⁶⁰⁰⁷ Nâm A; târîhinde M (104b)

⁶⁰⁰⁸ Yunan A; Yunan vilâyetinde F (166a) / Yunan ve Latin’de M (104b)

⁶⁰⁰⁹ Bozcaada Mukâbelesi’nin sevâhilinde A; Bozcaada’sının mukâbelesinde M (104b)

⁶⁰¹⁰ Turuğada demekle... A; Turuğar demekle meşhûrdur. Ve bir mu‘azzam şehir olup tahtgâh Yunan idi. M (104b)

⁶⁰¹¹ Mezbûrda A; mezkûrda M (104b)

⁶⁰¹² İttifâkıyla ol şehri A; ittifâkıyla cem‘ olup ol şehri F (166a) / ittifâk ve cem‘ olup ol şehri M (104b)

⁶⁰¹³ Pes A; cümle M (104b)

fethi mümkün olmayup onuncu senede hükemâ tedbîri ile zafer bulup içeru girdiler. Ve sükkânını katl-i âmm ve kal'ayı ve cümle ebniyyesini yakup yıkup hâke beraber eylediler. Henüzharabedir ve âsârî müşâhiddir.⁶⁰¹⁴ Ol esnâda Yunanilerden Âniyasın* nâm bir ser-asker halâs olup kavm kabîlesiyle Antalya vilâyetine varup anda bir şehir binâ eyledi. Ba'de zaman gitdi. Kuvvet olup⁶⁰¹⁵ oğlu İmrator** nâm kimesne ol diyârda pâdişâh oldu. Ve bunun kızından bir karından iki evlâdı olup birinin adını Remus ve birinin adını Romilus kodular. Bunlar bâliğ olduk da gâyet şecâ'at ve kuvvet sahipleri olup dedeleri olan İmrator vâfir mâl verüp ve istedikleri yerde kendüleri için bir şehir binâ edeler.⁶⁰¹⁶ Ve kendülerinin ismîne münâsib ol şehre Roma deyû tesmiyye eylediler ve mezbûr Romilus karındaşını katl edüp kendü padişah oldu. Ve Roma-i darü'l-mülk eyledi. Ve anda sâkin olan kavme Rum dediler.

Ba'dehu Kostantîn ile çıkup bu diyâra gelen halka Roma'dan gelme olduklarından⁶⁰¹⁷ derler ki, el-an bu ekâlîmde olanlardır.⁶⁰¹⁸ Merkûm Romilus otuz⁶⁰¹⁹ yıl pâdişâh oldukdan⁶⁰²⁰ sonra fevt olup yerine Gâlyus cülûs eyledi. Birkaç seneden sonra bu dahî fevt olup yerine Boliyus cülûs eyledi. Ol dahî fevt olup yerine Ağgadiş*** cülûs eyledi. Bundan sonra⁶⁰²¹ Ağsadis cülûs eyledi. Ve elli yıl kaysariyyet etdi.⁶⁰²² İbtidâ kaysarle mulakkab olan Boliyus'dur ki, bunun babasıdır. Bunun zamanında ki İskender'in üç yüz dokuzuncu târîhinde Hazret-i İsa Aleyhisselâm Kânûnievvel'in yigirmi beşinde selâsen gecesi vücûda geldi. Bundan sonra [123/b] Tabâriyus cülûs eyledi. Yigirmi yıl kaysar oldu. Taberiyye şehri⁶⁰²³ bunun zamanında yapılpbuna âsâr⁶⁰²⁴ olmuşdur. Ba'dehu Gâyitûs cülûs eyleyüp

⁶⁰¹⁴ Henüz harabedir ve âsârî müşâhiddir. A; henüz dahî harabedir M (104b)

* Aeneas olmalı (Anıyas M (104b))

⁶⁰¹⁵ Olup A; bulup M (104b)

** Numitor olmalı (İlutur M (104b))

⁶⁰¹⁶ Şehir binâ edeler A; şehir binâ edeler ve izin verdi. Anlar dahî varup bir münâsip yerde bir şehir binâ eylediler F (166b) / şehir binâ edeler deyu izin verdi. Anlar dahî varup bir münâsip yerde bir şehir-i mu'azzam binâ etdiler M (104b)

⁶⁰¹⁷ Olduklarından A; olduklarından Rum F (166b) / Rum M (104b)

⁶⁰¹⁸ Olanlardır A; mevcûdlardır F (166b) / M (104b)

⁶⁰¹⁹ Otuz A; otuz yedi F (166b) / M (104b)

⁶⁰²⁰ Oldukdan A; oldu M (104b)

*** Arkadyus olabilir (Ağsadis M (104b))

⁶⁰²¹ Sonra A; sonra yine M (104b)

⁶⁰²² Etdi A; eyledi M (105a)

⁶⁰²³ Şehri A; - M (105a)

⁶⁰²⁴ Âsâr A; isnâd neseb F (167a) / nesebt M (105a)

dört yıl kaysar oldu. Ba‘dehu Filyodilus on beş yıl kaysar oldu. Ba‘dehu Neron kaysar oldu ve yigirmi yıl saltanat etdi. Bunun zamanında Yahûdiler Nasâraya galebe edüp⁶⁰²⁵ Bedrûs ve Filyos nâmında iki kibirli⁶⁰²⁶ menkûsâ salb etdiler ve Kudüs-i Şerîf’de Yahûdiler isyan eyledi. Ve oğlu İsfîyânûs ser-leşker gönderüp Kudüs-i Şerîf’i muhâsara edüp almak sadedinde iken Neron hasta olup marzî müştedd olup⁶⁰²⁷ mecnûn olup bir oğlun ve karısının sonra kendün katl etdüğü haberi vâsıl oldu. Ba‘dehu İsfîyânûs melik olup oğlu Tîtûs’u ser-asker nasb edüp Kudüs-i Şerîf’e gönderdi ve kendi İskenderiyye’ye varup feth eyledi.⁶⁰²⁸ Ve yüz yigirmi beş zirâ‘ bir minâre yaptırdı. İkinci yılda oğlu Kudüs-i Şerîf’i feth edüp altmış bin nefes Yahûdi katl⁶⁰²⁹ ve yüz bin adam esîr olup esnâ-i muhâsarada cû‘ ve⁶⁰³⁰ cenkden telef olan nihâyet yokdur.⁶⁰³¹ Ma‘bedleri yıkılıp bakıyyetü’s-suyûf yahûdi aktâr arza müteferrik oldular.⁶⁰³² Târîhi Mîlâdi İsa’nın kırkında vâki‘ oldu.

Mezbûr⁶⁰³³ İsfîyânûs on yıl kaysar olduktan sonra fevt olup oğlu Tîtûs iki yıl kaysar olup sonra şâri-i merk⁶⁰³⁴ ba‘dehu Domityûs on altı yıl kaysar oldu. Ve Roma’dan kâhin ve müneccimleri⁶⁰³⁵ nefî‘ edüpüzüm çubuğu değilmisin deyu tenbih eyledi.⁶⁰³⁶ Ve havâriyyundan Yuhannâ’yı Akdeniz cezîrelerine gönderdi ki, Dîn-i Mesîh revâc bula. Ol esnâda kaysara⁶⁰³⁷ birkaç kimesne ittifâk ile girüp katl etdiler. Ba‘dehu Neron sâni bir yıl kaysar olup mürd oldu.⁶⁰³⁸ Yuhannâ’yı habsden ıtlâk edüp münfilerine⁶⁰³⁹ mekânlarına gelmesun,⁶⁰⁴⁰ karar etsünler deyu hükm eyledi. Ba‘dehu Tiriyânûs ve kıl Gurâtiyânûs on yıl kaysara⁶⁰⁴¹ ve cümle medyunları ıtlâk

⁶⁰²⁵ Galebe edüp A; gâlib idi M (105a)

⁶⁰²⁶ Nâmında iki kibirli A; nâmında iki kibirlerin F (167a) nâm iki kibirlerin M (105a)

⁶⁰²⁷ Olup A; oldukda F (167a) / M (105a)

⁶⁰²⁸ Eyledi A; edüp M (105a)

⁶⁰²⁹ Edüp altmış bin nefes Yahûdi katl A; edüp altmış bin nefes Yahûdi katl edüp F (167a) / etdik de altmış bin nefes Yahûdi katl olunup M (105a)

⁶⁰³⁰ cû‘ ve A; cuğî M (105a)

⁶⁰³¹ Olan nihâyet yokdur A; olana nihâyet yoğidi M (105a)

⁶⁰³² Oldular A; olup gitdikçe nâ-büd oldular M (105a)

⁶⁰³³ Mezbûr A; - M (105a)

⁶⁰³⁴ Şâri-i merk A; şâdi-merk olmuşdur M (105a)

⁶⁰³⁵ Müneccimleri A; müneccîmini M (105a)

⁶⁰³⁶ Eyledi A; etdi M (105a)

⁶⁰³⁷ Kaysara A; meclis-i kaysara M (105a)

⁶⁰³⁸ Olup mürd oldu A; oldu mürd olup M (105a)

⁶⁰³⁹ Münfilerine A; hanifilerinde M (105a)

⁶⁰⁴⁰ Gelmesun A; gelüp M (105a)

⁶⁰⁴¹ Kaysara A; kaysar olup F (167a) / kaysar oldu M (105a)

edüp mâl sahiblerine bir akçe vermedi. Bunun eyyâmında cezâire-i Kıbrıs ve Şam ve Basra⁶⁰⁴² ve Habeş'de olan Yahûdiler gitdi. Üzerlerine⁶⁰⁴³ Yûminûs nâm bir kimesne-i melik i'tibâr edüp hurûc ve isyan etdiler. Merkûm asker gönderüp cümle ru'esâsın katl etdi. Ba'dehu Ezriyanus yigirmi bir yıl kaysar oldu. Medine-i Atina'da bir medrese binâ edüp Kütüb-i Hikmet ta'lîm ve ta'allimine revâc verdi. Ve Yahûdiler muhâlefet sadedinde olduklarına⁶⁰⁴⁴ vâkıf olup katliâm mertebelerin edüp Evresîm [124/a] ki, Kudûs'dür harâb etdi. Ve Yahûdilerden bulduklarını öldürmiyenlerin kulakların kesmeğe kânûn vaz' etdi. Ba'dehu Andriyanus yigirmi iki yıl kaysar oldu. Ve herkes istediği dîn ile mütediyyîn olmağa ruhsat verüp kimesneye emri dînî de ta'aruz olunmasun deyu fermân eyledi.⁶⁰⁴⁵ Câlinûs tabîb ve Batlamiyûs hekîm ve Ferduyis hekîm ki,⁶⁰⁴⁶ şârih Kütüb-i Aristo'dur bunun zamanında gelmişdir. Ba'dehu Markûs on dokuz yıl kaysar oldu. Oğlu Antonyanîs ve Akyoni şerîk edüp⁶⁰⁴⁷ Ermeniler hurûc etdük de⁶⁰⁴⁸ bu ikisin gönderüp itâ'at etdürünce⁶⁰⁴⁹ kılıç kodılar ve Rusa ve Sakaliyye ki, Moskova'dır. Leşker gönderüp⁶⁰⁵⁰ ba'dehu Kodihûs altı ay⁶⁰⁵¹ kaysar olup, ba'dehu tevâbi'i meclisde katl etdiler. Ardınca⁶⁰⁵² Suryânîs on sekiz yıl kaysar oldu. Bunun eyyâmında Nesâriyet ber-setlikden ibâ edüp ve Yahûdiler beyninde azîm fetineler olup⁶⁰⁵³ kendi Sakâliyye cenginde katl olundu. Ba'dehu Antonyanis yedi yıl kaysar oldu. Beyne'n-nehrin Rehâ ile Harran arasında cenkde katl olundu. Ba'dehu Makariyûs bir yıl kaysar olup kulları katl etdiler. Ba'dehu Antonyanis dört yıl kaysar oldu. Nikopolis şehri ki, Corm'dur⁶⁰⁵⁴ bu binâ eyledi. Ba'dehu Elkündiros on üç yıl kaysar oldu. Bunun atâsı Dîn-i Mesîhî kabul etmekle Îsevîler çok nusretler etdi. Ba'dehu Maksimilyânus üç

⁶⁰⁴² Basra A; MısırF (167b) / M (105a)

⁶⁰⁴³ Üzerlerine A; üzerine F (167b)

⁶⁰⁴⁴ Olduklarına A; olduk da M (105a)

⁶⁰⁴⁵ Eyledi A; etdi M (105a)

⁶⁰⁴⁶ Câlinûs tabîb ve Batlamiyûs hekîm ve Ferduyis hekîm ki A; Câlinûs tabîb ve Batlamiyûs hekîm ve Sâvin hekîm ve Ferduyis hekîm ki F (167b) / Câlinûs ve Batlamiyûs hekîm ve Ferduyis hekîm ki ve Nâvin hekîm ki M (105a)

⁶⁰⁴⁷ Edüp A; edinüp M (105a)

⁶⁰⁴⁸ Etdük de A; etdiklerinde M (105a)

⁶⁰⁴⁹ Gönderüp itâ'at etdürünce A; gönderdik de itâ'at edince M (105a)

⁶⁰⁵⁰ Gönderüp A; gönderüp kahr etdi F (167b) / gönderdüp kırdırdı M (105a)

⁶⁰⁵¹ Ay A; yıl M (105b)

⁶⁰⁵² Ardınca A; - M (105b)

⁶⁰⁵³ Olup A; oldu M (105b)

⁶⁰⁵⁴ Corm'dur A; Corm dedikleri M (105b)

yıl kaysar oldu. Bunun eyyâmında Nasâra hareket edüp Cercis* Nebi Aleyhisselâmı ve nice asâkif-i Îsâ'yı katl etdiler. Ba'dehu Gurdiryani altı yıl kaysar oldu. Fârs meliki ile cenk edüp anda⁶⁰⁵⁵ katl olundu. Efrangiyas ki, re'si müverrihîndir. Bunun zamanında sîr melûki⁶⁰⁵⁶ tedvîn etdi. Ba'dehu Fipilîbûs yedi yıl kaysar oldu. Ümmeti Îsa Aleyhisselâm⁶⁰⁵⁷ ile muvânesât⁶⁰⁵⁸ üzre olup sûf giymek ve tenhâlarda uzlet etmek bunun zamanında vukû' buldu.⁶⁰⁵⁹ Ba'dehu Âliyûs Busiyânus nâmında bir kimesne-i kendüne⁶⁰⁶⁰ melikde şerîk edüp iki sene kaysarlık edüp Filaminiyûs ismî ile müsemmâ bâzârda Roma'da⁶⁰⁶¹ maktûl bulundular ve Zindiyâ ki, İstanbul'dur anda Sabiliyûs nâmında bir kaysar zuhûr edüp ekânîm-i⁶⁰⁶² sülûse ki, vücûd-ı ilm ü hayût demektir. Me'ani-i zâ'ide aliye'z-zât değildir deyu da'vâ eyledi bunun zamanındadır. Ba'dehu⁶⁰⁶³ Olariniyûs dokuz yıl kaysar oldu. Ümmet-i Îsa'ya çok adâvet edüp ref'ine takiyyidler⁶⁰⁶⁴ etdi. Ve bunu Erdeşîr Bâbek Sasani tutup⁶⁰⁶⁵ Babil'de mürd olunca habs eyledi.⁶⁰⁶⁶ Ba'dehu Gânuvis altı yıl kaysar oldu. Babası Ümmet-i Îsa'ya⁶⁰⁶⁷ adâvetden belâya uğradığını müşâhede [124/b] edecek⁶⁰⁶⁸ müdârâyâ başlayup Îsevîler'e⁶⁰⁶⁹ asla ta'arruz etmedi. Şems-i Tayy ki, Allah ehad "Lem yelid velem yuled"*** der idi. Nasâra beynindeki i'tirâf edenlere i'tiraz ederler. Bunun zamanında idi.⁶⁰⁷⁰ Ba'dehu Filorîs iki yıl kaysar oldu. Bunun zamanında iklîl hey'etinde semâda nardan bir nesne zuhûr edüp⁶⁰⁷¹ nice zaman nümâyân oldu.

* Şam civarlarında ve Filistin'de yaşadığı ve Hz. İsa'dan sonra geldiği rivayet edilmektedir.

⁶⁰⁵⁵ Edüp anda A, ederken M (105b)

⁶⁰⁵⁶ Melûki A; mekûğiF (168a)

⁶⁰⁵⁷ Aleyhisselâm A; - M (105b)

⁶⁰⁵⁸ Muvâsenât A; muvâsât M (105b)

⁶⁰⁵⁹ Ba'dehu Fipilîbûs yedi... A; - F (168a)

⁶⁰⁶⁰ Kimesne-i kendüne A; kimse-i kendüye M (105b)

⁶⁰⁶¹ İsmi ile müsemmâ bâzârda Roma'da A; ismî ile müsemmâ bir bâzârda Roma'da F (168a) / ismîyle bir eyledi bir bâzârda M (105b)

⁶⁰⁶² Ekânîm-i A; ekâlîm-i M (105b)

⁶⁰⁶³ Ba'dehu A; - M (105b)

⁶⁰⁶⁴ Takiyyidler A; takiyyid M (105b)

⁶⁰⁶⁵ Tutup A; Ma'reke'de tutup F (168a) / M (105b)

⁶⁰⁶⁶ Eyledi A; etdi M (105b)

⁶⁰⁶⁷ Îsa'ya A; Îsa Aleyhisselâma M (105b)

⁶⁰⁶⁸ Edecek A; etdi M (105b)

⁶⁰⁶⁹ Îsevîlere A; Îsalara M (105b)

*** Kur'an-ı Kerim, 112/3:Doğurmamış ve doğrulmamıştır.

⁶⁰⁷⁰ Nasâra beynindeki i'tirâf... A; Nasâra beyninde buna i'tirâf edenlere bunun zamanındadır M (105b)

⁶⁰⁷¹ Bir nesne zuhûr edüp A; bir nesne peydâ olup F (168a) / bir kubbe peydâ oldu M (105b)

Ba‘dehu Uzliniyûs altı yıl kaysar oldu. Melik Şâbur’a kızın verdi. Ve Çin’de Şâbur’ı İstanbul üslûbunda Fârs’da ol kız için bir şehir yaptırdı derler. Ve ol kız ile etibbâ’i Yunan Acem’e gelüp Bokrat ve Calinûs neşr etdiler. Mânî meşhurdur. Da‘vâyı nübüvvet etmiştir. İbtidâ-i hâlinde Nasârâ’dan idi. Ahvâz şehrinde intihâb⁶⁰⁷² edüp Hind ve Çin ve Aktâr arzına gönderdi. Dîn-i senevîolduğun i‘lân edüp neşâsiha⁶⁰⁷³ kâ’il ve ta‘zîm nârda ifrâd ederdi. Mülevven⁶⁰⁷⁴ Behram tevâbi‘ veled ehakla tu‘me-i⁶⁰⁷⁵ şimşîr eyledi ki, beyân olunmuştur. Titiniyûs altı ay kaysar olup katl olundu. Ba‘dehu Filüriyanis iki ay kaysar olup şehri Tarsûs’da katl olunmuştur.⁶⁰⁷⁶ Ba‘dehu Fîrfüriyûs yedi yıl kaysar olup⁶⁰⁷⁷ Sermîn etrafında cenkde katl olundu. Ba‘dehu Karûs iki yıl kaysar olup⁶⁰⁷⁸ beyne’n-nehirde mürd olmuştur. Numerus nâmında bir oğlu Afrika’da cenkde maktûl olundu. Ve Koriniyûs nâmında veled âhir Ceramka ki, Musul’da Farsdan bir tâ’ife idi. Harrîbinde katl olundu. Ba‘dehu Div⁶⁰⁷⁹ Filiptiyanûs yigirmi yıl kaysar olup mülkünde üç kimesne-i teşrîn edüp Niksa⁶⁰⁸⁰ Kaydis ki oğlu idi. Roma’da Kostantiyûs Bozantiba’da ve Meksimilyâ⁶⁰⁸¹ Mısır’da olurlar idi.⁶⁰⁸² Ümmeti İsa’ya ihanetler ve kenâyis-i kadîme ve hadîselerin hedm ve Kütüb-i Alihiyye-i ihrâk eyledi. Saltanatdan fâriğ olup ehâdinâs ile halte eylemeden⁶⁰⁸³ terki şân ve şöhet eylemiştir.⁶⁰⁸⁴ Târîh-i İskender’in beş yüz doksan altısında bu melik mürd olmağla⁶⁰⁸⁵ Kıpti tâ’ifesi kendilere târîh etdiler. Fermuyûses-Sûrî ki, mer-adâr-ı Mustavî bu binâ eylemiştir.⁶⁰⁸⁶ Bunun zamanında idi. Ba‘dehu Maksindiyûs kaysar

⁶⁰⁷² Ahvâz şehrinde intihâb A; Ahvâz şehrinde kayyis olmuş idi. Giderek Mesîh benim deyu on iki kimesneyi talimindeler her intihâb F (168a) / Ahvaz şehrinde kayyis olmuşdu. Giderek Mesîh benim deyu on iki kimesne tilmizlerinden intihâb M (105b)

⁶⁰⁷³ Neşâsiha A; tenâsınca M (105b)

⁶⁰⁷⁴ Mülevven A; mel‘ûn F (168a) / mel‘ûnu M (105b)

⁶⁰⁷⁵ Mülevven Behram tevâbi‘ veled ehakla tu‘me-i A; mel‘ûnu Behram tevâbi‘ velev ehakîle tu‘me-i F (168a) / mel‘ûnu tevâbi‘ velev ehakîle Behram M (105b)

⁶⁰⁷⁶ Olunmuşdur A; olundu M (105b)

⁶⁰⁷⁷ Olup A; oldu M (105b)

⁶⁰⁷⁸ Olup A; oldu M (105b)

⁶⁰⁷⁹ Div A; bu M (105b)

⁶⁰⁸⁰ Teşrîn edüp Niksa A; teşrîn edüp Miksa F (168b) / şerîk edüp Miksa M (105b)

⁶⁰⁸¹ Meksimilyâ A; Meksimânis M (106a)

⁶⁰⁸² Olurlar idi A; olurdu F (168b) / olurlardı M (106a)

⁶⁰⁸³ Eylemeden A; eyleyüp M (106a)

⁶⁰⁸⁴ Eylemiştir A; etmiştir M (106a)

⁶⁰⁸⁵ Olmağla A; olup M (106a)

⁶⁰⁸⁶ Fermuyûses-Sûrî ki... A; Fîrfüriyûs es-Sûrî ki, merd-ersûtu bu beyân etmiştir M (106a)

oldu ve lâkin gâyet zâlim ve habîs olmağla halk andan i'râz edüp bânî-i İstanbul'a⁶⁰⁸⁷ götürüp kaysar eylediler ve kendi suya gark oldu. Roma'da kaysar olanlar cümle elli bir⁶⁰⁸⁸ neferdir. Müddet-i saltanatları altı yüz beş senedir. Elli ikinci kaysar Kostantîn'dir ki, andan geçüp bu diyâra gelüp İstanbul'u binâ eylediği ahvâl bundan sonradır.⁶⁰⁸⁹

Fasl-ı Yunani'nin Âsârı Celîle Sahibi Olan Ba'zı Meşhûr Hükemâsı Beyânındadırki, Zikrolunur⁶⁰⁹⁰

Hekîm İsfiliyinûs:⁶⁰⁹¹ Hazret-i İdrîs Aleyhisselâm mülâzımlarından⁶⁰⁹² sefer ve hazarda hizmetlerinden münfekk olmazlardı. [125/a] Hind'den İdrîs Aleyhisselâm⁶⁰⁹³ Fâris'e geldiklerinde bunları Babil'e gönderdi. İsfiliyinûs bermûcib⁶⁰⁹⁴ fermûde amel edüp olanca i'lâyı⁶⁰⁹⁵ İslâm'da ikdâm etti. Hazret-i Adem Aleyhisselâm'a nâzil olan Zebûr-i evvelin mev'izelerindendir deyu nakl edermiş. Devletin yeğreği sağlıktır ve ni'metin yeğreği gönülkilkîdir. Sözü yeğreği zikre sebep olandır. Amelin yeğreği necât-ı âhirete bâ'isolandır. Muhâvezeden halvet yeğrekdir şükrünü ûlû bilen büyüklenmez.⁶⁰⁹⁶ Musibetlerin büyüğü amelsizlik olmadıklığın büyük akılsızlık ve bunlar dahî kendi sözlerindedir.⁶⁰⁹⁷ Acebdir ki, insan nâdan muzırr ta'amları yer marazdan korkmaz ve günâhları işler. Azâb-ı âhiretten üşenmez.⁶⁰⁹⁸

⁶⁰⁸⁷ İstanbul'a A; İstanbul Kostantîn'i M (106a)

⁶⁰⁸⁸ Elli bir A; elli M (106a)

⁶⁰⁸⁹ Ahvâl bundan sonradır A; ahvâl bundan sonra zikr olunur F (168b) / ahvâli bundan sonra zikr olunur M (106a)

⁶⁰⁹⁰ Fasl-ı Yunani'nin... A; Fasl-ı Yunaniyun'un âsârı celîle sahibleri olan ba'zı meşhûrları hükemâları zikrindedir M (106a)

⁶⁰⁹¹ Hekîm İsfiliyinûs A; - M (106a)

⁶⁰⁹² Aleyhisselâm mülâzımlarındanA; aleyhisselâm mülâzımlarındandır F (168b) / mülâzımlarından M (106a)

⁶⁰⁹³ Aleyhisselâm A; - M (106a)

⁶⁰⁹⁴ Ber-mûcib A; dahî ber-mûcib M (106a)

⁶⁰⁹⁵ İ'lâyı A; i'lâmı M (106a)

⁶⁰⁹⁶ Muhâvezeden halvet... A; muhâvezeden halvet yeğrekdir sekriyi olur bilen büyüklenmez F (168b) / muhâverede sükût yeğdir mucâverede halvet yeğdir. Tanrı-i ûlû bilen büyüklenmez M (106a)

⁶⁰⁹⁷ Musibetlerin büyüğü amelsizlik... A; Musibetlerin büyüğü amelsizlikdir olmadıklık büyüğü akılsızlıktır bunlar kendi kendi sözlerindir. M (106a)

⁶⁰⁹⁸ Azâb-ı âhiretten üşenmez A; azabdan korkmaz M (106a)

Hekîm Filisağuris:⁶⁰⁹⁹ Sûr şehrinde dir. Hekîm kâmil seyâhate mâyl ma‘rifet tabâyi‘i eşyâyı tahsîl bil ki, ali mâhi aliye hakâyık eşyâyı bilmiş. Herkez ferh ü hüzn hâtırına yol bulup⁶¹⁰⁰ âni handân ve giryân görmüş yoğdu. Belde-i Huda(?)⁶¹⁰¹ a‘dâ istîlâ eylemekle⁶¹⁰² şehri Sosa hareket ve anda cemi‘ tevâbi‘ ve levâhıkıyla ikâmet edüp uzlet buldu.⁶¹⁰³ Andan Antakya’ya gelüp hâkimi ile makamı uhuvvetde⁶¹⁰⁴ oldu. Tahsîl-i ilm ve tekmîl-i zât için devr etmişdi.⁶¹⁰⁵ Çok kimesneleri ilm ve amel ile irşâd etmişdir.⁶¹⁰⁶ Mülûk ziyaretine rağbet ederdi. Fünûn-ı muhtelifede iki yüz seksen te’lîfi mezkûrdur. Âhir ömründe meclis va‘zında ana bir rûzgârdan bir nâ-sâz-kâr hâzır bulunup hekîm rezâ’ili zemm ve fezâ’ili medh etdik de kendüye ta‘rîz-i fehm edüp câhil-i habîsü’n-nefs hakîme ba‘zı adâvet edüp ensârın⁶¹⁰⁷ hekîme hücûm eder tarafından müdafâ‘a kîtâle mü’eddî olup telâmiz-i hekîmden kırk nefere varınca katl olunur.⁶¹⁰⁸ Çok leylerde hekîmi beldeden ihrâc ederler. Sefiye mağrûr gürûh-i mekrûh ile ta‘kip eder.Lâ-ilâc hekîm bir kasra⁶¹⁰⁹ tahassun edince ale’l-fevr zafer bulmayacak kasrı ateşe urdu. İsti‘âb narda hekîmi muhâfaza için telâmize ihâta⁶¹¹⁰ etdiler. Cânların fedâ etmek müfid olmayacak fert kararından⁶¹¹¹ cümlesi helâk oldular. “*Vekâne emrullâhi kaderan maktûrâ.*”*

Bunlar sözlerindedir. İnsan oldur ki, iyilüğe kendi aklı ile vâsıl ola ya vâsıl olanlardan işite tuta nefsinle çekişmek dostunlaçekişmektenyeğrekdir. Hünerle⁶¹¹²

⁶⁰⁹⁹ Filisağuris A; Fitağuris M (106a)

⁶¹⁰⁰ Bulup A; bulmuş M (106a)

⁶¹⁰¹ Huda A; Sur’da M (106a)

⁶¹⁰² Eylemekle A; etmekle F (169a)/ M (106a)

⁶¹⁰³ Uzlet buldu A; uzlet ve izzet buldu M (106a)

⁶¹⁰⁴ Uhuvvetde A; âhiretde M (106a)

⁶¹⁰⁵ Etmişdi A; etmişdir M (106a)

⁶¹⁰⁶ Etmişdir A; eyleyüp ehl-i hikmete nazar ve ilminde behremend eyledi F (169a)/ eyleyüp ehl-i hikmete nazir ve ilminden behremend eylerdi M (106a)

⁶¹⁰⁷ Ba‘zı adâvet edüp ensârın A; bu‘z edüp ve ensârdan cem‘ edüp M (106a)

⁶¹⁰⁸ Olunur A; olundu M (106a)

⁶¹⁰⁹ Hekîm bir kasra A; bir kasra hekîm M (106a)

⁶¹¹⁰ Telâmize ihâta A; telâmizler ahâli M (106a)

⁶¹¹¹ Olmayacak fert ararından A; olmayacak fert hararetden F (169a) / olmayup fert hararetden M (106a)

*Kur’an-ı Kerim, 33/38: Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür.

⁶¹¹² Hünerler A; hünerlerle M (106a)

seni medh edenlerden ayıbını bildüresin. Azîz tuta⁶¹¹³ çalış ki, utanacak işi işlemeyesin.⁶¹¹⁴ Cevr üstâda tahammül⁶¹¹⁵ cehâletden asândır.

Hekîm Sokrat: Atina'da maskat-re's olmak mezkûr⁶¹¹⁶ cehl avâm el-nâsa tahammül için bir selît avret aldı. Aksâm-ı hükmüne ta'zîm edüp tedvînî câ'izgörmezdi. İlmî sahîfe-i hatırda terkîm [125/b] gerekdir. Post-i behâyimde nakş etmek erâzil eline düşürmekdir⁶¹¹⁷ der idi.

Bunlar mermûzatındandır. Sebeb-i hayati irâdem mevt buldum. Bildim ki hayat ne imiş ya'ni bekâbillah fenafillâh ile olurmuş. Pencere-i kapamayınca menzilin⁶¹¹⁸ rûşen olmaz. Ya'ni havvâs-ı hamse lezzâtından geçmeyince kalbin nurlanmaz. Mîzândan geçme⁶¹¹⁹ ya'ni hudûduna tecâvüz etmeye. Seher vaktinde karınca olma ya'ni kocadıkda⁶¹²⁰ hırsı terkile hiç zamanında fasl-ı bahar eksik değildir. Ya'ni ömrün evvelinde ve âhirinde tahsîli ilm etmek eksik değildir.⁶¹²¹ Hekîmin halkı ibâd-ı⁶¹²² esnâmdan men'î Atina'da şüyû' bulacak melikine abde-i esnâm hekîmi katl için ikdâm etdiler. Lâ-ilâç melik-i mağlûb hekîmi katl-ı⁶¹²³ envâ'ında muhayyer edecek zehr-i ihtiyâr etdi.⁶¹²⁴ Nakleder ki, esnâ-i habsde telâmizi tereddüd ederlerdi.⁶¹²⁵ Ders bahsinde⁶¹²⁶ ve dikkat tahkikinde dakika fevt etmezdi. Ve kablü'l-habs üslûp ma'hûden etvâr-ı hekîmde bu hâlet-i mefkûremizlerdi. Hîn-i⁶¹²⁷ mûteden mûte'ellim olmadı. Ve gunne⁶¹²⁸ ta'accüp ve mülâhaza-i mefâriktelerinde mûtehayyir ve⁶¹²⁹ mahzûn olduklarınca feylesof Kârvân bana bu hâletle hâlet âhir⁶¹³⁰ beyyinde

⁶¹¹³ Azîz tuta A; azîr tut F (169a)

⁶¹¹⁴ İşlemeyesin A; etmeyesin M (106a)

⁶¹¹⁵ Tahammül A; tahammül hasret F (169a) / M (106a)

⁶¹¹⁶ Mezkûr A; meşhûrdur M (106b)

⁶¹¹⁷ Düşürmekdir A; düşürmekden M (106b)

⁶¹¹⁸ Pencere-i kapamayınca menzilin A; bî- hayrat kıyametce menzili M (106b)

⁶¹¹⁹ Geçme A; geçmeyince M (106b)

⁶¹²⁰ Kocadık da A; kocaldık da M (106b)

⁶¹²¹ Eksik değildir A; kabildir F (169b) / M (106b)

⁶¹²² İbâd-ı A; ibedeti F (169b) / M (106b)

⁶¹²³ Katl-ı A; katlin F (169b)

⁶¹²⁴ Muhayyer edecek zehr-i ihtiyâr etdi A; mutahayyer olacak zehr-i ihtiyârıyla oldu M (106b)

⁶¹²⁵ Ederlerdi A; edüp M (106b)

⁶¹²⁶ Bahsinde A; bahsde M (106b)

⁶¹²⁷ Bu hâlet-i mefkûremizlerdi Hîn-i A; bu hâlet-i mefkûr görmezlerdi Hîn-i F (169b) / bir hâlet-i mefkûr görmezlerdi bîm M (106b)

⁶¹²⁸ Ve gunne A; dûğunne F (169b)

⁶¹²⁹ Mefâriktelerindemûtehayyir ve A; mefâriktelerinden müncerredF (169b)

⁶¹³⁰ Hâletle hâlet âhir A; haliyle hâlet uhri F (169b)

tefâvüt yokdur ki, bunda olan refikâdan mufârakat ve anda olan ehibbâ ile murâfakat ederim derdi. Ve şerbet-inâ-güvâr zehri nûş ettikte telâmizden feryâdı nâ-hoş tutup evzâ‘i zenân merdâne münasip değildir deyu levm etdi. Hazret-i hikmet penâhîden nasîhat-i vasiyet⁶¹³¹ istediler. Benden işittiğiniz nasîhatleri⁶¹³² ferâmûş etmeyüp âmil⁶¹³³ olmanızı vasiyyet ederim dedi. Ve nefsi münkati‘ oldu.⁶¹³⁴ Yüz dokuz yıl ömür sürüp⁶¹³⁵ ve on iki bin şâkirdi kaldı.

Bunlar sözlerindedir. Nefsi fâzıl oldur ki, kabul ü hak ede. Nefsi hasîs oldur ki, meyl-i bâtil ede. Müşebbeh olanlarda tevakkuf mutahzih olanlarda⁶¹³⁶ fitnetdedikleri nefsidendir. Gönlü sevmediği ademlerden⁶¹³⁷ hazır gerekdir. Dünya ateşidir az olursa közlenürsün çok olursa yanarsın⁶¹³⁸ bildüğün kimesneye bed-kemân⁶¹³⁹ olma bilmediğün kimesneye inanma. Cimâ‘ etmek murdar yemek gibidir. Zarûret olmayınca ihtiyâr etmeye⁶¹⁴⁰ gazâba gelsin. Def‘ olmayınca bir işleme.⁶¹⁴¹ Ehl-i dünya olmayanlar ehl-i dünya olanlara nisbet ol kimesnedir ki, kenâr-ı deryâda beşt-pâ ola ve⁶¹⁴² alâyı garikî temâşa ede. Câhil ilmî bulursa zarar câhiledir. Ol kuş⁶¹⁴³ gibi ki, gence uğraya yılmaya,⁶¹⁴⁴ görmeye insan. Kendini bilmenin⁶¹⁴⁵ alâmeti oldur ki, dînîne lâzım⁶¹⁴⁶ olanı işleye.

Hekîm Bokrat: İstankövi cezîresinde muskit re’s olmak mezkûrdur. İskiliyinûs sâni şâkirdlerinden ve İskiliyinûs-i evvel evladındandır. [126/a] Nakli vardır. Tıp ilminî tedvîn edüp icâbına ta‘limden evladını men‘ etmek adeten def‘

⁶¹³¹ Vasiyet A; - M (106b)

⁶¹³² İşittiğiniz nasîhatleri A; işittikleri nasîhat M (106b)

⁶¹³³ Âmil A; hâsıl M (106b)

⁶¹³⁴ Oldu A; olunca zikrullah etdi F (169b) / M (106b)

⁶¹³⁵ Sürüp A; sürdü M (106b)

⁶¹³⁶ Olanlarda A; olanlardan F (169b)

⁶¹³⁷ Ademlerden A; ademden F (169b) / adamdan M (106b)

⁶¹³⁸ Dünya ateşidir az olursa közlenürsün çok olursa yanarsın A; ateşden az alursun nurlanursun çok alursun yanarsın M (106b)

⁶¹³⁹ Bed-kemân A; kemân F (169b)

⁶¹⁴⁰ İhtiyâr etmeye A; murâd etme M (106b)

⁶¹⁴¹ İşleme A; etme M (106b)

⁶¹⁴² Beşt-pâ ola ve A; beşt-pâ ola ve bir F (169b) / bir bâ ola ve bir M (106b)

⁶¹⁴³ Kuş A; nefis F (169b) / müflis M (106b)

⁶¹⁴⁴ Yılmaya A; - F (169b) / M (106b)

⁶¹⁴⁵ Kendini bilmenin A; kendiyi bilen M (106b)

⁶¹⁴⁶ Lâzım A; nâfi‘ M (106b)

etdi. İskiliyinûs-i evvelin re'yi tecrübedir. Bin dört yüz on altı yıl tecrübe ile⁶¹⁴⁷ hafz etıbbâya medâr oldu. Minûs tabîb tecrübe-i tenhâ hatâya karîbdır⁶¹⁴⁸ deyu kıyâs zemm eyledi. Yedi yüz on beş yıl kadar⁶¹⁴⁹ ikisiyle tabâbet karar-dâde oldu.⁶¹⁵⁰ Birmânidûs tabîb zuhûr etdik de tecrübeye tarh edüp kıyâs-ı fakt ile amel eyledi. Sonra şâkirdleri fırka⁶¹⁵¹ olup ba'zı tecrübe ve ba'zı kıyâsa kâ'il oldu. Eflatûn tecrübe bilâ kıyâs mûcib-i hatr ve kıyâs bilâ tecrübe helâke mahcur olduğun tahkîk edüp akvâli muhâlifî ateşe yaktı. Bin dört yüz yıldan sonra İskiliyinûs sâni gelüp Eflatun'a eittibâ' etdi. Sonra Bokrat fenn tıbb-ı ikmâl edüp aktâr da intişâr buldu. Melik Fâris yüz kantar altun harac râh edüp⁶¹⁵² Bokrat'ı talep etti. Ve Bokrat imtinâ' eyledi ki, mezkûrdur. Hûb sûret ak benizli büyük başlı münhanîbatîü'l-hareke kalîlü'l-ekel sâ'ibü'l-kavl doksan beş yıl yaşadı.⁶¹⁵³ On altı senesin tahsilde ve mâ'adâsın ta'lîm ve te'lîfe⁶¹⁵⁴ sarf eyledi ki mestûrdur.

Bunlar sözlerindendir. Sultâna karîn olanlar melâl ve ezlâledenhâlî olmazlar. Deryâyâ dalanlar tuzlu su tatmadan hâli olmadıkları gibi⁶¹⁵⁵ iki âkil dostluk etseler bozulmak olmaz zirâ aklın rûyeşi birdir. İki ahmak dostluğu dâ'im olmaz zirâ yolları bir değıldir. İlm öğrenmeden fâ'idem budur ki, cihâmı beldem âdem dünyâda ol mihmâna benzer ki bir saraya gire eline bir kadeh şerbet vereler ya vermeyeler kazâ ve kader sâhib-i hanedir ve sen mihmân olduğunda kelâm yoktur. Me'âlece-i beden beş vecihledir. Başta ki madde-i kasdı gargara ile⁶¹⁵⁶ ve mi'dede olanı mey ile ve beden de olanı⁶¹⁵⁷ ishâl ile ve deride gönderilmekle⁶¹⁵⁸ ve damardakini kan almak ile def' etmektir. Acele su içmek ve çıplak ya'ni örtüsüz yatmak ve pek pek söylemek

⁶¹⁴⁷ İle A; - M (106b)

⁶¹⁴⁸ Karîbdır A; karînedir M (106b)

⁶¹⁴⁹ KadarA; - F (170a) / M (106b)

⁶¹⁵⁰ Oldu A; - M (106b)

⁶¹⁵¹ Fırka A; iki fırka F (170a) / M (106b)

⁶¹⁵² Edüp A; gönderüp F (170a) / M (107a)

⁶¹⁵³ Yaşadı A; ömür sürdü F (170a)

⁶¹⁵⁴ On altı senesin tahsilde ve mâ'adâsın ta'lîm ve te'lîfe A; on altı yılda tahsîl ve bakî senelerde ta'lîm ve te'lîfde M (107a)

⁶¹⁵⁵ Olmadıkları gibi A; olmazlar M (107a)

⁶¹⁵⁶ İle A; eyleye F (170a)

⁶¹⁵⁷ Mey ile ve beden de olanı A; kay ile ve bedende ki M (107a)

⁶¹⁵⁸ Deridekini derilmekle A; deride iken derilmekle

insanı erk eder. Tuzlu nesnelere yemek ve başına kaynar su dökmek ve güneşe bakmak ve düşman yüzünü görmek göz nurunu eksildir.⁶¹⁵⁹

Hekim Solon: Maskat-ı re'si Atina'dır. Eflatun'un anasının ceddidir. Belîğ ve fesih olmakla müferrihü'l-kulûb telkib olunmuştur.

Müflis-i tenin dest destle meşveret etmek mulâhaza-i devletten devr düşersin.⁶¹⁶⁰

Hekim Eflatun: Peder ve mâderi eşref-i Yunan'dan⁶¹⁶¹ ve evlâdı İskiliniyus'dandır. Sabâvatten şebâbe değın iktisâba ulûm şekli⁶¹⁶² eyledi. Fünûn-ı edebde mâhir oldu. Sokrat hizmetine vardıkta metâlib-i âliye tahsiline beş sene müdâvemet eyledi. **[126/b]** Sokrat dâru'l-karara müteveccih olduk da diyâr-ı Mısır'a azîmet edüp telâmize-i kıpşağursla mestûr⁶¹⁶³ olup tekmil zât etti. Yine Atina'ya mürâca'at edüp⁶¹⁶⁴ ve anda iki medrese binâ eyleyüp⁶¹⁶⁵ ta'lîm-i ilm ve ulûm-i hikmete revâc-ı küllî verdi. Giderek bir makama vardıkı, cümle umûr mülkî ana tefvîz-i icmâ' eylediler. Halka ayın ve abâve ecdâdı terki tatlîf⁶¹⁶⁶ etse Sokrat gibi olmadan ihtirâz edüp hükûmeti kabul etmedi. İstemirr el-levn mukayyidü'l-kâmendâm hûb rûyi mekârim ahlâk sâhibi idi.⁶¹⁶⁷ Kesirü'l-eşfâk ve kesirü'l-ihsân⁶¹⁶⁸ halvet dost müddet-i ömri seksen bir yıl olduğı mezkûrdur. Yüz altmış beş pâre kitâb⁶¹⁶⁹ te'lifine vâsıl olduğı târîhi hükemâsâhib-i zikr etmiştir. Nakleder ki, Ebu Ali te'lifâtı Eflâtûn mutâla'a edüp pesend etmiştir.

⁶¹⁵⁹ Eksildir A; eksik eder M (107a)

⁶¹⁶⁰ Müflis-i tenin dest destle... A; sözlerindedir müflis-i tenin destle meşveret etmekle mulâhaza-i devletten devr düşersin. F (170b) / bunlar sözlerindedir müflis-i tenin dest ile meşveret etmeğe mulâhaza-i esbâb-ı devletten devr düşersin. M (107a)

⁶¹⁶¹ Yunan'dan A; Yunan'dır F (170b)

⁶¹⁶² Değın iktisâba ulûm şekli A; dek iktisâba uluvviye şugul M (107a)

⁶¹⁶³ Mestûr A; müste'id F (170b) / M (107a)

⁶¹⁶⁴ Edüp A; - M (107a)

⁶¹⁶⁵ Eyleyüp A, edüp M (107a)

⁶¹⁶⁶ Tatlîf A; teklîf F (170b) / M (107a)

⁶¹⁶⁷ İstemirr el-levn mukayyidü'l-kâm... A; İstemirr el-levn mukayyidü'l-kâm tamam endâm hûverdi mekârim ahlâk sâhibi idi F (170b) / emr el-levn mu'tedil el-kâma tamam endâm hûb rûyi mekârim ahlâk sâhibi M (107a)

⁶¹⁶⁸ Kesirü'l-ihsân A; ve'l-ihsân M (107a)

⁶¹⁶⁹ Kitâb A; - M (107a)

Bu⁶¹⁷⁰ sözlerindendir. Kâmil oldur ki, kendiye⁶¹⁷¹ mu'cip etmeye ve kendüyi müzemmet etseler gazâba gelmeye ve medh etseler tekebbürlük etmeye ve amel-i hayri tekellüfsüz ede. Ve câh ve sâman sâhibi olsa müteğayyir olmaya. İnsan oldur ki, sükûtî tekellüfüne gâlib olan⁶¹⁷² hâlkında kulak iki ve lisân bir olduğun⁶¹⁷³ hikmeti oldur.⁶¹⁷⁴ Pâdişâhlar nehr-i azîmiyye ve hükkâmı küçük arklara benzer. Acı nehirden tatlu arklar olursa zâlim pâdişâhın âdil beğleri mümkün olur. İnsanın aklı çok olsa dünyâya hırsı az olur. Pâdişâhlar deryâya⁶¹⁷⁵ yanlarında olanlar geştiye benzer azık olmadan hazar üzre olmak gerektir. Erbâb-ı istihkâkdan olanlara ihsân istemezden evvel etmek gerektir. Câ'iz ki, te'hîr ile kuvvet olur.⁶¹⁷⁶ Te'hîr deâfet vardır dedikleri bu ma'nadır. Bir kimseyi bilmek istersen cevr ü adl⁶¹⁷⁷ ve hayr ü şerr müte'allık umûrda meşveret ile işaretinden ne idüğü ma'lûm olur. Pâdişâhlar hizmetinde senden yaramaz amel ya bir amel-i⁶¹⁷⁸ celîl vucûda gelürse kinâyê⁶¹⁷⁹ ve tasrîh ile zikriyyete takayyid etmeye⁶¹⁸⁰ minnet etmiş olursun yada⁶¹⁸¹ minnetkârândır. Tabi' sultân tahammül etmez umûr-i devlette hatadan dörder sür'at amel ekserî mü'eddi-i hata ve zulümdür.⁶¹⁸² Gitmen her⁶¹⁸³ kuvvete nefsdan olur ve inşâ-i ser za'f nefsdendir.

Hekîm Aristo: Nikomâhis tıbbın oğludur. Sekiz yaşında babası Aristalis Atina ki, medinetü'l-hükemâdır götürüp fûnûn-ı adlî tahsil ettirdi.⁶¹⁸⁴ Ba'dehu esnâf-ı ulûm-ı hikmeti Eflatun'da tekmîl edüp bir dereceye vardı ki, Aristo hâzır olmayınca

⁶¹⁷⁰ Bu A; bunlar M (107a)

⁶¹⁷¹ Kendiye A; kemâl kendini F (170b) / kemâl kendiyi M (107a)

⁶¹⁷² Olan A; ola M (107a)

⁶¹⁷³ Olduğun A; olduğunun F (170b) / M (107a)

⁶¹⁷⁴ Oldur A; oldur ki M (107a)

⁶¹⁷⁵ Pâdişâhlar deryâya A; pâdişâhlar deryâya benzer ve F (170b) / pâdişâhların deryâya benzer M (107a)

⁶¹⁷⁶ İle kuvvet olur A; eylese kuvvet olur F (170b) / eylese kuvvet ola M (107a)

⁶¹⁷⁷ Adl A; - M (107a)

⁶¹⁷⁸ Yaramaz amel ya bir amel-i A; bir emir-i cemîl yâr amel F (171a) / bir cemîl ya bir amel M (107a)

⁶¹⁷⁹ Kinâyê A; kifâyê M (107a)

⁶¹⁸⁰ Zikriyyete takayyid etmeye A; zikrine bikad eyleme ki F (171a) / zikrine takayyîd eyleme ki M (107b)

⁶¹⁸¹ Yada A; yar M (107b)

⁶¹⁸² Zulümdür A; hilledir F (171a) / M (107b)

⁶¹⁸³ Her A; tez F (171a) / M (107b)

⁶¹⁸⁴ Sekiz yaşında babası... A; Sekiz yaşında babası Aristalis Atina ki, medinetü'l-hükemâdır götürüp fûnûn-ı adlî tahsil ederdi F (171a) / Sekiz yaşında iken babası Aristatalis Atina'ya ki, medinetü'l-hükemâdır götürüp fûnûn-ı edebi tahsil ettirdi M (107b)

hakâyık kelâminkimseyesöylemezdi. Bir gün meclis-i dersde bu⁶¹⁸⁵ mahalde bir söz vardır muhâtap olsa dedikte⁶¹⁸⁶ vâhid-kâlif isterim elif ki vâhidendir⁶¹⁸⁷ [127/a] ne hâsıl olur dediler. Murâdları Aristo idi derler. Devlet Filikos'da Makedonya şehrine ki, Kavala dedikleri kal'adır. Akdeniz⁶¹⁸⁸ şimâlinde Siroz ve Drama dedikleri şehirlerin⁶¹⁸⁹ fî zamânına iskelesidir. Anda varup ve İskender'e üstâd olup ulûm-ı hikmeti anlara ta'lîm etmiştir. Sonra sâhipkıranlık arzusuyla bilâd-ı teshîre şürû'⁶¹⁹⁰ ettikde Makedonya havâsı mizâc-ı hekîme muvâfık olmağla⁶¹⁹¹ İskender'den istizân edüp yine Atina'da mütemekkin olup ba'dehu Atina kavmi put-perestliğe şikest verdi deyu hekîm ile mu'âmele-i Sokrat şuru'sadedinde oldular. Anlar dahî hicret edüp vatani⁶¹⁹² asliyesinde ikâmet ve kudreti mertebesi imâretine⁶¹⁹³ dikkat edüp mülûk etrafından⁶¹⁹⁴ salât in'âmât-ı mütevâtir vâsıl oldurdu.⁶¹⁹⁵ Vatanına karîb bir bahîrde medd-ceziri tahkîk için azîmet etdi. Bir⁶¹⁹⁶ şahs ki, müterassıd-ı fırsat-ı⁶¹⁹⁷ hekîm idi. Zafer bulup katl etti. Yüz yigirmi kitâb te'lîf edüp⁶¹⁹⁸ ve altmış sekiz yıl ömre bâliğ olmuşdur. Tâmm'e'l- kadd ak benüzli irikemikli eşhel gözlü küçük ağızlu geyin göğüslü tîz yürüyüşlü tîz mutâlâ'alı bir kitâbı bir kaç günde mutâlâ'a⁶¹⁹⁹ kâdir bahisde munsıf-ihüsn savte⁶²⁰⁰ râğıp ve geşt ü güzâr merg-zâremâ'il murtâz ve melâbis ve te'kil ve münâkehede mu'tedil idi.⁶²⁰¹

Mezkûrun sözlerindendir. Âlim câhilibilür zirâ bir zaman câhil olmuşdur.⁶²⁰² Câhil âlimi bulur⁶²⁰³ zirâ bir an âlim olmamıştır. Zevâle makrûn olan nesne fahira

⁶¹⁸⁵ Bu A; bir M (107b)

⁶¹⁸⁶ Olsa dedik de A; olsa dedikte telâmiz adedi bine erişdi. Bundan ziyâde mi istersiz denildik de F (171a) / olsa dedikte telâmiz adedi bine erişür. Bundan ziyâde mi istersiz denildik de M (107b)

⁶¹⁸⁷ Elif ki vâhidendir A; elif güvâciden F (171a) / elif vâhiden M (107b)

⁶¹⁸⁸ Akdeniz A; Akdeniz kenarında M (107b)

⁶¹⁸⁹ Dedikleri şehirlerin A; dedikleri şehrin F (171a) / denilen şehirlerin M (107b)

⁶¹⁹⁰ Şürû' A; sülûk M (107b)

⁶¹⁹¹ Olmağla A; olmamağla M (107b)

⁶¹⁹² Vatani A; terk-i vatan M (107b)

⁶¹⁹³ İmâretine A; kadr imâreti için M (107b)

⁶¹⁹⁴ Etrafından A; etrafdan F (171a) / M (107b)

⁶¹⁹⁵ Oldurdu A; oldu M (107b)

⁶¹⁹⁶ Bir A; yolda bir F (171a) / M (107b)

⁶¹⁹⁷ Fırsat-ı A; - M (107b)

⁶¹⁹⁸ Edüp A; etmiştir M (107b)

⁶¹⁹⁹ Mutâlâ'a A; mutâlâ'aya M (107b)

⁶²⁰⁰ Savte A; surete F (171a)

⁶²⁰¹ İdi A; kimesne idi M (107b)

⁶²⁰² Olmuşdur A; idi M (107b)

değmez pâyidâr olmayan nesnelere gınâ hâsıl olmaz. Belâgat az lafız ile çok ma'na edâ etmektedir. İskender'e yazdığı mektûbda bunu yazmıştır. Nâs iki kısımdır: Bir kısmı arâzlıdır inkiyâdı hafv ile dir.⁶²⁰⁴ Bir kısmı eşrâfdır zabtı hayâ ile dir. Fırka-i evvelîye şimşîr-i bürrân fırka-i sâniyeye⁶²⁰⁵ lütf-i ihsân gerekdir. Gazâbda şiddet ki, tabî'at hayvandır. Melâmeti dahî ziyâda etmeğe âdet güdekândır.

Hekîm Batlamîyus: İskenderiyye müvellid-i miskin olmak rivâyeti vardır. Mülûkden olması dahî mahkîdir. Aksâm-ı râziyede müteferrid idi. Rodos'da rasd etmiştir. Muhbesiti sâhibi budur. Kütüb-i mu'teberesi çoktur. Mu'tedil el-kâma ak benizlü sol yanağı kırmızı kârîvar idi.⁶²⁰⁶ Şedidü'l-gazâb batî'ü'l-rızâ lafîfü'l-kıyâs hoş güftâr kalîlü'l-ekl seksen sekiz yaşında vefâtı mezkûrdur.

Sözlerindendir:⁶²⁰⁷ Tahsîl-i kemâl eden kâhil olmaz. Fehm-î kâmil olan müte'ellim olmaz. Fâzıl ki, kavm-i kabîlesi câhil ola garîbdir hikmet-birdir. Hutûrki göklere tebr ve meyvesi lisân da [127/b] olur. Gayrin musîbetinden gayretler⁶²⁰⁸ bend olur. Marîzler ta'âm ve şarâb fâ'ide etmediği gibi dünyâ muhibbine muhtelâ olanlara nasîhat fâ'ide etmez. Hayr-i amel⁶²⁰⁹ ticâret-i âhiretdir. Ecel-iahret sarayının kapısıdır.

Hekîm İklîdis: Filistin'de Sûr nâm şehirdendir. Aksâm-ı riya'ziyede adimü'n-nezîrdir kitâbı kendi adıyla müsemmadır.⁶²¹⁰

Sözlerindendir.⁶²¹¹ El-hatt hendesetü'r-ruhâniyye zuhret bâlla⁶²¹² cismâniyyete bir şey ki senden fevt oldu. İvazına yâ kâdirsin yâ değılsin ikisinde de te'essüf sefihedir.⁶²¹³ Yaramaz adam oldur ki, ol kimseye i'timâd etmeye. Kimse de ana i'timâd etmez.

⁶²⁰³ Bulur A; bilmez M (107b)

⁶²⁰⁴ Havf ile dir A; havfledir F (171b) / M (107b)

⁶²⁰⁵ Sâniyeye A; sâniye M (107b)

⁶²⁰⁶ Kârî var idi A; benleri var idi F (171b) / M (108a)

⁶²⁰⁷ Sözlerindendir A; bunlar sözlerindendir M (108a)

⁶²⁰⁸ Gayretler A; gayriler M (108a)

⁶²⁰⁹ Hayr-i amel A; dünyada hayr-i amel F (171b) M (108a)

⁶²¹⁰ Müsemmadır A; müsemma olmuşdur F (171b) / müsemma meşhûrdur M (108a)

⁶²¹¹ Sözlerindendir A; bunlar sözlerindendir M (108a)

⁶²¹² Bâlla A; bâlite F (171b) / M (108a)

⁶²¹³ Sefihedir A; sittedir M (108a)

Hekim Câlînûs: Hâtim etıbbâ-i kibbârdır. Evvel İskiliniyûs ikinci Gavris üçüncü Menbûs'dur. Dördüncü Birmânidis, beşinci Eflâtûn altıncı İskiliyinûs⁶²¹⁴ yedinci Bokrat sekizinci Câlînûs'dur. Ba's İsa⁶²¹⁵ Aleyhisselâmdan iki yüz yıl sonra vücûda gelmiştir. Tıpta cümle etıbbânın üstâdıdır. Babası mâl ferâvâna mâlik olmağla asrında cevânib-i erba'ada haber aldığı etıbbâ-i mâl sarf etmekle getirüp oğluna ta'lîm etdirirdi.⁶²¹⁶ Ve bu mertebeleri tahsîlden sonra etrâfi âlime seyâhat edüp her üstâdın ki, hizmetine vardı.⁶²¹⁷ Ve cemî' mâ-yehtâc üstâdı tekeffül edüp bezl mâl ile mâ-mülk üstâdı ahz eder.⁶²¹⁸ Bu tarikle herkande adîmü'n-nezîr oldu.

Bunlar sözlerindedir. Mülûke lâzımdır ki, bir âklı hergün⁶²¹⁹ sâdır olan evzâ' ve edvârından kendüyi âgâh etmek için ta'yîn eyleye. Selâmet tab' emr-i şeni'den⁶²²⁰ istinkâf etmekle bilinür.⁶²²¹ Bülend himmet kimse umûru hisse⁶²²² tenezzül in'âm oldur ki, müstahaklara istimden ola. Bir kimesne kendi noksanına ilm hâsıl etmeyince ıslâh olmaz. Nâkıslar kendülerin tamâm sanurlar. Anıniçün kâmil olmazlar.

Hekim Zîmekrâtîs: Kibâr-ı hükemâdandır. Behmen bin İsfendiyâr zamanında geldiği mezkûrdur. Bunun kavlini Aristo, üstâdı Eflatûn'dan tercîh etdirdi derler.

Sözlerindedir: Re'yin hışmı ki ve şehvet ki, mağlûb oldukça⁶²²³ sen kendünü insan efrâdından sayma. İnsan gönlünü yaramaz huylardan arıtmak gerekdir. Libâsını çirk ve bundan pak etdüğü ol⁶²²⁴ kadar tatlu olma ki, yudalar ol kadar acı olma ki, tükûreler.

⁶²¹⁴ İskiliyinûs A; İskiliyinûs Sâni M (108a)

⁶²¹⁵ İsa A; Hazret-i İsa M (108a)

⁶²¹⁶ Sarf etmekle getirüp oğluna ta'lîm etdirirdi A; sarf etdiğiçün gelüp oğluna ta'lîm ederlerdi M (108a)

⁶²¹⁷ Ve bu mertebeleri tahsîlden... A; tahsîlden sonra etrâfi seyâhat etdirüp her üstâdın hizmetine kim vardık da M (108a)

⁶²¹⁸ Eder A; edüp F (172a) / ederdi M (108a)

⁶²¹⁹ Hergün A; her dem M (108a)

⁶²²⁰ Şeni'den A; şerî'atden M (108a)

⁶²²¹ Bilinür A; söylenür F (172a)

⁶²²² Kimse umûr u hisse A; kimesne umûr u hisseye M (108a)

⁶²²³ Oldukça A; olursa M (108a)

⁶²²⁴ Çirk ve bundan pak etdüğü ol A; çirk ve levninden pak etdüğü ol F (172a) / çirk ve levsden pak etdüğü gibi ol M (108a)

Hekîm Diyocânis: Kendi asrının ferîdi idi. Terk ve tecrîdi derece-i nihâyete erişirdi. Ve cümleye⁶²²⁵ pek söylerdi. Ve ulemâyâ temelluk ederdi. Kelbî talkîb olundu. Zirâ ahşâm olduğu yerde yatarı. Ve ne cins ta'âmdan olsa⁶²²⁶ yerdı. Ve ahsen melbûsât ki, sûfdur ânı giyerdi. Pâdişâh-ıasr olan bir gün hekîmin ser-vaktine [128/a] gelüp iltifât etmedüğünden müte'ellim olup bizden bî-niyâz olma ki,⁶²²⁷ sebeb nedir dedik de cevâb verdi ki, “*Ey melik sen benim bendeme ve bende-zâdeme muhtâcsın, benim senden nice ihtiyacım olur*” dedi. Ya'ni sen hırs ve şehvet esîrisin. Ol iki sıfat benim makhûrum ve menfûrum ve mağlûbumdur⁶²²⁸ demek olur. Melik esbâb-ı ferâğdan her ne matlûb olursa dirîğ olunmaz dedikde senden gani olmak isterim dedi. Ya'ni sen her ne kadar bulsan dahî istersin ben her ne müyesser olursa anınla iktifâ ederim.

Sözlerindendir:⁶²²⁹ Tazerûlara edeb mehâsındandır. Dostlar demekbir can ve nice beden demektir. İki dost geçinenlerin birin fakir ve birin ganî görseniz bilin da'vâyı⁶²³⁰ muhabbet etdiklerinde kâziplerdir.

Hekîm İnkıyânîs: Malatya'dandır. Asrının ferîdî idi. Ecrâm-ı uluvvî ve ecsâm-ı⁶²³¹ süflî hevâdan mütekevvin olmuşdur. Ve ukûl ve nüfûs ve kevâkib semâvât latîfinden tekevvin cemâd ve nebâtve hayvanât kesîfinden halk olmuşdur.⁶²³²

Hekîm Efrîtûn: Şâirdir Yunan'ın ashâb-ı kibârındandır. Emirü'l-kays Arab'ın mülûkünden olduğu gibi Hazret-i Mûsa Aleyhisselâm'dan beşyüz altmış⁶²³³ yıl sonra gelmişdir. Kasâ'id ve iş'ârı çoktur derler. Bir kasîde de çok yalansöylemişsin derler. Haber-i sâdik enbiyânındır.⁶²³⁴ Şi'ir yalan değildir. Söyleyen yalancıdır deyu cevâb vermişdir. Bir gün bunabir akılsız civân gösterirler⁶²³⁵ cevâb verdiği hâne-i ma'mûr

⁶²²⁵ Erişirdi ve cümleye A; erişdi ve cehliyeye M (108a)

⁶²²⁶ Olsa A; olursa M (108a)

⁶²²⁷ Olmaki A; olmağa M (108a)

⁶²²⁸ Makhûrum ve menfûrum ve mağlûbumdur A; makhûr ve medr

⁶²²⁹ Sözlerindendir A; bunlar sözlerindendir M (108b)

⁶²³⁰ Da'vâyı A; da'vâsı F (172b)

⁶²³¹ Ecsâm-ı A; ihsân-ı M (108b)

⁶²³² Olmuşdur A; olunmuşdur M (108b)

⁶²³³ Beşyüz altmış A; beşyüz M (108b)

⁶²³⁴ Enbiyânındır A; enbiyânın M (108b)

⁶²³⁵ Bir akılsız civân gösterirler A; akılsız bir civân gösterdiler M (108b)

sâhibi yokdur. Akılullah tarafından elçidir. İbâdete bi-akl olanlar benden haber almazlar.

Hekîm Zeytûn: Bileğay-ı⁶²³⁶ Yunan'dan olduğu mezkûrdur. Kenâr-ı deryâda bir fakiri gâyetiyle⁶²³⁷ perişân gördü. Der ki, kendüni tasvir eyle ki, bu keşti-i mâlâ mâl ile rûyi deryâda⁶²³⁸ gelürken rüzgâr seni bir tahta pâresiyle kenara atdı. Ya bir pâdişâh bi-misâl edek. Düşman kavi desti sana şikest verdi. Bin belâ ile seni tek ve tenhâ-yı âb⁶²³⁹ seni bu sahrâya düşürdü. İkisinde dahî⁶²⁴⁰ şükr edüp mesrûr olmak mukarrir idi. Şimdiki şiddetin bundan eşiddine göre râhatdır. Ol belâyaya nisbet⁶²⁴¹ bu ni'met olur demek ile⁶²⁴² mahzûn felâket-zede-i şâd eyledi.⁶²⁴³

Sözlerindendir: Bir nesne ki, senden özgeye nakl edüp gider. Senin olaydı nice gayrin olurdu.⁶²⁴⁴

Hekîm İnkıyâğûris: Malatya'dandır.⁶²⁴⁵ Tekevün zuhûra kâ'il olanların evvelidir. Mecmû' eşyâ cemm⁶²⁴⁶ evvelde kelâmın bi'l-kuvve mevcûd idi. [128/b] Ve ol cismden bi-haseb nev'⁶²⁴⁷ ve sınıf ve mikdâr ve şekil ve tehâlhil ve tekâsîf zâhir olmaktadır. Daneden hoş ve katre-i menîden insan peydâ olduğu gibidir.⁶²⁴⁸

Sözlerindendir:⁶²⁴⁹ Dünyada oyundur ve kim nedir bil ki, iyüsün ihtiyâr edesin.⁶²⁵⁰ Nefs-i nâtika dünyada garîbdir azîz tutmak gerekdir. Keştigark olmadan rüzgâr muvâfık iken sakın acebdir hâl mülûk evveli⁶²⁵¹ hezlî bir kula mâl ferâvân

⁶²³⁶ Bileğay-ı A; buliğay-ı F (172b) / M (108b)

⁶²³⁷ Gâyetiyle A; gâyetde M (108b)

⁶²³⁸ Der ki, kendüni tasvir eyle ki... A; Der ki, kendüyü tasavvur ile bir keşti-i mâlâ mâl deryâda M (108b)

⁶²³⁹ Âb A; âb ve nân F (172b) / M (108b)

⁶²⁴⁰ İkisinde dahî A; ikisinede F (172b)

⁶²⁴¹ Belâyaya nisbet A; belâyaya göre nisbet M (108b)

⁶²⁴² Olur demek ile A; olur demektir demekle M (108b)

⁶²⁴³ Eyledi A; ede M (108b)

⁶²⁴⁴ Bir nesne ki, senden... A; Bir nesne ki, senden gayriye nakl edüp gider. Benimdir sizin olaydı nice gayrin olurdu F (172b) / Bir nesne ki, senden gayrine nakl eder benimdir diye sizin olaydı nice gayrilerin olurdu M (108b)

⁶²⁴⁵ Malatya'dandır A; Malatya'dan M (108b)

⁶²⁴⁶ Cemm A; cism M (108b)

⁶²⁴⁷ Bi-haseb nev' A; bi-hasebü'n- nev' M (108b)

⁶²⁴⁸ Gibidir A; gibi M (108b)

⁶²⁴⁹ Sözlerindendir A; Hekîm Basiliyinûs sözlerindendir M (108b)

⁶²⁵⁰ Dünyada oyundur ve... A; Dünyada evvel kötüyü gör ki, iyüsün ihtiyâr edesin M (108b)

⁶²⁵¹ Evveli A; ednî M (108b)

vermekden⁶²⁵² kaçmazlar ve a'lâ tabakada hünermend olan harir-i ikâne⁶²⁵³ hizmetlerinde olmadan istifnâ eylediler.⁶²⁵⁴ Tabîb mu'âlece-i beden hekîm tasfiye⁶²⁵⁵ eder. Hekîm ihtiyâc-ı tabîbe ihtiyâçdan ziyâdedir. Merd âkıl mülâzemet-i selâtin ve tekeffül ü imâret ve takallüd ü vilâyetden ecri cezîl ve zikr-i cemîlden mâ'adâ bî-murâd eylemez.⁶²⁵⁶

Hekîm Sâlis: Malatya'dandır. Mahlûku evvel Sudrallaza Hâtûn ya'ni vücûdun mûcidi yokdur. Vücûd bi-nefse mevcûddur demek olur. Bu sözü hükemâda bu⁶²⁵⁷ evvel söylemiştir.⁶²⁵⁸

Hekîm Safersitilis: Aristo şâkirdlerindendir. Fevtinden sonra cânîşini⁶²⁵⁹ olup ifâdeye meşgûl oldu. Tesânif celîlesi vardır.

Sözlerindendir: Adlî olmayan sultân hüsn-i tedbîri olmayan vezîr re'y sâbi-î olmayan âlim sadık kul olmayan münşî galat-ı bahşâ sehâ gıbtaya layık değildir.

Hekîm Kırfuriyus: Asıl eşyâ bir cisimdir. Cümlelerin husûli ve tekevvin-i andandır der ammâ cisim ne idüğün beyanetmez.

Nasihât-ı Hükemâ: Demişlerdir ki, merd-i hezdmend⁶²⁶⁰ ve hoşyâr-ı türrehât düşmana iltifât etmeyüp metâ'-ı tezvîr⁶²⁶¹ şu'bedesine harîdâr olmaz ki, düşman-ı hîlekar kendinin sâlâhı hâlî için kemâl-ı muhabbet ve meveddet izhâr edüp zâhiren hilâf-ı bâtınla arâsta kılır⁶²⁶² ve dekâyık-ı rızık ve letâ'if-i hîle-i pîş ve nehâd edüp anın zımnında dünli fikirler edüp a'biye eylersin.⁶²⁶³ Akl-ı hâdise lazımdır ki, her bâri düşmandan ziyâde temmelluk ve ta'alluk göre sû-i i'tikâdı ana dahî ziyâde ola.

⁶²⁵² Ferâvân vermekden A; vâfir vermeden M (108b)

⁶²⁵³ Harir-i ikâne A; harrî râyikâne M (108b)

⁶²⁵⁴ Eylediler A; ederler F (173a) / M (108b)

⁶²⁵⁵ Tasfiye A; ikfiye-i rûh M (108b)

⁶²⁵⁶ Mâ'adâ bî-murâd eylemez A; mâ'ad'ayı murâd etmez M (108b)

⁶²⁵⁷ Bu A; - F (173a)

⁶²⁵⁸ Hükemâda bu evvel söylemiştir A; hükemâda evvel söylemiştir F (173a) hükemâdan bu evvel demiştir M (108b)

⁶²⁵⁹ Cânîşini A; cânîşin üstâd M (108b)

⁶²⁶⁰ Demişlerdir ki, merd-i hezdmend A; demişlerki merd hodmend M (109a)

⁶²⁶¹ Tezvîr A; tezviye F (173a)

⁶²⁶² Hilâf-ı bâtınla arâsta kılır A; hilâf-ı bâtına arâsta kılır F (173a) / bâtınla arâsta kılup M (109a)

⁶²⁶³ Dünli fikirler edüp ta'biye eylersin A; dünli fikirler ve azîm meğerler ta'biye eder F (173a) / denli fikirler ve azîm meğerler ta'biye eyler pes M (109a)

Ve hasm hercünd ki da‘vâyı muvâfakatdan dem⁶²⁶⁴ tarîk muhâlefetden dahî sâbit kadem dura. Eğer zihni-i hîlesin ve⁶²⁶⁵ kâ‘ile-i hud‘asına redd etmeyüp bu bâbda gafleti revâ göre. Düşman bed-şikâl ki müterassid ahvâldir. Nâ-gâh kimin edüp tîr kasdı hedef murâda yetişdüre. Beyt:

“Mekr düşmandan sakın olma emîn,
Gadr edüp nâ-gâh⁶²⁶⁶ sana eyler kîn.”

Her kimse ki, vakti fırsatta tedâriki terk ede nâdim ola. Ammâ hasret ve nedâmet fâ‘ide vermeye. [129/a] Ve her çend ki, leyte ve le‘alle ile ta‘allül eyleye. Sûd-mend olmaya. Ala külli hâl hasm-ı bed-şekâlden sadâkat ihtimâlin vermeye ki, hiç bir vecihle düşmandan sadâkat gelmez. Düşman ne kadar mülâyemet ve mülâfat gösterse dost olmaz. Fâ‘ide-i hükemâ demişlerdir ki, bir emrin⁶²⁶⁷ kesbî her ne kadar sa‘b olursa ba‘de‘l-husûl anı muhâfaza etmeden âsândır zirâ ki, nice umûr olur ki, ittifâk tâli‘ ve müsâ‘adeti sa‘âdet ve imdâd bi-hatle bî-afet keder ve zahmet cedd ve cihet muhassıl olur. Ammâ bî-tedâbîr-i isâbet pezîre mazbût ve musahhar kılmak mutasavvir olmaz. Her kimse ki, pîrâye hezm ve ihtiyâtdan âtıl ola. Ve meydan re‘y sâ‘ib ve muzmâr fikr avâkıbde râcil ola. Hâsıl ya‘nî⁶²⁶⁸ hebâ-i mensûr olup an-karîb menzil oluna. Nâzil ola. Ve her yâr⁶²⁶⁹ ki, kendüyi melâmet eyleye fâ‘ide bulmaya. Ve keff destinde harn⁶²⁷⁰ ve nedâmetten gayrî nesne kalmaya.

El bâbü’s-sâbi‘

Fî Zikr-i⁶²⁷¹ Devlet-i Pâdişâhan-ı Rum Der İstanbul ve Ahvâlihim Ala Sebîlü’l-İcmâl

Sebeb-i tercüme-i⁶²⁷² düvel-i Rum oldur ki, büldân-ı cihân içre vâhid bilâ sâni olan mahrûsa-i Kostantiniye’yi binâ eylediği kim bânisi olan Kostantîn⁶²⁷³ asl ve

⁶²⁶⁴ Dem A; dem ura M (109a)

⁶²⁶⁵ Hîlesin ve A; hîlesin ve sedde M (109a)

⁶²⁶⁶ Gadr edüp nâ-gâh A; azr edüp tâki F (173a)

⁶²⁶⁷ Demişlerdir ki bir emrin A; demişlerki bir emrin ki M (109a)

⁶²⁶⁸ Ya‘nî A; sa‘î F (173b) / M (109a)

⁶²⁶⁹ Yâr A; bâr F (173b) / M (109a)

⁶²⁷⁰ Harn A; hasret F (173b) / M (109a)

⁶²⁷¹ Fî zikr-i A; - M (109a)

♦[d]: Tercüme-i cedîd A; tercüme-i cedîd F (173b)

⁶²⁷² Sebeb-i tercüme-i A; ve tercüme-i cedîd sebeb-i tercüme-i M (109a)

zuhûru ve ne sebep ile gelüp şehri mezbûru⁶²⁷⁴ binâ eylediği ve ne mikdâr zaman Rum kaysarları hükûmet eyledi. Ve Ayasofya'yı kebîri kim binâ eylediği⁶²⁷⁵ vesâ'ir âsar-ı kâdimenin dürüst rivâyetlerini⁶²⁷⁶ bu abdfakir Hüseyin el-mulakkab Behzâd el-fenn Kütüb-i Tevârih'de mecmû'aya⁶²⁷⁷ mufassalve muhtasar zikirlerin görmemekle bâni-i İstanbul zamanından Sultân Muhammed fethe⁶²⁷⁸ gelince zabt eden doksan nefer aded kaysarların zamanlarından Yunan ve Lâtin lisân üzre tahrîr olunmuş tevârih kitaplarına Memâlik-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin baş tercümânı olan Penâputnâm Mesîhiyyeden kütüb-i mezkûr tahsîl ve⁶²⁷⁹ Türkî tercemesine mübâşeret ve⁶²⁸⁰ şevk-i küllî ile semend-i himmete sevk olundu. “*Ezâerâdallâhu şey'en heyye'el esbab.*”^{*} mazmûnunca harem-i hâssdan sipâhilik ile çıkup ba'dehu⁶²⁸¹ tercüman-ı sâni olan Ali Bey nâm kimesne⁶²⁸² mekârin olup fenn-i tevârihinde vâkîf ve lisân-ı Yunan ve Lâtin⁶²⁸³ dekâyıkına ârif bir kâbil-i vücûd olup Türkî ta'bîre dahî kudreti olmağla kütüb-i mezbûrî okudup takrîr ettirdikten sonra ma'nâda te'emmül ile müverrihin murâdını edâ eder. İbâret tahrîri üzre Hicret-i Nebeviyye'yi Aliye efdali't-tahiyyenin bin yetmiş⁶²⁸⁴ bir Şa'bân'ın evâsıtında şürû' sayfa ve icmâl üzre intihâb⁶²⁸⁵ ve tercüme vesâ'ir Kütüb-i İslâmiyye fevâ'idin dahî ana zimmiyye kılup Mülûk-i İslâmiyye'nin zeylinde sebt⁶²⁸⁶ olundu. Adedi mülûk-i nefera 90, müddeti devletleri 1129 sâl. [129/b] İbtidâ İstanbul'a vaz'ı esâs eyleyüp taht-gâh eden Kostantîne'l-muzafferdir. Erbâb-ı Tevârih-i Rum ve Yunan ve Latin bunun menâkıbında böyle rivâyet ederler ki, Kostantîn ol eyyâmda Portakal ve İspanya ve Franca ve İnglîz vilâyetlerinin pâdişâhı olan Kostantiyûs nâm put-perest bir melikin

⁶²⁷³ Kim bânisi olan Kostantîn A; kimdir Kostantîn'in M (109a)

⁶²⁷⁴ Mezbûru A; Kostantiniyye'yi M (109a)

⁶²⁷⁵ Ve Ayasofya'yı kebîri kim binâ eylediği A; ve Ayasofya'nın bânisi kimdir M (109a)

⁶²⁷⁶ Rivâyetlerini A; rivâyetleri M (109a)

⁶²⁷⁷ El-fenn Kütüb-i Tevârih'de mecmû'aya A; fenn Kütüb-i Tevârih'de müctemi' F (173b) / tevârihde müctemi' ne M (109a)

⁶²⁷⁸ Zamanından Sultân Muhammed fethe A; zamanında tâ Muhammed Hân fethe F (173b) / zamanından tâ Sultân Muhammed fethine M (109a)

⁶²⁷⁹ Tahsîl ve A; tahsîl edüp ve M (109a)

⁶²⁸⁰ Mübâşeret ve A; - M (109a)

^{*} Hadis-i Şerif: Allah bir şeyi murad etti mi sebebi ona göre yaratır.

⁶²⁸¹ Sipâhilik ile çıkup ba'dehu A; seyyâhlik ile çıkup sonra M (109a)

⁶²⁸² Kimesne A; kimesneye M (109a)

⁶²⁸³ Ve Lâtin A; - M (109a)

⁶²⁸⁴ Yetmiş A; seksen F (173b)

⁶²⁸⁵ İntihâb A; intihât F (174a)

⁶²⁸⁶ Sebt A; nisbet F (174a)

oğlu olup pederi fevtinde yigirmi üç yaşında iken Mîlâdi Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın üç yüz dokuzuncu senesinde babasının yerine Portakal'da tahta cülûs eyledi. Üçüncü seneden sonra Roma'da elli birinci kaysar olan Maknitiyûs nâm kaysar gâyet zâlim ve habîs olup halkın haremlerine tecâvüz ve ekâbir olanları nâ-hak yere katl edüp ve mâlların almağa başladı.⁶²⁸⁷ Roma halkı kendüden a'râz edüp Kostantiniyye vâlisine arzlar ile adamlar irsâl edüp Vilâyet-i Roma'yı bu zâlim⁶²⁸⁸ elinden halâs edesiz deyu ricâ eylediklerinde mezbûr Kostantîn asker-i ferâvân ile üzerine vardı. Mezkûr Kostantiyûs dahî Roma içinde Cârîtiris nâm nehrin üzerinde tönbazlar ile bir cisr-i azîm yapıdırup Kostantîn'e karşı vardı. Mukâtele ederken askeri mağlûb ve münhezim olup firâren cisri mezbûrdan geçerken izdihâmdan cisr bozulup askerden nice bin adam ve mezbûr dahî gark-âb olup Kostantîne'l-muzaffer azîm alaylar ile Roma'ya girüp tahtı Kostantiyûs'a cülûs edüp Mîlâdi İsa Aleyhisselâm'ın üç yüz on ikisinde Rum pâdişâhı oldu. Beşinci seneden sonra vücûduna barsazahmeti isâbet edüp ol şehrin etebbâsını cem' edüp elbette benim marzımın ilacını görün deyu fermân eyledi. Anlar dahî ittifâk ile cevâp verdiler ki, eğer bu şehrin meme emen etfâlini cem' edüp ve boğazlayup kanların bir büyük kazgâna doldurup kan ısıcık iken içine girüp oturmayasız.⁶²⁸⁹ Bu marazdan halâs olmazsınız deyüp cevâb verdiklerinde emr eyledi ki, şehrin cümle etfâlini⁶²⁹⁰ vâlideleriyle cem' edeler. Mezkûr Kostantîn analarının feryâdlarının⁶²⁹¹ görecek etfâle merhamet edüp ben bu marazdan helâk dahî olursam olayım. Nâ-hak yere bu kadar etfâl-i bî-günâhınkanlarına giremem deyu analarına ikişer altun vereler deyu emr etdi.⁶²⁹² Ve evladlarıyla âzâd olup evlerine gittiler.⁶²⁹³ O gece vak'asında gördü ki, Ümmet-i İsa Aleyhisselâm'dan muhtefî olan Siliyûs Tarûs İskaf'a mürâca'at ile marazdan berî olursun derler. Uyandık da fi'l-hâl hekîm mezbûra râğb olup **[130a]** ihzârına fermân eyledi. Varup getürdüler mezbûru Eskaf gördükde dedi ki, eğerputlarını terk edüp Allah bir ve Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ı hak peygamber bilüp

⁶²⁸⁷ Almağa başladı A; almağla F (174a)

⁶²⁸⁸ Zâlim A; zâlimin F (174a)

⁶²⁸⁹ Oturmayasız A; oturmayınca F (174a)

⁶²⁹⁰ Etfâlini A; etfâl şîrhorasın F (174a)

⁶²⁹¹ Feryâdlarının A; feryâdların F (174b)

⁶²⁹² Deyu emr etdi A; - F (174b)

⁶²⁹³ Gittiler A; gideler deyu buyurdu F (174b)

şerî'atını tasdîk edersek ilâc ederimdedik de merkûm dahî ol sâ'at imâna gelüp ve Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın dîn ve milletin ve evâmir-i nevâhîsin bi't-tamâm kabul ve putların şikest edüp tanassur eyledi. Ertesi ilâc edüp marazından halâs buldu. Saltanatın on sekizinci senesinden sonra menâminde gördü ki, bir münâsib yerebir büyük şehir binâ eyleye. Ol sebebden Roma'dan çıkup⁶²⁹⁴ diyâr bi-diyâr gezüp Selânik'e geldik de havâsını beğenüp anda karar eyledi. Ve kenâyis ve hammâmlar yapup sular getirdi. İki seneden sonra azîm tâ'ûn isâbet edüp askerinin nısfından ziyâdesi helâk oldu. Ol ecilden ve Şâbûr nâm Acem Şâh'ı üzerine⁶²⁹⁵ sefer edüp Anadolu'ya geçerken Halk-ı dünya dedikleri şehre ki hâlâ Kadıköyü demekle ma'rûfdur. Anda konup mukaddemân ol şehri Acemler harâp etmiş görüp ta'mîrine fermân eyledi. Ol eyyamda ki Halk-ı dünya'da ekâbirden bir üstâd-ı hekîm ve müneccim vardı. Adına Efriyînûs derlerdi. Ve hüsn-i ta'bîr ile pâdişâhım şehrin binâsınıve zentiyu(?) yerine yapsanız dahî münâsib görülür⁶²⁹⁶ dedik de Kostantîn hüsn-i i'tikadıyla İstanbul tarafına geçüp havası gâyetle latif yer ve şehir olmağa münâsib görüp Milâdı İsa Aleyhisselâm'ın üç yüz yigirmi dördüncü senesinde vaz' esâs eyleyüp binâsına mübâşeret eyledi. Ve mezbûr Ferâdis hekîme harac ve havây için ta'yîn eyleyüp⁶²⁹⁷ ve mu'temed nasb eyledi. Ol dahî sa'y edüp dört senede kal'âsını ve sarâyını ve askere kifâyet edecek kadar ve sükkânyeri ve ekâbir evleri ve çarşular ve bedestan bi'l-cümle kâmil oldu. Ve nâmını Kotantiniyye kodı. ♦ Ba'dehu Roma'dan vesâ'ir vilâyetlerden ekâbirler ve tüccârlar getirüp ma'mûr eyledi. Ve dâru's-saltanat edildi. Ol zamanda Vâlinet nâm bir üstâd müneccim var idi ki, nücûmda gâyetle mâhir idi. Şehrin ve tahtgâhın tâli'ini tutdurdu. Ve müneccim dahî cevâb verdi ki, bu tahtgâh ve bu saltanat senin nesline mübârek ve bâkîdir. Tâ gemiler karada yürüyünceye dek dedikde cümle ümerâsı ve erkân-ı devleti bu cevâba böyle

⁶²⁹⁴ Çıkup A; çıkarup F (174b)

⁶²⁹⁵ Üzerine A; üzere F (174b)

⁶²⁹⁶ Görülür A; görünür F (174b)

⁶²⁹⁷ Eyleyüp A; edüp F (174b)

♦[d]: Esas Kostantiniyye Milâdı İsa Aleyhisselâm'ın üç yüz yigirmi dördünde vâkî' olup Hicreti Nebeviyye aleyhi ekmel et-tahiyyenin bin yüz yigirmi bir senesine gelince bin üç yüz seksen beş sene olmuştur. Ve binâ-i esas Ayasofya Milâdı İsa Aleyhisselâm'ın beş yüz on dokuzunda vâkî' olup Hicreti Nebeviyye aleyhi ekmel et-tahiyyenin bin yüz yigirmi birinci sâline gelince bin yüz doksan sene olmuştur ki, târihi Milâd İsa mezbûr târihi Hicreti Nebeviyye'de bin yedi yüz dokuzuncu senedir. F (175a)

ma'nâ verdiler ki, tâ kıyâmete dek bâkî ola.⁶²⁹⁸ Kostantîn şâd ve hurrem olup şenlikler eyledi. Ve sarâyına girüp tahta⁶²⁹⁹ oturdu. İstanbul'un binâsı tamam oldukda⁶³⁰⁰ Ehl-i İslâm eline girinceye dek sene-i şemsiyye hesâbı üzre bin yüz yigirmi dokuz sene geçdi. Kostantîn [130/b] binâ eyledi. Ve yine Kostantîn nâm kaysarın elinden alındı. Nasrânî şerî'atini sâbıkü'z-zikr Kostantîn izhâr eyledi. Ve mîlâdın üç yüz yigirmi dokuz senesinde tavuk bazarında vâki' olan kırmızı dikili taşı ol nasb etmişdir. Amûd-imezbûrun vaz' olunmasının aslı budur ki, vâlidesi Elenâ nâm hatun Kudüs-i Şerîf ziyâretine varup Gamâm nâm kilisâyı binâ eyledikde Nasârâ'nın zu'mu onda⁶³⁰¹ yahûdiler Hazret-i İsa'yı salb eyledikleri sallıyı ve eline ayağına urdukları mihlârı ve ba'zı mu'cizât-ı âsârın yahûdiler elinden tahsîl edüp oğlu Kostantîn'e hediye getürdü. Ol dahî ta'zîm ve tekrîm ile alup hazînesinde hıfz eyledi. Ba'dehu zaman hatırına hutûr etdi ki, bizden sonra gelen mülûk câyiz ki, bu âsâr-ı mübârekenin kadrîni bilmeyüp ta'zîminde kusûr edeler veyâhut tahkîr edüp azîm vebâl ola. Emr eyledi ki, tahtü'l-arzda kârgîr ve metînbir hücre binâ edüp içine âsâr-ı mezkûreyi koyup hıfz edeler. Ba'dehu üzerine hâlâ mevcûd olan kırmızı amûdi alâmet içün vaz' eyledi. Saltanatın otuzuncu yılında emr eyledi ki, taht-ı saltanatında vâki' bilâd ve emsârda olan Yunan⁶³⁰² cümle putlarını şikest edüp put-hânelerin âyîn-i dîn-i İsevi⁶³⁰³ üzre kenâyis edeler. Ol fermânıyla Afrika cânibine giden ağası bir put-hâne-i azîmenin dâhilinde olan on zirâ' tûlî tûcdan müzevvi' üç başlu bir ejderha heykelin bulup ol dahî put⁶³⁰⁴-perestlerin birma'bûdları imiş. Sâ'ir altun ve gümüş ve envâ' ma'âdenden olan⁶³⁰⁵ putlarını kırup ol ejderi⁶³⁰⁶ bir gemiye koyup İstanbul'a irsâl eyledi. Merkûm Kostantiniyye vâsıl olduk da emr eyledi.⁶³⁰⁷ Âmme-i

⁶²⁹⁸ Verdiler ki, tâ kıyâmete dek bâkî olaA; verdi ki tâ kıyâmete dek dedik de cümle ümerâsı ve bâkî ola dedik de F (175a)

⁶²⁹⁹ Tahta A; tahtına F (175a)

⁶³⁰⁰ Oldukda A; olduktan sonra F (175a)

⁶³⁰¹ Onda A; üzre F (175a)

⁶³⁰² Yunan A; Yunaniyûn F (175a)

⁶³⁰³ İsevi A; İseviler F (175a)

⁶³⁰⁴ İbâret tahrîri üzre Hicret-i Nebeviyye'yi Aliye efdali't-tahiyyenin bin yetmiş bir Şa'bân'ın evâsıtında şürû' sayfa ve icmâl üzre intihâb ve tercüme vesâ'ir Kütüb-i İslâmiyye fevâ'idin dahî ana zımmiyye kılup Mülûk-i İslâmiyye'nin zeylinde sebt olundu... A; - M (109a)

⁶³⁰⁵ Olan A; mesnu' M (109b)

⁶³⁰⁶ Ol ejderi A; ol üç başlu ejderhâ-i M (109b)

⁶³⁰⁷ Eyledi A; eyledi ki M (109b)

nâssınseyrangâhı olan lonca yerini hâlâ At Meydanı demek⁶³⁰⁸ ma‘rufdur. Bir metînsuffa binâ edüp⁶³⁰⁹ üzerine nasb edeler ki, halk-ı âlem seyrân ede. Ve⁶³¹⁰ hâlâ ol mevzi‘de mevcûd ve müşâhiddir.⁶³¹¹ Mezbûr Kostantiniyye’nin⁶³¹² cülûsu Mîlâdı İsa Aleyhisselâm’ın⁶³¹³ üç yüz dokuzunda vâki‘ olup müddet-i ömri altmış seneye bâliğ ve⁶³¹⁴ otuz iki yıl saltanat ettikten sonra Acem’e sefer etmek için İskenderiyye yakasına⁶³¹⁵ ubûr edüpİznikmid kurbunda Bityas nâm kaplucada yûnurken sovak şerbet içüp⁶³¹⁶ hasta olup ertesi fevt oldu. Demek isterler ki,⁶³¹⁷ biraderlerinden biri⁶³¹⁸ şerbete zehir katup helâk eyledi. Mevti zamanında üç oğlu var idi. Rum saltanatını anlara [131/a] taksîm eyledi.⁶³¹⁹ Ve Kostantînûs ki, ortanca oğlu idi. İstanbul ve cümle memâliki şarkıyyepâdişâhlığın ana verdi. Ve Kostantiniye ki büyük oğlu idi.⁶³²⁰ İspanya ve Fransa ve İngiliz pâdişâhlığın verdi.⁶³²¹ Ve Kostantu ki küçük oğluidi. Antalya ve Rumeli’ni anaverüp melik eyledi.⁶³²² Ba‘dehu cesedin İstanbul’a getürüp kendisi binâ eylediği Havâriyyun nâm kenisede ki hâlâ merhûm Sultân Muhammed’in imâretidir. Vâlidesi Elenâ Hâtun⁶³²³ karibinde defn olundu.

Devlet-i Kostantiyus Veled-i Kostantîn

Cülûs fî sene 342, müddeti saltanatı fî sene 40⁶³²⁴, vefâtıf fî sene 362,⁶³²⁵ mezkûr pederi fevt olduktan sonra İstanbul’da pâdişâh oldu. Buna ebu zelâzil deyû lakab kodılar. Zirâ mezbûrun zamanında beş kerre⁶³²⁶ zelzele-i azîme vâki‘

⁶³⁰⁸ Demek A; demekle M (109b)

⁶³⁰⁹ Edüp A; edüp ve ol suffanın F (175b) / M (109b)

⁶³¹⁰ Edeler ki, halk-ı âlem seyrân ede ve A; eyledi cemî‘ halk-ı alem seyr ede M (109b)

⁶³¹¹ Mevcûd ve müşâhiddir A; mevcûddur M (109b)

⁶³¹² Kostantiniyye’nin A; Kostantîn’in M (109b)

⁶³¹³ İsa Aleyhisselâm’ın A; İsa’nın M (109b)

⁶³¹⁴ Bâliğ ve A; vasıl olup M (109b)

⁶³¹⁵ İskenderiyye yakasına A; Üsküdar yakasına F (175b) / Üsküdar’a M (109b)

⁶³¹⁶ İçüp A; istedi içdiği gibi M (109b)

⁶³¹⁷ İsterler ki A; isterler M (109b)

⁶³¹⁸ Biri A; birisi F (175b) / M (109b)

⁶³¹⁹ Eyledi A; edüp F (175b)

⁶³²⁰ İdi A; - M (109b)

⁶³²¹ Pâdişâhlığın verdi A; pâdişâhı eyledi M (109b)

⁶³²² Antalya ve Rumeli’ni ana verüp melik eyledi A; Antalya ve Rumeli’ni ana verdi melik eyledi F (175b) / Antakya ve Rumeli’ni verdi M (109b)

⁶³²³ Hâtun A; - M (109b)

⁶³²⁴ 40 A; 21 M (109b)

⁶³²⁵ Vefâtıf fî sene 362 A; müddeti ömrü fî sene 40, vefâtıf fî sene 363 M (109b)

⁶³²⁶ Kerre A; def’a M (109b)

olup⁶³²⁷ birinde Kayseriyye zîrû zeber oldu. İkincide Rodos cezâresinin ebniyye ve emâkini münhedim oldu. Üçüncü⁶³²⁸ İspanya'nın on iki büyük hisârı münhedim oldu. Beşinci⁶³²⁹ İznikmîd'de gecenin üçüncü sâ'atinde vâki' olup bütün hisârı münhedim ve ekseri halkı helâk oldu. Saltanatın⁶³³⁰ on dördüncü senesinde ammi-zâdesi olan Ebuliyanus nâm kimesneye Helenâ nâm kız karındaşını tezvîc eylemekle ser-askerlik verüp Fransa-i tahrîp eden Alamanîler üzerine irsâl eyledi. Yedi yıldan sonra Kostantiyûs Acem'e sefer etmek için Anadolu'ya geçüp Diyarbekir'e karîb vardık da Ebuliyanus saltanat da'vasıyla Fransa ve Alaman memleketin⁶³³¹ zabt eyledi. Kostantiyûs haberdâr olduk da şiddeti azabından himâye-i muhrikiyye⁶³³² mübtelâ oldu. Ve Acemler ile sulh olup mezbûr Ebuliyanus'un üzerine sefer etmek için döndük de Konya dağlarının dibinde⁶³³³ fevt oldu. Ve üstâd Trandâz idi. Yahûdiler'e esîr satun almağa yasak etdi alup istihdâm edeni⁶³³⁴ cerîmelerdi. Yahûdi edeni katl ederdi.

Devlet-i Ebuliyanus

Ammi-zâde-i Kostantiyûs cülûsuş⁶³³⁵ fî sene 363, müddeti saltanatı fî sene 2, ömrüsü fî sene 31, vefâtışı fî sene 369,⁶³³⁶ Dîn-i Mesîhî terk edüp put-perest olmağa Ümmet-i İsa'ya⁶³³⁷ çok sitekler etdi. İki yıl saltanat etdikden⁶³³⁸ sonra Dicle üzerinde Acemle⁶³³⁹ cenk ederken ok ile urulup mecrûh oldu. Kanı dinmeyüp akarken sovak su içdiği gibi mürd olup⁶³⁴⁰ lâşesi Tarsûs'da defn olundu.

⁶³²⁷ Olup A; oldu M (109b)

⁶³²⁸ Ebniyye ve emâkini münhedim oldu üçüncü A; cümle ebniye ve emâkibeti münhezim oldu üçüncüsünde F (175b) / cümle ebniye ve emâkini münhedim üçüncü M (109b)

⁶³²⁹ Münhedim oldu beşinci A; yıkılıp harâb oldu. Dördüncü Beyrut Kal'ası ve ekseri ferâsı münhedim beşinci zelzele M (109b)

⁶³³⁰ Saltanatın A; saltanatının F (176a)

⁶³³¹ Alaman memleketin A; Alamanlar memâlikini M (109b)

⁶³³² Himâye-i muhrikiyye A, himâyeti muhrikiyye F (176a) / himây-i muhrikaya M (109b)

⁶³³³ Dibinde A; arasında M (109b)

⁶³³⁴ Alup istihdâm edeni A; satın alup istihdâm edene M (109b)

⁶³³⁵ Cülûsuş A; cülûsu F (176a) / M (109b)

⁶³³⁶ 369 A; 365 M (109b)

⁶³³⁷ Olmağa Ümmet-i İsa'ya A; olmağla Ümmet-i İsa Aleyhisselâm'a F (176a)

⁶³³⁸ Etdikden A; etdi M (109b)

⁶³³⁹ Acemle A; Acemlerle F (176a) / Acemler ile M (109b)

⁶³⁴⁰ Gibi mürd olup A; sâ'at mürd oldu M (109b)

Devlet-i Ebuniyanus

Mezbûr cenkde katl olunmağla⁶³⁴¹ leşker-i Rum Şâbur'a itâ'at gösterüp ânın emriyle bunu ser-leşker iken kaysar etdiler. Ümmet-i İsa Aleyhisselâm'dan [131/b] idi. Dîn-i Mesîh'e revâc-ı külli geldi. Mezbûr Şâbûr'un çerâğı ve nasb gerdesi olmağla Nusaybin şehrinde olan halka teşyî' eyleyüp Ebuniyân'a tekrîm etmekle⁶³⁴² Şâbur'a ihdâ eyleyüp kendi İstanbul'a teveccüh eyledi. Yolda Engûri kurbunda Dâdastan nâm kariyyede bir yeni evde⁶³⁴³ konup henüz sıvanmış idi. Eyyâmı şitâ olmağla vâfir ateş yakmışlar sıvanın buhârı başına urup ol gece fevt oldu. Ba'zıları rivâyet ederler⁶³⁴⁴ ki, mantar zamanı idi. Boranisini bişirdüp yemekle tuhme marzından fevt oldu. Cülûsuş⁶³⁴⁵ fî sene 365, müddeti saltanatı fî sene 1, ömürüşü fî sene 33, vefâtışı fî sene 366.

Devlet-i Lavindiyanus

Cülûsuş fî sene 366, müddeti devlet fî sene 11, ömürüşü fî sene 55, vefâtışı fî sene 377. Bunu dahî umûmen⁶³⁴⁶ asker-i Rum ittifâk edüp İznikmîd'de buna bi'at eylediler. İstanbul'a dâhil olduk da serîr-i saltanata cülûs eyledi. Ve ol sene sarây-ı pâdişâhı da ve şehri İstanbul'da su-killet üzre olmağla Halkalu nâm karye kurbunda su bulunup İstanbul'a getürdüp At pazarı kurbunda olan eski su kemerlerin binâ edüp suyu saray-ı pâdişâhıda ve ol tarafta olan muhallâta vâfir çeşmeler edüp susuzlukdan halâs eyledi. Fî sene 367,⁶³⁴⁷ milâdi mezbûrdan on bir yıl pâdişâh oldukdan sonra Rus elçileri gelüp dîvânda kelâmların işüdürken gazâbından harâret müstevli olup sovak su içmekle öksürdü ki, mübtelâ oldu.⁶³⁴⁸ Zor ile öksürürken boğazından bir damar⁶³⁴⁹ kırılıp kanı tutulmamak ile fevt oldu. Zamanında bir ara iki avratı olmağa icâzet verdi.

⁶³⁴¹ Mezbûr cenkde katl olunmağla A; cenkde katl olmağla M (109b)

⁶³⁴² Olan halka teşyî' eyleyüp Ebuniyân'a tekrîm etmekle A; olan halka teşyî' eyleyüp Ebunibâye tekrîm etmekle F (176a) / olan Rus ervâmî Diyarbekir'e nakl edüp şehri Nusaybin M (110a)

⁶³⁴³ Evde A; binâ olunmuş haneye F (176a)

⁶³⁴⁴ Ederler A; eder M (110a)

⁶³⁴⁵ Cülûsuş A; cülûsu F (176a)

⁶³⁴⁶ Umûmen A; ümerâ umûmen F (176b) / M (110a)

⁶³⁴⁷ 367 A; 368 M (110a)

⁶³⁴⁸ Öksürdü ki mübtelâ oldu A; öksür ki mübtelâ olup F (176b)

⁶³⁴⁹ Damar A; - M (110a)

Devlet-i Lavindus Birâder Lavindiyanus

Cülüşü fî sene 377, müddeti devlet o fî sene 3, ömrüşü fî sene 55, vefâtış fî sene 380. Mezkûr birâderleri fevtinden sonra İstanbul'da pâdişâh oldu. Bunun zamanında Antakya'da bir oğlan doğdu. Alnında bir gözü ve dört eli ve dört ayağı vardı. Mezbûr Lavindus Rumeli'nde Rus ve Macar ve Tatar ile cenk⁶³⁵⁰ edüp muzaffer oldu. Ba'dehu Acem üzerine dahî sefer edüp ol cenkde bozulup ve kendi bir samanlığa girüp gizlendi. Düşman agâh olup ateş urdular. Samanı ile bile⁶³⁵¹ yanıp hâkister oldu.

Devlet-i Garadibanus Veled-i Ontibanus

Cülüşü⁶³⁵² fî sene 370, müddeti hükümeti fî sene 6, müddeti ömrüşü fî sene 40, vefâtış fî sene 386.⁶³⁵³ Mezkûr pederi helâkinden⁶³⁵⁴ sonra pâdişâh olup⁶³⁵⁵ bunun zamanında İskenderiyye'de bir zelzele-i azîme vâki'oldu ki, deryâdan⁶³⁵⁶ [132/a] on mîl mikdârı içerüye çekülüp gemiler üzerinde⁶³⁵⁷ oturdu. Halk seğirdüp gemiler seyrine vardukda deryâ⁶³⁵⁸ avdet edüp beş bin mikdârı adamı gark ve helâk⁶³⁵⁹ etdi. Ve bundan mâ'ada Girid ve Misina kal'aları bu⁶³⁶⁰ zelzelede gark-âb oldular. Mezkûr müstekilan üç yıl pâdişâh olduktan sonra Sudisiyus'u⁶³⁶¹ saltanata şerîk eyledi. Maksintiyus nâm Fransa ser-askeri Savirubus'un saltanatına şerîk olduğu⁶³⁶² gücüne gelüp kendi zabtında olan memâlik askerlerini isyâna tahrîk edüp Garadiyanus'a haber gönderdi ki, İngiliz krâlinın kızı gâyet hüsnü-dâr⁶³⁶³ sizlere

⁶³⁵⁰ Tatar ile cenk A; Tatar vesâ'ir ecnâs-ı muhtelifê üzerlerine sefer F (176b) / Tatar vesâ'ir ecnâs-ı muhtelifê üzerine sefer M (110a)

⁶³⁵¹ Bile A; beraber M (110a)

⁶³⁵² Cülüşü A; cülûs F (176b)

⁶³⁵³ Cülüşü fî sene 370... A; Cülûs fî sene 380, müddeti ömrüşü fî sene 40, vefâtış fî sene 386, müddeti devleti fî sene 6 M (110a)

⁶³⁵⁴ Helâkinden A; helâk oldukdan M (110a)

⁶³⁵⁵ Olup A; oldu M (110a)

⁶³⁵⁶ Azîme vâki' oldu ki deryadan A; oldu ki deryâ M (110a)

⁶³⁵⁷ Üzerinde A; yer üzerine M (110a)

⁶³⁵⁸ Deryâ A; ol taraftan deniz M (110a)

⁶³⁵⁹ Ve helâk A; - M (110a)

⁶³⁶⁰ Bu A; bozulup bu F (176b)

⁶³⁶¹ Sudisiyus A; Savidisiyus'u M (110a)

⁶³⁶² Savirubus'un saltanata... A; Savidiyus'un saltanata şerîk olduğu F (177a) / Savirubus'unun saltanata şerîk olduğun M (110a)

⁶³⁶³ Hüsnü-dâr A; hüsnî M (110a)

zevceliğe lâyük olmağla babasından isteyüp ve alup Andorağat(?)⁶³⁶⁴ nâm bahadır ile cenâbinıza irsâl eyledim. Vardık da istikbâl etdirüp kabul buyrula deyu mektûb gönderdi. Merkûm Garadiyanus⁶³⁶⁵ duhterîn hûsn-ivasfin istimâ' eyledik de zen-dost olmağla kulakdanâşık olup asker ferâvân ile kendüsi tâ Fransa sınırında Liyon nâm şehre karîb⁶³⁶⁶ vardı. Asker ile taht-ı revân gönderdik de kararı kalmayup taht-ı revâna karşı vardı.⁶³⁶⁷ Taht-ı revânı açup içinde ma'sûkasın göreyim derken içinde oturan Andorağat nâm hâ'in⁶³⁶⁸ hâzır olan sultâtlara emr edüp mezkûr Garadibanus'u⁶³⁶⁹ katl etdi.

Devlet-i Savidusiyus Büzürg⁶³⁷⁰

Cülûsuş⁶³⁷¹ fî sene 386, müddeti saltanatı fî sene 17, ömrüş⁶³⁷² fî sene 60, vefâtışı fî sene 403. Mezkûr Garadibanus maktûl olduktan sonra İstanbul'da pâdişâh oldu. Bundan esbak zikr olunan Fransa ser-askeri hâ'in olan Maksintiyus'un üzerine sefer eyledi.⁶³⁷³ Venedik kurbunda hâlâ harâp olan İkvilyya nâm şehri azîmin kurbunda kıtâl edüp hâ'in mezbûru⁶³⁷⁴ bozup ve efendisinin intikâmın⁶³⁷⁵ hem kendini ve hem oğlunu siyâsetle helâk eyledi. Ve Fransa'ya âhir ser-asker nasb eyledikten sonra⁶³⁷⁶ İstanbul'a avdet eyledi. Saltanatının on üçüncü yılında Roma'ya gitmek için çıkup Selanik'e vardık da askeri, halkın evlerine konup vilâyetli tahammül etmemek ile pâdişâh şetmü aşikâre beddu'â ederlerdi. Ve ekâbir ve devletlülerin⁶³⁷⁷ oldukları yerde taşlarlardı.⁶³⁷⁸ Pâdişâh haber aldık da sükût edüp birkaç günden sonra emr eyledi ki, şehrin taşrasında at koşusu etsünler.⁶³⁷⁹ Ol sebep

⁶³⁶⁴ Andorağat A; İzverağat F (177a)

⁶³⁶⁵ Garadiyanus A; Gazâdiyanus F (177a)

⁶³⁶⁶ Karîb A, - M (110b)

⁶³⁶⁷ Asker ile taht-ı revân... A; asker ile M (110b)

⁶³⁶⁸ Hâ'in A; hâatun M (110b)

⁶³⁶⁹ Garadibanus'u A; Garadiyus'u M (110b)

⁶³⁷⁰ Devlet-i Savidusiyus Büzürg A; - M (110b)

⁶³⁷¹ Cülûsuş A; cülûş F (177a) / cülûs M (110b)

⁶³⁷² Ömrüş A; ömrüsü M (110b)

⁶³⁷³ Eyledi A; edüp F (177a)

⁶³⁷⁴ Mezbûru A; mezkûru M (110b)

⁶³⁷⁵ İntikâmın A; intikâmın alup F (177a) / M (110b)

⁶³⁷⁶ Eyledikten sonra A; eyledik de M (110b)

⁶³⁷⁷ Ve devletlülerin A; devletleri M (110b)

⁶³⁷⁸ Taşlarlardı A; taşlardı M (110b)

⁶³⁷⁹ Etsünler A; etsünler. Ve cümle Selanik halkı çıkup şenkler (?) F (177a) / M (110b)

ile cümle halk taşra çıkdı. Ol mahalde askere emr edüp Selanîkililer'den⁶³⁸⁰ on dört bin adamı kılıçdan geçürdüler. Ba'dehu yine İstanbul'a avdet [132/b] eyledi. Ve İstanbul'da olan⁶³⁸¹ çâr-köşe• yek-pâre dikili⁶³⁸² taşı Roma'dan getirüp yerine dikdi. Altında bir şey'i yokdur ancak bir eserdir.⁶³⁸³ Ol eyyâmda Nasrânîler Yahûdiler'in bira'zı bahâlu⁶³⁸⁴ kilisâlarını ateşe yakdılar. Andan sonra gayrîler yapılmasına yasâğ oldu. On yedi yıl saltanat etdikden sonra İstanbul'da fevt oldu iki oğlu kaldı.⁶³⁸⁵ Birine İstanbul saltanatını verüp ve birine dahî Roma ve Antalya'yı verdi.

Devlet-i Arkadiyus Veled-i Savidusiyus

Cülûsuş⁶³⁸⁶ fî sene 403, müddeti devlet o fî sene 13, müddeti ömrüş fî sene 31, vefâtı⁶³⁸⁷ o fî sene 416.⁶³⁸⁸ Bu ki, babası Savidusiyus dahî sağ iken İstanbul pâdişâhlığın tefvîz eyledi. Ve Roknu nâm bir umur-dîde-i ana vezîr ve lâlâ ta'yîn eyledi. Vezîr mezbûrun sonra ihaneti zuhûr⁶³⁸⁹ edüp kendi müstakıl pâdişâh olayım deyu fetine eyledi. Asker vâkıf olup anı katl eylediler. Ve başını bir koluyla⁶³⁹⁰ kesüp Edirne kapusuna asa kodular ki, geçen ve giden⁶³⁹¹ la'net okuyalar. Andan sonra Kıyanus⁶³⁹² nâm kimesne dahî baş kaldurup İstanbul'u ateşe urdu. Ve çok kimesneleri⁶³⁹³ katl eyledi. Ba'dehu tutulup lâkin ekâbir-i devlet ricâ ve minnet etmekle katl olunmayup şark seferine irsâl olunup anda helâk oldu. Merkûm⁶³⁹⁴

⁶³⁸⁰ Selanîkililer'den A; Selanîkiler'den M (110b)

⁶³⁸¹ Olan A; At meydanında M (110b)

• [d]: At Meydanı çâr-köşe taşa keyfini M (110b)

⁶³⁸² Dikili A; - M (110b)

⁶³⁸³ Eserdir A; eserden M (110b)

⁶³⁸⁴ Bahâlu A; bahâlu nehrini ya'ni F (177b) / M (110b)

⁶³⁸⁵ Oldu iki oğlu kaldı A; olup iki oğlu kaldı F (177b) / oldu iki oğlu kalup M (110b)

⁶³⁸⁶ Cülûsuş A; cülûsu F (177b) / M (110b)

⁶³⁸⁷ Vefâtı A; vefâtış F (177b)

⁶³⁸⁸ Cülûsuş fî sene 403... A; cülûsu fî sene 403, müddeti devlet o fî sene 13, müddeti ömrüş fî sene 31, vefâtış o fî sene 416 F (177b) / cülûsu fî sene 403, müddeti saltanatı fî sene 13, müddeti ömrü fî sene 31, vefâtısı fî sene 416. M (110b)

⁶³⁸⁹ Vezîr mezbûrun sonra ihaneti zuhûr A; vezir mezbûr sonra emanete hıyanet F (177b) / M (110b)

⁶³⁹⁰ Koluyla A; tarikle M (110b)

⁶³⁹¹ Kapusuna asakodular ki, geçen ve giden A; kapusunda asakoyalar ki, gelen ve geçen M (110b)

⁶³⁹² Kıyanus A; Kıyanuş F (177b)

⁶³⁹³ Kimesneleri A; kimseleri F (177b) / M (110b)

⁶³⁹⁴ Merkûm A; merhûm M (110b)

Arkadiyus hayâ ve kerem ile ma'rûf idi.⁶³⁹⁵ Ve gâyet⁶³⁹⁶ kâmil hattât idi. Saltanatın⁶³⁹⁷ dokuzuncu senesinde Avrat Bâzârında olan beyâz mermerden dikili taş ki, kürsisi çâr-köşe musavvir ve üstünde olan amûd müdevvirî on iki zirâ' olup⁶³⁹⁸ kürsisinden yukarı ve direk başına varınca on⁶³⁹⁹ parçadan olup bir parçası üçer zirâ' kalınlığı⁶⁴⁰⁰ ve içi mücevvif minâre gibi ve kademeleri kendüden oyma bir amûd lâ misâlidir ki, kürsinin etrâfi erba'asında mezbûr Arkadiyus'un unvân divânı ve erkân-ı⁶⁴⁰¹ devleti mücessem tasvîrleri hafr⁶⁴⁰² olunmuşdur. Taşra yüzünde isfilinden tâ zerde-i a'lâsına varınca tertibi asker tarz-tür ser-askeri hafr⁶⁴⁰³ ve tasvîr olunup nasb olunmuşdur. Ancak kuvvet ve saltanat şöret için vaz' olunmuşdur. Asla altında medfûn bir şey'i yokdur. Defîne vardır zann⁶⁴⁰⁴ olunmaya yüz on hicriyyede azîm zelzele olup re'siminâreye sakat⁶⁴⁰⁵ vâki' oldu. Bunun zamanında Roma'da yedi gün ale't-tevâlî bir öküz gibi bağırıp ötdü derler. Mezkûr on dört yıl pâdişâh olduktan sonra saltanatı oğlu Savidisiyus'a [133/a] vasiyet eyledi.⁶⁴⁰⁶ Kendi İstanbul'da fevt ve yine anda⁶⁴⁰⁷ defn olundu.

Zikr-i Devlet-i Savidisiyus Veled-i Arkadiyus⁶⁴⁰⁸♦

Cülûsuş fî sene 416, müddeti devlet o fî sene 41, müddeti ömrü o fî sene vefâtiofî sene 450.⁶⁴⁰⁹ Ma'sûm iken babasının yerine vasiyeti ile İstanbul'da pâdişâh oldu. Babası fevt olmazdan mukaddem ol eyyâmında Acem şâhı olan Yezdücerd bin

⁶³⁹⁵ Ma'rûf idi A; ma'rûf pâdişâh idi M (110b)

⁶³⁹⁶ Gâyet A; gâyet de M (110b)

⁶³⁹⁷ Saltanatın A; saltanatının F (177b)

⁶³⁹⁸ Zirâ' olup A; zirâ' ve kadri dört zirâ' olup F (177b) / zirâ' ve kadri dört zirâ' olup M (110b)

⁶³⁹⁹ On A; on üç F (177b) / M (110b)

⁶⁴⁰⁰ On parçadan olup bir parçası üçer zirâ' kalınlığı A; on üç parçadan olup bir parçası üçer zirâ' kalınlığı F (177b) / on üç parçadan her parçanın kalınlığı üçer zirâ' M (110b)

⁶⁴⁰¹ Ve erkân-ı A; - M (111a)

⁶⁴⁰² Hafr A; cifr M (111a)

⁶⁴⁰³ Tertibi asker tarz-tür... A; gündüzünü(?) tertib-i asker ve tarz etvâr ser-askeri cifr M (111a)

⁶⁴⁰⁴ Zann A; deyu zann M (111a)

⁶⁴⁰⁵ Sakat A; sukût F (178a) / M (111a)

⁶⁴⁰⁶ Eyledi A; eyleyüp F (178a) / ve teslim edüp M (111a)

⁶⁴⁰⁷ Ve yine anda A; olup F (178a) / ve anda M (111a)

⁶⁴⁰⁸ Zikr-i devlet-i... A; devlet-i Savidisiyus'a Sâni veled-i Elkadiyus M (111a)

♦ [d]: Devlet-i Savidiyus Sâni F (178a)

⁶⁴⁰⁹ Cülûsuş fî sene 416... A; Cülûsuş fî sene 416, müddeti devlet o fî sene 41, müddeti ömrüşü fî sene 48, vefâtış fî sene 450 F (178a) / Cülûsu fî sene 416, müddeti devlet fî sene 41, müddeti ömrüşü fî sene 48, vefâtis fî sene 457 M (111a)

Şâbûr'a nâme gönderüp oğlum Savidisiyus'a sizi ve vasi muhtâr eyledim. Şânınıza lâayk olanı edesiz demiş idi.⁶⁴¹⁰ Ol dahî vesâyeti kabul edüp cemî' ömründe Rumîler ile sulh ve salâh üzre oldu. Ol ecilden Dîn-i Mesîh revnak-ı külli bulup bunun zamanında Ashâb-ı Kehf mağâradan çıkdılar. Saltanatın otuzuncu senesinde⁶⁴¹¹ İstanbul'da bir⁶⁴¹² zelzele-i azîme peydâ oldu ki, ekseri ebniyye-i⁶⁴¹³ şehri münhedim olup⁶⁴¹⁴ sûr Kostantiniyye'nin burc ve bârûsi zîr u zîr ve hâki beraber olup bu hâlet üzre dört ay mikdârı zaman mümted⁶⁴¹⁵ olup her bâr tahrîp emâkin etmekden hâli olmadı. Cümle halk ve pâdişâh çadırlar ile sahraya çıkdılar. Merkûm ilm-i nücûm ve tesâvir-irüsûma mâyl idi. Ve gâyet fâris ve trandaz idi. Bunun zamanında Okuliya dedikleri büyük şehir ki, hâlâ harabedir. Ahâlisi deniz bataklarında Venedik dedikleri şehri yapmaya başladılar.⁶⁴¹⁶ Fî sene 435 Mîlâdi mezbûr kırk bir yıl iki ay saltanat etdikden sonra çayır zamanında a'yan ve erkân ile atlara binüp çayır seyrine giderken kazayla atdan düşüp başı bir taşa dokunup hard olmağla fevt oldu.⁶⁴¹⁷

Zikr-i⁶⁴¹⁸ Devlet-i Maverkiyanus♦

Cûlusuş fî sene 407, müddeti devlet o fî sene 7, müddeti ömrü o fî sene 25, vefâtı o fî sene 414.⁶⁴¹⁹ Bunun fûrû-mâye etdi.⁶⁴²⁰ Mezkûr Savidisiyus'un kız karındaşı Bulhiruna'nın himmeti ile kocalıkda İstanbul'a⁶⁴²¹ pâdişâh oldu. Gâyet müdebbir melik sahyî ve kerîm ve sulh-güzâr olup nakz-ahd etmezdi. Rahat ve refâhiyyete mâyl olup der idi ki, pâdişâhlara mâdâm ki selâmet üzre geçirmek

⁶⁴¹⁰ Demiş idi A; deyu adam gönderdi M (111a)

⁶⁴¹¹ Saltanatın otuzuncu senesinde A; saltanatının otuzuncu senesinde F (178a) / saltanatın otuzuncu yılında M (111a)

⁶⁴¹² Bir A; - M (111a)

⁶⁴¹³ Ebniyye-i A; binâ-i M (111a)

⁶⁴¹⁴ Olup A; oldu F (178a)

⁶⁴¹⁵ Mümted A; müddet M (111a)

⁶⁴¹⁶ Başladılar A; mübâşeret eylediler F (178a)

⁶⁴¹⁷ Hard olmağla fevt oldu A; fevt oldu M (111a)

⁶⁴¹⁸ Zikr-i A; - M (111a)

♦ [d]: Devlet-i Maverkiyanus F (178a)

⁶⁴¹⁹ Cûlusuş fî sene 407... A; cûlusuş fî sene 407, müddeti devlet o fî sene 7, müddeti ömrü fî sene 25, vefâtı fî sene 414 F (178a) / cûlusuş fî sene 457, müddeti saltanatı fî sene 7, müddeti ömrü fî sene 65, vefâtı fî sene 464 M (111a)

⁶⁴²⁰ Bunun fûrû-mâye etdi A; Bunun fûrû-mâye idi F (178a) / Bunun aslı fûrû-mâyedir M (111a)

⁶⁴²¹ İstanbul'a A; İstanbul'da M (111a)

ola⁶⁴²² lâyük değildir ki, cenk ü cidâl edüp nüfûs⁶⁴²³ telef ola. Altı yıl ve altı ay bu minvâl üzere saltanat etdikden sonra Esyar nâm zâlim zehir verüp helâk eyledi. Ve kendi pâdişâh oldu. Nasârî ve ashâb-ı divân vâkıf olup pâdişâh olmuş iken oğlu ile bile depelediler.⁶⁴²⁴ Bunun zamanında Rumeli'nde⁶⁴²⁵ yağmur ile üç büyük taş düşdü deyu nakl ederler.

Zikr-i⁶⁴²⁶ Devlet Lavindes Makilis♦

Cülûsuş⁶⁴²⁷ fî sene 465, devletiş sene 6,⁶⁴²⁸ ömrüş fî sene 56, [133/b] vefâtış fî sene 481.⁶⁴²⁹ Aslı Rum idi. Fukarâya gâyetle merhametlü idi. Ve der idi ki, güneş alemitenevvürettikde elbetde biraz eslek-i⁶⁴³⁰ zemîne te'sîr eder. Sultânlara dahî lâyük olan budur ki,⁶⁴³¹ nazar etdüğü adama keremî ve ihsânî dokuna. Bunun zamanında İstanbul'un taraf-ı şarkîsinda⁶⁴³² bir ateştutup yedi gün ve yedi gece ale'd-devâm yanup şehir tamamen yanmak ihtimâli ile kibâr ve sığâr hafve düşdüler.⁶⁴³³ Bu ahrâkı azîm♦♦ sebebiyle ahâli İstanbul'a hasârat-ı külli⁶⁴³⁴ vâki' oldu. Bunun zamanında♦♦♦ bir gün rûyi semânın etrâfi erba'ası açıklık olup İstanbul üzerine maşrıktan mağribe varınca bir tavîl bulut peydâ⁶⁴³⁵ olup kırk gün kırk gece ale't-tevâlî şedîd yağmurlar yağup İstanbul'un içi malâ mâl su olup ve suyun üstü kibrit gibimâ-i⁶⁴³⁶ ve yeşil

⁶⁴²² Ola A; mümkün ola M (111a)

⁶⁴²³ Nüfûs A; bu kadar nüfûs M (111a)

⁶⁴²⁴ Helâk eyledi ve ... A; helâk ve kendi pâdişâh olmuşken oğlu ile beraber katl etdiler M (111a)

⁶⁴²⁵ Rumeli'nde A; Rumeli M (111a)

⁶⁴²⁶ Zikr-i A; - M (111a)

♦ [d]: Devlet-i Lavindes F (178b)

⁶⁴²⁷ Cülûsuş A; cülûsu F (178b)

⁶⁴²⁸ Devletiş sene 6 A; müddeti devletiş fî sene 16 F (178b)

⁶⁴²⁹ Cülûsuş fî sene 465... A; Cülûsu fî sene 465, müddeti devletiş fî sene 16, ömrüş fî sene 56, vefâtış fî sene 481 F (178b) / Cülûsu fî sene 465, müddeti devleti fî sene 16, ömrüsü fî sene 53, vefâtî fî sene 481 M (111a)

⁶⁴³⁰ Eslek-i A; harareti M (111b)

⁶⁴³¹ Olan budur ki A; oldur ki M (111b)

⁶⁴³² Taraf-ı şarkîsinda A; cânib-i şarkîsi M (111b)

⁶⁴³³ Şehir tamamen yanmak... A; tamam şehir hark olmak ihtimâlidir kibâr ve sığâra hafve düşdü M (111b)

♦♦ [d]: İhrâk- azîm der İstanbul F (178b)

⁶⁴³⁴ Külli A; külli ile F (178b) / külliye M (111b)

♦♦♦ [d]: Bâran acibe der İstanbul F (178b)

⁶⁴³⁵ Tavîl bulut peyda A; uzun bulut zâhir M (111b)

⁶⁴³⁶ Gibi mâ-i A; ateşi gibi mavi M (111b)

görünürdü. Görenler havfe düşüp bu ateş ile cümlemiz yanarız deyû feryâd ederlerdi. On altı yıl pâdişâh olduktan⁶⁴³⁷ sonra maraz-ı zehirden fevt oldu.

Devlet-i Lavis Veled-i Zenon ♦

Cülûsuş fî sene 481, müddeti saltanat⁶⁴³⁸ fî sene 1, ömrüş fî sene 7, vefâtış fî sene 486.⁶⁴³⁹ Mezkûr Lavindes, Zenon'a verdiği kızı oğludur. Altı yaşında iken dedesi sâhib-i firâş olduk da erkek oğlu olmamağla saltanatı kızı oğluna tefvîz eyledi. Lâkin sağır essen ve za'îfü'l-bünye olmağla anası hud'a tarîkiyle nasihat etdi ki baban Zenon yanına geldik de taht üzerine çıkar. Tacını başına koyup ta'zîm ile deyu ta'lîm eyledi. Oğlu dahî ma'sûm olmağla vâlidesinin sözün tutup eyle eyledi. Zenon dahî tacı giydik de saltanat bi-havîl⁶⁴⁴⁰ eyledi deyu oğlunu kaldurup kendi cülûs eyledi.

Zikr-i⁶⁴⁴¹ **Devlet-i Zenon Damad Lavis**⁶⁴⁴² **Kebîr** ♦♦

Cülûsuş fî sene 486, müddeti devlet o⁶⁴⁴³ fî sene 17, ömrüş fî sene 61, vefâtış fî sene 499. Aslı Karamanlıdır. Jest-rev idi. Vasiliyikus⁶⁴⁴⁴ nâm fetine İngiliz'in sebebi ile azl olunup mezbûr Vasiliyikus yerine⁶⁴⁴⁵ pâdişâh oldu. Lâkin ziyâde zâlim ve cebbâr olmağla ümerâsı ve askerî hükûmetine mahzûz olmadıkları ecilden ittifâk edüp⁶⁴⁴⁶ tekrar Zenon'a haber gönderüp da'vet eylediler. İstanbul'a karîb geldik de Vasiliyikus⁶⁴⁴⁷ karşı çıkup cenk eyledi. Ve cenkde bozulup bir kilisâya kaçarken tutulup Anadolu'da ta'âm⁶⁴⁴⁸ vermemekle açlıktan helâk oldu.⁶⁴⁴⁹ Bunun zamanında

⁶⁴³⁷ Olduktan A; oldu M (111b)

♦ [d]: Devlet-i Lavis F (178b)

⁶⁴³⁸ Saltanat A; devlet F (178b)

⁶⁴³⁹ Cülûsuş fî sene 481... A; cülûs fî sene 481, müddeti devletiş fî sene 1, müddeti ömrü fî sene 7, vefâtî fî sene 482 M (111b)

⁶⁴⁴⁰ Bi-havîl A; bana tahvil F (179a)

⁶⁴⁴¹ Zikr-i A; - M (111b)

⁶⁴⁴² Lavis A; Lavin M (111b)

♦♦ [d]: Devlet-i Zenon F (179a)

⁶⁴⁴³ Devlet o A; saltanatı F (179a) / devlet M (111b)

⁶⁴⁴⁴ Vasiliyikus A; Vasikiliyus M (111b)

⁶⁴⁴⁵ Vasiliyikus yerine A; İskiliyus M (111b)

⁶⁴⁴⁶ Ümerâsı ve askerî hükûmetine... A; ümerâ ve askerî hükûmetinden mahzûz olmadıkları ecilden ittifâkla M (111b)

⁶⁴⁴⁷ Vasiliyikus A; Vasikiliyus M (111b)

⁶⁴⁴⁸ Anadolu'da ta'âm A; Anadolu'da Kurkus nâm kasabanın kal'asında ehli ile habs olunup ta'âm M (111b)

Samirîler Nablus'da hurûc [134/a] edüp kendilerinden melik nasb edüp İsevîlerden çok kimisine katıl eylediler. Zenon ceş-i kesîr ile üzerlerine varup kılıç urdu. Bunun zamanında İstanbul'da harîk azîm vâki' olup⁶⁴⁵⁰ nice enbiyye ile pâdişâhların bir kitâbhânesi yandı ki, yüz yigirmi bin cild kitâb ve yüz yigirmi ayak bir ejderha ba' rasağı ki, üzerinde Humerûs nâm Yunani şâ'irin kasîdeleri altun hil ile yazılmışdı ol dahî yandı. Merkûm on yedi yıl kaysar olduktan sonra hâtunu bir hîle ile öldürdü.⁶⁴⁵¹ Tafsilî budur ki, bir gün Zenon ziyâde mest valâyı-akl iken avratı bunubir tabuta koyup kapayup öldü⁶⁴⁵² deyu kaysarların medfununa defn etdirdi.⁶⁴⁵³ Ve kendi tevâbi'ine mezârı⁶⁴⁵⁴ bekletdi. Zenon ayıldık da⁶⁴⁵⁵ feryâd eyledi. Ammâ kimse imdâd etmeyüp cevâb verdiler ki yerinize bir gayri pâdişâh oldu. Siz istirâhat edin dediklerinde feryâd edüp ben pâdişâhlık istemem ruhban olayım tek beni azâd edin deyu⁶⁴⁵⁶ mukayyed olmayup âkıbet ol mezârda mürd oldu.

Zikr-i Devlet-i Anastiyus^{♦*}

Cülûş fi sene 499, müddeti devlet fi sene 27, ömrüşü fi sene 50,⁶⁴⁵⁷ vefâtışı fi sene 526.⁶⁴⁵⁸ Bunu ashâb divânı ve askeri İstanbul'da⁶⁴⁵⁹ kaysar ettiklerinden sonra⁶⁴⁶⁰ mezkûr Zenon'un avratını tezevvic eyledi. Perhizkâr ve âbid ve mahsun idi. Gâm ve gammazlara ta'zîb ederdi. Saltanatın⁶⁴⁶¹ on birinci yılında çok çegirgeler düşüp cümle terekelerive ağaçları yapraklarını yedükleri için⁶⁴⁶² azîm fahd oldu.⁶⁴⁶³ On üçüncü yılında Acem'den Hemdân şehrini aldı. Yigirmi yılında dîn bahsinin

⁶⁴⁴⁹ Oldu A; oldular M (111b)

⁶⁴⁵⁰ Olup A; oldu M (111b)

⁶⁴⁵¹ Sonra hâtunu bir hîle ile öldürdü A; sonra bir gün Zenon ziyâde mest valâyı-akl iken avratı bir hîle ile öldürdü M (111b)

⁶⁴⁵² Zenon ziyâde mest olup... A; Zenon mest olup avratın bir tabuta koyup öldü M (111b)

⁶⁴⁵³ Medfununa defn etdirdi A; mezârına getürdü M (111b)

⁶⁴⁵⁴ Mezârı A; defn mezârı M (111b)

⁶⁴⁵⁵ Ayıldık da A; ayıldıkdan sonra M (111b)

⁶⁴⁵⁶ Azâd edin deyu A; halâs eylen dedi feryâdı M (112a)

[♦][d]: Devlet-i Anastisiyus F (179b)

^{*}Transkripsiyonu yapılan nüshaların farklı cümlelerinde Anastiyus, Anastisiyus ve Anastisiyus şeklinde yazılmaktadır.

⁶⁴⁵⁷ Ömrüşü fi sene 50 A; ömrüşü fi sene 27 F (179b)

⁶⁴⁵⁸ Cülûş fi sene 499... A; - M (112a)

⁶⁴⁵⁹ İstanbul'da A;

⁶⁴⁶⁰ İstanbul'da kaysar ettiklerinden sonra A; İslambol'da kaysar nasb eylediklerinde M (112a)

⁶⁴⁶¹ Saltanatın A; saltanatının F (179b)

⁶⁴⁶² Yapraklarını yedükleri için A; yedikleri için F (179b) / M (112a)

⁶⁴⁶³ Oldu A; olup M (112a)

sebebiyle İstanbul'da azîm tuğyan ve kıtâl olup Anastisiyus⁶⁴⁶⁴ güçle sağ kurtuldu. Ve Tâlibân nâm kimesne hurûc edüp Serf ve Bulgar ve Macar ve Rus askeriyle Rumeli'ni tahrîb eyleyüp İstanbul'a dek geldi. Anastiyus⁶⁴⁶⁵ ba'zı ahd ve şart⁶⁴⁶⁶ verüp ve barışıp giru mekânına döndü. Lâkin Anastiyus⁶⁴⁶⁷ nakz ahd edüp bir yıldan sonra Tâlibân yine dönüp evvelkiden ziyâde zarar etdiğinden mâ'adâ Anastiyus'un⁶⁴⁶⁸ askerini bozup esîrlerin⁶⁴⁶⁹ cümlesini katl etdü. Ve sâdâtolanlarını⁶⁴⁷⁰ ihânet için birer mangûra satdırdı.⁶⁴⁷¹ Rus ve Bulgar afetlerinin sebebiyle Silivri'dentâ Karadeniz'e değin⁶⁴⁷² hisâr divârı çekdirdi. Saltanatın⁶⁴⁷³ yigirmi yedinci yılında yıldırım urub fevt oldu.

Zikr-i⁶⁴⁷⁴ Devlet-i Ebustinyanus♦

Cülûş fi sene 566,⁶⁴⁷⁵ müddeti devlet fi sene 9, ömrüşü sene 90, vefâtîş sene 535. Bunun aslı Rumeli'nden [134/b] idi. Ba'zıları Bosnevî idi derler. Evvelden domuzsonra sığır çobanı olup sonra⁶⁴⁷⁶ yanaşma. Ba'dehu İstanbul'a gelüp dülger oldu. Ba'dehu askerî olup rütbeye rütbe bin oldu.⁶⁴⁷⁷ İhtiyâr ve sâlih adam idi. Amma Nitû nâm hâdim bu ki, mâl verüp ol dahî istediği asker zâbitlerine rüşvet verüp Tavifirdiban nâm kimesneyi pâdişâh edeler deyu lâkin kocakurnaz kendi için sa'y eyledi. Ve askerın ikrârların alup⁶⁴⁷⁸ pâdişâh oldu. Ve mezbûr hâdimî ve çırâğı olacak ferdiyânı⁶⁴⁷⁹ helâk eyledi. Bunun zamanında nâgehan semâda⁶⁴⁸⁰ sarâyı pâdişâhı üzerinde beraber seyyâre-i kisvedâr mânend ateş-pâre-i bir şerâr zâhir ve

⁶⁴⁶⁴ Anastisiyus A; Anastasiyus M (112a)

⁶⁴⁶⁵ Anastiyus A; Anastisiyus F (179b) / Anastasiyus M (112a)

⁶⁴⁶⁶ Şart A; şurut M (112a)

⁶⁴⁶⁷ Anastiyus A; Anastasiyus M (112a)

⁶⁴⁶⁸ Anastiyus'un A; Anastisiyus'un F (179b) / Anastasiyus M (112a)

⁶⁴⁶⁹ Esîrlerin A; tutsakların M (112a)

⁶⁴⁷⁰ Sâdât olanlarını A; sâdâtdan olanlarını F (179b) / sâdâtdan olanları M (112a)

⁶⁴⁷¹ Satdırdı A; satdı M (112a)

⁶⁴⁷² Tâ Karadeniz'e değin A; Karadeniz'e dek F (179b)

⁶⁴⁷³ Saltanatın A; saltanatının F (179b)

⁶⁴⁷⁴ Zikr-i A; - M (112a)

♦ [d]: Devlet-i Ebustinyanus F (179b)

⁶⁴⁷⁵ Cülûş fi sene 566 A; cülûş fi sene 566 F (179b) / cülûş fi sene 526 M (112a)

⁶⁴⁷⁶ Sonra A; - M (112a)

⁶⁴⁷⁷ Rütbeye rütbe bin oldu A; rütbe bir rütbe bin oldu F (179b) / mertebe bi-mertebe bin oldu M (112a)

⁶⁴⁷⁸ Alup A; aldı ve M (112a)

⁶⁴⁷⁹ Ferdiyânı A; iken M (112a)

⁶⁴⁸⁰ Nâgehan semâda A; nâgehan üç semâda F (179b) / nâgâh üç semâda M (112a)

bedîdâr⁶⁴⁸¹ olup kibâr ü sığar nezrinden⁶⁴⁸² tasavvurlar ve ibret nümûn tefekkürler edüp bu hâlet ile yigirmi altı gece mikdârı manzûr ve uyûn-i a'yân oldu. Bu alâmet bertaraf olduktan sonra İstanbul'da bir azîm zelzele oldu ki, ekseri⁶⁴⁸³ ebniyye münhedim oldu. Ve Antakya Kal'ası harâp ve nice bin adam helâk oldu. Bu zelzele bir sene mikdârı zaman mümted oldu. Her bâr tahrîb emâkin etmeden hâlî olmadı. Ba'dehu Acem seferine varup Fırat üzerinde Melik-i Acem ile harb cenk⁶⁴⁸⁴ eyleyüp çok Rumîler gark âb oldular.⁶⁴⁸⁵ Ve Kisra Rûhâ'yı feth edüp çok kimesne katl etdi. Mezbûr dokuz sene saltanat etdikden sonra Nisan ayında hasta olup hemşire-zâdesi Ebustiyanus'u pâdişâh eyledi. Ve Ağustos ayında kendüsi fevt oldu.

Zikr-i Devlet-i⁶⁴⁸⁶ Ebustiyanus Bâni-i Ayasofya ♦

Cülûş fi sene 535, müddeti devlet sene 38, müddeti ömrüş sene 82,⁶⁴⁸⁷ vefâtış sene 573. Kırk yaşında iken kaysar oldu. Gâyet kerîmü't-tabî' mütevâzi' ve sâhibü'l-hayrât şerî'atde râsih ve münsif adam idi. Saltanatın⁶⁴⁸⁸ beşinci senesinde işâreti menâmiyye ile takviyet Dîn-i Mesîh için bir ma'bed' azîm binâ etmeğe niyyet eyledi. ♦♦ Fi'l-hâl etrâfî ekâlîme adam⁶⁴⁸⁹ gönderüp amûdlar ve rehâmeler⁶⁴⁹⁰ ihzâr edeler deyu fermân olundu. Beş yıl mikdârı mühimmât-ı binâ hâzır ve tamam edüp sâbikân tabhâne⁶⁴⁹¹ olup harîkde muharrık olan bu Yunâniyân⁶⁴⁹² kilisâsını hedm edüp yerine Mîlâdi İsa⁶⁴⁹³ Aleyhisselâm'ın beş yüz on dokuz senesi ki, mâh

⁶⁴⁸¹ Zâhir ve bedîdâr A; zâhirâ ve bâydâr F (179b)

⁶⁴⁸² Nezrinden A; nazar-kitân F (180a) / M (112a)

⁶⁴⁸³ Ekseri A; - M (112a)

⁶⁴⁸⁴ Cenk A; - F (180a)

⁶⁴⁸⁵ Ba'dehu Acem seferine varup Fırat... A; Fırat üzerinde melik-i Farsi harâb edüp çok Roman gark olduşlar M (112a)

⁶⁴⁸⁶ Zikr-i Devlet-i A; saltanat M (112a)

♦ [d]: Devlet-i Ebustiyanus bâni-i Ayasofya F (180a)

⁶⁴⁸⁷ Müddeti ömrüş sene 82 A; ömrüsü fi 82 M (112a)

⁶⁴⁸⁸ Saltanatın A; saltanatının F (180a)

• [d]: Binâyı Ayasofya M (112a)

♦♦ [d]: İbtidâ-i binâ-i Ayasofya der İstanbul F(180a)

⁶⁴⁸⁹ Ekâlîme adam A; ekâlîm evâmir F (180a) / ekâlîme evâmir M (112b)

⁶⁴⁹⁰ Rehâmeler A; rehâ'iler F (180a)

⁶⁴⁹¹ Edüp sâbikân tabhâne A; olduktan sonra sâbık tabhâne F (180a) / olduktan sonra sâbikân puthâne M (112b)

⁶⁴⁹² Harîkde muharrık olan bu Yunâniyân A; tarîkde muhterik olan Yunâniyân F (180a) / Harîkde muharrık olan Yunâniyân M (112b)

⁶⁴⁹³ İsa A; Hazret-i İsa M (112b)

Şâban'ın⁶⁴⁹⁴ yigirmi üçüncü gününde cümle a'yân devlet ve erkân saltanatı ile⁶⁴⁹⁵ Ayasofya binâsına dest-kerem peyveste ile vaz' esâs eyledi.⁶⁴⁹⁶ Ve her bâr bu binâ olunan ma'bedi⁶⁴⁹⁷ ne isimle müsemma eylesek deyu fikir ederdi. Bir gün pâdişâh binâ yerine⁶⁴⁹⁸ [135/a] varup mütefekkir dururken bir adam binâyâ nazar edüp geçerken⁶⁴⁹⁹ Ayasofya deyüp geçdi. Pâdişâh işitdik de bu ma'bedin ismî Ayasofya olsun deyu tenbiye buyurdu.⁶⁵⁰⁰ Ayasofya demek Hazret-i Allah'ın hikmeti demektir. Rivâyet ederler ki, ol esnâda hazîneye varup⁶⁵⁰¹ aslâ hazîne de mâl kalmadığın görüp azîm elem çekdiği hayf bukadar mâl⁶⁵⁰² harc olunup emekler çekildi. Şimdi adam mâl ile binâ nâ-tamam kalur deyu bu gussa ile⁶⁵⁰³ ahşâm olunca pâdişâh hab ü râhata meyl etdi.⁶⁵⁰⁴ Menâminde gördi ki, bir pîr-i nurâni pâdişâha gelüp senâ edüp etdi ki,⁶⁵⁰⁵ bu kadar mâl ve hazîne ki, sen hasbeten lillah te'alate bezel⁶⁵⁰⁶ etdiği zayî'olmaz. Ale's-sabâh daru's-saltana'nın cânibi garbiyyesine teveccüh ile anda bir genci şâygân ele getüresin ki bir pâdişâh düşünde böyle görmüş olmaya. Çünkü âlem-i gaybden haber-i⁶⁵⁰⁷ beşâret eser ki oldu. Pâdişâh bî-dâr olup ale's-sahr Selverî kapusunun taşrasına müteveccih olup matlub-i ma'hûdi için her cânibe nazarda iken bir gâr-târın gördüğü kapusunda gece vak'asında gördüğü pîr der-bândır dedi pîr etdi. Pâdişâhın ulvi himmetine nisbet bu define[♦] emr-i hakîdir kabul buyurun dedi. Ve nazar-ı pâdişâhîden gâyib oldu. Pâdişâh emr eyledi etrâf gârî hazır⁶⁵⁰⁸ edüp ameli yesîr ile genç bir nice zafer buldu. Ve mahzûn altun⁶⁵⁰⁹ ve zen edüp seksen kantar

⁶⁴⁹⁴ Senesi ki mâh Şa'ban'ın A; senesinin mâh Şubat'ın F (180a) / senesinde ki mâh Şubat'ın M (112b)

⁶⁴⁹⁵ A'yân devlet ve erkân saltanatı ile A; erkân-ı devlet ve a'yân saltanatı ile varup M (112b)

⁶⁴⁹⁶ Eyledi A; - M (112b)

⁶⁴⁹⁷ Ma'bedi A; ma'bedini F (180a)

⁶⁴⁹⁸ Yerine A; seyrine F (180a) / M (112b)

⁶⁴⁹⁹ Binâyâ nazar edüp geçerken A; geçüp binâyâ nazar etdik de F (180a) / M (112b)

⁶⁵⁰⁰ Buyurdu A; eyledi M (112b)

⁶⁵⁰¹ Varup A; nazar eyledik de M (112b)

⁶⁵⁰² Hayf bu kadar mâl A; hayf ki bu denlü mâl M (112b)

⁶⁵⁰³ Mal ile binâ nâ-tamam kalur deyu bu gussa ile A; Malıyla binâ nâ-tamam kalur deyu bu gasavetle M (112b)

⁶⁵⁰⁴ Etdi A; eyledi M (112b)

⁶⁵⁰⁵ Gelüp senâ edüp etdi ki A; senâ edüp etdikim elem çekme M (112b)

⁶⁵⁰⁶ Te'ala tebezel A; te'ala bezel F (180b) / bezel M (112b)

⁶⁵⁰⁷ Haber-i A; bu haber M (112b)

[♦] [d]: İşâret-i defîne der menâm F (180b)

⁶⁵⁰⁸ Hazır A; hafî M (112b)

⁶⁵⁰⁹ Altun A; olan altunu M (112b)

altun bulundu. Pes ol mâl ile⁶⁵¹⁰ binâ tekmîl olundu. Demek isterler ki, gâr mezkûr Çatalca yolunda Küçük Çekmece Gölü'nün başında olan büyük mağaradır. El-uhdeti ale'r-râvi ve bi'l-cümle târîh-i Milâdi İsa Aleyhisselâm'ın beş yüz otuz beş târîhinde itmâmı⁶⁵¹¹ müyesser olup bir rûz firûzede feth bâb⁶⁵¹² edüp âyîn Dîn-i İsa Aleyhisselâm ile anda⁶⁵¹³ ibâdete şürû' etdiler. Sene-i şemsiyye hesabı üzre dokuz yüz on sekiz sene Nasârâ ibâdet edüp ba'dehu târîh-i hicretin seb'a ve hamsîne ve semâne mi'esi⁶⁵¹⁴ Cemaziyelâhir'esinin⁶⁵¹⁵ yigirminci gününde Ebu'l-feth ve'l-meğâzi Sultân⁶⁵¹⁶ Muhammed Hân Gâzi Kostantiniyye-i feth edüp ol câmi' lâmi'u'n-nûr şebîh-i beytül-ma'mûr ki, ana mûmâsil mu'âdil bir binâyı zîbâ bir kimesne ta'mîr ve abâdân etmiş değildir. Bi-hamdullahi te'ala Ümmet-i Muhammed'e nasîb olup hâlâ Müslimânlar tâ'at ve ibadet-i Bârî ve Cenâb-ı Vehhâb'a⁶⁵¹⁷ tazarru' ve zârî kılurlar. Fazlı âlihîden ümîd sâdik oldur ki, ilâ yemi'l-kıyâma ol makâmda ikâmet du'â-i İslâm oluna.⁶⁵¹⁸ Mervîdir ki, mülûk⁶⁵¹⁹ kâsd ve takarrub ile Ayasofya binâsı içün ittihâf etdikleri mühümmâtından mâ'adâ hazine-i **[135/b]** hassâdan otuz bin kerre yüz bin ve dört yüz bin⁶⁵²⁰ altun sarf olunmuşdur deyu nakl ederler. Acîbe♦ saltanatın⁶⁵²¹ on yedinci senesinde Gâzî Köyünde Andoryas nâm bir adam İstanbul'a geçüp mezbûrun iki göz⁶⁵²² bir sâru kelbî var idi. Ba'zı meydan yerlere varup halkdan yüzüklerin alup ince toprak içine saklayup ve bir kaç pâdişâh sikkesiyle meskûn altunları getirüp kezâlik toprağa gömerlerdi. Ba'dehu kelbî çağırup filânın altun yüzüğünü getir deyüp⁶⁵²³ emr ederdi. Kelb ol cem' olan yüzüklerin içünden ol kişinin yüzüğün bulup sahibine verirdi. Ve filân pâdişâhın sikkesiyle meskûn olan

⁶⁵¹⁰ Pes ol mâl ile A; ol malıyla M (112b)

⁶⁵¹¹ Beş târîhinde itmâmı A; beşinde itmâmı F (180b) / beşinde tamâmı M (112b)

⁶⁵¹² Bâb A; yâb F (180b)

⁶⁵¹³ İle anda A; üzre F (180b) / M (112b)

⁶⁵¹⁴ Semâne mi'esi A; semâne mi'esi 800 F (180b)

⁶⁵¹⁵ Cemaziyelâhir'esinin A; Cemaziyelâhire'nin M (112b)

⁶⁵¹⁶ Sultân A; merhûm sultân M (112b)

⁶⁵¹⁷ Vehhâb'a A; Hazret-i Vehhâb'a M (112b)

⁶⁵¹⁸ İkâmet du'â-i İslâm oluna A; du'â-i ehl-i İslâm oluna M (112b)

⁶⁵¹⁹ Mülûk A; ol etrâf M (112b)

⁶⁵²⁰ Yüz bin ve dört yüz bin A; yüz bin F (181a) / dört yüz bin M (112b)

♦[d]: Acibe F (181a)

⁶⁵²¹ Acibe altanatın A; acibe saltanatını F (181a) / acibe-i saltanatın M (112b)

⁶⁵²² Göz A; gözü kör F (181a) / M (113a)

⁶⁵²³ Deyüp A; deyu M (112b)

altunu getir dedik de⁶⁵²⁴ birer birer ismîyle⁶⁵²⁵ getirürdü. Ve bir kerre hilâfin getirmedi.⁶⁵²⁶ Halk ana hayran olup kimseler⁶⁵²⁷ sırrına vâkıf olmadı. Saltanatın otuzuncu yılında⁶⁵²⁸ İstanbul'un deryâsında bir canavar azîmü'l-cüsse peydâ olup nice büyük gemiler ve kalyonları helâk edüp içindeki halkı ekl⁶⁵²⁹ ederdi. Bir gün yunus balıkların yemek için⁶⁵³⁰ kovarken karaya yakın gelüp bir sîğ yere oturdu. İlerü geri gitmeye kadir olmayup baltalar ile urup helâk eylediler.⁶⁵³¹ Merkûm Ebustiniyanus gîri senende ita ârz olup Savizura nâm hâtunu mesâlih görürdü.⁶⁵³² Ve bir nâmdâr ser-askerî var idi ki, ana Viliyaribus⁶⁵³³ derlerdi. Nice kîtâl ve cidâl de⁶⁵³⁴ mesâ'id ve muzaffer olup memleketi a'dâdan emîn eyledi. Bu hâl üzre otuz sekiz yıl pâdişâh olduktan sonra İstanbul'da fevt oldu.⁶⁵³⁵

Zikr-i Saltanat⁶⁵³⁶ Ebustiniyus Havâhirzâde-i Ebustiniyus⁶⁵³⁷

Cûlusuş fî sene 573, müddeti devlet sene 11, vefâtı fî sene 584.⁶⁵³⁸ Takûlini eyyâmında sarây-ı pâdişâhıda perveriş bulmağla gâyet kerîmü't-tabî' ve sahyî idi.⁶⁵³⁹ Fukaranın tahsîl-i makâsîdında makdûrun sarf ederdi. Hatta saltanatının üçüncü senesinde şehri⁶⁵⁴⁰ İstanbul'da nidâ ederdi ki, her kimin⁶⁵⁴¹ deyni ola medyûn ile

⁶⁵²⁴ Getür dedikde A; getirüdüler F (181a)

⁶⁵²⁵ İsmiyle A; isimleriyle M (113a)

⁶⁵²⁶ Getürmedi A; getürmek olmadı F (181a) / getürmek olmazdı M (113a)

⁶⁵²⁷ Ana hayran olup kimseler A; buna hayran olup kimseler F (181a) / buna hayran olup kimse M (113a)

⁶⁵²⁸ Saltanatın otuzuncu yılında A; saltanatının otuzuncu senesinde F (181a) / saltanatın otuz yedinci yılında M (113a)

⁶⁵²⁹ Ekl A; pîr M (113a)

⁶⁵³⁰ Yemek için A; - M (113a)

⁶⁵³¹ Olmayup baltalar ile urup helâk eylediler A; olmayup halk baltalar ile urup helâk eylediler F (181a) / olmaduğundan halk baltalar ile ve kavî alâtlarla urup helâk etdiler M (113a)

⁶⁵³² Merkûm Ebustiniyanus gîri senende... A; Ebustiniyanus vücûduna illet âriz olup Şavirde nâm nâm hâtunu mesâlih-i saltanatı görürdü M (113a)

⁶⁵³³ Viliyaribus A; Vilisariyus M (113a)

⁶⁵³⁴ Nice kîtâl ve cidâl de A; nice cidâl ve kîtâl de M (113a)

⁶⁵³⁵ Fevt oldu A; fevt olup yine İstanbul'da defn olundu M (113a)

⁶⁵³⁶ Sikr-i saltanat A; zikr-i devlet F (181a) / devlet-i M (113a)

♦ [d]: Saltanat-ı Ebustiniyus F (181a)

⁶⁵³⁷ Ebustiniyus A; Ebustiniyanus F (181a) / M (113a)

⁶⁵³⁸ Cûlusuş fî sene 573... A; Cûlusuş fî sene 573, müddeti devlet fî sene 11, vefâtı fî sene 584 M (113a)

⁶⁵³⁹ Kerîmü't-tabî' ve sahyî idi A; kerîm ve sahyî idi M (113a)

⁶⁵⁴⁰ Şehri A; - M (113a)

⁶⁵⁴¹ Ederdi ki her kimin A; etdirdi ki her kimin ki M (113a)

dâyini huzûruma getürsünler deynlerini edâ edelim. Halk⁶⁵⁴² işitdik de herkes dâyni ile huzûr-ı pâdişâhıya varup cümlesinin deynlerini edâ eyledi. İstanbul'da medyûn kimse⁶⁵⁴³ kalmadı derler. Bu minvâl üzre on bir yıl saltanat etdikden sonra Kısra nâm Acem pâdişâhı Anadolu'yu basup Antakya-i feth edüp ahâlisin Tebrîz kurbunda Urmiye şehrini iclâ etdi. Ve Haleb ve Amed'i bi'l-cümle kabza-i teshîre olduğun haber aldık da ziyâde müte'ellim olup muhtellü'l-akl olmağın odasına kapanurdu. Âkıbet [136/a] evcâ'-ı nikrisîden fevt oldu. Fevt olmazdan evvel vezîri ve hassa⁶⁵⁴⁴ olan Deyuriyûs nâm kimesne-i kaysar nasb eyledi.

Zikr-i Devlet-i Deyuriyus⁶⁵⁴⁵

Cülûsuş fî sene 584, müddeti devlet fî sene 7, vefâtı fî sene 591. ⁶⁵⁴⁶Ebustiniyus'un zamanında ⁶⁵⁴⁷pâdişâh oldu. Âdil ve âlim ve sâhib-i şevket ve sehâvet pâdişâh idi. Fukaraya sevble tasadduk firâvân ederdî ki, artık bakıyye-i ömürlerinde kimesneye muhtâc olmazlardı. Saltanatının üçüncü yılında ⁶⁵⁴⁸Madirikiyus nâm damadını Anadolu'ya ser-asker irsâl ⁶⁵⁴⁹eyledi. Dördüncü senesinde ⁶⁵⁵⁰Acem Şâhı bi'z-zât asker-i firâvân ile Anadolu'ya gelüp kaysar damadı ⁶⁵⁵¹Madirikiyus'a vâfir asker koşup Acem'e karşı gönderdi. Hîn-i mukâbelede Rumîler gâlib olup çok Acem askerini ⁶⁵⁵²kırıp azîm ganâyim aldılar. Hatta şâhın otağını ve girân-bahâ ağırlığını ve fillerini alup Deyuriyus'a gönderdiler. Acem şâhı Gûcîle kaçup halâs oldu. ⁶⁵⁵³Ve bir kânûn etdi ki, Acem şâhları ⁶⁵⁵⁴sefere

⁶⁵⁴² Halk A; bu nidâyı halk M (113a)

⁶⁵⁴³ Kimse A; kimesne F (181b)

⁶⁵⁴⁴ Fevt oldu. Fevt olmazdan evvel vezîri ve hassa A; fevt olup evvel vezîri ve ahz ve havâsı M (113a)

♦ [d]: Devlet-i Dedyuriyus F (181b)

⁶⁵⁴⁵ Zikr-i Devlet-i Deyuriyus A; devlet-i Deryuriyus M (113a)

⁶⁵⁴⁶ Cülûsuş fî sene 584... A; cülûsu fî sene 584, müddeti devlet fî sene 7, vefâtı fî sene 592 M (113a)

⁶⁵⁴⁷ Ebustiniyus'un zamanında A; Ebustaniyus'un hayatında M (113a)

⁶⁵⁴⁸ Yılında A; senesinde F (181b) / M (113a)

⁶⁵⁴⁹ İrsâl A; edüp irsâl M (113a)

⁶⁵⁵⁰ Senesinde A; yılda M (113a)

⁶⁵⁵¹ Damadı A; dahî danadı M (113a)

⁶⁵⁵² Askerin A; leşkerin M (113a)

⁶⁵⁵³ Gûcîle kaçup halâs oldu. A; Gûcîle kendi kaçup halâs oldu. F (181b) / Gûcîle kendi kaçup kurtuldu M (113b)

⁶⁵⁵⁴ Şâhları A; pâdişâhları bizzât M (113b)

varmayalar. Rum askeri firâr eden Acemler'in pâyine düşüp Fars⁶⁵⁵⁵ vilâyetlerine girdüler. Ve yetmiş bin esîr çıkarup Kıbrıs'a sürdüler. Ve birkaç şehri feth edüp Taberistan'da kışladılar. On yedinci senede sol⁶⁵⁵⁶ tarafında hâm kavun yemekle seyl marazına mübtelâ olup olmazdan evvel damadı Madirikiyus iclâs etdürüp ba'dehu fevt oldu.

Zikr-i⁶⁵⁵⁷ Devlet-i Madirikiyus Damad Deyurbus[♦]

Cülûsuş fî sene 592, müddeti devlet o fî sene 20, ömrüşü fî sene 66, katlışı fî sene 612.⁶⁵⁵⁸ Bu evvel kâtib-i divân⁶⁵⁵⁹ sonra kapucu başı ba'dehu ser-asker ve Boridis'e⁶⁵⁶⁰ damad oldu. Sonra İstanbul'da pâdişâh oldu. Gâyet hasîs ve dinî ve mümsîk adam⁶⁵⁶¹ idi. Mezbûr Pervizân⁶⁵⁶² Hürmüz'e kız verüp ve leşker koşup Behrâm'dan intikam almağa sebep oldu. Pervîz Meyyâfarikîn ve Nusaybin şehirlerin kaysara ihdâ edüp ve Medâyin'de iki kenise yapıdırup Rumîler'e tevkîr ederdî. Ve kisra⁶⁵⁶³ musâlaha Madirikiyus'un mesâlihina kesr verüp⁶⁵⁶⁴ bunun zamanında İstanbul'da bir oğlan doğup⁶⁵⁶⁵ iki başı dört eli ve dört ayağı var idi. Ol gün bir kelb dahî doğdu ki, altı ayağı var idi ve başı arslan başı gibi idi. Birkaç sene yaşayup gâyet büyük oldu. Halk bu alâmetleri⁶⁵⁶⁶ görüp hayr alâmetler⁶⁵⁶⁷ değildir deyu söylerlerdi. Saltanatının⁶⁵⁶⁸ on dokuzuncu senesinde Hâkan nâm Macar kralı Rumeli'ne akın edüp Rumîler'den on iki bin adam esîr edüp vilâyetine götürdükden sonra⁶⁵⁶⁹ mezkûr Madirikiyus'a adam gönderüp [136/b] esîr olanlar için biraz altun

⁶⁵⁵⁵ Fars A; tâ M (113b)

⁶⁵⁵⁶ Sol A; - M (113b)

⁶⁵⁵⁷ Zikr-i A; - M (113b)

[♦] [d]: Devlet-i Madirikiyus F (181b)

⁶⁵⁵⁸ Cülûsuş fî sene 592... A; cülûsu fî sene 592, müddeti devlet fî sene 20, ömrü fî sene 66, vefâtı fî sene 612 M (113b)

⁶⁵⁵⁹ Divân A; divân idi F (181b)

⁶⁵⁶⁰ Ve Boridis'e A; ve Yoribus'ya F (182a) / olup Deyurbus'a M (113b)

⁶⁵⁶¹ Adam A; Rum F (182a)

⁶⁵⁶² Pervizân A; Pervîz- i M (113b)

⁶⁵⁶³ Ve Kisra A; Kisra ile F (182a) / M (113b)

⁶⁵⁶⁴ Verüp A; verdi M (113b)

⁶⁵⁶⁵ Doğup A; doğdu M (113b)

⁶⁵⁶⁶ Alâmetleri A; alâmeti F (182a)

⁶⁵⁶⁷ Alâmetler A; alâmet M (113b)

⁶⁵⁶⁸ Saltanatının A; saltanatın M (113b)

⁶⁵⁶⁹ Götürdükden sonra A; götürdük de M (113b)

gönderesiz azâd edelim deyu⁶⁵⁷⁰ haber verdiklerinde razî olmayup tekrar bi-tekrar dört akçeye varıncaya değin⁶⁵⁷¹ indi. Hasset ve denâ'etinden nâşî on iki bin esîri kırk sekiz bin akçeye rızâ vermeyüp⁶⁵⁷² pes “*min hafz mâlâ zayyi‘ ricâle*” mazmûnu üzere Macar kralı bu hâlî bildikten sonra gazâba gelüp ol on iki bin esîrin bir günde boyunların urdurdu.⁶⁵⁷³ Bu esnâda Anadolu kurbunda⁶⁵⁷⁴ olan asker Fevkas nâm ser-askerlerin⁶⁵⁷⁵ İstanbul'a gönderüp ulûfelerin taleb eylediler. Bir mikdârın verüp bir mikdârın dahî taleb etdik de azab edüp ser-asker merkûmu saferu'l-yed geriye gönderdi.⁶⁵⁷⁶ Askere varup kâziyye-i nakl etdik de ittifâk-ı ümerâ ve asker ile mezbûr ser-askere⁶⁵⁷⁷ bî'at edüp İstanbul'a müteveccih oldular.⁶⁵⁷⁸ Mezbûr kaysar işitdik de saltanattan fâriğ olup ehl-i iyâliye⁶⁵⁷⁹ Makedonya'ya firâr eyledi. Mezbûr Fevkas Üsküdar'a geldik de halk istikbâl edüp getirüp sarây-ı pâdişâhıda iclâs etdirdiler. Madirikiyus'un on sekizinci yılında bizim peygamberimiz Habib-i Ekrem ve Resûl-i mükerrerem sallallahu te'ala aleyhi vesellem⁶⁵⁸⁰ vilâdet ba-sa'âdetleri vâki' oldu. ♦

Zikr-i Devlet-i⁶⁵⁸¹ Fevkas Bi-tarîkadandır♦♦

Mezkûr Madirikiyus'dan sonra kaysar oldu. Cülûsuş fî sene 612, müddeti devlet o fî sene 8, vefâtı o⁶⁵⁸² fî sene 620.⁶⁵⁸³ Mukaddeman firâr eden Madirikiyus'u Makedonya'dan getürdüp huzûruna geldik de gözü önünde evvel üç oğlların ba'dehu üç kızını ba'dehu hâtununu katl ederken hasseti sebebiyle kırılan on iki bin esîr

⁶⁵⁷⁰ Deyu A; - M (113b)

⁶⁵⁷¹ Varıncaya değin A; dek M (113b)

⁶⁵⁷² Hasset ve denâ'etinden nâşî... A; hasset ve denâyetinden kırk sekiz bin akçe on iki bin adamı halâsa rızâ vermedi M (113b)

⁶⁵⁷³ Urdurdu A; urup F (182a) / urdu M (113b)

⁶⁵⁷⁴ Kurbunda A; tarafında F (182a) / M (113b)

⁶⁵⁷⁵ Ser-askerlerin A; ser-askerin M (113b)

⁶⁵⁷⁶ Bir mikdârın verüp bir mikdârın... A; bir mikdâr akçe kasverîn dahî taleb etdiklerinde gazâba gelüp ser-askeri saferu'l-yed geriye gönderdi M (113b)

⁶⁵⁷⁷ Mezbûr ser-askere A; mezkûr ser-asker Fevkas'a M (113b)

⁶⁵⁷⁸ Müteveccih oldular A; teveccüh etdiler M (113b)

⁶⁵⁷⁹ Ehl-i iyâliye A; iyâliyle M (113b)

⁶⁵⁸⁰ Mükerrerem sallallahu te'ala aleyhi vesellem A; mükerrerem sallallahu te'ala aleyhi vesellemin F (182a) mükerrerem sallallahu aleyhi vesellem hazretlerinin M (113b)

♦ [d]: Mevlid-i Habîb-i Hüdâ Resûl-i Kibriyâ Muhammed Mustafa sallallahu te'ala aleyhi vesellem F (182a)

⁶⁵⁸¹ Zikr-i devlet-i A; zikr-i devlet-i saltanat F (182a) / devlet-i M (113b)

♦♦ [d]: Devlet-i Fevkas F (182a)

⁶⁵⁸² Vefâtı o A; vefâtı F (182b)

⁶⁵⁸³ Cülûsuş fî sene 612... A; Cülûsu fî sene 612, müddeti devlet fî sene 8, vefâtı fî sene 620 M (113b)

hatırına gelüp haksın yâ rabbi cezâmız dahî çokdur deyu feryâd eyledi. Böyle derken⁶⁵⁸⁴ kendinin dahî boynunu urdular. Hatta dâye elinde olan altı aylık bir oğlunu bile getirüp anın dahî boynunu urdu.⁶⁵⁸⁵ Bir zâlim zâni hûnhâr ve shehevâtı verâyî:⁶⁵⁸⁶ mümsik adam olup zamanında benî adem üzerine hazâr afet ve beliyât⁶⁵⁸⁷ geldi. Cümleden⁶⁵⁸⁸ kahd-ı azîm oldu.⁶⁵⁸⁹ Ve emrâz-ı kesîr⁶⁵⁹⁰ olup mevt çok vâkı‘ oldu.♦ Hatta Karadeniz⁶⁵⁹¹ kenarları otuz mîl döndü⁶⁵⁹² derler. Ezîn cânib Pervîz Acem bununhükûmete kâdir olmayup adem liyâkatın ma‘lûm edindikde⁶⁵⁹³ hurûc edüp Amed ve Haleb ve Şam⁶⁵⁹⁴ bi’l-külliyeye kabza-i teshîre getürdikden sonra⁶⁵⁹⁵ cümle Anadolu’yu tâ Üsküdar’a gelince harâb eyledi.⁶⁵⁹⁶ Ve Fevkas’ı kaysar eden asker tâ’ifesinden yoklamada iki adam bulundu.⁶⁵⁹⁷ Bâkîsi hep⁶⁵⁹⁸ Acem kılıcına uğradılar. Alaman ve İspanya ve Fransa ve Antakya bunun zamanında İstanbul hükümünden [137/a] erilüp ancak Rumeli ve İstanbul ve Anadolu kaldı. Bu cebbârın zamanında olan zulüm ve ta‘addî ve mesâ’ib-i kesîreyi gördükde⁶⁵⁹⁹ halk tahammül edemeyüp Afrika pâdişâhına arz ve mahzar gönderüp oğlu Arakliyus’u gönderüp İstanbul’u bu zâlimin elinden aldı.⁶⁶⁰⁰ Halâs etmesin iltimâs etdiler. Pes⁶⁶⁰¹ arz mahzarları bâni-i Tunus Arakliyus’a vâsıl olduk da deryâdan azîm donanmâ düzüp ve karadan dahî vâfir asker ile İstanbul’a gelüp azîm cenk ve cidâlden sonra nusret

⁶⁵⁸⁴ Böyle derken A; ba‘dehu M (114a)

⁶⁵⁸⁵ Urdu A; urdurdu F (182b) / urdular M (114a)

⁶⁵⁸⁶ Zâni hûnhâr ve shehevâtı verâyî A; zâni hûnhâr ve shehevâtı verâyîşi F (182b) / hûnhâr zâni ve shehevâtı M (114a)

⁶⁵⁸⁷ Beliyât A; tabiyât M (114a)

⁶⁵⁸⁸ Cümleden A; cümleden biri F (182b) / M (114a)

⁶⁵⁸⁹ Oldu A; zâhir oldu M (114a)

⁶⁵⁹⁰ Kesîr A; kesret üzre M (114a)

♦ [d]: Şiddeti şitâ ve encimâd-ı Karadeniz F (182b)

⁶⁵⁹¹ Hatta Karadeniz A; ve kış gâyet şedîd olup hatta Karadeniz F (182b) / ve kış gâyet şedîd oldu hatta Karadeniz M (114a)

⁶⁵⁹² Döndü A; mikdârı döndü M (114a)

⁶⁵⁹³ Olmayup adem liyâkatın ma‘lûm edindikde A; olmayup adem liyâkatın ma‘lûm edindikden sonra F (182b) / olmaduğun bildikden sonra M (114a)

⁶⁵⁹⁴ Şam A; Şam diyârın M (114a)

⁶⁵⁹⁵ Getürdikden sonra A; getürdük de M (114a)

⁶⁵⁹⁶ Gelince harâb eyledi A; dek harâb etdi M (114a)

⁶⁵⁹⁷ Asker tâ’ifesinden yoklamada iki adam bulundu A; askeri tâ’ifesi yoklamadan ancak iki adam bulunup M (114a)

⁶⁵⁹⁸ Hep A; cümle M (114a)

⁶⁵⁹⁹ Gördükde A; - F (182b) / M (114a)

⁶⁶⁰⁰ Aldı A; - F (182b) / M (114a)

⁶⁶⁰¹ Etdiler pes A; eylediler pes F (182b) / etdiler irsâl etdiklerinde adamlarıyla M (114a)

Arakliyus tarafından müşâhade olunduk da Fevkasfirâr edüp sarâyaya vardı. Ümerâyı İstanbul'dan Koriyunus nâm bir beğ biraz askerle sarâyaya vardı.⁶⁶⁰² Fevkas zâlimi yakasından tutup serîr-i saltanattan indirdi. Ve siyah libâslar giydirüp ellerin ardına bend⁶⁶⁰³ ve boğazına ip bağlayup çarşu ve bâzâr ve asker arasında çekerek⁶⁶⁰⁴ eziyyet ve cefâyla Arakliyus'un huzûruna getürdüler. Arakliyus mezbûru bu⁶⁶⁰⁵ halde gördük de veliyyi-ni'etine hıyânet edenin hâlî budur deyu emr eyledi. Evvelâ zeker⁶⁶⁰⁶ ve hayâsın kездiler zinâsına cezâ'ı ba'dehu ellerin ve iki ayakların kездiler.⁶⁶⁰⁷ Ve omuzlarından iki kolların kездiler.⁶⁶⁰⁸ Sonra başını dahî kesüp sığır kasaplarının çengelinde asdılar.⁶⁶⁰⁹ İki günden sonra indirüp ateşe yakdılar. Etdiğini buldu.

Zikr-i Devlet-i Herkîl Derler⁶⁶¹⁰♦

Cûlusuş fî sene 620, müddeti devlet o fî sene 31, ömrüş sene 81, vefâtüş fî sene 651.⁶⁶¹¹ Mezkûr Fevkas katl olundukdan sonra İstanbul'da pâdişâh oldu. Gâyet müdebbir ve şecî' ve bahâdır ve re'âyâ-perver hoş huy ve mütevâzi' kaysar idi. Bunun zamanında Pervîz Kistrâ'yı Acem hurûc edüp Anadolu ve Kudüs-i Şerîf'i tâ Mısır ve İskenderiyye'ye varınca darb-ı şimşîr ile feth edüp Rumîler'in kimini katl ve kimini esîr eyledi.⁶⁶¹² Saltanatının on ikinci yılında⁶⁶¹³ cümle mâlın sarf edüp⁶⁶¹⁴ tüccâr-ı Rumdan ve kinîsâlardan istidâne edüp deryâdan Trabzon'a vâfir gemiler irsâl ve mühimmât gönderdi.⁶⁶¹⁵ Ve kendi karadan leşker-i azîm ile Acem'e sefer etdi. Pervîz'i ve Şâbûr nâm ser-asgerini sindirdi. Asker âhir ile Pervîz serdâr âhir

⁶⁶⁰² Vardı A; varup F (182b) / M (114a)

⁶⁶⁰³ Bend A; bend edüp F (182b)

⁶⁶⁰⁴ Asker arasında çekerek A; arasında çeküp M (114a)

⁶⁶⁰⁵ Bu A; ol M (114a)

⁶⁶⁰⁶ Evvellâ zeker A; evvelâ zekerin F (183a) / zeker M (114a)

⁶⁶⁰⁷ Ellerin ve iki ayakların kездiler A; ellerin kездiler ve ayakların M (114a)

⁶⁶⁰⁸ Kездiler A; kездikden M (114a)

⁶⁶⁰⁹ Kasaplarının çengelinde asdılar A; kasaplarına verüp sükkâna asdılar M (114a)

⁶⁶¹⁰ Zikr-i Devlet-i Herkîl Derler A; Zikr-i Devlet-i Saltanat-ı Arakliyus ki Türki'de ve Arabî'de Herkîl derler F (183a) / devlet-i Arakliyus Arabî ve Türki'de Herkîl derler M (114a)

♦ [d]: Devlet-i Saltanat-ı Arakliyus ki Herkîl derler F (183a)

⁶⁶¹¹ Cûlusuş fî sene 620... A; cûlusu fî sene 620, müddeti devlet fî sene 31, ömrü fî sene 81, vefâtüş fî sene 651 M (114a)

⁶⁶¹² Esîr eyledi A; esîr ve kimini tu'me-i şimşîr eyledi F (183a) / M (114a)

⁶⁶¹³ Yılında A; senesinde F (183a)

⁶⁶¹⁴ Edüp A; - M (114a)

⁶⁶¹⁵ İrsâl ve mühimmât gönderdi A; irsâl ve mühimmât irsâl edüp F (183a) / mühimmât irsâl M (114a)

gönderdi. Atı dahî sindirüp Pervîz'îsfahân'a kaçırdı. “*Elif lâm mîm gulibeti'r-rûm*”^{*} ile âhirih ayet-i kerîmesinin ma'nâyı münîfi bu ma'rekelerde⁶⁶¹⁶ zuhûr etdi. Altı sene kâmil Acem diyârında kışladı çıkmadı.⁶⁶¹⁷ Yedinci senede cümle vilâyetlerini ve asârayı Rumî Pervîz'in elinden aldı halâs eyledi.⁶⁶¹⁸ Sulh-i salâh olup⁶⁶¹⁹ Dicle Irmağı serhad ta'yîn olunduktan sonra⁶⁶²⁰ İstanbul'a avdet eyledi. Mezkûr ihtiyarlığında cincîlere ve remmâllere⁶⁶²¹ [137/b] meyl ve muhabbet ederdi. Ve müneccimler buna dediler ki, bir sünnetlü kavm-i Mesîhîler'den çok memleket alsalar gerekir.⁶⁶²² Ol dahî sünnetlü kavm yahûdiler zann eyleyüp⁶⁶²³ çoğunu Dîn-i Mesîh'e döndürdü ve çoğunu helâk eyledi. Ümmet-i Muhammed'den bî-haber idi. Zamanında Hazret-i fahr-i mevcûdât sallallahu te'ala aleyhi vesellem hazretlerine Cibrîl-i Emîn Cenâb-ı Hazret-i Rabbü'l-âlemin'den teblîğ-i risâlet getürdü. Ve Hazret-i Ömer radiyallahu anh hilâfetine İslâmiyyûn ile çok cenkler eyledi.⁶⁶²⁴ Cümlesinde münkesir ve mağlûb oldu. Âhir ömründe bir garib maraza mübtelâ oldu.⁶⁶²⁵ Hayâlarının derîsi içerüye çekilüp zekeri dâ'imen kıvâmda olup karnına doğru dururdu. Şöylekim tebevül vaktinde göbeğine dayandırılıp bir tahta tutulmasa sidüğü yüzüne ururdu. Bu minvâl üzre otuz yıl on ay saltanattan sonra bu marazdan fevt oldu.

Devlet-i Kostantin Veled-i Arakliyus♦

Cülûşu fî sene 651, müddeti devlet fî şehr 4, vefâtışı fî sene 652.⁶⁶²⁶ Pederi fevt olduk da İstanbul'da kaysar oldu. Babası altun tâcla defn olundu deyu işitdik de

* Kur'an-ı Kerim: 30/1-2: Elif lâm mîm, Rumlar yenilgiye uğradılar.

⁶⁶¹⁶ Ma'rekelerde A; ma'rekede dahî M (114a)

⁶⁶¹⁷ Diyârında kışladı çıkmadı A; - diyârında kışladı F (183a) / diyârından çıkmadı M (114a)

⁶⁶¹⁸ Ve asârayı Rumî Pervîz'in elinden aldı halâs eyledi A; ve asâr-ı Rumî yaramaz elinden halas edüp M (114a)

⁶⁶¹⁹ Olup A; - M (114a)

⁶⁶²⁰ Olunduktan sonra A; olundu ve andan sonra F (183a)

⁶⁶²¹ Remmâllere A; remmâllere vesâ'ir falcılra F (183a) / ve müneccimler vesâyir falcılara M (114b)

⁶⁶²² Memleket alsalar gerekir A; memleket alalar dediler F (183a) / memâlik alsa gerekir M (114b)

⁶⁶²³ Yahûdiler zann eyleyüp A; Yahûdiler'dir zann eyleyüp F (183a) / Yahûdiler'dir deyu zann edüp M (114b)

⁶⁶²⁴ Eyledi A; edüp F (183a) / M (114b)

⁶⁶²⁵ Oldu A; oldu ki F (183b) / M (114b)

♦ [d]: Devlet-i Kostantin İbn Herkîl F(183b)

isrâfdır deyu adam gönderüp tâcını aldılar ve erüdüp⁶⁶²⁷ beş bin kırk altun ve zen olundu. Lâkin müdâm hasta olmağla Nâzenîne⁶⁶²⁸ nâm o ki, anası öz oğlu⁶⁶²⁹ Araklun'u pâdişâh etmek için İstanbul'da patrik olan Pelid ile bir olup bunu zehirleyüp helâk etdiler. Ancak dört yıl⁶⁶³⁰ saltanat etdi.

Saltanat Araklun Veled-i Arakliyus⁶⁶³¹♦

Cülûş fi sene 652, müddeti devlet fi şehri 6, ömrüşü sene 10, azlişi sene 652.⁶⁶³² Mezkûr birâderi mesmûmen fevt olduktan sonra kaysar oldu. Anası melik edüp kendi hükûmete başladı. Nasâra ve ashâb-ı divân Martine oğlu Araklun'a⁶⁶³³ pâdişâhlığı tahvîl etmek için Kostantin'i zehirlediğine vâkıf⁶⁶³⁴ avratın dilinive oğlunun⁶⁶³⁵ burnunu kesüp İstanbul'dan sürdüler. Ve karındaşı Kostantiyus'u⁶⁶³⁶ kaysar nasb edüp⁶⁶³⁷ bunun zamanında Hazret-i Ömer⁶⁶³⁸ Kudüs-i Şerîf'i feth edüp yedi bin Rumîler katl olundu.

Devlet-i Kostantis⁶⁶³⁹ Birâder Araklun♦♦

Cülûş fi sene 652, müddeti devlet o sene 27, vefâtışı sene 678.⁶⁶⁴⁰ Bunun zamanında Hazret-i Osman radiyallahu anh hilâfetinde ki, hicretin yigirmi ikinci⁶⁶⁴¹ senesi idi. Hazret-i Osman⁶⁶⁴² fermâmı ile vâli-i Şam Hazret-i Mu'âviye Kıbrıs'ı feth

⁶⁶²⁶ Cülûş fi sene 651... A; cülûsu fi sene 651, müddeti devlet fi şehri 4, vefâtı fi sene 652 M (114b)

⁶⁶²⁷ Tâcını aldılar ve erüdüp A; getürdü ve tâcı eritdiler M (114b)

⁶⁶²⁸ Nâzenine A; Martine F (183b) / M (114b)

⁶⁶²⁹ Oğlu A; oğlu olan M (114b)

⁶⁶³⁰ Etdiler ancak dört yıl A; eylediler ancak dört ay M (114b)

⁶⁶³¹ Arakliyus A; Arakliyus Herkîl F (183b)

♦ [d]: Devlet-i Araklun Veled-i Arakliyus Herkîl F (183b)

⁶⁶³² Cülûş fi sene 652... A; Cülûsu fi sene 652, müddeti devlet fi şehri 6, ömrü fi sene 10, azlişi fi sene 651 M (114b)

⁶⁶³³ Araklun'a A; Araklu'ya M (114b)

⁶⁶³⁴ Vâkıf A; vâkıf olup F (183b) / M (114b)

⁶⁶³⁵ Oğlunun A; oğlu Araklunu'nun M (114b)

⁶⁶³⁶ Kostantiyus'u A; Kostantiniyus'u M (114b)

⁶⁶³⁷ Edüp A; etdiler F (183b) / M (114b)

⁶⁶³⁸ Ömer A; Ömer radiyallahu anh F (183b)

⁶⁶³⁹ Devlet-i Kostantis A; Zikr-i devlet-i Kostantis F (183b) / devlet-i Kostantin M (114b)

♦♦ [d]: Devlet-i Kostantis F(183b)

⁶⁶⁴⁰ Cülûş fi sene 652... A; Cülûsu fi sene 651, müddeti saltanatı fi sene 27, vefâtı fi sene 678 M (114b)

⁶⁶⁴¹ İkinci A; altıncı F (183b)

⁶⁶⁴² Osman A; Osman radiyallahu anh F (183b) / M (114b)

etdi. Berren ve bahren ensârâya Ümmet-i Muhammed⁶⁶⁴³ bi-avnillâhi-te'âla galibe etdiler.⁶⁶⁴⁴ Otuz beşde yine Hazret-i Osman⁶⁶⁴⁵ fermânıyla Emîr-i Mısır Abdullah İbn⁶⁶⁴⁶ Sa'd Hazretleri iki yüz pâre sefine ile İstanbul'a [138/a] sefer etdi. Fenike Limanı'nda bin pâre sefine ile Kostantis mukâbele edüp münhezim oldu.⁶⁶⁴⁷ Kenara düşenler kılıçdan geçdi. Deryâya düşenler gark oldular. Kostantisbin belâ ve zahmet ile kurtulup⁶⁶⁴⁸ İstanbul'a kaçdı. Akabince Müslimânlar Rodos'a gelüp⁶⁶⁴⁹ suhûletle feth ve kefereyi istîsâl ederlerdi.⁶⁶⁵⁰ Otuz dokuzda asker-i İslâm İstanbul'a müstevlî oldu. Ebû Mes'ud⁶⁶⁵¹ Ukbetü'l-Ensârî vefât etmekle yine Şam'a rücû' etdiler. Kırkınıchicriyyede Mu'âviye istiklâl üzre Şam'da⁶⁶⁵² halîfe oldu. Ol senede bir feylosof İskenderiyye'de⁶⁶⁵³ bârutu♦ ber⁶⁶⁵⁴ humbara-i peydâ eyledi. Feylosof mezbûr Mısır'dan Rum'a varup İstanbul halkınabârut terkîbini ta'lîm edüp⁶⁶⁵⁵ minba'd top ve tüfenk ile cenge⁶⁶⁵⁶ ahenk eder oldular. Bu zamanında⁶⁶⁵⁷ Hazret-i Mu'âviye oğlu Yezid'i ser-asker edüp cemî' kesîr ile Rum memâlikine hücûm etdiler.⁶⁶⁵⁸ Kostantiniyye hisârını muhâsara etdiler. Fethi müyesser olmadı. Ba'dehu elli ikinci senede⁶⁶⁵⁹ yine Hazret-i Mu'âviye Süfyân bin Avf ile leşker azîm koşup

⁶⁶⁴³ Ümmet-i Muhammed A; Muhammedîler M (114b)

⁶⁶⁴⁴ Etdiler A; eylediler M (114b)

⁶⁶⁴⁵ Osman A; Osman radyallahu anh F (183b)

⁶⁶⁴⁶ Abdullah İbn A; olan Abdullah bin F (183b)/ Abdullah bin M (114b)

⁶⁶⁴⁷ Sefine ile İstanbul'a sefer etdi A; gemi ile Kostantin'e mukâbele edüp münhezim oldu M (114b)

⁶⁶⁴⁸ Kostantisbin belâ ve zahmet ile kurtulup A; Kostantinbin belâyla kurtulupM (114b)

⁶⁶⁴⁹ Rodos'a gelüp A; Rum'a varup F (184a) / Rodos'a varup M (114b)

⁶⁶⁵⁰ İstîsâl ederlerdi A; haraca kesdiler. Hazret-i Ali hilâfetine husumet vuku' bulmadı kefereyi istîsâl ederlerdi M (114b)

⁶⁶⁵¹ Ebû Mes'ud A; lâkin Ebû Mes'ûd M (114b)

⁶⁶⁵² Mu'âviye istiklâl üzre Şam'da A; Hazret-i Mu'âviye istiklâl üzre M (114b)

⁶⁶⁵³ Feylosof İskenderiyye'de A; İskenderiyye'de bir feylosof M (114b)

♦[d]: Zuhûr-ı bârut sene-i hicriyye fi sene 40 F (184a)

⁶⁶⁵⁴ Ber A; ve F (184a) / ve M (114b)

⁶⁶⁵⁵ Edüp A; eyledi M (115a)

⁶⁶⁵⁶ Cenge A; cenk etmeğe M (115a)

⁶⁶⁵⁷ Bu zamanında A; bunun zamanında F (184a) / bunun zamanında hicretin kırk sekizinci senesnde M (115a)

⁶⁶⁵⁸ Etdiler A; etdirdi M (115a)

⁶⁶⁵⁹ Senede A; senesinde M (115a)

İstanbul'a gönderdi.⁶⁶⁶⁰ Hayyâr ashâbdan Ebî Eyyubî ki, Hâlid bin Zeyd⁶⁶⁶¹ hazretleridir.

Muhâsara-i İstanbul[♦] vefâtı Eyyub el-Ensârî ve Ömer İbn Hüseyin ve Mu'âviye bin Haticeki, an sahâbe-i kibâr radiyallahü te'ala aleyhim ecma'in hazretleri ol seriyyede bile idi.⁶⁶⁶² Kostantiniyye hisârını bile muhâsara etdiler. Ol hengâmede Ebî Eyyub Ensârî vefât eylediler. Radiyallahü te'ala anh rahmetullahi aleyh mezâr-ı lâmî'u'n-nûrları hâlâ ziyâretgâhdır.⁶⁶⁶³ Ve Ömer bin Hüseyin ve Mu'âviye bin Hatice ki, ashâb-ı kibârdan idi.⁶⁶⁶⁴ Bu seriyyede intikâl etdiler Rıdvânullahi te'ala aleyhim ecma'in.⁶⁶⁶⁵ MezbûrKostantis⁶⁶⁶⁶ muhâsaradan sonra Frengistan'a kaçmak istedi.⁶⁶⁶⁷ Lâkin anda dahî Lunguyard tâ'ifesi ol diyarı harâb etmekle azîm asker devşirüp anlar ile mukâtele ve muhârebe eyleyüp⁶⁶⁶⁸ bozuldu. Ve Roma'ya firâr eyledi.⁶⁶⁶⁹ Anda dahî kendüni⁶⁶⁷⁰ emîn bilmeyüp Hecili'ye⁶⁶⁷¹ gitmek niyeti ile Roma şehrini beş gün nehb ve gâret edüp⁶⁶⁷² ve hesabsız mâl çıkarup Hecili'ye gitdi. Ve Saragoza nâm şehrinde⁶⁶⁷³ mekân tutdu. Anda dahî çok tekâlîf salmağla halka mebgüz olup Andriyas nâm bir beğın başına na'lın ile urup hamamda⁶⁶⁷⁴ katl eyledi. Oğlu Kostantiyus haber aldık da vâfir gemiler ile Misina'ya varup ol vilâyet hâkimin ve

⁶⁶⁶⁰ Süfyân bin Avf ile leşker A; Süfyân bin Avf Hazretlerini ser-asker nasb edüp leşkeri azîm ile İstanbul'a gönderdi F (184a) / Süfyân bin Avf Hazretlerini ser-asker edüp leşkeri azîmle İstanbul'a gönderdi M (115a)

⁶⁶⁶¹ Zeyd A; Zeyd Ensârî F (184a)

♦ [d]: Muhâsara-i İstanbul ve vefâtı Ebî Eyyub Ensârî ve Ömer bin Hüseyin ve Mu'âviye bin Hatice ki, an sahâbe-i kibâr radiyallahü te'ala aleyhim ecma'in (184a)

⁶⁶⁶² Hayyâr ashâbdan Ebî Eyyubî ki... A; Hayyâr ashâbdan Ebî Eyyubî ki, Hâlid bin Zeyd Ensârî hazretleridir. Ol seriyyede bile idiler F (184a) / Hayyâr ashâbdan Ebuy Eyyub Hâlid bin Zeyd Ensârî hazretleri ol seriyyede bile idi M (115a)

⁶⁶⁶³ Kostantiniyye hisârını bile muhâsara... A; Kostantinin hisârını bile hisâr etdiler. Ol hengâmede Hazret-i Ebu Eyyub Ensârî vefât eyledi. Mezâr-ı lâmî'u'n-nûrû hâlâ ziyâretgâhdır. M (115a)

⁶⁶⁶⁴ İdi A; idiler F (184a)

⁶⁶⁶⁵ Bu seriyyede intikâl etdiler... A; bu seriyyede merhûm oldular M (115a)

⁶⁶⁶⁶ Kostantis A; Kostantin M (115a)

⁶⁶⁶⁷ İstedî A; murâd edindi F (184a) / M (115a)

⁶⁶⁶⁸ Mukâtele ve muhârebe eyleyüp A; mukâtele ve muhârebe edüp F (184a) / mukâbele ve mukâtele edüp M (115a)

⁶⁶⁶⁹ Eyledi A; etdi F (184a) / M (115a)

⁶⁶⁷⁰ Kendüni A; kendüyi M (115a)

⁶⁶⁷¹ Hecili'ye A; Hecili Adası'na F (184a) / M (115a)

⁶⁶⁷² Edüp A; etdi F (184a) / M (115a)

⁶⁶⁷³ Şehrinde A; şehri M (115a)

⁶⁶⁷⁴ Na'lın ile urup hamâmda A; hamâmda na'lın ile urup F (184a) / hamâmda na'lın ile başına urup M (115a)

babasının katilini ve ekâbirlerini katl edüp babasının cîfesini İstanbul'a getirüp defn eyledi.⁶⁶⁷⁵ Ve kendi [138/b] mesned-nişîn pederi oldu.

Devlet-i Kostantiyus^{♦6676}

Cülûsuş⁶⁶⁷⁷ fî sene 678, müddeti devleti fî sene 17, vefâtışı⁶⁶⁷⁸ fî sene 695. Babasının katlinden sonra İstanbul'da kaysar oldu. Bunun zamanında Müslimânlar Gelibolu mukâbilinde bir kal'a feth edüp kış olduk da anda kışlayup yaz olduk da İstanbul'a hücum edüp⁶⁶⁷⁹ muhâsara ederlerdi. Yedi sene kadar küffâra istîlâ ederlerdi. Bunlar bu hâl üzere⁶⁶⁸⁰ iken melâ'in keferi tarafından Kalinukus nâm mi'mâr başı su altından yanar hemyârlar⁶⁶⁸¹ peydâ edüp İslâmiyyun'ungemilerin deryâda yaktılar. Ve kara⁶⁶⁸² dahî hamîre ile sindirdiler. Hazret-i Mu'âviye bunun ile otuz sene sulh etdi. On yedi yıl saltanat etdikden sonra İstanbul'da mürd oldu.⁶⁶⁸³ Yine İstanbul'da defn olundu.

Devlet-i Ebustiyanus Maktu'el-enf^{♦♦}

Cülûsuş fî sene 795,⁶⁶⁸⁴ müddeti devlet o fî sene 10, vefâtışı⁶⁶⁸⁵ fî sene 705. Merkûm on altı yaşında iken kaysar oldu. Abdülmelik Emeviyye'ye pişkeşler gönderüp babası sulhun ahkâm etdi. Yedinci senede Anadolu tarafında ser-asker olan Lavindiyus'dur.⁶⁶⁸⁶ Bunun zamanında kûsûf-i küllî vâki' olup⁶⁶⁸⁷ hatta gündüz yıldızlar⁶⁶⁸⁸ göründü. Mezbûr ser-asker olan⁶⁶⁸⁹ Lavindiyus ğâyet şeci' ve bahâdır

⁶⁶⁷⁵ Oğlu Kostantiyus haber aldık da... A; Oğlu Kostantiyus haber aldık da vâfir gemilerle varup ol vilâyet hâkimini ve babasının katili olan beyi ve ekâbirlerini katl edüp babası cîfesini İstanbul'a getirdü defn etdi. M (115a)

♦ [d]: Devlet-i Kostantiyus F (184b)

⁶⁶⁷⁶ Devlet-i Kostantiyus A; Devlet-i Kostantinus Boğadus F (184b) / Devlet-i Kostantiyus Boğadus M (115a)

⁶⁶⁷⁷ Cülûsuş A; cülûsu M (115a)

⁶⁶⁷⁸ Vefâtışı A; vefâti M (115a)

⁶⁶⁷⁹ Edüp A; ve M (115a)

⁶⁶⁸⁰ Ederlerdi. Bunlar bu hâl üzere A; edüp istibsâl sadedinde F (184b) / M (115a)

⁶⁶⁸¹ Hemyârlar A; gunbâreler F (184b) / hamîreler M (115a)

⁶⁶⁸² Kara A; karada F (184b) / M (115a)

⁶⁶⁸³ Mürd oldu A; mürd olup F (184b) / fevt olup M (115a)

♦♦ [d]: Devlet-i Ebustiyanus F (184b)

⁶⁶⁸⁴ Cülûsuş fî sene 795 A; cülûsu fî sene 695 M (115a)

⁶⁶⁸⁵ Vefâtışı A; vefâti M (115a)

⁶⁶⁸⁶ Lavindiyus'dur A; Lavindiyus M (115a)

⁶⁶⁸⁷ Olup A; oldu M (115a)

⁶⁶⁸⁸ Yıldızlar A; cümle yıldızlar F (184b) / M (115a)

kimesne idi.⁶⁶⁹⁰ Ba‘zı müfsidlerin gammazıyla⁶⁶⁹¹ İstanbul’a getirüp bir kara gölet kuyuya haps eyledi. Ve gitdikçe zâlim ve gaddâr olup kesret sefk-i dimâya⁶⁶⁹² İstanbul halkı tahammül edemeyüp ittifâkla merkûm Lavindiyus’u habsden halâs etdiler. Ve anın tedbîrî ile kaysarı sarâyından çıkarup ve burnun kesüp Kefe’ye sürdüler. Ve Lavindiyus’u tahta cülûs eylediler.⁶⁶⁹³ Ol sebep ile Kopismitis(?) deyu lakap kodilar. Ya‘ni burun kesen demekdir.⁶⁶⁹⁴

Devlet-i Lavindiyus Kupismitis♦⁶⁶⁹⁵

Cülûş⁶⁶⁹⁶ fî sene 705, müddeti devlet o⁶⁶⁹⁷ fî sene 3, azlığı fî sene 708. Mezkûr menfî olduktan sonra kaysar oldu. Müslimânlar vergilerin vermemek için Mısır tarafından Afrıkıyye’yi i‘âde etdi. Halife tarafından tekrar müslimânlar mâlik oldular. Üç seneden sonra bunun dahî ser-askerin tahrîk edüp⁶⁶⁹⁸ Esirus nâm kimesne mezbûrun üzerine hurûc ahz edüp bunun dahî burnun kesüp İstanbul’dan sürdüler.

Devlet-i Esmirus♦♦

Cülûş fî sene 708, devlet o sene 7, firâriş fî sene 715. Merkûm Afrıkıyye’de olan⁶⁶⁹⁹ ser-asker iken asker buna bî‘at edüp İstanbul’a geldik de kaysar oldu.⁶⁷⁰⁰ Bu dahî Lavindiyus’u tutup burnunu kesdi. Ve cemi‘ a‘vân ve ensârin habs edüp mâlların ahz eyledi. Ol mahalde Ermeni mülküne Muhammed bin Mesleme bin Abdülmelik [139/a] istilâ etmişdi. Esmirus’a haber gönderdi ki, size itâ‘at edelim bize imdâd eylen ol dahî karındaşını gönderüp Muhammed bin Mesleme ile cenk etdi ve gâlib oldu. Esmirus İstanbul’da olan patrik-i ekberden havf edüp haps eyledi. Bu

⁶⁶⁸⁹ Mezbûr ser-asker olan A; mezbûrun ser-askeri olan F (184b) / Mezbûr ser-asker M (115a)

⁶⁶⁹⁰ İdi A; - M (115a)

⁶⁶⁹¹ Müfsidlerin gammazıyla A; müfsidler gammaz etmeleriyle M (115a)

⁶⁶⁹² Sefk-i dimâya A; sefh demden M (115a)

⁶⁶⁹³ Cülûs eylediler A; geçürdüler M (115a)

⁶⁶⁹⁴ Kesen demekdir A; kesdi demek olur M (115a)

♦ [d]: Devlet-i Lavindiyus F (184b)

⁶⁶⁹⁵ Kupismitis A; Mitis M (115a)

⁶⁶⁹⁶ Cülûş A; cülûş F (184b) / cülûsu M (115a)

⁶⁶⁹⁷ O A; - M (115a)

⁶⁶⁹⁸ Ser-askerin tahrîk edüp A; ser-askeri olan F (185a)

♦♦ [d]: Devlet-i Esmirus F (185a)

⁶⁶⁹⁹ Olan A; - F (185a)

⁶⁷⁰⁰ Oldu A; olup F (185a)

esnâda Ebustianus Kefe'de Mecûsi iken halâs oldu. Ve kaçup melike⁶⁷⁰¹ Harz kızın verüp ta'zîm eyledi. Ba'de Esmirus'un iğvâsıyla katline adamlar ta'yîn edüp⁶⁷⁰² mezbûr Ebustianus maktû'el-enf agâh olup tedbîr dilpezîr ile katline gelen eşhâsı katl edüp ve deryâ hırza girüp Bulgar'a kaçdı.

Tekerrür-i⁶⁷⁰³ Devlet-i Ayastibanus Maktû'el-enf♦

Cülûş fî sene 715, müddeti devlet o fî sene 6, katlış fî sene 721. Mezbûr menfî iken firâr edüp Torbalıyu nâm Bulgar kralına varup anın himâyet ve imdâdıyla tekrar asker⁶⁷⁰⁴ bî-şümâr ile İstanbul'a gelüp muhâsara eyledi. Üç günden sonra ferce bulup dâhil İstanbul oldu. Mezbûr⁶⁷⁰⁵ Esmirus haber aldık da vâfir hazîne ile gemiye girüp firâr eyledi. Bir kaç günden sonra gemiler gönderüp firâr eden Esmirus, kendinin burnun kesen Lavindus'u getirüp ve bir eşeğe bindürüp teşhîrden sonra ikisini dahî katl eyledi. Ve mezkûr Lavindus'un şerîkî olan Batrik'in gözlerin çıkarup İstanbul'dan sürdü. Ve herbâr ki, burnun sümkürdükce Lavindiyus'un hısım ve akrabasından veyâhud dost ve eşnâsından birini işkence ile helâk etdürürdü. Gün begün ziyâde kan dökmekle ve halkı kırmağla gıtdikçe zâlim ve gaddâr olup zulmü bir mertebeye iletdi ki, da'vâyı fer'unıyyet etmeye başladı. Halk âlem zulüm ve fiskına tahammül edemeyüp ittifâk ile Vardaniyus kimesneyi pâdişâh etdiler. Ol zâlimi ve oğlunu katl eylediler. Bunda Arakliyus'un neslî munkarız oldu.♦♦

Zikr-i Devlet-i Vardaniyus Filibus Dahî Derler♦♦♦

Cülûş fî sene 721, müddeti devlet şehir 6, vefâtı fî sene 722 bu dahî zâlim ve cebbâr ve gaddâr vehubb⁶⁷⁰⁶ sebebiyle hazâ'in ve memleketi telef etdüğüçün ve tedariksiz olmağla Bulgarlar tâ İstanbul'a gelüp hesâpsız halkı kırmağla hazâ'in ve gânyim ile mekânlarına avdet etmekle ser-asker olan Rokıynus nâm hâkim sarâyını

⁶⁷⁰¹ Ve kaçup melike A; ve kaçup Melik Harz'a vardı Melik F (185a)

⁶⁷⁰² Edüp A; etdi F (185a)

⁶⁷⁰³ Tekerrür-i A; Mükerrer-i F (185a)

♦[d]: Devlet-i Ayastianus Mekerrer F (185a)

⁶⁷⁰⁴ Asker A; leşker F (185a)

⁶⁷⁰⁵ Mezbûr A; mezkûr F (185a)

♦♦[d]: Arakliyus ki, Herkîl'dir. Neslî bunda munkarız oldu. F (185b)

♦♦♦[d]: Devlet-i Vardaniyus F (185b)

⁶⁷⁰⁶ Hubb A; hubb nisâ F (185b)

basup meclisde otururken tutdurup gözlerin çıkartdı. Ertesi Arsiliyus⁶⁷⁰⁷ nâm kimesneyi pâdişâh edüp va adını tebdîl edüp Anastasiyus dediler.

Zikr-i Devlet-i Anastasiyus♦

Cülûsuş fî sene 722,⁶⁷⁰⁸ müddeti devlet o fî sene 2, azlığı sene 725. Bu evvel re'is'l-küttâb idi. Ba'dehu Vardaniyun'u sürdükden [139/b] sonra İstanbul'da kaysar nasb eylediler. Bu eyyâmda Şam tarafından vâfir müslimânlar gelüp Fenike'de gemiler yapmak için kerasteler keserler deyu haber geldik de emr eyledi ki, donanma donadup varalar. Hem gelen askeri kıralar ve hem kesilen kerastayı ateşe yakalar. Donanma Rodos'a vardık da asker arasında fitne olup gemiler serdârlarını katl eyleyüp⁶⁷⁰⁹ ba'dehu İstanbul'a dönüp İzmid'e⁶⁷¹⁰ geldik de Navidusiyus nâm kimesne-i gemiler alup⁶⁷¹¹ Gelibolu'ya geldik de karadan İstanbul'a gidüp merkûmu kaysar edeceklerdir deyu pâdişâh İstanbul'da haberdâr olduk da saltanatı bırakup firâr eyledi. Lâkin ümerâ-i a'yân İstanbul'u sevmediklerinden şehre komamağa ittifâk etdiler. Anlar dahî gelüp altı ay muhâsara edüp duhûl müyesser olmayup bırakup Edirne'ye vardılar. Ve anda vâfir asker cem' edüp ve Bulgar'ın imdâdıyla İstanbul'a gelüp bir kaç gün muhâsaradan sonra kal'anın bevvâblarına vâfir ihsân edüp bir gece kal'a kapuların açdılar. İçerüye girüp sarâya varup tahta cülûs eyledi.

Zikr-i Saltanat-ı Sebuşisiyus♦♦

Cülûsuş fî sene 725, müddeti saltanatı o⁶⁷¹² sene 6, azlığı sene 727. Mezkûr Anastasiyus firâr etdikden sonra kaysar oldu. Firârı-i götürüp rehine eyledi ve Selanik'e sürdü. Lâkin Anadolu'da ser-asker olan Lavindus nâm kimesne firârînin hısıımı ve muhibbî olmağla cülûs eden Siyudis'e bî'at etmeyüp ümerâyı Anadolu ve umumen asker ittifâk eyleyüp merkûm ser-askere bî'at eylediler. Ve Anadolu'dan

⁶⁷⁰⁷ Arsiliyus A; Arnimiyus F (185b)

♦[d]: Devlet-i Anastasiyus F (185b)

⁶⁷⁰⁸ 722 A; 723 F (185b)

⁶⁷⁰⁹ Eyleyüp A; eylediler F (185b)

⁶⁷¹⁰ İzmid'e A; Edremid'e F (185b)

⁶⁷¹¹ Gemiler alup A; gemileri atup F (185b)

♦♦[d]: Zikr-i Devlet-i Sebuşisiyus F (185b)

⁶⁷¹² Saltanatı o A; devleti F (185b)

kalkup İstanbul'a teveccüh eylediler. Mezbûr kaysar dahî⁶⁷¹³ vâfir asker ile oğlunu karşı gönderüp İznikmîd'e geldik de oğlunu cemi' hazâyin ve emvâliyle⁶⁷¹⁴ kabz edüp Kefe'ye geçdiler. İki seneden sonra haber gönderdi ki, ben kendi ihtiyârim ile saltanattan ferâgat edüp sana bî'at eyledim. Oğluma ve bana aman ver ruhban olayım dedi. Ol dahî bunlaraaman verüp oğlunu salıverdi. İki dahî Ayasofya'da ruhban oldular.

Devlet-i Lavindus Mâhî İltimasil♦

Cülûş fi sene 727, müddeti devlet o fi sene 24, vefâtı fi sene 751. Mezkûrun ferâgatinden sonra İstanbul'da kaysar oldu. Cülûş etdik de iki yahûdinin sözüne uyup her kimki onda tasvîri bulunursa azîm siyâset ederim deyu nidâ etdirdi. Anuniçün Ikumanis⁶⁷¹⁵ deyu lakap kodılar. Ümmet-i İsâ'ya çok ihânetler edüp ve çok kenâyis ve hâdiselerden⁶⁷¹⁶ hedm edüp kütüb-i alihyye vesâ'ir kütüb-i riyâziyât ve gayri kitâbhane ve hâfiz kütüpleriyle ihrâk bi'n-nâr eyledi. Ol ecilden Rumîler'de kütüb kalmadı. Bu sebep ile halk arasında [140/a] azîm ihtilâl tutdu.⁶⁷¹⁷ Bunun zamanında ki, hicretin doksan altın senesinde Selman bin Abdulmelik asker-i İslâm ile İstanbul'a geldiler. Gelibolu Boğazı'ndan geçüp Edirne'yi ve Selanik'i gâretetdikden sonra berrân ve bahran İstanbul'u muhâsara etdiler. Kefere mudâfa'a edüp hisârı iki sene mikdârı mümted olmağın kaht u galâ galebesiyle ekeli meyyit vâki' olup çok zahmet çekildi derler. Bu muhâsarada İstanbul halkından üç yüz bin adam helâk oldu deyu nakl ederler. Ve Galata-i alup Arap câmi'ini binâ etdiler.⁶⁷¹⁸ Lâkin Bulgar küffârı mu'âvenet için bir cânibden hüçûm etdi. Ve bi-hikmetüllahi te'ala tâ'ûn isâbet etmekle bi'z-zarûri bıraktılar dahî terk-ieskâl ve mevâşî⁶⁷¹⁹ edüp gemilere binüp Gelibolu Boğazı'ndan çıkdıklarında furtına alup çok gemiler helâk oldu. Ve ekseri müslimîn şehîd oldular. Bunun zamanında dahî bir sene kâmil-i azîm

⁶⁷¹³ Kaysar dahî A; klaysardan F (186a)

⁶⁷¹⁴ Emvâliyle A; emvâli F (186a)

♦ [d]: Devlet-i Lavindus F (186a)

⁶⁷¹⁵ Ikumanis A; İcumahunis F (186a)

⁶⁷¹⁶ Hâdiselerden A; hâdiselerin F (186a)

⁶⁷¹⁷ Tutdu A; düşdü F (186a)

⁶⁷¹⁸ Etdiler A; eylediler F (186a)

⁶⁷¹⁹ Mevâşî A; mevâtı F (186a)

zelzele⁶⁷²⁰ vâki' olup bir nice binâlar ve nice bin adam helâk oldu. Saltanatın⁶⁷²¹ üçüncü yılında bir oğlu doğdu. Adını Kostantin kodılar. Dördüncü senede babası buna bir yaşında iken tâc giydürüp⁶⁷²² kaysar eyledi. Merkûm yigirmi dört yıl kaysar⁶⁷²³ olduktan sonra maraz-ı zehirden fevt oldu.

Devlet-i Kostantin-i Hamis Veled-i Lavindus⁶⁷²⁴

Cülûsuş fî sene 751, vefâtısı fî sene 786, müddeti devlet fî sene 35.⁶⁷²⁵ Pederi fevtinden sonra İstanbul'da kaysar oldu. Bu dahî Lavindus⁶⁷²⁶ eserine gidüp Rumîler'e ihânet edüp Dîn-i İsa'ya ri'âyet etmedi. Ve kendüsi ilm sahra mâyil idi. Dokuzuncu yılda⁶⁷²⁷ Laven nâm bir oğlu doğdu. Buna dahî bir yıldan sonra⁶⁷²⁸ Bulgariler meliklerin katl etdiklerin işidüp külliyyetle Bulgara teveccüh etdi. Sofya önünde melik-i Bulgar ile mukâtele edüp ekserin kılıçdan geçürdi. Hicretin yüz elli hudûdunda bir sovk kış oldu ki, Karadeniz⁶⁷²⁹ yüz mîl eteğine dek otuz arşun kalınlığı donmuş üzerine yigirmi arşun mikdârı kar⁶⁷²⁹ yağmış sâhil deryâda olanlar kızaklar ile Tuna'ya ve Kefe'ye ve Özi suyunda olan vilâyetlere yükler getirürlerdi. Ba'dehu Şubat ayında ol buzlar kırılıp dağlar mesâbesinde İstanbul'a gelüp nice yerde şehrin hisârını yıkdı. Ve Üskûdar Boğazı tutulup halk buz üzerinden geçerlerdi. Mezkûrun yigirmi dokuzuncu senesinde Erine nâm⁶⁷³⁰ Adana'dan getirilüp Kostantin oğlu Laven'e tezvîc olundu. Otuz beşinci senesinde Bulgar üzerine sefer eylemek niyetiyle⁶⁷³¹ mukaddeman dârü'l-fil marzına mübtelâ iken

⁶⁷²⁰ Bunun zamanında... A; Bunun zamanında bir sene-i kâmile her gün zelzele-i azîme F (186a)

⁶⁷²¹ Saltanatın A; saltanatının F (186a)

⁶⁷²² Babası buna bir yaşında iken tâc giydürüp A; babası başındaki tâcı giydirdi M (117b)

⁶⁷²³ Kaysar A; pâdişâh M (117b)

♦ [d]: Devlet-i Kostantin Hamis F (186b)

⁶⁷²⁴ Lavindus A; Lavindiyus M (117b)

⁶⁷²⁵ Cülûsuş fî sene 751... A; Cülûsuş fî sene 751, müddeti devleti fî sene 35, vefâtısı fî sene 786 F (186b) / Cülûsuş fî sene 75, müddeti devleti fî sene 35, vefâtısı fî sene 786 M (117b)

⁶⁷²⁶ Lavindus A; babası Lavindus M (117b)

⁶⁷²⁷ Yılıda A; senede F (186b)

⁶⁷²⁸ Sonra A; sonra tâc giydirdiler. Ol sene Bulgariler üzerine varup cenkde galebe etdi sonra M (117b)

♦♦ [d]: İncimâd-ı Karadeniz F (186b)

⁶⁷²⁹ Kar A; yüksek kar F (186b) / M (117b)

⁶⁷³⁰ Erine nâm A; Erine nâm bir kızı M (117b)

⁶⁷³¹ Sefer eylemek niyetiyle A; sefer edüp giymek niyet eyledik de M (117b)

yolda hummâyı muhrikadahî arız [140/b] olup Silivri'ye yakın yerde fevt oldu.⁶⁷³²
Yine İstanbul'a getürüp⁶⁷³³ defn etdiler.

Devlet-i Lavın Râbi' Veled-i Kostantin

Cülûşus fî sene 786, devlet o fî sene 5, vefâtısı fî sene 791. Pederi⁶⁷³⁴
fevtinden sonra kaysar⁶⁷³⁵ oldu. Sabiku'z-zıkr olan Maverikiyus kaysarın kilîsâya
vakf etdüğü zî-kıymet tâcı alup giydi.⁶⁷³⁶ Giydiği gibi başında çıbanlar çıkup ilâc
pezîr olmamağla fevt oldu.⁶⁷³⁷

Zıkr-i Devlet-i Kostantin Es-Sadis Veled-i Lavindus Me'a Erîne Hâtun

Vâlîde-i O^{♦6738}

Cülûşuş⁶⁷³⁹ fî sene 791, müddeti devlet o⁶⁷⁴⁰ fî sene 16, azlış fî sene 807.
Pederi fevt olduktan⁶⁷⁴¹ sonra yerine geçüp kaysar oldu. Lâkin sağır essen olmağla
vâlidesi olan Erîne nâm hâtunu saltanata şerîk eylediler. Ammîsi tekfûriye tâbi'
olanları ele getürüp katl eyledi.⁶⁷⁴² Ve tekfûru vesâ'ir mazınne-i melik olanları
Ayasofya'da râhip⁶⁷⁴³ olmalarını iltizâm etdi. Ruhbân olan sultân olmamağla
hafvden⁶⁷⁴⁴ amân buldu. Hicretin altmış beşinde Mehdî Halîfe Hârun er-Reşîd'i
serdâr edüp Rum'a gönderdi. Üsküdâr'a gelince gâret etdirdi. Nâ-çâr küffâr cizye
kabul etdiler. Merkûm yigirmi yaşında⁶⁷⁴⁵ bâliğ olduk da vâlidesinin iştirâkine râzı
olmayup saraydan sürdü. Yedi sene istiklâl üzre saltanat sürdü.⁶⁷⁴⁶ Ol esnâda Melik-i

⁶⁷³² Oldu A; olup M (117b)

⁶⁷³³ Getürüp A; getirülüp M (117b)

⁶⁷³⁴ Cülûşus fî sene 786... A; cülûsu fî sene 786, müddeti devleti fî sene 5, vefâtı fî sene 791.
Mezkûr pederi M (117b)

⁶⁷³⁵ Kaysar A; İstanbul'da kaysar F (186b) / M (117b)

⁶⁷³⁶ Giydi A; başına giydi M (117b)

⁶⁷³⁷ Giydiği gibi başında çıbanlar... A; ol sâ'atbaşında çıbanlar çıkarup ilâc kabul olmayup fevt
oldu. M (117b)

♦ [d]: Devlet-i Kostantin F (186b)

⁶⁷³⁸ Zıkr-i Devlet-i Kostantin... A; Zıkr-i Devlet-i Kostantin Es-Sadis Veled-i Lavindus Me'a
Erîne Hâtun Vâlîde-i F (186b) / Veled-i Kostantin Es-Sadis Veled-i Lavindus Me'a vâlidesi
Erîne M (117b)

⁶⁷³⁹ Cülûşuş A; cülûsu M (117b)

⁶⁷⁴⁰ O A; - M (117b)

⁶⁷⁴¹ Fevt olduktan A; fevtinden M (117b)

⁶⁷⁴² Eyledi A; etdi F (187a)

⁶⁷⁴³ Râhip A; ruhbân M (117b)

⁶⁷⁴⁴ Hafvden A; - M (117b)

⁶⁷⁴⁵ Yaşında A; yaşına M (117b)

⁶⁷⁴⁶ İstiklâl üzre saltanat sürdü A; istiklâli saltanat etdi M (117b)

Ermin⁶⁷⁴⁷ isyân etdik de üzerine varup kahr eyledi. Ve müslimânlar ile cenk edüp münhezim oldu. Ve Bulgarîler Rum'a ılgâr ile geldiler. Kostantin bilâ-tehiyyâ-i mukâbeleye mübâşeret edüp münhezim oldu.⁶⁷⁴⁸ Halk bu yüzden⁶⁷⁴⁹ müteneffir olup ammisi tekfûru kaysar etmek istediler. Mezbûr agâh olup⁶⁷⁵⁰ mübâşir-i emir olanları getirüp kiminin dilin kesdi ve kiminin gözün⁶⁷⁵¹ çıkardı ve ammîsinin gözlerine mîl çeküp⁶⁷⁵² ve Bulgar üzerine sefer edüp intikâm aldı. Beş seneden sonra anası Erîne rû'esayla⁶⁷⁵³ ittifâk edüp Kostantin'in gözlerini mîl-i ateşnân ile kör edüp⁶⁷⁵⁴ vâlidesini pâdişâh eylediler.⁶⁷⁵⁵

Devlet-i⁶⁷⁵⁶ Erîne Hâtun Vâlide-i Kostantin♦

Cülûsuş fi sene 808,⁶⁷⁵⁷ müddeti hükûmeti sene 5,⁶⁷⁵⁸ azlış sene 812.Oğlundan sonra Erîne Hâtun mustakîll oldu.⁶⁷⁵⁹ Ve zevcî Lavindus'un karındaşları anı azl etmek için sa'y eyledikleri ecilden Adana'ya sürdü.⁶⁷⁶⁰ İkinci senede yine mezbûranın⁶⁷⁶¹ işaretiyle ahâli adına merkûmları⁶⁷⁶² katl eylediler. Bunda⁶⁷⁶³ Kostantin es-sâlis Firunimus'un neslî munkarız oldu. Ve bu Erîne Hâtun pîr ve nâ-tüvânlarla ve seyyâhlar için⁶⁷⁶⁴ nice imâretler [141/a] binâ eyledi. Beş yıl saltanat etdikden sonra tekfûr nâm bir vezîr zâde⁶⁷⁶⁵ ba'zı ümerânın ittifakıyla gece ile saraya

⁶⁷⁴⁷ Ermin A; Ezmin F (187a)

⁶⁷⁴⁸ Kostantin bilâ-tehiyyâ-i mukâbeleye mübâşeret edüp münhezim oldu.A; Kostantin bilâ-zarûri mukâbele eyledi münhezim oldu M (117b)

⁶⁷⁴⁹ Bu yüzden A; bundan F (187a) / M (117b)

⁶⁷⁵⁰ Olup A; - M (117b)

⁶⁷⁵¹ Getirüp kiminin dilin kesdi ve kiminin gözün A; ele getirüp kiminin dilin ve kiminin gözleri M (117b)

⁶⁷⁵² Ammîsinin gözlerine mîl çeküp A; ammîsinin gözlerine mîl çekdi F (187a) / ammîlerinin gözlerine mîl çekdi M (118a)

⁶⁷⁵³ Rû'esayla A; ve Bulgar rû'esa ile M (118a)

⁶⁷⁵⁴ Edüp A; eyledi M (118a)

⁶⁷⁵⁵ Eylediler A; etdiler M (118a)

⁶⁷⁵⁶ Devlet-i A; - M (118a)

♦[d]: Devlet-i Erine Hâtun F (187a)

⁶⁷⁵⁷ Cülûsuş fi sene 808 A; cülûsuhâ fi sene 807 M (118a)

⁶⁷⁵⁸ Sene 5 A; fi sene 5 M (118a)

⁶⁷⁵⁹ Oğlundan sonra Erîne Hâtun mustakîll oldu A; Oğlundan sonra tahta cülûs eyledi M (118a)

⁶⁷⁶⁰ Karındaşları anı azl... A; karındaşı azline sa'î etdikleriçün Adana sürdü M (118a)

⁶⁷⁶¹ Meburânın A; bunun M (118a)

⁶⁷⁶² Merkûmları A; mezbûrları M (118a)

⁶⁷⁶³ Bunda A; bunlarda M (118a)

⁶⁷⁶⁴ Seyyâhlar için A; seyyâhlara M (118a)

⁶⁷⁶⁵ Vezîr zâde A; vezîrinin M (118a)

girüp cülûs eyledi. Sabah oldukda Erîne Hâtunu sarayına gönderüp kendüsü⁶⁷⁶⁶ saltanatda karar eyledi.

Devlet-i Tekfûrus^{♦6767}

Cülûsuş⁶⁷⁶⁸ fî sene 812, müddeti devlet sene 9,⁶⁷⁶⁹ vefâtıfı fî sene 821. Bu uzmâ-i Rum'dan idi. Erîne'nin vezîri Tavâşî Anadolu hâkimi karındaşı Lavende olmak olduğun⁶⁷⁷⁰ bilmekle buna olmağa Erîne ma'kûl görüp gece ile da'vet edüp meliki teslîm etdi. Tekfûr Kefûr dahî Erîne-i⁶⁷⁷¹ saray hâssına göndermeye makhûretmişken⁶⁷⁷² Kızıl Ada'ya gönderdi. Ba'dehu Akdeniz cezîrelerinden nihâyet melikine gönderdi. Ol elem ile anda fevt oldu. Tekfûrda tâmi⁶⁷⁷³ ve bahîl olmağla halk müteneffir oldular. Saltanatın⁶⁷⁷⁴ üçüncü yılında Ankara şehrini binâ eyledi. Bunun zamanında Harûn er-Reşîd Anadolu'ya⁶⁷⁷⁵ tâ Ankara'ya dek tahrîp eyledi. Sonra barışup senede otuz üç bin altun harâç vermeye ta'ahhüd eylediler. Ve Fransa pâdişâhı Karlovakir kaysar ile bu vecih üzere barışık etdiği Karlo mağrip pâdişâhı ola ve kendü maşrik pâdişâhı ola. Ve birbirine mu'ayyen olup nâmelerde karındaşım deyu yazalar.⁶⁷⁷⁶ Lâkin Harûn er-Reşîd'e senede otuz üç bin altun vermeye muztarr olup gitdikçe zâlim⁶⁷⁷⁷ vegaddâra olup re'âyaya çok teklîfler edüp bu meblağı tahsîl için Bulgarîler'e sefer edüp gâlebe-i tamamndan sonra kemâli hırsından düşman melikini⁶⁷⁷⁸ cemi' mâlâ takayyid edüp ganâyimi asker elinden almağla⁶⁷⁷⁹ meşğûl oldu. Melik⁶⁷⁸⁰ Bulgar gece ile ılgâr edüp haymesinde basdı. Asker ekseri kılıçdan

⁶⁷⁶⁶ Gönderüp kendüsü A; getirüp kendi sarayına gönderdi ve kendi M (118a)

♦ [d]: Devlet-i Nikeforus F (187a)

⁶⁷⁶⁷ Tekfûrus A; Nikeforus F (187a)

⁶⁷⁶⁸ Cülûsuş A; cülûsu M (118a)

⁶⁷⁶⁹ Sene 9 A; fî sene 9 M (118a)

⁶⁷⁷⁰ Olduğun A; arzusunda olduğun M (118a)

⁶⁷⁷¹ Erîne-i A; - F (187b)

⁶⁷⁷² Göndermeye makhûr etmişken A; göndermeye ta'ahhûr etmişken F (187b) / nakl etmeğe ta'ahhüd etmiş iken M (118a)

⁶⁷⁷³ Tâmi' A; ziyâde tâmi' M (118a)

⁶⁷⁷⁴ Oldular saltanatın A; oldular saltanatının F (187b) / olup saltanatın M (118a)

⁶⁷⁷⁵ Anadolu'ya A; Anadolu'da M (118a)

⁶⁷⁷⁶ Yazalar A; yazarlardı M (118a)

⁶⁷⁷⁷ Lâkin Harûn er-Reşîd'e... A; lâkin Harûn er-Reşîd zâlim M (118a)

⁶⁷⁷⁸ Hırsından düşman Melikini A; fırsattan düşman melikinden F (187b) / hırsından düşmandan M (118a)

⁶⁷⁷⁹ Almağla A; almağa M (118a)

⁶⁷⁸⁰ Melik A; - M (118a)

geçürdi.⁶⁷⁸¹ Ba‘zı adamlarıyla kendi maktûl oldu.⁶⁷⁸² Ve başını kesüp derisini yüzüp kâse düzdüler. Ve pâdişâhları meclisinde anınla dolu içerledi deyu nakl ve hikâyet ederler.⁶⁷⁸³

Devlet-i Asavirikiyus Veled-i Tekfûrus♦

Cülûsuş fî sene 821, müddeti devlet sene 9, vefâtışı sene 831.⁶⁷⁸⁴ Babası vak‘asında şirzime-i kalîle ile zahmetan kaçup Edirne’ye geldi. Anda taht-ı sultâniyye⁶⁷⁸⁵ cülûs eyledi. Ve kız karındaşının kocası⁶⁷⁸⁶ Mihail’i kıskanup gözlerini çıkarmağa niyet eyledi. Lâkin Mihail haberdâr olup tîz deprendi ve ehl-i divânın himmetiyle pâdişâh oldu. Asavirikiyus buna vâkıf olup avratıyla siyahlar giyüp bir manastırda kapandı. Mukaddeman babalarıyla⁶⁷⁸⁷ Bulgar hareketi esnâsında sağ kaburgalarından yaralanmış idi. Essâh⁶⁷⁸⁸ olmayup andan fevt oldu. [141/b]

Devlet-i Mihail Damad Tekfûrus♦♦

Cülûsuş fî sene 831, müddeti devlet sene 9, vefâtışı sene 839.⁶⁷⁸⁹ Mezkûr⁶⁷⁹⁰ kayını fevt olduktan sonra İstanbul’da kaysar oldu. Lâkin merd kâmil idi.⁶⁷⁹¹ Ol sene Bulgar ile cenk edüp bozulmağla her yerde ve her vilâyetde birer adam müstevlî olup halka zulm ve ta‘addi etdiklerini def‘e kâdir olmayup⁶⁷⁹² ihtiyârıyla saltanatu Anadolu ser-askeri⁶⁷⁹³ Lavindus’a teslîm edüp kendi Kızıl Adalarda râhip oldu.

⁶⁷⁸¹ Asker ekserî kılıçdan geçürdi. A; ekserî askerî kılıçdan geçürdi. F (187b) / ekserî askerî kılıçdan geçdi. M (118a)

⁶⁷⁸² Kendi maktûl oldu A; kendi maktûl bulundu F (187b) / kendisi maktul bulundu M (118a)

⁶⁷⁸³ Nakl ve hikâyet ederler A; nakl ederlerdi M (118a)

♦ [d]: Devlet-i Asavirikiyus F (187b)

⁶⁷⁸⁴ Cülûsuş fî sene 821... A; Cülûsuş fî sene 821, müddeti devleti fî sene 9, vefâtı fî sene 830 M (118a)

⁶⁷⁸⁵ Sultâniyye A; saltanata M (118a)

⁶⁷⁸⁶ Kocası A; zevci M (118a)

⁶⁷⁸⁷ Babalarıyla A; babalarına M (118a)

⁶⁷⁸⁸ Essâh A; ıslâh F (187b) / M (118a)

♦♦ [d]: Devlet-i Minhâ’îl F (187b)

⁶⁷⁸⁹ Cülûsuş fî sene 831... A; Cülûsuş fî sene 830, müddeti devleti fî sene 9, vefâtı fî sene 839 M (118a)

⁶⁷⁹⁰ Mezkûr A; mezkûrun F (187b)

⁶⁷⁹¹ Kâmil idi A; kâmil ve kârdân olmağla F (188a) / kârvân olmamağla ve M (118b)

⁶⁷⁹² Olmayup A; olmamağla F (188a) / M (118b)

⁶⁷⁹³ Ser-askeri A; ser-askeri olan M (118a)

Devlet-i Lavindus Ermeni♦

Kaysar olduđu⁶⁷⁹⁴ gibi merküm sâbiku'z-zikr⁶⁷⁹⁵ Mihail'in oğlu Tufla'nın hâyalarını çıkarup anasıyla ma'an İstanbul'dan sürdü. Mukaddeman Bulgar Edirne'yi almış idi. Tekrar üzerine⁶⁷⁹⁶ varup ellerinden almağla mağrûr olup azdı ve alem benden korksun deyu zulm ve cebre başladı. Ve kimsenin nasihatini dinlemezdi. Bu esnâda İstanbul'da pâdişâh-zâdelerden Mihal nâm kimesne bulunup saltanatının evvelinde azîm ri'âyet ve ta'zîm eyledi. Sekiz yıl mürûrundan⁶⁷⁹⁷ sonra andan havf edüp⁶⁷⁹⁸ ol gece katl etmek⁶⁷⁹⁹ için zindana kodı. Kaysarın hâtunu mezbûrun akrabalarından⁶⁸⁰⁰ olmağla yarınki gün ıydımızdır. Ba'de'l-ıyd emr mülûküne ise vücûd bulsun deyu te'hîr etdirdi. Ol gece ba'zı ekâbir ve mülûk⁶⁸⁰¹ haberleşüp sahrada kaysar kilisâda dinince ibâdet ederken⁶⁸⁰² bunlar fukara kıyafetinde silahların kuşanup merküm kaysarı kilisâda başını kesüp laşesini pârelediler.

Devlet-i Mihail Terebus^{6803♦♦}

Cülûsuş sene 839, müddeti devleti sene 9, vefâtı sene 848.⁶⁸⁰⁴ Asla bî edeb ve bî dîn idi. Saltanata cülûs olmadı. Ol mahlede⁶⁸⁰⁵ maktûl mezbûrun dört evlâdı var idi. Dördünü dahî hâdım eyledi ki, zürriyyâtı munkarız ola. Ba'dehu analarıyla İstanbul'dan sürdü.⁶⁸⁰⁶ Bunun zamanında Halife Mustazhir, Tuman'ı ser-asker edüp donanma ile İstanbul'a gönderdi. Gelibolu'dan çıkup Silivri'den Selanik'e dek zabt etdi. Silivri'de kışlayup baharda İstanbul'u muhâsara etdi.⁶⁸⁰⁷ Mihail Bulgariler'den

♦[d]: Devlet-i Lavindus F (188a)

⁶⁷⁹⁴ Olduğu A; oldu M (118b)

⁶⁷⁹⁵ Sâbiku'z-zikr A; sâlifü'z-zikr M (118b)

⁶⁷⁹⁶ Üzerine A; üzerlerine M (118b)

⁶⁷⁹⁷ Mürûrundan A; mürûr etdikden F (188a)/ mürûrunda M (118b)

⁶⁷⁹⁸ Havf edüp A; havfe düşüp M (118b)

⁶⁷⁹⁹ Etmek A; eyledi F (188a)

⁶⁸⁰⁰ Akrabalarından A; akrabasından M (118b)

⁶⁸⁰¹ Ve mülûk A; ümerayla F (188a) / ümera ile M (118b)

⁶⁸⁰² Dinince ibâdet ederken A; iken M (118b)

⁶⁸⁰³ Terebus A; - F (188a) / Terelus M (118b)

♦♦ [d]: Devlet-i Mihâ'il F (188a)

⁶⁸⁰⁴ Cülûsuş sene 839... A; cülûsu fi sene 839, müddeti devlet fi sene 9, vefâtı fi sene 848. Terelus M (118b)

⁶⁸⁰⁵ Saltanata cülûs olmadı ol mahalde A; mesnedi saltanata cülûs eyledi ol mahalde F (188a)/ mesnedi saltanata cülûs etdiği gibi M (118b)

⁶⁸⁰⁶ Ba'dehu analarıyla İstanbul'dan sürdü A; ba'dehu Anadolu'ya sürdüler M (118b)

⁶⁸⁰⁷ Etdi A; eyledi M (118b)

olmağla⁶⁸⁰⁸ Tuman'ı sindirdi. Ve ele götürüp katl etdi.⁶⁸⁰⁹ Bunun zamanında ki hicretin iki yüz on senesinde Hâkim bin Hişâm dârü'l-memâliki⁶⁸¹⁰ olan Kurtuba şehrinin halkı gulüvvi⁶⁸¹¹ âm edüp sarayına geldiler. Kıtal-ı azîmeden sonra hekim ğâlip olup cem gaffir ile⁶⁸¹² alef şimşîr olup sonra bakīyesine terk-i vatan⁶⁸¹³ şartıyla aman verildi. Ve sefînelere tahmîl olunup Endülüs'den taşra [142/a] sürildiler.⁶⁸¹⁴ Anlar dahî sâhili Mısır'a gelüp⁶⁸¹⁵ ve bî tekellüf İskenderiyye⁶⁸¹⁶ istîlâ tarîkiyle dâhil oldular. Ol asırda Hulefâ-i Abbâsiyyûn tarafından Vâli-i Mısır olan Abdullah bin Tâhir anların haberinden agâh olup üzerlerine⁶⁸¹⁷ varup muhâsara ve tazyîk ve ol vilâyetden gitmek üzere şerâyet sulh amânı tensîk etdiler. Anlar dahî otuz pâre gemilerine⁶⁸¹⁸ girüp terki diyâr edüp Girid cezîresine gîtdiler. Varduk da ol tâ'ife-i lâ-mekân cezîre-i latîfi gördüklerinde öyle ittifâk etdiler ki, biz bu cezîre-i ya feth edelim yâhûd cümlemiz kırılalım deyüp gemilerini ateşe yakdılar ki, avdetden nâ-ümid olalar⁶⁸¹⁹. Bu vecih üzere Ebu Hafs Ömer İbn⁶⁸²⁰ İsâ nâm kimesneye⁶⁸²¹ bi'at eylediler. Bi-latif Allah te'a⁶⁸²² bütün cezîre-i feth edüp Memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâk etdiler. Sene 211 hicriyye.⁶⁸²³ Merkûm Mihail iki kerre⁶⁸²⁴ donanmayla üzerlerine asker gönderüp evvelkîde çok ğâziler şehîd oldu.⁶⁸²⁵ Sonra giden kefereden ğâziler bir ferd komadılar.⁶⁸²⁶ Haberleri Müslimânlardan alındı. Fillahi'l-hamd bu târîhide Akamayus nâm bir kâfir beği Misine ve alîyesinden müte'ezzi olup

⁶⁸⁰⁸ Olmağla A; imdâd olmağla M (118b)

⁶⁸⁰⁹ Etdi A; eyledi M (118b)

⁶⁸¹⁰ Dârü'l-memâliki A; dâr-ı mülkî F (188a) / M (118b)

⁶⁸¹¹ Gulüvvi A; ulüvvi F (188a) / - M (118b)

⁶⁸¹² İle A; - M (118b)

⁶⁸¹³ Bakīyesine terk-i vatan A; bakī kalanlara terk-i vatan etmek M (118b)

⁶⁸¹⁴ Sürildiler A; sürdiler F (188b) / M (118b)

⁶⁸¹⁵ Gelüp A; vâsıl F (188b) / M (118b)

⁶⁸¹⁶ İskenderiyye A; İskenderiyye-i F (188b) / İskenderiyye'ye M (118b)

⁶⁸¹⁷ Olup üzerlerine A; oldukda üzerine M (118b)

⁶⁸¹⁸ Gemilerine A; gemilere M (118b)

⁶⁸¹⁹ Nâ-ümid olalar A; ümidleri kesile M (118b)

⁶⁸²⁰ İbn A; bin F (188b) / M (118b)

⁶⁸²¹ Kimesneye A; şahsa M (118b)

⁶⁸²² Te'a A; te'ala F (188b) / M (118b)

⁶⁸²³ Sene 211 hicriyye A; fi sene 211 hicriyye F (188b) / fi sene 211 M (118b)

⁶⁸²⁴ Kerre A; def'a M (118b)

⁶⁸²⁵ Oldu A; olundu M (118b)

⁶⁸²⁶ Sonra giden kefereden ğâziler bir ferd komadılar A; sonra giden ğâziler bir ferd kurtulmayup M (118b)

Afrika hâkimine⁶⁸²⁷ ilticâ etdi. Misine'yi feth edersem size mutî'olup harâc vereyim deyu ta'ahhud eyledi.⁶⁸²⁸ Afrika hâkimi ğuzât-ı müslimîn ile memlû bir kaç pâre sefine ile⁶⁸²⁹ koşdu. Cezîre-i Sakaliyye'ye müstevlî olup aldıklarında Akamayus mürd olup Cezîre-i Sakaliyye Ehl-i İslâm⁶⁸³⁰ elinde kaldı. Mihâ'il sekiz yıl dokuz aypâdişâh olup⁶⁸³¹ sonra zehîr marazından helâk oldu.⁶⁸³² Hâlet-i nezi'den evvel oğlu Savikulus'a saltanatı teslîm edüp mürd oldu.⁶⁸³³

Devlet-i Savikulus Veled-i Mihail Terelus♦

Fî sene 448,* vefâtı fî sene 463, müddeti devlet sene 15.⁶⁸³⁴ Mezkûr pederi fevt olduktan⁶⁸³⁵ sonra kaysar oldu. Sâhibi mürüvvet⁶⁸³⁶ ve re'âya-perver kimesne idi. Mesnedi saltanata cülûs etdüğü gibi emr eyledi ki kilisâlarda⁶⁸³⁷ olan tasvîrâtı indirdi. Ve haftada bir gün İstanbul şehrini dolaşup ve her sokakda münâdiler nidâ edüp⁶⁸³⁸ her kimin şikâyeti var ise gelsün hakkını hak edeyim deyu bütün şehri dolaşırđı. Ba'dehu çarşulara varup narhları bi'z-zât kendi yoklardı. Ve cümle mezâlimi def' edüp asla şikâyet eder kimse kalmadı. Hikâyet olunur ki, hemen İstanbul'da bir gün bir sefine-i azîme dâhil olduğın Savikulus görüp istifsâr etdi ki [142/b] bu gemi kimindir cevâb verildi ki, zevcenizin ticâret gemisidir. Ol sâ'at nefâyisi emti'a ile mâlâ-mâl iken ihrâkına emr etdi. Ve zevcesine itâb edüp sen ticâret etdikde⁶⁸³⁹ ra'iiyyet ne eylesun.⁶⁸⁴⁰ Bunun zamanında Venedik Körfezi sevâhilinde Ulu Tebe ve Nova ve Dire Venedik vesâ'irlerin Efrenc galebe edüp feth

⁶⁸²⁷ Hâkimine A; hükkâmına F (188b) / M (119a)

⁶⁸²⁸ Deyu ta'ahhud eyledi A; deyup ta'ahhud eyledi F (188b) / deyu ta'ahhud etdi M (119a)

⁶⁸²⁹ Sefine ile A; gemiyle M (119a)

⁶⁸³⁰ Ehl-i İslâm A; müslimanlar M (119a)

⁶⁸³¹ Olup A; olduktan M (119a)

⁶⁸³² Marazından A; marazına mübtelâ olup M (119a)

⁶⁸³³ Mürd oldu A; birkaç günden sonra fevt oldu M (119a)

♦ [d]: Devlet-i Savikulus F (188b)

*Bu tarih 848 olması gerekir.

⁶⁸³⁴ Fî sene 448... A; culûsu fî sene 448, müddeti vefâtı fî sene 463, müddeti devlet sene 15 F (188b) / culûsu fî sene 848, müddeti devlet fî sene 17, vefâtı fî sene 863 M (119a)

⁶⁸³⁵ Fevt olduktan A; fevtinden F (188b) / M (119a)

⁶⁸³⁶ Mürüvvet A; kerem M (119a)

⁶⁸³⁷ Kilisâlarda A; kinisâlarda F (188b)

⁶⁸³⁸ Edüp A; etdirüp M (119a)

⁶⁸³⁹ Etdikde A; etdikden sonra M (119a)

⁶⁸⁴⁰ Eylesun A; işlesun F (189a) / işlesun dedi M (119a)

eyledi. Ve ⁶⁸⁴¹ Rum'un elinden aldı. Ve Savikulus Bilâd-ı İslâmiyye'ye hücûm etdi. Ve ⁶⁸⁴² çok esîr çıkarup saltanatının on beşinci ⁶⁸⁴³ yılında Me'mûn Halîfe Rum'a gelüp nice kal'alar feth etdi. Rûcu'unda Savikilus yine Bilâd-ı Müslimîn'i gâret etdi. Ve tekrar Me'mûn Halîfe ⁶⁸⁴⁴ mukâbele edüp ekalli kalîl ile varta-i helâkdan kurtuldu. Hicretin iki yüz yigirmi üçüncü senesinde Emirü'l-mü'minîn Mu'tasım tarafından Ebu İshak Umuriyye dedikleri Engüri Kal'asını hisâr etdi. Savikilus cem' azîm ile Mudurnu'ya erişdik de ⁶⁸⁴⁵ müşâhede-i şevket İslâm ile kalbine ru'b ilkâ olunup gece kararı firâra tebdîl etdi. Askerî sahrada agâh olup kimse kimseye bakmayup kaçdılar. Orduları Müslimânlara kaldı. Mu'tasım ⁶⁸⁴⁶ azîm cenkle Engüri'yi feth etdi. Ve otuz bin adam helâk etdi. Otuz bin esîr eyledi. Merhûm firâr harâretiile ⁶⁸⁴⁷ nâra düşmüş iken Engüri alındığı haberi geldiği gibi kesret elinden ta'âm yemeyüp buzlu su içerdi. ⁶⁸⁴⁸ Ākîbet maraz-ı zehîre mübtelâ olup esnâ-i râhda fevt oldu. ⁶⁸⁴⁹

⁶⁸⁴¹ Feth eyledi ve A; - M (119a)

⁶⁸⁴² Etdi ve A; edüp F (189a) / M (119a)

⁶⁸⁴³ On beşinci A; on altıncı M (119a)

⁶⁸⁴⁴ Ve tekrar Me'mûn Halîfe A; on sekizde Me'mûn Halîfe M (119a)

⁶⁸⁴⁵ Mudurnu'ya erişdikde A; Mudurnu'ya erişdi F (189a) / imdâda erişdikde M (119a)

⁶⁸⁴⁶ Mu'tasım A; Mu'tasım halîfe M (119a)

⁶⁸⁴⁷ Otuz bir esîr eyledi merhum... A; otuz bir esîr aldı merkûm firâr harâreti ile F (189a) / ve otuz bin dahî esîr eyledi merkûm firâr harâretle M (119a)

⁶⁸⁴⁸ Engüri alındığı haberi geldiği... A; Engüri haberi geldi kesret elinden ta'âm yemezdi ancak buzlu su içerdi. M (119a)

⁶⁸⁴⁹ Ākîbet maraz-ı zehîre... A; Ākîbet maraz-ı zehîre mübtelâ olup fevt oldu. F (189a)

Devlet-i Mihail Veled-i Savikulus: ([d]: Devlet-i Mihail): Cûlûsûş fî sene 863, müddeti devleti fî sene 24, vefâtûş fî sene 887. Mezkûr pederi fevt olup beş buçuk yaşında iken İstanbul'da kaysar oldu. Lâkin sağîr essen olmağla saltanatının umûrunu vâlidesi Savidura iltizam etmişdi. Melik Bulgar Savikulus mürd olduğun işidüp nakz ahd edüp ve bahane cûyi oldu. Avdet-nâme gönderdi ki, eğer sen bana gâlebe edersen iftihâra değmez. Eğer ben sana gâlebe edersen iftihâra değmez. Eğer ben sana galebe edersem avrat ere galebe etmek âriyi **F (189a)** bir ayıba beğenmez mazmûnunu derc edüp ve bir ma'kûl söz ile bin fitneden halâs oldu.

Ve Bulgar kavmini Hazret-i İsa dîne da'vet edüp cümle tanassur eyledi. Merkûm Mihâ'il on altı yaşına baliğ oldukda vâlidesini azl edüp Kızıl Adalar'a sürdü. Mezbûr azl olup ehl-i divânın önünde oğluna bin dokuz yüz kantar altın ve üç bin kantar gümüş hazîne teslîm eyledi deyu nakl ederler. Ba'dehu kendisi lehv ve tarab ve şaraba meşgûl olup saltanatı Vasiliyus nâm ser-askerine ihtiyârıyla ferâgat edüp ve hazîne bu kılınup ancak yüz kantar altın ve dokuz kîse kuruş bulunup katl olundu.

Devlet-i Vasiliyus: ([d]: Devlet-i Vasiliyus): Cûlûsûş fî sene 998, müddeti devleti fî sene 25, vefâtûş fî sene 1032. Bunun aslı Erişin nâm Ermeni kralının neslinden idi. Laven kebîrin zamanında vilâyetinden sürülüp ve Rum'a geldi. Ve Laven kebîrin iltifât ve âtafına mazhar olup Makedonya vilâyetinde bir kaç vilâyetine mâlik oldular. Ve nice kal'alar feth edüp İstanbul'a döndü. Sonra cânib-i Mısır'a hareket edüp fetihler etdi. Avdetinden Adana'yı hisâr edüp kış gelmekle birağup İstanbul'a gitti. On yedi yıl pâdişâh oldukdan sonra av ederken bir

geyiği ok ile urup ve atından inüp tutayım derken boynuzlarıyla urup karnını deldi. Ve bağırsakları dökülüp fevt oldu.

Devlet-i Aleksandros Veled-i Vasilus Filus: ([d]: Devlet-i Aleksandros): Cülûş fi sene 1312, müddeti devleti fi sene 5, vefâtış fi sene 1319. Mezkûr karındaşı fevtinden kaysar oldu. Lâkin sefiye ve bî-edeb idi. Kesret ekel ve şarabdan sonra top oynarken zor edüp burnundan kan boşanup ru'âf dâ'ime ([d]: Ru'âf bezmü'r-râ-i burun kanı demektir) mübtelâ olup fevt olmazdan evvel birâder-zâdesi Kostantin'e teslîm edüp fevt oldu.

Devlet-i Kostantin Veled-i Lavendus: ([d]: Devlet-i Kostantin): Cülûş fi sene 25, müddeti devleti fi 1287, vefâtış fi sene 1312. Mezkûr ammisi fevtinden sonra vasiyyeti üzre kaysar oldu. Lâkin sabi olup tedbîre kâdir olmayup ancak anası yanına getirüp melike müdahale ederken cümle hall ve akd anası elinden kalup cemi' umûr Kostantin'i hüddâm görürdü. Bu esnâda Melik-i Bulgar şem'un **F (189b)** iğtinâm ve fırsat edüp Edirne'yi aldı. Ba'dehu Kostantin tarafından asker gönderilüp Edirne'yi yine aldılar. Ve mülîmanlar ile sulh olup cell himmetlerin Bulgar'a sarf etdiler. Hicretin üç yüz otuz birinde Müktefî Halîfeden Ruhâ'da olan menden İsa Aleyhisselâm'ı alup on bin müsliman esîr eyledi. Ol eyyâmda Mânus'un şerik-i saltanat eyledüğü üç oğlunun biri mürd olup Kostantin bâkî kılan iki oğluyla ittifâk edüp Romanus'u bende urup Cezayir'de bir eye habs etdiler. Sonra oğulların dahî beğler mu'âvenetiyle ahz edüp her birin bir cezîrede habs edüp ma'mûr ve mahzûn mürd oldular. Bunun zamanında Engürüs tâ'ifesiyle asılda bunlara Türk derler tanassur etdiler. Ve Girid Cezîresi'ne azîm donanma gönderüp cezîreye karîb olduklarında gücüyle fırtına perişan edüp bakîyye-i cezîre-i Girid gâzîleri kılıçdan geçirdiler. Mezbûrun ömrü elli beş yıldır. On üç yılı ammisi ile anasıyla geçdi.

Devlet-i Tekfûr Fevkas: ([d]: Devlet-i Tekfûr Fevkas): Cülûş fi sene 1231, müddeti devleti fi sene 10, vefâtış fi sene 126. Mezkûr iki birâderleri münfi oldukdan sonra kaysar oldu. Vâlideleri Savifanu'yu tezvîc eyledi. Ve karındaşı Manul nâm kimesne donanma ile Mesine Cezîresi'nde olan müslimanlar üzerine gönderüp münhezim oldu. Ve ekseri askeriyle Manul maktûl oldu. Ve Anadolu hâkimi olan Dımaşk'ı Kilkiyâ ki, Ramazanoğlu vilâyetleridir asker ile gönderdi. Mel'un mülîmanlara şikest vermekle şöhet buldu. Sene-i kâ'ilede tekfûr kendi hareket edüp Mustinâ ki Adana'dır hisâr eyledi. Kış gelmekle Karaman'da kışlayup baharda kendi Adna'yu karındaşı Liyon tarsus'u hisâr edüp Adana'yu atuvveten alup Tarsusiler işitdik de aman ile verdiler. Bir rivâyetde Mendel İsa Aleyhisselâm Ruhâ'dan bu aldı. Kaluriye(?) ve Mesine ve Girid'de ve Anadolu yakasında ve Kıbrıs'da müslimanlar ile çok kere cenk eyleyüp gâlib olmağla mağrûr olup sefihânesiyle halk çok teklîf yükletmekle mebgûz enâm oldu. Ve sekteyi tebdîl edüp kalb ve naks ol zen akçe kedürdüğüçün sarayında yatarken başı kesdürüp pencereden aşağı halka karşı atdılar.

Devlet-i Kostantin F (190a) Palulogos: ([d]: Devlet-i Kostantin âhir kaysar Rum der İstanbul) : Cülûş fi sene 1342, müddeti devleti fi sene 5, katlışı fi sene 1347. Bunun zamanında ki, hicretin sekiz yüz elli yedi senesinde idi. Ebu'l-feth Sultân Muhammed Hân Gâzî İstanbul'u ([d]: Feth-i Kostantiniyye an yed Sultân Muhammed Hân Gâzî) muhâsara edüp elli gün mikdârı kılâ' cengi edüp elli birinci gün ki, Cemâziyelâhiri'nin dördüncü Çahaşanba günü küffâr-ı asker İslâm'ın azîm hücumunu gördükde kal'a halkı bırakup kaçarken Kostantin bir kaç ekâbirleriyle hisârdan girerken bu halî görüpcan ve bedenine fütûr vâki' olup elinde olan kılıcını ve kalkanını yere bırakup ah edüp kaçanlara "*Geliin bâri başımı kesün*" derken müslimanlardan bir gâzî yetişüp yüzüne bir kılıç urdu. Bu darbeden nâşi başını aşağı indirdik de biri dahî ardından gelüp beline bir yassı harbe sancun keşte eyledi. Ve sabah karanlığı olmağla pâdişâh olduğu ma'lûm olmayup katl olduğu yerde birağup gitdiler. Ba'dehu Sultân Muhammed Gâzî ümerâ-i Rum ve İstanbul ba'zı ekâbirlerine su'âl buyurup mezbûr Kostantin nice istifâr eyledi. Ve bulunsun deyu fermân eylediler. Anlar dahî fermân pâdişâhı ile ne mahalde maktul olduğun karîne ile tahmîn ve ihbâr edüp ve varup cîfesini buldular. Ve teşhîs edüp budur dediler. Ve başını kesüp Sultân Muhammed Hazretlerine getürdiler. ba'dehu saray kapusunda mihlayup ahşama değin elkodılar. Andan sonra derisi soyulup ve saman ile

doldurulup memleket bi-memleket gezdirdiler. Vesâ'ir ahvâli merhûm Sultân Muhammed Hân münakıbine nazar oluna **F (190b)** /

Âkıbet zehîr marazından yolda fevt oldu. **M (119a)**

Devlet-i Mihail Veled-i Savikilus: Cülûsu fî sene 863, müddeti devleti fî sene 24, vefâtı fî sene 887. Mezkûr pederi fevtinden saltanatın umûrunu vâlidesi Savidura iltizam etmişdi. Melik Bulgar Savikilus mürd olduğun işidüp nakz ahde bahane sadedinde oldu. Avdet-nâme gönderdi ki, eğer sen bana gâlebe olursan iftihâra değmez. Sana gâlebe olursam avrat ere galebe etmek âriyi bir ayıba benzemez mazmûnunu derc etdi. Ve bir ma'kül sözüyle bin fitnedden halâs oldu.

Ve bulgar kavmini Hazret-i İsa'nın dînine da'vet edüp cümlesi tanassur eyledi. Merkûm Mihâ'il Zağra ve Samaku vilâyetlerin Bulgarlar'a te'lif kılup için hîbe eyledi. **M (119a)** Merkûm Mihâ'il on altı yaşına baliğ oldukda vâlidesini azl ve Kızıl Adalar'a sürdü. Azl oldukda ehl-i divânın önünde oğluna bin dokuz yüz kantar altun ve üç bin kantar gümüş hazîne teslîm eyledi deyu nakl olunur. Ba'dehu kendisi leh ve tarab ve şaraba meşgûl olup cümle hazîne te'lif eyledi. Mustakîl oldukda Müslimanlar'la iki def'a cenk edüp münhezim oldu. Bu hâl üzere yigirmi dört yıl kaysar olup ba'dehu Saltanat-ı Vasiliyus nâm ser-askerine kendü hîn ihtiyârıyla ferâgat edüp ba'dehu katl olundu. Katlinden sonra hazîne de ancak yüz kantar altun ve dokuz kese kuruş bulunduğuna mezkûrdur.

Devlet-i Vasiliyus: Cülûsu fî sene 887, müddeti devleti fî sene 17, vefâtı fî sene 904 Bunun aslı Erişin nâm Ermeni kralın neslinden idi. Laven kebîrin zamanında vilâyetden sürülüp ve Rum'a geldi. Ve Laven kebîrin iltifât ve âtafına mazhar olup Makedonya vilâyetinde bir kaç bilâda mâlik oldular. Lâkin Bulgar akınlarından vilâyet harâb olmağla murûr u zamanla fukara düşdüler. Şöyle ki, Vasiliyus kesb nâm için İstanbul'a gelüp hizmetkâr oldu. Mihail'in huzûrunda bir nâm dâr Bulgar pehlivan gelüp kimse galebe edemeyüp merkûm Vasiliyus gâlib olmağla işihâr bulup pâdişâha takarrib eyledi. Anadolu'ya ser-asker nasb eyledi. Âkıbet Mihâ'il ile bir yıl şerîki saltanat olup ba'dehu mustakîl kaysar oldu. Bunun zamanında Müslimânlar azîm donanma ile dubire Venedik semtinde nice kal'alar feth edüp vilâyetler aldılar. Efrenc Vasiliyus'dan istimdâd edüp bu dahî ziyâde kadirge gönderdi. Bahrde musâdete edüp küffâr çokluk olmağla galebe edüp emîrlerin tutdular. Bir müddet mahbûs kaldıktan sonra halâs olup yine donanma ile sevâhil-i bahirden habs olduğuna kal'aları yine aldığuna mastûrdur. Bunun zamanında ru'us tanassur eyledi. Ve bu pâdişâh zamanında Ayasofya'nın zelzeleden saray tarafında olan bir büyük kemerine zarar isabet edüp bir kaç yerden taşlar düşüp binâ tezelzül olmağla azîm hazîne sarf edüp yine külli evvel muhkem ve kavi oldu. Ve nakşıyla Girid cezîresine sefer etdi. Ve cezîrede olan Müslimânlar mukâbele edüp münhezim oldu. Sonra damadı gönderüp gâlib oldu. Ba'dehu Vasiliyus ceş girânda Fırat'dan geçüp Müslimânlar'ı gâret edüp nice kal'alar aldı ve İstanbul'a döndü. Sonra Mısır'a hareket edüp fetihler eyledi. Avdetinden Adana-i hisâr edüp kış gelmekle bırağup İstanbul'a gitdi. On yedi yıl pâdişâh oldukdan sonra av ederken bir geyiği ok ile urup ve atından inüp tutayım derken boynuzlarıyla urup karnını deldi ve bağırsakları dökülüp fevt oldu.

Devlet-i Lavindus Filus Veled-i Esilus: Cülûsu fî sene 904, müddeti devleti fî sene 17, vefâtı fî sene 922. Babasının zamanında ser-asker idi. Fevtinden sonra kaysar oldu. İlm-i hikmet ve ilm-i nücûmda mâhir idi. Kuvvet-i ruhâniyye kevkebe mâlik idi. Bulgariler'e bunun adamları zulm etmekle sulhları cenge mübeddel Laven ...(?) mülküne adam gönderüp tarafeynden Bulgariler'e hücum edüp kesr tamam verdiler. Bunun zamanında Müslimânlar donanmayla cezâyirin ba'zularına müstevli oldu. def'a sâniyede Laven gemiler tedârik edüp Müslimânları def'etdi. Mezbûr Laven eyyâmı ma'hûda da keniselerine varup zu'munca ibadet **M (119b)** ederdi.

Sabah suret de bir kâfir depesine bir topuz urdu. Kandeyle dokunmakla candan te'sîr etmeyüp sarsma oldu. Ba'dehu kebir bed-endiş tutdular. Takdîr-i siyâset etdiler. Ta'lîm edeni demedi katl etdiler. Ve bir gece tebdîl-i câme yalnız sarayından çıkup hisâr bekçilerinin uyhusuzluğuna ve harestede takyîdleri yoklarken bir karağül hâyine uğrayup tutuldu. Amma bekçilere vâfir akçe verüp halâs oldu.

Ba'dehu ber-âhir karağül hâyine uğrayup yine tutuldu. Bekçiler bunu yumruk ve deyme ve değnek ile döğüp habs etdiler. Takdir-i ricâ ve minnet ve akçe verdiyse kabul etmediler. Bekçilerin dikkat ve istikâmetine pesend edğp kendüyü kim olduğun bildirdi ve vâfir ihsânlar etdi. Ve her birine birer mansûb verdi. Ammâ anlara ki, akçeye aldanup kayurmuşlardır. Hakaret olmamalarına fermân eyledi. Mekûm on sekiz yıl saltanat etdikden sonra burun ağrısından on gün feryâd edüp âkıbet fevt oldu.

Devlet-i Aleksandros Veled-i İsilivus: Cülûsu fî sene 922, müddeti devleti fî sene 1, vefâtı fî sene 923. Mezkûr karındaşı fevtinden kaysar oldu. Lâkin sefiye ve bî-temiz idi. Meclis ekel ve şarab ve sahraları sürdürdü. Kesret ekel ve şarabdan sonra top oynardı. Sınur edüp burnundan kan boşanup ru'âf dâ'ime mübtelâ oldu. Fevt olmazdan evvel saltanatı birâder-zâdesi Kostantiniye'ye teslîm edüp ba'dehu fevt oldu.

Devlet-i Kostantin Veled-i Lavendus: Cülûsu fî sene 923, müddeti devleti fî sene 55, vefâtı fî sene 978. Mezkûr ammisi fevt olduktan sonra vasiyyeti üzre yedi yaşında iken kaysar oldu. Lâkin sabi olup tedbîre kâdir olmadığı için anası yanına götürüp melike müdahale ederek cümle hall ve akd anası elinde olup cemî' umûru Kostantin hüddâmı görürdü. Ol esnâda Melik-i Bulgar Şem'ûn iğtinâm fırsat edüp Edirne'yi aldı. Ba'dehu Kostantin tarafından asker gönderüp Edirne'yi yine aldı. Ve mülîmanlar ile sulh olup cell ve himmetlerin Bulgar'a sarf etdiler.ve Koka nâm kimesne-i ser-asker edüp Şem'ûn üzerine gönderdiler. Bulgarlar'ı sindirmişken esnâyî hareketde zahmetân olmağla bir cânibe hareket edüp atından indi ki zahmına mu'âlece ede. İbtidâ-i ardinca hareket etdiler. Rumîler Koka'yı harbden yüz döndürdü sanup katline kasd etdiler. Tevâbi' Koka memâni'at edüp muhâlefet kitâle mutaharrif olmadı. Şem'ûn bu hâli görüp bakıyye-i asker ile hamle edüp Rumîler'i sindirdi. Koka bin belayla kal'a-i selveriye düşdü. Ve Şem'ûn İstanbul'a dek nehb ve gâret eyledi. Koka dahî cemî' mütefferrika-i cem' edüp Şem'ûn ile mukâbele edüp Bulgar'ı sindirüp vaki' eyledi. Ve hizmetinde mağrûr olup İstanbul'a geldik de kaysar olmak dâ'iyesine düşdü. İttifâk ümerâ ile asker bunu tutup gözlerin çıkardılar. Bu vak'alardan sonra anasını redd edüp bir kenisede ricâte etdi. Ve kapudanı olan Matus nâm kimesne getirüp kızın verüp atabek oldu. Ve cümle umuru kendü görürdü. Giderek Romanus galebe edüp üç oğulların saltanata şerik edüp taht üzre Kostantiniye'den yukarı iclâs etdirdi. Hicretin üç yüz otuz birinde Müktefi Billah Halîfeden Ruhâ'da olan mendil İsa'yı alup on bin müsliman esîr verdi. Ol eyyâmda Mânus'un şerik-i saltanatı olan oğlunun biri mürd oldu. Kostantin **M (120a)** bâkî kalan iki oğlu ile ittifâk edüp Romanus'u bende urup Cezayir'de bir kenisede habs etdiler. Sonra oğulların dahî beğler mu'âvenetiyle ahz edüp her birin bir cezîrede habs etdi. Ma'zûm ve mahzûn mürd oldular. Bir rivâyetde babaların oğullarıyla bir yere cem' edüp boğdurdu ve kendüye mu'ayyen olan beylere ahbine vefâ edüp Anadolu'da istedikleri beylikleri verdi. Bunun zamanında Engürüs tâ'ifesi ki asılda bunlara derler tanassur etdiler. Ve Girid Cezîresi'ne donanmayı azîm gönderüp cezîreye karîb olduklarında gece ile furtına perişan edüp bakıyye-i cezîre-i Girid gâzîleri kılıçdan geçirdiler. Mezbûrun ömrî ve mülkî elli beş yıldır. On üç ammisi ve anasıyla şirket geçdi.

Devlet-i Romanus Veled-i Kostantin: Cülûsu fî sene 968, müddeti devleti fî sene 10, vefâtı fî sene 988. Mezkûr pederi fevt olduktan sonra İstanbul'da kaysar oldu. Anadolu hakimi olan Tekfûr Koka nâm kimesne-i atabek melik ve ser-asker edüp Girid'e gönderdi. Cezîre-i müslimanlar elinden aldı. Üç yüz kırk dokuzda Seyfûddeve Haleb'den hareket edüp Amasya'yı feth ve etrafını vesâyir bilâd-ı küffârî yağma ve tarâc etdi. Avdet etdik de Romanus karındaşı Otayığa'da bulunup vâfir asker ile Seyfûddeve'nin yolun alup olduğu ganayimi döndürüp kesr küllî verdi. Ve Girid Cezîresi'ni muhâsara esnâsında Tefur Romanus kaysara Seyfûddeve tarafından azîmetler için haber gönderdi. Anlar dahî ale'l-acel Haleb'e teveccüh edüp ale'l-gıfleSeyfûddeve-i basdılar. Gafil bulunmağla münhezim oldu. Ve ... Haleb'de olan sarayında üç yüz kese akçesin bulup getürdüler. Merkûm on yıl saltanat etdikden sonra cemâ'dan kuru vereme mübtela olup marzdan saltanatını iki oğulları Vasilivus ve Kostantivus'a ve anaları Savifanu'ya ısmarladı. Lâkin Nikeforos Girid'den avdet etdik de sonra birini kaysar etdiler. Ancak beş ay mikdârı iştirak üzre saltanat etdi.

Devlet-i Tekfûr Fevkas: Cûlûsu fî sene 998, müddeti devleti fî sene10, <vefâtı> fî sene 1008. Mezkûr iki birâderleri münfi oldukda sonra kaysar oldu. Vâlideleri Savifanu'yu tezvîc etdi. Ve karındaşı Manul nâm kimesne-i donanma ile Mesine Cezîresi'nde olan müslimanlar üzerine gönderüp münhezim oldu. Ve ekseri askeriyle Manul maktûl oldu. Ve Anadolu hâkimi olan Dımaşk'ı Kilkıyâ ki, Ramazanoğlu vilâyetleridir asker ile gönderdi. Mel'ûn mülîmanlara şikest vermekle şöhet buldu. Sene-i kâ'ilede tekfûr kendi hareket edüp Mustinâ ki Adana'dır hisâr etdi. Kış gelmekle Karaman'da kışladı, baharda kendi Mustinâ'yı karındaşı Liyon Tarsus'u hisâr edüp Adana-i atuvveten alup Tarsus etdikde aman ile verdiler. Ve Kıbrıs'ı müslimanlar elinden aldı. Ve Fırat'ı ubûr edüp Nusaybin'e varınca Memâlik-i İslâmî gâret etdi. Bir rivâyetde Mendil İsa Aleyhisselâm'ı Ruhâ'dan bu aldı. Kaluriye(?) ve Mesine ve Girid'de ve Anadolu yakasında ve Kıbrıs'da müslimanlar ile çok kere cenk eyleyüp gâlib olmağla mağrûr olup sefihânesiyle halka çok teklîf yüklemekle meğbûz inâm olundu. Ve sikke-i tebdîl edüp kalb ve naks ol zen akçe kesdüdüğüçün evlâd-ı Romanus'u katl ettirmek niyyet eyledikde **M (120b)** anaları Savifanu mazîrine mutallî' olup Anadolu hâkimi olan Cemşi'ği haber gönderüp melâh terğîb etdi. Ol dahî İstanbul'a geldik de mev'ûd olan mahalle geldi. Ve gece iplerle saraya çeküp mezkûr tekfûru firâşında yatarken başını kesdürüp pencereden aşağı halka ettirdi.

Devlet-i İvan Cemşin Fail Tekfûrus: Cûlûsu fî sene 998, müddeti devleti fî sene 6, vefâtı fî sene 1005. Mezkûr tekfûru katl ettikten sonra İstanbul'da kaysar oldu. Cûlûs ettik de Bulgar üzerine sefer fermân eyledi. Ol seferde Âhiri dedikleri şehir ki, darü'l-mülk Bulgar idi anı feth edüp tâ'ifesini kendü saltanata musahhar etdi. Ve ...(?) nâm krallarını kendüye harâc-güzârv eyledi. Ve hirevât ve serf tavâyifi itâ'at ettidiler. Las tâ'ifesi evvelâ muhâlefet edüp sonra serferu etmekle melikleri oğlunu getürdü. Romanus'un oğulları Vasiliyus ve Kostantin'i İstanbul'a getürdüp saltanata teşrik eyledi. Ba'dehu Ru's tâ'ifesi üzerine varup anları dahî mağlûb eyledi. Andan İstanbul'a gelürken Yanbulu ki, evvelden Pirsela nâm kasaba idi. Ol ma'mûr edüp kendi ismîne göre Yanbolu deyu ad kodı. Ya'ni yanının şehri demektir. altı yıl mütakl melik oldu. Gâyet muhib ve mâl ve zâlim ve cabbâr idi. İki yüz tâlân altun cem' etmişdir derler. Tâlân demek dört kerre yüz bin altuna derler. Bu kadar hazîneye kimse müyesser olmamışdır.

Devlet-i Vasiliyus Me'a Âhir Kostantin: Cûlûsu fî sene 1005, müddeti devleti fî sene 47, vefâtı fî sene 1052. Vasiliyus yigirmi yaşında ve Kostantin yedi yaşında idiler. Tahta cûlûs ettiklerinde Vasiliyus sağlığında Kostantin asla karışmadı. Kendi zevkinde oturdu. Vasiliyus tedbîri saltanat edüp ...(?) himariyeleri tekrâr âsi olmuş Bulgarîler ile idi. Bir cenkde gâlib olup bin beş yüz Bulgar gözlerini çıkardı. Ve bunları gözetmek için yüzde birinin gözlerini alıkoyup Sâmdal nâm krallarına gönderdi. Bulgariler'i ve Hırvatları bil-külliyeye mefi' ve munkâd eyledi. Ba'dehu Abazalar üzerine varup anları dahî bozup İstanbul'a döndük de kendi eceli ile fevt olup saltanat biraderi Kostantin'e nakl etdi.

Devlet-i Kostantin Birader Vasiliyus: Cûlûsu fî sene 1052, müddeti devleti fî sene 2, vefâtı fî sene 1054. Mezkûr birâderi Vasiliyus ile kırk yedi yıl iştirak üzre saltanata mutasarrıf oldu. Lâkin Vasiliyus sağlığında umûru saltanata karışmadı. Ancak la'ab ve lehb ve ekel ve şarab ve teğanni ma'il idi. Ol ecilden adâb-ı mülûk ve tedbîr-i saltanat ve vilâyet muhafazasını bilmemekle gammazlara müfsidlere i'tikâd edüp umûr-dide ve kâr azmâdeleri azl ve helâk edüp merâtib ve menâsibi nâdân ve tâ ehliere vermekle memâlikini ve luliyâ verüp bir minvâl üzre iki yıl on bir ay mustaklan saltanat ettikten sonra hasta olup Romanus Arkirdus nâm kızını verüp saltanatu ana tefvîz eyledi. Üç günden sonra mürd olup İstanbul'da defn oldu.

Devlet-i Romanus Arkirdus Damad Kostantin: Cûlûsu fî sene 1054, müddeti <devleti> fî sene 5, **M (121a)** vefâtı fî sene 1059. Mezkûr kayın atası fevt oldukdan sonra yerine kaysar oldu. Hatunu olan Rûmî kaysar ve şehvetlü olmağla kocasının Mîha'il Yaflağun nâm kulunu sevdi. Anınla zinâ ettikten sonra zevci hamâmda yunurken havz içinde suya boğdurdu. Ve oynaşı Mihail'i tahta geçürdü.

Devlet-i Mihail Yafloğun: Cûlûsu fî sene 1059, müddeti devleti fî sene 8, vefâtı fî sene 1067. Merkûmun aslı Boluvîdir. Afrika'da esîr idi. Ba'dehu halâs olup Romanus kaysarın hizmetine duhûl edüp mukarreblerinden oldu. Ve hob rûyi olmağla kaysarın zevcesi zevlî ana ta'aşşuk edüp kendiye tezvîc ve saltanata şerik etdi. Bu kuluyla saltanatın rabt ve zabtı zevci elinde

elinde ola lâkin Mihail ahbine durmayup zaman-ı kalilden sonra zevcesinin umûr-ı devlete karışdı ve gusdan dilkîr olmağla anı bir odada kapandı lâkin gitti. Marzı-i cer'amitle olup merd-kârdan olmağla Ebvanus nâm karındaşı atabek edüp cümle umûr u saltanatı kendüsüne gördürdü. Bu hâl üzere yedi yıl ve on bir ay saltanat etdikden sonra fâriğ olup ve bir manastırda kapanup istiskâ marzından fevt oldu. Zevcesi zevlî ve edna-i saltanat olup ammâ kendüsü tedbîr-i saltanata za'ifetü'l-ru'yî idüğün bilüp saltanata zühd müterettip olacağın teveşşüm etmekle zevci müteveffânın havâhir-zâdesi Mihail Kalkan'ı kendüye oğul edinüp tahta geçirdi. Bu şartla ki, anı ata bilüp cemî' umûr-darâyı ve tedbîrine razı ola.

Devlet-i Mihail Kalkan: Cülûsu fî sene 1067, müddeti devleti sene 4, azlışı fî sene 1067. Merkûm ...(?) vilâyetinden olup vazimeti kalkancılık idi. Devlet el verüp kaysar oldu. Başına tâc giydirdikleri zaman rû-arâs ârif olup düşdü. Şamatına alâmet oldu. ba'zı halânın elkâları ile analığı olan zevilî-i azl edüp saçlarını kesüp bir manstıra kapadup İstanbul halkı buna razı olmayup biz Kalkancı-i irşâh etmeyiz deyu varta-i saltanat olan zevilî-i isteriz deyu biraz cidalden sonra ittifâk ümerâ ile hal' edüp yerine sabikân kaysar olan Kostantin'in iki kızları zevilî ve Navirudiye-i (?) bervech iştirak pâdişâh nasb edüp ve mezbûrun gözüne mîl intişân çeküp bir manastıra kodular.

Devlet-i Zevilî binti Kostantin: Mezbûrun cülûsu fî sene 1067, müddeti devleti fî sene 3, vefâtı fî sene 1070. Cülûs eyledik de altmış yaşında idi. İhtiyâra hatun aramağla müted saltanata oturduğı gibi Sabikân med leylede(?) münfi olan Kostantin Munumahuş nâm kimesneyi getürdüp nefsinı tezvîc ve nikâh etdirdüp üç aydan sonra saltanatı zevcine ferâgat edüp iclâs etdirdi.

Devlet-i Kostantin Munumahuş Zevcizevc: Cülûsu fî sene 1070, müddeti devleti fî sene 14, vefâtı fî sene 84. Saltanatın üçüncü senesinde merkûma zevlî hatun fevt olup kendüsü müstakîl pâdişâh oldu. Bunun zamanında ...(?) nâm Kom ki h3al3a kardaş Kazak derler ana tâbi' olup tanassur eylediler. Mezkûr gâyet ekûl ve fesâtı olmağla nice zaman nikrîs derdini çeküp ba'dehu kulunç marzından bu hâl üzere on üç **M (121b)** yıl taht-nişin oldukdan sonra âkıbet zâtü'l-cenb marzı dahî yetişüp andan fevt oldu.

Devlet-i Savidun Uhti Zevilî Hâtun: Fî Cülûsu sene 1084, müddeti devleti fî sene 2,...(?) 7, vefâtı fî sene 1087. Sabikan karındaşı mezkûra zevilî Kostantin Munumahuya saltanatı tefvîz ve tahtını teslîm eyledik de bu hal' ve ref' olundu. Kostantin mezbûrun fevtinden sonra tekrar mustakîlan pâdişâh oldu. Ve cümle âlim sulh üzere geçdi. Ve zamanı bolluk ve bereket çok olmakla cümle ümerâ ve halkı âlem zabtından razı ve şakir idiler. İki yıl yedi ay saltanat etdikden sonra îlâdus marzına ki ince ağrı bağırsaklar sancısıdır. Mübtelâ olup marzdan hasta ve sahip firaş iken Mihail Esteraniyub nâm kimesne-i saltanata geçirüp fevt oldu.

Devlet-i Mihail Esterniyub: Cülûsu fî sene 1087, müddeti devleti fî sene 1, vefâtı fî sene 1088. Mezkûrun fevtinden sonra kaysar oldu. Lâkin bî-mürüvvet olup ve merd-kârdan olmamağla ve kendüsü çok bilür zan edüp kavâ'id-i asliyyeyi bırağup batıl hareketlerinden nâşı saltanat ve re'âya ve berâyaya ve ümerâ ve askere ihtilâl düşüp âkıbet ümerâ ve küberâ ittifâkla azl olunup yerine Kastamonu'da ser-asker olan İbnakiyus Komitus n3am kimesne-i İstanbul'a getürdüp tahta cülûs etdiler. Efrenc etrâkle dostlaşup yine bozuşdular.

Devlet-i İbnakiyus Komitus: Cülûsu fî sene 1088, müddeti devleti fî sene 4, vefâtı fî sene 1092. Mezkûr hal' olundukdan sonra yerine kaysar oldu. Gâyet afif kimse olup sinne i'tidâl üzere kaysar oldu. Bunun erkân-ı devleti ile şikâra çıkup avlanurken yıldırım etdi. Darbindan atdan yıkıldı. Ol haliyle saraya getirüp ilâca mukayyed oldular. Bir zamandan sonra zatü'l-cenbe uğrayup andan fevt oldu.

Devlet-i Kostantin Doka: Cülûsu fî sene 1092, müddeti saltanatı fî sene 6, vefâtı fî sene 1098. Azîm habis kimse idi. Ol ecilden kimesne sevmeyip ve cenklerde yüz aklığı etmemekle a'dâsı tarafından memâlikini tahrîb edüp ve anın zamanında İstanbul'da azîm zelzele olup nice ağır binâlar münhedim oldu. Mezbûr altı yıl muhnet ayîn olduk da fevt olup yerini zevcesi Özrikiya nâm hatuna ve üç oğullarına ki Mihail ve Andriko ve Kostantin'e ısmarladı.

Devlet-i Özkiya ve Kostantin Doka: Cülûsu fî sene 1098, müddeti <devleti> fî sene 7, ferâğ sene 1099. Merkûmenin zevci Kostantin hân hâlet mevtime iken kocaya varmayacağı ikrâr aldı idi iken tedbîr-i saltanatda kendüde isti'dâr kâfi görmeyüp evlâdım saltanattan mahrûm kalur deyu korkup kendi Romanus nâm kimesneye tezvîc ve ihtiyârıyla saltanatı zevcine fâriğa oldu.

Devlet-i Romanus Zevci Özkiya nâm Hâtun: Cülûsu sene 1099, müddeti devleti sene 4, ferâğ sene 1103. Merkûm kaysar oldukda Anadolu'ya geçüp sultân alayı ...(?) ile Hasin nâm ser-askeriyle cenk edüp mağlûb ve esîr oldu. Ba'dehu ahd peymân ile kurtulup izzet ve ikrâm vakar ve vâfir hedayayla İstanbul'a gönderdiler lâkin bozgunluğun haberi İstanbul'a geldik de ümerâ guluv edüp Kostantin Doka'nın oğlu Mihail kaysar eylediler. Ve Romanus'u tutup gözlerini çıkardılar lâkin yaralarına bir hoş tımâr olmayup başı dahî **M (122a)** şişmek ile az zamanda mürd oldu. Orukiya (?) nâm hatun ihtiramla defn eyledi.

Devlet-i Mihail Veled-i Kostantin Doka: Cülûsu fî sene 1103, müddeti devleti sene 1, vefâtı fî sene 1104. Bunun zamanında faht azîm olmağla lakabına Ebu'l-Cu' kodılar ve müslimanlara mukâvemet için bir hoş tedarike admi kudreti olduğu ümerâ-i İstanbul hükûmetinden mahzûz olmamağla hal' ve ref' edüp Anadolu'da ser-*asker olan Tekfûr nâm kimesne-i yerine melik etdiler. Ve Mihail'i ehl-i re'âya ile bir manastıra kapadılar.

Devlet-i Tekfûrus Yunaniyan Az Nesli Koka: Cülûsu fî sene 1104, müddeti devleti fî sene 3, vefâtı fî sene 1107. Mezkûru Elkinus Komatus nâm kimesne ba'zı celâlilerin şerrinden halâs edüp hizmeti mukâbelesinde ri'âyet etmedikleri için âsi olup üzerine geldi. Ve ele götürüp bunu dahî bir manastıra kapandı.

Devlet-i Elkiyus İsakiyus: Cülûsu fî sene 1107, müddeti devleti fî sene 23, vefâtı fî sene 1130. Mezbûr ümerâyı asker ile yekdil olup hafiyeten İstanbul'a girüp düşmanvari askere gâret etdirdi. Ammâ bu kıyafetden sonra halîm ve selîm olup öksüzlere ve ihtiyarlara tekyeler ve talebi ilme ulûfeler ederdi. Adam öldürmekden ikrâh edüp sonra kendi eceli ile fevt oldu. Ve İatsnbul'da defn olundu.

Devlet-i Saniyanus Kominus: Cülûsu fî sene 1130, müddeti devleti fî sene 26, vefâtı fî sene 1156. Kerem ve hilm sahibi idi. Fransa'da Venedikliler Rodos'u ve Andro Adaların aldılar idi. Yigirmi beş yıl sekiz ay saltanat etdikden sonra erkân-ı devleti ile ava gidüp bir yabani hınzıra ok atarken yayı şiddet ile konup oku altı yanında saluverüp sol eline saplandı lâkin okunun demreni zehirli olmakla ilâc-pezîr etmeyüp ol yaradan fevt fevt oldu.

Devlet-i Manuyil Kaluyaniş: Cülûsu fî sene 1156, müddeti devleti fî sene 38, vefâtı fî sene 1194. Sabik'uz-zikr Elkiyus Komitus'un zamanında Ruha buna ta'aşşuk edüp gözlü mu'âcele etmekle mel'anet edüp Manuyil öldükden sonra kaysar oldu. Bunun zamanında Konrad nâm Fransa kralı Kudüs-i Şerîf'i müslimanlar elinden almak için azîm askerle Gelibolu'dan Anadolu'ya geçerken Manuyil'den zâhire istediler ol dahî bunlara nice kantar döğülmüş elçi ve kerc ile mahlût un gönderdi. Ol unun ta'amından çok adam helâk olup Kudüs-i Şerîf2e varmak müyesser olmadı. Ol Fransa halkı henüz Rumîlere adâvet ederler ol esnâda Rucer nâm kralı Farnsalının gayretine donanmayla gelüp Rumeli ...(?) ve İstanbul ve irşâdını yıkup yakup ol kasavetden Manuyil ğamnâk olup oğlu Elkiyus'a saltanatı feragat edüp kendisi bir manastıra kapanup iyâliyle kaldı. Biraz zamandan sonra fevt oldu.

Devlet-i Elkiyus Veled-i Manuyil: Cülûsu fî sene 1194, müddeti devleti fî sene 3, vefâtı fî sene 1197. Mezkûr pederi feragatından sonra on iki yaşında iken kaysar oldu ki, Andrinokos nâm ...(?) lale olup lekin kendi müstakîl kaysar olmak için mezbûr Elkiyus'u bir tenha yerde katl edüp ve başını kesüp gövdesini bir garara koyup denize bıraktı.

Devlet-i Andrinokos Veled-i İsakiyus: Cülûsu fî sene 1197, müddeti devleti fî sene 2, vefâtı fî sene 1199. Mezbûr birader-zâdesinin lalesi ba'dehu saltanatda şerîk ba'dehu efendisi olan Elkiyus'u katl edüp müstakîl kaysar oldu. Saltanatın **M (122b)** ikincisenesinde maktûl olan Elkiyus Venedik'den hasmı ve akrabasının kanları intikamlarını almak için Ruçer nâm Hecîle(?) azîm donama ile gelüp bunu her taraftan tazyîk eyledi. Ol esnâda münecimin bunu

haber verdiki yigirmi güne dek İsakiyus nâm kimesne katl edüp kendüsi katl pâdişâh olacaktır deyu haberi işitdikde saltanata layık bu isimle müsemma bir kimesne hatırına gelmedi. On dokuzuncu gün bakıcıya vardı. Ol seyrde iken hatırına geldi ki, mülûk İstanbul cinsinden bu isimle muhtefî bu kimse vardır. Ol sâ'at subaşını gönderüp fi'l-hâl mezbûrun katline fermân eyledi. Subaşı merkûmun evine vardıkda mezbûr hüsn-i sûret gösterüp atına bindi. Ve kılıcını beline kuşanup taşra çıktık da aman vermeyüp subaşının başını kesdi. Bu kaziyeden İstanbul halkı haberdar oldukda cümle ümerâ ve asker ve şehir halkının mu'âvenetiyle merkûm İsakiyus'u Ayasofya'ya götürüp kaysar eylediler. Ba'dehu sarayına götürüp serîr-i saltanata cülûs eyledi. Pâdişâh sabuki götürüp oğulların katl edüp nesli munkarız oldu.

Devlet-i İsakiyus Angelos: Cülûsu fi sene 1199, müddeti devleti fi sene 10, vefâtı fi sene 1209. Âdil munsif kaysar idi. Bunun Elkiyus Angelos nâm küçük karındaşı Konya'da Seçukiyyun elinde esîr idi. Çok mâl verüp esîrlikden halâs eyledi lâkin ol hapse büyük karındaşını bir hîle ile tutup iki gözlerin çıkartdı ve zindana koyup kendi tahta cülûs eyledi. Sonra Fransalar ve Venedikler şefâ'atleriyle zindandan çıkartdı. Ama zindan uhvetinden vereler ...(?) zebun olup taşra çıkardığı gibi fevt oldu.

Devlet-i Elkiyus Angelos Birâder İsakiyus: Cülûsu fi sene 1209, müddeti devleti fi sene 9, vefâtı fi sene 1218. Mezkûr biraderini helâk etdikden sonra kaysar oldu. Oğlunu dahî öldürmek kasd edüp ammâ Elkiyus haberdâr olup Venedik'e firâr edüp halâs oldu. Ba'dehu Venedik'den azîm donanma ile İstanbul'a geldik de merkûm Elkiyus Angelos dahî firâr edüp kurtuldu.

Devlet-i Diğer Elkiyus Veled-i İsakiyus: Cülûsu fi sene 1218, müddeti devleti fi sene 4, katlışı fi sene 1218. Mezkûr ammisinden firâr eyledik de Venedik'e varmışdı. Bir zaman anda mütemekkin olup ba'dehu babasının intikâmın ve tahtını almak için Venedikli'den Ve Fransalı'dan imdâd talep eyledi. Anlar dahî vâfir asker tedârik edüp ba'zı cenâranlerin ve Fransa beylerin me'an ta'yin edüp azîm donanma ile İstanbul'a irsâl eylediler. Donanmaları Kadı köyüne vardık da mezbûr Elkiyus firâr edüp ve diğer Elkiyus İstanbul'a girüp kaysar oldu. Venedik de iken İspanya beyzâde ve Fransa ana pir-zâdesine Kıbrıs cezîresin temlik eyledi. Hicretin beş yüz yigirmi bir senesinde Venedikli anlardan mâl kesir ile iştirâk edüp bu tarikiyle mâlik oldular. Bu kaysardan bilmeden büyüyüp ol diyârda neşvü-nemâ bulmağla adâb mülûk ve vilâyet muhâfazasını bi'l-küllîye bilmemekle cenâranleri ve Fransa beylerini kendüsi saraya **M (123a)** gönderüp ve musallih askerlerini şehirde saray etrafında mütemekkin eyledi. Ve ana bir İstanbul'u rencide etmekden hâli değil idi. Bir gün kilisada otururken kendi çerâğı olup lâkin kendüden rencide ve dil-gir olmuş Doka Mezukulus nâm kimesne buna hıyanet edüp evvel hançer ile urup başı kesdi ve kendi pâdişâh oldu.

Devlet-i Doka Merzukulus: Cülûsu fi sene 1218. Mezbûr maktûl oldukdan sonra Doka Merzukulus asker-i Rum arasında kaysar oldu lâkin ol esnâda Venedik ve Fransa beyleri ve ekâbirleri sarayda bulunmağla askerlerini cem' edüp bu fırsat ile Rum saltanatını zabt etmek sevdasına düşdüler. Merkûm Doka asker-i Rum ile kassdı saray etdik de Efrenc beyleri musallih mükell asker ile saraydan çıkup mabeynlerinde harb azîm ve cidâl şedidden sonra Doka gayri mukâvemete kâdir olmayup dun barusunda karısı ve hazînesi ile firâr eyledi. Merkûmun firârından sonra Venedikli ve Fransa beyleri iştirâk üzre İstanbul'u zabt edüp hâkim oldular. Bu şartla ki pâdişâhları Fransalılar ve patrikleri Venedikliler nasb ve ref' edeler. Bu minvâl üzre kavlı ü karar olundukdan sonra merkûm firâri Doka talep ve takniyyete emr eylediler. Ba'dehu mezbûr Mora'da dutulup İstanbul'a getirüldük de evvel gözlerini çıkarup be'dehu bir yüksek yerden uçurup yere düşdük de halk pâre pâre eylediler. Mezkûr katl olunup Frenkler mesnedi hükûmetde bir karar oldukdan sonra İstanbul'un tefâriklerin Venedik'e göndermeğe mübâşeret etdiler. Cümleten Ayasofya'nın altun yaldızlı kapıların ve iki altun murassa' buhurdanlıklarını ki, her biri bir Mısır hazînesi kıymetlü ve bir pişhûn ki mihrablarına vez' edüp üzerine İncil-i Şerîf korlardı. Hâlis altundan ve zî-kıymet taşlar ile murassa' idiği bani-i Ayasofya Ayastiyanus kaysar düzmüşdü. Anı alup ve gemilere koyup Marmara Adasıyla Erküli Adasına vardıkda gemiden gemiye nakl ederken denize düşürdü. El-an anda mevcûddur deyu Rumîler nakl ederler vesâyir kilisalardan ne kadar zî-kıymet eşya var ise kaldırup Venedik'e gönderdiler. Ve sarayı pâdişâhıdan cümle pâdişâhların murassa' tacların ve

murassa' tahtların ve bi'l-cümle zî-kıymet sitileri (?) Fransa'ya gönderdiler. El-an anda mevcûddur derler. Bu minvâl üzere İstanbul elli sekiz yıl ve beş ay ve on üç gün Efrenc zabt ve tasarrufunda olup Saltanat-ı Rum anadolular la... (?) neslinin eline girdi. Ve tahtları Edirne ve İznik ve Manisa idi. Tâ Mihail Baluluğus İstanbul'a gelüp Venedik kavmini ihrâc edüp ve kendisi kel-evvel İstanbul'da kaysar oldu.

Devlet-i Tavidirus Lastaris: Cülûsu fî sene 1221, müddeti devleti fî sene 12, vefâtı fî sene 1238. Merkûm Anadolu'da İznik şehrinde cülûs edüp ekser anda mütemekkin idi. Lâkin Frenkler'in şerrinden korkup kâhice Edirne'ye dahî vardı. Mezkûr otuz yaşında iken pâdişâh olup on sekiz yıl saltanat ettikten sonra hasta olup fevt oldu.

Devlet-i İvani Doka el-Mulakkı Bekatac: Cülûsu fî sene 1238, müddeti devleti fî sene 33, vefâtı fî sene 1271. Merkûm Dimetoka'da doğup ba'dehu üstadın **M (123b)** çukadarı olup andan sonra damadı oldu. Ba'dehu İznik'de yerine pâdişâh oldu. Mesnedi saltanatda bir karar oldukda ümerâ eyledi ki bir kimesne kuvvet ve arki olmasa yedi yıla dek kimse haline el urmasa. Mezbûr kâh İznik'de ve ekseri Manisa'da olurdu. Manisa'da bir büyük kilisa binâ eyledi. Hâlâ Ulu Cami' demekle meşhûrdur.

Devlet-i Saredirus Lasariş Sâni: Cülûsu fî sene 1271, müddeti devleti fî sene 4, vefâtı fî sene 1275. Merkûm otuz üç yaşında iken Anadolu'da pâdişâh oldu. Otuz yedi yaşına bâliğ olduk da hasta olup fevt mahallinde oğlu İvanus'a altı yaşında iken saltanatı tefvîz edüp ve Ersiyinus nâm patriği ve Musalus nâm çukadarını vâsi ve kâim-makam payesiyle ta'yin ettiği İvanus buluğa vâsil olunca memleketi zabt edeler.

Devlet-i İvanus Veled-i Saredirus Sâni: Cülûsu fî sene 1275, müddeti devleti fî sene 2, vefâtı fî sene 1277. Mezbûr babasının meytini Manisa'da binâ ettiği kilisada defin etmek için halk ayinleri üzere cem' olup yas ve matem ederken askerinden ba'zı kimesne çukadarı Musalus'u bıçakla urup katl eylediler. Bu def'a patrik Resinus yalnız gördüğü kendüye yârkerândır üzerinden alup Mihail m3ale olduğu Selanik semtinden getirüp pâdişâh eyledi. Bir şartla ki, İvanus b3aliğ olduğu zaman saltanatı ana teslim eyleye Mihail ise ancak bir yıl mezkûre atabek olup ba'dehu İvanus'u tutup iki gözlerini çıkardıktan sonra Manisa'da habs edüp kendi İznik'e varup cülûs eyledi.

Devlet-i Mihail Baliğus: Cülûsu fî sene 1277, müddeti devleti fî sene 24, vefâtı fî sene 1301. Mezkûr İvanus'u a'ma ettikten sonra Saltanat-ı Roma kendüye tevcîh eyledi. Cenevizli'den imdâd donanmasıyla Fransa ve Venedikli'den İstanbul'u alup yine taht-gâh eyledi. Ve Cenevizliler'e Galata'yı temlik eyledi. Bunun zamanındaki Sultân Orhan cülûs eylediği gün Bursa'yı alup taht-gâh edindi. İstanbul'a bir haber erişüp pâdişâha ilkâ olduk da emr eylediği mehirlerinden olan iki başlu kuş resminin bir başını keseler zîrâ ol iki baş biri Anadolu ve biri Rumeli'ne delâlet ederdi. Ba'dehu dînî ıslâh ve ...(?) ile ta'ahhüd rîm papaya inkıyâd etmek murâd ile Frengistan'a varduğu için Rumîler buna buğz edüp yigirmi dört yıl saltanattan sonra eceli ile İstanbul'da fevt oldu. Rumîler kesreti adavetden meytini kilisamıza koymaz deyu kimse varmadı.

Devlet-i Andronikos Veled-i Mihail Baliğus: Cülûsu fî sene 1301, müddeti devleti fî sene 43, vefâtı fî sene 1324. Mezbûr Cenevizliler'den imdâdlarıyla Venedikliler ile çok cenk etdi Âkıbet Venedikliler İstanbul'u terk edüp alaka-i kesdiler. Bunun zamanında etrâki Anadolu'da çok vilâyetler teshîr etdiler. Meselâ, Manisa'yı Saruhan Bey tâ Bergama'ya dek hükm etdi. Aydın Bey İzmir'i ve Kütahya eyâletinin nısfın zabtb etdi. Ve Kütahya eyâletinin nısfın Karaca Bey tâ Kıldü'l-bahre dek ve Osmaniyân Bolu eyâletlerin ve İznik ve İznikmid ve Gemlik ve Ulubat ve Karesi gibi nice kılâ' ve bilâd eyledi. Ve Menteşe Bey Ayasuluğ(?) ve Lefke eyâletleri zabt etdi futûhat **M (124a)** haberleri zâhir olmağla kesretü'l-menden marîz olup mürd oldu.

Devlet-i Mihail Veled-i Andronikos: Mezbûr evvel babasıyla kırk üç yıl saltanata iştirak sürüp pederi fevtinden sonra iki yıl istiklâli pâdişâh oldukdan sonra fevt oldu. Cülûsu fî sene 1374, müddeti devleti fî sene 2, vefâtı fî sene 1376.

Devlet-i Andronikos Aşgar Veled-i Mihail Baliğus: Cülûsu fî sene 1376, müddeti devleti fî sene 13, vefâtı fî sene 1389. Merkûm Sultân Orhan merhûm ile kâhi sulh ve kâhi cenk ederlerdi. Bunun zamanında Orhan oğlu Sultân Süleyman Pâşâ Gelibolu'yu ve Malkara ve İpsala-i feth etdikden sonra tahammül edemeyüp ihtiyârıyla saltanatdan fâriğ olup Ayasofya'da ruhban oldu. Ba'dehu hammâ-i rüyeden fevt oldu.

Devlet-i İvanus Paleologos Veled-i Adronikos: Cülûsu fî sene 1389, müddeti devleti fî sene 26, vefâtı fî sene 1405. Mezkûr pederinin ferâgatinden sonra on iki yaşında iken İstanbul'da pâdişâh oldu lâkin sağır essen olmağla İvanus Kadakuzeniyus nâm kimesne ârif ve âkil ve şeci' ve müdebbir olmağla atabek melik oldu. Cümle umûru görürdü. İstanbul buna hased ve adâvet etdiler. Merkûm Kadakuzeniyus kızını pâdişâha nikâh etmeğe murâd eyledik de ba'zı münafıklar ana nâm pâdişâhın vâlidesine iğvâ verdiler ki Kadakuzeniyus kızı pâdişâha neden lâykıdır. Biz ana pâdişâh neslinden bir zevce buluruz dediler. Vâlidesi dahî bu sözü beğenüp mezbûrun kızını oğluna tezvîc olmağa layık görmediğiçün merkûm dahî dost düşman arasında tahfir olmağla hizmet ma'hûdi terk edüp İznikmid şehrine gitti. Düşmanları fırsat bulup bunu münehhim etdiler. Ve anı nesliyle kırdırmağa çalışdılar lâkin işleri rast gelmeyüp mezbûr askeriler sığınup asker dahî bunu ehl-i tedbîr ve sâhip adalet görüp pâdişâh eylediler. Ve Şeref Bey ve Aydın Bey oğlu Ömer dahî yanına varup ve ahidleşüp Rumeli'nde nehb ve gâret etmeğe başladılar. Pâdişâh vâlidesi ana dahî Sultân Orhan'ı kendi imdâdına da'vet eyledi. Sultân Orhan dahî on bin adam gönderüp Gelibolu-i geçerdî. Kadakuzeniyus dahî korkusundan Sultân Orhan'a kendiye kızını kızını teklîf etdi. Ol dahî kabul edince ikisinin askerleri biri birine ma'in olup Kadakuzeniyus İstanbul'u feth edüp pâdişâh oldu.

Devlet-i İvan Kadakuzeniyus: Cülûsu fî sene 1405, müddeti devleti fî sene 2, vefâtı fî sene 1407. Mezbûr İstanbul'u feth etdikden sonra İvan Palulogos'a vâlidesi Anaya buluşup b'de't-tekrîm İvanus şeriki saltanat eyledi. Lâkin İvanus'un hatırı rencide olup iki kadırğa ile Frengistan'a firâr eyledi. Ve andan biraz asker imdâd alup Atlarçu nân bir Ceneviz'in tedbîriyle İstanbul'a girüp halk ana bî'at etmekle Kadakuzeniyus icâzet alup İvedus nâm manastırda kapanup rahip oldu. İvanus Palulogos tekrar pâdişâh oldu. Bunun zamanında dahî Sultân Orhan vefât edüp oğlu Sultân Murad pâdişâh oldu ve Rumeli'ne geçüp Adirne-i ve Filibe-i ve Karîn abâd ve Kırk kilisayı ve Vize'yi ve vilâyeti Köstendil'i feth edüp bir kaç seneden sonra merkûm İvanus kavga saltanatdan **M (124b)** âciz olup mürd oldu.

Devlet-i Manuel Veled-i Sâni İvan Palulogos: Cülûsu fî sene 1407, müddeti devleti fî sene 15, vefâtı fî sene 1422. Bunun zamanında yedi yüz doksan bir hicriyye idi. Yıldırım Sultân Bayezid Hân pâdişâh oldu. Ba'dehu Kocaeli'nde deniz boğazına gelüp Şile Kal'asını feth eyledi. Sonra kenârı deryâdan Güzelce Hisârı binâ eyledi. Bundan sonra Manuel senede on bin flori verüp ve icrâyı şşûru' Muhammedi için dâhil nasûr İstanbul'da bir mahalle peydâ edip mescid ve câmi' binâ ve ta'yîn ve kadı ve hatib ile aynı İslâm icrâ olunup bu vecih üzre sulh eyledi. Ba'dehu Sultân Bayezid Bursa'dan Rumeli tarafına geçüp Selanik ve Yenişehir'i feth eyledi. Ve Ecronos Bey dahî Mora'yi feth etdi. Ba'dehu Manuel cemî' küffârı cem' etmeğe imdâd taleb edüp beni ve memâliki Türk'den halâs edek yohsa sizi murûru zamanıyla ser-nigün ederler deyu haber gönderdi. Cümle küffâr dahî azîm asker cem' edüp Tuna Nehri'ni geçüp Rumeli'ne gelürken Sultân Bayezid dahî agâh olup Alaca Hisâr kurbunda mukâbele ve muhârebe etdikden sonra küffârın ekseri kırılıp bakisi esîr oldu. Bu gâzayı ekber sene-i hicriyyenin yedi yüz doksan Eylül'ünde yigirmi sekizinci gününde vâki' oldu. Ba'dehu Sultân Bayezid İstanbul'a dönüp şehri muhâsara etdi. Ve zahîreleri şehre komayup halk açlıktan kırılırdı. Bu zaruretle sulha tâleb oldular. Sultân Bayezid vücûd vermeyüp Manuel'i azl edüp İstanbul pâdişâhlığını birader-zâdesi İvanus'a tahvîl etdirdi. Yıldırım Bayezid himmeti mukâbelesinde İvanus mezbûrun tahtgâhı olan selveriyi zabt eyledi. Manuel me'yûs olup Frengistan'a gitti.

Devlet-i İvanus Veled-i Adronikos Palulogos: Cülûsu fî sene 1442, müddeti devleti fî sene 7, vefâtı fî sene 1429. Sultân Bayezid mezbûru İstanbul tahtına iclâs etdikden sonra sulh ve salah istirâhat için pâyi tahtı olan Edirne'ye varup kendi âleminde iken Timurlenk hurûc edüp Anadolu-i gâret etmekle Sultân Bayezid dahî üzerine vardı. Bu aralıkda Manuel Frengistan'dan

avdet edüp İvanus'un elinden saltanatı alup gönderi Bozcaadası'na sürdü. Pes Manuel on iki sene dahî İstanbul'da saltanat etdikden sonra Mora'ya verup geldi. Ve meflûc olup saltanatı oğlu İvanus'a teslim edüp kendi mürd oldu.

Devlet-i İvanus Veled-i Manuel Palulogos: Cülûsu fî sene 1429, müddeti devleti fî sene 13, vefâtı fî sene 1442. Mezkûr pederi fevtinden sonra İstanbul'da pâdişâh oldu. Bunun zamanında Sultân Murad merhûm kal'a-i Selanik'i ve ba'zı kılâ' Mora'yı feth eylediği merkûm İvanus'un ma'lûmu olduk da tahrîki fitne için Frengistan'da rîm papaya vardı. Ve yine İstanbul'a geldikten sonra rîm papadan getirdüğü k3ağıdları Lavisilavis nâm Engürüs kralına gönderdi. Kral bî-akl dahî etrafında olan kefer krallarıyla yekceht olup müslimanları ...(?) kal' ve kam' etmeğe azîmet eyledi. Ve Edirne kurbunda Sultân ve havâs sultândan mâ'ada **M (125a)** asker fîrârî fîrâra verdiler. Ol esnâda kral Engürüs münharis suvâr binrân ile gurûr olup askerinden çıkup Sultân Murad'ı meydana da'vet ve cenk sultâna rağıp oldukda hazır olan yebâda kândan Hamza nâm bit yeniçeri bir tebertiz ile yendüğü rahşan ayakların kalem eyledi. Mel'un ruhşeyle zir u zeber olduk da yetişüp fî'l-hâl başını kesdi. Bir nîzeye geçirüp kral Engürüs başıdır deyu nidâ ederek her taraftan güyân oldular. Bu nidâyı küffâr işitdik de tarumar olup ve kaçan asker-i İslâm bu nidâyı işitdik de bir yere cem' olup kâfirler üzerine hücum eylediler. Ve kâfirlerin ba'zısı maktûl ve ba'zısı giriftâr oldular. Ve hayli mâl ve menâl ve esîr ve devâb ile avdet eylediler. Bu gazâyı serverâfezâ sekiz yüz kırk sekizde Receb ayında vâki' oldu. Hazret-i Sultân Murad gâneyim feravan ile Edirne cânibine atf ve inât buyurup etrâfi mülûke arz şevket İslâm için zere ve cevşeni ile dost ve payına suvarluz ve razuma (?) kâfir esîrleri irsâl eyledi. Cümleden Sultân Mısır'a yigirmi beş aded cebelü kâfir irsâl edüp icnâd araba cebe satmak nice olur göstereyim düşmana mazmûnun etdiler. İvanus bundan ikdam nikris marzına mübtelâ iken bu haberleri dahî işitdik de kemâlî ızdırabdan hasta olup ol marzdan mürd oldu. Ve yerine Kostantin Manuel Palulogos cülûs etdi. Ve Sultân Murad merhûm Manisa'ya varup sekiz yüz elli beşde fevt oldu yerine oğlu Sultân Muhammed cülûs eyledi. Ba'dehu Sultân Muhammed Hân azîm toplar döktürdüp İstanbul fethine azîmet eyledi. Ve kaysar ile sulh izhâr edüp andan Rumeli cânibinde bir sığır derisi denlü yer istedi. Ol dahî cezevi adde(?) ne ola dedi. Pes Sultân Muhammed Hân ol sığır derisini muhkem ince deldirdi. Ve ince hayt eyledi. Ve anın dolandığı yeri hisâr çevirdi. Ba'dehu mukâbelesinde olan Güzelce Hisârı merremât edüp iki hisârda dahî toplar ve yat ve yerağ kodı. Minba'd Karadeniz'den İstanbul'a gemi getürmedi. Ve andan Edirne'ye varup bir âlf saray binâsına şüru' eyledi. Ba'dehu azîm tedârik ile sekiz yüz elli yedide İstanbul'un muhâsarasına mübaşeret eyledi.

Devlet-i Kostantin Veled-i ...(?) Manuel Palulogos: Cülûsu fî sene 1442, müddeti devleti fî sene 5, katlışı fî sene 1447. Bunun zamanında ki hicretin sekiz yüz elli senesinde idi. Ebu'l-feth Sultân Muhammed Hân Gâzî İstanbul'u muhâsara edüp elli yedi gün mikdârı kal'a cengini edüp elli sekizinci gün ki Cemaziye'l-âhiri'nin dördüncü Çahaşanba günü küfâr asker-i İslâm'ın azîm hücumunu gördükde kal'a halkı birağup kaçarken Kostantin'e bir kaç ekâbirle dervâze-i hisârda gezerken bu hali görüp can ve bedenine fütûr vâki' olup elinde olan kılıcını ve kalkanını birağup ah edüp kaçanlara "*Gelün bâri başımı kesün*" derken müslimanlardan bir gâzî-i pirhûn erişüp yüzüne bir kılıç urdu. Bu darbden yüzünü aşağı indirüp biri dahî ardından gelüp beline bir harbe sâbihun keşte eyledi. Ve sabah karanlığı olmağla pâdişâh olduğun bilmeyüp katl olunduğu yere bıraktılar. Ba'dehu ertesi Sultân Muhammed Gâzî ümerâ-i Rum ve İstanbul'un ba'zı ekâbirlerine **M (125b)** su'âl buyurup mezbûr Kostantin nice olduğun su'al eyledi. Ve bulunsun deyu fermân olundu. Anlar dahî fermân pâdişâhın deyup ne mahalde maktûl olduğuna karîne ile tahmîn ve ihbâr edüp varup eîfesini buldular. Ve teşhîs edüp budur dediler. Başını kesüp Sultân Muhammed Hazretlerine getürdiler. Ba'dehu saray kapusunda mihlayup ahşama değin alokoyup andan sonra derisi soyulup ve saman ile doldurup ve memleket ve memleket gezdirdiler. Vesâyir ahvâli merhûm Sultân Muhammed münakıbına nazar oluna **M (126a)**

El bâbü's-sâmin

Fî-zikr-i Ahvâl-i Vilâyet-i Çin ve Mâçin ve Hittâ ve Hotin*

Evâhir bin altmış yedi senesinde şehri Zilhicce'nin yigirmi yedinci Cum'a ertesi gününde merhûm olan Mustafa bin Abdullah⁶⁸⁵⁰ eş-Şehîr Be-hâcî Halîfe ki, ulemâ mabeyninde⁶⁸⁵¹ Kâtib Çelebi demekle meşhûrun fenn coğrafyada te'lif eylediği Cihânnümâ isimli müsemma kitâbında Çin⁶⁸⁵² ve Hittâ ve Hotin'i ihtiyâr eylediği tarz bu tertîb üzere olmağla bu abd hakir dahî ol üslûb üzere tahrîrine kâsd etdim. Ve bu tertîb ru's aşrîndir:

- 1-Ta'rif
- 2-Tecdîd⁶⁸⁵³
- 3-Taksîm
- 4-Ahvâl-i Riyâset ve Saltanat⁶⁸⁵⁴
- 5-Ahvâl-i Siyâset
- 6-Ahvâl-i Diyânet
- 7-Ahvâl-i İlm ve Ma'rifet
- 8- Ahvâl-i San'at ve Ticâret
- 9- Ahvâl-i Harb ve Şecâ'at
- 10- Bâki Ahlâk-ı Âdât⁶⁸⁵⁵
- 11- Bilâd
- 12- Ebniyye ve Asâr⁶⁸⁵⁶
- 13- Havâss
- 14- Enhâr
- 15- Cibâl
- 16- Ab u havâ
- 17- Nebâtât-ı mahsûlât

* El bâbü's-sâmin Fî-zikr-i... A; - M (126a)

⁶⁸⁵⁰ Abdullah A; Abdullah'ın M (126a)

⁶⁸⁵¹ Mebeyninde A; beyinde M (126a)

⁶⁸⁵² Çin A; vilâyeti Çin M (126a)

⁶⁸⁵³ Tecdid A; tahd M (126a)

⁶⁸⁵⁴ Ahvâl-i Riyâset ve Saltanat A; Ahvâl-i Saltanat ve Riyâset M (126a)

⁶⁸⁵⁵ Âdât A; ve a'dâd M (126a)

⁶⁸⁵⁶ Asâr A; inşâ M (126a)

- 18- Hayvanât
19- Mesâlik-i tarîk
20- Ahvâl-i mülûk. [143/a]

Fasl-ı Evvel Fî Beyân Çin ve Maçin*

Muhit-i şarkî sevâhilinde Çin-i evvel ekâlim-i⁶⁸⁵⁷ arıkıyyedir. Ta'rif edüp Sin dahî derler. Ve Çin İbn Yâfes ismîyle tesmiye⁶⁸⁵⁸ olunduğun rivâyet ederler. Bu iklim Asya iklimlerinin eşbehîdir.⁶⁸⁵⁹ Hudûd-ı Çin şarkda ikenbin mîl⁶⁸⁶⁰ kadar Okyanus ihâta eder. Garbda Damazı Dağları ki,⁶⁸⁶¹ Urdu, Tibet ve ba'zı memâlik-i Hind'dir. Karib muhîte varınca cenûb da Okyanus ile Hind'in Seyyân ülkesi şimâlde Hıtây Tataristan'dan azîm dağlar ile munfasıl ve mahdûddur. Cihet-i şimâlde üç yüz mîl cermâni divâr ki, bir Oturukuran Dağları'nın gediklerinde Tatar hücûmen def' için binâ olunmuşdur. Mesafe Lornusu eder. Çin vasatında arzı otuz iki⁶⁸⁶² derece ve âhirinde kırk altı dercedir. Ve yüz altmış derece muntehî⁶⁸⁶³ olur lâkin atlasda ve kürede⁶⁸⁶⁴ bu kula muğâyirdir. Anlar dahî ihtilâf üzre takrîben yüz otuz beş derece tûldan yüz elli beş tûla⁶⁸⁶⁵ varınca ve yigirmi derece arzında⁶⁸⁶⁶ elli dört arza varınca⁶⁸⁶⁷ resm olunmuşdur. Pes cenûbdan şimâle imtidâdı dört yüz elli mîl cermâni olup⁶⁸⁶⁸ bu cümle takrîbidir. Ve bu⁶⁸⁶⁹ iklim Çin'in şekli meselesi denlü mürebbi'i karîbidir.

Taksim-i Çin iklimi on üç hükûmete ba'zıları kavlince beş hükûmete taksîm olunup selefde bunların yedi⁶⁸⁷⁰ mahsûs hâkimi var idi. Hâlâ cümlesi saltanat⁶⁸⁷¹

* Fasl-ı evvel... A; - M (126a)

⁶⁸⁵⁷ Ekâlim-i A; iklimi M (126a)

⁶⁸⁵⁸ Tesmiye A; - M (126a)

⁶⁸⁵⁹ Eşbehîdir A; eşbâhıdır M (126a)

⁶⁸⁶⁰ İken bin mîl A; iki bin M (126a)

⁶⁸⁶¹ Dağları ki A; dağlarının M (126a)

⁶⁸⁶² Otuz iki A; otuz altı M (126a)

⁶⁸⁶³ Derece muntehî A; derece tûldan altmış altı dereceye muntehî M (126a)

⁶⁸⁶⁴ Ve kürede A; - M (126a)

⁶⁸⁶⁵ Beş tûla A; beş derece tûla M (126a)

⁶⁸⁶⁶ Arzında A; arzından M (126a)

⁶⁸⁶⁷ Varınca A; muntehî olunca M (126a)

⁶⁸⁶⁸ Cermâni olup A; cermâni ve arzı üç yüz mîl cermâni olur M (126a)

⁶⁸⁶⁹ Bu A; - M (126a)

⁶⁸⁷⁰ Yedi A; birer M (126a)

⁶⁸⁷¹ Saltanat A; bir saltanat M (126a)

olup bir pâdişâh hükmündedir deyu Lornus tahrîr eder lâkin aksâmını beyân etmez. Ve Farsî kânûn-nâme ki, tüccârdan⁶⁸⁷² biru yazup Sultân Selîm sâlise⁶⁸⁷³ vermişdir. Çin ile Hitay ikisi bir memleket olmak üzre mecmu'an on iki kısımdır deyu tahrîr eder lâkin Çin ve Hitay her biri hudûd-ı mu'ayyine ile müstakıl birer saltanat ve memleket olduđu⁶⁸⁷⁴ kürrelerde Mersûm ve Coğrâfiyyât kitâblarında mastûrdur. Ol ecilden bu makâmda ol şahs-ı mechûlen ekserî lâf ü güzâf olan kelâmına iltifât ve i'tibâr olunmayup iklîm Hittay'a münâsib ba'zı hikâyeleri anda yazıldı. Ve Çin iklîmi taksim tahrîr olundu.

Ahvâl-ı Saltanat: Lornus eder. Çin pâdişâhı şark pâdişâhlarının büyüğüdür. Ekser zamanda Güynâm şehirde⁶⁸⁷⁵ oturur. Çok askere ve çok hazîneye mâlikdir. Karadan Hitay nâmıyla⁶⁸⁷⁶ ve deryâdan Çayan pâdişâhı ile ekseri⁶⁸⁷⁷ cenk eder vesâyir pâdişâhlardan mâldârdır. Balkiz Kanita memleketinden altı yüz vakıyye gümüş senedî getirürler.⁶⁸⁷⁸ İpek öşründen [143/b] ve dokuz⁶⁸⁷⁹ gümrüğü mahsûlünden⁶⁸⁸⁰ alınan mâl asker mevâcibine kifâyet eder. Menkûldür ki, kaçan bir pâdişâhın mu'în veyenyûr(?) bâ-beyleri⁶⁸⁸¹ ile dört ay kadar muhârebesi oldu. Ol müddetde iki yüz kere yüz bin altunu harc etmişdi. Roma'nın eski pâdişâhları hey'etinde tâc gîr-zînet âyini⁶⁸⁸² anlar tarzında idi. Hâlâ azimet-i vezâretde anlardan çok mertebe ziyâdedir. Lâkin bu pâdişâh halka görünmez saray hüddâmı bile görmezler. Ancak sohbeti zevcesi iledir. Haremde nice yüz bin civârı⁶⁸⁸³ üzerlerinde zâbit ve hâdimler ile hizmet⁶⁸⁸⁴ ta'âmını dolabdan zevcesine verirler. Ol

⁶⁸⁷² Tüccârdan A; gâliba tüccârdan M (126a)

⁶⁸⁷³ Sâlise A; sâniye M (126a)

⁶⁸⁷⁴ Olduğu A; olduğu M (126b)

⁶⁸⁷⁵ Güynâm şehirde A; Güynây şehrinde M (126b)

⁶⁸⁷⁶ Nâmıyla A; hânı ile M (126b)

⁶⁸⁷⁷ Ekseri A; - M (126b)

⁶⁸⁷⁸ Altı yüz vakıyye gümüş senedî getirürler A; altı yüz bin vakıye gümüş mahsûl senevî getirürler M (126b)

⁶⁸⁷⁹ Dokuz A; tuz M (126b)

⁶⁸⁸⁰ Mahsûlünden A; malından M (126b)

⁶⁸⁸¹ Yenyûr (?) bâ-beyleri A; ve niyur evbâr mâ beyleri M (126b)

⁶⁸⁸² Tâc gîr-zînet âyini A; tâc giyer ve cülûs ederdi. Zînet ayini M (126b)

⁶⁸⁸³ Yüz bin civârı A; yüz câriye M (126b)

⁶⁸⁸⁴ Hizmet A; hizmet edüp M (126b)

dahî kendi çâşnigîrlik edüp eri önüne kor. Ma‘a haza bunun mülkünde bir ma‘lûmi olmadığı iş işlemez⁶⁸⁸⁵ her yerde câsusları vardır.

Vezîri dördür. Çin halkı anlara kulûdi⁶⁸⁸⁶ derler. Ve bunlar Osmâniyân vüzerâsına benzerler. Lâkin bunların⁶⁸⁸⁷ ârif ve umûr-dîde ve ihtiyâr olmak şartdır. Tuğrâda bu kelîmâtı yazarlar. “*Gök tanrısı esine⁶⁸⁸⁸ sulh verir. Her kim ki, sulhu arar anı⁶⁸⁸⁹ bulur.*” Ve pâdişâh mührünün nakışı bir yılan sûretidir. Ve saray gayet mükellef olup odaları altun ve gümüş ve cevâhirle müzeyyen⁶⁸⁹⁰ ve kendi muhâfazasına mahsûs muhîb u dirâz⁶⁸⁹¹ Dağıstan askeri vardır. Alaca libâslar⁶⁸⁹² giyerler ve uzun arîzi kılıçlar geçürürler ki,⁶⁸⁹³ tahta pâresine benzer. Çin halkı bunlara “*elîmîni*” derler. Anların içinde üçyüzü azriyet misâli ucube kıyâfet intihâb olunmuş. Bu pâdişâh-ı Çin Moğol cinsidir. Halkına ğâyet musallat olup⁶⁸⁹⁴ bir kimesne emrine muhâlefete kâdir değildir. Halkın dînîn edâ eder. Ve mecûsileri çıkarır askerine azîm vergiler verüp ihsânlar eyler. Kız karındaşı tezevvüc etmek eskiden âdetidir⁶⁸⁹⁵ ve kendi kızını şecâ‘atle meşhûr olanlara verir. Ve Tatar havfinden serhadleri mazbutdur. Hâricden kimesne dâhil olamaz. İllâki elinde pâdişâh mührüyle izin kâğıdı ola.⁶⁸⁹⁶ Bir yerden elçi gelse serhadde oturup ve hâkimi pâdişâha arz eder. Hayr görünce haracını görürler.⁶⁸⁹⁷ İzin olduk da yanına vâfir adam koşup taht-ı revânla tahtgâhına gönderirler. Ve⁶⁸⁹⁸ nice mu‘teber peşkeş⁶⁸⁹⁹ ile istikbâl ederler. Ve tekrîm ile getürürler. Pâdişâha buluşmak için bir gün ta‘yîn ederler.⁶⁹⁰⁰ Ol gün deyu ana varup teşrifâtçı bunun önüne düşer. Pâdişâh oturduğu

⁶⁸⁸⁵ İş işlemez A; işi işlemezler M (126b)

⁶⁸⁸⁶ Kûludi A; kûluyi M (126b)

⁶⁸⁸⁷ Bunların A; bunlar M (126b)

⁶⁸⁸⁸ Esine A; ibsitine(?)M (126b)

⁶⁸⁸⁹ Arar anı A; erzâni M (126b)

⁶⁸⁹⁰ Müzeyyen A; müzeyyendir M (126b)

⁶⁸⁹¹ Muhîb u dirâz A; muhîbdir azıklı M (126b)

⁶⁸⁹² Libâslar A; libâs M (126b)

⁶⁸⁹³ Geçürürler ki A; getürürler ki M (126b)

⁶⁸⁹⁴ Olup A; olur M (126b)

⁶⁸⁹⁵ Tezevvüc etmek eskiden âdetidir A; tezevvic eskiden âdetdir M (126b)

⁶⁸⁹⁶ Mührüyle izin kâğıdı ola A; mührü ola M (126b)

⁶⁸⁹⁷ Hayr görünce haracını görürler A; haber gelince bunun haracını göreler. M (126b)

⁶⁸⁹⁸ Gönderirler ve A; gönderir M (126b)

⁶⁸⁹⁹ Peşkeş A; kimseler peşkeşler M (126b)

⁶⁹⁰⁰ Ederler A; olunur M (126b)

cam önüne eyledürler. Makâmı fağfûrdur deyu gösterir.⁶⁹⁰¹ [144/a] Elçi dahî diz çöküp dört kerre ellerin göğe kaldırır.⁶⁹⁰² Sır kâtibi gelüp bunun⁶⁹⁰³ kelâmını ve takrîrini tahrîr edüp teblîğ murâd⁶⁹⁰⁴ tamâm olduktan sonra kalkup ardın ardın gider. Bu Çin pâdişâhı azimet ve i'tibârâtılıyyeye mâ'ildir. Kendüye⁶⁹⁰⁵ ibnillah dedürür ve memleketinde kendiden gayri kimse⁶⁹⁰⁶ müstakil hâkim olduğuna rızâ vermez. Ancak bir kâim-makâm vardır ana "tutan" derler. Halkın cümle da'vâlarını dinleyüp⁶⁹⁰⁷ fasl eder. Vesâyir mühimmâtı görürilde bir gün meclis-i âm ve divân eder. Orta⁶⁹⁰⁸ yere bir çöp birağurlar gelüp selâmlar verirler.⁶⁹⁰⁹ Ol çöpe birer tîşe ururlar. Ba'dehu⁶⁹¹⁰ ol çöp bir garîb hey'ete girer ki, kasd etseler olmaz.

Ahvâl-i Siyâset: Çiniler'in siyâseti ve cezâsı şiddet üzredir. Yanlarında sirkadan büyük cürm yokdur. Ekserî katili ve sarıkı⁶⁹¹¹ habs medîd ve cû'ala öldürürler. Ve katline hükm olunan mücrimî derhâl katl etmeyüp süründürürler. Ekserî habs ve zincirde ölür. Ve kimini⁶⁹¹² döğmekle öldürürler. Kayışdan beş⁶⁹¹³ parmak bir cins kırbaçları vardır asılıdırlar. İki cillâ dalı bağı mücrimîbu darbeye öldürürler.⁶⁹¹⁴ Ve her şehirde on bin kadar mecûsi ve mücrim bulunur.

Ahvâl-i Diyânet: Bu Çin vilâyeti⁶⁹¹⁵ resûm kânûn kâfiri ile zabt olduğundan⁶⁹¹⁶ pâdişâhları anın üzerinedir ammâ Atlas'da mezkûrdur ki,⁶⁹¹⁷ ehl-i Çin i'tikâdında⁶⁹¹⁸ mahlûgât sefiliyyenin halk ve tedbîri uluvviyâta mahsûsdur⁶⁹¹⁹

⁶⁹⁰¹ Pâdişâh oturduğu cam... A; pâdişâh olduğun cam önüne alunur ve ol mahall makâm-ı fağfûrdur deyu gösterirler M (127a)

⁶⁹⁰² Kaldırır A; kaldırup ba'dehu M (127a)

⁶⁹⁰³ Bunun A; - M (127a)

⁶⁹⁰⁴ Murâd A; merâm M (127a)

⁶⁹⁰⁵ İ'tibârâtılıyyeye mâ'ildir kendüye A; i'tibârât batıleye tâleb ve rağıbdır. M (127a)

⁶⁹⁰⁶ Kimse A; - M (127a)

⁶⁹⁰⁷ Dinleyüp A; - M (127a)

⁶⁹⁰⁸ Orta A; evsat M (127a)

⁶⁹⁰⁹ Selâmlar verirler A; selâm verenler fermânla M (127a)

⁶⁹¹⁰ Ba'dehu A; - M (127a)

⁶⁹¹¹ Sarıkı A; sırka-i M (127a)

⁶⁹¹² Ve zincirde ölür. Ve kimini A; medîd ve zincirde ve kimide döğmekle M (127a)

⁶⁹¹³ Beş A; eni beş M (127a)

⁶⁹¹⁴ İki cillâ dalı bağı mücrimî bu... A; İki cillâ dalı bağı mücrimî anınla döğerler. Her darbden kan çıkar. Elli altmış darbden canı dahî çıkar gider. Her sene bir iki bin mücrimî bu darb ile öldürürler. M (127a)

⁶⁹¹⁵ Vilâyeti A; memleketi M (127a)

⁶⁹¹⁶ Olduğundan A; olunduktan sonra M (127a)

⁶⁹¹⁷ Mezkûrdur ki A; mastûr M (127a)

⁶⁹¹⁸ İ'tikâdında A; a'tâfında M (127a)

eflâki menûtdur. Bunlar gökleri ma'bûd bilürler. Ve ...(?) ol harfiyle⁶⁹²⁰ ana işaret edüp şems ve kamer vesâ'ir kevâkibe taparlar. Ve şeytanı şekl-i kapıcıda tasvîr ederler.⁶⁹²¹ Ve ana dahî ibâdet⁶⁹²² ederler. Ve zararı dokunmasın deyu müdârâ ederler.⁶⁹²³ Bunların ekserî put-perestdir. Aralarında göğe ve yıldıza ve ateşe tapar vardır. Kimi kendülerin meşhûr dilâverlerine ibâdet ederler. Muhtelif edyân ashâbıdır. Ekserî ayinleri mecûsidir. Hayızda avrete varırlar ve gusl etmezler.

Ahvâl-ı İlm ve Ma'rifet: Çinîler⁶⁹²⁴ şeri'at ilmine ziyâde meşgûllerdir. Hâkimleri ekserî şeri'at ulemâsından uludur. Lute-i⁶⁹²⁵ derler. İlm-i nücûma ve hey'et ve hendeseye ve hikmete⁶⁹²⁶ mâ'illerdur. Bunların memâliki mesâfesin veba'idin derecât-ıeflâk ile vesâyir halkın mikyâsları ile mesâhe ve kıyas etmezler. Bil ki, bir adamsavtı işidüldüğü yerli derler. Mîl⁶⁹²⁷ ve fersah yerine bunu isti'mâl ederler. Ve hûruf yerine me'âni için mevzû' beş binden ziyâde rümûz eşkâlî vardır. [144/b] Ulemâsı anı isti'mâl ederler.⁶⁹²⁸ Bunun mefhûmu diline⁶⁹²⁹ ve Çâyân ulemâsı indinde⁶⁹³⁰ ma'lûm ve ma'huddur. Birbirlerinin lisânını bilmezlerse de bu rumûz ile mektublaşurlar. Zirâ elfâza dalâlet etmez⁶⁹³¹ ma'naya dalâlet eder. Lugat ilmine mevkûf değildir. Bunlar sâ'at isti'mâl eder. Ve basma kullanurlar. Bir⁶⁹³² sahîfe üzerine kazup basarlar. Hurûfu yerleşdirüp basmak bilmezler. Urûbâ basması gibi kolay değildir.

Ahvâl-ı San'at Ticâret: Çin halkı ekserî pişeler ve hünnerler⁶⁹³³ yanlarında batâlından nâ-ma'kûl nesne olmaz. Ol ecilden diyârları bir mertebe ma'mûrdur ki, dağda ve sahrâda imâret ve zirâ'atden hâlî yer bulunmaz. Ve envâ-ı alât yapılmâğa

⁶⁹¹⁹ Mahsûsdur A;m husûsan M (127a)

⁶⁹²⁰ Ve ...(?) ol harfiyle A; ve nehciyyenin (?) ol harfle M (127a)

⁶⁹²¹ Ederler A; edüp M (127a)

⁶⁹²² İbâdet A; ibâdet ve secde M (127a)

⁶⁹²³ Ederler A; ederler Lornusu eder M (127a)

⁶⁹²⁴ Çinîler A; Bu Çinîler M (127a)

⁶⁹²⁵ Lute-i A; ve anlara Luta-i M (127a)

⁶⁹²⁶ Hey'et ve hendeseye ve hikmete A; hikmet ve hendeseye M (127a)

⁶⁹²⁷ Bil ki, bir adam savtı işidüldüğü yerli derler. Mîl A; bir adam savtı işidüldüğü yere bir mîl derler. M (127a)

⁶⁹²⁸ Ederler A; eder M (127a)

⁶⁹²⁹ Diline A; kuşin M (127a)

⁶⁹³⁰ İndinde A; arasında M (127a)

⁶⁹³¹ Etmey A; eder M (127a)

⁶⁹³² Bir A; lâkin bir M (127a)

⁶⁹³³ Ekserî pişeler ve hünnerler A; pişegerdir ve hünner olup M (127a)

gayet kabil-i müste‘idlerdir. Ve bunların ameli⁶⁹³⁴ mertebe muhkûm ve metindir ki, her işlerini görenler pesend eylerler.⁶⁹³⁵ Ve halkı sanurlar bunlar san‘at husûsunda sâ‘ir diyârlar⁶⁹³⁶ halkını a‘mâ tutup Rumîleri yek-çeşm add ederler. Kitab basmak ve top dökmek san‘atı bunlar arasında kadîmdir. Evvelini bilmezler. Ve bu diyârda ğāyet ticâret⁶⁹³⁷ mu‘teberdir ve meşhûr kârdır.⁶⁹³⁸ Tîb ve harîr ve buber ve za‘ferân vesâyir bihâr tacirleri aktâr-ı arzdan gelüp giderler. Ve bunlar ekserî san‘atı tetebbu‘⁶⁹³⁹ ederler. Husûsen nakş ve tasvîrde hurde-gîrlük mehatibunlar gider deyu san‘at aralarında ibadetden add olunur. Nakl⁶⁹⁴⁰ ederler ki, nakkaş mâlî Çin’e gelüp halkının⁶⁹⁴¹ şekli ve şemâ’ilini beğenüp san‘at⁶⁹⁴² meyillerini gördü. Bu san‘atıyla⁶⁹⁴³ kendüye râm eyleyüp anlara bir kitâb verdi.⁶⁹⁴⁴ Cümle mânîyi oldular. Ve andan hikâye⁶⁹⁴⁵ nakl ederler ki, evâil hâlinde⁶⁹⁴⁶ nakş ve tasvîr ile iştihâr bulup Çin üstâdları bunu imtihan için bir çeşme tasvîr etdiler. Ve eline bir desti verüp suya gönderdiler. Mâfî varup gördü. Ve kazıyeye vâkîf oldu.⁶⁹⁴⁷ Kalemin çıkarup bir mürd kelb tasvîr etdi.⁶⁹⁴⁸ Ve kelb çeşmenin âlî latîf lâkin seg⁶⁹⁴⁹ mürde bırakmışlar su almadım dedi varup gördüler. Kalemlerin birağup mânî⁶⁹⁵⁰ olmayasız deyu ayağına düşdüler. Tebessüm edüp⁶⁹⁵¹ neden bildiniz dedi. Bunlar her birimiz san‘at-ınakşda⁶⁹⁵² ve tasvîrde bî-nezîriz lâkin bu seg mürdeyi çeşmeden kaldırmağa kâdir değılüz mânî etdi. Ol sûreti engüş ile çekdim. Ve bunlara tarîkin gösterüp izhâr-ı mahâret etdi. Bundan sonra cümlesi kabul ve teslîm etdiler. Sonra kârî bir mertebe

⁶⁹³⁴ Bunların ameli A; bunun ameli bir M (127b)

⁶⁹³⁵ Görenler pesend eylerler A; gören pesend eder M (127b)

⁶⁹³⁶ Diyârlar A; diyâr M (127b)

⁶⁹³⁷ Gāyet ticâret A; ticâret gāyet M (127b)

⁶⁹³⁸ Meşhûr kârdır A; meşhûrdur M (127b)

⁶⁹³⁹ Tetebbu‘ A; ebu tetebbu‘ M (127b)

⁶⁹⁴⁰ Mehatı bunlar gider deyu san‘at... A, - M (127b)

⁶⁹⁴¹ Halkının A; halkın M (127b)

⁶⁹⁴² San‘at A; san‘at-ı nakşa M (127b)

⁶⁹⁴³ San‘atıyla A; san‘atla M (127b)

⁶⁹⁴⁴ Verdi A; düzdü M (127b)

⁶⁹⁴⁵ Hikâye A; bir mekâna M (127b)

⁶⁹⁴⁶ Hâlinde A; malında M (127b)

⁶⁹⁴⁷ Oldu A; olduk da M (127b)

⁶⁹⁴⁸ Etdi A; eyledi M (127b)

⁶⁹⁴⁹ Seg A; bir seg M (127b)

⁶⁹⁵⁰ Mânî A; siz mânî M (127b)

⁶⁹⁵¹ Edüp A; etdi ve M (127b)

⁶⁹⁵² Nakşda A; nakş M (127b)

revâc buldu ki, ahali-i Çin nübüvvetine⁶⁹⁵³ zâhib oldular. Hâlâ ol kavm meyânında vaz' etdüğü âyîn ve mu'teber ve ma'mûliyedir.

Zikr-i Amel-i Fağfûri: Kitâb-ı⁶⁹⁵⁴ Atlas da mezkûrdur ki, [145/a] fağfûri maddesi saf⁶⁹⁵⁵ ve yumurta kabuğu ve ba'zı eczâ-i⁶⁹⁵⁶ türâbiyyedir. Muhkem sahk hamîr edüp toprağa gömerler. Seksen yüz yıl yatdıktan sonra çıkarup eşerler⁶⁹⁵⁷ ve bu tıyn evlâda mîrâs kalır. Ekserî amele gelen mâye-i eczâdır ki, ihfâr-ı nevbetden işlenüp⁶⁹⁵⁸ kânûnları üzre ne kadartıyn-ı⁶⁹⁵⁹ atfık çıkarsa yerine ol kadar tıyn-ı cedîd konur. Kânûnnâme⁶⁹⁶⁰ eder. Asıl fağfûri bir ğāyet latîf beyâz⁶⁹⁶¹ taşdır ki, letafetine nazîr yokdur. Ol taşı sahk ederler ve elekden geçürürler. Yek-pâre taşdan biri birine muttasıl üç havuz vardır. Biri birine menfezi vardır. Havuz-i evveleunu döküp suyla hal ederler. Ve suyunu ikinci havuza akıdırlar. Anda dahî bir zaman hall etdikden⁶⁹⁶² sonra suyunu üçüncü havuza⁶⁹⁶³ akıtırlar. Ve suları çekilüp tıyn kalur. Defn⁶⁹⁶⁴ ederler ve zaman-ı medîdden sonra kullanurlar. Havuz evvelin eleşi⁶⁹⁶⁵ vasatın vasat üçüncünün a'la olur. Kış faslında işledikleri fağfûrilerin üzerine⁶⁹⁶⁶ ol faslında olan çiçekleri tasvîr ederler. Sâ'ir faslında⁶⁹⁶⁷ dahî ne güne izhâr var ise münâsib eşkâl ile nakş ederler. Zikrolunan evânilerin a'lâmını⁶⁹⁶⁸ onar dana edüp âhen-i hatâyiden çukalara korlar. Yüzer⁶⁹⁶⁹ bin dirheme satarlar. Şikeste ve sahîh ne çıkarsa müşteri tâlî'ine râzı olur. Ve deste-i pâdişâhı ki,⁶⁹⁷⁰ a'lâsıdır. Bu nev'in dibinde⁶⁹⁷¹ alâmeti vardır. Ve ba'zı fağfûri olur ki, birini de bin dirheme satarlar.⁶⁹⁷² Anın gibileri

⁶⁹⁵³ Nübüvvetine A; nübüvete M (127b)

⁶⁹⁵⁴ Kitâb-ı A; - M (127b)

⁶⁹⁵⁵ Saf A; sedef M (127b)

⁶⁹⁵⁶ Eczâ-i A; eczâları M (127b)

⁶⁹⁵⁷ Eşerler A; eşer M (127b)

⁶⁹⁵⁸ Nebbetden işlenüp A; nevbette işleyüp M (127b)

⁶⁹⁵⁹ Tıyn-ı A; toprak M (127b)

⁶⁹⁶⁰ Kânûn-nâme A; kânun-nâmede M (127b)

⁶⁹⁶¹ Beyâz A; ak M (127b)

⁶⁹⁶² Etdikden A; ederler M (127b)

⁶⁹⁶³ Suyunu üçüncü havuza A; üçüncü havuza suyunu M (127b)

⁶⁹⁶⁴ Defn A; andan defn M (127b)

⁶⁹⁶⁵ Eleşi A; alçak M (127b)

⁶⁹⁶⁶ İşledikleri fağfûrilerin üzerine A; eyledikleri fağfûrilerin üzerlerine M (127b)

⁶⁹⁶⁷ Faslında A; faslında M (127b)

⁶⁹⁶⁸ Evânilerin a'lâmını A; evânilerde a'lâmını M (127b)

⁶⁹⁶⁹ Yüzer A; ser-bimihir yüzer M (127b)

⁶⁹⁷⁰ Deste-i pâdişâhı ki A; dest ki, pâdişâhı M (127b)

⁶⁹⁷¹ Dibinde A; aşağı dibinde M (127b)

⁶⁹⁷² Birinide bin dirheme satarlar A; yerinde bin dirheme satur M (127b)

sâ'irlere⁶⁹⁷³ çıkarmazlar. Ve ba'zı cins altun ile ve zen ederler. Beraber ve fağfûride üç hâssiyet vardır ki, pişmeden gayri hiçbir cevherde yoktur. Biri budur ki, her ne⁶⁹⁷⁴ tortusu aşağı çöküp safi eyler. İkinci budur ki, eskimez. Üçüncü⁶⁹⁷⁵ elmasdan gayri hiç nesne te'sîr etmez.⁶⁹⁷⁶ Elması anınla tecrübe ederler. Ve andan ta'am yemek⁶⁹⁷⁷ akli ziyâde eder. Müferrihdır ve her ne kadar kalın olup etdikleri nakş görünmese ateşe ya güneşe veya çerâğa tutsalar nakşî zâhir olur.⁶⁹⁷⁸ Lornusu eder. Çin halkı ğâyet ezkiyâdır. Bunların za'ti tabî'at fi'line meşâbeh olup cihâniyânda⁶⁹⁷⁹ ve Flandrâ'de garîb görünüyor.

Ahvâl-ı Harp ve⁶⁹⁸⁰ Şecâ'at: Çin halkı ol kadar şeci' değildir. San'atı ve ticâreti⁶⁹⁸¹ ve sulhu cenkden tercîh ederler. Lâkin aralarında silâh ve top⁶⁹⁸² ve tüfenk isti'mâl olunur. Ve askerisi Tatar ile ve ba'zı cezâyir şarkıyye halkı ile dâ'imen kıtâldedir. Deryâda⁶⁹⁸³ dahî gemileri vardır. Hindistan'a ve Maliku Adaları'na sefer ederler.

Ahlâk u Âdât: [145/b] Ehl-i Çin ekseri Flemenk gibidir. Boyları kısa ve hafîfü'l-lahya ve gözleri küçük olur. Dilleri Nemçe diline benzer. Ekseri sahîhü'l-mizâc olmağla çok yaşarlar ve tîz kocalmazlar. Atlasda eder Çinîler'in ekserî arîz ve burnu aktas olur. Sakalların tıraşeylerler.⁶⁹⁸⁴ Aralarında hüsnüdârları dahî vardır. Hatta üstüvâba karîb olanları karayağız ve ba'id olanları kendim gönder ve kendi ayînleri üzre gayet mü'eddib geçünürler. Vesâ'ir halk-ı cihân anlara edebsiz ve vahşi görünür. Ve bunların avratları hüsnâ olur. Ve yüzlerin örterler. Başların açup ağaçdan saçlarına tokalar takarlar. Bir avratın başında kâhî yigirmi toka olur. Erleri ğâyet ğayûrdur. Taşra yalnız avrat çıkarmazlar ve herkes ne kadar isterse⁶⁹⁸⁵ olunur.

⁶⁹⁷³ Sâ'irlere A; s'a'ir deyâda M (127b)

⁶⁹⁷⁴ Her ne A; her ne konya M (128a)

⁶⁹⁷⁵ Üçüncü A; üçüncü budur ki M (128a)

⁶⁹⁷⁶ Etmez A; edüp harâşide etmez M (128a)

⁶⁹⁷⁷ Yemek A; yemek ve şarab içmek M (128a)

⁶⁹⁷⁸ Görünmese ateşe ya güneşe... A; görükmese güneşe ve ateşe ve çerâğa tutsalar zâhir olur M (128a)

⁶⁹⁷⁹ Olup cihâniyânda A; Cemaniyan'da M (128a)

⁶⁹⁸⁰ Harp ve A; harp ve kıtâl ve M (128a)

⁶⁹⁸¹ Ticâreti A; ticâreti şecâ'atden M (128a)

⁶⁹⁸² Ve top A; tutup M (128a)

⁶⁹⁸³ Kıtâldedir deryâda A; kıtâl üzredir deryâlarda M (128a)

⁶⁹⁸⁴ Eylerler A; ederler M (128a)

⁶⁹⁸⁵ İsterse A; dilerse M (128a)

Her avratı bir evde iskân ederler. Evli olup zinâ eden katl olunur.⁶⁹⁸⁶ Fâhişe kısmın şehirden taşrada iskân ederler. Bunlar yanında livâta ayıp değildir. Gılman aralarında Hindiler'in zâniye avratları gibi mebzûldür. Erleri külâh gibi bir⁶⁹⁸⁷ kisve giyerler. Ve meyyit⁶⁹⁸⁸ ekl ederler istincâ etmezler. Ta'âmı ekseri pirinçdir. Şarabların dahî pirinçden yaparlar. Ve günleri yeni ayda ekseri Mart ayının guresinde olur. İbtidâ'sâlleri⁶⁹⁸⁹ ve bayramları mükellefdür. Birinci gün⁶⁹⁹⁰ bayâ bî ziyâfetler edüp çengiler ve sâzendeler ve kıssa hânları meclise götürürler. Ve bunlar yemede ve içmede meşhûrlardır. Ve kendi ülkesinden çıkmak nâdir olur.⁶⁹⁹¹ Bîgâne izinsiz⁶⁹⁹² vilâyetlerine girmez. Çin ekâbirleri azîm mu'teber tâ'ifedir. Bunların pâyeleri⁶⁹⁹³ yazılmak lâzım gelse fark olunur. Kibârı altun ile vasatı gümüş ile ednâsı li-ejderdi. Vesâyir⁶⁹⁹⁴ elvân ile rütbesine göre yazarlar. Ve mütেকâddimîn tarzında nice la'blar vardır. Meyyitlerini bir taht üzerine oturdurlar ve birkaç gün önünde ziyâfet ederler. Envâ' hayvânatıyla musavvir nice sevbleri⁶⁹⁹⁵ önünde yıkarlar. Bu zu'mla ki,⁶⁹⁹⁶ ol yenen hayvânat bununla bile haşr olup hizmet edeler. Ba'dehu⁶⁹⁹⁷ cümle akrabası cem' olup dostlarıyla vedâ'laşurlar. Kâfur ve anber⁶⁹⁹⁸ ve ba'zı hoş kokulu⁶⁹⁹⁹ eşcâr ile anı yakarlar. Ve bunlar bahr ilmini bilüp büyük gemiler ile gezerler lâkin okyanus fırtınası şiddetinden ve kadirga balığı kesretinden gemilerini gayet kalın tahtadan⁷⁰⁰⁰ ederler. Dört beş karış kalın olur. Altun ve gümüş kendi evvelkilerinde azdır lâkin Çâyân [146/a] adasında vâfir gelür. Ve zen ile harclanurlar.⁷⁰⁰¹ Ve ba'zı kütübde mezkûrdur ki,⁷⁰⁰² Ehl-i Çin kâbâ'il Arab gibi şu'ûb kâbâ'ildir. Nesillerini zabt ederler

⁶⁹⁸⁶ Eden katl olunur A; edeni katl ederler M (128a)

⁶⁹⁸⁷ Gibi bir A; gibi başlarına bir M (128a)

⁶⁹⁸⁸ Meyyit A; meyte M (128a)

⁶⁹⁸⁹ İbtidâ' sâlleri A; ibtidâ-i sâlleri kânûn u evveldir M (128a)

⁶⁹⁹⁰ Birinci gün A; nice günü M (128a)

⁶⁹⁹¹ Olur A; vâki' olur M (128a)

⁶⁹⁹² İzinsiz A; dahî izinsiz M (128a)

⁶⁹⁹³ Pâyeleri A; pâyeleri ve mertebeleri M (128a)

⁶⁹⁹⁴ Li-ejderdi vesâyir A; lacuverd ile sâyir M (128a)

⁶⁹⁹⁵ Sevbleri A; yunları M (128a)

⁶⁹⁹⁶ Bu zu'mla ki A; - M (128a)

⁶⁹⁹⁷ Ba'dehu A; - M (128a)

⁶⁹⁹⁸ Anber A; sabr M (128a)

⁶⁹⁹⁹ Kokulu A; bûyu M (128a)

⁷⁰⁰⁰ Tahtadan A; tahtalardan M (128b)

⁷⁰⁰¹ Harclanurlar A; harcanurlar M (128b)

⁷⁰⁰² Mezkûrdur ki A; mastûr M (128b)

hatta bir şahıs elli âtiye değin⁷⁰⁰³ ceddîn ta'dât eder. Her fahz fahzından gayri tezevvüc⁷⁰⁰⁴ etmez. Tâ ki, nesil umûruna hâlel gelmeye. Ve bunların ricâl ve nisâsı dîbâ⁷⁰⁰⁵ ve harîr giyerler. Fukara ve abd alçak harîr giyerler.⁷⁰⁰⁶ Evleri vâsi' ve meclisleri timsâller ve evânilerle müzeyyendir. Nezâfet, siyâbet ve letâfet mekânla mübâhet ederler. Zarîf tâ'ifedir.

Memâlik-i Bilâd-ı Çin: Kitâbı Atlas'da mezkûr⁷⁰⁰⁷ olduğu üzere Çin'in iki yüz elli meşhûr şehirleri vardır. Anların her birini ismîyle okuduk da⁷⁰⁰⁸ âhirinde şehir ma'nasına "fu" lafzı yazılır.⁷⁰⁰⁹ Kantonfu gibi kariyelerinin hesâbı yoktur.⁷⁰¹⁰ Anların isimleri âhirinde kövi ma'nasına "çû"⁷⁰¹¹ yazılır. Ve şehirlerin⁷⁰¹² ekserî gemi götürür.⁷⁰¹³ Enhâr kenarındadır. Birinin vâsi' ve amîk handekleri olmaya metînbinâları vardır.⁷⁰¹⁴ Ve bu iklim husûsen deryâ kenarları şol kadar⁷⁰¹⁵ ma'mûrdur ki, her iki şehir meyânında⁷⁰¹⁶ iki üç mîl kadar mesâfe ancak bulunur. Filyos eder Çin nice hükûmete taksîm olunur. Sevâhil bahrde Kanita, Kovekim, Hiköyam, Nanköy, Kasantum ve Pakin. İçerüde olanları Kanyas, Kansî, Sankı, Suhtâm Havanum, Caena,⁷⁰¹⁷ Fukam, Suynam, Könci, Küyankı, Koçin, Çina ve Kovaşve dâr-ı mülk husûsunda ihtilâf vardır. Ba'zıları ana Pakin ve ba'zıları Kasantum ve kimi buna Kense derler.

Memleket-i Kanita: Çin'in cenûbunda Yoka memleketi ile hem sınır bir vilâyetdir. Dar meliki Kanita⁷⁰¹⁸ nâm şehirdir. Kanita suyu ağzında yüz kırk beş derece tûli yigirmi iki derece arzda vâki' olmuşdur. Fağfûr-i Çin selefde bunda

⁷⁰⁰³ Âtiye değin A; ataya hakınca M (128b)

⁷⁰⁰⁴ Tezevvüc A; fahzından tezevvüc M (128b)

⁷⁰⁰⁵ Dîbâ A; dîbâc M (128b)

⁷⁰⁰⁶ Giyerler A; giyüp gezerler M (128b)

⁷⁰⁰⁷ Mezkûr A; mastûr M (128b)

⁷⁰⁰⁸ Birini ismîyle okuduk da A; birinin ismînin M (128b)

⁷⁰⁰⁹ Yazılır A; yazılup M (128b)

⁷⁰¹⁰ Kariyelerinin hesâbı yoktur A; kariyeleri bi- hesâbdır M (128b)

⁷⁰¹¹ Çû A; çû lafzı M (128b)

⁷⁰¹² Şehirlerin A; şehirlerinin M (128b)

⁷⁰¹³ Getürür A; yürür M (128b)

⁷⁰¹⁴ Birinin vâsi' ve amîk... A; her birinin vâsi' ve amîk handekleri ile metîn hisârları vardır M (128b)

⁷⁰¹⁵ Kenarları şol kadar A; kenarında şol mertebe M (128b)

⁷⁰¹⁶ Meyânında A; mâbeyninde M (128b)

⁷⁰¹⁷ Caena A; - M (128b)

⁷⁰¹⁸ Kanita A; Kanida M (128b)

olurdu. Pâyitaht-ı kadimedir. Buna Nemtay dahî derler. *Filyos* eder bunun dâ'iresi üç mîl-i cermânîdir.

Nanto: Kanita kurbunda bir şehir-i azîmdir⁷⁰¹⁹ bu isimle tesmiye olunur. Bir nehir üzerinde binâ olunmuş benderi meşhur olmağla etrafında günde⁷⁰²⁰ beş yüz ve kâhî bin pâre⁷⁰²¹ gemiler gelüp cem' olur. Nehâs ve şeb ve tarçın ve ipek ve misk ve râvend metâ'ların alurlar. Ve bu şehirde fâhir kılıçlar işlerler.⁷⁰²² Ana karib sevâhilde Nanto ve Birakive Matan nâm şehirler vâki' olmuştur. Ve içerüde mu'teber şehirlerden Sinkomatu büyük benderdir ve ticâret yeridir. [146/b] Çayan ve Hind'den buna çok tüccâr gelir lâkin şehre giremeyüp taşrada otururlar. Kânûn-ı Çin böyledir. Ve şehir-i mezbûr Cako semtinde nehre bırakılan kenarına karîbdir. Bu evvelki önünde⁷⁰²³ Eymân nâm cezîre ancak⁷⁰²⁴ şikâr-gâhıdır. Cezîre-i Sankavanki, ba'zıları ana Demağa⁷⁰²⁵ derler. Ticâretle meşhûr adadır. Anda Portakal tâ'ifesi mesken edinüp Çin'e⁷⁰²⁶ girmeğe fırsat gözedirler. Lâkin Çinîler bigâne halkî vilâyetlerine komazlar.

Memleket-i Pukin (Fukin):⁷⁰²⁷ Sevâhil-i Çin'de Kanita'ya muttasıl memleketdir.⁷⁰²⁸ Dar-ı mülki Fukinya'dır⁷⁰²⁹ ki, Kogiyan dahî derler. Yüz elli bir derece tülî yigirmi beş derece arzında⁷⁰³⁰ gemi götürür. Bir nehri azîm⁷⁰³¹ üzerinde vâki' olmuştur. Bu şehrin yolları ve mahallâtı kâ'de-i hendesiyye⁷⁰³² ile tarh olunup esvâk hânelerinde kemâl tenâsüb ve tesâvî ri'âyet olunmuştur. Nehr-i mezbûr şehrin ekserîni ihâta eder. Üzerinde ikindiye karşı tuz ve bahâr yükü ile vâfir gemiler gelür. Kânûn-nâme-i Kokensi'de yazılan kısmı budur. Atlas ve kemhâ ve ketenden nâzen

⁷⁰¹⁹ Bir şehir-i azîmdir A; bir azîm şehirdir M (128b)

⁷⁰²⁰ Meşhûr olmağla etrafında günde A; meşhûrdur etrafından bunda M (128b)

⁷⁰²¹ Pâre A; kladar M (128b)

⁷⁰²² İşlerler A; işlenüp M (128b)

⁷⁰²³ Önünde A; önünde ve kenarında M (128b)

⁷⁰²⁴ Ancak A; içi M (128b)

⁷⁰²⁵ Ana Demağa A; Demaa'dır derler M (128b)

⁷⁰²⁶ Çin'e A; içlerine M (128b)

⁷⁰²⁷ Memleket-i Pukin (Fukin) A; memleket-i Fukin M (128b)

⁷⁰²⁸ Memleketdir A; bir memleketdir M (128b)

⁷⁰²⁹ Fukinya'dır A; Fukinya M (128b)

⁷⁰³⁰ Arzında A; arzda M (128b)

⁷⁰³¹ Azîm A; kebîr M (128b)

⁷⁰³² Hendesiyye A; hendese M (128b)

kumaşlar vesâ'ir melbûsât Çin'e nisbet olan metâ'lar andan olur.⁷⁰³³ Buna karîb-i deryâ kenarında Çin Şebu nâm şehir bir cezîre gibi yerdedir. Portakal her sene Hind'den ana varır. Çin'den bahâr yükledir.⁷⁰³⁴ Fağfûr-i Çin⁷⁰³⁵ metâ'ı satılmak için anlara musâmaha eyleyüp bir mesken ta'yin etdi.

Memleket-i Kekyan: Ki, Kokyan⁷⁰³⁶ dahî derler. Atlasda Şekuyam yazılmışdır. Çin sevâhilinde cenûbdan şimâle üçüncü memleketdir. Kokyan⁷⁰³⁷ yüz elli üç derece tül otuz bir derece arzında deryâ kenarında Karamaran Irmağı'nın⁷⁰³⁸ ağzında vâki' olmuştur. Bunun kurbunda olan şehirler bunlardır.

Timpu:⁷⁰³⁹ Nehri mezbûr bahre döküldüğü yerde Atlas resmî üzre Aşyu nâm cezîreden bir bender şehirdir. Liyamin⁷⁰⁴⁰ dahî derler. İpek ve fağfûri metâ'ın bundan yükledürler. Atlas'da Covânis Baryos'dan naklederler ki, bu şehirde üç ay kadar zamanda gemiler yüz altmış bin batman ipek yükledürler. Şehr-i mezbûrdan şimâle sevâhilinde Agunara⁷⁰⁴¹ ve Tartahu nâm şehirler ve içerüde dağlar arasında Sikupa, ve Doyton ve⁷⁰⁴² Sacanfunâm şehirler vardır. Buna Sıcanfu dahî derler. Kuyan Gölü'ne karîb dağlar içünde bir şehirdir.

Sebarsa ki, Sabarza dahî derler. Kurumerâyin Nehri'ne [147/a] akar bir nehir üzerindedir.

İskapana Hakyana dahî derler nehir üzerindedir.⁷⁰⁴³

Kelim atlasda Külansim yazılmış⁷⁰⁴⁴ bir mu'azzam ve mu'teber şehirdir.

Kenarda⁷⁰⁴⁵ cezîre-i Biligu bir küçük adadır. Agunara önüne düşer.

⁷⁰³³ Metâ'lar andan olur A; metâ'ları anda alurlar M (129a)

⁷⁰³⁴ Hind'den ana varır. Çin'den bahâr yükledir A; Hind'den ana vâfir bahar yükledirler M (129a)

⁷⁰³⁵ Çin A; Çin dahî M (129a)

⁷⁰³⁶ Ki kokyan A; Kokya M (129a)

⁷⁰³⁷ Kokyan dâr meliki Kokyan M (129a)

⁷⁰³⁸ Karamaran Irmağı'nın A; Karamaran nâm ırmağının M (129a)

⁷⁰³⁹ Timpu A; Nimiyyun M (129a)

⁷⁰⁴⁰ Liyamin A; Liyamiyu M (129a)

⁷⁰⁴¹ Atlas'da Covânis Baryos'dan naklederler ki... A; Şehr-i mezbûrda şimâle Agunara M (129a)

⁷⁰⁴² Dayton ve A; - M (129a)

⁷⁰⁴³ Hakyana dahî derler nehir üzerindedir A; Hakyana Akrabu nehri üzerindedir M (129a)

⁷⁰⁴⁴ Yazılmış A; yazılmışdır M (129a)

⁷⁰⁴⁵ Kenarda A; ya kenarda M (129a)

Bunlardan şimâle memleket Nânki ki, atlasda Nâmkûyi nâmıyla yüz elli üç derece tûl otuz sekiz arzında mastûrdur. Dar-ı mülki mahall-i mezbûrda Nankı ismîyle meşhûr⁷⁰⁴⁶ bir nehrin üzerinde binâ olunmuş beldedir. Ana Nankîng dahî derler. İçerüde olan şehirlerin büyüğüdür.⁷⁰⁴⁷ Fağfûr-i Çin'in bir sarayı dahî anda vardır.⁷⁰⁴⁸ Ve kenarda Arcissara ki, Cako seminde Asisra yazılmışdır.⁷⁰⁴⁹ Nankın Irmağı körfezinde bununla Aspeyyanâm bir şehir kenarı bahrde⁷⁰⁵⁰ vâkı' olmuştur. Bunlarda⁷⁰⁵¹ Penuri derler bir tâ'ife olur ki, ekserî cüce ve şerîr ve hilekâr kavimdir. Nankı'dan cenûp Agutara Irmağı üzerinde Pagırka ki, Peragrafa⁷⁰⁵² dahî derler. Ve Karakaran ki, Kurakan⁷⁰⁵³ dahî derler. İki şehirdir ve bunlar cenûbda Vafi⁷⁰⁵⁴ nâm şehir dağ dibinde vâkı' olmuştur. Bu evvelki kenarında Cezîre-i Esbilo bir küçük adadır.

Memleket-i Zeytun ki, atlasda Kasamtun ismîyle ve Cako semtinde Kesantun nâmıyla mastûr ve Nankın'ın şimâlinde kenar-ı bahrde bir diyâr-ı meşhûrdur. Bunun dağlarında ve arzında eşcâr-ı zeytun bahîd olmağla ülkesi⁷⁰⁵⁵ tesmiye olunur. Dar-ı mülki Zeytun nâm şehir ki, atlasda Samtun ismîyle mastûr ve yüz elli dört derece tûl ve kırk iki derece arzda mevzu' ve mezkûrdur. Şehri mezbûr⁷⁰⁵⁶ İskenderiyye'den ziyâde bendedir ve meşhûrdur.⁷⁰⁵⁷ Hind ve Hitay'dan vâfir gemiler⁷⁰⁵⁸ gelüp ipek ve şeker yükledürler. Bu diyârda sâbikân sükker-i asel gibi tulûm ile satarlar idi. Tenkıye ve akd etmezlerdi. Sonra öğrendiler bu Zeytun şehri bahrden nısf derece⁷⁰⁵⁹ merhale içerudedir. Ve önünde tatlu sudan lîmanı vardır. Gemiler ana dâhil

⁷⁰⁴⁶ Meşhûr A; meşhûrdur M (129a)

⁷⁰⁴⁷ Büyüğüdür A; büyüğü ve mükellefidir M (129a)

⁷⁰⁴⁸ Vardır A; olur M (129a)

⁷⁰⁴⁹ Ve kenarda Arcissara ki... A; arhîs Sara ki Cako semtinde Asîra yazılmışdır M (129a)

⁷⁰⁵⁰ Kenarı bahrde A; kenarında bahre karîb M (129a)

⁷⁰⁵¹ Bunlarda A; bunlara M (129a)

⁷⁰⁵² Pagırka ki, Peragrafa A; Pağafa ki, Perağlefa M (129a)

⁷⁰⁵³ Karakaran ki, Kurakan A; Karakaran Kurakanu M (129a)

⁷⁰⁵⁴ Vafi A; Dani M (129a)

⁷⁰⁵⁵ Ülkesi A; Zeytun ülkesi M (129a)

⁷⁰⁵⁶ Mezbûr A; mezkûr M (129a)

⁷⁰⁵⁷ Ziyâde bendedir ve meşhûrdur. A; bendir ve meşhur olup M (129a)

⁷⁰⁵⁸ Gemiler A; kimesneler M (129a)

⁷⁰⁵⁹ Derece A; - M (129a)

olurlar.⁷⁰⁶⁰ Halkı ol sudan ve kuyulardan içerler. Bundan Hanbalık otuz merhaledir ve bunun şehri ba'zı iklîm kitâblarında Nehr-i Hamedan yazılır.

Zeytun halkı meyyitini sandal yâhud bakkâm ağacıyla yakup⁷⁰⁶¹ külünü bir kese içüne koyup Nehr-i Hemedan'a atarlar. Yılda bir kerre bu husûs için **[147/b]** nehri mezbûrun kenarına vâfir halk cem' olur. Ve bu diyarda bir nev'i şecer vardır ki, meyvesinin ta'amı muhallefed mübâlağadan kinâye yüz dürlü ta'amı vardır derler. Gârîbe bir Horasânî ticâretle Zeytun şehrine varup nevâhisinde gördü ki, halk çift sürerler. Şems esed burcunda ekin zamanı değil idi. Bu zaman⁷⁰⁶² ne ekersiz dedi. Âhen ekeriz deyu cevâp verdiler. Latîfe sandı dihkân aslın beyân edüp⁷⁰⁶³ âfitâb kendi hânesinde iken hevâ kerem olur. Bu zemîn ma'den-i âhendir. Şikâflar ederiz harâret-i şems ile icrâ-i⁷⁰⁶⁴ âhen şikâflar aşâğısına dökülür. Mücemma'⁷⁰⁶⁵ olup ve gece döküp bîgser âf-tâb burc akraba varınca düzüp⁷⁰⁶⁶ her şikâfda vâfir ahen yakılıp ol zaman herkes tarlasınavarup düşürürler.⁷⁰⁶⁷ Zeytun etrafında olan şehirler bunlardır.

Birmâ: Lornusu hod kendi kitâbında Birmen yazmışdır.⁷⁰⁶⁸

Sinadya Zeytun Körfezinden cenûb kenarında⁷⁰⁶⁹ iki şehirdir.

Ve içerüde Tanciyu nehr-i Zeytun üzerindedir.

Zenciyu ki, atlasda Sişu yazılmışdır. Zeytun şimâlinde deryâ kenarından bir merhale içeru deryâ kenarında bir nehir üzerinde vâki' şehirdir.⁷⁰⁷⁰ Nehr-i mezbûr üzerinde Tenzu'dan yukarı ve Uter nâm şehir dağ dibindedir.

Aber agana: Zeytun garbîde dağlar arasında bir şehirdir. Bu nehri Zeytun'a dökülür.⁷⁰⁷¹ Zeytun önünde kenara karîb cezîre-i Zenciya vardır. Cako

⁷⁰⁶⁰ Olurlar A; olurlar M (129a)

⁷⁰⁶¹ Yakup A; kadr tarine göre M (129a)

⁷⁰⁶² Zaman A; zamanda M (129b)

⁷⁰⁶³ Edüp A; edüp dedi ki M (129b)

⁷⁰⁶⁴ Şems ile icrâ-i A; şems te'tîr ile icrâyı M (129b)

⁷⁰⁶⁵ Dökülür müvemma' A; dökülüp müctemiM (129b)

⁷⁰⁶⁶ Düzüp A; durup M (129b)

⁷⁰⁶⁷ Tarlasına varup düşürürler. A; kendi tarlasına varup düşürür M (129b)

⁷⁰⁶⁸ Lornusu hod kendi kitâbında... A; Lonerus hod kitâbında Birmen yazılır M (129b)

⁷⁰⁶⁹ Cenûb kenarında A; cenuba kenarda M (129b)

⁷⁰⁷⁰ Zeytun şimâlinde deryâ... A; Zeytun şimâlinde deryâ kenarında bir merhale içeru bir nehir üzerinde vâki' olmuşdur. Tenzu Zeytun cenûbunda bahrden iki merhale içeri bir nehir üzerinde vâki' şehirdir. M (129b)

seminde⁷⁰⁷² cezîre-i mezbûra bir küçük ada resm edüp⁷⁰⁷³ lâkin müteahhar⁷⁰⁷⁴ kürelerde ve atlasda Kurya nâmıyla şekli hilâlîde bir cezîre-i tûyla resm olunmuşdu ki, cenûbdan şimâle mümted taraf-ı şimâlisi⁷⁰⁷⁵ kenise önünde karaya muttasıl olmağa karîbdir. Ve tarafı cenûbisi⁷⁰⁷⁶ Nankîn önün geçer. Bunun imtidâdı ondereceden ortacıdır.⁷⁰⁷⁷ Cezîre-i mezbûra atlas resminde yüz elli yedi derece tûlda otuz derece arzından elli derece arza varır. Ba'zı kerre ve Papa Montalarda⁷⁰⁷⁸ bunun bir iki şehri yazılmışdır.

Kurya ve Tuksam ve Şenşü'l-merdir.⁷⁰⁷⁹ Ve bu cezîre-i maşrik Çin'de Tenzu nâmıyla meşhûr Tenzûyî⁷⁰⁸⁰ dedikleri tîb bunda olur denilmişdir. Lâkin Tenzu büyük karada⁷⁰⁸¹ idüğü zikr olundu. Filyos eder Kureya Çin önünde bir mu'teber cezîredir. Ahâlisi Tuka kûlu derler.⁷⁰⁸² Tûlî iki yüz otuz [148/a] cermâniyâ mîl⁷⁰⁸³ ve arzı elli mîldir. Bunda nice hükûmet vardır.

Memleket-i Künisay: Hunsay dahî derler. Çin şimâlinde bir meşhûr ve azîm vilâyetdir. Dâr-ı mülki Künisa nâm şehir atlas resmi üzere yüz elli beş derece tûl ve elli derece arzında bir şehri azîm ve bir pâyitaht-ı kadîmedir.⁷⁰⁸⁴ Bunun çevresi yüz mîl kadar olur. Hitay'dan gelür Poliyanku nehr-i kebîr deryâya döküldüğü yerde Venedik şehri gibi su içinde vâki' olmuşdur. Ve bunda şol kadar köprüler vardır ki, hesâba gelmez. Latîf ve mükellef şehirdir. Ol ecilden ehl-i Çin ana Gök⁷⁰⁸⁵ şehri ma'nasına Künisay⁷⁰⁸⁶ derler. Levâzım-ı beşeriyeden olan cemi' eşya anda mevcûddur. Mükellef bağçeleri ve latîf pınarları ve gölünde bahîd-i mürğ-âb ve

⁷⁰⁷¹ Zeytun garbîde dağlar arasında bir şehirdir. Bu nehri Zeytun'a dökülür A; - M (129b)

⁷⁰⁷² Seminde A; semtinde M (129b)

⁷⁰⁷³ Edüp A; olunmuşdur M (129b)

⁷⁰⁷⁴ Müteahhar A; müteahhirîn M (129b)

⁷⁰⁷⁵ Mümted taraf-ı şimâlisi A; memdûd taraf-ı şimâliye M (129b)

⁷⁰⁷⁶ Cenûbisi A; cenûbiyesi M (129b)

⁷⁰⁷⁷ On dereceden ortacıdır. A; on beş dereceden ortakdır M (129b)

⁷⁰⁷⁸ Montalarda A; Montada M (129b)

⁷⁰⁷⁹ Şenşü'l-merdir A; Şenşürü'l-merdir M (129b)

⁷⁰⁸⁰ Meşhûr Tenzûyî A; meşhûr olup Tenzûyî Hitay M (129b)

⁷⁰⁸¹ Karada A; karadur M (129b)

⁷⁰⁸² Ahâlisi Tuka kûlu derler A; AhâlileriTukaveli derler M (129b)

⁷⁰⁸³ Tûlî iki yüz otuz cermâniyâ mîl A; Nikâfaveli iki yüz otuz cermâniyan mîli M (129b)

⁷⁰⁸⁴ Kadîmedir A; iklimdir M (129b)

⁷⁰⁸⁵ Gök A; Göl M (129b)

⁷⁰⁸⁶ Künisay A, Künisa M (129b)

balık-şikârları ve safa gelmez bu şehir halkı bunları Lutre dedikleri⁷⁰⁸⁷ Karga gibi bir cins mûnis kuş ile sayd ederler. Bu kuşları alup kayığa girerler. Bir balık ya⁷⁰⁸⁸ mürğ gördükleri gibi bunları salarlar. Su içine dalup fi'l-hâl çıkarur⁷⁰⁸⁹ ve bu şehir dârü'l-mülk olmağla ekseri Çin pâdişâhı bunda oturur. Aktâr arzdan buna tüccâr gemileri gelüp ticâret ederler.⁷⁰⁹⁰ Filyos eder şehir-i mezbûr⁷⁰⁹¹ Tatar ve Hitay sınırında şimâl cânibinde olduğuna cümle musannıflar müttetiklerdir. Çin pâdişâhı⁷⁰⁹² ve Hâkan-ı Hitay tahtı almak rivâyet olunur. Bunun çevresi yüz tâliyân mîlî mesâbinedir.⁷⁰⁹³ Ve taşdan yapılmış birkaç yüz köprüsü vardır. Bir mertebe ki, büyük gemiler yelken açup altından geçerler ve şehrin içerüsünde bir büyük göl vardır. Çevresi yedi mîl ihâta eder. İçinde iki ada üzerinde pâdişâh için bir mu'azzam saray binâ olunmuşdur. Ve şehrin muhâfazasıçün müdâm otuz bin asker anda durur⁷⁰⁹⁴ deyu Markos'dan nakl olundu. Lâkin bu evsâfa akl-ı selîm⁷⁰⁹⁵ eylemez. Ve ba'zıları derki⁷⁰⁹⁶ Markos'dan sonra bu şehir tahrîp olunup bu hâl üzre kalmamışdır.

Takvîm'de Hunsâ'nın bir ismî dahî Hanko olmak üzre yazılıp bahrden nısf merhale içeru⁷⁰⁹⁷ ve mesâfe-i tûlî ve arzı birer merhale kadar olundu. Âhirine dek sevki mümted ve yolları taş⁷⁰⁹⁸ döşenmiş evlerinin binâsı ahşabdan tabaka tabaka âlî saraylardır. Mes'ûdi Mürucu'z-zehebi'nde belde-i mezbûre⁷⁰⁹⁹ Dicle'den a'zam bir nehir üzerinde vâki' olup halkı ehl-i İslâm ve Yahûdi [148/b] ve Nasâra ve Mecûsi ve sâ'ir esnâfi mahlûtdur. Ve bahr ile bu şehrin arası altı yedi menzil olmağla gemiler nehre girüp şehir önüne varırlar. Bu kelâm gerçi Ebu Reyha'nın Kânûn'da yüz altmış derece tûl ve on dört derece arz yazmasıyla müekkiddir.

⁷⁰⁸⁷ Lutre dedikleri A; Lutze derler M (129b)

⁷⁰⁸⁸ Ya A; veya M (129b)

⁷⁰⁸⁹ Çıkarur A; çıkarurlar M (129b)

⁷⁰⁹⁰ Tüccâr gemileri gelüp ticâret ederler A; ticâret için gemiler gelür M (130a)

⁷⁰⁹¹ Mezbûr A; mezkûr M (130a)

⁷⁰⁹² Müttetiklerdir Çin pâdişâhı A; müttetikdir Çin pâdişâhı tahtı M (130a)

⁷⁰⁹³ Mîlî mesâbinedir A; mildir M (130a)

⁷⁰⁹⁴ Durur A; mevcûddur M (130a)

⁷⁰⁹⁵ Selîm A; selîm teslîm M (130a)

⁷⁰⁹⁶ Derki A; derlerki M (130a)

⁷⁰⁹⁷ İçeru A; için M (130a)

⁷⁰⁹⁸ Taş A; taşla M (130a)

⁷⁰⁹⁹ Mezbûre A; mezbûrede M (130a)

Lâkin Ebu⁷¹⁰⁰ Sa'îd bir nehr-i musannibde bender a'zamdır. Âtide⁷¹⁰¹ fevâki-i kesîre olur ve kasabu's-sekr tebr dedüğü kelâm müeyyidi te'bîd eder. Şehri mezbûrda piriñ ve bakla ve hubûbât envâ' çokdur. Nakş ve tasvîr⁷¹⁰² ekserî halkının san'atıdır. Ve bi'l-cümle kütüb-i iklîmide Hancu ve Hanko⁷¹⁰³ isimleri ile şehirler yazılıp zann ü vehmden taşı çok tafsîller olunmuşdur. İ'timâd câ'iz olmamağla nakl revâ görülmedi.

Hunsa etrafında olan bilâden⁷¹⁰⁴ biri Unkevin şehridir. Bir büyük gölün ağzında vâki' olup⁷¹⁰⁵ ol gadirdir. Yaya muttasıldır. Biri dahî Avtek nâm şehridir. Bu dahî deryâ kenarında Kense cenûbundadır. Etrafında bahîd şeker kamışı tebr Havân ki,⁷¹⁰⁶ Cevân dahî derler. Cako seminde Hınam⁷¹⁰⁷ yazılmışdır. Elli derece arzından öte vâki' Körfüz⁷¹⁰⁸ bunun ismîyle tesmiye olunur. Ve ehl-i Çin Tatar havfinden anda azîm muhâfaza ederler.

Cenciyu içerüde⁷¹⁰⁹ Kense Nehri üzerinde bir şehirdir. Canzu⁷¹¹⁰ dahî derler. Anda ilm-i tıbbın iştihâr⁷¹¹¹ vardır. Ehl-i Çin azîm takayyid ile anda ol fene meşgûl⁷¹¹² ederler.

Tence köyü içeru nehrine yolun üzerindedir.⁷¹¹³

Senfûku Nehri Hamedan üzerindedir.

Panci⁷¹¹⁴ bu dahî nehr-i mezbûrun⁷¹¹⁵ üzerindedir. Kanizu dahî derler. Bunlarda birinden birine su üzerinde gemi ile gezmek mümkündür. Zîrâ Cengiz

⁷¹⁰⁰ Ebu A; ibn M (130a)

⁷¹⁰¹ Musannibde bender a'zamdır. Âtide A; müfide bender azîmdir. Anda M (130a)

⁷¹⁰² Tasvîr A; taksîr ve tasvîr M (130a)

⁷¹⁰³ Hancu ve Hanko A; Hancu ve Hankû ve Hanko M (130a)

⁷¹⁰⁴ Bilâden A; bilâdeden M (130a)

⁷¹⁰⁵ Olup A; olmuşdur M (130a)

⁷¹⁰⁶ Havân ki A; elvân ki M (130a)

⁷¹⁰⁷ Seminde Hınam A; semtinde Hıynam M (130a)

⁷¹⁰⁸ Körfüz A; Körfez M (130a)

⁷¹⁰⁹ İçerüde A; içerüde bir M (130a)

⁷¹¹⁰ Canzu A; Cayiz M (130a)

⁷¹¹¹ İştihâr A; iştihârı ve revâcı M (130a)

⁷¹¹² Meşgûl A; şugul M (130a)

⁷¹¹³ Nehrine yolun üzerindedir A; nehr-i Ziren M (130a)

⁷¹¹⁴ Panci A; Kanciyuyu M (130a)

⁷¹¹⁵ Mezbûrun A; mezbûr M (130a)

hânlarından Kubilay Tuvan⁷¹¹⁶ bu ülkeye müstevlî olduk da bir nehr-i azîm getürmüşdür deyu Luvrens tahrîr eder. Tenzu⁷¹¹⁷ Kense Nehri üzerinde deryâkenarında bir şehirdir. Sizu⁷¹¹⁸ Kense şimâlinde kenarda bu dahî bir şehirdir. Panci şimâlde serhad-i Çin’de bir şehirdir. Bunlardan öte Hıtta memleketinden⁷¹¹⁹ İtâ ülkesi hudûdundan hâricde ehl-i Çin ve kurbunda olan bilâd bu mahle gelince yazılır. Bundan sonra içerü memâlik husûsunda tafsîle mecâl yokdur. Ancak isimleri resminden atlas nakli ile iktifâ olundu. Lornusuanlardan Kongo, Kopen Çin, Ortan Sihima, Kadashı, Şiyansu ve Kuyanis, Sansi nâm şehirleri yazar. Ve bunların her birinde bir mahsûs tutan vardır deyu Çin halkı lisânında hâkimine derler. [149/a] ve Sansi’de sâbıkan bir azîm tufan olup gökden ateş yağdı. Ve ol tufanın bakıyyesi ol şehir kurbunda bir kadir-i azîm olup hâlâ bâkidir deyu ehl-i Çin’den Lornusu nakl eyledi. Atlas resminde içerüde olan memâlik bunlardır: Honad, Sansi, Cuna, Kukam, Fevanis, Kuşu, Suyunyam, Kuşin Şina. Bunların şehirleri esmâsı resminde mastürdür.

Ahvâl-ı Ebniyye: Ehl-i Çin her şehir hisârların metin surlar ve hendekler ile tahsis ederler. Ve etrafına sular akıdırlar. Husûsen şimâl tarafında olan azîm dağlar arasını beş yüz mîl kadar yerde Hıtay Tatarlar’ın men’ için kaleler ve surlar edüp sedd eylemişlerdür. Atlasda mastürdür. Ve Çin müverrihlerinin nakli ile mezkûrdur ki, ehl-i Çin târîh-i kitaba gelince doksan üç yıl kadar Tatar’dan renc-i bî-payân görüp bi’l-âhire Terin Zunâm Çin-i azîm re’yi tedbîr edüp Tatar elinde halâs buldukdan sonra bu dîvârı binâ etdüdü. Ve iklim-i Çin’î cümle muhkem ve mastür kıldı. Ve yer yer asker koyup muhâfaza erbâbı ta’yîn eyledi. Çin şehirlerinin hisâr kapuları gayet mükellef ve yolları berese ve hendese ile tarh olunmuşdur. Doğru ve vâsi’dir. Her yolunda on beş atlu hem rekâp giderler ve bu yollarda yer yer sular üzre köprüler vardır. Portakal’dan menkûldür ki, Fukeş nâm şehirde mermerden binâ olunmuş bir metîn ve musanni’ ve mükellef kule görmüşler ki, kırk derk üzerinde durur. Her derk irtifâ’ı kırkar karış ve enliliği on ikişer karış eser-i mezbûr Avrupa

⁷¹¹⁶ Kubilay Tuvan A; Kubilay’ın ka’nı M (130a)

⁷¹¹⁷ Tenzu A; Tenizu M (130a)

⁷¹¹⁸ Sizu A; sinizu M (130a)

⁷¹¹⁹ Hıtta memleketinden A; Hıttaylar memâlikinden M (130a)

eserîne galibdir derler. Ve Çin'in şehirlerinde ve karyelerinde mükellef ve mu'teber yerler çokdur lâkin evlerinin binâsı ekserî ahşâbdandır.

Zikr-i Enhâr ve Gadir: Çin'de gemi getirür suları. Ve gölleri vâfirdir. Ol ecilden bu diyârda sefâyin bahiddir. Keşti halkı cümle bilâd-ı Çin halkı ile kadr-itahmîn olunur. Karada sâkin olanlar ğâlib değil ise bârî müsâvidir. Ve bu sular şehirleri ve nevâhîsini sa'y edüp halka azîm fâ'ide eder.

Meşhurları bunlardır:

Nehr-i Kanita: Nehr-i azîmdir. Çin cenûbunda gölde çıkup Kanita şehri kurbunda deryâ dökülür. İçünde nice adalar ve üzerinde şehirler vardır.

Nehr-i Nanto: Büyük sudur. Kanita suyuna karîb geçer.

Nehr-i Berkalan: Bir vâsi' nehirdir. Muyen Gölü'nden çıkar.

Nehr-i Karamar: Hıtay vilâyetinden gelüp ve Hıyao nâm büyük gölden geçüp [149/b] Kekyan'da okyanusa dökülür.

Nehr-i Zeytun: Zeylun dahî derler. Kütûb-i İslâmiyye'de Nehr-i Hamedan yazılır. Hıtay'dan gelüp Tace şehrinde iki bulunur. Fer' a'zami şarka gidüp bir azîm göle dökülür.

Nehr-i Bulisanku: Hıtay'dan gelüp bir göle uğrar. Andan çıkup Kense şehrinde deryâya dökülür. Ağzı vâsi' sazlıktır. Göle benzer.

Gadîr-i Heylâm: Ki, Koşun Çina kurbundadır.

Gadir-i Çin: Bunun deryâya itsâli vardır ve bir nehre dâhil olup iki ayağı deryâya akar. Mevin gibi memleketi bunun etrafındadır.

Gadir-i Küyan Şi: Vasat iklîme karîb bir gâdîr kebirdir. Adasında bir büyük cezîre Küyan Şinâmına belde vardır. Buna üç nehir dâhil olup dördü birden ayağı deryâya akar. Her birisi enhâr-ı a'zamdır.

Gadîr-i Kukuem: Küyan Şi garbisindedir. Bunun iki yerden ayağı Küyan Şi Gölü'ne muttasıl olur. Bunun dahî ortasında bir ada vardır.

Gadîr-i Şinfu: Derler vasat iklimdedir. Buna dahî vâfir hafrede enhâr akup iki üç yerden nehirler çıkar.

Gadîr-i Sansi: Çin'in garb şimâlinde bir büyük göldür. Milâdın bin beş yüz elli yedi senesinde vâkı' olan tûfândan hâsıl oldu.

Cibâl-i Çin'in etrafın ihâta eden azîm dağlardan gayri sevâhil-i şimâliyyesi azîm Dağıstan'dır. Orta yerde dahî yer yer azîm harde dağlar vardır. Ekserî ormanlıdır.

Âb u Havâ-i Çin: Çin'in ekserî suları latîf ve lezîz ve havâsı hûb ve mu'tedil ve tûrâbî münbit ve mahsûldârdır. Havâsı sıcah olduğundan anda a'ma ve alîl nâdir görünür.

Nebâtât ve Hayvanât ve Mahsûlât: Bu diyârların sulu yerinde pirinç ekilüp senede dört kere biçilür ve kuru yerler sâ'ir hubûbât tarlalarıdır. Vadileri ve dağları ekseri sanevber eşcârı ve bostanlar enva' eşcâr meyve-dâr ile malâmâl olup ancak Çin ve Hind'de üzüm ve incir nâdir olur. Ve ekseri dağları ve sahrâları tut eşcârı ki, ipek mahsûli için anları kurudurlar. Keten dahî vâfir olur. Arzında altun ve gümüş ve mihâs ve hadîd ma'denleri vardır. Cevâhir ve lü'lü' ve misk ve sukkar husûsen râvend bu diyar metâ'ındandır. Ve bunda bir nev'i ağaç olur ki, Çiniler ana lâm pâlâm derler. Bu yerde Çöp Çin'i derler. Envâ' evrâm eskâle nâfi' edviyedendir. Bu ağacın kökü beyaz ne nakîl dikdir ve Çin'in mu'teber [150/a] metâ'ı harîridir ve kumaşdır. Râvend ve incü ve miskdir. Harîr gayet vefret üzre olur. Yalnız Liyamiyu şehrinde üç ay kadar zamanda yüz altmış bin batman ipek çıkduğu tevâtür ile menkûldür. Ve bakırı dahî gemiler ile Hind ve Sind'e gider. Karanfili dahî vardır. Lâkin Neluki adaları karanfili gibi iyü değildir. Devâbb-ı mevâşi ve şikâr canavarları semmûr ve kakum ve envâ' tuyûr vâfir olur. Sulu yer olmağla ördek ve kazı vardır. Vesâ'ir su kuşları vardır. Yalnız Kanita şehrinde on iki bin kadarı günde sayd olunur. Ve Çin halkı Mısırlı gibi yumurtayı yaz günü köpreye gömerler. Bir zamanda⁷¹²⁰ yavruları çıkar ve kış faslında kamyşdan sinilere⁷¹²¹ koyup altına mu'tedil ateş

⁷¹²⁰ Zamanda A; zamandan sonra M (130b)

⁷¹²¹ Sinilere A; siniye M (130b)

yakarlar. Bu tarîk ile dahî yavru çıkarırlar ve bunun sularında ve göllerinde ve deryâsında balık bahîddir.

Ahvâl-ı Mülük-i Çin: İklîm-i Çin ⁷¹²² mülûkünü ahvâline kütüb-i İslâmiyye'de zafer müyesser olmayup ancak Ahbârü'd-düvel nâm ⁷¹²³ târîhide Nûşirevân zamanında ⁷¹²⁴ altı nefer kimesne ⁷¹²⁵ yazılmışdır. Ol dahî aslı yok ⁷¹²⁶ ahbâr-ı kâzibe kabilinden olduğu siyâkında ⁷¹²⁷ zâhir olmağla nakli câ'iz görülmedi. Bundan sonra zafer müyesser olursa kenara ilhâk oluna. Tercüme etdiğimiz Firengi târîhlerde dahî mezkûr değildir. Bu iklîmin ekseri-i ahvâl-i Rum'da hab ü hayâl ⁷¹²⁸ olup halt tarîkiyle kânûn-nâmede mastûr olanın hülâsasın ⁷¹²⁹ bundan sonra gelen fasılda nakl ederiz. Murâd eden vâkıf ola. Ba'zı kütübde Çin'in umûr-ı garîbesinden bir iki nâdire zikr olunmuş cümleden çarh ki, ⁷¹³⁰ muharriksiz murâd olduğu ⁷¹³¹ kadar döner ve durur. Ve Çin karyelerinden bir karyede bir gadîr vardır ki, yılda bir kerre ehli gelüp bir atı bu ⁷¹³² gadîre korlar ve taşra çıkmadan men' ederler. Esb suda oldukca yağmur yağar. Kifâyet mikdârı olduk da çıkarırlar. ⁷¹³³ Ve boğazlayup atını dağa birağurlar. Kuşlar yer gider ve Çin'de bir çeşme vardır ki, marîz andan içse ya mürde ⁷¹³⁴ yâ zinde olur. Ve bir değirmen vardır ki, aşağı taşı döner yukarı taşı durur ve kepeksiz un öğüdür. ⁷¹³⁵

⁷¹²² İklîm-i Çin A, - M (130b)

⁷¹²³ Nâm A; - M (130b)

⁷¹²⁴ Zamanında A; zamanına dek M (130b)

⁷¹²⁵ Kimesne A; kimse M (130b)

⁷¹²⁶ Yok A; yokdur M (130b)

⁷¹²⁷ Siyâkından A; siyâkında M (130b)

⁷¹²⁸ Hayâl A; hayâl mesâbesinde M (130b)

⁷¹²⁹ mastûr olanın hülâsasın A; mastûrdur anın hülâsası M (130b)

⁷¹³⁰ Çarh ki A; bir çarh ki M (130b)

⁷¹³¹ Olduğu A; olunduğu M (130b)

⁷¹³² Bu A; - M (130b)

⁷¹³³ Çıkarırlar A; atı çıkarırlar M (130b)

⁷¹³⁴ Mürde A; mürd olur M (130b)

⁷¹³⁵ Öğüdür A; olur M (130b)

Fasl-ı Sâni Ahvâl-i Vilâyet Çin ve Hittayve Hotin ve Kavânin-i

Mülûkehüm

Eşya aksâmından kısmı Hittave Hotin'dir. Ta'rif-i Hittay Hittaya Tibay Hatay ve Hata dahî derler.⁷¹³⁶ Lornusu kavlince bu iklim Gül [150/b] ismîyle tesmiye olunmuştur. Ve ismî kadîmi Sarka idi. Ba'zıları Kütay lafzından tahrîr olundu derler. Ve lafz-ı mezbûr muhbit envârü'l-heyeye ma'nasınadır. Sebîden⁷¹³⁷ sonra Beni İsrâil'in on sebtî anda gelüp temekkin etdiklerinde bu isimle tesmiye olundu. Hudûd-ı şarkda okyânus şarkı⁷¹³⁸ ve Çin cenûbunda Hind ve Ganes Irrmağı ve Çin dağları ve hisârları şimâlde Corza ve Donmuş deniz ve garbda Galasya'dır ki,⁷¹³⁹ Keşmîr ve Hotin vilâyetleridir. Sâhib-i Atlas bunun hadd-i garibesini esyâ-ıgarbisi ile tahdîd eyleyüp cümle Türkistan ve Maverâünnehir'i bu resimde dere ve gâyet icmâl üzere zikr eyledi. Lâkin biz bir fasılda ihtiyâr edüp⁷¹⁴⁰ Hittay'ı yazup Türkistan ve Maverâünnehir'i müstakil fasıllarda⁷¹⁴¹ getürdük.

Mesâfe-i Hitta ve Hotin⁷¹⁴² atlas resminde yüz yigirmi derece tûldan yüz altmış tûla varınca ve elli derece arzdan yetmiş müntehî olunca resm olunmuştur. Filiposeder bu Hittay evvelkisinin ibtidâsı halî Tatar sınırlarında Nevrus dağlarında Aynan burnuna dek mümted olur. Tûlî takrîben altı yüz Cermaniyân⁷¹⁴³ mîlîdir.

Taksîm-i Hittay: Filipos eder.⁷¹⁴⁴ Hitta-yı Sarka dedikleri eski Tataristan olup Tatar kavmi arasında büyük saltanattır. Ve bu Tataristan aksamı bunlardır. Hittay, Tatğut, Tainğu, Tendük, Kamul, Kayar, Karahıtay.⁷¹⁴⁵ Ve bu eski Sarkayı ve İmaûs⁷¹⁴⁶ dağı arasında olan Tataristan'ın ekserîni dâ'imen ûs-i garibesinde olan Tataristan'ın bir kısmına müstemildir.

⁷¹³⁶ Eşya aksâmından kısmı... A; Hittay Kıtay ve Hata ve Hitta dahî derler M (130b)

⁷¹³⁷ Envârü'l-heyeye ma'nasınadır sebîden A; en'âmına satbîden M (130b)

⁷¹³⁸ Şarkı A; - M (130b)

⁷¹³⁹ Galasya'dır ki A; Galasya ki M (130b)

⁷¹⁴⁰ İhtiyâr edüp A; - M (130b)

⁷¹⁴¹ Fasıllarda A; fasılda M (130b)

⁷¹⁴² Hitta ve Hotin A; - M (130b)

⁷¹⁴³ Cermaniyân A; Cermani M (130b)

⁷¹⁴⁴ Taksîm-i Hittay: Filipos eder A; taksîm-i Filipos eder M (130b)

⁷¹⁴⁵ Tainğu, Tendük, Kamul, Kayar, Karahıtay A; Tainğun, Tendük, Kamuli ve Kıyad ve Karahıtay ve Yetru M (130b)

⁷¹⁴⁶ Ve İmaûs A; dâ'imen Ūs M (130b)

Ahvâl-ı Saltanat-ı Hıttay: Bu makamda bir kânûn-nâme ve Rûz-nâme-i Hıttay tercümesinin halâsın⁷¹⁴⁷ nakl ederiz. Kânûn-nâme bir Farsî kitâbıdır. Yigirmi bâb üzre Sultân Selîm-i kadîm asrında yazılıp sonra tercüme olunmuştur. Ve Rûz-nâme⁷¹⁴⁸ bir risâledir ki, Timur⁷¹⁴⁹ oğlu Şâhrûh Mîrzâ ki,⁷¹⁵⁰ Horasan'da pâdişâh iken sekiz yüz yigirmi iki senesinde a'yân-ı devletden Şâdî Hoca-i Hıttay hânına elçi gönderüp erbâb-ı me'ârifden Hoca Gıyâseddin Nakkaş bile koşdu. Ve fermân etdi ki, Herat'dan çıkup gelince gördüğü umûr vâkâyi'î yaza.⁷¹⁵¹ Mezbûr dahî me'mûr olduğu üzre yazup üç seneden sonra geldik de arz eyledi. Ol umûru ma'ruza Ceybü's-seyrîde Matla'u's-Sa'deynden nakl tarîkiyle mastûrdur. [151/a] ve bir hilâlde tercüme tarîkiyle mastûr ve mezkûrdur.⁷¹⁵²

Kâvânîn-i Hıttay: Kânûn-nâmenin on üçüncü bâbında yazar ki, Hıttay kânûnları vaz'a sebep⁷¹⁵³ selefde zarûret hasebiyle hândan hâkandan⁷¹⁵⁴ Lûzi nâm bir avrat Hıttay Hâmı olup zabt-ı memâlik için vaz'ı kavânin lazım gelmekle asrında bir Çin güzîn nâm bir hekîm zû-fünûn ve avratın aczini görüp kendüyü arz eyledi. Avrat dahî ana vezâret verüp hekîm mezbûr tedbîr-i⁷¹⁵⁵ umûra kâvâid-i hikmet ve akl ve ferâset ile meşgûl oldu. Ve⁷¹⁵⁶ kânûnları vaz' etdi. Ve bir defter yazup vasiyyet edüp⁷¹⁵⁷ Melik Hıttay'ı zabt-ı murâd eden ol defterde mastûr olan kavânin ile amel eyleye. Ba'dehu ol kânûnlar düstûrû'l-amel olup⁷¹⁵⁸ nice bin yıldır icrâ olunur ta'mîr⁷¹⁵⁹ etmezler. Muhâlefet aralarında azîm cürüm himmetdir.⁷¹⁶⁰ Eğer hâkan dahî olursa kânûn üzre ma'zûl ederler. Ve günah anların⁷¹⁶¹ yanında terk-i kânûndur.

⁷¹⁴⁷ Halâsın A; hulâsasın M (130b)

⁷¹⁴⁸ Rûz-nâme A; rûz-nâmce M (131a)

⁷¹⁴⁹ Timur A; Timurlenk M (131a)

⁷¹⁵⁰ Mîrzâ ki A; Mîrzâ M (131a)

⁷¹⁵¹ Yaza A; yazalar M (131a)

⁷¹⁵² Ceybü's-seyrîde Matla'u's-Sa'deynden... A; ceybü's-seyre mutalli'u's-sa'idin nakl tarîkiyle mastûr ve bu hilâlde tercüme tarîkiyle mezkûrdur M (131a)

⁷¹⁵³ Kânûnları vaz'a sebep A; kânûnların vaz' olunmasına sebep M (131a)

⁷¹⁵⁴ Hâkandan A; - M (131a)

⁷¹⁵⁵ Tedbîr-i A; bir M (131a)

⁷¹⁵⁶ Oldu ve A; olup M (131a)

⁷¹⁵⁷ Edüp A; etdiği M (131a)

⁷¹⁵⁸ Olup A; ola M (131a)

⁷¹⁵⁹ Ta'mîr A; tağyîr ve tebdîl M (131a)

⁷¹⁶⁰ Cürüm himmetdir A; cürümdür M (131a)

⁷¹⁶¹ Anların A; anlar M (131a)

Şöyle ki, üç günah sâdır ola⁷¹⁶² pâdişâlıktan düşüp evlâdı mücrim olur.⁷¹⁶³ Saltanat neslinden gider. Nakîr eder ki,⁷¹⁶⁴ sonra Cengiz Hân vaz‘ etdi ki, kavânîn ki yasa ta‘bîr olunur. Umûm üzre Tataristan ve Hittay’da sâkin olan⁷¹⁶⁵ abde-i esnâm makbûl⁷¹⁶⁶ ve mu‘teberdir. Ekserî anınla amel ederler.

Kânûn-ı Hâkan:^{*7167} Evvela hâkan olan içlerinde a‘lem-i hândan olmak gerek. Biri vefât etse yahût kânûna muhâlefet ile ma‘zûl olsa evlâddan müstahakk yerine⁷¹⁶⁸ ma‘zûlün evlâdı ensâbından şe‘amet vardır ve erkân-ı devlet intikâmdan ve gazezden hâlî olmaz. Cümle tevâbi‘ ve levâhikî ile bir hisâra korlar. Levâzımını müstevfî ta‘yîn ederler. Kimse anlarla buluşmak memnu‘dur. Hâkan-ı Hittay Dar-ıMülki Hânbalık nâm şehri azîmdir. Saray-ı divân andadır. Vesâyir memâlik-i Hittay cümle on iki kısım⁷¹⁶⁹ ve on iki divândır. Dar-ı Mülki divân-hânesi gibi her birinde divân-hâneleri vardır. Dokuz vezîr vardır. Cümle⁷¹⁷⁰ sâhib-i tedbîr oturup ne vâki‘ olursa hâkana arz ederler. Ve hâkanın ümerâ ve vüzerâ zâhiren mükâlemesi yokdur. Meğer ki,⁷¹⁷¹ bir emr-i mühim ola arzları ve mektûbları hâdimler telhîs ederler.⁷¹⁷² Alâmet-ikabulü serhatdir. Ve hâkanın evkâtı üç kısma munkasımdır.⁷¹⁷³ Biri ıyş ü neşve ve biri hâb ü râhte ve biri umûr u memleket zabtı için hatt ve⁷¹⁷⁴ nişâne bunun vakti geldik de te‘hîre mecâl yokdu.⁷¹⁷⁵ Ayda üç kere terkle mağdurdur. Lornusueder. Hittay hânı cümle Tatar hânlarının [151/b] büyüğüdür. Ana Ūlu Hân derler. Moskovlar Kazar Katayesk’e ta‘bîr ve⁷¹⁷⁶ itlâk ederler. Hittay kaysarı ma‘nasına bunun re‘âyası ona şol mertebe i‘tibâr ederler ki, elini yuduğu suyu alıp teberrüke⁷¹⁷⁷ aralarında yüzlerini yumağla günahları mağfîret olunur i‘tikâdındadırlar. Ve bu

⁷¹⁶² Ola A; olsa M (131a)

⁷¹⁶³ Mücrim olur A; dahî mahrûm olur M (131a)

⁷¹⁶⁴ Nakîr eder ki A; fakîr eder M (131a)

⁷¹⁶⁵ Olan A; - M (131a)

⁷¹⁶⁶ Makbûlş A; arasında makbûl M (131a)

* [d]: Kânûn-ı Hâkan

⁷¹⁶⁷ Kânûn-ı Hâkan A; - M (131a)

⁷¹⁶⁸ Yerine A; yerine geçer ve M (131a)

⁷¹⁶⁹ Kısım A; kısımdır M (131a)

⁷¹⁷⁰ Dokuz vezîr vardır cümle A; dokuzar vezîr M (131a)

⁷¹⁷¹ Meğer ki A; sonra M (131a)

⁷¹⁷² Ederler A; eder M (131a)

⁷¹⁷³ Kısma munkasımdır A; kısımdır M (131a)

⁷¹⁷⁴ Memleket zabtı için hatt ve A; memlekete ve rahat M (131a)

⁷¹⁷⁵ Yokdu A; yokdur M (131a)

⁷¹⁷⁶ Ta‘bir ve A; - M (131a)

⁷¹⁷⁷ Teberrüken A; teberrük için M (131a)

hâkanın mahsûs lisânı vardır tercümanla söyleşir. Irsile babası yerine cülûs eyler.⁷¹⁷⁸ Hâkan vefât etdik de yedi mu‘teber kabâ’ilin ekâbiri ve vezîri ortasında cem‘ olup mâtem için cümlesi beyaz kaftanlar giyerler. Ve du‘â ve senâdan sonra saray ortasında bir siyah gece döşeyüp yeni hâkanı getirürler. Oturdup Cengiz âyini üzere nasb ve tabi‘iyyet⁷¹⁷⁹ ederler. Ve derler ki, yukaru güneşe⁷¹⁸⁰ bâk velâyezâl Tenrîye i‘tirâf eylesin. Anın zıllîsin kendi tedbîrini anın murâdına uydur tâ ki cennetde senin nasibin ola. Bundan ziyâde hilâfını edersen dünyada dahî sâ’irleri gibi cezânı bulursun. Bu siyah geceden gayri sana nesne kalmaz. Sonra herkes kırmızı libâslar⁷¹⁸¹ giyüp başlarına birer sarğūç sokarlar. Ba‘dehu⁷¹⁸² şehrin kadısı ana tâc giydirir ve avratına dahî tâc giydürüp⁷¹⁸³ hânâ etdikleri kadar ana dahî ta‘zîm ve i‘tibâr⁷¹⁸⁴ ederler. Ba‘dehu cümle beğler huzuruna gelüp üç kerre diz çöküp ve bî‘at ederler ve⁷¹⁸⁵ ayağın öperler. Ve her biri için⁷¹⁸⁶ azîm pişkeşler ve hediyeler getirürler.⁷¹⁸⁷ Cümle hedâyanın adedleri dokuz⁷¹⁸⁸ olur zirâ Tatarlar bu kadarıyla⁷¹⁸⁹ temîn etmişlerdir. Cengiz Tanrıya günde sekiz⁷¹⁹⁰ kerre diz çökerdi. Ve cümle kilîsalarda zencefire ile boyanmış tahta⁷¹⁹¹ üzerine altun hurûf ile bunun ismîni yazarlar ve ana İbnüllah derler ve sözünü şerî‘at yerine⁷¹⁹² koyup azîm i‘tibâr ederler ve hâkan re‘âyasına ve beğlerine nâdir görünür.

Vasf-ı Saray ı Divân-hâne: * Bu saray atlasda zikr olunduğu üzere mürebbi‘ eş-şekl ve her zıl‘ı birer mîl ve divârının irtifâ‘ı on iki zirâ’dır. Taşrasın ağardup⁷¹⁹³ kırmızı levle munakkaş etmişlerdir.⁷¹⁹⁴ Ve dört köşesinde birer azîm mürtefiğ kasra

⁷¹⁷⁸ Eyer A; eder M (131b)

⁷¹⁷⁹ Tabi‘iyyet A; bî‘at M (131b)

⁷¹⁸⁰ Güneşe A; göğe M (131b)

⁷¹⁸¹ Libâslar A; libâs M (131b)

⁷¹⁸² Sokarlar ba‘dehu A; sokar M (131b)

⁷¹⁸³ Giydirüp A; giydürür M (131b)

⁷¹⁸⁴ İ‘tibâr A; - M (131b)

⁷¹⁸⁵ Çöküp ve bî‘at ederler ve A; çökerler ve bî‘at edüp M (131b)

⁷¹⁸⁶ İçün A; - M (131b)

⁷¹⁸⁷ Getürürler A; getirür M (131b)

⁷¹⁸⁸ Dokuz A; dokuzar M (131b)

⁷¹⁸⁹ Kadarıyla A; aded ile M (131b)

⁷¹⁹⁰ Sekiz A; dokuz M (131b)

⁷¹⁹¹ Tahta A; tahtalar M (131b)

⁷¹⁹² Yerine A; - M (131b)

* [d]: Vasf-ı Saray ı Divân-hâne

⁷¹⁹³ Ağardup A; ağâzdan M (131b)

⁷¹⁹⁴ Munakkaş etmişlerdir A; nakkaş etmişler M (131b)

meşâbe killeler ve ortalarında anlar⁷¹⁹⁵ gibi birer kille cümle sekiz kasrı müştemil olup bunların her biri top ve tüfenk ve tîğ ve kemân vesâ'ir edevât-ı⁷¹⁹⁶ cenk envâ'ından bir nev'î mahzendir. Bu mürebbi' divânın ortasında üç kulle⁷¹⁹⁷ gibi bir saray dahî binâ olunmuştur. Kal'a gibi dûm saray hâs hâkanı olur.⁷¹⁹⁸ Bunun [152/a] fevkânisi yok lâkin ferşi on tabakâ zeminden mürtefi'dir. Ve bu sarayın sakfi gâyet mürtefi' ve envâ' sanâyi' ve bedâyi' ile mukarnes⁷¹⁹⁹ ve müzhipdir. Divarları altun ve gümüş safhalar ile müzeyyen ve selefde geçen cenkler ve vakâyi'î garîbe⁷²⁰⁰ birer san'at-ı acîbe ile musavvir olup görenler hayran kalırlar.⁷²⁰¹ Kânûn-nâmede mastûr olduğu üzre saray⁷²⁰² biri biri içre yedi hisârdır. Her birinde bağ ve bostan ve nigâristanlar binâ olunmuştur.⁷²⁰³ Taht-ı hâkan kızıl altundan olup bir sûret-i ejderha anı ihâta eylemiştir.⁷²⁰⁴ On iki divân-hânenin bir tarafında hâdimler ve bir tarafında kızlar durur.⁷²⁰⁵ Başlarına murassa' tacları koyup zer-beğât libâslar ve yeşimden murassa' kemerler kuşanurlar.⁷²⁰⁶ Her vezîrin huzûrunda bir duhter ve iki hâdim oturup ve kafalarında ağalar ve kızlar saf saf olup dururlar. Ve bu yedi sarayın hüddâmı her biri bir husûsa mü'ekkeldir. Evvelinde bağlar ve bostanlar umûru görülür ikinci de gelen şekvâ kazıyyeleri ve arızlar ve mektûblar îbsâl olunur.⁷²⁰⁷ Üçüncü de ol mektûblar hâkana telhîs olunur.⁷²⁰⁸ Dördüncü de divân-hâneler hüddâmı umûru görülür.⁷²⁰⁹ Beşinci de hazâ'in ve defter-i⁷²¹⁰ mülk-i Hittay durur ve anda cem' ve sarf olunur. Arslanhânelerde andadır. Altıncı da on iki bin mekânları vardır.⁷²¹¹ Yedincide hâkan⁷²¹² ıyâli ve hâsekileri olur ve bu sarayda hândan⁷²¹³ gayrı

⁷¹⁹⁵ Anlar A; dahî anlar M (131b)

⁷¹⁹⁶ Erdevât-ı A; alâti M (131b)

⁷¹⁹⁷ Üç kille A; iç kal'a M (131b)

⁷¹⁹⁸ Kal'a gibi dûm saray hâs hâkanı olur A; harem havâs hâkânı oldur M (131b)

⁷¹⁹⁹ Mukarnes A; mağreş ve munakkaş M (131b)

⁷²⁰⁰ Vakâyi'î garîbe A; vakâyi'ler M (131b)

⁷²⁰¹ Kalırlar A; kalır M (131b)

⁷²⁰² Saray A; saray-ı hâkan M (131b)

⁷²⁰³ Her birinde bağ ve bostan... A; Her biri bağ ve bostan ve nigâristan binâ olunmuş M (131b)

⁷²⁰⁴ Eylemiştir A, etmiştir M (131b)

⁷²⁰⁵ Durur A; dururlar M (131b)

⁷²⁰⁶ Kuşanurlar A; kuşanur M (131b)

⁷²⁰⁷ Olunur A; eder M (131b)

⁷²⁰⁸ Olunur A; eder M (131b)

⁷²⁰⁹ Görülür A; görür M (132a)

⁷²¹⁰ Defter-i A; defâtir-i M (132a)

⁷²¹¹ Mekânları vardır A; beylik emr ve hizmetindedir M (132a)

⁷²¹² Hâkan A; hâkanın M (132a)

ricâlden kimse yokdur. Ve bu sarayın dört cânibinde kapıları vardır. Her kapısında yedi mevkuf binâ olunup her biri bir⁷²¹⁴ ümerâ için ta'yîn kılınmıştır. Birinde on⁷²¹⁵ kısım memâlik mahsûlü gelüp teslîm olunup⁷²¹⁶ ve bir kapıda gelen⁷²¹⁷ kıssâların cevâbı çıkar ve bunda kôs adl konmuştur.⁷²¹⁸ Ve bir kapıda hâkan yılda bir ya iki kerre envâ'ı tecemmîl ile çıkar ve divân-hâneleri görüp⁷²¹⁹ ve andan içerü rücu' eder ve bunun kapuları polad-ıhatâyiden dökülmüştür. İç sarayın acâyip kapuları vardır. Üzerinde rengârenk fânûslar yanar.⁷²²⁰ Ve nısfu'l-leyde cümle ehli divân hâzır olurlar⁷²²¹ zirâ kâhî hâkan sabah-ı kâzibden⁷²²² evvel çıkar. Bir müte'eyyîn kimse⁷²²³ hâzır olmaz ise ba'de'l-azl habs olmağa⁷²²⁴ müstehak olur. Çün hâkan heybetle taht-ı ejderha-peyker üzerine otura kapulardan ümerâ ve a'yân leşker ve elçilere icâzet olup gerde gerde [152/b] müte'ayyin mekânlarına⁷²²⁵ sebt ve kamak ve Hind ve Çin halkı cins cins garîp libâslar ve tarzlar ile dururlar. Hâkanın sağ tarafında vüzerâ ve ümerâ ve ehl-i ilm vesâ'ir sâhib-i leşkeri ve sol cânibinde a'yan ve ehl-i kalem ve sâhib-irakm oturur.⁷²²⁶ Ve hâkanın tahtı ardında saray hâdimleri ve kızlar dururlar. Ve kimsenin⁷²²⁷ zehrası yokdur ki, hâkana ve dairesinde olana nazar edebile. Ve ümerâyı Hıttay'dan mensup tâlibi olan ve etraftan gelen elçiler hâkan önünde durup kendilerin arz ederler. Ve kâh olur ki, hâkan üçüncü derbendde taht kurup zikir olunan vüzerâ ve ümerâ ve elçiler anda dururlar. Ve eğer hâkan bir ayda iki kerre divân etmeye⁷²²⁸ mu'âfdir. Eğer üç kerre terk eylese günahdır. Hânlıktan düşer. Günah yanlarında kânûna muhâlefet etmektedir.⁷²²⁹

⁷²¹³ Hândan A; hâkandan M (132a)

⁷²¹⁴ Bir A; - M (132a)

⁷²¹⁵ On A; on iki M (132a)

⁷²¹⁶ Olunup alunup

⁷²¹⁷ Kapıda gelen A; kapıdan M (132a)

⁷²¹⁸ Konmuştur A; konulmuştur M (132a)

⁷²¹⁹ Görüp A; görüp gîr M (132a)

⁷²²⁰ Fânûslar yanar A; fânûslar ve sancaklar vardır ve ol fânûslar yanar M (132a)

⁷²²¹ Olurlar A; olur M (132a)

⁷²²² Sabah-ı kâzibden A; sabahdan M (132a)

⁷²²³ Kimse A; kimesne M (132a)

⁷²²⁴ Habs olmağa A; habse M (132a)

⁷²²⁵ Mekânlarına A; Mekânlarına dururlar M (132a)

⁷²²⁶ Oturur A; otururlar M (132a)

⁷²²⁷ Kimsenin A; kimesnenin M (132a)

⁷²²⁸ Divân etmeye A; divâna çıkmasa M (132a)

⁷²²⁹ Muhâlefet etmektedir A; muhâlefetdir M (132a)

Hânbalıkda cüz-i ve⁷²³⁰ küllî umûr arz olunur. Gayri şehirlerde hükûmet eden hâdimler emr cüz-i olsa hükm ederler. Küllî olsa hâkana arz ederler. Ve hâkan taşra gitmek murâd eylese şehir halkı cümle dükkânları kapayup pinhân olurlar. Lornusu eder. Tedbîr-i saltanat için iki divân⁷²³¹ vardır. Her birinde âkl ve umûr-dîde on iki vezîr oturur. Biri cenk ahvâlini⁷²³² görür ana Tay derler. Ve biri siyâsi⁷²³³ umûrunu görür ana Sepenk⁷²³⁴ derler. Ve bunlara nice büyük mücevher ve murassa‘ tâclu mülebbes beyler mülâzemet ederler. Gıyâseddin nakli üzre bu dergâhın kapusu öñü yedi yüz kadem tûlîsinin trâşide⁷²³⁵ düşünüp iki tarafında beş⁷²³⁶ fil bağlıdır. Kapudan⁷²³⁷ kasr dâhilinde olan serîr hâkani* görünür. Bu serîrin irtifâ‘ı üç zirâ‘dır. Üzerinde sekiz zirâ‘ mürtefi‘ direkleri ile altmış zirâ‘ tûlî ve kırk zirâ‘⁷²³⁸ arzı sarı atlasdan munakkaş ve musenna‘ bir sâyebân kurulur. Bu direkler önünde üç kapu konmuşdur. Orta kapu yemîn ü yesâr kapulardan⁷²³⁹ büyük mahsûs mimrhâkandır. Sâ‘ir halk tarafından gelür ve gider kasr sultânı budur. Ve erenlere ve sâyebâne müşerrefdir. Ve kapular üzerinde bir nâkûs kebîr asılıp divân-ı âm günü birkaç kimse durup muntazır olurlar.⁷²⁴⁰ Divâna me‘murunca bin adam sabah namazı vaktinde gelüp yerlü yerinde âreste-i safûf ederler. İki bin kadar müfti mutrib sâzende ve günîde zümresi dahî bir tarafda ayağ üzre dururlar. Ve askerîden iki bin kadar nefer tîğ üryan ve tebr ile dizilüp izhâr-ı şevket ederler. Divân⁷²⁴¹ vâsie‘l-fezâdır. Etrafında eyvânlar ve suffalar ve yer yer azîm sütunlar üzre⁷²⁴² taklar **[153/a]** ile ihâtâ olup yolları cümle yunma taşdan döşenmişdir. Divân-ı âmmda⁷²⁴³ bir müselles serîr getirüp kurarlar.⁷²⁴⁴ Üzerinde altundan bir taht kurarlar. Âftâb tulû‘

⁷²³⁰ Cüz-i ve A; cezîre-i M (132a)

⁷²³¹ Divân A; divân-hâne M (132a)

⁷²³² Ahvâlini A; ahvâli M (132a)

⁷²³³ Siyâsi A; siyâset M (132a)

⁷²³⁴ Sepenk A; senk M (132a)

⁷²³⁵ Trâşide A; trâşiden M (132a)

⁷²³⁶ Beş A; beşer M (132a)

⁷²³⁷ Kapudan A; kapudan içeru M (132a)

* [d]: Vâsî-ı Serîr-i Hâkan

⁷²³⁸ Altmış zirâ‘ tûlî ve kırk zirâ‘ A; altmış ve kırk zirâ‘ M (132a)

⁷²³⁹ Kapulardan A; kapuların M (132a)

⁷²⁴⁰ Kimse durup muntazır olurlar A; kimesne çıkup muntazır dururlar M (132b)

⁷²⁴¹ Divân A; ve bu divânM (132b)

⁷²⁴² Üzre A; üzerinde M (132b)

⁷²⁴³ Taşdan döşenmişdir divân-ı âmmda A; taşdır ve divân-ı âmmdan M (132b)

⁷²⁴⁴ Kurarlar A; kurarlar ve M (132b)

etdik de cerm⁷²⁴⁵ sarayın kapısı perdesin iki hâce-i saray iki taraftan ref^c edüp hâkan çıkar bâlâyı kasrda olan⁷²⁴⁶ eşhâs tabl-ı anâkûs⁷²⁴⁷ çalmağa âğâz edüp üç der-vâze güşâde olur. Evvelâ ümerâyı tüvân⁷²⁴⁸ ba‘dehu hezâr-sadgerde gerde segirdüp tertîp üzere sağ ve sol saf bağlayup dururlar. Bunların her biri elinde tûli bir zira‘ ve arzı rebî‘ zirâ‘ tahtalar vardır. Ana nazar ederler. Gayri yere nigâh etmezlerterk edebdir.

Kânûn-nâmede ol tahta⁷²⁴⁹ fil dışından mürekkeb ve munakkaştır. Ümerâ ardında cebe-pûşan ve nîze-dârân hâmûş dururlar.⁷²⁵⁰ Hâkan beş pâre⁷²⁵¹ sîm nerdebandan tahta çıkup oturur. Duhter-i kemer-peyker⁷²⁵² saçın başına dolamış yüzü ve gözünü⁷²⁵³ iri incü küpeler arasında⁷²⁵⁴ iki taraftan durup kâğıd ve kalem tutarlar. Hâkan ne emr eder ise kaleme getürüp içerde arz ederler. Eger bir hekim tağyîr-i münâsib ise hadd gönderirler.⁷²⁵⁵ Ümerâ ana göre amel ederler. Hâkan tahta oturdukda sonra arz ederler.⁷²⁵⁶ Elçi var ise önüne getürüp on beş zirâ‘ kadar yerde durdururlar. Ümerânın biri diz çöküp elçiler ahvâlini mutazammın sahifeyi hâkana okur. Ba‘dehu elçilere ta‘yîn⁷²⁵⁷ ederler. Üç kere tapu kılup yer öperler. Ve getürdükleri nâmeleri sarı atlas keselerle iki ellerine alup yukarı kaldururlar. Ehl-i Hittay kânunu budur ki, her şeyi ki, hâkana muta‘allık ola. Sarı ve renklü şey’i içüne konur. Ba‘zı ümerâ alup saray hocasınateslîm eder. Ol dahî hâkan eline verir. Açup mutala‘a⁷²⁵⁸ etdikden sonra geru hocaya teslîm edüp tahtından iner.⁷²⁵⁹ Bir sandalye üzerine oturup üç bin kadar câme ve iki bin kadar kaba getürürler. A‘yan ve erkân ve ferzandâne giderdikden sonra⁷²⁶⁰ elçilerin ulûsunu önüne getürür⁷²⁶¹ ve biraz suvâl

⁷²⁴⁵ Cerm A; haram M (132b)

⁷²⁴⁶ Olan A; duran M (132b)

⁷²⁴⁷ Anâkûs A; nâkıs M (132b)

⁷²⁴⁸ Ümerâyı tüvân A; esrâdı tûmân M (132b)

⁷²⁴⁹ Tahta A; tahtalar M (132b)

⁷²⁵⁰ Dururlar A; olup dururlar M (132b)

⁷²⁵¹ Beş pâre A; pes pâye M (132b)

⁷²⁵² Duhter-i kemer-peyker A; defteri kamer peyker M (132b)

⁷²⁵³ Ve gözünü A; ve gerdanı açık M (132b)

⁷²⁵⁴ Küpeler arasında A; küpelerle areste M (132b)

⁷²⁵⁵ Gönderirler A; gönderir M (132b)

⁷²⁵⁶ Arz ederler A; arz olunacak ahvâline arz olunur M (132b)

⁷²⁵⁷ Ta‘yîn A; ta‘lîm M (132b)

⁷²⁵⁸ Mutala‘a A; mulâhata M (132b)

⁷²⁵⁹ Teslîm edüp tahtından iner A; verüp tahtdan iner M (132b)

⁷²⁶⁰ Giderdikden sonra A; giderirler M (132b)

⁷²⁶¹ Getürür A; getürürler M (132b)

vecevâpdan sonra⁷²⁶² varın ta‘amlık deyu gönderir. Divân-hâne fezâsında herkes için birer sandalye ve pişhûn koyup ziyâfet ederler. Ba‘dehu konaklarına gönderirler.

Ziyâfet-i Elçiyân: Hoca Gıyaseddin’den⁷²⁶³ menkûldür ki, ziyâfet için saraya vardıklarında izdihâm-ı halâyık evvelkîden⁷²⁶⁴ ziyâde idi. Sarayın fezâ-yı evvelini ve sânisini geçdiler.⁷²⁶⁵ Hâkan-ı sâniide idi. Bir sîm kapudan [153/b] içeru girup bir sahanaerdiler ki, vâsi‘ ve latîf senk⁷²⁶⁶ tîrâşiden ferşler ortasında tûli altmış zirâ‘ kadar bir âlî sayeban altında bir mükellef taht kurulmuş adam boyundan ziyâde⁷²⁶⁷ üç tarafından sîm nerdibanları var. İki hoca sıra tahtına yakın otururlar.⁷²⁶⁸ Bir küçük taht dahî ol büyük tahtın pâyesinde sandalye gibi konmuş köşeleri ve yanları⁷²⁶⁹ gayet musanni‘ sağ ve sol müte‘ayyîn beyler müsellaah dururlar. Ve bir köşede bir büyük hayme altında sâzende gürûhu saf bağlamışlar ser sâzende sandalyede oturur ve taht önünde yedi çetr⁷²⁷⁰ heft renk kurulmuş etrafında iki bin kadar silahdar harem ve saray kapusu önünde bir⁷²⁷¹ mükellef harîr perde iplerini iki taraftan iki hoca sıra tutup dururlar. Hâkan geldiği gibi⁷²⁷² perde-i kaldırup sâzendeler yekpâre⁷²⁷³ tahrîk-i evtâr edüp⁷²⁷⁴ hâkan tahtında karar edecek cümle hâmuş oldular. Hâkan ol zaman Daymenik Hân idi. Sakalı ortasında bir bölük kıl gâyet dırâz ucunda üç dört halka bağlamış idi. Başı üzre on zirâ‘ kadar mürtefi‘ sarı atlas perde ki, dört halka bağlamış idi. Başı üzre on zirâ‘ kadar mürtefi‘ sarı atlas perde ki, dört ejder biri birine haml⁷²⁷⁵ eder tasvîr olunmuş idi. Önüne varup beş kerre yer öpdüler. Ve kazâ-yı evvele varup ta‘âm geldi yediler.

Hâkanın matbahı heft çetrmülevven kurbunda sarı atlas havlı içinde tertîp olunmuş idi. Ta‘zîm etdikleri kimseler önüne üçer tabak koyup Hân Sâlâran müdâm

⁷²⁶² Ve A; eder ba‘del-cevap M (132b)

⁷²⁶³ Gıyaseddin’den A; Gıyaseddin M (132b)

⁷²⁶⁴ Halâyık evvelkîden A; halâyıkdan evvelkinden M (132b)

⁷²⁶⁵ Sânisini geçdiler A; sânisini geçdiler ki, tahtgâh M (132b)

⁷²⁶⁶ Senk A; idi senk M (132b)

⁷²⁶⁷ Ziyâde A; mürtefi‘ M (132b)

⁷²⁶⁸ Otururlar A; dururlar ve M (132b)

⁷²⁶⁹ Yanları A; pâyeleri M (133a)

⁷²⁷⁰ Çetr A; çetr hümâyun M (133a)

⁷²⁷¹ Önünde bir A; önüne bir harîr M (133a)

⁷²⁷² Geldiği gibi A; geldikde M (133a)

⁷²⁷³ Sâzendeler yekpâre A; sâzendelerin bâd M (133a)

⁷²⁷⁴ Edüp A; bir edüp M (133a)

⁷²⁷⁵ Biri birine haml A; birbiriyle hamle M (133a)

et'ime ve eşribe çekmekte oldukça matrub ve sâzende neğmât eylemedi.⁷²⁷⁶ Ba'dehu yüsrân ve duhterân hüsnüdâr raks dâhiye⁷²⁷⁷ âğâz edüp sahn fezâda nice bin yerinde tâ'âm zîreyi uşûp yediler. Kimse anlara ta'riz etmezdi. Bu sohbet ve ziyâfet sabahdan ahşama dek oldu.⁷²⁷⁸ Ba'dehu dest âhirgerde-i meclis perdesi çalınup gerde gerde halâyık dağıldı.

Kânûn-ı Sersâl-ı Cedîd u İd: Muharrem'in yigirmi yedinci günü hâkan askeri donanup ertesi⁷²⁷⁹ yeni yıl başıdır. Gece halâyık buyût ve esvâk ve dükkânını fânuslar ve meş'allarla tezyîn edüp geceyi gündüze döndürürler. Ve hâkan⁷²⁸⁰ sarayından çıkup şevket ve dâratla kendü ordusuna varur.⁷²⁸¹ Ve hiç ferd beyaz câme giyemez zirâ Hittâyiler arasında beyaz câme mâtem libâsıdır.

Yeni evride bir âlf imâret idi ki on dokuz senede tamam olunmuşdu. Kapusundan imâret intihâsına varınca bin [154/a] dokuz yüz yigirmi beş kadem olup⁷²⁸² cümle yonma taşdan⁷²⁸³ ve çini tuğladan yapılmıştır. Hittay Çin Kalamak ve Tibet'den yüz bin kadar adam⁷²⁸⁴ gelüp anda cem' olup⁷²⁸⁵ ve hâkan tarafından ümerâya ve a'yâna azîm ziyâfetler olup ve gece anda şebçirâğ yakarlar. Şebçirâğı sahn-ı sarayda ağaçdan yapılmış güve misâli bir killedir.⁷²⁸⁶ Taşrası ser-â-pâ ser ve budakları ile kaplı olup nice yüz bin kandil dizilmiş ve fitilleri birinden birine vâsıl olmuştur.⁷²⁸⁷ Aşağıdan biri yandıkda fi'l-hâl cümlesine vâsıl olur. Hoca Gıyâs⁷²⁸⁸ eder. Ol sâl Hittay müneccimleri hükm etmiştir ki,⁷²⁸⁹ hâkan bu sâlda ateşden zarar göre. Lâ-cerem şebçirâğı yakmadılar lâkin sonra saraya yıldırım inüp cümlesini berbâd eyledi.⁷²⁹⁰ Pes hâkan yedi gün bu evrede⁷²⁹¹ durup iyş ü işret edüp⁷²⁹²

⁷²⁷⁶ Matrub ve sâzende neğmât eylemedi A; matrublar ve sâzendeler neğmâtıda idi M (133a)

⁷²⁷⁷ Dâhiye A; ve la'ba M (133a)

⁷²⁷⁸ Oldu A; mûmted olundu M (133a)

⁷²⁷⁹ Ertesi A; ertesi ki M (133a)

⁷²⁸⁰ Döndürürler ve hâkan A; döndürdüler ve hân M (133a)

⁷²⁸¹ Varur A; gelir M (133a)

⁷²⁸² Kadem olup A; kademdir M (133a)

⁷²⁸³ Taşdan A; taş M (133a)

⁷²⁸⁴ Adam A; kimesne M (133a)

⁷²⁸⁵ Olup A; olurlar M (133a)

⁷²⁸⁶ Güve misâli bir killedir A; bir kille mislidir M (133a)

⁷²⁸⁷ Vâsıl olmuştur A; vasıl olunmuştur M (133a)

⁷²⁸⁸ Gıyâs A; Gıyâseddin M (133a)

⁷²⁸⁹ Etmiştir ki A; eylemiştir ki M (133a)

⁷²⁹⁰ Eyledi A; etdi M (133a)

bahşişler verür.⁷²⁹³ Kulları azâde⁷²⁹⁴ eder ve bir mücrim ol günlerde mevâhîde olunmaz. İdleri dahî yıl başıyı ve tahsîl-i mâl⁷²⁹⁵ tamam olur. Bir ay mikdarı rûz-şeb sâz ve söz ile muttasıl işü nevş etmeğe⁷²⁹⁶ meşgul olurlar.

Kânûn-ı Hükûm-i Âmm: Kaçan bir husûs için etrafa ahkâm yazılrsa ahkâm-ı hâkanî irsâl lazım gelse⁷²⁹⁷ divân olur, taht kurulur. Hâkan oturduk da halâyık baş yere kurulur ve bir sandali getürüp üç kişi üzerine çıkar. Hâkanın hükümünü ikisi tutup biri bülend-âvâz ile okur cümle halk işidirler. Ba‘dehu bir sarı ağaç başına bend olmuş harîr ile geçirüp⁷²⁹⁸ yukarı bağlarlar. Halk ve sâzendeler gîru⁷²⁹⁹ ke’l-evel durur ve hükûm suretini hânedan⁷³⁰⁰ etraf ü eknâfa gönderirler. Hoca Gıyâs eder. Ol sâlda okudukları Safer ayında idi. Bu ayın onunda şebçırâğı hâkaniden üç yıl geçüp bir şebçırâğ-ı aher mevsimi⁷³⁰¹ geldi. Kullar ve günahkârlar ve bâki-dârân divân-ı azâde ola. Kan cürminden gayrisini hâkan bağısladı deyu yazılmışdır.

Kânûn-ı Şikâr: Hâkan şikâra gitdikçe Hittayiler bir bir beşer⁷³⁰² yüz kadem yerde tül u arzda palankâlar yapılmışdır⁷³⁰³ anda konarlar. Ol mahûte ortasında iki mürebbi‘ çitir ki, her biri yigirmi beşer zirâ‘dır. Ve bir kiler⁷³⁰⁴ kurulur etrafında sarı zer-nişân⁷³⁰⁵ atlasdan haymeler ve sâyebânlar⁷³⁰⁶ hâs ve hâkan nüzûl ederler. Hoca Gıyâs eder. Hâkan şikârdan getürdügümüz⁷³⁰⁷ atdan düşmekle bize gazâb eylemiş önüne [154/b] getürdüler. Uluğ Bey gönderdiki sekli siyah ata binmiş va sakalını siyah atlas gılâfe koymuş⁷³⁰⁸ kırmızı zer-biğat giymiş ve zer-biğat abâyı urunmuş

⁷²⁹¹ Evrede A; urduda M (133a)

⁷²⁹² Edüp A; eder M (133a)

⁷²⁹³ Verür A; verüp M (133a)

⁷²⁹⁴ Azâde A; azâd M (133a)

⁷²⁹⁵ Başıyı ve tahsîl-i mâl A; başıdır ve tahsîl-i emvâl M (133a)

⁷²⁹⁶ Nevş etmeğe A; nevşe M (133a)

⁷²⁹⁷ Ahkâm yazılrsa ahkâm-ı hâkanî irsâl lazım gelse A; ahkâm-ı hâkaniye irsâli lazım geline M (133a)

⁷²⁹⁸ Geçirüp A; çeküp M (133b)

⁷²⁹⁹ Gîru A; - M (133b)

⁷³⁰⁰ Hânedan A; divân-hânedan M (133b)

⁷³⁰¹ Mevsimi A; zamanı M (133b)

⁷³⁰² Bir bir beşer A; yer yer beş yüz M (133b)

⁷³⁰³ Yapılmışdır A; yapmışlar M (133b)

⁷³⁰⁴ Ve bir kiler A; dörder M (133b)

⁷³⁰⁵ Zer-nişân A; zer-efşân M (133b)

⁷³⁰⁶ Sâyebânlar A; sâyebânlarda M (133b)

⁷³⁰⁷ Şikârdan getürdügümüz A; şikârda M (133b)

⁷³⁰⁸ Koymuş A; koyup M (133b)

solunda ve sağında ümerâ ve şikâr ardında yedi buçuk üstü örtülmüş mahzalarda kızlar ki, nökerler enverinde götürürler. Ve bir büyük mahza dahî yetmiş kimse omzuna almış çekerlerdi.⁷³⁰⁹ Cümle halkı bir ok atımı yemîn ve yesâr ırakdan giderler. Mevlâna Yusuf Kadı ki, on iki divân hâkanın⁷³¹⁰ biri bunun zabtında idi. Bizi hâkandan şefâ'at edüp yanımıza geldi. Ve Hak Te'ala gariblere rahmet⁷³¹¹ eyledi. Hâkan günahlarınızı afv etdi.⁷³¹² Hâkan yakın geldik de baş yere koyup süvâr olduk dedi. Ve Şâdi Hocalı yanına gitdi.⁷³¹³ Pâdişâhlara gönderilen tuhfe ve hediye eyu gerekdir tâ ki, bâ'is-i izdiyâd-ı muhabbet ola. Bu sizin getürdüğünüz at gayet ateşli ve serkeşdir⁷³¹⁴ dedikde Şâdi Hoca derdi ki,⁷³¹⁵ bu at hazret-i sahibkırân emîr⁷³¹⁶ yadigârıdır. Sultân Şâhrûh⁷³¹⁷ sizi ta'zîm ve makbûl⁷³¹⁸ mulâhazasıyla gönderdi. Hâkan bu gadri makbul tutup⁷³¹⁹ avına meşgûl oldu. Ve ol diyârlarda eyü atlarda nâdir⁷³²⁰ olmağla Kara Yusuf'dan bize⁷³²¹ eyü atlar getüresin deyu adamlar ta'yîn etdi. Ve⁷³²² Hânbalîğ'a döndü.

Kânûn-ı İbâdet: Hâkanın Hânbalîğ'da bir mahsûs ma'bedi vardır. Yılda bir kerre zindânilerden⁷³²³ katle müstehak olanları⁷³²⁴ görmek için ol ma'bede varır ve anda bir sûret yokdur. Ancak ba'zı hudut ve nakuşlı divarları münakkaşdır. Bir gün evvel sâyım olup taht-ı revâna oturur. Nice bin leşker ahen-puş tîğ ber-düş taht-ı revâni götürürler. Vardık da hâkan serâpa⁷³²⁵ berhine tahtdan inüp kapuda secde eder ve selâm ile dâhil olup bir ayağ üzre durur. Alihesin dâna ve bî-nâssın bana

⁷³⁰⁹ Örtülmüş mahzalarda kızlar ki... A; örtülmüş mahzada dahî yetmiş kimesne omuzuna almış idi çekerlerdi M (133b)

⁷³¹⁰ Hâkanın A; hâkanının M (133b)

⁷³¹¹ Rahmet A; rahm M (133b)

⁷³¹² Hâkan günahlarınızı afv etdi A; hâkan günah nâ-gerdenizi afv etdi dedi M (133b)

⁷³¹³ Ve Şâdi Hocalı yanına gitdi A; ve Şâdi Hoca yanına götürüp M (133b)

⁷³¹⁴ Gayet ateşli ve serkeşdir A; yaşlıdır ve serkeş M (133b)

⁷³¹⁵ Derdi ki A; verdi ki M (133b)

⁷³¹⁶ Hazret-i sahibkırân emîr A; Hazret-i Timur sahibkırân M (133b)

⁷³¹⁷ Şâhrûh A; rûh M (133b)

⁷³¹⁸ Ve makbûl A; - M (133b)

⁷³¹⁹ Makbûl tutup A; kabul tutup tavrına M (133b)

⁷³²⁰ Diyârlarda eyü atlarda nâdir A; diyârda eyü atlar makbûl M (133b)

⁷³²¹ Bize A; - M (133b)

⁷³²² Etdi ve A; ve hâkan M (133b)

⁷³²³ Bir kerre zindânilerden A; bir kerre anda zindânileri yoklayup M (133b)

⁷³²⁴ Olanları A; olanı M (133b)

⁷³²⁵ Serâpa A; serûpa M (133b)

pâdişâhlık verdin.⁷³²⁶ Ve bu halkın katlini benim emrime havâle.⁷³²⁷ Ben kendi aklım kadar ihtiyâtıyla icrâ etdim. Bakîsin sen bilirsin deyu nâle ve niyâz edüp ahşam olduk da başını secdeye koyup ve çıkup⁷³²⁸ iftar eder sarayına gider. Önce fil katarları ve altunlu arabalar ve sâzendeler taht-ı revân etrafında çalarak gider. Ve hâdimen⁷³²⁹ müslimândan ancak iki kimesne ata binüp⁷³³⁰ bâkî emri iyâde yorarlardı.

Kânûn-ı Sefer: Hâkan bir yere sefer ve hareket etse ya ata biner yahud taht-ı revânda oturup hâsekîleri⁷³³¹ getirür. Etrafda [155/a] sâzende gürûhu nevâhet ederek böyle giderler. Dört bin kadar dırâz-kad asâkirleri ki,⁷³³² piyâde yürürken başları süvâre beraberdir. Cümle zer⁷³³³ cüyûş ile murassa‘ libâs lar giyüp bin neferi taht-pâre gibi tîğ üryân ve bin neferi birer gürzler⁷³³⁴ ile omuzlarında getirür,⁷³³⁵ kılıç getüren önice gider. Topuz getüren gerüde yürür.⁷³³⁶ Bin sağda ve bin solda musallah ve munakkaş⁷³³⁷ sancaklar omuzlarında selmânilerine⁷³³⁸ rengâ-renk fânuslar asup envâ‘ heybet ve şevketle alayı kurarlardı. Ümerâyı Hittay bir yere sefer edeler ne kadar âla kadr mu‘azzam serdâr⁷³³⁹ olursa her merhalede cümle tene‘um ve tecemmülü hâkan tarafından müheyyâdır. Ve herkez ümerâ-ı Hittay ki, bir⁷³⁴⁰ ata binmezler. Ve yüklerini arabaya yükletmezler. At ve ester⁷³⁴¹ kılletinden değil lâkin kânûnları budur ki, kendileri muhâfiye⁷³⁴² girüp elli kadar kavi heykel tüvânâ kimesne nevbetle götürürler ve kendüye koşulan askerin ba‘zı altun yalduzlu⁷³⁴³ ve gümüş kaplı gürzler ile önünce aheste aheste yürürler. Ve kimi sîm ve zer⁷³⁴⁴ ile azîm kılıçları

⁷³²⁶ Alihesin dâna ve bî-nâsın bana pâdişâhlık verdin A; alihesin dâna’sın ve beyne’n-nâs beni pâdişâhlık ile ber-murâd etdin M (133b)

⁷³²⁷ Havâle A; havâle eyledin M (133b)

⁷³²⁸ Koyup ve çıkup A; kor ve çıkar M (133b)

⁷³²⁹ Gider ve hâdimen A; giderler ve hâdimler M (133b)

⁷³³⁰ Binüp A; biner M (133b)

⁷³³¹ Revânda oturup hâsekîleri A; revâna binüp hâsekiler M (134a)

⁷³³² Asâkirleri ki A; âdiler ki M (134a)

⁷³³³ Zer A; zer-endûd M (134a)

⁷³³⁴ Birer gürzler A; gürz-girân M (134a)

⁷³³⁵ Getürür A; getirürler M (134a)

⁷³³⁶ Yürür A; gider M (134a)

⁷³³⁷ Musallah ve munakkaş A; munakkaş ve musallah M (134a)

⁷³³⁸ Selmânilerine A; yelmânilerinde M (134a)

⁷³³⁹ Serdâr A; şirân M (134a)

⁷³⁴⁰ Ki, bir A; - M (134a)

⁷³⁴¹ Ester A; katır M (134a)

⁷³⁴² Muhâfiye A; mahfâya M (134a)

⁷³⁴³ Yalduzlu A; yaldızlular M (134a)

⁷³⁴⁴ Zer A; zer-endûd M (134a)

üryân omuzlarında götürürler. Ve bir gürûh dahî rengâ-renk sancaklara mülevven fânuslar⁷³⁴⁵ asup gece erişüp⁷³⁴⁶ fânusları yakarlar. Bu haşmet ile mehâfiyi⁷³⁴⁷ menzil-i bî-menzil getirüp sâyir raht u saht-ı sanduklara koyup ikişer kimse⁷³⁴⁸ çöp üzerine asup önünce getirürler ve her menzilde emîrin⁷³⁴⁹ rütbesine göre hâb-gâh levâzımı mülevven atlasın perde⁷³⁵⁰ ve esbâb-ı iyş ü işret ve levâzım hedm ü heşm cümle âmâdedir. Ol şehrin a'yânı ana gelüp ikrâm ile selâm verirler. Ve her menzile geldik de ehline mansub ve ne maslahat için geldüğünü önünde olana⁷³⁵¹ i'lâm eder. Anlar dahî haddine göre ihtirâm ederler. Bu üslûb üzre Hân bâliğ'a bir menzil⁷³⁵² karîb geldik de ol şevketi giydürüp cümle esvâb ve raht-ger⁷³⁵³ ile arabalara yükledüp kendi ücret ile at yahud estere⁷³⁵⁴ binüp şehre gelür. Ve kânûn üzre yine süvâr olup şehre girür.⁷³⁵⁵

Kânûn-ı Pây: Pây envâ' nakuş ile müzeyyen bir levhadır. Ba'zı mesâlih-i külliye için saraydan çıkan hüddâmın ol levh üzerine ahkâm ve avâmirin yazarlar. Bir gün evvel ânın pâyı çıkar. Şehir halkı seg⁷³⁵⁶ ve mürğ ve hûn emsâlini⁷³⁵⁷ bağlayup sokakları pâk ederler. Ve dükkânları tezyîn olunur. Ve bu pây sahipleri memleket zabtına kadir hâdimlerdir ziyâde muhteşemlerdir.⁷³⁵⁸ Anlara ta'yîn olunan hüddâm bir gün evvel saraydan çıkup zer-bigat ve mülevven atlaslar⁷³⁵⁹ [155/b] üslûb sâbık üzre envâ' silâhalayı düzüp⁷³⁶⁰ saray kapusunda hâdim taht-ı revâne biz⁷³⁶¹ askeri dârâtla önünce gidüp taht-ı revânî getirürler. Bir kimsenin seg⁷³⁶² ve

⁷³⁴⁵ Fânuslar A; fânus M (134a)

⁷³⁴⁶ Erişüp A; erişürse M (134a)

⁷³⁴⁷ Mehâfiyi A; mahfâ-i M (134a)

⁷³⁴⁸ Raht u saht-ı sanduklara koyup ikişer kimse A; raht u baht-ı sanduklar ile koyup ikişer kimesne M (134a)

⁷³⁴⁹ Emîrin A; asâkirin M (134a)

⁷³⁵⁰ Atlasın perede A; aslas perdeleri M (134a)

⁷³⁵¹ Olana A; - M (134a)

⁷³⁵² Menzil A; fersah M (134a)

⁷³⁵³ Giydürüp cümle esvâb ve raht-ger A; giderüp cümle esbâbı ve raht-gera M (134a)

⁷³⁵⁴ Yahud estere A; veya katıra M (134a)

⁷³⁵⁵ Olup şehre girür A; - M (134a)

⁷³⁵⁶ Seg A, seng M (134a)

⁷³⁵⁷ Emsâlini A; emsâli M (134a)

⁷³⁵⁸ Hâdimlerdir ziyâde muhteşemlerdir. A; muhteşem hâdimlerdir M (134a)

⁷³⁵⁹ Atlaslar A; atlaslar giyerler M (134a)

⁷³⁶⁰ Silâh alayı düzüp A; silâhla alayı tutup M (134a)

⁷³⁶¹ Biz A; - M (134a)

⁷³⁶² Seg A; seng M (134a)

mürğü taşrada bulunursa sahibine yetmiş cop ururlar habs ederler. Ve bu hâdim her kasaba ki ve şehre uğrar.⁷³⁶³ A‘yânı çıkup ihtirâm ile kondururlar. Ol hâdimlerin⁷³⁶⁴ ümerâ ve memâlike emir ve nehyî⁷³⁶⁵ câridir. Yayları kendüden iki üç menzil mukaddem varır. Şehirlülür⁷³⁶⁶ hâzır olurlar. Narh umûrunu düzup müfsidleri firâr eder. Bir şehre vardık da mazlûmlar gelsünler deyu nidâ ederler.⁷³⁶⁷ Gelmeyen kânûn üzre günahkâr olur. Ba‘dehu şehri teftîş edüp kendüden evvel gelen müfetdişden bu zamana gelince vakayı‘i görür. Zulm olmuş ise adl eder. Ve mahfî casûsları vardır. Ahvâlî teccüss ederler ve i‘lâm ederler.⁷³⁶⁸ Ol dahî hâkana cümle umûru yazup bildürür. Bu cihetden Memâlik-i Hittay’ıma‘mûr âbâdandır. Ol hâdimlerin ekserî müslimân ve hâkan yanında mukaddem ve mukarrebandır. Bu makûle⁷³⁶⁹ azîm tecemmül ile gelüp girü saraya girüp malına mutasarrıf olur.⁷³⁷⁰ Ve hançer-i peşmden bir murassa‘ kemer kuşak kuşanup hâkanın oğlu⁷³⁷¹ mesâbesinde hâse’l-hâss⁷³⁷² hâdimlerden olur.

Kânûn-ı Merâtib-i Ümerâ ve Havâss:* Ümerâdan on nefer kimesneye bir baş vardır. Ana Şicen derler. Ve on bin leşkere serdâr olan kimesneye hûsû derler.⁷³⁷³ Ve yigirmi bin asker başına bân semzen ve otuz bin asker ulusuna⁷³⁷⁴ semzen ve kırk bin leşker⁷³⁷⁵ başına ban denin derler. Ve elli bin sipâhi serdârına denin derler. Cenk gününde elli bin asker⁷³⁷⁶ emîr-ımu‘azzamı olur. Evvelkisine tayken⁷³⁷⁷ ikincisine tutanek üçüncüsüne denîn derler. Tayken⁷³⁷⁸ hâkan sarayından çıkma bir hâdimdir.

⁷³⁶³ Şehre uğrar A; şehre ki vardır M (134a)

⁷³⁶⁴ Hâdimlerin A; hâdimin M (134a)

⁷³⁶⁵ Emir ve nehyî A; emr nehiyleri M (134a)

⁷³⁶⁶ Varır şehirlülür A; varırlar şehirler halkı M (134a)

⁷³⁶⁷ Gelsünler deyu nidâ ederler A; gelsün deyu nidâ olunur M (134a)

⁷³⁶⁸ Ederler ve i‘lâm ederler A; eder ve i‘lâm olunur M (134b)

⁷³⁶⁹ Makûle A; ma‘kûle hükûmetden M (134b)

⁷³⁷⁰ Olur A; olurlar M (134b)

⁷³⁷¹ Oğlu A; - M (134b)

⁷³⁷² Hâse’l-hâss A; hâs M (134b)

* [d]: Kânûn-ı Ümerâ ve Havâss

⁷³⁷³ Leşkere serdâr olan kimesneye hûsû derler A; leşker serdârına hûhû M (134b)

⁷³⁷⁴ Ulusuna A; başına M (134b)

⁷³⁷⁵ Leşker A; asker M (134b)

⁷³⁷⁶ Askerin A; askerin üç M (134b)

⁷³⁷⁷ Evvelkisine tayken A; evvelkine tayrkin M (134b)

⁷³⁷⁸ Tayken A; taykûn M (134b)

Oğlu mesâbesinde hâkanın vekîl-i mutlakıdır. Cümle şehri zabtı ana müfevvezdir. Sâ'ir on iki divânın dahî birer taykeni⁷³⁷⁹ olur.

Dutanek divânda bir mîr-i muhteşemdir ki, cümle ümerâ-i kılmak mukaddemidir. Hazâ'in zabtı irâd ve mesârif hesâbı ana mufavvazdır. Bu iki mertebe sahibi hâdimlerden olur. Zîr-i ihtiyârıyla elbette tenâsilini kesüp saray-ı hâkanda müstekâmetle hizmet etdikleri için bu mertebeye nâ'il olurlar. Ve fevt olduklarında evlâdı olmamak üzere⁷³⁸⁰ malları gerû hazîneye kalur.⁷³⁸¹ Her duta hesâpda mâhir olmak lazımdır. Üzerine gîr u tavâşiden⁷³⁸² bir nâzır vardır lâkin hâkim degildir.

[156/a]

Denîn elli bin askerin sabitidir. Evlâd-ı ensâbı vardır. Fevt olduk da oğullarına merâtip verülür. Pes on iki divân Memâlik-i Hittay'da bu ber-set budur.⁷³⁸³

Kâvânîn-i Asker: Alâmât-ı merâtib-i leşker-ı Hittay budur ki, her on neferin bir tûğu ve bir haymesi olur.⁷³⁸⁴ Ve her otuz neferin üç tûğu ve üç hayme ve bir sancağı olur. Ve her bin kimse serdârına bir kızıl tûğve iki kös ve iki zurna ve iki sancak ta'yîn olunur.⁷³⁸⁵ Ve elli bin askere beş bin tûğ ve iki bin sancak ve beş bin top ve elli bin tüfenk verilir. Ve her divânda beşer bin asker bu⁷³⁸⁶ tertîp üzere mukarrerdirler. Hademedden gayri bunlar hâkan hazînesinden ulûfe ve tımâr alurlar. Şehirlerde hıfz-ı hırâset için konulan asker ve cebe ve cevşen top ve tüfenk vesâ'ir esbâb-ı harbîyle⁷³⁸⁷ arasta durup her nefere ayda bir medd pirinç ve bir⁷³⁸⁸ medd buğday ve yigirmi dirhem gümüş verirler. Ve atlarını bâzar ve mahallelerde aşkâre tûğ⁷³⁸⁹ ile bağlayup mîrîden alaflanur. Bir tek atı telef olsa yüz cop urulur ve biri dahî

⁷³⁷⁹ Taykeni A; taykûnu M (134b)

⁷³⁸⁰ Üzre A; ile M (134b)

⁷³⁸¹ Kalur A; girer M (134b)

⁷³⁸² Her duta hesâpda mâhir olmak lazımdır. Üzerine gîr u tavâşiden A; ve tavâşiden M (134b)

⁷³⁸³ Memâlik-i Hittay'da bu ber-set budur A; Memâlik-i Hitta'da bu tertîb mukarrerdir M (134b)

⁷³⁸⁴ Haymesi olur A; haymesi ve simâtı olur M (134b)

⁷³⁸⁵ Ve her otuz neferin üç... A; ve her otuz bin asker serdârına bir kızıl tûğ ve iki kös ve iki zurna ve iki nefir ve iki subh ta'yîn olunur M (134b)

⁷³⁸⁶ Beşer bin asker bu A; bu ellışer bin asker M (134b)

⁷³⁸⁷ Harbîyle A; harble M (134b)

⁷³⁸⁸ Bir medd pirinç ve bir A; birer medd pirinç ve birer M (134b)

⁷³⁸⁹ Tûğ A; tûla M (134b)

verilür. Hânbalıĝ'dan şehirlerde⁷³⁹⁰ ne kadar ulûfe alur leşker var ise⁷³⁹¹ her sabah beyleri ile aheste müstağrakesbâb-ıharble⁷³⁹² müzeyyen olup şehrin divân meydanına gelüp iki saf olup dururlar. İki düşman birbiriyle nice mukâtele ve mukâtile eder ise⁷³⁹³ bunlar dahî karşı karşıya hamleler ederler.⁷³⁹⁴ Andan yıkarlar ve bağlarlar. Heman kasd⁷³⁹⁵ etmezler. Çayen süvâr-ı dilâver olana terakkîler ve mertebeler verirler. Harb tamam olduktan sonra esîrlerin bendin giderüp bu mâbeynde şikest ve zahm-dâr olmadan kaçmazlar. Ve üslûb üzre olan harb ve kıtalı oyun add ederler. Zahm-dâr olanlar eyu olunca gelmeyüp ba'dehu gelürler ve zâbitlerinin zabt ve rabtı bir mertebededir ki, bir sâ'atde elli bin askeri mükemmel ve müsellağ çıkarmağa kâdir olurlar.⁷³⁹⁶ Ve bunlar divândan geldik de silâhların çıkarup sâde libâsla beyleri kapusuna⁷³⁹⁷ rûz u şeb ta'yîn oldukları hizmeti görürler. Ve Hanbalıĝ'da her seher divânı hâkana hâzır olurlar. Ve bilâ özr bir gün terke kâdir değillerdir. Ve Memâlik-i Hittay'da bir⁷³⁹⁸ şehir yokdur ki, beş bin on bin yigirmi bin elli bin kadara varınca asker olmaya bunların sîr ü şikârları mutlaka kânûnlarda yokdur.⁷³⁹⁹ Ve leşker-i [156/b] Hittay a'da ile cenk eylemek nâdir vâki' olur. Ammâ asker ve serdârlarını bî-kâr komazlar. Elbette bir işe koşarlar. Ya şehir ya mîl ya hisâr yapıdırırlar. Hiç olmazsa şehirlerin ve hisârların etrafına hendek kazdırırlar. Asker bî-kayd⁷⁴⁰⁰ ve bî-kâr olacak çok fitne aşikâre olur derler. Lornusu eder. Hâkanın muhâfazasında dâ'imen on iki bin Tatar mevcûddur. Anlara Kûyisiyân⁷⁴⁰¹ derler. Vesâ'ir evvelkilerin ve büyük şehirlerin taşralarında haymelerle muhâfaza⁷⁴⁰² askeri konup otururlar.

⁷³⁹⁰ Hânbalıĝ'dan şehirlerde A; Hânbalıĝ'dan gayri şehirlerde M (134b)

⁷³⁹¹ Alur leşker var ise A; alur var ise askerden M (134b)

⁷³⁹² Müstağrak esbâb-ı harble A; müstağrak olurlar esbâb-ı hubûb ile M (134b)

⁷³⁹³ Mukâtele ve mukâtile eder ise A; mukâbele ve mukâtele ederse M (134b)

⁷³⁹⁴ Ederler A; edüp M (134b)

⁷³⁹⁵ Heman kasd A; heman katle kasd M (134b)

⁷³⁹⁶ Kâdir olurlar A; kâdirdirler M (135a)

⁷³⁹⁷ Libâsla beyleri kapusuna A; libâsların giyüp beyler kapusunda M (135a)

⁷³⁹⁸ Bir A; hiç bir M (135a)

⁷³⁹⁹ Sîr ü şikârları mutlaka kânûnlarda yokdur A; sîr ü şikâra gitmek mutlaka kânûnlarında yokdur M (135a)

⁷⁴⁰⁰ Bî-kayd A; kayd M (135a)

⁷⁴⁰¹ Kûyisiyân A; Kûyistan M (135a)

⁷⁴⁰² Muhâfaza A; muhâfiz M (135a)

Kânûn-ı Harb: Cenkte kâ'ideleri budur ki, a' daya bir menzil karîb kaldıkda arabalarını etrafına dizüp etrafına ve ⁷⁴⁰³ önüne bir sâ'atde hendek kazarlar ve cenkleri gayet girândır. Asker önüne toplar çeküp tüfenklüler ⁷⁴⁰⁴ hâzır dururlar. Evvela topların atarlar. Ba'dehu altı yedi ⁷⁴⁰⁵ yüz bin tufenge ateş ederler. ⁷⁴⁰⁶ Ve bunların inhizâmı kondukları ve göçdükları zamanda olur. Hasım ol zaman hücum edüp arabalarını önlerine ve yanlarına çekmeğe komazsa zafer bulur. Nitekim ümerâ-i Kalmak'dan Esen Tîşi nâm dilîr. Altmış bin kadar askerle hicretin sekiz yüz elli dördünde Hâkan Hıttay Çin havârin üzerine gelüp bir tarikle bozup esîr etdi. Bu harbden sonra hâkan kendi harbe hâzır olmayup lazım olan yerlere asker gönderüp ⁷⁴⁰⁷ Hıttayiler cenkten kaçmak ile olmak birdir. Eğer yüz bin ⁷⁴⁰⁸ harbden kaçsa ⁷⁴⁰⁹ cümlesinin kânûn üzre boyunları ⁷⁴¹⁰ urulmak lazım gelür. Vilâyetlerinde bir hassa ⁷⁴¹¹ kadar yeri düşmana vermezler. Tâ tamam asker helâk olmayınca Hıttayiler bi't-tabî' cenge mâ'il değillerdir. Zarûri zâhir ⁷⁴¹² olsa mâl verüp sulh ederler. Ol ecilden vilâyetleri ma'mûrdur.

Kânûn-ı Vezâyif: Memleket-i Hıttay'da olan cümle halk ekser askeri şehridir. İsmi resmiyle ⁷⁴¹³ defterlerinde kayd olunup hâriç az defter kimse yokdur. Ve her birinin hâline göre ta'yînleri vardır. Mâh-ı bi-mâh ulûfe veyahut sâlyâne verilüp ümerâ ve sâhib-i münâsibin ⁷⁴¹⁴ mertebesine göre hizmetlerine adamlar ta'yîn olunup ⁷⁴¹⁵ bir büyük şehrin beyi yigirmi otuz bin askerin serdârı ma'zûl olsa yanlarında ancak kendüye müte'allık dört beş kimesne kalur. Cümle halk hâkanı

⁷⁴⁰³ Etrafına dizüp etrafına ve A; etrafda dizüp M (135a)

⁷⁴⁰⁴ Tüfenklüler A; tüfenkler M (135a)

⁷⁴⁰⁵ Yedi A; - M (135a)

⁷⁴⁰⁶ Tufenge ateş ederler A; tüfenk atarlar M (135a)

⁷⁴⁰⁷ Gönderüp A; gönderür M (135a)

⁷⁴⁰⁸ Yüz bin A; yüz bin nefer M (135a)

⁷⁴⁰⁹ Kaçsa A; kaç M (135a)

⁷⁴¹⁰ Boyunları A; boynu M (135a)

⁷⁴¹¹ Vilâyetlerinde bir hassa A; vilâyetlerinden bir hasr M (135a)

⁷⁴¹² Zarûri zâhir A; Zarûri düşman zâhir M (135a)

⁷⁴¹³ Ekser askeri şehridir. İsmi resmiyle A; eker askeri ve eker şehridir isim ve resimleriyle M (135a)

⁷⁴¹⁴ Veyahud sâlyâne verilüp ümerâ ve sâhib-i münâsibin A; veya sâlyâne verilür ümerâ vesâyir erbâb-ı münâsib M (135a)

⁷⁴¹⁵ Olunup A; olur M (135a)

olmağla beyler ve serdârlara mahsûs adam ancak⁷⁴¹⁶ az bulunur. Ol ecilden kimse hurûc ve isyân [157/a] edemez.

Kânûn-ı Sikke: Hittayiler akçe ve pûl yerine ol mikdârda mürebbi⁷⁴¹⁷ kâğıdlar kesüp üzerine sikke misâli mühür urub harc ederler. Ve bu ki câr-ı cengîzi derler. Ve i'tibâr ederler.⁷⁴¹⁸ Ve râğbet etmeyenin hakkından gelirler. Hâlis altun ve gümüşe sikke urmayup mikrâs ile pâre pâre keserler. Ve zenle mu'âmele ederler.⁷⁴¹⁹ Ve bir pûla bir kâse ta'âm alunur ucuzlukdur. Ol diyârın eri ve avratı cümle sarrâf⁷⁴²⁰ ve mübassarlardır. Ve mâbeynlerinde sarf olunan akçe envâ'ının kadr-i merâtıbın⁷⁴²¹ bilürler.

Kânûn-ı Zehâyir ve Erzâk: Her şehir kenarında saman ve odunu püşte püşte yığarlar. Üzerinde kuş misâli bir şekl-i alâmet korlar. Ba'id yerden görünür. Hâceti olan gelir alır. Odun ve saman yağni altı ayda bir tamam olur. Askerî atlarına verilür ve yerine cedîd yığılır. Vesâ'ir âyende ve revendeye haftada bir gün verilür. Pirinç ve buğday ve arpa⁷⁴²² vesâyir hubûbât ve fevâki-i ter ve huşk her şehirde anbâr-ı hâkanîde cem' olunmuşdur. Leşkere her ayda bir zahîre ve fevâki⁷⁴²³ huşk enva'ından verilür. Der anbâr etdikleri zehâ'ir altı ayda bir tamam olur. Ve yerine yine ceddîdin korlar.⁷⁴²⁴ Ve Yac şehri ve hisârı yokdur ki, bu mahzenler olmaya. Ve bu cemi' mâl ve zehâ'ir⁷⁴²⁵ mücrimler cerimesinden hâsıl olur.

Kânûn-ı Hüddâm-ı Saray: Saray-ı hâkanîde sâkin olan hüddâm⁷⁴²⁶ ve kızlar tabaka tabaka terakki ederler. Cümle hâdiman yedi bin ve sekiz kızları on iki bindir. Anlardan üç bin duhter nevbetle hâkana hizmet ederler. Dört beş yılda⁷⁴²⁷ bir hâdimler, vilâyeti gezüp güzel kızlar cem' ederler. Ve getürdüklerini hâkanın

⁷⁴¹⁶ Ancak A; - M (135a)

⁷⁴¹⁷ Mikdârda mürebbi' A; mikdâr M (135a)

⁷⁴¹⁸ Ederler A; - M (135a)

⁷⁴¹⁹ Ederler A; ve mubâdele ederler. Ve on dirhem gümüşe bir sır derler. Bir dirhem gümüşe yetmiş pûl verirler M (135b)

⁷⁴²⁰ Sarrâf A; sarrâfdır M (135b)

⁷⁴²¹ Merâtıbın A; kararın M (135b)

⁷⁴²² Ve arpa A; - M (135b)

⁷⁴²³ Ve fevâki A; ve iki günde bir fevâki verilür. Ve elçi nâmıyla gelen tüccâra üç yıllık zahîre ve fevâki M (135b)

⁷⁴²⁴ Ceddîdin korlar A; - M (135a)

⁷⁴²⁵ Ve bu cemi' mâl ve zehâ'ir A; deyu cem' olunan menâl ve zehâyir M (135b)

⁷⁴²⁶ Hüddâm A; hüddâmlar M (135b)

⁷⁴²⁷ Yılda A; senede M (135b)

vâldesine veya kurbuna⁷⁴²⁸ arz ederler. Makbûle geçmeyi in‘âm ve ihsânla mekânlarına gönderirler. Kezalik sarayda pîr olan⁷⁴²⁹ hâtunları dahî hâline göre in‘âm ile yollarlar. Ve bu sarayda hâdimlere artık ri‘âyet ederler.⁷⁴³⁰ Bu cihetden memleketde sâhib-i cemâl evlâdı olan tıfl iken hâdim eder. Evvelâ varup beylerine bildirüp icâzet-nâme aldıktan sonra ahvâlini kesüp beğleri huzûrunda yere bırağur. Timâr edüp sıhhat bulduktan sonra⁷⁴³¹ icâzet-nâme ile saraya varup baş hâdime arz⁷⁴³² ve hizmete icâzet alır. Nice zaman⁷⁴³³ sarayda olanlara hizmet edüp istihkâkıyla⁷⁴³⁴ içerü girür. Ve nice müddet kat‘ı merâtip ederek isti‘dâdı var ise tabaka-i evvelîde mürde [157/b] olanın yerine geçer.⁷⁴³⁵ Evvel tabaka hâdimleri hâkanı bağlar ve bostanları⁷⁴³⁶ umûruna mü’ekkeldir. İkinci tabaka hâdimleri şekvâ kıssalarını etraftan gelen mektûbları ve arzları içerü getürüp ve cevâbını çıkarırlar. Üçüncü tabaka hâdimleri içerüde divân-hâne kızlarıyla gelen⁷⁴³⁷ kıssaları ve mektûbları tercüme ve telhîs edüp kızlar ile hâkana gönderüp geldikde nişân eylemektir. Ve hâkan ol hatlara bakup mefhûmu ma‘lûm olduk da makbûl olan üzerine sarhad çekerler.⁷⁴³⁸ Alâmet-i kabuldur. Makbûl olmayan üzre⁷⁴³⁹ hat çekmez ve çıkında⁷⁴⁴⁰ keseleyüp ve mühürleyüp kankî divân-hânedan geldi ise îsâl ederler. Bu tabaka erbâb-ı ikinciden makbûldür.⁷⁴⁴¹ Dördüncü tabaka hâdimleri saray kızlarının vehâdimlerinin defteri ve adedi umûrunu görürler. On iki divân-hâne⁷⁴⁴² bir taraftan hâdimân mu‘tebere ve bir tarafından duhterân sa‘d ahter durmak mukarrerdir. Beşinci tabaka hâdimleri hâkan hazînesinde olan cevâhir ve sîm ve zer

⁷⁴²⁸ Kurbuna A; kızına M (135b)

⁷⁴²⁹ Pîr olan A; olan pîr M (135b)

⁷⁴³⁰ Artık ri‘âyet ederler A; cümleden artık ri‘âyet vardır M (135b)

⁷⁴³¹ Sonra ahvâlini kesüp beyleri huzûrunda ... A; sonra sıhhat buldukda M (135b)

⁷⁴³² Arz A; arz eder M (135b)

⁷⁴³³ Zaman A; birun M (135b)

⁷⁴³⁴ İstihkâkıyla A; istihkâkla M (135b)

⁷⁴³⁵ Mürde olanın yerine geçer A; mürd olanın yeri mahlûl olduk da yerine geçer M (135b)

⁷⁴³⁶ Bostanları A; bakçeler M (135b)

⁷⁴³⁷ Kızlarıyla gelüp A; kızları ile oturup gelüp M (135b)

⁷⁴³⁸ Serhad çekerler A; serh haddiyle çeker ki M (135b)

⁷⁴³⁹ Olmayan üzre A; olmayana M (135b)

⁷⁴⁴⁰ Çıkında A; çıkdık da M (135b)

⁷⁴⁴¹ Bu tabaka erbâb-ı ikinciden makbûldür A; Bu tabaka hâdimleri ve saray kızlarının mu‘teberidir M (135b)

⁷⁴⁴² Divân-hâne A; divân-hânenin M (135b)

ve akmeşe-i mütenevî'a defterini⁷⁴⁴³ hıfz ve bunları hırâset için mü'ekkeldir. Altıncı tabaka hâdimleri on iki beyler umuruna mü'ekkeldir. Yedinci tabakada hâkanın hâsekîleri ve iyâli vardır.

Kânûn-ı Pâsbân: Yedi kat hisâr-ı saray birûnunda bin pâsbân-hâne vardır. Her birinde onar nefer oturup gece ve gündüz hıfz ederler.⁷⁴⁴⁴ Silâhlar ve meş'aleler ile gece gezerler. Vaz' ettikleri çânlara cop urup tahrîk ederler. Ve hisâr üzerinde dahî müte'ayyin toplar⁷⁴⁴⁵ vardır. Çalınur yol başlarında ases-hâneler tertîb olunmuşdur. Her bir çânlarının müte'ayyin sadâları vardır. Nevbet nevbet nevbet cop urub çalarlar.⁷⁴⁴⁶

Kânûn-ı Tabl ve Kös: Dördüncü kapu⁷⁴⁴⁷ bâlâsında elli nefer adamla bir baş⁷⁴⁴⁸ mu'teber vardır ki, kösler çalar. Ve günbüz⁷⁴⁴⁹ manend-i sakfıdan mu'allakbir⁷⁴⁵⁰ çân vardır. Anı çalmak için dörtyüz hâdim ta'yîn olunmuşdur. Bir büyük seren gibidir. San'atla kırk adam yer⁷⁴⁵¹ çeküp kös çalanlar nevbetlerinin⁷⁴⁵² tamam etdikde ol çöpü yerinden boşandırıp zor ile çana dokunduk da sedâ⁷⁴⁵³ peydâ olur ki, Hân bâliğ halkı cümle işidüp bilürler ki, hâkan çıkmışdır. Hâkan ol ejderha⁷⁴⁵⁴ peyker tahta oturduk da bir dahî çalınup⁷⁴⁵⁵ ol kapular yekpâre açılır ve hâkan etrafında enva' nâyir ve sazlar çalınup⁷⁴⁵⁶ ol avâzeler esnâsında geriye avâzi⁷⁴⁵⁷ gibi bir geriye [158/a] tabl çalınur ki, istima'eden sâ'ir sazlar zevkini unudur. Bununla def' gurûr kasd⁷⁴⁵⁸ ederler ve bu sazlar saray-ı hâkana mahsûsdur. Ve ol kapuların her birinde kös adl vaz' olunmuşdur. Her birinin mü'ekkili vardır. Bir kimseye zulm

⁷⁴⁴³ Mütenevî'a defterini A; mütenevî'a ve emti'a defterini M (135b)

⁷⁴⁴⁴ Hıfz ederler A; hıfz ve hırâset ederler M (136a)

⁷⁴⁴⁵ Müte'ayyin toplar A; mu'teber tabıllar M (136a)

⁷⁴⁴⁶ Nevbet nevbet nevbet cop urub çalarlar A; nevbet nevbet coplar ururlar M (136a)

⁷⁴⁴⁷ Kapu A; kapusu M (136a)

⁷⁴⁴⁸ Bir baş A; birer ins M (136a)

⁷⁴⁴⁹ Günbüz A; kind M (136a)

⁷⁴⁵⁰ Sakfıdan mu'allak A; sakfıda zinciriyle bir mu'allak M (136a)

⁷⁴⁵¹ Adam yer A; adam mikdârı yer M (136a)

⁷⁴⁵² Çalanlar nevbetlerinin A; çalınur nevbetler M (136a)

⁷⁴⁵³ Sedâ A; bir sedâ M (136a)

⁷⁴⁵⁴ Ol ejderha A; ol gümüşden altundan ejderha M (136a)

⁷⁴⁵⁵ Çalınup A; çalınur M (136a)

⁷⁴⁵⁶ Sazlar çalınup A; sâzendeler çalup M (136a)

⁷⁴⁵⁷ Avâzi A; ağazı M (136a)

⁷⁴⁵⁸ Gurûr kasd A; gurûr ve tenbiye kasd M (136a)

olsa diz çöküp ol bâbda olan köse bir darb urur. İkinci darbında da⁷⁴⁵⁹ olan pâsbân işidüp yanında olan köse urur.⁷⁴⁶⁰ Yedinci köse dek ki, hâkan huzûrundadır.⁷⁴⁶¹ Çalındık da ol mazlûmu getirüp halîn tefehhüs ederler. Ve hâdimler yazup hâkana bildürürler. Şükrü her kimden ise kânûn üzre cezasın verirler. Kimseye meyl ve mehâban⁷⁴⁶² yokdur. Bu kös-i adl urulduk da ümerânın aklı gider ve kimi havfından helâk olur zirâ ümerâdan zulm gördükleri zaman urulur. Benim hakkım adl üzere görmedi demek olur.

Kânûn-ı Şehzâdegân: Hittayi'nin⁷⁴⁶³ ekseri şehirlerinde pâdişâh⁷⁴⁶⁴ için müzeyyen saraylar tertîp olunup divarların⁷⁴⁶⁵ rengâ renk sürh-i sefid ile ve zerd-sebz-i⁷⁴⁶⁶ fağfûrî Çin'den camelarınızebercedden ederler. Ve ol şehrin harâbât-ı mahsûlini ol şehzâdelere ta'yîn ederler. Ba'zı şehzâdeler var ki, fakrından rencberlik ederler.⁷⁴⁶⁷ Pederi bir günah ile hâkanlıktan düşüp evlâdından saltanat munkatı' olmuşdur. Lazım gelse saraylarda mahsûl-i harabât ile geçinen şehzâdelerin a'lamını getirüp hâkan ederler. Hâkanın veliyyahdı olan oğlu üçüncü kapusunda olur.⁷⁴⁶⁸ Başka divân-hânesi vardır. Yılda üç kerre ümerâ ve erkân anın divânına hâzır olup babası divânı gibi divân eder.⁷⁴⁶⁹

⁷⁴⁵⁹ Da A; - M (136a)

⁷⁴⁶⁰ Urur A; dahî urur M (136a)

⁷⁴⁶¹ Yedinci köse dek ki, hâkan huzûrundadır A; hâkan huzûrundaki M (136a)

⁷⁴⁶² Meyl ve mehâban A, asla meyl ve mehâba M (136a)

⁷⁴⁶³ Hittayi'nin A; Hitta'nın M (136a)

⁷⁴⁶⁴ Pâdişâh A; pâdişâhzâdeler M (136a)

⁷⁴⁶⁵ Divarların A; divarlarının yüzlerini M (136a)

⁷⁴⁶⁶ İle ve zerd-sebz-i A; ve zerd M (136a)

⁷⁴⁶⁷ Ve ol şehrin harâbât-ı mahsûlini... A; ve ol şehrin harâbât-ı hâsılın ol şehzâdeler var ki, fakrından rencberlik eder M (136a)

⁷⁴⁶⁸ Üçüncü kapusunda olur A; sarayın üçüncü kapusunda olup M (136a)

⁷⁴⁶⁹ Divân eder A; divân eder.

Kânûn-ı Mühr: Memâlik on iki divânın her birinde peşim sefidten el ayası kadar bir mührü olur. Üzerinde ejderha sûreti bir uğurdan nakş olunmuşdur. Serh renkle basılır. Kâğıdları ince harîr olmağın on aded berâyı bir uğurdan nişân ederler. Lornusu eder menşûru yerine sîm zerden safhaları vardır ki, üzerinde arslan ya doğan ya güneş kazılmışdır. Verilen kimesne putperest ise nâğay nâm zamk ismî **M (136a)** yazılır. Eğer Muhammedî ise yahûdî ise Tanrı ismî yazılır. Nasrâni ise Mesîh ismî yazılır. Sahibinin murâdı ma'lûm olur.

Kânûn-ı Dîvân-ı Emr: Her şehrin ümerâsının mertebesine göre hâkan tarafından divân-hâne binâ olunmuşdur. Ale's-sabah evvel şehirde olan a'yân cem' olup umûr görürler. Her divân-hânedede üç müdebbir vardır. Biri hâkim şehir ve biri emîn ve biri cemî' umûr emvâl divâniyeyi görüp kabz ve tasarrufuna müvekkildir. Ve her biri birine nâzır olup havf ederler. Ve on iki kısım divânın her birinin mühr-i hattı bir günedir. Birûn sarayı hâkanda her kısım için birer

Kânûn-ı Katl ve Kısâs: Vacibü'l-katl mücrimler⁷⁴⁷⁰ tefîşi için hâkan yılda bir kerre divân edüp ol hûnileri onar cellâd ellerini tutup ezâ ile⁷⁴⁷¹ huzûruna getirüp günahlarını i'tirâf ederler. Ve hâkan bilir i'tikadında olmağla inkâr edemezler.

mekân vardır ki, her birinde bir defter nâzırı vardır. Divânlardan gelen arzları ve mektûbları vesâyir umûrları görürler.

Kânûn-ı Vüzera: Birün sarayda olan divân-hânelerin zabt ve rabtı altı vezîr elindedir. Biri zabtı kânûn memâlik-i Hittay'da biri zabtı memâlik-i zer-kumaşdır. Biri pirinç ve buğdayı ve arpa vesâyir hububât ve fevâki ve saman ve hatb umûrunu görür. Biri zabtı askerdir ve biri vilâyetlerde binâ olunan hisâr ve gadri ebniye umûrunu görür ve biri habsde olan halk ahvâline müvekkildir. Yılda bir gün kendilere muta'allık umûru defter edüp içeri divân-hâneler hükkâmına gönderürler. Anlar dahî icmâl üzere yazup hâkana arz ederler.

Kânûn-ı Kazâ ve Fütüvvi: Hittay müftileri pîr olmak ve kanûn şinâs ve a'lam olmak şatdır. Cümle münâsibi devr etdikde sonra fütüvvi makâmına gelüp zindan kurbunda azîm mükellef bağlar ve bahçeler divân-hâneler vardır. Azîm ihtîşâmla olur. Mahbûsilerin umûrunu ve da'vâlarını görüp kânun üzere fütüvvi verir ve fasl eder. Kanûnların habs ve kîtâlden azîm umûr yoktur. Bu bâbda külli dikkat ve ihtimâm ederler. Katl vesâyir cerâ'ı yazup saraya gönderirler. Hâkanın ma'lûmu olur. Ba'dehu muhibbince kanûn icrâ olunur.

Kanûn-ı Habs ve Zindân: Mücrimân Hanbalığ'da iki zindân vardır. Birine şebtûd ve birine bikûd derler. İkinci zindânın mihnet ve ukûbeti ağırdır. Andan zinde halâs nâdir olur. Evvelki hafif husûsda ekseri andan selâmetle çıkarlar ve her birinde avratlar için başka mekân vardır. Sâyir ... dahî zindânlarda her birinin önünde bir divân-hâneler vardır. Mücrim geldikde günahı isbât olunup yazılır. Hâkana arz olunur. Ba'dehu emriyle kayd u bend çeküp habs ederler. Hanbalığ'da olan zindânlarının on iki divân zindânı için mahsûs mekânları vardır. Önünde birer divân-hâne binâ olunmuşdur. Üç pîr muhteşem oturup gelen günahkârları isim ve resmiyle ve cürmünü va hadlerini ve kanki divândan geldiğini ve ömrünü târîhle yazarlar. Ve cürmüne göre mu'ayyen tabakalarında habs ederler. Ol üç kimsenin biri sedirde oturup dinler diğeri ikisi yanında oturup yazar. Ümerâ-i zindân her gün sabah divân-ı hâkanda maslahatların gördükden sonra divân-hânelerine gelüp ahvâl-i mücrimânı görür. Cürmüne göre cezasını ederler. Kanûn-ı ehl-i zindân husûsi sâyir umûr memleketinden mukaddemdir. Hâkan muttasıl zindâna girândır. Ve bunların ekeli ve şarabı mîrîden verilür. Günde bir kerre ta'âm ve iki kerre fezâ-i hâcete ruhsat verilür.

Kânûn-ı Siyâset ve Cerîme: Lornusu eder. Hittayi'nin **M (136b)** siyâset ve hükûmeti şedîddir. Üstevisi (?) hükemânın re'y üzere bunlar yanında cümle cerâyim yarayırdır. Lâkin kanûn-nâmede mastürdür ki mücrimlerin kimini şikence ve kimine cop ururlar. Vesâyir vilâyetlerde olan siyâsetler hilâfi kiminin gerdânına karşundan tok nakîl geçirüp ayaklarına dahî ururlar. Ve ba'zının boğazına cenaze misâli tahtalar geçirüp ve kimini saçından asup ellerini ateşde kızmış küplere korlar. Ve ba'zıları tahtalara zincirlerle muhkem bend ederler. Ve kimini çarmıha çekerler. Ve kimini zayk sanduğa korlar. Anlar peder ve madırın katl edenlerdir. Ba'dehu bend ve ukubetinde halâs bulanları bâzar başlarında vesâyir güzergâhlarda alınıp boyunlarında uğur bend ve tahtalar ve kiminin elinde ve ayağında bukâğı siyâsetlerini halka izhâr edüp âhirinde her birinin götüne yüzer değnek ururlar. Avrat ise donu üzerine ururlar. Ve cerh için günahlarına göre bir nice med pirinç buğday yâ darı tahmîl ederler. Fakîr ise ücretsiz nice yıl fil banlık yâ basbanlık veya gayri hizmet etdirirler. Müddeti tamam oldukda arz halini hâkim olanlara gösterüp siyâsete yüz asâ dahî urup azâd haddi bu üslûb üzere cezadan sonra çarşularda olan as'as-hânelerde önüne ol mücrimleri gerde gerde çıkarup cürmüne göre teşhîr ederler. Ve bu alâmet halâsdır mesrûr olurlar. M (137a)

⁷⁴⁷⁰ Mücrimler A; - M (137a)

⁷⁴⁷¹ Cellâd ellerini tutup ezâ ile A; cellâd eline verüp ellerini tutup edeple M (137a)

Hâkan bu i'tikad-ı⁷⁴⁷² siyâset bâbında evfaktır deyu sükût eder. Husûsan on iki mahkemede üç seneye dek her ay ikrarları hâkana arz olunmuşdur. Ba'dehu katillerine hükm eder. Ve nice yüz bin⁷⁴⁷³ katilin başlarını kızıl alemler ile alâmet⁷⁴⁷⁴ gerde gerde saray-ı hâkandan çıkup katlgâhda boyunların urup katl ederler. Ve⁷⁴⁷⁵ maktullerin başını isim ve resmiyle ve hücceti ile birer sanduka koyup otuz seneye⁷⁴⁷⁶ dek hıfz ederler. **[158/b]** Câiz ki, müte'allikâtden biri gelüp nâ-hak yere katl olundu deyu da'va eyleye. Ol zaman hâkan emriyle bulunup müdde'iler hüccet ile ilzâm olunurlar. Ba'dehu çıkarup suya dökerler. Ve ricâl ve nisvândan⁷⁴⁷⁷ birbiriyle cenk edüp biri ölse öldüren kimsenin⁷⁴⁷⁸ kavm-ikabîlesinden on nefer kimsenin boynuna zincir urulup böyle habs olunur.⁷⁴⁷⁹ Ve katiller kısâsından sonra hâkan ma'bedine⁷⁴⁸⁰ varır. Nitekim sabikan beyân olundu.

Kânûn-ı Sırka:⁷⁴⁸¹ Atlasda mezkûrdur. Sârık az nesne sırka⁷⁴⁸² eylese yediden yüze varınca tahammülüne göre darb ederler. At ya bir zî-kıymet nesne uğurlasa karnına bir⁷⁴⁸³ kılıç batırup katl ederler. Eğer ibtidâ sırka etdüğünün dokuz za'fını⁷⁴⁸⁴ verirse halâs olur. Kâdir olmazsa öldürürler lâkin ikinci def'a⁷⁴⁸⁵ katlden kurtulamaz. Ve bir oğul babasına muhâlefet eylese bunun için mahsûs bir hâkim vardır. Zaman-ı medîd⁷⁴⁸⁶ habsden sonra yüzüne bir damga urub itlâk ederler.

Kânûn-ı Harâbâtîyân: Hıttay şehirlerinin her birinde fâhişe avratları için başka mahalleler vardır. Ekallî beş yüz evdir. Bin dahî olur.⁷⁴⁸⁷ Ekserî mücrim beyler ve a'yan kızlarıdır ki, babaları kânûna muhâlefetle mücrim ve mahbûs ve maktûl

⁷⁴⁷² Hâkan bu i'tikad-ı A; hâkan dahî bu i'tikadıyla M (137a)

⁷⁴⁷³ Yüz bin A; bin M (137a)

⁷⁴⁷⁴ Alâmet A; alâmet eder M (137a)

⁷⁴⁷⁵ Katlgâhda boyunların urup katl ederler ve A; katlgâha getirürler anda katl etdikden sonra M (137a)

⁷⁴⁷⁶ Seneye A; yıla M (137a)

⁷⁴⁷⁷ Nisvândan A; nisâdan M (137a)

⁷⁴⁷⁸ Öldüren kimsenin A; döğüşenin M (137a)

⁷⁴⁷⁹ Kimsenin boynuna zincir urulup böyle habs olunur A; kimesnenin boyunlarına zincir urulup me'an habs olunurlar M (137a)

⁷⁴⁸⁰ Ma'bedine A; - M (137a)

⁷⁴⁸¹ Sırka A; sarîka M (137a)

⁷⁴⁸² Sırka A; sarîka M (137a)

⁷⁴⁸³ Bir A; - M (137a)

⁷⁴⁸⁴ Eğer ibtidâ sırka etdüğünün dokuz za'fını A; ibtidâ sarîka etdüğünün dokuz katını M (137a)

⁷⁴⁸⁵ Def'a A; def'ada M (137a)

⁷⁴⁸⁶ Medîd A; - M (137a)

⁷⁴⁸⁷ Ekallî beş yüz evdir. Bin dahî olur A; Ekallî beş yüz on dört bin dahî olur M (137a)

olup oğulları olan ednâ pâyede askerî olur. Avratı ve kızları harâbâta sürülür. Min ba'd biri birini görmezler. Ve anın evlâdı insanı kem nâm olur gibidir.⁷⁴⁸⁸ Ol cürmün biri bu harâbât-ı fevâhişi ile alâkadar⁷⁴⁸⁹ ve yağmur yağmayup istiskâya çıkmak lazım gelse bu fâhişeler çıkar ve her vilâyetde yağın karın ve yağmurun⁷⁴⁹⁰ mikdârı zirâ'at emrî hâkana arz olunur. Bir yerdeki yağmur yağmadı deyu arz oluna istiskâ edek deyu hatt gelür.⁷⁴⁹¹ İstiskâ yeri olan vilâyet kilisâsına bu avratlar tevâbi' ve levâhıkına vedâ' edüp giderler. İstiskâdan sonra yağmur yağmasa⁷⁴⁹² ol dahî vâcibü'l-killedir deyu bu avratların ne mikdârını isterse vilâyet hâkimi katl eder. Zirâ harâbâta sürdükleri vakitte⁷⁴⁹³ istiskâları kabul olmazsa⁷⁴⁹⁴ katl şart kılınmıştır. Ve anlara bir zaman kilisa vakfından etsiz ta'âm verüp perhîz etdürürler. Bununla tasfiye hâsil olur sanurlar

Ba'dehu sâzende ve havânındeleri envâ' saz ve söz ile⁷⁴⁹⁵ usûle âğâz ederler. Rakkasları kat kalınca oynayup⁷⁴⁹⁶ ba'dehu gürûh ile kalkup sanem önünde nâle [159/a] ve zârî⁷⁴⁹⁷ ederler. Bir mertebe ki, tâ Vehhâb-ı bî-illet ol derd-mendlerin hâline merhamet ve da'vetlerine icâbet kılup kâh bir mertebe rahmet⁷⁴⁹⁸ bârân nâzil olur ki nice yerler sel alup hikmet şinâsın Hittay harâbâtları bu yüzden katl ile korkudup bîm cân ile derûnî nâle ve du'â ve istiskâ etdiklerinde hayy müste'an anların nâdanlık ile etdikleri günâha bakmayup bârân ihsân eder ve sa'at rahmet-i aleyhe binâ'en fukahâ-i İslâm⁷⁴⁹⁹ dahî küffârın istiskâsını tecvîz etdiler⁷⁵⁰⁰ deyu üslûb-i meşrûh üzre vaz' eylediler. Ve kâh yağmur yağmayup kahtlık olursa anların ba'zısının öldürüp ifnâ ederler. Ve harâbâtta ol avratlar evlâdı için mu'allim-hâneler binâ olunmuştur. Kızlarına sâzendelik ve hânendelik ve oğullarına raks ve envâ' lehv ve la'b ta'lîm ederler. Ve bu avratlar saz ve söz haraclarla raks künân bâzarlarda

⁷⁴⁸⁸ Gibidir A; gider M (137b)

⁷⁴⁸⁹ Alâkadar A; alâkadar eylemdir M (137b)

⁷⁴⁹⁰ Karın ve yağmurun A; yağmurun ve karın M (137b)

⁷⁴⁹¹ Gelür A; eder M (137b)

⁷⁴⁹² Yağmur yağmasa A; bârân nâzel olmazsa M (137b)

⁷⁴⁹³ Sürdükleri vakitte A; sürdüklerinde M (137b)

⁷⁴⁹⁴ Olmazsa A; olmadı...(?) M (137b)

⁷⁴⁹⁵ Havânındeleri envâ' saz ve söz ile A; havânındeleri oturup envâ' söz sazıyla M (137b)

⁷⁴⁹⁶ Rakkasları kat kalınca oynayup A; rakkasları dahî kat kalınca oynarlar M (137b)

⁷⁴⁹⁷ Sanem önünde nâle ve zârî A; dû'â ve niyâz nâle ve zârîler M (137b)

⁷⁴⁹⁸ Rahmet A; - M (137b)

⁷⁴⁹⁹ Aleyhe binâ'en fukahâ-i İslâm A; aliyiyeye binâ'en fukahâ-i İslâm'ın M (137b)

⁷⁵⁰⁰ Etdiler A; eylediler M (137b)

gezerler. Hâkandan ulûfe yiyen anlarla sohbet ve işret edemezler. Eğer tutulursa öldürürler.⁷⁵⁰¹ Eğer fakîr olup cerr ederse anlara zecran kimse bir akçe⁷⁵⁰² vermezler. Açlıktan helâk olurlar.⁷⁵⁰³ Bunlar ol makûle-i öldürdük⁷⁵⁰⁴ de deryâyâ atarlar. Acâyib ve garâyib la'bları vardır. Dişileri esefbâzdır.⁷⁵⁰⁵ Sûr-i acîbe giyüp evzâ' garîbe gösterirler.

Kânûn-ı Ulâğ ve Yamhâne: Yâm ulaktır. İsti'câl ile bir yerenâme eylemek⁷⁵⁰⁶ için ba'zı menâzilde atlar ve katır⁷⁵⁰⁷ beslerler. Ol menâzile yâmhânedeler. Memleket-i Hittay'da ayende ve ravende için mükellef yâmhâneler vardır. Ol diyâra varan tâcirleri elçi nâmiyla ol menâzile kondururlar. Esvâb-ı⁷⁵⁰⁸ meta'ları arabasiçün başka mahalleler vardır indürirler. Yâmhânenin her hânesinde mükellef atlas ve kemhâ döşekler ve yasdıklar vesâ'ir mühimmât-ı müheyâyâdır. Etrafında harde ve nöker odaları ve hücreleri binâ olunmuşdur.⁷⁵⁰⁹ Her gün ol⁷⁵¹⁰ kişiye bir koyun ve bir kaz ve bir⁷⁵¹¹ mürğ verirler. Ve iki batman buğday ve bir kâse pirinç ve iki tabak helva ve bir zarf asel vesâ'ir nakûl⁷⁵¹² mütenevvi'a ve bir kaç hizmetkâr ta'yîn olunmuşdur.

Kânûn-ı Âyende ve Revende ve Tüccâr: Hittay mülkünde kara tarafında⁷⁵¹³ varan tüccâr ve elçi resminde varır. Ve illâ tâcir ve gayri kimse-i girmeğe men' ederler.⁷⁵¹⁴ Tüccâr ser-hadde yakın geldik de on nefer yazılıp⁷⁵¹⁵ bu taraftan iletdikleri metâ'ın ba'zını⁷⁵¹⁶ hâkana pişkeş ederler. Atları hor mutlaka hân alır.⁷⁵¹⁷ Metâ'ları defter olunup [159/b] her on kimseye mekân ta'yîn olunur. On ya yigirmi

⁷⁵⁰¹ Eğer tutulursa öldürürler A; Eğer tutulursa öldürürler anlara varanın ekseri ehl-i hîrfetdir ve tüccârdır. Niceler malını ol harâbâtta çevirdirler. M (137b)

⁷⁵⁰² Anlara zecran kimse bir akçe A; zecran kimse anlara bir habbe M (137b)

⁷⁵⁰³ Olurlar A; olur giderler ve M (137b)

⁷⁵⁰⁴ Makûle-i öldürdük de A; ma'küle-i öldükde M (137b)

⁷⁵⁰⁵ Dişileri esefbâzdır A; - M (137b)

⁷⁵⁰⁶ Yere nâme eylemek A; yere haber nâme etmek M (137b)

⁷⁵⁰⁷ Katır A; katırlar M (137b)

⁷⁵⁰⁸ Esvâb-ı A; esbâb-ı M (137b)

⁷⁵⁰⁹ Nöker odaları ve hücreleri binâ olunmuşdur A; nöker hücreleri yapılmışdır M (137b)

⁷⁵¹⁰ Ol A; on M (137b)

⁷⁵¹¹ Bir A; iki M (137b)

⁷⁵¹² Bir zarf asel vesâ'ir nakûl A; bir tabak asel vesâ'ir bakûl M (137b)

⁷⁵¹³ Mülkünde kara tarafında A; mülküne kara tarafından M (138a)

⁷⁵¹⁴ Men' ederler A; komazlar M (138a)

⁷⁵¹⁵ On nefer yazılıp A; onar nefer yazılır M (138a)

⁷⁵¹⁶ Ba'zını A; ba'zısını M (138a)

⁷⁵¹⁷ Atları hor mutlaka hân alır A; atları hâkan alır M (138a)

nefer Hânbâliğ'a gönderirler. Bâkiyesi on merhale yerde⁷⁵¹⁸ Gencü nâm şehri yâmhânesine konup otururlar. Esbâb-ı ma'aşları hân⁷⁵¹⁹ tarafından verilür. Beş nefer⁷⁵²⁰ kişiye günde bir koyun ve bir şinik piriç vesâ'ir levâzım ta'yîn olunur. Metâ'larında hâna⁷⁵²¹ münâsib olan alunup pîşkeşlerinin dahî behâsı⁷⁵²² bi't-tamam verilür. Ve ne kadar durursa ri'âyet olunup⁷⁵²³ gitdikleri zamanda hâkan tarafından nice ihsânlar olur. Ve cemî' esbâbları verilüp adam başına harâc kırkar dirhem gümüş alunur. Bir kabile yüz iki yüz mikdârı adam ile elçü nâmına tüccâr gelse arabalar ve hüddâm vesâ'ir levâzım ta'yîn olunur. Bu cihetden nakl ederler ki, sâ'ir emti'âdan⁷⁵²⁴ gayri Hânbâliğ'a Çin'den her gün yalnız bin araba harîr gelür. Ekseri elmas sûf veiskerlet çûka ve yeşb ve mercan ve arslan ve pars ve fîl ve bâr-gîr getirür⁷⁵²⁵ ve tazı atların yanına yüz menzil kadar yerden ta'zîm için adamlar koşup sâhipleri ile hâkana gönderirler.⁷⁵²⁶ Ve her ata⁷⁵²⁷ hizmetkâr ta'yîn ederler. Altısı katırlara⁷⁵²⁸ nîzelere bağlayup yanınca gider.⁷⁵²⁹ Üçü önünce üçü ardınca yürürler. Ve arslana on at kadar i'tibâr olunur. Karakulağa⁷⁵³⁰ nısf arslan kadar i'tibâr hediyesi⁷⁵³¹ arslan olana otuz sanduk mâl verilür. Atlas-ı kemhâ vesâ'ir libâs için dahî bu kıyâs üzre ihsân olunur. Ve adamların her birine pişkes bahâsından gayri bir yük kumaş ve biri biri üzerine üç hıl'at giderler.⁷⁵³² Hatta haff müze böyledir.⁷⁵³³

⁷⁵¹⁸ Yerde A; beride M (138a)

⁷⁵¹⁹ Hân A; hâkan M (138a)

⁷⁵²⁰ Nefer A; - M (138a)

⁷⁵²¹ Hâna A; hâkana M (138a)

⁷⁵²² Dahî behâsı A; behâsı dahî

⁷⁵²³ Olunup A; olunur M (138a)

⁷⁵²⁴ Emti'âdan A; metâ'dan M (138a)

⁷⁵²⁵ Getürür A; getirürler M (138a)

⁷⁵²⁶ Gönderirler A; getirürler M (138a)

⁷⁵²⁷ Ata A; ata on iki M (138a)

⁷⁵²⁸ Katırlara A; kızları M (138a)

⁷⁵²⁹ Gider A; giderler M (138a)

⁷⁵³⁰ Karakulağa A; karakulak M (138a)

⁷⁵³¹ Kadar i'tibâr hediyesi A; kadardır ve hediye M (138a)

⁷⁵³² Giderler A; giderirler M (138a)

⁷⁵³³ Hatta haff müze böyledir A; Hatta haff müze böyledir.

Kanûn-ı Elçiyân: Hittay'da her tâ'ifenin tercümanları vardır. Müslimânların mesâlihi için mahsûs yedi pîr ta'yîn olunmuşdur. Elçilere icâzet vakti geldik de her kavmin tercümanı huzûruna gelüp arz eder. Hoca Gıyas eder. Serhad-i Hittay olan derbend Sekcuba on konak kaldık da Hittayîler'den bir bölük istikbâl edüp elçileri ve adedini yazarlar. Ve bir mer-azâdede ki, âli suffa vardı. Sâyebân kurup ziyâfet ederler. Çini tabaklarla ...(?) meyveler getirürler ve yola giden bâzergânları elçinin nökerleri yazarlar. Ba'dehu hâkim serhad bunları kendi yurduna götürür yurt Hittayîler'den bir bilen hıyâmdır ki, mürebbi' tanab tanaba

Ahvâl-ı Diyânet: Hittayiler derler ki, Şakmûni* peygamber idi. Gelüp halkı dîne da‘vet etdi. Nice havârik âdet⁷⁵³⁴ hikâyet nakl ederler. Ve zaman-ıhicretten üç bin sene mukaddem idi derler. Hâkan-ı selefde ekseri hudâ⁷⁵³⁵ ve hekîm mezhep olup büt-perestlik kâr câhilândır deyu kitâblarda⁷⁵³⁶ yazulduğı üzere i‘tikâd ederler.⁷⁵³⁷ Ve Hazret-i Muhammed Aleyhisselatü vesselâm hazretlerine⁷⁵³⁸ Şîn Çin ya‘ni efdal halk derler. Ve İslâm’a ve ehline muhabbet ederler. Diyârlarında evkât-ı hamsede de ezânlar okunur. Müslimânlar imâme giyüp cema‘atle namaz kılarlar. Bir gün ümerâsı

konarlar. Ve dört tarafa birer yol korlar. Ortası vâsi‘kazadır. Vasatında bir âli suffa üzerinde iki ve denlü çerke kurulmuş etekleri kalkup sağ sol sindiler. Konmuş elçileri solda oturtular. Zîrâ ümerâ-i Hittay sola artık ta‘zîm ederler. Ve herkesin önüne ta‘âm getirürler. Ba‘dehu sâzendeler ve rakkaslar gelüp sahib cemâl gılman köşklerde incülerle **M (138a)** ...(?) misâl dururlar. Ve dördür. Ve anda cebe bûş asker saf bağlayup ellerinde tîze düzüldüler. Ba‘dehu şirbe ağâz olundu. Hâkim divân elinde kâse ve bir sanduka içinde nahl tebidile gezdürüp herkese ki kâse vere. Andan şahcise-i başına kurdu. Ve incileri mukavva kâğıdlardan eşkâl garîbe düzüp usul Hittay üzere rakkaslar eylediler. Ve nakz gılman tabaklarda fındık ve annâb ve Şâh Polat maks(?) ve soğan ve sarımsak perverde doğranmış harize ve hindvâne gezdürüp birine kâse verilse ardınca bu tab‘ı sunarlar. Ol gün sabahdan ahşama değîn meclis işret mümted olup ertesi gücerler beyâbanda kat‘ı menâzil ederek Karavul nâm kal‘aya andan Sekçu‘ya varırlar. Ve şehir kapusunda yâ mehâbına nüzûl Hittayiler bunların adedi denlü levâzımın gördüler. Her biri için birer harye câme ve hizmetkâr getirürler. Ve bundan dâr-ı mülke varınca bu üslûb üzere her bâmda yüz elli et ...(?) ve araba elçiler için müheyâyadır. Atlar hizmetinde olan hudema ... (?) draz köşe zabt edene ulufu derler. Arabacılar cenufu derler. Her rabada on iki kimse hizmet eder. Elleriyle omuzlarına bağlayup çekerler ancak küpeli pesirler perçemlerini dolayupelçileri bir bâmdan bir bâma getirürler. Ve her şehirde âli ziyâfetler olunur. Elçi ziyâfethâneleri mahsûsdur. Ana dusun derler. Her dusunda u‘lû dârû‘l-mülk semtinedir. Ve bir taht konulup perde asılmışdır. Bir şahıs ol taht yanında durur. Ve elçiler önünde düşünmüş gece üzere otururlar. Taht yanında devrân-ı Hittay dilince üç nevbet çağırır. Ve elçiler ki, serhad halimlerde(?) başlarını yere korlar. Ve elçilere dahî secde teklif ederler ve elçiler getürdüğü hediyyeyi Kamcu nâm şehirde olurlar. Sabıkân zikr olunduğı üzere hâkan için Hanbalig‘a varup hâkan tahtı önüne erirler. Ol zaman yedi yüz kadar kaçgün kül ve mücrimler getürülmüşdür. Ba‘zıları boynunda iki habbâl ağaç ve gemi uzun delikli tahtaya başların geçürmüşler ve düzmüşlerdir. Hâkan bunların kimini zindana gönderüp ve bölüğüne katl fermân etdirdi. Ba‘dehu ümerânın biri diz çeküp elçiler ahvâlini mutazammın sahife-i okur. Tercümanlar gelüp pâdişâh önünde tapuklur üç kere başını yere kon. Elçiler iki kat olup lâkin alınlarını yere komazlar. Ba‘dehu mektûbları sarı atlas keniselerle ellerine alup yukaru kaldırırılar. Alınup hâkana verilür. Ba‘dehu elçileri kazâ-i evvele getirüp herkes önüne havan ve sandali korlar. Ba‘de‘t-tâ‘âm yâ mehâniye varırlar. Ba‘dehu gidecekleri zamanda ...(?) gelüp bu gün hâkan size in‘âm verecektir deyu da‘vet ederler. Pây-i tahta varırlar ve görürler ki, hâkan oturmuş önünde şîrleri ya‘ni cevânca siniri durur. İşâret eder bunları elçiler önüne korlar ki her birinde biraz nefer ve yigirmi otuz atlas Hittay ve kılay ve ça ve kendülerine ve avretlerine dahî başka ta‘yîn olunmuş alup giderler. Hâkan canibinden in‘âm olunan altun ve gümüş vesâyir eşya her cinsin gayet a‘lâsından verilür. M (138b)

Buda‘ya verilen bir isim

⁷⁵³⁴ Hâvârik âdet A; hârik âdât M (139a)

⁷⁵³⁵ Hudâ A; hudâperest M (139a)

⁷⁵³⁶ Kitâblarada A; kitâblarında M (139a)

⁷⁵³⁷ Ederler A; ederlerdi M (139a)

⁷⁵³⁸ Ve Hazret-i Muhammed Aleyhisselatü ...A; Ve Muhammed Aleyhisselâma M (139a)

cem' olup dediler ki, Ehl-i İslâm'dan nice bin [160/a] hâne⁷⁵³⁹ mahlûtdur bunları giderelim. Mâl vermezler ki, nef'i ola hâkan dedi ki, bizim ecdâdımız bu emirde hiç tasarruf etmediler. Biz nice ederiz⁷⁵⁴⁰ ve bizim hükmümüz bunların zâhirlerinedir. Hâlâ bunlardan bir münker zâhir değil.⁷⁵⁴¹ Bâtınlarında ne maslahatımız vardır. Ve ehl-i Hittay'ın dîn babında meşrepleri vasa'tat üzere olmağın asla ta'assub husûmet bilmezler. Herkes ne mezhebde olursa olsun heman umur-ı dünyeviyyede ictihâdları kânûn zabtıdır. Halkının kimi put-perest ve âfitâb ve mâh vekâv-perest⁷⁵⁴² Nasârî ve Yahûdi'den dahî zaman-ı sâbıkda ol diyâra varup nice tavâyif tavattun etmişlerdir. Ve her ta'ife için hâkan tarafından ma'bedler binâ olunmuşdur. Yalnız Hânbalığ'da Müslimânlar için dört câmi' vardır derler.⁷⁵⁴³ Lornusu eder. Hittay hânı mübtedi' nasrânidir. Nihâyet Muhammedîler ana put-perestdir deyu inkâr ederler. Ve halkının ekserî Mesîhî ve Nastûri ve bir sunfî put-perestdir. İki mübde-i i'tikâd ederler. Birine halku'l-ervâh derler. Ana günlük yakup ibâdet ederler. Ve andan akl-ı fehm taleb⁷⁵⁴⁴ ederler. Ve birine Nâğay ve halku'l-icsâm⁷⁵⁴⁵ derler. Sîm ve zerden buna heykel yapup taparlar.⁷⁵⁴⁶ Ve andan mâla müte'allık umûr taleb ederler. Ve ne isterlerse ol cinsden kurban ederler. Atlasda eder Hittayiler'in ekserî Mîlâd'ın iki yüz kırkaltı⁷⁵⁴⁷ senesinde Hazret-i Muhammed sallallahu te'ala aleyhi vesellem⁷⁵⁴⁸ şerî'atını kabul etdiler. Kânûn-nâme rivâyeti üzere dokuz yüz⁷⁵⁴⁹ hudûdunda dîn-i Tay hân İslâm'a gelüp saray halkı dahî Müslimân oldular. Cümle cühela-i Hittay hâkan perestdir. Çünkü ol müslim olduğu şâyi' oldu. Ekserî dahî İslâm'a gelüp⁷⁵⁵⁰ ve Hittâ'nın halkı⁷⁵⁵¹ hâkana ûlûhiyyet i'tikâd ederler. Ve kendülerine görünmez üç yüz ma'bûd vardır. Za'm ederler. Biri görünür ol hâkandır.⁷⁵⁵² Ve üç yüz bir ma'bûd

⁷⁵³⁹ Hâne A; hâne bizimle M (139a)

⁷⁵⁴⁰ Ederiz A; edelim M (139a)

⁷⁵⁴¹ Değil A; değildir M (139a)

⁷⁵⁴² Kâv-perest A; kâv-perestdir M (139a)

⁷⁵⁴³ Derler A; - M (139a)

⁷⁵⁴⁴ Taleb A; - M (139a)

⁷⁵⁴⁵ Halku'l-icsâm A; halku'l-icsâdM (139a)

⁷⁵⁴⁶ Taparlar A; - M (139a)

⁷⁵⁴⁷ İki yüz kırk altı A; bin iki yüz kırk altıM (139a)

⁷⁵⁴⁸ Sallallahu te'ala aleyhi vesellem A; - M (139a)

⁷⁵⁴⁹ Yüz A; - M (139a)

⁷⁵⁵⁰ Gelüp A; geldi M (139a)

⁷⁵⁵¹ Halkı A; M (139a)

⁷⁵⁵² Hâkandır A; hâkandır deyu M (139a)

hakiki halk etmişdir derler. Bunlar cümle cerâyim-i hâkanın ma'lûmî i'tikâd edüp ve inkâr edemezler. Hâkan dahî bu i'tikâd-ı⁷⁵⁵³ siyâset mülke enfa'dır deyu sükût eder ve Şakmûni zamanından beri bir azîm kilîsâ binâ olunmuşdur.⁷⁵⁵⁴ Hittay halkı etraftan azîm riyâzetler ile gelüp anı ziyâret ederler. Kilîsâ kurbunda bir büyük⁷⁵⁵⁵ dağ vardır. Ortasında bir büyük mih kakılıp ip bağlanmışdır. Bir kimse ki, riyâzeti kemâle ere biline ol ipi bağlayup yapışun⁷⁵⁵⁶ miha çıkar oturur ve ipi çözüp birağur. Eğer kırk [160/b] gün kırk gece uyumayup ve havf etmeyüp oturabilürse kesreti riyâzetden uçmağa kudret gelüp dağ üzerine çıkar.⁷⁵⁵⁷ Nereye derlerse⁷⁵⁵⁸ gider. Eğer uyuyup ya⁷⁵⁵⁹ gözi kararup düşerse helâk olup⁷⁵⁶⁰ ol makûle murtazalar deri kemik kalup ekel ve şarabları ba'zı edviyyedir. Suyla kaynadup içerler. Ve bunlar hepsinefese öğretürler. Kimi üç gün üç gecede bir nefes verir.⁷⁵⁶¹

⁷⁵⁵³ Bu i'tikâd-ı A; - M (139a)

⁷⁵⁵⁴ Olunmuşdur A; olunmuş M (139a)

⁷⁵⁵⁵ Büyük A; bülend M (139a)

⁷⁵⁵⁶ Yapışun A; yapışup M (139a)

⁷⁵⁵⁷ Çıkar A; çıkar andan M (139a)

⁷⁵⁵⁸ Derlerse A; dilerse M (139a)

⁷⁵⁵⁹ Ya A; veya M (139a)

⁷⁵⁶⁰ Olup A; olur M (139a)

⁷⁵⁶¹ Gecede bir nefes verir A; gece bir kere nefes alır verir M (139a)

Ahvâl-ı İlm ve Ma'rifet: Ehl-i Hitta'da latif tab' ashâb-ı çokdur. İlm-i nücûm yanlarında gâyet mu'teberdir. İlm-in mâhirlerinden dört kimesne hâkan sarayının evvelki tabakalarında ehl ü iyâl ile başka mekânlarda envâ' gurûr ve hürmet ile sâkin olup taşra çıkmazlar. Cümle mühimmâtları hâkan tarafından görülür. Nevruzda her biri birer takvîm çıkarup hâkana arz ederler. Hâkan sâyir ulemâya verir. Ümerâ ederki, evvel dört takvîm ahkâmında müttefik aliye olanlardan bir nusha ihtiyâr edeler. Ve kâtibler suretin yazarlar. Her kâtib on varakı biribiri üzerine koyup bir cins kitâb ederler ki kâğıd harîrden gâyet refik olmağla bir def'ada on varakayla yazılır. Ve on suret hâsıl olur. On kişiye hâkim olanlara bir takvîm verilir. mu'tâddır ekâlîme münteşir olur. Hittayiler vakt ve sâ'atlerin gâyet hafz ederler. Nasihat ve siyâset âm için ibretler edüp şî'ir ve mu'ammâya meşgûl olurlar. Ve bunların mahsûs kitâbları ve kırk dört harfî vardır. Çeyan ve Çin halkı ile ba'zısında müşterekdir. İbadetlerinde mahsûs lisân isti'âl olunur.

Ahvâl-ı San'at: Hittayiler ekserî san'atda mâhir ve kabildir. Husûsan nakş ve tasvîrde ehl-i Çin'den kalmazlar. Ana bir olanlarının sakf ve cidârı saraya musavvirdir. Ve ...(?) değirmen taşıyla kumaş züzerler. Ve tab' san'atında dahî mahâretleri vardır. Kendilerden gayri halkı a'ma mesâbesinde korlar.

Ahvâl-ı Harb ve Kitâl: Hittayiler ekserî emr-i harbde çayanlardır. Serhadlerinde dâr-ı memlekete varınca her menzilde mîler ve dîdebânlar vardır. Düşman zuhûr etse gözünden duhân ve gece ateş ile bir aylık yola bir günde i'lâm ederler. Düşman şark tarafından ise bir ateş şimâlden ise iki ateş cenûbdan ise üç garbden ise dört ateşle bildirüp mîlleri dâ'imen hırâmet ederler. Ve cerselr asılmışdır. Muttasıl celârlar ve ol mîllerin nerdebanların ipden olup düşman gelse yukarı çekerler suları ve azıkları ve alât harbleri müheyyâdır. ...(?) yerine ok atarlar. Demrenleri zehir alevdedir. Ve Hittayiler'in büyüğü ve küçüğü barut terkibinde mâhir

ve ateşbazlık âmeddir. Cümlesi top ve tüfenk atmak bilürler. Ahlak ve adâvet ehl-i Hittay kimseye ta'assub ile zarar kasdın etmeyüp heman hükûmet üzre memleketlerin hafz etmeğe sa'î ederler. Ekserî kendi memleketlerinden gayri vilâyete gitmeğe sâyir âlemi hâlî ve sahra'id ederler. Zîrâ sulh tarîkiyle hâkana gelen halkın sahra nişindir. Ve her tâ'ife tavattin içün vilâyetlerine gelme atlardan mâl almazlar. Kanûnlarda mest velâye'kîl olanca içmek günahdır. Ve tâ'âm esnâsında bir iki piyâle tecri' ederler. Ve herkes mertebesine göre orta boylu arîz ve mülhem yüzlü ve çakur gözlüdür. Sakalından gayri gövdelerinde kıl nâdir olur. Anı dahî traş ederler. Bedenleri kavi akılları vâfirdir. Avratları serukad sarh ve sefid ve nergis çeşm olur. Asla anlarda kara yağız ve sarı ve gök gözlü kimse yokdur. Erleri açlığa ve ta'ibe tahammül ederler. Susuzlukdan yedikleri etlern damarlarından kan akıdup içerler. Ekserî avâmî mûnise ve nâ-seza tâ'ifedir. Hak şerî'at bilmezler. Silahlarına ve kuvvetlerine dayanurlar. **M (139b)** çoğu sahra-nişîn olup o ...(?) konup ve geçüp ve nicesi arabalar üzerinde sâkin olup düz yerde arabalara yelken kurup gemi gibi yürüdürler ve gâyet sür'at üzre hareket eder. Ve kutb u şimâl yıldızı ile sefer ederler ve bunlar arasında nakd nâdir olur. Metâ'î metâ'a tebdil ederler. Yiyecekleri galîz husûsan yarı bişmiş et ve peynir yiyüp kısırak südü içerler gâyet tatsızdır. Ve kımızdırlar sütten bir nev'i sekr ederler. Beyaz şaraba benzer ve darudan boza bişerler ve bunlar el yumak ve esbâb yumak bilmezler. Gâyet nâ-pakdır. Ve Hittay şehirlerinde top oynamak ve sûret-pazlık mu'teber hünerdir. Harâbâtı kızları tek ekserî canbazlık la'bını öğrenürler. Mevtlerini techîzde aynleri budur ki, ekâbir için bir dağ vardır anda eylenüp mu'ayyen mağaraya korlar. Ve avratların dahî mahsûs mağarası vardır. Ve atını ol dağa salıverirler. Kendi başına otlar gezer. Min ba'd kimesne ta'arruz etmezler. Ol serdâba gâyet vasi'dir. Çok duhterler ve çok hoca saraylar beş yıllık kuvvet ile anda sâkin olurlar. Kuvvetleri tam olduk da anlar dahî olur. Ve bu Hittay memleketi soğuk olmağla nemçe tarzında sobaları vardır. İçinde taş yakarlar ve ekseri pirinç va darı yerler. Kaçan kaht vâki' olsa fermâniyle herkes zahîresinden kendüye kifâyet kadrini alıkoyup baksın. Halka bey' eder. Bununla olmazsa fukaraya mîrî anbardan ceraya ta'yîn olunur. Ba'dehu vilâyete emr gider. Her kime ki, yüz med gille getüre. Ana on nefer serdâr on verilür. Düşse üç vecihle ref' ederler. Biribuna pâsbânlar rûz-şeb beklemededir. Ateş gördük de söndürürler. Ve her gece her evde suhâdardır. İhmâl edenin ve evi yananın evlâdı ve ensâbiyla kendüyü ateşe yakarlar ve ateş havfinden her mahalle ve bazarı biri birinde munfasıl yapılmışdır. Evvela şimâlden ve diğere menânlarının altına taş koyup üzerine komazlar. Bir kimse üzerine kûsa kânuna muhâlefet etdi deyu katl ederler.

Ahvâl-ı Bilâd-ı Hittay: Kanûn-nâmede ve Hoca Gıyas Rûznâmcesinde bilâd-ı Hittay on iki kısım yazılıp kânunda zikr olunan aksâm-ı Çin bilâdını dahî müştemildir. Bu taksîm kâ'ide-i fenn muhâlif olmağla zikri münâsib görülmedi. Sabikân Mîrkatur ve Filyos taksîmlerinde umum üzre Tataristan Hittay'a ve gayri Şamlı'dır. Bir bu makamda hudûdu bayanında Hittay evvelkisinin şehirlerini yazup ba'dehu sâyir evvelkileri ana zamîme kılavuz zîrâ atlas resminde sahife anlara dahî müştemildir. İmdi Hittay memleketinin ekseri düz ve ovalar olup dağları azdır ...(?) gölleri ve suları vardır. Dârü'l-mülki Hanbalık'dır. Zikr ederizşehir Hanbalığ bir azîm şehirdir. Lafzı mezbûr gavri lügati(?) olup ehl-i Hittay ana pâyitaht ma'nasınadır derler. Selefde kadimen ana isdem sırka derlerdi. Yüz elli dört derece beş dakika tül ve elli altı buçuk arzda vâki' olmuşdur. Derler ki şehri mezkûr ikidir. Biri kadîm ve biri hâdis cedidini elçinizden Kubilay Kaan bin Toy binâ etmişdir. Ceybe's-seyirde mastûr olduğu üzre çok mezbûr Kubilay hicretin altı yüz elli sekizinde Karakurum'da birâderi Mengü Kaan yerine geçüp hâkan oldu. Birkaç nevbet cinse leşker gönderüp gâret etdikden sonra Hittay hânlarının **M (140a)** makarr mülki olan Cenkdü nâm şehir kurbunda Polis nâm nehir üzerinde Hanbalığ nâm şehir binâsını emr etdi. Her rûkn devridir. Fersah mürebbi' tarh etdiler. Ve kırk menzil bender Çin ve Hind olan Zeytun şehrine akan nehre bu şehirden bir pulu Sangü dahî derler bir nehir çıkarmağı fermân etdi. Tâ ki Miyat şehirden akup bahri Hind'den ve Çin'den gemiler gele. Bu minvâl üzre az zamanda Hanbalığ imâreti gâyete erüp dâri mülk oldu. Hittayiler'e altı yüz doksan üçde Kubilay dünyadan gitdi. Hâlâ hâkan kebîr oturup taht oldu. Ve giru kitâb mezbûr âhîrinde demişdir. Hanbalığ'da nehri mezbûrun arzı otuz zirâ'dır. Kenarıyla gidn yol mülki Çin'e müntehi olur. Ve kırk menzil tamam senk ile düşünmüşdür. Ve iki tarafta dirahht bî-had ve gayri sâyevar eşcârdır gelüp yolcular gölgesinde gider ve iki tarafta karyeler ve

hânlar ve puthâneler biri birine muttasıl bu üslûb üzre râh mezbûr aksay cîne varınca vâsıl olur ve saray-ı hâkan şehrin ortasında duru Güntak derler. Hâkanın anda bir kasrı vardır. Şitada bunun suları münced olur. Ve bunda cümle cümle fevâki bulunur. İllâ anib killet üzredir. Kanûn-nâmede mastûrdur ki tarafı şimâlden bir nehir içine uğrar. Ehl-i Hittay ol ırmağı ta'rinde kazup otuz değirman yürüdür. Bir hark etmişlerdir. Hâkan sarayı olan yedi hisârı ve etrafını devr ve seyr edüp hânelerine uğrar. Ba'dehu şehirden çıkup cevânbide olan bağ ve bostanları sak eder ve akar gider. Bu şehirde odun yerine bir nev'î siyah taş yakarlar. Atlasda eder. Şehr-i mezkûr Polis Sakinus nâm şehir kenarında çevresi tâliyân mîli ile yigirmi dört mîldir. Ba'zı kütübde devri beş cermâniyan mîlidir deyu cevâhir ve altun ve gümüş yeri bender şehirdir. Mahalli mezbûr kalmak tâ'ifesinin güzergâhı olmağla ehl-i Hittay binâsını sevk etdiler. Sekerbuz kırkda bir def'a dahî binâ olundu. Her tâ'ife için mahsûs mahalleleri ve her birinin alâmetleri vardır. Yalnız müslimanlar için dört câmi' binâ olunmuşdur. Nakl ederler ki, bu şehre etraftan envâ' meta' gelür. Yalnız Çin'den her gün bin yük kadar harîr gelür. Cengiziler gâret etdikleri ekserî esyâ mâlını bu şehre getirüp yıkağla azîm mâldâr olmuşdur. Nefsinde şehri mezbûr ve sa'at kaza ve letâfet ve ab u hava ile rûh efzâdır. Ve bir mu'azzam köprüsü vardır ki, dünyada nezîri yokdur. Hoca Gıyas eder. Serhadd Hittay olan Sekcu'dan Hanbalığ doksan dokuz yâmdır ki, her biri putların bir şehre karibdir. Ve her iki yâm arası bir kaç karğuviki ve fudur(?) karğu bir killehânedir. Altmış zirâ' mürtefi' binâ olunup üzerinde dâ'imen iki dîdebân oturur. Bunlar biri birin görecek kadar yerdedir. Leşker bigâne görünüp zuhûr etse fî'l-hâl gece karğura ateş gündüz dehân ederler. Biri birine ulaşur bir gün bir gecede haberdâr mülk olur. Üç aylık yolda icmâl hâl ma'lûm olur sonra karğu halkından tafsîl üzre i'lâm olur. ...(?) bir kaç hânedan ibaretdir ki, cemâ'at anda sâkin olur. Bir mektûb veya bir haber ki, kendülere gele. Âhire ulaştırmağla me'mûrlardır ki, dahî anın gibidir ki vefv her biri ...(?) her on on altı mere bir fersah şer'îdir ki, vakf ashâbı sakinlerinde oturup eğerlü geçerler. **M (140b)** Her biri bir karye gibidir. Hoca Gıyas eder. Mezkûr olan bilâd bunlardır ki, denmişdir. Mülk önünde Semerkand'dan çıkup Cemâziyelevvel'inin altısında celtâ-i yıldıza gelindi. Güneş sertâmda iken beyâbanda su iki barmak buz tutmuş idi. Ekseri put perestdir. Büyük puthâneleri vardır. Birinin suffasında bir azîm hatm komuşlar. Sûret Şam köyündür derler. Receb'in başında Kara Hocaya varılıp yigirmi birinde Kamil nâm şehre konuldu. Bu şehirde Seyid Fahreddin'in bir âlî mükellef evi vardı. Kurbunda bir büyük puthâne binâ olunmuş içinde ve etrafında hurda ve bizden vâfir esnâm var. Kapusunda iki dev sûreti komuşlar ki biri yerine hamle eder küçülüp yigirmi beş merhale dahî menâzil beyâbanda giderler. Ve bu sahrû'l-vede kâvi ve kitâs yerlerdi. kat'ı menâzil ederek Karvul nâm kal'aya gelindi ki dağlar arasında bir gâyet metîn hisârdır. Ancak bir yolu vardır. Andan serhad Hittay'da Sekcu nâm şehri azîme varıldı. Bu şehrin mürebbi' mütesâvî ale'l-izlâ' bir muhkem ve metîn sûru vardır. İçinde arız bazarları ve ellişer zirâ' arız yolları sulanmış süpürülmüş idi. Eğer hânelerinde Hun ehli görüp kasab dükkânlarında koyun etiyle danuz eti asılmış satılır idi. Dört mükellef çarşu içinde birer ağaçdan tām ve müzeyyendir. Ve üzeler ki üzeri mukarnas ve munakkaş sakaflarla bu tîn olunmuş ve bu şehri Suverin'in hendekinde her yigirmi kadem yerde bir üstü örtülü berc binâ olunup dört rükünde birer kapu birbirine mukâbil konmuşdur. Meyân şehirden her drvâze çok mesâfe lâkin yplun doğruluğundan geru kalan kapular görünür. Ve her kapu üzerinde iki tabaka gümüşün vardır. Ve bunda müte'addid puthâneler var ki, her biri on harîb kadar ve as'ad recmle sanmaları ağaçdan yonulup faraşı tahta döşelidir. Ol bu hânelerde sâhib cemâl peserler işrete selâ ederler. Takvîmde Sekcu bir düzird(?) yüz yedi derece tül ve kırk derece arzda Humus kadar bir şehirdir. Etrafında dağlardan gelür enhâr sığârı ve bostanları vardır. Bununla Hancu arasında dört merhaledir deyu yazar.

Sekcun on yâmda Kamcu nâm şehre varıldı ki Sekcu'dan büyükdür ve serhad hâkimlerinin büyüğü bunda oturur. Anlara etmekci derler. Bunda bu puthâne vardır. İçinde kâmitı elli zirâ' vardır. Ayağı dokuz zirâ' ve başının devri yigirmi bir zirâ'dır. Başı üzerinde harda sinmeleri tertîb olunmuş puthânenin ...(?) san'atla anı çekerler. Harekete gelür güyâ ki zindedir ve puthâne deyu aralarında âhir suretler yazılmış ve zer-bigat perdeler asılmış mu'allâ görseler ve şem'adanlar ve sindiler. Ve Çiniler ile tarattîn olunmuşdu. Bir şehirde garayibden cerh felek derler devri yigirmi zirâ' ve irtifâ'ı on iki zirâ' ağaçdan yonma makarnas ve musanna' bir kasr müsemmin vardır ki döner. Altı bir meyyîn serdâbedir. Zemininden bâlâya varınca ahnîn kürsi

üzerinde bir mîl nasb olunmuştur. Tahrîk olunduk da kasr mezbûr üzerinde suhûletle döner ve bir kûşen bir kaç tabaka olup her birinde nice manzaralar vardır. Her tarafa makarnas Hittay ivânlar etmişlerdir. Ve divar sakafında envâ‘ zor garîbe nakş **M (141a)** ve tasvîr olunmuştur. Aşağı tabaka sûret divâ pâdişâhî ve a‘yân ve erkân ve hüddâm ve asker tûr yazılmıştır. Ve madde-i kasr gerce ağaçdır lâkin bir mertebe müzehhibdir ki, gören asla talay muhtesim sanur. Andan göçüp Şevvâl’in dördünde Nehr-i Karamuran kenarına varıldı. Ciçun kadar bir nehirdir. Yigirmi üç gemiden üzerinde bir cısr bağlanmış iki taraftan iki mîl ehîn üzre kalın zincirlerle bend olmuş idi. Öte tarafında Sencuyu nâm bir şehri azîm ki kesreti imâretle müzeyyen me‘mûr idi. Ve bunda bir azîm bu yemhâne binâ olunmuş ki serhad Hittay’da nice anın gibi misli görülmedi ve üç harabât mahallesi var idi ki, her birinde nice duhterân sâhib cemâl otururdu. Andan dahî geçüp bir kaç nehri ubûr edüp ve Zilka’de yigirmisinde Sadinku nâm şehre varıldı. Şehri mezbûr ...(?) mu‘azzam idi. Büyük puthânesinde put hazar dest derler pirinçden döğülmüş altun baz düzülü bir azîm sanmadı ve kadı elli zirâ‘ ve her uzvunda bir der dest her destin kefinde birer 18/1/ 10 göz yazılmıştır. Ehl-i Hittay’ın meşhur sanemleri idi. Bir âlî ve bedî‘ imâretten taşdan iki kürsi üzerinde nasb olunmuş bir tabaka bunun topuğuna biri dizine ancak erişür. Biri dahî zânevist tecâvüz eder. Başının üstü bir tâk mukarnas ve musanna‘ olup bu tabakaların dâhilinde ve hâricinde dolaşur idi. Sanem mezbûrun her biri ayağı otuz arşun mürtefi‘ ve cümle yine yüz bin hervâz pirinci sarf olunduğu meşhurdur.

Ol puthânede bundan gayri hurda esnâm dahî vâfir olup denk emiz elvanıyla her biri mülevven dizilmişler divarlarında dağlar ve envâ‘ eşcarlar ve hayvanât nakş olunup suretleri kemâle eyu görenlerin her biri bir eser komuşladır. Görenler hayran olur. Ve bu şehirde dahî bir çarh felek var idi ki, Kamçu şehirde olan kasrdan bu mu‘azamdır ve mükellef idi. Hoca Gıyas rivâyeti bu makamda tamam oldu. Kanûnnâmede yazılan Hittay şehirleri bunlardır. Deştin Hanbalığ’a karîb bir şehirdir. Gümüş ma‘deni çok kumaş vesâyir metâ‘ nâ-yezid bunda odun yerine bir siyah taş yakarlar. Hanbalığ dahî öyledir. Sâlârku Hittay’ın dördüncü kısmı olan Hizan ad olunur bir şehirdir. Anda karanfil ve filfil ve ...(?) lâkin tuz nâdir ve zî-kıymetdir. Ateş ve endûn nehâbet inkitâ‘ arzda on iki kısımdır. Deryâyı maşrık kenarında iki şehir mu‘azzamdır. Büyüklüğü iki Hanbalığ kadar ekseri mahsulü şekerdir. Üç dirheme bir ratl şeker verirler. Gencaku bir şehri azîmdir. Otuz bin kadar müsliman anda sâkindir. Beşbalık Hittay şehirlerinden bir şehirdir. Elmalık Yenkidun yigirmi merhale yerde bir şehirdir. Gencek Tenki’den bir fersah yerde bir şehirdir. Kanidu bir şehirdir. Meşhûr hubunda ağaç kabuğundan gayet ince peçe düzerler. Hittay evvelkisi selefde bu metâ‘la meşhurdur deyu Filyos tahrîr eder lâkin Lornusu harirden ince ve alâdır deyu yazar. Ve Hittay evvelkisinde Pigundal ve Yazatuku ve Sindiku ve Ahliyifu ve Kahanku (?) nâm şehirler zikr edüp bunlarda vâfir tayb olur.

Ba‘dehu Kûvağay ve Bayinku ve Çindu ve Tayığu ve Güzenzafu Uğunun ki bir evvelkinin baş şehridir. Ab u havası iyü olmağla **M (141b)** avratları hüsnâ olur. Hâkana bu ülkeden güzel kızlar düşürürler. Ve Sindiçin nâm şehirde silâhın a‘lâsı işlenür. Ve cebe mâne-i hâkan kârhânesi bunda deydâ ...(?) Hittay ülkelerinden bir ülke vâsi‘ mahsûldâr vilâyetdir. Filyos eder. Tatarlar arasında silâhhânesi olmağla meşhûrdur. Belki selefde Bilinus bu vilâyetin Demren sâyir vilâyetin Demren’den tercih eder dahî Siyankafur iyu şikâr biri olmağla hâkan her sene anda iki ay kadar oturur. Anda Kuytul semtine Sasind nâm şehir dahî iyu şikâr yeridir lâkin kış budı şedîf olur. Ve Balimsa Nefe‘ru Loryuzu Yuş ve Kalmenikuve Zeflekan ve Babda ve Erkanara ve Parat bir kiyâr sadr ve Vanku ve ganza ki hâlâ anda bağ değerler Hitta’nın gayri yerinde bağ yokdur. Hanbalığ’dan geçilüp okyanus üzerinde Kazavedin nâm şehir deryâ kenarındadır. Buradan vâfir gemiler nehre dâhil olup önüne gelirler. Ve hâkan ekser bunda ş,kâr eder. Kazavedin şimâle Sebbin köyü ve Canku ve Karlı ve Yaskul ve Fayid ve Çebur zâhir biri ülkenin baş şehridir. Hittay bilâdi husûsunda cümle yazdıkları bu mikdârdır ki, nakl olundu. Bundan sonra etrafında ba‘zı Tataristn ülkeleri beyanına şürû‘ olunur. Kalamak Hittay şimâlinde bir ülkedir. Halkı küffâr Tatar’dan bir tâ’ife olup ekseri sammur giyerler. Kışda kürki içinde dödürüp yazın taşrasını giyerler. Pester ve bâliyenleri koyunları derisidir. Kışların dâhi koyun yününden giyerler ve önüne yanlarında gayet mu‘teberdir. Bir ekne-i bir koyuna alurlar. Oklarının pîgâmî ağaçdandır. Ve atlarının na‘lı ve mihî yokdur. Ve yemek bişürdükleri kabı ağaçdan ederler zirâ ol vilâyetlerinde demir ma‘deni

yokdur. Ağaçdan ederler çömleği et koyup üzerine su dökerler. Ve taşları kızdırup içine birağurlar. Hararetden at bişer ve ol tâ'âma Türkçe carş derler. Bunlarda at ve tavuk ve koyun vesâyir behâ yemek hesabı yokdur. Ekseri yedikleri ahvâ ve sahrayı at ve devedir. Bunların arzı gayet düz ve latîfdir. Bir şinek ekinden yüz kırk şinek kille hâsıl olur.

Hittayiler bunların ancak yerlerine tam' ederler. Ve iki üç yılda bir Kalamak halkı ile cenk edüp bir mikdâr yerlerini alup ba'dezaman şehir ve hisâr yaparlar. Mülk-i Hittay'ın on üçüncü kısmı Kalamak diyarından aldıkları yerlerdir. Karakırım sahrâyı Kalamak'da bir büyük beldedir. Hâkan Hittay hükmünde olup ekseri askerin bunda oturur. Halkı sanayî' acibe ashâbıdır. Eyu kumaşlar tokurlar. Mahbûbesi çokdur lâkin bunlar sıtaa perestdir. Kalay ve bakır ve mess vesâyir ma'âden bunun kurbunda vâfir olur. Raveted dağlarında kıymetsizdir. Abu havası latîf Hittay'a karîb bir şehirdir. Ve kadimedir deyu erleri Mahitatis'den bir puthâne vardır. Bir Sandırid vasatında durur deyu ba'zı kütübe mastürdür. Filyos eder Hittay'idan okyanus şimaliye varınca Dayinan Boğazı'na dek bu ülke mümted olup eski Tataristan dedikleri yerlerdir. Tatar ismi ibtidâ anda izhâr eyledi. Anın sahrâsında vâfir ülkeler vardır lâkin esmâları yakîn üzrema'lûm değildir. Lornusu eder Tataristan ülkelerinin Karazenden bunun halkı dağlar arasında olup hâkana meti' değiller. Gayet **M (142a)** merddir ve hoş tâ'ifedir. Düşman eline girüp sağ gezmek için yanlarında müdâm zehri getirürler. Ve sulha râzı değillerdir. Karayan bir büyük tuşlu gölün ortasındadır. Karaları ve yaşlarını altunla yaldızlarlar. Ve doğurduk da zecran kocalarını döşekde yatururlar. Ve bu ülkede altun çokdur. Halkı ve ahmak ve vahşi tâ'ifedir. Tenduk Hittay şimâlinde bir ülkedir. Tatarlar ana müstevli olmazdan mukaddem mahsûs pâdişâhı var idi. Halkında nastûri nasarı vâfiridir. Filyos eder Tanduk ülkesi selefde perti Çin saltanatı demekle meşhur idi. Sonra galat edüp bu ismi habş pâdişâha takdılar. Tangut Filyos bunu dahî bir ülke olmak üzere yazar. Ve bin yıl mukaddem basma san'atı bunda ihtirâ' olunduğu zikir olundu. İnan ülkesi Lornusu kavli üzere Hittay şark ve şimâlinde bir büyük ülke ve arası boğazdır. Baş şehri İnan tesmiye olunur lâkin müte'ahhir sahib-i atlas ve gayri bu ülkeyi yazmamışlar. Ve ol semtde Limanku nâm bir ada dahî zikir eder. Halkı seçi' ve vahşi ve mürdüm havardır. Mahsus lisânları olup yerleri altun ile mahsûldârdır. Baş şehri Dun tesmiye olunur. Tatarlar buna çok kâd ederler ammâ kâdir olmadılar bunda ârûf derler bir cins taş olur. Kan akmasını keser deyu Lornusu izhâr eder. Lâkin bu cezîrenin cedîd resimlerde ismi yokdur. Bundan sonra sahralarda Tatarlar'ın vâfir obaları olup hâlâ Tataristan'da nice ulu ... Deşt-i Kıpçağa varınca altı aylık mesâfe ki, beyâbân tebbet ve Hittayi'dir. Tûlan ve arzan Cengiziler ve gayri kabâ'il Tatar meskenleri olup haymelerle konar göçer tavşayıdır. Yer suları ve gölleri ve sazlıklar olmağla yazın ekseri bu makamda karar ve kışın suların cümlesi donup istedikleri yere giderler. Ve büyük göllere buz üzerinde arabalar çekdürürler. Ve yollarda konak bi konak kârbân saraylar vardır. Doğan ve semûr ve göçün ticâreti için bazergânlar sefer ederler.

Ahvâli Atiye (?): İklîm-i Hittay'da vâfir mu'teber binâlar vardır. Husûsan sarayı ve Kıyandı şehrinde Kubilay Hân mermer ve senik traşiden binâ ettiği altunlu müzeyyen ve mükellef saray ki bunların divarları üzerinde bir tavâvifi işlemez ve kapuları polatdandır. Kânun-nâme budur ki, Hittayiler diyârı Kalamak'dan cevni bir yere kâd edeler bîhad arabalara kazma kürek vesâyir .. alât yükledüp asker ile giderler ve murâd etdikleri yere varup bir şehir veya bir hisâr iki üç günde balçıkdan binâ edüp etrafına hendekler kesüp kapular korlar. İçinde çarşu Pazar ve divân-hâne ve puthâne ve yamhâne yapıb halkla doldururlar. Ve askerin k'idesi bir menzile gelseler etrafını hisâr yahud hendek kesmekdir. Hiç olmazsa taşlar yığup divar misâl ederler. Ve ol menzil bi-nişân komazlar. Hevlenk vadilerinde şehirler yapmak ve iki aylık yerde hendekler kesmek bunların kârıdır. Deryâ tarafında altı aylık mesâfe her menzilde şehir vehisâr yapımışlardır.

Ahvâl-ı Enhâr ve Cibâl: Hittay memleketi ekserî düz ve sulu yerlerdir. Garb tarafında İmaus Dağları cenûbdan şimâle mümted olur. Gayri dağları azdır. mu'teber enhârı Lornusu kavline bunlardır. Nehr-i Karmuran göl gibi bir nehirdir. Ammiti **M (142b)** ve vâsi' gayet ...(?) üzerinde köprü yokdur okyanusa dökülür. Karban Gölü bir büyükve tuzlu göldür. Bunda vâfir istiritye ve balık olur. Buna Karim Gölü dahî derler. Karayim ülkesindedir. Çevresi yüz mîldir. Nehri Kubanatu arz ve Amik nehridir. Arzı altı seki on mîl kadar olur. Tûlu yüz merhaleye

karibdir. Vâfir balık çıkar. Bulusanefs biz nehri azîmdir. Ve Hanbalğ'dan geçüp okyanusa dökülür. Üzerinde yüklü gemiler yürüyüp gider. Ve Kanılı Gölü Kapanlu ülkesinde bir büyük göldür. Bunda ancak hâkan tarafından izin ile gidilir. Zîrâ gâyet incü çokdur lâkin saydı memnûdur. Eğer hâkan tarafından izin ile sayd olunur.

Ahvâl-ı Ab u Hava: Bu iklimin havası i'tidâlden hâric acayıbdendir. Yaz günlerinde muhib ra'deler(?) olur ki niceler havfından ölür. Kâhi bir azîm hararet basar. Der-akib berûdet zuhur edüp kar yağar ve ekseri rüzgâr bir mertebe şedîd eser ki, atluysa devr azd (?) ve yıkar. Ve ağaçları kökünden koparır. Sifde sak ve sak yağmurlar yağup yeri güçle ısladır. Kışda hiç yağmaz lâkin asla tâ'un olmaz ve ucuzlukdur.

Ahvâl-ı Hayvanât: Hittay ikliminde hayvanât kısmında sığır ve keçi ve hınzır ve parkır çokdur. Hâkanın yalnız on bin sağılur kısrağ vardır. Sûdünü içirler. On bin kadar şikâr doğanları besleyüp tuyurdan tarrâc ve turna sayd ederler. Hâkan sarayında arslan ve biru bilen(?) ve pars ve siyah köş ve fil vesâyir derende canavarlar beslenür. Husûsan Tibet köpekleri ki her biri heybet ve vasılatda(?) arslana beraber gelüp cenk eder ve sarh pay ve sarh münkâd zâ' bi'l-hayr ve ördükleri ..(?) ve kameri ve andelib vesâyir garîb elvân mergân kafesleri ser â ser ile puşide durur. Ve Hittay beryesinde kutas öküzü vâfir olur. Bu öküz bir mertebe cisim ve koydur ki kâh atluysa eğer üzerinden kapup boynuzu üzerinde bir zaman tutar. Ve bunun kuyruğu mu'teberdir. At kuyruğu gibi at boynuna takarlar. Beyaz ve latîf olur. Lornusu eder Yankuniya'da Madin güzah derler bir nev'i canavar olur. Yüzü kaz yüzüne benzer. Gövdesi arslan gövdesine ve kuyruğu akrep kuyruğu gibi olur. Ana erişmeyince kimesne-i incitmez. Atlasda mastûrdur ki Niliku demekle ma'rûf şehirde bir nev'i tavuk olur ki tüyleri siyah kedi gibidir lâkin gâyet çok yumurta verir.

Ahvâl- Nebâtat ve Mahsûlât: Bu diyârda altın ve gümüş ma'denleri vardır. Ve bir nev'i siyah taş ma'deni vardır ki odun yerine yakarlar. Deri münbitdir envâ' kıllat olur. Husûsan ririnç ve harîr ve zencebil darçın ve karanfîl ve biber ve revetde(?) şeker ve misk ve çam sakızı vâfir olur. Ve bunda hebâ kapatırlar. Bir nev' kök olur ki tenzevi(?) Hittay olmak vardır. Envâ' emrâza devâdır. Hittay ekâbirleri bir yere gitdikde böyle getirürler. Taşra diyar halkına satmazlar. Revând vâfir edviye revâcına küsâd gelmesün deyu memnûdur. Bu diyârlarda ancak üzüm nâdir olur. Sâye-i fevâki vâfirdir. Kânû-nâmede eder misâfirlerden menküldür ki yüz gün kadar vilâyet Hitta'nın içinde kendin dağ ve sahrâsın bi't-tamâm mezra'a gördük hatta taşlık ve kumsâl **M (143a)** yere bile arabalarla toprak getirüp ekmişler. Ol ecilden bunların hayvanâtı evde beslenür. Ve yolların iki cânibi ağaçlar dikmişdir. Ve ol vilâyetde üç nesne vardır ki ana dünyada nazîr olmaz. Biri itâbdır ki tufâh kadr olur. Ve lezîzdir ve iki dürlü çiçek vardır. Biri haşhâş çiçeği gibi bir nilüfer her biri suretde küçük sahn kadar olur. Her birinin yüzer yaprağı var renkleri acayıbdır. Ve bir emr-i garibi dahî sahib atlas tahrîr üzre zâvil Çin Tatarı ülkesinde bir cins tohum olur ki kavun çekirdeği gibi lâkin andan küçüktür. Ve oranca eğerleri kuzu ma'nâsınadır. Boranisi derler bir cins nebât beter şekl heyyi'etde aynı ile kuzuya benzer üç kadem kadar mürtefi' olur. Ayakları ve başı ve kulakları ve tarnkaları cümle kuzudur ancak bu boynuz yerinde mahsûs tüyleri tebr ve derisi gâyet nazik ve latîf ve ol diyâr ekâbirleri anı başlarına külâh ederler ve birbirlerine hediye gönderürler. Mu'teberdir derler bunun içi yengeç eti gibidir. Birbirini kesdiklerinde gâyet lezîz kanı akar. Ve kökü yerden çıkarılısabaş kuzu göbeğine dek kalkar. Ve bu kuzu etrafında biten otları yiyup semirdirler ve güzellenür. Otlak tamam döğündük de kendi dahî solup düşer. Ve kasden otları yolsalar giru öyle dermen ba'd yaşamaz ve bu ki kuvvet vesâyir canavarlar hücûm ederler. Ve b'il-cümle bu nev' afâ'il arabıyye-i âlim tabi'atda olmağla istiğrâb olunur lâkin nefsinde nebatadın hayvan sudûru câyiz ve vak'adır. Mesâlik-i Hittay bu iklimin cânibi-i garbiyesinin üç yolu vardır. Biri Keşmir yolu biri Hotin yolu biri Moğolistan yoludur. Hotin ve Keşmir yolu abâdan olup suyu ve alefi vâfirdir ancak âhirinde on beş günlük yol su ve alef nâdirdir. Ammâ her menzilde yarım adam boyu hafr olursa su çıkar. Ve ba'zı mahalde bir zirâ' bile hafr olursa kifâyet eder. Ammâ Moğol ve Çağatay yolu vasi'addir ve latîf yoldur. Timurlenk ol yoldan gitmeğe kâd edüp her menzilde bir kal'a ve her yerde nice bin asker müheyyâ olmak emr etdi. Serhadd Hittay tâki bunlar zirâ'at kille cem' edeler lâkin gitmek müyesser olmadı yolda vefât etdi. Serhadd Hittay'dan kenarı Cehune(?) gelince üç aylık yoldur. Bend Sekcu'ya varınca her gün bir menzil

Derbeyân-ı Ahvâl-ı Cilûlû ve Moluka Cezîreleri⁷⁵⁶²

Bu fasl-ı cezâ'ir muhît şarkîsinden Jilolo⁷⁵⁶³ ve Moluka cezîreleri beyânındadır. Ammâ Cilûlû kesir-i cîm-i sağîr ve zamme-i lâm ile Celûlû dahî⁷⁵⁶⁴ derler. Mesâhe-i devri iki yüz cermâniyâ mîline karîb bir cezîre-i azîmdir.⁷⁵⁶⁵ Şarkısı Sirâm şimâlî Mindana ve garbisiylesi cenûbî Sanalon adalarıdır. Atlasda eder ol diyâr halkına Delmûr derler. Birkaç ada vardır. Bu cezîre anların biridir. Havâsı gayet kerim⁷⁵⁶⁶ ve serd ve büyük mahsûli pirinçdir. Ziyâde çok olursağüderler bir nev'î ağacın evzîn etmek ederler. Ve ol ağacın asârısını şarab yerine içerler. Ve bunda bir nev'î yabâni tavuk vefret⁷⁵⁶⁷ üzre olur ki bu diyâr tavuklarına benzemez. Ve deryâ kenarında kaplubağa bahîddir. Anların eti buzağu etinebenzer. Ta'aminin farkı yokdur.⁷⁵⁶⁸ Bu cezîre halkı adam eti yerler. Merhametsiz nâ-tırâş ta'ifesidir⁷⁵⁶⁹ lâkin Lornusu eder. Bu cezîre ahâlisi Muhammediler⁷⁵⁷⁰ Hind-i cedîd târîhinde eder. Geşti-i Moğaliyan Celûlû cezîresine varup ve anda⁷⁵⁷¹ İspanya'dan bir ta'ife buldular. Mukaddemân gelüp bu cezîrede bir muhkem kal'a binâ etmişler. Pes erbâb-ı cezîre ashâb-ı seffineye lazım olandan mâ'adâ yigirmi kantar karanfil verdiler.

müte'ayyîndir. Andan üç ayda dahî Hitta'nın intihâ-i şarkîsine varılır. Her menzilde müte'addid dîde-bânları ve birer bâ-mehâne binâ olunmuşdur. Nitekim zikr olundu. Ve memleket dâhilinde misâfir gece sahrada kalmak olmaz her menzil bir şehir veyahud bir hisâr olup hâkan tarafından kârban saraylar binâ olunmuşdur. Konaklara vâfir ni'met çekerler. Dârü'l-mülk olan Hanbalîğ'dan hünsâya beru bahr yolu kırkar günlük mesâfe ve Kamhu dahî kırk menzildir.

Ahvâl-ı Mülûk-i Hittay: İklimine selefde Türk bin Yafes evlâdından ve Tatar kabilesinden nice hânlar hükm eyleyüp Cengiz Hân zuhûr edince sürdüler. Ba'dehu Cengiz evlâdı Moğolistan'dan Hittay müstevlî olup eski hâkan hânedanını sürdürüp zabt etdiler. Ve bir zaman kalmak hânları musallat olup Hittayîler anlara serfûr eyledi. Hâniyyet ve hükûmet anlarda karar eyledi. Cengizden sonra altı nefer **M (143b)** evlâdı Karakırım ve Atayurt(?) dedikleri ülkede hânlık eylediler. Anların ahvâlî fezlekedede mastûr ve bâkî hânlar mezkûrdur. M (144a)

⁷⁵⁶² Derbeyân-ı Ahvâl-ı Cilûlû ve Moluka Cezîreleri A; Fasl-ı Derbeyân-ı Cezîre-i Cilûlüve Moluka M (144a)

⁷⁵⁶³ Şarkîsinden Jilolo A; şarkîden Şirlolo M (144a)

⁷⁵⁶⁴ Celûlû dahî A; Celûlû ve Jelûlû dahî M (144a)

⁷⁵⁶⁵ Karîb bir cezîre-i azîmdir A; karîbdir M (144a)

⁷⁵⁶⁶ Kerim A; kerimdir M (144a)

⁷⁵⁶⁷ Vefret A; fert M (144a)

⁷⁵⁶⁸ Etine benzer ta'aminin farkı yokdur A; etinin ta'amına benzer M (144a)

⁷⁵⁶⁹ Ta'ifesidir A; ta'ifedir M (144a)

⁷⁵⁷⁰ Muhammediler A; Muhammediler'dir M (144a)

⁷⁵⁷¹ Anda A; anda ise M (144a)

Takvîm-i Bûldanda bu cezîre yüz altmış tûlda Seyli ismi⁷⁵⁷² ile ba‘zı kütübdde Seyla nâmıyla mastûr olmuştur.⁷⁵⁷³ Nihâyetü’l-İreb eder.⁷⁵⁷⁴ Bu Seyla altı aded⁷⁵⁷⁵ cezîredir. Ulivviyyundan bir kavm Benî Ümeyye’den firâr ve anda karar eylediler. Ve şehirleri Ponetkal, Sûmâ, Gontu, Malıkı, Pakür, Siyâm Megakarıs cümle altı yıldadır.⁷⁵⁷⁶ Ve bu muhâlefet tûl ve garmıs ile zikr ederler.⁷⁵⁷⁷

Ammâ cezâiri Maluka ki, ana Cezâ’ir-i Mülûk ve Molûka ve Melûka ve Malûki⁷⁵⁷⁸ dahî derler. Hattı istivâ altında yüz elli beş derece tûlda birkaç yerde⁷⁵⁷⁹ cezîrelerdir. Celûlû’nun kenar-ı garbîsi kurbunda anınla Selebis adası arasında⁷⁵⁸⁰ vâkı‘ olmuştur. [161/a] Atlasda eder. Bu ismî hâssa beş cezîreye itlâk olunur. Biri Ternatedir, Tarneta ve Terniyâti dahî derler. Bu cümlelerin büyüğü ve başıdır. Ve biri Tiyodor⁷⁵⁸¹ nâm cezîredir. Tidori⁷⁵⁸² ve Tidora dahî derler. Ve biri Motir nâm cezîredir. Motel ve Motil dahî derler. Ve biri Mâhyân’dır Mâkyân ve Mâkre dahî derler. Ve biri Bâhyân Bâhyûn ve Bûhân dahî derler. Cümlesi yigirmi beş mesâfe içinde olup büyüğü altı mîl gücüyle çevirir. Bunlardan mu‘teber Tîdora ve Ternâta’dır. Ternâta’nın iki iyü iskelesi vardır. Geçti Moğaliyan Tîdor’a vardıkda hâkimi Arabdan Mansûr nâmında⁷⁵⁸³ bir şahıs idi. Biraz varak ile gemilere geldi. EGINE bir yehin⁷⁵⁸⁴ meyânına kemer kuşak kuşanmışve başına bir mendil üskûf büküp sarınmış yalın ayak gezer bir sefneye çıkup oturdu. Bir saru kadife⁷⁵⁸⁵ giydirdiler. Ve önüne bir kaç zirâ‘ çuka ve atlas ve ince bez ve bir kaç mînâ kadeh ve sayha ve ayîne ve sikkîn ve mikrâs kodılar. İspanya hâkiminden selâm di-girüp ticârete izin taleb eylediler.⁷⁵⁸⁶ Mansûr dahî anlara mülâtıfet⁷⁵⁸⁷ gösterüp bey‘ ve

⁷⁵⁷² İsmî A; - M (144a)

⁷⁵⁷³ Mastûr olmuştur A; mastûrdur M (144a)

⁷⁵⁷⁴ Nihâyetü’l-İreb eder A; nihâyetü’l-erinde eder M (144a)

⁷⁵⁷⁵ Aded A; - M (144a)

⁷⁵⁷⁶ Yıldadır A; şehirdir M (144a)

⁷⁵⁷⁷ Ve bu muhâlefet tûl ve garmıs ile... A; ve bu muhâlif tûl ve arz ile zikr ederler M (144a)

⁷⁵⁷⁸ Molûka ve Melûka ve Malûki A; Melûka ve Melûki ve Malûki M (144a)

⁷⁵⁷⁹ Yerde A; hurda M (144a)

⁷⁵⁸⁰ Arasında A; arasına M (144a)

⁷⁵⁸¹ Tiyodor A; Tiyoruz M (144a)

⁷⁵⁸² Tidori A; Yedduri M (144a)

⁷⁵⁸³ Arabdan Mansûr nâmında A; Arabda Mansûr nâme M (144a)

⁷⁵⁸⁴ EGINE bir yehin A; önüne pirehen giyüp M (144a)

⁷⁵⁸⁵ Kadife A; kadife kiba M (144a)

⁷⁵⁸⁶ Eylediler A; etdiler M (144a)

⁷⁵⁸⁷ Mülâtıfet A; mulâhat M (144a)

şerâye izin verdi. Ve kavm Moğaliyan pes⁷⁵⁸⁸ anda durup ticâret eylediler.⁷⁵⁸⁹ Bir torba karanfile otuz zirâ‘ keten bezi yâ on zirâ‘ kırmızı çuka yâ dört zirâ‘ sarı çuka narh etmişlerdi. Ve etrafından dahî çok ta‘ife gelüp mu‘âmele ederlerdi.

Abu Havâ: Bunların havâsı gayet bed ve nâ-hoşdur lâkin tüccâr kesret-i ribhi ecelinden⁷⁵⁹⁰ gelüp gidüp ve otururlar. Sabahlarda hava pus ve öyleye dek harâret müştedd olur. Öyleden sonra biraz rüzgâr çıkup gurub olunca eser.

Nebâtât ve Mahsûlât: Bu cezîrelerin turâbı gayet peyvest üzre olmağla nâzil-i emtâr⁷⁵⁹¹ bî-pâyânı sünger gibi yudup deryâya akmaz lâkin envâ‘ tîb bahâr kısmı olan edviye-i harriye fert⁷⁵⁹² üzre enbât eder. Bu cezîreler ol cihetden meşhûr âfaktır. Bunlarda ceviz bevvâ mustaki ve ûd ve sandal ve za‘ferân ve biber ve karanfil ve tarçın terbiyyesiz bahîd biter. Ve cümlesinde olur amma tarçını* bâr tîlde⁷⁵⁹³ çokdur. Şecer-i mezbûrun şekli diraht-ı nar gibidir lâkin yaprağı defne yaprağına benzer ve meyvesi defne meyvesine benzer. Kışrı harâret şems ile müteferrik olup soyulur. Cem‘ edüp [161/b] güneşe korlar. Yâbis olur. Ve diraht mezbûrun evrâkıdan bir su ve dühn çıkarırlar ki, latîf râyiha ve kesret nef‘ide⁷⁵⁹⁴ kilâbdan zî-kıymet ve râcihtir.

Şecer-i karanfil Ternate ve Motir’de çok biter. Ekseri kayalarda olur. Eşcâr-ı azîmedir. Varakı defne varakına benzer.⁷⁵⁹⁵ Ve kışrî şecer zeytuna benzer.⁷⁵⁹⁶ Zeytun kışrî gibidir. Dördüncü senede meyve verir. Evvelâ turunc çiçeği gibi ezhârı olur. Döküldükde⁷⁵⁹⁷ meyvesi tadrîcle enser başı şeklinde biter. Ateb asa hûşe hûşe⁷⁵⁹⁸ salunur. Evvelâ yeşil ba‘dehu⁷⁵⁹⁹ beyâz olur. Ve tamam reside olicak sarh⁷⁶⁰⁰ ve kurudukda siyah olur cem‘ ederler. Takviyet için âb-ı deryâ ile sularlar. Ba‘dehu

⁷⁵⁸⁸ Pes A; - M (144a)

⁷⁵⁸⁹ Eylediler A; etdiler M (144a)

⁷⁵⁹⁰ Ecelinden A; için M (144b)

⁷⁵⁹¹ Nâzil-i emtâr A; nâzil olan emtârı M (144b)

⁷⁵⁹² Edviye-i harriye fert A; edviye hâzeyi vefret M (144b)

* [d]: Şecer tarçın

⁷⁵⁹³ Tarçını bartilde A; matilde M (144b)

⁷⁵⁹⁴ Nef‘ide A; nef‘inde M (144b)

⁷⁵⁹⁵ Varakı defne varakına benzer A; ve yaprağı defneye benzer M (144b)

⁷⁵⁹⁶ Zeytuna benzer A; - M (144b)

⁷⁵⁹⁷ Döküldükde A; döküldükden sonra M (144b)

⁷⁵⁹⁸ Hûşe hûşe A; hûşe gibi M (144b)

⁷⁵⁹⁹ Ba‘dehu A; sonra M (144b)

⁷⁶⁰⁰ Sarh A; sarh olur M (144b)

çâhlarda dermahzenler⁷⁶⁰¹ ederler. Ve yılda iki mahsûl alurlar. Ve bu karanfil ağaçları şol meretebe⁷⁶⁰² sık biter ki, tahtına⁷⁶⁰³ güneş dokunmaz. A‘lâsı mürtefi‘ yerlerde peydâ olur. Düz yerlerde bitenin⁷⁶⁰⁴ ol kadar semeresi zuhûr etmez.⁷⁶⁰⁵ Ve ba‘zı sa‘b Sengistân‘da resîde olup⁷⁶⁰⁶ döğüldükden sonra Baran zamanında sel indirüp cem‘ ederler. Zirâ sa‘ûd mümkün değildir. Ve bu eşcârı cezîre ahâlisi⁷⁶⁰⁷ aralarında hisseleşmişlerdir. Anınla geçünürler zirâ sâ‘ir levâzım ma‘âş gayrî diyârlardan gelüp bununla istibdâl ederler. Üddur* hatta anar diraht hatta kadr ve varakı⁷⁶⁰⁸ reyhan gibidir ve Sengistân‘da biten üd cümleden ersab vesâ‘ir yerde olan üddan⁷⁶⁰⁹ etıbdır ve dirahti mezbûrdan ba‘zının varakı varak şeftalu ve ba‘zının varakı amrûd gibi olur.⁷⁶¹⁰

<Vasf-ı> ceviz-i bevvâeşcârı dahî büyük olur. Semerî taze ve ratb⁷⁶¹¹ iken kışrından ihrâc olursa mustakî gibidir. Ve bu cezîrelerde bir nevi‘ asel olur ki, lezzeti şekerre karîbdır.

<Vasf-ı> hayvanât bu adalarda tûtî-i latîf vâfirdir.

<Vasf-ı> husûsan mürğ-i hü mâ ki, ana peykerî kuşu ma‘nâsına andakodyakı ve mankodyata derler.⁷⁶¹² Kâhî gökden düşer. Cüssesi hafîr ve lahmı sağîr ve gerdan-ı mütekârî dırâz saksâğan kadar başı presto başına benzer. Yassı ve kuyruğu iki çatal uzun ve ayakları yok bir mürğ-i hafîdîr. Dâ‘imen cevvi havâda uçar ta‘ayyüş eder. Başı üzerinde tüyleri şol kadar ince kıl gibidir ki, gücüyle⁷⁶¹³ fark olunur. Ve yaban ördeği gibi sebz gündür lâkin bunun yeşilligi açık ve gitdikçe zümürüd asâlamî‘dir.

⁷⁶⁰¹ Çâhlarda der mahzenler A; câhlar mahzen M (144b)

⁷⁶⁰² Meretebe A; kadar M (144b)

⁷⁶⁰³ Tahtına A; - M (144b)

⁷⁶⁰⁴ Yerlerde bitenin A; yerde olanların M (144b)

⁷⁶⁰⁵ Zuhûr etmez A; olmaz M (144b)

⁷⁶⁰⁶ Olup A; olur M (144b)

⁷⁶⁰⁷ Cezîre ahâlisi A; ahâli-i cezîresi M (144b)

* [d]: Vasf-ı üd

⁷⁶⁰⁸ Üddur hatta anar diraht hatta kadr ve varakı A; üdün eşcârı anar kadar ve yaprağı M (144b)

⁷⁶⁰⁹ Ersab vesâ‘ir yerde olan üddan A; ertab vesâyir yerlerde olandan M (144b)

⁷⁶¹⁰ Ba‘zının varakı varak şeftalu ve ba‘zının varakı amrûd gibi olur A; ba‘zının yaprağı şeftalu ve ba‘zının emrud varakı gibi olur M (144b)

⁷⁶¹¹ Ratb A; - M (144b)

⁷⁶¹² Kuşu ma‘nâsına andakodyakı ve mankodyata derler A; kuşu derler manakutyakı ve mankodyata derler M (144b)

⁷⁶¹³ Kadar ince kıl gibidir ki gücüyle A; kadardır ki, kıl gibidir güçle M (144b)

Boğazı altında [162/a] bunun boğazı altında⁷⁶¹⁴ açık yeşil gitdikce karnı altı açık yeşil saruya mâ'ildir. Boynunun üstü sık ve nahîf tüylü ve rengi siyah fâmdır.⁷⁶¹⁵ Kuyruğuna varınca tüyleri tadrîce büyük ve levni gitdikce açık olup⁷⁶¹⁶ kanatları açıldıkda bir karışdan artık uzanur.⁷⁶¹⁷ Kanatları altı cimşîr rengidir. Ve üzeri⁷⁶¹⁸ siyah ve ak karışık renkdir. Yeleleri birbirine mülâsık olmayup açıldıkda⁷⁶¹⁹ ayru durur. Bu kuş beyne'n-nâs merğüb ve mu'teberdir. Atlasda mürğ mezbûr vehbe meşrûh üzre mastûr olup⁷⁶²⁰ Hind garbi târîhinde ayağı bir karış ecnâhî⁷⁶²¹ yeriyle yokdur. Ammâ zaman hava üzre durup⁷⁶²² mâdâm ki, haydir zemine inmez ve kâhî karanfil ve tarçın eşcârına konup evrakını ekel eyler. Ve rüzgâr sâkin oldukca⁷⁶²³ konup oturur. Ve yine bâd u zân olduk da kalkup gider. Dışleri latîfdir. Zîbâ sarğūçları⁷⁶²⁴ olur ve lahmı ba'zı emrâza nâfi'dir deyu yazar lâkin kanadı yoğiken uçmak ve her zaman havada durmak câyiz değildir. Ve ayakları vardır dedüğü galatdır. Fakir mürğ mezbûrî görmek vâki' oldu. Kitâb-ı atlasda tavsîf olunduğu üzredir.

Ahvâl-ı Diyânet: Bu cezîrelerin⁷⁶²⁵ put-perest ve şems-perestdir. Ve bunların ba'zıları dahî kamere tapar. Ve bunlar saltanatu gündüz şemse ve gece kamere tahsîs ederler.⁷⁶²⁶ Ve mâh mâde ve âftâb neredir derler. Sâ'ir kevâkib⁷⁶²⁷ ikisinden vücûda⁷⁶²⁸ gelür. Anlar ebeveyn⁷⁶²⁹ makamında olduğun zann ve i'tikâd ederler. Ve cümle kevâkibi ma'bûd bilüp neyyireynden gayrisi hurda ma'bûdlardır deyu taparlar.⁷⁶³⁰ Gün doğarken mahsûs ebyât ve iş'ârla anı selâmlarlar. Gece kamere dahî

⁷⁶¹⁴ Bunun boğazı altında A; olan M (144b)

⁷⁶¹⁵ Nahîf tüylü ve rengi siyah fâmdır A; hafif tüylüdür ve rengi fâmdır M (144b)

⁷⁶¹⁶ Olup A; - M (145a)

⁷⁶¹⁷ Uzanur A; uzar M (145a)

⁷⁶¹⁸ Üzeri A; üzerisi M (145a)

⁷⁶¹⁹ Açıldıkda A; açıldıkça M (145a)

⁷⁶²⁰ Mastûr olup A; mastûrdur M (145a)

⁷⁶²¹ Bir karış ecnâhî A; bir karış vardır cenâhî M (145a)

⁷⁶²² Zaman hava üzre durup A; her zaman hava üzre durur M (145a)

⁷⁶²³ Konup evrakını ekel eyler ve rüzgâr sâkin oldukca A; - M (145a)

⁷⁶²⁴ Sarğūçları A; sarğūçlu M (145a)

⁷⁶²⁵ Bu cezîrelerin A; bu cezîrelerin halkı ekseriyet M (145a)

⁷⁶²⁶ Ve bunların ba'zıları dahî kamere tapar... A; kimi kamere tapar ve bunlar gündüz şemse ve gece kamere taparlar M (145a)

⁷⁶²⁷ Sâ'ir kevâkib A; kevâkibleri M (145a)

⁷⁶²⁸ Vücûda A; hâsıl M (145a)

⁷⁶²⁹ Anlar ebeveyn A; ayadîn M (145a)

⁷⁶³⁰ Ma'bûdlardır deyu taparlar A; ma'bûdlarıdır M (145a)

böyle ederler.⁷⁶³¹ Evlâdı ve erzâkı vesâyir hâcâtı anlara arz ederler. Tazarru‘ ve niyâz ile müyesser ile⁷⁶³² deyu yalvarırlar. Bunlar keşf olunduktan sonra Ternate’de Portakal kralı bir hâkim nasb eyleyüp bir mükellef manâstır yapırdı. Ve evkâf ta’yîn eyleyüp ruhbânlar kodı.⁷⁶³³ Oturup halkı izlâl ve tanassıra da’vet üzere oldular.⁷⁶³⁴ Kimi tanassur edüp kimi eski dinî üzere kaldı.

Ahlâk ve Âdât: Bunlar merhamete ve adle mâ’illerdir. Cenk sevmezler ve sulha rağbet ederler. Bu cezâirelerde [162/b] emr-i ma’âşlu ermîn⁷⁶³⁵ ekseri bâzargânlardan tahsîl edüp mahsûl ile geçinürler. Târçın ve karanfil emsâlî eşyayı tüccâra verüp kendülerine mühim olanı⁷⁶³⁶ alurlar ve bu cezâireler bahârgânı olmağla aktâr arzdan gemiler varup ana envâ‘ metâ‘ getirürler. Husûsan sefâyîn İspanya ve Portakal her sâl gidüp gelmededir. Bu cezâir-i halk-ı Moluka ukûl-i fâhire⁷⁶³⁷ ashâb-ı mütelevvin cenk cûyî ta’ifedir. Bilâ-sebeeb birbiriyle cenk ederler. Ve fâla gâyet i’tibârları vardır. Ticâret bilmezler ve etmezler. Gemileri cümle kürekli hurdadır. Ve ekin ekmezler. Gâyet kılet ve müzâyaka üzere geçinürler. Yerleri münbitdir lâkin ekin zahmetinden kaçarlar.⁷⁶³⁸

⁷⁶³¹ Böyle ederler A; böyle tekrîm ederler M (145a)

⁷⁶³² İle A; ola M (145a)

⁷⁶³³ Ve evkâf ta’yîn eyleyüp ruhbânlar kodı A; ve afâk ta’yîn etdi anda ruhbânları kodu M (145a)

⁷⁶³⁴ Üzre oldular A; eyledi M (145a)

⁷⁶³⁵ Ermîn A; ezmîn M (145a)

⁷⁶³⁶ Eşyayı tüccâra verüp kendülerine mühim olanı A; eşyayı gelen tüccâra verüp kendülere mühim olan eşyayı M (145a)

⁷⁶³⁷ Bu cezâir-i halk-ı Moluka ukûl-i fâhire A; bu cezâyir Maluka halkı ukûl kâsra M (145a)

⁷⁶³⁸ Zahmetinden kaçarlar A; zahmetinden kaçarlar.

Zikr-i Kâşif Maluka: Sâbıkan bahr-i okyanusa sefer eden kapudanlar zikr olunur. Garbden gidüp şarkdan gelen Moğoliyan kapudanı seferin Hind Hadîd târihinde icmâlen zikr ve beyân olunmuşdu. Bu mahalde atlas sahibi Mirkatur anı bugüne dahî tafsîl edüp kandeden hâlî olmamağla geru nakl ve i’âde olundu. Levâmî’u’n-nurun yüz kırk yedinci faslında mastürdür ki, Portakal ve İspanyol tavâyifi nevbet nevbet yeni dünyayı keşf etdikde her ta’ife keşf etdiği memleketi kendi pâdişâhı memâlikine zamm ve ilhâk etmeğe ve bu yüzden hizmetde bulunmağa sa’î ederdî. Ol ecilden aralarında nizâ‘ veki‘ olup elbette(?) ülkendir baba(?) bunları birbirine mâni‘ olup maslahatından kalmışlardır. Bu yeni dünyayı mâbeynlerinde taksîm eyledi. **M (145a)** ve ba’zı şurût ile kavânin kurup hükm etdiği esîr bed-pes demekle ma’rûf olan adalardan aşağı garb semtine ne keşf olunursa İspanya halkının evvela buna binâ’en İspanyalılar’a mezbûr adalarda sefere başlayup Maribiğa’yı keşf eylediler. Ve Portakal dahî oradan şark semtine gidüp nice ülkeleri bulup aldılar. Ve murûr u eyyâmıla kâr u ve kesbe tam‘ ederek İspanyolular’a yakın olunan kısma kâhî el uzatmağa başladılar. Sonra geru nizâ‘ vakî‘ oldu. Portakal kapudanlarından Ferdinyadus Macellanus İspanya tarafını tutup hükm ve fasl eyledi. Ve dediki baba taksîmi üzere Maluka adaları İspanya’nundur. Ve bu hükmüne bâ’is bu oldu ki Portakal kralı İmmanul buna hizmeti mukâbelesinde va’d eyledi ki vazîfe-i murâdı

Fasl-ı Der-Beyân-ı Vendanao ve Gayrî

Bu fasıl cezâ'ir muhît şarkiden ve Vendanao ve Mât ve Sebût ve Sâden⁷⁶³⁹ ve Banden, Sectis ve gayri ol etrâfda olan cezâ'ir-i şarkiyât-ı cenûbât⁷⁶⁴⁰ beyânındadır.

Vendanao: Fethi vav ile atlasda mersûm olduğu üzre yüz elli bir derece tül ve on derece arzda müsellesül-şekl bir cezîre-i azîme olup cermaniya⁷⁶⁴¹ mîlî ile devri iki yüz mîle karîbdir. Buna Mindanao dahî derler. Üzerinde dört şehri vardır. Biri Mindanao ve biri Boran ki Borno dahî derler. Biri Malaka ve biri Kanola ki, Katalû dahî derler. Bunun halkı siyah çerdegir⁷⁶⁴² ve yüzleri ve saçları uzun varak hurmâdan zîba hasırları nesh ederler. Irakdan gören altun sanur. Ol hasırlardan avratlarına setre ederler. Üryân ve yalın ayak gezerler. Nisâları hüsnâlardır. Ve bunların büyük keşîteleri vardır. Ve tîğ âhenleri ve topları⁷⁶⁴³ ve barutları vardır. Ve ağız tufengi ile mesmûm fındıkları vardır. Atarlar nereye⁷⁶⁴⁴ dokunsa helâk eder. Penbeden⁷⁶⁴⁵ cübbeler giyüp beyleri başına altundan mücevher tâc ve⁷⁶⁴⁶ istifân takunur. Ve bu cezîrelerde altun ma'denleri vardır.⁷⁶⁴⁷ Ve nân erzen bî-nihâyedir. Lornusueder.

üzre vermedi. Pes milâdın bin beş yüz dokuzunda İspanya pâdişâhı Beşinci Kardelus emîr oturagelüp anın emri ile garb yolundan mezbûr adaları keşfe gitti. Evvela İspanya'dan cenûb semtine salup arz-ı cenûbu elli iki derece olunca gitti. Andan garbe dönüp ifk-i tehânide bahriyi bayâtı geçüp şarkda kâsd etdi ki Maluka adalarına bi'l-âhire geştillerle vâsıl oldu. Kendi anda cenkde düşüp yoldaşları rûfe'l-ifk Asya ve Afrika sevâhilini geçüp İspanya'ya geldiler. Garî cür'et ve ikdâm ile bir sofrada cümle dünyayı dolaşdılar ki ol zamana dek nev'i beşerden bir kimesne bu cür'eti etmemişdir. Lâkin gemilerin kimi gark ve kimi giriftâr oldu. Ancak bir gemi kalmışdı. Selâmetle İspanya'ya vâsıl oldu. Tîb ve lü'lü' getürdüler ki güğercin yumurtası ve kimi tavuk yumurtası ve kimi kaz yumurtası kadar var idi. Bu gemiciler idi. Zikr ve medhe arğununa gemicilerinden sezavar oldu. Zîrâ anlar Yunandan kalkup Karadeniz'i dolaşup gelmekle seferi ba'id için darb-ı mesel urdular. Arğununa gemicileri Yunan'da darb-ı meseldir. Zîrâ arğus gemici ve Nuta gemici ikisi terkîb olumuşdur. Ve Selanik semtinden gidüp altun pest bulmak için Karadeniz'de gezmişlerdir. Dönüp acâyibât nakl etmişlerdir. Hikâyeleri Yunan kitâblarında meşhûrdur hatta sûr kevâkibde olan sefîne ol gemidir deyu laf ururlwr. Bunlarsa bütün dünyayı dolaşdılar ve bunların gemisi sûr kevâkibde olan şekli sefîne ile munâzara ederse revâdır. Ol ecilden bu sefîne mu'azzez ve mükerrem olup zertikâh kılınmışdır. Pes mezbûr kapudan garb semtinden gidüp Moğoliyan boğazından behr-i sûrdan bu adalara vâsıl olmakla Portakal andan el çekmişdi lâkin giru geştileri varup gelmekden hâlî değıldir. Zîrâ şark yolu anlara karîbdir. M (145b)

⁷⁶³⁹ Sâden A; Senâvun M (145b)

⁷⁶⁴⁰ Cenûbât A; cenûbiyât M (145b)

⁷⁶⁴¹ Cermaniya A; cermaniyan M (145b)

⁷⁶⁴² Çerdegir A; çerdegirdir M (146a)

⁷⁶⁴³ Topları A; top M (146a)

⁷⁶⁴⁴ Fındıkları vardır atarlar nereye A; fındıklar atarlar ki M (146a)

⁷⁶⁴⁵ Penbeden A; - M (146a)

⁷⁶⁴⁶ Tâc ve A; - M (146a)

⁷⁶⁴⁷ Vardır A; çokdur M (146a)

Bunda İspanyonların⁷⁶⁴⁸ ba‘zı kal‘aları vardır. Ahâlisi top tüfenk isti‘mâl ederler. Bu cezîrelerde⁷⁶⁴⁹ tarçın hâsıl olur lâkin bunda olan seylanı gibi değildir.⁷⁶⁵⁰ Gayrî bir nev‘idir ki, ta‘amı tatlı olur ve sakızlıdur. Milâdın beş yüz yigirmi yedisinde Kortoz nâm kapudan sevki ile İspanya hâkimi Sâye [163/a] Petro nâm şahsa üç pâre keşfî verüp bahr-ı Sorak’a⁷⁶⁵¹ gönderdi. Tâ ki, tamâm keşf eyleye. Mezbûr⁷⁶⁵² dahî bin dört yüz mîl gidüp mezbûr cezîreyi ve nice⁷⁶⁵³ cezîreler gördü ki, cümleden ikisi büyük idi. Biri Mindanao biri Besaya.⁷⁶⁵⁴ Andan gidüp Nati⁷⁶⁵⁵ nâm cezîreye geldiği anda Portakal’ın⁷⁶⁵⁶ bir muhkem kal‘ası var idi. Cezîre-i mezbûre yüz kırk beş derece tül beş derece arzdadır. Çako resminde tamamı yazılmışdır.

Sebut yüz elli dokuz derece tül dokuz derece arzda bir cezîredir. Çakuziyut bâzar-ı Hind-i Garbî târîhinde mastûr olduğu Moğoliyan kapudan boğazdan geçüp muhît şarkı cezîrelerini keşfe gitdikde evvelâ Enîfine cezîresine gelüp anda çok beyaz mercan buldular. Ve birkaç zevrak gördüler ki, ashâbının medleri⁷⁶⁵⁷ dırâz ve dendanları siyah ve sarh varak harmâdan libâsları var idi. Şarkdan gelürüz dediler. Andan geçüp Sebut cezîresine geldiler ki, emirîne⁷⁶⁵⁸ Amaza derlerdi. Ve buna karîb cezâ’ir kesîre var idi ki, Sebut cezîresi bir büyük adadır. Altun⁷⁶⁵⁹ ma‘denlerî ve şeker ve zencefîl olur. Halkı a‘la beyaz çinîler düzerler ki, içine mesmûm ta‘âm konsa kemâl-i letâfetinden fi’l-hâl şikest olur.

Mezbûrlar⁷⁶⁶⁰ çinînin turâbını elli seneden ziyâde terbiyye⁷⁶⁶¹ ederler. Ve bu makûle birmülûk etmekle⁷⁶⁶² sâ’ir nâs arasında dahî merğûb ve zî-kıymetdir. Hatta

⁷⁶⁴⁸ İspanyonlar’ın A; İspanyol’un M (146a)

⁷⁶⁴⁹ Cezîrelerde A; cezîrede M (146a)

⁷⁶⁵⁰ Tarçın hâsıl olur lâkin bunda olan seylanı gibi değildir A; tarçından M (146a)

⁷⁶⁵¹ Sorak’a A; Sur’a M (146a)

⁷⁶⁵² Mezbûr A; mezkûr M (146a)

⁷⁶⁵³ Cezîreyi ve nice A; cezîreye vardı ve nice nice M (146a)

⁷⁶⁵⁴ Besaya A; Besaya idi M (146a)

⁷⁶⁵⁵ Nati A; Sâni M (146a)

⁷⁶⁵⁶ Portakal’ın A; Portakal M (146a)

⁷⁶⁵⁷ Ashâbının medleri A; ashâblarının boyları M (146a)

⁷⁶⁵⁸ Emîrine A; emîr M (146a)

⁷⁶⁵⁹ Altun A; anda altun M (146a)

⁷⁶⁶⁰ Mezbûrlar A; mezbûr M (146a)

⁷⁶⁶¹ Terbiyye A; terbiyyet M (146a)

⁷⁶⁶² Makûle bir mülûk etmekle A; makûleye mülûk râğbet etmekle M (146a)

rağbetin⁷⁶⁶³ sebebi husûsu mezkûr olduğın bilmeyüp mücerred Hittay fincan ve kâse ve tabak envâ‘ zâtında zî-kıymet sanup taklîd ile iz‘âf ve muz‘âf mallara ve⁷⁶⁶⁴ bahâlara bey‘ ve şırrâ ederler. Bunları taklît için⁷⁶⁶⁵ eden ol latîf evânilerin semûma adem tahammülüdür. Ol nev‘ ise bu diyâra gelmek memnu‘udur derler. Ve bu çini ahvâl-ı Çin diyârları faslında tafsîl olunur. Mezbûr⁷⁶⁶⁶ uryân gezüp hâkimleri biline. Tenevvüre tutar ve başına munakkaş arifiyye giyer ve kıymeti taşlardan hâtmeler takınur. Züriyetile izhân⁷⁶⁶⁷ edüp Erîka nâm şekl-i emrudda anınla dehânlarını ve dendanlarını sarh ederler. Ve meclislerinde bir kâse su doldurup uzun kamışlar ile⁷⁶⁶⁸ içerler.

<Vasf-ı> nebât bu cezîrede pirinç ve daru çokdur amma yemezler. Hurmadan ekmek edüp karudup anı yerler⁷⁶⁶⁹ ve pirinçden şarab edüp içerler ve hurmâyı delüp bir⁷⁶⁷⁰ sabah[**163/b**] anın suyunu içerler. Ve bunda Kokos nâm betîh misâl tavîl ve arîz bir meyve olur ki,⁷⁶⁷¹ beyaz asâ ve zakları kat katdır. Kışrî yabis kabuk gibidir. İhrâk edüp⁷⁶⁷² ramâdî ile emrâza ilâc ederler.⁷⁶⁷³ Ve çak vasatında lîf gibi bir nesne vardır. Andan latîf resenler olur. Ve meyve-i mezbûrenin dıraht hurma gibidir. Hûşe-i engûr gibi bir verir. Ve şecer mezkûrunşîşeye çekûp⁷⁶⁷⁴ kıra‘ anlık ile ebîni alurlar. Envâ‘ emrâza devâdır.

Cezîre-i Câve-i Kebîr: Bir cezîre-i azîmedir. Hadd-i garîbesi yüz otuz derece tûlda ve kenâr şarkısı yüz kırk yedi derece tûlda şarkdan garbe mümted olup hadd şimâlisi beş derece arz-ı cenûbîdedir. Bu taraftan garbe inhirâkla Sumatra’ya arada kırk beş mîl boğaz vardır. Hadd-i cenûbisi resm atlasda mübhem olduğu adem keşfe

⁷⁶⁶³ Rağbetin A; rağbetinin M (146a)

⁷⁶⁶⁴ Mallara ve A; - M (146a)

⁷⁶⁶⁵ Tallît için A; tağlîz M (146a)

⁷⁶⁶⁶ Mezbûr A; kavmi mezbûr M (146a)

⁷⁶⁶⁷ Züriyet ile izhân A; cümlesi zînet ile edhân M (146a)

⁷⁶⁶⁸ Kamışlar ile A; kamışla M (146b)

⁷⁶⁶⁹ Kurudup anı yerler A; kurudurlar M (146b)

⁷⁶⁷⁰ Şarab edüp içerler ve hurmâyı delüp bir A; şarab ederler ve dıraht hurmâyı alup her M (146b)

⁷⁶⁷¹ Olur ki A, vardır M (146b)

⁷⁶⁷² Edüp A; ise M (146b)

⁷⁶⁷³ İlâc ederler A; ilâcdır M (146b)

⁷⁶⁷⁴ Mezkûrun şîşeye çekûp A; mezbûrun göğün hark edüp şîşeye çekerler M (146b)

delâlet eder lâkin Çako resminde on iki derece arz cenûbde mu'ayyendir.⁷⁶⁷⁵ Ve uzunluğu beş yüz mîldir.

Ahvâl-ı Riyâset ve Diyânet:* Bu cezîrenin beyleri müte'addid ve dinleri muhtelifdir. Cümlelerin başı cezîre ortasında dârü'l-mülk olan Mağâyeğâ şehrinde oturup⁷⁶⁷⁶ başına mücevher ve murassa' tâc ve önüne dîbâkîr put-perestdir. Selefde sâ'ir dahî abde-i esnâm ve buna tâbi' idi. Sonra sevâhilde iki bin ve bir kaç pâre şehir halkı İslâm'a gelüp bundan ayrıldılar. Bu cezîre halkı i'tibârât bâtılyeye mâ'illerdir.

Ahvâl-ı Ma'rifet ve Harb:* Bunlar gâyet zekî ve her san'ata kabil olurlar. Güyâ ki, her birî nizâm-ı âlem için halk olunmuşdur. Binüp inmede ve şehirler tahassin edüp silâh kullanmada ve top ve tüfenk isti'mâlinda diyâr-ı şarkın halkına galiblerdir.⁷⁶⁷⁷ Ok ve yay terkîb ederken üstâdları inzâr-ı kevâkibi gözedirler. Ol vakitte yaptıkları okun çarhı ilâc pezîr olmaz. Elbetde mehlikdir ve bunlar şiş gibi doğru ve uzun hançerler takunurlar. Ve anlara kârîzderler.⁷⁶⁷⁸

⁷⁶⁷⁵ Mu'ayyendir A; mğte'ayyindir M (146b)

* [d]: Ahvâl-ı Riyâset ve Diyânet

⁷⁶⁷⁶ Oturup A; oturur M (146b)

* [d]: Ahvâl-ı Ma'rifet ve Harb

⁷⁶⁷⁷ Şarkın halkına galiblerdir A; şarkının galibidirler M (146b)

⁷⁶⁷⁸ Kârîz derler A; faris derler.

Ahlâk ve Âdât: Cavelüler arz-ı ihtîşâm ve dârâta mâ'il olup harîrden munakkaş ve mükellef libâslar giyerler. Sakallarını ve başlarını önünü traş edüp ensene biraz saç koyup ve ekseri mütekebbir ve muta'azzim olup kimseye serferu etmezler esîr oldukda evvel mâlikin sonra kendüyü katl ederler. Gâyet vehhâm me'ânîd kavmdir. Ve bunların ekâbiri şikâra meşgûllerdir. Koca yere binerler tuyuru kilâbla sayd ederler. Piyâde ve süvâr gezerler. Ve avratları sâyir cezâyir avratlarından güzel olur. Bunların bâlî halkı ekseri korsan olur. Gemileri Çin tarzında olup Hindiler kâ'idesi üzre sefre ederler. Ve Frenkler'in yalisterena(?) aleti gibi iki tahtadan mürekkeb bir alet kullanurlar. Ve harbî isti'mâl ederler lâkin devâ'ir rüzgârlar taksimîn ol mertebe edemezler resimleri kapadır.

Ahvâl-ı Bilâd: Cave'nin cümle benderleri şark ve şimâledir. Tarafında iskele ve limân yoktur. Gelen şedîd rüzgâr ve fırtına **M (146b)** gemi yapmağa mecâl olmaz. Ve bu cezîre-i mürtefi' dağlar ortasından iki şak edüp iki tarafın halkı biri birinden emîn ola. Şimâl tarafına düşen dağa Cebel-i Sind derler Sind'e Badî vilâyeti anın şimâlindedir. Mağâyeğâ cezîre vasatında dârü'l-mülk bir gâyet hürrem ve latîf şehirdir. Paliyan bir meşhûr bender şehirdir. Hind ve Çin gemileri gelüp bunda yatar. Bu ki bender Câne'dir Singapur anın mahsûs bederidir. Sonra Malaka benderi açılıp bu bir mikdâr aşağı kodu. Lâkin müslimanlar sonra geru revâc verdiler. Ve Dima ve Kenbedabu ve Çabar Bihar Mücemmi' meşhûr şehirlerdir. Detmir nâm şehir Muhammediler şehri ve tahtgâhdır vesâyir ...(?) ve barut ve ağacın ve Remâle ve Benden meşhûr şehirlerdir. Ve mahsûs hâkimleri vardır. Cezîrenin cenûbi tarafına Şandı derler, şimâl tarafında olan cezîrenin biri bender Çerşin ve bender Serpay ve bender Laşmedru ve ba'zı

Nebât ve Hayvanât ve Mahsûlât:* Câve Adası sâ'ir cezâirlerden mahsuldârdır. Ekseri Hindîler vesâ'ir cezâyir⁷⁶⁷⁹ halkı pirinç ve at makûlesin bundan getirürler. Altun ve cevâhir ve envâ' tîb kânidir. Hasâliyân buna nisbet olunur. Lüban-ı câvi derler senk-rîze meşhûr edviyyedendir. Ve kâbâl derler bir nev'î hayvan sayd ederler ki, kemiklerinin hâssası emsâk [164/a] olduđu⁷⁶⁸⁰ cihetden zî-kıymetdir. Ganda derler bir nev'î hayvan dahî olur ki, boynuzu mu'teberdir. Pâsâ derler bir nev'î cânavarın karnından herze gibi bir mu'teber taş çıkar sayd ederler. Ve metâ'ları ekseri târçın ve altun ve harîrden ve penbenden envâ' akmeşe husûsan zerbefti acâyibdendir. Selefde meşhûr olan firenciyan zerbeftinin atikinden iyü olur. Sabıkan Câve pâdişâhı Portakal⁷⁶⁸¹ ser-askerî olan Alfonzo nâm kapudan⁷⁶⁸² bir büyük çârşeb göndermiş idüğü üzerinde bu cezâirenin mu'teber şehirleri ve nâdir hayvanâtı ve eşcârı ve enhârı⁷⁶⁸³ ve kendü eyledüğü cenkle⁷⁶⁸⁴ bir mertebe tedkîk üzre nakş tasvîr olunmuşdu ki, Filândriya halkı tasvîrde mâhir iken buna⁷⁶⁸⁵ taklîde kadir olmadılar. Alfonso kapudan⁷⁶⁸⁶ çârşafı Portakal kralına gönderüp gayetle makbûle geçdi ammâ Câve-i Sağîr** ki, ana Ebnâya dahî derler. Atlasda zikr olunmayup Çako resminde yüz kırk beş derece tûldan⁷⁶⁸⁷ yüz elli beş derece tûla⁷⁶⁸⁸ varınca şarkdan garbe varınca mûmettid⁷⁶⁸⁹ ve on üç derece arz-ı cenûbiden on yedi dereceye müntehi oluncaya dek bir⁷⁶⁹⁰ cezîre-i azîme-i tavîledir. Câve-i kebîrin nısfı kadar ve andan şark-ı cenûb arası biraz mesâfedir. Bilâd*** bu cezâirenin şehirleri bunlardır. Lanberi

nushada bunun bilâdından Balmide ve Bamtim ve ...(?) kalaya ve emâye ve evda vakur ...(?) ve sacda ve serada ve pergüvân ve per İnka(?) nâm şehirler yedi derece arz cenûbiden dokuz dereceye varınca bu tertîb üzre yazmışdır. İsimde ta'addid ve ihtilâf ve kav'î tahkîkde mâni'dir. M (147a)

* [d]: Nebât ve Hayvanât ve Mahsûlât

⁷⁶⁷⁹ Cezâyir A; - M (147a)

⁷⁶⁸⁰ Olduğu A; demder ol M (147a)

⁷⁶⁸¹ Portakal A; portakal'ın M (147a)

⁷⁶⁸² Nâm kapudan M (147a)

⁷⁶⁸³ Hayvanâtı ve eşcârı ve enhârı A; hayvanları ve eşcârları ve enhârları M (147a)

⁷⁶⁸⁴ Cenkle A; cenkleri M (147a)

⁷⁶⁸⁵ Buna A; - M (147a)

⁷⁶⁸⁶ Kapudan A; - M (147a)

** [d]: Cezîre-i Câve-i Sağîr

⁷⁶⁸⁷ Tûldan A; arzdan M (147a)

⁷⁶⁸⁸ Tûla A; tûldan M (147a)

⁷⁶⁸⁹ Varınca mûmettid A; mûmte M (147a)

⁷⁶⁹⁰ Oluncaya dek bir A; olunca dek M (147a)

*** [d]: Vasf-ı bilâd

ve Sâmârra ve Kanfur ve Draguyan ve Felek ve Yasma nâm şehirlerdir.⁷⁶⁹¹ Bu cezîrede vâfir kâfur bulunur. Ehl-i cezîre kâfur ismîn⁷⁶⁹² şecere ıtlâk ederler. Bunun sayesi çınar ağacı sayesinden nâfi'dir. Lornusueder. Câve'nin cenûbunda birkaç keşf olundu.⁷⁶⁹³

Fasl-ı Derbeyân Sumatra Men Cezâir-i Çin

Bu fasl-ı muhît şarkî cezâ'irinden Sumatra ve bâki cezâ'ir-i sığar Hind beyânındadır. Ammâ⁷⁶⁹⁴ Cezîre-i Sumatra zamm sîn mühmile ile yüz otuz dört derece tûldan yüz kırk⁷⁶⁹⁵ derece tûla varınca ve beş derece arzdan arz cenûbiye varınca cezîre-i⁷⁶⁹⁶ azîme-i tavîledir. Hatt-ı istivâ bunu tansîfe karîb idi.⁷⁶⁹⁷ Lornusueder. Ba'zı metâ'ahhir coğrafyacılar⁷⁶⁹⁸ mezbûr ada Naprobana dedikleri adadır deyu galata düşdüler. Lâkin Batlamyus anı gayri yerde ta'yîn etmiştir. Ve mütekaddimîn bu adayı tüccârın galad nakli ile büyük kıyıya⁷⁶⁹⁹ muttasıldır deyu Avriya Korsa Nuzus⁷⁷⁰⁰ tesmiyye eylediler. Korsa Nuzus bir cânibinde⁷⁷⁰¹ karaya muttasıl cezîre-i ra'kıdır⁷⁷⁰² ve bunun altunu [164/b] vâfir olduğundan Avriya ya'ni Altunlu dediler. Lâkin mezbûr boğaz⁷⁷⁰³ ile Siyâm memleketinden munfasıldır. Ve⁷⁷⁰⁴ boğaz tenek olduğundan muttasıl zan eylediler. Ve ol boğaz hatar-nâk olup andan geçmeğe kimse ikdâm etmez.⁷⁷⁰⁵ Hind'de sâkin olan Arablar kâhî ol boğaza uğrayup nice kerre gemileri ağaç budakları ve kökleri arasında kalup çok zahmet çekdiler. Bu cezîre şekl-i beyzaya karîb olup⁷⁷⁰⁶ tûla ve

⁷⁶⁹¹ Lanberi ve Sâmârra ve Kanfur ve Draguyan... A; ve Sâmâza ve Kanfur ve Felek ve Yasma nâm şehirlerdir M (147a)

⁷⁶⁹² İsmîn A; - M (147a)

⁷⁶⁹³ Birkaç keşf olundu A; birkaç cezîreler vardı sonra keşf olundu M (147a)

⁷⁶⁹⁴ Ammâ A; - M (147b)

⁷⁶⁹⁵ Yüz kırk A; yüz kırk dört M (147b)

⁷⁶⁹⁶ Varınca cezîre-i A; varınca müntehi bir cezîre-i M (147b)

⁷⁶⁹⁷ Karîb idi A; karîbdır M (147b)

⁷⁶⁹⁸ Müte'ahhir coğrafyacılar A; müte'ahhirin coğrafyalar M (147b)

⁷⁶⁹⁹ Kıyıya A; karaya M (147b)

⁷⁷⁰⁰ Avriya Korsa Nuzus A; Avriya Gözersiyus M (147b)

⁷⁷⁰¹ Cânibinde A; cânibe M (147b)

⁷⁷⁰² Cezîre-i ra'kıdır A; cezîre demektir M (147b)

⁷⁷⁰³ Boğaz A; bir boğaz M (147b)

⁷⁷⁰⁴ Ve A; ve bu M (147b)

⁷⁷⁰⁵ Etmez A; eylemez M (147b)

⁷⁷⁰⁶ Karîb olup A; karîbdır M (147b)

arza çok mesâfe tutar.⁷⁷⁰⁷ Tûlî altı yüz mîl ve adasının arzı dört yüz mîlden ziyâdedir. Ol⁷⁷⁰⁸ cânibi şimâlde cebel-i Lamri'dir. Ve âhiri cenûbda Niko Termen tesmiye olunur.

Taksîm: Bu cezîre altı saltanata taksîm olunur:

1- Kamyâr

2- Pazen

3- Dakin ki, Peyir dahî derler

4- Orû

5- Sindem

6- Manikao ve Cako seminde Birya ismîyle bir memleket dahî vardır.⁷⁷⁰⁹

Nebât ve Hayvanât ve Mahsûlât: Muhîtde eder ki, bu cezîre münbitdir.⁷⁷¹⁰ Od ve karanfil ve dâr-ı fûlful ve tarçın ve⁷⁷¹¹ kâfurdur. Harîr dahî hâsıl olur. Altun ma'denleri⁷⁷¹² ve câ-be-câ tibr bulunur. Zeban ve⁷⁷¹³ kâliye misk anda vâfirdir. Şecer-i kâfûr* azîm oldur ki, her şecerin zıllı nice mesâfe-i setr eder. Kaçan ki dirah-

⁷⁷⁰⁷ Mesâfe tutar A; mesâfedir M (147b)

⁷⁷⁰⁸ Ol A; ulu M (147b)

⁷⁷⁰⁹ 1-Kamyâr, 2- Pazen... A; evvel Kamyâr ilinci Pazen Dakin ki, Peyir dahî derler üçüncü Orû dördüncü Sunde beşinci Manikao ve Cako seminde Birya ismîyle bir memleket dahî vardır. Bilâd-ı bu cezîrenin şehirleri bunlardır. Gav musbilâ Dakin ki Ecen ve Akâm dahî derler. Ve Ya'den meşhûr bender şehirdir ve mücemmi' tüccârdır. Arabistan ve ...(?) anda vâfir gemiler gelir. Ve Yemtan ki Nayinan dahî derler. Ve Kasıpar ki Lunbar dahî derler. Ve Boludura nâm küçük ada bunun karşusunda ve Metukubi ki Makünna dahî derler. Ve Kabaskar ki bunun önünde Kanadus nâm bir cezîre-i sağır vardır. Ve önu dikenlüdür. Ve Seyaniya ve Sâbâna ki Çako seminde Lâvis yazılmışdır. Ve Lîfnâr seminde Palya nâmıyla Sundaki Sîdâ dahî derler. Bu cezîre bir burundur. Cümle bu şehirler kenar-ı şarkîde derilmiş kenarı garbisinde Andro pâra ve Manaska ve Mankanu dahî derler. Nikus ve ...(?) ve dâna ve ahîş veda Evcin pedir ki(?) Pader dahî derler. Ve Pas ve Papar kenar şarka muttasıl olmuşdur. Bu cezîrenin benderleri muhbitte mastûr olduğu üzre bender li-emri ki taraf ı şimâindedir. Bender Sumatra ki, yazendir. Bender mindere bu dahî lâmîrye karîb cânib-i şarkda bender cedîd ma'mûr ve hâkî adliyle meşhûrdur. Bender Kansur ki Kasibar'dır. Kâfur kaysûri buna tesbitdir. Bender Manika budur ki cânib-i Arabda'dır. Bender Kalubih cânib-i şarkdadır ve bu Sumatra izharında merdem hazlar vardır. Anlara bedîhdır. ahâlî anlardan külli hazr ederler. Ve bi'l-cümle tûl ve arz müte'ayyîn yigirmi pâre şehir vardır. Enhâr cibâl bu cezîrenin vâfir enhârı vardır. Biri Dara ki ağzı döğündülüdür. Biri dahî şehri Burnoyar'dır. Garb ve cenûba akar. Bunlardan gayri on dokuz hurda cedveller vardır. Ve dağları yer yer vâfir olup meşhûr şimâl tarafında cibâl lâmîryedir. M (148a)

⁷⁷¹⁰ Münbitdir A; münbit M (148a)

⁷⁷¹¹ Tarçın ve A; - M (148a)

⁷⁷¹² Ma'denleri A; ma'deni M (148a)

⁷⁷¹³ Zeban ve A; zibat ya'ni M (148a)

* [d]: Şecer-i kâfûr

ı mezbûrun a'lâsını nefer ederler. Mâ-i kâfûr alındıktan sonra bu ağaç kurur. Lornusu eder. Bu cezîre mahsûldâr anda vâfir lokencûr olur.⁷⁷¹⁴ Ve Pencvin derler bir⁷⁷¹⁵ gayet mu'teber tayyibe olur.⁷⁷¹⁶ Bâdem ağacına benzer bir cins ağaçdan düşerler. Ve Kükübe derler bir cins dâru buber ve ûd ağacı vâfir bulunur. Lâkin Kanbada olan ûd bundan iyüdür. Bu cezîre halkı harîri ba'zı ağaçlardan devşirirler lâkin bu diyârda olan gibi⁷⁷¹⁷ iyü değildir. Ve Sango derler⁷⁷¹⁸ bir cins nebât vardır ki, gayet çok olur. Ağacının özünü bir nev'î ekmek ederler ki, arpa ekmeğine benzer.⁷⁷¹⁹ Ve Koko derler bir nev'î şecerin budağını yararlar. Gayet⁷⁷²⁰ lezîz suyu akar şarab yerine isti'mâl ederler. Ve Pazen şehrine Delli'den vâfir afyon gelir. Bengale ahâlisi getirürler. Müslimânlarla satup anımla ticâret ederler. Aden'den Arap gemileri gelüp bundan vâfir bahâr ve afyon⁷⁷²¹ getirürler. Türk buna rağbet edüp yerler. Anlardan gayri afyon yer⁷⁷²² bir ta'ife yokdur deyu yazar ve şehir etrafında bir cins kuş olur ki, ana norî derler **[165/a]** tutî kadardır. Elvân-ı muhtelifle ile munakkaş ve latîf münzîr⁷⁷²³ ve hoş avâz der söyler. Ol ecilden zî-kıymetdir. Her biri yüzer kuruşa satulur ve anda hâlis sandaldan elvâh olur ki, Çiniler ve Fars kavmi her bir tahtasını⁷⁷²⁴ yüzer kuruşa alup vilâyetlerine getirürler. Ve Çin halkı buberi Sunda şehrinde alup⁷⁷²⁵ yükledüp ve esîrleri dahî anda düşürdüp Çin'e getirürler. Ve Madenkadu⁷⁷²⁶ şehri altun kâindir. Kütüb-i Semâviyye'de Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm her sene deryâyı Kulzüm'den Hind cezîresine donânmasın gönderüp

⁷⁷¹⁴ Mâ-i kâfûr alındıktan sonra bu... A; mâ-i kâfûr akar ve isfilini hadîş etseler zam' misâl kâfûr çıkar. Ve kâfûr alındıktan sonra bu ağaç Lornusu eder. Bu cezîre mahsûldârıdır anda vâfir altun ve lûk M (148a)

⁷⁷¹⁵ Bir A; - M (148a)

⁷⁷¹⁶ Tayyibe olur A; tayyîbdir M (148a)

⁷⁷¹⁷ Diyârda olan gibi A; Diyâr kadar eyü değildir M (148a)

⁷⁷¹⁸ Derlere A; der M (148a)

⁷⁷¹⁹ Ekmeğine benzer A; ekmeği gibi olur M (148a)

⁷⁷²⁰ Gayet A; bir gayet M (148a)

⁷⁷²¹ Afyon A; afyon yükledüp M (148a)

⁷⁷²² Afyon yer A; afyonlu M (148a)

⁷⁷²³ Münzîr A; - M (148a)

⁷⁷²⁴ Tahtasını A; tahta-i M (148a)

⁷⁷²⁵ Alup A; - M (148a)

⁷⁷²⁶ Madenkadu A; Mahzeka M (148a)

vâfir altun ve tîb bahârı getürdüğü mastûrdur.⁷⁷²⁷ Bi-hasbe'l-karayin bize ma'lûm oldu ki, ol cezîre budur deyu Lornusu cezm eyledi.⁷⁷²⁸

Fasl-ı Derbyân Cezîre-i Burnoy Min Cezâir-i Çin⁷⁷²⁹

Bu fasıl Çin cezîreleri ve Polohon⁷⁷³⁰ ve gayri adalar beyânındadır. Cezâir-i Burnoyki,bânın zamme ve fetha ile Borinovinino ve Burnebu dahî derler⁷⁷³¹ yüz kırk beş derece tûldan yüz elli bir tûla varınca ve iki derece arzı cenubîden⁷⁷³² yedi derece arz şimâliye münthehi olunca⁷⁷³³ bir cezîre-i azîmedir. Mercator eder. Batlamiyus⁷⁷³⁴ coğrafyasında Bane Fortuno ismîyle mastûr olup cenûp tarafı hatt-ı istivâ'yi geçüp şimâl cânibi Çin önüne gitmişdir. Ba'zıları bunun devri üç aylık mesâfe ve ba'zıları iki bin iki yüz mîldir derler. Bilâd* bu cezîre birkaç hükûmete taksîm olunur. Dâr-ı

⁷⁷²⁷ Mastûrdur A; meşhûrdur M (148a)

⁷⁷²⁸ Deyu Lornusu cezm eyledi A; Lornusu cezm eyledi.

Ahvâl-ı Diyânet ve Harb: Bu cezîrenin halkının dînî muhtelifdir. Sevâhil bahri sükkânı ehl-i İslâm'dır. Ortalarında abde-i esnâm olur ve bunların cümlesi çengi olup Muhammediler mesmûm ok kullanırlar. Ve hamîre isti'mâl ederler. Ve ekin ahâlisi ve gayri Türk'den cenk mis'ati öğütürler. Zîrâ ol semte Portakal müstevlîdir. Anlardan istimdâd edüp getürdüler. Ve niceler mağlûb olup bozuldular. Portakal cenkleri arasında boğliya meşhûrdur ki, milâdın bin beş yüz yetmiş dokuz senesinde Menlevis nâm Portakal on iki gemi ile bu cezîre halkının yüz kadırgaların bozdu. Tamme-i bu Sumatra adasının etrafında vâfir cezâyir vardır. Cezîre-i devre hattı üstüvâ altında bir iki hurda cezîredir. Cezîre-i dâz yüz otuz iki buçuk tûlda hattı üstüvâ altında bir sağır cezîredir. Cezîre-i Ases yüz otuz dört derece tûl ve üç buçuk arzdadır. Cezîre-i Tavakara **M (148a)** yüz otuz üç derece tûl ve üç buçuk arzda bir cezîre-i mutavassıtdır. Bunun kenarları alçak ve ortası gîtdikce mürtefi' dağdır. Bu cezîrenin Badu nâm bir mu'teber şehri vardır. Altun ile gayet mahsûldârdır. Cezîre-i Orû cezîre-i Ham cezîre-i Enderacid(?) ahâlisinin ekseri mürdüm harlardır. Bu cezîreler Lornusu kitâbında yazıldı. Ammâ muhîtte mastûrdur ki, zuhur cezîre-i Sumatra'nın muğîb cânibinde vâfir cezîreler vardır. Anlara Mikamarus derler halkı mürdüm hardır. Ve anda seyyâh gibi adamlar olur. Andan sonra iki cezîre dahî azîm dağlardır. Anlara andarsabur derler. Zuhru Sumatra ile araları yüz on dört mîldir. Andan sonra cânibi cenûbda Minharı nâm bir cezîre vardır bundan öte cenûbda vâfir adalar vardır ki, anlara dahî Mikamarus derler iki azîm dağlardır. Ve tarafı şimâlisinde ufuk ı cezîreler ve tarafı şarkisinde olan Döğündü adalara Kulubanuk derler Gücerat'da olan Telaciba'ya(?) meşâbe olmağla Hindîler ana Telacibad derler. Ve ol mevzi'de küllî hazr ile geçerler. Câmisfile'den kazûra yolu üzredir. Sumatra kenarı cânibine mîl ile gider. M (148b)

⁷⁷²⁹ Fasl-ı Derbyân Cezîre-i Burnoy Min Cezâir-i Çin A; Fasl-ı ...(?) min cezâyir Çin M (148b)

⁷⁷³⁰ Polohon A; poloçin M (148b)

⁷⁷³¹ Cezâir-i Burnoy ki bânın zamme ve fetha ile Borinovinino ve Burnebu dahî derler A; cezîre-i Burnori ki banın zammıyla Burniyud dahî derler M (148b)

⁷⁷³² Derece arzı cenubîden A; rebî' arzda cenûbda M (148b)

⁷⁷³³ Olunca A; olur M (148b)

⁷⁷³⁴ Batlamiyus A; bu cezîre Batlamiyus M (148b)

* [d]: VASF-ı bilâd

mülkiBornavi nâm şehirdir. Yüz elli derece tül ve beş derece arzda cezîrenin kenar-ı garbi⁷⁷³⁵ ve şimâlisindedir. Venedik şehri gibidir. Ya sazlığında evleri⁷⁷³⁶ ahşabdan mükellef binâ olunmuşdur.⁷⁷³⁷ Bir büyük şehirdir. Sükkânı yigirmi beş bin kadar olur. Ekserî müslimdir. Bâkı şehirleri⁷⁷³⁸ Kapora ki, Binâbora dahî derler. Kenar-ı kurbindedir. Tamyav⁷⁷³⁹ ve Tamaratos ve Malano ki, Lao dahî derler.⁷⁷⁴⁰ Birahântâ Mekâm Birahu dahî derler. Ve Kanesrav ki, Selâv dahî derler. Atlasda ve gayrîde mastürdür.

Ahvâl-i Saltanat ve Diyânet: Bu cezîrenin bir kaç melikleri dahî vardır.⁷⁷⁴¹ Kimi müslim ve kimi put-perestdir. Cümlelerin başı Bornavi şehrinde oturur. Azîm dârât ve ihtişâm sahibidir. Etbâ'î ekseri kumaş ve zerbeft⁷⁷⁴² ve mücevher kisve giyer. İç hüddâmı mahbûbe kızlardır.⁷⁷⁴³ Sîm ve fağfûrî âvâni ile mükellef simâtları çekilür. Ve askeri dâ'imen şehri muhâfaza [165/b] ederler. Cenk olsa ibtidâ pâdişâhları mübâşeret eder ve kimse anınla⁷⁷⁴⁴ buluşup söyleşmek memnu'dur. Lâzım geldik de tercüman kamış ile gelen elçilerin murâdın i'lâm eder. Ve bunun menşûri bir nev'î yaprak üzerine yazılır. Malano şehrinin dahî mahsûs hâkimi vardır. Ve bu cezîre halkının çoğu mütedeyyîn değildir. Cinân, cahîm, azâb, na'im bilmezler.⁷⁷⁴⁵

⁷⁷³⁵ Garbi A; garbisi M (148b)

⁷⁷³⁶ Ya sazlığında evleri A; ya ve sazlık ve evleri sazlıktan olur M (148b)

⁷⁷³⁷ Olunmuşdur A; olunmuş M (148b)

⁷⁷³⁸ Şehirleri A; şehirleri bunlardır M (148b)

⁷⁷³⁹ Tamyav A; Tamyad M (148b)

⁷⁷⁴⁰ Lao dahî derler A; Lao dahî derler. Tamenkir ki Tankâmra dahî derler. Ve bun avedid ve buna Sebir ki bizâyâ dahî derler M (148b)

⁷⁷⁴¹ Melikleri dahî vardır A; beyleri vardır ki M (148b)

⁷⁷⁴² Zerbeft A; zerbeft giyerler M (148b)

⁷⁷⁴³ Kızlardır A; kızlaladır M (148b)

⁷⁷⁴⁴ Anınla A; - M (148b)

⁷⁷⁴⁵ Na'im bilmezler A; na'im bilmezler.

Ahlâk ve Âdât: Bu nuzîlerin ba'zısı mülebbis ve kimi uryân gezerler. Ve başlarına arkıya giyerler. M (148b) Bunda Arab'dan çok kimse vardır. Sestsizlerdir(?) ve kitâbetden habîrlerdir lâkin kâğıda yazmazlar. Ve biri biriyle ülfet üzere olup cenk ve cidâli sevmezler. Beyleri şikâra çıkar ve kat'an kimesne ile söyleşmezler. Lornusu eder bunların bey' ve şırası dahî fi'iliyle olur. Kül ile olmaz. metâ'larını bir yere korlar tahammülü kadar eritüp rızâ ile kaldırırlar. Ve bunların mu'âcelesi gayet sadakat üzere olur. Hîle bilmezler. Ve hıyânet etmezler. Fakîr eder galiba Portakal ve gulüvv tüccâr vardıkda mu'âmele lâzım gelüp biri birinin lisânını bilmek ile veche meşrûh üzere mu'âmele lâzım gele. Ve illâ kendi cinsleri söyleşmek ve tercüman bulunmayup dâ'imen böyle kalmak ba'iddir. İslâmiyân'ın ekâlîm kitâblarında ekseri cezâyir-i muhît şarkıda karanfil böyle bey' olunur deyu mastürdür. Lâkin münşâ-i galat bu olmak gerek bu cezîre halkı ekine ve ketane bezi ve hadîd ve zepuye(?) ziyâde râğbet ederler. M (149a)

Nebât ve Hayvanât: Bunda deve ve fil ve câmus ve küçük atlar ve keçi olur lâkin himâr cidden yokdur. Lornusu kavlince⁷⁷⁴⁶ humâ kuşu dahî bulunur. Ve defne misâli bir şecer olur ki,⁷⁷⁴⁷ her kaçan varağı yere düşse⁷⁷⁴⁸ fi'l-hâl hayy olup hayy⁷⁷⁴⁹ misâli sa'y hareket eder. Pirinç ve tarçın ve karanfil ve kâfur⁷⁷⁵⁰ ve agarikon bahîd ve⁷⁷⁵¹ cevâhir kısmından elmâs dahî olur. Sâ'ir mâl ve metâ'î vâfir olur.⁷⁷⁵² Tetimme Târîh-i Hind-i Garbî'de⁷⁷⁵³ keşti-i Moğoliyan Sebut'dan bir⁷⁷⁵⁴ cezîreye geldiler ki, halkı cümle sudan idi. Birkaç şahıs gemiden çıkup biraz çuka ve kadife ve sûzen ve âyine⁷⁷⁵⁵ ehl-i cezîreden nice kimseler⁷⁷⁵⁶ anları karşılayıp şehre iletdiler. Ol gece ziyâfet⁷⁷⁵⁷ edüp sabah her birini bir file bindürüp pâdişâhlarının sarayına iletdiler.⁷⁷⁵⁸ Evvela musallah ta'ife sâniyen munakkaş kadifelü ve mücevher hançerlü ve kıymetlü hâtmelü eşhâs gördiler. Ba'dehu bir büyük saraya geldiler ki, dört divarı⁷⁷⁵⁹ ser-â-ser kumaşlar ile örtülmüş ve tarafında⁷⁷⁶⁰ müşebbek pencereleri var idi. Mukâbelesinde varup tapukladılar. Ve İspanya hâkiminin selâmın teblîğedüp⁷⁷⁶¹ arz-ı muhabbet ve sizinle hüsn-i mu'âmele taleb eder⁷⁷⁶² dediler. Tercüman bu haberi berd-râz kargü ile içeru vezîre ol dahî beyineve giru kargüyle⁷⁷⁶³ tercümana ve bunlara haber geldiğine⁷⁷⁶⁴ mesâfe-i ba'ideden gelmişsiz murâdınız ne ise görün deyu vilâyetden ne isterseniz alun dediler. İspanyonların⁷⁷⁶⁵ hedâyasını kabul edüp her birinin omuzuna birer⁷⁷⁶⁶ müzehheb destemâl asup ve her birine bir mikdâr sükker⁷⁷⁶⁷ nohûd ve

⁷⁷⁴⁶ Kavlince A; eder M (149a)

⁷⁷⁴⁷ Şecer olur ki A; şecer dahî olur M (149a)

⁷⁷⁴⁸ Yere düşse A; zemine düşer M (149a)

⁷⁷⁴⁹ Hayy A; cebe M (149a)

⁷⁷⁵⁰ Karanfil ve kâfur A; karanfil ve zencebil ve kâfur M (149a)

⁷⁷⁵¹ Ve A; olur M (149a)

⁷⁷⁵² Vâfir olur A; vâfir M (149a)

⁷⁷⁵³ Garbî'de A; Garbî'de eder M (149a)

⁷⁷⁵⁴ Sebut'dan bir A; Sebut'dan kalkup bir M (149a)

⁷⁷⁵⁵ Âyine A; önüne alup M (149a)

⁷⁷⁵⁶ Kimseler A; kimse M (149a)

⁷⁷⁵⁷ Ziyâfet A; âli ziyâfet M (149a)

⁷⁷⁵⁸ Pâdişâhlarının sarayına iletdiler A; pâdişâhlarına getürdüler. Ve sarayı pâdişâhiya vardılar M (149a)

⁷⁷⁵⁹ Divarı A; divarları M (149a)

⁷⁷⁶⁰ Ve tarafında A; ve bir tarafında M (149a)

⁷⁷⁶¹ Teblîğ edüp A; duyurup M (149a)

⁷⁷⁶² Eder A; ederler M (149a)

⁷⁷⁶³ Dahî beyine ve giru kargüyle A; dahî içeru beyine söyledive giru M (149a)

⁷⁷⁶⁴ Geldiğine A; geldi ki M (149a)

⁷⁷⁶⁵ İspanyonların A; İspanyaluların M (149a)

⁷⁷⁶⁶ Birer A; bir M (149a)

karanfil ve tarçın verdiler. Ve saraydan çıkarup bir ata bindirdiler. Ve hâne-i kethudâya iletdiler. Ve on iki fağfür tabaklar ile envâ' et'imme getürdiler. Ve envâ'-ı hayvanâtdan çorba ve sirke ve limon ile mürebba kavurmalar ve semûz⁷⁷⁶⁸ ablaklar kebâbı ve börekler ve mâyâçalar ve nâ-ma'lûm meyveler getürdiler. Sakf hâne-i zeyn eylediler.⁷⁷⁶⁹ Ve çok melbûs hizmetkâr ayağın dururdu. Ve sabah yine fillere binüp şehri gezdiler. Ve iki fil yükü⁷⁷⁷⁰ et'imme ve eşribe [166/a] ve karanfil ve zencebil⁷⁷⁷¹ verüp sâhil deryâya indirdiler. Ve Matuka⁷⁷⁷² cezîrelerinin yolını gösterüp ardınızda⁷⁷⁷³ kalmışdır deyu cânib-i şarka⁷⁷⁷⁴ gönderdiler. Cezîre-i Burnoy etrafında hurda cezîreler vardır. Resimleri ile⁷⁷⁷⁵ ma'lûm olan bunlardır.

Cezîre-i Cobi ki, Kobi dahî derler.

Cezîre-i Buraon

Cezîre-i Napolası, Mopolası dahî derler.

Cezîre-i Polotika

Cezîre-i Tabaran

Cezîre-i Bayro ve kitâr-ı şimâlde hurda cezîrelerdir.

Cezîre-i San Mîkal, San⁷⁷⁷⁶ Mîkâil dahî derler.

Cezîre-i Santakâra⁷⁷⁷⁷ Burnoy şarkısindedir.

Cezîre-i San Civân

Cezîre-i Taryoma ki, Takoyma⁷⁷⁷⁸ dahî derler.

Cezîre-i Peraçel ki, Peraklet dahî derler.

Cezîre-i Solor Vindanao⁷⁷⁷⁹ kurbundadır. Bu Solor cezîresinde⁷⁷⁸⁰ vâfir kibrît olur. Çin ve Malaka'ya getirüp ticâret ederler.

⁷⁷⁶⁷ Sükker A; şeker M (149a)

⁷⁷⁶⁸ Semûz A; mesmûn M (149a)

⁷⁷⁶⁹ Sakf hâne-i zeyn eylediler A; gece sîm şam'adanlarla bal mumu yakup kanâdîl ile sakf hâne-i tezyîn etdiler M (149a)

⁷⁷⁷⁰ Yüğü A; - M (149a)

⁷⁷⁷¹ Karanfil ve zencebil A; zencebil ve karanfil M (149a)

⁷⁷⁷² Matuka A; Saluka M (149a)

⁷⁷⁷³ Ardınızda A; ardınıza M (149b)

⁷⁷⁷⁴ Cânib-i şarka A; yine şarkı cânibe M (149b)

⁷⁷⁷⁵ İle A; öyle M (149b)

⁷⁷⁷⁶ Mîkal, San A; Mîhal M (149b)

⁷⁷⁷⁷ Santakâra A; Santavâkâ M (149b)

⁷⁷⁷⁸ Taryoma ki, Takoyma A; Tajbuke Taküyemâd M (149b)

⁷⁷⁷⁹ Vindanao A; bunlar Vindenar M (149b)

Cezîre-i Behây ki, Bankih dahî derler.

Cezîre-i Tabogo temur⁷⁷⁸¹ ma‘deni ile mahsûldardır.

Ol ecilden anda vâfir tüccâr cem‘ olur. Lornusu böyle yazmıştır.⁷⁷⁸² Ve ba‘zı ekalîm kitâblarında Çin‘den cenûb tarafına Gur ismîyle bir büyük ada yazarlar. Hadîd Gur ma‘deni andadır. Hâkimi ehl-i Çin ile dâ‘imen kıtâl üzredir. Ve bunda uzun boynuzlu sığırlar olur lâkin resminde bunun⁷⁷⁸³ mekânı ma‘lûm olmadı.

Cezîre-i Dutaca⁷⁷⁸⁴ resminde Avratlar adası ma‘nasına Padre Doni nâmıyla mersûm⁷⁷⁸⁵ cezîre-i Tuyla’dır. Bununla ve Venednâ arası bir dar boğaz olup⁷⁷⁸⁶ ba‘zı kütüb-i ekalîmde cezîretü’n-nisâ yazılan galiba bundan galatdır. Derler ki, mezbûr ada Bahr-ı Çin‘de bir cezîredir. Sükkânı ser cümle zen ta‘ifesidir.⁷⁷⁸⁷ Ol adada hâsıl olur. Bir nev‘i yemişden hâmile olup kız doğururlar.⁷⁷⁸⁸ İçlerinde zekûr⁷⁷⁸⁹ kimse komayup ve zâni öldürürler deyu mastûrdur lâkin ukalâdır. Bu dahî şahîl gibidir.⁷⁷⁹⁰

Fasıl-ı Der beyân-ı Cezîre-i Seylân*

Bu fasıl⁷⁷⁹¹ âhir Cezîre-i Hind‘den Seylân ve bâki cezîreler beyânındadır. Ammâ Seylân Sîn ve Za ile Zeylân dahî derler. Fars ve Türk ve Arab Serendîb ve Serendîl derler. Hindîler Sekârib ve Hirta derler.⁷⁷⁹² Atlasda mastûr olduğu üzere Batlamiyus Coğrafiyatda⁷⁷⁹³ Tapruyana yâhûd Pani Ceris ismîyle mezkûr olan⁷⁷⁹⁴ adaların kankisi⁷⁷⁹⁵ ihtilâf olundu. Ortelyo evveli Mercator sâniyi tercîh eder.⁷⁷⁹⁶

⁷⁷⁸⁰ Solor cezîresinde A; Solor‘da M (149b)

⁷⁷⁸¹ Temur A; demir M (149b)

⁷⁷⁸² Yazmıştır A; demiştir M (149b)

⁷⁷⁸³ Olur lâkin resminde bunun A; olur derler lâkin bunun resminde M (149b)

⁷⁷⁸⁴ Dutaca A; Dutacako M (149b)

⁷⁷⁸⁵ Mersûm A; mersûm bir M (149b)

⁷⁷⁸⁶ Olup A; olur M (149b)

⁷⁷⁸⁷ Cümle zen ta‘ifesidir A; cümle-i zendûd M (149b)

⁷⁷⁸⁸ Bir nev‘i yemişden hâmile olup kız doğururlarA; bir nev‘i yemişden hâsıl olup kız dururlar M (149b)

⁷⁷⁸⁹ İçlerinde zekûr A; içlerinden zekûrden M (149b)

⁷⁷⁹⁰ Lâkin ukalâdır bu dahî şahîl gibidir A; lâkin bu dahî aklen mustahil gibidir M (149b)

* [d]: Cezîre-i Seylân Serendib dahî derler

⁷⁷⁹¹ Fasıl A; cezîre M (149b)

⁷⁷⁹² Hindîler Sekârib ve Hirta derler A; Sekârib dahî derler ve Hirta dahî derler M (149b)

⁷⁷⁹³ Coğrafiyatda A; coğrafyasında M (149b)

⁷⁷⁹⁴ Olan A; - M (149b)

⁷⁷⁹⁵ Kankısı A; kankisinde olduğun M (149b)

⁷⁷⁹⁶ Eder A; eyledi M (149b)

Hudûd** bu dereceyüz yigirmi⁷⁷⁹⁷ derece tûldan yigirmi üç derece⁷⁷⁹⁸ tûluna varınca ve altı arzdan ona müntehi olunca şekl-i mürebbi‘ karîb bir cezîre olup Hind [166/b] cenûbda Komori⁷⁷⁹⁹ Burnu’ndan az mesâfe ile munfasıldır. Lornusu eder. Bunun tûlu iki yüz elli mîl ve çevresi bin mîldir. Mercator eder. Devri iki yüz kırk fersah ve ba‘zıları kavlince dokuz yüz ya yedi yüz mîldir. Ve tûl iki yüz kırk mîl⁷⁸⁰⁰ yâhûd iki yüz elli mîl ve arzi yüz kırk mîldir.

Taksîm Ahvâl-ı Saltânat:* Mercator eder. Salikde⁷⁸⁰¹ bu adanın cümlesine bir müstakıl pâdişâh hükm ederdi. Sonra hîle ile katl olunup beyleri mâbeynde memleketi üleşdiler. Hâlâ dokuz hâkimi vardır. Baş hâkimi Kulmuhî nâm şehirde oturup⁷⁸⁰² sâ’ir beyler ana sâl-be-sâl⁷⁸⁰³ hediye ve harâc irsâl⁷⁸⁰⁴ edeler. Ol beyler⁷⁸⁰⁵ elkabı ile bunlardır:

- 1- Kulmuhî pâdişâhı
- 2- Panasapityan
- 3- Teriki Namal
- 4- Pati Kolon
- 5- Vilas
- 6- Tananata
- 7- Lavla
- 8- Gala
- 9- Kande. Baş beyleri cülûs etdik de bir file binüp şehri dolaşur.

Yakut⁷⁸⁰⁶ ile murassa‘ bedihbir⁷⁸⁰⁷ tâc giyer ki, anın nezîri nadirdir. Cuvanes Sâlikü’l-memâlik de nakl eder ki, Rapo nâm bir cerrâh büyük beyi katl eyleyüp re’y

** [d]: Vâsf-ı hudûd

⁷⁷⁹⁷ Derece yüz yigirmi A; cezîre yüz yigirmi bir M (149b)

⁷⁷⁹⁸ Derece A; - M (149b)

⁷⁷⁹⁹ Cenûbda Komori A; cenûbunda Komori’yi M (149b)

⁷⁸⁰⁰ Mîl A; mîldir M (149b)

* [d]: Taksîm-i ahvâl-ı saltanat

⁷⁸⁰¹ Salikde A; saliminde M (149b)

⁷⁸⁰² Oturup A; oturur M (149b)

⁷⁸⁰³ Sâ-be-sâl A; sâl-sâl M (149b)

⁷⁸⁰⁴ İrsâl A; - M (149b)

⁷⁸⁰⁵ Ol beyler A; ol dokuz beyler M (149b)

⁷⁸⁰⁶ Yakut A; ve batına yakut M (149b)

⁷⁸⁰⁷ Bedih bir A; - M (149b)

ü tedbîr sahibi olmağla vilâyeti zabt edüp⁷⁸⁰⁸ Sinigâlilar havfinden mutî‘ oldular. Portakal elinde olan Kolobuni nâm kal‘ayı muhâsara etdi. İmdâd gelmemekle alamadı.

Ahvâl-i Diyânet ve Harb ve San‘at:* Bu cezîre sevâhilinde sâkin olanlar ekseri müslimdir. İçeruda olanlar mecûsi ve put-perestdir. Yakın zamanlarda Portakal müstevli olup⁷⁸⁰⁹ ve dâr-ı mülki kurbunda bir kal‘a binâ etdi.⁷⁸¹⁰ Ve halkın birazı etdiler.⁷⁸¹¹ Put-perest olanlara Sîngali derler ekserî anlardır. Az kadar beyaz ve gebş ve ekûl olurlar. Ol ecilden cebân ve za‘iflerdir. Top ve tüfenk ve kılıç yerine katı nâdir kamış ile döğüşürler. Ve siyâketde bunlar ahzak-ı nâsıdır. Ve her san‘atda mahâretleri vardır. Altun ve gümüş ve temürden⁷⁸¹² ve ağaçdan pek⁷⁸¹³ ince işler işlerler. Temürden tüfenk kundağını garâyibden ederler. Tasvîrde dahî mahâretleri vardır. Atlasda mezkûrdur ki,⁷⁸¹⁴ cezîrede bir alçak musavvir bir maslûb tasvîr etdi ki, uzunluğu bir kulaç idi.⁷⁸¹⁵ Ve baş rahibe hibe eyledi. Babası dahî bir sanduka koyup İspanya kralına gönderdi. Anda açup gördüler ki, bir maslûbun hâlini hikâyet de bir mertebeye varmışdır ki, Avrupa musavvirleri bu kadar teşbîhi beliğa kadir değildir deyu ittifâk eylediler. Ve gayet makbûle geçüp hazîneye girdi. [167/a] Ve bu cezîre halkı lehv⁷⁸¹⁶ san‘atı ile ziyâde meşhûrlardır. Hind ve Çin’i gezüp garîb oyunlar oynarlar.

Ahlâk ve Âdât: Bunların libâsı ancak göbekten⁷⁸¹⁷ aşağıdır. Yukarısın örtmezler. Ve başlarına bir ince bez örtünürler. Ve isti‘mâl ettikleri ekseri ipek ve yine kumaşlarıdır. Kulaklarını altun ve cevâhir ile tezyîn ederler. Ve murassa‘ kuşaklar kuşanurlar.

⁷⁸⁰⁸ Edüp A; etdi M (150a)

* [d]:Ahvâl-ı diyânet ve harb ve san‘at

⁷⁸⁰⁹ Zamanlarda Portakal... A; zamanda anlara Portakal dahî müstevli oldu M (150a)

⁷⁸¹⁰ Etdi A; eyledi M (150a)

⁷⁸¹¹ Ve halkın birazı etdiler A; ve halkının yerleri tanassur etdiler M (150a)

⁷⁸¹² Temürden A; demir M (150a)

⁷⁸¹³ Pek A; gayet pek M (150a)

⁷⁸¹⁴ Mezkûrdur ki A; mastûrdur ki bu M (150a)

⁷⁸¹⁵ İdi A; var idi M (150a)

⁷⁸¹⁶ Lehv A; lehv ve la‘ab M (150a)

⁷⁸¹⁷ Göbekden A; göbeğinden M (150a)

Âbu Havâ: Bu cezîre gerçi hatt-ı istivâba karîbdir. Lâkin havası sâ'ir diyâr şark havasından iyudur. Ol ecilden nice tavâ'if buna adem-i cennet⁷⁸¹⁸ derler. Zirâ anda yaz harâreti ve kış bürûdeti kemâl üzre⁷⁸¹⁹ olup arz medâm çiçekler ile müzeyyen ve ırmaklar etrafı çayır ve çimendir.⁷⁸²⁰

Vasf-ı Nebâtât ve Hayvanât ve Mahsûlât:⁷⁸²¹ Bunun turâbî gayet münbit ve mahsuldârdır. Eşcârı bir⁷⁸²² zaman meyve verir. Turunç limon nar ağacı kût⁷⁸²³ hurma vesâ'ir fevâkih olur. Engüri⁷⁸²⁴ olmaz. Hurmadan şarab ederler. Ve hurmanın meyvesine kōgon derler. Ağacı gemi yapulur,⁷⁸²⁵ yaprağından hasır misâli yelken ve lîfin büküp lîmâr⁷⁸²⁶ ederler. Ve gemi tahtalarını hurma ipiyle bağlayup temur çivi kakmazlar. Nihâyet bunda pirinç az olur. Anı Malayar memleketinden getirürler. Bahar kısmından tarçın va karanfil ve buber ve nârcil ve öd ve envâ' ıtır ve dâbbetü'l-misk olur. Bu cezîrenin tarçını iyi ve çokdur. Ormanlar anın ağacı ile mâlâmaldır. Altun ve gümüş vesâ'ir ma'denler vardır lâkin mülûkü iftihâr için anları kurudup kırdırmazlar.⁷⁸²⁷ Cevâhir kısmından yakut ve preveze ve seylan dedikleri sünbülî renk cevher ve altun renginde kehrübâ gibi⁷⁸²⁸ bir cins cevher ve elmâs kânidir. Deryâsında lü'lü' vâfirdir. Keten ve kibrît vesâ'ir meta'ı vâfirdir.⁷⁸²⁹ Hayvanât kısmından kebk erneb ve hûkdur.Har⁷⁸³⁰ şikâr canavarları çokdur. Husûsen fil bunda vâfir olur ve bunun filî* sâ'ir diyâr fillerinden iyi ve büyük ve mu'teberdir. Ve bu canavar kara canavarlarının a'zamı olup ayakları müstedîr tanoz gözlü kalkan kulaklıdır. Burnunda uzun mücevvef hortumu vardır ki, ekel ve şarabı husûsunda insan eli gibidir. Derisi gayet kalın olmağla hayvanât⁷⁸³¹ nîşinden elemi yokdur.⁷⁸³²

⁷⁸¹⁸ Cennet A; cennetdier M (150a)

⁷⁸¹⁹ Yaz harâreti ve kış bürûdeti kemâl üzre A; yaz ve kış ve berûdet i'tidâl üzre M (150a)

⁷⁸²⁰ Irmaklar etrafı çayır ve çimendir A; ırmakları etrafı çimendârdır M (150a)

⁷⁸²¹ Vasf-ı nebâtât ve hayvanât ve mahsûlât A; ahvâl-ı nebât ve hayvanât M (150a)

⁷⁸²² Bir A; her bir M (150a)

⁷⁸²³ Kût A; kavunu M (150a)

⁷⁸²⁴ Engüri A; üzüm M (150a)

⁷⁸²⁵ Ağacı gemi yapulur A; ağacını gemi yapıp M (150a)

⁷⁸²⁶ Lîmâr A; alât M (150a)

⁷⁸²⁷ Kızdırmazlar A; kurutmaz M (150a)

⁷⁸²⁸ Kehrübâ gibi A; kehrübâr ki M (150a)

⁷⁸²⁹ Vâfirdir A; bahîddir M (150a)

⁷⁸³⁰ Hûkdur har A; hûk ve âhir M (150a)

* [d]: Vasf-ı fil

⁷⁸³¹ Hayvanât A; hayvanın M (150a)

⁷⁸³² Yokdur A; çekmezler ve M (150a)

Levni ekseri gökçek olur ve bozdur beyazı zî-kıymet ve nâdir olur.⁷⁸³³ Ve bu canavar bi't-tabi' vahşîdir. Bu cezîrede⁷⁸³⁴ vesâ'ir olduğu yerlerde yabanisi⁷⁸³⁵ sürü ile gezüp birbirinden ayrılmazlar. Sayd olunduktan sonra açlık ile az zamanda mûnis olur. Ve şol kadar ta'lîm kabul [167/b] eder ki, ba'zı mertebede gûyâ ki akıldır. Huddâmının işâretin fehm eder ve muti' olur.⁷⁸³⁶ Bunun dişisi iki sene gibi gezer ve ömründe bir kerre doğurur ve iki yüz yıl yaşar. Cenkte iyüdür lâkin ateşden korkar. Bu cezîrede filleri ölçerler. Her bir karış için müte'ayyîn bahâ vardır. Büyüğünün ana göre kıymeti ziyâde olur ve bu dahî tecrübe olunmuşdur ki, âhir diyâr⁷⁸³⁷ filleri bu cezîre filine bir güne⁷⁸³⁸ ta'zîm ve tekrîm ederler.⁷⁸³⁹ Ve bu erkek fillerin ağzında iki diş biter azîm büyük olur. Ana âc derler. Dişlerinin sâ'irleri ol kadar⁷⁸⁴⁰ büyük olmaz. Ve vezne bey' olunur. Ve bu hayvan eğerçi, batî görünüyor lâkin yürüdük de piyâde bunun ardınca segirtse yetişemez. Ve gayûr olup kâhî gayretinden ekel ve nevmî terk eder. Atlasda Kristofos nâm kimesneden⁷⁸⁴¹ bir hikâye nakl olunur. Mezbûr Kuşın şehrinde gördüm ki bir fil sahibi⁷⁸⁴² mu'tâd üzre yem vermeyüp ezhâ şekvâ etdik de⁷⁸⁴³ sahibi yem yedüğü leğeni gösderdi ki, delinmiş yem istersen bunu kazancıya götür yamasun⁷⁸⁴⁴ deyu işaret eyledi. Fîl leğeni alup kazancıya geldi. Kazancı latîfe ile bir iki çekiç urup verdi. Hortumla eve getürdük de sahibi beğenmeyüp azar etdi ve geri gönderdi.⁷⁸⁴⁵ Bu kerre dahî aldadup verdikde suya baturdu gördü ki, delikdir lisân-ı hâl ile halka şikâyet ve kazancıya hücum edüp öldüreyazdı. Halk uşup kurtardılar. Ba'dehu⁷⁸⁴⁶ yamayup verdi. Ve suyla imtihân etdikden sonra eve gitdi. Nefsinde vâki' ise bu hayvanın zekâsına⁷⁸⁴⁷ delâlet eder. Ve bunda züraka* olur. Bu

⁷⁸³³ Gökçek olur ve bozdur beyazı zî-kıymet ve nâdir olur A; gökçel olur ve boz renk olur beyazı makbûl ve zî-kıymetdir M (150b)

⁷⁸³⁴ Cezîrede A; cezîre M (150b)

⁷⁸³⁵ Yabanisi A; yabani M (150b)

⁷⁸³⁶ Olur A; - M (150b)

⁷⁸³⁷ Diyâr A; diyârın M (150b)

⁷⁸³⁸ Bir güne A; - M (150b)

⁷⁸³⁹ Ederler A; eder M (150b)

⁷⁸⁴⁰ Sâ'irleri ol kadar A; sâyirlerine kıyas M (150b)

⁷⁸⁴¹ Kimesneden A; kimesden M (150b)

⁷⁸⁴² Fîl sahibi A; file M (150b)

⁷⁸⁴³ Ezhâ şekvâ etdik de A; fil izhâr şekvâ eyledik de M (150b)

⁷⁸⁴⁴ Yamasun A; - M (150b)

⁷⁸⁴⁵ Azar etdi ve geri gönderdi. A; ezâ etdi M (150b)

⁷⁸⁴⁶ Ba'dehu A; ve M (150b)

⁷⁸⁴⁷ Zekâsına A; zekâvetine M (150b)

dahî garîb hayvandır. Ön ayakları yüksek ard ayakları alçak boynu uzun alaca benek benekdir.⁷⁸⁴⁸ Ve bunda kevîl derler bir cins canavar⁷⁸⁴⁹ olur ki, sansara benzer hayyenin⁷⁸⁵⁰ gayet aduvvisidir döğişür. Yılan anı soksa Portakal dilince yerva serintera dedikleri otu bulup yemekle def⁷⁸⁵¹ eder. Ve bu cezîre kuşlarının tüyünü⁷⁸⁵¹ alaca ve günâgün renkler ile munakkaş ve müzeyyen ve⁷⁸⁵² latîfü'l-manzaradır. Bunun sebebi harâretidir⁷⁸⁵³ derler lâkin hâssa olduğu zâhirdir.

Bilâd^{*7854} bu cezîrenin baş şehri Kul Muhi derler, Seylan dahî derler. Şimâl semtinde Hind'e karşı boğazda vâki' olup kurbunda Makas⁷⁸⁵⁵ Lu'lu' vardır. Bu yakınlarda⁷⁸⁵⁶ Portakal anun kurbunda bir kal'a yaptı. Lornusu⁷⁸⁵⁷ nâmiyla bir şehir yazup bir mu'teber şehirdir. İyü iskelesi vardır. Ahâlisi bir pagotun [168/a] ya'ni putun⁷⁸⁵⁸ dişisine taparlardı. Portakal anı alup halkı istirdâda⁷⁸⁵⁹ vâfir altun arz etdiler vermeyüp sahk etdirdi.⁷⁸⁶⁰ Ve pâdişâhların büyüğü anda oturup⁷⁸⁶¹ sâ'ir altı beylerden harâc alur dedüğünde bu kavlı⁷⁸⁶² mûhî olmak görünür. Baki şehirleri bunlardır:

Belîtore ve Beybablîgan ve Ganakura⁷⁸⁶³ ve bunun yanında Nokur adaları vardır ki, küçük cezîrelerdir. Ve Cenumakutan ve Napatana ve Trikamalat ve dahî⁷⁸⁶⁴ atlasda olan kavlı bâhî câ'izdir ki, bu ola ve bunun karşusunda Cinepatan Adası olur. Sükkânı Mesîhilerdir. Portakal anları Hind'de Narsinga pâdişâhı havfinden düşürüp

* [d]: Vâsf-ı züraka ki halk ana zûrenapa derler

⁷⁸⁴⁸ Benekdir A; olur M (150b)

⁷⁸⁴⁹ Canavar A; canavar dahî M (150b)

⁷⁸⁵⁰ Hayyenin A; yılanın M (150b)

⁷⁸⁵¹ Tüyünü A; tüyü M (150b)

⁷⁸⁵² Müzeyyen ve A;- M (150b)

⁷⁸⁵³ Harâretidir A; harâretten M (150b)

* [d]: Vâsf-ı bilâd

⁷⁸⁵⁴ Bilâd A; ahvâl-ı bilâd M (150b)

⁷⁸⁵⁵ Makas A; - M (150b)

⁷⁸⁵⁶ Yakınlarda A; yakında M (150b)

⁷⁸⁵⁷ Lornusu A; Lornusu Kuluniyu M (150b)

⁷⁸⁵⁸ Pagotun ya'ni putun A; pagorun ya'ni sanemin M (150b)

⁷⁸⁵⁹ İstirdâda A; istirdâd için M (150b)

⁷⁸⁶⁰ Etdiler vermeyüp sahk etdirdi A; ederler vermeyüp sahk ederdi M (150b)

⁷⁸⁶¹ Oturup A; oturur M (150b)

⁷⁸⁶² Dedüğünde bu kavlı A; dedüğünde bu Kolon kavlınce atlasda mezkûr olan kavlı M (151a)

⁷⁸⁶³ Belîtore ve Beybablîgan ve Ganakura A; ve Belîtore ve Nebiyiba ve Beylîgan ve Ganakura M (151a)

⁷⁸⁶⁴ Dahî A; mâhî M (151a)

bu cezîrede iskân etdirdi.⁷⁸⁶⁵ Bu cezîrenin re'si evveli şimâledir. Ana Maraşı derler. Ve re'si cenûbuna Denor derler. Etrafı Tutacam ve Bezreğali⁷⁸⁶⁶ ve Balicam ve Dennur'den sonra Mekâtım ve Re'si Kâdî ve Trikenameli ve Merayışi ve Şelem ve Şınar ve Kedremlı ve Mendem ve Bervelidir.⁷⁸⁶⁷ Ve Niyadır meşhuresinde Bender-i Kolonbo tarafı garbda bir azîm benderdir. Bender-i Berveli dahî garbde meşhûr benderdir. Bender-i Gali⁷⁸⁶⁸ gemilere cümleden muvâfık olup garb-ı cenûbda Re's cezîrededir. Bender-i Belîcam cezîrenin cenûb-ı cânibinde bir bender azîmdir.⁷⁸⁶⁹ Sığârı ise vâfırdır. Anlara sefâyin dâhil olmaz. Ba'zı nushada bu cezîrenin şehirleri bu isimle mevsûmdur.⁷⁸⁷⁰ Ve Kalpetur ve Garmaliya ve Peskariya⁷⁸⁷¹ ve Hana. Altı arzından sekiz arzına varınca cibâl* bu cezîrenin ekseri dağları cenûb tarafında olup ve⁷⁸⁷² Satna karîb yerde bir mürtefi' dağ vardır ki, ana Cebel-i Rahven derler. Anda bir kaya üzerinde âdem-i kadimenin eserî olmağla der ki,⁷⁸⁷³ Hazret-i Adem Aleyhisselâm⁷⁸⁷⁴ bu cebel üzerine indi. Ve eser anın kadimî eseridir. Ol eserin tülû iki karışdan ziyâdedir lâkin put-perestler kendülerin zu'mınca peygamber olan Sorgomuyan⁷⁸⁷⁵ nâm kimesnenin kadimî eserîdir derler. Ve esnâma ibâdet eylemeyi⁷⁸⁷⁶ Çâyan ve Çin halkına ol⁷⁸⁷⁷ ta'lîm etmiş ola. Ve bu mevzi' kadim bir azîm ziyaretgâhdır. Her ta'ifeden bahîd halk Hind ve Çin ve âhir diyârdan gelüp cem'olurlar. Ve dağ dibinde yunup⁷⁸⁷⁸ kadimî ziyâret ederse cümle günahları afv oluna. Ve bu dağın kulesinde iki mükellef türbe vardır. Adem ve Havva türbesidir deyu i'tikâd ederler. Ve ehl-i cezîre anda olan gâre i'tikâfa girürler. [168/b] Bunlara ba'zı dereceler ve zincirler ile çıkılır. Ve bu cebel nice günlük mesâfeden görünür.

⁷⁸⁶⁵ Etdirdi A; eyledi M (151a)

⁷⁸⁶⁶ Berzeğali A; Benderğali M (151a)

⁷⁸⁶⁷ Mekâtım ve Re'si Kâdî ve Trikenameli... A; Mekâdim ve Re'si Kâdî ve Maraşı ve Gulm ve Şelem ve Mınar ve Kedrimli ve Sendem ve Berdeli'dir M (151a)

⁷⁸⁶⁸ Bender-i Gali A; Bender-i Âli M (151a)

⁷⁸⁶⁹ Bender azîmdir A; benderdir azîm M (151a)

⁷⁸⁷⁰ Mevsûmdur A; mastürdur M (151a)

⁷⁸⁷¹ Peskariya A; Yeskadiye M (151a)

* [d]: Vaf-ı cibâl

⁷⁸⁷² Tarafında olup ve A; tarafındadır M (151a)

⁷⁸⁷³ Der ki A; derler ki M (151a)

⁷⁸⁷⁴ Aleyhisselâm A; - M (151a)

⁷⁸⁷⁵ Sorgomiyon A; Sorgormiyon M (151a)

⁷⁸⁷⁶ Eylemeyi A; ayini M (151a)

⁷⁸⁷⁷ Ol A; - M (151a)

⁷⁸⁷⁸ Ve dağ dibinde yunup A; dağ dibinde olan külden yıkanurlar. Bu zu'umla ki her kim bundan yunup M (151a)

Hindiler i'tikadında Cennet-i Adem bu cezîredir ve anda halk olundu. Cebel mezbûrun etrafı eşcârı azîm ormanları sazlık ve bataklıktır. Arasında iri yılanlar olur. Lornusu ederbu cezîrede olan acâyibatın⁷⁸⁷⁹ biri Arutan demekle ma'ruf nehirden bir cins balıktır ki, ana el ile yapışsanmahvolup⁷⁸⁸⁰ salıverdik de fi'l-hâl kurtulur.

El bâbü't-tâsi'

Bahr-ı Muhît-i Garbda⁷⁸⁸¹ Vâki' Olan Amerika Ya'ni Yeni Dünya Ahvâl-i Beyânındadır'

Bu ikliminin⁷⁸⁸² Amerika ismiyle tesmiyyesinin vechi budur ki, mîlâdı İsa Aleyhisselâm'ın⁷⁸⁸³ bin dört yüz doksan iki sâlinde İtalya ülkesinde Filoransiya nâm şehirde sâkin Amarikûn nâm kapudan Portakal kralı Emanul imdâdıyla Kolan'dan beş yıl sonra tekrar bu işe mübâşeret edüp⁷⁸⁸⁴ Div Limanı'ndan yelken açup va hatt-ı üstüvâyı geçüp yeni dünyanın sevâhil-i şarkıyyesinde Parba ve Birasilya ülkelerin keşf eyledi. Ve ol ecilden bu iklimin cümlesi anın ismiyle müsemma olup Amerîka tesmiye olundu.⁷⁸⁸⁵ Ve yeni dünya⁷⁸⁸⁶ dahî derler. Zirâ vus'atda sâ'ir ekalim seb'anın aksâm mecmu'una karîbdır.

Faslu'l-evvel Amerika: Cânibine müteharrinin gitdüğü Kolomb ve Mağliyan ve gayri etdüğü seferler beyânında der ki, yeni dünya târîhinde telhîs nakl⁷⁸⁸⁷ olunur.

Sefer-i Evvel Kolomb: Şahs-ı mezbûr bahrde bahîd sefer edüp etrâf ü eknâfa vukuf tahsîl⁷⁸⁸⁸ etmiş tasvîr-i harâ'it ve tahrîr-i⁷⁸⁸⁹ cerâid ile şöhret bulmuş idi. Diyâr-ı Hind'e sefer kasdıyla hâric-i Septe çıkup Marda nâm cezîrede tavattun etdi. Nagâh ol cezîreye bir sefîne düşdüğü şedâyid-i bahrden halkı kırılmış ancak birreis ile bir iki şahıs kalmış Kolomb reisi hânesine alup ziyâfet eyledi. Ve reis dahî ser-güzeştini

⁷⁸⁷⁹ Olan acâyibatın A; olanın acâyibatı M (151a)

⁷⁸⁸⁰ Yapışsan mahv olup A; yapışsan mahmûm olur M (151a)

⁷⁸⁸¹ Garbda A; Garbide M (151a)

• [d]: Ahvâl u keyfiyet yeni dünyâ M (151a)

⁷⁸⁸² İklîminin A; iklimin M (151a)

⁷⁸⁸³ İsa Aleyhisselâm'ın A; İsa'nın M (151a)

⁷⁸⁸⁴ Edüp A; - M (151a)

⁷⁸⁸⁵ İsmiyle müsemma olup Amerîka tesmiye olundu A; - M (151b)

⁷⁸⁸⁶ Dünya A; dünyanın M (151b)

⁷⁸⁸⁷ Telhîs nakl A; telhîs tarîkiyle nakl M (151b)

⁷⁸⁸⁸ Tahsîl A; hâsıl M (151b)

⁷⁸⁸⁹ Tahrîr-i A; tecrîd-i M (151b)

hikâyet eyledi. Ve etdiği ticâret için sevâhil-i mağribe sefer etmişken⁷⁸⁹⁰ nâgâh rûzgâr muhâlif olup bizi okyanus enginine garbe⁷⁸⁹¹ doğru götürdü. Kazaya rızâ verüp rûzgâr önüne düşüp gitdik ve nice cezâ'ir ve sevâhil güzâr etdik. Ahîr rûzgârına müsâ'ade olup sefinemizi bu taraflara döndürdüammâ bahr-ı şedayidi⁷⁸⁹² ekser-i erbâb geşti-i girdâb gönderdi.⁷⁸⁹³ Hâlâ görürsün ki benim hâlim [169/a] dahî⁷⁸⁹⁴ mükerrerdır deyup reis merkûm⁷⁸⁹⁵ dahî bir iki gün sağ olup gitdi. Ammâ bu kıssa Kolomb'un derununda yer etdi.

Ol semtleri keşf sevdasına düşdü. Lâkin sefine tertibine kadir olmayup Portakal kralına arzuhâl etdi ve imdâd istedi. Kral ol semtde câyî me'mûr yokdur. Bu kelâm fikr-i bî-encâm ve sevdâ-yı hâmdan nâşidir deyu iltifât etmedi. Ammâ sahib-i atlas bu re'ye kâyil olmayup etmişdir ki,⁷⁸⁹⁶ ba'zı hasûdlar Kolomb kendi reyiyle bu işe ikdâm etmedi. Mukaddeman ol semtlere sefer etmiş bir İspanya⁷⁸⁹⁷ gemicisinden haberdâr olup gitmişdi derler.

Pes müverrih-i mezbûrun nakl etdüğü kelâm hassâdıdır dedüğünden Kolomb ol semte⁷⁸⁹⁸ mustakıll kendi reyî ile gitedüğün iş'âr eder. Ba'dehu İngiliya beyine varup kıssa-i mezbûrda⁷⁸⁹⁹ mu'âvenet talep eyledi. Ol dahî red ile cevâp verdi.⁷⁹⁰⁰ Lâkin Kolomb'a bir kez⁷⁹⁰¹ ye's gelmedi ve kasd-ı mezbûrdan dönmedi. Bi'l-âhire İspanya hâkimine varup Aragona⁷⁹⁰² divânına girdi. Ve bir def'a⁷⁹⁰³ arzuhâl verüp garazını söyledi. Mezbûr Argona⁷⁹⁰⁴ Gırnata kal'asına sefer üzre idi. Fethi müyesser oldukda imdâda va'de⁷⁹⁰⁵ etdi. Ve hisâr-ı mezbûrun kabzına vâsıl ve⁷⁹⁰⁶ İslâmiyân'dan alup

⁷⁸⁹⁰ Etmişken A; etmişdim M (151b)

⁷⁸⁹¹ Garbe A; düşüp garbe M (151b)

⁷⁸⁹² Bahr-ı şedayidî A; bahr-ı hûlinân olup şedayidi M (151b)

⁷⁸⁹³ Gönderdi A; helâke gönderüp M (151b)

⁷⁸⁹⁴ Hâlim dahî A; dahî hâlim M (151b)

⁷⁸⁹⁵ Deyup reis merkûm A; reisi M (151b)

⁷⁸⁹⁶ Etmişdir ki A; demişdir ki M (151b)

⁷⁸⁹⁷ İspanya A, İspanyol M (151b)

⁷⁸⁹⁸ Kolomb ol semte A; ol semte Kolomb M (151b)

⁷⁸⁹⁹ Mezbûrda A; mezbûrede M (151b)

⁷⁹⁰⁰ Red ile cevâp verdi A; red cevâbıyla M (151b)

⁷⁹⁰¹ Bir kez A; her kez M (151b)

⁷⁹⁰² Aragona A; Aragona'da M (151b)

⁷⁹⁰³ Bir def'a A; bir nice def'a M (151b)

⁷⁹⁰⁴ Argona A; - M (151b)

⁷⁹⁰⁵ Va'de A; va'd M (151b)

⁷⁹⁰⁶ Mezbûrun kabzına vâsıl ve A; mezbûru M (151b)

Endülis’de ehl-i İslâm hâkiminin⁷⁹⁰⁷ alâkası kalmadıktan sonra nehre karîb Santaka nâm mahalle geldikde Kolomb’a va’dine⁷⁹⁰⁸ vefâ ve on altı bin altun ita⁷⁹⁰⁹ ve bir emr verdi kivarduğı yerde mu’âvenet edeler. Şol şartla ki ne kadar⁷⁹¹⁰ mâl ve metâ‘ tahsîl ederse aşrını Kolomb alup bakisini getüre. Kolomb altunu alup Banus⁷⁹¹¹ şehrine geldi ve üç sefine tertîb edüp hazîneye kırk nefer adam kodı. Hatta kendi ihtiyarıyla kati az adam bu sefere rızâ verdi.⁷⁹¹² Ekseri mücrimleri hâh-ı nâ-hâh⁷⁹¹³ gemilere koyup levâzım ve bir mikdârmeta‘ ticâret aldı.

Ve mîlâdın bin dört yüz doksan iki sâlinde ki, hicretin dokuz yüz üç⁷⁹¹⁴ senesidir hâric sefinede⁷⁹¹⁵ Gadis Limanı’ndan saldı. Bir muvâfık rûzgâr ile Kanarya cezîrelerine varup mühimmâtın aldıktan sonra bâdbân açup rast cânibi garba saldı. Ve dâ’imen medâr-ı Sertandan yigirmi derece şimâle ya’ni kırk üç arz medârında giderdi. Zirâ iki cânibde harâret berûdet altına düşmeden hazır edüp muttasıl rubu‘ ve üsturlâb ile muskıt-ı şemsi gözedirdi. Bu üslûb [169/b] üzre otuz üç gün seyr edüp tamâm⁷⁹¹⁶ üç bin sekiz yüz mîl Kanarya’dan ba’îd oldular. Ve nice def’a nedâmet gelüp rücu’a kasd etdiler. Ve sefineler halkı bizi girdâb-ı belâya uğratdın ve cümlemiz bu bahr bî-pâyânda güm-nâm oluruz⁷⁹¹⁷ deyu Kolomb’u katle hücum etdiklerinde cevâp verdi ki, sizin hâlâsınız bahr alemi biliyor. Ve alt felekiyyi kullanur. Adem ile olursuzdeyu kâh va’d-i va’id ile⁷⁹¹⁸ teskîn ederdi. Nâ-gâh bir cezîre-i hâliye gördüler ki, eşcâr-ı âliye ve enhâr-ı câriyesi var idi. Bir mikdâr canları râhat buldu. Ve altı gün dahî gidüp altı cezîre dahî gördüler ki, cümleden ikisi büyük idi. Ol iki cezîrenin büyüğüne İspanyola ve sağırine Cenova tesmiye eylediler.

⁷⁹⁰⁷ Hâkiminin A; hükkâmını M (151b)

⁷⁹⁰⁸ Va’dine A; va’d sabikine M (151b)

⁷⁹⁰⁹ İta‘ A; itâ eyledi M (151b)

⁷⁹¹⁰ Ne kadar A; kendi ne kadar M (151b)

⁷⁹¹¹ Banus A; Balus M (151b)

⁷⁹¹² Verdi A; verüp M (151b)

⁷⁹¹³ Hâh-ı nâ-hâh A; hâh-ı hâh M (151b)

⁷⁹¹⁴ Dokuz yüz üç A; yüz üç M (152a)

⁷⁹¹⁵ Sefinede A; sebtede M (152a)

⁷⁹¹⁶ Otuz üç gün seyr edüp tamâm A; - M (152a)

⁷⁹¹⁷ Güm-nâm oluruz A; ölürüz M (152a)

⁷⁹¹⁸ Adem ile olursuz deyu kâh va’d-i va’id ile A; Adem ile olur ammâ beni katl ederseniz cümlemeniz deryâda kalup helâk olursuz deyu kâh va’de kâh va’id ile M (152a)

Andan geçüp sekiz yüz mîl kara⁷⁹¹⁹ yıl üzerine gidüp bir sahile erdiler. Ve nice gün ol taraflarda seyr edüp bildiler ki, cezîre değildir. Yine İspanyola cezîresine geldiler. Ve çıkarken geminin birin taşa çalup deldiler. Zevrâklar ile yükün alup karaya adam çıkardılar. Ve gördüler ki, bir kavm bunları görüp firâr eder yetişüp birazin⁷⁹²⁰ tutdular. Kolomb ana ri'âyet edüp ba'zı hedâya verdi. Lâkin lisânını fehm edemeyüp işaretle fehm⁷⁹²¹ etdi ki kavmini getüre. Pes⁷⁹²² Zen kavmine varup tuhfe hedayâsın arz eyledi. Ve anlardan size zarar yokdur deyu söyledi. İçlerinden bir kavm geştî yanına gelüp sîm ü zer ve meyve ve nan⁷⁹²³ ve envâ' tuyûr ve esnâf hayvan kesret murâdları üzre bey' ve şırâya başladılar.⁷⁹²⁴ Hurda esvâba⁷⁹²⁵ kati meyl edüp sözün mefkûsmakûlesine⁷⁹²⁶ rağbet gösterdiler. Ve her birini nice ağrı altuna alup⁷⁹²⁷ şâd olurlardı. Birkaç gün bu üslûb üzre gelüp gitdiler. Ve hayli mu'âmele etdiler. Ba'dehu hâkimleri ki, Kasık nâmıyla mürü'dür bir ta'ife ile geldi ve Kolomb'a bulaşdı. Ve metâ'-ı cezîreden çok hediye getürdü. Egerçi iki ta'ife birbirinin kelâmını fehm etmez idi. Ammâ işaretleriyle⁷⁹²⁸ maksûdlarını edâ ederlerdi.

Pes Kolomb Kasık'dan ricâ eyledi ki, ol cezîrede bir kal'a binâ edüp kavminden biraz adam koya. Anların lisânını öğreneler. Kasık rızâ verüp mu'âvenet eyledi. Tamâm olduk da Kolomb kendi kavminden otuz kimse⁷⁹²⁹ kodu. Ve iki geştîye cezîre-i metâ'ından tahmîl edüp ehl-i cezîreden on nefer adam oldu.⁷⁹³⁰ Ve yine İspanya'ya dönüp elli günde Palus şehrine geldiği ibtidâ' seferden kâmil bir sene geçmişti. Ve bir sâlî-nâde İspanya pâdişâhına varup metâ'ını arz eyledi.⁷⁹³¹

⁷⁹¹⁹ Mîl kara A; mîl dahî kara M (152a)

⁷⁹²⁰ Birazin A; birin M (152a)

⁷⁹²¹ Fehm A; tefhîm M (152a)

⁷⁹²² Pes A; - M (152a)

⁷⁹²³ Meyve ve nan A; nan ve meyve M (152a)

⁷⁹²⁴ Başladılar A; bağladılar M (152a)

⁷⁹²⁵ Esvâba A; İspanya M (152a)

⁷⁹²⁶ Mefkûş makûlesine A; menkûş ma'kûlesine M (152a)

⁷⁹²⁷ Alup A; - M (152a)

⁷⁹²⁸ İşâretleriyle A; işaretle M (152a)

⁷⁹²⁹ Otuz kimse A; otuz sekiz kimesne M (152a)

⁷⁹³⁰ Oldu A; aldı M (152a)

⁷⁹³¹ Varup metâ'ını arz eyledi A; varup pişkeşlerini çekdi. Ve ol cezîrenin evsâfi ve ahbârını beyân edüp metâ'ını arz eyledi M (152a)

Hedâya-yı Kolomb: [170/a] Otuz aded ismî vilâyet ve⁷⁹³² tûtiki ba'zısı ser-â-pâ sûrh ve ba'zısı saru ve ba'zısı elvân-ı muhallefe⁷⁹³³ ile munakkaş ve mülevven ve birkaç hurda tavşan ki, kulağı kuyruğu kara misâli ve renkleri sincâbî ve Galipos nâm bir nev'î mürğ ki,⁷⁹³⁴ tavusa benzer. Ve usûl ü nebâtdan bir kök ki, şeker gibi lezîz ve bahar kısmından ta'âmı darçına benzer.⁷⁹³⁵ Bir nev'î ot andan İspanya pâdişâhı bu kıssadan mesrûr olup Kolomb'a çok ri'âyet eyledi. Ve ol vilâyetin hükûmetini ana verüp min ba'd tahsîl etdüğü mâlik iki aşrîn almak üzere⁷⁹³⁶ bin beşyüz adam ve on yedi pâre geştî ile tekrar gitmek için fermân eyledi.⁷⁹³⁷

Sefer-i Sâni-i Kolomb: Kapudan-ı mezbûr İspanya'da⁷⁹³⁸ Hind garbî benderî olan Sevilya nâm şehre gelüp mühimmât gördü. Ve târîh-i mîlâdın bin dört yüz doksan üç sâlinde⁷⁹³⁹ Gadis Limânı'ndan çıkup Kanarya cezîrelerine geldi. Bir muvâfık rûzgâr ile garb-ı cenûb semtine beş bin altı⁷⁹⁴⁰ yüz seksen mîl gidüp yigirmi üçüncü günde Dominika cezîresine geldiler ki, Kanabîle cezîrelerindedir. Sükkânı mürdüm-hârlardır.

Andan geçüp bir cezîreye dahî geldiler ki, sertes düzirler. Ve sâyedâr dirahıtları ve latif akarsular velâkin⁷⁹⁴¹ kimse görmeyüp adını Galine⁷⁹⁴² kodılar. Ve biraz gidüp Kanabile* cezîresine gelüp gördüler ki,⁷⁹⁴³ cümleden azîm idi. Bir nehr-i azîm üzere⁷⁹⁴⁴ bir karyesi var. Sükkânı hârlar olmağla⁷⁹⁴⁵ hafv edüp etrafa dağıldılar. Erbâb-ı geştî hüçûm edüp on nefer şahıs tutdular. Ve otuz aded avrat ve oğlan mahbûs bulup aldılar ki, nişimîn için beslerlerdi.⁷⁹⁴⁶ Vâfir tûtî sayd edüp yine

⁷⁹³² İsmi vilâyet ve A; - M (152a)

⁷⁹³³ Ba'zısı saru ve ba'zısı elvân-ı muhallefe A; ba'zısı elvân-ı muhtelif M (152a)

⁷⁹³⁴ Mürğ ki A; kuş ki M (152b)

⁷⁹³⁵ Ta'âmı tarçına benzer A; ta'amdan tarçın gibi M (152b)

⁷⁹³⁶ Üzere A; ve M (152b)

⁷⁹³⁷ Fermân eyşledi A; emir verdi M (152b)

⁷⁹³⁸ Kapudan-ı mezbûr İspanya'da A; mezbûr kapudan İspanya'dan M (152b)

⁷⁹³⁹ Bin dört yüz doksan üç sâlinde A; 14<93> senesinde M (152b)

⁷⁹⁴⁰ Altı A; iki M (152b)

⁷⁹⁴¹ Velâkin A; lâkin M (152b)

⁷⁹⁴² Galine A; Galiye M (152b)

* [d]: Cezîre-i Kanabile

⁷⁹⁴³ Gelüp gördüler ki A; geldiler ki M (152b)

⁷⁹⁴⁴ Azîm üzere A; cârî üzerinde M (152b)

⁷⁹⁴⁵ Hârlar olmağla A; mürdüm-hâr idi M (152b)

⁷⁹⁴⁶ Ve otuz aded avrat ve oğlan mahbûs... A; Ve otuz aded mecûsi avrat ve oğlan aldılar ki, tesmîn için beslerlerdi M (152b)

İspanyol cezâresine teveccüh etdiler.⁷⁹⁴⁷ Ve yolda bahîd cezâreler görüp geçdiler.⁷⁹⁴⁸ Ve İspanyola cezâresine gelüp sâbikan⁷⁹⁴⁹ binâ etdikleri kal'ayı harâp olmuş buldular. Ve kodukları eşhâsdan kimse görmediler.⁷⁹⁵⁰ Ehl-i cezâreden suvâl etdiler.⁷⁹⁵¹ Anlar dediler ki, bu cezârede Kasık vardır ki, cümleden ûlûdur. Bir ta'ife ile gelüp kal'ayı tahrîb ve ashâbını katl etdi. Kolomb anlara müdârâ edüp bir söz söylemedi. Ve cezârede bir iyü liman bulup⁷⁹⁵² ve bir kal'a binâ edüp İspanya hâkiminin avratının adı ile⁷⁹⁵³ İzabella tesmiye eyledi.⁷⁹⁵⁴ Zîrâ ol avrat Kolomb'a çok mu'âvenet etmiş idi.

[170/b] Ve ol nâhiye kavmi ile hüsn-i mu'âmele edüp bî-nihâye mal tahsîl etdi. Ve on yedi pâre seffineden⁷⁹⁵⁵ on ikisini mal ve esbâb doldurup yine İspanya'ya gönderdi. Bin dört yüz doksan senesinde⁷⁹⁵⁶ yine Gadis Limanı'na geldiler. Ve Kolomb ortasında⁷⁹⁵⁷ bir kal'a dahî binâ edüp Santâ Toma kodu.⁷⁹⁵⁸ Ol nevâhide on dirhem çeker altun kat'aları çok bulunur idi. Karındaşını bir mikdâr adam ile anda koyup yine sahile indi. Ve beş pâre seffine donadup etrafı keşfe gitdi. İspanyola cezâresinin etrafını gezüp cânib-i garbe saldı. Seksen mîl yer dahî gidüp bir cezâre-i azîme görüp⁷⁹⁵⁹ adını Şamayka kodu. Ve anda çıkup halkı ile cenk eyledi. Ba'de's-sulh cânibigarbe gidüp⁷⁹⁶⁰ yetmiş günde sekiz yüz seksen mîl yer gezüp ba'zı nevâhide muhkem akıntıya rast geldiler ki, bir günde ancak bir mîl yer gitdiler. Ve bahîd cezâre geçüp bir sahile erişdiler. Bir⁷⁹⁶¹ kavm görüp hüsn mu'amele etdiler. Ve haber verdiler ki, sahil-i mezbûr bir berr-i azîme muttasıldır ki, gayeti ma'lûm değildir. Andan yine İspanyola gelüp Kolomb nice müddet anda sâkin olup ehl-i

⁷⁹⁴⁷ Etdiler A; eylediler M (152b)

⁷⁹⁴⁸ Geçdiler A; geçüp M (152b)

⁷⁹⁴⁹ Sâbikan A; - M (152b)

⁷⁹⁵⁰ Görmediler A; görmedi M (152b)

⁷⁹⁵¹ Etdiler A; eylediler M (152b)

⁷⁹⁵² Bulup ve A; bulup çıkdı ve M (152b)

⁷⁹⁵³ Avratının adı ile A; avratı nâmıyla M (152b)

⁷⁹⁵⁴ Eyledi A; etdi M (152b)

⁷⁹⁵⁵ Seffineden A; seffinenin M M (152b)

⁷⁹⁵⁶ Senesinde A; dördünde M (152b)

⁷⁹⁵⁷ Ortasında A; cezâre ortasında M (152b)

⁷⁹⁵⁸ Edüp Santâ Toma kodu A; etdi Santâ Toma deyu tesmiye etdi M (152b)

⁷⁹⁵⁹ Görüp A; gördü M (152b)

⁷⁹⁶⁰ Ba'de's-sulh cânibi garbe gidüp A; ba'de's-sulh olup cânibi garbe M (152b)

⁷⁹⁶¹ Bir A; anda bir M (152b)

cezîrenin ba‘zı ile müdârâ ve ba‘zını darb-ı destle⁷⁹⁶² teshîr edüp bî-nihâye altun devşirdi. Ve karındaşını cezîrede koyup kendüsi bin dört yüz doksan beşde yine İspanya’ya gelüp krala hedayâsını arz etdi. Yüz ellişer dirhem ve ikişer yüz⁷⁹⁶³ dirhem altun kat‘aları ve gayri hâm ve bakam ve lûk ve penyeden işlenmiş kebeler ve keçeler getürdü. Ve seyr etduğı cezâ’ir ve sevâhilden⁷⁹⁶⁴ haber verdi.

Sefer-i Sâlis Kolomb: Yine bin dört yüz doksan sekiz târîhi Milâd’da Kolomb⁷⁹⁶⁵ sekiz pâre geşti ile San Luka’dan çıkup Hind-i cedîd semtine teveccüh edüp⁷⁹⁶⁶ sabıkan birâderi İspanyol’da bir iki hisâr yapup bir iki kâliyye ile kısm-ı garbîsine varup Kasık’ı harâca kesdi. Kolomb dahî Madra cezîresine gelüp beş pâre sefine-i İspanyola cezîresine gönderdi. Ve üç pâre geştî ile gitdi. Hatt-ı üstüvâ üzerine salup Espirîde cezîrelerine geldiği Hind cedîdin Yeşil Burun ma’nâsına⁷⁹⁶⁷ Kapeverde dedikleri köşesi kurbunda on üç harâbe andan⁷⁹⁶⁸ geçüp hatt-ı üstüvâ semtine yüz seksen mîl dahî gidüp hatt-üstüvâyâ beş [171/a] derece kaldık dalımanlığa düşüp azîm esti çekdiler. Fuçularının çenberleri dağılup suları döküldü. Ve anbarda buğday yanmağa başladı deryâyâ döktiler. Ve az kaldı ki şiddeti harâretten cümlesi helâk olalar. Onuncu gün bir mikdâr şarki rüzgârı alup⁷⁹⁶⁹ mağrîbe teveccüh eylediler.⁷⁹⁷⁰ Bir zaman gidüp sahil-i deryâda azîm dağlar görüp bir limana girdiler. Anda çok belâ çekdiler. Ve anın adını Ejder Ağzı kodılar.⁷⁹⁷¹ Karaya çıkup latîf makamlar mevzûn dırahtlar safâ-bahş sular hoş bu çiçekler ve hoş elhân kuşlar gördiler. Ve ol mahalle Paruya dediler. Bir iki gün anda ikâmet edüp makam-ı mezbûrda iki kutbu dahî ga’ib bulunup⁷⁹⁷² âlât-ı rasadiyye ile imtihan

⁷⁹⁶² Ba‘zı ile müdârâ ve ba‘zını darb-ı destle A; ba‘zı ile müdârât ve ba‘zı ile darb-ı deste M (153a)

⁷⁹⁶³ İkişer yüz A; iki yüz M (153a)

⁷⁹⁶⁴ Cezâ’ir ve sevâhilden A; cezîreleri ve sevâhilinden M (153a)

⁷⁹⁶⁵ Yine bin dört yüz doksan sekiz târîhi milâdda Kolomb A; yine milâdın <1498> târîhinde M (153a)

⁷⁹⁶⁶ Edüp A; etdi M (153a)

⁷⁹⁶⁷ Ma’nâsına A; ma’nâsına gelüp M (153a)

⁷⁹⁶⁸ Harâbe andan A; harâbe cezîre andan M (153a)

⁷⁹⁶⁹ Alup A; bulup M (153a)

⁷⁹⁷⁰ Eylediler A; etdiler M (153a)

⁷⁹⁷¹ Anda çok belâ çekdiler ve anın adını Ejder Ağzı kodılar A; Anda çok belâ çekmekle adını Ejder Boğazı kodılar M (153a)

⁷⁹⁷² Bulunup A; bulup M (153a)

etdiler. Ve kürre-i arz ve mâ-i tamam ilâ-sitdâre⁷⁹⁷³ bulmayup emrûd şeklinde tasvîr etdiler ki, sâyî perûya ola. Hikâyet etdiler ki, makam-ı mezbûrun geceleri katî rûşen idi.

Fakir eder bu kelimada nazar vardır zirâ kürre-i arz ve mâ-mahrûtî⁷⁹⁷⁴ eş-şekl olduğu takdîrde re's-i mahrûtî ki emrûdun sâyî makamındadır. Hatt-ı Üstüvâ kurbunda Peruya ol olıcak ol mahalden iki kutb gayet olmaz. Bil ki, ikisi dahî görünmek lâzım gelür zirâ ufk-ı hasenî ufk-ı hakiki tahtında vâki' olup⁷⁹⁷⁵ ammâPeruya emrûdun çiçeği mahalli gibi bir çukur yer olmağla iki kutb dahî ga'ib bulunup görünmedi dese sahîh olurdu. Lâkin bunda⁷⁹⁷⁶ kürre-i arz ve mâ'nın mahrûsü'ş-şekl⁷⁹⁷⁷ olması lâzım gelmez. Ana hükmündendir. Hatt-ı Üstüvâ altında olan çukurlardan cümle bakılsa iki kutub ga'ib görünür. Ve bi'l-cümle bu kelâm kava'id-i fenn-i hey'etden bî-haber câhil sözüdür. Kürre-i arzın tamü'l-istidâre olmamasına küre olması <zarar>⁷⁹⁷⁸ vermez. Zirâ a'zam-ı cibâlin irtifâ'ı katr-ı arzdan⁷⁹⁷⁹ nisbet laşîdir. Anıniçün ki, bir arpa arzının yedi bölük de bir bölüğünün fahr râ'e⁷⁹⁸⁰ nisbeti gibi olmağla kadr-ı mahsûs olmadığı burhânla⁷⁹⁸¹ beyan olunmuşdur. Ve gece⁷⁹⁸² kat'ı rûşen olmak ba'zı avâriz hasbiyle kâhî ekseri yerlerde olur.

Kolomb andan dahî geçüp bir nehr-i azîm gördü ki, yüz on iki mîl arz ve otuz kulaç umkî⁷⁹⁸³ var idi. Ve deryâyla cem' olduğu mahalde azîm mevcler ve muhîb sedâlar peydâ olurdu. Anda dahî çok elem çeküp garb ile cenûp arasında bir makama vardılar ki, deryâ yüzü cümle[171/b] çayır çimen idi. Bin belâ ile geçüp şimâl tarafına teveccüh etdiler.⁷⁹⁸⁴ Ve sene-i mezbûrede geru İspanyola geldiler. Ve

⁷⁹⁷³ Tamam ilâ-sitdâre A; tam istidâre M (153a)

⁷⁹⁷⁴ Mâ- mahrûtî A; sâ-mahrûtî M (153a)

⁷⁹⁷⁵ Olup A; olur M (153a)

⁷⁹⁷⁶ Bunda A; bundan M (153a)

⁷⁹⁷⁷ Mahrûsü'ş-şekl A; mahrûtü'ş-şekl M (153a)

⁷⁹⁷⁸ <Zarar> A; hâlel M (153a)

⁷⁹⁷⁹ Arzdan A; arza M (153a)

⁷⁹⁸⁰ Fahr râ'e A; biraz râ'e M (153a)

⁷⁹⁸¹ Burhânla A; burhânıyla M (153a)

⁷⁹⁸² Gece A; geceler M (153b)

⁷⁹⁸³ Umkî A; umk M (153b)

⁷⁹⁸⁴ Etdiler A; eylediler M (153b)

gördiler ki, İspanya kavminden çok kimesne⁷⁹⁸⁵ helâk olmuş bu sebepten ki, anlar ol diyâr halkını esîr gibi muttasıl istihdâm ederler. Ve ma‘âdan kazdurup⁷⁹⁸⁶ anlar dahî zirâ‘atden ferâğat edüp nicesi âhir yere gitmekle külli kaht olduğundan mâ‘da etraftan Hindûlar⁷⁹⁸⁷ gelüp muhârebe edüp tarafeynden çok kimse helâk edüp⁷⁹⁸⁸ düşmüşdü. Kolomb vardıkdan sonra⁷⁹⁸⁹ dahî on beş Kasıkcem‘olup ittifâkla asker çekdiler. Bu İspanyonlar‘la muhkem cenk edüp âhir münhezim oldular. Ol ecilden ki, anlar cümle uryan olup⁷⁹⁹⁰ ve cezîrede ma‘den-i cedîd olmamağla silâhları yoğidi. İspanyon‘ın⁷⁹⁹¹ ekserî zıre-pûş ve tüfenk-endâz ve tîğ-zen olmağla ol ta‘ifenin ekserîni kılıçdan geçürdi fasıklarını esîr etdi.⁷⁹⁹² Ba‘dehu Kolomb karındaşıyla bir husûsda nizâ‘ edüp kavmi iki fırka oldular. Birini⁷⁹⁹³ İspanya hâkimine arz etdiler. Ol dahî ikisini dahî azl etdi.⁷⁹⁹⁴ Üç yıl kadar gelüp İspanya‘da ma‘zûl oturdu. Ba‘dehu ba‘zı beyler şefâ‘atıyla yine nasb ve irsâl olundu.

Sefer-i Râbi‘ Kolomb: Mîlâdın bin beş yüz ikisinde Kolomb dört pâre gemi⁷⁹⁹⁵ ile yine Hind-i cedîde sefer etdi. İspanyola cezîresine vâsıl olduk da cezîre-i mezbûre hâkimi Kolomb‘u cezîreye komadı. Ve her ne kadar ki söyledi işitmedi. Kolomb‘da anlar ile mukateleye kudret⁷⁹⁹⁶ yoğidi. Hîle semtine sâlik olup ehl-i cezîreye etdi. Siz bize cefâ etdünüz⁷⁹⁹⁷ Rabbiniz size gazâb eylemişdir. Alâmeti budur ki, yarın güneş kararsa gerekdir. Meğher ki, ertesi kûsûf mukarrer olup Kolomb anı takvîmde bilmiş idi. Ehl-i cezîre vehme düşüp sabaha muntazır oldular. Ol zamanda kûsûf mukarrer oldu.⁷⁹⁹⁸ Ehl-i cezîre küllî havfe düşüp Kolomb‘a geldiler. Nicehedâya getirüp sulh eylediler.⁷⁹⁹⁹ Pes Kolomb cezîre-i mezbûrenin bir

⁷⁹⁸⁵ Çok kimesne A; kimse yok M (153b)

⁷⁹⁸⁶ Kazdurup A; kazdırdılar M (153b)

⁷⁹⁸⁷ Hindûlar A; Hindîler M (153b)

⁷⁹⁸⁸ Kimse helâk edüp A; kimesne helâk olup M (153b)

⁷⁹⁸⁹ Kolomb vardıkdan sonra A; sonra Kolomb vardık da M (153b)

⁷⁹⁹⁰ Olup A; idi M (153b)

⁷⁹⁹¹ İspanyon‘ın A; İspanyol‘un M (153b)

⁷⁹⁹² Ekserîni kılıçdan geçürdi fasıklarını esîr etdi A; ekserî kılıçdan geçürüp fasıklarını esîr etdiler M (153b)

⁷⁹⁹³ Fırka oldular birini A; bölük oldular birbirini M (153b)

⁷⁹⁹⁴ Dahî azl etdi A; ma‘an azl eyledi M (153b)

⁷⁹⁹⁵ Gemi A; geçti M (153b)

⁷⁹⁹⁶ Mukateleye kudret A; mukatele M (153b)

⁷⁹⁹⁷ Etdünüz A; etduğünün için M (153b)

⁷⁹⁹⁸ Mukarrer oldu A; vâki‘ oldu M (153b)

⁷⁹⁹⁹ Eylediler A; oldular M (153b)

nâhiyesinde bir azîm liman peydâ edüp adını Santa Lorya kodı. Bir yıl anda eğlenüp yine İspanya'ya⁸⁰⁰⁰ ve min ba'd sefer nasîb olmayup bin beş yüz altı senesinde şarab-ı mürği nûş eyledi. İspanya halkı eşkâl-i şeyatında esnâma taparlardı ve anlarla⁸⁰⁰¹ muhâleta eden ervâcî habîse haber vermişler idi ki, yakında bu diyârda⁸⁰⁰² bir kavm gele ekserî bizi⁸⁰⁰³ helâk edüp [172/a] bu diyârı sizin elinizden ala. Ol kavm bu haberi mutazammın terâneler bağlayup cem'iyetlerinde okurlar ve ağlarlar idi. Seksen sene kadar⁸⁰⁰⁴ mürûr edecek zenbûr-i belâ başlarına uşdı. Kavm-i İspanyol yigirmi yılda ol yerlerin ekserîni zabt edüp kırk binden ziyâdesini esîr ve nice yüz binini ta'me-i şimşîr etdiler.⁸⁰⁰⁵

Sefer-i Mağliyan Kapudan Bî-cânib-i Garb ve Âmeden Ez Maşrık:

Memâlik-i Portakal'dan bir şahs-ı fersâneki nâmına Ferdinandos Magelyan derlerdi. Ba'zı felâsifeden haberdâr olmuşdu ki, muhît-i garbde⁸⁰⁰⁶ Moluka cezîrelerine vusûl mümkündür. Bu sebepten dâ'imen endişede idi. Ve Portakal kralına⁸⁰⁰⁷ arzuhâl edüp bu fikrini söyledi ve imdâd ricâ eyledi. Kral-ı mezbûr iltifât etmeyüp İspanya hâkimine vardukda beş pâre sefîne ve iki yüz sultât vesâ'ir levâzım ile imdâd edüp mîlâdın bin beş yüz on dokuz⁸⁰⁰⁸ senesinde Sevilya'dan çıkup ve bir müvâfık rûzgâr ile engine nice⁸⁰⁰⁹ gün maskat-ı şems⁸⁰¹⁰ Santa Gostin Burnu'na vâsıl oldu. Andan cenûb-i garb mâbeynine gidüp muhkem şitâya tutuldu. Bir gayri ma'rûf makamda yigirmi gün ârâm⁸⁰¹¹ edüp ol nâhiye kavmi ile müdâra üzre oldu. Zirâ⁸⁰¹² anlar üçer zirâ' dırâz kadrZengiler idi. Tîr ve keman ve harbe kullanurlar idi. Birini tenhâ bulup sekiz kimse⁸⁰¹³ bend etmeğe kadir olmadılar. Ve bir yeni⁸⁰¹⁴ hîle ile geçtiye da'vet edüp temûra⁸⁰¹⁵ urdular. Min ba'd ta'âm yemeyüp helâk oldu.

⁸⁰⁰⁰ İspanya'ya A; İspanya'ya geldi M (153b)

⁸⁰⁰¹ Taparlardı ve anlarla A; ib'adet ederlerdi M (153b)

⁸⁰⁰² Diyârda A; diyâra M (153b)

⁸⁰⁰³ Bizi A; - M (153b)

⁸⁰⁰⁴ Sene kadar A; yıl kadar zaman M (153b)

⁸⁰⁰⁵ Etdiler A; oldu M (154a)

⁸⁰⁰⁶ Garbde A; garbîden M (154a)

⁸⁰⁰⁷ Portakal kralına A; Portakal vilâyetin kralına M (154a)

⁸⁰⁰⁸ Bin beş yüz on dokuz A; - M (154a)

⁸⁰⁰⁹ Nice A; saldı nice M (154a)

⁸⁰¹⁰ Şems A; şemse gidüp M (154a)

⁸⁰¹¹ Ârâm A; ikâmet M (154a)

⁸⁰¹² Zirâ A; - M (154a)

⁸⁰¹³ Kimse A; kimesne M (154a)

Andan geçüp kırk mîl gıtdiklerinde⁸⁰¹⁶ bir azîm kısrağa peydâ olup gemilerin birini eşhâs ve eskâliyle cezb edüp bir gühek killesine bıraktı. Geşti hard olup ekseri ashâbı kurtuldu. Andan yüz mîl⁸⁰¹⁷ dahî gidüp Avrat Burnu demekle ma'rûf mevzi'â vardılar. Andan Sebt⁸⁰¹⁸ Boğazı gibi bir zaykyereerdiler⁸⁰¹⁹ hâlâ ana Magelyan Boğazı derler. Tûlû dört yüz kırk mîl ve arzının akıllî dokuz mîldir. Pes ol boğazdan geçüp yine cânib-i garbe gıtdiler ki, bir i'tibâr ile şarkdır ta ki, Enbifîne nâm cezîreye gelüp bir kaç zevrak gördiler. Geçüp Sebut cezîresine geldiler. Kurbunda olan cezâ'ir halkı gelüp Magelyan ile dostluk etdiler. İlla ki, Cezîre-i Magotan halkı gelüp inkıyâd etmediler.⁸⁰²⁰ Bu sebebden Magelyan bir mikdâr asker ile varup cenk eyledi.⁸⁰²¹ Ve esnâ'i cenkde birkaç yoldaşıyla maktûl oldu. Bâki kalan yüz on beş nefer⁸⁰²² iki pâre geştiye Sebut'dan bir mikdâr sekker⁸⁰²³ [172/b] ve tarçın ve karanfil⁸⁰²⁴ yükledüp cezâ'ir Moluka haberini alup gıtdiler. Ve nice müddet seyr edüp nice cezâ'ire uğradılar. Tâ ki,⁸⁰²⁵ Burnoy nâm bir cezîreye⁸⁰²⁶ vardılar. Ehl-i cümle sudan idi. Melikine buluşup hediye verdiler. Ve Moluka ardlarında kalmağla gelüp⁸⁰²⁷ gıtdiler. Ve Zembubon cezîresine gelüp anda çok lü'lü' buldular ki, ekseri beyzakadar idi. Andan geçüp mîlâdın bin beş yüz yigirmi birinde cezâ'ir kesire-i Moluka'dan Tidori⁸⁰²⁸ nâm cezîreye geldiler. Hâkimi Arabdan Mansûr nâm bir şahıs idi. Gelüp bir sefîneye çıkdı. Önüne hedâya kodılar. Ve İspanya hâkiminden arz-ı muhabbet etdiler. Mansûr anlara iltifât⁸⁰²⁹ edüp ticarete izin verdi. İspanyonlar⁸⁰³⁰ beş ay ol cezîrede ticâret etdiler. Bir torba karanfile otuz zirâ'bez on⁸⁰³¹ zirâ' kırmızı

⁸⁰¹⁴ Bir yeni A; hîle ile M (154a)

⁸⁰¹⁵ Temûra A; demire M (154a)

⁸⁰¹⁶ Gıtdiklerinde A; gıtdik de M (154a)

⁸⁰¹⁷ Yüz mîl A; yüz yigirmi mîl M (154a)

⁸⁰¹⁸ Sebt A; Sebte M (154a)

⁸⁰¹⁹ Zayk yere erdiler A; muzîka erdiler ki M (154a)

⁸⁰²⁰ Etmediler A; etmedi M (154a)

⁸⁰²¹ Eyledi A; etdi M (154a)

⁸⁰²² Nefer A; kimesne M (154a)

⁸⁰²³ Sekker A; Şeker M (154a)

⁸⁰²⁴ Tarçın ve karanfil A; karanfil ve tarçın M (154a)

⁸⁰²⁵ Tâ ki A; ki M (154a)

⁸⁰²⁶ Cezîreye A; cezîre-i azîmeye M (154a)

⁸⁰²⁷ Ardlarında kalmağla gelüp A; aralarında kalmağla dönüp M (154a)

⁸⁰²⁸ Tidori A; Pandori M (154a)

⁸⁰²⁹ İltifât A; vâfir iltifât M (154a)

⁸⁰³⁰ İspanyonlar A; İspanyalular M (154a)

⁸⁰³¹ On A; ya on M (154a)

çuka ya dört zirâ‘ saru çuka narh etmişler⁸⁰³² idi. Sâ‘ir cezâ‘irden dahî çok ta‘ife gelüp mu‘âmele eylediler.⁸⁰³³ Ve bahîd-i karanfil ve tarçın ve tütî ve bir nev‘i asel ki, lezzeti şekere benzer tahmîl edüp gitdiler. Sefinelerin biri yolda kalup biri Bastiyân⁸⁰³⁴ nâm re‘is ile bin beş yüz yigirmi iki senesinde San Luka Limanı’na gelüpcümle müddet seferleri üç yıldan on dört gün nâkıs oldu. Ve bu müddet de elli bin mîl mesâfe kat‘⁸⁰³⁵ ve bu kaziyyeden İspanya kralı vâfir hazz eyledi.

Ba‘zı müverrihlerden⁸⁰³⁶ menkûldur ki, Magelyan kimesne mahsûs⁸⁰³⁷ bir tersâne yabup kırmızı çuka ile örtüp⁸⁰³⁸ ve kürr-e arzı tamam seyrü sefer⁸⁰³⁹ ile devr edüp devr-i Adem’den beri olmamış bir iş işledi deyu⁸⁰⁴⁰ ziyâret ederlerdi. Melik-i Portakal bu kıssadan⁸⁰⁴¹ pür-melâl olup sabıkan Magelyan’ın kelâmına i‘timâd⁸⁰⁴² etmedüğüne küllî nedâmet gelüp⁸⁰⁴³ ve yolda kalan geştiye adam gönderüp basdırdı. Ve re‘isini serserine asdırdı. Bu sebebden iki fırka arasına hilâf ve adâvet⁸⁰⁴⁴ düşüp sulh olunca nice cenkler etdiler.

Zikr-i Sefer-i Geşti-i İskender’um.⁸⁰⁴⁵ Ba‘zı Kütüb-i İslâmiyye’de mastûrdur ki, İskender bu bahrın sevâhilinde olan tavâif-i ümem ahvâlini bilüp seyr etmek için geştiye binüp erbâb-ı geşti ile nice⁸⁰⁴⁶ rûzgâr seyr ü sefer etdiler. Sath-ı mâ’ ve kubbe-i semâdan gayri nesne görmeyüp taraf-ı âhire vusûldan me’yus oldular. Ve sayd ü rücû‘da⁸⁰⁴⁷ bir geşti görüp yanına vardılar. Ol dahî alâtı ricâl ile meşhûn idi. Lâkin iki ta‘ife birbirinin kelâmın fehme kadir olmayup kavmi İskender anlara birzen

⁸⁰³² Etmişler A; etdiler M (154a)

⁸⁰³³ Eylediler A; etdiler M (154a)

⁸⁰³⁴ Bastiyân A; Pasyân M (154b)

⁸⁰³⁵ Kat‘ A; kat‘ etdiler M (154b)

⁸⁰³⁶ Müverrihlerden A; müdhîlerden M (154b)

⁸⁰³⁷ Mahsûs A; - M (154b)

⁸⁰³⁸ Örtüp A; örtü M (154b)

⁸⁰³⁹ Seyrü sefer A; seyr M (154b)

⁸⁰⁴⁰ Olmamış bir iş işledi deyu A; olmamıştır M (154b)

⁸⁰⁴¹ Kıssadan A; kaziyyeden M (154b)

⁸⁰⁴² İ‘timâd A; i‘tikâd M (154b)

⁸⁰⁴³ Gelüp A; geldi M (154b)

⁸⁰⁴⁴ Adâvet A; şakâk M (154b)

⁸⁰⁴⁵ İskender’um A; İskender M (154b)

⁸⁰⁴⁶ Bahrın sevâhilinde olan... A; bahrın sevâhiline vukûf için bir sefine tertîb edüp emr eyledi ki bahrı mezbûrda bir yıl kadar sefer edeler sevâhilinde olan tavâif-i ümem ahvâlini bilüp geleler. Pes erbâb-ı geşti bu hava ile nice M (154b)

⁸⁰⁴⁷ Sayd ü rücû‘da A; saded-i rücû‘da M (154b)

verüp anlardan⁸⁰⁴⁸ [173/a] bir er aldılar. Ve rücû‘ edüp geldiler. Macerayı İskender’e bildirüp⁸⁰⁴⁹ mürd-i mezbûri tezevvîc⁸⁰⁵⁰ edüp ikisinden bir gulâm hâsıl oldu.⁸⁰⁵¹ Peder ve mâder lisânın fehm eder olduk da⁸⁰⁵² pederinden tercümâzn olup dedi ki, sevâhil-i bahrden bir cihetde hâkim olan İskender’den a‘zamdır. Ayâ vech arzda teshîre kabil diyâr ve benden gayri bir şehriyâr varmıdır deyu istihbâr için bir seffine tertîb edüp bizi gönderdi. Nice müddet gezüp geşti-i İskender’e mülâki olduk.

Haridetü’l-acâyibde bu kıssa Semerkandi’dennakl ü hikâyet ve bahr-ı Şirvân’da olmak üzere rivâyet olunup müevvîh Hind-i cedîd haber-i mezbûr haber-i mezkûrda olmak sahih değıldir. Zirâ ol bahrin hudûd ve mesâfâtî cümle ma‘lûmdur. Lâyıkı budur ki, kıssa-i mezkûre⁸⁰⁵³ Okyanus bahrine nisbet oluna.

Ve geşti-i mezbûr Hind-i cedîdden gelmek bile sahih olmaz.⁸⁰⁵⁴ Zirâ İspanya ta’ifesi ol diyâra varmazdan⁸⁰⁵⁵ evvel gemi yoğıdi. Ancak yalılarda ba‘zı karîb yerlere varmak için sâl isti‘mâl ederlerdi. İspanyonlar büyük gemi ile vardık da yenidünyâ halkı görüp bâde-i nazarda balık zann eylediler deyu i‘tirâz eyledi.⁸⁰⁵⁶ Fakir eder şârih-i hey’et Kadızâde tahrîri üzere zâhir budur ki, bu bir aslı yok hikâyeyi⁸⁰⁵⁷ mevzu‘a kabîlindendir. Ve bu husûsi mü‘eyyid ve musaddık ol kıssada nice hâlât vardır ki, erbâb-ı basîret nazarından devr değıldir zirâ İskender’den murâd eğer bâni-i sedd olan Zülkarneyn ise⁸⁰⁵⁸ İskender nâmı halt ve taflît ana⁸⁰⁵⁹ takılmışdır. Anın asr-ı İbrahim Aleyhisselâm olmağla bir⁸⁰⁶⁰ medîd ve ahd ba‘id mürûr edüp ol zamandan haber verir kütüb-i menzileden gayri târih ü seyr kalmamışdır ki, tercüme oluna. Ve İslâm kitâblarına andan nakl tarîkiyle yazıla. Ve eğer İskender’den murâd Makedonya pâdişâhı ve Aristo’nun şakirdi Büyük İskender ise anın cânibi garbe seyr

⁸⁰⁴⁸ Anlardan A; andan bedel M (154b)

⁸⁰⁴⁹ Bildürüp A; bildirdiler M (154b)

⁸⁰⁵⁰ Tezevvîc A; bir zene tezevvîc M (154b)

⁸⁰⁵¹ Oldu A; oldukda M (154b)

⁸⁰⁵² Eder olduk da A; ederdi M (154b)

⁸⁰⁵³ Mezkûre A; mezbûre M (154b)

⁸⁰⁵⁴ Gelmek bile sahih olmaz A; gele deyu i‘tirâz edüp ba‘zı ehl-i vukûf dahî Hind cedîdden gelmeğe bile sahih olmaz M (154b)

⁸⁰⁵⁵ Varmazdan A; varmaz M (154b)

⁸⁰⁵⁶ Eyledi A; etdi M (154b)

⁸⁰⁵⁷ Hikâyeyi A; hikâyete M (154b)

⁸⁰⁵⁸ İse A; ise ki M (154b)

⁸⁰⁵⁹ Ana A; tarîkiyle ana M (154b)

⁸⁰⁶⁰ Aleyhisselâm olmağla bir A; olmağla ebed M (155a)

ü seferi yokdur. Sefer ü seyri ve nakl ve hareketi⁸⁰⁶¹ vuku‘ üzre Yunani târîhinde mastürdur. Akdeniz’e⁸⁰⁶² gemi gönderdiği dahî tevârih ve coğrafya kitâblarında yazılmayup⁸⁰⁶³ ancak bu kıssa kâzib cihâlden bir haber kâzib idüğünü i‘lâma⁸⁰⁶⁴ için tahrîr olundu.

Hâtime Tül ve Arz ile Kürre-i Aksâmındadır^{♦8065}

Erbâb-ı coğrafıyya kürre-i guresinde⁸⁰⁶⁶ on sekiz dâ’ire-i nısfü’n-nehâr ve iki tarafa sekiz dâ’ire-i nısfü’n-nehâr⁸⁰⁶⁷ [173/b] ve iki tarafa sekiz dâ’ire-i azîm⁸⁰⁶⁸ resm ve farz eylediler. Ve her dâ’ire⁸⁰⁶⁹ üç yüz altmış dereceye taksîm olunmuşdur. Pes nısfü’n-nehâr dâ’ireleri tül derecesini⁸⁰⁷⁰ ve hatt-üstüvâyaya mevâzi iki cânibden dokuzar dâ’ire arz derecesini ta’yîn eder. Her iki dâ’ire arası hesâb şatranç⁸⁰⁷¹ ve darb ile onar derece mesâfedir. Ve ibtidâ-i arz bi’l-ittifâk hatt-ı üstüvâdan iki tarafa farz olunur. Biri arz⁸⁰⁷² ve biri arz-ı cenûbidir ammâ ibtida-i tülde ihtilâf olundu. Batlamıyus ve gayri Yunanîler bizim kitâblarımızda⁸⁰⁷³ Cezâ’ir-i Hâlidât ve kendi kitâblarında Kanarya demekle ma’rûf olan Furtanata adalarının nısfü’n-nehârı dâ’iresini ibtidâ-i tül ta’yîn eylediler zirâ kendi semtlerine garbdenimâretin mebda-i⁸⁰⁷⁴ zaman evvelde mahall mezbûr idi. Sonra ba’zı müte’ahhirîn ve İspanya^{♦♦} rei’sleri ibtidâ-i tül ve⁸⁰⁷⁵ Filemenk adalarından Ezurus nâm cezâ’irden tutup dediler

⁸⁰⁶¹ Sefer ü seyri ve nakl ve hareketi A; ve sîreti ve nakl ve hareketini M (155a)

⁸⁰⁶² Akdeniz’e A; Akdeniz’den M (155a)

⁸⁰⁶³ Yazılmayup A; yazılup M (155a)

⁸⁰⁶⁴ İ‘lâma A; i‘lâm M (155a)

♦ [d]: Aksâm-ı tül arz-ı yeldân F (190b)

⁸⁰⁶⁵ Hâtime Tül ve Arz ile Kürre-i Aksâmındadır A; Hâtime-i tül arz ile kürre-i arzın aksâmındadır M (155a)

⁸⁰⁶⁶ Erbâb-ı coğrafıyya kürre-i guresinde A; Erbâb-ı coğrafıyya kürre-i arzda F (190b) / coğrafya erbâbı kürre-i arzda M (155a)

⁸⁰⁶⁷ Ve iki tarafa sekiz dâ’ire-i nısfü’n-nehâr A; - F (190b) / M (155a)

⁸⁰⁶⁸ Azîm A; azîme M (155a)

⁸⁰⁶⁹ Ve her dâ’ire A; ve her dâ’ireleri tül derecesini ta’yîn ve F (190b)

⁸⁰⁷⁰ Derecesini A; derecelerini derecesini M (155a)

⁸⁰⁷¹ Şatranç A; satranç F (190b)

⁸⁰⁷² Biri arz A; biri arz şimâli M (155a)

⁸⁰⁷³ Kitâblarımızda A; kitâblarda M (155a)

⁸⁰⁷⁴ Semtlerine garbden imâretin mebda-i A; semtlerinde gayrîden beyân-ı şarka imâretin mebda-i F (191a) / semtlerinde garbden şarka imâretin meydânı M (155a)

♦♦[d]: İspanya ortasında Taltible(?) semtlerinde dahî rakas doğru nokta-i şimâle teveccüh edüp gayri yerlerde bir mikdâr müteharrif türid(?) ve bu nice altı residıyye ile tecrübe olunmuşdur Semtlerine garbden A; semtlerinde gayrîden beyân-ı şarka imâretin F (191a)

⁸⁰⁷⁵ Tül ve A; tarafı M (155a)

ki, pusulada olan ibre ol adalarda bir cânibe meyilsiz doğru nokta-i şimâle teveccüh eder. Ve ba‘zıları ibtidâ-i tûlu sevâhil-i garbiyyeden i‘tibâr etdiler. İki haddın mâbeyni on derecedir.⁸⁰⁷⁶ Etsel-i bilâdda⁸⁰⁷⁷ olan tefâvütler ekseri bu i‘tibarlara⁸⁰⁷⁸ mebnîdir. Ve hükâma-i şark kendi semtlerinde⁸⁰⁷⁹ intihâ-i sevâhil-i şarkıyyede Lekendiz nâm mahalden mebdâ-i tûl isbât etdiler. Burayı cumhûr isti‘mâline mutabık⁸⁰⁸⁰ değildir ve iki mebdâ-i meyânı takrîben yüz yetmiş derece olur ki, rebî‘ me‘mûrun mesâfe-i ibtida’idir. Ve meyânında hatt-üstüvâ üzre⁸⁰⁸¹ bir makam farz olunup ana “*Kubbetü’l-arz*” dediler. Ve ol mahal eserin ismîyle kütûb-i İslâmiyye’de mezkûr⁸⁰⁸² ve atlas ve garbda⁸⁰⁸³ mastûrdur. Ba‘zıları bu kubbetü’l-arzı doksan tûl ve otuz üç arz olunur⁸⁰⁸⁴ dediler. Bunun isbâtı bir emr-i lâzım olmağla⁸⁰⁸⁵ coğrafya erbâbı iltifât ve zikrine tenezzül etmediler. Pes ıstılahı fende tûl-i⁸⁰⁸⁶ beled Cezâyir-i Hâlidât nısfü’n-nehârı dâ’iresiyle mu‘addilü’n-nehâr nekâtı’ı noktasından beled mefrûz nekâtı’ının⁸⁰⁸⁷ noktası beynindemu‘addelden vâki‘ olan kavisdur. Ve arz-ı beled nokta-i semt re’s beled ile mu‘addilü’n-nehâr beyninde beled-i mezkûrun nısfü’n-nehârı dâ’iresinden bir kavisdur.⁸⁰⁸⁸ Ve bu arz-ı beled gerek cenûbî ve gerek şimâlî semtinde olan⁸⁰⁸⁹ kutbun irtifâ’ına ve hılâf semtin cefâsına müsâvî olur. Ve bu tûl arzı ta’yini ile rûyi zemînde⁸⁰⁹⁰ vâki‘ olan bilâd ve mevâzı’nın emkinesi ve ciheti⁸⁰⁹¹ birbirine nisbeti ve bu‘d ve karbı takrîben ma‘lûm [174/a] olur. Meselâ İspanyol’un⁸⁰⁹² tûlî elli beş ve arzı kırk bir derecedir. Ve Dımaşk’ın tûlî yetmiş ve

⁸⁰⁷⁶ Derecedir A; derece M (155a)

⁸⁰⁷⁷ Etsel-i bilâdda A; tûl-ı bilâda F (191a)

⁸⁰⁷⁸ İ‘tibarlara A; i‘tikâdlara F (191a)

⁸⁰⁷⁹ Semtlerinde A; semtlerinden F (191a)

⁸⁰⁸⁰ Mutabık A; muvâfık M (155a)

⁸⁰⁸¹ Üstüvâ üzre A; üstüvâya M (155a)

⁸⁰⁸² Mezkûr A; mezkûrdur M (155a)

⁸⁰⁸³ Garbda A; gayrîde gayri F (191a) / M (155a)

⁸⁰⁸⁴ Arz olunur A; arzda farz olunur M (155a)

⁸⁰⁸⁵ Olmağla A; olmamağla F (191a)

⁸⁰⁸⁶ Tûl-i A; tûlda M (155a)

⁸⁰⁸⁷ Mefrûz nekâtı’ının A; mefrûz nısfü’n-nehâr nekâtı’ının M (155a)

⁸⁰⁸⁸ Beyninde mu‘addelen... A; beyninde mu‘addilü’n-nehâr beyninde beled mefrûz nekâtı’ının noktası beyninde mezkûrun nısfü’n-nehârı dâ’iresinde bir kavisdur F (191a)

⁸⁰⁸⁹ Olan A; olanın M (155a)

⁸⁰⁹⁰ Zemînde A; zeminden F (191a)

⁸⁰⁹¹ Ve ciheti A; vecihi M (155b)

⁸⁰⁹² İspanyol’un A; İstanbul’un F (191a) / M (155b)

arzı otuz üç derecedir denildik de Dımaşk İspanyol'un⁸⁰⁹³ şark cenûb tarafında⁸⁰⁹⁴ olmak lâzım gelür zirâ tülî andan ziyâde ve arzı kem-terdir. Ammâ ikisi arasında bu'd nem kadar⁸⁰⁹⁵ mesâfedir isti'lâm ka'idesi budur ki, nazar⁸⁰⁹⁶ olunur. Arzı⁸⁰⁹⁷ bir ve tülî müğâyir ise tefâvüt mâ-beynü't-tülîn ba'de mâ-beyndir. İspanyol⁸⁰⁹⁸ ile İznikmidki, ve eğer tülâda müttefik arz muhtelif ise âdetmâ-beynü'l-arzînba'de mâbeyndir. İspanyol⁸⁰⁹⁹ Bursa gibi ve eğer ikisi dahî muhtelif ise bu sûretde bu'd mâ-beyn bir müselles kâyimü'z-zâviyevetri olur.⁸¹⁰⁰ Ol zâviyenin bir salkî⁸¹⁰¹ dâ'ire-i nısfü'n-nehârdan bir kavis ve bir salkî⁸¹⁰² dâ'ire-i arz beled matlûbdan⁸¹⁰³ bir kavisdur.⁸¹⁰⁴ Vâki' olur bu üç sal'adan⁸¹⁰⁵ iki tül'un mikdârı bize ma'lûmdur ki, ol tül ve arz tefâvütleridir.⁸¹⁰⁶ Bu ma'lûm ile ol⁸¹⁰⁷ vetr olan dil' meçhûl mikdârını isti'lâmda⁸¹⁰⁸ bir tarîk budur ki, iki dil'⁸¹⁰⁹ ma'lûmun mürtefi'i⁸¹¹⁰ cem' ü mecmu'un cezerî ahz oluna. Hâsıl aded matlûb olur. Meselâ Dımaşk ile Kostantiniyye⁸¹¹¹ tefâvüt mâ-beyni't-arafeynü't-tülîn on beş tefâvüt mâ-beyne'l-arzîn sekizdir. İkisinin mecmû'î mürtefi'i⁸¹¹² iki yüz seksen dokuz olur. Aded-i mezbûrun cezer

⁸⁰⁹³ İspanyol'un A; İstanbul'un F (191b) / M (155b)

⁸⁰⁹⁴ Cenûb tarafında A; cenûbu tarafından F (191b)

⁸⁰⁹⁵ Nem kadar A; ne mikdâr M (155b)

⁸⁰⁹⁶ Nazar A; illâ nazar F (191b) / evvelâ nazar M (155b)

⁸⁰⁹⁷ Arzı A; ikisinin arzı M (155b)

⁸⁰⁹⁸ İspanyol A; İstanbul F (191b) / M (155b)

⁸⁰⁹⁹ İznikmid ki, ve eğer tülâda... A; İznikmid ki, ve eğer tülâda müttefik arz muhtelif ise tefâvüt mâ-beynü'l-arzînba'de mâbeyndir F (191b) / - M (155b)

⁸¹⁰⁰ Kâyimü'z-zâviye vetri olur A; kâ'imü'z-zâ vetri olur F (191b) / kâ'imü'z-zâviye olur vetri M (155b)

⁸¹⁰¹ Salkî A; dil'ı F (191b) / M (155b)

⁸¹⁰² Nısfü'n-nehârdan bir kavis ve bir salkî A; Nısfü'n-nehârdan bir kavis ve bir zıl'ı F (191b) / - M (155b)

⁸¹⁰³ Beled matlûbdan A; beled matlûbdur F (191b) / belde-i matlûbdan M (155b)

⁸¹⁰⁴ Kavisdur A; kavisdur. Ve vetr olan zıl'ı iki beledin nokta-i semt re'sine mürûr eden dâ'ireden bir kavis F (191b) / M (155b)

⁸¹⁰⁵ Sal'adan iki tül'un A; dil'adan iki tül'un F (191b) / dil'adan iki dil'in M (155b)

⁸¹⁰⁶ Tefâvütleridir A; tefâvütlerinden F (191b)

⁸¹⁰⁷ İle ol A; ked ile evvel M (155b)

⁸¹⁰⁸ İsti'lâmda A; isti'lâmdır F (191b)

⁸¹⁰⁹ Dil' A; dil'in M (155b)

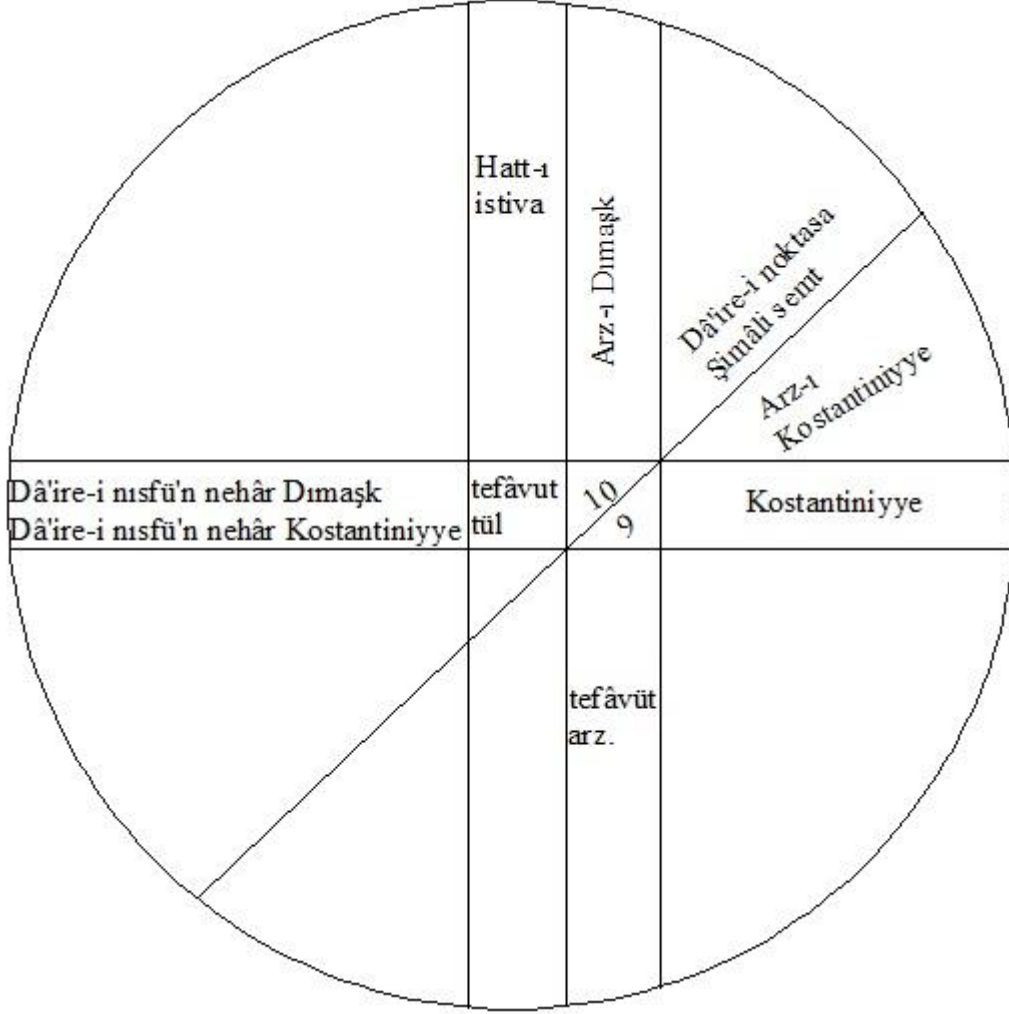
⁸¹¹⁰ Mürtefi'i A; mürebbi'i M (155b)

⁸¹¹¹ Kostantiniyye A; Kostantiniyye'de M (155b)

⁸¹¹² Mürtefi'i A; mürebbi'i M (155b)

tahkiki⁸¹¹³ on yedidir. Pes iki şehrin meyânında bu'd mesâfe on altı derece olur. Bakîsi buna⁸¹¹⁴ kıyâs oluna. Menây mezkûr bu dâ'irede mahsûs ve tâhirdir.^{*8115}

[174/b]**♦

⁸¹¹³ Mezbûrun cezer tahkiki A; mezbûdur ki cezer tahkiki F (191b) / haz tahkiki M (155b)

⁸¹¹⁴ Buna A; dahî buna M (155b)

*[d]: Dâ'ire-i tül arz.

⁸¹¹⁵ Menây mezkûr bu dâ'irede mahsûs ve tâhirdir. A; - F (191b) / ma'nây mezkûr bu dâ'irede mahsûs ve zâhir ve beyân olur M (155b)

**Bu şekil "F" nüshâsında sayfa "192b" de, "M" nüshâsında ise sayfa "155b" de şekil yok fakat şeklin içerisindeki bilgiler küçük nüanslarla bulunmaktadır.

♦[d]: Cümleden ekseri kûrre-i coğrafya şehrimiz olan Kostantiniyye'yi kırk üç kırk beş arzında yazarlar lâkin takriben kırk bir derece olduğu alât-ı resideye delâleti ile sabitdir. Dâ'ire-i tül ve arz F (192b)

Temme husûs-i⁸¹¹⁶ mezkûr kütüb-i İslâmiyye'de mastûr olan resimsiz tûl ve arz terkîblerine göredir. Ammâ atlas ve gayri Frenk coğrafya⁸¹¹⁷ kitâblarında sahâyif-i külliye ve cüz'iyede resm ve taksîm olunup derecât tûl ve arz sahâyif eşkâl bilâdi ki ana Kariti ve Tabula derler. Kenarlarında⁸¹¹⁸ rakam ile aded aksâm ta'yîn olunmuşdur. Ekseri derecât arz-ı yemîn ile yesâra ve derecât tûl zîr u bâlâya düşer. Ve her biri icmâl ve tafsîl hasabı ile kâh altışar ve kâh onar dekayika taksîm kılınmışdır. Bir belde ki tûl ve arzı biri birinden bu'dı pergâlle anlardan ma'lûm olur. Bundan gayri her sahîfe mesâfesine⁸¹¹⁹ göre mîl taksîm⁸¹²⁰ olunmuşdur. Mikyâs vardır ana eskâle derler. Ekseriyya bu'd mâ-beyn pergâlle ol mikyâsa göre ölçülüp hesâb⁸¹²¹ olunur.♦

Tenbiyye⁸¹²² Bi-hâl Tûl ve Arz:♦ Çün her⁸¹²³ mevzu'un mahallini isti'lâmda tûl ve arz ka'idesini farz iktizâ etdi.⁸¹²⁴ Fenn erbâb-ı alât residiyye ve⁸¹²⁵ kâh zann ve tahmîn ile etvâl arz bilâd-ı tettebü' istikrâr etdiler. Coğrafıyyada Batlamıyus yazduğı bilâdın tûl ve arzını mühimmâ emkin ta'yîn etdi. İslâmiyân dahî ba'zı mertebe zeyclerde ve iklim [175/a] kitâblarında nakl eylediler. Ve bu mâddede mustakıl kitâb dahî tedvîn olundu. Lâkin Ebu'r-reyhan Burûti Kânûn Mes'udiyye'de yazduğı üzere nakl⁸¹²⁶ olunagelüp müte'ahhir coğrafıyyâlarda vemâbâmûndalarda⁸¹²⁷ (مأباموندا) mühimma emkin tashîh olunmak da'vâsın etdiler lâkin⁸¹²⁸ takvîmü'l-beledanda zikr

⁸¹¹⁶ Tamme husûs-i A; tamme-i husûs M (155b)

⁸¹¹⁷ Frenk coğrafya A; Frenk F (192a) / coğrafya M (155b)

⁸¹¹⁸ Kenarlarında A; kitâblarında F (192a) / kenarında M (155b)

⁸¹¹⁹ Sahîfe mesâfesine A; mesâfe sahîfesine M (156a)

⁸¹²⁰ Mîl taksîm A; mîl hesâbıyla taksîm M (156a)

⁸¹²¹ Hesâb A; kıyâs M (156a)

♦ [d]: Arz-ı beled ve tûl- beled rabi' ustürlâb ve husûf ve kûsûf ...(?) ma'lûm olur. Tarîki ol aletler ...(?) M (156a)

⁸¹²² Tenbiyye A; telbiyye F (192a)

♦ [d]: Arz beled ve tûl beled rebî' ve usturlab ve havf ve kevf ve katlarıyla ma'lûm olur. Tarîkî ol aletler risâlelerinde ve zeyclerde mîlindir F (192a)

⁸¹²³ Her A; - M (156a)

⁸¹²⁴ Etdi A; eder F (192a)

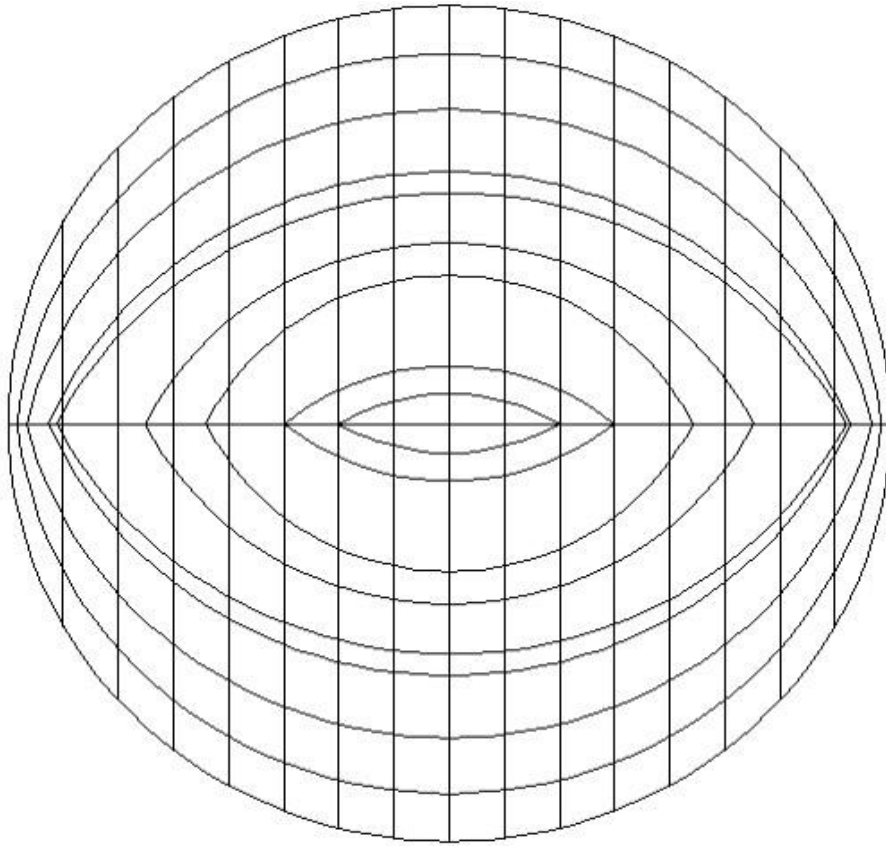
⁸¹²⁵ Ve A; ile ve M (156a)

⁸¹²⁶ Yazduğı üzere nakl A; yazduğı üzere ekseri muhtell müşevveş olup ıslâh olunduktan sonra ekserî takrîb ifâdesinde hâlî değıldir deyu bu misâl üzere nakl F (192a) / yazduğı üzere ekseri muhtell müşevveş olup ıslâh olunduktan sonra ekserî takrîb ifâdesinden hâlî değıldir deyu hâlî üzere M (156a)

⁸¹²⁷ Vemâbâmûndalarda A; vemâbâmûnladalarında M (156a)

⁸¹²⁸ Lâkin A; - M (156a)

olunan etvâl ve arûz-ı bilâdda⁸¹²⁹ nakl mahallinde ekserinin fesâdı zâhir olmağla Ebu'r-Reyhan'ın ıstılâh⁸¹³⁰ da'vâsın teslim etmek lâzım gelür. Ve Frengi coğrafyalarda etvâl arûz⁸¹³¹ biri birine mutabık bulunmadığından⁸¹³² gayri atlasın müte'ayyîn yerleri tercüme olunduk da muhâlif zuhûr etmekle anların dahî mâhiyyeti bilindi. Pes⁸¹³³ tül ve arz umûrunda⁸¹³⁴ tahkîk da'vâsı sahîh olmayup ancak ifâdesi⁸¹³⁵ teslim olunur. Sabikü'z-zikr olunan sekiz tül ve arz dâirelerinin ismî budur.*♦8136♦

⁸¹²⁹ Bilâdda A; bilâda göre F (192a) / M (156a)

⁸¹³⁰ Istılâh A; ıslâh M (156a)

⁸¹³¹ Etvâl arûz A; tül ve arz M (156a)

⁸¹³² Bulunmadığından A; bulunmuşdur bulunmadığından F (192a)

⁸¹³³ Pes A; - F (192a)

⁸¹³⁴ Umûrunda A; umûrlarında F (192a)

⁸¹³⁵ Ancak ifâdesi A; ancak takrîp ifâdesi M (156a)

* [d]: Dâ'ire-i tül arz. Bu şekil Fransız nüshâsında sayfa "191b" de, Mısır nüshâsında ise bulunmamaktadır.

♦[d]: Mezkûr bu dâ'irede mahûs ve zâhiridr. Dâ'ire-i tül ve arz. F (191b)

⁸¹³⁶ İsmî budur A; resmidir M (156a)

• [d]: Cümleden ekser kere coğrafya şehrimiz olan Kostantiniyye kırk beş arzında yazarlar lâkin takrîben kırk bir derecedir. Alât-ı vasadiyye delâleti ile sabitdir M (156a)

Ahvâl-ı Mesâfe ve Alât-ı Mesâha Beyânındadır:⁸¹³⁷ Cihan-nümâ kitâbında mezkûrdur ki, Romanîler arzın mesâfesini hatve[♦] ile mesâha edüp bin adım yere bir mâliye⁸¹³⁸ ve milyâr dediler.⁸¹³⁹ Ve her milyere birer⁸¹⁴⁰ taş diküp vilâyetleri mesâfasını ol taşlarla ma'lûm edindiler. Sonra gelenler milyer ismîni taşa nakl edüp [175/b] onuncu milyere⁸¹⁴¹ yerine onuncu taşda derlerdi.⁸¹⁴² Pes mîl lafzı bundan kaldı. Çün her dâ'ire üç yüz altmış dereceye ve her dereceye⁸¹⁴³ altmış dakika kısmet olunmuş⁸¹⁴⁴ kürre-i arzda bir derece mesâfesi kaç milyer⁸¹⁴⁵ olur. Ta'yîn için kudemadan Batlamiyus Tedmir sahrasında kıyâs ve mesâha^{♦♦} edüp bir dereceye altmış altı mîl ve sülûsân mîl buldu. Kıyâs bu tarikle oldu ki, mezbûr sahrâda bir yere nasb alâmet edüp iki tâ'ife hatt-ı mustakîm üzre nokta-i şimâl ve cenûba gidüp gece kutub şimâli ol alâmet mahallinde aldıkları irtifâ'dan bir derece tefâvüt etdüğü yerde durup anda nasb alâmeti mâ-beynini⁸¹⁴⁶ iki taraftan ölçüp birini bir mikdâr ziyâde bulup ihtiyât⁸¹⁴⁷ ekillî ahz etdiler. Zirâ⁸¹⁴⁸ akl ekserîde dâhildir.⁸¹⁴⁹ Bu mikdâr geldi ve aded mezbûri⁸¹⁵⁰ üç yüz altmış darble bütün devre ve andan katre ve nısf-ı katr ve teksîr kürrenin her mesâfesinde⁸¹⁵¹ ilm hâsıl etdiler ve bu⁸¹⁵² kıyâs sahîh midir⁸¹⁵³ deyu Âl-i Abbâs'dan Me'mûn halîfe imtihân⁸¹⁵⁴ murâd eyledi. Asrında bulunan ehl-i vukûfdan Ali İbn⁸¹⁵⁵ İsa ve gayrî bir ta'ife ile me'mûr olup Sancar sahrasında vech-i meşrûh üzre kıyâs ve mesâha eylediler. Bunların kıyâsından bir derece altı mîl ve

• [d]: Hatt-ı üstüvâ hât mikdârı takdîr olunur M (156a)
⁸¹³⁷ Kitâbında A; kitâblarında M (156a)

♦ [d]: Hatve zirâ' mikdârı kıyâs takdîr olunur. F (192b)

⁸¹³⁸ Mîliye A; milyer M (156a)

⁸¹³⁹ Dediler A; derler M (156a)

⁸¹⁴⁰ Birer A; bir M (156a)

⁸¹⁴¹ Milyere A; milyerde F (192b) / M (156b)

⁸¹⁴² Derlerdi A; derler F (192b)

⁸¹⁴³ Dereceye A; derece F (192b) / M (156b)

⁸¹⁴⁴ Olunmuş A; olunmuş ki F (192b)

⁸¹⁴⁵ Yer A; - F (192b)

♦♦ [d]: Emvâli mesâfe ve alât-ı mesâha F (192b)

⁸¹⁴⁶ Alâmeti mâ-beynini A; alâmet etdiler ve iki alâmet mâ-beynini F (193a) / M (156b)

⁸¹⁴⁷ Bulup ihtiyât A; bulup ihtiyâten F (193a) / eyledi öyle bulup ihtiyât eyledi M (156b)

⁸¹⁴⁸ Zirâ A; zirâ altmış F (193a)

⁸¹⁴⁹ Ekserîde dâhildir A; eksere tâbi' ve dâhildir M (156b)

⁸¹⁵⁰ Mezbûri A; mezkûri F (193a) / M (156b)

⁸¹⁵¹ Mesâfesinde A; mesâfesine F (193a) / M (156b)

⁸¹⁵² Ve bu A; o F (193a)

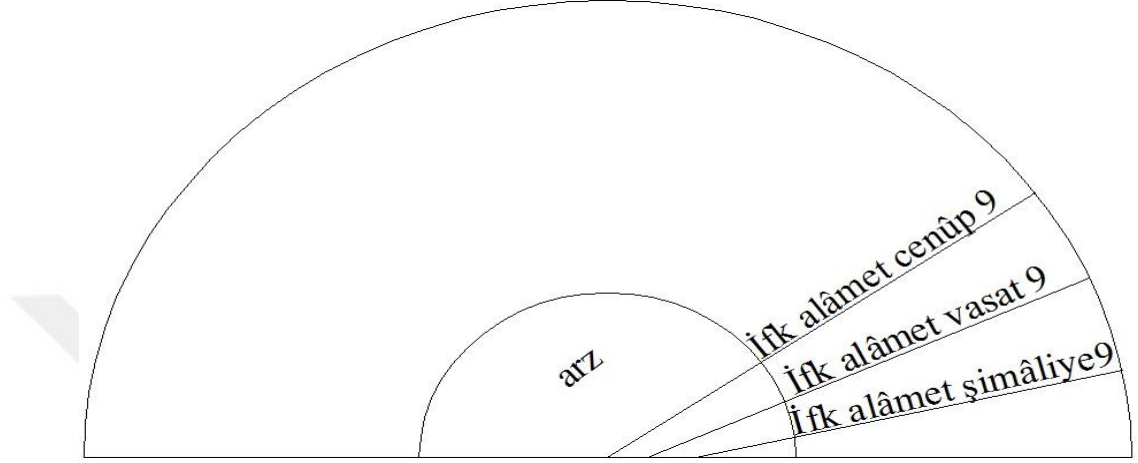
⁸¹⁵³ Sahîh midir A; sahîhdir / M (156b)

⁸¹⁵⁴ İmtihan A; imhâl F (193a)

⁸¹⁵⁵ İbn A; bin M (156b)

sülüsân mîl geldi ve tefâvütünü⁸¹⁵⁶ mesâhaya haml eylediler. Hâlâ amel-i gîr ü kadnâre'yî üzredir.⁸¹⁵⁷

Dâire-i Mikyâs:*

Girû Cihân-nümâ'da eder. Yunan kendi mesâfası⁸¹⁵⁸ istâryûm^{♦♦} kıyâs⁸¹⁵⁹ ederlerdi. Ve yüz yigirmi beş adıma bir istâryûm derlerdi. Ve bu takdîrce sekiz istâryûmbiraz ve bânî mîl olur.⁸¹⁶⁰ Fars savmî⁸¹⁶¹ ferseng ile kıyâs [176/a] etdiler ve her bir ferseng⁸¹⁶² otuz istâryûmdur. Ve Mısır eskeni⁸¹⁶³ isti'mâl etdiler. Ve bunun mikdârında⁸¹⁶⁴ ihtilâf olundu. Ba'zıları altmış istâryûm ve ba'zıları kırk ve ba'zıları yigirmi istâryûm tutdılar. Hâlâ Nemçe ve Danya ve İşvet ve İngiliz ve Leh ve Çeh ve İtalya halkı milyer lafzı isti'mâl ederler. Ve bu dahî ma'lûm ola ki, zikr olunan akvâmdan bir kavm yokdur ki, kendi mesâfelerinin mikyâsı bir olup aralarında ihtilâf üzere olmaya. Mesela bir derece mesâfesi altmış bin adım ve dörtyüz seksen istâryûm

⁸¹⁵⁶ Tefâvütünü A; tevâvütü / M (156b)

⁸¹⁵⁷ Kadnâ re'yî üzredir. A; kudemâ re'yî üzredir. F (193a) / kudemâ re'yî üzredir deyu kat' nizâ' olunmuşdur M (156b)

* [d]: Mikyâs

⁸¹⁵⁸ Mesâfası A; mesâfesi M (156b)

♦[d]: İstâryûm aşr mîl İslâmiyye'dir F (193a)

• [d]: istâryum aşr mîl İslâmidir M (156b)

⁸¹⁵⁹ Kıyâs A; ile kıyâs M (156b)

⁸¹⁶⁰ Biraz ve bânî mîl A; bir rûmâni milyer olur ve M (156b)

⁸¹⁶¹ Fars savmî A; Fars kavmî F (193a) / M (156b)

⁸¹⁶² Etdiler ve her bir ferseng A; ederler ve her bir senk M (156b)

⁸¹⁶³ Ekseni A; sükkânı eskeni F (193a) / M (156b)

⁸¹⁶⁴ Etdiler ve bunun mikdârında A; ederler ve bunun mikdârlarında M (156b)

ve Cermâniya'nın⁸¹⁶⁵ büyük mîl ile on mîl ve orta mîl ile on iki mîl ve küçük mîl ile ki, isti'mâl etdikleri⁸¹⁶⁶ âdet mîldir on beş mîldir. Flemenk ve İşvet mühendisleri dahî bu Cermaniyyân'ı⁸¹⁶⁷ isti'mâl ederler. Ve İtalya mîl ile bir derece altmış mîldir. Ve yigirmi sâ'atlık yoldur. Pes Cermâniyân'ın küçük mîl ile kürre-i arzın devri beş bin dörtyüz mîl⁸¹⁶⁸ olup katri bin yedi yüz on sekiz mîl ve on bir cüz'ün ikisi mikdârıdır deyu ta'yîn etdiler. Ammâ İslâm mühendisleri katında bir derece mesâfesi sâbıkan zikr olunduğu üzre altmış altı ve sülüsân mîl ve müte'ahhırîn re'yi üzre on mîl eksik ve yigirmi iki fersah ve tis'a fersah ve her fersah bi'l-ittifâk üç mîldir. Mîl dahî kudemâ-i mühendisîn zirâ'ı ile üç bin zirâ' müte'ahhırîn zirâ'ı ile dört bin zirâ'dır. Ve zirâ'ı kudemâ otuz iki parmak ve⁸¹⁶⁹ müte'ahhırîn zirâ'ı kudemâ zirâ'ının selâse-i erbâ'dır. Ve bir mîl bi'l-ittifâk doksan⁸¹⁷⁰ altı bin parmak olur. Ve her parmak altışar mu'tedil aryatın batnı zâhirine mülâsık olup durduğu yer mikdârıdır. Ve müte'ahhırîn re'yi üzre adeddir. Yigirmi iki⁸¹⁷¹ ve tis'a fersah darb olursa sekiz bin fersah olur. Ve mîl hesabı üzre⁸¹⁷² yigirmi dört⁸¹⁷³ mîl ve katri yedi bin altı yüz otuz altı⁸¹⁷⁴ mîldir. Ve bir menzil mesâfe-i eyyâm bahardır. Seyr ü sikt⁸¹⁷⁵ ile takrîben yigirmi dört mîldir ki, sekiz fersah olur. Ve mesâfe-i fersah hareket batî-i⁸¹⁷⁶ ile bir sâ'at kadar zamanda kat' olunur. Ekseri mülûk-i İslâmiyye selefde yollar üzre her dört fersah mahalle berîd⁸¹⁷⁷ tesmiye edüp atlar komuşlar idi. İsti'mâl⁸¹⁷⁸ ile gönderdikleri adam ol atlara binüp giderlerdi. Ve günde bu kadar berîd kat' ederler **[176/b]** idi. Ve hâlâ andan ulak⁸¹⁷⁹ ile ta'bîr ederler lâkin mesâfe yakını i'tibârı kalmışdır. Ve deryâdan

⁸¹⁶⁵ Cermâniya'nın A; Cihâniyâ'nın F (193b)

⁸¹⁶⁶ Etdikleri A; etdikleridir M (157a)

⁸¹⁶⁷ Cermaniyyân'ı A; Cermaniyyâ M (157a)

⁸¹⁶⁸ Mîl A; mîl M (157a)

⁸¹⁶⁹ Kudemâ otuz iki parmak A; kudemâ zirâ'ı otuz iki parmakdır ve müte'ahhırîn zirâ'ı yigirmi dört parmak olup F (193b) / kudemâ zirâ'ı otuz iki parmak ve müte'ahhırîn zirâ'ı yigirmi dört parmak olur M (157a)

⁸¹⁷⁰ Doksan A; - M (157a)

⁸¹⁷¹ Adeddir yigirmi iki A; aded devri yigirmi M (157a)

⁸¹⁷² Üzre A; ile F (193b) / M (157a)

⁸¹⁷³ Dört A; - M (157a)

⁸¹⁷⁴ Altı A; - F (193b)

⁸¹⁷⁵ Bahardır seyr ü sikt A; bahardır seyr ü mata F (193b) / baharda seyr ü sikt M (157a)

⁸¹⁷⁶ Hareket batî-i A; harekete batıyye M (157a)

⁸¹⁷⁷ Berîd A; bir mil M (157a)

⁸¹⁷⁸ İsti'mâl A; isti'câl M (157a)

⁸¹⁷⁹ Ulak A; beru ulak F (193b)

altmış mîl bir fecra⁸¹⁸⁰ tesmiye olunup i'tidâl havâda seyr vasat ile ancak kat' olunur. Ziyâde muvâfık rûzgâr ile menzillerine hadd yokdur. Ve bu cümle bu cedvelde derc olundu.

Cedvel-i Mikyâs ve Emyâl: *♦♦

Cedvel-i Berîd ve Fersah ve Emyâl					
Mîl-i Sağır Cermâni	Mîl-i Vasat Cermâni	Mîl-i Kebîr Cermâni	Mîl-i İslâmi	Fersah	Esmâ-i Mikyâs
15	13	10	66 2/3	23 10/ 9-1 ⁸¹⁸¹	Mesâfe-i Mîl- i ⁸¹⁸² Derece
Mîl-i İsvet	⁸¹⁸³	Mîl-i İngiliz	⁸¹⁸⁴	Mîl-i Ulyâ Ya'nî Fransa	⁸¹⁸⁵
50	80	50 60	60	30	Mîl-i Mesâfe- i ⁸¹⁸⁶ Derece

⁸¹⁸⁰ Fecra A; mücrî M (157a)

* [d]: Cedvel-i mikyâs ve emyâl

♦ [d]: Cedvel-i mikyâs ve emyâl F (194a)

• [d]: mikyâslu mâl M (157a)

⁸¹⁸¹ 10/9-1 A; 1/9 F (194a) / M (157a)

⁸¹⁸² Mîl-i A; bin M (157a)

⁸¹⁸³ - A; mîl-i Rus F (194a)

⁸¹⁸⁴ - A; mîl-i İtalya ve Romani F (194a) / M (157a)

⁸¹⁸⁵ - A; esmâ-i mikyâs F (194a) / M (157a)

⁸¹⁸⁶ Mîl-i mesâfe-i A; mesâfe-i Mîl-i F (194a) / mesâfe-i bin derece M (157a)

Hâtemü'l-Hâtime♦♦

İbtidâ⁸¹⁸⁷ târîh-i âlim ve asr Hazret-i Adem Aleyhisselâm'dan⁸¹⁸⁸ bu ana gelince tavâyif ve ümem beyninde âdetü'l-hiyye ve irâdet-i aliyye muktezâsı budur ki, nev'î beşerden her sınıfın temeddün ve ictimâ'ı hâlinde⁸¹⁸⁹ merâtib-i i'mâr ve edvârı vâhiden bu'd vâhid şahs-ı insânın meratib edvâr ve⁸¹⁹⁰ i'mârına müvâfık ola. Nazm-ı celîldeki "*Vekad halekakum etvârâ.*"* Bu⁸¹⁹¹ ma'naya işaret ve îmâ vardır. Pes her şahsın ömrü tabî'isi yüz yigirmi sene olduğu gibi her ta'ifenin müddet-i ictimâ'ı bi-hasebi'l-i'tibâr ekseriyya ol mikdârdır. Kuvvet ve za'f te'lîf ve terkîb sebebî ile ziyâde ve noksan iltifât ve i'tibâr olunmaz. Ahd tarafından tasavvur olunan taraf-ı âhirde dahî mutasavvirdir. Ve her insanın⁸¹⁹² sinn nemâvesinn vukûf ve sinn inhitâtı⁸¹⁹³ gibi her devlet cem'iyetin edvâr-ı selâsesi vardır. Her birinin muktezâtı haremlüzûmatına⁸¹⁹⁴ müğâyır idüğü erbâb-ı basiriyyete zâhirdir. Ve her insan hâl sağirdeterbiyye-i peder ve mâdırı muhtâç olduğu gibi⁸¹⁹⁵ her devletin kıyâm ve zuhûrî ta'assub ve te'âvün ricâlle olup herkes i'mâl ve fikr ve re'yi ile esbâb-ı⁸¹⁹⁶ mu'âşeret dest res bulduğu gibi her pâdişâhın [177/a] devleti dahî kânûn-ı adl ve celb eylediği hazâ'in ve emvâl ile intizâm bulur. Ve her insan sinn nemâda nice terakkîden hâlî olmazsa her⁸¹⁹⁷ devletin evâ'ili evsâta⁸¹⁹⁸ karîb zamana değin mâl ve recâ şevket ve ikbâl ile⁸¹⁹⁹ yevmen fe-yevmen neşvü nemâdadır. Ve her şahıs sinn vukûfda kemâlin bulup bir hâl üzre durursa her cem'iyet evâsıtında bir zaman bir karar olur. Ve bir vefk hayrû'l-umûra vasatiha hakka kâ'il ve adle mâ'il pâdişâhlar

♦ [d]: Hâtemü'l-hâtime F (194a)

♦♦ [d]: Hâtemü'l-hâtime F (194a)

⁸¹⁸⁷ İbtidâ' A; ibtidâ-i M (157a)

⁸¹⁸⁸ Adem Aleyhisselâm'dan A; Adem'den M (157a)

⁸¹⁸⁹ Hâlinde A; hâline M (157a)

⁸¹⁹⁰ İnsânın meratib edvâr ve A; insânın meratib edvâr-i F (194a)

* Kur'an-ı Kerim; 71/14: Halbuki O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.

⁸¹⁹¹ Bu A; da M (157b)

⁸¹⁹² İnsanın A; insan M (157b)

⁸¹⁹³ İnhitâtı A; elhâtı M (157b)

⁸¹⁹⁴ Muktezâtı harem lüzûmatına A; muktezâtı devr harem lüzûmatına F (194a) / âhir muktezâsı mülzûmâtına M (157b)

⁸¹⁹⁵ Sağırde terbiyye-i peder ve mâdırı muhtâç olduğu gibi A; sağırden terbiyye-i mâdır ve pederi muhtâçdır. Ol vecihle M (157b)

⁸¹⁹⁶ Esbâb-ı A; ensâb-ı M (157b)

⁸¹⁹⁷ Her A; - M (157b)

⁸¹⁹⁸ Evsâta A; evâsita M (157b)

⁸¹⁹⁹ İle A; cihetden F (194b) / M (157b)

her devletde hilâle⁸²⁰⁰ düşüp bir muktezâyî fehvâyî kerîme “*Ve ammâ mâ yenfaun nâsu feyemkusu fil ard.*”^{*} Sâ’irinden⁸²⁰¹ ziyâde ma‘mûr olup adl dâd ile rûyî zemîni âbâdan⁸²⁰² ederler. Ve her memlekethalkına⁸²⁰³ şâyeste-i lütfü’l-hiyye ola. Hükûmeti bu makûle bir şehriyâr kabza-i iktidârına⁸²⁰⁴ tefvîz olunur. Ve her insan sinn vukûfdan geçüp sinn inhitada vardık da havâs ve kavî tenezzüle⁸²⁰⁵ âğaz edüp gitdikçe za‘af pîri nice galib olursa her kavmin ictimâ‘ı hâlî evâsıtından evâhire⁸²⁰⁶ varınca zaman inhâtıda⁸²⁰⁷ tamâm bu minvâl üzre olur. Ya‘ni menşe‘i havvâs kavî⁸²⁰⁸ harâret ve rutubet-i garîziyyeye noksan teveccüh etmekle kusûr nakziyye-i bedenden kovaya fütûr geldiği gibi harâret-i rutubet-i garîziyye makamında olan vükelâyî devlet keyfiyyet cihetinden noksana yüz tutmağla kusûr u re‘yi ve sû-i tedbîrden nazîr ve havâs kavî olan asker re‘âya emrî muhtell olur. Ve berudât keyfiyyet ziyâde oldukça ihtilâlî dahî tezâyid bulur. Ve her şahsın alâmet-i şeyhûhatı⁸²⁰⁹ saç ve sakal aklığı olduğu gibi her devlet ashâbının zînete meylî⁸²¹⁰ nişâne-i inhitâtıdır. Zaman-ı vukûf iktizâsından⁸²¹¹ sonra zînet ve refâhiyyete i‘tibâr artar. Vaz‘ı kadîm mahcûr olup herkes tevsî‘ dâyire-i şân⁸²¹² unvân etmeğe başlar. Ve gittikçe evâsıt nâs mesken libâsda mülûke müşâreket mertebesine karîb olur. Zevk ve râhat ve örf âdet olmağla ricâl ve harb huzûr ve huzûri gider.⁸²¹³ Sefer üzere tercîh ederek harâbât⁸²¹⁴ memleket ki müstelzim envâ‘ mihnetdir. Fevt olup cem‘iyyet-i i‘tibâriyye rezâl⁸²¹⁵ bulur. Gerçi li-küllî ecel kitâb fehvâsınca her zuhûr

⁸²⁰⁰ Hilâle A; bu hilâle M (157b)

* Kur’an-ı Kerim; 13/17: ... İnsanlara fayda veren şeye gelince, o dünya durdukça durur...

⁸²⁰¹ Sâ’irinden A; sâyirden M (157b)

⁸²⁰² Âbâdan A; Âbâd M (157b)

⁸²⁰³ Memleket halkına A; memleket ve kisver halkına F (194b) / memleket ve kişver halkı M (157b)

⁸²⁰⁴ İktidârına A; iktârına M (157b)

⁸²⁰⁵ Tenezzüle A; menziline F (194b) / nezele M (157b)

⁸²⁰⁶ Evâsıtından evâhire A; evâsıtından evâhirine F (194b) / evâsıtından evâhire M (157b)

⁸²⁰⁷ Inhâtıda A; inhitâtıda M (157b)

⁸²⁰⁸ Kavî A; kavî olan M (157b)

⁸²⁰⁹ Şeyhûhatı A; şeyûhatı F (194b)

⁸²¹⁰ Meylî A; haylî M (157b)

⁸²¹¹ İktizâsından A; iktizâsından M (157b)

⁸²¹² Dâyire-i şân A; dâ’ire-i sitân ve M (157b)

⁸²¹³ Gider A; kesb eder M (157b)

⁸²¹⁴ Harâbât A; hirâset F (195a) / M (157b)

⁸²¹⁵ Rezâl A; zevâl F (195a) / M (157b)

ve inkızâ-i mahkeme-i ezel âzâlda kazâ ve imza⁸²¹⁶ olunmuştur lâkin ayet-i kerîme-i⁸²¹⁷ “*Yemhûllâhu mâ yeşâ ve yusbit*”^{*} müfâdıncâ kazâ-i muta‘allak dahî sâbitdir. Pes bu takdirce her cem‘iyyet zamanı inhitât nihâyetine varmak lâzım olmayup herkes ki, sene-i zarûriyyede hüsn-i tedbîr etmeyüp belki tenâvül semm eylese. Meyl⁸²¹⁸ hulûlü’l-ecel gîrû eclî ile olduğı gibi selefde her devlet ashâbı ki, kânûn adle i‘mâlde ihmâl eylemeyüp cevr-i silkine⁸²¹⁹ gitdi. Lâ-cerem âvâne-i şevketleri karîn zevâl oldu. Ve her şahsın sinn inhitâtı nihâyetine varınca selâmetle bekâsına irâdet-i aliyye-i âlihiyye ta‘alluk eylese. Ol şahsı bi-nefse hafz sıhhat mühtedî⁸²²⁰ yâhûd bir tabîb hâzıkın hüsn [177/b] ü tedbîrine mukârin kıldığı gibi her devletin gayet inhitât bulduğı murâdullah olmak alâmetî dahî melikderüşd ve sedâdır.⁸²²¹ Yâhûd tabîb hâzk makamında hüsn⁸²²² ü tedbîr ashâbı vükelâya iktirân olmamaktır.⁸²²³ Her devletin⁸²²⁴ bekâsının şartı siyâsetdir. Bu dahî ya aklî ola hikmet-i ilmiyyeden bir kısım olan ilm-i siyâset mülûk gibi ya şer‘i ola kitâbullah ve sünnet-i Rasûlullah’da vârid olan ahkâm-ı alihiyye gibi siyâset-i şer‘iyye⁸²²⁵ siyâset-i akliyyeden muğnî olmağla mülûk-i İslâmiyye’ye düstûru’l-ameldir.

Pes her pâdişâh ki, anınlâ âmil oldu. Te’bîd-i âlihî ile mansûr ve muzaffer olup dünya ve âhîret sa‘âdetini buldu. Ve⁸²²⁶ Melik Gaşum ki, mi‘yârı şer‘a i‘tibâr etmeyüp hevâ ve heves ve dâ‘iyye-i nefse uydu. Lâ-cerem gayret-i âlihiyye zuhûr edüp cezâyim⁸²²⁷ elîm ile cezâsın gördü. Ve her mülûk küffârın bekâ‘⁸²²⁸ devletine müdâr-ı siyâset-i akliyye i‘tinâ ve i‘tibârdır. “*Dünya küfr ile yıkılmaz zulm ile*

⁸²¹⁶ Ezel âzâlda kazâ ve imza A; ezel âzâlda kazâ ve imza eda F (195a) / ezelde kazâ-i imza M (157b)

⁸²¹⁷ Ayet-i kerîme-i A; kerîme M (157b)

* Kur’an-ı Kerim; 13/39: Allah, dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır...

⁸²¹⁸ Meyl A; kabl M (158a)

⁸²¹⁹ Silkine A; mislikine F (195a)

⁸²²⁰ Mühtedî A; esbâbına mühtedî M (158a)

⁸²²¹ Melikde rüşd ve sedâdır A; mülûkde rüşd ve sedâ F (195a) / mülûkde rüşd ve sedâdır M (158a)

⁸²²² Hüsn A; pes hüsn M (158a)

⁸²²³ Olmamaktır A; istinâddır F (195a) / M (158a)

⁸²²⁴ Devletin A; devlet F (195a) / M (158a)

⁸²²⁵ Siyâset-i şer‘iyye A; - M (158a)

⁸²²⁶ Ve A; ve her M (158a)

⁸²²⁷ Cezâyim A; cezâyî M (158a)

⁸²²⁸ Bekâ‘ A; bekâ-i F (195a) / bekâ M (158a)

yıkılır” dedikleri Türk’i misâl bundan neş’et⁸²²⁹ etmiştir. Pes her vaz‘ hareket ki, hâriç ez kavânin⁸²³⁰ şer‘i akl ola. Lâbüd ol zevâl devlete illet olur. Ve her vâfî ki seffâk bi-pâk ola. Kasîrû’l-ömr⁸²³¹ olagelmiştir. Ve her kat‘ rızka mâyl olan hâkiminkillet zamanı kânûn anın gibidir.⁸²³²

Tenbiye

Her hâkiminşânına⁸²³³ lâzımdır ki, ahvâl-ı âleme muta‘allık olan cüz’iyyâtı yoklayup narh-ı rûziyyeye gereği gibi mukayyed olup ve her nesneyi değer bahâsıyla satdura. Zirâ ki, narh rûzî umûr külliyyedendir. Pâdişâhlar ve vezîrler⁸²³⁴ mukayyed olmadığı takdîrce mücerred şehrin kadısı ol hükmi icrâ edemez. Emr-i siyâset kendüye muta‘allık olmamağın ol tarîka⁸²³⁵ gidemez. Bu takdirce herkes⁸²³⁶ istediği gibi alur satar helâl malına tam‘ zâm ile zehir katil katır⁸²³⁷ pâdişâhların hizmetine ve seferine yaramayan erâzil-i nâs küllî mâla mâlik olup ve⁸²³⁸ a‘yân-ı memleket olup ri‘âyetleri vâcib olan ekâbir fakîr olup iflâs yollarına sâlik olur.

Pes lâzım gelür ki, sefer seferleyecek atlu ve piyâde mâ mülkünü satup boğazına koyar. Narh rûzîden ziyâde⁸²³⁹ alınan zâd ve⁸²⁴⁰ zevâdde asker-i İslâm’ı üryân edüp bu bahane ile soyar. Bu husûsda ihmâl etmeyenin müslimânlara zararı ve kâfirlere nef‘i â’id idüğü mahal⁸²⁴¹ zarûretde zâhir olur. Pes vüzerâ-ı azâma ve nevâhî-i memleketde olan hükkâma ve vilât-ı vilâyet⁸²⁴² ümerâya lâzımdır ki, bizzât ol işe kendi nefisleriyle mübâşeret edeler. Zirâ ki, emr-i rûzî⁸²⁴³ ferdâya havâle

⁸²²⁹ Misâl bundan neş’et A; mesel bundan beşâret M (158a)

⁸²³⁰ Kavânin A; dâ’ire-i kavânin M (158a)

⁸²³¹ Kasîrû’l-ömr A; kasîrû’l-amel M (158a)

⁸²³² Hâkimin killet zamanı kanûn anın gibidir. A; hâkim gâfilin killet zamanı kanûn anın gibidir. F (195b) / ahkâm-ı gâfilin killet zamanı kanûn u adl ahidde anın gibidir. M (158a)

⁸²³³ Hâkimin şânına A; hâkime şânına F (195b) / hâkime M (158a)

⁸²³⁴ Umûr külliyyedendir pâdişâhlar ve vezîrler A; umûr külliyyedendir cüz-i deyu pâdişâhlara ve vezîrlere F (195b) / umûr tayyibeden iki cüz’idir deyu pâdişâhlar ve vezîrler M (158a)

⁸²³⁵ Olmamağın ol tarîka A; olmaz ve ol tarîkiyle M (158a)

⁸²³⁶ Herkes A; herkeşi F (195b) / M (158a)

⁸²³⁷ Katır A; kitar M (158a)

⁸²³⁸ Olup ve A; olur F (195b) / M (158a)

⁸²³⁹ Ziyâde A; ziyâde ile M (158a)

⁸²⁴⁰ Zâd ve A; târu M (158a)

⁸²⁴¹ Müslimânlara zararı ve kâfirlere... A; müslimânlara zararı ve nef‘î kâfirlere â’id idüğü mahal F (195b) / zarûri müslimânlara ve nef‘î kâfirlere â’id idüğü M (158a)

⁸²⁴² Vilâyet A; - M (158a)

⁸²⁴³ Emr-i rûzî A; emrûzî M (158a)

kılmak gavgasız başı gavgaya bırakmaktır.⁸²⁴⁴ 655 temm fî sene erba‘a ve erba‘ın ve mâ‘i ve elf.^{*8245}

⁸²⁴⁴ Başı gavgaya bırakmaktır A; başı gavgaya bırakmaktır. Gamme: Kad istirâh andelîb et-takrîr el-med‘û bi‘l-hazar ..(?) hazîhi er-ravzatü‘l-meşhûnete bi-letâ‘ifü‘l-ihbâr ve sekt min tasviyyete alî azrâr ve rûdehâhis futûhat ecifât ekmâmihâ li‘n-nâzir ve tîbr-hat bizintehâ ba‘de an ahtezit ve rabt ve inticebt min külli zevc bîhâc li‘n-nazîr el-i‘tibâr ve‘l-istîsâr fî eyyâm adetiha evvelü‘l-a‘dâd ve vak‘a fî‘r-râbi‘ et-tabakât min eyyâm sadh behâ lakabu‘l-câmi‘ bi-hazâr izâ kâne ibtidâ-i et-tahrîr ve‘l-ke3am min sene 1081, ihda ve semânîn ve elf fî gurre-i Muharremü‘l-haram ve hazerü‘l-hitâm min sene sülûs ve semânîn fî‘r-râbi‘ ve‘l-aşrîn min Şevvâlü‘l-Mükerrem ve hiye mine‘l-eyyâmûl-elf tamam vekad intehiye‘l-merâm velhamdülillah ale‘l-etmâm ve‘n-nebiyyete ve ale‘llah ve evlâdîhi ve eshâbihi efzalü‘s-salâvat dâ‘imü‘s-selâm F (195b) / başını gavgaya bırakmaktır. Temmet: Kad istirâh andelîb et-takrîr el-med‘û bi‘l-hazar fî hazîhi er-ravzatü‘l-meşhûnete bi-letâ‘ifü‘l-ihbâr ve sekt min tasviyyete alî azrâr ve dûd-hâhis futûhat ecifân ekmâmihâ li‘n-nâzire ve tîbr-hat bizintehâ ba‘de an ahtezit ve rabt ve inciyyet min külli zevc behîc li‘n-nazîr el-i‘tibâr ve‘l-istîbsâr fî eyyâm adetiha evvelü‘l-a‘dâd izâ vak‘a fî‘r-râbi‘üt-tabakât min eyyâm sadh behâ lakabu‘l-câmi‘ bi-hazâr kad intihâl-merâm velhamdülillahi ale‘l-etmâm ve‘n-nebiyye ve alel vel-ashâb efzalü‘s-salâvat ve etmim es-selâm tahrîren M (158a-158b)

* [d]: Her ki, hânda hatt men ümmîd mîdârım ezân, ez berâyı rûh men beg fâkih havândır vân
⁸²⁴⁵ 655 temm fî sene erba‘a ve erba‘ın ve mâ‘i ve elf A; fî sene seb‘a ve hamsîn ve mâ‘i ve elf M (158b)

KAYNAKLAR

- BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara, 2003.
- Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c.III, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975.
- ÇUBUKÇU İbrahim Ağâh, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.
- Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tenkîhü't Tevârih-i Mülûk*, TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi Halîfe Abdülmecid Efendi Koleksiyonu, Nu: 3797.
- İLGÜREL, Mücteba, "Hüseyin Efendi Hezarfen", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. VII, TDV Yayınları, Ankara, 1998.
- LOKMACI, Süleyman, "Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Tenkîh-i Tevârih-i Mülûk İsimli Eserinin Fransız Milli Kütüphanesinde Supplement Turc 137 Arşiv Numarası ile Kayıtlı Nüshası Üzerine" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y: 5, S. 43, Nisan 2017, s. 225-236.
- ÖZDEMİR, Kerim, *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Tenkîhu't-Tevârih Adlı Eserinin Selçukluların Zuhurundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Bölümlerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2007.
- ÖZTÜRK, Necdet, *Osmanlı Tarihçileri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- TOKAT, Feyza, "XVII. Yüzyılda Yaşamış Bir Bilgin: Hezârfen Hüseyin Efendi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.11, 2012, s. 109-115.
- YURDAYDIN, Hüseyin G., *İslâm Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 197.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://acikerisim.tbmm.gov.tr> (TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi)

www.yazmalar.gov.tr (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)

